

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ADANA HALK İNANÇLARINDA ESKİ TÜRK İNANIŞLARININ İZLERİ
KARŞILAŞTIRMA - İNCELEME

İsmail ŞENESEN

DOKTORA TEZİ

ADANA / 2015

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**ADANA HALK İNANÇLARINDA ESKİ TÜRK İNANIŞLARININ İZLERİ
KARŞILAŞTIRMA - İNCELEME**

İsmail ŞENESEN

Danışman: Prof. Dr. Erman ARTUN

DOKTORA TEZİ

ADANA / 2015

ukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu alışma jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Erman ARTUN
(Danışman)

ye: Prof. Dr. Ayşe Yücel ÇETİN

ye: Prof. Dr. Mehmet Naci NAL

ye: Yrd. Doç. Dr. Zekiye AĞIMLAR

ye: Yrd. Doç. Dr. Ayhan KARAKAş

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen ğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

13/02/2015

Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt NAL
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, izelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

ADANA HALK İNANÇLARINDA ESKİ TÜRK İNANIŞLARININ İZLERİ KARŞILAŞTIRMA-İNCELEME

İsmail ŞENESEN

Doktora Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Erman ARTUN

Şubat 2015, 704 sayfa

Yüzyıllardan beri, ata yurttan dünyamızın dört bir yanına, bir sel gibi çağlayarak akıp gelen Türk kültürü, geçtiği yerleri etkilediği gibi bu yerlerden de etkilenmiştir. Böylelikle dünya coğrafyasının birçok yerine izini bırakmakla kalmamış bu yerlerin izlerini de kendi bünyesine taşımıştır.

Bu çalışmada, Adana yöresindeki halk kültürünün önemli bir ayağını teşkil eden halk inançlarının eski Türk inanışlarıyla, Türk dünyası ve Anadolu sahasındaki inanışlarla bağını tespit etmek, tarihi süreç içinde söz konusu inanışlarda yaşanan değişim ve dönüşümü ortaya koymak, kayıt altına almak, benzer çalışmalara katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Çalışmamız sekiz bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümü oluşturan giriş bölümünde araştırma konusunun sınırları, amacı, yöntemi, konuyla ilgili çeşitli terim ve kavramlar hakkında bilgi verildikten sonra bölgenin tarihi, coğrafi, ekonomik ve sosyo-kültürel özellikleri ile birlikte Türkiye’de ve Adana’da halk inanışlarıyla ilgili yapılan çalışmalar ortaya konulmuştur. İkinci bölümde Türk halk inançlarına kaynaklık etmesi bağlamında İslâmiyet öncesi inanç sistemlerine genel bir bakış yapılmıştır. Üçüncü bölümde, Türk halk inançlarına kaynaklık etmesi bağlamında Türk mitolojisinde teogonik, kozmogonik, antropogonik ve eskatolojik kültlere teorik bir bakış yapılarak Türk mitolojisinde yer alan kültürleri; tanrıların, evrenin, insanın yaratılışı ve dünyanın sonu ile ilgili inanışlardan yola çıkılarak değerlendirilmiştir. Dördüncü bölümde, Türk dünyası ve Anadolu’daki doğum, evlenme ve ölüm gibi geçiş dönemleriyle ilgili eski ve yeni inanışlar yazılı kaynaklardan taranmıştır. Adana’daki sözlü kaynaklardan derlenerek tespit edilen geçiş dönemi inançları benzerlik ve farklılık bağlamında incelenerek değerlendirilmiştir. Beşinci bölümde Adana halk kültüründe kandiller,

kutsal aylar, dini ve milli bayramlar, törenler ve bunlarla ilgili inanışlar işlenerek değerlendirilmiştir. Altıncı bölümde, Adana halk kültüründeki halk sağaltmacılığı ve bununla ilgili inanışlar; yedinci bölümde ise geriye kalan halk inançları yine Türk dünyası, Anadolu ve Adana bazında incelenerek değerlendirilmiştir. Çalışmamız sonuç, sözlü bilgi kaynakları, kaynakça, genel ağ kaynakları, fotoğraflar, özgeçmiş ile sona ermektedir.

Anahtar Sözcükler: İnançlar, halk, eski Türk dini, Türk dünyası, Adana.

ABSTRACT**TRACES OF OLD TURKISH BELIEFS IN FOLK BELIEFS OF ADANA
COMPARISON-ANALYSIS****İsmail ŞENESEN****Ph. D. Thesis, Turkish Language and Literature****Supervisor: Prof. Dr. Erman ARTUN****February 2015, 704 pages**

Turkish culture, for centuries, has spread all over the world from its main land and it has both influenced and affected those cultures by interaction. Therefore, while it has left its marks to a wide geography, it has received many patterns from these cultures into its presence.

This research aims to evaluate the link between the folk beliefs which composes a significant part of domestic culture in Adana and old Turkish beliefs, Turkish world and Anatolian region; to present and record the transformations and changes in those beliefs and to contribute similar research in this field.

This research consists of eight parts. The first part provides an introduction to the general framework of the research, objectives, methods, relevant terms and concepts related with the research subject and then provides information about the historical, socio cultural, economical and geographical characteristics of the region and introduces the previous research conducted in the field of folk beliefs in Turkey and Adana. In the second part pre Islamic period was briefly presented in terms of its role as one of the major sources of Turkish folk beliefs.

In third part as a source of Turkish people's beliefs, the teogonic, cosmogonic, antropogonic and eschatological cults of Turkish mythology were theoretically evaluated and the cults that appeared in Turkish mythology assessed starting from the beliefs related with creation of gods, universe and people as well as the end of the world.

In the fourth part, the beliefs in Turkish world and Anatolia related with transitional periods such as marriage and death were scanned from written sources. The beliefs linking to transitional periods which have been determined and compiled

through verbal sources in Adana were analyzed and evaluated in terms of differences and similarities among them.

In fifth part candles, holly months, religious and national celebration days and ceremonies in folk culture of Adana and beliefs related with these issues were reclaimed.

The sixth part analyzes the folk remedies in Adana folk culture and beliefs about it; and the seventh part assesses the rest of the folk beliefs regarding to the context of Turkish world, Anatolia and Adana.

This research comes to an end through a conclusion, verbal information sources, references, general network resources, photographs and the curriculum vitae of the author.

Key Words: Beliefs, folk, old Turkish religion, Turkish world, Adana.

ÖN SÖZ

Her toplum, kendine özgü bir kültür anlayışı içerisinde yaşar. Bu kültür anlayışı o toplumun inanç ve törelerini de kapsar. Kültürün dayattığı inançla ilgili davranış biçimleri, zamanla gelenek ve göreneklere dönüşmüştür.

Toplumların yaşamlarında etkili olan inanç ve uygulamalar, tarihsel süreç içinde, milletlerin yaşadığı çevreden veya coğrafyadan da etkilenir. Başka bir deyişle; bir yörede inanış ve uygulamaların biçimlenmesinde “çevre”nin de büyük etkisi vardır.

Büyük bir hızla küreselleşen dünyada, halk bilimsel ürünler, sonraları ortaya çıkan sınırlar veya kültürel gelişmelerin etkilerine karşı durarak, milli özelliklerini korumak suretiyle varlıklarını sürdürmektedirler.

Türk Dünyası dediğimizde, Türklerin halen yaşadığı geniş bir coğrafya aklı gelir. Diyebiliriz ki, insanın yaşadığı her yerde Türk vardır. Türk diye adlandırılan insanların büyük çoğunluğu Müslüman’dır. Ancak Türk dünyasında, Şamanist yaşam biçimini halen sürdürmekte olan topluluklar da vardır. Çin Halk Cumhuriyeti Eyaletlerinden Kansu’dan başlayarak, Türkistan’ın batısına kadar, Budizm’e inanan Yugurlar (Sarı Uyğurlar) ve başka Türkler bulunmaktadır. Çuvaşlar, Gagavuzlar ve Sibirya Türklerinin bazıları Hristiyan’dır. Karay Türkleri, Musevi Kırımçaklar ile birlikte Musevilik, Müslümanlık ve Hristiyanlığı biri birine karıştırıp harmanlayarak Karay Dini’ni yaratmışlardır.

Kültürün doğasında değişim vardır. Dünyanın herhangi bir yerinde gerçekleşen teknolojik yenilikler ya da buluşlar eninde sonunda geleneksel kültürleri ya da inançları etkileyecek ve belki de yok edebilecektir. Kişiler ve devletler ekonomik olarak çok gelişmeler de geçmişlerini merak edecekler, kültürleriyle ilgili anlatacak bir şeyler arayacaklardır. Bulamadıkları durumda başka kültürlerde, köksüzlükte arayacaklardır.

Sanayileşme, göçler, iletişim araçlarının gelişmesi ve yaygınlaşması, sosyal kültürümüzü olumsuz etkilemektedir. Bazı adet, gelenek ve görenekler yaşanan günlük olaylar karşısında değişime uğramaktadır. Halk bilimsel malzemenin tamamen derlenemediği ülkemizde, tespit edebildiğimiz öğeleri değerlendirip yarınki kuşaklara aktarmak zorundayız. Gelenek ve göreneklerin bazı yörelerde değişikliklere rağmen yaşıyor olması bir teselli kaynağıdır.

İnançlar, yaşamdaki olumsuz olaylardan, bilinmeyen şeylerden korkmanın ve insanların içinde bulundukları sıkıntıları kendi lehlerine çevirebilmek amacıyla oluşturageldikleri davranışlardır. Özünde farklı olmamakla birlikte yöreden yöreye

değişen farklı uygulamalar ortaya çıkmıştır. Araştırmanın yapıldığı Adana'daki farklılıklar da bunu destekler niteliktedir.

Bu çalışmada, Adana halk inançlarında eski Türk inançlarının izleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Alan araştırmasının gözlem ve görüşme teknikleri kullanılarak, tarafımızdan yapılan derlemelerle elde edilen malzeme, karşılaştırmalı yönetime göre değerlendirilmiştir. Derlenen bu inanışlar, fotoğraf ve görüntülerle kaydedilmiştir. Daha sonra elde edilen malzeme, çeşitli unsurlar açısından Türk Dünyasının çeşitli sahaları ve Anadolu'nun değişik bölgelerindeki inançlarla ortak ve farklı noktaları açısından karşılaştırılmıştır. Adana halk inançlarının alt başlıkları, her bölümün sonunda ayrı ayrı değerlendirilerek, inançların dünden bugüne izlediği seyir ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Doktora ders aşamasında ve tezin hazırlanması sırasında bilgi birikimini, deneyimlerini, zengin arşivini cömertçe paylaşan, çalışmanın başından sonuna kadar yanımda yer alan, yol gösteren, kılavuzluk eden, cesaret veren, eserleriyle ışık tutan, örnek olan değerli hocam Prof. Dr. Erman ARTUN'a teşekkür ederim.

Ders ve tez dönemlerinde fikirlerinden, tecrübelerinden yararlandığım, akademik anlamda çok şey kazandığımı düşündüğüm Doç. Dr. Refiye OKUŞLUK ŞENESEN'e, Yrd. Doç. Dr. Zekiye ÇAĞIMLAR'a ve Yrd. Doç. Dr. Ayhan KARAKAŞ'a teşekkür ederim.

Çalışmamız, birçok kişinin ve kuruluşun katkılarıyla oluşturulmuştur. Kaynaklık ve rehberlik eden kişilere, kurumlara teşekkür ederim. Çukurova Üniversitesi çalışanlarına, Bilimsel Araştırma Projeleri birimine şükranlarımı sunarım. Çalışmam süresince benimle birlikte özveride bulunan eşime, kızıma da minnettarım.

Proje No: FEF 2013 D19

İsmail ŞENESEN

Adana/2015

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	xviii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Tezin Tanıtılması, Tezde Kullanılan Yöntem ve Teknikler	1
1.1.1. Konu	1
1.1.2. Amaç	2
1.1.3. Kapsam ve Sınırlar	2
1.1.4. Yöntem ve Teknikler	3
1.2. Araştırma Alanı Adana ile İlgili Bilgiler	4
1.2.1. Araştırma Alanının Tarihi Yapısı	4
1.2.2. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri	12
1.2.3. Araştırma Alanının Nüfus Durumu	18
1.2.4. Araştırma Alanının Ekonomik Yapısı	18
1.2.5. Araştırma Alanının Sosyo-Kültürel Yapısı	19
1.3. Araştırma Konusuyla İlgili Yapılan Çalışmalar	20
1.3.1. Türkiye’de Halk İnanışlarıyla İlgili Yapılan Çalışmalar	20
1.3.2. Adana Halk İnanışlarıyla İlgili Yapılan Çalışmalar	45
1.4. Araştırmada Kullanılan Karşılaştırmalı Yöntem	47

BÖLÜM II

TÜRK HALK İNANÇLARINA KAYNAKLIK ETMESİ BAĞLAMINDA TÜRKLERİN BENİMSEMİŞ OLDUĞU İSLÂMİYET ÖNCESİ İNANÇ SİSTEMLERİNE TEORİK BİR BAKIŞ

2.1. Animizm	53

2.2. Totemizm	55
2.3. Şamanizm	57
2.3.1. Şamanizm'in Dünyayı Algılayışı	59
2.3.2. Şaman	61
2.3.3. Sihir, Büyü ve Tılsımlar	67
2.3.4. Falcılık ve Kehanet	68
2.3.5. Beş Kutsal Unsur (Su, Ateş, Toprak, Ağaç, Demir)	72
2.3.6. Üçlü Dünya Anlayışı (Gök, Yer, Yeraltı)	72
2.4. Budizm	73
2.4.1. Budizm'in Temel Öğretisi	74
2.4.2. Budizm'de Şekil ve Don Değiştirme	74
2.4.3. Tenasüh (Reenkarnation)	76
2.4.4. Havada Uçma (Levitation)	77
2.5. Manihaizm	78
2.6. Zerdüştlük	78

BÖLÜM III

TÜRK HALK İNANÇLARINA KAYNAKLILIK ETMESİ BAĞLAMINDA TÜRK MİTOLOJİSİNDE TEOGONİK, KOZMOGONİK, ANTROPOGONİK VE ESKATOLOJİK KÜLTÜRLERE TEORİK BİR BAKIŞ

3.1. Tengri, Türk Tengrisi, Gök Tanrı Kültü	83
3.1.1. Gök Tanrı (Ülgen, Yayık)	83
3.1.2. Güneş, Ay ve Yıldız Kültleri	86
3.1.3. Gök Olayları (Yıldırım, Gök Gürlemesi, Gök Ejderi...)	89
3.1.4. Koruyucu İyeler	89
3.1.4.1. Gökyüzündeki Koruyucu İyeler (Umay, Ayzıt)	89
3.1.4.2. Yeryüzündeki Koruyucu İyeler (Ana Maygıl / Ak Ene, Yo Kan, Talay Kan).....	91
3.1.5. Kara İyeler (Erlık Han, Al Karısı)	93
3.2. Tabiat Kültleri	95
3.2.1. Kasırğa, Rüzgâr ve Yel Kültleri	95
3.2.2. Su Kültü	95
3.2.3. Toprak, Yer, Yeryüzü ve Yeraltı Kültleri	95

3.2.4. Ateş Kültü	96
3.2.5. Ağaç, Orman Kültleri	97
3.2.6. Demir Kültü	103
3.2.7. Dağ, Tepe Kültleri	105
3.2.8. Taş, Kaya Kültleri	107
3.2.9. Bitki Kültü	108
3.2.10. Hayvan Kültü	109
3.3. Kişioğlu, Atalar Kültleri	112
3.3.1. Kişioğlu, Ruh, Ervah Kültleri	112
3.3.2. Atalar Kültü	112
3.3.3. Ölüm ve Ölüler Kültü	115
3.4. Ev ve Ocak Kültü	116

BÖLÜM IV

ADANA HALK KÜLTÜRÜNDE GEÇİŞ DÖNEMLERİYLE İLGİLİ İNANIŞLAR

4.1. Doğum ile İlgili Halk İnanişları	118
4.1.1. Doğum Öncesi ile İlgili İnanişlar	118
4.1.1.1. Kısırlığı Giderme / Gebe Kalma	119
4.1.1.2. Gebe Kadının Kaçınmaları / Uygulamaları	125
4.1.1.3. Aşerme	128
4.1.1.4. Doğacak Çocuğun Cinsiyetinin Anlaşılması	131
4.1.2. Doğum Sırası ile İlgili İnanişlar	139
4.1.2.1. Doğum Hazırlığı ve Doğum.....	140
4.1.2.2. Göbek Kesme / Tuzlama	143
4.1.2.3. Çocuğun Eşi ve Göbeği ile İlgili Uygulamalar.....	145
4.1.3. Doğum Sonrası ile İlgili İnanişlar	150
4.1.3.1. Lohusalık ve Lohusanın Kaçınmaları	150
4.1.3.2. Emzirme	155
4.1.3.3. Albastı ve Kırk Basmalı	156
4.1.3.4. Kırklama.....	169
4.1.3.5. Ad Koyma	174
4.1.3.6. Çocuğun Yaşaması ile İlgili İnanişlar	184

4.1.3.7. İlk Diş / İlk Tırnak / İlk Saç	193
4.1.3.8. Zayıf Kalan, Yürümesi Geciken Çocuklar.....	198
4.1.3.9. Çocukluk Çağı ile İlgili İnanışlar	201
4.1.4. Değerlendirme	205
4.2. Evlenme ile İlgili Halk İnanışları	209
4.2.1. Evlilik Öncesi Hazırlıklar ile İlgili İnanışlar	211
4.2.1.1. Evlendirme Biçimleri.....	213
4.2.1.2. Evlilik Yaşı / Evlenme İsteğini Belli Etme.....	215
4.2.1.3. Görücülük / Kız İsteme	215
4.2.1.4. Söz Kesme / Tatlı Yeme	217
4.2.1.5. Nişan Töreni ve Nişanlılık Dönemi	218
4.2.1.6. Davet / Okuntu	219
4.2.2.7. Çeyiz	219
4.2.2. Düğün ile İlgili İnanışlar	221
4.2.2.1. Oğlan Evinde Düğün.....	223
4.2.2.2. Kız Evinde Düğün ve Kına Yakma.....	225
4.2.2.3. Gelin Alma / Gelin İndirme	227
4.2.3. Düğün Sonrası ile İlgili İnanışlar	234
4.2.4. Değerlendirme	238
4.3. Ölüm ile İlgili Halk İnanışları	242
4.3.1. Ölüm Öncesi ile İlgili İnanışlar	246
4.3.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler ve Kaçınmalar	246
4.3.2. Ölüm Anı ile İlgili İnanışlar	253
4.3.2.1. Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler.....	255
4.3.3. Ölüm Sonrası ile İlgili İnanışlar	257
4.3.3.1. Yıkama ve Kefenleme.....	261
4.3.3.2. Cenazenin Taşınması	264
4.3.3.3. Cenaze Namazı	266
4.3.3.4. Cenazenin Gömülmesi ve Mezarlıkta Yapılan İşlemler	267
4.3.3.5. Defin Sonrası.....	271
4.3.3.6. Cenaze Evi	273
4.3.3.7. Belirli Günler	276
4.3.3.8. Ölünün Eşyaları.....	281
4.3.3.9. Yas Tutma	282

4.3.3.10. Mezarlar ve Mezar Ziyaretleri	285
4.3.4. Değerlendirme	287

BÖLÜM V

ADANA HALK KÜLTÜRÜNDE TÖRENLER, KANDİLLER, KUTSAL AYLAR, DİNİ VE MİLLİ BAYRAMLAR VE BUNLARLA İLGİLİ İNANIŞLAR

5.1. Sünnet Töreni.....	293
5.1.1. Değerlendirme	296
5.2. Asker Gönderme / Karşılama	296
5.2.1. Değerlendirme	299
5.3. Hacı Gönderme / Karşılama	299
5.3.1. Değerlendirme	300
5.4. Kutlama Törenleri.....	300
5.4.1. Dini Bayramlar.....	302
5.4.2. Değerlendirme	303
5.4.3. Kutsal Aylar / Günler	304
5.4.3.1. Kandiller ile İlgili Halk İnanışları	304
5.4.3.2. Değerlendirme	305
5.5. Bereket Törenleri	305
5.5.1. Adak, Kurban, Saçı	305
5.5.1.1. Adak	305
5.5.1.2. Kurban.....	309
5.5.1.3. Saçı.....	317
5.5.1.4. Değerlendirme	320
5.5.2. Yağmur Yağdırma ve Yağmur Duası	322
5.5.2.1. Değerlendirme	334
5.6. Hayvancılığa Bağlı Törenler.....	335
5.6.1. Koç/Teke Katımı.....	335
5.6.2. Değerlendirme	338
5.7. Mevsimlik Törenler ile İlgili Halk İnanışları	339
5.7.1. Nevruz	339
5.7.1.1. Değerlendirme	344
5.7.2. Hıdrellez	345

5.7.2.1. Değerlendirme	357

BÖLÜM VI

ADANA HALK KÜLTÜRÜNDE HALK SAĞALTMACILIĞI VE BUNUNLA İLGİLİ İNANIŞLAR

6.1. Halk Hekimliği Uygulamaları ve Bunlarla İlgili İnanışlar	359
6.1.1. Değerlendirme	387
6.2. Halk Veterinerliği Uygulamaları ve Bunlarla İlgili İnanışlar	390
6.2.1. Değerlendirme	392

BÖLÜM VII

ADANA HALK KÜLTÜRÜNDE ÇEŞİTLİ İNANIŞLAR

7.1. Gökyüzü ve Gök Olaylarıyla İlgili Halk İnanışları	393
7.1.1. Gök Tanrı	393
7.1.1.2. Değerlendirme	396
7.1.2. Güneş, Ay, Yıldızlar	398
7.1.2.1. Değerlendirme	409
7.1.3. Gök Olaylarıyla İlgili Halk İnanışları (Yağmur, Şimşek, Kar, Yıldırım, Fırtına, Gök Gürültüsü)	412
7.1.3.1. Değerlendirme	417
7.1.4. Meteoroloji İlgili Halk İnanışları	418
7.1.4.1. Değerlendirme	423
7.2. Yeryüzüyle İlgili Halk İnanışları	424
7.2.1. Suyla İlgili Halk İnanışları	424
7.2.1.1. Değerlendirme	429
7.2.2. Ateşle İlgili Halk İnanışları	431
7.2.2.1. Değerlendirme	438
7.2.3. Tütsüyle (Buhurla) İlgili Halk İnanışları	440
7.2.3.1. Değerlendirme	444
7.2.4. Toprakla İlgili Halk İnanışları	444
7.2.4.1. Değerlendirme	446
7.2.5. Bitkilerle İlgili Halk İnanışları	446

7.2.5.1. Değerlendirme	447
7.2.6. Ağaçla ve Ormanla İlgili Halk İnanışları	448
7.2.6.1. Değerlendirme	458
7.2.7. Demirle İlgili Halk İnanışları	460
7.2.7.1. Değerlendirme	467
7.2.8. Dağla İlgili Halk İnanışları	468
7.2.8.1. Değerlendirme	471
7.2.9. Taş ve Kayayla İlgili Halk İnanışları	472
7.2.9.1. Değerlendirme	479
7.2.10. Hayvanlarla İlgili Halk İnanışları	480
7.2.10.1. Değerlendirme	491
7.3. Yeraltıyla İlgili Halk İnanışları	492
7.3.1. Mağaralarla İlgili Halk İnanışları	493
7.3.2. Kuyularla İlgili Halk İnanışları	498
7.3.3. Değerlendirme	501
7.4. İnsanla ve İnsan Vücuduyla İlgili Halk İnanışları	502
7.4.1. Değerlendirme	504
7.4.2. Kanla İlgili Halk İnanışları	505
7.4.2.1. Değerlendirme	506
7.4.3. Saçla İlgili Halk İnanışları	507
7.4.3.1. Değerlendirme	509
7.4.4. Dişle İlgili Halk İnanışları	510
7.4.4.1. Değerlendirme	511
7.4.5. Tırnakla İlgili Halk İnanışları	511
7.4.5.1. Değerlendirme	519
7.4.6. Güzellikle İlgili Halk İnanışları	521
7.4.6.1. Değerlendirme	525
7.4.7. Rüyalarla İlgili Halk İnanışları	526
7.4.7.1. Değerlendirme	532
7.4.8. Elbiselerle İlgili Halk İnanışları	534
7.4.8.1. Değerlendirme	542
7.5. Ev ve Ev Eşyalarıyla İlgili Halk İnanışları	544
7.5.1. Ev Alma, Kiralama ve Eve Taşınmakla İlgili Halk İnanışları	546
7.5.1.1. Değerlendirme	552

7.5.2. Evin Eşiğiyle İlgili Halk İnanışları	554
7.5.2.1. Değerlendirme	558
7.5.3. Evin Ocağıyla İlgili Halk İnanışları	559
7.5.3.1. Değerlendirme	561
7.5.4. Ev Eşyalarıyla İlgili Halk İnanışları	562
7.5.4.1. Değerlendirme	563
7.5.5. Süpürgeyle İlgili Halk İnanışları	563
7.5.5.1. Değerlendirme	564
7.5.6. Aynayla İlgili Halk İnanışları	564
7.5.6.1. Değerlendirme	565
7.5.7. Misafirle İlgili Halk İnanışları	566
7.5.7.1. Değerlendirme	568
7.6. Falla İlgili Halk İnanışları	569
7.6.1. Değerlendirme	581
7.7. Büyüyle İlgili Halk İnanışları	583
7.7.1. Değerlendirme	589
7.8. Nazarla İlgili Halk İnanışları	592
7.8.1. Değerlendirme	607
7.9. Uğur ve Uğursuzlukla İlgili Halk İnanışları	610
7.9.1. Değerlendirme	618
7.10. Yönlerle İlgili Halk İnanışları	619
7.10.1. Değerlendirme	620
7.11. Sayılarla İlgili Halk İnanışları	621
7.11.1. Değerlendirme	631
7.12. Avcılıkla İlgili Halk İnanışları	633
7.12.1. Değerlendirme	638

BÖLÜM VIII

SONUÇ

SONUÇ	641

SÖZLÜ BİLGİ KAYNAKLARI.....	648
KAYNAKÇA.....	662
FOTOĞRAFLAR	684
ÖZGEÇMİŞ	704

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.m.	: Adı geçen makale
AKM	: Atatürk Kültür Merkezi
akt.	: Aktaran
Ank.	: Ankara
ASAM	: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
AÜ	: Ankara Üniversitesi
Bil	: Bilimler
bkz.	: Bakınız
bl.	: Bölüm
bs.	: Baskı, basım
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DLT	: Divanü Lügat'it-Türk
DTCF	: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
Ens.	: Enstitüsü
Fak.	: Fakültesi
HBH	: Halk Bilimi Haberleri
hızl.	: Hazırlayan
İ.Ö.	: İslamiyet'ten Önce
İst.	: İstanbul
K.	: Kaynak kişi
KB	: Kültür Bakanlığı
KT	: Kamus-ı Türkî
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
MFAD	: Milli Folklor Araştırma Derneği
MFD	: Millî Folklor Dergisi
MK	: Milli Kültür
ML	: Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi
M. Ö.	: Milattan önce
M.S.	: Milattan sonra
MTFKB	: Milletler Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri
RABS	: Resimli Ansiklopedik Büyük Sözlük

S.	: Sayı
s.	: Sayfa
Sos.	: Sosyal
tb.	: Tarih Belirtilmemiş
TD	: Türk Dili
TDED	: Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi
TDET	: Türk Dili ve Edebiyatı Tarihi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türk Dil Vakfı
TF	: Türk Folkloru
TFA	: Türk Folklor Araştırmaları
TFD	: Türk Folklor Dergisi
THBMER	: Türk Halk Bilimi Merkezi
TK	: Türk Kültürü
TKAE	: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
TS	: Türkçe Sözlük
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Üni.	: Üniversitesi
vd.	: Ve diğerleri
Yay.	: Yayıncılık

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Tezin Tanıtılması, Tezde Kullanılan Yöntem ve Teknikler

1.1.1. Konu

Çalışmamızın konusunu, Adana halk inançlarında eski Türk inanışlarının izlerinin karşılaştırmalı yöntemle incelenmesi oluşturmaktadır.

Çalışmamız sekiz ana bölümden oluşmuştur.

Birinci bölüm olan “*Giriş*”te; araştırmanın konusu, amacı, kapsam ve sınırları; tezde kullanılan araştırma yöntemi hakkında bilgi verildikten sonra bölgenin tarihi, coğrafi, ekonomik ve sosyo-kültürel özellikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bölümde araştırma konusuyla ilgili, yapılan daha önceki çalışmalara da yer verilmiştir.

İkinci bölüm “*Türk Halk İnançlarına Kaynaklık Etmesi Bağlamında Türklerin Benimsemiş Olduğu İslamiyet Öncesi İnanç Sistemlerine Teorik Bir Bakış*” başlığını taşımaktadır. Türk coğrafyasında ve Anadolu’nun değişik bölgelerinde günümüzde yaşayan pek çok uygulama ve inanışın köklerini, İslamiyet öncesi inanç sistemlerinde bulmak mümkündür. Bu uygulamaların sebepleri üzerine değerlendirme yapabilmek amacıyla, ikinci bölümde, Animizm, Totemizm, Şamanizm, Budizm, Manihaizm ve Zerdüştlük hakkında teorik bilgiler verilmiştir.

Üçüncü bölümde, “*Türk Halk İnançlarına Kaynaklık Etmesi Bağlamında Türk Mitolojisinde Teogonik, Kozmogonik, Antropogonik ve Eskatolojik Kültürlere Teorik Bir Bakış*” başlığı altında Türk mitolojisinde yer alan kültleri; tanrıların, evrenin, insanın yaratılışı ve dünyanın sonu ile ilgili inanışlardan yola çıkarak değerlendirdik.

Dördüncü bölümde; “*Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleriyle İlgili İnanışlar*” başlığı altında, doğum, evlenme, ölüm gibi geçiş dönemlerindeki inanışlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu inanışların kökleri hakkında tespitler yapılarak Anadolu ve Türk dünyasındaki benzerlikleri ortaya konulmaya çalışılmış ve karşılaştırma yapılmıştır.

Beşinci bölümde; “*Adana Halk Kültüründe Törenler, Kandiller, Kutsal Aylar, Dini-Milli Bayramlar ve Bunlarla İlgili İnanışlar*” başlığında; sünnet, askerlik, hacı uğurlama ve karşılama, kutlama törenleri, dini ve milli bayramlar, kutsal aylar ve günler, kandiller, bereket törenleri ve mevsimlik törenlerle ilgili inanışlar tespit edilmiş;

bu inanışların kökleri hakkında tespitler yapılarak Anadolu ve Türk dünyasındaki benzerlikleri ortaya konulmuş ve karşılaştırma yapılmıştır.

Altıncı bölümde; “*Adana Halk Kültüründe Halk Sağaltmacılığı ve Bununla İlgili İnanışlar*” başlığında, Adana halk sağaltmacılığı, halk hekimliği ve halk veterinerliğiyle ilgili inanışlar tespit edilmeye çalışılmış; bu inanışların kökleri hakkında tespitler yapılarak Anadolu ve Türk dünyasındaki benzerlikleri ortaya konulmaya çalışılmış ve karşılaştırma yapılmıştır.

Yedinci bölümde “*Adana Halk Kültüründe Çeşitli İnanışlar*” başlığında, yukarıda sıralanan konular dışında kalan ve günlük yaşamın değişik alanlarında karşımıza çıkan inanışlar tespit edilmeye çalışılmış; Anadolu ve Türk dünyasındaki benzerlikleri ortaya konularak karşılaştırma yapılmıştır.

Çalışmamız, “*Sonuç, Sözlü Bilgi Kaynakları, Kaynakça, Genel Ağ Kaynakları, Fotoğraflar ve Özgeçmiş*” başlıkları ile sona ermiştir.

1.1.2. Amaç

İnanç, topluluklara millet olma özelliği kazandıran ve kültür kavramını meydana getiren en önemli unsurlardan biridir. Adana, halk inançları açısından zengin bir kültüre sahiptir. Çalışmamızın amaçlarından biri, Adana halk kültürünün değişik dallarında yaşayan inançların tespit ederek bu inançların sözlü gelenekten yazılı geleneğe aktarılmasını sağlamak ve bu yolla kayıt altına almaya çalışmaktır. Çalışmanın bir başka amacı da derlemeler ve yazılı kaynakların taranması yoluyla tespit edilen konu ile ilgili malzeme üzerinde; İslamiyet öncesi eski inanç sistemlerinin izlerinin araştırılması ve bu yolla bugünkü halk kültürü ürünlerinin eski kültürle olan bağlarının ortaya konulmasıdır. Adana sahasından elde edilen bu bilgilerin, Anadolu’nun çeşitli bölgeleri ve Türk coğrafyasındaki diğer uygulama sahalarıyla karşılaştırılmak suretiyle benzerliklerinin ortaya konulması da çalışmamızın bir başka amacıdır.

1.1.3. Kapsam ve Sınırlar

Araştırma alanı, Adana ili sınırları içindeki ilçeler ile bu ilçelere bağlı köyler ve mahallelerdir. Araştırma konusu, Türk halk biliminin “Halk İnançları” başlığıyla sınırlandırılmıştır.

1.1.4. Yöntem ve Teknikler

Araştırmada, halk biliminin yöntem ve teknikleri kullanılmıştır. Malzemenin derlenmesi aşamasında, “Alan Araştırması” yöntemine başvurulmuştur. Sahadan toplanan bilgilere ek olarak konuyla ilgili süreli ve süresiz yayınlar taranarak malzeme toplanmıştır.

Derlenen malzemenin değerlendirilmesi aşamasında “Karşılaştırmalı Yöntem” den yararlanılmıştır. Adana halk kültüründe yer alan inançların, öncelikle İslamiyet öncesi eski Türk inançlarıyla olan benzerlikleri tespit edilmiş; sonrasında bu inançların Anadolu ve Türklük coğrafyasındaki benzerlerinden örnekler verilerek karşılaştırma yapılmıştır.

Çalışmanın teorik altyapısının oluşturulmasında kullanılmak üzere yazılı kaynaklardan faydalanılmıştır. Öncelikle konuyla ilgili daha önce yapılmış çalışmalar, yazılı kaynaklar taranmıştır. Alan araştırmasına başlanmadan önce, kaynak kişilere yöneltilecek sorular hazırlanmıştır. Derlemede gözlem, görüşme ve anket teknikleri uygulanmıştır.

Derlemeye kaynak kişileri daha önce tanıyan, akrabalık, arkadaşlık bağı olan kişilerle birlikte gidilmiştir. Böylece yerleşim yerleri dışında yaşayan bu kişilere ulaşmak daha kolay olmuş, iletişim daha çabuk ve daha rahat sağlanabilmiştir.

Kaynak kişilerle görüşmelerde, kaynak kişilerin rıza göstermesi durumunda, kamera, fotoğraf makinesi ve ses kayıt cihazlarından da faydalanılmıştır. Kayıtlar en kısa sürede deşifre edilmiş, tasnif yoluna gidilmiştir. Çekilen fotoğraflardan kültürel unsuru en iyi yansıtanlar, altlarına açıklayıcı bilgiler eklenerek tezin son bölümüne eklenmiştir. Bunun yanında kaynak kişilerin albümlerindeki fotoğraflar da kullanılmıştır.

Yazılı kaynaklar, süreli ve süresiz yayınların temini için YÖK Dokümantasyon Merkezi’nden, Milli Kütüphane’den ve başta Çukurova Üniversitesi Kütüphanesi olmak üzere ulaşılabilen tüm üniversite kütüphanelerinden; ayrıca Prof. Dr. Erman ARTUN özel kitaplığından yararlanılmıştır.

Tezin hazırlanmasında ve yazımında Türk Dil Kurumu’nun resmi internet sayfasından yazım kılavuzu, Genel Türkçe Sözlük, Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü, Tarama Sözlüğünden faydalanılmıştır.

1.2. Araştırma Alanı Adana ile İlgili Bilgiler

1.2.1. Araştırma Alanının Tarihi Yapısı

“Bölgenin tarihi adı olan Kilikya ve Silisya (Cilicia) da bu bölgede bulunan zengin kilkin (kireç) ve yine çok bol olarak bulunan sileks (çakmak taşı) madenlerinden dolayı verilmiştir. Bir başka ifadeyle yöre, coğrafi özelliklerine göre isimlendirilmiştir.” (www.adana.gov.tr 22.04.2013).

Arkeolojik çalışmalar sonucu ortaya çıkan bilgilere göre Çukurova Bölgesi’nde çok eski devirlerden beri yüksek kültürlü medeniyetlerin yaşadıkları bilinmektedir. Çukurova’nın belirgin tarihi Kizzuvatna (Kizzuwatna) Krallığı ile başlamaktadır. Bu konuda Hitit Devleti’ne ait kitabelerden bilgi alınmıştır. Bu krallık M.Ö. 1335 yıllarında Hititlerin himayesine girmiştir (www.adana.gov.tr 22.04.2013).

Hitit Devleti’nin M.Ö. yaklaşık 1191–1189 yılları arasında Batı’dan gelen akınlarla yıkılması ile birçok küçük krallıklar ortaya çıkmıştır. Sırasıyla Kue Krallığı, Asurlular, Kilikya Krallığı, İranlılar, Makedonyalılar, Selökidler, Çukurova Korsanları, Romalılar bölgeye hâkim olmuştur. Romalılar zamanında Çukurova ve Adana’nın geliştiği söylenebilir. Çünkü burada yapılan büyük köprüler, yollar ve sulama tesisleri ile başta Adana olmak üzere Çukurova oldukça gelişmiş ve önemli bir ticaret merkezi olmuştur. Roma İmparatorluğunun yıkılışı ile birlikte İlk Çağ devri de kapanmıştır. Romalılardan sonra Orta Çağ’da Bizanslılar, Araplar, Selanikliler, Ermeniler, Mısır Türk Memlûk Devleti, Ramazanoğulları buraya hâkim olmuştur. Yeni Çağ döneminin sonunda ve Yakın Çağ’da buraya Osmanlı İmparatorluğu hâkim olmuştur (1517-1918) (www.adana.gov.tr 22.04.2013).

IX. yy. da Abbasi halifesi Hârûn-ür-Reşîd Çukurova’yı tamamen denetimi altına alır ve burada ‘Avâsım’ isimli bir bölge kurar. Abbasiler, ‘uç beyleri’ nin idaresinde olan bu bölgeye Orta Asya’dan Türk akıncılarını getirerek yerleştirirler. Selâhaddîn Eyyûbi zamanında da ‘Üç Ok’lu Türkmenlerin bölgeye yerleştirilmelerine devam edilir. Abbasiler zayıflayınca yöre kısa bir müddet Bizanslıların hâkimiyeti altına girer. 1071’deki Malazgirt Meydan Muharebesi’nden sonra 1082 yıllarında Türk komutanlarından Süleyman Şah, ordusuyla Çukurova’ya girer ve buranın fethini tamamlar. Fakat Çukurova’ya Türk soylu bir nüfus kitlesi sistemli olarak yerleştirilemediğinden burada Türklerin hâkimiyeti uzun sürmeyecektir.” (Turan 1969, s. 216’dan akt. Görkem, 2001, s. 82).

Müslümanların Adana'ya akınları Emeviler zamanında başlar, Abbasiler'in ilk zamanlarında Adana, Tarsus, Misis birer İslâm beldesidir. 758 yılında Horasan'dan gelen Türk asıllı asker ve köylüler Beceli isimli kumandanın emrinde Adana etrafında ordugâh kurdular. Beraberlerinde Bahili isimli kumandanın emrinde Şam'dan gelenler de vardı. Harun Reşit'in Antakya Valisi ve Türk asıllı ünlü kumandanı Süleyman Ebul Faraç, 809 yılında Horasan'dan gelen Türkleri ve diğer Müslümanları Adana şehrine yerleştirdi. Şehri yeni baştan imar ve inşa etti. Şehri kale içine aldı. Seyhan ırmağı kıyısına da bir köşk yaptırdı (el-Balazuri, 1987, s. 241'den akt. Yurtsever, 2009, s. 422, 423).

Çukurova Emeviler zamanında Müslümanlar tarafından fethedilerek uç beylerinin idaresine verilmiştir. Abbasiler zamanında bu uç bölgelere Orta Asya'dan birçok Türk getirilerek Tarsus, Misis, Anazarba ve Adana gibi yerlere yerleştirilmişlerdir. Abbasilerin parçalanmasından sonra Bizanslıların bölgeyi zapt etmeleri sonucu bölgedeki Müslüman kesimin bir kısmı bölgeyi terk etmek zorunda kaldı (Terzi, 2010, s. 1).

1097 yılında biten I. Haçlı Seferi, bölgede XII. yy. başından itibaren bir Ermeni devletinin kurulmasına zemin hazırlar. Ermenilerin ovada yaşayan Türklere yapmış oldukları mezâlim, Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan ile Selâhaddîn Eyyûbî'yi harekete geçirir. Bu hareket neticesinde, Çukurova'ya kısmen yerleşmiş olan Üç Ok'ların da yardımıyla Karamanoğulları bölgeye sızmayı denerler. Bunları, Memlûk Sultanlığı da destekler; Memlûkluların yardımları ile Ramazan, Kınık, Bayındır, Salur, İğdir, Varsak, Gündüz ve Avşar kabileleri Çukurova'ya yerleştirilirler. 1347'de son Ermeni kralı Memlûklular tarafından esir edilince, Çukurova bu sefer de Karamanoğulları ile Ramazanoğulları arasındaki mücadeleye sahne olur. Bu mücadele, Memlûklular ile Osmanlılar arasında XV. yy.ın sonlarına kadar devam edecektir. Bu savaştan Memlûklular galip çıkarlar ama yöre 1516 yılından itibaren tamamen Osmanlı hâkimiyetine girer. (Görkem, 2001, s. 82).

Selçuklu Devleti Dönemi

1071 yılında, Bizanslılarla meydana gelen Malazgirt Savaşı sonrasında bölük bölük gelen göç dalgalarıyla Anadolu'da Türk nüfusu arttı. Göçler, Moğol istilâsıyla daha da hızlandı." (Halaçoğlu, 2010, s. 85). 1221-1260 yılları arasındaki Moğol istilâsı sırasında Moğolların Merkezî Asya'yı büyük ölçüde tahrip etmesi, bu dönemde

Anadolu'ya göçebe unsurların yanında yerleşik unsurların da gelmesinde önemli bir rol oynamıştır (Egawa-Şahin, 2007, s. 14).

Türk boyları gelmeden önce Anadolu'da göçebelik bulunmuyordu. Hayvancılık yerleşik hayatla beraber yapılıyordu.” (Dulkadir, 1994, s. 15). “Anadolu'nun esas olarak göçebe hayat yaşayanlarla tanışması, başta Oğuz (Türkmen) boyları olmak üzere diğer Türk kavimlerinin 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Merkezî Asya'dan Anadolu'ya kitleler halinde başlayan ve aralıklarla devam eden göçler sonunda olmuştur. (Egawa-Şahin, 2007, s. 13).

“Her an konup göçmeğe alışık, büyük seyyaliyeti olan Orta Asya Türk göçebeleri ve bilhassa Oğuzlar, Selçuklu İmparatorluğunun kurulması ile iktisadî zaruretlerin tesiri altında, yeni yurtlar, yaylalar, kışlalar bulmak arzu ve hevesiyle Batı'ya akmağa başladılar.” (Eröz, 1991, s. 240).

Anadolu'nun fethiyle birlikte dalgalar halinde Anadolu'ya gelen göçmenler önceki yaşam koşullarına uygun olarak göçebe, yerleşik ve kent yaşamını genellikle kendileri seçmişlerdi. Selçuklu Devleti gelen göçmenleri uçlara iskân edebilmişse de karşılığında onlardan ülkenin sınırlarını savunma ve koruma görevi istemiştir. Uçlara gönderilen konargöçerler çok sıkı takip edilmesine rağmen bir türlü denetim altına alınamamış, göçerler daima devlete problem yaratmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti; siyasi zafiyeti nedeniyle XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kalabalık gruplar halinde gelen göçmenleri iskân edemeyecek hale gelmiştir. Buna rağmen aşiret reisleri ve gaziler Anadolu'yu yurt edinip yerleşme amacı güttükleri için kendileri güvencede hissettikleri yerlere konmuşlardır. Nitekim bir süre sonra Selçuklu iktidarının zayıflaması ve Moğol istilası nedeniyle Türkmen Beylikleri ayrı ayrı bağımsızlıklarını ilan etmişlerdi. (Doğru, 2002, s. 167).

“XIII. yüzyılda Şam Türkmenlerini oluşturan Boz-Ok ve Üç-Ok teşekkülleri Çukurova ve Amik Ovasını ele geçirip yerleşerek buranın Türkleşmesini sağladılar. Üç-Ok'lu fâtilh ve yurt tutucu Türkmen boyları içerisinde Yüreğir, Kınık, Salur, Bayındır, Karkın, İğdir ve Özerler bulunuyordu.” (Terzi, 2010, s. 2).

“XIII. yüzyılın ikinci yarısında Moğol istilâsından kaçan Türkmenler Anadolu'ya sığınır. Bu Türkmenler arasında bulunan Üç-oklar Çukurova bölgesine yerleşir” (Koca, 2002, s. 749).

“1360 yılında Adana, Misis, Tarsus, 1375 yılında ise Sis'in alınmasıyla bütün Çukurova Memluk hâkimiyetine girdi. Aynı zamanda Çukurova'daki Ermeni nüfuzu kırıldı.” (Sümer, 1963, s. 15-18).

Memluklar bölgedeki Türkmenlerle de savaşmışlardır. Memluk ordusu Misis'e geldiğinde Türkmen çadırlarını, Sis (Kozan)'e doğru giderken de Yüreğir Türkmenlerinin davalarını yağma etmişlerdi. Ramazanoğlu beyini, adamlarını öldürmüşlerdi. Türkmenler dağlara doğru çekilmek zorunda kalmışlardı. Memlukların bölgeye düzenledikleri bu sefer ile Türkmenler itaat altına alınmadığı gibi kazandıkları baskın başarılar ile Türkmenlerin cesareti artmıştı. Memluklar bundan sonra başka bir sefer düzenleyememişlerdir (Sümer, 1963, s. 39, 40).

Osmanlı Devleti Dönemi

Bir imparatorluk at sırtında zapt edilebilir ancak at sırtında yönetilemezdi. Yönetim için yerleşim, düzenli vergi alınacak bir tebaa ve uygar-kentli sivil memurlar gerekiyordu. Gerekenin yapılmasında gecikilmedi. Osmanlılar giderek göçebelikle bağlarını kopardılar. Göçebelerin yerleştirilmesi ana hedef haline geldi, tebaa statüsüne geçirilmeleri için ağır vergiler kondu. Göçebeleri yerleşik hale getirebilmek, çadırlarını bozdurabilmek için ardı ardınca vilayet kanunları çıkarıldı. (Göka, 2010, s. 63).

Türkmen aşiretlerinin Anadolu ve Rumeli'ye akınları, kendi arzularıyla yerleşmeleri, yaylak ve kışlak sahibi olmaları yanında, devlet de tesirli bir iskân politikası takibine başladı. Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş devirlerinde Anadolu'dan Rumeli'ye göçlerin devlet eliyle yapılanları taltif makamında idi. Henüz devlet için bir gaile değillerdi. İdareci sınıf da yine Türkmenlerdendi. Bu sebeple yeni ülkeleri Türk vatanı hâline getirmek için, Yörüklerden istifade ediliyordu. Daha sonraki göç hareketleri sürgün mahiyetindeydi. Kızılbaş Türkmen aşiretlerinin dinî sebeplerden, devlete baş kaldırması muhtemel büyük aşiretleri, siyasî sebeplerden Rumeli'ye sürmeye başladılar (Eröz, 1991, s. 245).

“Çukurova'da ufak çapta beylik kuranlardan en önemlisi Ramazanoğulları beyliğiydi. Aslı Orta Asya'dan göç eden Oğuz beylerinden Ramazanoğlu aşireti 1377-1415 yılları arasında, merkez Adana olmak üzere bir beylik kurmuşlardır.” (Ataman, 1984, s. 11).

“Ramazanoğulları'nın bir boyu olan, Üçokluların bir kolu, Yüreğirler Çukurova'nın fethine katılarak Ramazanlı beyliğini kurmuştur. Yüreğirlerin kışlakları Adana şehrinin güneyindeki Seyhan, Ceyhan ırmakları arasında bulunan yöre idi. 16. yüzyılda kışlak alanlarına Yüreğir denmeye başlanmıştır.” (Sümer, 1963, s. 23).

“Osmanlı aşiret yapısına bakıldığında Yörük ve Türkmenlerin asıl unsuru oluşturduğu görülmektedir. Nitekim tahrirlerden çıkartılan bilgilere göre Anadolu'da

Oğuzlara ait Türk grupları ezici çoğunlukta ve 24 Oğuz grubuna mensup boyların hepsi ülke topraklarında yer almaktadır.” (Halaçoğlu, 2010, s. 14).

Osmanlı iskân siyasetinin âmillerinden biri de, bazen Türkmenlerin, dinî hissiyat bakımından, Sünnî Osmanlılarla uyuşamamaları, Aleviliğe meyil göstermeleri ve bu yüzden isyankâr tavırlar takınmalarıdır. Müslüman Yürüklerin, bidayetden beri Babailiğe ve Aleviliğe meyil göstermelerinde, eski Türk dini Şamanizm’in tesiri büyüktür. Bu hal, müteakip asırlarda da devam etmiştir. 15. asrın sonu ve 16. asrın başında, İran’da Safevî sülalesi, hâkimiyeti ele almış bulunuyordu. Babadan dededen Alevi olan Şah İsmail’in, Anadolu’da yaptığı Şiilik propagandaları, esasen Batiniliğe meyilli olan aşiretler arasında pek büyük rağbet gördü (Gökçen, 1946, s. 21).

Doğu Anadolu ve Toroslarda oturan Türkmenler, Yürükler, Safevî şeyhinin Erdebil’deki tekkesine gitmek için can atıyorlardı, o tarihlerde, Osmanlı padişahı bulunan Beyazid-i Veli, dervişlerle düşüp kalktığı için, Şah İsmail’in hakiki maksatlarını anlamıyor, hatta oğlu Selim’i, bu işleri takip ettiği için azarlıyor; İran hükümdarını ‘oğlum’ diye vasıflandırıyor. Bu elverişli zeminde gelişen Şiilik hareketleri, Osmanlı devletinin siyasî mevkii için, ciddi bir tehlike teşkil edince, İkinci Beyazid, harekete geçmek zorunda kaldı. Birçok Rüesayı, aşiretleri ile birlikte, Rumeli’ye tehcir etti. (Gökçen, 1946, s. 22).

“1482’de Osmanlılar Çukurova’yı istila eder. Osmanlı hâkimiyetini kabul etmeyen Türkmenler ve Avşarlar yapılan savaşta yenilir. Ardından 1517’de Memluk devletinin yıkılmasıyla bölge tamamen Osmanlı egemenliğine girer.” (Akbaş, 2005, s. 100, 143).

“Ramazanoğullarından Piri Mehmet Paşa, 1517-1568 yılları arasında hem Ramazanoğlu soyundan gelen bir bey ve hem de Osmanlı’nın valisi olarak Adana’yı yönetir. Ramazanoğulları Osmanlı’ya bağlanırken savaş ile değil kendi istekleri ile Osmanlı’nın bir parçası oldular.” (Yurtsever, 2009, s. 18).

“Osmanlı fethinden sonra yapılmış tahrir defterlerine göre Çukurova bölgesinde göçebe hayat sona ermek üzeredir. Üçoklar bu bölgelerdeki şehir ve kasabalara yerleştikleri gibi, köyler kurarak ve ekinliklerde çiftçilik yaparak toprağa bağlanmışlardır.” (Sümer, 1963, s. 30).

“Mısır seferi sırasında 1516’da yapılan Mercidabık Savaşı’nın kazanılması sonucunda Çukurova bölgesi Osmanlı hâkimiyetine girdi. Merkezi Adana olan Ramazanoğlu beyliği de bu savaş sonucunda Osmanlı İmparatorluğuna tabi olmuş ve Osmanlı’nın bir sancağı konumuna gelmiştir.” (Terzi 2010, s. 3, 5).

“Ramazanoğulları Beyliği 1608 yılında tamamen Osmanlı Devleti’ne bağlanmasıyla birlikte bölge merkezden gönderilen valilerle idare edilmeye başlar.” (Koca, 2002, s. 749).

“Genel olarak kuruluş ve genişleme devrinin ardından, XVI. yüzyıl sonlarından itibaren imparatorluğun bünyesi dinamizmini ve etrafa yayılma durumunu kaybetmeye, statik bir hal almaya başlayınca, dışa dönük olarak telakki ettiğimiz iskân politikası da yerini yavaş yavaş bir iç iskân politikasına terk etmeye başlamıştır.” (Halaçoğlu, 1997, s. 4).

“XVI. yy. ın sonu ile XVII. yy. ın başlarında bölgede vuku bulan karışıklıklar sebebiyle, yöre halkının dağıldığı ve yörenin ‘gayri meskûn’ bir hal aldığı, toprakların ekilip dikilmediği görülür. XIX. yy.ın ikinci yarısında yöreye Fırka-i Islahiyye gelinceye kadar Çukurova, konargöçer aşiretlere ‘kışlak’ vazifesi görmüştür.” (Görkem, 2001, s. 82).

“XVI. yüzyıl başlarında Çukurova’da göçebe hayat başlıca hususiyetlerini kaybederek sona ermek üzeredir. Üç-Oklar bu bölgedeki şehir ve kasabalarda yerleştikleri gibi köyler kurarak ve çiftçilik yaparak toprağa bağlandılar.” (Terzi, 2010, s. 4).

16. yüzyılda Çukurova bölgesinde yerleşik hayat hızla gelişmekte ve iktisadi faaliyet hızla artmakta idi. Ancak 16. yüzyılın sonlarında başlayarak 17. yüzyılda uzun bir zaman devam eden ve başlıcaları Celali ismiyle anılan hareketler, Orta ve Batı Anadolu’da olduğu gibi, bu bölgedeki yerleşik hayata büyük bir darbe vurmuştu. Saldırılarına uğrayan, devlet hizmetinde bulunanlardan baskı gören halk köy ve ekinliklerini bırakarak başka yerlere gitmiş, köy ve ekinlikleri harap olmuştur. Bu sebeple özellikle Kınık, Berendi, Sarıçam gibi yörelerdeki köy ve ekinlikler tamamen ortadan kalkmış ve buralardaki topraklar asırlarca ekilmeyerek boş kalmıştır. Devlet hâkimiyetinin uzun süre kurulamaması sebebiyle Çukurova harap bir duruma düşmüş ve nüfusunun büyük bir kısmını kaybetmiştir. Bunun sonucunda, sonraki asırlarda bölge göçebe aşiretlerin istilalarına uğramıştır. (Sümer, 1963, s. 31).

...özellikle XVII. yüzyıldan itibaren başlayan iç karışıklıklar ve uzun savaşların ortaya çıkardığı iktisadî buhranın halk kütleleri üzerinde meydana getirdiği baskı, onların yerlerini terk ederek kendileri için daha emin gördükleri şehir ve kasabalara göç etmesine sebep olmuştur. Böylece pek çok meskûn ve mamur yer boşalmış ve harap olmuştur. Devlet bu durum karşısında iskân kanununa uygun olarak, yerlerini terk

edenlerden yeni yerleştikleri topraklarda on yıl geçmemiş olanları tekrar eski yurtlarına nakletmeye çalışmış, bunun için ceza vergileri koymuştur. (Halaçoğlu, 2010, s. 74, 75).

“...devlet, iskân siyaseti olarak XVII. asırda başlayan ve XVIII. asırda da devam eden ‘harap ve sahipsiz yerlere oymakların yerleştirilerek ziraata açılması ve şenlendirilmesi’ şeklinde bir politika takip etmiştir. Buna XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren kaybedilen topraklardaki muhacirler de eklenmiştir.” (Halaçoğlu, 2010, s. 75).

“17. yüzyılın sonlarından itibaren Çukurova bölgesine bilhassa Danişmentli Türkmenlerine mensup teşekküllerin iskânı söz konusu olmuştur. Adana’nın Ayas, Berendi ve Kınık mevkilerine İfraz-ı Zülkadriye Türkmenleri yerleştirilirken bölgedeki derbentlere de çeşitli siyasi teşekküller sevk edilmişti.” (Halaçoğlu, 1997, s. 132).

“Bıçakçı oymağının Kayamazlı Yörük Cemaati 13. asırda iskân olarak Sivrihisar’ın Kaymaz Kasabası’nı kurmuştur. Bu cemaatin bir kolu 1692 yılına kadar konargöçer yaşamıştır. Daha sonra Çukurova’ya iskân olmuştur.” (Bayar, 2004, s. 261).

17-18. yüzyıllarda Avşarlar kışlak değiştirmiş Halep yerine Çukurova’ya gitmeye başlamışlardır. Avşarların Çukurova’daki yeni kışlakları Ceyhan kıyıları olmuştur. Onların bu kışlak değişikliği yeni sorunlar doğurmuştur. Avşarlar sık sık komşu oymak ve köyleri basmışlar, onların hayvanlarını sürmüşler ve ticaret kervanlarını yağmalamışlardır. Bu yüzden Avşarlar Rakka taraflarına sürülüp Rakka, Hama, Humus sancaklarına iskâna zorlanmışlardır. (Kalkan 1998, s. 467’den akt. Şükürov, 2007, s. 163).

“1740’lardan 1865’e kadar kış mevsiminde Sarıçam’a inen, yazın Aladağlara çıkan Karahacılı aşireti 1865 yılında Osmanlı’nın Adana’ya gönderdiği Fırka-i Islahiye’nin çalışmaları Adana Valisi Halil Paşa’nın çabaları sonucu yine Sarıçam yöresine 36 pare (parça) olarak yerleştiler. Köy kurdular. Yörüklükten yerleşik köylülüğe geçiş, vergi ve asker verme onlar için ilk anda sıkıntılı oldu. Ama kısa sürede toprağı sevdiler.” (Yurtsever, 2009, s. 260).

Buruk Beldesi halkını ‘Karahacılı Aşireti’ üyeleri oluşturmaktadır. Bu aşiretin 18. yüzyılda (1741) Sarıçam Nahiyesi’nde kışladığı bilinmektedir. Karahacılı Aşireti Adana Valisi Halil Paşa döneminde (1836) kışlak yerleri olan Sarıçam bölgesinde yerleşik hayata geçmişlerdir. Bu aşiretin 36 köyde yerleşik olduğu bilinmektedir. Yerleştikleri yerlerden birisi de Adana Yüreğir’e bağlı Buruk Beldesi’dir.” (Kutlusoy, 2006, s. 3). Buruk Beldesi halkı yerleşik hayata geçtikten sonra yaylacılık (hayvancılık) faaliyetlerini 19. yüzyılın sonlarına kadar Torosların (Aladağ) Acıman yaylasına gitmekle sürdürmüşlerdir. Ancak belde halkının yaylak yerlerine yeni üniteler

kurulması dolayısı ile mera alanlarının daralması; I. Dünya Savaşı'nın hayvan yetiştiriciliği üzerindeki olumsuz etkileri; ayrıca 20. yüzyılın başlarında tarla ürünlerinin özellikle de pamuk yetiştiriciliğinin önem kazanması yaylacılık faaliyetlerinin terk edilmesine neden olmuştur. (Kutlusoy, 2006, s. 4).

Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa, 29 Temmuz 1832 tarihinde, Belen geçidinde, Ağa Hüseyin Paşa kumandasında Osmanlı ordusunu yendikten sonra, bu bölgeye tamamen hâkim oldu (Çabuk, 1976, 38; Halaçoğlu, 1973, s. 13). Adana ve yöresi Mehmet Ali Paşa ayaklanmasından kısa süre sonra oğlu İbrahim Paşa tarafından ele geçirilmiş ve 1833-1840 yılları arasında bağımsız bir eyalet olarak onun tarafından yönetilmiştir. 1841 Mısır Fermanı ile Adana yeniden Osmanlı yönetimine geçmiş, yapılan düzenleme ile Adana bölgesi mutasarrıflık olarak idare edilmeye başlanmıştır. Fakat mutasarrıflar bölgeyi aralarında âdeta paylaşmış olan aşiret beyleriyle başa çıkamadılar. (Çadırcı, 1997, s. 367).

19 yy. Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkmak üzere her türlü siyasi mücadeleye giren İngiltere, Fransa ve Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'na başkaldıran Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'ya yardım etmişlerdir. Kısa bir dönem sonra (1840) buraları tekrar Osmanlı İmparatorluğu'nun eline geçmiştir. 1867 yılında İdari Teşkilat kurularak Adana Vilayet haline getirilmiştir. 24 Aralık 1914'de Fransızlar antlaşma hükümlerine göre Adana'ya girmişlerdir. Daha sonra 20 Ekim 1921'de Ankara Antlaşması ile 5 Ocak 1922'de Fransızlar Adana'yı terk etmek zorunda kalmışlardır (www.adana.gov.tr 22.04.2013).

“II. Mahmut döneminde başlatılan Tanzimat yıllarında genişletilerek devam eden reformlar, aşiretlerin de hayatlarını doğrudan doğruya, üstelik istemedikleri doğrultuda etkilemekteydi. Tanzimat Fermanı'nın üç temel ilkesi olan askerlik, vergi ve asayiş konusu aşiretlerle doğrudan doğruya ilgiliydi.” (Saydam, 2000, s. 220).

XIX. yüzyılda “Tanzimatla birlikte aşiretlerin bulundukları eyalet haricine çıkmalarına sınırlamalar getirildi. Bundan böyle göçerler, sadece devlet tarafından aşiret reisine verilen mühürlü mürur tezkeresi ve kefil göstermek suretiyle eyalet haricine çıkabileceklerdi.” (Halaçoğlu, 2010, s. 77). “Öte yandan bu dönemde memleket içinde müstakil hareket etmeye alışmış bazı aile gruplarının da ıslahı ve iskânı çalışmaları yapıldı. Bunlardan özellikle Payas'ta Küçük Ali oğulları ile 1864-65'de Kozan ve Çukurova bölgesinde Kozanoğulları'nın iskânı önem taşımaktadır. (Halaçoğlu, 2010, 77).

1865 İskânından önce de merkezî kuvvet, asker toplamak, vergi almak ve çiftçiliği arttırmak, güvenliği ve devlet kontrolünü sağlamak amacıyla pek çok kez bölgedeki aşiretleri yerleşik hayata geçirme girişiminde bulunmuştur. Bu girişimlerin çoğu, amacı gerçekleştirmekte yetersiz kalmıştır. XVII. yüzyılın sonlarından itibaren, aşiretlerin iskânında Çukurova önemli bir yer tutmuştur. Bu bölgedeki aşiretlerin yerleştirilme çalışmaları XIX. yüzyılın başına kadar devam etmiştir (Sansar, 2002, s. 913).

Osmanlı Devleti'nin Çukurovalı aşiretleri toprağa yerleştirmek için 1865 yılında kurduğu Fırka-i İslâhiye (Reform Ordusu) Ceyhan yöresinde fazla direnişle karşılaşmadı. Cerit aşiret mensupları kıl çadırlarını yırtarak ata ve dedelerinden kalan kışlak yurt yerleri olan Ceyhan nehri kıyılarına köy kurarak yerleştiler. Cerit köyleri olan kurulanların isimleri: İmrenli, Azizli, Hamdili, Çakallı, Tatarlı. Mustafabeyli, Ceyhanbekirli, Altıgözbekirli, Almagölü, Yalakevi, Durakobası, Hunatlı ve Yamutlu. (Ali Rıza Yalman'dan akt. Yurtsever, 2009, s. 326).

“Osmanlı'nın Reform Ordusu sayılan Fırka-i İslâhiye 1865 yılında Adana vilayetine gelirken şehir merkezleri ve kalelerde yaşayan Ermenilerin muhtemel siyasi amaçlar için isyanlarını önlemek amacıyla Türkmenlerin yerleşik hayata geçip köy ve şehir kurmalarına önem verdi.” (Yurtsever, 2009, s. 435).

Adana vilayetinin nüfusu 1867 yılında Kırım, Kafkas, Rumeli, Girit muhacirleri ve yerli göçer aşiretlerin iskânı ile birlikte 156.170'den 404.929'a yükselmiştir (Bayraktar, 2007, s. 419). Türkiye ile Yunanistan arasında 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan sözleşme ve protokolle birlikte Anadolu'ya gelen göçmenlerin iskân edildiği yerlerden birisi de Çukurova bölgesidir. İskânla birlikte yeni yerleşim birimleri kurulmuştur (Şenesen, 2011, s. vi, vii).

1.2.2. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri

Adana İli 35-38 enlemleri ile 34-46 doğu boylamları arasında ve Akdeniz Bölgesi'nde yer almaktadır. Kuzeyinde Kayseri, doğusunda Kahramanmaraş ve Gaziantep, batısında Niğde ve İçel güneydoğusunda Hatay illeri bulunur. Güneyi 160 km.yi bulan Akdeniz kıyılarıyla sınırlanan ilin yüzölçümü, 17253 km² dir. Şehir merkezinin denizden yüksekliği 23 m. olan Adana'nın, Aladağ, Ceyhan, Feke, Karaisalı, Karataş, Kozan, Pozantı, Saimbeyli, Seyhan, Tufanbeyli, Yumurtalık,

Yüreğir, Seyhan, Sarıçam, Çukurova olmak üzere 15 ilçesi 46 Belediyesi, 550 köyü bulunmaktadır. (cukurova.edu.tr/cografya.asp 12.12.2013).

Adana ili, yer şekilleri bakımından dağlık ve ovalık olmak üzere iki bölüme ayrılır. İlin kuzeybatı, kuzey ve kuzeydoğu bölümleri, Orta Toros adı verilen dağ sistemi ile çevrelenmiştir. Doğuda sınır, Toros sistemine giren Amanoslar'a dayanır. Orta Toroslar üzerinde üç ayrı dağ sırası görülmektedir. Bunlar, batıdan başlayarak Bolkar Dağları, Aladağlar ve Tahtalı Dağları'dır. Ayrıca Orta Toroslar'ın kuzeydoğu uzantısını oluşturan Binboğa Dağları, ilin sınırlarını aşmakta, Kahramanmaraş iline uzanmaktadır. Eski adı Bulgar Dağları olan Bolkar Dağları, batıda Taşeli Platosu, doğuda uzun bir oluk biçiminde uzanan ve jeologların Ecemiş koridoru adını verdikleri derin bir kanyon ile sınırlanır. (cukurova.edu.tr/cografya.asp 12.12.2013).

Bütünüyle Adana Ovası adı verilen havzanın güneyde kalan bölümüne Çukurova, kuzeyde kalan bölümüne ise yukarı ova Anavarza denir. İki ovayı Misis Dağları ayırır. Çukurova Türkiye'nin en geniş delta ovasıdır. Seyhan ve Ceyhan nehirleri ile Berdan (Tarsus) Çayı'nın getirdiği alüvyonlardan oluşmuştur ve karışık yapılıdır. Adana ovası, il topraklarının %27'sini kaplamaktadır (cukurova.edu.tr/cografya.asp 12.12.2013).

"Adana'nın akarsuları Seyhan ve Ceyhan il toprakları içinde yer alır. Rejimleri diğer akarsular gibi düzensizdir. Adana, Akdeniz iklim özelliklerini taşır. Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlıdır." (cukurova.edu.tr/cografya.asp 12.12.2013).

Adana çevresindeki bitki örtüsü, Akdeniz iklim özelliklerini taşır. 700-800 m'ye kadar bodur ağaçlardan oluşan makiler görülür. Ancak, özellikle yerleşim ve tarım alanlarının yer aldığı alçak düzlüklerde, doğal bitki örtüsü insan eliyle büyük tahribe uğramıştır. Bu doğal bitki örtüsü çoğu yerde bütünüyle insanlar tarafından ortadan kaldırılmıştır (cukurova.edu.tr/cografya.asp 12.12.2013).

"Adana ilinin genel jeolojik yapısı iki kesimde incelenir. Doğu Taridler kuşağı (Dağlık kesim), (Ovalık kesim) Doğu Taridler Kuşağı Alp dağlarının bir devamı olan Toros Dağları genç dağlar olup, III. Jeolojik dönemin ikinci yarısında meydana gelmiştir" (cukurova.edu.tr/cografya.asp 12.12.2013).

Çukurova Akdeniz Bölgesi'nin doğusunda, Mersin ve İskenderun körfezleri arasında bulunan geniş bir ovadır. Çukurova; Doğu, Batı ve Orta Toroslarla çevrilen, Seyhan, Ceyhan nehirleriyle sulanan verimli topraklar diyarıdır. Coğrafi konum itibarıyla Toroslarla Akdeniz arasında köprü gibidir (Atılgan, 1998, s. 3). Çukurova adıyla Mersin'den İskenderun'a kadar olan bölge kastedilmektedir (Sümer, 1963, s. 1).

Türkiye'nin Asya kıtasında bulunan Çukurova, Anadolu'nun güney kısmında yer almaktadır ve İçel ilinden Osmaniye'ye kadar olan saha içinde, Orta Torosların güneyinden Akdeniz'e doğru uzanmaktadır. Çukurova, Türkiye'nin en büyük kıyı ovalarından biridir. Bu ova, kuzeyden Bolkar ve Aladağ'ın eteklerinden başlayarak doğuda Adana'ya bağlı Misis bucağının tepelerine kadar uzanır. Güneydeki en uç noktası Karataş Burnu'dur; batıda ise İçel'in Erdemli ilçesi yakınlarına kadar uzanmaktadır (Görkem, 2001, s. 81).

Çukurova'nın doğudan batıya uzunluğu 150, kuzey-güney uzunluğu 70 km olup, yüzölçümü 3.650 km²'dir. Geniş anlamda ilk çağlarda, Antalya'nın Alanya burnundan Amanos dağları üzerinden Suriye'ye kadar uzanan Anadolu'nun güneydoğu kıyı bölgesine "Kilikya" adı verilmiştir. Çukurova ismine ise ilk olarak XV. yy. a ait Türkçe ve Arapça kaynaklarda rastlanılmaktadır. Günümüzde, Misis'in doğusunda kalan kısma "Çukurova/Yukarıova", asıl Çukurova'ya ise "Aşağıova" isimlerinin verildiği görülmektedir (Sümer, 1963, s. 1; Görkem, 2001, s. 81).

İklim

"Çukurova Bölgesi'nde tipik Akdeniz iklimi görülür. Bu iklimde en sıcak ay ortalaması 34-45 °C, en soğuk ay ortalaması 8-10 °C dir. Yıllık sıcaklık ortalaması 18 °C dir. Kar yağışı ve don olayı çok ender görülür. En fazla yağış kışın, en az yağış yazın düşer." (Alagöz, 1992, s. 25).

Adana ovasında yağmurlu günlerin sayısı senede ortalama 40-50 gün arasında değişir. Yaz tamamen kuraktır ve bu kuraklık bazen aralıksız dört ay devam edebilir, yağışın yarısı kışın düzensiz bir şekilde düşer. Yağmurun toplamı da azdır. Kar güney dağlarından ancak mayısta kalkmaya başlar. Kışın dağlar üzerinde şiddetli kar fırtınaları olur. Yaz mevsiminde ise kıyılar pek sıcaktır (Azami sıcaklık derecesi gölgede 50'yi bulur.) Kuzeyden gelecek serin rüzgârlara karşı Toros büyük bir engeldir." (Alagöz, 1992, s. 25).

"Dağlık ve ovalık kesimler arasında büyük sıcaklık farkları vardır. Ovalara ve denize yakın kesimlere hemen hiç kar yağmaz. Ovalık ve dağlık kesimler arasındaki sıcaklık farkı yüzünden ova halkı yaz aylarında yaylalara çıkar." (Dictionnaire Larousse, 1993, C.I, s. 35).

Çukurova'da sıcaklık arttığında daha serin olan yaylalara göçmüşler, yaylada sıcaklık düştüğünde tekrar sıcak kışlaklara göçmüşlerdir. Hayvanların ölmemesi, sağlıklı ve besili olmasında iklim şartları son derece önemlidir. Uygun iklim şartlarında

hayvanlar yaylıma gidebileceğinden ve rahatlıkla doğada besin bulabileceğinden çok yem verilmesine gerek kalmaz, maliyetler belirli seviyede kalır.

Bitki örtüsü

“Adana ovası bir zamanlar meşe ağaçları ile yerleşim merkezi ve tarla açma amacıyla ziraata kazandırılmıştır. Tahıl, pamuk, susam, yerbıstığı, zeytin, muz, şeker kamışı, meyve ve sebzeler başlıca zirai ürünlerdir. Buğday zirai ürünler içinde birinci sırayı alır.” (Güngörgü, 2006, s. 219).

Çukurova Bölgesi’nin alçak kesimleri belli yükseltilere kadar, Akdeniz Bölgesi’nin tanıtıcı bitkisi olan bodur makilerle kaplıdır. Orta Toroslardaki Aladağlar’ın 1.500-2.200 m arasında yer alan kesimlerinde yer yer karaçam ormanlarına rastlanır. Amanos Dağları’nın alçak kesimleri makilerle, yüksek kesimleri iğne yapraklı ormanlarla kaplıdır. Bu dağların bazı kesimlerinde kayın ormanları da görülür. Denize yakın kesimlerde ise kumcul ve tuzcul bitkiler vardır (Dictionnaire Larousse, 1993, C.I, s. 36).

“Pamuk, II. Dünya Savaşı’nda barut imali ile önem kazanmıştır. Pamuk üretimi Tarsus, Adana, Karataş yayında yoğunluk kazanır.” (Güngörgü, 2006, s. 221).

“Sanayi ürünlerinden zeytin ve susam Adana-Yumurtalık arasında yoğunluk gösterir. Üzüm bağları Tarsus-Adana-Yumurtalık arasında göze çarpar. Sebze bahçeleri ve seralar Tarsus-Mersin arasında serpilidir.” (Güngörgü, 2006, s. 221).

Engebe, iklim ve bitkiler âlemi bu memlekette birbirinden keskin farklarla ayrılan iki alan yaratmıştır: Toroslar ve Akdeniz kıyısı ovaları. Zengin tarım alanı kıyı ovalarında hurma (meyvesi olgunlaşmaz), pamuk, şeker kamışı, portakal, limon, mandalina, nar, zeytin yetişir. Dağa doğru ilk yamaçlarda defne, mersin (murt), keçi boynuzu, ılgın, kitle; oldukça yükseklerde, Akdeniz makisinin üstünde, ormanlar yer almıştır: meşe, iğne yapraklılar (çam, köknar, katran), daha yükseklerde ardıç. İklim ve bitki örtüsünün bu yapısı bölgede yaylacılık hareketlerine olanak sağlamıştır. (Alagöz, 1992, s. 25).

Yaylak olarak kullandıkları dağların çok yükseklerinde bitki ve ağaç yetişmemektedir. Yaylaların yüksek yerlerin ardıç olur. Daha enginlerde çam ağacı yetişir. Keçi ya da koyun yetiştiren Yörükler yaylak yeri kiralarken dağların bu özelliklerine dikkat ederler.

Dağlar

Aladağlar: Orta Toroslar'a bağlı olan bu dağ silsilesi Niğde-Adana-Kayseri sınırındadır. Aladağ'ın Adana'ya bakan yüzü bu il sınırları içerisinde yer almaktadır. "Önemli bir yerleşim yeri olan Aladağ'da birçok Yörük obasının varlığı bilinmektedir." (Akbaş, 2005, s. 55).

1948'de Naci Kum'un verdiği bilgilere göre, Aladağ'ın ünlü tepeleri Demirkazık, Kapınca, Karanfil, Akdağ, Kızıldağ, Bakır dağıdır. Bu dağda yaylayan Yörük oymakları (Karalar, Karahacılı, Bozdoğanlı, Sarıkeçili, Karakoyunlu, Karakayalı, Cerit, Aydınlı) adları ile anılan aşiretlerdir (Atılğan, 2002, s. 328). Aladağın en ünlü yaylaları Almatepe, Alatepe, Başyayla ve Üç Kapılıdır (Alagöz, 1992, s. 35).

Karaisalı, Pozantı ve Aladağ Toroslar üzerinde kurulmuş, Orta Anadolu illerine komşu olan yerleşim birimlerimizdir: Çukurova ile Orta Anadolu arasında köprü vazifesi görür (Atılğan, 1998, s. 9).

Bakırdağı: Bakırdağı, Adana'nın Feka ilçesi ile Kayseri'nin Develi ilçesi sınırında 2743 m yüksekliği ile yörenin yüksek dağlarından birisidir. Adana tarafına "bu yüzü" denmektedir (K.84).

Amanos dağları: Çukurova'nın doğusunda yer alan bu dağlar Güneydoğuyu Çukurova'dan ayırır. Osmaniye'nin doğusundan denize doğru dikey olarak geçmektedir (Atılğan, 1998, s. 4; Görkem, 2001, s. 81). Bu dağlar, yörede Gâvur dağları olarak adlandırılmaktadır. Yaklaşık 4.500 km²lik bir alanı kaplayan kütlenin uzunluğu 165 km'dir.

"Gülek Boğazı, Orta Torosları yararak Çukurova'ya ulaşan tek kapıdır (Atılğan, 2002, s. V). Eski adı Darboğaz olan (Yalçın 2001, s. 52) Gülek boğazı Çukurova ile İç Anadolu'yu birbirine bağlar. Sertavul geçidi ile Mut'tan Konya Ovası'na çıkılır. Aslanköy ile Tırtar köyü arasındaki Dümbelek boğazı Toroslar'ı İç Anadolu'ya bağlar." (Şahin, 2011, s. 37, 38).

Çukurova'yı kuzeyden çeviren "Orta Toroslar; Orta Toros sıraları, Taşeli platosundan sonra kuzeydoğuya kıvrılarak Uzunyayla'ya kadar uzanırlar. Taşeli platosundan kuzeydoğuya doğru yönelen sıralar gittikçe yüksekliklerini arttırırlar ve bu kısımda Bolkar dağları (Medetsiz tepesi 3524 metre) ile daha doğudaki Aladağ (Demirkazık tepesi 3756 metre) sıralarını meydana getirirler. Adana ovası ile İç Anadolu arasında aşılması imkânsız bir halde olan bu yüksek dağlarda bir tek geçit vardır. O da Külek boğazıdır. Orta Torosların Uzunyayla'ya yaklaştıkları bölgelerde

bulunan Tahtalı ve Binboğa dağları yer yer 2500 metreyi aşan sıralardır.” (Güngörgü, 2006, s. 20).

“Güneydoğu Toroslar; İskenderun körfezinin doğu kıyılarına paralel olarak uzanan Nur dağları güneydoğu Torosların başlangıcı sayılmaktadır. İskenderun kıyılarından Nur dağlarını aşmak için bu dağların üzerindeki Belen geçidini geçmek lâzımdır.” (Güngörgü, 2006, s. 20).

“İskenderun’dan başlayan ve Nur dağlarına tırmanan asfalt yol; Belen’i aşıttan sonra Hatay’ın Amik ovasına varır. Nur dağlarından sonra Toroslar Kahramanmaraş yakınlarına kadar sokularak doğuya dönerler ve Ceyhan ırmağının yukarı çığırından Van gölü güneyine kadar uzanan bir yay çizerler.” (Güngörgü, 2006, s. 20).

“*Pozantı dağları (Kırkpınar)*: Aladağların kuzeybatısında yer alır. Pozantı dağları güneyinde Çamardı’nın içinde bulunduğu bir oluk ile Aladağlardan ayrılmaktadır.” (Güngörgü, 2006, s. 237).

“*Tahtalı ve Binboğa Dağları*: “Antitoros Dağları” adı da verilen Tahtalı ve Binboğa dağları, boğazlarla küçük ovaların birbirini kovaladığı Zamantı çayı ile Yukarı Ceyhan arasında yer alır.” (Güngörgü, 2006, s. 240).

Kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu bir antiklinal olan ve zirvesi 3000 m’yi geçen Tahtalı dağları Aladağların bir devamıdır. Tahtalı dağları, güneyinde bulunan ve aynı doğrultuda uzanan Binboğa Dağları’ndan; Sarız kasabası kuzeyinden doğup Feke’ye kadar uzanan “Göksu” ırmağının içinden aktığı, “Sarız-Göksu faylı senklinali” ile ayrılmaktadır (Güngörgü, 2006, s. 240).

“Tahtalı-Binboğa dağları; kışın Ceyhan ovasında kışlayan Yörüklerle yayla vazifesi görür. Yörükler, Feke ve Saimbeyli gibi yerleşme yerlerinden geçmek suretiyle Tahtalı ve Binboğa dağlarında hayvanlarını otlatırlar. Binboğa dağları, isminden de anlaşılacağı gibi daha ziyade sığırların otlak sahasıdır.” (Güngörgü, 2006, s. 240).

Ceyhan Ovası kuzeyden Toros dağları güneyden ise Beşparmak dağlarının bir uzantısı olan Nur ve Uyuz (Misis) dağları ile çevrilidir. Bu ovanın iki çıkış kapısı bulunmaktadır. Bunlardan biri Yakapınar boğazı diğeri ise Toprakkale güneyinde yer alan ve İskenderun istikametine giden demir yolu hattı ile Suriye’ye giden kara ve demir yolunun içinden geçtiği Kısık Boğazı’dır (Güngörgü, 2006, s. 224).

Akarsular

“Çukurova Seyhan, Ceyhan nehirleri ve Berdan çayı ile sulanır. Seyhan ve Ceyhan nehirleri üzerinde küçük çapta sulama barajlarından başka, aynı zamanda

elektrik enerjisi de elde edilen Seyhan ve Aslantaş barajları bulunmaktadır.” (Dictionnaire Larousse, 1993, C.I, s. 36).

“Adana ovasından Seyhan ve Tarsus ırmakları geçer. Uzunyayla’da Demir dağından kaynağını alan Seyhan ırmağı Zamantı ile Göksu kollarının birleşmesiyle oluşmuştur. Kar ve yağmur suları ile beslenen bu ırmak 560 km’dir. Azami akımına nisan ayında, asgari akımına eylül ayında ulaşır.” (Güngörgü, 2006, s. 219)

“Tarsus çayı: Bolkar dağlarından kaynağını alan bu çay 142 km uzunluğundadır. Azami akımına mayısta ulaşarak taşkınlıklara sebep olmaktadır. Asgari akımına eylül ayında ulaşır.” (Güngörgü, 2006, s. 219).

Kaynağını Nurhak dağlarından alan 509 km. uzunluktaki Ceyhan ırmağı karların erimesiyle nisan ayında bol su taşır. Ceyhan ırmağı üzerinde bulunan 1984 yılından beri faaliyette bulunan Aslantaş barajı; sulama, enerji ve ovayı taşkınlıklardan koruma amacıyla yapılmıştır. 4900 km² alanlı bu baraj 109.800 hektarlık bir araziye sulamaktadır (Güngörgü, 2006, s. 224, 225).

1.2.3. Araştırma Alanının Nüfus Durumu

İlin ekonomik potansiyeli ve coğrafi konumu sebebiyle nüfus yoğunluğu yüksektir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu’dan olmak üzere, yurdun her yöresinden yoğun göç almıştır. Bu durum ilin nüfus yoğunluğunu artırdığı gibi kentsel gelişmeyi olumsuz etkilemiş, mahalli hizmet ve ihtiyaçları da artırmıştır.

En son yapılan Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre; 2 149 260 olan ilin toplam nüfusunun 1 397 853’ü şehirlerde (%64,90), 451 625’i (%35.10) ise köylerde yaşamaktadır. Yıllık şehir nüfusu artış hızı %21.70, köy nüfusu artış hızı ise % 6.29’dur. Büyükşehir nüfusu 1 074 482. Erkek nüfus oranı %50,01 Kadın nüfus oranı %49,99. Nüfus yoğunluğu 178’dir. Bu rakam Seyhan ilçesinde 1.762, Yüreğir ilçesinde ise 324 kişidir. Bu ilde doğanların oranı %71, başka ilde doğanların oranı ise %29 dur. Adana ili şehir nüfusu açısından Türkiye beşincisi il nüfusu açısından ise Türkiye altıncısıdır (www.forumdaş.net, 16.03.2013).

1.2.4. Araştırma Alanının Ekonomik Yapısı

Denize açılan kapı olan Adana, Ceyhan ve Seyhan nehirlerinin meydana getirdiği Çukurova’nın merkezinde yer almaktadır. Nehirler, ile Seyhan, Kozan ve

Çatalan Barajlarını kazandırmış ve çok verimli alüvyonlu toprakların oluşmasını sağlamıştır. Coğrafi konumu, iklimin uygunluğu tarımsal yönden de avantaj sağlamıştır.

Nüfus ve ekonominin sürekli gelişme gösterdiği Adana'da altyapı, çarpık kentleşme ve ortaya çıkan diğer sorunların çözümü ile çıkabilecek yeni sorunların önlenmesi için koordineli çalışmayı gerektiren “BÖLGESEL KALKINMA PLANI” DPT yatırım programına alınmıştır. Hazar Petrolleri ve Orta Asya gaz kaynaklarını Türkiye üzerinden dünya pazarlarına taşıyacak, bölgemize yeni fabrikalar ve yeni enerji ve LNG Santralleri, iş ve istihdam sağlayacak BAKÜ-TİFLİS-CEYHAN petrol boru hattı projesinin gerçekleşmesi konusunda çalışmalar yapılmaktadır.

Büyük bir sanayi ve ticaret potansiyeline sahip olan Adana, altyapısını önemli ölçüde tamamlamıştır. Bugün faal olan Organize Sanayi Bölgesi, TAYSEB Yumurtalık Serbest Bölgesi, Küçük Sanayi Siteleri, Çukurova Elektrik HES, Sugözü Termik Enerji Santrali, Botaş ve BTC Projeleri ile bölgenin dışa açılan kapısı olma özelliğini taşıyan Adana, merkez bir konumda olup, önümüzdeki dönemde bu önemini daha da arttıracaktır. Ayrıca bağ ve bahçecilik konularında modern yöntemlerle çalışmalar yapılmakta, üzüm, kiraz gibi meyvelerin üretimi geliştirilmektedir (www.adana.gov.tr 22.04.2013).

1.2.5. Araştırma Alanının Sosyo Kültürel Yapısı

Adana halkının maddi ve manevi değerlerinden oluşan kültürü, binlerce yıllık bir süreçten geçerek bugünkü biçimini almıştır. Bu kültürel değerlerin oluşmasında yörenin tarihi, coğrafi yapısı, iklimi, mimarisi ve bunlara bağlı olarak ekonomisinin büyük katkısı olmuştur. Manevi anlamda da inançlar, örf, adet, gelenek ve görenekler, güncel yaşamı beslemiştir.

Cumhuriyetle birlikte toprağa bağlı Adana ekonomisinin, sanayi ekonomisine geçişi sırasında Adana halkının sosyo-ekonomik konumu da değişmiştir. Bu hızlı değişim ve gelişim çok hızlı olduğu için yeni yaşam biçimi Adana’da bir kültürel karmaşa yaratmıştır. Adana, iç ve dış göçler nedeniyle çok farklı kültürle tanışmıştır. Köy kültürü ile şehir kültürü iç içe yaşamaya başlamıştır. Bu durum, Adana halk kültürüne yeni bir boyut kazandırmıştır.

Şehrin özellikle kapalı toplum yapısına sahip olan dağlık kısımlarında gelenek, görenek, örf, adet ve inançların yakın zamana kadar korunduğunu görüyoruz.

Adana’da dağ, yayla, ova, deniz, köy, kasaba ve şehir kültürü iç içedir. Halk, içinde bulunduğu çevrenin sosyo-ekonomik tarzına göre davranır. Yörede Yörük, Avşar ve Farsak Türkmenlerinin kültürel yaşamda etkin bir yeri vardır.

Adana’da tarım ve sanayinin gelişmesi, ulaşım ve teknolojinin getirdiği yenilikler, iletişimin etkisi kendine özgü yerel kültürü etkilemektedir. Çeşitli kültürlerin iç içe yaşadığı Adana’da kentleşme süreci tamamlanamamıştır. Doku kaynaşması süreci henüz sona ermediğinden mozaik kültür, yeni Adana kültürü oluşumuna geçememiştir. Diğer büyük şehirlerde olduğu gibi şehir merkeziyle, kenar semtleri arasında iki ayrı kültür yaşamaktadır. Adana genel çizgileriyle geçiş halindeki bir toplumun temel özelliklerini taşımaktadır. Adana’nın toplumsal yapısını, tarıma dayalı geçim biçimi ve onun uzantısı olan tarımsal endüstri toplumu oluşturmaktadır. Adana halk kültürü ürünlerinde tarım öncesi toplulukların ritüele dayalı düşünce yapısının kalıntılarını, tarım topluluklarının inanç yapısını, sanayi toplumlarının laik düşünce yapısını iç içe buluyoruz. (Artun, 2000b, s.126).

Bu ürünler tarihsel gelişim sürecinde Adana insanının sanatsal beğenisini belirleyen, estetik anlayışını sergiler. Halk kültürü ürünleri, kendi kültürüyle yabancılaşmayı önler. Geleneği sürdürenler kültür taşıyıcıları olarak görev yapmaktadırlar. Adana halk kültürü ürünlerinin halkın ortak duygu ve düşüncelerini dile getirmeleri bakımından Türk kültürünün korunmasında, yaşatılmasında önemli işlevleri vardır (Artun, 2000b, s.126).

1.3. Araştırma Konusuyla İlgili Yapılan Çalışmalar

1.3.1. Türkiye’de Halk İnanışlarıyla İlgili Yapılan Çalışmalar

A. Kitaplar

Acıpayamlı, Orhan (1961), Türkiye’de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü, Erzurum, Atatürk Üni. Yay.

Altun, Işıl (2004), Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm, Kocaeli, Yayıncı Yay.

Altun, Işıl (2008), Kocaeli Suadiye Halk Kültürü, İstanbul, Doğu Kütüphanesi Yay.

Arat, Reşit Rahmeti (1991), Kutadgu Bilig, (İnceleme), Ankara, TDK Yay.

Araz, Rıfat (1995), Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği, Ankara, AKM Yay.

Arık, Durmuş (2005), Azerbaycan Türklerinin Dini Tarihi ve Halk İnanışları, Ankara, Azız Andaç Yay.

Artun, Erman (1998), Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, Tekirdağ, Tekirdağ Genç Yöneticiler ve İş Adamları Demeği Yay.

Artun, Erman (2004a), Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri, İstanbul, Kitabevi Yay.

Artun, Erman (2004b), Türk Halk Edebiyatına Giriş, İstanbul, Kitabevi Yay.

Artun, Erman (2007), Türk Halk Bilimi, 11. baskı, İstanbul, Kitabevi Yay.

Artun, Erman (2008), Halk Kültürü Araştırmaları, İstanbul, Kitabevi Yay.

Ataman, Sadi Yaver (1992), Eski Türk Düğünleri, Ankara, KB Yay.

Aydın, Mehmet vd. (2006), Konya Merkezdeki Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi ve Din Fenomenolojisi Açısından Değerlendirilmesi, Konya, Selçuk Ün. İlahiyat Fak. Yay.

Bahadırhan, Ebulgazi (tb.), Şecere-i Terakime (Türklerin Soy Kütüğü), (hızl. Muharrem Ergin), 1001 Temel Eser. İstanbul, Tercüman Yay.,

Banarlı, Nihat Sami (1998), Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.

Başar, Zeki (1972), Erzurum'da Sıhhi ve Mistik Folklor Araştırmaları Ankara, Atatürk Ün. Tıp Fak. Yay., Sevinç Matbaası.

Bayatlı, Necdet Yaşar (2011), Irak Türkmen Halk Kültürü Araştırmaları, Ankara, Berikan Yay.

Bayatlı, Necdet Yaşar, Kalafat, Yaşar (2011), Türk Kültürlü Halklarda Alkışlar-Kargışlar, Ankara, Berikan Yay.

Bayrı, Mehmet Halit (1972), İstanbul Folkloru, İstanbul, Eser Yay.

Biçen, Hüseyin Yüksel (2005), İnanışları ve Gelenekleriyle Tahtacılar, Ankara, Tek Ağaç Yay.

Birinci Necat, Yetiş, Kazım (t.y), 21. Yüzyılın Eşiğinde Örf ve Adetlerimiz (Türk Töresi), İstanbul, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yay.

Boratav, Pertev Naili (2003), 100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar), 2. baskı, İstanbul, K Kitaplığı Yay.

Boratav, Pertev Naili (2000), 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, 10. baskı, İstanbul, Gerçek Yayınevi.

Boyraz, Şeref (2003), Türkiye'de Mezar Taşı Sözleri, Ankara, Akçağ Yay.

Çay, Abdulhalûk M. (1997), Hıdırellez "Kültür-Bahar Bayramı", 2. baskı,

Ankara, KB. Yay.

Çelik, Ali (1995), İslam'ın Kabul ve Reddettiği Halk İnançları, İstanbul, Beyan Yay.

Çetin, İsmet (1997), Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenkenameleri, Ankara, KB. Yay.

Çınar, Ali Abbas (2007a), Muğla ve Çevresi Sözlü Kültürü ve Toplumsal Değerleri, Muğla, Muğla Belediyesi Yay.

Çobanoğlu, Özkul (1999), Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş, Ankara, Akçağ Yay.

Çobanoğlu, Özkul (2003), Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları, 1.baskı, Ankara, Akçağ Yay.

Çoruhlu, Yaşar (2006), Türk Mitolojisinin Ana Hatları, 2. baskı, İstanbul, Kabalcı Yay.

Dede, Abdurrahman (2004), Batı Trakya Türk Folkloru, 2. baskı, İstanbul, Trakya'nın Sesi Yay.

Dikici, Mehmet (2005), Türklerde İnançlar ve Din, Ankara, Akçağ Yay.

Elçin, Şükrü (1993), Halk Edebiyatına Giriş, Ankara, Akçağ Yay.

Eliade, Mircea (1999), Şamanizm, (Çev. İsmet Berkan), Ankara, İmge Yay.

Eliade, Mircea (2003), Dinler Tarihine Giriş, (Çev. Ergun Kocabıyık), İstanbul, Kabalcı Yay.

Ercilasun, Ahmet Bican (1997), Türk Dünyası Üzerine İncelemeler, 2. baskı, Ankara, Akçağ Yay.

Erdoğan, Bayram (2007), Sorularla Türk Mitolojisi, İstanbul, Pozitif Yay.

Ergin, Muharrem (2003), Orhun Abideleri, 30. baskı, İstanbul, Boğaziçi Yay.

Ergin, Muharrem (2004), Dede Korkut Kitabı, 5. baskı, Ankara, TDK Yay.

Ergun, Metin (1997), Türk Dünyası Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi I. Cilt, Ankara, TDK Yay.

Ergun, Metin (1997) Türk Dünyası Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi II. Cilt, Ankara, TDK Yay.

Ergun, Metin (2006), Şor Kahramanlık Destanları, Ankara, Akçağ Yay.

Ergun, Pervin (2003), Türk Kültüründe Ağaç Kültü, Ankara, AKM Yay.

Eroğlu, Ahmet Hikmet (2006), Türk Halk İnançlarına Giriş, Ankara, Aziz Andaç Yay.

Eröz, Mehmet (1977), Türkiye'de Alevilik Bektaşilik, İstanbul, Otağ

Matbaacılık.

Eröz, Mehmet (1992), Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) ve Alevilik Bektaşilik, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay.

Eröz, Mehmet, Güler, Ali (1998), Türk Ailesi, Ankara, AKM Yay.

Esin, Emel (2001), Türk Kozmolojisine Giriş, İstanbul, Kabalcı Yay.

Eyupoğlu, İsmet Zeki (1987), Anadolu İnançları/Anadolu Mitolojisi, İnanç-Söylence Bağlantısı, İstanbul, Geçit Kitabevi.

Gökalp, Ziya (1976a), Türk Medeniyeti Tarihi, (hızl. İsmail Aka ve Kazım Yaşar Koprıman) İstanbul, KB Yay.

Gökalp, Ziya (1976b), Türk Töresi, (hızl. Hikmet Dizdaroğlu), İstanbul, KB Yay.

Gökbel, Ahmet (1998), Anadolu Varsaklarında İnanç ve Âdetler, Ankara, AKM Yay.

Gökyay, Orhan Şaik (2004), Dedem Korkud'un Kitabı, 2. baskı, İstanbul, MEB Yay.

Görkem, İsmail (2001), Türk Edebiyatında Ağıtlar/ Çukurova Ağıtları Metin-İnceleme, Ankara, Akçağ Yay.

Günay Ünver - Güngör, Harun (2007), Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi, İstanbul, Rağbet Yay.

Güngör, Erol (2005), Tarihte Türkler, 12. baskı, İstanbul, Ötüken Yay.

Güngör, Harun - Argunşah, Mustafa (2003), Gagavuz Türkleri, Ankara, KB Yay.

Güzel, Abdurrahman (2004), Dinî Tasavvufi Türk Edebiyatı, Ankara, Akçağ Yay.

İnan, Abdülkadir (1998), Makaleler ve İncelemeler I, 3. baskı, Ankara, TTK Yay.

İnan, Abdülkadir (1998), Makaleler ve İncelemeler II, Ankara, TTK Yay.

İnan, Abdülkadir (2006), Tarihte ve Bu Gün Şamanizm 6. baskı, Ankara, TTK Yay.

Kadirzade, Kadir İbrahimoğlu (2005), Âdetler İnançlar ve Türklerin Soy Kültü Meselesi, (Akt. Ahmet Doğan), Ankara, Akçağ Yay.

Kafesoğlu, İbrahim (1980), Eski Türk Dini, Ankara, KB Yay.

Kafesoğlu, İbrahim (2004), Türk Milli Kültürü, 25. baskı, İstanbul, Ötüken Yay.

Kalafat, Yaşar (1994), Makedonya Türkleri (Özbekler, Hazarlar- Afşarlar-Kazaklar) Arasında Yaşayan Halk İnançları, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları

Vakfı Yay.

Kalafat, Yaşar (1998), İslamiyet ve Türk Halk İnançları, KB Yay., Ankara 1996.

Kalafat, Yaşar; Kuzey Azerbaycan, Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'ta Eski Türk Dini İzleri, Ankara, KB Yay.

Kalafat, Yaşar (1999b), Kırım Kuzey Kafkasya Sosyal Antropoloji Araştırmaları, Ankara, ASAM Yay.

Kalafat, Yaşar (2000), Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları, Ankara, ASAM Yay.

Kalafat, Yaşar (2000), Güney Kafkasya Sosyal Antropoloji Araştırmaları (Kuzey Azerbaycan-Gürcistan-Nahçıvan Gezi Notları ve Türk Halk İnançları, Ankara, ASAM Yay.

Kalafat, Yaşar (2000c), Bakü- Ceyhan Kültür Hattı, Ankara, ASAM Yay.

Kalafat, Yaşar (2002), Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları I, Ankara, KB. Yay.

Kalafat, Yaşar (2004), Altay'dan Anadolu'ya Kamizm Şamanizm -Sosyal Antropoloji Araştırmaları-, İstanbul, Yeditepe Yay.

Kalafat, Yaşar (2007), Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları II, Ankara, Berikan Yay.

Kalafat, Yaşar (2007), Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları VII, Ankara, Berikan Yay.

Kalafat, Yaşar (2008), Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları/Dedem Korkut Daş Oğuz Elleri, Ankara, Berikan Yay.

Kalafat, Yaşar (2008), Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları/Dedem Korkut Ak Koyunlu Coğrafyası, Ankara, Berikan Yay.

Kalafat, Yaşar (2008), Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları/Dedem Korkut Aşağı Eller, Ankara, Berikan Yay.

Kalafat, Yaşar (2008), Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları V-VI/ Dedem Korkut Yukarı Eller, Ankara, Lalezar Yay.

Kalafat, Yaşar (2008), Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları/Teori ve Metot, Ankara, Berikan Yayınevi.

Kalafat, Yaşar (2008), Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları/Türk Halk irfanında Kurt, 2,baskı, Ankara, Berikan Yayınevi.

Kalafat, Yaşar (2008), Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları/Pir-i Türkistan Ahmet Yesevî Sultan, Ankara, Berikan Yayınevi.

Kalafat, Yaşar (2009), Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları Kodlar-Kültler I, Ankara, Berikan Yayınevi.

Kalafat, Yaşar (2009), Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları Kurt-2, Ankara, Berikan Yayınevi.

Kalafat, Yaşar-Doğan, Ahmet (1995), Kuzey Irak'ta Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları, Ankara, Ecdad Yay.

Karabaş, Seyfi (1999), Bütüncül Türk Budun Bilimine Doğru, İstanbul, Yapı Kredi Yay.

Kaşgarlı, Mahmut (2005), Divanü Lügati't-Türk, (Çevirme, Uygulama ve Düzenleme: Seçkin Erdi-Serap Tuğba Yurtsever), İstanbul, Kabalcı Yay.

Kaya, Doğan (2001), Folklorumuzda Beddua Söyleme Geleneği ve Türk Halk Şiirinde Beddualar, Ankara, AKM Yay.

Kaya, Doğan (2007), Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Ankara, Akçağ Yay.

Kibar, Osman (2005), Türk Kültüründe Ad Verme Kültürü (Kişi Adları Üzerine Bir Tasnif Denemesi), Ankara, Akçağ Yay.

Koşay, Hamit Zübeyir (1944), Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme, Ankara.

Koz, Sabri (2007), Yağmur Duası Kitabı, İstanbul, Kitabevi Yay.

Köprülü, M. Fuat (2003), Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara, Akçağ Yay.

Küçük, Abdurrahman-Tümer, Günay-Küçük, Mehmet Alparslan (2009), Dinler Tarihi, Ankara, Berikan Yay.

Ocak, Ahmet Yaşar (1990), İslam-Türk inançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü, 2. baskı, Ankara, Türk Kültürü Araştırmaları Ens. Yay.

Ocak, Ahmet Yaşar (2007), Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi İnanç Temelleri, 7. baskı, İstanbul, İletişim Yay.

Oğuz, M. Öcal - Kolcu, Bengisu (2006), 2004 Yılında Çorumda Halk İnançları ve Türbeler, Ankara, Hitit Ün. Fen Ed. Fak., Türk Halk Bilimi Topluluğu Yay.

Oğuz, M. Öcal - Tuğçe, Işıksan (2006), 2005 Yılında Çorumda Yaşayan Geleneksel Kutlamalar, Ankara, Hitit Üni. Fen Edebiyat Fak., Türk Halk Bilimi Topluluğu Yay.

Oğuz, M. Öcal - Kasımoğlu, Seval (2005), Türkiye'de 2005 Yılında Yaşayan Geleneksel Kutlamalar, Ankara, Gazi Üni. THBMER Yay.

- Orkun, Hüseyin Namık (1998), Eski Türk Yazıtları, Ankara, TDK Yay.
- Ögel, Bahaeddin (1998), Türk Mitolojisi I, 4. baskı, Ankara, TTK Yay.
- Ögel, Bahaeddin (2002), Türk Mitolojisi II, 2. baskı, Ankara, TTK Yay.
- Ögel, Bahaeddin (2000), Türk Kültür Tarihine Giriş II, Ankara, KB Yay.
- Ögel, Bahaeddin (2001), Türk Kültürünün Gelişme Çağları II, İstanbul, MEB Yay.
- Önal, Mehmet Naci (1998), Romanya Dobruca Türkleri, Ankara, KB Yay.
- Örnek, Sedat Veyis (1966), Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl inançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki, Ankara, Ankara Üni. Yay.
- Örnek, Sedat Veyis (1971), Anadolu Folklorunda Ölüm, 2. baskı, Ankara, Ankara Ün. DTCTF Yay.
- Örnek, Sedat Veyis (1979), Geleneksel Kültürümüzde Çocuk, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Örnek, Sedat Veyis (1995), 100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane, 3. baskı, İstanbul, Gerçek Yayınevi Yay.
- Örnek, Sedat Veyis (2007), Türk Halk Bilimi, 2. baskı, Ankara, KB Yay.
- Paşayev, Gazanfer (1998), Irak Türkmen Folkloru, (Akt. Mahir Nakip), İstanbul, Kerkük Vakfı Yay.
- Radloff, Wilhem (2008), Türklük ve Şamanlık, (Çev. A. Temir, T. Andaç, N. Uğurlu, hzl. Nurer Uğurlu), İstanbul, Örgün Yayınevi Yay.
- Radloff, Wilhem (1986), Sibirya'dan Seçmeler, 2. baskı Ankara, KB Yay.
- Rahman, Abdulkerim (1996), Uygur Folkloru, (Çev. Soner Yalçın, Erkin Emet), Ankara, KB Yay.
- Roux, Jean Paul (1998), Türklerin ve Moğolların Eski Dini, (Çev. Aykut Kazancıgil), 2. baskı, İstanbul, İşaret Yay.
- Seyidoğlu, Bilge (2005), Mitoloji Üzerine Araştırmalar, İstanbul, Dergâh Yay.
- Sözlü Kültür Mirasımız (2002), (Komisyon), Ankara, KB Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yay.
- Tacemen, Ahmet (1998a), Halkbilimi Verileri Zemininde Türk Kimliği, Niğde, Niğde Üni. Yay.
- Tacemen, Ahmet (1998b), Halk Edebiyatı Verileri Zemininde Türk Kimliği II, Niğde, Niğde Üni. Yay.
- Tacemen, Ahmet (1999), Taş İnancı Verileri Zemininde Türk Kimliği III,

Niğde, Niğde Üni. Yay.

Tan, Nail (2003), Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler, 6. baskı, İstanbul, Kitap Matbaacılık Yay.

Tanyu, Hikmet (1967), Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri, Ankara, Ankara Üni. Basımevi, İlahiyat Fak. Yay.

Tanyu, Hikmet (1980), İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı, Ankara, Ank Ün. İlahiyat Fak., Yay.

Tanyu, Hikmet (2002), Türklerde Taşla İlgili İnançlar, Ankara, Elips Yay.

Taş, İsmail İslam Öncesi Türk Düşüncesinde Kozmogoni Kozmoloji, Konya, Kömen Yay.

Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1990 “Hıdırellez Özel Sayısı”, (1990) Ankara, KB. Yay., Neyir Matbaası.

Yalçın, Ali Rıza (1977), Cenupta Türkmen Oymakları, C. I, Ankara, KB Yay.

Yalçın, Ali Rıza (1977), Cenupta Türkmen Oymakları, C. II, Ankara, KB Yay.

Yıldırım, Dursun (1998), Türk Bitiği, Ankara, Akçağ Yay.

Yoloğlu, Güllü (1999), Türklerin Aile Merasimleri, Ankara, AKM Yay.

Yörükkan, Yusuf Ziya (2006), Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm, (Yayma hzl. Turan Yörükkan), 2. baskı, İstanbul, Ötüken Yay.

B. Bildiriler

Acıpayamlı, Orhan (1992), “Türk Kültüründe Ad koyma Folklorunun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi”, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri IV. Cilt, Ankara, KB Yay., s. 1-14.

Acıpayamlı, Orhan (1974), “Türkiye’de Yürümeyen Çocukları Yürütme Gelenekleri”, Uluslar arası Türk Folklor Semineri Bildirileri I, Ankara, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay., s. 257-364.

Acıpayamlı, Orhan (1976), “Türk Folklor Ürünü Yağmur Duasıyla İlgili Yapı ve Fonksiyon Sorunları”, I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt, Gelenek, Görenek ve inançlar, Ankara, KB Yay.

Akalın, Şükrü Haluk (1993), “Üzerlik”, II. Uluslararası Karacaoğlan ve Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Adana, s. 247-260.

Arıkan, Metin (2005), “Bursa Halk Kültüründe Eski Türk İnançlarının İzleri ve Bunların Türk Dünyası Sözlü Anlatımlarındaki Yansımaları”, II. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri Kitabı, II. Cilt, Bursa 20-22 Ekim 2005, s. 401-423.

Aydın, Mehmet (1987), “Konya Ermenek Bölgesinde Yaşayan Halk İnançları”, II. Milletlerarası Türk Folkloru Kongresi Bildirileri, Gelenek- Görenek ve İnançlar IV. Ankara, s. 1-9.

Aydın, Mehmet (1992), “Mut Bölgesinde Yaşayan Halk İnançları”, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri IV Cilt, Gelenek, Görenek ve inançlar, Ankara, KB. Yay., s. 31-41.

Balıkçı, (2000), “Uşak’ın Bazı Yörelerinde Doğum Âdetleri”, II. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, Ankara, KB. Yay., s. 221-251.

Çağlayan, Handan (1998), “Anadolu’nun Bazı Yörelerinde Yas Gelenekleri”, V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Gelenek-Görenek-İnançlar, Seksiyon Bildirileri, Ankara, KB., Yay., s. 87-108.

Çetin, Çulpan Zaripova, “Tatar Türklerinde Cenaze Merasimleri”, Türk Kültüründe Ölüm Sempozyumu Bildirileri, Marmara Türkiyat Araştırmaları.

Çetin, İsmet (1996), “Nevruz ve Nevruz Kutlamalarına Bir Örnek”, Nevruz ve Renkler, Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri, (Yayıma hzl. Sadık Tural ve Elmas Kılıç), Ankara, AKM Yay., s. 325-329.

Ekrem, Mehmet Ali (1992), “Nogay Türklerinde Kız İsteme, Söz Kesme ve Düğün”, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, IV. Cilt (Gelenek, Görenek ve İnançlar), Ankara, KB Yay., s. 91-95.

Erdoğan, Zübeyda (1996), “Ankara’nın Akyurt İlçesine Bağlı Elecik Köyünde Doğumla İlgili Adet ve İnanmalar”, I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II, Ankara, KB Yay., s. 188.

Erk, Zümrüt (1976), “Anadolu’da Kırklama”, I.Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara, KB. Yay., s. 102-109.

Gerçel, Alim (1992) “Fırat Havzasında Ölüm ve Cenaze Merasimleri, Ölüm Üzerine Deyişler, Mezarlıklar”, Fırat Havzası Folklor ve Etnografya Sempozyumu 24-27 Ekim 1985, Elazığ, Fırat Havzası Araştırma Merkezi Yay., C. I, s. 83-95.

Görkem, İsmail (1993), “Çukurova’da (Yukarıova) Yas Törenleri ve Ağıt Söyleme Geleneği”, II. Uluslararası Karacaoğlan Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Adana, Çukurova Üni Yay., s. 489-514.

Gözyaydın, Nevzat (1987), “Dağıstan, İran ve Türkiye’de Yağmur Duasındaki Bazı Ortak Motifler Üzerine”, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, TV Cilt, Gelenek, Görenek ve inançlar, Ankara, Başbakanlık Basımevi, s. 165-171.

Güzel, Aburrahman (1996), “Türk Kültüründe Nevruz ve Milli Birlik-

Beraberlik”, Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri, (hızl. Sadık Tural ve Elmas Kılıç), Ankara, AKM. Yay., s. 167-181.

Hafız, Tacida (1982), “Kosova’da Yağmur Duaları”, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt, Gelenek, Görenek ve İnançlar, Ankara, Gazi Üni. Yayın Yüksekokulu Basımevi, s. 243-253.

Kalafat, Yaşar (1998), “Karşılaştırmalı İran-Anadolu Türk Halk İnançları”, Birinci Uluslararası Azerbaycan Şurası, 2-5 Aralık 1998, Şerefhane-Tebriz-İran, www.turkoloji.cu.edu.tr. 09.08.2014

Kalafat, Yaşar (1992), “Eski Türk Halk İnançlarının Kars Yöresindeki İzleri”, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri IV. Cilt “Gelenek, Görenek ve İnançlar”, Ankara, KB Yay., s. 149-169.

Kalafat, Yaşar (1999), “Türkmen Dünyasında Karşılaştırmalı Halk İnançları Çerçevesinde Karakeçili Türkmenleri”, Türk Kültüründe Karakeçililer Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri, Ankara, AKM Yay., s. 35.

Kalafat, Yaşar (1993), “Türk Halk İnançlarında Hususiyle Tahtacılar (Ayna)”, I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı Tahtacılar Sempozyumu Bildirileri (26-27 Nisan Antalya 1993), Ankara, s. 75-107.

Kazmaz, Süleyman (1992), “Halk Hukukunda Evlenme Sözleşmesi”, TV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, IV. Cilt (Gelenek, Görenek ve İnançlar), Ankara, KB Yay., s. 177-185.

Köksal, Hasan (1996), “Türk Düğünlerinde “Saçı” Geleneği, Buna Bağlı Ritler, Pratikler”, III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri (9-11 Ekim 1995 Konya), Ankara, KB Yay., s. 176- 185.

Nahya, Zümrüt (1987), “Kız İsteme ve Söz Kesme Gelenekleri Üzerine Bir Atlas Denemesi”, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C. IV, Ankara, KB Yay., s. 258-268.

Özkan, İsa (1996), “Uygur Efsanelerinde Nevruz”, Nevruz ve Renkler, Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası II. Bilgi Şöleni Bildirileri, 20 - 23 Mart 1996 Ankara, AKM Yay., s. 309-314.

Özkan, Fatma (2002), “Sibiry Türklerinde Geçiş Dönemleri”, Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri 26-28 Mayıs 2000, Ankara, KB Yay., s. 595-608.

Rahman, Abdulkerim (1987), “Uygurların Defin Âdetleri”, III. Milletlerarası Türk Folkloru Kongresi Bildirileri IV. Cilt, Ankara, KB Yay.

Saatçi, Suphi (1985), “Kerkük Folklorunda Düğün Geleneği”, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt, Elazığ, s. 319-328.

Santur, Meltem (2000), “Bozyük (Yozgat- Akdağmadeni) Köyünde Doğum ile İlgili Âdet ve İnanmaların Değerlendirilmesi”, II. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, Ankara, KB Yay., s. 323- 341.

Santur, Meltem (1996), “İç Anadolu Bölgesinde Gelinin Kız Evinden, Oğlan Evine Getirilmesi Sırasında Uygulanan Gelenekler”, III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri 9-11 Ekim 1995 Konya, Ankara, KB Yay., s. 194-207.

Saraçoğlu, Erdoğan (1987), “Kıbrıs Köy Düğünleri ve Düğün Manileri”, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. C., Ankara, KB Yay., s. 173-211.

Soylu Sıtkı (1987), “Taşeli Yöresi Gelenekleri ve Geleneği Oluşturan Sebepler”, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi IV. Cilt, (Görenek- Gelenek ve İnançlar), Ankara, KB, MFAD Yay., s. 367-368.

Tanyu, Hikmet (1976), “Türklerde Ateş ile İlgili İnançlar”, I. Uluslararası Türk Folkloru Kongresi Bildirileri, IV. Cilt, Ankara.

Tanyu, Hikmet (1976), “Fatma Anamız (Fadime Anamız) ve El ile İlgili İnançlar Üzerine Bir Araştırma”, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C. IV, Ankara, s. 479-495.

Terzibaşı, Ata (1976), “Irak Türkmenleri Arasında Yağmur Duası Törenleri ve Sosyolojik Değeri”, I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Cilt IV, Ankara, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay.,s. 305-314.

Türkten, Nevzat (1996), “Kayseri Düğünlerinde Gelin ve Güveyin Seçilmesinde Uygulanan Dikkat Çekici Unsurlar” III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri 9-11 Ekim 1995 Konya, Ankara, KB Yay., s. 227-233.

Ülkütaşır, M. Şakir (1976), “Türkiye’de Ad Verme ile İlgili Gelenek ve İnançlar”, I. Uluslararası Türk Folkloru Kongresi Bildirileri, C. IV., Ankara, KB. Yay., s. 369-371.

Yardımcı, Mehmet (1993), “Çukurova’da Ölümle İlgili İnanışlar-Uygulamalar ve İskenderun Mezar Taşlarının Dili”, II. Uluslararası Karacaoğlan-Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri 1991, Adana, Çukurova Üni. Yay, s. 547-559.

C. Makaleler

Abdullah, Mehmet (1999), “Eski Âdetlerden: Üzerlik Üstüne”, Gökbörü

Dergisi, S. 6, Ağustos, Erbil: s. 8.

Abdülkadir, Müşfika (1933), “Maraş’ta Halk Âdetleri”, HBH, Y. 3, S. 25, 15 Haziran, s. 2-4.

Abdülkadir, Müşfika (1933), “Şarki Karaağaç’ta Doğum Âdetleri ve Halk İnançları”, HBH, Y.3, S.27,15 Ağustos, s.66-68.

Abdülkadir, Müşfika (1931), “İstanbul Âdetleri”, HBH, Y. 2, S. 19, Mayıs, s. 152-155.

Aça, Mehmet (1997), “Türk Destanlarında Aşerme (Yerikleme) Motifinin Destan Kahramanları Üzerindeki Etkisi ve Hayvan Ata (Ecdat) İnancıyla Olan Bağlantısı”, MFD Y. 9, S. 34, Yaz, s. 78-81.

Aça, Mehmet (1999), “Kazak ve Kırgız Türklerinde Defin Sonrası Bazı Uygulamalar ve Aş verme (Aş Toyu)”, MFD Y.13, S.43, Güz, s.24-33.

Açık, Fatma (2004), “Özbekistan’da Defin ve Taziye Merasimleri”, MFD Y. 16, S. 61, s. 142-148.

Adıgüzel, R. İlker, (Çev.) (1973), “Makedonya’da Halk İnanışları”, HB S. 2 Kasım-Aralık, s. 13-15.

Akbulut, Semra (2002), “Karabük İli Safranbolu İlçesindeki Doğum Âdeti İnanmaları”, Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1999, Ankara, KB Yay., s. 12-13.

Aker, C. (1939), “Hamit Köyünde Halk Âdetleri ve İnanmaları”, HBH Y. 8, S. 95, Eylül, s. 254-256.

Aker, Cavit (1941), “Rados Türklerinin Düğün Âdetleri”, HBH Y. 10, S. 119, Eylül, s. 282-284.

Akif, M. (1937), “Devrek’te Halk Arasında Aya Dair Bilgiler”, THB Y. 6, S. 65, Mart, s. 94-95.

Akpınar, Turgut (1985), “Su Kültü ve Âdetler”, Tarih ve Toplum Dergisi, S. 46, s. 34.

Alp, Münevver (tb.), “Eski İstanbul’da Kurşun Dökmek”, TFA Y. 15, C. 8, S. 180, Temmuz, s. 3457.

Artan, Gündüz (1973), “Tire’de Doğum Gelenekleri”, TFA Y. 25, C. 15, S. 289, Ağustos.

Artun, Erman (2000), “Adana’da Yağmur Yağdırma Törenleri ve Çomçalı Gelin”, Tuncer Gülensoy Armağanı, Kayseri, Bizim Gençlik Yay., s. 154- 163.

Artun, Erman (2000), “Tekirdağ’da Ninni Söyleme Geleneği”, Türk Halk Kültüründen Derlemeler (1997), Ankara, KB HAGEM Yay., s. 47-73.

Artun, Erman (2001), “Adana’da, Törenlere, Adaklara, Özel Günlere Ait İnançlar, Pratikler ve Bunlara Bağlı Mutfak Kültürü”, MFD, Y. 7, S. 49. s. 27-37.

Aydın, Hamdi (1952), “Eski Tıbbi ve İçtimai Folklorumuza Dair Kütahya’da İnanmalar”, TFA Y. 4, Cilt 2, S. 37, Ağustos, s. 597.

Aydınoğlu, Gülali (1980), “Posof’ta Ölüm Âdetleri”, TFA Y. 31, C. 19, S. 366, Ocak, s. 8901-8903.

Aynakulova, Gülnisa (2006), “Kırgızlarda Evlilik ve Evlenme Törenleri”, MFD Y. 18, S. 72, s. 98-106.

Aytaç, Pakize (2006), “Malum u Meçhul Olan İnsan”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Y. 13, S. 40, Güz, s. 177-197.

Aytar, Selçuk (1975), “Halk İnanmalarında Süpürge”, TFA Y. 27, C. 16, S. 314, Eylül, s.7418.

Bağırov, A.N. (1997), “Nahçıvan’da Çocuklara Ad Verme Âdetleri”, Bilig, S. 4, Kış, s. 149-154.

Baha, A. (1933), “Kırklareli’nde Hıdırellez Eğlenceleri”, HBH Y. 3, S. 25, 1 Eylül, s. 4-8.

Balcıoğlu, N.R. (1952), “Anadolu’da Cinlere, Perilere ve Devlere Dair İnanışlar”, TFA Y. 3, S. 35, Haziran, Cilt: 2, s. 555-556.

Başgöz, İlhan (1986), “Çömçe Gelin; Bir Anadolu Yağmur Töreninin Kökeni ve Dağılımı Üzerine Bir Araştırma”, Folklor Yazıları, İstanbul, Adam Yay.

Baçoğlu, Bekir (1981), “Bayburt Yöresinde Çeşitli İnançlar”, TFD Y. 3, S. 28, Kasım, s. 26-29.

Baçoğlu, Bekir (1981), “Bayburt’ta Yağmur Duası”, TFD Y. 2, S. 23, Haziran, s. 18-19.

Bayatlı, Hidayet Kemal (1973), “Kifri ve Çevresinde Yatır ve Ziyaretgâhlar”, Kardeşlik, Y. 12, S. 9, Ocak, s. 34.

Bayrı, Mehmet Halit (t.y), “Balıkesir’de Doğum ve Çocuk Hakkında Âdetler ve İnanmalar”, HBH Y. 7, S. 77, s. 97-104.

Bayrı, Mehmet Halit (1955), “İstanbul Folkloru/ Nazar ve Nazarlık”, TFA Y. 6, C. 3, S. 70 Mayıs, s. 1107-1108.

Bedi, Nihat (1936), “Aya Dair”, HBH Y. 5, S. 52, Şubat, s. 53-55.

Behire, M. (1934), “İstanbul’da Halk Âdetleri ve İnanmaları”, HBH Y. 3, S. 35,15 Haziran, s. 315-317.

Behnan, Enver (1934), “Burdur’da Düğün Âdetleri”, HBH Y. 3, S. 33, 15 Şubat,

s. 259-264.

Beysanoğlu, Şevket (1974), “Diyarbakır’da Bazı Gelenek ve İnanışlar”, TFA Y. 26- Cilt. 15, S. 305, Aralık, s. 7180-7181.

Burdurlu, İbrahim Zeki (1941), “Burdur Düğünleri I” HBH Y. 10, S. 1187, Ağustos, s. 226-228.

Çağlayan, Handan (1998), “Tarsus İlçesi Ölüm Âdetleri”, Tarsus Alan Araştırmaları, Ankara, KB Yay., s. 83-95.

Çıblak, Nilgün (2002), “İçel’de Yağmur Yağdırma Geleneği”, Folklor/Edebiyat Cilt VIII., S. XXXI, s. 93-103.

Çetin, Çulpan Zaripova (2007), “Tatar Türklerinde Mitolojik Varlıklarla ilgili Mitler ve İnanışlar”, Bilig Dergisi, Güz, S. 43, s. 1-24.

Çetin, Ayşe Yücel (2002), “Türk Dünyasında Hıdırellez Kutlamaları ve İşlevleri”, MF Y.14, S. 54, s. 35-38.

Çetin, Ayşe Yücel (2004), “Hikâyelerde Ata Kültünün Fonksiyonu”, Prof. Dr. Abdurrahman Güzel’e Armağan, Ankara, Gazi Eğitim ve Kültür Vakfı Yayın, s. 255-261.

Çetin, İsmet (2002), “Türk Mitinde Kut İyesi Kidir ve Medeniyet Değişikliğinde Kidir’dan Hızır’a Geçiş”, MFD, Y. 14, S. 54, s. 30-34.

Çetin, İsmet (2007), “Türk Kültüründe Bab (Baba)/Ata Geleneği”, MFD Y. 19, S. 76, s. 70-75.

Çevik, Doğanay (tb.), “Türkiye’de Yaşayan Kazak, Kırgız ve Özbeklerde Halk İnançları”, Anayurttan Atayurda Türk Dünyası, Ankara, KB Yay., Y. 9, s. 9-20.

Çevirme, Hüseyin- Sayan, Ayşe (2005), “Alkarısı İnanmaları ve Bilim”, MF Y. 17, S. 65, s. 67-72.

Çınar, Ali Abbas (1990), “Bursa Yöresinde Hıdırellez ile İlgili Bazı İnanışlar”, MK. S. 72, Mayıs, s. 13-15.

Çobanoğlu, Özkul (1993), “Türk Kültüründe Su Kültü”, TK Y. 31, S. 362, Mayıs, s. 288-297.

Dağlıoğlu, Hikmet Turan (1977), “Mezar Folkloru”, TFA Y. 22, C. 17, S. 341, Aralık, s. 8177-8179.

Dakuklu, Mehmet Hurşit (1967), “Dakuk’ta Gelin ile İlgili İnama ve Âdetler”, Kardeşlik, Y. 7, S. 1-2 Mayıs-Haziran, s. 32-33.

Dakuklu, Mehmet Hurşit (1968), “Yıldızlar Hakkında İnançlar”, Kardeşlik, Y. 8, S. 1-2 Mayıs-Haziran, s. 41.

Dakuklu, Mehmet Hurşit (1969), “Halk İnanmaları Arasında Rüya Tabirleri”, Kardeşlik, Y. 8, S. 10-11, Şubat - Mart, s. 27.

Dakuklu, Mehmet Hurşit (1972), “Doğacak Çocuğun Cinsiyeti Hakkında”, Kardeşlik, Y. 11, S. 8-9, Aralık-Ocak, s. 35.

Dakuklu, Mehmet Hurşit (1975), “Eskiden Çocuğa Ad Koyma Geleneği”, Kardeşlik, Y. 13, S. 5-6, Eylül- Ekim, s. 31.

Dilek, İbrahim (1996) “Altay Türklerinde Çocuğun Doğması ve Doğum Günü Kutlamalarına Dair Bazı İnanışlar”, Bilig, Bahar, S. 1, s. 51-53.

Dilek, İbrahim (1996), “Altay Türklerinde Halk İnanışları”, Bilig, Ankara, Bahar, S. 3, s. 96-101.

Dilek, İbrahim (2007), “Sibirya Türklerinde Ateşle İlgili İnançlar, Törenler ve Bazı Efsaneler”, Bilig, S. 46, 33-54.

Dilek, İbrahim (2008), “Altaylardan Anadolu’ya Bir Yemek, Bir Oyun ve Bir Ölüm Geleneği Üzerine”, Ahmet Bican Erçilasun Armağanı, Ankara, s. 628-635.

Durdu, Aydın - Kalaycıdurdu, Bircan (1998), “Geçmişten Günümüze Ölüm Âdetleri ve Kemaliye Köyünde Ölüm”, Türk Halk Kültürü Araştırmaları, 1996 KB. Yay., Ankara, s. 47-98.

Durmuşahmet, Salih - Kalafat, Yaşar (t.y), “Hazara Türklerinde Halk İnançları”, Anayurttan Atayurda Türk Dünyası, Ankara, KB Yay., Y. 9, s. 31-53.

Duvarcı, Ayşe (2005), “Türklerde Tabiat Üstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili Kabuller, İnanmalar, Uygulamalar”, Bilig, Kış, S. 32, s. 125-144.

Ersoy, Ruhi (2002), “Türklerde Ölüm ve Ölü ile İlgili Rit ve Ritüeller”, MF Y. 14, S. 54, s. 86-101.

Faik, M. - Behire, M. (1934), “İstanbul’da Halk Âdetleri ve İnanmaları”, HBH Y. 3, S. 35, 15 Haziran, s. 315-317.

Gökçen, İbrahim (1953), “Makedonya Yürük Folkloru (Doğumla İlgili Âdetler Bayramları ve Hıdırellez XII)”, TFA Y. 4, C. 2, S. 42, Ocak, s. 667-668.

Gökçen, İbrahim (1952), “Makedonya Yürük Folkloru/ Türküler-Düğün Âdetleri-Kına Gecesi”, TFA Y. 4, C. 2, S. 39, Ekim, s. 288-289.

Gömeç, Sadettin (1998), “Şamanizm ve Eski Türk Dini”, PAÜ, Eğitim Fakültesi Dergisi, S. 4, s. 38-50.

Gönüllü, Ali Rıza (1990), “Türk İnançlarında Ocak Motifi”, MK S. 74, Temmuz, s. 32-33.

Günay, Umay (1990), “Ritüeller ve Hıdırellez”, MK S. 72, Mayıs, s. 10-12.

Güngör, Harun (1996), “Eski Türk Dinin İsimlendirilmesi Üzerine”, Prof. Dr. Umay Günay Armağanı, Ankara, s. 34-39.

Güngör, Harun (1992), “Kayseri’de Yaşayan Uygur ve Kazak Türklerinde Bazı Âdet ve İnanışlar”, MF Y. 4, S. 14, Yaz, s. 7-11.

Gürsoy, Osman (1970), “Mesudiye’de Yorum, İnanç ve Anlamlar”, TFA Y. 22-C. 13, S. 253, Ağustos, s. 5713-5714.

Güzelbey, Cemil Cahit (1983), “Gaziantep Halk İnançlarından Bir Demet”, TF Y. 5, S. 50, Eylül, s. 20-22.

Güzelbey, Cemil Cahit (1982), “Gaziantep’te Doğum ve Çocuğa İlişkin Eski Töre ve İnançlar”, TFA. 1981/2 Ayırbaşım, Ankara, Ank. Üni. Basımevi, s. 19-36.

Halis (1933), “Malatya’da Düğün Âdetleri”, HBH Y. 3, S. 26, 15 Temmuz, s. 29-32.

Halit, Mehmet (1933), “Cinler ve Periler”, HBH Y. 3, S. 28, 15 Eylül, s. 83-86.

Hayriye (1930), “Kütahya’da Halk İtikatları”, HBH Y. 1, S. 4, 1 Şubat, s. 53.

Hınçer, İhsan (1974), “Türklerde Başlık ve Mehir”, TFA Y. 25, C. 15, S. 295, Şubat, s. 6898-6901.

Işık, Şekip (1978), “Trakya’da Doğum Gelenekleri”, HBH C. 8, S. 36, Şubat, s. 27-29.

İsamettin, Faika (1937), “Bursa’da Çocukluğa Dair Âdetler ve İtikatlar”, HBH Y. 7, S. 74, Aralık, s. 42-46.

İhsan, Hamamizade (1931), “Trabzon Âdetleri”, HBH Y. 2, S. 17, 1 Mart, s. 103-105.

İnan, Abdülkadir (1965), “Nazarlıklar”, TFA S. 193, Ağustos, s. 3138.

İnan, Abdülkadir (1940), “Gaziantep’te Aleviler ve Muhtelif İnanmalar”, HBH Y. 10, S. 110, Aralık, s. 37-40.

Kalafat, Yaşar (1998), “Karakalpak Türklerinde Halk İnançları”, MFD Y.10, S. 40, Kış 1998, s. 11-14.

Kalafat, Yaşar (1998), “1.Türkmen Kurultayı ve Kerkük Yöresi Türkmen Halk İnançları”, TK Y.XXXVI, S. 417, s. 27-51.

Kalafat, Yaşar (1999), “Türk Halk İnançlarında Metodik Problemler (Erbil-Nahçıvan ve Türkiye Örnekleri)”, Türk Dünyası Araştırmaları, S. 121 Ağustos, s. 81-85.

Kalafat, Yaşar (2001), “Türkmen Halk İnançlarında Sarımsak ve Soğanla İlgili Hususlar”, Türk Mutfak Kültürü Üzerine Araştırmalar, Ankara, s. 85-91.

Koşay, Hamit Z. - Ülkütaşır, M. Ş. (1964), “Türklerde Ad Verme ve Türk Adları”, TFA Y. 15, C. 8, S. 175, Şubat, s. 3301-3302.

Koksal, Hasan (1996), “Türk Düğünlerinde “Saçı” Geleneği, Buna Bağlı Ritler-Pratikler”, Bilig, S. I Bahar, s. 75-81.

Köse, Mürsel (1966), “Kars’tan Derlemeler/Evlenme Sırasında Başlık/ Ağırılık Âdeti”, TFA Y. 17, C. 10, S. 200, Mart, s. 4023-4029.

Muazzez, Aliye (1930), “İstanbul’da Hıdırellez Merasimi”, HBH Y. 1, S. 11, 1 Eylül, s. 187.

Mümtaz, Talat Yaman (1934), “Kastamonu’da Halk İnanmaları”, HBH S. 34, 15 Mart, s. 283-290.

Mümtaz, Talat Emine (1930), “Kastamonu’da Çocuklara ve Çocukluğa Müteallik Âdetler ve İtikatlar”, HBH Y. I, S. 4, Şubat, s. 51-53.

Nuri, İhsan (1940), “Yozgat’ta Nişan ve Düğün”, HBH Y. 9, S. 107, Eylül, s. 264-268.

Odabaşıoğlu, Mecit (1935), “Antalya Köylerinde Düğün”, HBH Y. 5, S. 50, Eylül, s. 26-32.

Orta, Nedim (1963), “Mersin’de İnançlar ve Düş Yorumları”, TFA Y. 14, 8. C., s. 166, Mayıs.

Öksüz, Yusuf Ziya (1982), “İslamiyet Sonrası Türklerde Ad Verme Geleneği”, MK C. 3, S. 9, Şubat, s. 27-31.

Özbaş, Haşan (1963), “Yozgat’ta Eğrice (Hıdırellez) Hazırlığı”, TFA Y. 15- 8. C, S..170, Eylül, s. 3168.

Özder, M. Adil (1967), “Yusufeli Folkloru/ Doğum ve Çocuk Üstüne Gelenekler, İnançlar I”, TFA Y.18, C. 10, S. 213, Nisan, s. 4390-4392.

Özder, M. Adil (1967), “Yusufeli Folkloru/ Doğum Çocuk Üstüne Gelenekler, İnançlar II”, TFA Y. 18, C. 10, S. 214, Mayıs, s. 4111-4113.

Özetli, Cahit (1952), “Zile’de Doğum Âdetleri III”, TFA Y. 3, C. 2, S. 32 Mart, s. 506-507.

Özetli, Cahit (1953), “Zile’de Doğum ve Âdetleri VI”, TFA Y. 4, C. 2, S. 42 Ocak, s. 663-664.

Özetli, Cahit (1953), “Zile’de Doğum ve Âdetleri VII”, TFA Y. 4, C. 2, S. 44, Mart, s. 693-695.

Özkan, İsa (1993), “Türkmenistan’daki Adak Yerleri ve Bu Yerlerle İlgili İnançlar”, TK Y. XXXXI, S. 368, Kasım, s. 731-741.

Özkan, İsa (1997), “Köroğlu Destanında Kahraman ve Atının Doğuşu ile İlgili Motiflerin Tahlili”, TD S. 549, Eylül, s. 223-233.

Öztürk, İsmail (1982), “Göz Değmesi (Nazar) İnancı ve Gözboncuğunun Tarihçesi”, TF Y. 4, S. 39, Ekim, s. 3-6..

Öztürkmen, Neriman (1968), “Kerkük Türklerinin Evlenme Törenleri”, Türk Kadını Dergisi, Y. 2, S. 21, Şubat.

Rayman, Hayrettin (2003), “Yozgat Yöresinde Bazı Şamanlık ve Kozmogonik İnançlar”, MFD Y. 15, S. 60, s. 88-91.

Sabri, Melahat (1933), “İstanbul Düğünleri”, HBH Y. 2, S. 23-24, 29 Mayıs, s. 233-243.

Santur, Alparslan (1990), “Balıkesir’de Hıdırellez Geleneği”, MK S. 72, Mayıs, s. 25-27.

Santur, Meltem Emine (tb.), “Evlenme Âdetleri”, www.turkoloji.cu.edu.tr. 09.08.2014

Sena, Cemil (1933), “Konya ve Civarında Halk İnanmaları”, HBH Y. 2, S. 23-24, 29 Mayıs, s. 245-248.

Seyidoğlu, Bilge (1990), “Hıdırellez”, MK S.72, Mayıs, s. 23-24.

Şentürk, Ahmet (1970), “Malatya’nın Yeşilyurt İlçesinde Bazı İnanışlar”, TFA Y. 22- Cilt 13, Kasım, S.256.

Şevket (1930), “Trabzon’da Halk Âdet ve İtikatları”, HBH Y. 1, S. 9, 1 Temmuz, s. 9-11.

Şevki, Osman (1933), “Bilecik Düğünleri”, HBH Y. 3, S. 25, 15 Haziran, s. 8-13.

Şimşek, Esmâ (2003), “Anadolu’da Yağmur Duasına Bağlı olarak Oynanan bir Oyun: “Çömçeli gelin”, MF. Y. 15, S. 6, Kış, s. 78-87.

Şimşek, İhsan (1963), “Çukurova’da Gelin Göçürme”, TFA Y. 14, C. 18, S. 168, Temmuz, s. 3110.

Şişman, Bekir (1996), “İslamiyet Öncesi Türk İnanç ve Ritüellerinin Samsun Yöresindeki İzleri”, TK S. 401, Eylül, s. 563-574.

Şişman, Bekir (2000), “Anadolu’da Yaşayan Halk İnançlarının Menşei Üzerine Bir Araştırma”, MF Y. 12, S. 46, s. 104-108.

Tan, Nail (1974), “Türk Folklorunda Ay Tutulması”, Türk Kültürü, Y.XIII, S. 146, Kasım, s. 81-85.

Taner, Nuri (1983), “Ağrı Folklorunda Halk İnanmalarında Cin ve Cin Tutma”,

TF Y. 4, S. 43, Şubat, s. 12-15.

Tanyu, Hikmet (1976), “Türklerde Ağaçla İlgili İnançlar”, TFA Belleten, S. 11, s. 129-142.

Tanyu, Hikmet (1976), “Dinî Veya Dinî-Manevî Halk İnançlarının Çeşit ve Mahiyeti Üzerinde Bir Araştırma”, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara Ün. Yay. XXI. C., S. 121-142.

Tazebatoğlu, Sait (1940), “Kilis’te Ad verme Âdetleri”, HBH Y. 9, S. 99, Ocak, s. 57-58.

Tolunay, Faik (1956), “İzmir’de Ay Hakkında İnanmalar”, TFA 4. C, S. 81, Nisan s.1288.

Tokatlı, Ümit (1993) “Kerkük’te Yağmur Duası”, Y. 3 S. 17, Bahar 1993, 28-29.

Tokatlı, Ümit (1994), “Kerkük’te Evlenme Âdetleri”, MF Y. 3, S. 21, Bahar, s. 32-39.

Topuzoğlu, Sadettin (1969), “Türk Folklorunda Ay”, Kardeşlik, Y. 8, S. 10-11, Şubat- Mart, s. 54.

Turan, Fatma Ahsen (2008), “Anadolu’daki Hıdırellez Kutlamalarına Dair İnanmalar, Ritüeller, Yasaklar ve Yaptırımlar”, Gazi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, Y. 1, S. 2, s. 91-100.

Tuzlu, İlham (2001), “Tuzhurmatı’da Bayram”, Yurt Gazetesi, Y. 32, S. 1280, 15 Aralık, s. 10.

Türkmen, Fikret (1977), “Erzurum’da Düğün Âdetleri ve Düğün Türküleri”, TK. Y. XKV, S. 177, s. 565-572.

Tütüncü, A. Türcü (1978), “Yalvaç’ta Ateşle İlgili Tören ve İnanışlar”, TFA Y. 29-Cilt. 17, S. 342, Ocak s. 8207-8209.

Uçar, Müjgan (1976), “Anadolu Folklorunda Fadime Ana”, TFA Yıllığı, Ankara s. 149-151.

Uslu, Şükrü (2004), “Darende ve Çevresinde Halk İnançları”, MF Y. 16 S. 61, Bahar s. 90-101.

Uraz, Murat (1978), “Hıdırellez ve Hızır ile İlyas”, TFA Y. 29-18. C, S. 346, Mayıs s. 8311-8314.

Ülker, Hasan (t.y),” Karaçay-Malkar Türklerinde Ağaç Kültü”, MK Y. 29, 5. 34,

Ülkütaşır, M. Şakir (1938), “Türklerde Ağaç Kültü”, HBH Y. 7, S. 83, Eylül, 245-250.

Ülkütaşır, M. Şakir (1940), “Sinop’ta Loğusa Yatağı, Kırk Hamamı ve Kırk Âdeti”, HBH Y. 10, S. 111, Ocak, s. 59-61.

Ülkütaşır, M. Şakir (1938), “Türklerde Ad Vermek Âdetleri”, HBH Y. 8, S. 81, Temmuz, s. 189-199.

Ülkütaşır, M. Şakir (1938), “Altay Türklerinde Düğün Âdetleri”, HBH S. 79, Mayıs, s. 145-151.

Ülkütaşır, M. Şakir (1939), “Sinop’un Eski Düğün Âdetleri”, HBH Y. 9, S. 97, Kasım, s. 1-7.

Ülkütaşır, M. Şakir (1962), “Anadolu’da Doğum Âdetleri”, TFA Y. 14, C. 7, S. 160, Kasım, s. 2883-2885.

Ülkütaşır, M. Şakir (1976), “Çeşitli Halk Gelenek ve İnançları Üzerine Küçük Araştırma”, TFA Yıllığı, 1976, s. 305-328.

Ürv/er, Süheyl (1935), “Çocuk Doğmadan Önce Cinsiyetinin Belirlenmesi”, HBH Y. 5, S. 50, Eylül, s. 17-21.

Veziroğlu, İlder (1976), “Kıbrıs’ta Ölümle İlgili Gelenekler”, TFA Y. 28, C. 17, S. 326, Eylül.

Yakıcı, Ali (1992), “Anadolu Düğün Geleneğinin Sosyal Hayata, Sanata ve Edebiyata Etkisine Dair”, MF Y. 4, S. 13, Bahar, s. 28-31.

Yakıcı, Ali (1991), “Düğün Kelimesi ve Kültürümüzdeki Yeri Üzerine”, MF Y. 2, S. 11, Güz, s. 33-36.

Yalın, (Yalman) Ali Rıza (t.y), “Üzerlik”, HBH Y. 2, S. 16, s. 73-74.

Yalın, (Yalman) Ali Rıza (1933), “Anadolu’da Bozkurt”, HBH Y. 2, S.2 0, 25 Nisan, s. 166-167.

Yalın, (Yalman) Ali Rıza (1941), “Gaziantep’te Ad Verme Âdetleri”, HBH Y. 10, S. 112, Şubat, s. 87-89.

Yardımcı, Mehmet (1985), “Zile ve Çevresinde Görülen Çeşitli İnanmalar”, TF Y. 6, S. 200, Nisan, s. 18-19.

Yargın, Sabahat (1939), “İnsan Uzuvarları ile İlişkili Halk İnanmaları”, HBH Y. 8, S. 92, Haziran, s. 157-160.

Yavuzer, Hayati (1997), “Şamanizm’de Evren ve Dünya Tasvirleri”, MF Y. 5, Güz, s. 50-55.

Yetişen, Rıza (1973), “Naldöken Tahtacıları XIX/ Çocuk Kırklama, Dış Buğdayı ve Duşak Kesme”, TFA Y. 25, C. 15, S. 289, Ağustos.

Yetişen, Rıza (1976), “Naldöken Tahtacıları XXI, Naldöken Tahtacılarında

Nişan”, TFA Y. 28., C. 17, S. 325, Ağustos, s. 7733-7734.

Yılmaz, Onay (1992), “Dinî-Manevî Halk İnançları”, Van Kütüğü, (Proje Yürütücüsü Abdulkerim Abdulkadiroğlu), Van, Yüzüncüyıl Üni. Yay., s. 409-438.

Yuguşeve Nadya - Kalafat, Yaşar (2000), Altay Kamızın’ının Anadolu Türk Halk İnançlarında İzleri, Erciyes Dergisi, S. 270, Kayseri, s. 22-24.

Zeki, M. (1931), “Konya Âdetleri”, HBH Y. 2, S. 19, Mayıs, s. 146-148.

D. Tezler

1. Doktora Tezleri

Bahadır, Sedat (2005), Hatay’da Türk Halk İnançları, (Doktora tezi), Ankara, Gazi Ün. Sos Bil. Enst.

Çıblak, Nilgün (2001), İçel Tahtacıları-Dini İnanışları ve Dini Törenler, Halk Kültürü, Anonim Halk Edebiyatı, (Doktora Tezi), Adana, Çukurova Üni. Sos. Bil. Ens.

Kocaman, Rabia (1996), Irak Türkleri Folklorunda Evlenme Törenleri, (Doktora Tezi), İstanbul, İstanbul Üni. Sos. Bil. Ens.

Polat, Kemal (2003), Kırgızlarda Doğum, Evlenme ve Ölüm Fenomenleri, (Doktora Tezi), Erzurum, Atatürk Üni. Sos. Bil. Ens.

Selçuk, Ali (2003), Mersin Yöresi Tahtacılarının Dini İnanç ve Uygulamaları, (Doktora Tezi), Kayseri, Erciyes Üni.

Sever, Mustafa (2001), Mersin ve Yakın Çevresi Halk İnançları ve Halk Hekimliği, (Doktora Tezi), Ankara, Hacettepe Üni. Sos. Bil. Ens.

2. Yüksek Lisans Tezleri

Aday, Erdal (2003), Afyon Yöresi Halk Bilimi Ürünlerinde Eski Türk İnançlarının İzleri, (Yüksek lisans tezi), Afyon, Afyon Kocatepe Üni. Sos. Bil. Ens.

Albayrak, Erol (2006), Erciş’te Eski Türk İnançlarının İzleri, (Yüksek lisans tezi) Niğde, Niğde Üni. Sos. Bil. Ens.

Alper, Şeyda (1999), Aşkale Yöresi Halk İnançları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma (Farklı Köy Örnekleri), (Yüksek lisans tezi) Erzurum, Atatürk Üni. Sos. Bil. Ens.

Arıoğlu, İbrahim Ethem (2000), Ankara’daki Ziyaret Yerlerinin Halk Bilimi Bakımından Değerlendirilmesi, (Yüksek lisans tezi), Ankara, Gazi Üni.

Atalan, Şenay (2000), Zonguldak İlinde Kutsal Mekân Anlayışı ve Yaygın Halk İnançları, (Yüksek lisans tezi), Elazığ, Fırat Üni. Sos. Bil. Ens.

Bahşıoğlu, Ayşagül (1998), Türk Kültüründe Çeyiz Geleneği ve Kastamonu Örneği, (Yüksek lisans tezi), Ankara, Hacettepe Üni. Sos Bil. Ens.

Bilgin, Önder (2000), Bolu İlinde Mevcut Halk İnançları ve İlin Günümüz İnanç Coğrafyası, (Yüksek lisans tezi), Elazığ, Fırat Üni. Sos. Bil. Ens.

Bingöl, Süleyman (1997), Jean Paul Roux'un Eserlerinde Türk Gelenek ve Görenekleri, (Yüksek lisans tezi), Denizli, Pamukkale Üni. Sos. Bil. Ens.

Çelen, Harun (1998), Bergama ve Çevresinin Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi, (Yüksek lisans tezi), Kayseri, Erciyes Üni. Sos. Bil. Ens.

Çeribaş, Mehmet (2004), Kadirli ve Çevre Folklorunda Eski Türk İnançlarının İzleri, (Yüksek lisans tezi), Kütahya, Dumlupınar Üni. Sos. Bil. Ens.

Çınar, Selami (1995), Özbekistan Türklerinin Dini Tarihi ve Halk İnanışları, (Yüksek lisans tezi), Ankara, Ankara Üni. Sos Bil. Ens.

Çimtay, Mustafa (2002), Şanlıurfa İli Akçakale İlçesindeki Yaygın Halk İnanışları, (Yüksek lisans tezi), Elazığ, Fırat Üni. Sos. Bil. Ens.

Çölgeçen, Kenan (1997), Tavas Halk Kültürü, (Yüksek lisans tezi), Denizli, Pamukkale Üni. Sos. Bil. Ens.

Dağlaraşar, Emine Dilek (2002), Besni Halk Kültürü Araştırması, (Yüksek lisans tezi), Adana, Çukurova Üni. Sos. Bil. Ens.

Eker, Ahmet (2000), Kayseri ve Çevresinde Nazar İnanç ve Uygulamaları, (Yüksek lisans tezi), Kayseri, Erciyes Üni. Sos. Bil. Ens.

Ekiz, İbrahim (2000), Manisa İli Alaşehir ve Kula İlçeleri Halk İnanışlarının Karşılaştırılması, (Yüksek lisans tezi), Elazığ, Fırat Üni. Sos. Bil. Ens.

Eren, İlyas (2001), Çayıralan ve Çevresindeki Halk inançlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi, (Yüksek lisans tezi), Kayseri, Erciyes Üni. Sos Bil. Ens.

Ertekin, Ergün (1997), Afşin Elbistan Yöresinde Halk İnançları ve Tarihi Temelleri, (Yüksek lisans tezi), Malatya, İnönü Üni. Sos Bil. Ens.

Furtana, Mahmut (2003), Selendi İlçesindeki Yaygın Halk İnanışları ve Bu İnanışlardaki Eski Türk İnancının İzleri, (Yüksek lisans tezi) Elazığ, Fırat Üni. Sos. Bil.

Gürocak, Halit (2001), Şırnak'taki Tatar Aşiretinin Halk İnanışlarının ve Şırnak İlinin Günümüz İnanç Coğrafyası, (Yüksek lisans tezi) Elazığ, Fırat Üni. Sos. Bil. Ens.

Hasbek (Öztürk), K. Zümrüt (1998), Aydın Yöresi Halk Kültürünün İncelenmesi, (Yüksek lisans tezi), İstanbul, İstanbul Teknik Üni. Sos. Bil. Ens.

Işık, Ömer (2000), Güneydoğu Anadolu'da Halk İnanışları Üzerine Bir İnceleme, (Yüksek lisans tezi), İstanbul, İstanbul Teknik Üni. Sos. Bil. Ens.

Işık, Ramazan (1994), İslam Öncesi Türklerde Tabiatla İlgili İnanışlar, (Yüksek lisans tezi), Kayseri, Erciyes Üni. Sos. Bil. Ens.

İyiyol, Fatih (2003), Sakarya Türkmenleri Manavlarında İnanışlar, (Tavuk Köyü ve Büyük Esence Köyü Örneği), (Yüksek lisans tezi), Sakarya, Sakarya Üni.

Jumabaev, Maksat (2006), Kırgız Gelenek ve İnanışlarında Dini Ritüeller, (Yüksek lisans tezi), Ankara, Ankara Üni. Sos. Bil. Ens.

Kaldırımcı, Ahmet (1998), Yahyalı ve Çevresindeki Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi, (Yüksek lisans tezi), Kayseri, Erciyes Üni. Sos. Bil. Ens.

Karagöz, Ahmet (1998), Özvatan (Çukur) ve Çevresinde Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi, (Yüksek lisans tezi), Kayseri, Erciyes Üni. Sos. Bil. Ens.

Keskin, Haşim (1998), Isparta ve Civarında Yaşayan Halk İnançları, (Yüksek lisans tezi), Isparta, Süleyman Demirel Üni. Sos. Bil. Ens.

Kılıç, Yakup (2004), Karaman ve Çevresindeki Ziyaret Yerlerinin ve Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi ve Din Olgusu Açısından Tahlili, (Yüksek lisans tezi), Konya, Selçuk Üni. Sos. Bil. Ens.

Kılıç, Çiğdem Hatice (2003), Türk Kültüründe İnanç ve inanışlar, (Yüksek lisans tezi), Sakarya, Sakarya Üni. Sos. Bil. Ens.

Köse, Fuat Naci (2001), Burdur ve Yöresi Halk Bilimi Ürünlerinde Eski Türk İnançlarının İzleri, (Yüksek lisans tezi), Afyon, Afyon Kocatepe Üni. Sos. Bil. Ens.

Kuşdemir, Orhan Fatih (2004), Türk Dünyası Halk İnançlarında Karşılaştırmalı Doğum Motifi ve Dr. Yaşar Kalafat'ın Halkbilimi Çalışmaları, (Yüksek lisans tezi), Kırıkkale, Kırıkkale Üni. Sos. Bil. Ens.

Mamtiov, Abdurrahman (2004), Kırgızistan'da Ölümle İlgili İnanış ve Uygulamalar, (Yüksek lisans tezi), Ankara, Ankara Üni. Sos. Bil. Ens.

Meriç, Arzu (2004), Kandıra Türkmen Köylerinde İnanışlar, (Yüksek lisans tezi), Sakarya, Sakarya Üni. Sos. Bil. Ens.

Özcan, Selahattin (1996), Tokat İli Pazar Yöresi Gelenek, Görenek ve İnançları, (Yüksek lisans tezi), Balıkesir, Balıkesir Üni. Sos. Bil. Ens.

Pişkin, Abdullah Celaleddin (2001), Osmaniye ve Çevresinde Halk İnanış ve Uygulamaları, (Yüksek lisans tezi), Kayseri, Erciyes Üni. Sos. Bil. Ens.

Pehlivan, Abdulhamid (2005), Ölüm ve Sonrasına Ait Günümüz Halk İnançlarının Teolojik Alt Yapısı (İstanbul/ Malatya Örneği), (Yüksek lisans tezi)

İstanbul, Marmara Üni. Sos. Bil. Ens.

Polatcan, Mehmet (2006), Pertek ve Civarında Yaygın Halk İnanışları, (Yüksek lisans tezi) Elazığ, Fırat Üni. Sos. Bil. Ens.

Sönmez, Ahmet (1997), Merzifon Yöresindeki Yaygın Halk İnançları ve Dinî İnançların Fert Üzerindeki Etkileri, (Yüksek lisans tezi), İstanbul, Marmara Üni. Sos. Bil. Ens.

Şişman, Bekir (1994), Samsun Yöresinde Yaşayan Halk İnançları Üzerine Bir İnceleme, (Yüksek lisans tezi), Samsun, On Dokuz Mayıs Üni. Sos. Bil. Ens.

Toprakoğlu, Hüseyin (2001), Serik ve Çevresinde Yaşayan Yörüklerde Âdet ve İnanışlar, (Yüksek lisans tezi), Elazığ, Fırat Üni. Sos. Bil. Ens.

Töre, Elmaziye (1989), Kıbrıs Türk Alt Kültüründe İnanç Kurumu, (Yüksek Lisans tezi), Ankara, Hacettepe Üni. Sos. Bil. Ens.

Yağbasan, Bahaettin (2001), Sağdıçlar ve Ulupınar Köyleri Halk İnançlarının Karşılaştırılması, Elazığ, Fırat Üni. Sos. Bil. Ens.

Yeşil, Yılmaz (2005), Türk Halk İnançlarından Dilimize Geçen Deyimler, (Yüksek lisans tezi), Ankara, Gazi Üni. Sos. Bil. Ens.

Yıldız, Canan (1995), Evlenme ile İlgili Âdetlerimizin Halk Bilimi Açısından Tetkiki, (Yüksek lisans tezi), Erzurum, Atatürk Üni. Sos. Bil. Ens.

Zeki, Ayhan (2002), Çubuk ve Civarında Halk İnanışları Üzerine Bir Araştırma, (Yüksek lisans tezi), Kayseri, Erciyes Üni. Sos. Bil. Ens.

E. Ansiklopedi Maddeleri ve Antolojiler

Aytaç, Pakize (2004), “Kültürde Nevruz”, Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi, (Ed. M. Öcal Oğuz), Ankara, AKM Yay., s. 49-94.

Buluç, Sadettin (1979), “Şaman”, İslam Ansiklopedisi, XI.C, İstanbul, MEB Yay., s. 310-335.

Çetin, İsmet (2004), “Edebiyatta Nevruz”, Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi, (Ed. M. Öcal Oğuz), Ankara AKM Yay., s. 95-128.

Güngör, Harun (2002), “Eski Türklerde Din ve Düşünce”, Türkler Ansiklopedisi, 3. C., (Ed. Salim Koca vd.), Ankara, Yeni Türkiye Yay.

Ocak, Ahmet Yaşar (t.y), “Hıdırellez”, İslam Ansiklopedisi, 17. C., İstanbul, TDV Yay.

Pirverdioğlu, Ahmet (2002), “Türklerde Yılbaşı ve Bahar Geleneği”, Türkler Ansiklopedisi, 3. C., (Ed. Salim Koca vd.) Ankara, Yeni Türkiye Yay.

TDET C. 3, (2003), AKM Yay., Ankara.

Türk Dünyası El Kitabı, (1998). C. 4, Ankara, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Yay., 3. baskı,

F. Sözlükler

Artun, Erman (2014), Ansiklopedik Halkbilimi / Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Adana: Karahan Kitabevi.

Birinci, Necat vd. (2002), Mükemmel Osmanlı Lügati, Ankara, TDK Yay.

Bolay, Süleyman Hayri (1999), Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü, 8.baskı, Ankara, Akçağ Yay.

Cevizci, Ahmet (1996), Felsefe Sözlüğü, 1. baskı, Ankara, Ekin Yayınları.

Demiray, Kemal (1982), Temel Türkçe Sözlük, İstanbul, İnkılâp ve Anka Kitabevleri.

Devellioğlu Ferit - Kılıkçım, Neval (1975), Büyük Türkçe Sözlük, İstanbul, Rafet Zaimler Kitabevi.

Devellioğlu, Ferit (2004), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, 21. baskı, Ankara, Aydın Kitabevi.

Doğan, D. Mehmet (1981), Büyük Türkçe Sözlük, 1. baskı, Ankara, Birlik Yay.

Emiroğlu, Kudret - Suavi, Aydın (2003), Antropoloji Sözlüğü, İstanbul, Bilim ve Sanat Yayınları.

Haçerlioğlu, Orhan (2000), Dünya İnançları Sözlüğü, 3. baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi.

Kirman, Mehmet Ali (2004), Din Sosyolojisi Temelleri Sözlüğü, İstanbul, Rağbet Yay.

Marshall, Gordon (1999), Sosyoloji Sözlüğü, (Çev. Osman Akınbay-Derya Kömürcü), İstanbul, Bilim ve Sanat Yay.

Meydan Larousse, C. 6, (1971), “İnanç”, İstanbul, Meydan Yay.

Örnek, Sedat Veyis (1971), Etnoloji Sözlüğü, Ankara, DTCEF, Yay. Örneklerle Türkçe Sözlük, C. 2, (1995), Ankara, MEB Yay.

Özön, Mustafa Nihat (1967), Resimli Türkçe Sözlüğü, İstanbul, Akın Kitabevi.

Özön, Mustafa Nihat vd. (t.y), Ansiklopedik Sözlük, C. 2, İstanbul, Milliyet Yayın ve Limitet Şirketi.

Püsküllüoğlu, Ali (1982), Öz Türkçe Sözlük, Ankara, Turhan Kitabevi Yay.

Püsküllüoğlu, Ali (1994), Arkadaş Türkçe Sözlük, Ankara, Arkadaş Yayınevi.

Püsküllüoğlu, Ali (2002), Türkçe Sözlük, 4. baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık Yay.,

Resimli Ansiklopedik-Büyük Sözlük, C. 5., (1982), İstanbul, Ansiklopedik Yayıncılık.

Sami, Şemseddin (2002), Kâmüs-i Türkî, 12. baskı, İstanbul, Çağrı Yay.

G. Elektronik kaynaklar

(www.adana.gov.tr).

(cukurova.edu.tr/cografya.asp).

(www.forumdas.net).

(www.turkoloji.cu.edu.tr)

(www.yasarkalafat.info.com)

1.3.2. Adana Halk İnanışlarıyla İlgili Yapılan Çalışmalar

Akyol, N. S. (2006), Adana (Merkez) Halk Kültüründe Halk İnançları, Bayramlar ve Törenler, Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi.

Artun, E. (1995), “*Adana Yağmur Yağdırma Törenleri ve Çomçalı Gelin*”, Prof. Dr. Tuncer Gülensoy Armağanı, Kayseri: s.154-163.

Artun, E. (1998), “*Adana Yağmur Yağdırma Törenlerinde “Boğa Dede, Bulut Dede ve Tosun Dede Kültü”* 1. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi Bildirileri, Ankara, 1998, s. 43-52.

Artun, E. (2000), “*Adana Halk Hekimliğinde Atalar Kültü*”, Türk Kültürü, Sayı. 460.

Artun, E. (2002), “*Adana’da İnanç Merkezleri ve Bunlara Bağlı Kültür Değerleri*”, 23-28 Tarsus Uluslararası İnanç Merkezleri Kongresi.

Artun, E. (2005), “*Adana İnanç Merkezleri ve Bunlara Bağlı Kültür Değerleri*”, Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı Dergisi, Motif Vakfı Yayınları.

Artun, E. (2006), “*Çukurova Konar-Göçer Türkmenlerinin Halk Kültürlerinde Eski Türk İnançlarının İzleri*”, II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, 10-12.

Artun, E. (2000), Adana Halk Kültürü Araştırmaları I, Adana: Adana Büyükşehir Belediyesi Yay.

- Artun, E. (2008), Halk Kültürü Araştırmaları, İstanbul: Kitabevi.
- Artun, E. (2014), Ansiklopedik Halkbilimi / Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Adana: Karahan Kitabevi.
- Artun, E. (2014), Türk Halkbilimi, Adana: Karahan Kitabevi.
- Başçetinçelik, A. (2009), Adana Halk Kültüründe Doğum-Evlenme-Ölüm, Adana: Altınkoza Yay.
- Bedi, N. (1956), Adana'da Ay Hakkında İnanmalar, TFA C. 4, s. 1417.
- Cin, F. (2004), Ceyhan Yörüklerinde Halk Kültürü Araştırmaları, Adana: Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi.
- Çağınlar, Z. (2001), *Adana'da Hıdır Kültü ve Etrafında Oluşan İnanç Değerleri*, Uluslararası Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi Bildirileri, s. 211-223, Ankara: Türksev Yayınları.
- Çeribaş, M. (2004), Kadirli ve Çevre Folklorunda Eski Türk İnançlarının İzleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, D. Ü. Sosyal Bilimler Ens.
- Doğaner, A. (2006). Osmaniye Yöresi'nde yaşayan Ulaşlı Türkmenlerinin geçiş törenleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Göçer, O. (2014), Adana İli Karaisalı İlçesi Halk Kültüründe Halk İnançları, Bayramlar ve Törenler, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana: Ç. Ü. Sosyal Bilimler Ens.
- Karakaş, A. (2005), Feka Halk Kültürü araştırması, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana: Ç.Ü. Sosyal Bilimler Ens.
- Karakaş, A. (2006), *Osmaniye'de "Durmayan Çocuk" İçin Yapılan Uygulamalar ve Bunlarda Eski Türk Kültürü İzleri*, Türklük Bilimi Araştırmaları (Tübar) Hakemli Dergi S. 19, s. 317-326, Niğde:
- Kılıç E. (2010), Osmaniye ve Düziçi İlçesi Halk Kültüründe halk İnançları, Bayramlar ve Törenler, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana: Ç. Ü. Sosyal Bilimler Ens.
- Okuşluk, R. (1998), *"Adana Halk Kültüründe Demirtaş Dede Kültü ve Etrafında Oluşan Efsaneler"*, I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi Bildirileri, 13-16 Ankara: s. 361-373.
- Okuşluk R. (1998), *"Adana'da Ölüme ve Mezara Bağlı Efsaneler"*, III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyumu), 30 Kasım-2 Aralık Adana, s. 531-540.

Özgen, Z. N. (2007), Adana(Merkez) Halk Hekimliği Araştırması, Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi.

Şenesen, R. (2004), “*Pagandan Hristiyanlık ve Müslümanlığa Bir İnanç Merkezi: Eshab-ı Kehf ve Günümüzde Eshab-ı Kehf’te Hıdrellez Şenlikleri*”, KB-TB-TÜKSEV-TİKA İşbirliğiyle Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi, Tüksev Yayınları, Ankara: s. 1023-1040.

Şenesen, R. (2011a), Çukurova Bölgesi Girit Göçmenleri Halk Kültürü Araştırması, Adana: Karahan Kitabevi.

Şenesen, R. (2011b), *Çukurova Halk Kültüründe Süpürge ile İlgili İnanışlar ve Uygulamalar*, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, S. 9, s. 64-79, Ankara: Taha kırtasiye.

Şenesen, R. (2011), “*Türk Halk Kültüründe Bolluk ve Bereketle İlgili İnanç ve Uygulamalarda Eski Türk Kültürü İzleri*”, Folklor/Edebiyat, C. 17, S. 66, s. 209-228.

Şimşek, E. (1990), *Çukurova’da anlatılan “alkarısı” efsanelerinin Türk efsaneleri içerisindeki yeri*, I. Uluslar arası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Adana: Arif Ofset.

Şimşek, E. (2003), *Kadirli ve Sumbas (Osmaniye)’ta Evlenme Âdetleri*, folklor / edebiyat, C.9, S.34, s. 135-155.

Uğurlu, M. (2010), Adana İli Karataş İlçesi Halk Kültürü Araştırması, Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi.

Yılmaz, M. A. (2005), Aladağ Halk Kültürü Araştırması, Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi.

1.4. Araştırmada Kullanılan Karşılaştırmalı Yöntem

Karşılaştırmalı yöntem, bilimsel olayların ortaya çıkarak zaman içerisinde değişikliklere uğrayıp olumlu ya da olumsuz gelişmeler göstermesinde etkili olan işlevsel etkenleri sınıflayıp açıklamak için kullanılan metotlardan biridir. Bu yöntem, diğer bilimsel kuramlar açısından olduğu kadar halk bilimi araştırmaları bakımından da pratik bir öneme sahiptir. Akademik çalışma alanlarının çoğu doğal olarak karşılaştırmalıdır. Sosyal bilimlerin bazı dallarında olduğu gibi halk biliminde de deney yapmak mümkün değildir. Bu durumda saha çalışmaları sonucunda elde edilen verilerin karşılaştırılması aydınlatıcı ve açıklayıcı olmaktadır. Halk biliminde kullanılan metotlardan birisi olan “karşılaştırmalı metot” işlerliğini hâlâ sürdürmektedir. Ancak geniş çaplı karşılaştırmalar yapmadan önce karşılaştırılabilir malzemeyi ortaya koymak

gerekir; çünkü bu metot, aynı kökenden gelen malzemenin benzerliğini veya ayrımını belirlemeye yarar.

Türk milletinin çeşitli zamanlarda, değişik coğrafyalarda etkisi altına girdiği inanç sistemlerinin ve bu sistemlerden arta kalan halk inanışlarının benzerliklerini veya farklılıklarını tespit etmeye çalıştığımız bu çalışmada, karşılaştırma yöntemini kullanmanın yerinde olacağını düşünülmüştür. Çünkü eski ve yeni Türk halk inanışlarının karşılaştırılmasından ve incelenmesinden oluşan bu araştırma, bilimsel anlamda bir hipoteze değil; bütün Türk Dünyası'nın ortaklaşa oluşturduğu Türk kültüründen kaynaklanan soyut bir kavrama ve o kavramın ritüellerine dayanmaktadır.

Alan araştırmasının gözlem ve görüşme teknikleri kullanılarak, tarafımızdan yapılan derlemelerle elde edilen malzeme, karşılaştırmalı yönetime göre değerlendirilmiştir. Derlenen bu inanışlar, fotoğraf ve görüntülerle kaydedilmiştir. Daha sonra elde edilen malzeme, çeşitli unsurlar açısından Türk Dünyasının çeşitli sahaları ve Anadolu'nun değişik bölgelerindeki inançlarla ortak ve farklı noktaları açısından karşılaştırılmıştır. Adana halk inançlarının alt başlıkları, her bölümün sonunda ayrı ayrı değerlendirilerek, inançların dünden bugüne izlediği seyir ortaya konulmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM II

TÜRK HALK İNANÇLARINA KAYNAKLIK ETMESİ BAĞLAMINDA TÜRKLERİN BENİMSEMİŞ OLDUĞU İSLÂMİYET ÖNCESİ İNANÇ SİSTEMLERİNE TEORİK BİR BAKIŞ

Tarihin en eski çağlarından beri insanlar yaşamlarında tutunacak, güvенеcek gizli bir varlık arayışında olmuşlardır. Topluluklara millet olma özelliğini kazandıran kültür kavramını meydana getiren en önemli unsurlardan birisi olan “inanç” kavramıyla ilgili, kaynaklarda pek çok tanıma rastlanır.

Divani’i Lügati’t-Türk’te inanç sözcüğü geçer. Kaşgarlı, inanç sözcüğünü “Güvenilir, emin, buradan alınarak inanç beğ, kendisine itimat edilir bey denir” şeklinde açıklamıştır (DLT, 1986, s. 217).

İbrahim Gûdî Efendi tarafından hazırlanan *Lügat-i Gûdî de* inanç yerine itikat sözcüğünü kullanılmış ve “itikat: gönül bağlama, sıdkına kalben inanıp kararda olmak” olarak açıklanmıştır (Gûdî, 2006, s. 236).

Kâmûs-i Türkî’de Şemseddin Sami inanç sözcüğünü “Sıhhate şayan, itimat, mevsuk, emin, mutemet” şeklinde açıklamıştır (KT, 2002, s. 252).

Muhammet Bahaeddin tarafından eski harflerle hazırlanan *Yeni Türkçe Lügatinde* inanç şöyle açıklanmıştır: “inanç, sözüne inanılır, emin mutemet, şayan-i itimat.” (Bahaeddin, 2004, s. 309).

Mükemmel Osmanlı Lügatinde inanç yerine itikat kullanılmış ve “Gönül bağlamak, kalben sıhhatine karar vermek, hükmetmek” olarak verilmiştir (Birinci, 2002, s. 187).

Ferit Develioğlu, “inanç” yerine “itikat” sözcüğünü kullanmış ve “1. Düşümlenip kalma, bir şeye bağlanma; 2. İnanma, gönülden tasdik ederek inanma” biçiminde açıklamıştır (Devellioğlu, 2004, s. 468).

Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan *Türkçe Sözlükte* inanç şöyle açıklanmıştır: “1. Bir düşünceye gönülden bağlı bulunma; 2. Birine duyulan güven, inanma duygusu; 3. inanılan şey, görüş, öğretisi; 4. Tanrıya, bir dine inanma, itikat, iman” (TS, 2005, s. 965).

Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğünde inanç şöyle bir açıklanmıştır: “1. Bir öneriyi, bir durumu ya da bir nesneyi doğru kabul etmek. 2. Dinde, akla aykırı düşme bile akılla desteklemeyecek bir öneriyi doğru kabul etmek. 3. inanmanın bağlandığı

konu, inanılan nesne. 4. Kanıya varabilmek için kuşkudan kurtulma, bu yalnız bireysel değil, toplumsal da olur.” (Öncül, 2000, s. 610).

Din Sosyolojisi Temelleri Sözlüğünde inanç şöyle açıklanmıştır: “inanç, genel olarak bir şeyin veya bir kimsenin varlığına, bir iddianın doğruluğuna inanma, biri için güven besleme durumu; daha özel bir anlamda doğruluğuyla ilgili olarak kesin sonuçlu kanıtların, sağlam verilerin bulunmadığı, fakat yine de doğruluğu lehinde belirli dayanakların söz konusu olduğu bir önermenin doğru olduğunu düşünme ya da savunma, inanç, kesin bilgiden daha zayıf olmakla birlikte, temelsiz sanıdan çok daha güçlü olan bilgi parçası anlamına gelir. Dinî anlamda ise bütün dinlerde veya inanç sistemlerinde kabul edilmesi, bağlanması gereken ilkeler veya kurallar bütünü ifade eder.” (Kirman, 2004, s. 112).

Felsefi Doktrinler Sözlüğünde inanç için şu açıklama yapılmıştır: “inanç, dinî manada Tanrıyı ve onun vahiyle bildirdiklerini kabul etme; onlara bağlanma ve böylece Tanrı’nın güvenliği altına girmekten doğan emniyet duygusu. Manevî alana, deneme üstü ve deneme ötesi olana, gayba, görünmez âleme inanıp bağlanma. Şahsî inanmanın içerdiği, doğruluğuna inanılan her şey.” (Bolay, 1999, s. 217).

Felsefe Sözlüğünde inanç: “Bir şeyin ya da kimsenin varlığına, bir iddianın doğruluğuna inanma, biri için güven besleme durumu. Dinî bir çerçevede içinde, evreni yaratan ve yasalarını koyan bir Tanrının var oluşunu ve vahyi tartışılmaz kabul etme tavrı. Felsefedeki özel anlamı içinde, doğruluğuyla ilgili olarak kesin sonuçlu kanıtların, sağlam verilerin bulunmadığı, fakat yine de doğruluğu lehinde belirli dayanakların, söz konusu “ö” gibi bir önermenin doğru olduğunu düşünme, savunma.” olarak açıklanmıştır (Cevizci, 1996, s. 278).

Resimli Ansiklopedik-Büyük Sözlük isimli sözlük çalışmasında inanç ”1. İtikat, bir düşünceyi, bir kanıyı doğru sayarak benimseme ya da bağlı bulunulan düşünce. 2. Tanrıya, bir dine inanma” olarak izah edilmiştir (RABS, 1982, s. 1070).

Meydan Larousse’de inanç, “Bir düşünceye bağlı bulunma, Tanrıya, bir dine inanma, iman; birine duyulan güven, itimat inanma duygusu, inanılan şey, görüş ve ileti” olarak tanımlanmıştır (ML, 1973, s. 300).

Pertev Naili Boratav inanç kavramını şöyle tanımlar: “İnanç, kişi veya toplum tarafından, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesidir.” (Boratav, 1999, s. 19).

Bayatlı, yukarıda yapılan inanç kavramı ile ilgili açıklama ve tanımlamalardan yola çıkarak bu kavramı için şöyle bir tanım yapmıştır: İnanç, Tanrı’ya, bir dine, bir

mezhebe, bir insana, bir peygambere, bir imama, insanüstü bir güce, tabiat olaylarına, bir düşünceye, bir kanıya, bir görüşe, bir iletiye, bir öğretiye, bir öneriye, bir sanıya, bir olguya, bir iddiaya, bir varlığa, ister taş, kaya, ağaç, mezar, su, ateş, toprak, güneş, ay, yıldız, hayvan, figür, gibi somut, ister din, mezhep, fikir, ruh, gibi soyut bir nesneye, bir şeye gönülden, kalpten, içten inanmak, güvenmek, iman etmek, tasdik etmek, itimat etmek, kanaat getirmek, bağlı bulunmak, onu uygulamaya çalışmak, onu savunmak olgusudur (Bayatlı, 2012, s. 39).

Bu bağlanmanın, bu inanmanın, bu güvenmenin, bu itimat etmenin kimin tarafından, ne zaman, nereden geldiğinin ve niçin uygulanmasının gerektiğinin, doğru ve kesin olduğuna dair herhangi bir somut kanıt olmamasına, başkalarının tanıklığı üzerine kurulmuş kanıtlar olmasına, akla mantığa aykırı olmasa da akılla desteklenmemesine rağmen araştırılmadan, yoklanmadan kuşkulandırmadan ve tereddüt edilmeden kabul edilir. İnanç insanın şuuraltı dünyasında köklü ve sağlam bir temele sahiptir. İnanç insanın iç dünyasını etkilediğinden onun davranışlarını, hareketlerini, konuşmasını, gülmesini, ağlamasını ve günlük hayatındaki her şeyi olumlu veya olumsuz şekilde etkiler. (Bayatlı, 2012, s. 39).

İ. Z. Eyüboğlu ise “inanç” kavramı için şöyle bir tanım ortaya koymuştur: Bir kimsenin günlük yaşamını, davranışlarını etkileyen, başkalarından öğrenme yoluyla kazanılan düşünce varlığıdır. Onun edinilmesinde kişinin deneme yoluna sapması, geçerliğini kendi yaşamasında geçen bir olayla tanınması gerekli değildir. İnanç denenmeden, us kurallarına, mantık ilkelerine uygulamadan benimsenen genel geçerliğini yalnızca başkalarından aktarılan olaylara, söylentilere borçlu olan bir düşünce ürünüdür. İnançların en genel en yaygın olanları bile deneyle saptanamaz. Bütün inançlar kaynakları dışına çıktıkça, deney dışı, us dışı bir nitelik taşır. İnançla doğa olayları arasında, gerçekleştirici nitelikte, bir bağlaşım yoktur. (Burada sözü geçen günümüzdeki inançlardır.) (Eyüboğlu, 1998, s. 37).

Bayatlı, ister yanlış ister doğru; ister mantıklı ister mantıksız; ister sağlam akıllı, güvenilir itimat edilebilir; ister çürük, bozuk, sapık; ister toplum tarafından kabul görsün ister toplum tarafından reddedilsin; ister adaba, ahlaka, terbiyeye uygun olsun, ister ters gelsin; ister başta İslam dini olmak üzere Hıristiyanlık, Musevîlik ve diğer semavî dinlerin kurallarına ve ahkâmına uysun ister uymasın, her insanın bir inancı olduğunu iddia eder. O’na göre her inancın altında bir bilinmezlik, bilmezlik mevcuttur. Çünkü insan bilmediği fakat merak ettiği ve bilmek, öğrenmek istediği bir konunun

gerçeğini anlamak için bir açıklama ihtiyacı duyar. İşte bu ihtiyacın sonucunda inanç meydana gelmiştir (Bayatlı, 2012, s. 39).

Eyüboğlu'na göre, bütün inançların özünde doğa olayları vardır; ancak bu olaylar inancın doğruluğunu, kesinliğini, genel geçerliliğini gerektirmez. İnanç doğa olayları karşısında bir sanı olmaktan öteye geçemez. İncanın doğa olaylarından doğmasına karşılık, doğa olayı inancın yaşanan bir gerçekle bağlantılı olduğunu da göstermez. İnanç doğa olaylarının nedenini bilmeme yüzünden yapılan özel bir yorumdur (Eyüboğlu, 1998, s. 37).

Din bir inançtır, fakat her inanç din değildir. İ. Z. Eyüboğlu, inançları somut varlıklarla ilgili olanlar ve soyut varlıklarla ilgili olanlar olmak üzere ikiye ayırmıştır. Soyut varlıklarla ilgili olanları ise daha çok Doğu inançları olarak ifade etmiştir (Eyüboğlu, 1998, s. 37).

Toplumca ve o topluma ait bazı bireylerce benimsenen bu tür inançlara “halk inançları” denir. Halk inançları, insan topluluklarına millet olma özelliklerini kazandıran ve o topluma ait olan maddi ve manevi değerleri oluşturan önemli öğelerdir. Bayatlı'ya göre halk inançlarının bir milletin birlik ve beraberliğini sağlama konusunda önemli katkıları vardır (Bayatlı, 2012, s. 40).

Ocak, İslâmî devirden önceki Türklerin dini hakkındaki çalışmaların, XIX. yüzyılda Rus âlimi W. Radloff ile başladığını söyler. Radloff'un *Blätter aus Sibirien* (Leipzig: 1893, 2 cilt) adıyla yayınladığı ünlü eserinin ikinci cildinin önemli bir kısmı, bahis konusu yüzyılda Orta Asya'daki Türkler arasında mevcut Şamanizm'e hasredilmişti. Burada görgüye dayanan önemli bilgi ve müşahedeler yer almaktadır. Eser, sonraki yerli yabancı birçok araştırmacının eski Türk dini hususunda ana kaynaklarından biri olduğu gibi, bu konuda Şamanizm tezinin benimsenmesinde başrolü oynamıştır denilebilir (Ocak, 1983, s. 21).

Araştırmacı Jean Paul Roux, “Türklerin ve Moğolların Eski Dini” adlı çalışmasında en eski Türk inanışlarıyla ilgili şunları söylemiştir:

Batı Tu-kiularla ilgili olarak da bir yazıt ve yabancı kaynakların verdiği bilgiler mevcuttur. Bu imparatorluğun iki kolunu oluşturan Doğu ve Batı Tu-kiularının, aynı inancı paylaşıp paylaşmadığı tartışılmaktadır. Batıdakilerin İran'ın ve doğudakilerin Çin'in etkisinde kalıp farklı inançlara sahip oldukları kanıtlanmaya çalışılmıştır (Roux, 2011, s. 23, 31).

Bizde ise, eski Türk dini üzerindeki çalışmaların Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarındaki Türkçülük akımlarıyla beraber başladığını ve ilk defa Ziya

Gökalp'in bu konuda araştırmalar yaptığını belirten Ocak, Ziya Gökalp'in belki de Durkheim'in etkisiyle eski Türklerin dininin Totemizm ve Natürizm safhalarından geçtiğini sınırlı malzemesinden hareket ederek ileri sürdüğünü belirtmiştir. Gökalp; sonraları, eski Türklerin daha gelişmiş bir dinî sisteme sahip olduklarını düşünerek buna Toyunizm adını vermiştir. Ancak daha sonra bunun Budizm, olduğu ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak; Z. Gökalp'in Şamanizm'i de eski Türk dini olarak reddetmediği görülüyor (Ocak, 1983, s. 21).

Tu-kiuları ve onlarla akrabalık ilişkisi kuranları ilgilendiren tek din Budizm değildir. Nesturi Hristiyanları ve Manihaizm de Budizm ile birlikte Türklerin dikkatini çekmiştir. Bunların dışında Hazar Denizi'nin çevresinde bulunan Hazarlar da Yahudiliği kabul etmiştir. Aynı çağlarda Doğu Avrupa'daki Türk kabileleri (Bulgarlar) de Slavlaşıp Hristiyanlaşmışlardır. Büyük halk kitleleri Yahudilik, Müslümanlık, Hristiyanlık, Paganizm gibi farklı inançları bir hoşgörü ortamında yaşamışlardır (Roux, 2011, s. 23, 31).

Tu-kiuların çöküşünden sonra Orta Asya'da evrensel dinlerin var olması için uygun bir ortamın oluştuğu düşünülse de gelenekler canlandırılmış eski inançların bir süre daha varlığını sürdürmesi sağlanmıştır (Roux, 2011, s. 23, 31).

2.1. Animizm

Freud'a göre Animizm, dar anlamda ruhsal tasarımların, geniş anlamda genel olarak ruhsal varlıkların öğretisi anlamını içeriyor. Ayrıca, bize cansız görünen doğanın canlılığı öğretisi demek olan animatizm kavramı da kullanılmakta, bunlara animalizm ve manizm kavramları da gelip katılmaktadır. Daha önce belli bir felsefi sistemi tanımlamak üzere kullanılan animizm kavramı, E. B. Tylor'la günümüzdeki anlamını kazanmış görünüyor (Freud, 2014, s. 115).

E. Taylor, Animizm'i şöyle tarif eder: Animizm, ruhî varlıkların maddî dünyanın hâdiselerini ve insan hayatını idare ettiğine ve hem burada hem de mezarlıkta insan hayatına tesir gösterdiğine inanmaktır. Ruhlar, maddelerden ayrıldıktan sonra gök ve yer altı âlemlerine giderler. Ruhların iyi ve kötü olması iptidai insanların görüş ve inançları ile bağlantılıdır. Altaylıların, Yakutların bin yıllarca bağlı oldukları Şamanizm'in bütün prensipleri her şeyin maddî ve ruhî olmak üzere iki varlıkla temsil edilmesine inanmaktır. Şamanlığın bu görüşleri animizme dayanır (Bayat, 2010, s. 60).

Araştırmacılar, çoğunluğu, bu ruh tasarımlarının animistik sistemin

başlangıçtaki çekirdeğini oluşturduğu varsayımına eğilim gösterir. Bu araştırmacılara göre, ruhsal varlıklar bedenden bağımsızlaşmış ruhlardır ve hayvanların, bitkilerin ve nesnelerin ruhları da insan ruhlarına benzer şekilde oluşturulmuştur (Freud, 2014, s. 116).

Animizm, esas olarak ve en basit şekliyle bütün varlıkların, canlı cansız her şeyin bir ruhunun bulunduğu inanmaktır. İnsanların değişik inançlarına göre farklı özelliklere sahip olan ruhlarla ilgili olan Animist inanç, ruhları ya da ataları temsil ettiğine inanılan tözler için de geçerlidir. Animizm Türk mitolojisinde söz konusu olan Yer-Su inançlarının başka bir ifade tarzıdır. Ancak derelerde, vadilerde, ağaçlarda, kayalarda ya da hayvanların gövdelerinde yaşadıkları ileri sürülen doğaüstü varlıkların dışında kalan unsurlar da bu kavram içine girebilir. Bedensel varlığı olmayan, hayalet, cin, ruh gibi varlıkların tümünün de içine girdiği animizmin özel bir biçimi olan ataya tapınma ya da saygı gösterme olgusu tözlerin oluşumundaki en önemli etkenlerdendir. Ataya saygı ya da tapınma kavramının aile bütünlüğünü sağlayıcı ya da koruyucu sonuçları da vardır. (Çoruhlu, 2011, s. 60).

Her görünmezin karşıtı bir nesne vardır. Ruhun karşıtı da bedendir. Hiçbir ruh ebediyen bir nesnenin içinde hapsedilemez. Ruhlar, gerektiğinde bedenden dışarıda yaşar. Bir beden ölünce ruh da serbest kalır. Altay düşüncesinde ruh; yaşayan her şeye, insana, hayvana, bitkiye, rüzgâra, yıldızlara, ışığa, madene hatta bazıları için yapılmış nesnelere hayat veren; genellikle görünmeyen bir kuvvettir. Bu güç az ya da çok olabilir. Bu güçler benzer nesnelerin güçleriyle kaynaşp birleşik bir güç de oluşturabilir (Roux, 2011, s. 165).

Roux, Türklerde “kut” un Tanrı tarafından kağana verilmiş bir güç olduğunu yazar. Ancak, bunun ruha karşılık gelip gelmediğini bilmiyoruz. Roux’a göre Türkler devamlılığı kesin olan ve doğuma, ölüme bağı olan nesnelerin ayırımına varmıştır. Ölümler uçtuklarında özellikle sungura, sığırcık kuşuna, sineğe dönüşür. İnsan ruhunun kuş yapısında olma ihtimali, ruhun doğuştan kesin olarak kuş olması ihtimalinden yüksektir. Türklerde ruhlara inanç ve saygı vardır. Onlara saygı duyar ve onlar için kurban keserler. Bunların yanında kaynaklarda kötü, kızgın ruhlardan korunmak için yapılacaklardan bahsedildiği de görülmektedir. (Roux, 2011, s. 165).

İnsanlarca benimsenen dünya görüşlerinin gelişim tarihçesinden, bu tarihçede animistik dönemin yerini dinsel, dinsel dönemin yerini bilimsel dönemin aldığı noktasından yola koyulursak, “düşünsel her şeye gücü yeterliğin” geçirdiği gelişim sürecini ilgili dönemler aracılığıyla izlemek güçlükle doğurmayacaktır. Animistik

dönemde insan düşünsel her şeye gücü-yeterliği kendine mal eder, dinsel dönemde ise tanrılara bırakır, ama bundan büsbütün el çekiyor da değildir, çünkü değişik yollardan etkileyerek tanrıları istekleri doğrultusunda yönlendirme gücünü saklı tutar. (Freud, 2014, s. 131).

2.2. Totemizm

E. Taylor, totemizmi ecdat kültürünün bir şekli olarak görmesine rağmen, Frazer onu daha çok sosyal teşkilatın özel bir şekli gibi düşünür. Frazer'e göre, totemizm ile bağlı ritüel ve merasimlerde geçmiş hatırlanır ve hafızalarda kabilenin tarihi canlanır. Ancak geçmişte yaşanan olaylar, yalnız ecdadın faaliyetim yansıtan değil, aynı zamanda hareketlerini canlandıran bir dizi jestlerden oluşur (Bayat, 2010, s. 39).

Totemizmin canlı hayvanı, gök, yer ve diğer mitolojik unsurlardan önce gelir. Bu, "önce geliş" her iki anlamda da geçerlidir. Canlı hayvan totemizmi hem "önce" var olmuştur: hem de "sonra", yer-gök vb. kutsallaştığında, uzun süre, yine hayvan motiflerinden oluşan kültürler daha önemli kalmışlardır. Hatta diyebiliriz ki, göçebe-çoban, topluluklarında gens'lerin adları (şu ya da bu hayvan ismi) tesadüfî görünür. Ama bu gens (kan) adlarının hayvanlardan seçilmesi olgusu, tesadüfî değildir. Yine, kabileler ve federasyonların belirli hayvanları kutlu görmesi, hep ilk hayat tarzlarının kalıntılarıdır. (Hassan, 1986, s. 113).

Klanın totemden beklediği, klan üyelerini koruma ve esirgemesidir. Totem, hastalık durumlarında klan üyelerinin yardımına koşar, onlara ileride baş gösterecek bir hastalığı önceden haber verir, gerekli uyanlarda bulunur (Freud, 2014, s. 155).

Totemin varlığı genelde icra edilen merasimlerde ortaya çıkmaktadır. Totem anlayışına göre kabilenin her üyesi şu kurala uymak zorundadır: "Geçmiş unutmamak için bunu yap! Bunu yalnız kendin için değil, aynı zamanda ait olduğun kabile için de yapmalısın." fikrini aşılır (Bayat, 2010, s. 39).

Frazer, incelemelerin birincisinde "Totem maddi bir objedir," diye yazar ve ekler: İlkel insan, bu objeye batıl inanç kapsamında saygı gösterir; çünkü kendi şahsıyla o türün tüm üyeleri arasında çok özel bir ilişkinin varlığına inanır. Bir insanla totemi arasındaki bağ çok yönlüdür. Totem insanı korur, insan da toteme çok değişik yollardan saygısını dile getirir; örneğin, bir hayvansa onu öldürmez, bir bitkiyse, koparıp almaz toprağından. Totemin fetiştan ayrıldığı nokta, fetiş gibi tek bir nesne değil, her zaman bir tür, kural olarak hayvan ya da bir bitki türü, seyrek olarak cansız nesnelerden, daha

da seyrek olarak yapay şekilde üretilen nesnelerden bir sınıf oluşturmaktadır (Freud, 2014, s. 153).

Freud’a göre en az üç ayrı tür totem vardır. Bunlar:

1. *Klan totemi*. Bütün klanın kendisine bağlı olduğu bu totem, kalıtım yoluyla kuşaktan kuşağa geçer.

2. *Cinsiyet totemi*. Bir klanın kadınlar dışında tüm erkek üyelerinin ya da erkekler dışında tüm kadın üyelerinin bağlı olduğu totemdir.

3. *Bireysel totem*. Tek kişinin bağlı olduğu totemdir. Bu kişinin soyundan gelen başkalarına geçmez.” (Freud, 2014, s. 153).

Bayat’a göre totem, bütün bir insan grubu -klan, tayfa veya kabile- bazı hayvan veya bitki nevi ile bağlı olan ve onları bu hayvanlara yakınlaştıran yönleri görmeye başlar. Zamanla bazı hayvan veya bitkileri başkalarından koruma hakkında fikir oluşur. Öyle ki, insanlar yaratılışlarının kaynağına göre varlıklarını bu hayvanlara borçludurlar. Bu ilkel düşünceler, zaman geçtikçe büyük bir grubun inancına çevrilir. Totem grubu inanır ki, onların nesli adlarını taşıdığı herhangi bir hayvan, bitki veya balık türü ile sırlı bir şekilde alakalıdır (Bayat, 2010, s. 57, 58).

Freud, Totemizm’in hem dinsel, hem sosyal bir sistem olduğunu söyler. O’na göre dinsel sistem olarak bir insanla totemi arasındaki karşılıklı saygı ve kollayıp gözetme, sosyal sistem olarak klan üyelerinin gerek birbirlerine, gerek diğer klanlara karşı taşıdıkları yükümlülükler temelinde sürdürür varlığını. Totemizm tarihinin daha sonraki bir evresinde söz konusu iki sistemde birbirinden ayrılmaya doğru bir eğilim göze çarpar. Çokluk dinsel sistemin kaybolmasından sonra da sosyal sistemi yaşamaya devam eder ve bunun tersi olarak totemizme dayanan sosyal sistemin ortadan kaybolduğu ülkelerin dininde totemizmin kalıntılarının varlığını sürdürdüğü görülür (Freud, 2014, s. 154).

Bayat, bu kadar ayrıntılı özelliklerine bakmamak kaydıyla yine de Türk halklarında totemizmin mevcut olduğunu belirtir. Ancak her bir sistemin İçtimaî ve hukukî tarafı vardır ve sistemin yaşaması için bu şartların olması zorunludur. Uzun zaman tartışma konusu olan Türklerin bozkurdu, kartalı, boğası, ağacı vs. totem olarak görülmüş, ayrıca Türklerde boy teşkilatının güçlü olması totemciliğin var olması gibi algılanmıştır. Özellikle Azerbaycan bilim adamlarının çoğu Türklerde totemizmin var olduğuna inanmaktadırlar. Her ne kadar bu konuda karşı görüş ifade edilse de genel kanaat yanlış da olsa Türk toplumunda totemin varlığı meselesidir (Bayat, 2010, s. 57, 58).

2.3. Şamanizm

İnan, bu konu üzerinde ilk çalışma yapanların çoğunun Şamanizm'i bir din olarak kabul etmediklerini belirtir. Onlara göre Şamanizm "âdet ve örflerden" ibaret olup bildiğimiz anlamda din olamamıştır. Fakat bu görüş son zamanlarda reddedilmiştir. Bu dinin esası, tarihin bildiği çağdan beri, tabiat ve atalar kültü olmuştur. Gök, güneş, ay, yıldız, dağ, ateş, su, orman kültleri bu tabiat dininin muhtelif kollarından ibaret idi. Şamanist'in inancına göre tabiat canlı idi. İnsanın da canı ve ruhu vardı. Şamanist, bu olguya düşünde ölüleri görebildiği için inanmıştır. Tarih boyunca, Türk ulusunun muhtelif kavimlerle teması neticesinde Türk dini başka dinlerden birçok inanç ve tören almaya devam etmiştir. Böylece eski Türk dini, tipik tabiat dini olmaktan çıkmıştır (İnan, 1973, s. 6940).

Şamanlığın kaynağı üzerinde ilk duran A. Ohlmarks olmuştur. Ona göre Şamanizm gerçek anlamıyla bir din olmadığı halde yayıldığı yörelerde din yerine geçmiştir. W. Schmidt, tanrı düşüncesinin kaynağını araştırırken şamanlığı, gökteki ulu ruh Ülgen ile yeraltının güçlü ruhu Erlik ve bunlara bağlı öteki ruhlara dayanan bir din olarak değerlendirir (Meydan Laurousse 1973, s. 714).

Cemal Şener, Şamanizm'i insanlığın en eski dinlerinden biri olarak değerlendirir. Ona göre Şamanizm, esas olarak sihir ve büyüye dayanır. Yaşam; gök, yer ve yer altı olarak üç kademeli düşünülmüştür. Gökyüzünde iyilikler, iyi ruhlar; yeraltında kötülükler, kötü ruhlar bulunur. Yeryüzünde ise insanlar vardır. İyi ruhların gökyüzündeki Tanrısı'na "Ülgen" yeraltındaki kötü ruhların Tanrısı'na ise "Erlik" adı verilir. Bu bir nevi şeytandır. Her iki Tanrı'nın da eşleri, çocukları, akrabaları, yardımcıları, vs. vardır. Yeryüzünde yaşayan insanlar ise bu iki dünya arasında bir denge oluşturmak zorundadırlar. Bu dengeyi kuran din adamına Şaman denir. Sosyal bilimciler, bu sisteme Şamanizm adını vermişlerdir (Şener, 2001, s. 18).

Mihaly Hoppál, Şamanizm'i, sözcüğün geleneksel anlamı itibariyle, bir din olarak değil bir inanç sistemi olarak nitelendirmiştir. Tarafsız bir kavram olarak düşünse de inanç sözcüğünün bir nebze küçültücü anlam içermesinden dolayı bazıları için bu tanımlama yanlış anlaşılmalara neden olmuştur. Böyle bir yanlış anlaşılmaya meydan vermemek için inanç sözcüğünü burada ikna olmuşluk mertebesindeki bir bilinç olarak tanımladığını söyler. Çünkü şamanların gücüne inananlar (başka şekilde inanmalarının mümkün olamayacağından dolayı) şamanın gücünü yardımcı ruhlardan ya da atalarından aldığını derin bir inançla kabul ediyor hatta biliyorlar. Başka bir

deyişle Şamanist halkların, şamanın gücünü pek çok kereler tecrübe etmiş olmalarından dolayı Şamanizm dışarıdan inanç gibi görünen içeriden bakıldığında ise derin bir ikna olmuşluğu yansıtan kavramsal bir evrendir (Hoppál, 2012, s. 21).

M. Eliade’a göre Şamanizm bir din değildir: O, ancak gayesi, benzer olmakla birlikte görünmeyen ruhlar âlemiyle irtibat kurmak ve beşerî faaliyetleri yönetmede bu ruhların desteğini elde etmek olan vecdî ve tedavi ile ilgili metotlar bütünüdür (Eliade, 1997, s. 259).

Çoruhlu ise Şamanizm’i şöyle tanımlamıştır: Şamanizm, milattan önceki yıllardan bu yana Türklerin ve çevrelerindeki toplulukların, İç Asya ve Orta Asya’da yaşadıkları bölgelerde uyguladıkları ve şaman ya da kam adı verilen din adamları aracılığıyla gerçekleştirilen bir inanç ve uygulamalar bütünüdür. Bazılarına göre bir dini ifade eden bu terimin karşılık geldiği inanç sistemi, aslında İslamiyet, Hristiyanlık, Budizm gibi tam anlamıyla teşekkül etmiş bir din değil tanrılar, ruhlar ve insanlar arasında ilişki sağlayan bir sistem ve tekniktir. Başka bir görüşe göre ise bir din olmakla birlikte bu, onu tümüyle kavrayabilecek yeterli bilgiye sahip olmadığımızdan açıkça ortaya konulamamaktadır (Çoruhlu, 2011, s. 15).

Türk Dünyası

Çin kaynakları Göktürklerin geleneklerini böyle tanımlar: “Onlar, kısrak sütünden yapılmış kımız kullanırlar ve bunu sarhoş oluncaya kadar içerler. Ruhlara tapar ve Şamanlara inanırlar. Savaşta ölmeyi şeref; fakat hastalıktan ölmeyi bir zillet sayarlar.” (Şener, 2001, s. 11).

Orta Asya Türkleri arasında yaşayan yaratılış efsanesine göre insanoğlunun atası olan ve tanrıların en büyüğü sayılan Bay Ülgen, önce insanları sonra da dünyayı yaratmıştır. Şamanizm inancına göre insanlar, yeryüzü ile gökyüzü arasında oturur. Yukarıda on yedi, aşağıda ise yedi veya dokuz kat daha bulunur. Gökyüzünün en üst katında oturan Ülgen’in dokuz kızı ve dokuz oğlu vardır. Güney Altaylarda Tanrı, Kuday adını alır. Moğollarda ise Kayra Kağan adı ile bilinir. Kayra Kağan’ın üç oğlu vardır. Ülgen, Kızakan, Mergen. Altay, Moğol, Yakut şamanlığında tanrıların iki görevinin olduğuna inanılır. İnsan ve öteki canlılara iyilik etmek, kötü ruhlardan bütün canlıları korumak. Tanrılar, insanları ruhlar aracılığı ile yönetir. Tanrıların tamamı putlarla tasvir edilir. Putlara Türkler; Töz, Moğollar; Ongun, Yakutlar; Tangana, Uranhalar; Esen adını verir. (Dinler Tarihi Ansiklopedisi, 1986, s. 498).

Bazı araştırmacılara göre Şamanizm, eski çağlarda güneydeki anaerik kültürlerden

doğup Budacılık yardımıyla kuzey halkları arasında yayılmıştır. Bu inancı ilk kez Türk, Moğol, Tunguz kavimleri benimsemiştir. Daha sonra Buda, Hristiyan ve İslâmlığı benimseyen kavimlerde bu inanç kendisine yer bulmuştur. Günümüzde şaman kültür dairesinden söz edilirken Çin, Hint, İran, İskit kültürleri de aklımıza gelmektedir. Bugün bile Orta Asya'daki birçok Türk boyundan başka Moğol, Samoyet, Koryak, Yenisey, Eskimo, Mançu, Kuzey ve Güney Kore halkı, Kuzey Amerika yerlileri arasında, Grönland Eskimolarında şaman kültürünün izleri yaşamaktadır. (Rayman, 2003, s. 89)

A. İnan ise Şamanizm olarak ifade ettiğimiz dinin Türklerin sosyal ve tarihî tekâmül seviyelerine ve konkre tarihi şartlara göre değiştiğini ve değişmeye devam ettiğini ifade eder. İnan'a göre hayat seviyeleri iptidâî kalan yahut büyük tarihî sosyal olaylar sonucunda büyük sarsıntılar geçiren boyların dinî inanışlarında büyük farklar meydana gelmiştir. Türk ulusunun dini olan Şamanizm üzerine araştırma ve incelemeler yapan uzmanlar; çağdaş Sibiryâ boylarının inançları ve dinî ayinleri üzerine toplanan etnografik materyallerle yetinerek, bu dinin tarihî olgunlaşma veya soysuzlaşmasına pek az değinmişlerdir (İnan, 1973, s. 6940).

Şamanlığın inanç yönü incelendiğinde, daha önceki dönemlerde Türkler arasında görülen atalar kültü, tabiat kültleri ve Gök Tanrı inancı ile Budizm, Manihaizm gibi dinlerin inanç ve uygulamalarının birleşmiş olduğu anlaşılır. Bu sebeple, Türklerin dinî tarihi üzerine araştırma yapanlar, önce eski Türk inançlarını Şamanizm olarak algılamışlar, büyü sistemine dayanan Şamanlığın eski Türk dini olduğunu ileri sürmüşlerdir (Mesela Wilhelm Radloff) (Ocak, 2000, s. 73).

Yaman, Kırgız ve Kazak Şamanlarının ayinlerinde bağlamanın Orta Asya'daki biçimi olan kopuz çaldıklarını ve kopuzun kutsal sayıldığını söyler. Bu duruma Anadolu ve Adana'da rastlanır. Adana da dâhil Anadolu'da Alevi ceminde dede veya zakir bağlamayı çalmak için eline aldığı anda önce niyaz eder. Bağlama yerine koyulurken de yine niyaz edilerek yerine konulur. Şamanların kopuza olduğu gibi Anadolu Alevilerinin de bağlamaya saygıları çok yoğundur. Müzik aleti olarak bağlamayı kutsarlar. Bağlamaya "Telli Kuran" adı verilir (Yaman, 2001, s. 60).

2.3.1. Şamanizm'in Dünyayı Algılayışı

Şamanik bilgi bilinmeyen, öteki dünyanın bilgisidir. Bu nedenle mitik bilginin özel bir biçimini sergiler. Gerçekten de Şamanik anlatılar, sadece içerik olarak değil

dışavurum olarak da mitik öyküleri andırır. Şamanik düşünce tarzı, mitik düşünce olarak betimlenen şeye benzer. Mitik bilinç, mantıklı bir biçimde birbirine bağlanan kavramlar şeklinde düzenlenmez. Büyük ölçüde mitik konu ve varlıklarla ilgili anlam imgeleri olarak işlediği görülür. Mitik düşüncenin mantığı derin çalışmanın konusudur. Sigmund Freud, hem düş çalışması hem de mitik düşünce için tipik bir temel süreçler fikri formüle etmiştir. Bu temel süreci, “ikincil süreçler” dediği gerçeklik ve gerçeğe dayalı düşünceden farklı olarak düşüncenin ilkel bir biçimi olarak gördü (Siikala, 2008, s. 118).

Şener, Şamanlığı benimseyen halkların aynı zamanda çeşitli kültürlerin, dolayısı ile dinlerin de etkisine açık bulunduklarını düşünür. Bu nedenle Şamanizm’in dünya görüşünün, değişik din ve kültürlerin etkisinde olmasının normal olduğu sonucuna ulaşır. O’na göre Şamanist edebi ürünlerden öğrenilen dünya görüşünde, dünya; gök, yeryüzü ve yer altı olmak üzere üç parçadan oluşur. Gökyüzü, Tanrı Ülgen ile ona bağlı iyi ruhları, yeryüzü; orta dünyayı yani insanları, yer altı ise Tanrı Erlik ile ona bağlı kötü ruhları temsil eder. Şamanist halklarda Gök Tanrı göğün belli bir katında bulunan ve insana benzeyen bir varlık olarak düşünülmüştür (Şener, 2001, s. 48).

Türk Dünyası

Altaylarda göğün üç veya dokuz katından bahsedilmektedir. Ayin sırasında Şaman göğün bu katlarına yolculuk eder. Tanrı veya en büyük ruh, göğün en üst katında ve insan biçiminde düşünülür. Abakan Türkleri Tanrı’dan söz ederken onun çadırını bile anlatılır. Altay Türklerinin inanışlarına göre de Ülgen altın kapılı bir sarayda, altın bir taht üzerinde oturur (Şener, 2001, s. 48).

Vatan toprağı, Türklerde saygı gösterilen kutsal bir kavramdır. Bu kutsallık Göktürklerin hükümet merkezi olan Ötüken ile birlikte birçok dağ ve nehrin kutsal sayılması, buralarda birtakım ruhların yaşadığına olan inançtan kaynaklanır. Şamanist düşünceye göre, gerek yerde, gerek de gökte meydana gelen çeşitli tabiat olaylarının nedeni birtakım ruhlar ve Tanrılardır. Uygurlarda, gök gürlediği zaman haykırışlarla birlikte göğe ok atılarak rahatsız oldukları gök gürlemesinin, şimşek çakmasının engellenebileceğine inanılır. Yakutlarda, yıldırım düşmesinden kaçınmak için; madeni şeylerle gürültü yapıp, gök gürültüsünün uzaklaştırılacağına inanılır (Şener, 2001, s. 51).

Tunguzlarda, gök gürlemesinin gökteki büyük bir kuşun kanat çırpmasından meydana geldiğine ve göğe çıkan Şaman’ı bu çeşitli tehlikelerden bu kuşun koruduğuna

inanılır. Kalmuklar'da, yıldırım çarpmasından ölenlere özel bir tören yapılır. Bulgatlar'da, yıldırım düşen ev ya terk edilir veya orayı kötü ruhlardan temizlemek için Şaman öncülüğünde özel bir tören yapılır. Türkler ve Moğollar gök gürültüsü yapan varlığa kurban sunarlardı. Yakutlarda, rüzgârların dağlarda uyuduklarına ve herhangi bir nedenle uyandıklarına inanılır. Kasırganın da yaşadığına inandıkları bir ruhtan çıktığına inandıkları için, ona “kasırğa ruhu” adı verilir (Şener, 2001, s. 54).

2.3.2. Şaman

Söze önce “Şaman” sözcüğünün etimolojisini ve anlamını dikkate alarak başlayalım. “Concise Oxford Dictionary” de söylendiği gibi bu kelime Moğol kökenli değildir: Bu ad Doğu Sibirya'nın Tunguz kavimleri arasında Şamanlık yapanlara verilmektedir. Bu sözcük, Ruslar vasıtasıyla, Türkler ve Moğollar arasında benzeri sanatları veya tekniği uygulayanlar için kullanılmıştır. Din antropolojistleri ile din tarihçileri tarafından, Eski Dünya'da olsun, Yeni Dünya'da olsun, benzeri ya da bununla mukayese edilebilir güçlere sahip olanları anlatmak için bir teknik terim olarak kabul edilmiştir. Türkler kendi şamanlarına “kam”, Moğollar da “bö'e (bö)” derler. Son kelimenin Türkçe (“böğü” hakim, büyücü) den gelmiş olması, Müslüman ve Hristiyan Ortaçağ yazarlarının Türkçe “kam” kelimesini Moğol şamanları için kullanmış olmaları çok önemlidir. (Boyle, 1973, s. 6941).

Şaman kelimesi bazı Asya halkları arasında “büyücü, sihirbaz” anlamında kullanılmaktadır. Tunguzca şaman, “şaman”, Mançu dilinde “sama”dır. Bu kavram ilk defa XVII. Yüzyılın sonlarına doğru E. Island ile A. Brand'ın yazılarında görülmektedir. Avrupa'daki birçok eserde kullanılan şaman kelimesinin Tunguz sihirbazları kastedilerek yazılmış olduğu varsayılmaktadır. Kelimenin kökenine ait bugüne dek yapılan araştırmalarda farklı düşünceler olmuştur. Bazı araştırmacılar; kelimenin aslı Mançuca veya Moğolca demiştir. Bazıları ise; Sanskritçe olduğunu savunmuştur. Nioradze; bu kelimenin bir coşkunluk halini, hareketli, heyecanlı bir vaziyeti ifade ettiğini belirttikten sonra; Şaman veya Saman'ın “coşmuş, durmadan oynayan, bir oraya bir buraya sıçrayan kişi” anlamına geldiğini ifade eder. (Şener, 2001, s. 19, 20).

Kroeber'in Amerika yerlilerindeki fenomenlerle ilgilendiği sırada söylediğine göre; Şaman, resmî bir yetkisi olmayan; fakat çoğu zaman büyük etkisi olan bir kişidir. Ona yorulan güç, kendisine bir armağan ya da ihsan olarak ruhlardan gelir. Onun

ruhlarla bağlantısı, şamana, gelecekte haber vermek, havayı değiştirmek, ürünleri çatlatıp yeşertmek, av hayvanlarını çoğaltmak, felâketleri geri döndürmek ya da onları düşmanların üzerine yöneltmek gücünü verir. Her şeyden önce hastalık yaratmaya yahut hastalıkları iyi etmeye gücü yeter. Bundan dolayı o bir tıp adamıdır. (Boyle, 1973, s. 6941).

Araştırmacı Banzarov; Orta Asya’da şamanların varlığının ilk defa VI. Yüzyıl Çin kaynaklarında geçtiğini yazmıştır. Türk kavimleri, Şamanlarına genellikle “Kam” adını verir. Kam, “kâhin”, “tabip”, “filozof”, “âlim”, anlamlarına gelmektedir. Eski Türkçe metinlerde sihirbaz ve rahip anlamlarında kullanılmıştır. Kam kelimesi için Divan-ü Lügat-it Türk’te; “Çeşitli hastalıkları tedavi etmek için tabibin yanında Kam da yer alır. Tabip hastalığı ilaç(ot) ile tedavi eder, Kam ise, hastayı kendi usulüne göre daha ruhi yollardan, efsun ve sihirle iyileştirmeye çalışır.” denmektedir. (Şener, 2001, s. 19, 20).

Şamanın bütün bu işleri yaparken yardımcı olduğuna inandığı şey ise kendisine bağlı yardımcı ruhlar, tözlerdir (İnan, 1986, 72, 90). Ahmet Yaşar Ocak, Mircea Eliade ve J. Andrew Boyle’un çalışmalarında tespit ettikleri, şamanların görev ve kabiliyetlerini şöyle maddeleştirmiştir:

- a) Gelecekte haber verme,
- b) Havayı değiştirme,
- c) Ürünleri yeşertme,
- d) Felâketleri önleme ya da düşman üzerine yollama,
- e) Hastaları iyi etme,
- f) Ateşe hükmetme,
- g) Sihirli uçuş,
- h) Ruhunu bedenden ayırma,
- ı) Göğe çıkma veya yeraltına inme (Ocak, 2000, s. 142).

Şamanın ayrıca ad verme, törenleri yönetme, bazı durumlarda topluma liderlik etme gibi sosyal görevleri de vardır (Kaya, 2001, s. 212).

Bir din adamı, hekim ve sihirbazlık yetkilerini üzerinde toplayan Şaman; saçaklı elbiseler giyer, bazen maskeler takar, elinde büyük def ve elbisesin üzerindeki çingirakları ile ayin yapardı. Oynar, sıçrar, çeşitli seslerle bağırır, sert hareketler yapar, elindeki büyük def şeklindeki davuluna vururdu. Böylece iyi ruhları çağırır, onların

yardımları ile kötü ruhları o yerden veya o insandan uzaklaştırmış olurdu (Noyan, 1971, s. 5885).

Ohlmarks, Şamanlığın ortaya çıkışını, kutupların ve Orta Asya bozkırının, uyaran yoksunluğundan dolayı insana hayal gördüren ıssızlığı ve vahşiliğine, yetersiz ve tek yönlü beslenmeye, saralı, histerik olmaya bağlamıştır. Fakat Şamanlık, sadece kutup ve kutup altı bölgelerde değil, Kuzey ve Güney Amerika’da, Asya’da, Orta ve Yakın Doğu’da hatta Avustralya’da bile görülmektedir (Kaya, 2001, s. 212).

Şamanların zihinsel dünyası; sözlü gelenekte, şamanın şarkılarında, hikâyelerinde, kişisel deneyimlerinin, duyularının ve imgelerinin öykülerinde açığa çıkar. Şamanik folklorun kendi türleri, diğer bir deyişle kendine has biçimleri, içerikleri, uygulama alanları ve temsil tarzları vardır. Bütün bu etmenler, şaman geleneğinin temel işlevlerine bağlıdır. Öyküler; şamanların şamanlığa geçişlerini (sırma-erme), onların öteki dünyaya yolculuklarını, öteki dünyayı ve oranın ruhsal varlıklarını şamanların gerçekleştirdiği mucizeleri efsanevi şaman ataları ve onların yapıp ettiklerini, rakip şamanlar arasındaki çatışmaları v.s. anlatır. Şaman şarkıları kendinden geçme aracı olarak kullanıldığında Şamanik uygulamaların en merkezindedir. Şaman, yakarışları sayesinde yardımcı ruhlarıyla iletişime geçer ve doğaüstü durumlarla uğraşır. (Siikala, 2008, s. 118).

Şamanizm’e göre; insanlar tabiatı ve ruhları tanımazlar. Ruhların tabiatı mı, huyda mı olduklarını bilemezler. Onların nelerden hoşlandıklarını, hangi cins kurbanlardan hoşlandıklarını, hangi dua ve törenleri sevdiklerini bilemezler. İşte, ata ruhlarından aldığı özelliklerle bütün bunları sadece Şaman bilir. İyi ruhların insanlardaki faydalı ve olumlu tesirlerini, kötü ruhların ise zararlı etkilerini; ancak Şaman bilebilir. Şaman, düzenlediği ayinlerde ruhlar ile temasa geçerek onları hoşnut ve razı ederek elde etmeye çalışır. (Şener, 2001, s. 19, 20).

Şamanik bilginin örnekleri, Şamanik geleneğin açıklanmasında ve işleminde köklenir. Şaman normal ve normalüstü arasında gerçekleştirdiği karşılıklı esrime iletişiminde uzmandır. Bir aracı olarak onun işlevi; yaşamın gidişatını tehdit eden ruhlar dünyası temsilcilerinin neden olduğu güçlükler ve bu güçlüklerin iyi ruhlar sayesinde önlenebileceği, yok edilebileceği inancı üzerine kuruludur. Her ne kadar şamanın görevi farklı topluluklarda değişse de şamanın görevini yerine getirmesi için her zaman gerekli olduğu kabul edilen ruhsal dünya ile doğrudan iletişime geçme ortak bir durumdur. Bir şaman ayini yalnızca ayinde gerçekleştirilen görevin doğasıyla Şamanik olmaz; ayinin amacıyla, hedefe yönelmesiyle olur. Öteki ile nasıl iletişime geçildiği ile ilgili soruyu

cevaplamanın anahtarı şamanın ayinsel esrime tekniği ve Şamanizm'in ideolojik resminin bir parçası olan 'yardımcı' ruhlar kategorisi kavramında yatar. Esrime tekniği sayesinde şaman dilediği zaman ötekinin temsilcileri ve yardımcı ruhlarıyla iletişime geçebilir. (Siikala, 2008, s. 123, 124).

Pek çok tanımlama, şamanların insanların dünyası ve ruhlar âlemi; yani doğaüstü öğeler arasında bir aracı olduğu görüşünü desteklemektedir. Aracılık; bilinçli olarak yaratılan kendinden geçme haliyle tekrardan vücut bulmaktır. Bu kendinden geçme tekniği şaman ustasının inandırıcılığını sağlamakta ve şaman böylelikle farklı dünyalar arasında yaptığı seyahatlerin hissini doğrudan etrafındakilere aktarabilmektedir. Esrime devresinde şaman, sembolik olarak başka dünyaları ziyaret eder ve oradaki ruhlarla konuşur. Esrime halinde iletişim, şamanların en önemli özelliklerinden biridir. (Hoppál, 2012, s. 20)

Şamanik bilgi, sözlü kültür biçiminde kuşaktan kuşağa aktarılır. Önceki şamanların anlatıları ve yapıp ettikleri, şamanlığa geçiş evresi, yaşayan şamanların görüşleri ve şarkıları, Şamanik dünyanın ve deneyimin yeniden sunumlarıdır. Şarkılarda geçen olaylar seansın uygulamasında merkezî bir yer tutar. Bunlar, şamanın düşüncelerinin normalüstü gerçekliğe yönelmesinde esrimenin gerçekleşmesini sağlayan zihinsel sürecin merkezini oluşturur. Diğer taraftan şaman, bunları öteki dünyadaki olaylarla ilgili bilgi vermek için de kullanabilir. (Siikala, 2008, s. 128).

Türk Dünyası

Çeşitli Türk topluluklarında şaman, kam, kaman, oyun, ozan adıyla bilinen kişilerin varlıkları, uygulamaları, inançları hakkında, Türklerin tarihte görülmeye başladığı ilk dönemlerle ilgili eski kaynaklarda, şimdiye kadar bir bilgi bulunamamıştır. Ne eski Türk yazıtlarında ne de eski Çin kaynaklarında Türklerde Şamanlıkla ilgili bir unsura rastlanmamıştır. Şamanlardan bahseden, bilinen en eski kaynak VI. yüzyıla, Çinlilere aittir (Ocak, 2000, s. 70, 74). Bu konuda çalışan Shirokogorov, Koppers ve Eliade gibi araştırmacılar, hâkim unsur olan yer altındaki kötü ruhlar, iyeler ve yer üstündeki iyi ruhlar, iyeler karşıtlığına dayalı düalizmi dikkate alarak, Şamanlığın, Orta Asya'daki çoban, göçebe topluluklara, Budist etkilerin ağırlıklı olduğu Güney Asya'dan yayılmış olduğu tezini ileri sürmüşlerdir (Kaya, 2001, s. 211).

Buryat Şamanlarında seçici ruh bazen bir av efendisinin kızıdır. Ren geyiği ya da su ruhu olur. Kimi zaman kıskanç bir âşık, bir hayvan eş gibi davranan bu ruha, damat konumundaki Şaman, hayvan kılığına girerek ulaşır. Tunguz Şamanlar ise şifa

ayini sırasında hayvan kılığına girip hayvan taklidi yapar. Batı Tunguzlarında vefat etmiş bir Şaman yardımcı ruhu, şaman adayı olarak seçmiş olduğu bir ruhu öteki dünyaya götürür. Ruh burada bir hayvan-ana tarafından yutulur. (Yüksek, 2014, s. 72).

Şamanlık, genelde doğuştan gelen özelliklerle kazanılır ve şaman adayı, seçilerek eğitilir. Çoğunlukla ailesinin geçmişinde şaman bulunanların şamanlığa seçildiği görülür (Çoruhlu, 1998, s. 62, 63). Bu durum, Anadolu’da “ocaklı olmak ve el almak” şeklinde devam etmektedir. Şaman olacak çocuğun hayali geniş, zekidir, genelde yalnız kalmayı tercih eder, doğaçlama şiirler söyler. Usta bir şamanın yanında yıllarca süren bir eğitimden sonra trans haline geçerek, büyü yapmayı, hastalıkları tedavi etmeyi öğrenir.

Anadolu’da dede olmanın en temel koşulu dede soyundan gelmektir. Şamanlarda da Şaman olmanın temel koşullarından biri, Şaman’ın soyundan gelmektir. Demek ki, Şamanlık da dedelik de esas olarak soya dayanan bir dinsel olgu. Dedelik ve Şamanlığın, seçiliş şekillerinde, giydikleri kıyafetlerde, gördükleri hizmetlerde kendilerine gösterilen sevgi ve saygıda bu denli tarihsel zaman aralığına rağmen insanı şaşırtacak derecede benzerlik görülmektedir. (Şener, 2001, s. 96).

Şaman, çocukları arasında Şamanlığa karşı en çok ilgisi olanı seçer. Geleneğe dayalı gizli bilgiyi vererek yetiştirir. Eğer Şaman’ın çocuğu yoksa bir müridini aynı şekilde yetiştirir. Bu durum aynen Anadolu Aleviliği’nde dede yetiştirme biçimine taşınmıştır. Dede de çocukları içinde bu işe en yatkın olanını seçip yetiştirir (Şener, 2001, s. 96).

Şamanlara gördükleri hizmet karşılığında, bazı oymaklar yıllık armağanlar verirken, bazıları ise her ayinden sonra gönüllerinden ne koparsa verirler. Şamanlar ne verilirse kabul ederler, asla pazarlık etmezler. Çoğu zaman da hiçbir karşılık almadan bu hizmeti verirler. Alevi dedelerine de hizmetleri karşılığında talipleri kendilerine gönüllü olarak “hakullah” veya “çıraklık” adı altında mal veya para verirler (Şener, 2001, s. 96).

Dedeler de, Şamanlar gibi tamamen hafızaya dayanarak zengin halk şiirini, nefesleri, duaları ve sözlü halk geleneğini nesilden nesle aktaran iletişim organları gibidirler. Şamanlar gibi dedelerin de hastaları iyileştirdiğine inanılır. Şamanlar gibi dedelerin de olağanüstü güçleri olduğuna inanılır (Şener, 2001, s. 96).

Anadolu Aleviliği’nde dedelik kurumu ve işlevleri üstüne araştırma yapan Ali Yaman eski Türk kültüründeki din adamı olan Şaman ile Anadolu Aleviliği’ndeki din adamı olan dedelik arasındaki ilişkiyi şöyle ifade eder: Anadolu’da bugün yaygın olan

saz geleneği, kadınlı erkekli törenler ve bu törenlerde yapılan “semah” adı verilen dinsel danslar gibi “dedelik kurumu” da İslamiyet öncesi Türk toplumuna dayanmaktadır. İslam’ın doğduğu yer olan Arabistan ve diğer İslam ülkelerinde ne sazi, ne kadınlı erkekli yapılan dinsel dans olan semahı, ne de kadınlı erkekli ibadet olan “cem” törenlerini göremeyeceğimizi belirten Yaman, dedelik kurumunu anlayabilmek için, dedeliği eski Türklerde benzeri görevleri yerine getiren kam, şaman, baksılarla karşılaştırmanın zorunlu olduğunu söyler (Yaman, 2001, s. 65).

Bağlamadan başka, cemlerde dedelerin kullandığı “asalar” ya da “tarik” in de Şamanizm’de yapılan dinî törenlerde kullanılan “asa”yı hatırlattığı bir gerçektir. Alevi dedesi tıpkı bir Şaman gibi taliplerine elinde asası ile dua eder. Bazı yerlerde cem töreni dedenin elinde asa olmadan yapılamaz. Giysi bakımından Şamanlar ile Anadolu Alevileri arasında bir benzerlik olduğu söylenemez; çünkü Anadolu dedelerinin giydiği özel bir kıyafet yoktur. Ancak, Bektaşilerin geleneklerinde özel olarak hazırlanan giysiler vardır. Şamanların ayinlerinde giydikleri kırmızı külahların benzerlerine Anadolu’da da bazı cem törenlerinde rastlanır. Bu törenlerde dedeler başlarında kırmızı börk, taç ya da başlıkla cem ayinlerini yürütürler. Taç ya da başlıktan başka hırka da Şamanlar ve Bektaşilerin ortak kıyafetlerindendir. (Yaman, 2001, s. 65).

Yaman, Şamanlarla dedelerin bir benzer yanlarının da ettikleri dualar olduğunu belirtir. Anadolu dedelerinde gizli güçlerin olduğuna inanılır. Hem Şamanların hem de Dedelerin keramet sahibi oldukları için dualarının kabul göreceğine inanılır (Yaman, 2001, s. 65).

“Aşağıdaki Şaman duası ile Alevi gülbenkinin benzerliği de bu tezi doğrular niteliktedir:

‘Sizden medet diliyorum. Kara murt (kara bıyıklı) ata evliya! Hu... ey! Bektav Ata, Bek Ata, Behiç Ata yardım et! Çakmak Ata Evliya, Koçkar Ata Evliya, sizden medet diliyorum. Tekdurmuş Ata Evliya. Karahan Baba yardım et! Hu... ey!’

‘Allah... Allah... Hizmetleriniz kabul ola, muratlarınız hâsıl ola, Muhammet-Ali, Ehlibeyt katarından, didarından ayırmaya. Adlarını zikrettiğiniz 12 İmamların himmeti üzerinizde ola. Diliniz dert görmeye. Dil bizden, nefes Hz. Hünkâr’dan ola... Gerçeğe hu...’ ” (Yaman, 2001, s. 65).

Kadim Şamanlığın bizde bakayası yalnız Alevilerde gördüklerimize münhasır değildir. Onlarda görülenler, bir dereceye kadar akidelere ve dini merasimlere ait olanlardır. Bunlardan başka diğer birtakım silsileler daha vardır ki bunlar yalnız

Alevilerde değil, umum Türklerde anane ve yaygın bir adet halinde devam etmektedir (Yörükkan, 2009, s. 37).

2.3.3. Sihir, Büyü ve Tılsımlar

Bugün büyü denince usdışı, gerçekle, yaşamla bağlantısı olmayan, gerçeklere uymayan boş işler anlaşılır. Oysa Eyüboğlu, bundan binlerce yıl önce durum böyle olmadığını iddia eder. O'na göre büyü, insan yaşamının özünde bulunan bir olay, bir gerçektir. Eskiçağ insanları, çevrelerinin gizli güçlerle, insanüstü varlıklarla kuşatılıp çevrildiğine inanıyordu. İnsan, yalnız kendi yaşamını değil, kendi yaşama ortamında başka varlıkları da görür gibi sayıyordu kendini. Eskiçağ insanının düşüncesinde “gizli” diye bir kavram yoktu. Ruh, cin, peri birer gerçek varlıktı. Ruhlar iyi, kötü diye ikiye ayrılıyordu. İyi ruhlar iyilik, kötü ruhlar kötülük etmek için uğraşan varlıklardı. (Eyüboğlu, 1993, s. 265).

Ertop'a göre, büyüler doğaüstü güçler, gizemsel sözler, kutsal sayılan nesneler aracılığıyla insanları, doğayı, doğa yasalarını etkilemek için büyücülerin yaptığı boş, verimsiz eylemler ve işlemlerdir. Temelinde ilkel insanın görüş ve düşünceleri yer alır. İlkelerin “mana” gücü, “tabu” ları büyüü oluşturmuştur. (Ertop, 1978, s. 8518).

Büyüden kurtulmanın tek çıkar yolu yalvarıp yakarmak, okumak üflemek, büyü yaptırmaktır. Büyü, insanı yıkımdan kurtaran bir gerçekçi araçtı, bir uygun yoldu. Büyü, daha başka bir deyimle, gizli güçlerle, iyi ruhlarla, kötü ruhlarla yapılan bir gizli konuşmaydı. Bunu ancak görevli yapabilir, gerçekleştirebilirdi. Mısır'da, Mezopotamya'da, Çin'de, Hint'te, Anadolu'da büyü yapılırdı. Büyünün bir gerçek olduğuna inanılırdı da. Büyü insan yaşamı için bırakılmaz bir olaydı. İnsan büyüsüz edemezdi, yaşayamazdı. (Eyüboğlu, 1993, s. 266).

Büyülerde, hangi ülkede hangi ulusça yapılırsa yapılsın birtakım ortak yönlerin bulunduğu görülüyordu. Bu ortaklıklar genellikle şöyledir:

1- Bütün büyüler üç ana bölüme ayrılıyor. Kötü ruhlardan, kötü güçlerden kaçınma. İyi ruhlara sığınma. İkincisi doğa olayları karşısında daha üstün bir gücün yardımını dileyerek insana yıkım getiren doğa olayını değiştirmeye çalışma (kuraklık, kıtlık, fırtına gibi olaylarda görüldüğü üzere). Bu iki tür büyü yaşayan insanlarla, onları kuşatan doğa ile ilgilidir. Bu bölümde üçüncü tür ise ölümlerle bağlantılı olan büyülerdir.

2- Bütün büyülerde koruyucu gücün daha çok gök tanrılardan biri olduğu görülüyor. Büyücü insanüstü bir gücün koruyuculuğuna sığınmadan edemiyor. Bu,

onun yaptığı büyüye etki kazandırmak, toplum üzerindeki baskısını artırmak içindir.

3- Bütün büyülerde insanüstü gizli güçlere sığınma, onların yardımını dileme, istenmeyen bir olayı önleme, istenilene yönleme gereği vardır. (Eyüboğlu, 1993, s. 273).

Şamanların temel görevlerinden ve özelliklerinden birinin sihirbazlık ve büyücülük olduğu, Şamanizm hakkındaki en eski araştırmalardan beri malumdur. Bunun sebebi Ohlmarks tarafından şöyle açıklanmıştır: Sibirya ve Orta Asya gibi iklimi sert olan yerlerde ve genellikle tabiat şartlarının insanlara hâkim olduğu bölgelerde, tabiata hükmedememenin, ilkel insanlarda isterik tepkilere sebebiyet verdiği görülmektedir. Bu tepkiler, özellikle hassas bünyelerde ortaya çıkmakta ve bunlar sihirbaz din adamı görevini yüklenmektedirler. İşte eski sihirbazlar böylece yerlerini şamanlara bırakmışlardır; şamanlar da sihirbazlık hüviyetini böyle yüklenmişlerdir. Şamanların sihir ve büyü ile olan ilgileri günümüze kadar Altaylarda devam etmiş; fakat bu konudaki düşüncelerde bazı değişiklikler meydana gelmiştir. (Ocak, 1983, s. 98).

2.3.4. Falcılık ve Kehanet

Arapçada fal (fe'l) “uğur ve uğurlu şeyleri gösterir simge” anlamına gelir. Batı dillerinde umumiyetle “gelecekte haber verme (kehanet)” anlamındaki Grekçe manteia (İngilizcede mancy, Fransızcada mancie) ekiyle yapılan ve fal türlerine göre değişen kelimeler kullanılmaktadır (geomancy-toprak falı; ornithomancy-kuş falı gibi) (Aydın, 1995, s. 134).

Fal konusunu halk kültürü alanında yapılan araştırmalar için çıkış noktalarından birisi olarak görüyoruz. Bu olgu, günümüzde batıl inançların içinde değerlendirilirken halk kültürü konuları sınıflamasında; dinsel-büyüsel içerikli işlemler adı altında, fal-rüya yorumu, gelecekte haber verme alt başlıklarıyla geçer. Batıl inanç, bugünkü anlamıyla “korku, çaresizlik, çağrışım gibi psikolojik sebeplerle beliren, geleceği bilme isteği ile bazı rastlantı benzerliklerini iyilik veya kötülüğün ön belirtileri olarak değerlendiren, ilmin ve geçerli bir dinin reddettiği, birtakım tabiatüstü kuvvetlerin varlığını kabul eden, kuşaktan kuşağa geçen yanlış inanç olarak değerlendirilmektedir.” (Örnek, S. V. 1971, *Etimoloji Sözlüğü*, Ankara: s. 422’den akt. Duvarcı, 2001, s. 125, 126) Bunlar, putperestlik devrinin kalıntıları olarak düşünülüp, sosyal bir bulaşıcı hastalık olarak nitelenir. Bize göre, diğer halk inanışlarının birçoğu gibi fal ve kehanet

de toplumların bilinçaltına yerleşmiş olgulardır.

İnsanoğlu tarih boyunca gerek kendisiyle gerek çevresiyle ilgili bilinmezleri anlayıp keşfetmeye, istikbalin neler getireceğini önceden öğrenmeye ve böylece kendi kaderine hükmetmeye çalışmıştır. Şüphesiz bunda esrarengize ve meçhule karşı olan merak ve tecessüs duygusunun da büyük payı vardır. Bir bakıma her şekle bir mana verme ve her davranışa bir anlam yükleme insanın yapısından gelen bir özelliktir (Aydın, 1995, s. 134).

Duvarcı, hem sözlü, hem yazılı, hem de görsel kaynaklarda bol malzemesi olan fal geleneğinin belli bir ülkeye veya bir coğrafî bölgeye ait olmadığını söyler. Falın, bu yönü ile bütün insanlığı ilgilendirdiği; yani evrensel bir karakter taşıdığı söylenebilir.

Ayrıca fal, insanlığın en yaygın, en devamlı ve en eski folklor verimlerinden biridir. O kadar yaygındır ki dinî ve kanunî yasaklara rağmen açık, net ve ortada uygulanır. Kanunu korumakla görevli insanlar bile fal baktırmakta, bu işi bilip bilmezden, görüp görmezden gelmektedirler. İçinde barındırdığı tezat budur. Her eğitim seviyesinden ve sosyal kesimden insanın çeşitli ihtiyaçlarına cevap veren fal günün her saatinde, her mekânda bakılabilirken özel gün uygulaması (bayram, nevrüz, ramazan) taşımaz. Fal bakmak veya baktırmak için estetik bir kaygı duymaya da ihtiyaç yoktur. (Duvarcı, 2001, s. 125).

Yaptığımız kaynak taramalarında insanın, özellikle geleceğe olan merakı sonucunda çeşitli fal yöntemlerini uyguladığını tespit ettik. Bakla, kitap, kuş, su, kahve, ateş, ok, zar, taş, iskambil, el, çay, bulut, kum, tuz, iç organlar, et, yıldız, kaplumbağa kabuğu, kâse, horoz, ağaç, gölge, yüz, kürek kemiği, ip, tarot, teşbih, hamur, yumurta, değnek, yüzük, bilek, kaşık ve papatya falları örneklerinde olduğu gibi onun bir yığın fal ve kehanet çeşitlerini ortaya çıkarmasına neden olmuştur. (Roux, 1994, s. 65-67'den akt. Boyraz, 2006, s. 3).

İnsanın bilinmezi ve esrarengiz olanı keşfetmek için çeşitli yöntemler kullandığı bilinmektedir. Zaman içinde onun bu ihtiyacını karşılamak üzere bu işi meslek edinenler çıkmış ve bunlar toplumda büyük itibar görmüşlerdir. Aydın, çalışmasında bu işlerle uğraşan kişilerle ilgili çok önemli bazı tespitlerde bulunarak bunlarla ilgili görüşlerini şöyle ifade etmiştir: Kâhin, sihirbaz, büyücü, şifacı, falcı ve bakıcı gibi isimlerle anılan bu kişiler mistik sezgi gücüne dayanarak, görünmez varlıklarla temasa geçerek yahut tabiattaki bazı varlık ve nesnelerin durum ve davranışlarını yorumlayarak bu konuda söz sahibi olduklarını iddia etmişlerdir. (Aydın, 1995, s. 134).

Çelebi ise İslamiyet'in fal ile ilgili bakış açısını ve emirlerini ve bu konudaki

düşüncelerini şöyle ifade eder: Kehaneti ve kâhinlerin eylemlerini kesinlikle hoş karşılamayan Hz. Peygamberin, Câhiliye dönemi Arap toplumunda görülen ve kuşların adları, sesleri ve uçuşlarından uğursuz anlamlar çıkarma yahut çakıl taşı, nohut, bakla vb. nesnelerle tefe'ülde bulunma gibi bütün fal çeşitlerini bu kapsamda mütalaa ederek yasakladığı bilinmektedir (Ebû Dâvûd, “Tıb”, 231). Yasağın temel sebebi, herhalde Câhiliye döneminde uğur ve uğursuzluğun, iyilik veya kötülüğün doğrudan doğruya Allah’a değil söz konusu işleme konu olan varlıklara isnat edilmesidir. Fal ve benzeri işlemlerin sonuçlarına itibar ederek bunlara inananların Muhammed’e indirileni inkâr etmiş sayılacağını, namazlarının kırk gün kabul edilmeyeceğini ve bunların cennete giremeyeceğini bildiren pek çok hadis bulunmaktadır (Çelebi, 1995, s. 139)

Duvarcı istihareyi; bir işin iyi veya kötü neticesini anlamak için abdest alıp, niyetlenerek uykuya yatmak ve görülen rüyanın yorumunu yaparak mana çıkarmak işi olarak tarif etmiştir. İstihareden maksat, geleceği anlamaya yönelik olduğu için halk arasında fal gibi düşünülmüş, fakat İslâmiyet konuya tamamen değişik bir tarzla yaklaşmıştır (Duvarcı, 1993, s. 47).

Dinimiz, gelecekte haber almak maksadıyla yapılan kehanet, münecimlik ve falcılığı hoş karşılamazken, bir işin iyiliğinin veya kötülüğünün, fayda ve zararının anlaşılamadığı, dolayısıyla insanın zor durumda kaldığı zamanlarda istihâreyi başvurulması gereken en emniyetli yol olarak gösterir. Hz. Muhammet’in bazı işler için iki rekât namaz kılarak uykuya yatıp, Allah’tan kendisine yol göstermesini beklediği, hatta bunu ashabına da tavsiye ettiği nakledilmektedir. Hz. Câbir, bir hadisinde “Resûlullah, Kur’ân’dan bir sure talim eder gibi büyük, küçük her içimizde bize istihare duasını öğretirdi” diyerek konunun önemini bildirmiştir. (*Sahîh-i Buhârî Tercümesi VI*, Diyanet İşleri Yayınları, s. 44’ten akt. Duvarcı, 1993, s. 47).

Boyraz, insana kutsalını dahi fal ve kehanete araç ettiren merakın, geleceği öğrenme adına Ay veya Güneş tutulması, yeni Ay görünmesi, yıldız kayması, şiddetli yağmur veya dolu yağması ya da rüzgâr esmesi, gök kuşağı, şimşek, yıldırım ve deprem gibi birtakım tabiat olaylarını da araç olarak kullandığını ifade etmiştir. Başka bir deyişle merak hissi, insana tabiat olaylarını kullandırarak gelecekte haber verme konusunda farklı bir yöntem oluşturmuştur ki buna “mehleme” adı verilmektedir (Boyraz, 2006, s. 3).

Fal genelde ya bazı alet ve vasıtalarla ya da bazı yöntemlerle tahminlerde bulunma, içinde bulunulan zamanla ve gelecekle ilgili yorumlar yapma işidir. Kehanet ve bakıcılıkla ortak yönleri varsa da fal özü itibarıyla farklıdır. Çünkü kehanet ve onun

özel bir şekli olan bakıcılık cinler yardımıyla veya özel yeteneklerle (bakış, seziş vb.) icra edilir. Bu bakımdan falcı kâhin ve bakıcıdan farklıdır. Kâhin (şaman), riyazet sırasında aç kalıp kendinden geçtiği ve vecde ulaştığı durumlarda gözle görülmeyen varlıklardan özel olarak bilgi aldığını iddia eder. Bakıcı kâhinlerin göz yeteneği gelişmiş bir sınıftır; ateşe, suya, yağa ve diğer bazı şeylere bakarak açıklamalar yapar. Falcı da bazı şeylere bakar, belirli işlemler yapar, özel alet ve vasıtalar kullanır; ancak onun farklı bir yeteneği ve uymak zorunda olduğu zühd kuralları yoktur. Falcı bazı teknikler, kurallar ve söz kalıplarıyla belirli şeylerden anlamlar çıkarıp olumlu veya olumsuz sonuçlara ulaşır. Ayrıca falda şimdiki zamanla veya gelecekle ilgili bir tahmin söz konusu iken sihir ve büyüde mevcut durumu iyiye yahut kötüye yönlendirme ön plana çıkmaktadır. (Aydın, 1995, s. 135).

Her şeyden önce fal, kehanet ve melheme, gelecekte haber verme noktasında birleşirler. Ancak bu işi yaparken kullandıkları yöntem ve teknikte birbirlerinden ayrılırlar. Falda herhangi bir maddî unsur kullanılarak geleceğin bilgisi verilirken (Macdonald, 1988a, s. 449-450; Taşköprüzâde, 1313, s. 390-391'den akt. Boyraz, 2006, s. 4) aynı iş, melhemede birtakım tabiat olaylarının vasıtasıyla yapılır. Kehanette ise durum daha değişiktir. Kehanet, doğaüstü güçleri olduğu sanılan kişilerin kâhinlerin (Fischer, 1988, s. 71-73'ten akt. Boyraz, 2006, s. 4) sezgi yoluyla veya vecd halindekin cin ya da şeytandan aldıkları ilhamla söyledikleri, çoğunlukla geleceğe ait bilgilerdir. Fal ve özellikle de kehanet, bazen geçmişin bilinmeyenini hakkında da insanı aydınlatılabilir. Ama melheme okuyucularına daima geleceğin bilgilerini sunar (Boyraz, 2006, s. 5).

Falda çeşitli araçlar ve teknikler kullanılmakta, buna göre de değişik fal türleri ortaya çıkmaktadır. Tarihin muhtelif devirlerinde çeşitli kültürlerde bilinen ve uygulanan başlıca fal türlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

Yıldız falı (horoscopy), El falı (chiromancy), Kuş falı (omjthomancy), Kâğıt falı (cartomancy), İç organlar falı (haruspicy, aruspice, extispicine), Kum (toprak) falı (geomancy), Zar falı (lithomancy), Kitap falı; falın bunların dışında ateş falı (pyromancy), su falı (hydromancy), rüya yorumu (oneiromancy), astrolojik güçlerle etkilendiği söylenen vücut şekilleriyle ilgili fal (morphoscopy), başın şekline göre yapılan fal (phrenology), matematik uygunluklar falı (numerology), kura çekmek suretiyle yapılan fal (sortilege), çay falı (tasseography), kahve falı gibi fal türleri de vardır. (Aydın, 1995, s. 134, 135).

2.3.5. Beş Kutsal Unsur (Su, Ateş, Toprak, Ağaç, Demir)

Elimizdeki en eski kaynaklara göre dünya dört elementten oluşmaktadır. Bunlar ateş, su, hava ve topraktır. Günümüzde de bu düşünce bazı heterodoks Türk gruplarında ve Bektaşilerde görülmektedir (Roux, 2011, s. 105).

Erken dönem Türk kültüründe beş aslî unsur vardı. Bu beş aslî unsur: su, ateş, ağaç, maden ve topraktan ibaretti. Yeryüzündeki canlı ve cansız varlıkların tamamı bu beş unsurdan birine mensup addediliyor ve gök cisimlerinden biri ile irtibatlandırılıyordu. Türkler bu beş aslî unsuru ve bunların gökte ilişkilendirildikleri semavî cisimlere kök, ruh veya Türkçe töz, oğuş veyahut da kut gibi isimler veriyordu (Esin, 2979, s. 4'ten akt. TDET I, 2002, s. 43). Özellikle kut kavramı hayatın özünü oluşturmak ve başarılı olup yaşayabilmek için mutlaka elde edilmesi ve kaybedilmemesi gereken erdemlerle ilişkilendirilmişti ve toplumsal yansıması olan töre ile yapısal ve işlevsel süreklilikler içermekteydi (Esin, TDET I, 2002, s. 43).

Bu kavramlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. 7.2. bl.

2.3.6. Üçlü Dünya Anlayışı (Gök, Yer, Yeraltı)

Çok eski dönemlerde evren iki bölgeden oluşmaktaydı. Bu iki bölge gökyüzü ve yeryüzüyü. Daha sonraları (XI. yüzyıldan geç olmayan dönemde) evrenin yer, gök ve yer altı olarak üçe ayrıldığı görülmektedir (Roux, 2011, s. 105).

Kültigin yazıtlarında geçen, “Üstte mavi gök, altta yağız yer kılındıkta ikisi arasında insanoğlu kılınmış.” cümlesinden anlaşılabacağı gibi Türklerde üçlü dünya anlayışı vardır. Gökyüzü, yeryüzü ve yeraltında çeşitli ruhların yaşadığına inanılır. Gökyüzü “Tengri” olarak algılanır.

Ural-Altay uluslarında gök katları genellikle yedi veya dokuzdur. Gök katlarının sayısı tüm Şaman toplumlarında aynı değildir. Altay Türkleri Gök’ün yedinci katıyla birlikte dokuzuncu, on ikinci, on altıncı ve on yedinci katlarından söz etmişlerdir. Yeraltının ise yedi kat olduğuna inanılır.

Yakut, Altay ve Uygur Türklerinin inançlarına göre, insanların yaşadığı “Yer”, özellikle Erlik Han ve çocuklarının yaşadığına inanılan “Yer altı” ve Umay, Ayzıt gibi ruhların yaşadığına inanılan “Gök” ten oluşan üç dünya, merkezlerinden geçen bir eksenle birbirine bağlanmıştır. Ayrıca bu eksenin iki ucunun Yer’in Göbeği ve Göğün Göbeği olduğuna inanılır.

Bu kavramlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. 7.1., 7.2., 7.3. bl.

2.4. Budizm

M.Ö. VI. yüzyılda Hindistan’da ortaya çıkan Budizm, Hindistan’ın dışında M.Ö. III. yüzyılda yayılmaya başlamış; Orta Asya’ya, Çin’e, 372’den sonra Kore’ye uzanmış; Tibet’e yerleşmesi ancak VIII. yüzyılda olmuştur. Batı Türkistan’da Budizm, Sasanilerin desteklediği Zerdüştilik ve Mani dini karşısında pek tutunamamış; Doğu Türkistan’ın yerleşik çevrelerinde kendine daha uygun muhitler elde etmiş; Budist külliyeler Çin’e doğru uzanan kervan yolları boyunca dikilerek, faaliyetlerini yüzyıllarca sürdürmüşlerdir. Güneye doğru uzanan kervan yolu üzerinde Hotan ve Miran; kuzeye giden yol boyunca ise Tımşuk ve Kuça şehirlerinde, III-IV. yüzyıllardan itibaren kurulmaya başlayan, “Vihara” (Türkçe “Vihar”) denilen Budist manastırlarında “Toyin” denilen Budist rahipler, bu dinin propagandalarını yapmışlardır (Esin, 1978, s. 59).

Anavatanı Hindistan olan Budizm, Türklerin girdiği yabancı dinler arasında onları en çok etkileyen dinlerden biri olması itibarıyla üzerinde durulmaya değer. Bazı mütehassıslar, Hindistan’ın, Budizm’den önceki arkaik inançların ve Brahmanizm’in hâkim olduğu devirlerde Asya’da çok az etkisi bulunduğunu, hâlbuki Brahmanizm’e bir tepki olarak doğan ve daha anlaşılır olan Budizm’in fazla taraftar topladığını belirtiyorlar (Ocak, 1983, s. 36).

Budizm’in Türklerin arasında yayılmasında rol oynayan unsurlardan birinin Soğdlular olduğu görülmektedir. Türkler, Soğdluları sefaret faaliyetlerinde ve diplomatik faaliyetlerde kullandıkları, Soğdlu Budistlerden de ister istemez etkilendiler. Budizm’in, Göktürkler egemenliği altındaki topraklara girmesinin bir başka sebebi ticaret yollarının gelişmiş olmasıdır; çünkü ticaret yollarını sadece ticaretle uğraşanlar kullanmamış, gezginci rahipler de kullanmışlardır. Hatta sadece Budist rahipler değil, diğer yabancı dinlerin misyonerleri de bu coğrafi bölgelerde rahatlıkla dolaşmış ve dinlerini yaymaya çalışmışlardır (Güngör, 2002, s. 270).

Budizm’in, büyük bir ihtimalle milâdın ilk yüzyılları esnasında bir taraftan Çin’e, bir taraftan da İran hudutlarına kadar yayıldığı; ancak Maniheizm’in çıkışından sonra devamlı gerilediği müşahade edilmektedir. Budizm’in Doğu Türkistan’a yine aynı devirde iki yoldan girdiği anlaşılmaktadır. Bu yollardan biri, Baktriyan ve Pamir üzerinden, kuzey ve güney ipek yollarının Batı’daki kavşak noktası Kâşgar’a varmakta, buradan kervanlarla vaha şehirlerine ulaşmakta; öteki, Keşmir ve Karakurum üzerinden Hotan ve Yarkend’e kavuşmaktadır. Bundan çıkan sonuç, tamamının olmasa bile belli

bir kısım Türk topluluklarının Göktürklerden daha önce Budizm'i ve kültürünü tanıyıp benimsedikleri şeklinde olacaktır. (Ocak, 1983, s. 36).

Sogdca yazılmış, Budizm'le ilgili bir metin olan Bugut Yazıtı Türklerin Budizm'le karşı karşıya geldiğinin bir kanıtıdır. Ancak, yazar Budizm'in Tu-kiular üzerinde yüzeysel bir etki bıraktığını düşünmektedir. Genellikle hükümdarlar Budizm'e karşı belirli bir eğilim gösterebilirler bile kendi çevreleri ve halklarının ulusal dinlerine karşı sarsılmaz bir bağlılık gösterdikleri kesindir (Roux, 2011, s. 23, 31).

Aslına bakılırsa, Göktürklerde Budizm'in hükümdar ve idareci tabaka çevresinde de bir müddet sonra geçerliliğini yitirdiğini söylemek mümkündür. Çünkü Orhun kitabelerinin bu dine ait tek hatıra taşımamasına bakılırsa başka türlü düşünmek imkânsızdır. Bu kitabelerde Gök Tanrı kavramı bütünüyle hâkimdir. Yalnız bir ara Bilge Kağan'ın adeta Budizm'e ilgi duyduğunu, mabetler yaptırmayı tasarladığını, fakat veziri Tonyukuk'un şiddetle buna karşı çıktığını ve hükümdarı ikna ettiğini biliyoruz. (Ocak, 1983, s. 40).

2.4.1. Budizm'in Temel Öğretisi

Budizm'in temel inancı olan tenasüh gereğince canlılar, Nirvana (ebedî mutluluk) ya ulaşmaya kadar öldükten sonra değişik kalıplarda birçok defalar yeniden dünyaya gelirler. İşte bu menkıbeler, her yeniden geliş sırasındaki maceraları anlatmaktadır ki bu sebeple konumuz açısından bizi doğrudan doğruya ilgilendirmektedirler. Bu menkıbeler İslâmiyet'in kabulüne kadar halk arasında çok yayılmıştı. Türkler Müslüman olduktan sonra da belli ölçüde, Ahmet Yesevî (öl. 1167) ve benzeri evliyanın şahsiyetlerine uygulanarak evliya menkıbesi şekline dönüştürülmüştür. F. Köprülü, Mâverâünnehir'de özellikle göçebe Türk toplulukları arasına yayılan Yeseviliğin, bunlar arasında eskiden beri mevcut inanç ve geleneklere adapte olduğunu göstermiştir. O, göçlerle Anadolu'ya gelip yerleşen Yesevîler vasıtasıyla Şamanist ve Budist kalıntıların buraya da nakledildiğini ortaya koymuştur. (Ocak, 1983, s. 36).

2.4.2. Budizm'de Şekil ve Don Değiştirme

Ocak, başta Eliade olmak üzere, İnan, Harva, Roux ve Ögel'in don değiştirme inancını Türk Şamanizm'i çerçevesinde ele aldıklarını söyler. Ancak bütün bu araştırmacıların tespit ettikleri bilgilerin XIX. yüzyıldan günümüze kadarki çok yeni bir

devirde Altay Şamanizm'ine ait olduğunu da belirtir. Buna karşılık Budizm'le ilgili olanların ise çok daha eski olduğunu iddia eder. O'na göre bu düşünceden hareketle Şamanizm'deki don değiştirmenin Budist etkiler sonucu meydana geldiğini ileri sürmek mümkündür (Ocak, 1983, s. 169).

Eski Türklerde, insan ruhları genellikle kuş biçiminde düşünülmüştür. İnsanlara can vermeden önce bu ruhlar, gökte kuş olarak yaşarlar, insanlar ölünce göğe uçarlar. Dede Korkut'ta Deli Dumrul kara kılıcını sıyırıp saldırınca, Azrail bile güvercin olup pencereden çıkıp gider. Kırgızların Er Töştük destanında bir yiğit, “Bu yedi kuş benim ruhumdu, benim nefesimdi” demiştir. Diğer taraftan, Orta Asya'da ruhlar, hayvan ve genellikle de kuş biçiminde düşünülmüştür. Şamanın gök yolculuğunda yardımcı ruhları, kuş ya da kanatlı hayvanlar olarak temsil edilmiştir. (Avcıoğlu, 1985, s. 345)

Roux, şekil ve don değiştirme ile ilgili inançların Şamanizm'le alâkalı olduğu kanaatindedir. Ona göre Şamanizm'in hâkim olduğu eski Orta Asya topraklarında hayvanların iktisadî hayattaki önemli rolü Şamanizm'e de yansımıştır. Şamanların yaptığı hemen her ayinde mutlaka hayvan yer almaktadır. Bir bakıma şaman, insan-hayvandır. Düşman ruhlarla karşı hayvan kılığına girerek savaşı. Gökyüzüne yaptığı seyahati hayvanlar aracılığıyla yapar. Bu itibarla geyik kılığına giren Türk dervişlerinin bu menkıbeleri Şamanizm'le ilgilidir. Budizm'le alâkasını düşünmek çok uzaklara gitmek olur. (Ocak, 1983, s. 158).

Don değiştirme, mutasavvıflar arasında ermişlerin bir başka şekilde görülmesidir. Daha çok menkıbelerde görülür. Ermişlerin manevi cepheleri anlatılırken gösterdikleri kerametler arasında don (şekil) değiştirme motifine de yer verilir. Bunun sonucu ermişler kimi zaman güvercin, kimi zaman doğan, kimi zaman da turna, geyik, balık, ejderha olurlar (Pala, 1995. s. 139).

İslâm öncesi Türklerin tarihine bakıldığında, kuş şekline girme inancının Göktürkler devrine kadar inebildiği görülüyor. E. Esin VI. yüzyıla ait Çince bir kaynakta bir Türk kağanının oğlu için “beyaz kuğu sekline girdi” mealinde bir kayıt bulunduğunu naklediyor ve Çinli heykeltıraşların yaptığı Kültigin heykelinin başındaki uçan kuş tasvirinin de muhtemelen onun ruhunu temsil ettiğini söylüyor. Roux ise, ruhun kuş biçimine girdiğine dair eski Türklerdeki bu inancı, VIII. yüzyılda kaleme alınmış bazı metinlerin de haber verdiğini belirtiyor. Esin bu inancı haklı olarak Budist tesirlere hamletmektedir. Nitekim Eliade da eski Hindistan'da Budist azizlerin, yogilerin ve sihirbazların kuş şekline girerek uçtuklarına dair pek çok efsane

bulunduğunu ortaya koymuştur. Fakat kuş şekline girme inancının Şamanizm’de de mevcut olduğu müşahade edilmektedir. (Ocak, 1983, s. 165).

Geyik, kuş yahut başka herhangi bir hayvanın şekline girmeye dair inançlar, bir kısmı bize Şamanizm’le intikal etmiş gibi görünmekle beraber gerçekte tipik Budist inançlardır. Büyük bir ihtimalle, daha Orta Asya’da Budizm’in Türkler tarafından kabulü esnasında Şamanizm’e geçmiş bulunmaktadır (Ocak, 1983, s. 172).

2.4.3. Tenasüh (Reenkarnation)

Öldükten sonra insanın ruhunun başka bir bedene girerek sürdürebilmesi olarak tanımlanabilen tenasüh inancı, eski dünyanın farklı yerlerinde farklı biçimlerde kabul gören bir inanç biçimidir. İnsan ruhunun insana, hayvana, bitkiye veya cansız bir varlığa göç etmesi gibi çeşitli biçimleri olan bu inancın en hâkim olduğu, en fazla işlenip geliştiği yer Hindistan’dır (Artun, 2013, s. 109).

Bazı araştırmacılar, özellikle hayvan kalıbına girme telâkkisini göz önüne alarak Türklerdeki tenasüh inancını Totemizme bağlamakta ve bunun çok derin izler bırakacak Şamanizm’in en kuvvetli unsurlarından biri haline geldiğini söylemektedirler. Fakat yukarda; sergilenen örnekler ve bunların tahlili, söz konusu inancın temelinde Totemizm’i görmeye yarayacak hiç bir ipucu verecek durumda değildir. Bu itibarla büyük bir çoğunluğun da haklı olarak kabul ettiği gibi Türklerdeki tenasüh inancının kaynağı Budizm’dir. Budizm’deki tenasüh inancı biraz yakından incelenecek olursa, aradaki büyük yakınlığı kolayca görmek kabildir. Üstelik dünya üzerinde tenasüh inancını doktrininin temeli yapmış ikinci bir din bulunmadığını da hatırdan uzak tutmamalıdır. (Ocak, 1983, s. 143).

Asya Şamanizm’inde ölümden sonraki yolculukta ölünün geçemediği takdirde azap çekmesinin söz konusu olduğu bir köprüyle karşılaşılır. Şaman bu köprüyü kolayca geçebildiği gibi, ölenlere de bu köprüyü geçmelerinde yardım edebilir. Şaman, birkaç ‘ırmağı’ ve bir “köprü”yü geçtikten sonra “gölgeler diyarı”nın uzandığı “büyük su”ya gelir. Bu diyarda ölümler aynen dünyadaki yaşamlarını sürmektedirler. Onlar orada yeryüzünde tekrar doğmaya hazırlanırlar (<http://tr.wikipedia.org> 11.01.2013).

Bu inancın bütününde bir de insan ruhunun hayvana, bitkiye veya cansız bir maddeye intikali söz konusudur. Mesela bugün Tahacılar ve Kızılbaş Kürtlerde tenasüh inancı bütün cepheleriyle yaşamaktadır. Tahtacılar iyi bir insanın ruhunun, öldükten sonra başka bir insan bedeninde, kötü bir insanın ruhunun ise kötülüğünün

derecesine göre bir hayvan bedeninde cezasını tamamlayıncaya kadar hayatını devam ettireceğine inanılmaktadır. Kızılbaş Kürtlerde de, Hak; Muhammed, Ali'ye, iman edip de mürşide ikrar vermeyenler, dünyaya meyledip insanlara fenalık yapanlar, öldüklerinde hayvan donuna girip azap görürler. (Ocak, 1983, s. 142).

2.4.4. Havada Uçma (Levitation)

Levitasyon ya da yükselinim, insan ya da hayvan vücudunun veya özgül ağırlık olarak havadan daha ağır nesnelerin görünür herhangi bir fiziksel etkenin yardımı olmadan havaya kaldırılması, havada asılı kalması veya havada gezinmesi fenomenlerine verilen addır. Fiziksel medyumluk deneylerinde, kimi mistiklerde, yogilerde, fakirlerde ve Tibetli rahiplerde gözlemlendiği ileri sürülür. (<http://tr.wikipedia.org> 11.01.2013).

Eliade'ın belirttiğine göre tipik bir Budist inanç olan havada uçmanın, eski Budist evliya, yogi ve sihirbazlarının menkıbelerinde birçok örneği vardır. Eliade bunun, eski Hint'in halk inançlarındaki mistik metotlar arasında birinci sırayı işgal ettiğini söyler. Buda'nın, dururken bulunduğu yerden havalanarak göklerde uçtuğuna dair pek çok menkıbe bulunmaktadır. Yogiler de yoga metoduyla havada uçma kabiliyetini elde edebilmektedirler. (Ocak, 1983, 182).

Göge çıkarak Tanrı ile konuşup geleceği bizzat ondan öğrenmek her şamanın yapabileceği bir iş değildir. Yalnız ve yalnız büyük şamanların kudreti dâhilinde Altaylarda eski şamanların göge çıkarak Tanrı ile konuşma ve haberleşme gücüne hâlâ inanılmakta, ne var ki çağımızdaki şamanların bu gücü göstermemesinden yakınılmaktadır. Altaylılarda ve Yakutlarda şamanlar artık göge seyahat işini temsili olarak yapmaktadırlar. Bunun için hususî birtakım merasimler uygulanmakta ve Gök Tanrı'ya “beyaz bir at” kurban edilmektedir. Şaman bu beyaz atın ruhunu göge yollarken kendi ruhunun da Tanrı katına eriştiğine inanmakta, etrafında bulunanlara seyahati sırasında gördüklerini ve Tanrı ile neler konuştuğunu anlatmaktadır. Bu telâkki Dede Korkut Kitabı gibi bazı İslâmî devir metinlerine de yansımıştır. Bu eserdeki “Allah Teâla ile haberleşeyim”, “Götürdüğün göge yetiren görklü Tanrı” ve benzeri ifadeler, Tanrı ile konuşmağa giden şamanın sözlerini hatırlatmaktadır. (Ocak, 1983, s. 111).

2.5. Manihaizm

Mani dini, Mani (216-277) tarafından kurulmuş evrensel karakterli bir dindir. Hristiyanlık başta olmak üzere; Mazdaizm, Budizm ve Mezopotamya dinlerinden birçok unsurları içine almakta, bu açıdan da senkretik bir karakter taşımaktadır. Mani dini, iki prensip; iyi-kötü, karanlık-aydınlık, nur-zulmet üzerine kurulmuş olup, buna göre yaşadığımız dünya iyi ve kötü unsurların birleşmesinden meydana gelmiştir. İnsanın ruhu iyiliği, cesedi ise kötülüğü temsil etmektedir. Mani dininin yayılışı, Soğdu tüccarlarla olmuştur. Mani dini Uygurlar vasıtasıyla Çin'den Yukarı Asya'ya geri dönmüştür (Güngör, 2002, s. 272).

Göktürklerin Budizm'i kabul etmelerinden yaklaşık iki yüzyıl sonra, 763'te Uygur Kağanı Böğü'nün (760-780) Mani dinine girmesi üzerine bu din Türkler arasında yayılmaya başlamıştır. Yayıcısından ötürü Manihaizm adını alan bu dinde, maddeyi ve ruhu esas alan bir ikilik öngörülmüştür. Ana düşüncesi iyilik ve kötülük arasındaki zıtlıktır. İyilik aynı zamanda ışık ve ruh; kötülük de karanlık ve beden demektir. Evren iyilik ve kötülüğün, insan ise ruh ve bedenin karışımıdır. İnsanlar, “aşk, inanç, yetkinlik, sabır ve hikmet” gibi beş erdem ile kötülüğe karşı durabilirlerdi. Işık gönderen güneş ve aya dua etmek ve oruç tutmak da yapılan ibadetler arasında idi (Turan, 1994, s. 105).

Uygurlar, Basmilleri ve Karlukları da 740 yılında yenerek Tu-kiuların imparatorluğunun devamı niteliğinde yeni bir imparatorluk kurmuşlardır. Uygurlar daha sonra dinlerini değiştirerek Manihaist olmuşlardır. Uygurlar Moğolistan'daki egemenliklerini uzun süre koruyamamıştır ve imparatorlukları Kırgızlar tarafından yıkılmıştır (Roux, 2011, s. 23, 31).

2.6. Zerdüştlük

Türklerle İranlılar arasındaki ilişkilerin kesin başlangıç tarihini tespit etmek güçtür; ancak bu iki toplumun asırlarca iç içe yaşadığı bilinmektedir. Bu ilişkiler bazen İranlılar ile Türklerin Bizans'a karşı ittifak oluşturduğu zamanlarda dostaneyken, ittifakın bozulduğu zamanlarda ise Bizans-İran mücadeleleri sırasında Türklerin Hazar Denizi kıyılarına kadar sarktıkları görülmüştür. Bütün dostça ve düşmanca ilişkiler sonucu, açık olan bir şey varsa, o da iki tarafın sıkı bir kültürel alışveriş içine girmeleridir. Türk-İran ilişkisinin bu şekilde yoğunlaşmasıyla İran etkisinin özellikle Göktürkler devrinde arttığı görülür. Sasani İmparatorluğu'ndaki dini mücadeleler sırasında İran'da barınamayan Zerdüştilik ve Manihaizm gibi çeşitli İran dinlerinin

mensupları İran-Çin kervan yolları vasıtasıyla Orta Asya ve Türk topluluklarının bulunduğu memleketlere sığınarak kendi inançlarını yayma imkânı bulmuşlardır (Oymak, 2002, s. 376).

Çeşitli kaynaklarda belirtildiğine göre, bazı Türk toplulukları ateşe tapıyorlardı; örneğin ünlü Çinli rahip Hüan-dzang VII. yüzyılda aralarında seyahat ettiği Göktürklerin ateşe taptığını ve bu nedenle ağaçtan oturma yerleri olmadığını söylemektedir. Ona göre ağaç ateş unsurudur ve ateşe olan saygılarından Göktürkler ağaç üzerine oturmazlar. Oysa Orta Asya'da ateşin kutsal sayılmasını Zerdüştlükle ilgili gören F. Ratsel'e karşı Gumilev, Göktürklerin ateşi kutsal saymasıyla Zerdüştlükteki ateş kültü arasında yalnızca dış görünüş itibarıyla benzerlik olduğunu belirtir. Ona göre İran'da ateşe tapılırken, Göktürklerde ateşle kötü ruhlar kovulmakta, yani ateş büyü unsura olarak kullanılmaktadır (Çoruhlu, 2011, s. 52).

BÖLÜM III

TÜRK HALK İNANÇLARINA KAYNAKLİK ETMESİ BAĞLAMINDA TÜRK MİTOLOJİSİNDE TEOGONİK, KOZMOGONİK, ANTROPOGONİK VE ESKATOLOJİK KÜLTÜRE TEORİK BİR BAKIŞ

Mit kelimesinin kökeni, Yunancada anlatı veya hikâye anlamına gelen mythostur. Ancak anlatı ve hikâye gibi sözlü edebiyat kategorileri, herhangi bir şekilde bir türü tanımlamanın çok ötesinde son derece geniş ve bu yüzden de tanım yapmayı imkânsız kılan bir muhtevaya sahiptirler. Sözlü kültür üzerine çalışanlara da hemen hemen ele aldıkları bütün türlerin genel özelliklerinden başka hiçbir anlam ifade etmezler. Öte yandan; mitler de, masal, epik destan ve halk hikâyesi gibi, göreceli olarak daha belirli özelliklere sahip anlatılara nazaran çok daha değişken ve akışkan özelliklere sahiptirler ve söz konusu anlatı türleri gibi dış yapıya ait şekil özelliklerinden hareketle kolayca tanımlanıp benzerlerinden ayrılabilirler. Bu bağlamda, bütün bilim adamlarının kabul edebileceği ve aynı zamanda da uzman olmayanlara da aşına gelebilecek mit tanımı bulmak güçtür. (Çobanoğlu, TDET I, 2002, s. 5).

İnsanların toplumsal yaşantılarını belirleyen temel öğelerden biri, bu insanların; içinde yaşadıkları toplumu ve dünyayı algılama şekilleridir. Mitler veya topyekûn özellikleriyle birlikte ifade anlamında mitoloji; bir toplumun en eski veya daha doğru bir ifadeyle bilinebilen en eski geleneksel toplumsal haritaları; insana, hayata ve tabiata dair asırlar ve nesiller boyunca işlenmiş kültürel kodlarıdır (Eliade, TDET I, 2002, s. 7).

Mircea Eliade’ın tanımına göre, mit, kutsal bir öyküyü ve eski zamanlarda (başlangıçtaki zamanda) olup bitmiş bir olayı anlatır. Dahası, mit doğaüstü varlıkların başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik, kozmos (kâinat) olsun, isterse onun yalnızca bir parçası (meselâ bir dağ, ırmak, ada veya bir bitki türü, bir insan davranışı veya bir kurum) olsun, bir gerçekliğin nasıl oluştuğunu veya meydana geldiğini anlatır. Bu durum mitin en önemli özelliğini, onun daima bir yaratılışın öyküsü olduğunu ortaya koyar. Mitlerin bu yaratılışa dayanan tematik özellikleri, onların köken ve işlevlerine dair bazı ikna edici açıklamaları da kendiliğinden getirir (Eliade, TDET I, 2002, s. 6).

Mitler, mevcut olan evrensel, dinsel ve üstün insan oluşumlarını anlatan hikâyelerin kesin bir şekilde başlangıcıdır. Ayrıca, “doğru” olan hikâyeleri, bu hikâyelerin sahibi olan ve anlatanların “yanlış” hikâyelerden açık bir şekilde ayırdığını

görüyoruz; farklılık önemli olmayacak derecede muhtevaya dönüktür. Fakat mitin doğal olan etkileri, göze çarpan harici işaretlerle de kendini göstermektedir (Pettazzoni, 2002, s.174).

Dış dünyamızda, etrafımızda var olan her şeyin; adlandırılışı, sınıflandırılışı, anlamlandırılışı ve yüzyıllar, hatta bin yıllar boyu devam eden tecrübelerin idrak edilmesiyle ve bunların aktarılmasıyla oluşan ilkel bilim ve dini mitlerin temelini teşkil eder (Çobanoğlu, TDET I, 2002, s. 7).

İlkel uygarlıkta, mit kaçınılmaz bir işlevi yerine getiriyor. İnançları yükseltiyor, bir düzene koyuyor, dile getiriyor. Ahlâkı koruyor ve etkinliğini güvence altına alıyor. İnsanın davranışı için, pratik kurallar içeriyor. Demek ki mit, insan uygarlığı için hayati bir katkı maddesini oluşturuyor (Malinowski, TDET I, 2002, s. 18). Bu özellikleriyle mit, dünyanın ve insanın nasıl meydana geldiğini ve mevcut şeklini nasıl aldığını açıklayan kutsal ve ona inanıp takip edenlerce de dinî bir anlatıdır (Çobanoğlu, TDET I, 2002, s. 18).

Diğer milletler gibi, geçirdikleri mitolojik dönemde Eski Türklerin, evrenin ve insanlığın nasıl yaratıldığı, yaşayanlarla ölümler ve ruhlar arasında nasıl bir ilişki olduğu, insanların diğer insanlarla ilişkilerinin nasıl olması gerektiği ve insanların diğer canlılara bakışı gibi konularla ilgili düşünceleri hakkında bilgiler Türk mitolojisinde yer almaktadır (Çobanoğlu, TDET I, 2002, s. 18).

Türk mitolojisini ve dolayısıyla da Türk uygarlığını ortaya çıkarmaya yönelik yaklaşımlar, konuyu Türk devletlerinin tarih sahnesinde görünmeye başlamasıyla birlikte ele alma alışkanlığını ortaya çıkarmıştır. Bu yaklaşımlar, sosyo kültürel yapının oluşum çizgisinin muğlâk kalmasına neden olmuştur. Bir başka ifadeyle, “Türkler tarih sahnesinde devlet kurup yer almadıkları dönemlerde nasıl bir yapıya sahip idiler?” sorusu çoğunlukla dikkate alınmaksızın geçirilmektedir (İnan, Arsal, Hassan, TDET I, 2002, s. 22, 23).

Türk uygarlığının doğuşunda yer alan ve son derece önemli rolü olan üç faktör; coğrafi çevre, insan ve toplum; Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi’nin “Türk Mitolojisi” başlığı altında şöyle açıklanmıştır:

Coğrafya unsuru: Kültür tarihçileri arasında uzun münakaşa mevzularından birisi olan Türk uygarlığının yaratılış bağlamında tecelli ettiği coğrafi mekân konusunda yaygın kabuller arasında Altay Dağları, Tanrı Dağları, Kuzeybatı Asya sahası, İrtiş-Urallar arası, Altay-Kırgız bozkırları arası, Baykal Gölü’nün güneybatısı, Altayların doğusu veya 90. boylamın doğusu (Kafesoğlu, 1999, s. 48) gibi çeşitli tespitler varsa da

eksikliğinden şüphe etmeksizin bunlara bakarak coğrafî bir sınır çizebilmek, belirli bir coğrafi bölgeyi nihaî karar olarak belirleyebilmek mümkün değildir.

İnsan unsuru: Uygarlık doğuşunda yer alan faktörlerden ikincisi olan insan unsurunun biri bedenî ve diğeri de ruhî olmak (Kafesoğlu, 1999, s. 27) üzere iki yapısı vardır.

Toplum unsuru: Fertlerin ortaya koyduğu kültürel unsurların toplum tarafından kabul edilmesi ve ortak değerler repertuarına kaydedilip kullanılması gereklidir. Bu yönüyle kolektif bir varlık olarak toplumun kültürlerin doğup gelişmesindeki etkisi açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır (Çobanoğlu, TDET I, 2002, s. 27).

Bütün geleneksel dinlerde olduğu gibi, teogonik, kozmogonik, antropogonik, eskotolojik mitler ve köken mitleri (insanın, krallığın, toplumsal kuramların, ritüellerin vb. kökeni) kutsal şeylerin ilminin özünü oluşturuyordu. Doğal olarak farklı tanrıları öne çıkaran ve yaratılışın başlangıç noktası olarak çok sayıda dinsel merkezi seçen birçok kozmogoni miti vardı (Eliade, 2009b, s. 114).

Türklerin büyük ihtimalle evrenle ilgili bir tek izlenimi yoktur ya da edindikleri izlenimi hiç değiştirmeden aynen korumamışlardır. Bunlar evreni iki temel kavrama sadık kalarak anlamlandırmışlardır:

1) Var olan her madde, canlı her yaratık diğer güçlerden yoğun olan bir gücün varlığı sayesinde yaşar.

2) Her kuvvet, can, ruh kendi içinde aynı türdeki değerlere (canlara, ruhlara) bölünebilir veya daha kapsamlı bir varlık ve güç oluşturmak için diğerleriyle birleşebilir. Örneğin; ağaç bitkisel olarak bir bireydir; ancak bir toprağa, bölgeye, dünyaya ait olan ortak bir varlığın da parçasıdır (Roux, 2011, s. 105).

Yakın zamanlardaki kozmogonilerde dünya, her türlü hareketi depremlere neden olan bir boğa üzerinde ya da birbiri üstüne binmiş bir hayvan yığını üzerinde taşınmaktadır. Ancak, Roux bunun daha eskilere dayandığını düşünmektedir (Roux, 2011, s. 108).

Eski Altay kozmogonileri hakkındaki bilgimiz yetersizdir ve bundan Türk ve Moğolların evrenin oluşumuyla az ilgilendikleri sonucu çıkmaktadır. Sadece, Köl Tegin ve Bilge Kağan yazıtlarının başlangıcında bu konuyla ilgili bilgi bulunmaktadır (Roux, 2011, s. 108).

Yakın zamanlarda oluşan kozmogoniler yabancı dinlerden etkilenmiştir ve bu da bize büyük, yerel yaratıcı efsanelerin olmadığını düşündürmektedir. Buna göre insanlığın doğuşuyla ilgili en eski hikâye şöyledir: “Kara Dağ’ın bir mağarası sular

altında kalmış ve bir çukur çamurla dolmuş. Sıcaklığın etkisiyle çamur kurumuş ve ilk insan olan Ay Ata'yı (Ay Baba) yaratmıştır. Kırk yıl sonra yeni bir su baskını karısı Ayva'nın doğuşunu sağlamıştır.” (Roux, 2011, s. 108).

Gökyüzü ve yeryüzü kozmik bir eksenle birbirine sıkıca bağlıdır. Bu eksen yeryüzünün, gökyüzünün ve gerektiğinde yer altının merkezine ulaşmayı sağlayan bir eksendir. Yurt dairesel düzlemde yapılmış bir evdir ve bunun üzerinde bir mikrokozmos olan kubbe vardır. Bu yurdun içinde merkezî bir odacıkla ocağın üst deliği olan duman deliğinden oluşan silindir şeklinde bir boşluk bulunmaktadır. Evrensel yoldan sadece Şamanlar değil, serseri ruhlar, ölümler, kurban edilen hayvanların ruhları vb.leri de geçer. Birçok Şaman, töreni sırasında göğün yolunu temsilen iplerle yapay bir yol inşa eder. Dünya yuvarlak olmasına rağmen yönleri vardır; ancak yönlendirme şekilleri zamanla değişmiştir. Önceleri bu yönlendirme doğuya, daha sonraları güneye doğru yapılmaktadır (Roux, 2011, s. 108, 109).

Roux, araştırmalarında kıyametle ilgili hiçbir tanıma rastlamadığı için Türklerin kıyametle kozmogoniden de daha az ilgilendikleri sonucuna varmıştır. Bu konuda en zengin bilgi Orhon Yazıtları'ndaki şu sözlerde görülmektedir: “Yukarıdaki gök aşağıya yıkılmadıkça ve aşağıdaki yeryüzü yok olmadıkça, ey Türk halkı kim senin imparatorluğunu ve kurumlarını yok edebilirdi?” (Roux, 2011, 113).

3.1. Tengri, Türk Tengrisi, Gök Tanrı Kültü

3.1.1. Gök Tanrı (Ülgen, Yayık)

Eski Türkçedeki (Tengri) kelimesi önce göze görünen gök'ü ve giderek Tanrı'yı karşılar hale gelmiştir. Türkler, gök (sema) maddi varlık olduğundan, (Tengri)'yi maddi varlık bilmişlerdir. Eski Türkçedeki (Tengri) kelimesi, bugünkü çeşitli Türk lehçelerinde, her lehçenin fonetik özelliklerine göre, (Tengri, Tengere, Tangrı, Tanrı, Tangara, Ture) şekilleriyle söylenir (İnan, 1952, s. 28) Bugünkü Şamanî Türklerde (Tengri) kelimesi eski anlamda, gök (sema) anlamında kullanılır. (Gök), mavi'dir; (Tengri), ise gök. Ancak İslam sonrasında ve İslam'a giren Türklerde, (gök)ün sema, anlamında kullanılması kesinlik kazanmıştır (Hassan, 1986, s. 102).

Tengri, bildiğimiz en eski Türk-Moğol kelimesidir. Tengri bir yandan maddi şekliyle göğü, diğer yandan tüm Altaylıların Gök Tanrısı'nı tanımlamaktadır. Gök Tanrı her şeyden önce bir imparatorluk tanrısıdır. Hükümdar, Gök Tanrı tarafından

gönderilmiştir ve onun temsilcisidir. Bir prens taç giymemiş olsa bile sadece kendi varlığı sayesinde tebaasının hayatını kurtarır. Kağanı tahta oturtan da Gök Tanrı'dır (Şahhüseyinoğlu, t.y., s. 227).

Tu-kiuların Gök Tanrı'yı "Türklerin Tengrisi" olarak adlandırdığı görülmektedir. Ancak, Tengri tüm insanların Tanrı'sıdır. Tengri, yeryüzünün tamamını ve hatta onun oturmadığı dünyanın dört bir köşesinde bulunan düşmanları kapsar ve onları kendine bağlar. Türkler, diğer dinlerin yandaşlarıyla yaptıkları dinsel tartışmalarda Tanrı'nın bütün insanlar için aynı olduğu düşüncesini savunmuşlardır. İlkel toplumlar, Gök Tanrı'yı küstürmemek, hoş tutmak için elinden geleni yapmaya çalışmışlar. Yeryüzünde bu tanrıların heykelini yapmışlar, tapınaklarını da bunlara yönelik düzenlemişlerdir. Yalvarmışlar, yakarmışlar, kurbanlar sunmuşlardır (Şahhüseyinoğlu, t.y., s. 227).

"Gök Tanrı," Tengri, Altay halklarının tüm tanrıları içinde, en önemlisi ve en iyi bilineni hiç kuşkusuz Tengri'dir (Moğollar ve Kalmuklarda Tengri, Buryatlarda Tengeri, Volga Tatarlarında Tengere, Beltirlerde Tingir). Hem "Tanrı," hem "gök" anlamına gelen Tengri sözcüğü, Türk ve Moğol söz dağarcığına aittir. "Asya'nın tarih öncesinden itibaren" var olan bu sözcüğün bahtı çok açık olmuştur. Zaman, mekân ve uygarlıklar içindeki yayılma alanı olağanüstüdür (Eliade, 2009, s. 12, 13).

Bu kült, toprakla ilgisi daha fazla olan çiftçi toplumlarında değil, avcı, çoban, göçebe toplumlarında varlığını gösterir. Orta Asya bozkırları, bu kült için en uygun mekânlardan biridir. Eski Türklerin, gökteki bir Tanrıya taptıkları, Orhun Kitabelerinde, Çin, Bizans, Arap ve Fars kaynaklarında tespit edilmiştir. Tabiat kültlerine bağlı olan gök, daha sonra bir Tanrı kavramına yüceltilmiş olmalıdır (Ocak, 2000, s. 66).

Gök Tanrı; çeşitli kudret ve sıfatları ile tanınır. Gökte yaşayan en büyük ruh olarak yeryüzünü, güneşi, ayı ve yıldızları, gök kubbeyi yaratan düzeni sevk ve idare eden, kaderi tayin eden bir güçtür. Gök Tanrı her şeye sahiptir. O, her şeyi yapabilir. İnsanlara çocuk veren odur. O, yalnız iyilik eder. İnsanlara kötülük etmez. Gök Tanrı yeryüzüne kızarsa bu tepkisini; kıtlık, fırtına gibi çeşitli doğa olayları gibi şeylerle ifade eder. Bazı halklar da Gök Tanrı'nın insanların yaptığı işlere karışmadığı inancındadırlar (Şener, 2001, s. 49).

Türklerin Gök Tanrısının, tıpkı Musevîlerin Yehova'sı gibi millî bir Tanrı olduğu görülür. Bu Tanrı insanlara doğru yolu gösterir, kendisinin dediklerine uyanları ödüllendirir, uymayanları cezalandırır. Makamı gökte olan Gök Tanrı'nın iyi olduğuna

ve iyilik yaptığına inanılmasına karşılık, yer altında bulunan Erlik'in kötü olduğuna, kötülük yaptığına inanıldığı tespit edilmiştir (Ocak, 2000, s. 67, 70).

Gök Tanrı dünya görüşü döneminde ölümden sonra hayat inancının varlığını, balbal dikme ve gömülen kişilerin zatî eşyasının da mezarlara konmasından bilmekteyiz. Ayrıca, “Kağan soyundan kimselerin ruhunun göğe veya yitiken yıldız manzumesine, yani Gök Tanrı'nın mekânı olan kutup yıldızı cihetine uçtuğu sanılıyordu (Esin, 1979, TDET I, 2002, s. 45). Nitekim ölen kişilerin gökyüzüne ağıp, orda dirilmeleri fikrinin, daha sonraki yüzyıllarda yazılan Türkçe kitabelerde, S. Divitçioğlu'nun da dikkat çektiği “emin ve kat'î bir imanla uçuverdiğiniz gökte, dirildikçe” (Divitçioğlu, TDET I, 2002, s. 45) örneğindeki gibi yansıtıldığını görmekteyiz.

Bütün yıldızların Gök Tanrı'nın mekânı kabul edilen kutup yıldızının etrafında döndüğüne ve bu yıldızların bir gök çarkı tarafından taşındığına inanılmaktaydı. Gök çarkı ile ilgili bir başka inanç ise bu çarkı ve zamanı çeviren bir evrenin varlığıydı. Bu, kışın yer-suyun derinliklerinde yaşayan, baharda ise kanatlanıp uçan, hem yer-suya ve hem göğe mensup efsanevî bir ruh olarak tasavvur edilmekteydi (Esin, TDET I, 2002, s. 45). Türk mitolojisinde ve kültür tarihinde, efsanevî kahramanlardan sonraki sırayı, alan atların, göl, ırmak veya denizden çıkan efsanevî veya kozmik aygırdan kaynaklanmaları bu inanç ile ilişkili olmalıdır. Nitekim Türk kozmolojisindeki iki Boz At, Ak Aygir ve Ariktay (Çobanoğlu, TDET I, 2002, s. 45) başta olmak üzere birtakım yıldız adları da bu fikri destekler mahiyettedir.

Ülgen

Ülgen, Radloff'un Sibirya'da yaptığı derlemelerde, sudur yoluyla Kayra Kan'dan meydana gelmiş, gökteki üç önemli ilahtan ilkidir. Bugün daha çok Altay ve Yenisey çevrelerinde kullanılan Ülgen isminin yerini bazen Kuday -bu sözcük Farsçada Hudâ olarak geçer- (ya da Yakutlarda Ai Toyon) sözcüğü almaktadır. A. İnan'a göre Kuzeybatı Moğolistan'daki Soyutlar bu ilaha 'büyük han' anlamına gelen Kayra Han (veya Altaylarda Tengere Kayra Kan, yani Radloff'un çevirisine göre 'merhametli sema') demektedir. Ülken sözcüğü Kazak ve Kırgız lehçelerinde 'büyük' ve 'ulu' anlamlarını içermekte olup Buryat şivesinde ilginç biçimde 'ulu yer' demektir. Bu nokta çoğu kez Gök Tanrı'nın yerine kullanılan bu sözcüğün belki eskiden ya da bazı Türk topluluklarında Yer Tanrı olabileceğine de işaret eder. Ülgen ismi geç dönemlerde Bay Ülgen (ulu zengin) olarak da kullanılmıştır (Çoruhlu, 2011, s. 27).

Bir iyilik ilahı olan Ülgen ay, güneş ve yıldızlardan yukarıda yaşar. Ülgen'in bulunduğu yere uzanan yoldaki engelleri ancak şaman aşabilir. Erkek şaman yalnızca engellerden biri olan Altun Kazguk ya da Demirkazık denilen Kutup yıldızına kadar ulaşabilir. Bazı tasavvurlarda onun göğün yedinci, dokuzuncu ya da on altıncı katında oturduğu belirtilmektedir (Çoruhlu, 2011, s. 29).

Ülgen'in yedi oğlu vardır: Karakuş (muhtemelen kartal), Karşıt, Buura-Kan (veya Pura Kan), Burça-Kan, Yaşıl-Kan, Baktı-Kan (veya Paktı Kan), Er Kan (Çoruhlu, 2011, s. 31).

Erkek evlatlardan birinin Karakuş olması Türk sanat tarihi bakımından önemlidir; çünkü sanat tarihimizde yırtıcı kuş (kartal) tasvirleri son derece yaygındır. Kartal aynı zamanda Gök Tanrı'nın simgesidir (Çoruhlu, 2011, s. 27).

Yayık

İnsanları kötülükten koruyan ve hayat veren bu ruh, Tanrı Ülgen tarafından gönderilmiş ve ondan sudur etmiş (doğmuş) göksel bir ruhtur. Ayrıca insanlarla Ülgen arasında elçilik görevi görür. İnan'a göre şaman dualarında Yayık, Ülgen'in emir eri, kıvılcık bulut sırmalı, dizgini gökkuşağı, kamçısı boz alev olan gökten haberler alan bir tanrıdır. Ayrıca toplulukların ve kişilerin yaradılışında yardımcı olmuş aile ocağına şekil vermiş Ak Yayık olarak da anılır. Yine İnan'a göre Yayık rehberlik etmezse şaman göklere çıkamaz. Ancak bu durum tartışmalıdır (Çoruhlu, 2011, s. 31).

3.1.2. Güneş, Ay ve Yıldız Kültleri

"Güneş" Mısır Mitolojisi'nde olduğu gibi Türk mitolojisinde de büyük bir öneme sahipti. Büyük Hun Devleti zamanında hem güneşe, hem de aya, ayrı ayrı saygı gösterildikten sonra, kurbanlar kesildiğini de biliyoruz. Klasik Türk Mitolojisi'ne göre Türklerde güneş doğunun, ay da batının sembolüydü. Eski Türk inanç sisteminin bir diğer figürü de göğün en üst katında bulunduğu söylenen "Gök Kartalı"dır. Eski Türk Mitolojisi'ne göre; "Bu kartalın sol kanadı ayı, sağ kanadı ise güneşi örtüyordu." Bazı figürlerde ise çift başlı kartal bir güneşin üzerinde resmedilmiştir. Yani ne zaman çift başlı kartalla karşılaşıldıysa mutlaka güneş sembolünün de bu figürle yan yana kullanıldığı görülmüştür (Candan, 2013, s. 163).

Türk halklarında ateş, Güneş'in yerdeki simgesi sayılmış, insanlarla Ülgen arasında bir aracı olarak düşünülmüştü. Şamanist düşünceye göre Kara Han'ın oğlu

büyük Tanrı Ülgen, ateşin yaratıcısıdır. Ülgen, ilk ateşi çakmak taşından elde etmiştir. O dönemde insanlar ateşi eğlendirici olarak düşünmüşlerdir (Bayat, 2010, s. 67).

Doğu Tuvalı Şamanların kostümlerinde güneşsel işaretler vardır. Benzer işaretler, Mugur-Sargol'daki en eski kaya resimleri de dâhil olmak üzere Sibiryâ mağara resimlerinde de görülür (Yüksek, 2014, s. 75).

Birçok tradisyonda İlâhi ışığın yeryüzündeki sembolü olan ateşin, göklerdeki sembolü ise Güneş ve her biri birer güneş olan yıldızlardır (Candan, 2013, s. 164).

Gök cisimlerinin kâinat içindeki yerini göstermek üzere bozkıra çıkış döneminde ve daha sonraki dönemlerde pusulalar hazırlanmaktaydı. Türk kozmolojisini gösteren ve kuvvetle muhtemel her biri değişik efsanelere sahip bu pusulalarda, yönler dört büyük yıldız grubuna göre sınıflandırılıyordu; gök ejder “Kök-luu” denilen yıldız grubu ve ağaç yıldızı “İgaç yulduz” ile karakuş denilen “müşteri yıldızı” ve “kuş yıldızları”, doğu yönünü temsil ediyorlar ve ağaç unsuru ile ilişkilendiriliyorlardı. Kızıl saksagan, “kızıl sakızgan” denilen yıldız grubu ve Ateş Yıldızı “oot yultuz” denen merih yıldızı ve sin yıldızları, güney yönünü temsil ediyorlar ve ateş unsuru ile irtibatlandırılıyorlardı. Ak Pars, Ak Bars denen yıldız grubu ile “erklig” denilen “zühre yıldızı” ile “kara alpyıldızları”, batı yönünü temsil ediyorlar ve maden unsuru ile ilişkilendiriliyorlardı. “Karayılan yıldız grubu” ise kuzey yönünü temsil ediyor ve su unsuru ile ilişkili kabul ediliyordu. Bu dört yönü gösteren yıldız grupları ve irtibatlandıkları unsurlardan başka beşinci unsur olan toprak unsuru merkez olarak kabul ediliyor ve Sarı Bayraklı “sarig orunlug” ve “sekentir” de denilen “Zühal” yıldızıyla (Esin, 1979, s. 5) ilişkilendiriliyordu.

Türk kozmolojisinde yer alan yıldız gruplarının ağaç, kuş, ayı başta olmak üzere Türk mitolojisinin belli başlı kültlerinin adlarını taşımakta olduğu, erken döneminden itibaren çok varyantlı bir yapı üzerinde gelişen ve somuttan soyuta basitten karmaşığa doğru gelişip şekilleniş sürecinde ilk formülasyonlarından itibaren sahip olduğu muhtevayı katmanlaşmalar hâlinde muhafaza ettiği görülmektedir (Esin, 1979, s. 13).

Güneş ve ay konusunda Altay Türkleri şöyle düşünüyorlar: Başlangıçta güneş ve ayın olmadığını, sonradan Gök Tanrı'nın gönderdiği bir varlığın göğe madeni iki büyük ayna koyarak dünyayı aydınlatmayı gerçekleştirdiği düşüncesindeler. Bazı kesimlerde güneş ve aya bakarak bilinmez şeylere ait haberler veren falcılar da vardır. Şaman cüppesinde güneşi ve ayı sembolize eden madeni levhaların bulunması bu düşüncenin ifadesi sayılıyor. Türk toplumlarının birçoğunda güneş dişi, ay erkek cinsiyetli olarak düşünülür (Şener, 2001, s. 51)

Bütün insanlığı olduğu gibi Türkleri de gökyüzündeki ay ile güneş her zaman gökyüzünde tek oldukları için diğer kozmik varlıklardan daha çok etkilemiştir. Ancak Türklerin yaşadığı coğrafya göz önünde bulundurulduğunda, güneş, Türk düşüncesinde daima ilk sırayı almıştır. Güneş ana, ay baba, güneşin dişi, ayın da erkek olarak düşünüldüğünü göstermektedir. Birçok Türk boyunun mitolojisinde güneş, insanlara ısınmaları için Tanrı tarafından armağan edilmiştir. Bu yüzden güneş sıcaklığın, ay da soğğun sembolüdür (Esin, 1979, s. 5).

Radloff'un Yakutlardan yaptığı derlemeye göre: Güneş-ana ile ay-babası, ikisi de, (kötü)ye karşıdır; Şamanların bir görevi de, güneş ile ayın kazanmalarını kolaylaştırmaktır. Yakutlara göre, güneş ve ay, ikisi de, tanrıdır ve ikiz kardeştir. Yine de, dikkat edilmelidir ki şaman cübbe ve külahında güneş simgeleri bulunur (Hassan, 1986, s. 102).

Atalarımızın bir zamanlar Siriusyen bilgilerle irtibatlı olduğunu gösteren bir diğer önemli sembol de “Demir Kazık Yıldızı”dır. Orta Asya’da yaşayan ilk efsanelerden, daha sonraları Şamanist Türk efsanelerine varıncaya kadar, atalarımızın kültüründe hep kendisini göstermiş olan bu gizemli yıldız Siriusyen kültürün izlerini gösteren en önemli sembollerden biridir. Atalarımızın “Demir Kazık Yıldızı” adını verdikleri bu yıldız efsanelere göre diğer bütün burçların eksenini teşkil ediyordu. Dünyamız da dâhil olmak üzere diğer bütün gezegenler onun etrafında dönüyordu. Türk kozmogonisine göre Dünyamız “Demir Kazık Yıldızı”na göğün direği konumundaki demir bir ağaç ile bağlıydı. “Demir Kazık Yıldızı” Türk Mitolojisi'nin kozmolojik düşünce düzeninin temel noktasını oluşturur (Candan, 2013, s. 173, 174).

Kutup yıldızı ise Türklerde göğün direğidir. Türk mitolojisinde güneşin ayı kıskandığına o yüzden de yüzünü tırnakladığına inanılır. Bunun yanı sıra Yakut Türkleri gibi ayın yoksul bir kız olduğu ve üvey annesinin verdiği eziyetten yılıp Tanrı’ya dua etmesi üzerine gökyüzüne ay olup çıktığı şeklinde, ayı dişileştiren mitler de Türk düşüncesinin zenginliğini gösteren örnekler olarak dikkat çekicidir. Gök Tanrı’nın makamı olarak ise Demir Kazık veya Altın Kazık gibi isimlendirmelerle Kutup Yıldızı kabul ediliyordu. Kutup Yıldızı’nın merkezini teşkil edecek şekilde dört ana ve dört ara yöne ayrılarak her yönde bir sarayın olduğu şeklinde taksime tâbi tutulmuştu (Esin, 1979, s. 13)

Başlangıçta güneş ve ayın olmadığına, sonradan Gök Tanrı’nın gönderdiği bir varlığın göğe madeni iki büyük ayna koyarak dünyayı aydınlatmayı gerçekleştirdiğine inanılır. Bazı kesimlerde, güneş ve aya bakarak bilinmez şeylere ait haberler veren

falcılar da vardır. Şaman cüppesinde güneşi ve ayı sembolize eden madeni levhaların bulunması bu düşüncenin ifadesi sayılır. Türk toplumlarının birçoğunda güneş dişi, ay erkek cinsiyetli olarak düşünülür. Altay Şamanının göğe çıkarken altıncı katta; “Ay Baba”yı, yedinci katta “Güneş Ana”yı selamladığı söylenir. Ay tutulması olayını Yakutlar ayın küçülmesi olarak yorumlarlar. Nedeninin ise, efsanevi ayılarla, kurtların ayı yemesine bağlarlar. Altaylar ise ay tutulmasının “Yelbegen” adı verdikleri bir canavarın ayı yemesinden ileri geldiğine inanırlar. Bu korkutucu yarattığı korkutmak için ise; havaya silah, taş vs. atılır; teneke çalınarak gürültü yapılır (Şener, 2001, s. 50).

3.1.3. Gök Olayları (Yıldırım, Gök Gürlemesi, Gök Ejderi...)

Yıldırımın Tanrı’nın gazabı sonucunda oluştuğu düşünülmektedir. Yıldırım bu inanış sebebiyle oldukça korkulan bir ögedir. Örneğin; Uriangitler yıldırım çarpmış bir hayvanı bile yememektedirler. Uygurların, gök gürültüsünü canlı bir varlık olarak düşündüğü ve göğe doğru ok attığı görülmektedir. Altay toplumlarında ve Sibiry’a da da gök gürültüsü hayvan biçimli bir varlık ve hatta ejderha olarak düşünülmektedir (Roux, 2011, s. 126).

Anadolu’daki gelenekler, yıldırımın taş veya maden olarak maddeleştiğini göstermektedir. Köroğlu’nun bu madenden doğaüstü bir kılıç yaptırdığından söz edilir (Roux, 2011, s. 127).

3.1.4. Koruyucu İyeler

3.1.4.1. Gökyüzündeki Koruyucu İyeler (Umay, Ayzıt)

Umay

Kültigin yazıtında Gök Tanrı’yı temsil eden hükümdarın hanımının da Umay’ı temsil ettiği anlaşılmaktadır. Kutunu aslında Umay’dan alan Hatun onun yardımıyla Kültigin’i dünyaya getirmiş, Kültigin de bu kut sayesinde zamanı geldiğinde erkeklik adına sahip olmuştur. Burada Dede Korkut’ta da görülen bir erkeğin adının sonraları yararlılık ya da kahramanlık gerektiren bir iş yaptıktan sonra konulması geleneğinin eski bir şeklini görüyoruz; çünkü burada erkeklik adı bir şaman ya da ozan sayesinde değil Umay sayesinde elde ediliyor. Bu ifadelerden açıkça Umay’ın kadın (anne) ve çocuklarla ilgili bir tanrıça ya da ruh olduğu belli olmaktadır (Çoruhlu, 2011, s. 41).

Türk yazıtları olan Orhun-Yenisey anıt kitabelerinde Tanrıça ya da dişi ruh olarak ele alabileceğimiz Umay hakkındaki en erken belgeler Orhun Abideleri’dir.

Tonyukuk yazıtının 38. satırında düşmanın çokluğu karşısında geri dönmek isteyenlere Tonyukuk'un verdiği cevabın bir bölümünde Umay, Tanrı ve Iduk Yer-Sub'la beraber anılır. Umay, Kül Tigin, Bilge Kağan ve Tonyukuk yazıtlarında kadın ilah olarak zikredilmektedir. Yine Tonyukuk abidesinde Umay'ın işlevi açık şekilde gözüktür: "Tetiri umay ıduk yer sub basa berti erinç neke tezerbiz." (Tanrı, Umay, kutsal Yer Su onlara zafer verdi, niye kaçarız.) Umay'ın Tanrı ve Iduk Yer-Sub'la birlikte Türklere zafer verdiği resmî yazıtlardan görülmektedir. Ayrıca Kültigin yazıtının doğu cephesinin 31. satırında da Umay'dan bahsedilmektedir (Çoruhlu, 2011, s. 40). Umay, araştırma ekseninde bu açıdan değerlendirilmiş, etnografik ve yazılı malzemeler incelemelerin odak noktasını oluşturmuştur (Bayat, 2007b, s. 49).

Umay, Orhun yazıtlarında dişi bir ruh olarak anılırken, Altın Köl I. yazıtında adı Bey (beg) olarak geçer: "bu bizim adımız Umay Beğdir." Fakat bu durum da normal sayılabilir; çünkü söz konusu olan tanrıça ya da dişi ruh insanların doğumuyla ilgilenmektedir. Bu nedenle bu yüce varlığın ismi erkek olsun dişi olsun insanlara verilebilir. Nitekim Türk kültüründeki ad vermeyle ilgili geleneklerde, bir isim bazen anlamından dolayı kadına da erkeğe de verilebilir (Çoruhlu, 2011, s. 41).

Koruyucu iyelerden biri olan Umay, doğumda ve doğumdan sonra hem bebeği hem de anneyi kötü iyelerden korur. Çocuğu korumaya, ergenlik çağına ulaşp ad alıncaya kadar devam eder. Umay, Yakut Türkleri arasında Ayısıt olarak da bilinir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaramazlık yapan çocukları Umacı ile korkutmak, aslında kutsal kabul edilen Umay'ın, korkutucu bir unsur olarak İslâmiyet'in içinde devam etmesidir (İnan, 1986, s. 34, 39)

J. P. Roux, Umay'ın çocukları ve kadınları korumasıyla ilgili olarak onun lohusalık hummasını temsil eden bir ruh ya da şeytan olarak algılanan Al Karısı'nın düşmanı olup olmadığını öğrenmenin ilginç olacağını söylüyor. Fakat Seyidov'un dediği gibi, Al Karısı gerçekten güneşin, ateşin, mahvedici sıcaklığın timsaliyse onun Umay'dan ayrı bir ruh olacağını düşünmek de hata gibi görünüyor (Çoruhlu, 2011, s. 43).

Türk Mitolojisinin bütün sahalarında etkili olan Şamanlık, Umay'ı da iki kutba ayırmıştır:

A- Etnografik literatürde çocukların, annelerin ve aile ocağının koruyucusu olan Umay. Bu Umay, Orhun-Yenisay abidelerinde Gök Tanrı ile birlikte Türk milletinin ve Türk devletinin koruyucusu gibi işlevselleşmiştir.

B- Çocukları öldüren Kara Umay ki, buna bazı Altay kavimlerinde Karay May

da denilir (Bayat, 2007b, s. 50).

Umay günümüzde kadınları ve çocukları koruyan bir ruh biçimini almış olup, Tunguzlar ile birlikte Güney Sibiry ve Altay Türklerinde görülür. Buralardaki inançlara göre, Umay her zaman çocukla beraberdir; ancak onun çocuğu terk ettiğı zamanlar da olur. Bu ayrılma uzun sürdüğü zaman çocuk hastalanır. Umay'ın çocukla beraber olduğunun işareti, çocuğun uykudayken gülmesidir. Ağladığı zaman sözü edilen koruyucu ruhun gittiğı düşünülür. Çocuk hastalandığında Umay'ı getirmesi için kam çağırılır. Bazen çocuğun dogmadan önce ruhunu koruduğı varsayılan Umay; Sagaylar, Şorlar ve Beltirler arasında üç yaşına gelene kadar çocuğun ruhunu temsil etmektedir (Çoruhlu, 2011, s. 42).

Umay'ın izlerine Anadolu'da da rastlanır. Konya ilinde yaşlı kadınlar çocukları korkutmak ve susturmak için bugün bile “Umacı geliyor” veya “Umacı gelecek, sizi götürecektir.” derler. Tıpkı Kazaklarda olduğu gibi Anadolu'da da bir Umay vardır ve o da zarar veren Kara Umay'ın fonksiyonunu yerine getirir. Bu mitolojik inanç, Umay Ana'nın ikili varlığının Türk halkları arasında mevcut olduğunu ispatlar durumdadır (Bayat, 2007b, s. 51, 52).

Özbeklerde ve Türkmenlerde Umay'ın yerini uzun, sarışın, dalgalı saçları olan Sarı Ene tutar. Bu mitolojik varlık Anadolu'da Alevi-Tahtacı topluluğu içinde Sarı Kız kültüne çevrilmiştir. Hatta Edremit Tahtacılarının Kazdağı adlı kutsal dağlarında Sarı Kız türbesi ve bununla ilgili efsaneler mevcuttur. Sarı Kız nefesi ve her yıl Ağustos ayında kurban kesmekle sonuçlanan ziyaret, bu kültürün Tahtacılar arasında geniş olarak yayıldığını ispatlar. Ancak Sarı Ene olumlu tipten olumsuzla geçtiğı halde Sarı Kız olumlu durumunu koruyabilmiştir. Burada şunu da söyleyelim ki Anadolu'da Özbeklerin Albastı'sına ve Azerbaycan'daki Alarvadı'na çoğu kez Alkızı denilmektedir. O hâlde Sarı Kız'la Alkızın arasında bir bağlantının olması mümkündür. Sarı renk sembolünü Umay'da da görürüz (Bayat, 2007b, s. 54, 55).

3.1.4.2. Yeryüzündeki Koruyucu İyeler (Ana Maygıl/Ak Ene, Yo Kan, Talay Kan)

(Yer-su)lar, Türk kandaş hayat tarzının inanç sistemine yansıyan en önemli göstergelerini oluştururlar. En sınırlı oymak-boy-kabile örgütünden en büyük federasyonlara kadar nicel ve nitel gelişmelerde (yer-su)lar (hayatiyet) gösterirler. Göçebe kandaş Türklerde, kutsallığın (kutluluğun) bir bütünsellik gösterdiği açıktır (Hassan, 1986, s. 107).

İnan'a göre: Yer-sular bir anlamda hem tekil hem çoğul olarak düşünülmelidir. Zira, (yer-su) bir bütün olarak (eye)dir, yani (sahip)tir. Orman, dağ, ırmak, göllerin adları yalnızca coğrafi isimler değildir. Bu adlar o yerlerin sahiplerini, koruyucularını gösterir. Belirli bir dağ veya tepe, ırmak, göl, pınar, ağaç, hatta kaya, yer-su olarak kabul edilir (Hassan, 1986, s. 108).

Türklerde vatan toprağı saygı duyulan ve kutsal olduğuna inanılan bir kavramdır. Bu kutsallığın kaynağı Göktürklerin Ötüken'idir. Aynı zamanda birçok dağ ve nehrin kutsal sayılması da bu dağ ve nehirlerde bazı ruhların yaşadığına olan inanışlardır.

Ana Maygıl/Ak Ene

İslâm dinini kabul etmeyen Türk topluluklarında, geçen yüzyılda yapılan tespitler arasında, Altaylıların panteonunda (tüm tanrıların tapınağı) Umay'dan başka yine iki dişi tanrıçanın yer aldığı görülmektedir. Birine, Ana Maygıl, diğerine de Akene (Ak ana) derler. Akene'nin bugünkü hayatta herhangi bir rolü yoktur. Bu dişi tanrı yaradılış efsanesinde zikrolunur. Efsaneye göre bu tanrı ruh yaratma kudretini ilham eden ruhtur. Erkek tanrı Ülgen yaratma kudretini ve ilhamını bu Akene'den almıştır. Ana Maygıl ise ulusu koruyan bir dişi ruhtur; buna ulus anası da denir (İnan, 1976, s. 27).

Yo Kan

Yer ilahlarının en kudretlisidir. Dünyanın merkezinde olduğu varsayılan ve ucu Ülgen'in evine kadar ulaşan bir çamın (dünya ağacı) bulunduğu yerde oturur. Onun So Kan ve Temir Kan isimli iki oğlu vardır. Bunlar, insanlar tarafından sunulan şeyleri memnuniyetle kabul ederler (Çoruhlu, 2011, s. 39).

Yakutlarda bu Altaylı ilahın yerine Aan Alahçın Hotun denilen bir ruh Orta Dünyanın en büyük ruhu olarak anılır. İnsanlar, hayvanlar ve doğanın koruyucusudur. Büyük kayın ağaçlarında oturan ve otluk-yeşil alanlarda kasırga şeklinde gezen bu tanrı, insanların ekolojik çevreyi tahrip etmesine çok üzülür ve ağlarmış. Yine bu tanrının otlar, ağaçlar ve diğer bitkilerin ruhları olan oğulları ve kızları vardır. Bunun dışında Eliade, zaman zaman yere inen, sonsuzluğun güçlü beyi olarak nitelenen ve dünyadaki varoluşu temsil eden bir tanrı olan Ulu Toyon'dan bahseder. Bu da belki Yo Kan ile kıyaslanabilir (Çoruhlu, 2011, s. 39).

Talay Kan

Denizlerin hâkimi, ölümlerin koruyucusu ve yeryüzündeki bütün suların hükümdarıdır. Altaylılarda bazen Yayık Han olarak da anılır. Evi on yedi denizin birleştiği yerdedir. Ele aldığımız bu tanrı Yunan mitolojisindeki, deniz tanrısı Poseidon (Neptunus) ve Mezopotamya tanrılarında Ea'ya karşılık gelir (Çoruhlu, 2011, s. 39).

Tam olarak Talay Kan'la aynı niteliklere sahip olmasa da Yakutlarda, suyun temizliğini, balıkların çoğalmasını sağlayan bir ruh vardır (Çoruhlu, 2011, s. 39).

3.1.5. Kara İyeler (Erlık Han, Al Karısı)

Erlık Han

“Karanlık Âlem”, “Karanlık Dünya” adları verilen yeraltında kötü ruhlar yaşarlar. Bu kötü ruhların başında aynı zamanda yeraltı dünyasının hâkimi olan Erlık yer alır. Altaylılara göre Erlık; yeraltının en alt katında kara çamur ve kara demirden yapılmış bir sarayda, kara bir taht üstünde otururmuş. Şaman dualarında Erlık çok korkulacak bir varlık olarak düşünülmüştür Erlık'ın 7 ya da 9 oğlu vardır. Onun dokuz oğlu olarak Karaş, Mattır, Şıngay, Kömür Kan, Badış Biy, Yabaş, Temir Kan, Uçar Kan, Kerey Kan'ın adları belirtilir (Çoruhlu, 2011, s. 55).

Radloff'a göreyse Erlık'ın oturduğu tabakadan yer olan cehennem bulunmaktadır. Erlık her türlü hastalıklar göndererek insanlardan kurbanlar ister. Bu kurbanlar verilmediği takdirde, öldürdüğü insanların canlarını yakalayarak yeraltı dünyasına götürür ve kendisine köle yapar. Altaylılar özellikle hastalığın hüküm sürdüğü zamanlarda Erlık'ten çok korkar ve onu kurbanlarla aldatmaya çalışır Erlık'ın 7 ya da 9 oğlu vardır. Onun dokuz oğlu olarak Karaş, Mattır, Şıngay, Kömür Kan, Badış Biy, Yabaş, Temir Kan, Uçar Kan, Kerey Kan'ın adları belirtilir (Çoruhlu, 2011, s. 55).

Şaman dualarında bir canavar olarak tasvir edilen Erlık, sağlam vücutlu bir ihtiyar olarak düşünülmüştür. Gözleri ve kaşları kara, çatal sakallı, yaban domuzuna benzeyen azı dişli, kara ve kıvrıkcık saçlı, kara renkli bir ata ya da öküze binen, yılan kamçılı, kana benzer parlak yüzlü bu kötülük ilahı ikonografik özellikleriyle sanat tarihimizde zaman zaman karşımıza çıkar. Bazı yerlerde onun demirden kılıcı ve kalkanı olduğu da anlatılır Erlık'ın 7 ya da 9 oğlu vardır. Onun dokuz oğlu olarak Karaş, Mattır, Şıngay, Kömür Kan, Badış Biy, Yabaş, Temir Kan, Uçar Kan, Kerey Kan'ın adları belirtilir (Çoruhlu, 2011, s. 56).

Erlik'in 2 ya da 9 kızı vardır. Onun kızlarının fazla bir işlevi olmamakla birlikte, şaman Ülgen'e kurban sunmak üzere göğşe çıkarken, bu kızlar şamanı yataklarına çağırarak onu yolundan alıkoymaya çalışırlar. Şaman görevini unutup bunların cilvelerine aldanırsa başka ruhlar tarafından cezalandırılır ve kurbanın Tanrı tarafından kabul edilmesi işi tehlikeye düşer. Bu kızlardan yalnızca ikisinin ismi bilinir: sekiz gözlü Kıştey Ana ve Erke Solton (Çoruhlu, 2011, s. 56).

İnanca göre yeraltındaki ve yeryüzündeki tüm kötülükleri Erlik'in oğulları yönetir. Altaylılarda Erlik ve oğulları için zayıf ve hasta hayvanlar kurban edilir. Erlik'e hiçbir şartla at kurban edilmez.

Al Karısı

Türk kültür ekolojisinde, mitolojiden kaynaklanmış olan ve doğum geçiş töreniyle doğrudan alâkalı bir ruh veya olağanüstü varlık olarak albastı günümüzde de yaşamakta ve pek çok mitin kaynağı olmaya devam etmektedir. İnanişâ göre, keçi, pejmürde bir kocakarı gibi çeşitli suretlerde görünmekle birlikte, esas olarak albastı, bir sarıkızdır. Bazı Türk boylarında kara ve sarı albastı olarak ikiye ayrılırlar. Yine bazı Türk boylarınca tekil bir ruh olarak tasavvur edilirken, bazılarında altı kız kardeş, Saha Türklerindeyse, abası denilen bir kötü ruh zümresi şeklinde var olduklarına inanılır. Sahaların abası adını verdikleri bu kötü ruhların özelliği, insanın kutunu alıp götürmeleridir. Diğer Türk boylarında albastı veya alkarısı olarak adlandırılan ve tekil bir kötü ruh olarak düşünülen bu varlığın insanın, özellikle doğum esnasında ve loğusalık dönemi olarak adlandırılan doğum sonrasında ciğerini alıp götürdüğüne inanılır. Altay Türklerinin inancına göre, Almış da kötü bir ruhtur ve Erlik'in hizmetçilerindendir (Çobanoğlu, TDET I, 2002, s. 50).

Umay, nasıl koruyucu bir iye ise, Al karısı (ya da Albastı, Al, Albıs, Almış) da o kadar zararlı bir iyedir. Al karısı, lohusa kadınlara ve bebeklere zarar verir. Al karısı, yalnız kalan lohusaların ciğerini alırsa, lohusayı al basarmış. Kırmızı renkten ve demirden korkan al karısının zarar vermesini engellemek için lohusanın başına kırmızı tül bağlarlar, lohusaya kırmızı şeker hediye götürürler, tüfek patlatırlar (İnan, 1986, s. 172, 174).

3.2. Tabiat Kültleri

3.2.1. Kasırga, Rüzgâr ve Yel Kültleri

Derlenmiş malzemeler, Türk mitolojisinde doğa olaylarının birer iyesinin olduğu yolundaki kanıtları tasdik eder durumdadır. Burada şunu da söylemek gerekir ki doğa olayları birbiri ile sebep-sonuç alakasında olduğundan rüzgârın yağmur, yağmurun şimşek oluşturduğu bakımından iyelerden en güçlüsü yıldırım ve rüzgâr estiren Yel Baba'dır (Bayat, 2007b, s. 154).

3.2.2. Su Kültü

Potansiyel gücün ve ayrışmamışlığın ilkesi, her tür kozmik tezahürün temeli, bütün tohumların taşıyıcısı olan su, bütün biçimlerin kaynaklandığı ve bir felaket ya da kendi gerilemeleri sonucunda dönecekleri ilk özü simgeler. Başlangıçta ve her tür tarihsel ya da kozmik döngünün sonunda su vardır ve her zaman var olacaktır. Ama hiçbir zaman tek başına var olamaz; çünkü parçalanmaz bütünlüğünde tüm biçimleri potansiyel olarak barındıran bir hayat kaynağıdır. Ne tür bir kültürel örüntü söz konusu olursa olsun su, kozmogonide, mitlerde, ritüellerde, ikonografide her zaman aynı işlevi görür. Her biçimin öncülü, her yaratının desteğidir. Suya batma, ilk biçime geri dönüşü, yeniden yaradılışı, doğumu simgeler; çünkü suya batma, biçimlerin biçimlerini kaybedişidir ve varoluş öncesindeki ayrışmamış olanla yeniden bütünleşmektir; sudan çıkış, biçimin ilk kez dışa vurulduğu yaradılış eyleminin tekrarıdır. Suyu temas etmek her zaman yenilenmeyi temsil eder; çünkü eriyip giden daha sonra “yeniden doğacaktır”; çünkü suya batış, yaşamın ve yaratıcılığın potansiyelini çoğaltır ve geliştirir (Eliade, 2009a, s. 196).

Kırgız efsanesindeki Soğan Han'ın kızı otuz dokuz kızla gezmeye çıkar. Bu kızlar, Göl'ün sahilinde dinlenirken güneş ışığında parıldayan gölün köpüğüne el vurur ve ondan hamile olurlar. Sonradan doğan çocuklar, Kırgızların ulu babaları sayılırlar. Bu efsaneye göre Kırgızların ataları güneş, ışık, gök ise; anaları da kırk kızdır (Bayat, 2010, s. 62).

3.2.3. Toprak, Yer, Yeryüzü ve Yeraltı Kültleri

Göğün mavi olan rengine karşılık yer esmer ve koyudur. Yer, göğün hem karşıtı hem de tamamlayıcısıdır. Hatta yeryüzü ve gök bazı toplumlarda bir çift olarak

düşünülmektedir. Gizli Tarih gibi metinlerde yer ve göğün eşit olduğu ve yerin dışı olduğu görülür; ancak erillik-dişillik veya eşitlik-üstünlük konularında kesin sonuçlara varmamız mümkün değildir. Yer sublar, yeryüzünün üzerinde dolaşan görünmez şeyleri temsil ettikleri için ilahi güçler üzerinde yüce bir yere sahiptir. Göklerin yıldızı gibi yeryüzünün ayrıcalıklı kısmı olan yer sub tehlikeli anlarda halkı coşturmak veya ulusal birliği sağlamak için Tengri'yle birlikte hareket etmektedir (Roux, 2011, 106).

Umay ise özellikleri yeryüzüne benzeyen; ama yeryüzüyle karıştırılmaması gereken farklı bir Tanrı'dır. Kırgızlara ve Tu-kiulara göre kare olan bu dünyanın merkezinde kendileri, dört köşesinde de kendilerinin düşmanları yaşıyordu. Tu-kiulara göre dünyanın tam merkezinde Ötüken olarak bilinen bir dağ vardı ve Tu-kiular bu dağı hem göğün temel direği hem de dünyanın eksenini olarak kabul etmekteydiler. Kare olan dünya evrensel nehirlerle sınırlandırılmıştır. Ancak, daha sonraları Kaşgarlı Mahmud, İslamiyet'in etkisi altında, dünyayı bir daire olarak göstermiştir (Roux, 2011, 106).

Tu-kiularda ve Kırgızlarda dünya yassı ve kare bir yüzey olarak, gökse hem dünyaya paralel bir daire hem de kubbe olarak düşünülmektedir. Bu iki durum bir çelişki yaratmasına rağmen birlikte yaşamıştır. İlk başlarda yeryüzü ve gökyüzünün yapışık olduğunun düşünülmesi de mümkündür. Şamanizm'de bir bölgeden diğer bölgeye geçme fikri de vardır ve bunu sadece Şamanların yapabileceği iddia edilmektedir (Roux, 2011, 106).

3.2.4. Ateş Kültü

Ateşi elde etme ve kullanma yeteneği, insanı hayvanlardan ayıran, açık, yalın ve tartışma götürmez işaretlerden biridir. Hiçbir hayvan bu yeteneğe sahip değildir. Gerçekte insanlar arasında da istisnaların olduğu kabul edilmektedir (Tokarev, 2006, s. 257).

Ateş ve ocak, artış, yaşam, zenginlik kaynağı olarak tasavvur edildiği için bütün canlıların canının ocakta olduğu inancını doğurmuştur. Kısacası Türk mitolojik tasavvurunda milletin geleceği ateş ve ocakla ilgili bir şekilde düşünüldüğünden mitolojik sitemde bu kült bağlayıcı, bir araya getirici fonksiyonunu da üstlenmiştir. Bu yönüyle ateş ve ocak kültü Yer Ana kompleksine girmektedir. Bunu ateş hamisinin başlangıçta kadın olarak tasavvur edilmesini, ateşe "Ot Ene" diye müracaat edilmesi de göstermektedir. Ayrıca tarihî bilgilere göre ateşin koruyucusu ilk zamanlarda kadın olmuştur. Diğer taraftan ateş hamisine müracaatta okunan Şaman dualarında Yer Ana

kompleksine giren Umay'ın da ismi zikredilir (Bayat, 1997b, s. 119).

Komşuya belirli günlerde ateş verilmez, çok cömert olunmaz vb. Daha XIX. yüzyılda Belarus köylüleri için şöyle yazmışlardı: “Kimse asla komşusuna sıcak kömür vermez, mutluluk gider ve tarladaki ekine zarar gelir”. Bazı köylüler “... kendi ocaklarındaki közleri yabancılara, başka bir eve vermekten korkarlar; eğer verirlerse de bu istemeyerek olur ve sönmüş de olsa kömürleri geri getirmek şartıyla. Eğer kömürler geri gelmezse, artık onlara ihtiyaç olmamasına karşın başkalarını bu komşuya sıcak kömür almaya yollarlar” (Tokarev, 2006, s. 261).

Türk halkları kutsal sayılan ateşe büyük bir saygı göstermişlerdir. Hatta ateşte bir ruh olduğunu düşünmüşlerdir. Altaylılar bu ruha “ot ezi” (ateş sahibi) demişlerdir. Ateşin gökyüzünden geldiği yaygın bir algılama biçimidir. Türkler eskiden beri ateşte temizleyici bir kuvvet görmüşlerdir. Ateşin; insanı kötü ruhlardan, yani hastalıklardan koruduğuna inanılır. Türklerde ateş, gelecek konusunda haber veren bir olgu olarak da kullanılmıştır. Türkler ateşi insan biçiminde düşünmüşlerdir. Ateş canlı bir varlık olarak düşünüldüğü için ona saygı duyulmuştur. Yemek yerken, içki içerken ateşin ruhuna da bir pay ayırmak adet olmuştur. Soyotlar ve Altay Türkleri ateşin ruhuna olmak üzere koyun kurban ederler. Moğollar ve Altaylılar ateş ruhunu dişi olarak düşünmüşlerdir. Yazıtlarında ateş ruhu olarak “Ateş Ana”dan bahsederler. Çuvaşlar ve Buryatlarda “Ateş Ana” ve “Ateş Baba” birlikte geçer (Şener, 2001, s. 54, 55, 56).

Türk kültüründe ateşin Altay mitlerine göre Tanrı Ülgen tarafından gelmesi, Yakutlarda göklerin üçüncü katında oturan Ulu-Toyon tarafından verilmesi ve “Atanın yaktığı ateş ve annenin kurduğu ocak” (Ögel, TDET I, 2002, s. 36) anlayışı doğrultusunda ateşin kullanılışının da kadınlar eliyle gerçekleşmesinin ve buna dayalı olarak oluşumu hızlanan ve pekişen anaerkil yapının pek çok izi, Türk mitolojisinin pek çok verisinde yaşamaktadır (Çobanoğlu, TDET I, 2002, s. 36)

3.2.5. Ağaç, Orman Kültleri

Ağaçtan yaratılma veya köken mitinin 19. yüzyılda Katanof tarafından Âltay-Yenisey'den derlenen bir metinde, “İlk başta Ülgen atamızdan türediğimiz zaman bu iki kayın ağacı Umay ana ile beraber (gökten)inmiştir” (İnan, TDET I, 2002, s. 35) şeklindeki ifadelerde; yakın zamanlara kadar Türk dünyasının çeşitli kısımlarında yaşadığı tespit edilmiştir. Oğuz Destanı'nda Kıpçak Bey de bir ağaç kovuğu içinde doğar. Oğuz Kağan, ikinci eşini bir adacığın ortasındaki ağaç kovuğu içinde bulur (İnan,

TDET I, 2002, s. 35).

Türk mitolojisi ve inanışlarında ağaçtan türeme motifinin izleri birçok eski metinde yaşamaktadır. Bu metinlerin en tanınmışlarından biri Oğuz Destanı'dır. Oğuz Kagan'ın Gök, Dağ ve Deniz isimli çocuklarının doğduğu (dikkat edilirse çocukların isimleri Gök ve Yer/Su unsurlarına işaret eder) (Çoruhlu, 2011, s. 127).

Ağaçtan türemeyeyle ilgili efsaneler, Türk topluluklarında kökü tarih öncesi devirlere kadar uzanan orman kültürünün bir yansıması olarak ele alınmalıdır. Aynı şekilde kozmik ağaç, Dünya Ağacı ve Hayat Ağacı kavramları da temelde orman kültürüyle ilgilidir (Çoruhlu, 2011, s. 130).

Yakut Türkleri arasında Er Sogotoh Destanı adıyla bilinen metinde yer alan yaratılış mitinde, Er Sogotoh tıpkı Adem gibi yaratılmış ilk insandır. Yeryüzüne indirilir eşi olmadığı için çok zahmetler, çeker. Burada, "çok büyük ve her şeyin anası olan, bütün varlığın kendisine bağlı olduğu, yerle göğü birbirine bağlayan Ağaç Hakan" motifi vardır (Ögel, 1995, s. 98).

Her şeyin anası olarak nitelendirilme, orman-ağaç kültürünün en eski şekillerinden birinin izlerini barındırıyor olmalıdır. Bu nedenle, ağaç-ana inancı ve kadınların kamlık olgusunu başlatıp geliştirmeleri sürecinde, bir yanıyla mensubiyeti belirleyici klanın ortak sembolü olmasını ve totemleşmesini geliştirmiş, diğer yandan da zaman içinde kozmik hayat ağacıyla kamların göklere yolculuğunda yer alan taptıklarına basılarak Gök Tanrı'ya ve onun yarattığı diğer önemli ruhlara ulaşılan bir yapıya dönüşmüştür. Dahası bu dönemin eseri olarak, kamlar sadece görevlerini ifa etmede ağaçla iç içe değildirlir; Onlar ölümlemlerinden sonra da ağaç kültürü etrafında şekillenen pratiklerle muameleye tâbi tutulurlar (Çobanoğlu, TDET I, 2002, s. 33).

Tıpkı, Katanov'un geçen yüzyılda tespit ettiği gibi "Kam öldüğü zaman ister yaz ister kış olsun asla toprağa gömmezler. Baltayla ağacı oyup yontarlar, kamın cesedini içine koyup üzerini bir kapakla kapatırlar. Onu gömdükleri yere bir ağaç dikip o ağaca bütün eşyalarını asmalarından" yatırların etrafındaki ağaçların dallarına çaput, bez ve benzeri unsurları asarak onu kutsama ve dilek dilemenin bir anlamda proto-tipinin nasıl oluştuğuna dair fikir edinmek mümkündür. (Katanov, TDET I, 2002, s. 33).

Ağaç, köklerini en uzak derinliklerine kadar toprağa saldı ve Göğe uzandığı için sınırsız olarak tasavvur edilir. Tüm çağdaş öykülerde mükemmel bir biçimde doğrulanan bu temsil biçimi, ortaçağ metinlerindeki imalara bakılacak olursa, kesinlikle eski zamanlara dayanmaktadır. Dede Korkut Kitabı'nda ağaca seslenen bir kahraman şöyle der: "Başsız ağaç, eğer senin başına bakacak olursam, ayaksız ağaç, eğer senin

ayaklarına bakacak olursam...” O halde ağaç her şeyden önce sürekli olarak yeraltı dünyası ve gök dünyasıyla temasta olan, bu nedenle de iletişim yolu olan bir varlıktır. Kinlerde hükümdar, “ilk önce tek bir hareketle deldiği ağacın dibinde göğe secdeye durur ve bu töreni, beşinci ayın birinci ve beşinci gününde ve birinci ayın on beşinci günü ile dokuzuncu ayın dokuzuncu gününde tekrarlar.” Tapım ya da ibadet ağaca değil, göğün kendisine yapılır, ağaç burada yalnızca ona ulaşmak için bir yoldur (Roux, 2005, s. 65).

Türk mitolojisinin değişik dönemlere ve bölgelere göre çeşitlilik arz eden yaratılış mitleri arasında, toplayıcılık, avcılık ve ilkel bahçe tarımının hâkim hayat tarzı olduğu devirde oluşmuş olan ağaçtan yaratılma en eski yaratılış miti olmalıdır. Bir başka ifadeyle, ağaçtan yaratılma mitini Türk yaratılış mitleri arasında en eski yaratılış miti olarak var sayıyoruz ve onu diğer yaratılış mitlerinin prototipi olarak kabul ediyoruz. Bu kabulümüzün temelini de Türklerin tarih sahnesine çıkmadan önceki devirlerde yaşadıkları kabul edilen bölgenin orman oluşu başta olmak üzere diğer kültürler ve kültürel fenomenlerle olan ilişkilerindeki sistematik tamamlanış oluşturmaktadır (Çobanoğlu, TDET I, 2002, s. 32, 33).

Bu kültürün temelinde, yine, tabiat varlıklarının içindeki, çeşitli sebeplere bağlı olarak güçlü olduğuna inanılan ruh kavramı vardır. Ağaç, köklerinin yer altına, gövdesinin yere bağlı olması, dallarının göğe uzanması dolayısıyla mitolojik simge olarak, dünyanın eksenini şeklinde düşünülmüştür. Ayrıca bazı ağaçların yaz, kış yeşil kalabilmesi, insandan daha uzun süre yaşaması, mevsimden mevsime kendini yenileyebilmesi sebebiyle, ilkel toplumlar, ağaçları kutsamış ve içindeki ruhlara tapınmışlardır. Ağaç, göğün direğidir. Ayrıca Şamanların göğe doğru yaptıkları mistik yolculuklarında merdiven görevi görür (Roux, 1998, s.118, 119). “Kült hâline dönüşen ağaçlar, genelde arazide tek başına duran, kuru, meyvesiz, ulu ağaçlardır. Çam, kayın, çınar, kavak, ardıç, elma türünden ağaçlar kutsallaştırılır.” (Ocak, 2000, s. 129, 122). Türk mitolojisinde hem ana hem de ata rolünü üstlenen ağaçlarla ilgili anlatılar vardır. Oğuz Kağan’ın Kök, Dağ, Deniz adlı oğulları, bir ağaç kovuğunda bulduğu ikinci karısından doğarlar. Manas destanında ve Yakut kadınları arasında çocuk veren elma ağacı inancı yer alır. Türk mitolojisinde boy ve aile ağacı, evi ve aileyi koruyan ağaç ruhu inanışlarına da rastlarız (Ögel, 1995, s. 484, 486).

Ağaç, kökleriyle ataları, gövdesiyle hayattaki nesli, dallarıyla da gelecek nesilleri sembolize eder. Her ailenin, her oymağın, her boyun, her milletin bir soy ağacı vardır. Soy ağacının bedeni; evin, obanın oymağın, boyun, devletin-milletin reisini, en

yaşlı kişisini sembolize eder. Kökleri ataları, budakları oğlu, yapraklar ve dallar diğer akrabaları sembolize eder. Soyun kutlu ağacını ziyaret edenlerin temizliğe dikkat etmeleri gerekir. Herkes temizlenir, yeni bayramlık kıyafetler giyilir. Eğer temiz gidilmezse ağaç kendine yaklaştırmaz. Evine, ailesine iyilik getirmeyeceğine inanılır (Ergun, 2004, s. 264).

Abdülkadir İnan'a göre, ağaç ve orman kültü, orman ürünleri ve avcılıkla geçinen ilkel toplumların inancıdır. Ziraatçılık ve çobanlık yapan toplumlarda bu kült zayıflamış hatta orman kötü ruhların yeri olarak görülmüştür. Şamanlar arasında Özellikle kayın ağacı, hem ayinlerde kullanılan hem de tapınılan kutsal bir varlıktır (İnan, 1986. s. 62, 65).

Eski Türklerde kayın ağacı kutsal kabul edilir ve tedavi törenleri sırasında Baksılar yanlarında yeşil yapraklı kayın ağacı bulundurulardı (Ülkütaşır, 1963, s. 15).

Kutsal ağaç vasıtasıyla Tanrı kutunu elde etme düşüncesi ve han ya da beylerin kutsal ağaçların aracılığıyla Tanrı katından yeryüzüne indirildiklerine dair inanç, Türkler arasındaki kısırlığı ortadan kaldırma inanç ve pratiklerinde de varlığını sürdürmüştür. Çocuksuzluğu Tanrı kargışı ya da kutsuzluğu olarak nitelendiren Türk toplumu, bu kutsuzluk ya da kargışı yine kutsal ağaçlar vasıtasıyla ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Çocuksuz evlilik, meyvesiz ağaca benzetilerek kısırlık bir eksiklik olarak görülmüştür. Ağacın her bahar yeniden yeşermesi ile kışoğlunun doğurganlığı arasında çok sıkı bir bağ kurulmuştur. Çocuk sahibi olamayan ana ve baba adayları, genellikle su kıyısında ve yatır başlarında bulunan kutsal ağaçlar vasıtasıyla Tanrı'dan çocuk dilemişler, bu ağaçların yapraklarını ve kabuklarını kaynatarak buğulama tekniklerine başvurmuşlardır. Kısırlığı kutsal ağaçlar vasıtasıyla ortadan kaldırmaya çalışan Türkler, diğer yandan da kutsal ağaçlara zarar verildiği takdirde kısırlık belâsının başa müptelâ olabileceğine inanmışlardır (Ergun, 2004, s. 272).

Ağaç kültü bütün Türk boylarının destan ve inançlarında çok derin iz bırakmıştır. Türklerin yaşadıkları alanın her yerinde paçavralar bağlanmış ağaçlar görmek mümkündür. Şamanizm dinî törenlerinde kayın ağacı en önemli unsurdur. Şamanistlerin ilâhilerinde kayın ağacına “bay kayın” denilmektedir. Şamanizm kalıntılarını muhafaza eden Müslüman Türkler de özelliği olan ağaçlara, “bay kayın”, “bayçavul” derler ve bunlara “nezir” diye paçavra bağlarlar. Mahmud Kaşgârî'nin bir yer adı olarak haber verdiği “Bay yığaç” (DLT, III, s. 158) bu bakımdan dikkati çekmektedir (İnan, 1998, s. 244).

Tanrı kutunu temsil eden kutsal ağaç; hayatın kaynağıdır, sürekliliğinin

teminatıdır. Altına sığınılan, hanlara ve beylere ölümsüzlük bahşeden hayat ağacının olduğu yerde hayat ve Tanrı kutu vardır. Kutsal ağacın yok olmasıyla birlikte hayat biter, Tanrı kutu bölgeyi terk eder. Tanrı kutunun olmadığı yerde kıtlık, hastalık, kavga, kargaşa ve ölüm vardır. Onun içindir ki kutsal olduğuna inanılan ağaçlara dokunulmaz, dalları koparılmaz, hele hele kurummasına hiç izin verilmez. Kutsal ağacın kurduğunun ya da yıkılmasının rüyada görülmesi bile ölümü, kutsuzluğu akla getirmektedir. Nitekim A. A. Popov, Yakutlar arasında ağacın yıkılmasının rüyada görülmesinin binlerinin öleceğine yorulduğunu ifade etmektedir (Ergun, 2004, s. 291).

Türk'ün dünya görüşünde, ev ile onun omurgası olan ağaç arasında derin, semantik bir bağ vardır. Gök kubbeye benzeyen çatısının ortasında bulunan ve dünyanın merkezî sütunu demir kazığa uzanan ağaç, evin kutlu objesidir. Onun üzerinde bulunan dokuz, bazı yörelerde yedi kertik göğün katlarını sembolize eder ve evin direği, evin çatısında bulunan delikten yukarı çıkar. Her Türk, ağaç sayesinde kutlanmış evinde, Tanrısıyla her zaman iletişim hâlinindedir. Kutlu olduğu için de ev halkı hiçbir kötülükle karşılaşmamakta, bolluk bereket içinde, sıhhatli bir hayat sürmektedir. Bebekler, bu direkte asılı duran beşiğe emanet edilmekte ve güven içinde yetiştirilmektedir (Ergun, 2004, s. 302).

Ağaç ve nazar konusunu ele alırken “dikenli çalı” üzerinde mutlaka durmak gerekmektedir. Türkler arasındaki inanışa göre, Erlik/Şeytan ve kötü ruhlar, dikenli çalılara yaklaşmamaktadır. Yeni gün, uyanış bayramı olan Nevruz gününde ve yine onun İslâmî gelenekteki devamı olan Hıdırellez'de evlerin kapılarına ve duvarlarına asılan dikerdi ağaç ve çalılar, şeytanı eve sokmayacağına inanılmaktadır. Bu tür dikenli ağaç ve çalılar, nazarlıklarda da aynı amaçla kullanılmaktadır. Türk insanı inanmaktadır ki, şeytanın olmadığı yerde Tanrı'nın kutu, bereketi vardır. Dirlik, düzenlik ve mutluluk vardır. Tanrı'nın koruyuculuğunun, kutunun olmadığı insanlar, hayvanlar, eşyalar, ürünler zarar görmektedir (Ergun, 2004, s. 323).

Kutsal ağaçla yapılan tütsüleme, nazarı etkisiz hâle getirir. Kötülüğü, kötü ruhları, şeytanı temsil eden “kem göz”, ancak Tanrı kutunun bulunmadığı yerlere gelebilir. Tanrı kutu taşıyan nazarlıkların, ağaçların bulunduğu yerlere gelmediğini belirtmiştik. Tütsü yapılan ağaçlar ise genellikle ardıç olmakla birlikte öd, günlük, dut, söğüt vs. de görülür. Türk dünyasında “alas”, “alaslama” kelimeleri ile ifade edilen kelime, arınma, kötü ruhlardan korunma, Tanrı kutunu çağırma sembolüdür. İster Gök Tanrı inancında olsun, ister Müslüman olsun bütün Türk bölgelerinde (Altay, Sagay, Şor, Teleüt, Doğu Türkistan) kamlar, yanlarında kayın ağacı bulundurmadan ayın

yapmazlar (Ergun, 2004, s. 331).

Altaylar, kayının Umay Tanrıçayla birlikte gökten indiğine inanırlar ve kayın ağacına kurban sunarlardı (Avcıoğlu, 1985, s. 359).

Türklerde ardıc ağacının dumanıyla tütsü yapmak herhangi bir nesneyi maddeten ve manen temizlemek anlamına gelirdi (Ülkütaşır, (1963), s. 15).

İslam dini ağaca tapınmayı yasaklayıp, ağaçların da Tanrı tarafından yaratıldığı görüşünü ortaya koymuştur. İslamiyet'in bu kesin hükmüne rağmen ağaca verilen kutsiyet, gerek olduğu biçimiyle, gerek şekil değiştirerek, gerekse İslami bir kılıfa büründürülerek varlığını sürdürmüştür (Er, 1996, s. 62).

İslamiyet'te incir ve zeytin ağaçları kutsal sayılırken, zakkum lanet edilen ve ceza aracı olarak kullanılan bir ağaçtır. Kur'an da "Doğrusu günahkârların yiyeceği zakkum ağacıdır; karınlarında suyun kaynaması gibi kaynayan, erimiş maden gibidir" (Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meal), 1985, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, Duhân Suresi 46. Ayet'ten akt. Er, 1996, s. 62) denilmektedir.

Şamanist Türklerin takdis ettikleri ağaçlardan en şöhretlisi kayın ağacıdır. Her şamanlık ayini yapılırken kayın ağacı bulunur. Şamanistlerin inançlarına göre kayın ağacı "atamız Ülgen'den anamız Umay ile gökten indirilmiştir". Şaman İlâhilerinde kayın ağacı "Bay Kayın" diye anılır ve şöyle tavsif edilir:

Altın yapraklı bay kayın,
Sekiz gölgeli mukaddes kayın
Dokuz köklü, altın yapraklı mübarek kayın
Ey mübarek kayın, sana kara yanaklı
Ak kuzu kurban ediyorum (İnan, 1998, s. 253, 254).

Ağaç kültü, Sibiryâ Türklerinin inanç sisteminde mitolojik özelliklerini daha fazla saklamış, çağdaş Oğuzlarda ise ağaç kültürünün mitolojik özellikleri çoğu zaman ağaca saygı ile birikmiş, kavuşmuştur. Bu belirtilen nedenlerden dolayı Nahçıvan bölgesinde, bu eski yerleşim mıntıkasında ağaçlar hem saygıya, hem mitolojik özelliklere sahiptir. Yani ağacın gölgesi, serinliği, nimeti olduğu için ona gelenekli saygı gösteriliyor. Bunun yanı sıra burada eski Türk inançlarının izlerini halen taşımakta olan kutsal ağaçlar da mevcudiyetini sürdürmektedir. Bunlar, bilhassa gelenekli Türk inanç sistemi içinde yer almaktadır. Nahçıvan Özerk Cumhuriyetinde özellikle ardıc, karaağaç, çınar, çalı, dut, söğüt, iğde, dağdağan, mermerik, yemşan,

elma, itburnu vs. ağaçların kutsallığına inanılmaktadır (Amanoğlu, 2000, s. 48).

Başkurlarda ağaç kültü de derin iz bırakmıştır. Son yıllara kadar Başkurlar kayın ve ardıç (artış) ağaçlarına karşı saygı gösterirlerdi. Ulu Katay uruğu Başkurların Sıgay köyü halkının mübarek saydıkları “Bay Kayın” yahut “Bay Savul” dedikleri bir kayın ağacı vardı. Nezir kurbanları bu ağacın yanında kesilir, yağmur duaları burada kılınırdı. Bu satırları yazan da bu “Bay Kayın’a küçükken nezir bağlamıştır (İnan, 1998, s. 257)

Her hikâyenin sonunda, Dede Korkut’un “alkış” (dua) formülünde “gölgelince kaba ağacın kesilmesin” cümlesi tekrarlanmaktadır. Bu alkışlardaki “kaba ağaç” unsurunu Osmanlı tarihlerinde de görüyoruz. Neşrî tarihi (s. 168-170) nda Geyikli Baba ile Osman Gazi hikâyesinde bir kavak ağacına (s. 212) “devletlü kaba ağaç” denilmektedir. Beyrek’in esareten kurtulduğunu gören Banu Çiçek “kola ağacın kurumuştur yaşırdı ahi” diyor (İnan, 1998, s. 244).

3.2.6. Demir Kültü

Anaerkil yapıdan ataerkil yapıya geçiş sürecinde meydana gelen değişimlerle, genel olarak orman kültü, zamanla eski önemini kaybetmiş; orman tanrıları kötü ruhlara dönüşmüştür. Zamanla, avcılık ve toplayıcılığın önemini kaybetmesi, avcılığı çobanlığa ek bir geçim yoluna ve giderek sadece “idman-spor”a dönüştürmüştür; geçimin geniş bozkırların çobanlığıyla ve savaş işiyle, sonraları da tarımla sağlanır olması, orman kültürünün erimesine yol açmıştır (Hassan, 1986, s. 110). Bu değişim ve dönüşüm sürecinde daha önce de işaret ettiğimiz gibi anaerkil toplumda birincil konumda bulunan Umay, Gök Tanrı karşısında ikincil konuma düşerken, anaerkilliğin güç kaynaklarından olan ateş, demir ve benzeri madenlerin işlenmesiyle erkek egemenliğini pekiştiren demir ve demirci kültlerini ortaya çıkarmıştır. Demircilere atfedilen sihre veya olağanüstü güce sahip olma da, o güne kadar kadınların tekelinde olan, kamlığın erkekler tarafından da yapılabilir hâle gelmesini sağlamış olmalıdır.

Demir, Türk kültür coğrafyasında, Türk kültürlü halklar arasında bir kültür oluşturmıştır. Demir, demirden mamul eşyalar ve demirci, bu arada demir dövmek etrafında bir hayli inanç ve uygulama gelişmiştir. Muhtemelen demirin iyesi od/ateş ve ocak iyesi ile de bağlantılı idi. Demir Dağ’ın eritilmesi efsanevi dönem için bir destanî başlangıç idi (Kalafat, 2009, s. 141).

Yer unsuru içine giren demir eski Türk kültüründe kutsal sayılıyordu. Bunun en

büyük sebeplerinden biri de Türklerin yurtlarında demir yataklarının bulunması ve bunların Altay'ın demircileri olarak anılan Türkler tarafından işlenmesi, özellikle silah yapımında kullanılmasıdır. Kötü ruhları kovduğuna inanılan demir, belki de yüzyıllarca, yeni ölmüş insanların bekletilen cesetleri üzerine konulmuştur. Öte yandan demiri işleyen ve ona şekil veren demirciler de önem kazanmış, birçok efsane ya da hikâyede yer almıştır. Hatta bazen Yakutlardaki Kıday Bahsı gibi demirci ustalarının koruyucu tanrısından bahsedilmiştir (Çoruhlu, 2011, s. 37).

Halk inançlarımızda demirden yapılmış eşyalar hem kara iyelere karşı koruyucu ve hem de onların zararlarını def edici özelliğe sahiptir. Bu inançlar; doğumdan evvel al karısı konusu itibarıyla başlar. Dünyaya gelmesi beklenen bebeğin cinsiyetini tayin için görülen rüyadan, üzerine yemin edilecek silahtan, Ocak karıştırma demirinden, çok yağın yağmurun veya dolunun durması için eşğin dışına atılan sacayağına, nazarlıklara konulan demir parçasına, güneş tutulunca dövülen kazandibine, kurtağzı bağlanınca yere çakılan kazığa, açılıp kapanan bıçağa, makasa kadar demir inancı bağlantılıdır. Al karısını yakalamak için kullanılan iğneye, Kırkların karışmaması için istifade edilen kilitli filkete demirle ilgili inançlar, Gök gürleyince ısırlan demire, kismet açılması için kullanılan kilide varıncaya kadar karşımıza çıkabilmektedir (Kalafat, 2009, s. 141).

Türkler arasında göğün direği kabul edilen ve dünyanın merkezinde bulunan Demir Dağ'ın yedi kat olduğuna inanılır. Türkler Ergenekon'da çoğalıp çıkmak isteyince bir mağara önüne gelip Demir Dağ'ı eritmişler. Bu sebepten Türkler arasında Ata Mağaraları'na dağa, ateşe, demire, ağaca duyulan saygının derinliklerinde onların kurtarıcı rolü oynadığı yatıyor olabilir. Demirci ve demire bağlı inançların oluşturduğu kültür sözlü edebiyatımızın destan ve masal türü verilerinde de görmektediriz (Kalafat, 2009, s. 142).

Ateşten geçme Türk halkları arasında önemli bir yer tutan ateş kültürünün muhtevasındadır. Reşideddin Ebulgazi Bahadır Han da Ergenekon münasebeti ile verdiği bilgide konuya değinir. İlkyaz gündönümünde dağın demir kesimi eritilir. Kaşgarlı Mahmud da demire ulûhiyet veren Türk boylarından bahseder. Doğu Anadolu halk destanları arasında yer alan Demirci Kava ve romanlaştırılmış bölge efsanelerinden Ağrı Dağı Efsanesi demirci kültürünü de içermektedir. Türk kültür coğrafyasının Kafkasya bölgesinde çok yaygın olan Karaçay, Balkar, Oset ve Çerkez halkları arasında varyantları yaşayan Nart Destanı da Demir ve Demirci temaları yoğun olan bir destandır (Kalafat, 2009, s. 142).

Demir parçalarının birbirlerine vurularak ses çıkarmak suretiyle kara iyelerin

kovulması en fazla ay ve bilhassa güneş tutulmasında rastlanır. Bu amaçla çeşitli gürültü şekilleri arasında Kazan Dibi Dövme, Tencere Kapağı Vurma, Örs Çekiçle Vurma uygulamaları da vardır. Bazı yörelerde teneke çalındığı da olur. İnanca göre güneşi koruyan iki köpek uyuyunca Canguloz diye bilinen yılanbaşı ejder güneşi yemek ister. Bu esnada ay tutulmuş olur. Yapılan gürültülerle uyuyan görevlilerin uyandırılması amaçlanmış olur. Bu uygulamada demirin mistik muhtevasının yanı sıra madeni ses çıkarabilme özelliği önem kazanmış olmaktadır (Kalafat, 2009, s. 142).

3.2.7. Dağ, Tepe Kültleri

Hunlardan başlayarak çağdaş şamanlığa uzanan şaman ayinlerinde dağ kültürünün hep ön planda olduğunu görürüz. Türk ve Moğol efsanelerinde göğü alttan destekleyen, evrenin merkezinde olan dağlar vardır. Dağ gökle bağlantıyı sağlayıp Tanrı'yla yaklaşmayı sağlar. Her Türk kavminin kutsal bir dağı vardır. Mesela Ötüken önemli bir dağdır. Bu dağın ağaçları vardır ve bu ağaçlar onun kutsallığını artırır. Hükümdar burada doğrudan Gök'le iletişim kurar. Türkler kutsallığına inandıkları dağların eteklerinde kurban keserek onları Tanrılara adarlar.

Kamların dualarında görüyoruz ki, özellikle dağlardan söz edilirken, dağın “ruh”u ile dağın somut varlık olarak kendisini ayırmak mümkün değildir. Zaten kamlar için de böyle bir fark arama endişesi söz konusu olamaz. Şamanistlerin bu inanmalarında çok eski ve iptidai animizm devrinin hatıraları yaşamaktadır. Şaman dualarından açıkça anlaşılıyor ki Şamanistler dağ ruhları bulunduğunu tasavvur etmekle beraber doğrudan doğruya kendisine de ibadet ediyorlar, onu canlı ve her şeyi duyan bir varlık tanıyorlar (Hassan, 1986, s. 120).

Dağ, tepe ya da yüksek yerler Türk topluluklarında büyüklüklerinden ve göğe olan yakınlıklarından dolayı bazen tanrı olarak kabul edilmiş, bazen de muhtemelen göğe ve yere ibadet edilen alanlar olarak kullanılmışlardır. Sözü edilen kaynaktaki ikinci ifade, birçok Türk topluluğunda düzenlenmiş açık alanlar şeklinde ve önemli kısmı dağ, tepe ya da yüksek yerlerde bulunan tapınma yerlerinin varlığını açık olarak gösteriyor (Çoruhlu, 2011, s. 36).

Bazı dağlar belirli kabilelerin “töz”ü sayılırlar. Böylece belli bir kabilenin menşei yine belirli bir dağa bağlanmış olur. Büyük kamların kudretlerinin kökeni de yine dağlara dayanır. Fakat asıl yaygın olan, kabilelerin

atası olarak dağların anılmasıdır. Dağların babahanlıkla birlikte tabulaşmış olduğu çok açık bir şekilde görülmektedir. Kendi cedleri olan dağlardan söz edilmesi gerektiği zaman, belli oymak ya da kabilenin kadınları, o dağın adını anmazlar (Hassan, 1986, s. 120).

Orta Asya dağlarının çoğu Türkçe ve Moğolca mübarek, mukaddes, büyük ata, büyük hakan anlamlarına gelen sıfatlarla zikr olunurlar. Mesela, Han-tanrı, Bayan-ula, Buztağ-ata, Bogdu-ula, Burkhan-ula, Othon-Tengere, Iduk Art, Kayrakan, Erdene-ula (Kuttağ) ve başkaları gibi (Hassan, 1986, s. 121).

Türk mitolojisindeki dağ kültürünün tarihî olarak varlığına ve mahiyetine dair tespitlerin başında Çin kaynakları gelir. Çin kaynakları Göktürklerin kökenleri konusunda, onların kutsal dağlar ve onların ruhları adına çok muhteşem ayin ve törenler yaptıklarından bahsetmektedirler. Bazı Türk boyları arasında günümüzde de yaşamakta olan bu dağ ayinlerine, Kaç ve Beltir boylarında tigris tayı, yani gök kurbanı, Sagaylarda tay tayanı yani dağ kurbanı adı verilmektedir (Çobanoğlu, TDET I, 2002, s. 54).

Dağ kültü çok eski çağlardan beri muhtelif uluslarda bulunduğu malûm olan cihanşümul bir kùltür. Eski Yahudiler Sina dağını, Araplar Arafat dağını, Yunanlılar Olimpos'u Hintliler Himalaya'yı Moğollar Burhan-Kaldun'ı takdis etmişlerdir. Türk ulusunun yurt tuttuğu muhtelif ülkelerde dağ ve ağaç kùltüne ya da bu kùltün izlerine her yerde rastlanmaktadır. Orta ve merkezî Asya dağlarının çoğu Türkçe veya Moğolca mukaddes, mübarek, büyük ata ve büyük hakan anlamlarına gelen Han Tenri, Bayan Ula, Buztağ Ata, Bayın Ula, Othon Tenere, Iduk Art, Kayra Kaan, Erdene Ula, Kuttağ, Nurata gibi adlar taşıyorlar (İnan, 1998, s. 255).

Gök-Türklerin Budun İnli, Iduk Ötüken, Iduk Baş, Tamag Iduk adlı dağları takdis ederek hepsine “ıduk yer su” demişlerdi. Çağdaş Şamanist Altaylı Türk boylarında dağ kültü en önemli kùlt sayılmaktadır. Teleüt, Töles ve Abakan Türkleri yakınlarında bulunan dağlardan birini Tanrı, koruyucu ruh ya da büyük ata sayarlar. Altaylı Şamanistlerin dağ şerefine yaptıkları ayinlerinde söyledikleri ilâhiler çok samimî ve halk edebiyatı ve folklorunun güzel örnekleridir. Altaylıların Altay dağına ayin yaptıklarında söyledikleri ilâhilerden parçalar:

1) “Kün ebirbes Küler tav, Ay ebirbes Altın Tav

Aba yışım bürkünü, Iyıkçıldı yaan tavum;

Yaandarıbıs, atalarıbıs mürgüp kalgan

Bir alkışın bererme? Üzülmeksi ülü yayap berip yat

Karıların tutattan Kabay kutun
 Tayaytan aydar malga piyan ber!
 Agaryurtuna keçigin bersin, Iyıkçıldu yaan
 tav Kara Kaya!”

(Iyıkçıldu. “Iyık” eski Türkçede “ızık” (ıdık) aslında “salıverilen” ve gönderilen, demek olup dinî terim olarak Tanrıya gönderilen (Kurban) anlamını almıştır. Kıpçak lehçelerinde “iyik” olmuştur. İslam’dan sonra mübarek “kutlu” anlamını ifade etmiştir. Galiba İslâm’dan önce bile “mübarek” anlamını almış olsa gerek Orhun yazıtında “ıdık yer su” biçimindedir.) (İnan, 1998, s. 255).

Güneş dolaşamaz olan Çelik Dağ, ay dolaşamaz Altın Dağ. Aba ormanının örtüsü, mukaddes büyük dağım! Atalarımız, büyüklerimiz sana taptılar, bir alkışını verecek (teveccühünü lûtf edecek) mi? kesilmeden devam edecek soyumuza pay verecek mi? Ellerimizden tutacak mı? Beşik ruhunu yaradan, sürülerimize bereket ver! Yurduna geçim versin! (İnan, 1998, s. 255).

Başkurtlar, Altaylıların bütün Altay dağlarını takdis ettikleri gibi, Ural dağlarını da mübarek sayarlar. Bununla beraber bu silsiledeki bazı dağlar bilhassa takdis edilir. XVIII. asrın ortalarında Başkurt ülkesinde seyahat eden akademisyen Lepechin Başkurtların Tura-Tav denilen dağı, taparcasına, takdis ettiklerini yazmıştır. (İnan, 1998, s. 257).

3.2.8. Taş, Kaya Kültürü

“Yeryüzünün sertleşmiş ve katılaşmış tabakalarında bulunan maden, tuz ve oksitlere göre değişik renkte ve değişik bileşimdeki çok sert cisim.” olarak tanımlanan taş, taş deyip geçmemek gerekir. Hayatın ve tarihin bütün macerası taşların gizil sırrında saklıdır. Altay Türklerinin Yaratılış Efsanelerinde, uçsuz bucaksız evrende uçan Ülgen, denizden çıkan taş oturunca rahatlar ve:

Denizden çıkan taş fırladı çıktı yüze,
 Hemence taşı tuttu, bindi taşın üstüne!
 Artık Ülgen memnundu, rahatı bulmuş idi
 Üzerinde duracak bir yeri olmuş idi.

biçimindeki mitolojik anlatıda görüldüğü gibi taş, yeryüzü, insanlar, bitkiler ve

hayvanlar yaratılmadan önemli bir işlev üstlenmiştir (Yardımcı, 2008, s. 316).

Tanrı suda boğulmak üzere olan ve kendisinden yardım isteyen kişiyi kurtarmak için “Sağlam bir taş olsun” der ve suyun dibinden bir taş çıkartır. Mitolojide taş kurtarıcı, üzerinde durulabilen bir koranak anlamındadır. Dünya durdukça duran taşlar, en kalıcı belgelerdir. Çünkü taşlar biçimlendirilerek oluşturulan eserler ve insan eli ile üzerine işlenen izler, tarihe ışık tutan geçmişten geleceğe uzanan sağlam köprülerdir (Yardımcı, 2008, s. 31).

Uygurların Kut Dağı efsanesinde, iri bir yeşim kayasının Çinlilerce Uygurlardan alınması, sonra da kıtlık çıkması ve Uygurların refahının bozulması anlatılır (Ocak, 2000, s. 123, 127).

Türk kültürünün ana belgelerinden Orhun yazıtlarında taş aracılığıyla, tarihimizin, kültürümüzün ve medeniyetimizin ilk önemli belgelerine ulaştığımız gerçeği, bunlardan ilk akla gelenlerdir. İyi talih ve saadet getiren dağ anlamındaki Kutlug Dağ Uygurlara güç ve bereket verir. Uygur hakanlarından Yulun Tigin, Çin sarayından bir kızla evlenmek için Kutlug Dağı’nın taşlarını Çinlilere verince düzen bozulur. Kuşlar, hayvanlar tuhaf tuhaf bağırır, kağanlar peş peşe ölür, kıtlıklar, kıranlar başlar. Uygurlar göç etmek zorunda kalırlar. Tarihimizdeki bu göç anlatısı kayanın kutsallığını dile getirmesi açısından önemlidir (Yardımcı, 2008, s. 317).

İlkel toplumlar, taş ve kayaların farklı büyüklük ve şekilleri, içlerinde güçlü bir ruh olduğu inancına yol açmıştır (Tanyu, 1987, s. 202, 204). Tabiattaki nesnelerin içinde ruh bulunduğu dair bu inancın izleri, eski Türkler arasında da tespit edilmiştir.

3.2.9. Bitki Kültü

Boratav, Türk kültüründe, kimi ağaçlarda olumsuz birtakım özelliklerin bulunduğu inanıldığını ifade eder. Örneğin; özellikle erkek çocuğu olanların incir ağacı dikmesinin uğurlu sayılmayacağına inanılır. “Ocağına incir ağacı dikmek” deyimindeki “evini, yurdunu harap etmek, soyunu söndürmek” deyimini bu inançla bağlantılandırır. Yabani incirin yıkık ev ve ocaklarda bitmesinin de bu inancın gelişmesinde, güçlenmesinde etkili olduğunu söyler (Boratav, 1997: 54).

Boratav’a göre bitkiler konusunda, iki yasaktan söz edilebilir: Birincisi, yaş bitkilerin kesilmesiyle ilgili yasaktır ki atasözü niteliğinde “Yaş kesen, baş keser.” yargısında genç orman ağaçları, fidanlar, meyve veren ağaçlar düşünülür. Kimi orman ağaçları için yetişip büyümesi uzun zaman istediği düşüncesiyle, başka bir çeşit yasak

konmuştur. Örneğin; karaağaç, kayın ağacı güç yetişen bir ağaçtır ki onun için kesilmesini uğur saymazlar. İkinci yasak ise yatırların yanında bulunan ağaçların kesilmesiyle ilgilidir ki bu ağaçların kesilmesi büyük bir suç sayılır. Yatırların çevresinde bulunan kimi ağaçlar çam, çınar, çitlembik, ardıç vb. kendiliklerinden de bir kut taşıdıklarına inanılır. Kimi yatırların sadece ağaç adları ile adlandırılmaları bu bakıma bir anlam taşır: Çitlembik Dede, Çınar Dede gibi... (Boratav, 1997, s. 53, 54).

3.2.10. Hayvan Kültü

Türk mitolojisinde Kuzey Sibiry ve Altay bölgelerinde yakın zamanlara kadar yaşayan kuş ata (Ögel, TDET I, 2002, s. 59) kam elbiselerinin ve özellikle kartalla ilgili kültür, mağaralar çevresinde ilkel bahçe tarımı ve toplayıcılıkla geçinen kadın kamplarının önce ağaç- ana ve daha sonra da ayı-ata/ana kültürüne karşılık, bir anlamda erkeklerin ilk başkaldırılarının dışa vurumu olarak, tekevvün zemininin dağ kültürle birlikte başladığı ve bunun da kuşları, özellikle avcılıkta kullanılan avcı kuşları, evcilleştirip kullanmaya başlama etkinliğine bağlı olduğu söylenilebilir (Çobanoğlu, TDET I, 2002, s. 59).

Hayvan-ana/ata kültürünün bir yansıması olarak günümüzde de bazı yerlerde yaşayan bu inanca göre, herhangi bir kahramanın, din adamının ya da önemli bir kişinin bir hayvan-eşinin olduğu kabul edilir. Bu onun koruyucusudur. Nitekim bu hayvan öldüğünde kahraman da ölmekte ya da herhangi bir nedenle bir insan öldüğü zaman onun koruyucu ruhu da hayatını yitirmektedir. Yakutlarda, Sagaylarda, Kazak ve Kırgızlarda ve başka Türk boylarında çeşitli efsanelerde bu konuya işaret eden hususlar vardır (Çoruhlu, 2011, s. 61).

Zaman içinde de avcılıkla ilgili uygulamalar, kendi kültürünü ortaya çıkardığında ikisinin sentezinden meydana gelen bir dünya görüşünün dışa vurumu olarak kişilerin mensubiyeti büyük bir ihtimalle ağaç-ananın temsil ettiği anne soyu ile babanın veya erkeğin temsil edildiği kuş-atanın adlarının kimlik belirleyici unsurlar olarak kullanılmasının, zaman içinde aldığı şekil olarak, yorumlanabilir (Ögel, TDET I, 2002, s. 35).

Türk mitolojisinde Hint mitolojisinden giren Garuda ile İran mitolojisindeki Simurg veya Zümrüt kuşunun Türk mitolojisine de girmiş olduğunu belirtmekle birlikte, Pro Türk geleneklerinde Tuğrul gibi, büyük bir mitolojik kuşun bulunduğunu vurgulamakta, Garuda veya Zümrüt kuşunun yerini, Kuzey Türk destanlarında kara

kuşun yani kartalın aldığını söylemekte ve Abdülkadir İnan'ın (İnan, 1986, s. 350-352) verdiği bilgilere ilâveler yapmaktadır.

Asyalı Türk topluluklarında başka hayvanlardan türemeyeyle ilgili destanlar da vardır. Bu hayvanlardan biri attır. Arkeolojik deliller tözlere dayanan ata kültürünün proto-Türk ve Hunlarda yaygın olduğunu göstermektedir. Bu erken dönemlerde at bazı kabilelerin kendisinden türediklerine inandıkları kutsal bir hayvandır (Çoruhlu, 2011, s. 126).

Altaylarda ve Sibiry'a da koruyucu ruhların büyük çoğunluğu hayvan biçimlerindedir. Bunlar arasında ayı, kurt, geyik, yabani tavşan ve hemen her çeşit kuş (kartal, baykuş, kaz, karga vb.) yer alır. Ağaç, yer ruhları da vardır. Yaşam tarzı itibariyle eskiye dönük veya coğrafya itibariyle soyutlanmış yerlerde ayı ön plana çıkar (Hassan, 1986, s. 116).

Göktürklerden olan Şatoların hükümdarının bir kartal yuvasından doğduğuna dair, Çin kaynaklarında bir kayıt bulunmaktadır. XII. ve XIII. yüzyıl sonlarından itibaren Önggüt veya Ak-Tutar adıyla yeniden ortaya çıkan Şatoların reisleri Ala-Kuş Teg'indi (Ögel, TDET I, 2002, s. 36).

Hazırk Kurganında bulunan Altay ve Sibiry Şamanlarının kartal resimleri ise bu konuda dikkat çekici bir örnektir (Ögel, TDET I, 2002, s. 36). Ancak bu tür totem veya kollektif bilinci oluşturan toplumsal büyü yahut sözel teknolojilerin geçirdiği değişim ve dönüşümler için sosyal-kültürel hayatla ilişkili olarak geçim tarzının değişim ve dönüşümlerine daha yakından bakmak gerekmektedir (Çobanoğlu, TDET I, 2002, s. 35, 36).

Aynı şekilde ayı kültü ve bununla ilgili pratikler de yine bu dönemin eseridir. Ormanın en güçlü ve yırtıcı hayvanı olan ayının bu özelliği nedeniyle tabulaştırılmasının ardından ateşe dayanarak ininden çıkarılması ve mağarasının daha önce de işaret edildiği gibi muhtemelen dönemin son buzul devrine de denk gelmesi nedeniyle pratik zorlamalarla barınak olarak elde edilmesi, ağaç ana kültü yanı sıra Altayların kuzeyindeki bazı Türklerde (Ögel, TDET I, 2002, s. 37) ayı-ata kültürünün de başlangıcını oluşturmuştur.

Kadınların ateşi kültür unsuru hâline getirmeleri veya evcilleştirip mağaraları onun sayesinde ana ocağına çevirmelerine karşılık, ateşte bakır ve demiri işleyerek yapılan silâhlar sayesinde vahşî hayvanlara karşı kazanılan bir başka kalıcı zafer de, demircinin şahsında kutsanmış ve erkekler de kam olabilme hakkını elde etmiş oluyordu. Erkeklerin kam olmaya başlamalarıyla birlikte daha önceki ayı-ata ve kuş-ata

cübbelerinin yanı sıra geyik-ata cübbeleri ve buna bağlı kültün oluştuğunu düşünüyoruz. Bu fikrimizi destekleyen unsurlar arasında geyik-ata kültüne bağlı kam cübbelerinde ve bilhassa başlıklarında demirin yoğun olarak kullanılması ve çok daha sonraları tarih sahnesine çıkıldığında ve İslâm dininin kabul edilmesinden sonra bile geyik-ata kültünün izlerinin de diğer kültürlerle birlikte Türk kültür ekolojisinde devam etmesidir (Çobanoğlu, TDET I, 2002, s. 60).

Köpek halk öykülerinde günahkâr melek rolünü oynar. Bu nedenle köpek, çağdaş Altay mitolojisinin çoğalttığı ve herhangi bir kanıtımız olmasa da eski zamanda ortaya çıktığını düşündüğümüz ve sonuçta ancak sınırlı bir önem taşıyan, tanrıların hayvan biçimli tüm hizmetkârları ve habercileriyle akrabadır. Tanrılar tıpkı insanlar gibi hayvanları kullanır (Roux, 2005, s. 89).

Bozkıra yönelen ve yeni bir yapılanışla bozkırı hayat sahası olarak seçen avcı-çoban kültüründe bozkırın bozkurdu kutsanır. Zaman içinde de yaratılıştaki hayvan ata veya ana yahut köken miti olmadan yol gösteren ve kılavuz kabul edilen kutsal mitolojik kimliğine bürünür. Bu bağlamda, avcı-çobanlığa geçenlerin oluşturdukları ve gittikçe genişleyen, bu yüzden de ortaya çıkan otlak kavgaları ve sınır çatışmalarının zorunlu kıldığı esasına bağlı boy bütünleşmelerinin idarecisi statüsü yahut kağanlık özellikle anaerkil yapının henüz tamamen gücünü ve önemini yitirmediği erken döneminde, ana soyunu sıradan bir kadına bağlamak yerine, olağanüstü ve kozmik bir biçimde yeni toteme; yani bozkurda bağlayarak izah etmek kültürün doğal akışı içinde tabiydi. Bu da beraberinde, bozkurt-ana yahut yaygın olarak bilinen adıyla Asena veya kurtarıcı yahut doğuran dişi bozkurt ana mitleriyle bozkurt kültü örnekleri kağanların geldiği hanedanın kutsallığını, yani otoritenin meşruiyetinin kaynağını oluşturmuşlardır (Çobanoğlu, TDET I, 2002, s. 67).

Hayvan (daha çok da kurt) tasviri ya da tüyler, yele, kuyruk taşıyan bayrağın hayvanın yaşamını içerdiğini ve onunla özdeş olduğunu anlarız. Bayrak da ordunun başında gider. Kamplarda, molalarda bayrak hükümdarın kapısı önüne dikilir, buna tapılır ve metinlerde ifade edildiği gibi içinde bulunan tini taşır. Bu andan itibaren rehber hayvan teması zenginleşir, çünkü hayvan artık yalnızca gerçek olarak ortaya çıktığı anlarda değil, her zaman ordunun başındadır; bayrak, bir insan ya da ata ruh'u değil de bir hayvan ruh'u taşıdığından beri imgesiyle, kafasıyla ya da kuyruğuyla orduya rehberlik yapar (Roux, 2005, s. 139).

3.3. Kişioğlu, Atalar Kültleri

3.3.1. Kişioğlu, Ruh, Ervah Kültleri

Kötü ruhlardan korunma, eskiden beri Türk inanç sisteminde var olan bir kavramdır. Türkler, çeşitli duâ ve sembolik unsurlarla ruhların onlara zarar veremeyeceğine inanmışlardır. Bu ruhların insanlara zarar vermesini önlemek için onlara bazı maddeler sunulması, onların korkup kaçmaları için çeşitli sesler çıkarılması; bu kötü ruhlardan ve onlardan gelebilecek kötülüklerden temizlik ve arınma yolu ile uzak durulması yöntemleri de uygulanmıştır.

Türk dünyası, Anadolu ve Adana’da insanın bedeni ölse bile ruhunun yaşayacağına inanılır. Ruh, insan veya hayvan görünümünde kalıp değiştirerek yeniden doğar.

3.3.2. Atalar Kültü

Mum yakılması ve ateş yakılması da eski Türk inançlarından. Ateşe, suya, taşa, türbeye dua edilmesi, buralardan medet beklenmesi eski inançlardan kalmadır.

Günümüzdeki bazı değişik tezâhürlerine bakılacak olursa bu kültün muhtelif eski Türk zümreleri arasında en köklü ve en eski inançlardan biri olduğu söylenebilir. Hemen, hemen bütün Kuzey ve Orta Asya kavimlerinde bulunduğu görülen ve ataerkil aile yapısının bir sonucu olarak yorumlanan atalar kültü, tarihi nispeten iyi bilinen en eski Türk topluluklarından Hunlar zamanında tespit edilmektedir. Hunlarda yılda bir kere umumî bir merasim düzenlenerek ataların ruhlarına kurban kesiliyordu. Herhalde onlardan önce de bu kültün mevcudiyetini tahmin etmek mümkündür (Ocak, 1983, s. 25, 26).

Sufiler arasında meşhur bir söz vardır: “Pirsiz meslek haram.” Buna göre de her mesleğin bir piri, büyüğü vardır. Eren evliya olmayı da bir meslek sayanlar yahut veliler arasında bir sıralama yapanlar, erenlerin-evliyaların piri olarak Hazreti Ali’yi kabul etmişlerdir (Sezgin, 1998, s. 460).

Türkler, törenler düzenler ve ataların ruhlarına ithâfen kurbanlar keserlerdi. Eski bir Türk toplumu olan Hunlarda söz konusu törenler yılda en az bir kere düzenlenirdi. Bu arada Türkler kendi ölülerinin mezarlarına küçük bir ev yapmayı da ihmal etmezlerdi. “Bark” adını verdikleri bu evlerin içine yazıtlar yazılır ve Tanrı’ya verilecek kurbanlar için de bir sunak yeri yapıldı. Bu evin içine, ayrıca ölünün de bir resmi ile heykeli konulurdu. Bu “Atalar Kültü” tasavvufun “veli” telâkkisine bağlı olarak, halk

çevrelerinde veli (ermiş, dede, yatır vb.) kültürü haline dönmüştür. Kültür haline gelmiş “veli” nin, mensubu olduğu toplumun içtimaî, dinî veya ahlakî değerlerinin temsilcisi olduğuna inanılır (Sarıkoyuncu, 1998, s. 444).

Gerek hayattayken gerekse öldükten sonra keramet gösterdiğine inanılan, haklarında menkıbeler üretilen insanların yattıkları, kutsallık atfedilen mezarlara türbe diyoruz. Bu tanım aslında psiko-sosyolojik bir bakış açısı arz ediyor. Tanıma psiko-sosyolojik anlam kazandıran kavram ise “kutsallık”. Önemli olan, insanların bir mekâna kutsallık atfetmesi ve bunun gereği olan inanç ve ritüelleri üretmesi. İşte hem kutsalı hem de psiko-sosyal olanı üreten bu olguya “Türbe Fenomeni” diyoruz (Köse, 2010, s. 21).

Koyunbaba türbesinde de diğer türbeler gibi çeşitli dualar yapılmakta, dileklerde bulunmaktadır. Koyunbaba türbesinin diğer türbelerden farkı, dağlık bir arazide olması ve çaputların bağlanmasıdır. Çaput bağlama, bilindiği üzere, eski Türk dininin kalıntılarından ve Anadolu’nun her tarafında olduğu gibi, Dobruca’da da görülmektedir (Önal, 2000a, s. 47).

Ülkemizde halk kültürü ile ilgili çeşitli gelenekler vardır. Bunların büyük çoğunluğu, İslâm-Türk kültürü kapsamına girer. Ancak, öylelerine de rastlıyoruz ki, Anadolu’daki İslâm öncesi kültürlerden kaynaklanmış ve İslâm damgası ile değişikliklere uğrayarak varlığını korumuştur. Bunlardan birisi, şemmas geleneğidir. Bu gelenek, “Pir Şemmas”, “Baba Şemmas”, “Şemmas Dede” gibi adlarla anılan ve kökeni pek bilinmeyen bir yatıra, çeşitli amaç ve dileklerle adakta bulunulması, diye tanımlanabilir. Halk tarafından evliyalar, Allah katında benliğini yok edip, bir takım olağanüstülükler, kerametler gösterebilen büyük insan olarak anlaşılmaktadır. Yani halk onların bazen bir anda uzak mesafelere gitme, aynı anda birkaç yerde bulunma, su üstünde yürüme, insanların kalbinden geçeni anlama gibi üstün özelliklere sahip olduklarına inanmaktadır (Köksal, 1987, s. 227).

Anadolu’nun bazı yörelerinde gördüğümüz yatırlara ait türbeler, genelde Hristiyanlarca kutsal sayılmıştır. Müslüman Türkler de bu yerlerde yatanları İslâm ermişi olarak benimsemiş ve uğradıkları sıkıntılı durumlar karşısında onların ruhaniyetinden medet ummuşlardır. Daha çok ruh ve sinir hastaları için şifa umulmuştur. Ayrıca çocuksuz kadınlar da bu konuda dilekte bulunmuşlardır (Önder, 2000, s.197).

Halk arasında zor durumda olanlara yardımı dokunacağına ya da hastalara şifa vereceğine inanılan en önemli yerlerin başında yatır ve ziyaretler gelmektedir (Çıblak, 22. 10. 2013, <http://turkoloji.cu.edu.tr>).

Türbe ziyaretlerinin önemli bir işlevi de insanların geleceklerini bilememelerinden kaynaklanmaktadır. Geleceklerini bilemediklerinden dolayı bir endişeye, korkuya kapılan insanlar için geleceklerini değiştirmek ya da yönlendirmek de söz konusu değildir. İşte insanlar kendi güç sınırları dışında olan gelecek ile ilgili kaygı duydukları durumları telafi etmek veya gelecekteki bazı isteklerinin gerçekleşmesi için ermiş olduğuna ve birtakım mucizeler yaratabileceklerine inandıkları türbelerde yalan şahıslara başvurmakta ve onlardan bu isteklerinin gerçekleşmesini dilemektedirler (Türk, 1991, s. 122).

Bugün, çevreden akın eden ziyaretçiler, Hasan Dede'nin türbesinde kurban kesip, ağaçlara bez bağlayarak dua ederler. Türbenin etrafında yedi kere dolanıp besmele çekmek de gelenler için şarttır (Özen, 12. 10. 2014, <http://turkoloji.cu.edu.tr>).

Türbelere ve ağaçlara bez bağlama Türklerdeki Şamanizm inancından kalma bir uygulamadır (İnan, 2000, s. 207).

Hasan Dede türbesi çeşitli nedenlerle ziyaret edilir. Hastalar, çocuğu olmayanlar, bahtı açılmayanlar, felçliler Hasan Dede türbesini ziyaret ederler. Türbeye gelenler yiyecek ve giyecek getirip türbeye bırakırlar. İhtiyacı olanlar gidip onları alırlar (Özen, 12. 10. 2014, <http://turkoloji.cu.edu.tr>).

Çağım, Adana'nın ziyaret sayısı açısından oldukça zengin bir şehir olduğunu ve bu ziyaretlerin isimlerini etraflarında oluşturulan efsaneler aracılığıyla çoğu zaman bulundukları yerlerin dışına taşırdıklarını ifade eder. Adana'da tespit edebildiği otuz ziyaret hakkında yüzden fazla efsane derlemiştir. Bu efsanelerde yatır ve ziyaretlerdeki evliyaların birçok kerametler gösterdiği anlatılmıştır. Örneğin; Çoban Dede ve Abdurrezzak Dede türbelerinin yıkımını engellemiştir. Halil İbrahim Ziyareti'nde yürüyemeyen felçli bir çocuk uyandığında vücudu Arap harfleriyle yazılı olarak ve yürüyerek ziyaretten ayrılmıştır. Cabbar Dede, kış günü yağmurda kendisini ziyarete gelen kişiler yolda kalınca onların arabalarını çalıştırmalarına yardımcı olmuştur. Hz. Hıdır Ziyareti'nde bulunan ağaçlar Kadir Gecesi'nde sabaha kadar secdeye yatarak namaz kılmışlardır. Bütün bu efsaneler halkın ziyaretlere kuvvetle inanmalarındandır. (Çağım, 17. 05. 2014, <http://turkoloji.cu.edu.tr>).

Ünlü türbelerin bulunduğu yerle sınırlı kalan “mahallî veliler” in de çok azının bugün gerçek isimleri bilinmektedir. Kendi yörelerinde bile sadece ilgililerin yerini

bildiği bu velilere, türbenin etrafında oluşturulan efsanelere göre isim konulmakta, konulan bu isimlere göre de efsaneler genişletilmektedir (Çağınlar, 13. 06. 2014, <http://turkoloji.cu.edu.tr>).

3.3.3. Ölüm ve Ölüler Kültü

Göktürk Yazıtlarından Kültigin yazıtında; “Kül Tigin olmasa hep ölecektiniz. Küçük kardeşim Kül Tigin vefat etti. Kendim düşünceye daldım. Görür gözüm görmez gibi, bilir aklım bilmez gibi oldu. Kendim düşünceye daldım. Zamanı Tanrı yaşar. İnsanoğlu hep ölmek için türemiş.” sözleri ölümle ilgilidir. Türkler, her dönemde içine girdikleri dinler ve inanç sistemlerinde yaşanan dünyadan çok öteki dünyayı önemsemişler. Ölümü Tanrı emri kabul edip ölümün getirdiği ayrılık acısının derinliğini “Bu dağlar olmasaydı/ Sararıp solmasaydı/ Ölüm Allah’ın emri/ Ayrılık olmasaydı.” dizelerinde olduğu gibi ifade etmişlerdir. Bazı Türk topluluklarında, ölümün Erlik Han’ın yeryüzüne gönderdiği kötü ruhlar aracılığıyla ruhlarını almasından kaynaklandığına inanılırdı. Yakut Türklerinde ölüm ruhun kötü ruhlar tarafından kapılıp yenmesiyle gerçekleşir. (İnan, 2006, s. 176).

Ölen kişinin ruhunun Şaman tarafından özel bir merasimle yer altı dünyasına götürülünceye kadar evde dolaştığına inanırlar. Onlara göre ölü çevresinde olan bitenden haberdardır. Bu yüzden akrabalarına zarar verebileceği düşünülen ölü merasimle etkisiz hale getirilmiştir (Bayatlı, 2011, s. 366).

Ölüm çevresinde birçok inanma, adet, töre, tören, ayin, kalıp davranış, işlev kümelenmektedir. Ölüm çevresinde kümelenen ve ölüyle toplum üyelerini kuşatan bu inanmalar, âdetler, işlemler, törenler ve kalıp davranışlar üç grupta toplanmaktadır.

- 1- Öte dünyaya gidişi kolaylaştırma.
- 2- Öte dünyada ve geride bıraktıklarının gözünde saygın bir yer almak.
- 3- Ölenin yakınlarının bozulan ruhsal durumlarını sağaltmak.

Ölüm kaçınılmaz bir sondur. Türkiye’de ölüm âdet ve işlemleri zengin bir görünüm sergiler (Artun, 2013, s. 222).

3.4. Ev ve Ocak Kültü

Ateş ve ocak, artış, yaşam, zenginlik kaynağı olarak tasavvur edildiği için bütün canlıların canının ocakta olduğu inancını doğurmuştur. Kısacası Türk mitolojik tasavvurunda milletin geleceği ateş ve ocakla ilgili bir şekilde düşünüldüğünden mitolojik sitemde bu kült bağlayıcı, bir araya getirici fonksiyonunu da üstlenmiştir. Bu yönüyle ateş ve ocak kültü Yer Ana kompleksine girmektedir. Bunu ateş hamisinin başlangıçta kadın olarak tasavvur edilmesini, ateşe “Ot Ene” diye müracaat edilmesi de göstermektedir. Ayrıca tarihî bilgilere göre ateşin koruyucusu ilk zamanlarda kadın olmuştur. Diğer taraftan ateş hamisine müracaatta okunan Şaman dualarında Yer Ana kompleksine giren Umay’ın da ismi zikredilir (Bayat, 1997b, s. 119).

Ateş kültü, aile ocağı kültü ile eşdeğerde ve aynı anlamdadır. Bunlar birbirinden ayırt edilemez. Ocak kültü de Ata kültüyle bağıntılıdır. Bu nedenle Şâman dualarında “Atamızın yaktığı ocak” diye söz edilir (Yedekçioğlu, 1991, s. 107)

Bazı Türk toplulukları, örneğin Volga Türkleri “öy üyesi” yani ev sahibi olarak anılan bir ruha inanırlar. Bu ruh evi korur, ailenin mutluluk ve refahını sağlamaya çalışır, ancak memnun olmadığı zamanlarda hastalık getirebilir. Bu nedenle ev ruhuna yılda bir kez kurban kesilir ya da bulamaç sunulur. Benzer şekilde Yakutlar da ev ruhuna inanırlar. Ev ruhu ya da ev iyisiyle ilgili inanışlar Türkiye Türklerinde de karşımıza çıkmaktadır (Çoruhlu, 2011, s. 54).

Ocak kültü de genellikle atalar kültü içerisinde değerlendirilir. Hun Türklerinden itibaren bu kültlerin geçerli olduğu çeşitli araştırmalar sayesinde anlaşılmaktadır, örneğin Etil (İdil) boyu Türklerinde od ve ocak ruhu vardır. Buna tapınılır ve atalar kültüyle ilgili olarak ‘od anası’ ve ‘od atası’ ndan söz edilir. Bazı Yakutlar Hatan Temieriye’yi ateşin ruhu olarak kabul ederler. İçinde Türklerin de yer aldığı Şamanist Sibiryâ topluluklarının çoğunda ateş ruhu ocağın alevlerinde eğik bir vaziyette oturan ihtiyar bir kadın şeklinde tasavvur edilir. Goldlarda gelin yeni evinde önce ateş anaya (ya da ateş nine) takdim edilerek ateşten iyi bir hayat ve çok çocuk dilenir (Çoruhlu, 2011, s. 53).

BÖLÜM IV

ADANA HALK KÜLTÜRÜNDE GEÇİŞ DÖNEMLERİYLE İLGİLİ İNANIŞLAR

Bir toplumun doğaya kattığı maddi ve manevi değerlerin tümüne kültür denir. İnsanoğlu, var olduğu günden günümüze kadar hem doğayla hem de birbiriyle mücadele halindedir. İnsanın doğayla mücadelesi sonucunda maddi kültür öğeleri; yani teknoloji, birbiriyle mücadelesi sonucunda ise manevi kültür öğeleri; yani ideoloji ortaya çıkmıştır. Bir milleti diğer milletlerden ayıran kültürel değerlerin başında geçiş dönemleri ve bu dönemlerle ilgili halk inanışları gelir. Çünkü bu dönemlerle ilgili örfler, adetler, gelenekler ve görenekler toplumların günlük yaşamlarında canlı bir biçimde yaşar. Geçiş dönemleri ile ilgili inanışlar ve bu inanışlarla ilgili ritüeller ait oldukları bölgenin kültürünü yansıtır. Ayrıca yansıttığı kültürün özelliklerini ve sosyal yapısını da gösterir.

Doğum, evlenme ve ölüm insan yaşamının en önemli üç evresidir. İnsanoğlunun dünyaya gelişi doğum olayıyla başlar. Bu sebeple hayatta uyulması gereken kural, yol ve yöntemlerin tümünün başlangıcı olan doğum büyük önem taşır.

Törenler, geçiş dönemlerini de sıradan birer olay olmaktan çıkaran en önemli aktivitelerdir. Ölüm dışındaki bütün törenler eğlencelidir. Türkler doğum, sünnet, askere veya hacca uğurlama ya da buralardan dönenleri karşılama, evlenme gibi geçiş dönemlerinin bütününde eğlence düzenler.

Ritüellerin hangi mekânlarda yapılacağı, başlangıç ve bitiş zamanları, uygulayıcılarının kimler olacağı, hangi biçimde yapılacakları zaman içerisinde belirlenmiştir. Bu uygulamalara, toplumdaki sosyo kültürel değişimler sonucunda eklemeler yapılabileceği gibi bu uygulamalardan bazı eksiltmeler de yapılabilir. Bu ekleme veya çıkarma işlemlerinde özden, ana çatıdan uzaklaşmaz.

Bu üç önemli geçiş devresinde onlarca âdet, ayin, dini tören, dinsel ve büyüsel işlem uygulanmakta, söz konusu geçiş aşamalarını yönetmektedir.

Bunların hepsinin amacı insanın yeni durumunu ve konumunu kutlamak ve kutsamak, aynı zamanda onu “geçiş” sürecinde yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır. Böylece “geçiş” dönemlerinde kümelenen gelenekler ve törenler, araştırma alanımızı oluşturan coğrafi bölge ya da kentlerin daha küçük toplumsal üniteleri ile folklorunun ana bölümlerinden birini oluşturmaktadır.

4.1. Doğum ile İlgili Halk İnanışları

Geçiş dönemlerinin birincisi olan doğum; bütün uluslarda mutluluk getiren bir olgu olarak kabul edilir. Dünyaya gelen çocuk yalnız anne ve babayı değil bütün akrabaları ve yakınları sevindirir. Doğan çocuk yalnızca kendi ailesinin değil soyun sopun nüfusunu da artırmaktadır. Bu durum gücün ve aile içi dayanışmanın kuvvetlenmesi anlamına gelir. Anneye ve babaya güven duygusu kazandıran doğum; doğum yapan kadına ve evin erkeğine duyulan saygıyı artırır. Ayrıca anneye ve babaya toplum içinde yeni bir statü de kazandırır. Bu yüzden kadının gittiği yerde saygınlık kazanması, yer edinmesi, kocasının gözüne girmesi, söz sahibi olması, yerini sağlamlaştırması vb. sebeplerden dolayı doğurup, çocuk sahibi olması gerekir.

Doğum olayı, Türk boyları ve toplulukları içerisinde de farklı bir değerdedir. Yeni doğan çocuk; o soya devamlılık kazandıracak ve aile ocağını tıttırmeye devam edecektir. Çocuk sahibi olmak, bir ferdin mutluluğu ve yarınları güvenle bakması demektir.

Doğurmak kadına has bir özelliktir. Bu nedenle de çiftler arasında çocuğun olması ya da olmaması hatta doğan çocuğun cinsiyet özelliğinin bile kadına bağlı olduğuna inanılmaktadır. Çocuk olmuyorsa kısır olan kadındır. Bu nedenle de tedavi olması gereken kadındır. Yine üst üste kızı olan ailede ki erkek olduğunda genelde bir sorun yoktur. O zaman da sorun kadındadır. Günümüzde daha az, daha önceki dönemlerde daha sık rastlanılan erkeğin ikinci hatta üçüncü kez evlenmesinin nedeni kadında olduğu varsayılan bu kusurlardır. Toplumun genel düşüncesi bu olunca, kadın da kusurun tamamının kendinde olduğunu düşünüp çocuğu olması ya da olacak çocuğunun erkek olması için kendince çeşitli inanç pratikleri uygulamaktadır (Çağınlar, 14. 11. 2013, <http://turkoloji.cu.edu.tr>).

4.1.1. Doğum Öncesi ile İlgili İnanışlar

Doğum, yaşamın ilk adımıdır. Bu nedenle, doğumdan önce, doğum sırasında ve doğumdan sonra olmak üzere anneyi ve çocuğu etraftan gelebilecek tehlikelere karşı korumak için birçok geleneksel yöntem, âdet ve inanış uygulanmaktadır.

Altay Türklerinde insanın ruhunun doğmadan önce gökyüzünde bulunduğu inancı vardır. Bazı rivayetlere göre, çocuğun ruhu kırmızı bir kurt biçiminde annenin vücuduna girermiş. Doğum Tanrısı çocuğun hayatta ne kadar yaşayacağını belirlermiş. Yakutlardaki inanca göre çocuğun ruhu bir kuş gibi gökten gelir. Orhun Kitabeleri'nde

geçen “Umay” da çocukları koruyan bir dişi ruhtur. Umay’ın gönlünü hoş tutanlar istedikleri kadar çocuk sahibi olurlar. Yakutlarda çocuk istenirken Ak Şaman’a başvurulur. Ak Şaman dua eder. Bu törende kanlı kurban olmaz (Şener, 2011, s. 59).

4.1.1.1. Kısırlığı Giderme-Gebe Kalma

Çocuk sahibi olamayan karı-koca bir çocuğa sahip olabilmek için çeşitli yollara başvurur. Günümüzde tıp biliminin infertilite dalının çok büyük gelişmeler göstermiş olmasına rağmen kısırlık tedavisinde tam bir başarı yakalandığını söylemek mümkün değildir. Ailelerin bu durumda geleneksel yöntemlerle alternatif yollara başvurduğunu söyleyebiliriz. Bu yöntemlerin mitolojik dönemden günümüze kadar, özellikle Türk dünyasında, hangi aşamalardan veya değişimlerden geçerek geldiğini; uygulamaların Anadolu ve Adana’daki izlerini inanç bağlamında ele almak gerekir.

Türk Dünyası

Nasrattınoğlu, çocuğu olmayan Gagavuz bir kadının, Aziz Georgiy (Hederlez-Hıdrellez) sabahı erken saatlerde yağın çiy ile yıkanır, o kadının çocuğunun olacağına inanıldığından bahseder. (Nasrattınoğlu, 2006, s. 319)

Tatar Türklerinde doğumla ilgili, özellikle ilk dönemlere ait bilgiler, oldukça sınırlıdır. Doğum öncesi yapılan uygulamalar, kadınlara hamile kalmak için başvurdukları çarelerle hamile kadınların karınlarında taşıdıkları bebeklerin sağlıklı olmalarını, kötü ruhlardan korunmalarını sağladığı düşünülen inançlardan ibarettir. Bunlardan biri, halk içinde bu konuda ün kazanan yaşlı bir kadına gidip “eç sılatu, çülmak saldırı” yani karnı sıvazlatmaktır. Yaşlı kadın, yağ veya vazelin ile hamile kalmak isteyen kadının karnını ovalar. Sonra karnın alt kısmına ısıtılmış çömleği koyar. Çömleğin ısısının şifalı olduğuna inanılır (Çetin, 2008, s. 308).

Kıbrıs’ta sosyal hayatta doğum olayının yeri çok büyüktür; çünkü hayat doğumla başlar. Kısırlık, toplum inancına göre kadına özgüdür. Erkeğin de kısır olabileceği pek düşünülmez. Suç hep kadına yüklenir. Bu nedenle kadın çocuk doğurmak için birtakım önlemler almak zorundadır. Kalafat, bu önlemleri maddi ve manevi önlemler olmak üzere ikiye ayırır.

1. Maddî Önlemler:

- a) Çocuk isteyen kadın ebeye karnını ovdurur veya bel çektirir.

- b) Okaliptüs ağacının yaprakları kaynatılarak kadın, buğusuna oturtulur.
- c) Mezdeki dövülür, zeytinyağı ile karıştırılır. Elde edilen macun gaza bezine sarılarak dölyatağına sokulur.

2. Manevî Önlemler:

Bu tür önlemlerde ise Anadolu'da olduğu gibi olağanüstü güçlerden yararlanma ve büyüklük işlemlere yönelme söz konusudur.

- a) Çocuk isteyen kadın, yatırları ziyaret eder; adakta bulunur. İsteği yerine gelince kurban keser, fakirlere kurban eti dağıtır.
- b) Kadın, yatır pencerelerinin demir parmaklıklarıyla, kutsal sayılan akarsuların yanındaki ağaçlara veya çalılara bez bağlayarak dilekte bulunur.
- c) Çocuğu olmayan kadın yatırlara gidip mum yakar, dilekte bulunur.
- d) Çocuk sahibi bir kadının avucundan su içer.
- e) Çocuk sahibi olmayanlar, yabancı bir çocuk alıp besler ve o çocuğun sevgisiyle çocuk sahibi olacağına inanır.
- f) Anadolu'da olduğu gibi manevî önlemlerin diğer bir yaygın şekli de, kısırlığın nedeni olan kötü ve zararlı güçleri kovmak için hocalara okutmak veya muska yaptırmaktır (Saraçoğlu, 1989, s. 55).

Kalafat, Makedonya'nın Dedeli Köyünde çocuğu olmayan Türklerin Ömer Baba'nın Türbesine gittiğini; bu türbeye yağmur duası ve genç kızların kismetlerinin açılması için de gidildiğini ifade eder (Kalafat, 1994, s. 34).

Ögel, Kırgız ve Kazak Türklerinde çocuğu olmayan kadınlar sahrada bulunan tek ağacın altında ya da pınarın yanında geceleyip kurban kestiklerini belirtir (Ögel, 1995, s. 330).

Anadolu

Güzelbey, Gaziantep'te, ermiş kişilerin yardımlarını isteme de ruhsal önlemlerden olduğunu, bunun için erenlerin temsilcileri olan tarikat şeyhlerine gidilerek nefes ettirdiklerini söyler. Bu işe yerel olarak (Afsunlanma) denir. Şeyhin yanına gidilirken hindi, kaz, tavuk armağan götürülür. Bu hayvanların kanları ile muska yazdırılıp taşınır. Ayrıca yazılı kâğıt bir bardak veya tas içinde ıslatılarak bu su içirilir. Ruhsal önlemlerden biri de ünlü erenlerin türbelerinin ziyaretleridir. Bu nedenle olsa

gerektir ki Gaziantep’te yatır’a ziyaret denir. Yatır ziyaretlerinde bu erenin ruhsal yardımını istenerek adamalar yapılır. Bunun sonucu kurban kesilir. Erenin yattığı odaya hasır serilir. Geceleri yatılsın diye mum götürülür. “Huddam” denilen yatır bakıcısına para ve çeşitli armağanlar verilir. Karı kocanın bir gece türbenin ayrı bir odasında, yakınında veya başka bir yerde yattıkları da olur. Bütün bu ziyaretler sonucu doğan çocuğa yardımına başvurulmuş erenin adı verilir (Güzelbey, 1981, s. 20).

Çarşamba ve Terme’de çocuğu olmayan aileler ise “Eğer çocuğum olursa filan tekkeye bir kurban adağım olsun.” diyerek bir kurban adadıktan sonra tekkelere giderler. Tekkenin bahçesindeki ağaçların birinden ince bir çubuk kesip alırlar. Bu çubuğu bir yay şeklinde büklerler. Bu yayın iki ucunu bir iple birbirine bağlarlar. Bundan sonra bu yayla ip arasına yine tekkenin bahçesindeki ağaçların birinden kesilmiş bir değnek (ok) geçirirler. Bu suretle vücuda getirilen yayla oku tekkenin bahçesindeki ağaçlardan birine asarlar. Zamanla ok yaydan ayrılırsa çocuk olacak demektir, aksi takdirde çocuk olmayacağına inanılır (Basri, 1960, s. 2238).

Yatırı ziyaret eden dilek sahibi kadınlar, buradan doğrudan kuzeydeki nar ağaçlarının bulunduğu yere gider. Daha önce hazırlayıp bitlikte getirdikleri küçük salıncakları nar ağaçlarından birinin iki dalı arasına kurar içine kumaş veya bezden bir bebek yatırır. Sonra ellerini göğze açarak dileklerini yenilerler. Burada gözleri yaşlı genç kadınların durumu acıklı bir görüntü gösterir. Türbelerdeki yakarının bir türü de, duvarlarına küçük taş yapıştırma, ağaç dallarına kumaş veya bez parçaları bağlama yoluyla olur (Güzelbey, 1981, 20).

Malatya’da çocuğu olmayan gelin ocak olarak kabul edilen evlere götürülür. Boynuna bu evde bir ip takılarak incir ağacına asılarak bir müddet tutulur (Yardımcı, 1993, s. 280).

Gülşen Balıkçı, Artvin’in bazı yörelerinde doğumda adet ve uygulamalarla ilgili yaptığı derlemelerde, bölgede çocuğu olmayan kadınların geçmişte genellikle dinsel, büyüsel ve halk hekimliği türünden birtakım uygulamalara başvurduğunu; ancak günümüzde doktora gitmenin yanı sıra, az da olsa halk hekimliği türünden uygulamaların halen devam etmekte olduğunu tespit etmiştir (Balıkçı, 2001, s. 41).

Yine Artvin’de çocuğu olmayan gelinler düğünlerde (başkalarının düğününde) birbirlerini sırtlarına alırlar iğne değiştirirler, iğnenin gözesinden iplik geçirir onu değiştirirler. Eğer bir kadının düğünü sırasında cenaze varsa, cenaze ile gelinin kırkı karışmış, gelinin çocuğu olmuyorsa cenazenin yıkandığı sabun alınır. O sabunla gelin yıkanır veya o cenazenin mezarından toprak alınır o toprakla adamla kadın yıkanır

(toprak çaputa sarılır, yıkanma suyuna atılır). Kadın ziyaretlere gider, iki rekât istihare namazı kılar, yatar. Rüyasında beyaz görürse çocuğu olacak, siyah görürse olmayacak denir. Ayrıca çocuğu olmayan kadın yeni mezarın toprağına basar (Balıkçı, 2001, s. 41).

Amasya’da çocuğu olmayan kadın, evliyaya götürülür ve hamile kalmak isteyen bir kişi oraya satılır. Satma işlemi; taşın çevresine dua okunarak (bu dua genelde üç kez ihlâs bir kez Fatiha sureleri olur) birkaç kez dolaştırılır “biz bunu sana satıyoruz, bu artık senin” denir. (Alan) Delikli taşın altından geçirilir ve geri dönülür. Evliyaya satma Şarklı köyünde de yapılan bir uygulamadır. Çocuğu olmayan kadın türbeye götürülerek sandukanın çevresinde dua okuyarak üç kez dolaştırılır. Beline bir kuşak bağlanır ve bu kuşak çocuk dünyaya gelinceye kadar çıkarılmaz. Dua edilir ve kurban adanır. Çocuk doğduktan sonra adak yerine getirilir. Ayrıca Amasya merkeze bağlı Uygur beldesinde “Cafer Dede” türbesine götürülen hamile kalmak isteyen kadına yanındakiler, türbe çevresinden herhangi bir şey verirler. Bu yiyecek, meyve veya böcek olabilir. Bunu alan kadın her ne olursa olsun, çiğnemedi yutmalıdır. Kadının yuttuğu birden fazlaysa çocuğun ikiz olacağına inanılır (Kalay, 1998, s. 161).

Yine Artvin Yusufeli’de

- 1- Çocuğu olmayan kadına, kirpinin sidiği içirilirse çocuk, olacağına inanılır.
- 2- Bir kadının ilk çocuğu kız doğunca, çocuk yapmayan kadınlar bunun sonu eşi üstüne oturtulur. Böylelikle onun da çocuğa, kalacağına inanılır,
- 3- Dut pekmezi yapmak için kazanda haşlanan dutlar süzöldükten sonra kalan sıcak posanın üstüne çocuğu olmayan kadınlar “soğuklamıştır” inancıyla oturtulursa çocuk yapacağı inancı vardır.
- 4- Çocuğu olmayan kadınların bellerine şişe, ya da çömlek çekilir.
- 5- Kadın ziyaret yerlerine götürülür. Orada rüya için uykuya yatılır. Burada yaşanan rüyalar, çocuk olacağına ya da olmayacağına yorulur.
- 6- Sıcak su kaynaklı “çermik” lerde banyo alanların çocuğa kalacağına inanılır.
- 7- Kız iken katır üstüne binenlerin (katırlar kısır olduğı için) çocuk yapmayacaklarına inanılır. Bunun için kız çocukları katıra bindirilmez (Özder, 1967, s. 4390).

Uşak, Çolaklı’da önemli bazı hastalıklar geçiren, çocukken veya yeni yetişirken korkanların çocuğu olmaz. Allah vermez; sonradan çocuğu olanlar da olur. Çocuğu

olmayanların başvurduğu çareler: Dedeye (yatırlara), hocaya okutmaya, muska yazdırmaya giderler (Taylan, 1977, s. 8061).

Gölpazarı'nda çocuğu olmayan bir kadın, hiç çocuğu olmamış bir kadına belini çektirir, sardırır, bu halle kocası ile yatar. Çocuğu olmayan kadın, yeni çocuk yapmış kadının sıcak sonu üzerine oturur. Dedelere (Yataklara) adaklar adanır, koyun, horoz v.s. Civar köylerden birinde iki kaya arasında bir arslan ağzına benzer su varmış, çocuğu olmayan kadınlar bu suya taze yumurta atıyorlarmış, eğer çocuğu olacaksa içeri giriyormuş, olmayacaksa suyla birlikte dışarı çıkıyormuş (Batur, 1964, s. 3310).

Zile'de çocuğu olmayan erkekler, Havza'nın Hırlas köyü kaplıcasında suyun kaynadığı yerden bir parça kum alıp yerse; çocuk yapma kudretini kazanır. Yeni doğuran kadının “eşi” sıcak iken donsuz üzerine oturur; sahibinin haberi olursa müsaade etmez; çünkü çocuğu yaşamadığı gibi bir daha olmaz. Doğum evinin kargaşalığından istifade ederek yapılan bu işe mâni olmak için hususi bir dikkat gösterilir. Erkeğin menisi sulu olursa çocuk olmaz, koyu olursa çocuk yapma kudreti vardır; kokarsa yine çocuk olmaz. Komşuda yeni doğan çocuğun bezini çalarak aybaşı âdetinde tutunan kadının çocuğu olur (Öztelli, 1951, s. 434).

Samsun'da çocuğu olmayan kadın denizde kayıkla gezdirilirse çocuğu olur (Şişman, 2002, s. 446).

Bulgar dağında yaşayan Yörüklerde çocuğu olmayanlar türbeye giderler. Yörükler arasında Bozoğlan mağarasına giren kadınların çocuk sahibi, özellikle de erkek çocuk, olacağına inanılır (Yalman, 2000, s. 34, 285).

Ermış kişilerin kerametlerinden birisi de çocuksuz kişilere döl sağlayabilmesidir (Boratav, 1999, s. 43). Dolayısıyla, türbelere adak adanması türbelerin “kudret membaı” olarak görülmesiyle açıklanabilir (Acıpayamlı, 1961, s. 128). Çocuk sahibi olmak isteyenler atalar kültü bağlamında türbelere giderler. Yapılan dinî merasimden sonra mum yakılır, bez parçası bağlanır ve para atılır. Özellikle tek ağacın olduğu yerlerde eski bir mezarın olduğu düşünülür, çocuğu olmayanlar buraya gelip iki rekât namaz kılarlar ve bez (çabut parçası) bağlarlar (Gönüllü, 1986c, s. 34).

Gelinin zülfü kesildikten sonra oğlu ve kızı olan kadınlar gelinin başına süt sağlarlar. Süt aracılığı ile doğurganlık geline geçirilmeye çalışılmaktadır. Gelinin başı düzenlendikten sonra küçük çocuk başlıkları veya çocuğu olan kadınların başörtüleri eteğine konur. Çocuğunun olmasını isteyenler etrafa toplanır. Gelin eteğindekiyle üç defa döner ve bunları etraftakilerin üzerine saçar. Oğlan başlığı isabet eden kadının oğlu, kız başlığı isabet edenin de kızı olacağına inanılır (Santur, 1998, s. 146).

Adana

Çocuğu olamayanlar, ziyarete giderlerse çocuk sahibi olabileceklerine inanılır (K.3, K.45, K.59, K.69, K.70, K.71, K.76, K.77, K.78, K.79, K.81, K.96, K.107, K.132, K.133, K.146, K.148).

Ağaçlara bez bağlanırsa çocuk sahibi olmakla ilgili dileklerin gerçekleşeceğine inanılır (K.3, K.45, K.59, K.69, K.70, K.71, K.76, K.77, K.78, K.79, K.81, K.96, K.107, K.132, K.133, K.146, K.148).

Çocuk sahibi olmak için adak adanır. Çocuk sahibi olunursa adanan adağın yerine getirilmesi gerektiğine inanılır (K.19, K.31, K.134, K.135, K.139, K.162, K.188, K.190, K.191).

Hocalara, bakımcılara gidilerek hamaylı, muska yazdırılırsa hamile kalınacağına inanılır (K.73, K.77, K.86, K.87, K.147, K.150, K.158, K.164, K.165, K.167, K.168, K.179, K.180).

Çocuk doğurmak isteyen kısır kadın yeni doğum yapan kadının bebeğinin eşi üzerinde eş soğuyana kadar oturursa çocuğunun olacağına inanılır (K.40, K.68, K.70, K.98, K.104, K.108, K.118, K.120, K.122, K.130, K.152, K.196, K.197, K.200).

Çocuğu olmayan kadın muska yazdırırsa çocuğu olacağına inanılır (K.64, K.67, K.123, K.124, K.125, K.126, K.172, K.177, K.184, K.185, K.186, K.187).

Çocuğun olmamasının kader olduğuna inanılır. Bunun Allah'ın takdiri olduğuna inanılır (K.19, K.20, K.37, K.67, K.115, K.117, K.136, K.137, K.138, K.150, K.151, K.161, K.163, K.178, K.179).

Çocuğu olmayan kadınlar, gül dalına veya ağaç dalına salıncak kurup, içine oyuncak bebek bırakılırsa çocukları olacağına inanılır (K.1, K.5, K.8, K.25, K.56, K.108, K.112, K.143).

Çocuğu olmayan kadınlar bir taş alarak, o taşı mezar taşına sürerler. Taş mezar taşına yapışırsa o kadının çocuğunun olacağına inanılır (K.71, K.90, K.91, K.92, K.112, K.113, K.116, K.117, K.118).

Çocuğu olmayan kadınlar bağırılmasına taş basarlar. O taşın çocuklarının yerine geçtiğine inanılır (K.71, K.90, K.91, K.92, K.112, K.113, K.116, K.120).

Rüyada balık görmek çocuk anlamına gelir. Rüyada balık görenin çocuğu olacağına inanılır (K.2, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29).

4.1.1.2. Gebe Kadının Kaçınmaları / Uygulamaları

Türk Dünyası

Nasrattınoğlu, Gagavuzlarda gebe kadının kaçınmalarını ve uygulamalarını şöyle sıralamıştır:

Hamile ateşe bakarsa, çocuğun yüzünde lekeler oluşur.

Hamile, rahat bir insana bakarsa, doğumu rahat olacaktır.

Hamile horoz keserse, çocuğun başı küçük olur.

Hamile tavuğun midesini yerse, çocuğun dudakları kalın olur.

Hamile tavşan yerse, bebeğin dişleri tavşan dişi gibi olur.

Hamile balık yerse, çocuğun kuyruk sokumu çıkıntılı olur.

Hamile meyveyi sonuna kadar yemeli, yarım bırakırsa, çocuğun doğumu güç olur.

Hamile korku veya heyecan nedeniyle panik halinde iken, eliyle vücudunun kapalı yerlerine vurmali; ah vah derken, meselâ yüzüne vurursa, çocuğun yüzünde lekeler oluşur.

Ceninde oluşan bebeğin ilk kıpırdanışında hamile, ay veya güneşe bakarsa, çocuğun yüzü güzel olur.

Hamile yalan söylememeli, sır saklamamalı, aksi halde bebeğini düşürür.

Hamile, zincir üzerinden geçmemeli, aksi halde bebeğin bağırsakları düğümlenir.

Kötü ruhlardan korunmak için, hamileliğin son üç günü ve doğumdan sonraki üç gün kadına su yerine rakı verilir.

Doğumun rahat olması için, hamile soba küreğinin üzerinden atlatılır; ayağı ile kapının eşiğine vurur, oda içinde gezdirilir, banyoya sıcak su ile duş aldırılır, erkeğin kuşağından tutup asılması istenir, tavana bağlanan bir ipe asılması sağlanır, erkeğinin ellerini yıkadığı suyu içer.

Köylerde ebelik görevini köy babusu; yani köyün en yaşlı kadını yapar. Babu hamilenin odasına girince haç çıkarır, üç kez sağa sola tu tu diyerek, kötü ruhları kovar, futasını çıkarıp, hamilenin üzerine koyar (Nasrattınoğlu, 2006, s. 320, 321).

Kıbrıs'ta kadın ay hastalığından kesilip aşermeye başlayınca, hamile olduğunu anlar; ancak nazardan çekindiği için hamileliğini elinden geldiğince gizlemeye çalışırdı. Hamile, çocuğunu düşürmemek, sakat doğurmamak ve nazardan korumak için şu önlemleri alırdı:

- 1- Hamile, çocuklarının çirkin, sakat ve hastalıklı olmaması için çirkinlere, sakatlara ve hastalıklı insanlara bakmaz.
- 2- Hamile, siyah renkli çocuk doğurmamak için zencilere, yarık dudaklı çocuk doğurmamak için de tavşana bakmaz.
- 3- Sakat çocuklara gülen, onlarla alay eden kadının doğuracağı çocuk da sakat olur.
- 4- Hamile, cenaze kalkacak eve gitmez, ölü yüzü görürse karnındaki çocuk ölür.
- 5- Canının çektiği yiyeceği hemen bulup hamileye vermelidir, eğer verilmezse doğacak olan bebeğin üzerinde bu nesnenin lekesi çıkar (Saraçoğlu, 1989, s. 55, 56).

Anadolu

Tekirdağ'da doğum yapacak kadının doğum anında en son neye bakarsa bebeğinin ona benzeyeceğine inanılır. Çirkin kişilere bakmaktan kaçınılır. Gebe kadın ölü evine gitmez, doğacak çocuğun hastalıklı olacağına inanılır. Tekirdağ'da doğacak çocuk güzel olsun diye yapılan uygulamalar şunlardır: Güzel kimselere bakılır. Gül koklanır. Doğacak çocuk güzel olsun diye yumurta üstüne oturtulur (Artun, 2008, s. 250).

Amasya'da kadın aşerer. Hamilelik anlaşıldığı vakit hamile kadın, çocuğunun kime benzemesini istiyorsa ona bakar. Keçi kesilirken ona bakmamalıdır, çocuğun gözlerinin o keçinin gözlerine benzeyeceği düşünülür, eğer gözlerine bakmışsa, birden üstündeki giysinin önünü sert bir şekilde açmalıdır. Bu şekilde kötü bir etki bertaraf edilecektir. Tavuğa bakılmaz, bakılırsa çocuğun boynunun tutmayacağına inanılır. Tüylü, kıllı hayvanlara bakılmaz (Kalay, 1998, s. 162).

Adana

Adana ve çevresinde doğacak çocuğun sağlıklı ve güzel olabilmesi için yapılan pratikler: Doğum sağlıklı olsun diye doğum odasında sağlıklı çocuk bulundururlar. Gebe kadın, çocuk geri zekâlı olmasın diye beyin yemez. Tavşana, deveye bakılmaz (Başçetinçelik, 2009, s. 7).

Gebe kadının cenazenin olduğu yere yaklaşmasının iyi olmadığına inanılır. Yaklaşmak zorunda kalırsa ayakta durması gerektiğine inanılır. Hamile kadın oturursa çocuğunun düşeceğine inanılır (K.6, K.7, K.8, K.34, K.38, K.40, K.47, K.84, K.85, K.163, K.171, K.172).

Hamile kadın kömür yerse çocuğunun gözlerinin siyah olacağına inanılır (K.2, K.5, K.33, K.55, K.67, K.73, K.74, K.104, K.105, K.135, K.139, K.193, K.195, K.199).

Hamile kadın yeşillik yerse çocuğun gözlerinin yeşil olacağına inanılır (K.42, K.43, K. 45, K.56, K.58, K.89, K.90, K.103, K.109, K.111, K.189, K.190, K.191, K.196, K.197, K.198, K.199, K.200).

Gebe kadın çok lahana yerse çocuğun saçının kıvrıkcık olacağına inanılır (K.4, K.5, K.8, K.33, K.56, K.57, K.58, K.87, K.89, K.90, K.91, K.123, K.145, K.156, K.178, K.189, K.190, K.193, K.195, K.197).

Hamile kadın elma yerse çocuğunun yanaklarının kırmızı olacağına inanılır (K.11, K.22, K.23, K.25, K.39, K.40, K.45, K.77, K.88, K.142, K.143, K.156, K.189, K.199, K.200).

Hamile kadın ayva yerse çocuğunun güzel olacağına inanılır (K.39, K.40, K.44, K.45, K.48, K.55, K.77, K.88, K.89, K.90, K.91, K.94, K.95, K.96, K.175, K.187).

Hamile kadın karaciğere dokunup sonra da kendi vücudunun herhangi bir yerine dokunursa karnındaki çocuğun vücudunun da aynı yerinde ciğerin renginde iz çıkacağına inanılır (K.23, K.37, K.43, K.45, K.47, K.55, K.67, K.70, K.79, K.117, K.120, K.150, K.153, K.176, K.187, K.188, K.190, K.195, K.198, K.200).

Hamile kadın tavşan görürse çocuğunun tavşan (yarık) dudaklı olacağına inanılır (K.3, K.4, K.23, K.32, K.47, K.56, K.59, K.67, K.78, K.80, K.81, K.82, K.84, K.89, K.100, K.111, K.113, K.115, K.129, K.120).

Aya bakan gebe kadının çocuğunun ay gibi güzel olacağına inanılır (K.67, K.89, K.90, K.97, K.105, K.112, K.119, K.120, K.121, K.165, K.171, K.178, K.189, K.194, K.198).

Değirmenlerin cinin, perinin eğleştiği yerler olduğuna inanıldığı için gebe kadınların değirmenin yanına yaklaştırılmaması gerektiğine inanılır (K.47, K.50, K.53, K.65, K.67, K.70, K.78, K.123, K.156, K.157, K.178, K.179, K.180).

Hamile kadına ev işleri yaptırılırsa, hareket ederse, çocuğun daha kolay doğacağına inanılır (K.15, K.17, K.39, K.41, K.53, K.54, K.56, K.67, K.87, K.99, K.100, K.101, K.102, K.149, K.150).

Anne hamileyken kime dikkatle baktıysa çocuğun ona benzeyeceğine inanılır (K.45, K.12, K.14, K.28, K.29, K.30, K.40, K.41, K.44, K.55, K.66, K.67, K.121).

Hamile kadının ocak kenarına oturmasının uğursuzluk getireceğine inanılır (K.27, K.28, K.36, K.39, K.40, K.45, K.56, K.57, K.67, K.100, K.10).

Hamile kadın çok yumurta yerse çocuğun saçsız doğacağına inanılır (K.67,

K.73, K.74, K.104, K.105, K.135, K.139).

4.1.1.3. Aşerme

Boratav, aşerme sözcüğünün aslında ‘aş yeme olduğunu yazar. Bu biçimiyle yiyecek şeylerden tikslenme anlamına gelmektedir. Deyim giderek anlam değiştirmiş ‘hamile kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması’ bağlamında kullanılmaya başlanmıştır (Boratav, 1999, s. 146).

Kalafat, bu inançla ilgili çalışma yaptığı Balkanlar, İdil-Ural Bölgesi, Kırım-Kafkasya, Altaylar, Ulug-Türkistan ve Orta Doğu’dan yaptığı tespitlerde Aşerme/Yerikleme Türk halkları arasında çok yaygın bir inanç olduğu sonucuna varmıştır. Türk destanlarında Aşerme ve kelimenin etimolojisine dair yapılmış çalışmalar da bilinmektedir (Mehmet Aça, “Türk Destanlarındaki Aşerme (Yerikleme) Motifinin Destan Kahramanları Üzerindeki Etkisi ve Hayvan Ata (Ecdat) İnancıyla Olan Bağlantısı, *Milli Folklor*, 1997 S. 34, s. 78 -81’den akt. Kalafat, 2002, s. 169).

Türk Dünyası

Kalafat, Türk destanlarından; Manas, Dede Korkut, Tahir ile Zöhre, Asuman ile Zeycan, Kerem ile Aslı’da aşermek kavramının geçtiğini söyler. Merhum Sivaslı halk bilim hocamız Sedat Veyis Örnek, Aşermeyi, fizyolojik bakımdan kadın bünyesindeki kimi maddelerin eksikliğini gidermek amacıyla yenilme ya da içilme arzusudur. Bilinçaltında yatar ve anolojik (benzetmeli) büyüünün etkisiyle de yeğlenmektedir. “Ye ekşiyi doğur Ayşe’yi” veya “ Ye tatlıyı doğur atlıyı” tekerlemeleri ile olayı özetlemektedir (Örnek, 1977, Türk Halk Bilimi, Ankara: 1977, s. 134-135’ten akt. Kalafat, 2002, s. 169). Aşermenin etimolojisini; aş yeme, aşı beğenmeme, şeklinde yapmaktadır. Bu vesile ile aşermek, aş yermek, aş çalmak, yerikleme, başı kel olmak, başı döngün olmak, başıbozuk olmak, başı bulanık olmak, göynü kötü olmak tanımları üzerinde durmaktadır (Kalafat, 2002, s. 169).

Hamile kadının canının bir şeyler çekmesi “aşerme” Türk halkında çok önemsenir. Tatar Türklerinde hamile kadına aşerdiği sırada istediği her şeyi bulup yedirmeye çalışırlar. Ayrıca balık isteyip de yiyemeyen kadınların çocuklarında çeşitli sakatlıkların ortaya çıkacağına inanılır. Yılın yarısı karlı ve soğuk geçen ve meyvelerin az yetiştiği bir iklimde yaşayan Tatar kadınları için aşerme, çok zor bir dönemdir. Bir kadın, istediği bir meyveyi yiyemezse, çocuğunun vücudunda o meyveyi andıran bir iz

kalacağına inanılır. Yeni doğum yapan kadın, hiç olmazsa çocuğu emzirdiği dönemde aşerme sırasında yiyemediği meyveyi bulup yemelidir ki o zaman izin kaybolacağına inanırlar (Çelik, 2008, s. 309)

Aşeren kadının, aşerdiği yiyeceğin temin edilmesi gerektiği inancı Suriye Türkmenlerinde de vardır. Buradaki inanca göre aşerilen besin temin edilmez ise çocukta sakatlığın yanı sıra vücut lekeleri de olur (Kalafat, 2002, s. 171).

Uluğ Türkistan'ın birçok yerinde, Aras Vadisi'nde aşerme yerikleme olarak bilinir. Nahçıvan Türklerinde yerikleyen kadının canının çektiği yiyecek temin edilmez ise, kadın dayanılmaz acılar çeker. Böyle anne adayları duvar sıvası, toprak dahi yiyebilirler. Amasya, Kırgızistan ve Kazakistan, Ahıska Türkleri arasında da aşerme/Yerikleme inancı çok yaygındır (Kalafat, 2002, s. 171).

Anadolu

Artvin Vezirköy'de kadın hamile olduğunu "aşermesinden" anlar. Çocuğun karında oynaması ise tamamen onun hamile olduğunun ispatıdır (Karataş, 1991, s. 64).

Taş, Erzurum'da aşerme ile ilgili inanışları şöyle sıralamıştır:

- 1- Yerikleme (Aşerme) zamanı muşmula yiyen gebenin çocuğu kıllı olur. Ayva yiyenin çocuğu güzel olur. Nar yiyenin çocuğunun yanakları kırmızı, ekşi pestil yiyenin çocuğu esmer olur.
- 2- Yerikleyen tatlı yerse çocuğu gürbüz, ekşi yerse çocuğu zayıf ve çirkin doğar.
- 3- Yerikleme zamanı karabiber yiyenlerin çocukları benli, zeytin yiyenlerin gözleri siyah, portakal, elma yiyenlerin çocukları güzel doğar.
- 4- Yerikleme zamanı güzele bakan gebe, güzel çocuk doğurur.
- 5- Yerikleyen gebeye arzu ettiği şey verilmezse ve tattırılmazsa, doğacak çocuğun gözü şaşlı olur, çocuk sakat doğar ve düşük olma ihtimalleri vardır.
- 6- Yerikleyen gebe ayva yerse çocuğu bilgili, elma yerse yanakları kırmızı, nar yerse dişleri inci gibi, çiğ lahana yerse çocuk beyaz doğar.
- 7- Yerikleyen gebe, kekik eti yerse çocuğu dilli, balık yerse çocuğu balık ağızlı, paça yerse çocuğu sümüklü olur.
- 8- Camış eti ve sütü yiyen gebe kadının çocuğu geç doğar, inatçı olur.
- 9- Yerikleme zamanı tavşan eti yiyen gebe kadının çocuğu gözleri açık uyur (Taş, 1996, s. 191)

Amasya'da kadın aşerirken; çocuğun yanakları al al olsun diye elma, gamzesi

olsun diye ayva yenilir. Kadın aşerdiği yiyeceği yiyemezse çocuğun bir yerinin eksik olacağına, iyi gelişmeyeceğine inanılır (Kalay, 1998, s. 163).

Posof'ta hamile kadınlara, gebeliği sırasında çocukları güzel olsun diye, ayva ve nar yedirilir. Aşerme devresinden doğum anma dek, canının çektiği her şey mutlaka bulunup yedirilir. Yemesini istediği şeyi yiyemeyen hamile kadının çocuğunun anormal ve sakat doğacağına inanılır (Aydınoglu, 1968, s. 5084).

Uşak, Çolaklı'da aşeren kadın, kuruyemiş, meyve, ekşi turşu gibi şeyler yemek ister. Canı istediği alınmazsa, çocuğun bir yerinin eksik olacağına inanılır (Taylan, 1977, s. 8061).

Samsun'da Hamile kadın aşerdiği dönemlerde ciğer, çilek, zeytin, salça ve nar gibi yiyeceklerden yedikten sonra ellerini yıkamadan yüzüne ya da vücudunun herhangi bir yerine değdirirse, doğacak olan çocuğunun da vücudunun aynı yerinde yediği gıdanın rengine benzer bir iz oluşur. Hamile kadın elma yerse doğacak çocuğu güzel olur. Ayva yerse çocuğun benzi sarı olur (Şişman, 2002, s. 446).

Adana'da

Hamile kadın kendi eliyle yumurta pişirip yerse çocuğunun yüzünün gamzeli olacağına inanılır (K.1, K.3, K.6, K.7, K.45, K.48, K.54, K.79, K.98, K.112, K.118).

Hamilelik sırasında anne ayva yerse çocuğunun güzel olacağına inanılır (K.20, K.22, K.49, K.50, K.54, K.61, K.71, K.81, K.89, K.90, K.189, K.194, K.199).

Aşeren kadının isteği derhal yerine getirilir. Yoksa çocuğun bir yerinin eksik ve sakat olacağına inanılır (K.27, K.28, K.36, K.39, K.40, K.45, K.56, K.57, K.67, K.100, K.101, K.112, K.119, K.178, K.179).

Aşeren hamile kadının canının istediği yiyecekler alınmazsa günaha girileceğine inanılır (K.3, K.9, K.11, K.15, K.37, K.39, K.50, K.55, K.66, K.77, K.78, K.90, K.93, K.95).

Aşeren kadının canının istediği yiyecekleri üç kere bulup getirenin cennete gideceğine inanılır (K.19, K.23, K.45, K.47, K.86, K.87, K.95, K.96, K.99, K.150, K.153).

Gebe kadınının yanında yenen yiyeceğin canının çektiği düşünülerek kesinlikle tattırılması gerektiğine inanılır (K.6, K.34, K.45, K.49, K.51, K.53, K.67, K.69, K.90, K.163).

4.1.1.4. Doğacak Çocuğun Cinsiyetinin Anlaşılması

Kadın hamile olduğunu anlar anlamaz merak edilen ilk şey çocuğun cinsiyeti olur. Hamile bir kadının doğuracağı çocuğun cinsiyeti, her toplumda merak konusudur. Çağımızda tıp bilimi hamileliğin başlamasından kısa bir süre sonra bu soruya kesin yanıt verebiliyor. Ancak geçmişte kadının görüntüsüne, hareketlerine, doğum sancısının belirme biçimine dek birçok emareyi ölçüt olarak tahminlerde bulunulmaktaydı.

Bir çocuk bir yere bıçak ve tarak saklar. Gelin bıçağı bulursa oğlu, tarağı bulursa kızı olacağına inanılır. Gelinin başına örtü örtülüp, koltuğuna ekmek konularak genç kızlar ve yengeler eşliğinde su kenarına veya çeşme başına götürülür. Yengeler tarafından daha önce saklanmış olan tarak ve bıçak geline buldurulmaya çalışılır. Gelinin tarağı bulursa kızı, bıçağı bulursa oğlu olacağına inanılır. Gelinin bıçağı bulması halinde ilk müjdeyi damada götüren kişi damattan bahşiş alır. Pek çok motifin bir arada bulunduğu bu uygulamada tarak kız çocuğunu, bıçak ise erkek çocuğunu temsil etmektedir. Bu uygulamanın subaşında yapılması doğumun temiz, kolay, akıcı bir şekilde gerçekleştirilmesi amacına yöneliktir. Burada da sempatik büyüden yararlanıldığı görülmektedir (Santur, 1998, s. 146).

Bir oğlan ve kız çocuğuna oklava verilerek gelinin başının üzerine konmuş olan kaşık üç kere düşürülür. Oğlan çocuğu düşürürse oğlu, kız çocuğu düşürürse kızı olacağına inanılır. Oklavaya sarılmış temiz bir çarşaf gelinin başı üzerinde dört kere dolandırılır. Bu çarşafli oklava dışarı çıkarılır. O anda dışarıdan kim geçerse gelinin ilk çocuğunun o cinsiyetten olacağına inanılır. İlginç bir uygulama da gelinin eline yumurta verilmesidir. Gelin bu yumurtayı havuz başına koyar, çocuklar da onu oradan alırlar. Yumurta doğurganlığın ve tavuğunki kadar kolay bir doğum yapılmasının sembolüdür (Santur, 1998, s. 146).

Türk Dünyası

Gagavuzlarda, göbeği sivri olan hamile kadının oğlan, göbeği yuvarlak olanın ise kız doğuracağına inanılır. Hamilenin canı turşu isterse oğlan, tatlı isterse kızı olacaktır. Çocuğun cinsini öğrenmek için, bir iğneye iplik takılarak aşağıya sarkıtılır; iğne dönerek inerse kız, doğrudan inerse oğlan olacak demektir. Hamilenin yüzüne lekeler oluşmuş ise kızı, yüzü temiz ve pak ise oğlu olacak demektir. Hamile, doğuma doğru daha da güzelleşmiş ise oğlan, çirkinleşmiş ise kız doğuracak demektir. Zira kızın, anasının güzelliğini çalacağına inanılır (Nasrattınoğlu, 2006, s. 319).

Tatarlarda, rüyada demirden yapılan nesneler (bıçak, hançer, kılıç, balta vb.) çocuğun erkek olacağına işaret eder; çünkü çok eskiden sivri, keskin nesneler, hele savaş aletleri, erkeklik simgesi olarak kabul edilirmiş. Rüyada görünen yazma, mermer taşı veya dolunay, çocuğun kız olacağına işaret eder. Ayrıca, hamile kadının güzelleşmesi oğlan çocuğuna, çirkinleşmesi ise kız çocuğuna yorumlanır. Bir inanca göre kız çocuğu, annesinin güzelliğini kıskanırmış. Hamile kadının yüzü kırmızı olursa kız, esmer olursa oğlan çocuk doğuracağını da söylerler. Çift fındık bulup yiyen kadının ikiz çocukları doğar derler. Elma yiyen hamile kadının ise çocuğunun güzel olacağına inanılır (Çelik, 2008, s. 309).

Anadolu’da olduğu gibi Kıbrıs’ta da doğacak çocuğun daha çok erkek olması istenmektedir. Erkek çocuk, ekonomik koşullar nedeniyle babaya yardımcı olur, zürriyeti devam ettirir. Bu nedenle doğacak çocuğun cinsiyeti ailede büyük bir merak konusudur. Bu konuda Kıbrıs’ta geçerli olan halk inançları şunlardır:

- 1- Bir minderin örtüsü altına bıçak ya makas konur. Hamile bıçağın üstüne veya yakınına oturursa erkek, makasın üstüne veya yakınına oturursa kız çocuğu doğurur.
- 2- Bazı yörelerimizde ise Amasya’da uygulanan bir yöntemin varyantına başvurulur. Evin bahçesine arpa ve buğday ekilir. Bunlar her gün hamilenin idrarı ile sulanır. Önce buğday çimlenirse çocuk kız, arpa çimlenirse erkek olacak denir.
- 3- Hamile, gün geçtikçe güzelleşir veya yüzünde lekeler çıkarsa erkek, çirkinleşirse kız doğurur.
- 4- Hamilenin bir yakını rüyasında hamilenin kız çocuğu doğurduğunu görürse erkek, erkek çocuğu doğurduğunu görürse kız doğurur.
- 5- Çocuk, ana rahmine düştükten dört ay önce seyrirse erkek, dört ay sonra seyrirse çocuğun kız olacağı yargısına varılır.
- 6- İğne kâğıda sarılarak hamileye uzatılır. Hamile iğneyi uç tarafından tutarsa erkek, delikli tarafından tutarsa kız doğurur.
- 7- Hamile kız doğuracaksa ekşiye, erkek doğuracaksa tatlıca aşerer.
- 8- Bu arada insan vücudunun bazı kısımları ile ilgili olarak oluşmuş inançlarımız da vardır.
 - a) Hamilenin kalçaları büyürse, yüzü şişerse veya dudakları kalınlaşırsa kız doğurur.

- b) Karnı sivri olan hamile erkek, karnı yuvarlak olan hamile, ise kız doğurur (Saraçoğlu, 1989, s. 55, 56).

Anadolu

Gaziantep'te erkek çocuk istenilir, kız; kız istenilir erkek doğar ve bu durum değişmez ise, ilk önlem olarak çiftler arasındaki cinsel birleşmeden sonra, eğer oğlan isteniliyorsa, sağ tarafa, istek kız ise sol tarafa yatırılır. Ayrıca erkek istenildiği halde hep kız olursa çocuğun saçları erkek biçiminde kestirilir. Tersine bir durum da oğlanın kız gibi saçları uzatılır. Bu eylem yedi yaşına kadar sürer. Bütün bu önlemlerden sonra dileğin yerine getirileceğine inanılır (Güzelbey, 1981, 21).

Artvin Vezirköy'de de Anadolu'da yaygın olduğu üzere gebe kadının ve çevresinin en merak ettiği konulardan biri çocuğun cinsiyetinin ne olduğudur. Bu nedenle gerek hamile kadın gerekse çevresi birbirlerinden habersiz çocuğun cinsiyetini tayin amacıyla çeşitli pratikler, uygulamalar âdet ve inanmaları yerine getirmeye çalışırlar. Çocuğun cinsiyeti gebe kadının hal ve tavırlarından anlaşılmaya çalışılırken, yedikleri, içtikleri ve fizikî görünümü de çevreye bazı ipuçları verir.

Kadının fizikî görünümü, çocuğun cinsiyeti konusunda çevresinin tahminde bulunmasına yardımcı olur.

Kız çocuk sol tarafta, oğlan ise sağ tarafta canlanır.

Kız çocuğu fazla mide kazıntısı yapar. “Kızın saçının annesinin midesine değmesi, annenin midesinin bulanmasına neden olur” açıklaması getirilmiştir.

Kız çocuğu sol taraftan, oğlan çocuğu sağ taraftan döner.

Kız çocuğu nazlıdır, yavaş hareket eder. “Kız nazlı geliyor” denilir.

Kız doğuracak kadın güzelleşir. Buna karşın erkek doğumu yapacak kadın çirkinleşir yüzüne “is” çöker.

Erkek çocuğu olan kadının yürüyüşü yavaş, ağır olur.

Anne erkek çocuğuna hamile ise kamı sivri, kız çocuğuna hamile ise kamı yaygın olur.

Hamile kadın tatlıyı çok yerse erkek, ekşiği çok yerse kız çocuğu olur.

Kadının karnı ortadan ikiye yarılmış ise ikiz doğum yapacaktır (Karataş, 1991, s. 65).

Erzurum'da gebe kadından habersiz, bir minder altına bıçak, diğer minder altına makas veya ayna konur. Gebe kadın odaya girdiğinde bıçak bulunan minder üstüne oturursa doğacak çocuk erkek, eğer ayna veya makasın bulunduğu minder

üzerine oturursa doğacak çocuk kız olacaktır. Gebelik döneminde kadın güzelleşirse çocuğu oğlan, çirkinleşirse doğacak çocuğu kız olacaktır. Anne adayının karnı yuvarlaksa erkek, karnı şişkin ve sivri ise kız doğuracaktır. Anne kamında çok oynayan çocuk erkek, az oynayan çocuk kız olacaktır. Düğünlerde gelinin kucağına oğlan çocuğu oturtulursa ilk çocuğunun erkek olacağı inanışı yaygındır (Taş, 1996, s. 194).

Ankara'da hamile kadının dış görünüşü ve davranışları, doğacak çocuğun cinsiyetini ve özelliklerini haber veren bir mesaj olarak kabul edilir. Aile ve akrabaları da gebe kadının bu davranış ve özelliklerinden yola çıkarak bir takım tahminlerde bulunurlar:

Kadının karnı ve kalçası küçükse oğlan olur.

Kalça geniş, karın genişse doğacak çocuk kız olur.

Yüzlerinde çil olursa kız olur.

Kadın, hamileliğinde daha da güzelleşirse oğlan olur.

Hamile kadın bol bol ekşi, acı yerse doğacak çocuk kız olur.

Hamile kadın uykuya düşer, halsizleşirse, doğacak çocuk kız olur.

Hamile kadın ayıya bakarsa doğacak çocuk kıllı, maymuna bakarsa çirkin olur diye halk arasında söylentiler vardır.

Hamile kadın sekiz, dokuzuncu ayında dimdik ayakta durduğu zaman ayağının başparmaklarını göremezse, doğacak çocuk ikiz olur.

Hamile kadının yüzlerinin çil oluşu, uykuya düşmesi, tembelleşmesi, acı, ekşi yemesi kız çocuğu doğuracağına, aksine, kadının güzelleşmesi, tatlı yiyecekler yemesi de erkek çocuğu doğuracağına yorumlanmaktadır. Bu da toplumumuzda erkek çocuğunun kız çocuğuna tercih edildiğini bildiren bir örnek olarak kabul edilebilir (Erdoğan, 1995, s. 103).

Erzurum Narman'da Çocuğun cinsiyetini belirlemek için çeşitli yollara başvurulduğunu çevresini iyi gözlemleyen köy ebesi de bilmektedir. Kız çocuğunun anne karnında hızla döndüğünü, erkek çocuğunun ise yavaş döndüğünü; kız çocuğunun karında yumuşak, erkek çocuğunun ise taş gibi sıkı durduğunu, kadının çocuğunun sağ tarafta ve kırk günlükken oynaması cinsiyetinin oğlan olduğuna, hamile kadının kamının sivrililiği erkek olduğuna, yayvan olursa kız olduğuna işarettir. Hamile kadının tatlı yemesi, tatlıya aş yemesi, meyve ve eti çok yemesi çocuğun sağlıklı olacağını gösterir. Anadolu'da çok yaygın olduğu üzere erkek çocuk beklentisi Çimenli Köyü'nde de fazladır. Bu beklentiyle hamile kadın kırk Yasin okuyup kâğıda yazılarak

bir bardak içinde ıslatılır. Sabahlan aç karnına kibleye dönüp “Bismillahirrahmannirrahim” diyerek içir (Karataş, 1995, s. 151).

Artvin’de Kadın kız doğuracaksa teni beyazlar, yüzüne çil döker. Oğlan karnı sivri, kızınki yaygın olur. Kız olunca kalçalar şişer, oğlan olunca toplanır. Meme uçları siyahlanırsa oğlan olur. Erkek sancısı belden gelir, hafif olur. Kız sancısı kasıktan gelir ağır olur. Kız çocuğu tez oynar, oğlan çocuğu geç oynar. Kız hamileliği ağır, oğlan hamileliği hafif olur. Kız sancısı kalçadan nazlı nazlı gelir, oğlan sancısı belden hızlı gelir (Balıkçı, 2001, s. 47).

Amasya’da hamile kadının kalçaları iri olursa çocuk kız, aksi olursa çocuk erkektir. Çocuk soldaysa kız, sağda ise erkek olacağına inanılır. Annenin karnı sivriyse çocuk erkek, yayvansa kız olur. Hamile kadının canı ekşi, acı çekerse çocuk kız, tatlı çekerse erkek olur. Çocuk hareketli ise kız, az hareketli ise erkek olacağına inanılır. Adet kanamasından sonraki ilk on beş gün içinde kadın hamile kalırsa çocuk kız, on beşinden sonra hamile kalırsa çocuğun erkek olacağına inanılır. Anne çirkinleşirse kız, güzelleşirse oğlan olur. Gebe kadının meme uçları siyahlaşırsa çocuğun erkek olacağı düşünülür (Kalay, 1998, s. 163).

İstanbul’da çocuk doğmadan önce cinsiyetinin tayini için herhangi bir evde bir odaya iki minder, bunlardan birinin altına bıçak ve ötekinin altına da makas koyarlar. Gebe kadın odaya girince bunlardan altında bıçak olan, minderin üzerine oturursa doğacak çocuğun erkek olacağına, altında makas olan minderin üzerine oturursa doğacak çocuğun kız olacağına hükmedilir. Gebe kadın doğuracağı çocuk için biçip diktiği ilk gömleği kendi kulağının arkasında tutar. Bu halde iken odaya, önce erkek girerse doğacak çocuğun erkek, kadın girerse doğacak çocuğun kız olacağı farz edilir. Doğacak çocuğun ilk gömleği biçilirken, gömleğin yakası kesilir, gebe kadının koynuna konulur, bu halde odaya önce erkek girerse doğacak çocuğun erkek, kadın girerse doğacak çocuğun kız olacağına inanılır. Bir sahan kapağının altına makas, başka bir sahan kapağının altına da erkek anahtar konulur. Gebe kadına bu sahan kapaklarından birisini açması söylenir. Gebe kadın altında makas bulunan sahan kapağını açarsa doğacak çocuğun kız, altında anahtar bulunan sahan kapağını açarsa doğacak çocuğun erkek olacağı kabul edilir (İlgaz, 1956, s. 1338).

Artvin Yusufeli’de

- 1- İki canlı kadın rüyasında parmağına yüzük takınırsa, kiraz ya da fasulye toplarsa çocuğunun kız olacağına inanılır.

- 2- Rüyada bıçak görme, armut toplama, çocuğun erkek doğacağına işarettir.
- 3- Gebe kadının başına, haberi olmadan tuz dökülür. Bu sırada kadının el hareketlerine dikkat edilir: Belden aşağı olan kısımlardan birine el götürür ya da onlara bakarsa doğacak çocuk kızdır. Aynı ilgiler belden yukarı görülürse oğlan doğacaktır.
- 4- Bir elbise biçilirken yaka kısmından çıkarılan parçayı gebe kadın niyet tutarak alıp başının üstüne koyar. Bundan sonra dışarıdan eve ilk girecek kimseye dikkat edilir; giren kimse erkekse çocuk erkek, kadınsa kız olacağına inanılır.
- 5- Niyet tutularak iki minderden birinin altına bıçak, ötekine makas konulur. Sonra gebe kadın habersizce çağırılır minderlerden birine oturması söylenir. Bıçak üstüne oturursa çocuğu erkek, ötekine oturmuşsa kız doğacağına yorulur (Özder, 1967, s. 4390).

Gölbaşı'nda Hamile bir kadın, odaya girmeden iki minderden birinin altına makas, birine bıçak korlar. Eğer altına makas konan mindere oturursa, kız; bıçak konana oturursa erkek olacağına inanılır. Hamile kadının haberi olmadan başına tuz serperler, o esnada elini burnuna götürürse, oğlan; ağzına dokunursa, kız olacağına inanılır. Bir bardağa su konur, üzerine hamile kadının sütü sağılır. Süt dağılırsa kız; top olarak inerse, oğlan olacağına delâlet edermiş (Batur, 1964, s. 3310).

Tire'de bebeğin gömleği dikilirken yakadan artan parçalar kullanılmaz. Bu parçalar pencereden atılır ve sokak gözetlenir. Bu sırada yoldan erkek geçerse oğlan, kadın geçerse kız doğacağına hükmedilir. Hamile kadına belli edilmeden gittiği evde başına tuz konulur. Eğer hamile, bu vaziyette iken elini önce burnuna götürürse oğlan, ağzına götürürse kız doğuracağına inanılır (Artan, 1973, 6724).

Zile'de çocuk ilk defa sağda oynarsa oğlan, solda oynarsa kız olur. Kadın gebe iken kalçası iri olursa kız, ufak olursa oğlan olur. Ana rahmine düştüğünden itibaren kırk gün olunca oğlan, dört buçuk aylık olunca kız oynar. Ananın memesinin ucu, sekiz aylık iken al olursa oğlan, mor olursa kız olur. Değirmi karın kız, sivri karın oğlan olacağına delâlet eder. Çok kız doğuranlar oğlan olsun diye (Evrân Çelebi) tekkesini ziyaret ederler. Bu tekke komşu ilçe Erbaa'dadır. Yedi ve sekizinci aylarda göbeğin üstünde bir çizgi hâsıl olur; bu çizgi sağa meyil ederse oğlan, sola meyil ederse kız olur (Öztelli, 1952, s. 478).

Sivas'ta çocuk erkek olacak ise süt sağ memeden gelir, sütü koyu ve beyaz olur.

Memelerine süt geldiğinde gebe bir bardak suya süt sağlar, süt suyun dibine çöker ise çocuğun oğlan, üstte kalırsa kız olacağına inanılır. Çocuk oğlan ise sağılan süt suda dağılmaz toplu kalır, dağılırsa kız olacağına inanılır. Gebeliğin altıncı ayından sonra göğüsten sıkılarak alınan süt patlıcan kurduna damlatılır, doğacak çocuk kız ise kurt ölür, oğlan ise yaşar. Hamile kadın eline kendi sütünü sağlar ve içine bir pire atar. Pire sıçrayarak çıkarsa doğacak çocuk erkek, sıçrayıp çıkamaz ise çocuğu kız olur (Akçiçek, 1988, s.59).

Malatya’da hamile kadın olduğundan daha güzelleşirse oğlan doğuracağına, çirkinleşirse kız doğuracağına inanılır.

Karın öne doğru sivri olursa oğlan, yuvarlak olursa kız olacağına inanılır.

Hamile kadın ayakucuna basarak yürürse oğlan, topuklarına basarak yürürse kız olacağına inanılır.

Hamile kadının idrarıyla sulanan arpa ve buğday tohumlarından arpa önce filizlenirse oğlan olacağına inanılır.

Samsun’da doğacak bebeğin cinsiyetiyle ilgili inanılar şunlardır: süpürgeye oturan kadının kızı çok olur. Hamile kadının yüzü beneklenirse kız çocuğu doğurur; yüzü beyaz olursa erkek çocuğu doğurur. Hamile kadının karnı sivri olursa erkek, kalçası genişlerse kız çocuğu doğurur. Hamile kadın güzelleşirse kız çocuğu; yüzünü sis basar, çirkinleşirse erkek çocuğu dünyaya getirir. Doğacak olan bebek hamile kadının sağ tarafında çabalarsa oğlan olduğuna, sol tarafında çabalarsa kız olduğuna işarettir. Ana karnındaki çocuk üç buçuk ayda çabalarsa (canlanırsa) erkek olduğuna, dört buçuk ayda çabalarsa kız olduğuna işarettir. İki minderden birinin altına bıçak, diğerinin altına makas konulur. Anne adayının bu minderlerden birine oturması istenir. Eğer altında bıçak olan mindere oturursa erkek, makas olan mindere oturursa kız çocuğu doğurur (Şişman, 2002, s. 446, 447).

Zile’de hamile kadının kirpikleri dökülürse oğlan, dökülmezse kız olacağına inanılır.

Hamileliğin sekizinci ayında göbeğin ucunda meydana gelen çizgi eğer sağa doğru olursa oğlan, sola doğru olursa kız olacağına inanılır.

Hamile kadın hamileliğinin dokuzuncu ayı dolmadan sancılanırsa kız, dokuz ayı doldurduktan sonra sancılanırsa oğlan olacağına inanılır.

Hamile kadın doğum günü geldiğinde ay taze ise oğlan, yoksa kız olacağına inanılır.

Aşerme sırasında kadın ekşi isterse kız, tatlı isterse oğlu olacağına inanılır

Hamile kadının sancısı belinden gelirse oğlan, karnından gelirse kız olacağına inanılır.

Hamile kadının meme ucu sekiz aydan sonra al olursa oğlan, mor olursa kız olacağına inanılır.

Kadın hamile iken güzelleşirse kız, çirkinleşirse oğlan olacağına inanılır.

Hamile kadın odadan çıkarılır; evin bir köşesine makas, diğer köşesine bıçak saklanır. Kadın içeri alınır. Eğer bıçak tarafına oturursa oğlan, makas tarafına oturursa kız olacağına inanılır

Hamile kadının karnı sivri olursa oğlan, yuvarlak olursa kız olacağına inanılır (Yardımcı, 1993, s. 259, 263,).

Adana

Hamile kadın, hamileliği sırasında güzelleşirse çocuğun erkek; çirkinleşirse kız olacağına inanılır (K.48, K.49, K.50, K.57, K.68, K.89, K.100, K.117, K.119, K.120).

Doğacak çocuğun cinsiyetinin annenin vücudunun biçimine, canının hangi yiyecekleri çektiğine, hareketlerine bakılarak anlaşılabacağına inanılır (K.34, K.37, K.49, K.58, K.60, K.64, K.76).

Hamile kadının karnı yuvarlak ve midesine doğru ise erkek çocuk, karnı geniş ve beline doğruysa kız çocuğu doğuracağına inanılır (K.11, K.17, K.19, K.25, K.40, K.42, K.99, K.116, K.119, K.140).

Doğum yapacak kadın, bebeğinin cinsiyetini anlamak için gebeliğin sonlarına doğru memesinden akan bir damla sütü, içi su dolu bardağa damlattığında; süt, suda dağılırsa doğacak çocuğun kız; bardağın dibine doğru çökerse erkek olacağına inanılır (K.5, K.9, K.33, K.41, K.46, K.56, K.60, K.65, K.67, K.188, K.199, K.200).

Hamile kadının poposu ve karnı geniş ve düz olursa çocuğun kız; sivri ve çıkık olursa çocuğun erkek olacağına inanılır (K.21, K.22, K.23, K.24, K.25, K.67, K.78, K.80, K.92, K.98, K.159, K.160, K.165).

Yeni doğan çocuğun alnında dışarıdan görülecek kadar belli bir damar var ise sonra doğacak çocuğun oğlan olacağına inanılır (K.12, K.23, K.39, K.44, K.72, K.83, K.85, K.163, K.171, K.175).

Gebe kadın, dışarıda iken iki yastıktan birinin altına bıçak, birinin altına da makas konur. Kadın içeriye girince altında makas bulunanın üstüne oturursa çocuk kız; bıçak olanın üstüne oturursa erkek olacağına inanılır (K.27, K.32, K.55, K.58, K.59, K.144, K.176, K.179).

Ateşe bir miktar şap atılır. Şap kabarırsa çocuk erkek olacağına inanılır (K.82, K.83, K.87, K.99, K.154, K.176, K.198, K.199).

Sakin bir hamilelik geçiren kadının çocuğunun erkek, gergin ve sinirli bir hamilelik geçirenin ise çocuğunun kız olacağına inanılır. (K.6, K.7, K.8, K.29, K.30, K.40, K.42, K.45, K.57, K.59, K.60, K.78, K.90).

Bir kadın, art arda üç kız doğurursa dördüncü çocuğun oğlan, eğer yedi kız doğurmuşsa sekizinci çocuğun oğlan olacağına inanılır (K.48, K.50, K.52, K.54, K.82, K.179, K.180, K.193, K.195, K.198).

Gebelik sekiz aya varınca kadının memelerine süt gelir. Bu süttten bir bardak suya bir damla, damlatılır. Damla dağılmadan dibe çökerse çocuğun erkek olacağına inanılır (K.6, K.9, K.22, K.27, K.37, K.38, K.41, K.166, K.169, K.172, K.184, K.187).

Gebe kadının yüzünde çiller, lekeler oluşursa, bebeğin erkek olacağına inanılır (K.27, K.28, K.38, K.48, K.68, K.98, K.100, K.125, K.167, K.176, K.79, K.180, K.184, K.198).

Eshabı Kehf'te dilek dileyip duvara taş yapıştırırlar. Eğer, taş duvara yapışırsa dileğin gerçekleşeceğine; yapışmazsa gerçekleşmeyeceğine inanılır. Ben bir kez kız çocuğum olsun diye dilek dileyip taşı duvara yapıştırmaya çalışmışım, yapışmamıştı. Ondan sonra iki kez doğum yaptım, ikisi de erkek oldu. Şimdi üç tane erkek evladım var (K.66, K.112, K.113, K.116, K.117, K.118).

Bir kimse yolda yürürken düğme bulursa onun erkek çocuğunun olacağına inanılır (K.187, K.189, K.190, K.191, K.192, K.193, K.194, K.195).

Hamile bir kadın düğme bulursa kız çocuğu olacağına inanılır (K.20, K.21, K.22, K.23, K.20, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88).

Yerde bulunan düğmenin kız çocuğunun bir simgesi olduğuna inanılır. Çünkü düğme deliklidir (K.44, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88).

Hamile kadınların rüyalarında balık görmesinin erkek çocuğunun olacağının işareti olduğuna inanılır (K.31, K.56, K.63 K.64, K.65, K.66, K.67, K.68, K.69, K.70).

4.1.2. Doğum Sırası ile İlgili İnanışlar

Doğum olayı için yer hazırlandıktan sonra; doğumun kolayca olabilmesi, kazasız belasız, sağlıklı bir biçimde gerçekleşebilmesi ve göbeğin nasıl kesileceği, bebeğin nasıl

tuzlanacağı, eşin, göbeğin ne yapılacağı ile ilgili çeşitli inançlardan kaynaklanan bazı uygulamalar yapılır.

4.1.2.1. Doğum Hazırlığı ve Doğum

Türk Dünyası

Bir Tatar kadını, doğumda zorlanarak uzun süre doğuramazsa, kapıdan “ayağı hafif” olarak bilinen bir kadını geçirirler. Bu kadın, eşikten sağ ayağı ile geçerken (bütün Türk boylarında sağ tarafın hayırlı olduğuna inanılır) elbise eteğini eşiğe ve kapı kenarlıklarına değdirmeye çalışır (Çelik, 2008, s. 309)

Kıbrıs'ta hamile yedi aylık oluncaya kadar hiçbir hazırlık yapılmaz. Yapılırsa nazar değeceğine, çocuğun düşeceğine inanılır. Bebek takımında, Duz Göyneği (Tuz Gömleği) bulunur. (Doğumdan hemen sonra tuzlanan çocuğa giydirilen gömlektir). Bu gömlek ailede sevilen ve saygın bir kişinin giydiği gömlektir. Bu gömlekten başı bütün bir kadın tarafından biçilerek hazırlanırdı. Bu gömleği giyen çocuğun da sevilen ve saygın bir kişi olacağına inanılırdı. Ayrıca çocuğa takılan nazarlık da bulunur (Saraçoğlu, 1989, s. 57, 58).

Kıbrıs'ta kadının doğum sancıları başlayınca ebeye veya tecrübeli yaşlı kadınlara haber gönderilir, doğumun kolay ve başarılı olması için de doğum başlamadan önce şu önlemlere başvurulurdu:

Bazı köylerde hamile, süpürge üzerinden atlatılır.

Doğum başladıktan sonra ise doğumun erken ve sağlıklı olması için şu önlemler alınırdı:

Hamilenin saç örgüleri çözülür.

Evdeki dolap kanatları, pencere panjurları ve kapı kilitleri açılır.

Kırk defa Yasin okunmuş su kadına içirilip, başlayan doğumun kolay olması için dua edilir.

Evin avlusundaki kuyudan doğum bitene kadar kovalarla su çekilip avluya dökülür.

Evdeki çeşmeler açılır, su kapları boşaltılır.

Doğumda hazır bulunanların bacak bacak üstüne atmaları engellenir.

Komşular doğum yapılan odanın kapısına gelerek: “Gurtuldu mu? Biz girdik, o çıksın” diye bağırırlar (Saraçoğlu, 1989, s. 58).

Anadolu

Tekirdağ'da gebe kadının doğum sırasındaki güçlüklerini gidermek için doğum zamanı doğuma yardımcıların dışında kimseye haber verilmez. Aksi halde annenin çok acı duyacağına inanılır. Doğum sırasında çocuk çabuk doğsun diye teneke çalınır. Elbiseler ters yüz edilir, düğmeleri açılır (Artun, 1998, s. 7).

Malatya'da,

Doğuracak kadının kocası üzerinden atlatılır.

Kocasının elinin kiri içirilir.

Oluk ve kurnalardan akan çeşmelerin suları makasla kesilir.

Yeni ölmüş bir kimsenin mezarından toprak getirilip kadının üzerine saçılır.

Eğer kadın hamile iken tandır veya ocak yapmışsa yıkılır.

Gebe iken çorap örmüşse ördüğü çorap sökülür.

Tavuklara ve kuşlara yem serpilir

Üzerinde besmele yazılı yumurta kadının alnında kırılır.

Evde kilitli bulunan kapılar ve kilitli sandıklar açılır.

Kadının saçı örülü ise çözülür.

Hamile kadının başı üstünde bütün bir ekmek bölünerek köpeklere verilir.

Ezan okunur ve sala verilir.

Hamile kadın hamama götürülür.

Havaya silah sıkılır (Yardımcı, 1993, s. 280).

Erzurum'da gebe kadın, doğumun kolay olması için fakirlere sadaka verir. Kuşlara, kedi ve köpek gibi hayvanlara da sık sık yiyecek verir. Doğumdan bir ay veya 40 gün evvel akraba ve dost ziyaretlerinde bulunur. Mahallesinde olan doğum ziyaretlerine gitmez. Eğer giderse doğumunun zor olacağına ve hastanın sancısının kendisine geçeceğine inanılır (Taş, 1996, s. 196).

Artvin'de kadının doğumu zorlaşırsa; okurlar, sallarlar, kadın hamileyken kocasıyla yatmış çocuk baskın olmuş diye kocasını kadının üstünden üç defa geçirirler. Düğmeler açılır, saç örükleri çözülür, bohçalar açılır. Kadın kolay doğum yapsın diye; tüfek atılır, ocağın üstü yıkılır, ocağın üstünden taş düşürürler, eşiğin üstünden atlatılır (uşak silkinsin de çabuk dünyaya gelsin diye), kadının saçı ağzına verilir, ebe parmağını kadının ağzına sokup, kadını öğürtür (Balıkçı, 2001, s. 49).

Artvin Yusufeli’de

- 1- Doğum sancıları başlayınca, kadının elbisesindeki bütün düğmeler, ilik ve düğümler çözülür. Böylece doğum kolaylaşmış olur.
- 2- Çocuk güç doğuyorsa, kadının kocası getirilir. Erkeğin ceketinin bir kolu çıkartılır, öteki kol omuzda kalır. Çıkartılmış kol içinden su akıtılarak kadına içirilir. Doğum kolaylaştırılmış olur.
- 3- Yeni yapılmış ve hiç kullanılmamış boyunduruklardan birini söküp dağıtmak doğumu kolaylaştırır.
- 4- Kadına okunmuş (efsunlanmış) sular içirilir.
- 5- Sancılıyı bir örtü içine yatırıp sallamak doğumu kolaylaştırır.
- 6- Kadını biraz yüksek yerden atlatmanın doğumu kolaylaştıracağına inanılır.
- 7- Hac’dan getirilmiş yazılı başörtülerinin kadının başına konulması doğumu kolaylaştırır (Özder, 1967, s. 4390, 4391).

Posof’ta hamile kadının doğum sancısı başlar başlamaz hemen ebe çağırılır. Ebe karı, çocuk ters dönmüşse, kadını bir kilim üzerine yatırıp sallatır. Kolay doğum yapması için evin üzerinde tabanca tüfek atılır. Ezan okunur. Bacadan evin içine yumurta bırakılır (Aydınoğlu, 1967, s. 5084)

Adana

Bulgar dağında yaşayan Yörüklerde, gelinlerin çoğu çocuğunu davarda, yolda, ocağın başında, yabanda doğurur. Çocuğun nerede dünyaya getirildiği gelecekteki fizikî ve sosyal özellikleri üzerinde etkili olur. Ocağın başında aş yaparken doğan çocuk erkek olursa çok sıtaralı (şanlı) sayılır. Davar başında doğan erkek çocuk kutlu sayılır; yabanda, odunda doğan çocukların ocağın yiğitleri olacağına inanılır (Yalman, 2000, s. 264).

Doğum sırasında ölen kadınların cennete gideceğine inanılır (K.6, K.45, K.56, K.57, K.67, K.79, K.80, K.173, K.175, K.198, K.199).

Yörüklerde hamile kadının doğumunun kolay olması için kadının devenin altından geçirilmesi gerektiğine inanılır (K.3, K.4, K.6, K.57, K.68, K.69, K.70, K.78, K.80, K.98, K.118, K.119, K.200).

Yeni doğan bebeği ağlatmak için bebeğin poposuna vurulur. Bebek, doğum sırasında ağlamazsa ileride saf olacağına inanılır (K.1, K.22, K.28, K.30, K.35, K.38, K.40, K.44, K.52, K.55, K.58, K.60, K.77, K.88).

Kış aylarında doğan çocuğun haylaz, afacan olacağına inanılır (K.143, K.144, K.145, K.167, K.173, K.174, K.189, K.190, K.192, K.194, K.195, K.196, K.198).

Yaylada, dağlık arazide doğan çocukların daha sağlıklı olacağına inanılır (K.8, K.9, K.19, K.20, K.31, K.52, K.55, K.63, K.68, K.70, K.78, K.89, K.90, K.99, K.100).

Doğum sırasında ölen çocukların yedi ataya şefaate edeceğine ve cennete gideceğine inanılır (K.111, K.112, K.113, K.118, K.167, K.169, K.170, K.177, K.180, K.182, K.188).

Hamilenin saç örgüleri çözülürse doğumun kolay olacağına inanılır (K.4, K.5, K.6, K.49, K.50, K.59, K.60, K.63, K.64, K.119, K.120, K.122, K.167, K.198, K.200).

Kadına okunmuş su içirilirse doğumun kolay olacağına inanılır (K.22, K.45, K.56, K.67, K.78, K.89, K.90, K.93, K.94, K.140, K.152, K.195).

Doğum sancısı başlayan kadına şeytanın dokunduğuna inanılır. Bu dönemde kadın yalnız bırakılmaz, odada veya evde mutlaka birinin bulunması gerekir (K.7, K.8, K.10, K.20, K.28, K.30, K.38, K.47, K.50, K.55, K.60, K.66, K.77).

Sabah ezanı okunurken doğan çocuğun rızkının bol olacağına inanılır (K.7, K.47, K.50, K.55, K.67, K.69, K.70, K.77, K.88, K.89, K.90, K.100, K.200).

Akşam namazından sonra doğan çocuğun rızkının kapalı olacağına inanılır (K.20, K.23, K.30, K.37, K.39, K.48, K.50, K.57, K.60, K.62, K.75, K.89, K.90, K.119, K.128, K.130).

Doğum yapan kadının saçını ağzına verilirse doğumun kolay olacağına inanılır (K.9, K.10, K.17, K.19, K.28, K.40, K.50, K.53).

Doğum sırasında ilikli düğmelerin, doğumun kolay olması için açılması gerektiğine inanılır (K.3, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40, K.48, K.49, K.50, K.113).

4.1.2.2. Göbek Kesme / Tuzlama

Çocuğun dünyaya gelişiyle birlikte yapılan ilk işlem göbek kesmektir. Göbeğin kesilmesi, anne ile çocuk arasındaki fiziksel bağı bitirir. Göbek bağının kesilmesi ardından yıkama tuzlama çeşitli işlemlerle gerçekleştirilir (Başçetinçelik, 2009, s. 71).

Türk Dünyası

Kıbrıs'ta doğum olayı gerçekleşikten sonra, çocuk zeytinyağı ile yağlanır, tuzlanır ve kısa bir süre sonra yıkanarak belenip beşiğe yatırılırdı (Saraçoğlu, 1989, s. 59).

Anadolu

Anadolu’da göbek kesmek, doğumu müteakip yapılan ufak bir ameliyeden ibaret ise de, etrafında teşekkül eden âdet ve inanmalar dolayısıyla dikkate şayan bir özellik arz eder. Göbek, göbek aynı zamanda bir isim verilmek suretiyle kesilir; yani isim verilmeden göbek kesilmez, gürbüz çocuklarda göbek 3-4 gün ve zayıflarda ise 6-7 gün içinde düşer. Göbek düştükten sonra kalan nedbe (yara yeri) üzerine ince kuru kahve yahut ağaç çürüğü tozu ekilir ve üzerinden ince bir tülbent ile çocuğun belinden bağlanır. Erzincan ve havalisinde göbek kesen kadına, yani ebeye “göbek nenesi” denir (Ülkütaşır, 1962, s. 2383).

Gaziantep’te 20 ve 40 hamamlarında çocuğun bütün gövdesine un durumuna getirilmiş tuz sürülür. Ovulur. Bu işlemin adına “bebeğin tuzlanması” denilir. Tuzlanmayan çocukların büyüdükları zaman gövdelerinin kokacağına inanılır. “Tuzlayım da kokma” sözünün nedeni bu işten kinaye olduğu söylenir. Ayrıca bir de bebeğin ağzına, gözlerine pudra şekeri sürülür böylece çocuk büyüyünce ağzının kokması önlenmiş olur. Ağzı kokanlar için bu yöntemin uygulanmadığı kanısı vardır. Tuz ve şeker sürüldükten üç dakika sonra yıkanarak giydirilir (Güzelbey, 1981, s. 26).

Yusufeli Artvin’de çocuk göbeğinin kesilmesinde şu yön dikkatle göz önünde tutulur: Evde kimin huyu iyi ise çocuğun göbeği onun ayakkabısı üstüne kesilir. Göbeği düşen çocuk erkekse, göbek parçasını götürüp cami duvarının deliklerinden birine koyarlar, çocuk okumuş ve namaza olsun diye. Kız ise evcimen olsun diye parça evin duvarından bir delik arasına konulur (Özder, 1967, s. 4111).

Posof’ta çocuk doğar doğmaz, ninesinin (babaanne, anneanne) ayakkabısının üzerinde bıçakla, makasla veya jilette göbeği kesilir. Çocuğun kulağına ebe ezan okur. Sonra tuzlu suyla yıkar. Cildi güzel olsun diye banyo suyuna yumurta kırarlar. Çocuğun göbeğinin kanı, al yanaklı ve dudaklı olsun diye yüzüne ve dudaklarına çalınır. (Aydınoglu, 1968, s. 5084).

Uşak, Çolaklı’da Doğumdan sonra ana ve çocuk yıkanır. Çok terlemesin diye çocuğun vücuduna tuz karıştırılmış kına ekilir (Taylan, 1977, s. 8061).

Samsun’da erkek bebeğın kesilen göbeğı malcı olması için ahıra, kızınkı ise mutfakçı olması için mutfığa atılır. Yeni doğan bir çocuğun bir müddet sonra düşen göbeğı evde saklanırsa çocuk büyüdüğünde evci olur, eve bağlanır. Dışarıya atılırsa dışarıyı sever, eve gelmek istemez (Şişman, 2002, s. 449).

Tokat’ta bebeğın göbeğı düşene kadar her gün banyo yaptırılır. Göbeğı düştükten sonra birkaç gün su almasın diye banyo yaptırılmaz (Yardımcı, 1993, s. 260)

Osmaniye’de doğumdan sonra çocuğun göbeğinin babası ya da adı çıkmamış bir kız, tarafından kesilmesi durumunda da çocuğun hastalanmayacağına ve ölmeyeceğine inanılır (Karakaş, 2006, s. 322).

Adana

Anne tarlada veya evde tek başına doğum yaparsa ve göbeği taş ile keserse çocuğun ileride korkusuz, yiğit olacağına inanılır (K.5, K.34, K.36, K.57, K.60, K.63, K.71, K.74, K.78, K.178).

Özellikle kız çocuklarda, göbek kanı, bebeğin yüzüne sürülürse yanaklarının kırmızı, güzel, parlak olacağına inanılır (K.6, K.49, K.59, K.69, K.71, K.87, K.90, K.99, K.109, K.101).

Çocuğun göbeği uzun kesilirse sesinin gür olacağına inanılır (K.7, K.67, K.68, K.69, K.71, K.109, K.116, K.117, K.119, K.129, K.183, K.198).

Çocuk, doğduğu gün ya da doğumundan üç gün sonra tuzlanırsa büyüdüğünde terinin kokmayacağına inanılır (K.33, K.34, K.35, K.55, K.56, K.57, K.58, K.69, K.100, K.102, K.103).

4.1.2.3. Çocuğun Eşi ve Göbeği ile İlgili İnanışlar

Çocuktan sonra gelen plasenta, halk arasında “eş” ya da “son” olarak adlandırılmaktadır (Şenesen, 2011a, s. 78).

Türk Dünyası

Eşi (plasentayı) (Tatar Türklerinde ona “sonğılıq, çüp ve yatqılıq” derler) yıkayıp toprağa gömerlermiş. Eş, yer yüzeyine yakın gömüldüğünde kadının sık sık doğum yapacağına, çok derin gömüldüğünde de kadının nadir doğuracağına, yüzükoyun gömüldüğünde ise kadının başka çocuk doğuramayacağına inanırlarmış. Eşi, genelde güneşin battığı tarafa çiğnenmeyen, biraz yokuş yere gömerlermiş. Ayrıca, eşi evin temeline, tavan ile çatı arasına konulan toprağa veya taban altına da gömmek uygun görülürmüş. Nerede olursa olsun önemli olan, eşi köpek bulup yememeli ve o gömülen yerin üzerine insanlar basmamalıdır. Bir inanca göre yokuşa gömülen eş, zamanı gelince havaya yükselecekmiş. Belki de uçarken beşikte olsun diye bazı yörelerde eşi, “çabata” adı verilen ve ıhlamur kabuğundan elde edilen ipten örülen ayakkabı içine koyup gömerlermiş (Çetin, 2008, s. 310).

Yakut, Kırgız, Kazak Türklerinde ve Anadolu’da doğumdan sonra çıkan “son” un, “eş” in, ıssız, temiz bir yere götürülüp gömülmesi de Umay’a gösterilen saygıyla izah edilebilir. Doğumdan sonra yemek verilmesi de yine Umay’ı memnun etmek için yapılan uygulamaların izini taşır (Başar, 1972, s. 67, 69). “Eş”, kapı eşiğine veya meyveli bahçeye de gömülür (Örnek, 1979, s. 110, 112). “Son”un gömülmesi, parçanın başına gelenin bütünü de başına geleceği, yani bebeğe zarar vereceği korkusuyla da bağlantılıdır (Aytar, 1980, s. 38). Yine bunun da temelinde büyü yatmaktadır (Kaya, 2001, s. 211).

Kıbrıs’ta çocuğun eşi düşünce temiz bir beze sarılır ve karınca tutmayan bir yerde toprağa gömülürdü.

Anadolu

Gaziantep’te doğumdan sonra “eş” suya atılır. Böylece anne sütünün bol olması sağlanmış olur. Çocuğun göbeğinde kalan parça düşünce avlunun bir yanına gömülür. Bu işle, çocuğun büyüyünce evine bağlı kalması güvence altına alınmış olur. Sokakta çok görülen çocuklar için söylenilen “Göbeği sokakta” kesilmiş sözü bu inanç ve uygulama ile ilgilidir (Güzelbey, 1981, s. 23).

Yusufeli’de çocuk doğar doğmaz, sonu; yani eşi temizce yıkanır, temiz bir beze sarılır ve yere gömülür. Çocuğun köyce “eş” dedikleri “son” unun ebe nine eliyle ve özel bir törenle bilinmeyen bir yere gizlice gömülmesi eskiden gelenektir. (Bu gömme geleneğinin de kimi töreler gibi Şaman Türklerden kalma olduğu görülüyor) (Özder, 1967, s. 4391).

Posof’ta çocuğun koltuk altlarına ve apış aralarına yanmasın diye tuz ekerler. Çocuğun düşen eşini ahıra gömerler (Aydınoğlu, 1968, s. 5084).

Tire’de bebek doğunca son kesildikten sonra yerine mersin tozu sürülür. Büyüyüp yetişince gözü dışarıda olmasın, evine bağlı olsun diye “son” evin veya bahçenin bir tarafına gömülür. Göbeği kesilirken çıkan kandan bir kısmı, kırmızı yanaklı olsun diye yanaklarına sürülür, güzel sesli olsun diye kesilen kısım bebeğin boynuna sarılarak birkaç dakika bırakılır (Artan, 1973, s. 6724).

Eş, köpeğin yemeyeceği bir yere gömülür. Eş, dışarı alılır ve köpek tarafından yenilirse lohusanın sütü kesilir (Erzurum). Eşi köpek yerse köpeğin (Erzurum) veya çocuğun kuduracağına (Sivas) inanılır. Çocuğun eşini köpek yerse, çocuk büyüdüğünde hiçbir yerde durmaz, daima gezermiş (Sivas) (Akçiçek, 1992, s. 18).

Artvin Vezirköy’de, Çocuğun eşi düştükten sonra çok temiz yıkanarak

muşamba ile giydirilir ve ahıra gömülür. Göbek kordonu kesildiği zaman rastgele atılmaz, el değmeyecek bir yere gömülür. Göbek kesilince kanı çocuğun yanaklarına sürülürse çocuğun yanakları kırmızı olur. Ebe güzel ise çocuğun göbek bağı ebenin ayakkabısı üzerine kesilir (Karataş, 1991, s. 67).

Erzurum'da eş düştükten sonra bir torbaya konulur, kimsenin görmediği yerde derince bir çukur açılır ve oraya konarak üstü toprakla örtülür (Taş, 1996, s. 198).

Amasya'da düşen eş atılmaz, yıkanır bir beze sarılarak gömülür. Eş'in alenen bir yerlere atılması, köpekler tarafından yenilmesi iyi sayılmaz. Günah olacağına ve çocuğa bir zarar geleceğine inanılır. Eş de çocuğun bir parçası olarak nitelendirilir ve itina gösterilir (Kalay, 1998, s. 165).

Erzurum Narman'da Normal doğumda, çocuk doğduktan sonra eş düşer. Yıkanarak temiz bir yere gömülür. Göbek kordonu bebeğe yakın kısımdan ölçülüp üç kat iplikle sıkılarak kesilir. Göbeğin kısa kesilmemesine özellikle dikkat edilir. Bunun bir nedeni çocuğun sesinin gür ve güzel olması, diğer nedeni ise göbek yakınından kesilen göbek kordonunun çocuğun ölümüne neden olabileceğindendir. Kız çocuğu olduğunda; göbek kanından çocuğun yanaklarına sürülürse çocuğun yanakları kırmızı olur, öyle olacağına inanılır (Karataş, 1995, s. 150).

Anadolu'nun birçok yöresinde olduğu gibi Artvin'de de çocuktan sonra gelen eşle ilgili birtakım uygulamalar yapılmaktadır. Artvin'in araştırma yapılan köylerinde çocuktan sonra gelene eş denmekte, eş güzelce yıkanarak, temiz bir beze sarıldıktan sonra (çocuk gibi kefenlenir) temiz bir yere, ahırda döşemenin altına, bağanın (hayvanların yem yediği yer) altına gömülür. Bu arada bir sonraki çocuğun cinsiyetinin değişmesi isteniyorsa eşi ters çevirirler. İlk doğumunu yapan kadın, çocuğunun eşine üç defa ayağıyla basar (Balıkçı, 2001, s. 50).

Adana

Yeni doğan kız çocuğunun sonu çevrilirse bir sonraki çocuğun erkek olacağına inanılır (K.31, K.32, K.33, K.44, K.49, K.59, K.60, K.66, K.73, K.100, K.105, K.120, K.150).

Yeni doğan çocuğun eşi tepelenmesin, hayvanlar yemesin diye gömülür. Düşen göbek eve asılırsa sevap olduğuna inanılır (K.12, K.46, K.47, K.48, K.49, K.50).

Bebeğin eşi suya atılırsa annenin sütünün bol olacağına inanılır (K.12, K.40, K.48, K.49, K.50, K.56, K.92).

Eş ortalığa atılırsa çocuğun hasta olacağına inanılır (K.41, K.42, K.43, K.44, K.49, K.50, K.60, K.66, K.74, K.100, K.101, K.102, K.103).

Göbek

Türk Dünyası

Tatarlarda yeni doğan bebeğin göbeğini kestikten sonra göbek kordonunu kuruturlar ve genelde evin tavanı altına veya sandığa saklarırmış. Bu, çocuk evden uzaklaşmasın diye yapılmış. Meselâ, kurutulmuş göbeği yola veya tarlaya atmak günah sayılırmış. Çünkü öyle yapıldığında çocuğun memleketinden uzakta kalacağına inanılırmış (Çetin, 2008, s. 310).

Anadolu

Artvin’de çocuğun göbeği camiye götürülür. Göbeği kimin ayakkabısının üstünde keserlerse çocuk onun huyunda olur. Kadın hep kız doğurursa eşten kadına yedirirler. Eşi ateşte pişirirler kadının haberi yokken kadına yedirirler. (Balıkçı, 2001, s. 50, 89).

Çocuğun son’u geldikten sonra göbek kordonu, makas, çakı veya jilet yardımıyla kesilir. Ebe, kordonu üç parmak uzunluğunda ölçer, üç kez çocuğa doğru, üç kez de anneye doğru sıkar, iplikle bağlar ve keser. Göbek kordonu kesildikten sonra, bir bez yakılır ve bu bezin külleri kordon üzerine dökülerek başka bir bezle sarılır. Doğum sonrası çocuk, kol altlarının pişik olmaması ve terinin kokmaması için tuzlanır ve yıkanır. Yıkamadan sonra çocuğa nazar gelmesin, kötülüklerden korusun diye ısıtılmış demirle dağlanır. Yanmayacak derecede demir ısıtılır ve çocuğun, vücuduna çapraz şekilde gezdirilir (Kalay, 1998, s. 165).

Adana

Ülkütaşır, Adana’da göbek kesme ve bebeği tuzlama ile ilgili uygulama ve inanışları şöyle sıralamıştır:

- 1- Oğlan çocuklarının göbeği, bir caminin orta direğinin yanına, kızların da evde tandır içine gömülür. Maksat, erkeğin okumuş olmasını, kızın evine bağlı kalmasını temennidir.
- 2- Oğlan çocuklarının göbeği camiye, kitap arasına yahut bir dama (hayvan, ahırına) konulursa, çocuk ibadeti, okumayı, hayvanı seven; kız çocuklarının

da süpürge arasına konulup saklanırsa bunlar da temizliğe meraklı kimse olurlar.

- 3- Çocukların göbeği cami yahut okul avlusu gibi -mübarek addedilen- bir yere gömülerek bununla tefeül edilir.
- 4- Göbek, eş (son-meşime) ile bir torbaya konularak, su değmeyecek bir yere asılmak suretiyle saklanır. Su değerse, çocuğun gözleri bozuk olacağına inanılır.
- 5- Çocuğun göbeği düşünce bir bez içine konularak, ekseriyetle, sandıkta saklanır. Maksat, çocuğun evcimen, eve bağlı olmasını temennidir.
- 6- Çocuğun göbeği düşünce, ayak değmeyecek bir yere gömülür. Bazen, göbeği, herhangi bir yanlışlıkla dışarıya atılan çocuğun uzun müddet gurbet hayatı geçireceğine inanılır.
- 7- Yedi gün sonra çocuğun göbeği düşünce, çocuk güler yüzlü olsun ve sokaklarda oynamasın diye göbeğini gül ağacı dibine gömerler.
- 8- Çocuğun al yanaklı olması için, yanaklarına göbek kanından sürülür.
- 9- Bir ebe, bir çakı ite 1000 çocuğun göbeğini kesince, bu çakıyı Kâbe'ye yollar.
- 10- Çocuğun göbeği kesilen çakı, bir akarsuda yıkandıktan sonra lohusanın başı altına konulur (Ülkütaşır, 1962, s. 2383).

Sahada yaptığımız derlemeler sonucunda edindiğimiz bilgilerden Ülkütaşır'a ek olarak aşağıdaki tespitlerimizi verebiliriz.

Göbeği evin içinde bir yere saklanan kız çocuklarının evine barkına bağlı olacağına inanılır (K.5, K.9, K.42, K.44, K.51, K.55, K.68, K.70, K.80, K.90, K.117, K.119)

Kesilen göbek camiye gömülürse çocuğun ileride inançlı olacağına inanılır (K.23, K.38, K.40, K.44, K.49, K.50, K.55, K.59, K.79, K.90, K.139, K.140, K.150).

Göbek nereye gömülürse çocuğun ileride o yerle ilgili bir meslekte çalışacağına inanılır (K.2, K.4).

Yeni doğan bebeğin göbeği dört yol ağzına gömülürse çocuğun gözü açık, kurnaz olacağına inanılır. (K.47).

Çocuğun bir parçası olan göbek bağı ile çocuk daimî bir temas hâlinde. Bu açıdan göbeğin başına gelenlerin çocuğun başına da geleceğine inanılmaktadır (Acıpayamlı, 1961, s. 124).

4.1.3. Doğum Sonrası ile İlgili İnanışlar

Doğumdan önce ve doğum esnasında yapılan pratik ve uygulamaları doğumdan sonra yapılanlar izler. Anne ve bebeğin etrafında oluşan dinsel ve büyüsel ritüeller, çocuk büyüyünceye kadar sürer.

Yeni doğum yapmış, iyileşip yataktan kalkmamış olan kadınlara lohusa; doğumdan iyi olamaya kadar geçen süreye de “lohusalık dönemi” denilmektedir. (Acıpayamlı, 1961, s. 65).

4.1.3.1. Lohusalık ve Lohusanın Kaçınmaları

Türk Dünyası

Yakutlarda ilk doğuma çok önem verilir. Çocuk doğunca yağlı yemek verilir, kurban kesilir. Kurban edilen hayvanın kafası kırılmadan pişirilir. Kemikleri bir kaba doldurulup ormanda bir ağaca asılır (Şener, 2011, s. 59).

Gagavuslarda,

Bebek kırk gün sokağa çıkarılmaz.

Kırk gün süreyle bebeği görmeye sadece evli olanlar gelir.

Lohusa kırk gün evden dışarıya çıkmaz.

Kırk gün süreyle Âdem ile Havva'nın günahları, lohusanın üzerindedir. Bu süre içinde lohusa pınardan su almaya giderse, o suda kurt oluşur, pislenir. Yine bu süre içinde, zorunlu olarak lohusa, bebeğin yanından ayrılmak zorunda kalırsa, bebeğin yastığının altına makas veya süpürge konulur.

Lohusa kırk gün süreyle cebinde çivi, sarımsak, muska taşır ki, nazar ve kötü ruhlardan korunsun. Zira demir kötü ruhtan, sarımsak ise nazardan korur.

Bebek kırk gün yabancılara gösterilmez. Özellikle nazarı degeceğine inanılan mavi gözlü ve sarışınlarla gösterilmez.

Lohusa kırk gün yalınayak yere basmaz, aksi halde, bastığı yerde ot bitmez.

Kırk gün süreyle bebeğin yanına aybaşı kadın gelmez; gelirse çocuğun yüzü çirkinleşir.

Lohusanın odasında kırk gün kandil yakılır.

Lohusanın evinden gece yarısı dışarıya ateş verilirse, kötü ruhlar eve doluşur. Şayet zorunlu olarak vermek gerekirse, ateşi alan kıymetli bir şeyini emanet olarak bırakır. Böylece o eşya, ateşin koruyucu gücünü taşıyacaktır.

Lohusa kırk gün yalnız kalmamalı. Yanında başka bir kadın olmalı ki, “bed

karısı” veya lohusa şekline giren kötü ruh, lohusaya eziyet çekirtmesin.

Lohusa kırk gün süreyle turşu ve şarap çıkarmaz. Çıkaracak olursa bozulur.

Lohusa kırkı çıkmadan bir komşusuna giderse, sütü kaçar.

Çocuğun kötü ruhlardan korunması için, yastık altına çivi, kırmızı iplik, makas, bıçak, gümüş bilezik, nazar boncuğu, muska konulur. (Muska, mavi renkte üçgen veya kalp şeklinde olur; içine papazın dini kisvesinden bir parça kumaş, bir buğday tanesi, bir de nazar duası konur. Üzerine haç veya İsa İkonası dikilir. Muska çocuğun devamlı taşıyacağı bir giysi ya da baş bağının üzerine iliştilir. Muska manastır veya kilisede okunur. Bu, çocuğu korkudan ve kötü ruhlardan koruyacaktır (Nasrattınoğlu, 2006, s. 321, 322).

Tatarlarda, doğumdan sonra lohusanın dinlenmesine özen gösterilir. Doğum sonrası ilk hafta halk tarafından Ay av Atnası (Koruma Haftası) olarak adlandırılır ve bu hafta devamında lohusayı her çeşit işten uzaklaştırırlar. Eskiden (bazı yörelerde bugün de) bu dönemde lohusanın işlerini komşu veya akraba kadınlar yapar. Bu geleneğe, Ayav Atnasına Baru (Koruma Haftasına Gitmek) derler. Çocuğun da, lohusanın da kırkını çıkarması çok önemlidir. Tatarlar, “Doğum yapan kadının kabri kırk gün açık kalır” derler. Kırkı çıkmamış bir anne, evden uzaklaşamaz, yolculuk yapamaz, kazan asıp yemek pişiremez. Doğum yapan kadının doğum sırasında kırk kemiğinin yerinden oynamasına ve sonraki kırk gün içinde bu kemiklerin yeniden yerine yerleşmesine, inanılır. Ayrıca bu duruma, doğum sonrası hazırlanan sıcak hamamın iyi geldiğini söylerler. Kırkı çıkmayan çocuk evden çıkarılmaz, eve gelen insanlara gösterilmez, evde yalnız bırakılmaz. Yalnız bırakmak zorunda kaldıkları sırada çocuğun yastığı altına bıçak veya başka bir demir nesne (makas) ya da ardıç ağacı dalı koyarlar. Aksi takdirde çocuğun kötü ruhlar tarafından değiştirileceğine inanılır. Bu inanç, başka Türk boylarında da vardır (Çetin, 2008, s. 312).

Astrahan ve Sibiryâ Tatarları, kırkı çıkan çocuğu kırk kaşık su ile yıkarlar, kırkına kadar giydiği zıbını çıkartıp köpeğin boynuna bağlarmış. Kırk sayısı, canın girişi ve çıkışı ile ilgili bir sayı olarak izlenilebilir. Doğum ve ölüm sonrası kırkıncı günü uygulama geleneği, buna delildir. Başka halklarda olduğu gibi Tatar Türklerinde de çocuk doğduktan sonra yerine getirilen birçok inanç vardır. Bunlardan en önemlisi, yeni doğanı nazardan korumadır. Bunun için çocuğun bileğine parlak ipten bileklik takarlar (Çetin, 2008, s. 312).

Kadının doğumdan sonra evde yalnız bırakılmaması gereğiyle ilgili inanç Azerbaycan’da da vardır. Bunun için evde kandil yakılır ve kapının eşığına süpürge

konulur. Ayrıca, doğum esnasında kadını süpürge üzerinden atlatmak, süpürgeyi silkelemek, onu kötü ruhlardan korur. Çünkü süpürge koruyucu gücü sembolize eder. Ateş ve süpürgeyle ilgili inançlar, Şamanizm’de de vardır. Çocuğun doğduktan sonra, bileğine iplikten bir bilezik bağlanması olayı Uygur Türklerinde de vardır. Bu inancın kaynağı da Şamanizm’dir (Nasrattınoğlu, 2006, s. 321, 322).

Kıbrıs’ta lohusaya doğumun ilk haftasında “şükür sağlığı” veya “gözün aydına” gelinirdi. Lohusa ziyaretleri için daha çok Pazartesi, Perşembe veya Cuma günleri tercih edilirdi; Salı ve Cumartesi günleri uğursuz sayıldığı için bu günlerde lohusa ziyaret edilmezdi. Ay hastalığı olanlar, kırklanmayan lohusalar, yeni gelinler ve hastalıklı olanlar da çocuğun ölümüne neden olmamak için lohusaya gitmezdi. Lohusa doğumdan sonra üçüncü, beşinci veya yedinci gün yataktan kaldırılırdı. Yataktan kaldırılacağı gün yakın akrabalar ve dostlar davet edilir, mevlit okutulur, tütsü verilirdi. Lohusa yataktan kaldırılınca yatağına erkek çocuk oturtulursa erkek, kız çocuk oturtulursa bundan sonraki doğumunda kız çocuğu doğuracağına inanılırdı (Saraçoğlu, 1989, s. 59).

Yine Kıbrıs’ta lohusa yataktan kalkarken eline içinde çivit sıvısı bulunan bir fincan verilirdi. Ebe, çivit fincanının içindeki çöpü önce annenin bir kulağı arkasına, sonra da çocuğun alnına sürer onları çivitlerdi. Daha sonra ebe evdeki kötü ruhları kovmak için çocuğu kucağına alır, çocuğun üzerine de ekmek koyardı. Ebe, lohusanın önüne geçerek ona evin bütün odalarını gezdirir, elindeki makasla geçilen kapıların başlarını çizer, lohusa da bu çizikleri çivitlerdi. En sonunda sokak kapısına doğru yürütülen lohusa, başını sokağa doğru uzatarak üç defa: “Al sarılığımı, ver gırmızılığımı” der, eline verilen sarı soğanı sokağa fırlatır, çocuğun üzerindeki ekmeği de besmeleyle kapı eşiğine bırakırdı. Oradan geçen ilk çocuk bunları alırdı. Lohusa sarı soğanı atmakla kendisinin ve çocuğunun sarılıktan korunacağına, çocuğunun da ekmeği bulan çocuk gibi kismetli olacağına inanırdı. Bundan sonra lohusa, çocuğun yanında birini bırakmak koşuluyla evin içinde tek başına dolaşabilirdi. Ancak kırklanana kadar evden dışarı çıkamazdı (Saraçoğlu, 1989, s. 60).

Makedonya Türklerinde kırkı çıkmamış kadın elini hamura süremez. Hamurun bereketinin kaçacağı inancı vardır. Annenin ve çocuğun kırkının çıkarılmasında dereden kırk taş toplanır. Kırk banyosunda kırkının başından dökülür (Kalafat, 1994, s. 34).

Anadolu

Gaziantep’te, gebelik sırasında kadının yüzünde birtakım izler (çiller) belirir.

Kadın, doğumun verdiği sıkıntı ile terlediği zaman bu terler saçları ile silindiği vakit izlerin gideceğine inanılır. Lohusa'ya ekşi bir yiyecek verilmez. Buna uyulmaması çocuğun Büzmecik denilen ve ölümüne kadar yol açan bir hastalığa tutulacağına inanılır. Çocuk doğduktan sonra yıkanıp kundaklanır ebece annesinin kucağına verilir. Bu sırada ebe lohusaya “Kundağın mı ağır sen mi ağırsın?” diye sorar. Anne, bu soruya “Kundağım ağır” demelidir. Bu konuşuğun hayır getireceğine inanılır (Güzelbey, 1981, s. 23).

Çocuk kundaklandıktan sonra nazar değmesin diye iki kaşının arasına kömür veya sürme ile bir çarpı işareti yapılır. Bu işaret “Maşallah” anlamına gelir. Aynı amaçla içinde sarımsak, soğan kabukları üzerlik, bulunan bir muska, kurt derisinden bir parça nazar boncuğu, it boncuğu, iğde dalı parçasından oluşan (Nazar Takımı) kundak üzerine tutturulur. Bunun çocuğu koruyacağına inanılır (Güzelbey, 1981, s. 23).

Vezirköy’de kırklı lohusa kadın ve çocuk üzerine oldukça fazla düşülmektedir. Bunun nedeni lohusa kadın ve çocuğuna musallat olabileceğine inandıkları çirkin, uzun tırnaklı, yağlı saçlı bazen horoz, bazen at, köpek, kedi kılığında görünen kötü ruhtan korktukları içindir. Bu yaratık lohusanın ciğerini çalar kaçarmış. Yakalanabildiği an tehlike söz konusu olmayan; ancak yakalanmazsa çocuğu ve anneyi öldüren bu yaratıktan lohusayı korumak için; lohusanın yatağının çevresine ip dolandırılır; Kur'an sağ tarafına konur; süpürge, demir konur; ışık ve ateş yakılır; lohusa yalnız bırakılmaz; özellikle bir erkek çocuğu lohusanın yanına yatırılır; ateş veya köz, kaşıkla veya maşayla lohusanın etrafında dolaştırılır. Lohusanın başında kırk Yasin okunur (Karataş, 1991, s. 69).

Erzurum’da doğum yapmış lohusa kadına sıcak çorba verilir. Kadın sancılı ise dut yedirilir. Tatlının lohusayı ısıtacağına, onu sıcak tutacağına ve sancıyı keseceğine inanılır (Karataş, 1995, s. 152).

Artvin’de lohusa evde yalnız bırakılmaz, bırakılırsa, bir şey gelir arızalanır, hasta olur, delilenir, sıkıntı gelir. Lohusa bırakıldığı zaman saçını ağzına al diye tembih edilir. Lohusa uykuya geçti mi korkar hastalanır. Lohusanın mezarının kapısı kırk gün açık dururmuş. Lohusa kırk gün dışarı bırakılmaz. Artvin’de araştırma yapılan yörelerde lohusa kadın ile çocuk etrafında var olduğuna inanılan doğaüstü güçlere ilişkin anlatılar da oldukça yaygındır. Bunlar al, ağır basan, karakura, cin, peri, cazı (cad) olarak karşımıza çıkmaktadır. (Balıkcı, 2001, s. 64).

Amasya’da lohusaya acı terim, doğum terini döksün diye sıcak çorba, çay vs. şeyler içirilir, içeceği su ısıtılarak verilir. Çocuk doğduktan sonra anne ısıtılan höllüğün

üzerine yatırılır. Lohusanın sütü bol olsun diye soğan, un helvası, şekerli yiyecekler yedirilir. Lohusanın ağrısı varsa balla ılık suya şerbet yapılarak içirilir (Kalay, 1998, s. 166)

Yusufeli’de yedi kapı eşiği önünden yonga, yedi çöplükten de çöp toplayıp bunları karıştırarak yakar, lohusayı tütsülerler. Doğum olur olmaz kadının saç örüğünün ucu kendi ağzına verilir. Az sonra örük çıkarılır, ağzına ufacık bir et parçası verilip yedirilir, Bir lokma et yiyen lohusanın çocuğunun etinin de iyi olacağına inanılır. Yani, çocuk yara alınca çabukça iyileşir, hem de çıban çıkmaz (Özder, 1967, s. 4390).

Posof’ta lohusanın yatağının etrafına, cin-peri dokunmasın diye kıldan dokulu ip gererler. Başucuna Kur’an-ı Kerim asarlar. “Albastı” dedikleri lohusalık hastalığına yakalanmasın diye, lamba, devamlı yanar. Yanından kimse eksik olmaz. Yani yalnız bırakılmaz. Üç gün sonra lohusa kadın ve çocuk dereotu dedikleri nane otu suyu ile yıkanır (Aydınoğlu, 1968, s. 5084).

Adana

Yeni doğum yapan bir kadına su veya başka bir sıvı içirilmemesi gerektiğine inanılır (K.3, K.22, K.23, K.41, K.42, K.43).

Kırkı çıkmamış iki lohusa kadının karşılaşmaması gerekir. Karşılaşırlarsa kucaklaşıp kullandıkları iğneleri değiştirirlerse al basmayacağına inanılır (K.11, K.12, K.13, K.14, K.44, K.45, K.66, K.67, K.68, K.69, K.70, K.88, K.89, K.90, K.91, K.92).

Tıbıkadan kurtulmak için hocalara gidilip, muska yazdırılması gerektiğine inanılır (K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.41, K.42, K.43, K.44, K.89, K.90, K.91, K.92, K.93, K.94, K.95).

Lohusa kadınların karşılaşmaları durumunda birlerinin sokak kapısından küçük bir yonga kopararak dama atarlarsa birbirlerinin çocuğuna nazar değmeyeceğine inanılır (K.78, K.79, K.80, K.88, K.89, K.90, K.102, K.103, K.104, K.105, K.106, K.107, K.108, K.109).

Tıbıka, annenin ve çocuğun kırkı çıktığında ortadan kalkacağına inanılır (K.11, K.12, K.13, K.14, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.45, K.46, K.47, K.48, K.66, K.67, K.68, K.69, K.70, K.116, K.117, K.118, K.119, K.120, K.132, K.133, K.134, K.135, K.136, K.137, K.138, K.139).

Tıbıkalı bir kadın yeni doğum yapan kadının yanına gelerek, sırtını çırparsa tıbıkasının lohusaya geçeceğine inanılır (K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.44, K.45, K.78, K.79, K.80, K.111, K.112, K.113, K.114, K.115).

Çocuğu yaşarsa kadınların tıbıkadan kurtulacağına inanılır (K.14, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.66, K.67, K.68, K.69, K.85, K.86, K.87, K.88).

Çocuk kundaklandıktan sonra, iki kaşının arasına kömür sürülürse nazar değmeyeceğine inanılır (K.23, K.24, K.67, K.68, K.69, K.70, K.88, K.89, K.90, K.91, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129).

4.1.3.2. Emzirme

Türk Dünyası

Tatarlarda, Emziren kadın, tatlı veya ekşi yiyecekleri görüp yemek isteyip de yemezse, göğsü şişer derler. Bunu engellemek için bir inanca göre kadın, en azından avucunu yalamalıdır (Çetin, 2008, s. 313).

Kıbrıs'ta çocuğa doğumdan sonra üç ezan geçmedikçe meme verilmezdi. Çocuğa ilk meme verileceği zaman da ağzına nar suyu akıtılır, böylece çocuğun tatlı dilli olacağına ve kısmetinin açılacağına inanılırdı (Saraçoğlu, 1989, s. 59).

Anadolu

Artvin'de kadının sütü giderse kocasının ayağı yıkanır, o su kadına içirilir. Kadının ilk sütüne “sam” denir. Kadının sütü nazardan kesilmişse o kadın okutulur. Kadın, sütü kesilirse cuma günü sala okunurken evin eşiğine çıkar, kibleye doğru döner “gel yavrumun rızkı gel gel” diye sütünü çağırır (Balıkcı, 2001, s. 76, 77).

İstanbul'da doğan çocuğa doğumundan yirmi dört saat geçinceye kadar hiç bir şey verilmez. Doğumdan yirmi dört saat geçtikten sonra ebe kadın abdest alır, kibleye karşı döner, çocuğu kucağına alır. Kur'an-ı Kerim'in herhangi bir sahifesi açılır. Ebe kadın sağ elinin başparmağını önce Kur'an-ı Kerim sahifesine, sonra çocuğun dudaklarına sürer. Ondan sonra çocuğa annesi süt verir (İlgaz, 1956, s. 1339).

Posof'ta çocuğa üç gün anne memesi emzirilmez (Aydınöğlu, 1968, s. 5084).

Adana

Adana halk kültüründe lohusanın sütü ile ilgili pek çok inanış vardır. Lohusanın sütünün erken gelmesi bol olması istenir. Bunun için lohusaya çeşitli süt yapıcı yiyecekler yedirilir. Sütün bol olmasına önem verildiği için sütün çekilmemesi veya halk diliyle kaçmaması için önlemler alınır. Yeni doğan çocuğa verilen ilk meme çok önemlidir. Meme verilmeden bazı uygulamaların yapılmasına verilmiş zamanına dikkat

edilir (Karakaş, 2005, s. 28).

Lohusalar yeşil buğday başaklarını göğüslerine sokarlarsa sütlerinin kesilmeyeceğine inanılır (K.6, K.7, K.17, K.32, K.33, K.36, K.37, K.38, K.39).

Sütü gelmeyen anneye helva yedirilirse sütünün geleceğine inanılır (K.23, K.24, K.67, K.68, K.69, K.70, K.88, K.89, K.90, K.91, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129).

Sütü olmayan kadının boynuna süt taşı bağlanırsa sütünün geleceğine inanılır (K.7, K.32, K.33, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40, K.52).

Lohusa kadına ciğer yedirilirse sütünün bol olacağına inanılır (K.99, K.112, K.113, K.116, K.117, K.118).

Tereyağlı pekmez yiyen lohusanın sütünün bol olacağına inanılır (K.6, K.7, K.32, K.33, K.36, K.37, K.38, K.39, K.46).

Lohusaya şekerli yiyecekler yedirilirse sütünün bol olacağına inanılır (K.17, K.24, K.28, K.28, K.30, K.31, K.35, K.95, K.117).

Lohusa soğuk su içerse sütünün kaçacağına inanılır (K.4, K.5, K.24, K.28, K.28, K.30, K.31, K.32).

Lohusanın biriken sütü sağılıp incir ağacının dibine dökülürse sütünün bol olacağına inanılır (K.66, K.69, K.86, K.99, K.119, K.127, K.135, K.137).

4.1.3.3. Albastı ve Kırk Basması

Doğum yapan kadın korktuğu ve kansız kaldığı için gece ve gündüz kötü rüyalar ve hayaller görür. Albastı bir nevi korku halidir. Korkan insan hayalet görür, olmayanı görür gibi olur. İnançlarının da etkisi ile konuyu şekillendirir (Taş, 1996, s. 207)

Lohusalara doğumdan hemen sonra yemek yedirilir. Bunu bilen al karısı, hangi evde lohusa varsa hemen oraya gider, ona yedirilen yemeğin ilk lokmasına, “bir kıl şeklinde” karışarak, hastanın karnına gider. Onun ciğer, böbrek ve yüreğini koparıp, alıp götürür, önce suya basar sonra çıkarıp yer. İşte o zaman hastadan kan açılır. Bu kanın önü alınmaz ve hasta kırk gün içerisinde ölür (Köse, 1964, s. 3607).

Doğum yapan kadınları rahatsız ettiğine inanılan al karası denilen kötü ruhu kaçırmak için erkekler toplanır, gürültü yapar. Lohusa kadınları rahatsız eden albastı, al karası inancı Anadolu’da günümüzde de yaşayan bir inançtır (Şener, 2011, s. 59).

Albasması ve kırk basması bazı yörelerde birbirinden farklı kavramlar olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre, “Doğumun ilk kırk günündeki tehlikelerden olan al

karısı ve al basması daha çok kadın eksenliken, kırk basması ise çocuk eksenlidir. Kırk basmasına uğrayan çocuğun bu süre içinde hastalanacağına, zayıf düşeceğine ve öleceğine inanılmaktadır.” (Altun, 2004, s. 154).

Al; cin, şeytan, köpek, kedi şeklinde görülebilir. Al lohusanın yakın akrabasının birinin kıyafetinde de gelebilir. Lohusayı al basarsa dili tutulur, kulağı sağır olurmuş. “Al basan kadın öleceği lohusanın mezarı 40 gün açık olur derler.” (Uğur, 1948, s. 6, 7).

Türk Dünyası

Bütün Türk boylarında bilinen al karısı; al bastı, al albıs, albis, almiş, almiş gibi isimlerle anılır. Bu inanış sisteminin geçmişi çok eskilere dayanmaktadır. Türklerin, İslamiyet’ten önceki dinleri olan Şamizm’de alkarısı ve albasması olarak nitelendirilen ‘kötü ruhla’la ilgili birçok inanışlar vardır. (Şimşek, 1990, s. 536).

Kumuk ve Avarlarda ana da bala da kırkı çıkmadan evden eşikten dışarı çıkmazlar. Yas evinden gelen kadın kırkı çıkmamış annenin yanına gelmemelidir. Aksi halde anne “kırk” olur. Kırk basmış yani kırk olmuş kadının tedavi için ince ipek iplik sağ elin parmaklarından başlanılarak ayak parmaklarına varıncaya kadar bütün vücuda sarılır. Sonra bu ipek iplik bir ucundan yakılır ve bütün iplik bir anda yanar. Böylece anne kurtulmuş olur. Kırk basmış annenin sütü devamlı olarak akar, kadın üzüntüye kapılır, bunalıma girer. Kırk düşen kadının ateşi sürekli çıkar, inler, titrer, terler suor kaybı olur. Tedavisi için “Kırk kızlar Piri (Pınar)” su getirilir. Bu su ile “Kırk” olmuş kadın üç defa çimdilir. Bu sudan kadın ayrıca üç defa içer. Kadın için şifa duaları okunur ve şifa dileyen sözler söylenir. Böyle hanımlara 40 adet kurze yedirilir. Kurze içerisine kıyma doldurulmuş hamur yemeğidir (Kalafat, 1998, s. 67).

Kırgız-Kazak Türklerinde al karısını, lohusa kadından hoca, baksı (şaman) ya da ocaklı adamlar uzaklaştırabilir (İnan, 1972, s. 170).

Kıbrıs’ta doğumdan sonra geçen kırk gün içerisinde en çok korkulan hastalık al basmasıdır. Bilindiği gibi Anadolu’da al basması hastalığı veya ruhu için: Al, albastı, al karısı, al anası veya al kızı sözcükleri kullanılmaktadır. Kıbrıs’ta bu hastalık için “al basması” veya “albastı” sözcükleri kullanılmakta, bu hastalığa neden olan ve cin, peri şeytan olarak tasavvur edilen ruha da “al karısı”, “al anası” veya “al perisi” denmektedir. Söz konusu ruh, Anadolu’da olduğu gibi, daha çok cadı kılığında ortaya çıkmakta, bazen de görünmeyen ama hissedilen bir güç olmaktadır. Derleme yaparken tanımlamalarını istediğimiz kaynak kişiler cadı kılığındaki al karısını:

- a) Kırmızı çarşaf giymiş korkunç suratlı kadın (en tehlikelisi),
- b) Kara çarşafli, beyaz tenli, iriyarı şişman kadın,
- c) Uzun boylu, gözleri tepesinde, korkunç sesli yaratık, şeklinde tanımladılar (Saraçoğlu, 1989, s. 60, 61).

Saraçoğlu, Kıbrıs'ta Al basmasına karşı alınan önlemleri şu şekilde sıralamıştır:

- a) Lohusa ve çocuk kırk gün kırk gece yalnız bırakılmaz, beklenir.
- b) Yatağın altına veya başucuna süpürge konur.
- c) Yatağın başucuna Kur'an, tüfek veya lohusanın eşinin ceketi asılır.
- d) Lohusa ile çocuğun yastığı altına kara saplı bıçak, çöreotu veya kömür konur.
- e) Çocuğun beşiği üzerine bir al, bir de sarı tülbent örtülür
- f) Lohusanın üzerine kırmızı bir kurdele iliştilir veya başına al yemeni bağlanır.
- g) Lohusa ve çocuğun yastığına iğne veya çuvaldız sokulur.
- h) Lohusa ve çocuk iki kapı arasına yatırılmaz (Saraçoğlu, 1989, s. 61, 62).

Tüm önlemlere rağmen lohusa ve çocuğu al basarsa haftalıktan kurtulmaları için aşağıdaki çarelere başvurulur:

- a) Hastalığa yakalanan çocuğun üzerinde saç içerisinde ateş yakılır.
- b) Al basmasına uğrayan çocuğun ağzı çarpılıp eğrilmesin diye babasının sağ ayakkabısıyla çocuğun yanaklarına hafifçe vurulur.
- c) Odaya bir kaz götürülür, kaz öter veya odaya dışkılsa hastalıktan kurtulacaklarına inanılır.
- d) İki sıcak ekmek çocuğun başı üzerinde birbirine çarpılır.
- e) Kırmızı bir iplikle çocuğun boyu ölçülür ve o iplik üzerine dizilen boncuklarla tespih çekilir, dua edilir.
- f) Koza ipliği küçük parçalar halinde kesilip okunmuş bala karıştırılır. Bal çocuğa yalıtılır, lohusaya ise kaşıkla yedirilir.

Al basan çocuklara bir buçuk Yasin okutulur ve herhangi bir altın takısı üç kez yalıtılır (Saraçoğlu, 1989, s. 61, 62).

Anadolu

Ülkemizde al; albastı, alkarısı, alanası, alkızı tabiriyle genellikle kırklı lohusa ve çocuklara, nadir olarak da gebe, gelin, güvey, erkek, yolcu ve atlara musallat olan bir ruh veya hastalık ifade edilmektedir (Acıpayamlı, 1961, s. 75). Acıpayamlı'ya göre (1961, s. 10) alruh ve hastalığı Türklere özgü bir inanıştır. Bu inanın menşei Orta Asya'dır. (İnan 2000, s. 207) da al karısı (albastı) inancının Türklerdeki Şamanizm inancının günümüz Anadolu Türklerinde yaşayan izleri olduğunu belirtmiştir. Boratav'a (1999, s. 78) göre al-karısı adı verilen bu varlık Türklerle Kafkas ve İran asıllı kavimlerde ortaktır ve Türklerden yayılmıştır.

Gaziantep'te doğuran, kadının ve bebeğin, doğumdan 40 gün geçinceye kadar tek başına bırakılması tehlikeli sayılır. Yanında illa bir kimse bulundurulur. Bu önlem lohusa'yı al, bebeği kırk basarak her ikisinin de ölümlerine yol açan sonuçtan korumak içindir. Al Basması: Al; gür, kızıl saçlı, iri-yarı bir kadın olarak nitelenir. Bu korkunç yaratık doğumdan sonra kırk gün içinde lohusa'yı tek başına bulunca hemen üzerine çöker, ciğerini alarak götürür. Eğer ciğeri suya batırırsa lohusa ölür. Ama yanında bir kimse bulunursa oraya yaklaşamaz. Eğer çok kısa bir süre için yalnız bırakmak zorunluluğu olursa yanı başına bir süpürge bırakılır (Güzelbey, 1981, s. 26).

Erzurum yöresinde al karısı birçok şekillerde tanımlanmaktadır:

Al karısı iri yapılı, uzun boylu, dağınık ve perişan saçlı, giyinik bir kadın biçimindedir.

Al karısı çirkin, iri yapılı, iri göğüsleri olan ters ayaklı, avuçlarının içi delik olan dev yapılı çirkin ve korkunç bir kadın biçimindedir.

Al karısı gözleri mavi, saçları sarı, tırnakları çok uzun, kazma dişli bir kadındır.

Al karısı hep aynı biçimde kalmayıp yılan, sıçan ve diğer yaratıkların biçimine ve şekline de girebilir. Özellikle cadı yapılı kocakarı biçimine girer.

Al karısı çoklukla su kuyularında, su kenarlarında, merak ve ahır gibi yerlerde, ıssız boş sahalarda, karanlık çevrelerde terk edilmiş yerlerde, değirmende bulunur.

Al karısı tandır ve soba bacalarından, kapı ve pencere aralıklarından, akla hayale gelmeyen küçük deliklerden evlere girebilir. Al karısı ata binmeyi çok sever, özellikle kısraklara düşkündür. Gece ahırlara girerek atlara biner. Onların yelelerini ve kuyruklarını ince ince örür. Erkek atlardan korkar, onlardan uzak durur (Taş, 1996, s. 207).

Gaziantep'te kırk basması çocuğun ölümüne yol açan bir tür hastalıktır. Kırk basan çocuk yemez, içmez, zayıflar, büyüyüp gelişmez, sonunda genellikle ölür.

Çocuğun kırk basmasına şu olayların neden olduğu söylenir.

- 1- Henüz kırk çıkmamış; yani doğumundan 40 gün geçmemiş bir çocuğun bulunduğu yere aynı durumda olan başka bir çocuk getirilirse.
- 2- Kırk çıkmamış bir köpek gelirse.
- 3- Kırk çıkmamış bir kedi gelirse.
- 4- Ayağına postal denilen bir tür yerel yapı bağlı çizme giymiş köylü gelirse.
- 5- Bulunduğu kent dışından yeni gelmiş bir kimse gelirse.
- 6- Değirmenden yeni öğütülmüş un getirilirse (Güzelbey, 1981, s. 26, 27).

Erzurum’da al basmasının en önemli sebebi olarak lohusanın fazla kan kaybetmesi gösterilir (İnan, 1986, s. 172, 174) “Hakkârî’de al basmasın diye yorgana iğne batırılır, Ayrıca, lohusa yatağı yanına, kırk çıkıncaya kadar süpürge bırakılır.” (Kalafat, 1995, s. 33). Erzurum’da al basmaması için lohusaya siyah boncuk takılır, kırmızı elbise giydirilir, yatağın üzerine siyah erkek pantolonu atılır, yorgana iğne sokulur, eve ciğer asılır, lohusanın yastığının altına Kur’an-ı Kerim, En’am, bıçak, makas, kurt derisi konur. Bunların hepsinde kötü ruhu korkutup kaçırmak esastır (Başar,1972, s. 91, 93).

Gaziantep’te kırk basmasını engellemek için şu önlemler alınır.

- 1- Çocuk üç gün taşla yapılmış bir ocak üstündeki kazana konur, kazanı bile ısıtmayan bir ateş yakılır. Sözde çocuk pişirilir bundan sonra çocuk kırk basmaya karşı bağışıklık kazanır.
- 2- Eve kent dışından bir kimsenin gelmesi kaçınılmaz bir durum alırsa çocuk annesinin veya başka birinin kucağına verilerek kapı önünde karşılanır. Hatta çocuk bu gelen kimsenin kucağına dahi verilebilir.
- 3- Çocuk, üç cuma günü mezarlığa götürülerek bir kabrin üstünde bir süre yatırılır.
- 4- Kirle ve yirmi hamamlarında çocuk hamama son olarak sokulur.
- 5- Değirmenden yeni getirilmiş bulunan undan (Bazı) denilen kalınca küçük bir ekmek yüzüne örtülür.
- 6- Evden dışarı çıkarılırken kundağının arasında bir parça ekmek konulur.
- 7- Yukarıda önlemler bölümünde belirttiğimiz gibi çocuk sözde birine satılır.
- 8- Çocuğun gövdesinin yukarı bölümünden tutularak yüksek bir yerden atacakmış gibi aşağıya sarkıtılır.

9- Gömleği Lova geçirilir.

Bunlardan ilk yedisi, çocuğu henüz kırk basmadan başvurulan önlemlerdir. Son ikisi ise hastalıktan sonra yapılır (Güzelbey, 1981, s. 27, 28).

Erzurum’da, doğumdan sonra kırk gün süresince çocuğun ve annenin sağlıklı bir dönem geçirmesi için şu önlemler alınır:

- 1- Kırklı olan kadınlar birbirlerine gidip gelmezler. Kırkları birbirlerini basmasın diye. Eğer aksini yaparlarsa ocuk ve anne çeşitli hastalıklara yakalanır, sütleri azalır.
- 2- Kırk basması olan ocuk ağlar, huysuzlaşır, meme almaz, uyumaz. Adetli iken veya gus l abdesti alınması gerekiyorken almadan kırklı görmesine gidilirse çocuğun ölümüne sebep olur. Lohusa ruhi sıkıntıya düşer, anne ve çocuğun yüzünde yara çıkar, annenin sütü kaçar. Onun için kırklı ziyaretine adetli ve gus l abdesti almadan gidilmez.
- 3- İlimizdeki kırk dökme âdeti Anadolu’nun muhtelif yörelerindeki kırk dökme adetleri ile büyük bir benzerlik göstermektedir. Kırk dökme merasiminin çocuğun ve annenin her türlü pislikten arındırıldığında, hastalıklardan ve kötü ruhların etkilerinden kurtarıldığına inanılır.
- 4- Doğumdan yirmi gün sonra yarı kırk dökülür. Bu iş için yirmi adet fındık, fasulye, arpa, çakıl taşı vs. alınır. Bunların her birine İhl sı şerif okunarak anne için ayrı bir suya, ocuk içinde ayrı bir suya atılır. Bu su ile anne ve ocuk yıkanır böylece yarı kırk çıkmış olur.
- 5- Kırklama evde veya hamamda yapılır. Kırk tane fındık, fasulye, arpa, çakıl taşı alınır. Bunları ayrı ayrı İhlâs-ı şerif okunur ve bir kova suya konarak annenin ve çocuğun başından d k l rek yıkanır.
- 6- Eğer evde kırklama yapılıyorsa yukarıda bahsedilen malzemelere ilaveten bir de altın konulur ve bunlar bir çıkı yapılarak yıkanacak suya atılır veya lohusanın başına bir elek tutulur. Bu ıkı eleğin içerisine konur, lohusayı ve bebeği yıkayan eleğin içinde su dökerek lohusayı ve bebeği kırklar, üç defa “ıktı kırkı gitti korku” diye tekrarlayarak su döker.
- 7- Ayrıca kırkın çıkması için lohusaya ve çocuğa kırk İhlâs-ı şerif okunarak kırk tas su dökülür. Ayrıca su dolu bir tas içerisine (99’luk) tespih konulur. Kırk İhlâs-ı şerif okunur. Kırkını gün ana ve çocuğun yıkanmaları bittikten

sonra tespihli ve okunmuş su dökülmek suretiyle kırklanma tamamlanmış olur. Bazı aileler 99'luk tespihe kurutulmuş kurban gözü ilave ederler.

- 8- Kırkı dökülen lohusa ilk defa dualar okuyarak gusül abdesti alır. Lohusaya su dökülürken sütünün bol olması temennisinde bulunulur.
- 9- Kırk dökülünceye kadar lohusa cinsi münasebette bulunamaz,
- 10- Kırk gün süresince lohusaya ağır iş yaptırılmaz, doğum yapmış başka biri ile görüştürülmez, gece kapı önüne su serpmez, gece yer süpürmez ve hiç yalnız bırakılmaz.
- 11- Kırklı bir lohusa, kırkı çıkmamış bir lohusanın evine giderse, çocuğu “Kırk basar”. Kırk basmasına uğrayan çocuk hamur gibi olur. Başı büyük, boynu ince, vücudu zayıf kalır. Geç basar. Bunun önlenmesi için eve her getirilen gıda maddesinin üzerine (et, şeker, un) çocuk bastırılır. Muska yaptırılır ve gerekirse doktora götürülür (Taş, 1996, s. 205, 206).

Erzurum’da lohusa kadının ve çocuğun al basmasına uğramaması için evde birçok tedbirler alınır. Al basması kırk süresi içinde olur. Lohusa fazla kan kaybeder ve yalnız kalırsa al basar, al basan lohusalar dalgın olur, al basan lohusa sıkıntılı sesler çıkarır ve al karısı lohusanın göğsüne oturup nefesini keser. Al karısı, lohusanın ciğerlerini söker alır, ciğerleri sökülmemişse o albastıdan kurtulur. Al basan lohusa bitkin ve perişan bir durum sergiler, sayıklar, yiyip içmez ve hareket edemez (Taş, 1996, s. 207, 208)

Ankara’da doğumdan sonraki kırk gün içerisinde anne ve bebeğin her türlü tehlikeye karşı açık olduğuna inanılır. Anne devamlı korku içindedir, uykudayken sıçrar, bebek devamlı ağlar, zayıftır, vücudu sararmıştır ve gelişmez. Tüm bunlardan korunmak için aile büyükleri devamlı tedbir içindedir. Lohusa kadının başucuna “hamayli”, tuz konur ve evde yalnız bırakılmamasına özen gösterilir. Mecbur kalıp da yalnız kalınca komşularından birileri çağrılıp getirilir. Lohusa ve bebeğin yanına maşa, süpürge konulur. Bebek için ise, kesin olmasa da kırk gün dolmayınca dışarı çıkarılmasına izin verilmez. Fakat köyden cenaze çıktığında veya bir gelin olduğunda bebek isterse bir günlük olsun gene de beşiğiyle dışarıya çıkarılır. Gelinin başına takılan kırmızı yemenilerin bebeğin kırk basmasına neden olacağına inanılmaktadır. Gelin gittikten sonra bebek tekrar içeri alınır (Erdoğan, 1995, s. 105).

Erzurum’da albastıdan korunmak için şunların yapılması gerektiğine inanılır:

- 1- Doğum yaptıran ebe lohusanın yiyeceği yemeğin ilk lokmasını, lohusanın ağzına üç defa götürüp geri çeker ve o lokmayı ebe yer. Al karısı kıl haline girip bu lokmayla lohusa kadının ciğerlerini sökeceğinden, böylece al karısına mani olunur.
- 2- Lohusanın boynuna kehribar boncuk takılır. Yatağının üstüne erkek pantolonu koyulur. Lohusanın yorganının kenarına büyük iğne saplanır, lohusanın alına kırmızı vala bağlanır. Lohusanın yastığının altına enam, başucuna Kuran-ı Kerim asılır. Lohusanın odasında hiç kullanılmamış süpürge bulundurulur. Lohusanın yanında erkek çocuğu bulundurulmasına dikkat edilir.
- 3- Ucuna soğan takılmış bir eğiş (tandırda kullanılan uzun şiş) veya başına soğan saplanmış yün tırağı lohusanın yatağının başına konur.
- 4- Lohusanın lambası kırk gece boyunca sabaha kadar yanar. Yanında erkek veya erkek çocuğu bulunduramayan lohusalara erkek gömleği giydirilir ve yanına bir horoz bırakılır (Taş, 1996, s. 208).

Erzurum’da albastı hastalığından kurtulmak için şunların yapılması gerektiğine inanılır:

- 1- Al basanların üzerine Kuran okunur. Kulağına ezan okunur, yüzüne hafif hafif vurulur. Hastaya şerbet içirilir, bir avuç mih (çivi) suya konulur bir gece bekletilir. Ertesi gün hastaya içirilir. Buna üç gün devam edilir. Ayrıca odun kömürü suya atılır bekletilir, bu su hastaya içirilir.
- 2- Al basan lohusanın başında tabanca, tüfek patlatılır, tencere kapakları birbirine çarpılır, çıkan gürültüden al karısı kaçır, hasta uyanır.
- 3- Al basan lohusanın yatağının üzerine arpa serpilir ve erkek bir at odaya sokulur. At arpayı yer ve kişnerse hasta kurtulacaktır. Eğer at arpayı yemez, huysuzluk ederse hastayı al basmıştır (Taş, 1996, s. 208).

Artvin’de çocuk kırk birinci gün kırklanır. Bazen erkek de aynı kırklanır. Kırk tane taş çaputa sarılır kazanın içine atılır, çocuk ve anne kırklanır. Çocuğun kırklandığı gün çocuğu ileri doğru götürürler. Aşağı gitmezler (bulunduğu yerden, evden). Çocuk ileriye doğru gitsin ilerisi aydınlık olsun diye. Kırk suyu ayak değmedik bir yere

dökülür çaputa bağlı kırk taş ise temiz bir yere duvarın deliğine sokulur (Balıkçı, 2001, s. 74).

Murgul’da Al basmasını önlemek için şu tedbirler alınır:

- 1-Yalnız yatmak mecburiyetinde kalan lohusaların yastıklarının altına Kuran, tabanca ve bıçak konur.
- 2- Karyolanın ayakucuna süpürge dayatılır.
- 3- Lohusa kadın kırmızı bir şey giymez, siyah veya mavi giymesi iyi sayılır.
- 4- Yatağın etrafına bir ip gerilir.
- 5- Yatağın etrafına balık ağı asılır.
- 6- Maşayla sobadan çıkarılan köz lohusanın yatağı etrafında üç defa dolaştırılır.

Bu sırada dikkat edilecek şeyler vardır. Dolaşmaya belli bir noktadan başlanır. Tekrar o noktaya gelinceye kadar, dolaştıran kişi “Ali’yi gördün mü” sözünü üç defa söyler. Yine kendisi o noktada “Görmedim” der. Aynı hareket ve sözler üç defa tekrarlanır. Böylece dokuz defa “Ali’yi gördün mü?” diye sorulup üç defa, ayın noktada “görmedim” cevabı verilmiş oluyor (Kaya, 1968, s. 5060).

Gaziantep’te süpürge lohusaları koruyan tinsel varlığın temsilcisidir. Bir çanta veya torba içine konularak başucuna asılan Kur’an-ı Kerîm de, Al’a karşı koruyucudur. Bundan başka lohusanın yanı başında ille bir iğne ile çuvaldız bulundurulur. Al karısı yanına yaklaşıp kötü işine başlayacağı sırada lohusa veya tam o sırada yanlarına gelen birisi iğne veya çuvaldız ile Al karısının bir yerine batırırsa onu etkisiz bırakır. Al bunu yapanın emrine girer bundan başka lohusa’ya saldırırken, pabucu veya başka bir nesnesi ele geçirilir ise bu da tıpkısı sonucu doğurur. İğneyi batıran nesneyi elde eden kimse Al karısından, kendi koruduğu kimselere dokunmaması için söz alırsa artık bu kimse al basmadan oluşan hastalıklara karşı (Ocak) olur. Böylece ocak olanlar Al karısı lohusanın ciğerini suya batırmadan el koyarsa kötü yaratığın eylemi etkisiz kalır. Al’dan alınmış bir nesne de yanında bulunduğu lohusa’ya dokunmazlık sağlar (Güzelbey, 1981, s. 27).

Amasya’da al basmaması için yeni doğum yapmış kadının yanına demir herhangi bir madde konulur. Keçi kılından örülmüş ip lohusanın yatağının çevresine sarılır. Geçmişte al karısını yakalayanların evlerinden herhangi bir bez parçası getirilerek yastığının altına konulur. Yatağının yanına süpürge, kazma konulur. Lohusanın yakasına bir iğne takılır. Kuran bulundurulur. Lohusanın yanında bir erkek

çocuk bulundurulur. Kırkı çıkmamış bir çocuk ve anne al basmasının yanında başka tehlikelerle de karşı karşıyadır. Örneğin; kırkı çıkmamış bir çocuğun bezleri gece dışarıda bırakılmaz, onu cinlerin çalacağına inanılır. Çocuğun altına bağlanan höllük atılmaz, kırkının çıkması beklenir. Çocuğun yıkandığı su ortalık yere dökülmez. Kırkı çıkmamış çocuğun olduğu eve çiğ et sokulmaz, çocuğun hastalanacağı, öleceği düşünülür. Kırkı çıkmamış çocuğun yanına âdetli kadının girmesine izin verilmez, girerse çocukta yaralar oluşacağına inanılır. Sürekli çocuğu ölen, düşük yapan kadının girmesine de izin verilmez. Lohusanın eli öptürülmez. Lohusanın yastığının altına bir miktar tuz konulur (Kalay, 1998, s. 168).

Türk halk bilgisinde yaşayan, Şamanlıktan kalma. “Al basma, Al karı” inancı Yusufeli’de de yaygındır. İnanca göre “Al karı” al donlu atlara ve lohusalara âşıktır. Onlara musallat olur. Atların yelelerini örer, zahmet verir. Al karının musallat olduğu atlar kan-ter içinde kalırlar. Al karı, her lohusaya ayrı biçimlerde görünür.

Al basmaya uğrayan lohusalara neler yapılır?

- 1- Lohusanın çevresine kalın ipler gerilirse al karı gelemmez.
- 2- Lohusaya al renkli elbise giydirmezler.
- 3- Lohusanın saçlarını ağzına verirler.
- 4- Al karısı al donlu ata da âşık olduğundan, kapı önüne kır ya da beyaz donlu bir at getirilir. Önüne arpa konulup yedirilirse al karısı korkup kaçar ya da gelemmez.
- 5- Lohusayı gelin ederler, başına bir kazan geçirirler. Kazana bir çomakla davul çalar gibi vururlar. Al karısının gitmesi için de “Allah’ını seversen git.” diye bağırırlar.
- 6- Al basmaması için lohusanın çevresine siyah renkli parçalar asarlar (Özder, 1967, s. 4391).

Lohusanın başı üzerine ekmek, soğan dizilmiş bir ip asılıp, yastık altına Kur'an ve al basmasın diye bir bıçak konur. Bebeğin yastığının altına zenginlik ve talih için altın, pamuk, tütün vb. konur (Artan, 1973, s. 6724).

Zile’de kırk içinde en çok korkulan tehlikelerden birisi, belki de birincisi (Al basması) dır. Birçok kimsenin gördüğünü iddia ettikleri bu kadın, genç bazen ihtiyar ve saçları perişan Olarak tahayyül edilir. En ziyade at ahırlarında ve metruk viran evlerde ikamet edermiş. Lohusanın rahminden elini sokarak aldığı ciğerini dere ve göllerde suya

vururmuş, sonra ne yaptığı malum değildir (Öztelli, 1952, s. 618).

Samsun’da kırkı çıkmamış iki bebek karşılaşır veya bir araya getirilirse kırk basması olur. Ayrıca kırkı çıkmamış bebeğin bulunduğu eve tartılmamış et girerse yahut cenazeden gelen bir kişi doğruca bebeğin üzerine alınırsa yine “kırk basması” olur. Kırk basmasına uğrayan çocuklar geç yürümeye başlarlar, zayıf ve çelimsiz kalırlar. Böyle çocuklara “kırk basığı” olmuş denilir. Bu yüzden kırklı iki çocuğun birbiriyle karşılaşmaları önlenir. Eve tartılmamış et getirilir ve çocuk o ete bastırılır. Eğer bir kişi cenazeden gelmişse önce başka odaya, sonra çocuğun yanına alınır. İki kırklı çocuk karşılaşır anneleri birbirlerinin yakalarına iğne takarlar ve birbirlerinin ağızlarına lokma verirler. Böylece çocuklarının kırk basığı olmasını engellerler (Şişman, 2002, s. 450).

Samsun’da bazı yerlerde cadı kan olarak da nitelenen, fakat mahiyeti tam olarak anlaşılamayan bir varlık kırklanmamış çocukları boğup öldürmekte, bazen onları kaçırmaktadır. Bu yüzden çocuklar al karısından korunmaları için kırk güne kadar yalnız bırakılmaz, yattıkları yere çakı, bıçak, makas, süpürge silâh gibi şeyler konulur. Bunlardan korkan al karısının çocuğa bir şey yapamayacağına inanılır (Şişman, 2002, s. 451).

Elazığ’da el karısının nerelerde yaşadığı ve ne ile geçindiği bilinmezse de; onun, bir gölün içerisinde, ağaçlık yerlerde veya kırlarda yaşadığı ve yeni çocuk getiren hasta kadınların ciğerlerini çekip, yiyerek hayatını sürdürdüğü söylenir. O, yalnız lohusa kadınlara gelir ve onların çeşitli şekillerde ciğerlerini çeker. Lohusa kadının yanında kimse olmadığı zamanlarda, evin bir yerinden çıkıp, gelirmiş. Hele, hastanın yeri karanlık oldu muydu, o muhakkak gelir ve kadının göğsüne oturarak, elini kadının boğazına sokar, ciğerini koparır gidermiş. Bu esnada ise, “kadın” bir türlü kıpırdamaz, sesini çıkaramazmış. Çok ağır ve korkuluymuş çünkü. Yok, eğer kadın cesur çıkar da el karısının çeşitli mücevherat dolu olan beresini eline geçirirse, o kaçıp gidemez, yakalanırmış (Yılmaz, 1967, s. 4127).

Al basmasın diye lohusa evine köpek bırakılmaz, yeni doğurmuş köpeğin kırkının lohusaya basacağına inanılır (Gaziantep), (Sivas). Lohusa böyle köpeği görürse çocuğunu o hayvanın üzerine bastırır (Sivas). Çocuk henüz kırkını bitirmeden yalnız bırakılmak mecburiyetinde kalırsa odasında bir küçük köpek bulundurulur (Erzurum). Al hastalığından kurtulmak için beşiğin yanına köpek bağlanır (Erzurum). Al basan gelin, dört yol ortasında köpek gibi ulur (Mut). Kırk basan çocuğu tedavi için, yol ortasında ve köpek eniği üzerinde kanı karışmadık birisine yıkattırırlar (Mut). Kırk

basmasında siyah bir köpek yavrusu üzerine bir kalbur kurulur, üstüne de çocuk oturtulur. Değirmen ayağından akan çark suyundan alınacak su, hafifçe ısıtılır ve çocuk yıkanır. Yıkayacak kadın, Veysel Karani'nin ruhuna bir Fatiha okuyarak suya kırk bir defa elinin içini basar ve “Altmış yetmiş, çıkmış gelmiş” der. Bu sular köpek yavrusunu da ıslatır. Köpek yavrusu silkindikçe kırk basması geçer, kırklaşmış ise köpek yavrusu yirmi saatte ölmüş (Çankırı) (Çiçek, 1992, s. 18).

Adana

Bulgar dağında yaşayan Yörüklerde, al hastalığı kadın kılıklı korkunç bir yaratıktır. Dev kadar büyük bir kadın olan bu yaratığın elinde bir ciğer vardır. Onun tek gıdası, lohusa kadınların ciğerleridir (Yalman, 2000, s. 293). Kozan Dağı Türkmenlerinde ise al karısı bir kuş gibidir ve eve her yerden girer. Elinde ise bir boncuğu vardır. Lohusa su kaplarını açık bırakmadığı takdirde al karısı yanına yaklaşamaz (Yalman, 2000, II, s. 311). Nurhak Dağı Türkmenlerinde de Al ana denilen yaratığın ortada su bulup lohusaya zarar vermemesi için su kaplarının ağzı örtülür (Yalman, 2000, s. 511).

“Al” kelimesi, uğursuz, olumsuz, istenilmeyen, basarak zarar veren anlamına gelir. Aladağ Yörüklerinde “albasması” inancı vardır. Aynı zamanda “bırobro” diye bilinen ve korku veren bir canlının varlığına da inanılır. Bırobro seslendiği insanı kandırabilirse onu ikiye böleceği inancı vardır. Bir kuş gibidir. Lohusaya zarar vereceği düşünüldüğünden uğursuz sayılır (Kalafat, 1996a, s.153-175).

Bir hayvan kesildiğinde kırklı çocuk o hayvanın etine bastırılırsa çocuğa kırk basmayacağına inanılır (K.5, K.6, K.7, K.19, K.20, K.40, K.41, K.42, K.43, K.51, K.52, K.58, K.83, K.84, K.88).

Al karısının kırmızı rengi hiç sevmediğine inanılır (K.16, K.17, K.24, K.28, K.30, K.31, K.35).

Doğum yapan kadınlar başlarına al yazma bağlarsa al basmayacağına inanılır (K.66, K.69, K.82, K.99, K.119, K.127, K.128).

Yeni doğan çocuğun yüzüne kırkı çıkıncaya kadar kırmızı tülbent örtülürse çocuğu al basmayacağına inanılır (K.17, K.24, K.28, K.30, K.31, K.35, K.93).

Lohusa anne ve yeni doğan çocuğun üstüne kırkı çıkıncaya kadar kırmızı renkli yorgan örtülmesi gerektiğine inanılır (K.6, K.9, K.10, K.17, K.24, K.30, K.32, K.33, K.39).

Kırkklı kadınları birbirine gösterip, bir araya getirirlerse çocukları kırk basacağına inanılır (K.11, K.17, K.32, K.33, K.36, K.37, K.86, K.98, K.99).

İki kırkklı kadın karşılaştığında her ikisi de çocuğunu yukarı kaldırmazsa birbirlerini kırk basacağına inanılır (K.17, K.24, K.28, K.30, K.32, K.33, K.34, K.58).

Kırkklı bir kadın haber vermeden başka bir kırkklı kadınla karşı karşıya gelirse çocuğu ağırlık basacağına; hatta çocuğun ölebileceğine inanılır (K.11, K.20, K.21, K.22, K.23, K.24, K.54, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.127, K.128).

Çocuklarının ölümünün al basmasından olduğuna inananlar hocaya muska yazdırırlarsa yeni doğan çocuğa al basmayacağına inanılır (K.32, K.33, K.47).

İki kırkklı kadın karşılaştığı vakit çatal iğne değiştirirlerse lohusaları kırk basmayacağına inanılır (K.10, K.17, K.24, K.28, K.30, K.32, K.33, K.47).

Çocuğu al bastığında ateşlenip solacağına inanılır (K.6, K.7, K.12, K.32, K.33, K.36, K.37, K.38).

Çocuk doğduktan sonra kırkı çıkıncaya kadar, yatağının veya yastığının altına demirden bir eşya konursa Böylece çocuğu al basmayacağına inanılır (K.6, K.7, K.32, K.33, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40, K.55).

Adet gören bir kadın, henüz kırkı çıkmayan bir çocuğun yanına geldiğinde çocuğun her yerini yara basacağına inanılır (K.144, K.150, K.151, K.152).

Çocuk ve annesinin kırk gün tek başlarına bırakılmamaları gerektiğine; yoksa al basacağına inanılır (K.4, K.5, K.20, K.24, K.28, K.30, K.32, K.33, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43).

Albasan çocuğun zayıf kalıp büyüymeyeceğine inanılır (K.19, K.20, K.40, K.41, K.42, K.43, K.51, K.81).

Adet gören kadın çocuğun yanına geldiğinde çocuğu al basmaması için çocuğun yüzüne kırmızı bez örtülmesi gerektiğine inanılır (K.19, K.20, K.40, K.41, K.42, K.43, K.47).

Kırkklı çocuğun cenaze olan bir mekânda yere bırakılması halinde çocuğa ağırlık basıp çocuğun öleceğine inanılır (K.11, K.19, K.20, K.40, K.41, K.42, K.43).

Annenin kırkklı çocuğu al basmaması için gelinin önünden geçirmesinin yeteğine inanılır (K.9, K.10, K.32, K.33, K.40, K.41, K.42, K.43).

Çocuklar, kırkı çıkmadan un çuvalının üzerine bastırılsa o çocuğa kırk basmayacağına inanılır (K.4, K.5, K.24, K.28, K.28, K.30, K.31, K.32, K.33).

Kırkı çıkmadan anne ya da çocuğun ölümü durumunda, bu ölümün al basmasından dolayı olduğuna inanılır (K.24, K.28, K.28, K.30, K.31, K.35, K.95, K.115).

Kırkılı çocuğun yastığının altına ayna konması halinde ileride gözünün açık olacağına inanılır (K.39, K.45).

Çocuğu veya anneyi al basmasın diye başucuna erkek kıyafeti konması gerektiğine inanılır (K.11, K.22 K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40).

Bulgar dağındaki Yörükler arasındaki inanca göre, al karısının korktuğu tek şey demir ve ateştir. Lohusaya al basmaması için ayrıca, yastığının altına bir orak, maşa, bir kilit veya bir anahtar konur; ateşte süpürge yakılır ve külü ile bir küllü su hazırlanarak lohusaya üç yudum içirilir, kurşun dökülür. Obada bulunabilirse, lohusanın ayağına veya koluna bir zincir baklası takılır (Yalman, 2000, s. 293).

4.1.3.4. Kırklama

Lohusa ile çocuğunu, gebelik ve lohusalık çağlarının kirlerinden arıtmak ve onları temiz bir vaziyette cemiyete sokmak gayesiyle çocuğun doğumunun kırkıncı gününde yapılan pratiklerin adına kırklama denilmektedir (Acıpayamlı, 1961, s. 122, 160).

Yeni doğan bir bebeğin doğumunun ilk haftası içersinde ölme riski oldukça yüksektir. Riskin büyük olduğu ikinci bir süreç ise sonraki otuz günlük dönemdir. Bu bebeklerin ölümü ebeveynlere büyük üzüntü verir. Bu yüzden, doğumdan sonraki ilk kırk günlük süre içersinde bebekler ölmesin diye bazı uygulamalar yapılır. Doğumun kırkıncı gününde hem bebek hem de annesi kırklanır.

Lohusa ve çocuk 37. veya 39. gün kırklanır. Kırklanan lohusa ve çocuk artık lohusalık döneminde uygulanan yasaklara uymak zorunda değildir. Kırklama koruyucu bir önlemdir. Bilindiği gibi kırklama Anadolu’da su yardımıyla veya su kullanmadan yapılmaktadır.

Türk Dünyası

Gagavuzlarda, doğumun 41. günü lohusa ile bebek kiliseye götürülerek ruhu temizlenir ve günahlardan arındırılır. Yani vaftiz edilir (Nasrattınoğlu, 2006, s. 322).

İstanbul’da doğumun kırkıncı gününde lohusa ve bebek “Kırklanır”. Lohusa ve bebeğin yıkanmasını takiben durulanma için çok temiz, el değmemiş bir tas suya altın

yüzük veya altın bir para atılır. Bu su ile lohusa ve bebek durulanır. Bazen altın yüzük veya para atılmayıp kırk defa batırılıp çıkarılır. Aynı şekilde hazırlanan durulama suyuna bazen bahçeden toplanan kırk taş ve kırk yaprak da ilâve edilir, lohusa ve bebek bu su ile kırklanır. (Aytar, 1976, s.7723)

Konya’da çocuk tuzdan çıkınca kırk anahtar ve altın batırılmış suda yıkanır, davet yapılır, ebeye bahşiş verilirdi (Dalboy, 1956, s. 2280).

Kıbrıs’ta ise kırklama su yardımıyla yapılmakta, susuz kırklama bilinmemektedir. Kırklama şu şekilde yapılır: Kibleye karşı olan bir oluk altından -veya dereden- kırk adet nohut büyüklüğünde çakıl taşı toplanır, bu taşların her birine Yasin veya ihlâs suresi okunur ve ılıştırılmış suya (köylerde kazana, şehirlerde ise hamam kurnasına) atılırdı. Ancak bazı köylerde taşlar, kalbur içerisine konur ve su, kırklanacak kişinin başı üzerinde tutulan bu kalburdan dökülürdü. Su dökme işlemi tasla yapılırdı. Lohusa ve çocuk ebe tarafından yıkandıktan sonra lohusa, son tas su içine sağ elinin parmaklarını birleştirerek avuç içiyle beş beş sayarak sekiz defa vururdu. Kırklanmış suyun yarısı annenin başına, yarısı da çocuğun başına dökülerek yıkama işlemi tamamlanırdı. Kırklanmadan sonra anne ve çocuğun her türlü pislikten arındığına, hastalıklara karşı direnç kazandıklarına, kötü ruhların etkisinden kurtulduklarına inanılırdı. Kırklamada kullanılan taşlar ise cuma günü: a) Kullanılmayan bir kuyunun içine, b) Duvar dibine, c) Dereye atılır veya kese içine konup çocuğun beşiğinin yanına asılırdı. Kırklamadan sonra çocuğun göğsüne beşibirlik veya altından yapılmış maşallah takılırdı (Saraçoğlu, 1989, s. 62, 63).

Anadolu

Gaziantep’te hamamda yıkanmanın son bölümü kırklamadır. Bunun için ebenin birlikte getirdiği bir kurt başı kumanın içine konulur. Musluk açılır su akmaya başlayınca bir elin parmakları içine batırılır çıkarılırken birden kırka kadar sayılır. Bundan sonra bebek annesinin, kurt başı da bebeğin başı üzerinde tutularak, kurnadaki su ile ikisi de çimdirilir. İşte bunun adına kırklama denilir. Kırklama, koruyucu bir önlemdir. Bununla anne ve çocuğu hastalıklara, habis ruhlara karşı zırhlanmış olur; Kırklanmada kırk kurt başının bulunması ilgi çekicidir. Eski Türk toplulukların kiminde kurdu tanrı olarak görüşün değişik bir uygulamasıdır (Güzelbey, 1981, s. 26).

Ankara’da Tüm bu tehlikelerden, kırk birinci günü yapılan “Kırklama” işlemi ile kurtulacağına inanılır. Bir kabın içerisine kırk kaşık su sayılır. İleride zengin biri olsun diye bu suyun içine altın, gümüş atılır. Bebek ve lohusa bu su ile yıkanır. Ayrıca,

bebeğin hastalık, ameliyat, vb. durumlarda suya değmemesi için susuz kırklama işlemi yapılır. “İki darp bir niyet, iki darp bir niyet” denilip bebeğin üzerinde el gezdirilir (Erdoğan, 1995, s. 105).

Erzurum Narman Çimenli Köyü’nde anne ve çocuğun kırkı çıkar çıkmaz “kırklama” yapılır. Kırklama veya kırk dökme kırk taş veya kırk arpa ile yapılır. Kırk Kulh ü vallah okunarak kırk taş yıkanıp temiz olduğuna inanılan suyun içine atılır. Kırklamada ilk aşama annenin yıkanarak kırkının çıkarılması, daha sonra çocuğun kırkının çıkarılmasıdır. Anne ve çocuğunun yıkanarak kırkının çıkarılmasıyla elde edilen su, evin çeşitli yerlerine dökülür Kırk basması iki kırklının birbiriyle karşılaşması sonucunda birinin kırkının diğerine basması olayı olarak nitelenmektedir. Kırk baskını olan çocuk gevşek ve halsiz olur. Kırklı çocuğu sağaltmak için terazinin bir gözüne çocuğu, diğer gözüne tezek veya kemiğin konulması ve bunlarla tartılmasıyla yapılır. İki kırklının karşılaşması durumunda biri diğerine iğne verir. İğne değiştiren lohusalar bu iğneyi yakalarına ilâştirir. Kırkı çıkmadan çocuğu ile birlikte akraba ziyaretine giden lohusaya; “Kırklı kırklı geldin sen bize sıçanları getirdin” derler (Karataş, 1995, s. 152, 153).

Artvin’de çocuk bir kere kırklanır. Temiz yerden kırk tane taş toplanır. Her taşa üç defa Kulfu-Allah, Yasin okunur. Taşlar suya atılır. O suyla önce anne, sonra çocuk yıkanır. Leğendeki su temiz bir yere dökülür. Kırklı çocuğun çamaşırları dışarıda bırakılmaz çocuğun uykusu kaçar derler (Balıkçı, 2001, s. 68)

Amasya’da kırklama işlemi şu şekilde yapılır: Kırk kaşık su bir kovaya konulur. Bir kalburun içine altın ya da gümüş yüzük, üç tane kaşık konulur, kalburun üstünden dökülen suyla çocuk ve anne yıkanır. Yıkanılan su ayak değmeyecek bir yere dökülür. Sudan arta kalanla da çocuğun bütün eşyaları yıkanır. Kırklama işlemi iki kez yapılır. Doğumun yirminci gününde yapılan kırklamada kırk kaşık su yerine yirmi kaşık su konulur, kalan suyla çocuğun eşyalarının yarısı yıkanır. Kırklamada kullanılan kalbur yuvarlanır; eğer ağzı açık düşmüşse çocuğun bahtı iyi, kapanmışsa kötü olur düşüncesi vardır. Aynı şekilde kaşıklar da yere atılır ağızlan yukarı gelmişse çocuğun bahtının iyi olacağı, ters düşmüşse kötü olacağına yorulur (Kalay, 1998, s. 167).

İstanbul’da kırk hamamında, doğan çocuğu kırklamak âdeti de vardır. Bunun için kaplumbağa kabuğunun içine miras kalmış altın koyarlar. Kaplumbağa kabuğunu altınla beraber kırk bir kere suya batırırlar. Sonra kabuğun içindeki, suyu çocuğun başından dökerler. Hamam tasını yüzü üstüne yere kapatarak çocuğu oturturlar. Su kaçmış olmasın diye kulağını emerler, tütüsülerler (İlgaz, 1957, s. 1481).

Yusufeli’de doğumun kırkinci günü anne ve çocuk kırklanırlar. Kırk günden bir gün çalarak 39’cu günü kırklanmak iyi sayılır. Kırklanma yapılmadan önce anne ve çocuk için ayrı ayrı kırk tane ufak taş ya da aynı sayılarda tahıl (buğday) tanesine kırkar kere “Kulhüvellah” okunup üflenir. Çocuk ve anne temizce banyo edilir. Sonra, okunmuş taneler, içinde bolca su olan bir kaba dökülür. Ayrı ayrı çocuğun sonra annenin üstünden aşırılıp kırklanır. Kullanılan “kırklama suyu”, ayak basılmayan temiz bir yere dökülür (Özder, 1967, 4111)

Posof’ta lohusa kadın kırk gün dışarı çıkmaz. Bereket kaçar diye ambara, kilere ve mutfığa girmez. İşe gitmez. Kırkı çıkıncaya dek çocuğun bezleri dışarı atılmaz. Gece dışarıdan gelenler, lohusa ve çocuğun yanma gitmez. Eve birlikte cinler-periler gelir diye. Gece lohusanın yattığı yere mangalla ateş korlar. Cinler-periler ateşe gelemeyen diye. Kırkı dolan kadını ebe yıkar. Önce kırk tane fındık büyüklüğünde taş toplanır. Ebe topladığı kırk taşın her birine üçer kez “kulhu” duasını okur. Bu taşları bir torbaya doldurup lohusanın yıkanacağı suyun içine atar. Anne ve çocuk “Kırk suyu” dedikleri bu dualı taş suyu ile yıkanılırlar. Kalan su evin içerisine serpilir. Böylelikle kırkı çıkmış ve lohusalık denilen doğum süresi sona ermiş olur (Aydınoglu, 1968, s. 5084).

Uşak, Çolaklı’da bebek ilk kırk günde “kırklıdır”. Yatırıp kaldırılırken, eşikten geçirilirken besmele çekilir. Kırklı kadınlar bir araya gelmekten çekinirler. Aksi halde sonradan gelenin kırkı kararır; çocuk büyümeyiz. Elde olmaksızın bir araya gelen kırklı kadınlar boncuk değiştirirler. Bebeğin banyo suyu, kırklı kadın olan evin oluğunun altına dökülürse o evin çocuğu kırk bozar. Doğumdan bir gün sonra kadın kalkar, işine gücüne bakar. Nazar değmemesi için delikli bir gümüş para, üzerine bal mumu ve çörek otu yapıştırılarak, kadının yakasına iğnelenir. Kırk gün sonra evdeki bütün kirli çamaşırlar yıkanır. Ana ve çocuk yunur ki buna “kırklanma” denir, kırklanmada akraba ve komşudan bir mendil bile yıkanmaz. Aksi halde onlar da kırklanmak durumunda kalır (Taylan, 1977, s. 8061).

Gölbaşı’nda lohusanın kırkı dolunca ebesi çağırılır. Hısım akraba toplanıp hamama giderler. Ebe çocuğu ve anayı kırklar. Akrabalar da yıkanıp, çıkarlar. Lohusa o gün ipekliler giyer. Çocuk, uslu olması için ahıra götürülür, koyun, inek gibi hayvanlar yanında biraz durdurulur.

Tire’de Doğumdan kırk gün sonra hamama gidilir. İçinde kırk tane Muhammet ve kenarına Maşallah yazılmış bir tasa kırk tane çakmak taşı ve bir altın kırk defa batırılıp çıkarılır. Bu kırklanma su, önce çocuğa dökülür. Kalanını anne dökünür. Ebe çocuğu yıkarken “biz kırkına bastık, kırk bize basmasın” der (Artan, 1973, s. 6724).

Zile’de kırk çıkınca (Kırk hamamı) yapılır. Hısım akraba ve yakın tanıdıklar okuyucu vasıtası ile davet edilir. O gön hamam tamamen kiralanır. Buna hediye getirilmez. Anne ilk suyu dökünmeden bir yumurtayı kabuğu ile ve tuz karıştırarak iyice mıncıklar, bunu bütün vücuduna sürer ve bir peştamalin bir avuç kadar yerine sürerek üzerine oturur, ancak terledikten sonra su dökünür. Bu, vücudun “hamllığını” gidermek içindir. Hamamdan çıkma zamanı gelince kırk arpaya kırk “Kulhüvallahü” okunur, bir tasa konur, üstüne sıcak su dökülür. Lohusa en son olarak bunu ayakta başından aşağı döker. Bazıları çocuğu hamama götürmezler, evde kırklarlar, onun için de aynı şekilde okunmuş arpalı su dökülür, buna (Kırklama) denir. Artık Al karısından korkulmaz (Öztelli, 1952, s. 571).

Samsun’da bebeğin ve annesinin doğumdan kırk gün sonra özel bir şekilde yıkanmalarına “kırklama” denilir. Kırklama şöyle yapılır: Önce bir kaba kırk adet küçük taş ve kırk kaşık su konulur. Daha sonra bu suya üç ihlâs, bir Fatiha süresi okunup üflenir. Çocuk yıkandıktan sonra bu su, içinde tespih ve yüzük bulunan bir ilıştırın (süzgeç) yardımıyla çocuğun başından aşağıya dökülür. Daha sonra kabın dibinde kalan az miktarda su da evin içine serpilir. Böylece çocuğun kırklanması yapılmış olur. Aynı şekilde anne de yıkanarak kırklanması yapılır. Suyun içine konulan taşlar çocuğun ve annenin taş gibi sağlam olmalarını simgeleştirir. Önce mutlaka çocuk, sonra anne kırklanır. Kırklama kırk günden önce olursa çocuk huysuz olur. Annenin kırklanmasıyla lohusalık dönemi de bitmiş olur (Şişman, 2002, s. 451).

Adana

Çocuk doğduktan kırk gün sonra, kırk tane taş bir keseye konur. Taşların arasına altın ya da gümüş de karıştırılır. Bu kese bir kova veya kabın içine konur. İçine su doldurulur. Kabın içerisindeki suyun üzerine çiçek atılır. Çocuk bir güzel çimdilir. Artan su ile de anne yıkanır. Kullanılan taşlar uygun bir yere gömülür (K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.99, K.100, K.101, K.102, K.103).

Kırk çıkarmanın hem anne hem de çocuk için bir arınma olduğuna inanılır (K.3, K.4, K.44, K.45, K.46, K.55, K.56, K.57, K.77, K.78, K.79, K.80, K.89, K.90, K.91, K.92).

Kırlı çocuğun elbisesinin gece dışarı asılmaması gerektiğine inanılır (K.24).

Kırklama suyu kırmızı tülbentten geçirilerek çocuğun üzerine dökülürse hastalığın tülbentte kalacağına inanılır (K.5, K.6, K.7, K.32, K.33, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40).

Kırklama suyunun fazlası ortalık yere saçılırsa çocuğa uğursuzluk getireceğine inanılır (K.5, K.6, K.7, K.37, K.38, K.39, K.70).

Kırklama suyunun hepsinin kullanılması halinde çocuğun ömrünün uzun olacağına inanılır (K.66, K.69, K.86, K.87, K.99, K.119, K.127).

Çocuğun kırkı çıkınca beşikteki bütün eşyaların yıkanması gerektiğine inanılır (K.5, K.6, K.7, K.37, K.38, K.39, K.58, K.66, K.68).

4.1.3.5. Ad Koyma

Ad, insanın toplumsal ve bireysel kişiliğinin yanı sıra büyüsel ve gizemsel gücünü de belirten bir simgedir. Onun için, yeni doğan bir çocuğa gelişigüzel bir ad konulmaz; adın taşıdığı, karşıladığı ya da içerdiği anlamın çocuğun karakterini, kişiliğini, geleceğini, toplum içindeki yerini ve başarısını damgalayacak, biçimlendirecek simgesel bir öz taşımasına özen gösterilir. Ad, bir bakıma insanın tinsel varlığını da simgelemektedir. Kısaca söylemek gerekirse, adın sözcük anlamının, o adı taşıyana geçirdiğine inanılmaktadır. Örneğin bir çocuğa “Demir” adı verilirken bu işin psikolojik temelinde, çocuğun demir gibi sağlam ve dayanıklı olacağı isteği ve inancı yatmaktadır (Örnek, 1975, s. 102).

Acıpayamlı’nın “ad verme olayının morfolojisi” üzerinde fonksiyonel bakımdan yaptığı inceleme, diğer bir olayı meydana çıkarmıştır. O da ad verme ile birlikte, tören yapılması zorunluluğudur. Tören çocuğa “kişilik” kazandırmaktadır. Çocuk törenle kendisine verilen adla birlikte “yeni bir dünyaya” geçmekte, bulunduğu toplumda yeni bir statü kazanmaktadır. Acıpayamlı, bu olguya “Rites de Passage” yani “geçiş ayini” demiştir. Bu inceleme ile dünya folklor literatürüne Türk ad verme folkloruyla ilgili yaptığı çalışma sonunda, ilk kez saptanan bir görüşü sunmuştur (Acıpayamlı, 1992, s. 198).

Dilimizde “ad verme, ad koyma, ad takma” şekillerinde adlandırılan “folklor olayı” aslında tüm insanlığın ortak malıdır. Yeryüzünde ad verme olgusundan yoksun bir tek topluluk ve toplumu görmek olası değildir. Doğada canlı cansız olan her nesne ile olayın, halta düşünce ürünlerinin muhakkak birer adı vardır. Hayvanlar adları ile çağrılırlar. Bitkilerin birer adı vardır. Doğanın her kesimi adlandırılmıştır. Bu ad verme olgusu, insanla beraber doğmuş, onunla birlikte yaşantısını sürdürmüş, tarih boyunca evrimleşerek basit bir ad verme olgusu durumundan çıkarak, her topluluk ve toplumun yapı ve anlayışına uygun bir şekilde çok aşamalı, her aşaması sayısız gelenek, görenek

ve uygulamalardan oluşan dev bir “folklor olayı” durumuna dönüşmüştür. Bu oluşum sonunda “ad verme folklor olayı” nı incelemek üzere halkbilime bağlı “onomastik/ad bilim” dalı içinde “antroponomi/insan adı” doğmuştur. “Antroponomi” araştırma ve incelemesinde adın, kişiliği belirleyen özelliğini, ad seçiminin temelinde yatan dinsel, büyüsel, toplumsal inanç ve tasarımları saptamaya ve değerlendirmeye çalışmıştır (Öztürk, 1983, s. 167-176’dan akt. Acıpayamlı, 1992, s. 1).

Eski Türkler

Birçok araştırmacı, bu arada, M. Şakir Ülkütaşır ve Hamit Zübeyr Koşay’ın da değindiği gibi hiç şüphesiz “Türk ad verme” geleneklerinin kaynağı, “Türk kültürünün, nice yüzyıllar ötesinde doğum yeri olan Orta Asya” dır. Aslında bu yadsınması olanaksız olan apaçık tarihsel bir gerçektir. Bununla birlikte yazılı ve sözlü halk hikâyeleri, destanlar, Şaman duaları, Altay, Yakut ve Batı Türklerine ait etnografya ve folklor belge ve incelemeleri, bu durumun canlı tanıklarıdır (Ülkütaşır, 1938, Türklerde Ad Verme Âdetleri. *HBH* 81, s. 194-199 ve Noyan, 1983, Ad Vermede Gelenekler-Türkçe İnsan Adları Hakkında. *Türk Kültürü XXI*, 246, , s. 638. (14)-685 (61) ‘den akt. Acıpayamlı, 1992, s. 1).

Bir çocuk, baş kesip kan dökünceye, diğer bir deyimle kahramanlık gösterinceye kadar, kendisine ad verilemez. Bamsı Beyrek “Böyrek” on beş yaşında kuş erdemli, güzel, yahşi, yiğit olduğu halde, ad alamamıştı. Nihayet baş kesti, kan döktü, adam aktardı. Babası bütün beyleri çağırdı, şölen verdi ve nihayet kendisine ad verdi (Oğuz Türkleri) (Acıpayamlı, 1992, s. 12).

Türklerin destan ve masallarından pek açık olarak anlaşıldığına göre, çok eski bir çağda kahramanlık gösterinceye kadar gençler boyun gerçek üyesi sayılmaz, babasının iğreti olarak verdiği isimden başka ad taşıyamaz ve at sahibi de olamazdı. Hanın oğluna ad verirken Dede Korkut, babasına şöyle diyor: “Sen oğlunu Basam diyü ohşarsın, bunun adı Boz Aygırlı Bamsı Beyrek olsun!” (İnan, 1998, s. 240).

Türk Dünyası

Makedonya Yörüklerinde çocuğa dedesinin ismi verilir. İsim verilirken çocuğun kulağına ezan okunur (Kalafat, 1994, s. 34).

Tatarlarda bebeğe isim, doğduğundan birkaç gün sonra verilir. Yeni doğan bebeğin uzun süre isimsiz kalmasına iyi bakılmaz çünkü o zaman ismi Şeytan verir diye inanılır (Çetin, 2008, s. 312).

Kıbrıs'ta çocuğun göbek adı, göbek kordonu kesilirken ebe tarafından verilir. Esas adını ise genellikle babası verirdi. Baba eve gelince çocuğu kucağına alır, kulağına ezan okuduktan sonra:

“Senin adın ... olsun” derdi. Verilen adlar genellikle ata adları olurdu. Eğer ailede ata adları çok verilmişse çocuğa, yörede çok sevilen saygın kişilerin adları verilirdi. (Saraçoğlu, 1989, s. 59)

Sedat Veyis Örnek, Türk kültüründe adı belirleyen etmenleri şu şekilde sıralamıştır:

- a- Yatırlar ve ziyaretlerle ilgili adlar,
- b- Tanrının sıfatları, peygamberler ve peygamber yalanlarıyla ilgili adlar,
- c- Hayvanlarla, madenlerle, bitkilerle ilgili adlar,
- d- Ölmüş büyüklerle ilgili adlar,
- e- Kozmik, göksel ve meteorolojik olaylarla, öğelerle ilgili adlar,
- f- Yaşatıcı güçle ilgili adlar,

Anadolu

Acıpayamlı, Anadolu'da çocuğa ad verme ile ilgili inanışları şu şekilde sıralamıştır:

- 1- Çocuğa belli günlerde ad verilmez. Bununla birlikte bazı tutucu aileler kutsal saydıkları pazartesi günleri (Havza, Bafra) Çarşamba, Perşembe günleri (Havza) Cuma günleri (Havza, Bafra, Bursa Yenişehir) çocuklarına ad verirler.
- 2- Bebeklere Salı günleri (Çarşamba, Terme, Samsun), cumartesi günleri (Bafra Samsun) ad takılmaz.
- 3- Çocuğa güneş doğmadan önce (Doğu ve Güney Doğu Anadolu); doğumundan yirmi dört saat sonra (Türkiye); birkaç gün sonra (Koybal, Beltir Türkleri); üç gün içinde (Havza Samsun, Sivas, Konya); bir hafta sonra (Güney Anadolu Türkmenleri, Kilis Gaziantep; Balıkesir; Çarşamba, Terme Samsun; Yenikent Aksaray); on gün sonra (Balıkesir); on beş gün sonra (Kırgız, Kazak Türkleri); üç hafta sonra (Güney Anadolu Türkmenleri); kırk gün sonra (Gemerek Sivas, Eskişehir); üç ay sonra (Altay Türkleri); altı ay sonra (Güney Anadolu Türkmenleri); bir yıl sonra (Oğuz Türkleri); yıllar

sonra (Kırgız Türkleri) ad verirler. Çocuk büyüyüp yiğitlik yapmadan adlandırılmaz (Basat Türkleri, Minüsin Türkleri). Halk inancına göre çocuklara ne kadar geç ad verilirse o kadar öfkeli olur (Eskişehir) (Acıpayamlı, 1992, s. 2, 3, 4, 5).

Acıpayamlı Anadolu’da çocuklara takılan adların bazılarını şöyle sıralamıştır:

- 1- Çocukları yaşamayarak ölen aileler, son doğan çocuklarının yaşamını sağlayacağı inancıyla ona, aşağıda belirtilen adlardan birini takarlar.
 - a- Dursun (Yenikent, Muğla, Havza, Çarşamba, Terme, Silifke).
 - b- Durmuş (Muğla, Çarşamba, Terme).
 - c- Yaşar (Muğla, Havza, Samsun, Çarşamba, Terme, Silifke).
 - d- Baki (Muğla, Çarşamba, Terme).
 - e - Yeter (kız çocuğu için) (Yenikent).
 - f - Durali, Durhasan, Duran (Silifke).
 - g - Durdu (kız çocuğu için) (Silifke), Hayati (Balıkesir).
- 2- Çocukları yaşamayarak ölen bazı aileler, son çocuklarının yaşamasını sağlamak amacıyla onu babasına, ebesine, herhangi birisine, yatıra satar. Bu gibi çocuklara: Satılmış (Muğla, Çuvaş, Kırgız ve Kazak Türkleri), Ökkaş “yatır adı” (Kilis, Silifke), Süppü “Çöplük adı”, (Çuvaş) adları verilir.
- 3- Büyük bir subay olması isteğiyle yeni doğan çocuklara Mülazım, Binbaşı, Paşa, Müşir gibi adlar verilir (Göle).
- 4- Arka arkaya kız çocukları olan aileler, erkek çocuk isteklerinin yerine gelmesini sağlamak için son doğan çocuklarına Döne, Döndü, Yeter adlarından birini takarlar (Yenikent, Havza, Konya)
- 5- Yeni doğan çocukların büyük ve kutsal kişi olmaları için, onlara kutsal kişi, kutsal ay ve gün adları verilir. Ramazan, Şaban, Recep, Kadir, Sefer, Arif, Arife, Mustafa, Muhammet, Mehmet, İbrahim, Ömer, Ali vb. gibi (Balıkesir, Muğla, Konya, Bafra).
- 6- Çocuğu olmayan aileler, çocukları olunca bunu Tanrı'nın bir bağıışı olarak kabul eder, doğan çocuğa Hüdaverdi, Allahverdi gibi adlar takarlar (Muğla).
- 7- Çocukları yaşamayan aileler, yeni doğan çocuklarını kötü ruh, nazar ve Azrail'den korumak için onlara İt, İtbaba, İtbarak, İtbey, İtkulu, İtalmaz, Yılan, Şeytan, Sarıkine gibi aşağılayacak adlar takarlar (Balıkesir, “Altay,

Kazak ve Kırgız Türkleri”) (Acıpayamlı, 1992, s. 8, 9).

Halkımız arasında “göbek adı” koyma geleneği de yaygındır. Çocuğun doğduğu sırada, göbeği kesilirken konan ada “göbek adı” denmektedir. Genellikle dinseliliğiyle ün yapmış kişilerle kutsal kitaplardan seçilen bu adlar, resmî kayıta geçtiği gibi, geçmeden de çocukların ana babaları, akrabaları ve yakınları tarafından kullanılabilir. Halk göbek adı konmasını genellikle dinselilikle açıklamaktadır. Örneğin bu konuda fikirleri sorulanlar, “Kabirde o adla çağrılmış da, ondan konurmuş.”, “Öte dünyada göbek adıyla çağrılmış insan.”, “Tövbe, talkın verilirken o adla çağrılır.” diyerek birbirini tutan ve belli bir görüşü vurgulayan cevaplar vermektedir (Örnek, 1975, s. 110)

Babaları bilinmeyen çocuklara Türkiye’nin değişik bölgelerinde değişik adlar takılmaktadır. Kimden, Kimdenecek, Anaverdi, Buluntu (Samsun, Amasya, Kastamonu) Kaçıntı (Konya) Kırık (İzmir), Kırık Dolu (Silifke, Samsun, Adana), Takma (Manisa), Sümbül, Bebek Tohumu (İstanbul), Abdullah (Balıkesir) (Acıpayamlı, 1992, s. 11).

Çocuğa uzun süre ad vermeme ya da adını söylememe:

- 1- Çocuğa, delikanlı olup kahramanlık yapıncaya kadar ad verilmez. “Adsız” olarak çağrılır (Oğuz Türkleri).
- 2- Çocuğa yapılacak kötülüklerin, aile büyüğüne geçebileceği inancıyla, aile büyüklerinin ismi asla çocuklara verilmez (Silifke).
- 3- Genç yaşta ölen bir kimsenin adı, kötülük ya da ölüm getireceği inancıyla yeni doğan çocuğa verilmez (Muğla).
- 4- Bir ailenin çocukları arka arkaya ölürse, yeni doğan bebeğe ad verilmez (Konya).

Ölen bir kişinin adı, kötülük ve ölüm getireceği inancıyla yeni doğan bebeğe verilmez (Yakut Türkleri) (Acıpayamlı, 1992, s. 11).

Muğla’da ad verme hususunda çok kere evdeki büyük baba veya büyük anne gibi yaşlıların düşünceleri hâkimdir. Doğan çocuğa verilecek adı en çok büyük babalar ve anneler seçerler. Büyük babalar ve anneler de doğan torunlarına kendi ana ve babalarının adlarını vermek isterler. Bu suretle onların adlarını yaşatmış olduklarına inanırlar. Muğla’da çocuklara göbek adı vermek umumî bir âdettir. Göbek adları: Mehmet, Ahmet, Ayşe, Fatma gibi isimlerdir. Ad seçilirken uyulan bir âdet yoktur.

Yalnız çocuk doğmadan önce ona verilecek adı seçen aileler vardır ki yeni doğan çocuğundan önce ölen çocuğu olan aileler, yeni doğan çocuğa Baki, Yaşar, Durmuş, Dursun, Satılmış gibi adlar verirler. Çocuğu olmayanlar da doğan çocuklarına Hüdaverdi, Allahverdi, İhsan, gibi adlar koyarlar. Muğla’da çocuğa, doğumdan birkaç gün sonra ad verilir. Ad vermek için gün ve saat seçilmez. Ad verilirken yapılan tören de yoktur. Yalnız çocuğun kulağına ezan okunur. Yeni doğan çocuklara genç ilken ölenlerin adları verilmez. Çünkü yeni doğan çocuğun da genç iken ölmesinden korkulur (Aker, 1960, s. 2178).

Samsun’da çocuk doğduktan sonra üç gün içerisinde sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okunarak ismi verilir. Bir ailenin doğan çocukları sürekli ölüyorsa bunun önlenmesi için yeni doğan çocuklara Yaşar, Satı, Satılmış, Dursun, Dursune, Durdu, Durmuş gibi isimler verilir. Bir ailenin sürekli kız çocuğu oluyorsa ve erkek çocuk da çok arzu ediliyorsa en son doğan kız çocuklarına Yeter, Döne, Döndü, Songül gibi isimler verilir. Bir ailede artık daha çocuk istenmiyorsa en son doğan çocuklara Sonnur, Soner gibi isimler verilir (Şişman, 2002, s. 449).

Havza ve çevresinde doğan çocukları yaşamayanlar, yeni doğan çocuklarına “Yaşar, Dursun” gibi adlar verirler. Erkek çocuğu olmayıp birkaç kız çocuğu olanlar, en son doğan kız çocuklarının adını “Yeter” koyarlar. Havza ve çevresinde adsız çocuk yoktur. Havza ve çevresinde doğduktan sonra çocuğa nihayet üç gün içinde ad verilir. Pazartesi, Perşembe ve Cuma günleri ezan okunurken çocuğa ad vermek iyi sayılır. Çocuğa ad verilirken tören yapılmaz, bebeğe bir şey bağışlamak âdeti de yoktur. Ad verilirken çocuğun sağ kulağına ezan okunur, sonra sağ kulağına göbek adı, sol kulağına da asıl adı söylenir. Ad verilirken çocuk ad veren ev büyüğünün kucağında ve uyanık halde bulundurulur. Çocuğa ad verilirken dua, ilâhi, türkü ve destan okumak gibi âdetler yoktur. Yalnız çocuk için “Adıyla yaşasın” “Allah uzun ömür ve sağlık ihsan etsin” gibi dileklerde bulunulur (Nami, 1960, 2221).

Yeni doğan çocuklara Çarşamba ve Terme çevrelerinde en çok verilen adlar Ahmet, Mehmet, Ali gibi adlardır. Bu çevrelerde “göbek adı”, “ezan adı” tabirleri vardır. Göbek adı, çocuğa göbeği kesilirken verilen, ezan adı da kulağa ezan okunarak verilen adlardır. Bazı aileler göbek adı ve ezan adı olarak çocuklarına aynı ismi verirler. Fakat çocuk büyüyünce ezan adı değiştirilir. Yeni doğan çocuklara ailenin ölmüş büyüklerinden birinin adı verilmesi tercih olunur. (Böylece sevilen o büyüğün adı ve hatırasının yaşatıldığına inanılır. Çocuğa verilecek ad kararlaştırılırken en ziyade büyük annenin veya büyük babanın ve bunlar yoksa doğrudan doğruya çocuğun babasının sözü

dinlenir. Çarşamba ve Terme çevrelerinde çocuk doğmadan önce isim hazırlamak âdeti yoktur (Basri, 1960, s. 2238)

Çarşamba ve Terme’de çocuğu yaşamayan aileler, doğan, çocuklarına, en çok Dursun, Durmuş, Yaşar ve bunlara benzeyen adlar koyarlar (Basri, 1960, s. 2238).

Çarşamba ve Terme çevrelerinde adsız çocuk yoktur. Aynı çevrelerde çocuk doğduktan yedi gün sonra beşik daveti yapılır. Bu davet veya törende çocuğa ad verilir. Yalnız Salı günleri beşik daveti yapılması ve ad verilmesi uğurlu sayılmaz. Çocuğa ad verilirken ayrıca tören yapılmaz. Beşik davetinde çocuğa ebe ad verir, ana ve babası bir şey bağışlamaz. Beşik davetinde, bulunanlar münasip hediyeler getirirler. Davetliler çocuğun ailesi tarafından ağırlanır. Ad verilirken çocuk kundaklanmış halde bulunur. Beşik töreninde çocuğun yastığı altına Kur’an-ı Kerim konulması âdettir (Basri, 1960, s. 2238)

Yeni doğan çocuklara salı ve cumartesi günlerinden başka günlerde ve her saatte ad verilebilir. Yalnız ad vermek hususunda Salı ve cumartesi günleri uğursuz sayılır. Fakat büyük Türk devriminden beri yeni doğan çocuklara ad vermek için güne ve saate değer tanıyan ve uğurlu yahut uğursuz diye günleri birbirinden ayıran kalmamış gibidir. Bafra’da beşik daveti denilen bir tören yapılır. Buna yakınlar ve komşular davet edilir. Davetlilere yemek verilir. Bu tören de doğan çocuğa ev veya tarla bağışlanır. Çocuğa isim verilirken kulağına ezan okunur, ondan sonra adı söylenir. Ad verilirken çocuğa ad verecek kimse kucağına alır ve kibleye doğru döner. Korkmasın diye çocuğun başucuna Kuran-ı kerim konulur ve üzerine nazarlık takılır (Arıcan, 1960, s. 2265).

Tokat ve çevresinde çocuklara şu suretle ad seçilir: Kuran-ı Kerim’den fal açılır, rastlanan Rahim, Şefik, Kadir gibi adlar çocuğa verilir. Kadir gecesi doğan çocuklara Kadir, ramazanda doğan çocuklara Ramazan, bayram ayında doğan çocuklara Bayram; Recep, Sefer, Şaban aylarında doğan çocuklara Recep, Sefer, Şaban adlarının verilmesi eski bir geleneğin icabıdır. Doğan çocuklara ölmüş anne, baba, büyükanne, büyükbaba, amca, dayı adlarının verilmesi âdeti de vardır. Bu suretle ad sahibi ölmekle yerde kalmamış sayılmaktadır. Çocuklara ad verilirken erkek çocuklarda babanın, kız çocuklarda annenin fikri ileride tutulur (Cinlioğlu, 1960, s. 2286).

Yeni doğan çocuğa doğumdan üç gün sonra ad verilmesi Tokat ve çevresinde âdettir. Çocuğa sabah namazından sonra ad verilir; fakat salı günü ad verilmesi iyi sayılmaz. Bir vakitler ad verilen yerde kılıç bulundurlarmış. Bu suretle çocuğun cesur, işgüzar olacağına inanılırmış. Şimdi de ad verilen çocuğun âlim olacağına kanaat edilir. (Cinlioğlu, 1960, s. 2286).

Silifke’de çocuklara ad verme şu şekillerde olur:

- 1- Ebe yeni doğan çocuğun göbeğini keserken önceden kararlaştırılan veya kendiliğinden bir adı çocuğa verir. Buna (göbek adı) veya (öz ad) derler. Evdekiler de çocuğun göbek adı kutlu olsun diye çocuğa dua ederler.
- 2- Yavru birkaç günlük olunca asıl çağırılacağı adı kararlaştırılır. Kulağına ezan okunur. Üç defa bağırılarak adı söylenir. Çocuğa ad verme genel olarak üç gün içinde yapılır. Tanıdıklar çağırılır. Kurban kesilir, yemek yenilir, kutluluk dilenilir.
- 3- Çocuğa verilen adın ana, baba soyundan tanınmış, sevilmiş bir kişinin adı olması ilk önce düşünülür. Hele bu kişi ölmüşse onun adının çağırılması ve toprak altından adın çıkarılması istenir. (O, yattıkça bu yaşasın, adımlı ver de benzemezsem benzemeyeyim) gibi deyimler de bu düşünüşle ilgilidir.
- 4- Çocuğu olmayanlar veya olup da yaşamayanlar adak adarlar ve erenlerden, dedelerden dilek dilerler. (Çocuğum olursa senin adını vereyim) derler, Böylece doğan çocuklara o evliyanın adı verilir. (Kırıtl Baba) yı ziyaret edip çocuğu olan bir aile çocuğuna “Kırıtl” adını koymuştur.
- 5- Yaşamayan çocuğun ölmemesi için Dursun, Durmuş, Duralı, Durhasan, Durdu, Duran, Yaşar gibi adlar konur.
- 6- Bazı çocuklar, hastalıklı, mızımsız, çelimsiz olurlar. Bunlara verilen adın yaramadığı sanılır. Bu durumda ad değiştirilir. Yeni adı törenle verilir.
- 7- Çocuklara büyüklerin adı verilince ona elden geldiği kadar adı verilen kişiye gösterilen saygı gösterilir. Çocuğa ilenilmez, dövülmez, çocuk böyle bir şey hak ederse adını taşıdığı kişinin yüzü suyu hürmetine cezasının hafif olması yönüne gidilir. Bazı aileler bu bakımdan çocuklarına büyüklerin adını vermekten çekinirler (Yund, 1960, s. 2321).

Konya’da dini tesirler altında yeni doğan çocuklara en çok Peygamberlerin ve Peygamber zevce ve çocuklarının adları verilir. İlk doğan çocuğa, vefat etmiş olan büyük baba ve annesinin adları vermek âdeti de vardır, ölmüş babasının adını almış olan çocukların anneleri ardı gelmez, adı konmaz diye severler. Çocukları yaşamayan aileler de doğan çocuklarına “Yaşar, Durmuş, Dursun” gibi adlar verirler. Bununla beraber şimdi yeni doğan çocuklara Türk isimleri verilmektedir (Dalboy, 1956, s. 2280)

Eskiden ad verilirken çocuğun kulağına ezan okunur, sonra adı söylenirdi. Ad verilirken çocukların ağzı kılıç tozuyla açılırdı. Bundan başka Kur'an-ı Kerim tozuyla ağzı açılan çocuklar da olurdu. Ağzı Kur'an-ı Kerim tozuyla açılan çocukların âlim, ağzı kılıç tozuyla açılan çocukların cesur ve kahraman olacağına inanılırdı. Ad verilen çocuk sık sık hastalanırsa verilen adların ağır geldiği sanılır, bu ad değiştirilir, çocuğa baslıca bir ad verilir. Bir ana ve babanın bir veya iki, üç çocuğu ad verildikten sonra ölmüşse, yeni çocukları doğunca bu ana ve baba, yavruya ad vermezler, onu “Adsız” diye çağırırlardı. Birbiri üzerine kız çocukları doğan ana ve baba son doğan kızlarına “Döne” adını vererek ondan sonra doğacak çocuklarının erkek olmasını sağladıklarına inanırlardı (Dalboy, 1956, s. 2280).

Erzurum’da çocuk doğduğunda, kendisine erkekse Muhammed, kızsıa Emine, Fatma isimleri göbek adı olarak verilir. İsmi konuluncaya kadar bu adla sevilir, anılır. Doğan çocuğun adının belirlenmesinde öncelik; dedesine, ninesine ve diğer aile büyüklerine verilmiştir. Nadir olmakla birlikte bunun dışında çocuğun annesi ve babası da çocuğun ismini koyabilirler. Çocuğa ad konulurken, çoğu köylerde cami imamı bu görevi yüklenir. Cuma namazından sonra cami imamı ve çocuğun erkek yakınları evde toplanırlar, imam kundaklı çocuğu kucığına alır, göbek adını orada bulunanlara tekrarladıktan sonra üç defa ezan okuyarak çocuğun ismini kulağına söyler, böylece çocuğun ismi konulmuş olur (Taş, 1996, S. 203).

Ankara’da hürmetten dolayı anne ve baba bu görevi evdeki büyüklerine bırakır. Ayrıca hamilelik ve doğum sonrasında, rüyada görülen ermiş kişiler ve ziyaret yerlerinin isimleri de çocuğa verilebilir. İstenmeyen doğumlarda doğan çocuk kız ise “Songül”, erkek ise “Durak”, “Dursun” gibi isimle de verilmektedir (Erdoğan, 1995, s. 105).

Artvin’de çocuğun adı Köksal konur (köklü olsun diye), Yaşar konur (yaşasın diye). Çocuk doğdu mu ebesi göbek adını koyar. Çocuğun esas adını isteyen kulağına ezan okuyarak koyar. İlk çocuğun ismi hangi harfle başlıyorsa diğer çocukların ismi de öyle gider (çocuk yaşasın diye). Kadın çok kız doğuruyorsa çocuğun adını Yeter, Songül koyarlar. Çocuğu üç gün Muhammet diye çağırırlar, sonra kulağına ezan ile adını koyarlar. Önce büyüklere sorarlar, onlar koymazsa çocuk kız ise anne, oğlan ise baba koyar. Herkes kendi cinsinden olan ismi koymak ister (Balıkçı, 2001, s. 88).

Doğumundan itibaren üç gün içinde çocuğa ad vermek İstanbul’da âdettir. Bunun için evin en yaşlısı veya mahallece hürmet edilen bir zat çocuğu elleri üzerine alarak kibleye karşı döner. Çocuğun sağ kulağına ezan okur, sol kulağına kamet getirir.

Ondan sonra verilecek adı çocuğun sağ kulağına üç defa söyler. Bu suretle çocuğa ad verilmiş olur (İlgaz, 1957, s. 1481, 1482).

Tire’de Ebe, ... ile kesiyorum diyerek bebeğin göbeğini keser ve adını koyar. Çocuk en az üç gün bu adı ile çağrılır. Üç gün sonra ve özellikle cuma günü ezan vakti büyükbaba veya çağırılan bir hoca tarafından çocuğun sağ kulağına ebenin koyduğu ad, sol kulağına yeni adı üçer defa tekrarlanarak adı konmuş olur (Artan, 1973, s. 6724)

Kastamonu’da ad koyma ile ilgili inançlarda İslâmî gelenek hâkimdir. Çocuk doğunca sabırlı olması için 24 saat kadar meme verilmez. Üç ezan vakti geçtikten sonra tercihen babası veya evin büyüğü yahut mahallenin hocası tarafından sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okunur. Kararlaştırılan isim söylenir. Sonra meme verilir. Genellikle İslâmî adlar konur. Aile büyüklerinden birinin adı da olabilir. Çocuğun bir türbeye adanması söz konusu ise Satılmış, Satiye; erken ve düşük doğuran bir annenin çocuğuna Yaşar, Yaşare; çocuk sayısı fazla ise Yeter; Arabî aylar, kandil ve bayram günleri dikkate alınarak Safer, Recep, Ramazan, Şaban, Kadir. Bayram gibi isimlerin konulduğu da sıkça görülür. Çocuklara konan diğer ada “Göbek adı” denir ki bunu ebesi koyar. Genelde bu ad nüfusa işlenmez (Abdulkadiroğlu, 1997, s. 162).

Zile’de doğumun heyecanlı günleri geçtikten sonra ilk düşünülen “ad koymak” tır. Göbek adı konduktan azami bir hafta içinde asıl adı konur. İsim günü, cumadır. Salâ ile cuma namazı arasında davet edilen hoca, çocuğun kulağına ezan okur ve münasip görülen adı üç defa göbek adı ile söyler. Büyük adın, peygamber veya evliyaullahlardan birininki olması uğurludur. Kıyamet gününde herkes kendi adı ile çağırılacaktır. O “Büyük” ismin yüzü suyu hürmetine şefaate uğrar; bu sebepten göbek adları mutlak mukaddes adlardır. Ad seçmekte ihtilâf çıkarsa kura usulüne müracaat edilir. Yine aileden sevilen fakat ölmüş olan birisinin veya dedesinin, nenesinin adı konur. Bundan başka türlü sebeplerden şu isimler konur: Hep kız doğarsa sonuncusunun adını (Döndü) veya (Döne) konursa, gelecek çocuk oğlan olur. Çok çocuk olup artık istenmezse sonuncuya (Yeter), çocuğu yaşamazsa (Yaşar), (Kaya), (Duran), (Dursun) koyar. Mübarek aylarda ve günlerde doğanlara Ramazan, Şaban, Recep, Bayram, Mevlüt), kadir gecesi doğanlara (Kadir, Kadriye), Arife günü doğanlara (Arif, Arife), Seher vakti doğanlara (Sâhir, Seher), Salı günü doğanlara (Salih, Saliha), Evliyaya satılarak olmuşlara (Satı, Satılmış) veya baş harfi (S) ile başlayan isimler konur. Hasta olan çocuklara “adını kaldıramadı” derler ve değiştirirler ki kaldırılamayan adlar ekseriya şunlardır: (Melek, Bedir, Bedriye, Şemsi, Şemsiye) gibi (büyük) adlardır. Güzel çocuklara (Ay, Gün, Güneş, Keleş, Gökçe, Gündoğdu, Aydoğdu, Yekre) gibi isimler

konur (Öztelli, 1952, s.664).

Adana

Soyun ve bireyin yeni doğan bir çocuğa verilen isimle yaşayacağına inanılır. Ad vermek bu yüzden çok önemlidir (K.1, K.22, K.23, K.64, K.69, K.86, K.89).

Çocuğu yaşamayan, doğup ölen aileler çocuklarına Dursun, Durdu, Durmuş, Duran, Yaşar gibi isimler verilerse çocukların yaşayacaklarına inanılır (K.11, K.12, K.13, K.14, K.68, K.69, K.70, K.71, K.72).

Çocuğun ölüm riskine karşı adını bir an önce vermek gerektiğine inanılır (K.88, K.115).

Çocukları sürekli ölen aileler, türbeye giderler. Ondan sonra çocuk sahibi olurlarsa çocuklarına türbede yatan kişinin veya eşinin adını verilerse doğan çocuğun yaşayacağına inanılır. (K.44, K.45).

Çocuğun isminin üç gün içinde konulması gerektiğine inanılır K.22, K.23, K.64, K.69, K.75, K.86, K.88).

Kızlara Döndü, Döne, Yeter, Songül gibi isimler verilirse kız çocuktan sonra, artık erkek çocuk olacağına inanılır (K.5, K.6, K.7, K.37, K.38, K.39, K.58, K.66, K.69, K.82).

Gül ismi konulan çocukların ömrünün kısa olacağına inanılır (K.66, K.69, K.86, K.99, K.119, K.135, K.137, K.146).

Demir ismi konulan çocukların sağlıklı ve güçlü olacağına inanılır (K.23, K.64, K.66, K.69, K.86, K.99, K.119, K.135, K.137).

Çocuk damarından birinin adı verilen kişiye çekeceğine inanılır (K.82, K.85, K.89, K.92, K.94, K.101, K.104, K.112, K.116, K.154, K.160).

Aydaş çocukların adları horoz kesip değiştirilirse çocukların sağlıklarına kavuşacağına inanılır (K.5, K.6, K.7, K.37, K.38, K.39, K.90, K.91, K.92, K.112, K.113, K.116, K.145).

Çocuğun adını çok yaşlı birisinin koyması halinde çocuğun da ömrünün uzun olacağına inanılır (K.35, K.42, K.67, K.86, K.92, K.105, K.116, K.119).

4.1.3.6. Çocuğun Yaşamayı ile İlgili İnanışlar

Günümüzde çocukları olan; fakat uzun yaşamayan aileler de çeşitli uygulamalar içerisine girer. Bu kişiler çocukları daha öncekiler gibi ölmemesi için daha çok doktorlara giderler; ancak çeşitli alternatif yöntemleri de denediklerine de rastlanır.

Türk Dünyası

Başka birçok Türk boyunda olduğu gibi Tatarlarda da eskiden ilk çocuğu yaşamayan ailelerde yeni doğan çocuğu, ölmesin niyetine anne ve babası “satın almış”. Yeni doğan bebeği yaşlı bir ebe veya dede eline alıp sokağa çıkar ve pencere önüne gelip “Çocuk satıyorum, alacak mısınız” diye üç kere seslenirmiş. Evin içinden bebeğin annesi veya babası “Hakkı nedir?” diye sorar ve fiyatını öğrendikten sonra kendi aralarında konuşarak çocuğu satın almaya karar verirlermiş. Satılan bebeğin ismi veya lâkabı da bundan dolayı Satıy, Satlıq, Satqı ve Satqol olurmuş. Bazen çocuğu, şakacıktan çok çocuklu bir aileye satarlarmış. Bebeği, doğum sonrası hemen kendi babasına satma olayları da olurmuş. Bu gelenekler uygulandığında çocuğun uzun ömürlü olacağına inanırlarmış (Çetin, 2008, s. 311).

Ayrıca, köy kenarında çeşme kazarak bu çeşmenin suyunu yeni doğan bebeğe içirme geleneği de olmuştur. Çocukları yaşamayan aileler, yeni doğan bebeği sekiz delikten geçirmeye çalışırlarmış. Bazen Kendek Abi, bebeği ev etrafında dolaştırarak eve pencereden sokarmış. Aynı gelenek, ikiz çocuklar veya ikiz buzağı ve kuzular doğduğunda da uygulanırmış. Aksi takdirde ikizlerden birinin öleceğine inanırlar. Bu gelenek, aynı gün doğan çocuklara da uygulanır. Ayrıca, çocukları yaşamayan aileler, bir sonraki çocuğa sağlıklı ve dayanıklı olsun diye Timer (demir) kelimesi ile başlayan Timerşa, Timerğali gibi isim verirlermiş. Ülmas, Yaşar, Baqıy, Torsın gibi isimler de uygun görülürmüş. Tataristan Cumhuriyetinin cumhurbaşkanı Mintimer Şeymiyev’e de ismini bu niyetle vermişlerdir (Çetin, 2008, s. 311).

Kumuk Türklerinde yaşamayan çocuklara yaşamayı inancı ile Dursun, Yaşar gibi isimler konulur. Ayrıca; Kalsın, Ölmez, Kızıtamam isimleri de verilir. Yaşamayan erkek çocuğa kız elbisesi giydirilir ve kulağına küpe takılır. Eskiden bebek korunsun diye bir yatıra satılırdı (Kalafat, 1995, s. 73).

Gagavuzlarda doğan çocukları ölen bir kadının çocuğunun yaşamayı için, bebek doğar doğmaz, atın hamutundan üç kez geçirilir ve sağ kulağına gümüş veya altın bir küpe takılır. (At sağlık sembolü, küpe büyüleyici etkisi olan bir maddedir. Bebeğin üç

kez hamuttan geçirilmesi ise, kötü ruhları kovma anlamına gelir.) Çocukları sürekli ölen kadının bebeği, üç kez pencereden geçirilir veya anasının giysisinin yakasından üç kez geçirilir. Köy babusu tarafından, dokuz doğurgan kadından toplanan dokuz parça kumaştan bebeğe gömlek dikilerek yaşaması sağlanır (Nasrattınoğlu, 2006, s. 319).

Bebegin beşikten geçirilmesi uygulaması daha ziyade Özbek Türklerinde görülmektedir. Bebek beşiğe götürülmeden beşiğin sağ ve solunda oturan iki güngörmüş kadın bir seri uygulamalarla birlikte bebeği üç defa alır ve verirler. Bu daha ziyade beşiği güvenli hale getirme olayıdır. Birçok yerde de beşiğin sahiplenilmiş olabileceğinden yola çıkılarak “boş beşik sallanmaz” inancı vardır. Gagauz Türklerinden N. Hasanova’nın yaptığı tespitin bize göre mahiyeti daha farklıdır. Bu uygulama kara iyelere verilen bir şaşırtmadır. Erkek çocuğun saçının uzatılması veya küpe takılarak kız çocuğu intibası bırakılmak istenilmesi, yüzünün kömürle karalanıp veya ona çirkin isimler konulması onun gerçek kimliğini saklayarak onu korumak içindir. Birçok yerde yaşamayan çocuk, çok çocuklu annenin eteğinin altından, Özel delikli taştan v.s. geçirilir. Böylece yeni dünyaya gelme, âlem değiştirmiş olma farklı bir kimlik edinerek öldürücü güçten korunma, yaşayabilme inancı ön plana çıkmaktadır (Kalafat, Özkan, 2007, s. 585).

Üsküp’ün içerisinde evvelce çocuklan yaşamayan hanımlar, erkek çocuğa kız, kız çocuğa da erkek elbisesi giydirebilirlerdi (Kalafat, 1994, s. 156).

Saraçoğlu, Kıbrıs’ta çocukları yaşamayan ailelerin, çocuklarının yaşaması için aldıkları önlemleri şöyle sıralamıştır:

- 1- Çocuk doğduktan sonra kan akrabalığı olmayan birisine para karşılığı satılır. (Çocuk terazide tartılır ve ağırlığına göre o zamanki et fiyatı tutarında para karşılığı satılırdı. Ancak çocuk yine öz annesinin yanında kalırdı. Çocuğu satın alan, bayramlarda çocuğa elbise, ayakkabı gibi hediyeler alır, onu öz çocuklarından ayrı tutmazdı. Çocuk da kendisini satın alanlara anne, baba diye hitap ederdi.)
- 2- Doğum olayı gerçekleştikten sonra çocuğa yoldan geçen ilk yabancının önereceği ad takılır.
- 3- Birinci çocuk yaşar, ondan sonraki çocuklar ölürse, ilk çocuklarını ahırdaki kazığa bağlarlar, yalağa da çerez koyup: “Kardeşini mi, yoksa yemişi mi yiyeceksin?” diye sorarlar. Çocuk da: “Ben kardeşimi yemem, yemiş yiyeceğim” der. Burada ilk çocuğun perisinin çok güçlü olduğuna inanılır ve

kardeşlerini kıskandığı için öldürdüğü sanılır.

4- Evde kaplumbağa beslenir.

5- Çocuğa Yaşar, Derviş, Dervişe, Dürü, Düriye gibi adlar verilir.

6- Çocuk hocaya götürülür okutulur, muska yaptırılır (Saraçoğlu, 1989. s. 63).

Anadolu

Çocuğu ölen aileler, yedi ayrı ailenin ilk çocukları ve isimleri Mehmet olanların iç gömleklerinden yedi parça alır. Yedi ailenin ilk kız çocukları bir araya gelerek cuma günü selâ ve ezan arasında bu parçadan çocuk gömlekleri dikerler. Çocukları doğunca bu gömlek yedi kere giydirilir. Bu işlemler yapılırsa çocuğun yaşayacağına inanılır (Yardımcı, 1993, s. 359).

Mardin'deki kadın itikatlarında çocuğu olmayanların tek çocuklarının yaşaması için yapmış oldukları işlemlerden bazıları şunlardır: Çocuğu hiç olmayan ailenin tek çocuğu olursa yedi yaşına gelinceye dek saçlarını kesmezler, çocuğu hiç yıkamazlar, aile yakınları tarafından kendisine hiçbir giyecek alınmaz. Yedi yaşına varıncaya kadar giyecekleri komşular tarafından alınır; hatta aile çok zengin olmasına rağmen çocuğun giyecekleri için bazen de dilenme yollarını hayırlı ve uğurlu sayarlar... Çocuk yedi yaşına gelince özel bir merasimle düğünlü, dernekli ve hatta davullu, zurnalı bir bayram havası içinde çocuk tıraş edilir ve bu kesilen saçlar tartılarak onun ağırlığında bir miktar para fakirlere dağıtılır (Güler, 1975, s. 7193).

Yine Mardin'de çocuğu yaşamayan ailelerin tek çocuklarını ömürlü kılmak için cinleri, perileri çocuklarının etrafından uzaklaştırmaları gerekir. Çocuk doğduktan birkaç gün sonra hemen büyükçe bir kalbur alınır, doğan çocuğu çarpmasını önlemek için kundağına bir yemek bıçağı konur, kalbur etrafına siyah kıldan yapılmış bir kalın ip konur, çocuk yedi gün bunun içinde kalır. Yedi gün zarfında çocuğun başında geceli gündüzlü nöbet tutulur. Yedinci geceye halk arasında "haftek" adı verilir. Bu yedinci gecede bir mevlit okunur ve sabaha kadar nöbet beklenilerek bir yemek şöleni ile son verilir. Yemek sabaha karşı yedinci gecenin sonunda verilir... Daha sonra çocuk kalburdan çıkarılarak beşiğe alınır. Bir merasim yapılır, eğlenceler düzenlenir. Beşiğe alınır alınmaz onun işlenmiş yastığına bir iğne (dikiş iğnesi) geçirilir, iğneyi yastıkta gören cin veya perilerin artık çocuğa yaklaşamayacağına inanılır (Güler, 1975, s. 7193).

Çocuk 40. günde tekrar bir kalburun içine konur, mum eritilir. İkinci kalbura dökülen eritilmiş mumun çocuğun kafasına değmemesi için kalburla çocuğun başı

arasına bir tabak, yanına büyük bir tas konur. Tabağın içine dökülen eritilmiş mum soğuyunca bir şekil alır, o şekilde neye benzetilirse (örneğin kedi, öküz, ya da insan) cin çocuğa o şekilde görünüp kaçmıştır, diye inanılır... Bu şekilde çocuk ebediyen cin ve perilerden korunmuş ve uzun ömürlü olur (Güler, 1975, s. 7193).

Samsun'da çocuğu yaşamayan veya olmayan birinin evlâdı dünyaya geldiği vakit, çocuğu yaşayan bir kimseye yeni doğan çocuğu doğar doğmaz “çocuğu sana on kuruşa sattım” diye satarlar. Bundan sonra yeni doğan çocuğa ilk defa çocuğu satın alan adamın çocuklarının elbiselerini ve çamaşırlarını giydirebilirler. Çocuğu yaşamayan bir kimsenin yeni doğan çocuğuna çok kere Temel, Yaşar adları konulur. Kız çocuklar için bu tarzda yerleşmiş ve umumileşmiş adlar yoktur (Tahsin, 1960, s. 2213).

Samsun'da iğne hamile kadına elden verilmez, yere konularak verilir. Eğer elden verilirse doğacak çocuk çok zayıf doğar. Bir kadının çocukları sürekli ölüyorsa, o kadın tek evlilik yapmış olan kırk tane kadından kırk yama alıp bir elbise diker, onu çocuğuna giydirirse, o çocuğu ölmez. Çocuğu ölen bir kadın yıkanmadan önce, sonradan doğacak olan çocuklarının yaşaması için hamailden geçirilir (bir çeşit muska başından aşağıya dolandırılır) (Şişman, 2002, s. 446).

Tekirdağ'da çocuğu yaşamayan aileler çoklukla doğan çocuklarına kız veya erkek olsun “Yaşar” ismini veyahut da çocuğun soyundaki en fazla yaşayan birinin ismini koymaktadırlar. Hatta çocuklarının hepsi yaşayan birinin ismini koymaktadırlar. Aynı zamanda çocuğunun bir çamaşırından da giydirmektedirler (İşçiler, 1962, s. 2848)

Artvin Vezirköy'de doğduktan sonra yaşamayan çocuklara yaşasın diye Dursun, Durmuş, Yaşar, Temel veya babalarının ismi verilir (Karataş, 1991, s. 67).

Erzurum'da çocuğun yaşaması için alınan tedbirler:

- 1- Çocuk doğarken yere bırakılmaz, bir leğen veya kalbur içine konur.
- 2- İçine göktaşı, atılmış su ile banyo yaptırılır.
- 3- Evin kapısı üzerine kuşburnu çalısı asılır.
- 4- Yakasız gömlek giydirilir. Kırk evden toplanan kırk parçadan elbise dikilerek giydirilir.
- 5- Yakasız bir gömlek, hacca gidenlere verilir, orada yakası açılır, hacılar döndüğünde getirilen bu gömlek çocuğa giydirilir.
- 6- Çocuk bir sene boyunca yıkanmaz.
- 7- Kurban bayramında kesilen kurbandan alman kan ile ergen kız (bekâr kız) tarafından yazılan boylama (muska) çocuğun boynuna asılır.

- 8- Çocuğun eşi bir yere gömülmez asılarak kurutulur veya bir beze sarılarak ev içinde saklanır.
- 9- Çocuk kazan kulpundan geçirilir, kazılan eşik altından geçirilir veya eşik değiştirilir.
- 10- Çocuğa kırk gün ayrı ayrı adlar verilir, en son gün babasının adı verilir.
- 11- Çocuğa, Binali, Yaşar, Dursun, Durmuş gibi adlar konur.
- 12- Kapiya köpek bağlanır (Taş, 1996, s. 200).

Erzurum Narman’da çocuğu yaşamayan kadınlar türbelere götürülür. Yedi Mehmet adlı evden parça, toplayıp giysi yapılarak doğup da ölmesinden korkulan çocuğa giydirilir. Yedi çocuklu kadın tarafından emzirilir. Çocuğun kulağı delinerek köpek tüyü takılır. Bu işlem daha çok çocuğu nazardan korumak içindir. Yine aynı nedenle mavi iplik takılır. Çocuk köklü olsun diye çocuğa Köksal ismi verilir. Yaşasın diye Binali, Yaşar adları verilir (Karataş, 1995, s. 152).

Artvin’de kadının çocuğu yaşamıyorsa: Hamile kalan kadın çocuğunu birine satar. Çocuk doğdu mu o kişinin gömleğinden üç kere geçilir (yukarıdan geçirir aşağıdan alır). Çocuğu yaşayan bir kadına satar. Çocuk doğunca yıkanıp paklanana kadar üç kere gömlektten geçer. Gömleğinden geçtiği kadına çocuğun göbek annesi denir. Çocuk doğup doğup ölüyorsa, yaşasın diye ilk önce başkası süt verir. Süt veren, çocuğun sütannesi olur. Yedi evden parça toplanır, çocuğa yelek dikilir. Çocuğa doğunca o giydirilir. Bir de toklunun (koç) taşaklarının yününden çocuğa çorap örür onu giydirirler (çocuk yaşasın diye) Çocuğu anasından dünyaya gelince hiç ele almadan kalburun içine düşürürler oradan da sacayağın bacağından bir kere geçirirler (Balıkçı, 2001, s. 86, 87).

Tire’de çocuğu yaşamayan kadınlar hamile iken Mehmet adında kimse bulunan dokuz evden birer parça kumaş toplayıp bundan gömlek diker ve giyerler. Doğumdan sonra ilk meme verilmeden bebek, çocuğu hiç ölmemiş bir kadının koynundan geçirilir. Böylece çocuk o kadına satılmış olur. Böyle bebekken satılmış çocuklara “Satı (Satılmış)” adı verilir. Yedi yaşma gelinceye kadar çocuğun bütün elbiselerini o kadın yapar. Sütannesi denilen bu kadın her hafta, çocuğa sembolik bir miktarda süt parası verir (Artan, 1973, s. 6724).

Zile’de ilk sütü vermeden bir damla siyah köpek yavrusu kanı verirler. Kız ise erkek, oğlan ise dişi anahtar yaptırarak boynuna asılır. Çocuk “Ümmü Sübyan” yazılı ve ortası delik büyük bir kâğıdın içinden geçirilir. Yedi “Mehmet” adlı kimseden yedi

parça gümüş (para da olabilir) alınarak kuyumcuda “Tok-Halka” yaptırılarak çocuğun sağ ayağı bileğine takılır. Çocuğun ana rahminden düştüğü yere bir gümüş kuruş çakılır; çocuk uzun ömürlü olur (Öztelli, 1951, s. 663).

Kale kapısından (Zile’nin) alınan demir parçalarından bir kolça (Bilezik) yaptırılarak gebe iken anne koluna takarsa çocuğu yaşar. Yere gümüş para çakıldıktan sonra babası bir bildik erkeğe çocuğunu satar ve parasını alır. Ana da aynı erkeğin karısına tekrar satar, bu çocuğun adını satın alanlar kor ve göbek adı da Satılmış konur. Ana gebe iken evliyalara bilhassa “Koca Kayser” ve “Sarı Kaya” namındaki ziyarete götürülüp çocuk satılır. Bir tayım var, satıyorum. Kulun isteyen bunu alsın, derler. Çocuk yaşarsa evliyaya kurban kesilir. Bu kurban davar olduğu gibi horoz da olabilir (Öztelli, 1951, s. 663).

Çocuğun yaşaması için kapıya köpek bağlanır (Erzurum). Çocuğu yaşamayan kadın doğum yapınca önce bir köpek yavrusunu emzirir (Sivas). Çocuğun doğmadan veya doğunca ölmesi, “mehir” adı verilen bir çeşit kötü ve öldürücü cin yüzündendir. Köpek yavrusunun emzirilmesiyle mehirin köpek yavrusuna geçeceğine ve hayvanın öleceğine inanılır. Doğum yapan anne köpek yavrularını apış arasından geçirdikten sonra yere bırakıp üzerlerinden üç defa atlar (Sivas) (Akçiçek, 1992, s. 17).

Annenin, köpeklerin üzerinden üç kere atlaması ağırlığını köpeklerle geçirmek istemesinden başka bir şey değildir. Çocuğu durmayan kadın, çocuğu yaşasın diye yeni doğmuş ve gözleri açılmamış köpek yavrusunu, entarisinin boğaz tarafından ayakta sokup eteklerinden çıkarır; eğer köpek ölürse çocuğu yaşar, ölmezse yaşamaz (Zile). Bir ailenin doğup yaşamayan çocukları için kadın sancılandığında veya doğurduğunda beline boy muskası ve yanına da bir köpek yavrusu bağlanır. Çocuğu boğacak peri, köpekten korkar, gelmezmiş (Sinop) (Akçiçek, 1992, s. 17).

Osmaniye’de doğan bir çocuğun ölmemesi için kurt ağzından geçirilmesi gerekir. Çocuk doğmadan önce dağdan tüfekle bir kurt avlanır. Kurdun derisi yüzülür, ağız bölgesindeki deri kurutulur. Doğum yaklaşp sancı artınca deri ılık suyla ıslatılır ve genişletilir. Çocuk doğduğunda üç defa “Ya Allah ya Bismillah, Allah’ım bu çocuk dursun” denilerek deriden geçirilir. Bu konudaki başka bir uygulamada doğan çocuk “sac ayağı” ndan geçirilir. Yalnız bu çocuk yaşarsa büyüdüğünde çocuğunun olmayacağına inanılır. Yine doğan çocuğun ölmemesi için yaşlı bir kişinin koynundan geçirilmesi de bu türden bir uygulamadır. Çocuğun koynundan geçirileceği kişinin yaşlı olmasına, ayrıca sülalesinde uzun yaşayan insanların bulunmasına dikkat edilir. Çocuk doğduktan sonra yaşlı kişinin koynundan üç defa geçirilir. Bu olaydan sonra

çocuk o kişinin evladı sayılır ve daha sonra para ile geri alınır. Ayrıca çocuğa yaşlı kişinin adını koymak da şarttır (Karakaş, 2006, s. 320).

Eğer bir ailede çocuk doğuyor fakat hayatta kalmıyor ise, daha sonra doğan erkek çocuğa babasının adı verilir. Çünkü çocukların nazardan öldüğüne inanılır. Yeni doğan bebeği görenler çocuğa değil adına şaşırmaları için bunu yaparlar. Üst üste birkaç çocuğu ölmüş veya düşmüş olan anne baba çocuğa yaşatma gücü taşıdığına inanılan şu adlardan birini koyarlar: Dursun, Duran, Durak. Durmuş, Yaşar... Yaşamayan çocukların annesi doğum yapmadan kısa bir süre önce babasının evine giderek doğumu orada yapar. Çocuğu yıkamadan önce köpeğin yemek kabına çocuk yatırılır ve sanki köpeğin yemesi için veriliyormuş gibi köpeğe dikkatlice yakalaştırılır. Anne çocuğu emzirmeden önce, bir köpek yavrusu ezilir. Anne köpek yavrularının apış arasından geçirdikten sonra yere bırakıp, üzerlerinden üç defa atlar (Sulyeviç, 2005, s. 249).

Osmaniye’de doğan çocuğun dört yol ağzında yıkanmasının da çocuğun ölmesini engelleyeceğine inanılır. Çocuk doğduktan sonra herhangi bir dört yol ağzına götürülür ve sıcak su ile leğende yıkanır. Leğendeki su da oraya dökülür. Bu şekilde bebeğin belasının da oraya döküleceğine inanılır (Karakaş, 2006, s. 320).

Osmaniye’de doğan çocuğu yaşatmak için başvuru olan diğer bir yol da, adı Mehmet olan birinin yaşadığı yedi evden birer parça kumaş alınır. Yedi Mehmet’ten alınan bu parçalar yedi genç kız tarafından hazırlanarak bebeğe elbise dikilir. Eskiyeceye kadar da diğer kıyafetleriyle birlikte çocuğa giydirilir. Buna benzer diğer bir uygulamada, ölmüş bir insanın kefen bezinden kesilen bir parça kumaştan çocuğa bir gömlek dikilir. Bu gömlek eskiyeceye kadar çocuğa giydirilir (Karakaş, 2006, s. 320).

Osmaniye’de hamile kadın doğum sancısı çekerken ayağına iple bir tavuk bağlanır. Hamile kadın doğum sancıları ile evde dolaşırken tavuk da arkasından dolanır. Sancı son noktaya geldiğinde hamile kadın çömelerek doğum yapar. Bebeğin göbeği kesilirken göbek bağının üzerinde tavuk da kesilir. Böylece kanları birbirine karışmış olur. Kesilen tavuk pişirilip yenilir. Anne doğum için çömeldiğinde eteğine çivi çakılır. Anne ayağa kalktığında eteği yırtılır, çivi kumaş parçasıyla yerde kalır. Bu şekilde çocuğun doğduktan sonra ölmeyeceğine inanılır (Karakaş, 2006, s. 320).

Osmaniye’de çocuk doğar doğmaz bir keçi kesilir, yüzülür ve doğranır. Sonra doğan çocuğun ağırlığınca terazide yedi parça et tartılır (terazinin bir kefesine çocuk, bir kefesine et konur). Etler yedi torbaya konup bir dağa gidilir. Her gece bir torba et

dağa bırakılır. Bu etleri dağdaki hayvanların yemesi beklenir. Çocuk yedi yaşma gelinceye kadar her doğum gününde bir kurban kesilir. Bu kurbanın etleri komşulara dağıtılır. Anne bu etlerden kesinlikle yemez (Karakaş, 2006, s. 321).

Osmaniye’de hamile kadın boynuna bir ip bağlanarak yedi ev dolaştırılır. Yedi evden para ya da kumaş alınır. Alınan kumaşlardan doğacak çocuğa elbise dikilir, para ile de ya elbise alınır ya da kumaş alınıp bebeğe elbise dikilir ve bebek doğduktan sonra giydirilir. Hamile kadın altı kapı dolaştırılıp yedinci kapıya getirildiğinde ip kapının direğine bağlanır. Çocuk doğduğu zaman kız olursa bu yedinci evin hanımının, erkek olursa evin reisinin adı çocuğa konur (Karakaş, 2006, s. 321).

Adana

Çocuğu yaşamayan kadın koluna yedi parçanın birleştirilmesinden meydana gelen bir bilezik takarsa çocuğun yaşayacağına inanılır (K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.48).

Çocuk yemeği kenarı deldirilen bakır tabaktan yerse çocuğun yaşayacağına inanılır (K.49, K.148, K.149, K.150, K.151, K.152, K.153, K.154, K.155).

Çocuğu yaşamayan kadın yedi Mehmet’ten parça toplayarak çocuğa elbise diker ve çocuğa giydirirse çocuğun yaşayacağına inanılır (K.42, K.151, K.152, K.153, K.154, K.155).

Çocuğu yaşamayanlar; Yaşar, Dursun, Durdu, Durmuş gibi isimler koyarsa çocuğun yaşayacağına inanılır (K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.53).

Yedi yaşına girinceye kadar, erkek çocukların saçları kesilmez ve kız çocuğu gibi belik örgü yapılırsa ölmeyeceklerine inanılır (K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.121, K.155).

Çocuğu durmayan kadınlar muska yazdırıp muskanın dışını gümüşle kaplayarak hamaylı yaptırırlarsa çocuğun ölmeyeceğine inanılır (K.101, K.103, K.104, K.107, K.110, K.126).

Muska suya değmez ve boyunda taşınırsa faydalı olacağına inanılır (K.104, K.105, K.106).

Çocuğu durmayan kadınlarda nazar olduğuna inanılır. Kurşun dökülürse nazarın geçeceğine inanılır (K.3).

Çocuğu durmayan, ölen anneler, çocukları doğduğunda kendi evlerinden yedi sene boyunca elbise giydirmez; akrabalarından, konu komşudan elbise giydirirse o

çocukların yaşayacağına inanılır (K.10, K.30, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90, K.91).

Daha önce çocukları ölen kişiler yeni doğan çocuklarını çocuğu yaşayan bir kadının elbisenin içinden geçirirlerse o çocuğun ölmeyeceğine inanılır (K.134).

Çocukları durmayan kadınlar bebelerini çocuğu yaşayan birine satarlarsa o çocuğun yaşayacağına inanılır (K.19, K.21, K.109, K.120, K.129, K.130, K.131, K.132, K.133).

Adaklı çocukların sırtına dışarıdan düğme dikilmesi gerektiğine inanılır (K.3, K.164, K.165, K.166, K.167, K.168, K.169).

4.1.3.7. İlk Diş / İlk Tırnak / İlk Saç

I. İlk Diş

Türk Dünyası

Tatarlarda, bebeğin ilk dişinin çıktığını gören kimse ona gümüş kaşık hediye etmelidir. Daha sonra, çocuğun başka dişi döküldüğünde bu dişi sol omuzdan ocağa atarlar ve “Sıçana hamur diş, bana demir diş” gibi sözler söylerler. Bazı yörelerde dökülen dişi ekmek içine gizleyip köpeğe yedirirler. Bu, çocuğun bir sonraki dişleri köpek dişleri gibi sağlıklı ve keskin olsun dileğiyle yapılır. Aynı geleneğe Kazak ve Kırgız Türklerinde de rastlıyoruz (Çetin, 2008, s. 314)

Makedonya Yörüklerinde de çocuğun ilk dişinin çıktığını gören anne yakınlarına mısır ve buğday haşlar içine fındık koyar ikram ederler (Kalafat, 1994, s. 34).

Anadolu

Bulgar Dağı Yörüklerinde çocuğun çıkan ilk dişi için buğday kaynatılır, süt dağıtılır. İlk çıkan dişe çocuğun annesi küçük bir çakıl taşı ile üç defa vurur ve

“Taştan diş

Taştan diş

Taştan diş” diye dua okur (Kalafat, 1994, s. 34).

Gaziantep’te çocuğun ilk diş çıkarması da akraba ve dostları arasında bir araya gelişinden olur. Evden biri çocuğun diş çıkardığını görünce kimseye bir şey söylemez.

Yakınlarından birine, “şu çocuğun ağzına bak. Diş çıkardı mı?” der. Bu kimse istenileni yapar ve diş çıkarmış olduğu müjdesini verir, diş hediği yapmasını ister. Ancak buna karşın çocuğa bir armağan vermeyi de yüklenir. Diş hediği pişirildiği gün dost, akraba ve komşular çağrılır. Davetliler geldikten sonra yeni giysileri giydirilmiş bulunan çocuk teşt, sini veya leğen gibi bir kabın içine oturtulur. Önüne kalem, kâğıt, iğne, iplik, makas ve başka nesneler konulur. Çocuk bunlardan hangisini alırsa buna göre birtakım yorumlar yapılır. Örneğin: kalem-kâğıdı alırsa, ileride okuryazar bilgili bir kimse, ipliğe el uzatırsa, uzun ömürlü, iğneyi yeğ görürse, sanatçı, oyuncaklara uzanırsa oyuna düşkün olacağına hükmedilir. Bundan sonra orada hazır bulunanlardan birisi çocuğun başına bir avuç hedik serper, saçlarına takıp kalanlar toplanılır ipe dizilir boynuna asılır. Bu eylem sonucu çocuğun tok gözlü ve tok gönüllü olacağına inanılır (Güzelbey, 1981, s. 30).

Çocuk Teşdin içinde oturduğu vakit konuklar getirdikleri armağanları yanına bırakırlar son olarak fıstık, üzüm, badem, ceviz ve şekerlemeler dolu kaplar ortaya getirilir. Güle eğlene yenilir. Ayrıca yemeye alıkonulduğu da olur. Eğer diş hediği pişirilmesi nedeniyle konuk çağrılmazsa tabaklar içinde evlere dağıtılır. Bunda hediğin üstüne fıstık, badem, ceviz içi konulur. Kendine hedik gelenler boş tabaklara birer armağan koyarak çevirirler. Çocuğun düşen dişi, bir cami veya minare duvarının deliğine konur bu sırada “Al sana bir it dişi, ver bana bir kuzu dişi” denir. Çocuğun öbür dişleri çıktığı zaman da yine o diş bir minare veya cami deliğine konur (Güzelbey, 1981, s. 31).

Erzurum’da çocuğun dişinin çıktığını ilk defa kim görürse o çocuğun üstündeki zıbını yakasından aşağı doğru yırtar. Çocuğun dişinin çıkması ailede sevinç yaratır. Diş çıktıktan bir hafta veya on gün sonra “Diş Hediği” töreni yapılır. Akrabalar ve komşular bu törene davet edilir. Bir kazanda hedik pişirilir. Hediye iç ceviz, badem, üzüm katılır. Gelen misafirlere sıcak sıcak tabak içerisinde ikram edilir. Hedik töreninde, odanın ortasına bir sofra bezi serilir. Çocuk bunun ortasına oturtulur. Başından hedik dökülür. Çocuğun önüne tarak, makas, kalem, Kuran-ı Kerim, altın, boncuk, ayna gibi malzemeler konur. Çocuk ilk önce kalemi alırsa devlet memuru olacaktır. Altını alırsa zengin, boncuğu alırsa tüccar, aynayı alırsa berber, makas alırsa terzi, Kuran-ı Kerimi alırsa hafız olacaktır inancı vardır. (Taş, 1996, s. 211).

İstanbul’da çocuğun dişi çıktığında yakınlar ve komşular çağrılır, büyük bir sofra kurulur. Sofranın üzerine ayna, makas, Kuran-ı Kerim, bıçak, ekmek, para konur. Çocuk annesinin kucağında olduğu halde, sofranın başına getirilir. Çocuk, sofranın

üzerinde bulunan şeylerden bıçağı tutarsa haylaz, Kuran-ı Kerimi tutarsa hafız, makası tutarsa terzi, parayı tutarsa zengin, aynayı tutarsa gösterişe ve süse düşkün, ekmeği tutarsa kısmeti bol olacak denilir. Bir miktar buğday çocuğun başı üzerine dökülür, omzunda kalan buğdaylar ipe dizilir. Buğdaylar, nasıl dökülüyorsa çocuğun dişleri de öyle çabuk, çıksın denir. Sonra buğdaylar bir tepsiye konur, arasına para atılır. Sonra buğday tepsisi safranın üzerine konulur, davetlilerden kimin önünde para bulunursa, o kimse çocuğa bir kat elbise yapmak zorundadır (İlgaz, 1957, s. 1481).

Yusufeli’de çocuğun diş çıkardığını ilk gören, çocuğun gömlek yakasını yırtar, dişi kolay çıksın diye. Çocuğun diş-buğdayı (diş-hediği) denilen geleneksel konu, Artvin ilimizin her kesiminde benzerlik göstermektedir. Dişi görülen çocuk süslenir, bir sofraya üstüne oturtulur. Yanına kalem, ayna, makas, altın gibi şeyler konulur. Çocuğun, bunlardan ilkin hangisini alacağına bakılır. Altın alırsa zengin, kalem alırsa bilgin, ayna alırsa dünyalığının iyi olacağı, makas alırsa sanatçılığı anlaşılır. Bundan sonra hazırlanan diş buğdayı çocuğun başından aşağı serpilir (Özder, 1967, s. 4146).

Zile’de çocuğun diş çıkarma devresi sevinçle beklenmekle beraber tehlikelerinden korkulan bir devredir; bunun için muhtelif çarelere başvurulur. Diş kolay çıksın diye başına kına yakılır. Hamama götürülerek, dövülmüş cevizi bingıldağına (tepedeki yumuşak yer) koyarlar. Adi soğanı pişirerek dişlerine sürerler. Başa yakılan kınaya sirke karıştıranlar da vardır. İlk çıkan dişi gören kendi gömleğini yırtar ve çocuğa bir gömlek diker. İlk diş görününce çocuk: “Annem gömleğimi satsa da diş buğdayımı yapsa” dermiş. Bu günlerde “diş hediği” töreni yapılır. Beş on komşu çağırılır, miktarı kâfi haşlanmış buğday hazırlanır. Çocuğu bir sepete oturturlar, başından aşağı buğdaydan birkaç avuç dökülür; başında kalanları ipliğe dizerek boynuna takarlar. Birazını da takkesine dikerler (Öztelli, 1952, s. 694).

Zile’de diş çıkaran çocuğun dişini ilk önce kim görürse çocuk dişlerini kolay çıkarsın diye çocuğun gömleğinin yakası boydan boya yırtılır. Diş hediğinin içine nohut konursa dişlerin çok iri olacağına inanılır, bu nedenle diş hediğine nohut katılmaz (Yardımcı, 1993, s. 261, 262).

Çocuk diş çıkarırken bulgur dökmek, misafir çağırmak, biraz büyüdükten sonra babasının kesesinden aldırıp sadaka vermek Konya’nın eski âdetleridir (Dalboy, 1956, 2280).

Adana

Çocuğun ilk dişinin alttan çıkmasının iyi olduğuna, üstten çıkmasının iyi olmadığına inanılır (K.79).

Çocuğun diş eti kabardığı halde diş çıkmazsa ateşi çıkar. Hedik yapılırsa çocuğun dişinin daha kolay çıkacağına inanılır (K.27, K.28).

Çocuğun ilk dişi çıktığında, annesi dişe küçük bir çakıl taşıyla üç kez “taş gibi diş” diyerek vurursa çocuğun dişlerinin sağlam olacağına inanılır (K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.20).

Çocukların dişli doğmasının iyi olmadığına inanılır (K.74, K.35, K.46, K.52, K.53, K.72, K.75, K.82).

Dişli doğarsa annesinin, babasının ya da kendisinin başına bir iş geleceğine, herhangi birinin ölümüne sebep olacağına inanılır (K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.28, K.53).

Dişli doğan çocukların obur, kavgacı olacağına inanılır (K.3, K.4).

II. İlk Tırnak

Türk Dünyası

Taradığımız kaynaklarda Türk dünyası içerisinde tırnak ile ilgili bir inanışa rastlanmamıştır.

Anadolu

Erzurum Narman’da kismetli, nasipli olması istenen çocuğun tırnağı bir yaşını doldurmadan kesilmez (Karataş, 1995, s. 153).

Yusufeli’de çocukların tırnakları erken kesilirse kısmetsiz olurlar. Tırnaklarının melekler tarafından kesileceğine inanılır. Çocuk biraz serpilince tırnakları kesilebilir. Kesimden önce çocuğun elini babasının ya da dayısının cebine, kesesine soktururlar. Bu sırada çocuğun ne çıkaracağına, ya da ne kadar para alacağına bakılır. Çocuk para veya değerli bir şey alırsa bol kismetli olacağına inanılır (Özder, 1967, s. 4112).

Zile’de çocuk altı aylık olmadan tırnakları kesilmez, kesilirse hayırsız olur. Altı aylık olunca tırnakları kesilir ve eli babasının kesesine sokularak para aldırılır. Bu para ile bakır bir çorba tası alınır; kalaylatmadan saklanır (Öztelli, 1952, s. 689).

Zile’de çocuğun tırnakları babasının cebinden para alana kadar kesilmez. Dokuz aylıkken babasının cebine eli sokulur, ne kadar para çıkartırsa onunla çocuğa hediye alınır (Yardımcı, 1993, s. 261).

Gaziantep'te çocuk altı aylık oluncaya kadar tırnağı kesilmez. Altı ayı bitirip yedinci aya basınca sağ eli babasının, dedesinin veya bir aile büyüğünün kesesine sokulur. Keseden çıkardığı para ile kendine bir armağan alınır. Bu görenek uygulanmazsa çocuğun hırsız olacağına inanılır. Çocuğun elinin keseye sokulması işinden sonra tırnak kesilir (Güzelbey, 1981, s. 31).

Erzurum'da çocuğun saç ve tırnaklarının kesilmesi de bir tören havası içinde yapılır. Çocuk bir yaşına gelinceye kadar tırnakları kesilmez. Tırnakların melekler tarafından kesildiğine inanılır. Üç veya dört yaşma kadar da saçları kesilmez. Kesilen ilk tırnak bir beze sarılarak saklanır (Taş, 1996, s. 211).

Adana

Bir yaşına kadar çocuğun tırnağı kesilmez. Kesilirse ömrünün kısa olacağına inanılır (K.45, K.109, K.113, K.114, K.115, K.136).

Çocuğun tırnağı altı aya kadar kesilmez; kesilirse o çocuğun hırsız olacağına inanılır (K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.35).

Kırkı çıkmayan çocuğun tırnağı kesilmez, kesilirse çocuğun ileride hırsız olacağına inanılır (K.36, K.108, K.109, K.120, K.129, K.130, K.131, K.132).

Çocuğun hırsız olmaması için tırnakları ilk kez kesilirken avucunun içine para konması gerektiğine inanılır (K.35, K.81, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89, K.97).

III. İlk Saç

Türk Dünyası

Yaptığımız kaynak taramalarında Türk dünyasında saç ile ilgili bir inanışa rastlanmamıştır.

Anadolu

Gaziantep'te ise bir yaşına kadar çocuğun saç kesilmez. Aksi yapılırsa ömrünün kısa olacağına inanılır. Çocuğun ilk saçına ana tüyü adı verilmektedir. Anasının tüyünü kim keserse çocuğa bir hediye verir (Kesgin, 2004, s. 50).

Samsun'da çocuğun ilk kesilen saç gömülür. Eğer ayakaltında kalırsa çocuğun başı sürekli ağrır (Şişman, 2002, s. 452).

Zile'de çocuğun ana saçının ilkbaharda çayırda yeşerirken sıfır numara ile tıraş ettirilirse saçların çayır gibi gür çıkacağına inanılır (Yardımcı, 1993, s. 261).

Osmaniye’de yedi yaşına kadar adaklı olan çocuğun saçları kesilmez. Yedi yaşına geldiğinde çocuğun saçını kesen kişi çocuğa mal, para ya da bir hayvan verir. Daha sonra kesilen saç terazinin bir kefesine konur, diğer kefesine de kâğıt para konur. Saçın ağırlığınca para çocuklara dağıtılır (Karakaş, 2006, s. 321).

Gaziantep’te çocuk bir yaşını bitirinceye kadar da saç kesilmez. Buna uyulmazsa ömrünün kısa olacağına inanılır. Gerek bunda ve gerekse hep oğlan çocuğun olması nedeniyle kız olması dilenerek oğlanın saçının uzatılmasından sonra kesilmesi halinde bu saçlar tartılarak ağırlığı bir para ile kendine armağan alınır (Güzelbey, 1981, s. 31).

Erzurum’da kesilen saçlar terazide para ile tartılarak saç ağırlığı kadar para yoksullara verilir. Kesilen saç da çocuğun ailesi tarafından saklanır (Taş, 1996, s. 211).

Erzurum Narman’da çocuğun ilk saç gümüşle tartılarak kesilir, kesilen bu saçın karşılığı bir fakire verilir (Karataş, 1995, s. 153).

Saç ilk defa kesilen çocuğun kesilen saçının ağırlığınca sadaka dağıtmak Konya’nın eski âdetleridir (Dalboy, 1956, 2280).

Adana

Saç ilk kez kesilen kız çocuklarının başına süpürge, kalın ip koyulursa saçının uzun, gür, örgüsünün de kalın olacağına inanılır (K.27, K.38, K.39, K.100, K.101, K.102, K.103, K.127, K.104, K.105, K.106).

Çocuğu yaşamayan aileler çocuklarının saçını yedi yaşına kadar kesmezlerse çocuğun yaşayacağına inanılır (K.40, K.41, K.42, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55).

Çocuğun saç akşamüzeri kesilirse saçının çabuk büyüyeceğine inanılır (K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.136).

4.1.3.8. Zayıf Kalan, Yürümesi Geciken Çocuklar

Türk Dünyası

Tatarlarda, çocuk çok zayıf ve hâlsiz olduğunda çocuğun başını, ekmeğin yeni çıktığı ılık fırına sokup bacadan bağırtma geleneği de çok yaygın olmuştur.

Yine Tatarlarda, çocuğun yürümeye başlaması ile ilgili inançlar da mevcuttur. Meselâ, çocuğun ayak izinden toprak alınırsa onun uzun süre yürüyemeyeceğine inanılır. Bu yüzden bir inanca göre çocuğun bıraktığı ayak izlerini arkasından hemen toprakla örtmek lâzım. Eskiden yürüme çağına gelen çocuğu yürümeye başlasın diye

ekmek küreğine oturarak ılık fırına sokup çıkarırlarmış ve çocuğun bu sırada yüzüne qorım (is) sürerlermiş. Uzun süre yürüyemeyen çocuğun ayaklarını bağlayıp bağı bıçak ile kesiverirler ve bıçağı sürünün döndüğü yola koyarlarmış. Yürüyecek çocuğa, bıçağa doğru yürüterek “Nerede senin bıçağın?” diye sorarlarmış. Böyle yapıldığında çocuğun sürüye katılıp yürüyüp gideceğine inanırlarmış. Bu gelenek, genelde ilkbaharda, büyük ve küçükbaş hayvanlar sürü ile otlamaya çıkmaya başladıkları dönemde uygulanırmış. Bazen yürüyemeyen çocuğu çuvala koyup sürü karşına çıkarlar ve sürünün veya atların koşarak geldiği yolun ortasına oturturlarmış. Çocuğun sürüden korkarak hemen ayağa kalkıp yürümeye başlayacağına inanırlarmış. Kış mevsiminde ise yürüyemeyen çocuğu eşiğe bastırırlar. Başka bir inanca göre, çocuk çabuk yürüsün diye onu yere durmadan kırk bir kere bastırmak lâzımmış. (Çetin, 2008, s. 314).

Anadolu

Gaziantep’te büyümeye başlayan çocuktaki her gelişme dikkatle izlenir. Kimilerinin yürüme ve konuşma çağları gelip geçtiği halde bu gelişmeler gecikince bunun için de birtakım önlemlere başvurulur. Yürüyemeyen çocuklar ilkin “Teti Teti” diye elinden tutularak veya ayağa kaldırıldıktan sonra kendi haline bırakılarak yürümeye isteklendirilir. Buna rağmen bir türlü yürüyemezse dizlerine kurbağa yumurtası sürülür. Şeyh Camii bitişiğindeki eski tekke bölümüne götürülerek kutsal sütunun yanında, kollarından tutulup bir kaç kez sallanır. Eğer çocuk yürür de ikide bir düşerse kırma denilen yola başvurulur. Bu iş şöyle olur: Avluda veya sokakta çocuğun iki ayağı çürük bir iplikle birbirine bağlanır. İki saç ekmeğinin birine yağ öbürüne bal sürülür. Dürüm yapılır. Çocuğun eline verilir. Yaşça daha büyük olan başka bir çocuk önceden öğretilip hazırlanır. Bu çocuk küçüğün ellerindeki yağ ve bal dürümlerini kaparak kaçar. Çocuk dürümleri geri almak için yürümeye çalışınca ayağındaki Köken yani çürük iplikler kopar. Kökenin kırılması ile çocuğun ayaklarının açılacağına ve rahatça yürümeye başlayacağına inanılır (Güzelbey, 1981, s. 31).

Erzurum Narman’da yürümekte geciken çocuğun yastığının altına eritilmiş mum dökülür. (Karataş, 1995, s. 153).

İstanbul’da yürümeyen çocuğa tuzlu su veya ceviz suyu banyosu yapılır. Çocuğun mafsallarına yumurta akı sürülür. Çocuk iki ayağına ip bağlanarak oturtulur. “Çocuğun kösteğini kestim.” denilerek ip ortasından kesilir (İlgaz, 1957, s. 1482).

Yusufeli’de Çocuğun büyütülmesi sırasında göz önünde tutulan önemli tedbirlerin başlıcaları aşağıdaki bölümlere dayanır. Çocuk, doğduğu odadan başka bir

odaya götürülürken, başı ile ayaklarının bir hizada yanlama çıkarılmasına dikkat edilir; konuşması ve yürümesi aynı zamanda olsun diye. Çocuğun boyu karışla, ya da başka bir ölçü ile ölçülürse büyümesinin gecikeceğine inanılır. Yerde yatan çocuğun üstünden geçilmez, geçilirse baskın olur, büyüyemez. Bu gibi çocukların topuklarına yumurta akı sürülür. Sıcak tandır ekmeği bir bakır kapta terletilir, buğusu çocuğun vücuduna sürülür. Bir kalburun üstüne, kıldan örülmüş şerit (urgan) konulur, dualar okunur. (Özder, 1967, s. 4112).

Zile’de yeni day duran çocuk selâ vakti, çizilen bir dairenin içine bastırılır. İki ayağı ince iplikle hafifçe bağlanır. Çocuk adımını atarken ayağı hızlı bir kişi tarafından ip kesilir, bu suretle çocuğun çabuk yürüyeceğine inanılır.

Normal süre içinde yürümeyen da yürümesi geciken çocuk yürümeyi teşvik ve taklit eden oyunlarla ve bazen kişilerin yardımına sığınmakla “özür” ünde kurtarılmak istenir.

Yürümeyen çocuğun ayağın başparmakları iple bağlanıp sokağa çıkartılır ve sokaktan ilk geçen kişinin ipi kesmesi sağlanırdı.

Geç yürüyen çocuğun iki ayağı birden bağlanıp boşanmış bir kadından ipi kesmesi istenirdi (Yardımcı, 1993, s. 262).

Adana

Yalman, güneydeki Türkmenler arasında, zamanı geldiği hâlde yürümeyen çocuğun ayağına bir bukağı (demir halka) takıldığını söyler. Cuma günü namazdan ilk çıkan adama bu bukağıyı çözdürmenin çocuğun çabuk yürümesine yardımcı olacağı inancı vardır (Yalman, 2000, C. I, s. 69).

Yalman ayrıca, Nurhak Dağı çevresinde yaşayan Türkmenlerde de çocuğun çabuk yürüebilmesi için köstek kırma uygulamasına gidildiğini belirtir. Buna göre yeni yürümeye başlamış çocukların ayaklarına bir simit çöreği geçirilir, çocuk emeklerken ayağındaki çörek kırılır (Yalman, 2000, C. II, s. 509).

Yürüyemeyen çocuklara “aydaş” denir.

Yürümekte geciken yani aydaş olan çocuğun yastığının altına eritilmiş mum dökülürse çocuğun yürüyeceğine inanılır (K.19, K.20, K.21, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.128, K.130, K.131).

Aydaş çocuk, çocuğu yaşayan bir kadının elbisesinin içinden geçirilirse aydaşlığının sona ereceğine inanılır (K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.59).

Aydaş olan çocuğun, çocukken benzer şekilde kendisi gibi aydaş olmuş bir kişinin gömleğinden İhlâs suresi okunarak üç sefer geçirildiğinde iyi olacağına inanılır (K.39, K.148, K.149, K.150, K.151, K.152, K.153, K.154, K.155).

Aydaş çocuk tuzlanıp kurutulan kurt ağzından geçirilirse aydaşının geçeceğine inanılır (K.9, K.10).

Aydaş çocuklar, bir ağacın çatalından veya kovuğundan üç veya yedi kere geçirilirse aydaşlığının biteceğine inanılır (K.143).

Halkımız arasında yedi Mehmetli diye bir elbise vardır. Bu elbiseyi zayıf, çok halsiz birine giydirdiğimiz zaman o çocuğun iyileşeceğine inanırız. Bu elbiseyi oluşturmak için de çocuğunun ismi Mehmet olan yedi evden bez parçası toplanır. Bu bezlerden elbise dikilir (K.66, K.67, K.68, K.72, K.73, K.122).

Bir çocuğu oğlanlık tutunca yani çocuk çok zayıf olunca sakız ağacına gidilir. O çocuk sakız ağacından üç sefer geçirilir. Arkasına bakmadan çocuğun kıyafeti ters giydirilir. Böylece çocuğun üzerinden oğlanlığın kalkacağına inanılır (92, K.93, K.94, K.95, K.96, K.97, K.98, K.99).

4.1.3.9. Çocukluk Çağı ile İlgili İnanışlar

Anadolu

Doğumu takip eden aylarda çocuğun uykusu olmadığı zaman; davarın çocuğun uykusunu alıp götürdüğüne inanılmaktadır. Lohusanın sütü az geldiği takdirde çocuğu komşu kadınlar emzirmektedir. Kadınlar sürekli banyo yaptırılır. Çocuğun çok ağlaması ve huysuz olması halinde, ikinci namazından sonra bezlerinin dışarıda bırakıldığına inanılır. Konuşmada geciken çocuğun ise lal olduğu söylenir. Bunu sağaltmak için dilinin altındaki “gadağı” yani bağı, ustura ile dikkatlice kesilir. Kismetli, nasipli olması istenen çocuğun tırnağı bir yaşını doldurmadan kesilmez. Çocuğu nazardan korumak için omzuna mavi boncuk takılır veya beşiğinin bir köşesine “badem çiğidi”, “balık kulağı” veya “yılan kabuğu” dikilir (Karataş, 1995, s. 153).

İstanbul’da Çocuğun gömleği cuma salâsı verilirken müezzin tarafından minarede dolaştırılır, sora bu gömlek çocuğa giydirilir.

Uyuması için çocuğa kaynatılmış haşhaş suyu içirilir.

Çocuk iyi huylu olsun diye ilk defa iyi tanınmış bir kimseye öptürülür.

Yeni doğan çocuğun yüzüne mavi yemeni örtülür.

Lohusa yatağının ayakucuna henüz, memeden kesilmemiş çocuk oturtulmaz.

Çocuk sarılığa tutulmasın diye kundağın üzerine sarı yemeni örtülür yahut çocuğun gömleği sarı ipekle işlenir.

Çocuk denize ilk defa çıktığı zaman denize para, tuz, ekmek, seker atmak âdeti vardır.

Kucakta uyuyan çocuğu bir odaya sokarken mutlaka ayak tarafından sokarlar.

Hırsız olmasın diye çocuk pencereden dışarı verilmez.

Çocuğun görünen bir tarafına, hususiyle takkesine veya omzuna yedi çörek otu, yedi üzerlik, sap, mavi boncuk, kırmızı kurdele ile asılır. Bu suretle çocuk nazardan korunmuş olur.

Yıkanan çocuk bezlerinin üstünde cin ve peri gibi görünmez yaratıklar gezer, çocuk değişir diye gece bahçede bırakılmaz. Yıkanan çocuk bezlerinin kirli suyu çocuğu cin ve peri gibi görünmez yaratıkların kötülüklerinden korumak maksadıyla mutlaka helâya dökülür, başka yere dökülmez.

Çocuk bezlerinin yıkandığı yer, doğumdan itibaren yedi gün, yedi gece tütsülenir (Ilgaz, 1957, s. 1482).

Yusufeli’de çocuğun abdesti akşam garipliğinde dışarı dökülmez. Çocuk o vakitlerde çişe tutulmaz. Çalınacağına inanılır. Çocuklar küçükken aynaya baktırılsa şaşı olur. Çocuğa nazarlık takma geleneği ve inancı da yaygındır. “Nazarlık” olarak başlıca şunlar kullanılır : “seseyne” dedikleri (dokuz-ton) ağacının kabuklarından ufacık püsküller; “saçma” denilen bir türlü su hayvancığının kabuğu; mavi boncuklar; “Dardağan” denilen bir çitlembik ağacı odunundan bir parça; Arabistan hurmasının “Kâbe-hurması” deniliyor, çekirdekleri. Nazar almaması için çocuğa “üzerlik” “nazarlık” demektir, tütsüleri de yapılır. Bunun töresi de: üzerliğin, horoz sesinin gitmeyeceği uzak yerlerden ve gün doğmadan önce toplanması geleneğidir (Özder, 1967, s. 4112).

Güveyyurt Yörükleri’nde çok ağlayan çocukların ağzına babasının terliğinin tersi ile vurulur. Çocukları öksürükten korumak için boyunlarına “öksürük taşı” asılır. Gülek Yaylası’nda “öksürük deliği” diye bilinen bir kovuktan geçirilir (Kalafat, 1994, s. 36).

Malatya’da

Kırmızı giydirilen çocuğa nazar değmeyeceğine inanılır.

Üzerinde altın ya da gümüş taşıyana nazar değmeyeceğine inanılır.

Çocuğu olmayan kimselerle gözleri mavi olanların nazarının çok değeceğine inanılır (Yardımcı, 1993, s. 281).

Samsun’da Bazı çocukların yıldızı düşük (alçak) olur, nazara tez gelir. Yörede nazara geldiğine inanılan çocuğa yapılan ilk müdahale kurşun döktürme eylemidir. Çocuğun avucundaki çizgilerin arası açık olursa o çocuk ileride zengin olur; nasibi açık olur. Çocuğun avucu öpülürse büyüdüğünde cömert olur. Çocuk cuma günü yıkanmaz. Yıkanırsa büyüdüğünde kendisine elbise yakıştıramaz. Çocuğun üzerinden geçilirse boyunun uzaması yavaşlar. Eğer kazaen geçilmişse tekrar geri geçilir. Çocuk ensesinden öpülürse büyüdüğünde inat olur. Küçük çocuk ayaklarını uzatır, birbirinin üzerine koyarsa bu, yeni bir kardeşinin olacağına işarettir. Çocuk eğilip iki bacağının arasından geriye doğru bakması misafir geleceğine işarettir. Bebek ağzında biriken suyu dışarı doğru püskürtür veya köpürtürse bu, yağmur yağacağına işarettir (Şişman, 2002, s. 452).

Gebe kadın, köpek boğuşmasına rastlar ve onlara herhangi bir şekilde müdahale ederse doğacak çocuğu gözsüz olur (Erzurum). Yeni doğmuş çocuğun odasına köpek girerse çocuk basamaz, yürüyemez (Sivas). Çocuğun konuşması için çocuğun başından ekmek dolaştırılarak köpeğe verilir (Eskişehir). Çocuk büyüdüğü zaman haşarılık, yaramazlık yaparsa “Ne olacak kundağının önüne it çıktı, kedi çıktı.” denilir (Sivas). Yeni doğan çocuklar ilk defa dışarı çıkarılırken köpek gösterilmez. Eğer gösterilecek olursa çocuk köpek gibi ulur (Zara). Çocuk, hamama götürülürken köpek görülürse huysuz olacağına inanılır (Eskişehir). Çok huysuz çocuklar sırt üstü yere yatırılır, elbisesi üstünden sıyrılarak çıplak karnı üzerine ekmek doğranıp aç köpeklerle yedirilir (Sivas). Hasta çocukların iyileşmesi için tepsi içinden köpeklerle ekmek verilir (Isparta) (Akçiçek, 1992, s. 19).

Adana

Bulgar Dağı Yörüklerinde ocak başında doğan çocuk çok sıtaralı (şanslı) sayılır. Davar başında doğan çocuk kutlu sayılır. Yabanda doğan çocuğun yiğit olacağına inanılır. Erkek çocuk çok gözde sayılır “Er obanın alafi (alevi) kız evin közüdür” denir (Kalafat, 1994, s. 36).

Aladağ Yörüklerinde çocuğu salınacağına asılan nazarlıkta; bir baş soğan veya sarımsak, birkaç gök boncuk; bir parça beyaz bez, bir küçük gözgü (ayna), bir adet çuvaldız iğnesi, bir iki parça adi kurşun, bir parça kırmızı bez olmak üzere yedi çeşit şey asılır. Kırmızı, al anasını; beyaz, uğuru; ayna, günlüğü; çuvaldız, kuvveti; soğan, bereketi; boncuk, gözdeliği; kurşun, cesareti temsil eder (Kalafat, 1994, s. 36).

Altına işeyen çocukların belleri çekilirse bu çocukların bir daha altlarına kaçırmayacaklarına inanılır (K.111, K.112 K.113).

Altına kaçıran çocuklara kirpi eti yedirilirse o çocukların bir daha altına işemeyeceğine inanılır (K.48, K.149, K.150, K.151, K.152, K.153, K.154, K.155).

Oğlan çocuklarının yanlarında bir şey yerken canları çeker. Onlara da bir parça verilmezse pipilerinin şişip düşeceğine ya da büyüyünce çocuklarının olmayacağına inanılır (K.47, K.78, K.79, K.80, K.81, K.82, K.83, K.84, K.85).

Beşikte sallanmayı sevmeyen çocuğun büyüyünce zeki olacağına inanılır (K.9, K.10, K.11, K.33, K.34, K.35, K.41, K.44, K.45, K.46, K.47, K.48, K.101, K.102, K.103, K.104).

Uyuz çocuk kutsal pınarların suyunda yıkanırsa iyileşeceğine inanılır (K.21, K.38, K.107, K.129, K.132, K.133, K.134, K.135).

Hoca, yaramazlık yapan, haylaz çocukların ağzına terliğin tersi ile vurursa o çocukların akıllanacaklarına inanılır (K.10, K.15).

Yeni doğan çocuğun sırtının sağ tarafında ben olursa çocuğun ulu olduğuna inanılır (K.4, K.14, K.15, K.16, K.52, K.53, K.54, K.55).

Çocuk emekleyince eve misafir geleceğine inanılır (K.81, K.82, K.83, K.100, K.101, K.102, K.103, K.127, K.104, K.105, K.106, K.107).

Çocuk uyurken öpülürse uğursuzluk getireceğine inanılır (K.39, K.40, K.41, K.42).

Çocuk uyurken, annesi dışarı çıkarsa, çocuğun uykusunu da götüreceğine inanılır (K.54, K.130, K.131, K.132, K.133, K.134, K.135, K.136).

Çocuğun üstünden atlanırsa boyunun kısa olacağına inanılır (K.50, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55, K.76).

Konuşmayan, dili peltek olan çocuklara bülbülün su içtiği kaptan su içirilirse bu çocukların dilinin açılacağına inanılır (K.28, K.36, K.44, K.150, K.151, K.152, K.153, K.154, K.155).

Konuşamayan çocuk camiye götürülür. Çocuğun ağzı caminin anahtarı ile açılıyormuş gibi yapılırsa çocuğun konuşacağına inanılır (K.54, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90).

Durmayan, yaramazlık eden çocuklar, hocaya götürülür ve muska yazdırılırsa o çocukların akıllanacağına inanılır (K.5, K.6, K.7, K.32, K.33, K.36, K.37, K.38, K.39).

Bir çocuk dünyaya geldiği zaman ona önce don giydirilirse donanacağına; sarı renkteki ipekle işlenmiş gömlek giydirilirse sarılık olmayacağına inanılır (K.8, K.150, K.151, K.152, K.153, K.154, K.155, K.156).

4.1.4. Değerlendirme

Türklerin bugüne dek ulaşan doğum inançları içerisindeki neredeyse bütün inanışların kökleri, çok eski dönemlere uzanmaktadır. Bunların birçoğu, Türk boylarının tümü için ortak sayılabilir. Çünkü Türk kültür öğeleri içinde, inançlar ve bunlarla ilgili uygulamalar her Türk boyunda, tüm tarih boyunca, her dönemde yaşantımız üzerinde etkili olmuştur. Doğum ile ilgili bu inanışlar, önemini bugün de sürdürmektedir.

Eski Türkler, döllenme sürecinden, doğum süresinden haberdardır. Bir kadının hamile kalabilmesi için erkek vazgeçilmez bir unsur değildir. Hamilelik için bir ruhun kadının bedenine girmesi önemlidir. Altaylarda döllenmenin ışıkla da olabildiğinden bahsedilir.

Türklerin evliliklerinde çocuğun olmaması büyük bir üzüntü verir. Dede Korkut'ta da dua edilip çocuk istendiği görülür.

Bazı Türk topluluklarında kısır kadın gebe kalmak için kutsal sayılan bir ağacın dibinde yuvarlanır. Her yıl yapraklarını önce kaybedip sonra tekrar bulan ağaç ölüm ve tekrar dirilişin sembolüdür. Ağacın yeryüzünde ve öteki dünyada tekrar doğurma yeteneğine sahip olduğu düşünülür. Bu yüzden, ağaç da hayat kaynağı olarak görülmüştür.

Anadolu ve Adana'da doğum ile ilgili halk inanışlarındaki uygulama ve pratikleri incelendiğimizde; evlenme ve ölüm gibi diğer geçiş dönemlerinde de rastlanan birçok dinsel ve büyüsel pratiğin olduğunu görülmüştür. Anneyi ve çocuğu bu işlem ve uygulamaların yönettiği gözlemlenmiştir. Anadolu'da ve Adana'da da çocuğu olmayan kadınların yatır ve türbelere gidip adaklar adamaları dualar etmeleri buna örnek gösterilebilir. Burada atalar kültürünün ve ıduk kavramının ve bunlarla ilgili inanışların günümüzde de devam ettiği açık bir biçimde görülmektedir.

Çocuğu olmayan kadının hocaya okutulması, muska yazdırılması, ağaca bez bağlayıp çocuk dileme uygulamaları da Şamanizm'den kalma pasif büyü olarak adlandırabileceğimiz büyüsel inanışlardır. Kaplıcalara ve ayazmalara giderek çocuk sahibi olabilme inancı ise su kültüyle bağlantılıdır.

Ayrıca yine çocuğu olmayan kadının yeni doğan bir çocuğun sıcak eşinin üzerine oturtulması, Hıdırellez’de gül dalına salıncak kurularak içine oyuncak bebek bırakılıp hazret-i Hızır’dan bebek dilenmesi sempatik büyülerden hem taklit büyüsüne hem de temas büyüsüne birer örnektir.

Anadolu ve Adana’da bol miktarda sebze yiyen hamile kadının çocuğunu göz renginin yeşil olacağına inanılması, lahana yiyenin çocuğunun saçının kıvrıkcık olacağına inanılması, elma yiyenin çocuğunun yanaklarının kırmızı olacağına inanılması, ayva yiyenin, güzele ve aya bakanın çocuğunun güzel olacağına inanılması, yumurta yiyenin çocuğunun gamzeli olacağı inancı, siyaha bakanın ya da kömür yiyenin çocuğunun siyah doğacağına inanılması, tavşana bakanın çocuğunun yarık olacağına inanılması, karaciğere dokunanın doğacak çocuğunun vücudunun bir yerinin kırmızı olacağı inancı yine eski Gök Tanrı inancından kalma sempatik büyü olarak adlandırılan taklit ve temas büyüleridir. Yine gebe kadının cenazeye ve cinlerin perilerin eğleştikleri yerler olarak kabul edilen değirmenlere yaklaştırılmamaları birer pasif büyüdür.

Anadolu ve Adana’daki inançlarda, aşeren hamile kadının canı ne istiyorsa o yiyeceğin mutlaka temin edilmesi gerekir. Bu inanç sadece beslenmeyle ilgilidir. Kadının canı ille de pahalı bir şey istemez. Aşerilen yiyeceklerin özelliği genellikle temin edilmesi zor şeyler olmasıdır. Yaz aylarında portakal gibi bir kış meyvesi, kış aylarında da karpuz gibi bir yaz meyvesi. Hamile kadının isteğinin yerine getirilmemesi durumunda doğacak bebeğin bir yerinin eksik kalacağı inancı Adana’da da vardır. Ayrıca, annenin canının istediği yiyecekleri yememesi durumunda çocuğun sakat doğacağı inancı, günaha girileceği inancı, aşerene üç kez aşerilen yiyeceği getirenin cennete gideceği inancı da pasif büyü olarak kabul edilebilir.

Günümüzde doğacak çocuğun cinsiyetini ultrason cihazı ile belirlemek mümkündür. Ancak özellikle taşrada yaşayanlar bu şansa sahip olamayabilirler. Anadolu’da olduğu gibi Adana’da da minder altına makas ya da bıçak koyup bir nevi fal bakılarak çocuğun cinsiyeti hakkında hüküm verilir.

Pasif büyü, kötülük yapan, zarar veren soyut-somut dış unsurları uzaklaştırmak için yapılan bir eylemdir. Adana’da gebe kadının doğumunun kolay olması için kadının devenin altından geçirilmesi, doğum yapmakta zorluk çeken kadının saç örgülerinin çözülmesi, saçının ağzına verilmesi, kadının elbisesindeki düğmelerin çözülmesi, çocuğun dışının kolay çıkabilmesi için gömleğinin yırtılması, bir sonraki çocuğun cinsiyetinin değişmesi için yeni doğan çocuğun eşinin ters çevrilmesi, doğum sancısının

kesilmesi için pınardan akan suyun makasla kesilmesi vb. ritüeller taklit büyüsüne birer örnektir.

Göbeğin gömüldüğü yer ile çocuğun gelecekteki huyu ve mesleği arasındaki ilişkinin de taklit büyüsü ile ilgili olduğu kanaatindeyiz.

Sürekli kız doğuran kadını erkek doğuran kadının eşine oturtma, kırk basmaması için çocuğun una, ete bastırılması, yeni gelin ve damadın kucağına çocuk verilmesi, çocuğun göbeğinin okul bahçesine veya camiye gömülmesi gibi uygulamaları da temas büyüsüne örnek olarak verebiliriz.

Adana’da doğum yapan kadına çok özen gösterilir ve iyi bakılır. Doğumu yeni yapan kadın ve çocuğunun etrafındaki bazı doğaüstü güçlerin olabileceğine inanılır. Lohusanın bunlarda etkileneceğini düşünerek, o kötü iyeleri etkisiz hale getirmek ya da anne ve çocuğu onlardan korumak için dinsel büyüsel birtakım pratiklerin yararlı olacağına inanılır.

Adana’da lohusa kadınlar, zararlı olduğuna inanılan unsurlara karşı yanlarında muska, iğne, makas, mavi boncuk, nazarlık, bıçak, vs. bulundurarak pasif büyü yapmış olurlar. Ayrıca kötü ruhlardan ve iyelerden korunmak için muska yazdırılır. Lohusa kadının başka bir lohusa kadına sırtından dokunması durumunda tıbıkasının diğerine geçmesi de temas büyüsüdür.

Su ve süt doğumla ilgili efsanelerde yer almaktadır. Su eril bir nitelik taşımaktadır. Çünkü efsanelerde bir genç kadın tarafından yutulan bir damla su veya dolu tanesi kadını hamile bırakır.

Eski Türklerde, Türk dünyasında, Anadolu’da ve Adana’da Al basmasının nedeni olarak al karısı olduğuna inanılır. Geçmişteki al karısı, albıs, al ruhu günümüzde al ana olmuştur. Al ananın kadın ciğeriyle beslendiğine inanılır. Dolayısıyla da “al” kelimesinin uğursuz olduğuna inanılır.

Adana’da al ananın kuş gibi veya kadın kılığına girmiş bir hayvan olduğuna inanılır. Al ananın kırmızıyı hiç sevmediğine inanıldığı için hem anne hem de çocukta kırmızı örtü kullanılır. Al karısı demir ve ateşten korktuğu için kurşun döktürülür, lohusanın eline ayağına demir zincir halkası takılır. Bunu temas ve taklit büyüsüne örnek gösterebiliriz. Ayrıca kırklı kadınların birbirlerine gösterilmemelerini, muska yazdırılmasını da pasif büyü olarak kabul edebiliriz. Bebeği al karısından korumak amacıyla un çuvalına veya ete bastırma, çengelli iğneleri değiştirme inancı da gelebilecek kötülükleri savma amaçlı pasif büyülerdir.

Temelinde inanca dayanan “kırklama”, annenin ve çocuğun ferahlayacağı, kötü

etkilerden uzaklaşacağı ve arınacağı inancına dayanarak bugün de Adana’da kesin bir ritüel olarak uygulanmaktadır.

Acıpayamlı tarafından, tarihsel yöntem kullanılarak incelenen Türklerin adları ve ad verme kültürlerinin de diğer Türk kültür öğeleri gibi, Orta Asya kaynaklı olduğu görülmüştür. Aynı yöntemle göre aradaki zaman ve çok uzak fiziki mesafeye rağmen, Türk dünyası ve Türkiye’de ad ve ad verme inanışları bakımından, inanılmayacak ölçüde benzerlikler vardır. Tarihsel yöntemle elde edilen üçüncü veri de tarih boyunca Çin, Arap, Fars ve günümüzde de Batı etkisi altındaki Türk adları ile Türk ad verme geleneğinin büyük ölçüde şekil değişimine uğradığı ve bazılarının da yok olduğudur.

Türklerde çocuğa konulan adın o insanın kişiliği ve tüm yaşamı üzerinde büyük etkisi olduğuna inanılır. Bu açıdan bakıldığında ad koyma çok önemli bir olaydır. Adı veren kişi, adın verilme biçimi, adın verilisindeki amaç ve düşünce de dikkat çekicidir.

Türk ad verme biçiminin sözcük bilgisi açısından yapısını oluşturan yazılı belgelerin karşılaştırma yöntemiyle incelenmesi sonucu, Türklerde ad verme geleneğinde dinsel düşünce tarzının olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu olgular fonksiyonel yöntemle incelendiği zaman, dindışı ve dinle ilgili olanlarının sihre dayandığı görülür. Yeni doğan çocuklara dinsel adlar konulması temas büyüsüne dayandırılmıştır. Böylece bebek mutlu ve sağlıklı olacaktır. Adana’da önceki üç çocuğu ölen, yaşamayan bir ailenin yeni doğan çocuklarına “Yaşar” adını vererek sonunun önceki bebekler gibi olmayacağı biçimindeki inançları bunun en güzel örneğidir. Yaşar sözcüğündeki sihirli güç çocuğa temas yoluyla geçmiştir. Sürekli kız çocuğu doğan bir ailenin, erkek çocuğa kavuşmak için doğan son kızlarına “Döne” adını koyması da temas büyüsünün bir pratiğidir.

Çocuğu yaşamayan kadının koluna yedi parçadan oluşan bir bilezik takılması, yedi Mehmet’ten bez parçası toplayarak çocuğa elbise dikip giydirmesi, delikli bakır tabaktan yemek yedirmesi, yedi yaşına kadar saç uzatması, çocuğun satılması, kurşun dökülmesi, çocuğu yaşayan bir kadının elbisesinden geçirmesi ile ilgili inanışlar da birer pasif büyüdür.

Pratikler incelendiğinde bazı uygulamalarda taklit ve temas büyüsünün iç içe olduğu gözlenmektedir. Buna örnek olarak; Adana’da çocuğun dişleri düzgün olsun diye kadının taneleri düzgün mısır yemesini, çocuğun dişleri kolay çıksın diye çocuğun başından patlamış mısır dökülmesini, konuşmayan çocuğa konuşsun diye bülbülün suluğundan su içirilmesi gibi uygulamaları verebiliriz. Çocuğun dişli doğmasının ölüm getireceğine inanılması, dişe çakıl taşıyla üç kez vurulmasının çocuğun dişlerini sağlam

kılacağı inancının eski Türk inanışlarından taş kültü ile ilgili olduğu ve temas ve taklit büyüüne örnek olduğunu söyleyebiliriz.

Adana’da yeni doğan bebeğin tırnağı hemen kesilirse çocuğun ömrünün kısa olacağına veya çocuğun ileride hırsız olacağına inanılır. Bunu da bir tür kehanet veya fal olarak görebiliriz. Çocuğun yaşaması için saçının yedi yaşına kadar kesilmemesi ise bir kansız kurban olarak değerlendirebiliriz.

Aydaş çocuğun ihlâs suresi okunarak gömlektten üç kez geçirilmesinde ise İslami izlerle pasif büyüünün bir sentezini görmek mümkündür. Ayrıca çocuğun ayağına bağlanan kelepçenin cami kapısında açılması ya da konuşamayan çocuğun camiye götürülüp ağzı caminin anahtarı ile açılıyormuş gibi yapıp çocuğun konuşacağına inanılmasının da İslam ile taklit büyüünün sentezinin bir örneği olarak görmekteyiz.

4.2. Evlenme ile İlgili Halk İnanışları

Evlilik bireyin statüsünde ve yaşamında bir başka önemli geçiş olduğundan, içerisinde önemli ritler, törenler barındırır. Söz konusu olan evlilik ritleri; yaşamlarını birleştiren kişileri bekârlıktan getirmiş oldukları tehlikeli güçlerden korumak, kötü güçleri, nazarı uzaklaştırmak, gerçekleştirilen birliktelikteki çoğalmayı, bereketi sağlamak yeni evin güvenliğini ve refahını arttırmak gibi çeşitli uygulamaları içerir (Jameson, 1972, s. 946).

Bir Türk atasözü şöyle der: “Yuvayı dışı kuş yapar.” Türkler, kadına her zaman değer vermişlerdir. Bu gelenek hiç bir dönemde değişmemiştir. Türk geleneklerine göre kadın, ailenin en temel taşıdır. O, süt verdiği yavruları gibi iyi günde olduğu gibi kötü günde de kocasının ortağıdır.

Aile toplumsal yaşamın en küçük kurumu ve temelidir. Kadın ile erkeğin hayatını birleştirmesiyle oluşur. Bu birliktelik, toplumsal yaptırımların etkisiyle sadece evlenenleri ilgilendiren bir olay değildir. Toplumda birçok gelenek, görenek ve inanış evlilik sürecine eşlik eder. Evliliğin olabilmesi için bazı koşul, aşama ve uygulamaların yerine getirilmesi gerekir. Evlenme aşamalarının içerisinde bazı dinsel ve büyüsel işlemler de vardır.

Evlilik, bir görev özelliği taşıdığı kadar her iki tarafın isteklerini gerçekleştirebileceği bir yaşayış biçimidir. Bu yüzden evlilik olayı; her iki tarafın ana, baba ve aile çevresini her yönüyle ilgilendirir. Birinci amaç gençlerin mutluluğudur. Bununla birlikte her iki ailenin maddî ve manevî varlığının devamının sağlanması da

amaçlandığı için aileler, çocuklarına beklentilerini gerçekleştirecek eşler seçmek isterler.

Evlilik süreci görücülükten nişana, nişandan düğüne, akraba davetinden baba evini ziyarete kadar akıp giden bir süreçtir. Gelenekler içinde akıp giden; görücülük, kız bakmak, kız isteme, söz kesme deyimleriyle anlatılan olaylar da tarafların, yani, kadın ve erkeğin isteklerinin değerlendirilmesidir. Ailenin kurulabilmesi, kadın ve erkek arasında oluşan birliğin toplum tarafından tanınmasına ve kabul edilmesine bağlıdır.

Toplum kurulacak yeni yuvanın ayakta durabilmesi ve saadeti için her türlü önlemi alır. Bu önemli bir töredir. Töreler, aradan uzun yıllar geçtikten sonra toplumun yasaları durumuna gelir. Toplumun törelerini, ne dini hükümler ne de diğer önlem ve yasalar söküp atmayı başaramamışlardır.

Kızın evlenme çağı geldiği zaman, erkek tarafı kız tarafına dünürücü gönderir. Ailenin büyüklerinden randevu alınır. Erkek tarafı, kararlaştırılan günde kız evine konuk olur. Aile büyüklerinden “Allah'ın emri Peygamberin kavli ile” kızı isterler. Kız tarafı “Kismetse olur”, der, düşünmek için süre ister. Bu süre, damat adayını araştırmak için istenir. Araştırmanın sonucuna göre, kız tarafı cevap verir.

Yurdumuzda evlenilen erkek veya kadına genellikle “kısmet” adı verilir. Kısmet geniş anlamda; baht, talih karşılığı olarak da kullanılır. “Ayşe'ye bir kısmet çıkmış.” dendiğinde evlenmek için bir taliplisi olduğu anlaşılır. Kızını isteyenlere baba; “Kismetse olur.” der. Evlenememiş kızlar için; “Daha kısmeti çıkmadı.” denir. “Hayırlı bir kısmet çıksa da versek.” dileğinde bulunulur. Halkımız alın yazısı ile evlenme arasında sıkı bir bağ kurar. Bu sebeple, herkesin evleneceği kız veya erkeğin alın yazısında belli olduğuna, er geç evlenecek kimselerin karşı karşıya geleceklerine inanılır. Baht açmak, kısmet açmak gibi pratikler, bu karşılaşmayı kolaylaştırmak için yapılır (Tan, 2007, s. 57).

Evlilik sadece evlenen kişileri ilgilendirmeyip ailelerini, akrabalarını ve toplumda yaşayan herkesi ilgilendirdiğinden bir tören düzenlenir ve bu törene herkes katılır. Dolayısıyla düğünün amacı evlenen çiftleri çevreye ilân etmek, duyurmaktır (Altun, 2004, s. 92; Ataman, 1992, s. 10; Bozyiğit, 1987, s. 68).

Bu bağlamda evlenmenin tamamlanmasına ilişkin ritlerin toplumsal ve genel amacı birleşmeyi açık bir şekilde ilân etmektir (Erdentuğ, 1974, s. 374).

Halk inancına göre, bir kızın evlenebilmesi için kısmetinin açılması gerekmektedir. Kısmeti açılmayan bir kızın evlenmesi imkânsızdır. Kısmet, kendi

kendine açıldığı gibi, kısmetin açılmasını çabuklaştıracak, hatta zorlayacak pratikler de vardır. Bu pratikler kısmeti kapalı kızlar tarafından uygulandığı gibi, kızın yakınları tarafından da uygulanır. Evlenme töreni içine yerleşmiş birçok kısmet açma pratiği, “evde kalmışlık” kavramı dışında uygulanır. Bu pratiklerde evlenmeyi çabuklaştırma arzusu ağır basar. Evlenme isteğiyle ilgili pratikler, erkek-kadın herkese hitap ederse de daha çok genç kızlar ve anneleri tarafından yapılır. Dul kadınlar da bu pratiklerden faydalanırlar. Türk toplumunda bir erkeğin evlenmemesi, önemli bir problem teşkil etmez. Hayatını, yalnız olarak da sürdürebilir. Hâlbuki bir kızın mutlaka evlenmesi gerekir. Bu sebeple evlenmeye ilgili pratiklere rağbet ederler (Tan, 2007, s. 57).

4.2.1. Evlilik Öncesi Hazırlıklar ile İlgili İnanışlar

Türk Dünyası

Türk dünyasında, eş seçimi, tören hazırlıkları daima büyük önem taşımıştır. Evlenme ile ilgili görenekler kuşaktan kuşağa geçen birer gelenek olarak günümüze kadar ulaşmıştır. Bu görenek ve törenler ve bunlarla ilgili inanışlar ana hatlarıyla; evlenme isteğini belirtme, evlenme çağı, görücüye gitmek, söz kesimi, başlık, nişandır.

Anadolu

Samsun’da bir ailenin kızını isteyenler gizlice kızın evinden tuz çalarlarsa, kızı kolay alırlar. ıslık çalan kızın evleneceği erkek titiz olur. Kız istemeye giden erkek tarafının mensupları iç çamaşırlarını ters giyerlerse kızı kolay alırlar. Evdeki bekârlardan, ayak parmaklarından birincisi diğerlerinden uzun olanı önce, ikincisi uzun olanı ondan sonra evlenir (Şişman, 2002, s. 454).

Erzurum’da kısmetinin açılmasını isteyen kız, üç cuma günü sabah namazından evvel bir çeşmeye gider, çeşmenin su borusuna bir çubuk sokup çıkarır ve gök kubbeye dönerek başını göğe kaldırıp “Kısmetim nerede isen gel...” der. Bu örnekte de Gök ile ilgili bir inanç İslâmi görünüme bürünmüştür (Kalafat, 1995, s. 137).

Adana

Kısmet bulamayıp da evlenmek isteyenler hocaya giderler. Hoca dua okuyup üflerse en kısa zamanda kısmetin geleceğine inanılır (K.28 K.50, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55).

Evlenmek isteyen gençler gelinin ayakkabısının altına adlarını yazarlarsa kismetlerinin açılacağına inanılır (K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.143).

Evde kalmış kızların başlarında bir kilit açılırsa kismetlerinin açılacağına inanılır (K.87, K.100, K.101, K.102, K.103, K.134, K.145, K.156).

Hıdırellez günü taze soğanın iki yaprağı uçlarından eşit olarak kesilir. Uçlardan birisine iplik bağlanır ve bir dilek dilenir. Ertesi gün iplik olan yaprak uzamışsa, dileğin olacağına inanılır (K.1, K.2, K.5, K.11, K.22, K.23, K.24, K.48, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55, K.66, K.67, K.68, K.70, K.71, K.72, K.99, K.100, K.111, K.112, K.113, K.114, K.118, K.119, K.120, K.121, K.122, K.123, K.150, K.151).

Hıdırellezde gül dalına yüzük takılırsa o kızın evleneceğine inanılır (K.15, K.16, K.17, K.28, K.29, K.30, K.35, K.36, K.48, K.49, K.50, K.66, K.67, K.68, K.69, K.75, K.76, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90, K.91, K.112, K.113, K.136, K.137, K.138, K.139, K.140, K.141, K.142, K.143, K.144, K.145, K.146, K.147, K.148, K.149, K.150, K.151).

Hıdırellezde dileklerin yazılı olduğu kâğıtlar gül dalına asılır ve suya atılırsa o dileklerin kabul edileceğine inanılır (K.5, K.6, K.7, K.8, K.21, K.22, K.23, K.44, K.45, K.46, K.88, K.89, K.90, K.101, K.102, K.103, K.104).

Hıdırellezde evlenmek isteyen gençler, büyüklerinin evlenme cüzdanlarını bir gül ağacının altına bırakırlarsa kismetlerinin açılacağına inanılır (K.11, K.12, K.23, K.24, K.25, K.66, K.67, K.68, K.75, K.96, K.97, K.98, K.99, K.100, K.134, K.135, K.136).

Hıdırellez günü toplanan genç kızlar bir gül ağacından kendileri için bir gül seçerek onu işaretlerler ve dilek tutarlar. İlk önce hangi gül açarsa, o kızın kismetinin daha çabuk açılacağına inanırlar (K.14, K.15, K.16, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.122, K.123, K.124, K.125, K.144, K.145, K.146).

Genç kızlar Hıdırellezde gül ağacının altına kırk taş koyarlarsa kismetlerinin açılacağına inanılır (K.78, K.79, K.80, K.81, K.96, K.97, K.98, K.99, K.100, K.112, K.113, K.114, K.115, K.116, K.117, K.118, K.119).

Bekâr kızlara boş bir evin kilidi açtırılırsa o kızın kismetinin açılacağına inanılır (K.25, K.52, K.150, K.151, K.152, K.153, K.154, K.155).

Cuma namazından çıkan ilk kişiye kilit açtırılırsa kismetin açılacağına inanılır (K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.53).

Evlenmemiş veya kısmeti bağlanmış bir kız kuyudan kırk kez su çekip bu çektiği suyla kırk kez yıkanırsa o kızın kısmetinin açılacağına inanılır (K.90).

Yeni taşınılan ya da ilk defa kullanılan evin anahtarı, yastığın altına konulup uyunursa, o kişinin gece rüyasında kısmetini göreceğine inanılır (K.130, K.139, K.140, K.141, K.142, K.143, K.144).

Bekâr kızlar akşam tırnak keserse kısmetlerinin kapanacağına inanılır (K.81, K.82, K.83, K.84, K.92).

Pınarın yanındaki ağaçlara çalılara bez bağlanır. Genç kızlar kısmet, hastalar sağlık diler (K.68, K.70, K.71, K.72, K.73, K.75, K.80, K.89, K.90).

Bekâr kızlara boş bir evin kilidi açtırılırsa o kızın kısmetinin açılacağına inanılır (K.25, K.52, K.150, K.151, K.152, K.153, K.154, K.155).

Cuma namazından çıkan ilk kişiye kilit açtırılırsa kısmetin açılacağına inanılır (K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.53).

Evlenmemiş veya kısmeti bağlanmış bir kız kuyudan kırk kez su çekip bu çektiği suyla kırk kez yıkanırsa o kızın kısmetinin açılacağına inanılır (K.90).

Yeni taşınılan ya da ilk defa kullanılan evin anahtarı, yastığın altına konulup uyunursa, o kişinin gece rüyasında kısmetini göreceğine inanılır (K.130, K.139, K.140, K.141, K.142, K.143, K.144).

4.2.1.1. Evlendirme Biçimleri

Akraba evliliği

Akraba evliliği İslâmiyet'in kabul edilmesinden önce Türkler arasında görülmeyen bir evlilik şekliydi. Dışarıdan evlenme doğal etkenlere, salgınlara ve saldırılara göğüs gerebilmesi için göçebe Türk gruplarının yaşantısına daha uygundu (Bacon, ty, s. 49, 52; Eker, 1998, s. 17-18).

Aday önce akraba ve taallûkattan aranır. Zira yabancıların kızlarının başkalarından aranıp öğrenilecek olması, sorulan kimselerin de kız evini kollamayacaklarının garanti olmadığı oğlan evini, “hal ve gidiş”lerini, aile durumlarını az çok bildikleri, akraba ve yakınlarının kızlarına sevk etmiştir. Gelinin güzel olmasına biraz fazla önem verilen Kayseri’de bu hal, büyük bir içtimaî huzur vesilesidir. Bu sayede, akraba kızlarının bazı özür ve eksikliklerinden dolayı evde kalmaları önlenmiş olur (Türkten, 1995, s. 227).

Adana’da çocuk, akraba olmayan birisiyle evlenilirse neslinin bozulacağına inanılır (K.21, K.31, K.56, K.59, K.64).

Adana’da akraba olan çocuklar biri biriyle evlenirse daha mutlu olacaklarına inanılır (K.3, K.7, K.11, K.40 K.56, K.57, K.58).

Adana’da amca çocuklarının nikâhının gökte kıyıldığına inanılır (K.87, K.121, K.122, K.136, K.137, K.138).

Kaçarak Evlenme

Türkiye’de görülen evlenme biçimlerinden biri de kız kaçırma yoluyla evlenmedir ki hala önemli bir yer tutan evlenme biçimidir (Artun, 2013, 187).

Adana’da biri birini seven ve isteyen gençler istenme sonucunda evlenemiyorlarsa kaçarak evlenmenin de Allah’ın emri olduğuna inanılır (K.13, K.17, K.31, K.40).

Görücü Usulü

Adana’da bu evlenme biçiminde kız seçme girişimi doğrudan doğruya evlenecek gencin annesi, babası ve diğer yakınları tarafından başlatılmaktadır. Gencin kızı beğenmesi yeterli değildir. Diğer aile bireylerinin de onaylarının alınması gerektiğine inanılır. Kızın, güzelliği, huyu, asaleti, mahareti ve iffeti gelin seçiminde etkili olur (K.19, K.23, K.45, K.47, K.86, K.87, K.95, K.96, K.111, K.112, K.113, K.114, K.115).

Berdel

Berdel, başlık sorununu ortadan kaldıran, hem kızı hem oğlu bulunan iki ailenin karşılıklı olarak çocuklarını evlendirme suretiyle gerçekleştirilen bir evlenme biçimidir. Böylece bir aile, diğer bir aileye kızını verir ve oğluna da o ailenin kızını almış olur (Artun, 2013, s. 188).

Beşik kertmesi

Türkiye’de görülen evlenme biçimlerinden bir diğeri de “beşik kertmesi”dir. Anadolu’da gençlerin çocuk yaşta birbirleriyle nişanlandırılması olan beşik kertmesi günümüzde önemini kaybetmiştir; ancak bu biçimde nişanlandırılmanın çok eski bir gelenek olduğu bilinmektedir (Altun, 2004, s. 228).

Dede Korkut Hikâyeleri’nde de adı geçen beşik kertmesi yoluyla çocukları nişanlamanın çok eski bir gelenek olduğu anlaşılmaktadır. Bir aileye hısımlık kurmak

isteyen ya da bir yakınıyla var olan dostluk bağı, ekonomik ilişkisini pekiştirmek isteyen başka bir ailenin, söz konusu kişinin yeni doğmuş kızını oğluna nişanlaması bu geleneğin temelini oluşturur. Böylece çocuklar ergin yaşa ulaştıklarında evlenmeleri için kendi istekleri dışında nişanlanmış olunur. Bu bağın belirtisi olarak da çocukların beşiklerine birer kertik yapılır, beşik kertme adı da buradan gelmektedir. Bu tür nişanlanmaya Hindistan ve Avustralya'da da rastlanmaktadır. Bu tür nişanlanmanın ilerde birtakım sürtüşmelere ve gerginliklere yol açtığı da bilinmektedir. Oğlanın ya da kızın evlenme çağına geldiklerinde taraflardan birinin sözünden dönmesi onurla oynanma ve saygınlığı sarsma olarak yorumlanabilmekte, seyrek olmakla birlikte kimi zaman kanlı bir olaya da dönüşebilmektedir (Artun, 2013, s. 188).

Evlenmesi yasak olan kişiler

Türklerde, kardeş, hala, teyze, kardeş çocukları ile evlenme yasaktır. Orta Asya Türklerinde, geçmişte uygulanan yakın akraba evliliği yasakları, günümüzde de bazı yerlerde devam etmektedir. Kazak Türkleri akrabalık ilişkilerinin 40 göbeğe kadar sürdürürken, yedinci göbekte evlenmeye izin verirler. Kırgız Türklerinde bir erkeğin aynı kabilenin kızıyla evlenebilmesi için aralarında yedi göbek öncesine kadar akrabalık bulunmaması gerekir. Bazı kabileler arasında 4-5 göbeğin olması şarttır. Eski devirlerden beri başta Altay Türkleri olmak üzere Tuva, Hakas ve Şor Türklerinde, aynı veya yakın boy veya soydan gelenlerin birbirleriyle evlenmesi yasak olduğu için, gençler sevdikleri kızları kaçırmak suretiyle evlenirlerdi. Yakut ve Kazak- Kırgız Türk boylarından Naymanların bir oymağı olan Çurtaylarda günümüzde bile soy içinden evlenmemek geleneği aynı sıkılıkta muhafaza edilmektedir (Bayatlı, 2011. s. 286).

4.2.1.2. Evlilik Yaşı / Evlenme İsteğini Belli Etme

Evdeki bekâr erkek evden kaçıyor, huzursuzluk çıkarıyor ve kimseyle konuşmuyorsa, bu, evlenmek istediğini gösterir (Şişman, 2002, s. 454).

Zamanı geldiğinde çocuğunu evlendirmek, her anne baba için, mürüvvetini görme biçiminde anlatılan ve mutluluk veren bir görevdir. Bu nedenle erkek tarafı bakınma, kız tarafı ise aranma ve istenme konumundadır. Bu işler genellikle anne baba tarafından yapılır. Kız ailesinin kaç kız çocuğunun olduğu öğrenilir. Kızın çokluğu, gelin adayının çeyizinin zayıf olmasını neticelendirebilir. Ayrıca kız kardeşlerin gelin kızı tahrik edebileceklerinden korkulur. Bu sebeple oğlan kardeşi çok olan kız, kız

kardeşi çok olana tercih edilir. Ayrıca, oğlanı çok doğuran kadının kızının da oğlan doğuracağı ümit edilir. Oğlan çocuğunu tercih eden Kayseri anlayışı için bu husus önemlidir (Türkten, 1995, s. 227).

4.2.1.3. Görücülük / Kız İsteme

Türk Dünyası

Kız isteme formülü çağdaş Altay-Yenisey destan ve masallarında tespit edilen formüllerin aşağı yukarı aynıdır. Dede Korkut, Beyrek için Deli Karçar'ın hemşiresini isterken şöyle diyor; “karşı yatan dağını aşmaya gelmişim, akındık suyunu geçmeğe gelmişim, dar eteğine, sığınu gelmişim, Tanrı buyruğu ile peygamber kavliyle kızını almağa gelmişim (K, 45; ME. 31). Kanturalı, tekfurun kızını isterken aynı formülü söylüyor (İnan, 1998, s. 241).

Anadolu

Demircisu Köyü'nde erkek tarafı kız istemeye giderken damat adayının babası beline bir yular bağlar. Böylece kız tarafı bağlanmış olur ve kızın sözü kolayca alınır (Şişman, 2002, s. 454).

Muğla'da kız görme işinde olduğu gibi kız isteme için de özellikle tercih edilen hayırlı günler vardır: “Ekseriyet pazar günleri gideriz. Hayırlı uğurlu olur diye. Perşembe günleri Muğla bazarı deriz. Bi de tadil bazarı günleri ekseriyeti uğurlu günlerimiz bunlardır. Bunu da düğünlerimiz de bütün öyle olurdu. Pazartesi bayrak dikilirse, salı günü düğün odunu deriz, oduna giderler. Çarşamba günü yemek deriz kına olur kız evinin, Perşembe günü gelindir. Sonra beriki gibi düğün olursa perşembe bayrak dikilir, gene tadil bazarı gelin alınır, pazar günleri önemlidir” (Akman, 2006, s. 139).

Muğla'da kız istemeğe kız tarafının isteğine bağlı olarak herhangi bir günde gidilir. Ehli olan kişiler, daha hayırlı buldukları için cuma akşamını ve pazarı tercih eder (Durdu, 2006, s. 101).

Artvin'de kız görmeye gidildiğinde ilk olarak kızın kapıdan girişine bakılmaktadır. Eğer eşiğe basarak girerse o kızın uğursuz olduğuna inanılır. Kız eğer kayınvalide tarafından beğenilmişse bir aracı bulunarak erkeğe gösterilir (Şavşat, Cevizli Köyü). İyi gelini anlatmak üzere “ocak zade evladı” sözü kullanılmaktadır (Akman, 2002, s. 7).

Samsun’da kız istemeye gidilirken damat adayının annesi kızın sözünü kolayca alabilmeleri için çemberini (yazmasını) ters takar ve: “Ak bakla / Kara bakla / Allah’ım sen ağzını dilini bağla” der ve yola çıkar (Şişman, 2002, s. 455).

Samsun’da kız istemeye giden erkek tarafı mensupları çoraplarını ters giyerlerse kızı kolay alırlar (Şişman, 2002, s. 455).

Adana

Kız, oğlanın kahvesine tuz atar. Oğlan kahveyi sonuna kadar içerse kız oğlanın kendisini beğendiğine inanır (K.13, K. 19, K.22, K. 21, K.30).

Kızın evlenmeye gönlü yoksa görücülerin ayakkabılarını ters çevirir (K. 34, K. 35, K. 36, K. 37, K. 38, K. 39, K. 40, K. 55, K. 56, K. 57, K. 58).

Kız istemeye perşembe veya cuma günleri gidilirse hayırlı olacağına inanılır (K.52, K.53, K.54, K.55, K.56, K.58, K.59, K.108, K.123, K.126, K.127, K.128).

Kızın evlenmeye gönlü yoksa görücülerin ayakkabısına su koyar (K.21, K. 22, K. 23, K. 24, K. 25, K. 26, K. 27, K. 28, K.29).

Kız istemeye giderken eve besmele çekilip girilirse hayırlı olacağına inanılır (K. 69, K. 70, K. 71, K. 72, K. 73, K. 74, K. 75)

Görücülüğe gidince kız evinden bir eşya çalınırsa kızın gönlünün bağlanacağına, evliliğin gerçekleşeceğine inanılır (K.5, K.6, K.7, K.139, K.140, K.141, K.150, K.151, K.152).

Kız istemeye gidenlerin önünden kara kedi geçerse o gelin adayının uğursuz olacağına inanılır (K.21, K.22, K.23, K.44, K.45, K.46, K.88, K.89, K.90, K.101, K.102).

Kız evine giden görücüler soğuk su içerlerse araya soğukluk gireceğine inanılır (K.18, K.19, K.20, K.21, K.22, K.23, K.24, K.25, K.64, K.65, K.66, K.108).

Kız istemeye giden görücülerin ardından su dökülürse kız evinin kızı vereceğine inanılır (K.1, K.2, K.3, K.9, K.10).

Görücülerden birinin oturduğu koltuğa gizlice iğne saplanırsa görücülerin gideceğine inanılır (K.106, K.107, K.108, K.109, K.120).

Kız istemeye gidenler ceplerine taş koyarlarsa kızın verileceğine inanılır (K.52, K.53, K.54, K.66, K.67, K.68).

İstenecek kızın evine sağ ayakla girilirse hayırlara vesile olacağına inanılır (K.35, K.36, K.37, K.119, K.120).

Gelen görücüler istenmediği zaman ocağa su dökülür böylece görücülerin

gideceğine inanılır (K.50, K.51, K.82, K.83, K.84, K.97).

Kız evinde süpürge'nin üstüne oturulursa kızı verileceğine inanılır (K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.18, K.80, K.81).

4.2.1.4. Söz Kesme / Tatlı Yeme

Türk Dünyası

Nogaylarda soy araştırmaları olumlu neticelenirse, erkek tarafı kız tarafına tekrar dünür gönderir. Dünürler, umumiyetle, pazartesi gönderilir, çünkü pazartesi'nin uğurlu gün olduğuna inanılır. Bu defa erkek tarafı çok hediye götürür (kahve, şeker, lokum gibi). Dünürler kız evinde bir gece yatar (eğer başka köyden iseler). Söz kesilir (Ekrem, 1992, s. 92).

Anadolu

Artvin'de kız verildikten sonra kız tarafının haber göndermesi üzerine uygun bir Cuma akşamı (Perşembe) günü erkek tarafı yüzük götürür. Akşam vakti kız evine gizli olarak, gidilmesi gerekir. Aksi takdirde araya girenler tarafından iş bozulabilir. O gün başka bir şey değil, sadece kıza takılmak üzere katlanmış ipek mendil içerisinde yüzük götürülür. Mendil düğümlemez; düğümleirse uğursuzluk getireceğine inanılır. Tepsi üzerine konan yüzük geline götürülür ve takılır. Yüzük takıldıktan sonra bir kişi gelir ve misafirlere “müjde yüzüğünüz kabul oldu” der. Müjdeyi verene kayınpeder bahşiş takar. (Şavşat, Cevizli Köyü), (Ardanuç, Kutlu Köyü) (Akman, 2002, s. 8).

Adana

Söz tatlısı sırasında tepsinin ortasından yenirse gençlere bolluk, bereket ve uğur getireceğine inanılır (K.6, K.9, K.10, K.13, K.34, K.38, K.40, K.43, K.46, K.50).

Söz kesme sırasında tatlı tepsisinin üzerine kırmızı bir tülbent örtülürse çiftlere bolluk, bereket ve uğur getireceğine inanılır (K.80, K.81).

Oğlan bir dilim tatlının yarısını kıza yedirip diğer yarısını kendi yerse hayatın tüm tatlarını birlikte paylaşacaklarına inanılır (K.6, K.9, K.10, K.12, K.20, K.21, K.23, K.38, K.63).

Söz kesilirken şerbet bardağı tepsinin ortasından alınmazsa araya ayrılık gireceğine inanılır (K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.63, K.64.).

Söz kesme sırasında camdan yapılmış bir eşya kırılırsa aydınlık geleceğine

inanılır (K.19, K.20, K.49, K.67, K.68, K.69).

Söz kesilirken kız evinden çalınan herhangi bir şeyin uğurlu geleceğine inanılır (K.48, K.49, K.50, K.51, K.52, K.53).

4.2.1.5. Nişan Töreni ve Nişanlılık Dönemi

Anadolu

Samsun’da oğullarını nişanlayan aileler alacakları gelinin uğurlu ya da uğursuz olduğunu anlamak için nişanın yapıldığı gün evlerine bir kilo tuz alırlar. Bu tuz evde tüketilinceye kadar ev halkının başına bir kaza, belâ, sıkıntı gelirse bunu alacakları gelinden bilirler ve onun uğursuz olduğuna hükmederler. Şayet bu zaman içerisinde herhangi bir sıkıntıyla karşılaşmazlarsa alacakları gelinin uğurlu olduğuna inanırlar (Şişman, 2002, s. 454, 455).

Nişan, kadınlar arasında yapılan eğlencedir. Nişan şerbeti ikram edilir. Nişanlılar bardaklarından birer yudum içtikten sonra bardaklarını değiştirirler, uğur olsun diye şerbet bardaklarını kırarlar (Artun, 12. 10. 2014, <http://turkoloji.cu.edu.tr>).

Adana

Nişanlılık döneminde kız evi oğlan evine, oğlan evi kız evine hediye gönderir; gönderilen hediye bohçasına “yolluk” denir. Gönderilen bohça içine ayna konur; aynanın evlenecek gençlere uğur getireceğine, gençlerin önünü aydınlık yapacağına inanılır (Göçer, 2014, s. 108).

Nişan yüzüğünün kurdelesinden bir parça alınıp saklanırsa kısmetin açılacağına inanılır (K.6, K.13, K.28, K.36, K.45, K.58, K.68, K.79, K.83, K.144).

4.2.1.6. Davet / Okuntu

İnsanları düğüne davet etmek için gönderilen armağan Adana ağızlarında okuntu olarak adlandırılır. Bu sözcüğün kökenini de Türk yazı dilinin derinliklerinde buluruz. Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi dönemlerinde okımak şeklindeki bu sözcük “çağırarak, yüksek sesle çağırarak” anlamındadır. Davetiye işlevindeki bu armağan, insanları düğüne çağırarak işlevini görmektedir (Akalın, 2000, s. 1).

4.2.1.7. Çeyiz

Türk Dünyası

Türk dünyasında çeyiz evlenme döneminin önemli ve vazgeçilmez bir unsurudur. Divan-ı Lügatit Türk'te “sep” olarak geçen çeyiz, Türk kültürünün geçmişte ve günümüzde uygulanmasına en çok özen gösterilen bir ritüelidir.

Anadolu

Artvin'de kız çeyizinin hazırlanmasına hemen her yerde çok erken yaşlarda başlanmaktadır. Hatta bu durumu anlatmak için “kız kundakta çeyiz sandıkta” deymi kullanılmaktadır (Şavşat, Meydancık) (Akman, 2002, s. 14).

Çeyizlerin konulacağı sandık ilk çeyiz eşyasıdır. Diğer şeylerden önce sandığa ille konacak şeye özen gösterilmektedir. Gelinin gittiği yerde mutlu olabilmesi, evliliğin sağlam temellere oturabilmesi, evliliğin hayırlı-ı uğurlu olması için sandığa ilk konan şey önem taşımaktadır (Akman, 2002, s. 14).

Çeyiz sandığına ilk olarak koyun yününden yapılmış yün kuşak konur. Koyunun girdiği yere fakirlik girmez inancı vardır (Şavşat, Meydancık) (Akman, 2002, s. 14).

Çeyiz sandığına önce bakır ibrik, bakır bakraç ya da bakır kapaklı sahan olmak üzere üçünden biri konulur. Bakır sağlamlığı ifade ettiği için mutlaka bakır bir şey olmalıdır. Böylece evliliğin de sağlam olacağına inanılır (Yusufeli, Demirkent Köyü) (Akman, 2002, s. 15).

Kızın çeyiz sandığına ilk olarak arpa-buğday konur. Böylece evlilik hayatının bolluk ve bereket içinde geçeceğine inanılır (Ardanuç, Kutlu Köyü) (Akman, 2002, s. 16).

Çeyiz sandığına sabun, kolonya ve karanfil konmaz. Arada tatlılık olsun diye şeker konur. Gelin kız evinden çıkmak üzereyken sandığa mayalı ekşi hamur konur. Bu hamuru gelin yeni evinin kapısından girerken kapıya sürer (Ardanuç, Kutlu Köyü), (Merkez, Binat Köyü). Bu uygulama gelinin gittiği yerde bir ömür kalması ve mutlu olması amacıyla yapılmaktadır. Çeyizi almak üzere erkek tarafından hiç kimse gitmez, kız tarafından birkaç kişi çeyizi götürür. Gelinin çeyizi kına gecesinin olacağı günün öğle ile ikindi vakti arasında gönderilir, ikindiden sonra gönderilmesi uğursuzluk sayılır (Akman, 2002, s. 16).

Adana

Çeyizi bir kamyonu bindirip suyun üzerinden geçirmenin uğur getireceğine inanılır (K.18, K.19, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90).

Çeyize demir, kibrit gibi şeyler konursa gelinin evliliğinin aydınlık ve bereketli olacağına inanılır (K.11, K.13, K.21, K.27, K.34, K.44, K.63).

Çeyizde ağız tadı niyetine tatlı veya şeker dağıtırlarsa gençlerin de ileride ağızlarının tatlı olacağına inanılır (K.16, K.17, K.18, K.19, K.25, K.35, K.41, K.58, K.61).

Çeyiz hazırlanırken içine çörekotu, üzerlik, yeşil dal konursa nazar değmeyeceğine inanılır (K.48, K.49, K.50, K.79, K.80, K.107).

Nazar boncuğu, çaltı takılırsa çeyize nazar değmeyeceğine inanılır (K.19, K.20, K.21, K.25).

Çeyiz düzmeye dirliği yerinde, iyi evlilik yapmış kadınların gitmesinin uğurlu olacağına inanılır (K.14, K.27, K.25, K.28, K.35, K.46, K.55, K.58, K.61).

Çeyizin taşındığı araca veya çeyize takılan aynanın nazarı önleyeceğine inanılır (K.22, K.23, K.32, K.33, K.47, K.48, K.56, K.57, K.62, K.63).

Çocuğu olmayan kadına çeyiz yaptırmanın uğursuzluk getireceğine inanılır (K.9, K. 11, K.13, K.17, K.37, K.41, K.45, K.53, K.58, K.61).

4.2.2. Düğün ile İlgili İnanışlar

Türk Dünyası

Türk dünyasında, düğün her dönemde önem kazanan ve hassasiyetle uygulanan bir evlilik uygulamasıdır. Eski Türklerde düğüne “Toy” adı verilir. Evlilikler, bazen günlerce süren toylarla kutlanmıştır. Düğün sözcüğü de, Türk lehçelerinden Çağatayca ve Uygurcada düğüm anlamı taşımaktadır. Geçen süreç içerisinde bütün Türk dünyasında yaygınlaşmış ve “Toy” sözcüğünün yerine kullanılır olmuştur. Düğün eğlenceleri, şamanların davul ve kopuz eşliğinde gerçekleştirdiği törenler bütün Türk dünyasının ortak kültür öğeleri olarak günümüzde de yaşamaktadır.

Anadolu

Tekirdağ’da düğünler bazen salı günü başlayıp pazar günü sona erer. Bu düğünler “perşembe düğünü” ve “pazar düğünü” olarak adlandırılır. Köylerde daha çok “pazar düğünü” yapılmaktadır. Düğüne cuma gecesi kız evinde, cumartesi günü oğlan

evinde başlanır. Düğüne komşular akrabalar ve köylüler katılır. Oğlan evine yakın bir yerde komşu evinde veya bir kahve ocağına giderek erkekler düğünü kutlarlar, çay, kahve içilir. Kadınlar hediyeleriyle birlikte düğün evine giderler, kız evinde ve erkek evinde cümbüş vardır. Kızlar rengârenk elbiseleri, pırıl pırıl parlayan oyalı grepleriyle maniler, türküler söyleyip oynarlar. Köyde delikanlılar, oynayan kızları 30-40 metre uzaktan seyrederek. Kızlara yaklaşıp laf atmak hoş karşılanmaz. Eğlenceler kızlarla delikanlıların karşılıklı bakışmaları, kızların delikanlıların imalı maniler söylemeleriyle sürer (Artun, 1998, s. 15).

Samsun'da düğün günü gelinin bindiği taksi siyah olursa bahtı da siyah olur. Geline uğur getirmesi için düğün günü yeşil duvak takılır. Nikâh, kıyılmadan önce nikâh kıyacak kişi, evlenecek olan çiftin mutlu olmaları ve kötü iyelerden korunmaları için duvara bir bıçak saplar. Bıçak nikâh sonuna kadar orada durur. Aynı temennilerle bu defa kız tarafı düğünden bir gün sonra yapılan duvak merasimine geldiklerinde güveyin babasının evinden bir kaşık çalıp götürürler. Düğününde kar yağın bir kişinin kazandibi yediğine inanılır. Bu yüzden bekârlara kazandibi yedirilmez. Kına gecesi gelinin, düğün günü damadın, duvak günü kaynananındır. O günlerde olabilecek olumsuz bir durum onların şansına sayılır (Şişman, 2002, s. 456).

Muğla'nın Göktepe Köyü'nde düğünler genel olarak hayırlı gün olarak kabul edilen perşembe günü başlamakta ve pazar günü sona ermektedir (Akman, 2006, s. 144).

Adana

Köy düğünleri genellikle üç gün sürer. Nadiren bir hafta süren de olur. Düğün çarşamba günü ikindi namazından sonra bayrak dikilerek başlardı gelin mübarek gün olan Cuma günü indirilirdi. Ama artık cuma günü başlıyor (K.1, K.2, K.3, K.4, K.49, K.95, K.96, K.108, K.109, K.132, K.133, K.134, K.135, K.143, K.144, K.145, K.146, K.159, K.160, K.161).

Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Adana'da da iki bayram arasında düğün yapılmasının uğursuz olduğuna inanılır (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.31, K.32, K.41, K.42, K.43, K.52, K.53, K.54, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63, K.64, K.65, K.66, K.67, K.68, K.69, K.70, K.71, K.72, K.73, K.74, K.75, K.76, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90, K.91, K.92, K.93, K.94, K.95, K.96, K.97, K.98, K.100, K.104, K.105, K.106,

K.107, K.108, K.109, K.110, K.111, K.112, K.132, K.133, K.134, K.135, K.136, K.137, K.138, K.139, K.140, K.141, K.142, K.143, K.144, K.145, K.146, K.147, K.148, K.149, K.150, K.151, K.152, K.153, K.154, K.155, K.156, K.157, K.158, K.159, K.160, K.161, K.162, K.163, K.164, K.165, K.166, K.167, K.168, K.169, K.170, K.171, K.172, K.173, K.174, K.175, K.176, K.177, K.178, K.179, K.180, K.181, K.182, K.183, K.184, K.185, K.186, K.187, K.188, K.189, K.190, K.191, K.192, K.193, K.194, K.195, K.196, K.197, K.198, K.199, K.200).

Gelinin attığı çiçeği kapan kızın da kısmetinin tez elden açılacağına inanılır (K.13, K.14, K.15, K.74, K.75, K.76, K.98, K.100, K.104).

4.2.2.1. Oğlan Evinde Düğün

Türk Dünyası

Bayrak, düğün evinin (oğlan evinin) bir işaretidir, sembolüdür. Bu sebeple, çeşitli şekillerde süslenen bayrağın düğün evine dikilmesine sadece Anadolu’da değil bütün Türk dünyasında rastlanır. (Şimşek, 2003, s. 143).

Anadolu

Anadolu’da düğün oğlan evine bayrak dikilmesiyle başlar. Bayrak, düğünde bir sembol işlevi görür. Bayrağa ne takılacağı, kimin taşıyacağı hep bellidir.

Muğla’da düğün kapsamında yer alan başka bir uygulama bayrak hazırlamaya ilişkindir. Bayrak için bir çubuğun tepesine yumurta geçirilir ve al bağlanır. Bayrağı kabadayılar (gençler) taşır. Geline, baba evinden alındıktan sonra obadaki tüm çadırlar dolaştırılır. Bu gezdirme sırasında gelin alayının önünde olan bayraktan sorumlu kabadayıya, her çadırdan bir yazma verilir ve bayrak direğine bağlanan bu yazmalar daha sonra o kabadayının olur (Durdur, 2006, s. 107).

Adana

Güneydeki Türkmenlerin eski düğünlerini anlatan kimi araştırmalara göre, düğüne özgü beyaz ve kırmızı renkteki bayrak oğlan evinin kapısının üstüne asılmaktadır. Kırmızının tam ortasına beyaz bir nal şekli çizilmiştir. Ayrıca kırmızı ve beyazın üzerine el şeklinde oyulmuş bir bez dikilir (Yalman, 2000, s. 79).

Bulgar Dağı Yörüklerinde düğüne davet edilen her oba mutlaka bayrak açarak gelir. Bunlara “Düğün Bayrağı” denir. Güveyin çadırının önüne iki bayrak daha çekilir

ki, bunlara “gelin bayrağı” denir. Birisi çadırın sağında, diğeri solunda olur. Sağdaki gelin bayrağı soldaki güvey bayrağıdır. Bayrakların başına dikilmiş elmalara nişan alınır. Elmayı ilk vuran gelinden bir çevre hediye alır (Kalafat, 1994, s. 37).

Bulgar dağındaki Yörüklerde her obanın bir düğün bayrağı olur ve düğün evine davet edilen her oba mutlaka bayrak açarak gelir. Obalardan gelen, “düğün bayrağı” adı verilen bu bayrakların çoğu kırmızı, beyaz, kırmızı mavi, beyaz yeşil ve düz kırmızı renktedir. Bugün bu bayrakların en gözdesi üstünde ay ve yıldız bulunanlardır. Önemli düğünlerde obaların birkaç gün önce bayrak diktirdikleri görülür. Güveyinin çadırına çok uzun direkler üzerine iki bayrak daha çekilir ki bunlara “gelin bayrağı” denir. Bu bayraklardan biri çadırın sağına, diğeri soluna asılır. Çadırın sağındaki bayrağa “oğlan bayrağı”, solundaki bayrağa ise “gelin bayrağı” adı verilir. Bu bayrakların karşılıklı ve eşit şartlar içinde olmasına dikkat edilir. Çadırın sağına dikilmiş olan oğlan bayrağının altına bekâr ve yetişkin delikanlılar, soluna dikilmiş olan gelin bayrağının altına da evli olan düğüncüler gelir. Her iki taraf da bayrakların başına takılmış olan elmalara silâhlarıyla nişan alırlar. Elmayı ilk vuran kişi, gelinden güzel bir çevre hediyesi alır ve obada kendisinden övgüyle söz edilir (Yalman, 2000, s. 275).

Bulgar dağındaki Yörükler arasında yapılan düğünlerde de sağdıca büyük önem verilir. Alayın, düğünün bütün disiplini sağdıcin kabiliyetine ve idaresine bırakılmıştır. Sağdıçlık yapan kişinin başarısız olması durumunda halk içinde alay konusu olur. Bu yüzden gençler obanın en kabadayısını bulup sağdıç olarak seçerler. Ayrıca sağdıcin mutlaka evli bir adam olması gerekir. Bekârdan sağdıç olmaz (Yalman, 2000, s. 274). Dede Korkut Hikâyeleri’nde de Beyrek’in kırk sağdıç olduğu ve sağdıçların gerdek gecesi damadı düşmanlardan koruduğu konusunda bilgiler vardır (Binyazar, 2002, s. 164).

Düğün bayrağı, oğlan evine cuma namazından sonra dikilir. Bayrağın dikilmesiyle düğün başlar. Bayrak dikilirken kurban kesilir, silahlar sıkılır (K.43, K.44, K.45, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55, K.56, K.57, K.58).

Oğlan evine dikilen bayrağın tepesine elma veya soğan geçirilir. Gelin indikten sonra bu elma veya soğan silahla parçalanır. Soğanı vuran kişi ödülünü alır (K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44).

Bir kişi düğün bayrağını kaçırırsa damattan bahşiş alır (K.40, K.61, K.62, K.63, K.64, K.65, K.66, K.67).

Damadın arkadaşları arasından iki evli kişi sağdıç olarak seçilir. Sağdıçların kollarına kırmızı kurdele bağlanır. Düğünün düzeninden intizamından onlar sorumlu olur (K.12, K.48, K.64, K.72, K.88, K.96, K.103, K.112, K.129, K.130, K.134).

Düğünler davullu olur. Düğüne gelenleri davulcular karşılar (K.54, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.141).

Düğünlerde içki içilir. Adettendir. İçkiyi gençlerle ve büyükler ayrı yerlerde içerler (K.51, K.52, K.53, K.54, K.55, K.56, K.57, K.58).

Düğüne gelen misafirler de düğün sahipleri de silah sıkırlar (K.34, K.56, K.59, K.61, K.63, K.66, K.69, K.70).

4.2.2.2. Kız Evinde Düğün ve Kına Yakma

Anadolu

Kına gecesinde “Testi Kırma” uygulaması yapılır. Hora tepen gençler, hora tepen bar başındaki kadın 3-5 tur döndükten sonra elindeki testiye yere vurup kırar, bunu diğerlerinin testi kırmasını izler ve bazıları testilerinin içine ceviz koyarlar testi kırılınca cevizleri çocuklar toplar. Bize göre kırılan testi ses çıkaracağı için bu uygulama yapılmaktadır. Ses çıkarılması kötü ruhların zararından korunmak içindir. Ay tutulduğu zaman teneke çalınması, gelin alayında silah atılması, bazen “tu tu tu” denilip tahtaya vurulması nasıl görünmeyen güçlerin zararından korunmak için ise, testi kırmadaki espi de odur. Ceviz konulması ise eski Türklerdeki “saçı” karşılığıdır. Bir nevi hayır duası almaya, binlerini sevindirmeye yöneliktir (Kalafat, 1994, s. 36).

Kayseri’de halk arasında kına ile ilgili yaygın inançlar mevcuttur. Bunlardan birkaçı şöyledir: Gelinin eline kına bolca koyulur çünkü kınası çok olan Kevser ırmağından su içermiş. Kına gecesi gelin oynarsa, o sene buğday bereketli olurmuş (Turan, 2001, s. 755).

Bursa’da gelinin bir eline kınayı yengesi, diğer eline de hiç evlenmemiş bir kız yakar. Gelinin avucunun ortasına da yuvarlak bir şekilde kına konulur. Bu kınanın üzerine bereket parası denen bir para konur. Elleri bez veya tülbent ile usulüne göre bağlanır. Geline kına yakıldıktan sonra “Uğur ve bereket getirsin” diye gelini kız arkadaşları oynatırlar. Gelin oynatıldıktan sonra ayaklarına da kına yakılır. Geline kına yakılırken gelini ağlatmak için gelini öven türküler ve maniler ile ayrılığa dair türküler, şarkılar, mani ve ilâhiler söylenir. Duvakla yüzü kapalı olan gelin ağlar. Hatta arkadaşları gelinin duvağını sık sık kaldırıp gelinin ağlayıp ağlamadığını kontrol

ederler. Çünkü gelin ne kadar çok ağlarsa, o kadar kısmetli olacağına inanılır (Taş, 1997, s. 254).

Artvin’de kız evinde genellikle kadınlar arasında yapılan kına gecesine bazen de genç erkekler ve damat da katılmaktadır. Yemekten sonra kadınlar ve erkekler ayrı ayrı olmak üzere eğlenceler yapılır. Gelinin kinasını erkek tarafından bir kadın hazırlar. Bu kınanın içine mutlaka bozuk para ya da altın konur. O para, daha sonra gelinin avucunun içine konur. Böylelikle yeni çiftin zengin olacağına inanılır. Kınanın hazırlanmasına erkek tarafı hiç karışmaz. Kız tarafından analı-babalı olan, boşanmamış birisi kınayı hazırlar ve daha önceden içine konan parayı alır. Gelinin ellerine kına yakıldıktan sonra bir miktar kına da sağ ayak parmağına konarak sarılır. Bunun geline uğur getireceğine inanılır. (Yusufeli, Demirkent Köyü). Üzerinde üç mumla getirilen kına tepsisinin üzerindeki mumlar gelinin yanına gelince söndürülür. Daha sonra geline iki ya da dört tane mum verilerek yaktırılır. Daha sonra mumlar hatıra kalsın diye tavana yapıştırılır. Bu mumların mutlaka çift sayıda olması gerekir. Bunda amaç, yeni çiftin tüm yaşamlarını çift olarak sürdürmelerini dilemektir. Mumlar bir defada yanarsa gelinin çok talihli olduğuna inanılır (Şavşat, Cevizli Köyü) (Akman, 2002, s.18).

Kına yakılırken gelini ağlatmak uğur sayılır. Gözyaşı dökmenin bolluk, bereket, mutluluk getireceğine inanılır. “Ağlayı ağlayı eken, güle güle biçer” sözü de bu bağlamda söylenmiş bir sözdür (Ataman, 1992, s. 8; Koşay, 1944, s. 156). Kına merasimi sırasında ağlamanın bazı sosyo-psikolojik işlevleri yerine getirdiği ifade edilebilir. Gelin kendi evinden, ailesinden ayrılıp başka bir çevreye giderken yaşadığı gerilimden ağlayarak kurtulmaya çalışır (Mirzaoglu, 2007, s. 293-308).

Samsun’da kına gecesi veya düğün günü ağlamayan gelin makbul sayılmaz. Ağlayan gelin ise ileride zengin olur (Şişman, 2002, s. 456).

Adana

Oğlan tarafından kına için gelenler, kızın evinden bardak, kaşık gibi şeyler çalarlarsa kendi bekâr kızlarının da nasibin açılacağına inanırlar (K.117, K.121).

Eski düğünlerde, kına gecesinde kız evinde horozun süslenip erkek evine gönderilmesi gerektiğine inanılırdı (K.5, K.8, K.9, K.25, K.39, K.40, K.44, K.47, K.56, K.59, K.73, K.103).

Gelin kinasında gelinin başında kırılan kelle şekerinden yiyen kızların kısmetlerinin açılacağına inanılır (K.21, K.22, K.23, K.34, K.36, K.44, K.66, K.67).

Kına yakılan kızın kocasına oğlanın da karısına kurban olduğuna inanılır (K.84,

K.85, K.86, K.112, K.113, K.114, K.115, K.116, K.136, K.137, K.138, K.139).

Kına yakılan misafirlerin kismetlerinin açık olacağına inanılır (K.95, K.96, K.97, K.120, K.121, K.122).

Kına, dirliği yerinde, mutlu bir kadına yaktırılırsa gelinin de mutlu olacağına inanılır (K.23, K.55, K.58).

Kına tepsisinin üstüne örtülen kırmızı tülbindin geline uğur getireceğine, gelini nazardan koruyacağına inanılır (K.12, K.17, K.34, K.38, K.41, K.51, K.62, K.63).

4.2.2.3. Gelin Alma / Gelin İndirme

I. Gelin Alma

Türk Dünyası

Kumuk Türklerinde düğünden hemen sonra gelin evden ayrılırken, baba evine tekrar dönmesin diye ardından sembolik taş atılır. Amaç gelini aşağılamak anlamında taşlamak değil, yeni yerinde taş gibi ağır olmasını sağlamaktır (Kalafat, 1998, s. 78).

Anadolu

Orta Anadolu'da gelin evden çıkarılırken ayakkabısının içine buğday ve para konur kapının arkasına tükürür, sırtına yumruk vurulur. Eşiğe niyaz eder, sağ koluna Kur'an, sol koluna ekmek sıkıştırılır. Annesi evden ekşi hamur, süpürge oklava gibi eşyalar verir, arkasından şişe kırılır. Daha sonra gelin dışarı çıkarılır. Gelin, gelin arabasına bindirilmeden önce, arabanın etrafını üç kere dolaşarak sağ taraftan biner. Arabaya bindirilen geline ayna tutulup, arkasından testi kırılır (Santur, 1998, s. 172).

Kayseri'de gelin yola çıkarken 'güveyi yastığı' tabir edilen sırmalı yastık da erkek evine gelir. Kız evden çıkar çıkmaz evin bir odasında mum yakarlar, mum sönmeden tamamen yanıp biterse kızın mesut olacağına eğer bitmeden sönerse aksi olacağına inanılır (Turan, 2001, s. 758).

Artvin'de kız evinde, gelinin bir ayakkabısının içine arpa, diğerine para konur. Bunun anlamı gelinin babasının evindeki bolluk ve bereketi gittiği yere de götürmesidir. Gelin yeni evinin kapısına geldiğinde ayakkabısı yoksul bir kadına açtırılır ve bu para ona verilir. Diğer evindeki arpa da evin ambarına konur (Şavşat, Cevizli Köyü). Gelin kendi evinden çıktıktan sonra arkasından su dökülür. Bu gelin sular gibi temiz gitsin diye yapılır. Gelin evden çıkarken bekâr arkadaşlarının evlenebilmesi için ayağını yere sürterek çıkar. Yine eğer evde kalmış kızlar varsa

onların kısmeti açılsın diye gelinin eline yeni başlanmış bir çorap verilir. Gelin giderken bu çorabı sökerek gider (Yusufeli, Dokumacılar Köyü) (Akman, 2002, s. 21, 22).

Samsun'da gelin, baba evinden ayrılıp güvey evine götürülürken, geride kalandan birisi de kız evinden kül, kaşık veya tuz alır, güveyin evine götürür. Bu şekilde kız, baba evinden tamamen koparılmış, koca evine bağlanılmış olur. Gelin, almaya gidildiğinde erkek tarafından birisi gizlice kızın babasının evinden kaşık çalar; bunu, o köyden kendi köylerine başka bir kızın daha gelin olarak gelmesi için yapar. Gelin, güvey evine ilk çocuğunun erkek olması için erkek atla getirilir. Düğün günü gelin almaya gidildiğinde gizlice gelinin babasının evinden hamur mayası, süpürge teli, bir tabak pilâv veya bir miktar toprak alınıp güvey evine getirilir. Bu şekilde gelinin güvey evine bağlılığı artar. Gelin almaya gidildiğinde kız evinden bardak, tabak, kaşık gibi eşyalar çalınır ve bunlar yolda gelirken kırılır. Bu işlem gelinin baba ocağında güzünün kalmaması için yapılır (Şişman, 2002, s. 456).

Adana

Gelinin başına ayna takılır. Aynanın aydınlık getireceğine inanılır (K.2, K.39, K.48, K.51, K.106, K.135, K.139).

Gelinin yüzünün baba evinden kendi evine varıncaya duvakla örtülmesi gerekir. Duvağın gelini nazardan koruyacağına inanılır (K.71, K.90, K.91, K.92, K.112, K.113, K.116, K.120).

Gelinin kucağına erkek çocuk verirlerse hep erkek çocuk doğuracağına inanılır (K.21, K.22, K.130).

Gelin giderken yağmur yağarsa gözü yaşlı olur (K. 17, K. 22).

Gelin su üzerinden ya da köprüden geçirilirse kötülüklerin suyun ya da köprüünün gerisinde kalacağına inanılır (K.37, K.38, K.44).

Gelinin baba evinden çıkarken kolunun altına ekmek konursa evinin bereketli olacağına inanılır (K.43, K.44, K.56, K.57).

II. Gelin İndirme

Türk Dünyası

Bosağa maylav, Kazak Türkleriyle Türkiye Türklerinin folklorlarındaki bir başka benzerlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelin, koca evine veya yeni evine geldiğinde oğlan tarafından birinin (genellikle yengenin) yardımıyla veya söz konusu

kişinin elindeki tabakta bulunan yağa batırdığı parmağını evin bosağa (eşik)sına sürmesi, ondan sonra sağ ayağını atarak ve eşiğe basmadan eve girmesi şeklindeki bu âdet Kazaklarda “bosağa maylav” (eşiğe yağ sürme) adıyla bilinmektedir. “Evin bereketli, uğurlu; içindekilerin ve özellikle de gelinin çevresine yağ gibi sıcak, cana yakın olması” anlamına gelen bu âdet, bizde de uygulanmaktadır. Bir farkla ki bizde evin eşiğine “yağ”ın yanı sıra “bal” da kullanılması ve Kazaklarda ise bu âdetin sadece düğün sırasında değil, evli çiftlerin yeni bir ev alıp ilk defa girecekleri, oturacakları zamanda da uygulanıyor olmasıdır (Köse, 2000, s.149).

Topalnica Türklerinde gelin, arabasından inerken yüzüne ayna tutulur. Gelinin iki koltuğunun altına birer ekmek konur. Gelinin önü sıra su dökülür. Gelin, su döküldükten sonra yeni evinin eşiğinden içeri girer. İnanca göre ekmek bereketi, su ise aydınlığı temsil eder (Kalafat, 1994, s. 39).

Valadova Yörük Türklerinde attan indirilen gelinin kucağına 1-3 yaşlarında erkek çocuk oturtulur. Gelin bu çocuğun yüzünü üç defa okşar ve ona hediye verir. Daha sonra damat, üç metre kadar sokulup gelinin örtülü başına Anadolu Türklüğünde de olduğu gibi avuç avuç leblebi serper. Gelinle damat odaya gelince, gelin ilk önce damadın elini ondan sonra eğilip ayağını öper. Büyüklerin elleri öpüldükten sonra damat çalgıcılara “avayet” denilen parayı öder ve bayrağı taşıyan kişiden bayrağı alır (Kalafat, 1996, s. 162, 164).

Anadolu

Erzurum’da gelin, geldiği yeni evinin eşiğinden adımını atarken, ayağının önüne “hetirgeç” denen “ocak demiri” atılır. Başının üzerine Kuran-ı Kerim tutulur, evde tandır varsa, tandır başına çıkartılır. Orada bir tur attırılır. Bir sandalyeye oturtulur, sağ ayağını yıkarlar. Bu davranışlar bir takım inançların etkisi ile yapılmaktadır. Böyle yapıldığı takdirde gelinin geçimli olacağına ve mutlu bir hayat süreceğine inanılır (Taş, 1992, s. 181).

Orta Anadolu’da gelin daha arabadayken kucağına oğlan çocuğu verilir. Gelin arabadan indirilirken koyunun uysallığına sahip olsun diye koyun postuna bastırılır. Gelinin ayağını yere bastığı zaman kurban kesilir. Kesilen kurbanın kanı gelinin alına sürülür, gelin kurban kanının üzerinden atlatılır veya kanına bastırılır. Gelin arabadan indirilmeden orada bulunanlar hoca eşliğinde dua ederler. Duadan sonra gelin ters çevrilmiş kazana ve üzerindeki kaşığa basıp ayağı ile kırarak önce sağ, sonra sol ayağını yere basarak iner. Bu arada başına güvey, kayınbaba, hoca veya etrafta

bulunanlardan biri arpa buğday, para, şeker, fıstık karışımı serper (Santur, 1998, s. 172).

İç Anadolu’da gelin arabadan indirildikten sonra eve doğru yürürken, kaynana veya etraftakilerden birisi gelinin önüne içinde su, para, çerez veya sadece su bulunan testi atarak kırar. Geline de su dolu testi, tahta kaşık veya kız evinden getirilen bardak kırdırılır. Kayınvalide, kayınpeder, damat veya orada bulunan bir kadın, damdan gelinin başına para, üzüm, leblebi, iğde, arpa, fındık, fıstık veya sadece para serper. Gelin kapının önüne geldiğinde duvağı açılarak ağzına yağ-bal karışımı, tatlı yalıtılır. Bir lokum, şeker ikiye bölünerek veya pekmez ile tereyağından birer lokma gelin ve damada, kaynana ve geline yedirilir (Santur, 1998, s. 174).

Gelin, evin kapısına gelince eline yağ, yağ-bal karışımı bal veya şerbet, pekmez, hamur, maya, yağ konulmuş yufka, kaymak yağı, içine para konulan yağ, yağ ve maya verilir. Gelin bunları kapıya, kapının üstüne, eşiğe, kapının etrafına, kapının iç tarafına, kaynananın donunun ağına sürer. Ayrıca gelinin evinden alınan yağ da duvara gelinin baş hizasına sürülür. Gelin veya etraftakiler, bir çiviye eşiğe, duvara veya kapıya çakarlar. Gelin eve doğru yürürken su dolu bir bakracı, şerbet tasını tekmeler. Kapıya kadar yol üzerine yağ, bal karışımı döker. Eline aldığı ibriği ocak başına, kapıya, oda kapısına kadar dökerek götürür. Damat elma veya portakalı yerde parçalar, havaya atış eder (Santur, 1998, s. 175).

Gelin başına meydan sinisi tutulur, yanında davul çalınır, bir koluna Kur’an, diğerine ekmek konur veya eline Kur’an ile ayna verilir. Gelin, kapı önünde tezek üstüne konulan koyun postuna çıkar. Önüne sac, üzerine su dökülmüş kızgın sac, üzerine un dökülen ve hayvan derisinden yapılmış kendir konularak bastırılır. Kapı önüne koyun postu, halat konur, bunların üstünden atlayan gelin elindeki yağı kapıya yapıştırıp geri dönerek yerdekileri toplar. Şeker veya yemişi, yumurtayı kapıya vurur. Eşiğe demir, ateş konularak üzerinden atlatılır. Mendil, oklava ve evraç konularak da terbiyesine bakılır. Gelin içeri girerken bir kaşığı arkaya fırlatır. Sonra kaynanasının koltuğunun veya bacağının altından geçer. Eşikte testi, su dolu bardak kırıp evin kapısını tekmeyle açar eşiği öper eve sağ taraftan sokulur (Santur, 1998, s. 176).

İzmir’de gelin eve gelince attan inmek istemez, o da kayın babasından bahşişini alır ve inmeye razı olur. Gelin inmeden önce, kaynana duvağının üzerinden buğday, para, çerez vb. şeylerden oluşan karışımı serper, çoluk çocuk bunları kapışırlar. Bu, bolluk ve bereketin olması dileğiyle yapılır. Gelini genellikle damat attan indirir (Aksakal, 1995. s. 17).

Artvin’de gelin tam inerken ayağının altına bir kazan konur, kazanın da üzerine bir örtü örtülür. Bunların üzerine yengenin kına gecesinde kız evinden özel olarak çaldığı tabakla kaşık konur ye gelinin bunları kırması istenir. Eğer gelin bunları kırarsa hem gelinin güçlü olduğuna hem de uğurlu olduğuna inanılır. Gelin kapıdan girerken damat çatıya çıkar ve başından bozuk para ve şeker atar. Bu bozuk paranın eğer cüzdanda saklanırsa çok bereket getireceğine inanılır. Kapının önünde daha önceden kız evinden hazırlanarak getirilmiş olan mayalı ekşi hamur geline verilir ve kapıya sürdürülür. Bu uygulama gelinin yeni evinde kalıcı olması, ayrılık yaşanmaması için yapılır (Merkez, Binat Köyü). Bu sırada yüksekçe bir yerde duran damat, gelinin başından üç defa şeker atar. Gelinle damadın arasında tatlılık olsun diye gelinin ağzına da şeker verilir. Gelin eve girer girmez kayınvalide hemen onu ocağın başına götürür, gelin elini hem orada bir kap içindeki unun içine hem de ocağa sokar. Bu uygulama, gelin geldiği eve bolluk-bereket getirsin, becerikli olsun diye yapılır (Şavşat, Meydancık) (Akman, 2002, s. 23).

Samsun’da gelin, güvey evine geldikten sonra ev halkından biri bir miktar çivi ve kül alır, ocağa atar. Böylelikle evdeki uğursuzluk dağılmış (giderilmiş) olur. Gelin, güvey evine girerken kapıda kaynanasının koltuğunun altından geçirilir. Böylelikle gelin kaynanasının hâkimiyetine girmiş olur. Gelin, güvey evine geldiğinde ilk çocuğunun erkek olması için beyaz kabağa oturtulur. Gelin, güvey evine geldikten sonra kapıdan içeri girerken önüne boyunduruk konulur. Gelin boyunduruğun üzerinden geçerse güçlü olur (Şişman, 2002, s. 456).

Derecik Köyü’nde ise aynı düşünce ile gelini bakır bir kazana bastırırlar. Gelin, güvey evine geldikten sonra kapıdan içeri girerken önüne ağaç kaşık konulur. Gelin bu kaşığa ayağıyla vurur. Eğer kaşık kırılmazsa gelin ileride kaynanasını kıracak demektir. Bu yüzden ne yapıp yapılır, geline kaşık kırdırılır. Gelin, güvey evine atla gelir, ata sağ taraftan biner, sol taraftan iner. Gelin, güvey evine gitmek üzere ata bindiği zaman, tatlı dilli olması için üzerine şeker atılır. Gelin, güvey evine geldikten sonra hemen bir koç, koyun veya tavuk kesilir. Burada önemli olan kan akıtılmasıdır. Bu kan belâları, sıkıntıları giderir, kazaları önler. Gelin, güvey evine geldikten sonra kapıda su dökülür. Evliliğin sular gibi uzun ömürlü olması temenni edilir. Gelin, güvey evine getirilirken bir dereeden geçmek icap ederse, gelebilecek uğursuzluğu önlemek için suya bozuk para atılır. Gelin, güvey evine erkek atla getirilir. Çünkü cin ve peri erkek atın yanına yaklaşamaz (Şişman, 2002, s. 456).

Samsun’da gelin, güvey evine girerken uysal ve dindar olması temennisiyle

önüne koyun postu serilir ve ona basarak geçmesi sağlanır. Gelin ve damat günlerinin bolluk ve bereketli geçmesi için düğünde birlikte oynarlar. Güvey evine gelen gelinin bir eline dindar olması için Kur'an-ı kerim, diğer eline de nasipli olması için ekmek verilir. Bu ekmekten daha sonra düğüne katılanlara birer parça verilir. Ekmekten yiyenlerin baş ağrıları gider. Gelin, güvey evine geldiğinde eline katı yağ verilir. Gelin bu yağı dilinin tatlı olması ve evine bağlanması niyetiyle kapının üstüne veya yan tarafına sürer. Güvey evine girerken kötülüklerin ve şerlerin defi maksadıyla geline şişe ya da bardak kırılır. Gelinle damadın bereketli bir ömür sürmeleri için kapıdan girerlerken başlarından aşağı kuru yemiş, buğday, bozuk para gibi bolluk timsalleri dökülür. Gelin güvey evine getirildiğinde ilk çocuğunun erkek olması için kucasına erkek çocuk verilir. Yine aynı temennilerle yatağında ve çeyiz sandığında bir erkek çocuk oturtulur (Şişman, 2002, s. 457).

Malatya'da gelin attan indirilirken yere bakır sini konur, böylece gelinin ayağının berk olacağına ve geldiği eve bağlanacağına inanılır.

Gelin eve gelirken Önünde bardak kırılırsa gelinin darlığının gideceğine ayrıca bütün kötü huylarından kurtulacağına inanılır.

Gelin kapıdan girdikten sonra doğru evin kilerine götürülürse gelinin eve bolluk getireceğine inanılır.

Düğünden bir gün sonra gelinin duvağı bir oklavaya sarılarak erkek çocuğu ile damada verilirse ilk çocuğun erkek olacağına inanılır (Yardımcı, 1993, s. 285).

Artvin'de, gelinin elinin un kabına sokulması ve kapıya mayalı hamur sürdürülmesiyle yeni evine bolluk ve bereket getirmesi, kocasıyla iyi geçinmesi; kapı eşiğine yağ sürdürülmesiyle de uyumlu olması, kolay alışmasının sağlanmasına yönelik işlemlerdir. Bu sırada uygulanan pratikler gelinin iş gücünü, dayanıklılığını etkilemek onu istenilen biçime sokmak amacıyla yapılırken bu tür büyüsel işlemlerle evlilik garanti altına alınmaya çalışılmaktadır (Akman, 2002, s. 24)

Adana

Bulgar Dağı Yörüklerinde gelin attan inmeden, güveyi testiden aldığı bir avuç suyu gelinin başına serper. Attan inen gelini, damadın ailesinden bir erkek eşğin önünde kucaklar. Gelini obanın kapısında kadınlara teslim eder. Gelinin sırtına yün yastıkla vurulur. Gelinin yere düşmesi çok ayıplanır. Gelin çadıra girdikten sonra güveyinin eşyalarından birini çalmak adettir (Kalafat, 1996, s. 164).

Gelinin önü sıra su dökülür. Geline su dökülür. Gelin, su döküldükten sonra yeni evinin eşiğinden içeri girer. İnanca göre ekmek bereketi, su ise aydınlığı temsil eder (Kalafat, 1996, s. 164).

Gelin oturacağı evin önüne geldiğinde kapının eşiğinde kurban kesilir. Kurbanı kesen kişi kanından gelinin ve güveyin alnına sürünce yeni evlilerin ölünceye, dek birlikte yaşayacaklarına inanılır (K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.143).

Gelin evine girerken eline ayna verilirse bahtının aydınlı olacağına inanılır (K.28, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.99, K.118, K.197).

Para, leblebi, şeker, buğday karıştırılıp gelinin başına serpilirse bolluk bereket getireceğine inanılır (K.87, K.100, K.101, K.102, K.103, K.127, K.104, K.105, K.106, K.107).

Kurbanın kanının donması ile gelinin kaynanasına bağlı olacağına inanılır (K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40, K.48, K.82, K.127).

Gelinin eline yağ ve bal sürülür. Gelin elini kapıdan girerken duvara yapıştırırsa gelin ve kaynananın arasının yağ-bal gibi tatlı olacağına inanılır (K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.172, K.173, K.174, K.175, K.178).

Geline muska yazılırsa gelinin kaynanasına itaat edeceğine inanılır (K.22, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.185).

Yine muskayı suya atarlar ki, gelin kaynanasına su gibi itaat etsin diye. Gelinin arkasına su atılır ki aydınlık (iyilik) olacağına inanılır (K.33, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.147,).

Gelin kayınbabasının elini öptükten sonra kaynana ve kayınbaba yeni gelinin başına para ve arpa saçarsa bereket getireceğine inanılır (K.41, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62).

Geline saçılan arpa ve paralardan alıp saklayanların zengin olacağına inanılır (K.125, K.148, K.149, K.150, K.151, K.152, K.153, K.154, K.155).

Gelin oğlan evine getirildiğinde koyunun postuna bastırılırsa yumuşak huylu olacağına inanılır (K.21, K.22, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.166).

Gelin koca evine geldiğinde yeni evli çiftin kucağına bir erkek çocuğu verilirse çocuklarının oğlan olacağına inanılır (K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.139, K.140, K.141).

Gelinin önüne su dolu ibrik veya testi konur. İbriği veya testiyi ayağıyla iterek kırarsa üzerindeki büyüünün bozulacağına inanılır (K.11, K.12, K.13, K.14, K.22, K. 48, K.55, K.56, K.72, K. 88, K.91, K.103).

Gelin veya damat diğerrinin ayağına basarsa evlerinde onun sözünün geçeceğine inanılır (K.22, K.32, K.33, K.34, K.138, K.145, K.146, K.147, K.148, K.149, K.150, K.85).

Gelinin damada itaat edeceğini göstermesi için damadın elini öpmesi gerektiğine inanılır (K.20, K.21, K.22, K.32, K.33, K.34, K.35, K.53).

4.2.3. Düğün Sonrası ile İlgili İnanışlar

Gerdek

Evlenme adetleri, Batılılaşma süreci ile birlikte değişmeye başlamıştır. Ancak özellikle geleneksel kesimde, evlilikle ilgili değerlerin en önemlilerinden biri olan bekâret konusu eski önemini korumaktadır. Öyle ki yeni evliler cinsel birleşme ve bekâret kavramlarını utanç duymadan açıkça ortaya koyabilmektedirler. Bakirelik, evlenme sürecinin tamamlandığını, damadın erkekliğini ve gelinin bakire olduğunu gösterir.

Geleneksel kesim aile yapısında aileye yeni katılan gelin evin hemen bütün işini yüklenmek zorunda kalmaktadır. Gerdek ertesi günü bazı yörelerde geline iş yaptırılmaz. Gelin bugün iş yaparsa ömrünün sonuna kadar iş yapmaktan kurtulamayacaktır. Gerdek sabahı günü geline iş yaptırılmaması toplumca bir inanca bağlıdır. Bu inanç geline yüklenen rolün hafifletilmeye çalışılması ile ilgilidir. Söz konusu bu inancın temelinde de sempatik büyü vardır (Santur, 1998, s. 139).

Türk Dünyası

Jitinonik Debre Türklerinde gelin gerdeğe girmeden evvel kayınvalidesi gelini ocağa götürür ve kafasını üç defa ocağa vurur gibi yapar. Böylece bu ocağın kutsiyetini ve bereketini unutma, yeni mesul sensin, demiş olur. Makedonya'nın Çakıllı Köyünde damat gerdeğe girmeden arkadaşları onun sırtına "yürüklenmesi" için vururlar. Böylece damadın korkmayacağına inanılır. Makedonya'nın diğer Türkleri arasında da rastlanılan bu pratik Anadolu'da da yaygındır. Topalnica'da Kapanma Gecesi "Gerdek" hoca, yeni evliler için dua eder. Jitinonik-Debre'de gelinin odasına gelinin annesi açık bir kilit koyar. Bu kilidi gelinle birlikte damat kapatır. Böylece bağlanmaya karşı tedbir alınmış olur. Papranik-Debre'de damat kapanacağı (gerdeğe gireceği) zaman kız ve oğlan tarafı "çıra" yakarlar. Damadın sırtına arkadaşları vururlar. Hoca çiftler için Kur'an okur. Damat büyüklerin ellerini öper "Helallik" alır. Gelinin aynasını kayınpeder taşır.

Aynanın üstü örtülüdür. Bu “Gelin Aynasıdır. Kayınpeder önde ve ayna ile giderken gelin onu takip eder. Kayınpeder gelinin başına konfeti, serper. Bazen gelin düğünü ile sünnet düğünü bir arada olur. Gelini attan oğlanın babası indirir ve sofraya bastırılır. Bu uygulamanın bereket getireceğine inanılır. Gelinin iki koltuğunun altına iki ekmek, başının üstüne de renk renk takkeler giydirilir. Yüzü renkli tülbentle örtülür ve dışarıdan gözükmmez. Başına bir at yuları takılır. Böylece koca ocağında kumanda altına gireceğine inanılır. Bu esnada bir erkek çocuğu gelinin atının altından üç defa gerilir. Böylece gelinin ilk çocuğunun erkek olacağına inanılır. Gemli haliyle gelini gerdek odasına kadar götürür (Kalafat, 1994, s. 39).

Makedonya’nın Çakıllı köyünde damat gerdeğe girmeden arkadaşları onun sırtına “yörüklenmesi” için vururlar. Böylece damadın korkmayacağına inanılır. Makedonya’nın diğer Türkleri arasında da rastlanılan bu pratik Anadolu’da da yaygındır. Topainica’da Kapanma Gecesi “Gerdek” hoca yeni evliler için dua eder. Jitinonik-Debre’de gelinin odasına gelinin annesi açık bir kilit koyar. Bu kilidi gelinle birlikte damat kapatır. Böylece bağlanmaya karşı tedbir alınmış olunur. Papranik-Debre’de Damat Kapanacağı (gerdeğe gireceği) zaman kız ve oğlan tarafı “çıra” yakarlar. Damadın sırtına arkadaşları vururlar. Hoca çiftler için Kur’an okur, Damat, büyüklerin ellerini öper “Helallik” alır. Gelinin aynasını kayınpeder taşır. Aynanın üstü örtülüdür. Bu “Gelin Aynası”dır. Kayınpeder önde ve ayna ile giderken gelin onu takip eder. Kayınpeder, gelinin başına konfeti serper (Kalafat, 1996, s. 166, 167).

Anadolu

Muğla’da düğünün son gününün akşamına gerdek gecesi adı verilmektedir. Düğün için davet edilen kişilerin büyük bölümü ayrıldıktan sonra evde yalnızca yakın akrabalar kalır ve gelinle damadın imam nikâhı kıyılır. Yörede imam nikâhı aynı zamanda “hoca nikâhı” olarak da adlandırılmaktadır. Nikâhın ardından gelinle damat odalarına çekilirler. O akşam gelinle damadın birlikte yiyecekleri ilk yemek ise kız evinden getirilir. İmam nikâhı sırasında genellikle orada yabancı birilerinin bulunmamasına özen gösterilir. İmam nikâhı sırasında bir-iki kişi şahit olarak bulunur ve kimi zaman da gelinden vekâlet alınır. İmam nikâhı kıyılırken gelin odanın içerisinde, damat, hoca ve şahitler kapının önünde bulunurlar. İmam nikâhı kıyılırken orada bulunan kişiler ellerini bağlamamaları yönünde ikaz edilirler. Bu uygulama gerdek sırasında damadın bağlanmasını önlemeye yönelik olarak yapılmaktadır (Akman, 2006, s. 147).

Samsun’da gerdek gecesi gelin, güveyin ceketinin üstünde; güvey, gelinin duvağının üstünde iki rekât namaz kılarlar. Bu gecede yapılan dualar kabul olur (Şişman, 2002, s. 457).

Artvin’de gelinle damadın beline “zambak” adı verilen keçi kılından yapılmış kuşak bağlanır. Bunun amacı gerdek gecesinde her ikisinin de bağlanmalarını önlemektir. Böylece yeni çiftte sihir yapılsa bile işlemeyeceğine inanılır. Geline bakılmasının uğursuzluk getireceğine inanılır. Sofrada mutlaka şerbet olmasına dikkat edilir. O sırada gelin ayakta durmaktadır, damat yüz görümlüğünü taktıktan sonra yüzünü açar ve oturması için izin verir. Aynı zamanda damat gelini konuşturmaya çalışmaktadır. Geline önceden ilk olarak “var” sözcüğünü kullanması tembih edilmiştir. Böylece evde bolluk-bereket olacağına inanılır (Akman, 2002, s. 25).

Adana

Bekâretini ispatlayan gelinin işi burada bitmez. Bundan sonra da ailede kabul görmesi ve soyun devamının sağlanması için çocuk sahibi olması gerekir. Bu nedenle gerdek sabahı, çocuk sahibi olmaya yönelik birtakım uygulamalara başvurulduğu görülmektedir. Gelinin kucağına çocuk, kız ve oğlan çocuğu verilir. Gelin iskemleye oturtulup oğlan çocuğu öptürülür, kucağına üç kere oğlan çocuğu oturtulur veya bir yanma kız, bir yanma oğlan çocuğu durdurulur. Bu uygulamalarda sempatik büyüden yararlanılarak gelinin çocuk sahibi olması amaçlanmaktadır (Santur, 1998, s. 146).

Aladağ civarında yaşayan Türkmenlerde gelinin ertesi gününe “çarşaf günü” adı verilmektedir. Bu günde obadaki bütün kadınlar kanlı çarşafa bakar ve çarşafın üzerine para atarlar. Ayrıca düğünde kesilen davarın kelleleri pişirilir ve çarşaf gününe gelen kadınlar yapılan paçayı yerler. Çarşaf gününde toplanan kadınların düğün günü gibi kalabalık olması iyiye yorumlanır. Aksi hâlde evin kısmetinin az olacağına inanılır (Yalman, 2000, s. 122).

Gerdeğe girmeden evvel, gelin ve damat mutlaka abdest alır. Abdest suyunu evin etrafına dökerlerse evin bereketli olacağına inanılır (K.35, K.36, K.37, K.38, K.79, K.80).

Gerdek gecesi herhangi biri, bir makası açıp kaparsa, zifafın başarısız olacağına inanılır (K.1, K.2, K.3, K.34, K.35, K.36, K.79, K.80, K.81, K.82, K.107, K.108)

Gelin ve damadın yatağının üzerinde erkek çocuğu yuvarlanırsa gelinin ilk çocuğunun erkek olacağına inanılır (K.1, K.2, K.3, K.34, K.35, K.36, K.79, K.80, K.81, K.82, K.107, K.108).

Gelin Ertesi

Türk Dünyası

Nogaylarda yalnız kalan gelin odayı süpürür, sobayı sıvar, çamaşır yıkar (gönlüm kaderim ağarsın, açılsın diye). Eve un ve et getirirler, bunlarla yeni gelin “kaşık börek” (mantı) çorbası pişirir, çok çocuğu olsun anlamını taşır bu yemek işi (Ekrem, 1992, s. 95).

Anadolu

Samsun’da düğünden sonra güvey evine gelecek olan sıkıntı ve mutluluklar gelinden bilinir. Geline düğünden bir gün sonra mutfakta hamur açtırılır. Böylece gelinin sonradan iyi bir aşçı olması temenni edilir. Kaynana eşiğe oklava koyar. Gelin oklavayı oradan alıp yerine koyarsa iyi gelin sayılır, almazsa kötü gelin sayılır (Şişman, 2002, s. 459).

Artvin’de bütün kadınlar toplanarak gelini suya götürürler. Bu su herhangi bir mahalle çeşmesi olabilir. Gelin çeşmeden güğümleri doldurur eve getirir. Bu su evin dört bir yanına ve ambarlara, ahırlara dökülür. Böylece gelinin eve bolluk-bereket getireceğine inanılır. Aynı gün geline mutlaka hamur yoğurtulur. Bu hamurla katmer yapıp hep birlikte yenir. Gelin hamuru yoğururken içine para atar. Bu para kime çıkarsa onun çok kısmetli olduğuna inanılır (Şavşat, Meydancık) (Akman, 2002, s. 30).

Samsun’da düğünden sonra gelinin babasına geriliğe gidilir. Dönüşte gelin baba evindeki eski elbise ve ayakkabılarını da alır, koca evine götürür. Böylece baba evinde gözü kalmamış, tamamen koca evine bağlanmış olur. Yeni evlenen geline eve bağlı kalması için kül karıştırılır (Şişman, 2002, s. 459).

Samsun’da Kaleboğazı Köyü’nde yeni gelin, cin ve periler tarafından çarpılmaması için düğünden sonra kırk gün dışarı çıkarılmaz. Gelinin babasının evine geriliğe gidildiği zaman erkek tarafı misafir oldukları evden kaşık çalar. Bu şekilde gelin de koca evine bağlanır (Şişman, 2002, s. 460).

Samsun’da kız tarafı düğünden sonra erkek tarafını ziyarete gider. Bu ziyaret sırasında erkek tarafının evinden tuz çalınır. Böylelikle o köyden de bir kızın daha sonra kendi köylerine gelin geleceğine inanılır. Eve yeni gelen gelin eğer uğurluysa aile o yıl hiç sıkıntı çekmez. Fakat uğursuz ise bazı sıkıntı ve olumsuzluklara uğrar (Şişman, 2002, s. 460).

Muğla’da Gelin önüne kesilen kurbanın eti de ertesi gün yapılacak olan baş bağı töreninde pişirilir. Gelin kapıdan girmeden önce ayakkabısının altına yağ sürülür ya da

geline, bal ve yağ karıştırılarak ya da sadece yağ kapıya sürdürülür. Yağ kapının üç yerine sürülür. Bal, oğlanın anası tarafından, gelin ve damadın ağzına da sürülebilir. Geline bardak kırdırılır. Evin kapışma ırbık (ibrik) ya da tabaklar konularak gelinin tertipliliği ölçülmeye çalışılır. Gelin eve girerken kapıdaki ırbığı alır kenara koyarsa ve tabakları da toplayarak geçerse, bu onun tertipli bir gelin olduğuna işaret sayılır. Sözü edilen diğer bazı uygulamalar; Çözüşte gelinin, üç eşiği öpmesi, kazana bastırılması vb.dir. Geline, ömrü bulaşık yıkamakla geçmesin diye 3-7 gün boyunca bulaşık yıkatılmaz (Durdu, 2006, s.111).

Samsun’da yeni gelin ilk günler de pek dışarı çıkarılmaz. Çıkarıldığı takdirde kötü iyeler musallat olabilir. Düğünden bir gün sonra yapılan duvak merasiminde gelinin duvağı üç kez oklava ile çevrilerek kaldırılır ve bırakılır. Bu, gelinin evine ve mutfağına bağlı olması için yapılır. Yeni gelin çeşmeye ilk gittiğinde orada bulunanların su kaplarını doldurur. Gelinin doldurduğu bu su “gelin suyu” dur ve şifalıdır. Bu su ile yıkanan kişi sıtma hastalığına yakalanmaz. Gelin yine o gün çeşmenin bir tarafına katı yağ sürer. Bu, nazarı önlemek, kötü iyelerden korunmak için yapılır. Duvak günü kız tarafı geldiğinde, gelin, doğacak çocuklarının basık olmaması için onların üzerine gider. Düğünden sonra üç gün damadın ayakları gelin tarafından yıkanır, yıkama suyu da evin etrafına dökülür. Böylece bolluk olacağına inanılır. Yeni geline düğünden sonraki ilk üç gün ev süpürtülmez, dikiş diktirilmez, yemek yaptırılmaz. Aksi halde gelin ömür boyu ev işlerini bitiremez (Şişman, 2002, s. 460).

Adana

Duvaktan sonra, gelin topladığı taşları ocağın etrafına dökerse o gelinin doğurgan olacağına inanılır (K.5, K.6, K.7, K.37, K.38, K.39).

Gelin, gerdek sabahı gelinliğini yeniden giyip, duvak mevlidi okutulduktan sonra bir kız bir de oğlan çocuğuna duvak açtırılırsa gelinin çok çocuk doğuracağına inanılır (K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.121, K.155).

Duvak mevlidinden sonra kaynana gelinin kucağına çocuk verir, böylece gelinin doğurgan olacağına inanılır (K.11, K.20, K.21, K.22, K.23, K.24, K.54, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.127, K.128).

4.2.4. Değerlendirme

Evlenme ile ilgili uygulamalar ve inançlar, milli kültürümüzü en iyi yansıtan

örneklerdendir. Kültürü oluşturan maddi ve manevi değerler kuşaktan kuşağa aktarılırken değişebilir. Doğal olarak, Türk kültüründe de her geçen gün değişimler olmaktadır. Sanayileşme ve şehirleşme süreci sonunda yaşanan bu değişimler, Anadolu ve Adana'daki evlenme geleneklerine dolayısıyla da bu konu ile ilgili inanışlara yansımıştır.

Araştırmalarımız sonucunda Türk dünyası, Anadolu ve Adana'da evliliğin aşamalarından olan kız isteme, söz kesme, nişan yapma, düğün sırası ve düğün sonrası ile ilgili inanç ve uygulamaların olduğu görülmüştür. Evliliğin cemiyet tarafından kabul görmesi, tebrik edilmesi, bazı olumsuzluklardan korunması için bazı dinsel-büyüsel işlemler uygulanmaktadır. Bu uygulamaların kökeni çok eski dönemlere dayanmaktadır. Bu ritüellerde çok tanrılı dönemlerin, Şamanlığın, Hristiyanlığın ve İslamiyet'in etkilerinin varlığın hala görülmektedir.

Sempatik büyü birbirlerinden uzak nesnelerin gizli bir sempati ile birbirlerini etkiledikleri inancına dayanır. Taklit ve temas büyüsü olmak üzere ikiye ayrılır. Taklit büyüsüne göre soyut ya da somut bir nesnenin benzerinin başka bir benzeri oluşturur. Temas büyüsü ise bir nesnede bulunan gücün o nesnenin başka nesnelere teması ile geçmesi prensibine dayanır. Halk, olağanüstü güce sahip olduğuna inandığı nesnelere temas ederek veya o nesneleri taklit yöntemiyle onlardaki büyülü güce sahip olabileceğine inanır.

Evlilik öncesinde, Türk dünyasının her yerinde olduğu gibi Adana'da da genç kızlar, Hıdırellez'de gül ağacının altına kırk taş koyarlarsa, taze soğanın iki yaprağını uçlarından eşit olarak kesip birisine iplik bağlayıp bir dilek diledikten sonra, ertesi gün iplik olan yaprak uzamışsa, gül dalına yüzük takarlarsa, dileklerin yazılı olduğu kâğıtları gül dalına asar ve suya atarlarsa, büyüklerinin evlenme cüzdanlarını bir gül ağacının altına bırakırlarsa, bir gül ağacından seçtikleri bir gül açarsa, kismetlerinin daha çabuk açılacağına inanılır. Bu inanışların tamamında temas büyüsü vardır. Ayrıca gül ağacının altına kırk taş konulmasının da doğrudan taş kültü ile ilgili olduğu açıktır.

Anadolu'da olduğu gibi Adana'da da kismet bulamayıp da evlenmek isteyenlerin hocaya gitmeleri ve kendilerini okutmaları, gelinin ayakkabısının altına adlarını yazdırmaları pasif büyüdür. Evde kalmış kızların nişanlanan birinin nişan yüzüğünün kurdelesinden bir parça alıp saklamaları, başlarında kilit açtırmaları birer taklit büyüsüdür. Gül dalına yüzük, dileklerin yazılı olduğu kâğıtlar takılması; büyüklerinin evlenme cüzdanlarını bir gül ağacının altına bırakmaları temas büyüsüne örnek gösterilebilir.

Adana’da evlilik olayı kız görme, kızı isteme, söz kesme, tatlı yeme ve nişan töreni aşamalarından geçerek düğüne kadar gelir. Adana’da evlenme olayının her safhasında “ağız tadı” olarak bilinen ritüeldeki şeker ve şekerli ürünlerin kullanılması, bu ritlerin eski dönemlerden beri aynı amaçla yapılageldiklerini gösterir.

Anadolu ve Adana’da köy düğünlerinin genellikle üç gün veya bir hafta sürmesi eski bir Türk geleneğidir. Düğünün önceleri çarşamba günü ikindi namazından sonra bayrak dikilerek başlaması, gelinin mübarek gün olan cuma günü indirilmesi, şimdi ise cuma günü başlaması İslamiyet’in etkisinden kaynaklanır.

Anadolu’nun birçok yerinde olduğu gibi Adana’da da iki bayram arasında düğün yapılmasının uğursuz olduğuna inanılır.

Düğünde önce sağdıç seçimi de eski Türklerde olduğu gibi Anadolu ve Adana’da bütün önemini koruyarak devam etmektedir.

Adana yöresinde geleneksel düğün bayrağın dikilmesiyle başlar. Damatın bayrağı teslim almasıyla da sona erer. Damadın bayrağı almasıyla hakanı olduğu kendi ocağını kurarak bağımsızlığını ilan ettiğine inanılır. Yeni hayatında artık yönetim ondadır. Gelin erinin elini öpmekle ona itaati kabullendiğini göstermiştir.

Kına yakılan kızın kocasına; oğlanın da karısına kurban olduğuna inanılır. Kına tepsisinin üstüne örtülen kırmızı tülbindin geline uğur getireceğine, gelini nazardan koruyacağına, kına yakılan misafirlerin kismetlerinin açık olacağına, kınanın dirliği yerinde, mutlu bir kadına yaktırılması durumunda gelinin de mutlu olacağına inanılır.

Oğlan tarafından kına için gelen kızlar, kızın evinden bardak, kaşık gibi şeyler çalarlarsa, gelinin başında kırılan kelle şekerinden yerlerse kismetlerinin açılacağına inanılır.

Anadolu’nun birçok yerinde olduğu gibi Adana’da da düğünler davullu olur. Davul çalma ile birlikte silâh sıkılırsa kötü ruhların gümbürtülü seslerden ürkerek kaçacağına inanılır.

Adana’da düğünün gelin alma aşamasında uygulanan ritüellerin arkasında yatan inancın taklit ve temas olmak üzere sempatik büyüye dayalı olduğunu söyleyebiliriz.

Gök Tanrı inanç sisteminde kişiöğlunun kendisi de bir anlamda iye’dir. Bize göre gelinin veya damatın kucağına erkek çocuk oturtulması hem temas büyüü hem de kişi ruhu ile ilgilidir. Bundaki amaç erkek çocuk isteğidir. Adana’da da rastlanan, gelinin kucağına erkek çocuk verilmesi, hem temas büyüü yoluyla gücün aktarılması hem de erkek evladın istenmesi için kişi ruhunun çağırılması anlamına gelir. Çünkü erkek çocuk ocağın sönmemesini dumanın tütmesini sağlayacaktır.

Türk dünyasında olduğu gibi Anadolu ve Adana'da da gelinin başına ayna takılması, yüzüne ayna tutulmasının aydınlık getirdiğine inanılır.

Adana'da gelinin kapısında bereketin sürekli olmasını sağlamak için gelinin baba evinden çıkarken kolunun altına ekmek konulur. Bu da temas büyüsüne bir örnektir.

Testi kırma uygulaması, gelin arabaya binerken yakınları tarafından yapılır. Bu ritüelin yeni evlenen çifti kötü gözlerden, nazardan koruyacağına inanılır. Bu ritüele eski inanç sisteminde de rastlanır. Günümüzde, gelinin kendi ailesine güvenip sorun çıkartmama, geçmiş yaşantısından umut kesme, kendi evine alışma gibi etkilerinin olacağına inanılır.

Anadolu ve Adana'da gelin yeni evine giderken arkasından su dökülür. Su dökme temizlik ve korunma ritüelidir. Gelinin arkasından su dökülürse geline nazar değmeyeceğine, gelinin üzerinde nazar varsa o nazardan kurtulacağına, dökülen suyun kuruma süresi kadar az bir zaman sonra ailesini ziyarete geleceğine inanılır. Ayrıca gelin ve damadın düğün alayı ile birlikte bir akarsuyun üzerinden geçirilmesi de kötü ruhları geride bırakma inancına dayanır. Suyla ilgili inanışların da Şamanist kalıntılar olduğu bir gerçektir.

Anadolu ve Adana'da yaşayan bazı topluluklarda gelin alayı ya da konvoyu ara sokakları dolaşarak, bazen durup dolanıp oynayarak oğlan evine gelir. Doğrudan oğlan evine götürülmemesi, Şaman inanışındaki kötü ruhların kurulan ocağa vereceği zararı önleme inanışıyla bire bir benzerlik gösterir. Çünkü değişik bir güzergâh izlendiğinde, kötü iyelerin şaşırıp geline ve damada zarar vermesinin önleneceği inanılır. Gelin sokaklarda dolaştırılırken gelin alayının önü kesilir. Bu uygulama Adana şehir merkezinde de devam etmektedir. Sağdıç, yol kesenlere, daha önceden hazırlanan bozuk paraları verir. Yol kesenlere para verilmemesinin yolu kesenlerin gelin ve damada beddua ederek uğursuzluk getirebileceğine inanılır.

Düğünde silah sıkılması, gerdekten sonraki kara iyelerden gelebilecek zararlardan korunmak içindir. Törenle kız evinden alınan gelinin, davul zurna eşliğinde oğlan evine getirildiğinde, bekleyenlerin onların gelişi şerefine silâh atmaları; gelinin, altında bıçak ya da makas bulunan yastığın üzerine oturtulması; bekâret işareti alındığında silah kullanılması bu düşünce doğrultusunda gerçekleştirilen pratiklerdir.

Anadolu ve Adana düğünlerinde sıkça rastlanan geleneklerden biri de saç geleneğidir. Adana'da da gelin yeni evinin kapısının önüne geldiğinde para, şeker, buğday gibi şeyler atılır. Gelin avucundaki buğdayları saçar. Etraftaki insanlar

bunlardan mutlaka almaya çalışır. Bunun eve bolluk-bereket ve şans getireceğine inanılır. Bu uygulama kurban sunma uygulamasının devamı olarak kabul edilir.

Düğünlerde verilen hediye ve paralar veya serpilten çerezler de saç; yani kansız kurbandırlar. Türklerin evlenme törenlerinde, gelinin evine geldiğinde başına saç saçmak Şamanizm'den kalma bir uygulamadır. Saç bir kurban ayinidir. Farklı bir aileden, soydan gelen bir kızın kocasının ataları ve bu ataların koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesini sağlayacağına inanılır.

Gelinin eve girerken koyun postuna bastırılması da temas büyüsü olarak açıklanabilir.

Günümüzde, Anadolu'da gelin ve damadın dışında her iki tarafın aileleri de düğünün kutsanması amacıyla kurban keser. Daha sonra da bu etlerle düğün yemeği hazırlanır. Bu geleneğin aynısını Adana'nın bazı köylerinde de görmek mümkündür. Daha sonra bu kurbanın etiyle misafirler için yemek hazırlanmaktadır.

Davul sesinin korku ögesi olarak, silâhın kuvveti ifade eden öge olarak kullanılması; tahıl ürünlerinin bolluk ve bereket için kullanılması; nazarın, kötülüklerin gitmesi için çömlek gibi eşyaların kırılması gibi örnekler, bu ritüellerin birçoğunun eski dönemlerden beri aynı amaçla yapılageldiklerini gösterir.

Anadolu ve Adana düğünlerinde Orta Asya'dan gelen, bölgedeki eski yerli kültürlerle ve İslâm'a ait inançların olduğu sonucuna varılabilir.

4.3. Ölüm ile İlgili Halk İnanışları

İnsanoğlu, ölümün bu dünyadaki hayatın bitimi, diğer dünyadaki yaşamın da başlangıcı olduğuna inanmıştır. Bu yüzden ölen kişinin, bazı uygulamalarla diğer yaşama geçişini ve öbür dünyadaki yaşamını kolaylaştırmaya çalışmıştır.

Ölümün kaçınılmaz bir şey olduğunu biliyoruz. Çoğu zaman, cümle sona ermeden konan bir nokta oluyor ölüm. Bu noktanın ötesinde başkalarına kalan, birtakım artılar ve sonuçlardan ibarettir. Ölüme uğrayan için kum saati boşalmıştır, yuvarlanan taş durmuştur. Ölüm karşısında yaşam bize bir zaman akışı gibi, sonunda durması doğal olan kurulmuş bir saatin işleyişi gibi gelmektedir. Bu akışı en yoğun duyduğumuz an, bir insan yaşamının gözlerimizin önünde durduğunu gördüğümüz andır (Jung, 1997, s. 213).

Mermi izi hedefte son bulur; yaşam da, yöneldiği son amaç olan ölümle bitmekte. Yükselişi, doruğuna varışı, bu amaca, yani ölüme varmak için basamak ve

yollardır. Çelişken formül, mantığa uygun bir biçimde yaşamın belli bir sona, amaca doğru yönelmesinden çıkmaktadır (Jung, 1997, s. 216).

İnsan, hayatının en önemli ve dramatik anlarından birisi, yazılı ve sözlü kaynaklardan anlaşıldığına göre, ölüm olayıdır. Bu olay muhtemelen, ilk küçük insan kümeleri arasında da aynı önemi haiz idi. Sadece 30.000 yıl öncesine kadar gidebilen arkeolojik bulgular, insanların, ölümlerini bir takım törenlerle ortadan kaldırdıklarını bizlere anlatmaktadır. Bu kaldırma şekilleri zaman, coğrafya, insan topluluklarının ekonomik durumlarına ve kültürlerine göre değişiklikler arz etmektedir. Arkeolojik ve antropolojik bilgiler ışığında insanların, değişik zaman ve yerlerde, ölüyü bir yere bırakma, ırmak ya da denize bırakma, sunî olarak çürütme, cesedi dondurma, yakma, mumyalama ve gömme biçiminde kaldırdıkları anlaşılmaktadır (Ünal, 1999, s. 478).

Ölüm insan hayatında son büyük geçiş ve değişikliktir. Geçiş dönemleri içerisinde belki de insanı en çok etkileyen, en çok meşgul eden süreçlerden birisidir (Boyras, 2003, s. 13). Ölmek üzere olanlar, ölen kişiler ve henüz ölmüş kişilerin yakın akrabaları için yapılan belirli törenler birbirini takip eder. Ölen kişiyi günahlarından kurtarmak, onun eski çevresiyle ve hayattakilerle bağlarını koparmak, öbür dünyada gidilecek yolları göstermek, böylece yaşanan hayata geri dönmesini engellemek için çeşitli törenler yapılmaktadır (Jameson, 1972, s. 946). Kimi araştırmacılarca, (Çakır, 1992, s. 60, 61), insanlığın her evresinde, dünyanın her yerinde görülen cenaze törenleri, uygulanan ölüm âdetleri ve sürdürülen yas gelenekleri ölüm korkusundan kaynaklanmaktadır.

Her devirde ve her millete ölüm ve ölüm sonrasında uygulanan pratikler vardır. Bu pratiklerin şekillenmesinde milletin uygarlık seviyesi, gelenekleri ve dini inançları belirleyici unsur olmaktadır. Ölüm sonrasında uygulanan pratikler ölüye karşı saygıyı, yaşanan üzüntüyü, ölüme karşı duyulan saygıyı yansıtmaktadır. (Çağınlar, 2010, s. 29).

Cenaze törenlerinin ölünün gelecekteki kaderini yönlendirmesi açısından bir önemi bulunmaktadır (Roux, 1999, s. 169).

Hemen her toplulukta olduğu gibi Türkler de öldükten sonra bu dünyadakine benzer bir hayat yaşayacaklarına inanıyorlardı. Proto-Türk, Hun, Göktürk, Uygur ve diğer Türk topluluklarıyla ilgili yapılan arkeolojik kazılar bu hususu destekler mahiyettedir. Anlaşıldığı kadarıyla ölüm mukadder olarak karşılanmakta ve kurulu olan düzenin gereği olarak algılanmaktadır. Bu nedenle gök-yer dikotomisiyle ilişkisi olan ve doğal karşılanan ölümle ilgili olarak; eski Türkler şan kazanmadan ya da savaşmadan ölmeyi küçüklük sayıyorlardı. Öte yandan savaşta da iyi güçleri temsilen galip

olunmalıydı; çünkü savaşta öldürülen önemli düşmanların ruhları öteki dünyada hizmetkâr olarak kullanılmak üzere balbal haline getiriliyor ve sonra örneğin Kültigin'in mezar külliyesinin doğu girişinden itibaren sıralar halinde uzanan taş dizilerinde olduğu gibi balbal olan düşmanı ifade eden bir kısmı kabaca yontulmuş taşlar dikiliyordu (Çoruhlu, 2011, s. 137).

Şamanist inançtaki halklar, hastalığın olduğu gibi ölümün de kötü ruhlardan kaynaklandığına inanırlar. Altay Türklerindeki inanca göre, yeraltı Tanrısı Erlik yeryüzüne gönderdiği görevlileri vasıtası ile insanların ruhunu alarak hayatlarına son verir. Yakutlar ise ölümü, insanın ruhunun kötü ruhlardan kapılıp yenilmesi olarak anlatıyorlar. Ölümü getiren ruhların ölmüş fertlere ait ruhlar olduğunu kabul ederler (Şener, 2001, s. 61).

Altaylılar evrensel dinlerin etkisi söz konusu değilken bile her şeyden çok ölümden korkuyorlardı. Onlar, hayatta kalmanın en iyi yolunun başkasının kanını akıtmak olduğunu biliyorlardı. Bu insanlar, savaşta ölmeyi tercih ederlerdi. Örneğin; Tu-kiularda hastalıktan ölmek utançtı. İnsanın ölümüne, kutun yitirilişi veya yenilenememesi açıklaması getirilmekteydi. Tanrıların emrine karşı gelmek, bir tabuyu çiğnemek, hakarete uğramış hakimlerin intikam alması, kut ve ülüğün yitirilmesi vb.leri ölüm sebeplerindendir (Ünal, 1999, s. 478).

Elma çoğu kez ölüme sebep olan bir meyve olarak düşünülür. Türkiye’de elmanın küçük çocuklara Azrail tarafından sunulduğu düşüncesi yaygındır.

Aslında, ölüm Türkler için bir savaş olarak algılanmıştır. Türklerde İslamiyet'in ilk yıllarında can çekişen kişinin Azrail’le savaştığı görülür. Dede Korkut'ta Deli Dumrul Azrail’e direnir. Doğum hayatın başlangıcıdır. Evlilik doğumu takip eden ikinci aşamadır. Ölüm, kendisinden önceki bu iki geçiş döneminden sonraki üçüncü dönemdir. Halk inanışları bakımından da önemlidir. İnsanlığın yaratmış olduğu tüm değerlerde onun ölümsüzlük isteği hemen göze çarpmaktadır. Mitolojilerde, daha önceki dönemlerde insanın ölümsüz olduğu anlatılır. Ancak sonraları işlenen bir günah yüzünden insanın elinden ölümsüzlüğü kaçırıldığından bahsedilir. Âdem ile Havva mitosu tek tanrılı dinlerde bunun en belirgin örneğidir. Gılgamış Destanını da bu olguya örnek verebiliriz (Ünal, 1999, s. 478).

Eski Türkler can ve ruh mefhumunu genel olarak “tın” (yani nefes) kelimesiyle ifade etmişlerdir. Ancak genel olarak “insanın ölürken canının bir kuş gibi uçup gittiği varsayılır: Orhun Kitabeleri’nde ölmek; uçmak, uçup gitmek olarak anlatılmıştır (İnan, 1972, s.177).

Herhangi birinin ölümünden söz ederken ölmek kelimesi yerine kuş uçuş ifadesi kullanılmıştır” (Şener, 2001, s. 61)

Şamanist Türkler ölümün kötü ruhlardan kaynaklandığına inanırlar. Altay Türklerine göre, yeraltı dünyasının tanrısı Erlik yeryüzüne gönderdiği görevlileri aracılığıyla insanların ruhlarını alarak hayatlarına son verirdi. Yakutlara göre ise ölüm, ruhun kötü ruhlar tarafından kapılıp yenmesidir. Bu ruhlar ise daha önce ölen atalarının serserice yeryüzünde dolaşan ruhlarıdır. Altaylılar Üzüt, Yakutlar İör derler. Kazan Müslümanları ise buna Ürek derler (İnan, 1972, s.177).

Eski Türklerde, ölenin cesedini yakma, gömme veya tabutu ağaca asma şeklinde üç farklı uygulama görülür. Eski Türk dinine göre de yeniden dirilme söz konusu olduğundan, ölen kişiye en güzel elbiseleri giydirilmiş, sevdiği eşyaları, silahları, yiyecekler ve hatta mezarının yanına kazılan bir başka mezara da atı gömülmek suretiyle, ölümden sonraki hayatı için bir nevi hazırlık yapılmıştır (Çelik, 1999, s. 289).

Eski Türkler, ölen kişinin ruhunun, şaman tarafından özel bir merasimle yeraltı dünyasına götürülünceye kadar evde dolaştığına inanırlar, çünkü onlara göre ölü çevresinde olup bitenden haberdardır. Bu yüzden akrabalarına zarar verebileceği düşünülen ölü, merasimlerde etkisiz hale getirilmelidir. Türklerin ölümlerini nasıl gömdüklerine gelince en sağlıklı ve eski bilgileri Çin kaynaklarından edinebilmekteyiz: “Çin kaynaklarına göre, Türk uluslarında aşağı yukarı aynı devirlerde çeşitli gömme adetleri görüyoruz: yakma, ağaca asma, toprağa gömme” (İnan, 1972, s. 180).

Göktürkler “ölüyü çadıra korlar. Oğulları, torunları, erkek-kadın başka akrabası atlar ve koyunlar keserler ve çadırın önüne sererler. Ölü bulunan çadırın etrafında at üzerinde yedi defa dolaşırlar. Kapının önünde bıçakla yüzlerini kesip” “kanlı göz-yaşı dökerler” Bu töreni yedi defa tekrar ederler. Sonra belli bir günde ölünün bindiği atı kullandığı bütün eşyasını kendisiyle beraber ateşe yakarlar; külünü belli bir günde mezara gömerler. İlkbaharda ölenleri sonbaharda otların ve yaprakların sarardığı zaman gömerler. Kışın veya güzün ölenleri çiçeklerin açıldığı zaman (ilkbaharda) gömerler. Defin gününde akrabaları, tıpkı öldüğü günde yaptıkları gibi at üzerinde gezer ve yüzlerini keser, ağlarlar (İnan, 1972, s. 178).

Eski Türklerde cenaze törenlerinin tamamına “yog” ismi verilmekteydi. Cenaze törenini gerçekleştirenlere ise “yogci” denilmekteydi. Ölünün gömülmesinden sonra üçüncü ya da yedinci günde yenilen yemeğe de yog denilmekteydi (Roux, 2009, s. 262).

Türklerde şehit olup ölmeye büyük değer verilir. Şehitlerin cennete gideceklerine inanılır.

İnsan hayatının en önemli ve son geçiş dönemi olan ölümü yapısal açıdan üç ana başlık altında incelemek mümkündür: Ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası.

4.3.1. Ölüm Öncesi ile İlgili İnanışlar

Hasta olan insanlar toplumdan soyutlanmaktadır. Hastalara yaklaşılmaz, onlardan uzak durulur. Ancak, yine de hastanın yanına tamamen yaklaşmamanın kesinliği yoktur. Örneğin; Mönglik, ölmekte olan Cengiz Han'ın babasının yanına gitmiştir.

Kıbrıs'ta ölümü yaklaştığını işiten dostları hastayı ziyaret eder. Okuma bilenler Kuran'dan ayetler okur. Hasta kişinin imanlı bir şekilde göçmesi için çalışır. Ölümü yaklaşan hastadan helâllik almak geleneği de tüm adamızda yaygındır. Gerek hastanın ailesi, yakınları gerekse dostları, mümkün mertebe helâllik almaya özen göstermektedir. Bu da hastanın hakkını helâl etmesi için yapılır. Bunun aslı gerçekte “helallilik dilemekse” de “Kıbrıs'ta helâllik” almak denir. Hasta kişinin ağzına “zemzem” suyu akıtmak da bir gelenektir. Hastanın görmek istediği kişiler var ve gelmezlerse, can çekişmekte olan kişinin üzerine, özlediğinin adı söylenerek yeşil yaprak konur. Bu şekilde yapılmakla hastanın rahat can vereceğine inanılır (Veziroğlu, 1976, s. 7762).

Yaşlılar, orta yaşlılar, hasta olanlar kendilerini psikolojik olarak ölüme hazırlarlar. Bu durumdaki hastalara eş, dost ve akrabaları veda ziyaretlerinde bulunurlar. Öleceğini hisseden hastalar için bu tür ziyaretler bir çeşit veda niteliği taşır. Buna bir çeşit helalleşme olduğuna inanılır.

4.3.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler ve Kaçınmalar

Halk arasında hayvanlarda, tabiat olaylarıyla, hastadaki değişikliklerle ilgili olarak ölümü düşündüren ön belirtiler (Örnek, 2000, s. 208; Altun, 2004, s. 315) ve bunlardan çeşitli şekillerde kaçınma yollarıyla ilgili inançların olduğu görülmektedir. Bir evden cenaze çıkması durumunda ölümün nedeni olarak her zaman olmayan değişiklikler gösterilir. Halkın ölümü düşündüren ön belirtilerle ilgili değer yargılarında ölüm korkusunun bilinçaltındaki baskısı ve insanların geleceği bilme isteği etkili olmaktadır (Örnek, 1979, s. 15).

Türk Dünyası

Gagavuslarda; bir evin üstünde baykuş öterse o evde birinin öleceğine inanılır. Bunun için kuşa ekmek verirken, onun uçup gitmesi sağlanır.

Köpek uluyacak olursa ve bunu sürdürürse hayra yorulmaz. Köpeğin zinciri boşaltılır veya dövülür.

Evde sandık gıcırdarsa, o evden ölü çıkacak demektir.

Evde ayna kırılırsa, bir yakının öleceğine inanılır.

Bir insan eceliyle değil de, intihar ederek ölürse, vampir olur. Bunun için bunların tabutu kapıdan değil de pencereden çıkarılır. Mezarlıkta da, öteki mezarlardan uzakta bir yere defnedilir. Mezarı başına haç konulmaz.

Günahı çok olan insan ölürken çok acı çeker (Nasrattınoğlu, 2006, s. 324).

Nahcıvan'da ceviz ağacının altında yatanın öleceğine inanılır. Kuzey Irak'ta ve Kuzey Kafkasya'da ellerin çapraz bir biçimde göğüs üzerinde bağlanması doğru bulunmaz. Bunu yapanın annesinin babasının öleceğine inanılır (Kalafat, 1999, s.240).

Karaçay Türklerinde, hasta bir kimsenin yüzünde derin kırıksıklıklar başlar ve hastanın, rengi ağarır, öleceğine inanılır. Gündüzden ayakları aniden çok soğuyan hastanın ise, gece öleceği inancı vardır. Bir evin çatısında baykuş veya köpeğin uluması, o evden ölü çıkacağı şeklinde yorumlanır. Rüyada kışın meyveli bir ağacın yıkıldığının görülmesi, o aileden yakın birinin öleceği şeklinde algılanır. Karaçay Türklerinde rüyada yeşil ve beyaz renklerin görülmesi iyilik ifade ederken; siyah, kötülüğün, pisliğin ve haram rızkın ifadesidir. Korkulu rüya ve kâbus görmek, iblisin insanların burnuna üfleme şeklinde yorumlanır. Böyle rüyaları gören kimse, uykudan uyanınca besmele çekmelidir (Kalafat, 1999, s. 241).

Nogaylarda kanatlı it/samur, börü mümasili kutsal kabul edilir. İtin, kurt gibi uluması halinde ölüm olacağı inancı çok yaygındır. Nogaylarda Obur (Karaiye) nin gelip çocukları hasta edebileceği, öldürebileceğine inanılır. Oburkuş (Baykuş) Nogaylarda da ölüm habercisi olarak bilinir. O'nu kızdırmamak için O'na Altıkuş, Orukuş, Güzelkuş denir (Kalafat, 1999, s. 241).

Ölüm, hayatın önemli son safhasıdır. Halk inançlarında bu safha ile de ilgili inanç ve dinî uygulamalar vardır. Bunlardan bir kısmı tevhit inancının en son ve en tekâmül etmiş olan Muhammedîlik'e evvelki dinlerin akaitlerinden girmiştir. Bir kısmı ise pratik bazı olumlu sonuçlar almak için halkın muhayyilesinden çıkmıştır. Mesela, ezanı tekrarlayanın babasının öleceği, ellerini göğsünde bağlayanın babası veya annesinin öleceği, tavuk kanadını yiyenin kardeşinin ölebileceği gibi. Ayrıca ceviz

ağacını dikenin diktiği ağaç beli kalınlığında olunca dikenin öleceği tespitinde olduğu gibi. Ceviz ağacı insan beli kalınlığında olunca, insan ömrü doğal olarak bitmiş olur. Zira ceviz çok geç büyür (Kalafat, 1999, s.242).

Ahıska Türklerinde evlerde iki “çıra” ya da iki “ışık” yakılması uğursuzluk olarak kabul edilir. Evden iki cenaze çıkacağı şeklinde yorumlanır. Uzunoba köyünde köyde baykuş görülmesi iyi sayılmaz. Konduğu evden ölü çıkacağına inanılır. Baykuşu vurmak da iyi sayılmaz. Baykuşun ölüm habercisi olduğu inancı evvelce de belirtildiği gibi Anadolu, Suriye, Irak ve Azerbaycan Türkleri arasında da vardır (Kalafat, 1999. s. 243).

Azerbaycan’da ölmüş birisinin rüyasında kendisini çağırdığını gören ve ölmüş olan zatla beraber rüyada bir yerlere giden kimsenin öleceğine inanılır. Bu inanç Anadolu halk inançlarında da vardır. Azerbaycan’da ihsanı ölü evinin sahibi verir. İhsan ölü için verilir. Ölünün kırkına kadar her cuma akşamı, umum akrabaya, başsağılığına gelenlere, Kelam-ı Kadim okuyan hocaya, mezara kazanlara ihsan verilir. İhsan yemeği olarak sadece bozboş verilir. Ölünün kırkı çıktığı gün hayrına pilav demlenir. Cenaze evinde Anadolu’dan farklı olarak ocak yakılır (Kalafat, 1999. s. 243).

Azerbaycan ve Borcalı Türklerinde hasta sahibi hastasının etrafında Allah’a yakarak hasta olan şahıs yerine kendi canını almasını ister. Bu uygulama, başına dönme olayıdır. Başına dönen kimse, dönülen kimse için kendisini kurban etmiş olduğuna inanılır (Kalafat, 1999. s. 243).

Anadolu

Ölüm insanoğlunun kaçınılmaz olduğunu bilmesine rağmen en korktuğu olaydır. Bir gün mutlaka yaşanacak bu olayın Anadolu’nun çeşitli yerlerinde yaşanmadan önce ön belirtiler gösterdiğine inanılmaktadır. (Çağınlar, 2010, s. 80).

Anadolu Türklerinde de ölüm habercisi olarak bilinen emareler vardır. Görülen bazı rüyalar, baykuş gibi bazı hayvanların dama, bacaya konmuş olması, evvelce ölmüş kişilerin gayıptan ölecek kimseyi çağırmış olması, ölüm merasimlerinde yapılan bazı yanlış uygulamalar, ölüm habercisi olarak yorumlanır.

Samsun’da bir insan; yakınlarına borcunu, alacağını söylerse o insanın ölümünün yaklaşmış olduğuna inanılır. Ataköy Köyü’nde, o yıl ürün bol olursa köyde çok ölüm olacağı inancı yaygındır. Demircisu Köyü’nde bir kişinin tarladan aldığı ürün epey bol olursa o kişinin o yıl öleceğine inanılır. Köyde hasta varken yıldızlar grup halinde kayarsa o hasta ölecek demektir. Hasta birinin iştahı aniden açılırsa bu, onun

öleceğine işaretler. Bir insanın ölmeden bir yıl önce burnu düşer aşağı doğru eğilir. Bir kişinin veya hastanın yüzüne aniden güzellik gelirse bu onun öleceğine işaretler. Yürüyebilen bir çocuk yerde emeklerse o evden veya civar evlerden mutlaka cenaze çıkar. İnsanın eceli yaklaştıkça açgözlü olur ve öyle davranır (Şişman, 2002, s. 461).

Akyurt-Ankara’da ölümcül hastaların tedavisi için bazı kutsal ağaç ve çalılara bez bağlanılarak tedavi olabileceklerine inanılır. Bu yörede türbelerde, ağır hastalara şifâ olsun diye kurban da kesilir. Ölümün önleneyeğine inanılır (Kalafat,1998, s. 241).

Artvin’de ahırdaki hayvanlar acı acı bağılıyor ve at kişniyor ise o evden ölü çıkacağına inanılır. Artvin’de ceviz ağacı diken kimse, ağacın büyüyüp kendi kalınlığında olunca o şahsın öleceğine inanılır. K. Maraş’ta ölümcül tifo olmuş hastaların ateşini düşürmek için bir urgana dokuz düğüm atılıp üç çarşamba hastanın bileğine bağlanır ise, tedavi olacağına inanılır (Kalafat,1999, s. 241).

Karakeçililerde ölecek kimsenin dikkatlice bir noktaya gözünün takıldığına, Azrail’in o noktadan geleceğine veya evin tavanından veya sağ köşesinden geleceğine inanılır. Karacaylarda olduğu gibi Karakeçilerde de Azrail’in diğer adı ölüm meleğidir. Karakeçililerde ağır hastaya devamlı içmesi için su verilir. Eğer su verilmezse şeytan bir hile yaparak hastanın inancını su ile değiştirebileceğine inanılır. Kanaatimizce bu tespitite çok ince bir nefis muhasebesi vardır. Ağır hastaya nefesine yenik düşmemesi için yardım edilmek istenmektedir. Keza yanında Yasin okunan insana şeytanın sokulamayacağına inanılır (Kalafat,1999, s. 242).

Bitlis’te, kadının evinin eşiği önünde oturması, kocasının ölümüne yol açar şeklinde bir inanç vardır. Kars’ta ise, ellerini göğsüne bağlayan çocuğun ana veya babasının ölümüne sebep olacağı inancı vardır. Çorum’da tek kardeşli çocukların tavuğun kanat kısmını yemesi halinde kardeşinin öleceğine inanılır. Ölümcul hasta çocukların tedavisi için “değirmen suyu” içilir. Erzurum’da bacaların dumanının farklı çıkması ölüm emaresi olarak kabullenilir. Çorum’da nar yiyenin yere hiç dökmeden yemesi halinde, ölünce cennete gideceğine inanılır. Çorum’da türbe ve tekkelerin ağaçları ulu sayılır; bunlar kesilmez; kesenin çarpılacağına inanılır. Manisa’da bazı ölümcül hastalıkların “parpı” ile tedavi olunabileceğine dair bir inanç vardır (Kalafat,1999, s. 242).

Kars’ta gökteki bir yıldızın kayması halinde mutlaka bir kimsenin öleceğine inanılır. Her insanın bir yıldızının olduğu yıldız kayınca bir insanın öleceği inancı, Borcalı, Azerbaycan, Nahçıvan ve Erbil yörelerinde de vardır (Kalafat,1998, s. 242).

Hayvanlarla ilgili olanlar:

Evden okunurken köpek veya çakalın uluması, kara çaylağın bağırması, o civarda birinin, ahırdaki hayvanlar (at, inek öküz vs.) bağırması, govalak (baykuş) ın birinin evinin önünde ötmesi, o evden birinin, köpeğin kendi evinin önünde uluması, sahibinin öleceğine işaret eder.

İnsanlarla ilgili olanlar:

Bir kişinin yaşlandıktan sonra birdenbire çok çalışmaya başlaması veya normal yaşta birinin doyumsuzca çalışması öleceğine işaret sayılır.

Birdenbire herkese çok iyi davranmaya başlayan ve çok iyilik yapan kimse için, “Çok iyilik yapmaya başladı; ölecek galiba” denir.

Aniden huysuzlaşan ve herkese kötü davranmaya başlayan kimse için “Çok azdı ölecek herhalde” denir ve o kişinin yakında öleceğine inanılır.

Hastalarla ilgili olanlar:

Hastanın birdenbire çeşitli yiyecekler istemesi ve bunları iştahla yemesi öleceğini gösterir. Hastanın bu haline yörede “dünyalığını topluyor” denir.

Hastanın başparmağı avucunun içine doğru düşerse, burnunun kanatları içeri doğru çökerse bu o kişinin ölmek üzere olduğunu gösterir.

Hastanın, elleriyle havada bir şeyler toplar gibi hareketler yapması ve bunları yemek için ağzına atar gibi davranması, daha önce ölmüş yakınlarının isimlerini söylemeye başlaması, kendi kendine, karşısında biri varmış gibi konuşması veya gülmesi de yakında öleceğini gösterir.

Rüya ile ilgili olanlar:

Rüyada, beyaz bir arabanın veya beyaz bir atın, evin kapısından bir kişiyi alıp götürdüğünü görmek o evden birinin öleceği şeklinde, rüyada beyaz ata binmek veya beyaz gelinlik giymek ise, giyen kişinin öleceği şeklinde yorumlanır.

Tabiat olaylarıyla ilgili olanlar:

Yıldız hangi tarafa, hangi evin üzerine uçarsa, o taraftan veya o evden bir kişinin öleceğine inanılır (Çelik, 1999, s. 289, 290).

Malatya’da hasta olup çok zayıflayan çocuk mezarlığı bırakılır, eğer çocuk ağlarsa iyileşeceğine, şayet çocuk orada bir şeylerle meşgul olursa öleceğine inanılır.

Kadınların bir şeyler yiyemeyip ağızımızın tadı yok deyip öleceklerine inanmaları da dikkat çekicidir. Ölümü, kaza ve belayı uzaklaştırmak için öncelikle sadaka verildiği görülmekle beraber köpek uluduğunda ayakkabının ters çevrilmesi, uğursuzluk ve ölüm habercisi olarak tanınan Baykuşa ciğer ve et verilmesi, bir baş soğanın dilimlenip Kible'ye doğru atılması gibi inançlar da vardır. Rüyada ölümü akla getiren hâdiseler görülürse ertesi gün güneş batana kadar kimseye anlatılmaz eğer anlatılma ihtiyacı duyuluyorsa bir akarsu önünde kimse olmadan anlatmak gerekir. Yine kötü rüya gören kişi sabah kalktığında bir tas su alır rüyasını suya anlatır sonra da o suyu bir yere döker böylece ölümün kendisinden uzaklaştığına inanır. Ölümle ilgili bir rüya gören kimse sabahleyin üç defa dua okuyup bir tabak bulgur, acısını götürmesi için de üç soğanı bir fakire verince sıkıntıdan ve ölümden uzaklaştığına da inanılır. Bütün bunların yanında ölümü uzaklaştırmak için Battal Gazi'de bir de üzerlik otu, şap, susam (çörek), sarımsak beraber sarılarak muska yapıldığı da öğrenilmiştir (Doğan, 1989, s. 103).

Muğla tahtacıları arasında da horozun vakitsiz ölmesi, evin yakınında baykuş ölmesi, köpeğin uluması; yıldız kayması, şiddetli rüzgâr esmesi, fırtına çıkması; rüyada devenin evin kapısının önüne çökmesi, rüyada acı ya da ekşi şeyler yemek, rüyada diş çektirmek veya dişlerin dökülmesi, rüya göreni ölen bir yakınının çağırması ya da elinden tutup bir yere götürmesi, rüyada düğün görmek, rüyada tıraş olduğunu görmek, rüyada içki içmek; ölen birisinin vücudunun yumuşak olması vs. ölüm olacağının işareti sayılır. Kötü bir rüya görüldüğünde ertesi sabah bir soğan kesilerek evin üstünden “umduğun umacağın bu olsun” diyerek atılır. Gece evden süt, yoğurt, ekşi, tuz, turşu ve özellikle acı şeyler verilmez; verilirse acı veren acı alır. Bunların mutlaka verilmesi gerekirse de üstüne yeşil yaprak konur. Gün batanından sonra bir komşuya merhem, ilaç vb. verilirse; yerine para, boncuk vs. gibi bir şey alınması gerektiğine inanılır (Durdu, 2004, s. 251).

Doğu Karadeniz'de de incir ağacından düşenin öleceği inancı vardır (Kalafat, 1999, s.240).

Adana

Öleceği anlaşılan kişi, yüzü kibleye karşı gelecek şekilde sağ tarafa çevrilir. Kişiyi Kelime-i Şahadet getirtilir. Başında bulunanlar da onunla beraber Kelime-i Şahadet getirirler. Bu arada kişinin yanında akrabaları bulunur. Ra'd veya Yasin suresi okunabilir (Durdu, 1998, s. 77).

Ölümü düşündüren bu ön belirtiler olmakla birlikte ölümün gerçekleşmesi bazen “kader, yazgı, alın yazısı” gibi ilahî bir güce dayandırılır. Ölen kişi için: “Kaderi böyleymiş.” denir. Bulgar dağında yaşayan Yörüklerde de böyledir. “Ecel gelmiş cihana/Baş ağrısı mahana” (Yalman, 2000, s. 291) sözüyle bu durum ifade edilir. Kader düşüncesinin gerisinde de “ölümün ve hayatın mutlak hâkimi” olan Tanrı vardır. Dolayısıyla bir kişinin ölüm nedeninin Tanrı’nın bu şekilde istemesi olduğuna inanılır. İslâm dinine göre bir kişinin ölmesini, ölüm tarihini Allah takdir eder. Bu takdiri de meleklerinden Azrail gerçekleştirir. Ağır hasta olan, öleceği düşünülen kişi için “Allah’ım sen bize bağışla!” duası da ölümün ya da yaşatmanın Tanrı’nın elinde olduğunu gösterir (Doğaner, 2006, s. 229).

Binboğa çevresinde yaşayan Türkmenlerde de benzer inanç söz konusudur. Buna göre bir köpek uluduğu zaman başını hangi eve çevirirse o evden mutlaka ölü çıkacağına inanılır. Bundan kaçınmak için bir ayakkabı ters çevrilir (Yalman, 2000, s. 382).

Ağzında dişle doğan çocuğun uğursuzluk getireceğine inanılır. Annesinin, babasının ya da kendisinin ölümüne neden olacağına inanılır (K.3, K.39, K.53, K.54, K.55, K.69, K.79, K.80, K.81, K.89).

Hastanın öleceğine kanaat getirilirse eline, ayağına kına yakılması gerektiğine inanılır (K.53, K.55, K.60, K.69, K.79, K.80, K.81, K.89).

Saf, günahsız biri rüyada bir kişinin öldüğünü görmüşse gördüğü rüyanın çıkacağına inanılır (K.36, K.60, K.62, K.75, K.89, K.90, K.119, K.128, K.130).

Köpeğin uzun uzun uluması hayra işaret olmadığına, birisinin öleceğine delalet olduğuna inanılır (K.7, K.47, K.50, K.55, K.67, K.69, K.70, K.77, K.88).

Köpeğin Azrail’i görebildiği için ölümü herkesten önce hissedebileceğine inanılır (K.49, K.57, K.60, K.62, K.64, K.65, K.70, K.73, K.76).

Ölünün gözü açık giderse arkasından, bir tane daha gidecektir (K.40, K.48, K.58, K.69, K.70, K.77, K.91, K.130, K.151).

Yatak süpürge ile süpürülürse içinde yatan insan ölür (K.8, K.9, K.10, K.11, K.17, K.32, K.33, K.36, K.37).

Baykuşun öttüğü, evden hasta veya ölü çıkacağına inanılır (K.23, K.24, K.26, K.27, K.28, K.29, K.57, K.59, K.60, K.77, K.78).

Komşular kara kazanı birbirlerine gece vermezler. Kazanı veren kişilerden birinin evinden ölü çıkacağına inanılır (K.24, K.148, K.149, K.150, K.151, K.152, K.153).

Gece çakal yedi defa ulursa o yerde bir insan öleceğine inanılır (K.49, K.100, K.101, K.112, K.119, K.178, K.179).

Yumurtlayan tavuk ötünce bir adam öleceğine inanılır ve o tavuk hemen kesilir (K.36, K.45, K.49, K.51, K.53, K.67, K.69, K.90, K.163).

Ezan sırasında duyulan köpek ulumasının ölüm haberi olduğuna inanılır (K.36).

Eğer horoz çok fazla öterse bunun ölüm işareti olduğuna inanılır (K.6, (K.34, K.35, K.38, K.49, K.50, K.55, K.58, K.69, K.77).

Horozun vakitsiz, zamansız ötmesi birinin öleceğine, evden ölü çıkacağına işaret ettiğine inanılır (K.73, K.81, K.87, K.90, K.94, K.95, K.97, K.98, K.123, K.145, K.167).

Tavuk horoz gibi öterse o evin büyüklerinden birinin öleceğine inanılır ve o tavuk kesilir (K.37, K.45, K.70, K.71, K.74, K.79, K.80, K.88, K.99, K.178, K.184, K.185).

Örümceğin eve ölüm getireceğine inanılır (K.45, K.48, K.49, K.50, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89).

Evin köşesine ağ yapan örümceğin ev sahibinin ölümünü beklediğine inanılır (K.85, K.86, K.87, K.88, K.89).

Üzerinde düğme dikilirse o evden cenaze çıkacağına inanılır (K.15).

Akşam ve yatsı ezanlarında köpek havlarsa, ulursa; o civarda birinin öleceğine inanılır (K.79, K.86, K.87, K.102, K.116, K.122, K.134, K.141, K.200).

Örümcek eve ağ yapmışsa, ağın hemen temizlenmesi gerekir. Temizlenmezse evin büyüklerinden birinin öleceğine inanılır (K.37, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89).

Horoz gece öterse sahibinin öleceğine inanılır (K.17, K.29, K.30, K.41, K.44, K.59, K.71, K.72, K.73).

4.3.2. Ölüm Anı ile İlgili İnanışlar

Türk Dünyası

İnsanın ölürken canının bir kuş gibi uçup gittiği varsayılır. Orhun Kitabeleri'nde "ölmek"; "uçup gitmek", "uçmak" olarak adlandırılmıştır. Herhangi birinin ölümünden söz ederken ölmek kelimesi yerine "kuşu uçtu" ifadesi kullanılmıştır. Ölen insanın çevresinde olup bitenden haberdar olduğuna inanılır ve bir gün evine döneceğinden kaygı duyulur. Yakutlar ve Soyutlar ölüden korktukları için birisi öldüğü zaman

cenazeyi çadırda, evde, vs. bırakıp kaçarlarmış. Ölünün ruhunun, Şaman tarafından törenle öte dünyaya götürülünceye dek evde dolaştığına inanılır (Şener, 2001, s. 61).

Eski Türklerde ölüm halinde ruhun kuş şekline girerek uçup gittiğine inanılırdı ve eski metinlerdeki “sungur oldu” (şahin oldu) sözünün bunu gösterdiği düşünülmektedir. Eski Türklerde defin merasimi için yaprak dökümü veya ağaçların yapraklanması beklenirdi. Büyüklerin mezarını toprak yığarak kurgan (tepe) yaparlardı. Çin sınırlarından Macaristan’a kadar uzanan bozkır yolu boyunca bu kurganlar yer alır. Eski Türklerdeki cenaze merasimine (yoğ) Çinliler “kubbeli otağ altındaki tabut” adını verirlerdi; çünkü Türk geleneğinde ölen kimsenin cesedi kubbeli otağ altına konarak otağın etrafında at koşturulurdu. Otağın kapısına gelince matem tutanlar gözlerini ve kulaklarını bıçaklardı. Matem işareti olarak saç kesilir, tütsü kullanılır, tütsülü matem meşalesi (yug yıpar) yakılırdı (Kocasavaş, 2002, s. 67).

Anadolu

Tekirdağ’da ölüm anında hastanın susuz kalmamasına dikkat edilir. Aksi halde şeytanın suya karşılık hastanın imanını alacağına inanılır. Ölüm anındaki kişinin ağzından yeşil bir duman çıktığına inanılır. Ölüm anındaki kişinin gözleri açık kalırsa bir hasretine kavuşamadığına inanılır (Artun, 2008, s. 270).

Adana

Ölüm döşeginde olan birinin yanında yüksek sesle konuşulursa ölümünün zor olacağına inanılır (K.42, K.43, K.44, K.48, K.49, K.60, K.61, K.62, K.63, K.75, K.76).

Ölünün gözü açıksa beklediği birinin olduğuna inanılır (K.32, K.43, K.65, K.67, K.78, K.80, K.81, K.84, K.118).

Ölmekte olan insan gülümserse Azrail’in geldiğine inanılır (K.33, K.43, K.48, K.58, K.69, K.70, K.77, K.91, K.130, K.151, K.172, K.198).

Ölen kişinin başında Kuran okunursa kişinin ruhunu kolay teslim edeceğine inanılır (K.20, K.21, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.99, K.100, K.101, K.102, K.103).

Ölüm anında kelime-i şahadet getirilirse ölen kişinin mekânının cennet olacağına inanılır (K.51, K.57, K.59, K.60, K.67, K.70, K.77, K.88, K.89, K.90, K.94, K.95).

Kişi günahkâr ise ölüm anında acı duyacağına; günahsız ise bu acıyı duymayacağına inanılır (K.34, K.57, K.59, K.60, K.67, K.70, K.77, K.88, K.89, K.90, K.94, K.95).

Ölen kişinin ölürken susayacağına inanıldığı için ve ağzına su damlatılır (K.25, K.27, K.32, K.33, K.57, K.59, K.60, K.67, K.70, K.77, K.88).

Ölmek üzere olan bir kişinin başının altındaki yastık alınır. Alınmazsa kişinin zorlanacağına inanılır (K.136, K.137, K.138, K.139, K.140, K.144, K.145, K.154, K.160).

4.3.2.1. Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler

Eski Türkler can ve ruh kavramlarını “nefes” kavramı ile ifade etmişlerdir. Bu kavram bugün Anadolu’da bile güncel dilde “can” kavramını karşılar tarzda kullanılmaktadır. Altay Türkleri insanın eşi olarak kabul edilen bir de “yula”sından söz ederler. İnsan uyurken yulasının her yerde dolaşabildiğine inanırlar. Şamanlarda ölen kişi için duyulan acı çeşitli biçimlerde ve bazı törenlerde ölen kişi için yapılır (Şener, 2001, s. 61).

Türk Dünyası

Ölüm döşeğinde olan bir insanda görülen belirtilerle birlikte o insanın öleceği anlaşılınca bazı uygulamalar yapılır. Bu uygulamalar, çoğunlukla hastanın canını verişini kolaylaştırmaya ve yanında bulunanların da görevlerini yapmış olmalarının vereceği hazla vicdanlarının rahat etmesini sağlamaya yöneliktir (Sarıtaş, 2000, s. 363).

Kişi ölünce çenesi bağlanır, gözleri kapatılır, elbiseleri çıkartılır ve ince bir örtüyle gözleri örtülür. Şişmemesi için ölünün üzerine bir demir parçası konur. Yıkıncaya kadar ölünün yanında Kur’an okumak yasak olmamasına rağmen yapılmaması gereken bir davranıştır (Durdu, 1998, s. 78).

Anadolu

Samsun’da uzun müddet can çekişen kişi günahkârdır. Canı kolay çıkan kişi günahsızdır. Çok dindar bir kişi ölürken başı kibleye dönük olmazsa canını teslim etmez. Çünkü o kişi öldükten sonra kalkıp namaza duracaktır. Uzun müddet can çekişen bir kişinin üzerine incir yaprağı konulur, beklediği tahmin edilen kişinin geldiği söylenir. Böylece can çekişen kişinin canını kolayca teslim etmesi sağlanır. Bir insan can çekişirken yanındakiler “Ah! Ölüyor.” diye feryat ederse o insanın ölmesi ve can çekişmesi iki gün daha uzar. Eğer bir insan ölürken uzakta yakını veya sevdiği varsa can çekişmesi uzun sürer veya gözleri açık gider. Ramazan ayında, üç aylarda,

perşembe ve cuma günlerinde ölen kişiler makbul sayılır. Uzun müddet can çekişen bir kişinin yanında kırk bir Yasin okunur. Bu, ya ölmesi ya da düzelmesi içindir. Çok can çekişen bir insanın üzerine çember (başörtüsü) atılır. Eğer bir gün sonra yine ölmemişse onun çok günahkâr olduğuna inanılır (Şişman, 2002, s. 462).

Trabzon Şalpazarı'nda ağırlaşan ve öleceği anlaşılan kişinin başında son nefesini verdiği ana kadar Kur'an (Yasin) okunur. Bu sırada şahsın çok susayacağı ve şeytanın da bu durumdan istifade ederek, imanına karşılık su vereceği vaadiyle hastayı aldatıp imanını alacağına inanılarak ağzına pamukla su verilir (Çelik, 1999, s. 290).

Malatya'da can çekişmekte olan kimsenin ağzı kurur bu sebeple ağza bir tülbent ya da pamukla çok az su verilir. İnanişâ göre, o anda Şeytan zehri su olarak gösterir, eğer çevresindekiler su vermezlerse Şeytan zehir verir bu da o kimsenin imanının elinden alınmasına sebep olur (Doğan, 1989, s. 104).

Muğla ölüm gerçekleşince, yastığı kontrol edilerek başı düzeltilir, gözleri, açık kalmışsa “gözü arkada kalmasın, gözünü toprak doyursun” gibi gerekçelerle sıvazlanarak kapatılır. Çenesi ve ayak baş parmakları çatılır. Ölen kadınsa eline, ayağına, saçlarına kına yakılır. Cenazenin olduğu odanın penceresi ruhu çabuk çıksın diye açılır. Kayın ağacının kabuklarından buhur (tütsü) yapılır. Üzerindeki elbiseler yıkanınca kadar kalır. Ölen kişi, yere döşek serilerek onun üzerine alınır ve üstüne, bir çarşaf ya da battaniye örtülerek kadınsa oklava, erkekse bıçak konur. Ölünün yüzü yukarıya, elleri yanlarına gelecek şekilde bırakılır. Evdeki hatta komşulardaki su dolu kaplar boşaltılır. Odaya kedi, köpek gibi hayvanların girmemesine dikkat edilir. Girerse ölenin hortlak, goncaloz olduğu söylenenler arasındadır (Durdu, 2004, s.252).

Adana

Ölünün çenesinin bağlanmazsa içine şeytan gireceğine inanılır (K.55, K.64, K.68, K.79, K.80, K.88, K.90, K.107, K.109).

Biri öldüğünde yüzü kararmışsa Azrail'in onu çok hırpaladığına inanılır (K.38, K.173, K.174, K.175, K.176, K.177, K.178, K.179).

Ölen biri hiç hırpalanmamış ve gülümser bil halde ise Azrail'in ona iyi davrandığına inanılır (K.24, K.60, K.69, K.70, K.88, K.99, K.101, K.102).

Akşam ölenin cenazesi ertesi gün defnedilir. Ölen kişinin üzerine demirden bir alet konursa şişmeyeceğine inanılır (K.27, K.36, K.57, K.58, K.60, K.65, K.68, K.79, K.89, K.104, K.130).

Ölmek üzere olan kişiye zekâret denir. Zekâret olan insan, eziyet çekiyorsa günahlarının bedelini ödediğine inanılır (K.37, K.55, K.64, K.68, K.79, K.80, K.88, K.90, K.107).

Gözü açık kalan ölünün gözünün arkada kaldığına inanılır (K.42, K.46, K.63, K.66, K.71, K.98, K.100, K.162, K.173).

Gözü açık kalan ölünün arkasından birini daha götüreceğine inanılır (K.32, K.37, K.57, K.59, K.60, K.69, K.73, K.76, K.80, K.88).

4.3.3. Ölüm Sonrası ile İlgili İnanışlar

Tarihten bilindiği kadarıyla, “Göktürkler dönemimde, cenaze merasimlerinde, devletler taziye için elçiler gönderdikleri gibi, heykeller de göndermekteydi: Bilge Kağan öldüğünde Çin İmparatoru, taziye için bir elçi grubunu göndermişti. Bilge Kağan ve Kültigin için yapılan anıtlarda, çok sayıdaki ulus, taziyelerini sunmak ve cenaze törenine katılmak için heykeller yollamışlardı. Pien-i Tien, Türklerin cenaze törenlerinde tüm erkek ve kadınların süslü ve gösterişli elbiseler giydikleri ve mezarın yanında toplandıklarını yazar. Ancak, Kuzey Çin’de devlet kuran, Hun boylarından Shih-Lo cenaze töreninde insanların sıradan elbise giymesini, törenin sıradan bir gün gibi yaşanmasını istemişti” (Bekir, 2007, 697).

Türk Dünyası

Gagavuzlarda;

Bir insan ölünce, gökten bir yıldız kayar.

Evden bir ölü çıkınca dış kapının eşiğine bir tas su ile bir peşkir konulur ve bu kırk gün orada tutulur ki ruh gelip elini yıkayıp, temizleyebilsin.

Ölünün çıktığı odaya, dokuzuncu gün bir bardak su ile bir lokma ekmek konur ki ruh o gün gelip karnını doyurabilsin.

Ruh, kırk gün çıktığı evin içinde dolaşır. Bu sürede, sevdiği bir kişinin de canını alabilir.

Ölünün geçtiği sokaktaki evlerin kapı ve pencereleri kapatılır ki, ölünün ruhu oradaki bir eve girip, birinin canını almasın.

Ölünün çıktığı eve su getirilirken kazanın içine nane konulur ki kötü ruhlar orada barınmasın.

Musalla taşında tabutun yanına bir demir eşya konulur ki, kötü ruhtan korunsun.

İnsanın ruhu soluk veya ateş şeklinde ortaya çıkar.

Ölü iyi yıkanır, Allah'ın huzuruna temiz çıkar.

Ölünün yıkandığı suya basılırsa, ayaklarda hastalık oluşur.

Cenazenin defninden sonra, ölenin evine dönülür. Eve girerken ateş üzerinden atlanır ve eller ateş üzerinde tutulur. Böylece ruhlar temizlenmiş olur.

Gagavuzlarda kefen yoktur. Ölü çamaşırları ve en yeni takım elbisesi, ayaklarında en temiz giysileri ile tabuta konulur, yanına da şapkası bırakılır. Ayakları bileklerinden bağlanır. Bu ip sonra bir ailenin evine veya ağılına atılırsa, o aile darmadağın olur.

Ölünün ölçüsünün alındığı ip ile elinde bir tüy alan haberci, menziline çabuk ulaşır, almazsa savsaklar.

Tabutta üç küçük delik vardır ve taban tahtaları da aralıktır. Bu öteki dünyada hayatın var olduğunu simgeler.

Ölünün öteki dünyada aç kalmaması için, tabutun içine yiyecek maddeleri konulur. Ayrıca öbür dünyadaki vergilerin ödenebilmesi için de bir miktar para konulur.

Birisi ölünce, evinin yanında bir dal hazırlanıp, üzerine elbiseleri, ayakkabıları, mumlar, çikolata, meyve, peşkir, kolaç (yumruk büyüklüğünde bir tür ekmek) vb. konulur ki öteki dünyada, diğer ölülerin yanında varlıklı, zengin görünsün.

Ölü evinde “Merdiven Kolacı” yapılır. Bu öteki dünyada yüksek dağların geçilmesinde yardımcı olması içindir. Bu da ölünün dalına bağlanır.

Ölenin hayrına, tüm eşyaları, giysileri fakirlere dağıtılır.

Cenaze mahallindeki çocuklara para dağıtılır. Bu ölenin dünyadaki borçlarının ödenmesi içindir.

Ölü evinde hemen bir kurban kesilir. Onun etinden pişirilen yemek, cenaze defninden dönenlere yedirilir (Nasrattınoğlu, 2006, s. 324, 325)

Avarlarda ölümü haber verecek kimse, papağını ön tarafa doğru düşürür yavaş yavaş yürür yüzü yere eğiktir. Böyle kimselerin ölüm habercisi olduğu anlaşılır. Dağlı halklarda da ölünün üçü, yedisi, yirmisi, kırkı, elli ikisi, sene-i devriyesi yapılmaktadır. Ancak bu uygulamalar bilhassa Avarlarda bölgelere (köylere) göre değişiktir. Kumuk ve Avarlarda “ölü helvası” daha mevta defnedilmeden kavrulur, defnedilinceye kadar dağıtılır (Kalafat, 1998, s. 68).

Kıbrıs'ta ölü, genellikle sabaha kadar yakınlarınca beklenir. Ölen kişi eğer kadın ise cesedin şişmemesi inancı ile göbeğine bir makas, erkek ise kara saplı bir bıçak

konur. Bazı yörelerde bıçak ve makas koyma geleneği sadece beklenilmeyen ölüler için yapılır. Cesedin bulunduğu odaya kedi girmemesine büyük önem verilir. Kedi, ölüyü atladığı takdirde hortlayacağı inancı hâkimdir. Eskiden ceset yıkanıp kefenleneceği zaman kadınların el ve ayaklarına kına yakılıyordu. Şimdilerde ise buna rastlanmıyor artık (Veziroğlu, 1976, s. 7762).

Anadolu

Samsun'da Dünyada herkese kötülük yapan kişileri öldükten sonra toprak kabul etmez. Onlar Kaf dağının ardına giderler. Cenaze günü, cenaze defnedilinceye kadar birisi yıkanır saçı kepek basar. Yıkanmak için defin işlemi beklenmelidir. Tuzaklı Köyü'nde mezarlığa yeşil bir ışık (nur) indiği görülmüştür. Büyükkolpınar Köyü'nde doğum esnasında ikiz çocuklarıyla beraber ölen bir kadının öldüğü gece mezarına nur indiği görülmüştür. Mezara su konulur. Ölü'nün ruhu gece kalkar bu sudan içer. Ya da o sudan civardaki kuşlar içer, ölüye rahmet olur (Şişman, 2002, s. 462).

Balıkesir'de cenaze evden dışarı çıkarılmadan önce, bulunduğu odanın kapı eşiğinde günlük yakılır. Kefeni biçilir. "Devir"i sürülür. Kefen, beyaz bezden olur. Birçok kişiler önceden kefenliklerini alıp hacca gidenler aracılığı ile Mekke'deki zemzem suyuna batırıp hazır ederler. Devir sürme işlemi, reşit iken ölenler için yapılır. Bu işlem, ölünün kılmamış olduğu namazlar, tutmamış olduğu oruçlar karşılığında dağıtılacak parayı sanki katmerleyip çoğaltmaca yarayacaktır. Birkaç imam, karşılıklı oturup "veheptü, kabultü" diyerek, bir çıkın içindeki parayı elden ele devrederler. Böylelikle her verilip alınışta paranın bir kat arttığı farz olunur. "Alt üst parası" denilen bu para, sonunda imamlara ve fakirlere dağıtılır. Birçok kişiler daha sağlıklarında bu parayı hazırlayıp sağlam bildikleri bir kişiye emanet ederler (Tuğrul, 1973, s. 6756).

Van Karahan'da kişi eğer cuma günü ölürse, ölmek için en uygun zamanı seçmiştir. Cuma günleri, Müslümanların kutsal günleridir. Bu kutsal günde ölenlerden meleklerin soru sormayacaklarına inanır köylüler. Cuma gününün bu özelliğinden yararlanmak için de perşembe günü ölenleri akşama değin gömmezler ve güneş battıktan sonra gömerler ki, ölü cuma günü ölenlerin eriştiği yüceliğe erişsin. "cumaya teslim oldu" diyorlar, böyle gömülenler için. Cuma'ya teslim olan ölülerden de hesap sorulmazmış inanışa göre (Tan, 1965, s. 3712).

Samsun'da cenaze olan mahallede o gün çamaşır yıkanmaz. Cenaze olan evde yemek yenilmez. Tuzaklı ve Gölalan köylerinde ölüye hemen abdest aldırılır. Yıkanıp kefenleneceği ana kadar bu abdestle bekletilir. Bu hadiseye "abdest verme" denilir.

Tuzaklı, Gölalan, Ataköy ve Toybelen gibi yerli köylerinde ölünün kılamadığı namaz ve tutamadığı oruç karşılığında belli bir para ölü sahipleri tarafından fakirlere dağıtılır. Bu işi bir imam düzenler. Paranın küçük bir bölümü dağıtılan insanlarda kalır, büyük bölümü ise tekrar cenaze sahiplerine iade edilir. Bu işe halk arasında “devir işlemi” denilir (Şişman, 2002, s. 464).

Van Karahan’da ölüm olayı gece olmuşsa ölüyü hemen evinden alıp camiye götürürler. İslâm inancana göre Allah’ın evidir cami. Ölünün camiye götürülüşünün nedeni, gece sabaha defin ölünün yazıklarının (günahlarının) bağışlanmasını sağlamaktır. Allah’ın evi camiye konan ölü, sabaha değin yazıklarının bağışlanması için Allah’a yalvarır. Allah da evine gelen bu konuğun yazıklarını bağışlar. Böylece ölü yazıklarından temizlenmiş olur. Gece ölene büyük saygı gösterilir bu yüzden (Tan, 1965, s. 3712).

Sivas’ta ölünün üzeri soyulur. Ölüyü soymak sevap olarak bilinir. Ölünün elbisesi kolay çıkmayacak gibi ise, zahmet verilmemek için, gömleği önden makasla kesilir. Çünkü ölünün; “Beni incitmeden soyun, Azrail’in pençesinden çıktım.” dediğine inanılır. Ölünün üzerinden çıkanlara “soyha” denir. Ölüyü soyarken, zahmet veren olursa, ölü soyguncusuna benzetilebilir, bunun için çok dikkatli ve incitmeden üzerindeki çıkarılır. Ölünün çenesi, katlanmış bir tülbentle çenesinin altından geçirilerek başının üzerinden bağlanır. Elleri iki yanına getirilir. Ayak başparmakları da birbirine bağlanır. Böyle yapılırsa, ölünün gözlerinin kapanacağına inanılır. Ölünün üzerine bir çarşaf örtülür. Şişmesin diye üstüne bıçak, makas gibi demir akşamlı bir eşya konur. Evin pencereleri açılır. Cenaze kalkınca yatağı hemen toplanır ve yerine; ağırlığı yerde kalsın diye ağır bir taş ve bir sahan un koyarlar. Cenaze kalktıktan sonra bu un fakire verilir. Ölünün ayakkabıları bir fakire verilir ki darlığı gitsin (Üçer, 2002, s. 510).

Adana

Demirin koruyucu özelliği nedeniyle ölünün üstüne konur. Şişmesin, ölünün yanına şeytan gelmesin diye ölünün üstüne bıçak konması gerektiğine inanılır (K.30, K.31, K.32, K.38, K.39).

Sevdiği ölülerin ruhunu anmak, selamlamak, rahatlatmak için buhur yakılması gerektiğine inanılır (K.47, K.146).

Buhur yakıldığı zaman sevdiklerimizin ruhunun odaya dolacağına inanılır (K.111).

Buhur yakıldığı zaman ölünün ruhunun yaşadığı yerden tamamen gideceğine inanılır (K.72).

Ölünün ardından tütsü yakılırsa öbür dünyaya, ahrete iyi gideceğine inanılır (K.27, K.40, K.44, K.49, K.60, K.68, K.79, K.80, K.88, K.90, K.107, K.109).

Ölen kişilerin arkasından buhur yapılırsa yanlarına yoldaş olacağına inanılır (K.82, K.88).

Cenazede mevlit okunurken “Mis gibi amber kokar” dendiğinde buhur yakılır. Kokusu ortalığa saçılır (K.30, K.31, K.32).

Ölüye sevap olsun diye buhur yakılır. Yaşayan insanların ona karşı görevi olduğuna inanılır (K.23, K.125, K.135, K.149, K.159, K.179, K.180, K.184, K.185, K.189).

Gece ölen kişinin üzerine sabaha kadar bıçak konur (K.36).

Ölülerin üstüne metal cisimler, demir bırakılır. Ölünün üzerine çelik bıçak konursa ölünün şişmesinin gecikeceğine veya önleneceğine inanılır (K.30, K.43, K.47, K.52, K.53, K.54, K.55, K.56, K.58, K.59, K.108, K.123, K.126, K.127, K.128, K.129, K.130, K.131, K.132, K.133, K.136, K.139).

4.3.3.1. Yıkama ve Kefenleme

Yıkama

Eski Türkler

Eski Türklerin ölülerini İslamiyet’te olduğu gibi yıkayıp temizledikleri, ‘eşük’ ismi verilen kefenlere sardıktan sonra tabuta koydukları sonra da bir araba ile mezara götördükleri kaynaklarca ifade edilmektedir (Günay-Güngör, 2007, s. 114; Özarslan, 2002, s. 227).

Anadolu

Kadın yıkayıcı, kadın ölüyü; erkek yıkayıcı erkek ölüyü yıkar. Yıkama yapılan mekânda çok sayıda insan olmaz. Genellikle avluda veya daha uygun bir yerde yıkama yapılır. Kullanılan suyun ılık olmasına dikkat edilir. Yıkama yapanlar iki kişiden dört kişiye kadar olabilir.

İslam inancına göre ölünün yıkanması gerekir. Bunun için, ölü teneşir üzerine veya yüksekçe bir yere sırt üstü yatırılır. Sonra ölüye abdest aldırılır. Abdeste önce yüzden başlanır, ağzına ve burnuna su verilmez; parmağa sarılı bir bezle dudaklarının

içi, dişleri ve burun delikleri ıslatılır. Kolları yıkanır, başı meshlenir, ayakları yıkanır. Abdest bittikten sonra üzerine ısıtılmış su dökülür, saç ve sakalı baş ve bedeni iyice temizlenir. Sonra sol tarafına çevrilerek sağ tarafı, sağ tarafa çevrilerek sol tarafı yıkanır. Yıkayıcı, ölünün karnına yavaşça dokunarak ölünün vücudundan bir şey çıkarsa onu da yıkar. Ölüyü yıkarken her organı üç defa yıkamak sünnettir. Ölünün tırnak, saç ve sakalı kesilmez. Erkek ölüyü erkek, kadın ölüyü kadın yıkar. Kadın, ölen kocasının cesedinin yıkayabilir; ancak erkek ölen karısının cesedini yıkayamaz (Durdu, 1998, s. 78).

Tunceli’de cenaze yıkanırken aile fertleri tek tek birer tas su dökerler (Kalafat, 1999, s. 251).

Balıkesir’de cenaze evden götürüldükten sonra, yıkama işinde kullanılan kaplar ters kapatılır ve üzerlerine birer taş konur. Bu taşlar bir süre öylece kalır (Tuğrul, 1973, s. 6757).

Adana

Kalafat’a göre “Cenaze’nin yerine su konulması ‘su kültü’ ile izah edilebilir.” Kazanının ters çevrilmesi ile halk diğer âleme mesajlar verir. Olacak bir olayın olmaması dileğini iletir. Ölüm olayının, yerini yaşamaya bırakması istenilmiş olur (Kalafat, 1996, s. 51).

Adana’da cenazenin yıkandığı evdeki bütün sular dökülür. Ayrıca mevtanın ruhunun içeceği düşüncesiyle eve su konulur. Bazı yörelerde de mezarının başına ekmek ve su konulur (Kalafat, 1999, s. 251).

Adana’da cenaze yıkanılan yer, mevtanın ruhunun her akşam gelip ziyaret edeceği inancıyla burası dokuz gün süreyle aydınlatılır (Kalafat, 1999, s. 258)

Su konulan kazan ölü yıkandıktan sonra ters çevrilir, altına bir bardak dolusu su konulursa ölen kişinin suyu içeceğine inanılır (K.54, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.127, K.128).

Ölü yıkanırken üzerinde altın dişi de dâhil hiçbir şey bırakılmaz (K.36, K.41, K.50, K.55, K.59, K.60, K.66, K.74, K.82, K.150, K.160).

Bu su üç gün boyunca kazanın altında bırakılırsa ölen kişinin gözünün arkada kalmadığına inanılır (K.1, K.2, K.5, K.8, K.45, K.72, K.84, K.85, K.89, K.90).

Cenazeyi yıkamada kullanılan kabın yere konmasının günah olduğuna inanılır (K.106).

Ölüyü yıkamada kullanılan suyun artanıyla el yüz yıkamanın sevap olduğuna inanılır (K.82).

Ölü yıkandıktan sonra ölünün güzel kokması için üzerine buhur yakılması gerektiğine inanılır (K.6, K.45, K.56, K.57, K.67, K.79, K.80, K.112, K.118).

Kefenleme

Türk Dünyası

Hun Türkleri ölen atalarını boy beylerini gömerken altın sırmalı elbiseler giydirip altın ve gümüş işlemeli iç içe iki tabutun içine koyarlardı. Kumaş ve kürkle örtülen tabut iki katlı mezara gömülürdü (Kalafat, 2006, s. 194, Artun, 2013, s. 227).

Türklerin eski tarihlerden beri kefen kullandıkları kanıtlanmıştır. Kaşgarlı, ölü beylerin ve hanların üzerine örtülen bir kumaş olarak esük kelimesini vermektedir. Bu kelime Minusink Yazıtı'nda bulunmaktadır. Bir ölü, Arkadaşlarım, beni kefen içinde gömdünüz," şeklinde seslenir. L. Bazin, esük kelimesini Orhun Yazıtlarında ilk okuyan olmuştur: cenaze kefenini getirdi ve onu dikti. Bazen ölüye özenle en güzel elbiselerini giydirirler, kemer ile yayı beline sararlardı (Roux, 1999, s. 241).

Uygurlarda, ölen kişi giysileriyle gömülürken İslâmiyet'ten sonra ölüyü temizleyerek kefene sardıktan sonra defnetmek yaygın hâle gelmiştir (Rahman, 1987, s. 311).

Azerbaycan ve kuzey Mezopotamya Türklerinde birçok yerde olduğu gibi kefen bezine makas vurulmaz. O yırtılarak biçilir. Ayrıca kefen bezinin kenarından yırtılarak çıkarılan bez parçası ile ölünün ayakları bağlanır (Kalafat, 1999, s. 244).

Anadolu

Ölünün yıkanmasından hemen sonra kefenlenmeye geçilir. Kefen, kadında ve erkekte değişik biçimde hazırlanır. Kadın kefeninde daha fazla parça kullanılır. Kefenleme işlemi yapılırken kefenin içine ve dışına farklı farklı kokular dökülür.

İslam'da kefen üç çeşittir.

a) Sünnet kefeni: Erkekler için gömlek, izar ve lifafe olmak üzere üç kattır. Boyun kökünden ayağa kadar uzanan gömleğin yeni ve yakası yoktur. İzar ve lifafe baştan ayağa kadar uzanır. Lifafe, izar ve gömleğin üzerine giydirilir. İzardan biraz daha uzun tutulur. Kadın kefeninde ise bunlara ek olarak baş ve göğüs örtüsü kullanılır.

b) Kifayet kefeni: Ölen kişinin maddi durumunun bozukluğuna paralel olarak kifayet kefeni ile yetinilebilir. Bu kefen izar ve lifafeden ibaret olup ölen kadınsa

bunlara ek olarak başörtüsü dâhil edilir.

c) Zaruret kefeni: Zorunluluk halinde ölü, ne bulunursa onunla kefenlenir.

“Kefen hazırlandıktan sonra tütsülenir.” Sünnet kefen şöyle yapılır: “Önce lifafe yayılır. Onun üzerine izar konur. Daha sonra ölüye kefen gömleği giydirilip izarın üzerine konur. İzar önce ölünün soluna, sonra sağına sarılır.” “Lifafe de sağa ve sonra sola sarılır. Ayaklarının altından ve başının üstünden bağlanır.” (Durdu, 1998, s. 78).

Amasya’nın bazı yerlerinde kefen makasla değil, abdestli bir kimse tarafından bıçakla biçilir. Sapanca-Sakarya’da cenaze üç parçadan fazla kefenle kefenlendirilir (Kalafat, 1999, s. 244).

Bolu’da çocuk öldüğü zaman, eski bir çarşafa kefenlenmektedir. Böylece yeni çocukların ölümünün önleneyeğine inanılır. Çankırı’da cenaze defnedilirken, kefene yağmur düşmesi halinde cenaze için hazırlanan kefenin bir parçasının akarsuya atılması gerektiğine, aksi halde kuraklık olacağına inanılır. Çankırı’da cenazenin kefeninin artan kısmı kesinlikle saklanılmaz. Bu parçaya soğan konulması halinde ise, mevtanın ıstırap çekeceğine inanılır (Kalafat, 1999, s. 252).

Adana

Özellikle yaşlıların, kefen bezlerinin içine güzel kokması için üzerlik koyarak hazırlamasının sevap olduğuna inanılır (K.20, K.22, K.49, K.50, K.54, K.61, K.71, K.81, K.89, K.157, K.158).

Ölen kişi kefenlenirken buhur yakılır ve üzerine tutulur. Bunu ölünün güzel kokacağına inandıkları için yakarlar (K.56, K.59, K.61, K.63, K.66, K.69).

Ölen kişinin kefeninin üstünde tütsü tüttürürler (K.139, K.140, K.141, K.150, K.151, K.152).

Cenazenin kefenine buhur yapıp üstünde gezdirirlerse Şeytanların cenazeye yaklaşmayacağına inanılır (K.44, K.47, K.57, K.58, K.70, K.78, K.80, K.98, K.118, K.119, K.200).

Ölüye kefen yapılırken makas kullanılmaması gerektiğine inanılır (K.23, K.166, K.167, K.168, K.169, K.170).

4.3.3.2. Cenazenin Taşınması

Türk Dünyası

Hunlarda cenaze iç içe konulan tabutlarla yuğ adı verilen törenlerde yerleşim yerinin dışarısına taşınırdı. Mezarlar üzerlerine taş ve topraklar yığılarak kurganlar oluşturulurdu.

Anadolu

Manisa’da cenaze geçerken yol kenarındakiler saygı olsun diye ayağa kalkarlar. Cenazeyi Fatiha okuyarak selamlamak Doğu Anadolu’da da yaygındır. Trabzon’da ölen kimse aile reisi ise cenaze evden çıkmadan evvel ev, iplikle bağlanır. Böylece evin uğurunun mezara gitmemesinin sağlanıldığına inanılır. Bolu’da ölü için 40 Yasin okundukça ipe bir düğüm atılır. 40 Yasin bitince bu ip mezar taşına bağlanır (Kalafat, 1999, s. 244).

Muğla’da damat evinde ölen kayınpeder veya kayınvalide evin kapısından değil de, penceresinden dışarıya çıkarılır. Cenazenin kapıdan değil de pencereden dışarıya çıkarılarak götürülmesi, ölünün ruhunun geriye dönüp ev halkını rahatsız etmesini önleme inancı ile ilgilidir. Birçok yerde cenaze mezarlığa götürülürken veya cemaat mezarlıktan evlere dönerken doğrudan doğruya mezarlığa veya evlere gelmez, sokaklarda dolambaçlı yollardan gidilir-gelinir. Amaç ölünün ruhuna evin yolunu öğretmemektir. Uygulama bu inançtan kaynaklanmaktadır (Kalafat, 1999, s. 248).

Bursa’da cenaze cemaati mezarlığa giderken dönüp arkasına bakmaz, aksi halde yeni birisinin öleceğine inanılır. Edirne’de, cenaze mezara götürülmek üzere kaldırılırken imam efendinin geriye bakması halinde, bir kimsenin daha öleceğine inanılır (Kalafat, 1999, s. 254).

Bizi böyle bir araştırmaya sevk eden hâdiselerin başına, Malatya’daki bir cenaze alayının giderken kamyonlara binmiş kadınların hep birden ağladığını ve cenaze konvoyuna katılan arabaların uzun uzun korna çaldığını görmemiz oldu. Bu hâdisi İslâmiyet öncesi Türklerdeki Yuğ Törenini hatırlatmakta idi, nitekim daha sonra para karşılığı ağıt yakan ağıtçıların olduğunu öğrenmemiz. Ayrıca mezarın üzerinde kötü ruhların ve kötülüklerin yanması için ateş yakılması ve tabuta ölen kimsenin sevdiği eşyalarının konulup gömülmesi gibi bir birini tamamlayan âdet ve inanışlar İslâmiyet Öncesi Türk Kültürünün izlerinin Malatya’da mevcut olduğunu göstermiştir. Bu âdet ve inanışlar Malatya’nın etnik yapısının derinliğinde çok sağlam Türk karakteri taşıdığının

delili olarak karşımıza çıkmaktadır (Doğan, 1989, s. 102).

Muğla'da tabutu erkekler taşır. Mezarlık yakınsa omuzlarda, uzaksa arabayla götürülür. Tabut götürülürken başkasının kapısına dokundurulmaz; aksi halde o evden ölü çıkabileceğine inanılır. Kadınlar cenaze alayına katılmaz. Tabut taşınırken onun taşındığı yolda yürüyen varsa bekleyerek saygısını gösterir. Cenaze olan köyde, evde uyuyan uyandırılır ki, ölü ağırlığı basmasın. Tabut, kapı önünden geçerken arkasından su dökülür (Durdur, 2004, s. 256).

Adana

Cenazenin taşındığı tabut çok ağırsa ölenin günahının da fazla olduğuna inanılır (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.29, K.71, K.144).

Cenazenin önünden geçilmez geçilirse başına bir uğursuzluk geleceğine; hatta şeytan çarpacağına inanılır (K.52 K.125, K.126, K.127, K.128, K.129, K.130, K.131).

Adetli kadınların cenazeye katılmaması gerektiğine inanılır (K.159, K.184, K.185, K.186, K.187, K.189, K.190).

Cenazenin hızlı götürülmesi gerektiğine inanılır (K.26, K.46, K.160, K.161, K.162, K.163, K.164, K.165).

Cenaze taşınırken dolambaçlı yollardan götürülürse ruhunun evi bulamayacağına inanılır (K.66, K.136, K.148, K.192, K.194, K.195, K.198, K.199).

Cenazenin tabutunu taşıyanların sevap kazanacağına inanılır (K.53, K.55, K.57, K.58, K.59, K.60, K.66, K.70, K.71, K.72, K.77).

Cenaze taşınırken tabut hafif ise ölen kişinin sevabının çok olduğuna, tabut ağır ise günahının çok olduğuna inanılır (K.33, K.46, K.47, K.48, K.49, K.50, K.55, K.56, K.68, K.78).

Cenaze taşınırken “Allah rahmet eylesin.” diyenlerin akıbetlerinin hayırlı olacağına inanılır (K.30, K.32, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44).

Cenaze götürülürken arkasından su dökülmesi gerektiğine inanılır (K.50, K.51, K.52, K.58, K.68, K.69, K.70, K.71, K.72, K.73).

Kırkli kadın cenazeye katılmaz, katılırsa kadını kırk basacağına inanılır (K.37, K.129, K.130, K.131, K.132, K.133, K.134, K.135).

4.3.3.3. Cenaze Namazı

Türk Dünyası

Başkurdistan'da yaygın bir biçimde cenazenin bir yatak içerisinde sedye biçiminde camiye getirildiğini ve musalla taşı yerine bu sedyenin yere konulduğunu gördük. Bu durum “yerden, toprak'tan geldik yine ona dönüyoruz” inancı ile izah ediliyordu. Kırım'da ise, fazla yaygın olmamakla beraber örnekleri görülebiliyor (Kalafat, 1999, s. 247).

Anadolu

Ölünün cenaze namazı, tabutu musalla taşına konulup kılınır. Cenaze namazının kılınması için kişinin Müslüman olması gerekir. Ölen kişinin namazının kılınmasını sağken istemiş olması gerekir. Cenaze namazına sadece erkekler katılabilir. Cenaze namazı genelde hoca tarafından kıldırılır.

Ölen kişinin cenaze namazının kılınabilmesi için, her şeyden önce Müslüman olması ve ölünün yıkanmış olması gerekir. Bunun yanında ölünün vücudunun bütünlüğünü korumuş olması, yani başı ile beraber vücudunun yandan çoğunun olması şarttır. Cenaze namazını topluluk içinde birkaç kişinin kılması da yeterlidir. Tüm topluluğun kılması şart değildir. Cenaze namazını, usulünü bilen herkes kılabilir. (Durdu, 1998, s. 79).

Adana

Cenaze namazı kılmanın büyük sevap olduğuna inanılır (K.42, K.45, K.46, K.57, K.58, K.60, K.63, K.64, K.68, K.91).

Cenaze namazı kılınan ölünün kılınan namazın kendi cenaze namazı olduğunu bildiğine inanılır (K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.31).

İçki içen birinin cenaze namazının kılınmayacağına inanılır (K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.58).

Cenaze namazına kadınların katılmaması gerektiğine inanılır (K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.31, K.32, K.81, K.27).

İntihar edenlerin cenaze namazının kılınmayacağına inanılır (K.111, K.115 K.163, K.164, K.165, K.166, K.167, K.168, K.169).

Cenaze namazı sırasında herkesin ölüye hakkını helal etmesi gerektiğine inanılır (K.71, K.90, K.91, K.92, K.112, K.113, K.116, K.145).

4.3.3.4. Cenazenin Gömülmesi ve Mezarlıkta Yapılan İşlemler

Eski Türkler

Tarih kayıtlarına göre, Göktürklerde ölü gömme törenleri şöyle yapıldı: Ölü önce çadırda bekletilir, oğulları, torunları ve kadın-erkek bütün akrabalarının her biri at ve koyun keserler, bunları ölü çadırının önüne sergileyerek, kesilen hayvanları ölüye kurban olarak sunarlar. Bunu takiben akrabaları, ata binerek çadırın etrafında yedi kez dolaşırlar. İçlerinden birisi çadırın önüne gelip yüzünü bıçakla çizerek yas tutmaya başlar. Kan ile karışık gözyaşı dökerler. Bu hareket yedi kez tekrarlanır (Sarıtış, 2000, s. 363).

Orhun Kitabeleri, yas tutma ifadesi olarak kulak ve saçları kesme âdetinden bahseder. Göktürklerde ölen hakanın mezarına hayatta iken öldürdüğü düşman sayısı kadar heykel dikmek adetmiş. Hazarlar ve Oğuzlarda ölüyü nehir yatağına defnetmek adeti varmış. Hazarlar daha sonra ölüyü yakmaya başlamışlar. Mezar kapatılıp kümbet vaziyetine gelince, ölenin atlarından bazen yüzlercesi kesilip eti yenir, derileri ise sırtlara asılmış. Mezar başına heykel dikmek âdeti burada da görülüyor. İnanca göre ölü bu atlara biner, heykeller de ölüler dünyasında ona hizmet eder. Uygurlarda ölüler silahları alınarak mezarın ortasına dik olarak gömülürmüş (Şener, 2001, s. 61).

Dede Korkut hikâyelerinden anlaşıldığına göre, Oğuzların cenaze ve yas törenleri, biraz İslamlaşmış olmakla beraber Hunlar ve Gök-Türklerin cenaze ve yas törenlerinden farksız olmuştur. Ölünün bindiği atının kuyruğunu keserler, bu atı boğazlayıp aşını verirler, bağıra bağıra ağlarlar, yüzlerini yırtarlar, saçlarını yollarlardı. Oğuz kahramanın “aşımı veriniz” sözü üzerinde duralım. Eski Türkler ölülerine “aş verme” yi en önemli vazife saymışlardır. İlk çağlarda aş doğrudan doğruya ölüye verilir, yani mezarına konulur veya dökülürdü. Manevi kültür geliştikten sonra bu tören “sevabını ölünün ruhuna bağışlamak” üzere fakirlere yemek, helva vermek şeklini almıştır. Bu adet doğulu Müslüman Türklerde “atau” ve “tögüm/döküm” terimleriyle ifade edilmiştir (İnan, 1998, s. 248).

Göktürklerde belli bir tarih tespit edilerek, ölünün sağlığında kullandığı eşyaları ile bindiği atı bir araya getirilerek ölü ile birlikte yakılır. Geriye kalan külleri toplanarak, gömme zamanı geldiğinde gömülerek işlem tamamlanır. Eğer, ölen kişi ilkbahar ya da yazın ölmüşse, cesedi gömmek için, yaprakların sararıp düşmesi, sonbahar ya da kışın ölmüşse yeşilliğin bol olduğu günler beklenir. Bunun arkasından çukur kazılmaya başlanır ve ceset tabutla birlikte gömülür. Ölünün gömüldüğü gün,

ölünün yakınları yeni bir tören, düzenleyerek ata binip bıçakla yüzlerim çizerler ve ağlayarak yas tutarlar. Bu tören, ölünün yakıldığı gün düzenlenen törenin aynısıdır. Gömme işi tamamlandıktan sonra, mezarın önüne taştan yapılmış Balballar konur. Balbalların sayısı, ölünün hayatta iken öldürdüğü insan sayısına göre belirlenirdi. (Öldürülen her bir kişi için bir balbal konurdu. Dolayısı ile balbal sayısı bazen 100’leri, hatta 1000’leri bulurdu.) (Sarıtaş, 2000, s. 363).

Türk Dünyası

Güney Azerbaycan’da ve Aras Vadisi’nde mevtanın sağ ve sol koltuklarının altına iki ağaç konur. Bu ağaçların üzerine Kerbelâ’dan getirilmiş toprakla “La ilahe illallah Muhammedün resulullah” yazılır. İzmir Menemen’de yeni ölen bir kimsenin defni esnasında mezardan kemik çıkar ise, mezarın ayakucuna gömülür ve üzerine para atılır. Kırşehir’de ise kabre atılan paralarla kabrin satın alındığı, mevtanın rahat edeceği inancı vardır. Yerin sahipliliği fikri Irak ve Suriye Türklerinde de vardır. Kırşehir’de cenazenin ağzına akik taşı konulması halinde, mevtanın sorgu-suale kolay cevap vereceğine inanılır (Kalafat, 1999, s. 244).

Türk Dünyası’nın birçok yerinde ulu kişilerin türbelerinden toprak getirerek, öldükleri zaman kendi mezarları üzerine attırma uygulaması vardır. Böylece, mezarda yatan şahsın o toprak hayrına olduğuna inanılır (Kalafat, 1999, s. 245).

Oğuz Boylarından bir Türk boyu olan Baştaşlar’da ölünün giysileri ile gömüldüğünün, Z. Velidi Togan, İbn Fadlan, A. İnan ve R. Şeşen’in çalışmalarından bilindiğini B. Karamaganalı belirtmektedir. Bu arada Tahtacı kadınları ve erkekleri defin merasiminde birlikte bulunur. Tahtacılar da ölü gömüldükten sonra mezarın baş ve ayak uçlarına yukarı kısmı geniş ve yuvarlak alt kısmı dar birer tahta dikilir. Bunların uçlarına birer çivi çakılır. Ölünün kullanılmamış örtülerinden mendillerinden ve kefeninden dar ve uzun parçalar kesilerek bir yün ipe dizilir ve bu tahtalar arasına bağlanır. Altay Şamanizm’inde bir ucunda sırık diğer ucu yere çakılı bir kazığa bağlı olan ip üzerinde kızıl ve yeşil kumaşlar atılarak “Tuğ” yapılır. “Bu Tuğ Cebrail tarafından gökten Fadime anamıza indi” derler. Oğuzlar yaslı çadır önüne bayrak asarlar (Kalafat, 1999, s. 246).

Anadolu

Anadolu’nun birçok yerinde olduğu gibi Bala’da da definden sonra mezar kapatılırken toprak atılan kürek elden ele alınmaz, muhakkak yere konulup yerden

alınmasının doğru olacağına inanılır. Edirne’de küreği elden alanın öleceğine inanılır. Evren-Ankara’da cenaze mezara götürülürken 7 ayrı yerde muhakkak durulur. Edirne’de ise, cenaze muhakkak evinin önünden geçirilir. Bu uygulama Niğde’de vardır. Çankırı’da öldüğü yere defnedilmeyen cenazenin defnedileceği yere, öldüğü yerden toprak götürülür. Konya’da cenazenin kalktığı yere Karadeniz’de olduğu gibi ufak bir taş konur. Karay Türklerinde dünyanın neresinde ölünürse ölünsün, mevta Kırım Bahçesaray’daki Kutsal Balta Tiymez mezarlığına getirilmesi inancı vardır (Kalafat, 1999, s. 245).

Mezara ölü ile birlikte bazı eşyaların konulması Tunceli yöresi Alevî Zazalarında da görülmektedir. Ruhun bedenden çıktıktan sonra hayatın devam edeceği “öteki dünya” inancının bir tezahürüdür. Eski Türk dininde de vardır. Ölümler silahları ile gömülüyorlardı. “Gözünü toprak doyursun” deyişi, Anadolu, Azerbaycan, Kuzey Mezopotamya ve Kırım’da genelde hırslı insanlara, onlar hayatta iken söylenir. “Ölü toprağı” ile ilgili birçok inanç daha vardır. Mevtanın ardından çok ağlayan yakının üzerine soğukluk getireceği inancı ile mevtanın mezar toprağından alınarak o kişi farkına varmadan sırtına serpilir. Bazen “ölü toprağı”nın derin uyku yapacağı inancı ile hemen uyanmaması istenilen insanların üzerine serildiğini biliyoruz. Yatır mezarlarından alman toprağın şifa olduğuna da inanılır. Ayrıca mezarın kazılmasında kullanılan kürek ve kazmanın kullanış süresi, yere konuluş biçimi ile ilgili inançlar da vardır (Kalafat, 1999, s. 246).

Tahtacılar da ikinci namazından sonra ölünün defnedilmesi cihetine gidilmez, ertesi güne bırakılır. Buna “ölünün gecelemesi” denir. Böyle hallerde “zâkir”ler sabaha kadar saz çalarlar, beyit okurlar. Ölü için “üç katlı” kefen alınır. İlk iki kefen ölüyü enden ene ve boydan boya sarar, üçüncü kefen “yakasız gömlek”tir ve buna “iç kefen” denilir. Bu boyundan dizlere kadardır. Ölünün baş kısmı dışarıda kalır. Buna “sır örtüsü” denir. Akşam güneş batmaya yüz tutunca, Anadolu halk inançlarında dışarıda yapılacak birçok işlemde vazgeçilir. “Yer mühürlendi”, “yer bağlandı”, “yer morardı” denilir. Defin yapılmadığı gibi, fidan da dikilmez. Bu inancın derinliklerinde “güneş” ve “yer-su” kültürlerinin izleri vardır (Kalafat, 1999, s. 248).

Samsun yöresinde cenaze defnedilirken boş bekleyen tabut ters çevrilir. Bu iş yakın zamanda birisinin daha ölmemesi için yapılır. Yine yörede mezar doldurulurken bir kişi en az üç kürek toprak atar. Daha sonra küreği yere bırakır. Ondan sonra toprak atacak kişi küreği yerden alır. Yani kürek elden ele verilmez (Şişman, 2002, s. 464).

Adana

Bazı yerlerde ikinci ezanı sonrasında defin yapılmaması gerektiğine, ertesi gün defnedilmesi gerektiğine inanılır (K.107, K.162, K.163, K.164, K.165, K.166, K.167).

Cenazenin bekletilmemesi gerektiğine; hemen defnedilmesi gerektiğine inanılır (K.13, K.32, K.37, K.39, K.43, K.51, K.56, K.58, K.63).

Daha günahkâr olduğuna inanıldığı için kadının mezarının göğüs seviyesine kadar kazılması gerektiğine inanılır (K.37, K.193, K.194, K.195, K.196, K.197, K.198, K.199).

Ölü defnedilirken küreğin elden ele verilmemesi gerektiğine inanılır (K.4, K.5, K.13, K.31, K.37, K.41, K.43, K.49, K.51, K.54, K.55, K.58, K.63).

Definde kullanılan küreğin sapı sıyrılmazsa o evden başkalarının da öleceğine inanılır (K.9, K.10, K.32, K.33, K.40, K.41, K.42, K.43, K.140).

Ölüyü gömme işlemi bittikten sonra kürek ters çevrilir küreğin üstüne ve mezarın tamamına su dökülür (K.5, K.6, K.7, K.37, K.38, K.39, K.90).

Mezara dikilen tahtaya ölünün kafasını vurarak öteki dünyaya geldiğini anladığına inanılır (K.21, K.22, K.23, K.64, K.66, K.69, K.86).

Ölü, defnedilirken Kuran okunması gerektiğine inanılır (K.21, K.26, K.29, K.34, K.37, K.39, K.56, K.57, K.61, K.63).

Ölü, defnedilirken Yasin okunması gerektiğine inanılır (K.22, K.23, K.64, K.66, K.69, K.86, K.88).

Ölü defnedilirken dua edilmesi gerektiğine inanılır (K.23, K.64, K.66, K.69, K.86, K.99, K.135, K.137).

Hocanın talkımından sonra ölünün cennete mi cehenneme mi gideceğini bildiğine inanılır (K.4, K.191, K.192, K.193, K.194, K.195, K.196, K.197, K.198, K.199, K.200).

Cenaze katılanlar dönüşte yeşillikleri evlerine getirirlerse uğursuzluk olacağına inanılır (K.39, K.44, K.57, K.62, K.76, K.83, K.92, K.97, K.101, K.106, K.144, K.159).

Bazıları, ölüyü mezara tabutla da koyabileceğine inanılır (K.3, K.17, K.24, K.35, K.36, K.38, K.39, K.44, K.59, K.116, K.178, K.195).

4.3.3.5. Defin Sonrası

Türk Dünyası

Göktürklerde kurban töreninde kesilen atın başı, bir balbalın üzerine asılırdı.

Balballar üzerine ölünün resmi ve hayatta iken geçirdiği savaşları sembolize eden insanları yolculuklarına uğurlama törenleri için de geçerliydi (Sarıtış, 2000, s. 363).

Eski Türklerde ayrıca mezarlara bayrak asma geleneği vardır. Bu gelenek Anadolu’da da görülmüştür. (Özellikle evliyaların ve büyük kişilerin mezarlarında) Mezarlara bazı Türkler bayrak veya bez asmışlar; daha eski proto-Türk geleneklerini saklayan Türkler ise, at perçemli tuğlar asmışlardır. Bazıları da yalnızca ölü veya yas evine asmışlar. Eski Türkler ölülerine “aş vermeyi” en önemli görev sayar ve yoğ töreni dedikleri törenler düzenlerlerdi. İlk çağlardan aş doğrudan doğruya ölüye verilir; yani mezarına konulur veya dökülürdü. İslamiyet’in Türkler arasında yayılmasından sonra bu tören “sevabını ölü ruhuna bağışlamak üzere fakirlere yemek, helva vermek” şeklini almıştır (Durdu, 1998, s. 71).

Anadolu

Balıkesir’de gömme işi bitince imam bir dua okur. Dua sonunda “Fatihah!” der. Kabir başında bulunanlar Fatihah okuduktan sonra ölünün yakınlarına dönerek: “Hüküm Allah’ın” derler ve mezarın başından hemen ayrılırlar. Ölü reşit kişi ise imam kabir başında kalıp telkin verir. Bu telkin, o akşam mezara gelip birtakım sorular soracak olan “sorucu melekler” e verilecek cevapları ve ahret ödevlerini ölüye hatırlatmak içindir. Yeni gömülen ölüyü sırtlanların mezardan çıkaracağına ve sırtlayıp götüreceğine inanılır. Sırtlanın sırtının tekne gibi oyuk olduğu kanısı vardır. Ölüyü böyle bir saldırıdan korumak için küçük bir saksıya katran doldurulup mezarın başucuna konur (Tuğrul, 1973, s. 6767).

Çekerek-Sakarya’da yeni defnedilen cenazenin kefeninden bir parça koparılarak başucuna bağlanması halinde, yağmur (rahmet)’un kabre ineceğine inanılır. Bu inanç Altındağ’da da vardır ve iyiye yorumlanmaz. Cenazelerden sonra camilerde helva dağıtılır. Akyurt-Ankara’da mevtanın yedinci günü helva yapılıp dağıtılır. Mevtanın açılacağına inanılan ağzının böylece kolay açılmasına yardımcı olacağına inanılır. Kazan Ankara’da cenazeye telkin verildikten sonra hocaya “Telkin tabağı” verilir. Bu tabakta muhtelif yiyecekler ve helva vardır. Telkin tabağı verilmez ise mevtanın cehennemde ayaklarının yanacağına inanılır (Kalafat, 1999, s. 251, 252).

Sinop’ta, cenazenin defninden gelen kişiler evlerinden evvel ahır ve tuvalet gibi yerlere uğrarlar. Azerbaycan’a defin için Kabristan’a gidilen yoldan değil, başka yoldan geri dönülür. “Bu yol artık iyi yol değildir” inancı vardır. Son yolculuğuna çıkmış kimsenin ruhu rahat bırakılmalıdır. İnsanların ölünce gidecekleri iki menzilleri vardır.

Bunlar, cennet ve cehennemdir. Kimin nereye gideceğini sadece Allah bilir. Cenazede siyah giyilir. Cenazede saç yanmak, yüze toprak atmak, yüzü tırmalamak, elbiseleri ters giymek âdet ve inançları vardır. Amasya’da definden sonra ölünün ruhu için kırk Yasin okutulur. Giresun’da cenaze başında telkin yapan hocanın ölen kişinin öldüğünün farkına vararak onun sesini ve feryadını işittiğini; ama hocanın bunu kimseye söyleyemediği inancı vardır (Kalafat, 1999, s. 254).

Cenazenin gömülmesini takiben mezarlıktan dönenlere, cenaze evinde yemek verilir. Bu yemeklerin çoğu komşular tarafından hazırlanarak cenaze evine getirilir ve içinde et olmayan yemeklerdir bunlar. İlk gün verilen yemeğe “yas yeri” denir. Mürebbi o yemekte öncelikle dua ederek ölü sahipleriyle niyazlaşır. Yemek sonrası her kapta bir lokma bırakılır ve buna bir parça da ekmek ilave edilerek ertesi güne kadar yıkamadan bekletilir. İnanişâ göre ölen bundan yiyecektir. Aynı geleneğin bir varyantı Kaz Dağı Tahtacılarında vardır (Durdu, 2004, s. 258).

Samsun’un Demircisu Köyü’nde ölen kişilerin mezarına şişe ile su konulur. Bu su ölüye rahmet olur. Cenaze yıkılırken ceset titremeden öylece durursa yakında başka bir cenaze olmayacak demektir. Eğer titirse peşinden bir cenaze daha olacak demektir. Cenaze evde yalnız bırakılmaz. En az iki kişi bekler. Eğer beklenmezse ölü defin işleminden sonra mezarda hortlar. Defin için salı ve cuma günleri makbuldür. Cenaze defnedildiği akşam etrafta bir sükûnet olursa ölü günahsızdır. Eğer kurtlar ulur, köpekler havlar, gürültü çok olursa ölü günahkârdır (Şişman, 2002, s. 463).

Adana

Cenazenin gömülmesi bittikten sonra cemaatin bir bölümü cenaze evine gider. Baş sağlığı dileğinde bulunur. Baş sağlığı mezarlıkta da dilenebilir. Eve gelen insanlara, ev sahibi veya komşularca hazırlanan veya hazırlatılan yemekler ikram edilir. Cenazenin dini işlemlerini yürüten hoca da eve gelir (K.11, K.13, K.28, K.29, K.30, K.31, K.32, K.33, K.41, K.42, K.43, K.44, K.45, K.99, K.100, K.101, K.102, K.103, K.104, K.110, K.111, K.112, K.113, K.114, K.136, K.137, K.148, K.149, K.150, K.160, K.161, K.162).

4.3.3.6. Cenaze Evi

Ailenin erkek ve kadınları tarafından sunulan koyunların ve atların ve diğer durumlarda öküz ve atların kurban edilmesi törenlerini de içermektedir ve bu kurban

törenleri çadırların önünde yapılmaktadır. Pien-yi-tien’de şu bilgiler yer almaktadır: “Her iki cinsten oğullar, yeğenler ve akrabaların her biri bir koyun ve bir at kesip bunları kurban şeklinde sunar gibi çadırın önüne sermektedirler.” Aile genişse kurbanların sayısı da yüksektir. Bu durumda, çok sayıda hayvandan söz eden Çinliler doğrulanmaktadır (Roux, 1999, s. 147, 148).

Türk Dünyası

Ölü aşı dökmek, lokma vermek, yas yemeği vermek aynı amaç ve aynı mahiyetli inancın ürünüdürler. Farklı boyutlarda da olsa Kırım’da, K. Kafkasya’da ve Kuzey Mezopotamya Türklerinde de görülür. Böylece ölenin ruhunun rahatlayacağına yiyenlerin iyi temennilerinin dua olarak ölüye ulaşacağına inanılır (Kalafat, 1999, s.244)

Kıbrıs’ta Bazı bölgelerde ise ölü gömüldükten sonra isteyen kurban keser. Buna kabir kurbanı denir. Ölünün kırkinci günü de yemek pişirilir ve fakirler davet edilerek yedirilir. Kimi bölgeler ise bunu ölümden sonra gelen ilk cuma günü yapar. Kimi bölgeler de hem ilk cuma hem de kırkinci günü yapar Özellikle bu günlerde helva yapımı ihmal edilmez. Bunların yanında ölünün ruhuna okutulan Yasin ve mevlitler de önemli bir yer tutar. Bazı yerlerde ölünün ilk üç gecesi, kırkı ve elli ikinci gecelerinde, bazılarında üçüncü, kırkinci ve elli ikinci gecelerde okutulur. Elli ikinci gecelerde okutulan mevlitle, ölünün kemiklerinin kolay ayrılacağına inanılır. Bazı bölgelerde ise ilk üç gün bazı bölgelerde ise yedi cumartesi sabahı, şafaktan önce mezara okunmuş su dökülür. Aynı zamanda ölünün çıktığı odada üç gece, bazı bölgelerde de kırk gece ılık yakma, geleneği de yaygındır. Ölünün ruhunun odayı ziyaret ettiğine inanılır. Ölünün çıktığı odada da kimi bölgeler bir hafta kimi de kırk gün tütsü yakar. Cenazeden sonra testi ve küplerdeki sular boşaltılır, zira Azrail’in kılıcını buralarda yıkadığına inanılır. Ölü gömüldükten üç gün sonra bazı bölgelerde tüm ailenin fertleri de yıkanır, ölünün yatağı kaldırılıp, elbiseleri de yıkanıp fakirlere dağıtılır. Kutsal gecelerde ve ölünün ölüm yıldönümünde ölünün ruhuna mevlit Yasin okutulur. Arife ve bayram günleri de mezarlıklar ziyaret edilir, her yerde (Veziroğlu, 1976, s. 7762).

Anadolu

Ölünün yakınları, komşuları ve akrabaları ziyaret edilerek “Allah size sabır ve ecir versin, hüküm Allah’ındır. Allah cennete kavuştursun” denilerek teselli edilirler. Ölünün gömülmesinden sonra kederli olan ve yalnız kalan ölü evinin ziyaret edilmesi, yani taziye konusunda peygamber “Kim felakete uğrayan kardeşleri taziye ederse, Allah

ona kıyamet gününde ikram elbisesi giydirebilir” demiştir. Taziye üç gündür ancak uzakta olanlar daha sonra taziyeyle gelebilirler. Bu süre içinde komşular yemek yaparak ölü evine getirirler (Durdu, 1998, s. 80).

Aydın’da taziye evine gelenlerin ayakkabıları düzeltilmez. Düzeltirirse, yeni kimselerin öleceğine inanılır. Halk inançlarında ayak, kişiöğlü, nazar, nefis, uğur, basmak gibi inançlarla yakından ilgili olup gayip âlemine mesaj vermekte de bir aracıdır (Kalafat, 1999, s. 244)

Karadeniz bölgesinin bazı yörelerinde cenazenin bulunduğu odada 40 gün su bulundurulur. O odanın lambası yanık tutulur. Bu su her gün değiştirilir. Cenazenin bulunduğu yere bir taş konulur. Bu “yerinde kal” anlamındadır. Cenazenin üzerine bıçak, makas ve ayna konulur. Aydın’da cenazenin defnedilip toprağa verildiği gün “Toprak Mevlüdü” okutulur. Ayrıca toprağa ilk kazmayı vurana hediye verilir.

Haymana-Ankara’da ölü genç ise mezarına bayrak asılır. Taziyeyle gelenler yüzlerine vurarak saçlarını yolarlar, üst ve başlarını yırtarlar. Yüksek sesle ağlarlar. Kars’ta ölen kimsenin kefeninden bir parçasının ölü evinde bulunan bir direğe bağlanmasının iyi olduğuna inanılır (Kalafat, 1999, s. 250).

Çankırı’da cenaze evinin bütün suları dökülür. Böylece cenazenin kanının sulara karışmasının önlenileceğine inanılır. Sinop’ta ise, cenaze evinin kapısının arkasına havlu asılır; o havlu ile Azrail’in ellerini sileceğine inanılır. Ayrıca pencere hizasına kadar bütün duvarlar silinir. Bu uygulama Azrail’in kılmandan çıkan kanları temizlemek için yapılır. Balıkesir’de ölünün ardından bir bardak suya “40 Yasin” okunur. Ayrıca ölünün yıkandığı yere gece gelebileceği düşüncesinden hareketle mum yakılırken, abdest alması için bir ibrik su konulur. Bursa’da cenazeler yıkanmadan başucunda Kuran-ı Kerim okunmaz. Yıkanmamış mevtaya Kuran-ı Kerim okutulmayacağı Anadolu’nun çok yerinde yaygın bir inançtır. Bursa’da cenazenin suyuna okunup üflenilmesi inancı vardır. Kırşehir’de cenazenin ruhu için kesilen kurban, cenazenin çıkacağı kapının eşiğinin önünde kesilir. Cenaze, kanın üzerinden geçirilir. Böylece günahlarının azalacağına inanılır (Kalafat, 1999, s. 252).

Beypazarı-Ankara’da ölü kaldırıldıktan sonra yıkandığı yerde gece sabaha kadar mum yakılır. Gölbaşı-Ankara’da, ölü evinin kapısı önünde kırk gün lamba yakılır. Nallıhan-Ankara’da, kandil geceleri mezarlıkta mum yakılır. Balıkesir’de cenazenin çıktığı odanın lambaları yedi gün söndürülmez ruhun geriye döneceğine inanılır (Kalafat, 1999, s. 258)

Yemek hususunda Pötürge ve Akçadağ bölgelerinde farklı bir anane vardır. Bu

bölgelerde ölen şahsa ait koyun, inek gibi bir hayvan kesilir ve taziye gelenlere onun etiyle çeşitli yemekler verilir ve bu yolla mevtanın günahlarının affedileceği inancı vardır (Doğan, 1989, s. 105).

Bir evden cenaze çıkınca, o evde kırk gün müddetle sabaha kadar çıra yanar.

Toybelen Köyü'nde ve civarındaki yerli köylerinde bir cenaze olduğu vakit komşular cenaze evine yemek getirirler. Çünkü cenaze evinde görülmeyen kanlar etrafa bulaştığı için kaplar kullanılmaz. Dolayısıyla yemek pişirilmez. Bir gün sonra tüm ev ve eşyalar yıkanır, temizlenir, ondan sonra olağan hayata dönülür. (Cenaze evine komşuların yemek taşıma âdeti tüm Samsun yöresinde uygulanmaktadır.)

Adana

Adana'da mevtanın rahatsız olacağı inancıyla arabaya kabir toprağı kazdırılmaz. Ayrıca cenaze vuku bulan evde üç gün süreyle "Toprak Bastı Mevlüdü" okutulur. Arife ve bayram günleri kabir ziyaretleri esnasında kabir üzerine toprak atılması halinde, atılan toprağın ağırlığınca sevap kazanılacağına inanılır. Balâ-Ankara'da cenaze kabre defnedilirken doğduğu evden toprak alınarak kefenin üzerine su serpilir ise "kabir azabı" çekmeyeceğine inanılır (Kalafat, 1999, s. 244).

Kuran bilenlerin ya da imamların ölenin ruhu için Kuran okumasının sevap olduğuna inanılır (K.19, K.31, K.56).

Ölüsü olan evde taze yağ yakılır, gezdirilirse ruhun eve geldiğinde evin güzel koktuğunu göreceğine inanılır (K.80, K.81, K.82, K.83, K.84, K.85, K.87, K.88, K.89).

Cenaze evlerinde, üçüncü gün, yedinci gün üzerlik yakılır. Oda ve kefen güzel kokar (K.50, K.83, K.84, K.87, K.119, K.120, K.121, K.122, K.146, K.153).

Biri öldüğünde ölü evinde közün üstüne günlük atılarak tütsü yapılır (K.52).

Cenaze yıkanırken üzerlik yakılır (K.29, K.30, K.41, K.44, K.59, K.71, K.72, K.73).

Eskiden bir insan öldüğü zaman evinin etrafında buhur yakılırdı. Yedi türlü baharat bir tavlada yakılır ve bununla evin etrafı bir hafta tütsülenirdi. Ölünün ruhunun evin etrafında dolandığına inanılırdı (K.17, K.29, K.38, K.47, K.55, K.118, K.134, K.146, K.172, K.179, K.180, K.184, K.188).

Cenaze evinde yakılırsa güzel kokudan dolayı ölünün o eve geleceğine inanılır (K.1, K.10, K.19, K.22, K.36, K.45, K.78, K.89, K.96, K.103, K.111, K.147, K.150, K.151).

Ölmüş birinin olduğu bir evde, perşembe günü ikindi vakitlerinde yiyecek bir şey çıkarılırsa ölünün günahlarının affedileceğine inanılır (K.13, K.26, K.32, K.48, K.65, K.79, K.142, K.150, K.153).

4.3.3.7. Belirli Günler

Türk Dünyası

Eski Türklerde kesin veriler olmasa da ölen için yapılan anma törenlerinin gömülme veya ölüm gününden sonraki üçüncü, yedinci, yirminci, kırkinci günle yıl sonunda yapıldığı görülür. Yapılan anma törenleri, mezarın uzak veya gizli olmasının dışında, mezarın başında yapılıyordu.

Ölü aşı: Metinler incelediğinde, bazı yerlerde ölünün gömüldüğü birinci gün, bazılarında ise yedinci, kırkinci veya elli ikinci günlerden birinde yahut bir yıl sonra kurban kesildiği ve bütün köyün veya obanın davetli olduğu “ölü aşı”, “can aşı” veya “ölü yemeği” adlı bir ziyafetin verildiğini görülür. İlkel topluluklarda ölünün muhtemel kötülüklerinden korunmak amacıyla yapılırken, günümüzde İslâmî bir hüviyet kazanarak, daha çok ölenin sevap kazanması amacıyla yapılan bu uygulama, İslâmiyet’ten çok önce de var olan ve sadece Türklerde değil, birçok çok millette görülen ortak bir uygulamadır. Eski Türkçede “yog” şeklinde kullanılan ve hem “aş” hem de “matem” anlamına gelen bu terime ilk olarak Orhun Kitabeleri’nde rastlanır. Divanü Lûgati’t Türk’de “yog,” , Kutadgu Bilig’de de “yog aşı” şeklinde geçer. Çeşitli yerli ve yabancı kaynaklarda Türkçe’nin çok görkemli olan “yog” törenleriyle ilgili geniş bilgi verilir. Bugün yapılan uygulamalar da hiç şüphesiz bunların birer devamıdır (Çelik, 1999, s. 298).

Kırkinci günündeki uygulamaların ölen kişinin cesedinin durumuyla ilişkili olduğu görülmektedir. Nitekim Kazak ve Kırgız Türklerince, ölen kişinin cesedi, ölümün kırkinci gününe kadar mezarda bozulmadan durur ve ancak kırk birinci günden itibaren bozulmaya başlar. Bundan dolayı da Türkler ölümün kırkinci gününe önem vermişlerdir (Aça, 1999, s. 26).

Hakaslar ölülerinin arkasından yılda altı kez yemek verirlerdi ve kirek dedikleri duaları okurlardı. Ölenlerin adından üçüncü, yedinci, yirminci, kırkinci günleri ile yarıyıl ve birinci yılında yemek verir, dua okurlardı (Durdu, 1998, s. 68).

Sibirya’da yaşayan Tuva Türkleri, ölünün yedisinde ve kırk dokuzuncu günü ateş veya mum yakarlar ki, ruhu öteki dünyaya aydınlık bir yol bulabilsin. Gagavuzlar

da, ölüyü tabutun içine yerleştirdikten sonra ellerini, göğsü üzerine kenetlerler ve hem ellerinin, hem de ayak parmaklarının arasına, yakılmış mum koyarlar. Gagavuzlar da, böylelikle ölünün öteki dünyaya aydınlık bir yol ile gideceğine inanırlar. Ölünün, öteki dünyada, karanlıkta kalmaması için, ölümün kırkıncı, dokuzuncu günlerinde ve yılında, mumlar yakılır (Nasrattınoğlu, 2006, s. 326).

Bişkek-Ahıska Türklerinde yemek yapmak için yağ eritilir ise, ateşe yağ atmak gerekmez. Ancak sadece eritmek maksadıyla eritilir ise, ateşe bir miktar yağ dökülür. Bu uygulama ölülerin burunlarına koku giderek yakında ölüm olmasın diye yapılır.

Nogay Türklerinde ölünün yedinci günü yağ kızartılarak yenilecek bir şey pişirilir. Ölünün 40. ve 52. gecesi ile sene-i devriyesinde (15) isimli bir yemek yapılır. Cuma akşamı yapılan bu yiyeceğin kokusunun ölünün ruhuna degeceğine inanılır.

Ahıska Türklerinde mevtanın 3. 40. ve 52. günlerinde helva kavrulur. Helva taziyye gelenlere, mezarı kazanlara cenaze ile ilgilenen hocaya ikram edilir. Helvayı tadanlar, mevta için Fatıha okur ve onu rahmetle anar (Kalafat, 1999, s. 259, 260).

Anadolu

Afyon'da ölüm gecesi "Ölü Yemeği" verilir. Ayrıca ölünün 40. günü ve sene-i devriyesinde, dini merasim yapılır. Bulanık'ta taziyye gelenlere şeker ve şerbet ikram edilir. Mezarı kazanlara yemek verilir; 40 gün Yasin okunur, "52'si" yapılır.

Avcılar-İstanbul'da cenazenin arkasında yedi gün Yasin okunur. Toplanan para ile çocuklara şeker alınır; davetlilere yemek verilir, 52'si yapılır. "40'ının" okunmasından sonra 40 sofraya yemek verilir. Cenazenin hayrı için "kurban" adı altında bir hayvan kesilir, ölünün "Sene-i Devriyesi" yapılır.

Denizli'de cenazenin ardından üç gün verilen helvaya "Ruh Helvası" denir. Ölünün hayrı olarak helva dağıtmak, Anadolu'nun diğer yörelerinde de yaygındır.

Balıkesir'de arife günü çocuğu ölmüş kadınların iğne ile dikiş yapmasının uğursuzluğuna inanılır.

Samsun yöresinde bir kişi öldükten sonra ölümünün yedinci, kırkıncı ve elli ikinci günleri kelime-i tevhit veya mevlit gibi dini törenler düzenlenir. Orada zikredilen dualar ölünün ruhuna bağışlanır. Cenazede sakız çiğnemek ölü eti çiğnemektir. Cenaze akşamı mevlit okutulur, helva, ekmek ve şerbet dağıtılır. Çatalçam Beldesi'nde tabutu çok ağırlaşan (ağır olan) kişinin günahlarının da fazla olduğuna inanılır. Yine Çatalçam Beldesi'nde cenazenin omuzlarda giderken sallanması, peşinden yeni bir cenaze olacağına işaret olarak kabul edilir (Şişman, 2002, s. 464).

Adana

Ölen kişinin belirli günlerde, bazı uygulamalarla anılması gerektiğine inanılır. Ölünün yedinci, kırkinci, elli ikinci günlerde ve ölümün birinci yıldönümünde anılması yaygındır. Ölenin ruhu için yedinci, kırkinci, elli ikinci günlerde ve ölüm yıl dönümlerinde hatim indirilir, dua edilir, yemek verilir, lokma dökülür, helva kavrulur, şeker dağıtılır, mevlit ve Yasin okutulur. Bu günler içerisinde en yaygını ölünün kırkıdır. Kırkinci günde okutulan Mevlid'e; hısım-akrabalar, dostlar, konu komşu, fakir fukara herkes çağırılır (K.29, K.30, K.31, K.32, K.33, K.46, K.57, K.58, K.60).

Ölünün üçünde helvası, dokuzunda mevlidinin yapılması gerektiğine inanılır (K.3, K.4).

Ölenin ruhu için üçüncü günü helva yapılması ve dağıtılması gerektiğine inanılır (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.79, K.80, K.81, K.82, K.83, K.94, K.95, K.130, K.131).

Ölü evinde yedinci günde Kuran okutulması gerektiğine inanılır (K.3, K.48, K.49, K.80, K.81, K.82, K.83, K.108, K.109, K.110, K.111, K.112).

Ölen kişinin ruhunun yedi gün boyunca evde dolaştığına inanılır (K.1, K.6, K.45, K.56, K.57, K.67, K.79, K.80, K.173, K.175, K.198, K.199).

Yedi gün boyunca ölü evine yemek getirilmesi gerektiğine inanılır (K.2, K.9, K.10, K.11, K.33, K.34, K.41, K.44, K.45, K.46, K.47, K.101, K.102, K.103, K.104).

Bir ölünün ölümünün ilk yedinci günü ölü evinde sevdiği yemeklerin verilmesi gerektiğine inanılır (K.92, K.93, K.94, K.95, K.96, K.97, K.98, K.99).

Biri öldüğü zaman yedinci gününde Kuran okutulur. Bu ilk yedi günün kabir hayatının önemli zamanlarından biri olduğuna inanılır (K.3, K.45, K.59, K.69, K.70, K.78, K.79, K.81, K.96, K.107, K.132, K.133, K.146, K.148).

Kırklamayla ölünün üstünden ağırlık kalkacağına inanılır. Yani kırklama yapılan ölünün kabrinde rahatlayacağına inanılır (92, K.93, K.94, K.95, K.96, K.97, K.98, K.99, K.161).

Kırkında, ölenin etlerinin kemiğinden ayrıldığına inanılır (K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.46).

Bir kişi öldükten kırk gün sonra, kırkı çıkınca, ruhuna dualar okunur, günahlarının bağışlanacağına inanılır (K.23, K.30).

Ölen kişinin kırkinci gününde mevlit okutulur, yemek yapıp dağıtılsa sevap olacağına inanılır (K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40, K.43, K.52, K.58).

Ölünün, ölümünden kırk gün geçtikten sonra gücü yeten yemekli mevlit verir. Gücü yetmeyen mevlit okutur, hatim indirir böylece ölünün ruhunun rahatlayacağına inanılır (K.37, K.39, K.41).

Ölülerin kırkı çıkarılırken ölünün ruhuna o gün dua edilmesi gerektiğine inanılır (K.25, K.26).

Ölenin kırkı çıkarken yemek yapıp fakirlere dağıtılır. Ölen birinin ardından ölümünün kırkıncı gününde yemek verilmesinin çok hayırlı olduğuna inanılır (K.23, K.40, K.45, K.72, K.127).

Ölen kişinin kırkıncı gününde mevlit çorbası yapılır insanlara dağıtılır (K.2, K.33, K.34, K.63, K.64, K.93, K.94, K.95).

Ölen birinin ardından ölümünün kırkıncı gününde kurban kesilip dağıtılması, ölen kişinin günahlarının büyük bir kısmının bağışlanacağına inanılır (K.18, K.19, K.48, K.49, K.50, K.51, K.52, K.79, K.80, K.109, K.110, K.134, K.135).

Öldükten kırk gün sonra verilen yemeğe kırk yemeği denir. Bu yemekte cemaatin okuduğu duaların ölen kişinin günahlarını hafifleteceğine inanılır (K.29 K.134, K.135, K.154, K.155).

Ölen kişinin kırk günü dolduktan sonra hatim indirilir. Hatimle birlikte ruhunun serbest olduğuna inanılır (K.10, (K.66, K.67, K.68, K.72, K.73, K.122).

Ölü çıkan evde kırk gün yas tutulması gerektiğine inanılır (K.95, K.147).

Ölü evinde kırk gün müzik dinlenmemesi, televizyon, radyo açılmaması, gürültü çıkarılmaması, kahkaha atılmaması gerektiğine inanılır (K.3, K.45, K.47).

Erkeklerin, sakallarını kırk gün kesmemeleri gerektiğine inanılır (K.5, K.8, K.9, K.25, K.39, K.40, K.44, K.47, K.56, K.59, K.73, K.103).

Ölen bir insanın yakınlarının, ölenin kırkı çıkmadan eğlenmemeleri, eğlence yerine gitmemeleri gerektiğine inanılır (K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.99, K.100, K.101, K.102).

Cenaze olan ev sahiplerinin kırk gün evden çıkmamaları gerektiğine inanılır. İhtiyaçları eş dost tarafından karşılanır (K.35, K.64, K.65, K.108, K.109, K.143, K.144, K.145).

Ölünün ruhunun kırkıncı gününden sonra huzura ereceğine inanılır (K.1, K.2, K.3, K.33, K.34, K.66, K.67, K.97, K.98).

Kırkıncı günde ölünün ruhunun evden çıkacağına inanılır (K.34, K.81, K.82, K.83, K.142, K.143,).

Ölen kişinin elli ikisinde Kuran okutulması gerektiğine inanılır (K.11, K.22 K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40).

Elli ikisinden itibaren ölünün önce burnunun düşeceğine, ardından etin kemikten ayrılmaya başlayacağına inanılır. Bu yüzden 52'sinde yemek yapılır, dağıtılır, konu komşu doyurulur. Kimisi bunu kırkıncı gün yapar (K.23, K.24, K.54, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59).

Cenaze sahipleri elbiseleri ters yüzüyle giyerler (alevi inancı) (K.42).

Mezar taşının yeşil taştan yapılması gerektiğine inanılır (K.89).

Günlük (sığıla) ağacından elde edilen yağın perşembe akşamları bir közde tütülmesi ölen kişilerin ruhlarını rahatlatacağına inanılır (K.52).

4.3.3.8. Ölünün Eşyaları

Türk Dünyası

Çerkezlerde ölümün sekizinci gününde mevtanın giysileri dağıtılır. O'nun evinde hiçbir şeyin kalması istenilmez. Ölünün eşyaları çok çocuklu ailelere ve çok fakirlere verilir. Dağıstan'da Avarlarda, ölüm olunca mevta toprağa verilmeden evvel üç gün içinde yemek verilir. Bazen de ölü için yemek mezarlıkta verilir. Mezarlığa poşetlerde götürülüp dağıtılan yiyeceklere "sadaka" denir (Kalafat, 1999, s. 243, 244).

Anadolu

Samsun'un Demircisu Köyü'nde ölü defnedildikten sonra ayakkabıları akşam olmadan dışarı atılır veya birisine verilir. Çünkü ölünün gece kalkıp gezindiğine, eğer ayakkabıları evde olursa bu eylemi gerçekleştiremeyeceğine inanılır (Şişman, 2002, s. 463).

Adana

Ölen kişinin ayakkabısı evin kapısının önüne konursa ölenin ruhunun eve bir daha dönmeyeceğine inanılır (K.17, K.18, K.19, K.148, K.149, K.150, K.151, K.152, K.153).

Ölen kişilerin elbiseleri fakir insanlara verilir. Ev halkı tarafından kullanılmaz, bu elbiselerin evde bulundurulmaması gerektiğine inanılır (K.35, K.38, K.45, K.55).

Ölen kişinin elbiselerinin ihtiyacı olanlara verilmesi veya yakılması gerektiğine inanılır (K.38, K.65, K.66, K.82, K.83, K.107, K.122, K.123, K.146).

Ölen bir kişinin elbiselerinin ters katlanması gerektiğine inanılır (K.48, K.61, K.62, K.63, K.64, K.65, K.66, K.67, K.130, K.131, K.132, K.133, K.144, K.145, K.149).

Ölen kişinin ayakkabısının evin sokak kapısının önüne konması gerektiğine inanılır (K.71, K.76, K.77, K.78, K.89, K.180, K.181, K.182, K.183).

Ölen kişinin elbiseleri (soyka) evde bırakılmaz. Fakirlere dağıtılır. Ölen kişinin günahlarına kefarete olduğuna inanılır (K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.36).

Ölen bir kişinin elbiselerinin evinde bulundurulmasının o kişinin ruhunu çağıracağına inanılarak elbiseleri fakir kimselere verilir (K.70, K.129, K.130, K.131, K.132, K.133, K.134, K.135).

Birisi öldüğü zaman o kişinin elbisesi ihtiyaç sahiplerine dağıtıldığı zaman o kişinin ruhunun rahat ettiğine inanılır (K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40, K.48, K.57).

Ölen bir kişinin elbiseleri üzerinden çıkarıldıktan sonra kırk parçaya ayrılarak toprağa gömülmesi gerektiğine inanılır (K.171, K.176, K.177, K.178, K.179, K.180, K.181, K.182, K.183).

Eğer ölen kişi çok sevilen önemli birisi ise (hoca, ermiş vs.) yıkandığı sabunun bir elbisenin arasına konularak birisine verilmesi gerektiğine inanılır. Zaten ölen kişi sevilen birisi ise bu sabunu almak için çoğu kişi can atar (K.43, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90, K.91).

Ölen kişinin elbiselerini giyenin ömrünün uzayacağına, uzun ömürlü olacağına inanılır (K.21, K.48, K.49, K.40, K.41, K.56, K.92).

Ölen kişilerin kıyafeti giyilmez, giyen kişinin de ömrünün kısa olacağına inanılır (K.12, K.18, K.42, K.47).

Ölen insanların elbiseleri yağmurda ıslatılmaz, ıslatılırsa yağın yağmurun kolay kolay dinmeyeceğine inanılır (K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.46).

Cenaze evinde hapşıran kişinin elbisesi hemen üstünde yırtılır. Yoksa o kişinin de öleceğine inanılır (K.39, K.192, K.193, K.194, K.195, K.196, K.197).

Ölünün kıyafetinin gece asılması gerektiğine inanılır (K.38 K K.51, K.52, K.53, K.54, K.55, K.56, K.57, K.90, K.91, K.92, K.93, K.94, K.95, K.99).

Ölen bir kimsenin üzerinde eğer düğmeli bir elbise varsa bu elbisenin ölünün üzerinden düğmeleri çözülmeden, yırtılarak veya kesilerek çıkarılması gerektiğine inanılır. Yıkanmış elbiseler, düğmeleri iliklenmeden katlanır. İliklenip katlanıldığında

bu elbiselerin ölü elbisesi olarak görüldüğüne inanılır (K.48, K.4, K.40, K.11 K.178, K.179, K.180, K.181, K.182, K.183, K.184).

Ölünün kıyafetinin ters döndürülmesi gerektiğine inanılır (K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63, K.178, K.183, K.184).

4.3.3.9. Yas Tutma

Ölen kişinin bir daha dönmeyeceği gerçeği ve bunun acısı bütün topluluklarda yas kavramının temelini oluşturmaktadır. Örnek, yası insanların ve yakınlarımızdan birinin kaybıyla duyulan acı ve üzüntüyü toplumsal kalıplar içinde ifade etmek olarak tanımlanmıştır (Örnek, 1971, s. 81).

Türkçede yas sözcüğü, ölüm veya bir felaketten dolayı duyulan acı ve üzüntüyü bazı davranışlarla belli etmek ve yaşamak anlamında kullanılmaktadır.

“Türkler İslamiyet’in kabulüyle birlikte defin ve yas törenlerinde uyguladıkları pratiklerde eksiltme yapmadıkları gibi yeni dinle eski inanç pratiklerini birleştirerek zenginlik oluşturmuşlardır.” (Çağınlar, 2010, s. 45).

İnsanlar yüzlerini kesiyorlardı. Yakınmalar gibi, bu kesikler de iki kez gerçekleştiriliyordu: ilki ölümün hemen ardından, diğeri ise cenaze töreni sırasında, “Cenaze çadırının kapısının önüne gelir gelmez yüzlerini bir bıçakla kestikleri ve kanın gözyaşlarıyla birlikte aktığı görülmektedir.” Kırgız-Kazaklarında yüzün tırnaklarla çizilmesi ve saçların yolunması geleneği bugün hâlâ sürmektedir (Roux, 1999, s. 245).

Türk Dünyası

Orta Asya Türk dünyasında, ağlamak-yığlamak; ağlayıcı-yığlagur, sözlerinden hareket edilirse Türkler arasında yas tutmanın çok eski bir gelenek olduğu söylenebilir. Anadolu’da ağıt, Azerbaycan’da ağı sözcükleri kullanılır. Yas sözcüğü ise Arapçadır. Keder anlamına gelen ye’s sözcüğünden gelir.

Ölen kişinin yaşına, cinsiyetine ve tutan kişiye göre yas süresi değişmektedir. Yakını ölen kişiler, aileler yas tutarlar. Yas süresi töremize göre üç gündür, ancak halk arasında kırk gün uygulaması yaygınlaşmıştır. Bazı yörelerde de yas tutmanın günah olduğuna inanılır. Yas tutulan yerlerde eğlencelerden uzak durulur, kadınlar yeni elbise giymezler. Yastan çıkarmak için ölü yakını kadınlara, komşularınca kına yakılır (Eker, 2000, s. 94).

Bu konuda tespit edilen bilgiler aşağıda verilmiştir:

Türk tarihinin çok eski dönemlerinden bugüne kadar gelen; Anadolu ve Kıbrıs'taki uygulamalarda çok büyük örtüşmeler sağlanan bütün bu ritüellerin yanında, ölen kişinin kaybindan duyulan acının, maddî manevî eksikliğin, rutin hayat düzeninin devam etmediğinin göstergesi olarak ölü evinde müzik çalınmayıp ölü yakını erkekler tıraş olmamakta ve kahveye gitmemektedirler. Ayrıca, yeni bir başlangıcı, huzuru, mutluluğu ve eğlenceyi yansıttığı için de uzun bir süre düğünlere gidilmemekte; düğün yakınları da törenlerini gerçekleştirmeden önce, ölü evinden 'yas alarak' onların acılarını paylaştıklarını göstererek izin talep etmektedirler. Bu bağlamda, Anadolu ve Kıbrıs insanının sahip bulunduğu ortak kültürel değerler, doğum, evlenme gibi geçiş dönemlerinde olduğu gibi, ölüm ve yas törenlerinde gerçekleştirilen uygulamalardaki örtüşmelerde de ortaya çıkmıştır (Eker, 2000, s. 94).

Anadolu

Kaleboğazı Köyü'nde cuma geceleri ateşe un ve tereyağı atılır, helva kavrulur, tütsü yapılır. Böylece evin güzel kokması, dolayısıyla da ruhların rahatça gelmesi sağlanır. Cenazenin yıkandığı yerde ruhun ziyarete geleceği düşüncesiyle üç ile kırk gün arasında ışık yakılır. Mezarına yıldız akan kişi cennetlidir. Yörede cenaze sonrası helva, ekmek dağıtılır ve buna canlılık denilir. Canlılık ölünün ruhuna şefaathçi olur. Hanımı ölen bir erkek ikinci evliliği yaptığı gece ilk hanımının mezarına gider, su döker. Bu, ilk hanımının içinin yanmaması, üzülmemesi içindir (Şişman, 2002, s. 462).

Ağrı'da yas bazen 1 ay bazen da 6 ay devam eder. Haymana'da, yaslı ailenin tıraş olmayan yakınları, tıraş olmak için yas evinden izin alır. Gaziantep'te yaslı aile bir süre tıraş olmazken, şahsî çamaşırlarını da yıkamaz. Bazı yörelerde ise genel anlamda çamaşır yıkanmaz. Saraykent'te ölümün 40. ve 52. günleri Kuran okutulur. Marmara Ereğlisi'nde 52. gün dua okunur. Ağrı'da ölünün 3., 40. ve 52. günü mevlüt okutulur ve yemek verilir (Kalafat, 1999, s. 259).

Adana

Adana'da sık olmamakla beraber yas alâmeti olarak kırk gün sakal tıraşı olunmaz (Kalafat, 1999, s. 259).

Cenazelerde ağlamak en önemli yas göstergesidir. Erkeklerde ise sakal tıraşı olmamak bir yas göstergesidir. Yakınları ölenlerin kırk gün boyunca radyo televizyon, açmaması gerektiğine inanılır (K.10, K.11, K.19, K.20, K.21, K.38, K.54, K.55, K.110, K.111, K.112, K.133).

Ölünün yakınlarının 40 gün yas tutması gerektiğine inanılır (K.4, K.5, K.6, K.24, K.25, K.26, K.66, K.67, K.68, K.96, K.97, K.98, K.111, K.112, K.135, K.147).

Ölünün yakınlarının 40 gün televizyon izlememesi gerektiğine inanılır (K.5, K.6, K.25, K.26, K.66, K.67, K.98, K.115, K.116, K.145, K.149).

Ölünün yakınlarının 40 gün müzik dinlememesi gerektiğine inanılır (K.7, K.8, K.15, K.16, K.19, K.21, K.25, K.26, K.27, K.28, K.33, K.34, K.38, K.50, K.54).

Yas tutan kişilerin 40 gün boyunca sakallarını kesmemesi gerektiğine inanılır (K.4, K.5, K.6, K.15, K.17, K.18, K.26, K.41, K.45, K. 55).

4.3.3.10. Mezarlar ve Mezar Ziyaretleri

Mezarlar, yapıldıkları çevre ve dönemin inançlarının, sanat anlayışı ve yeteneğinin, doğal ve sosyal şartlarının ortak ürünü olma özelliğini taşımaktadır (Boyraz, 2003, s. 35).

Türk Dünyası

Eski Türklerde mezar için kurgan, Kırgız yuvası, türbe vb. kelimeler kullanılır. Mezarı ölünün yanına gömülen eşyalarını da göz önüne alarak büyük diye düşünebiliriz. Mezarlar bazen halka açık, bazen ulaşılamayacak bir yerde, bazen tümsek, bazen de dışı taş yığını olan bir şekilde oluşturulur.

Tu-kiuların mezarları geniştir, yapı şeklidir ve bu mezarlarda balballar da bulunmaktadır.

Mezar yerinin üstüne ağaç dikme geleneği çok eskilerden beri vardır. Bu gelenek Türklerde hâlâ yaşamaktadır.

Mezarlarda heykeller de görülmektedir. Bu mezar heykelleriyle balballar birbirinden farklıdır.

Anadolu

Mezarların başına veya ayakucuna ya da her iki taraflarına da mezar taşı dikilir. Bu taşların üzerine ölen kişiyle ilgili resim çizerek ya da yazıyla bilgiler aktarılır. Mezar başlarına çiçek ve ağaçlar dikilir. Mezar genellikle ölümün birinci yılından sonra yaptırılır. Mezarlıktaki ağaçlar kesilmez, mezarlığa hayvanların girmesi önlenir. Bazı hastalık durumlarında mezarlıktan yararlanılır (Durdu, 2002, s.93).

İslamiyet'e göre kabir ahret âleminin başlangıcıdır. Ölümü her canlı tadacaktır.

Ölüm, yok olmak demek değildir. Bir evden öbürüne göç etmek gibidir. Ölen her kişi kıymette, dünyada yaptıklarından hesaba çekilip cennete veya cehenneme gönderilinceye kadar kabirde kalacaktır. Kabirde, hem ruha hem de bedene nimet ve azap vardır. Peygamberler, veliler ve şehitler mezarlarında da diridirler. Kabirde ölü kendi ziyaretine gelenleri tanır. Bunun için kabirde bulunan ölümlere selam vermek sünnettir. Bir hadiste peygamber: “Bir kimse din kardeşlerini kabrinde ziyarete gider ve mezarın başında oturursa onu tanır ve selamına cevap verir.” demiştir. Ölü, kabrinde bilinmeyen bir hayatla diridir. Müslümanların kabrini ziyaret etmek, peygamberin de yaptığı, tavsiye ettiği bir davranıştır. Bir hadiste peygamber “Kabirleri ziyaret ediniz! Kabir ziyareti, ölümü hatırlatır.” ve “Kabir ziyaretini size yasaklamıştım. Şimdiden sonra ziyaret edebilirsiniz. Böylece ibret alır, gafletten uyanırsınız.” demiştir (Durdu, 1998, s. 80).

Akyurt, Ankara’da cenazeden sonra kırk gün ağaca her gün bir kertik veya bir ipe her gün bir düğüm atarlar. Bu ağaç veya ip kırkıncı gün mezara gömülür. Ayrıca ölümle birlikte kabrin başına bir iğde ağacı dikilir, ağaç tutarsa mevtanın cennete gideceğine inanılır (Kalafat, 1999, s. 250).

Adana

Adana yöresi günümüzde çağdaş yaşamın sürdüğü bir yerdir. Buna rağmen yöreye değişik nedenlerle değişik yerlerden yapılan göçlerle geleneksel inanç biçimi içinde farklı pratikleri zengin ve canlı bir şekilde görebilmekteyiz. Çalışmanın konusu olan semtlerde ve buralarda yaşayan adana Nusayrilerinde ölüm ve ölüm sonrasıyla ilgili inanç ve pratiklere baktığımızda geçmişin izlerinin günümüze taşındığını görmekteyiz. Orta Asya’da Şamanist inançtaki Türklerin ölünün diğer dünyaya geçişini kolaylaştırmak için şamanı kullanması ve bunu tören şeklinde yapmasını biz bu semtlerde yakılan günlük dumanıyla kötülüklerin kovulmasında görmekteyiz. Aynı şekilde öbür dünyaya geçişin kolaylaşması, ayrıldığı evine dönmemesi için yapılan pratikler de benzerlik göstermektedir (Çağınlar, 03. 02. 2014, <http://turkoloji.cu.edu.tr>).

Cenazenin defni sırasında ya da sonrasında görülen kurban kesme, kesilen kurbanın zengin bir ziyafet şeklinde yenmesi Orta Asya’dakinden çok farklı değildir. Yine Şamanist inanç içinde bazı boylarda görülen ölenin giysileri ve eşyalarıyla defnedilmesi, yanına yemesi için yiyecek bırakılması da günümüzde cenazenin üzerine elbise giydirilmesi, kefenin içine para konulmasıyla sürmektedir. Defnin üçüncü, yedinci günlerinde ve senesinde yapılan törensel uygulamalar da günümüzde

İslamiyet'in etkisiyle de şekillenip kırkinci ve elli ikinci günün eklenmesiyle uygulanmaya devam edilmektedir (Çağınlar, 03. 02. 2014, <http://turkoloji.cu.edu.tr>).

Mezarlar ziyarete gelindiğinde mezarın üzerine su dökülmesinin sevap olacağına inanılır (K.1, K.56, K.57, K.61, K.75, K.83, K.84, K.85, K.89, K.90, K.96, K.97, K.101, K.102, K.103, K.104).

Isınmak için mezarlıktan ağaç kesmenin günah olacağına inanılır (K.18, K.21, K.22, K.23, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.48, K.49, K.50, K.55, K.56, K.57).

Mezarlığın yanından geçerken türkü söylemenin, radyo-teyp çalmanın günah olacağına inanılır (K.43, K.45, K.57, K.59, K.60, K.67, K.69, K.70, K.77).

Özellikle, arife ve bayram günlerinde mezarlıkları ziyaret etmenin sevap kazandıracağına inanılır (K.55, K.57, K.59, K.60, K.66, K.77, K.79, K.80, K.94, K.95).

Mezarlıklara tuvaletini yapmanın günah olacağına inanılır (K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.57, K.58, K.59, K.60, K.78, K.79, K.80).

Cenaze gömüldükten sonra ertesi sabah mezarlığa gidilip ölünün mezarı başında buhur yakılır (K.4, K.6, K.7, K.16, K.17, K.19, K.20, K.22, K.26, K.28, K.92).

Mezarlığa ziyarete gidildiğinde yakılır ve kokusunun ölüye gittiğine inanılır (K.42).

Ölen kişinin mezarında yapılan bir tütsüdür ve mezarlıkta olanların bu kokuyla beraber huzur bulacağına inanılır (K.88, K.89).

Akşam, gece, geç vakitlerde, mezarlığa gidilmemesi gerektiğine inanılır (K.105, K.125, K.127, K.128, K.129, K.130, K.145).

Mezar taşı yazılarını okumanın unutkanlığa neden olacağına inanılır (K.5, K.6, K.7, K.37, K.38, K.39).

Arka bahçesinde mezarlık bulunan bir evi kiralamanın o evi kiralayan kişiye huzursuzluk getireceğine inanılır (K.166, 170, K.171, K.172, K.173, K.174, K.175, K.176).

Âdet olan kadının mezarlığa girmemesi gerektiğine inanılır (K.54, K.58, K.69, K.70, K.77, K.91, K.130, K.151, K.172, K.198).

Akşam, gece, geç vakitlerde, mezarlığa gidilmemesi gerektiğine inanılır (K.105, K.125, K.127, K.128, K.129, K.130, K.145).

Mezar taşı yazılarını okumanın unutkanlığa neden olacağına inanılır (K.5, K.6, K.7, K.37, K.38, K.39).

Arka bahçesinde mezarlık bulunan bir evi kiralamanın o evi kiralayan kişiye huzursuzluk getireceğine inanılır (K.166, 170, K.171, K.172, K.173, K.174, K.175, K.176).

Âdet olan kadının mezarlığa girmemesi gerektiğine inanılır (K.54, K.58, K.69, K.70, K.77, K.91, K.130, K.151, K.172, K.198).

4.3.4. Değerlendirme

Çalışmamızın bu bölümünde, Adana’da ölüm öncesinde, ölüm sırasında ve ölüm sonrasında oluşan ritüelleri ve bu uygulamaların neticesinde oluşan inanışları Türk kültürü bağlamında, tarihî perspektif içinde yapısal ve işlevsel bir bakış açısıyla değerlendirmeye çalıştık. Kişioğlu, kendi kontrolünün dışında gelişen her olaya olduğu gibi ölüm olayına da endişe ile yaklaşmıştır. Bilinmezlik hislerinden kaynaklanan tedirginlik, insanların, ruhsal rahatlama sağlamak için ölüm kavramı ile ilgili birçok ritüel ve inanç oluşturmalarına neden olmuştur.

Ölüm ile ilgili inanışlar ve eylemler, ölenlerin diğer dünyaya gidişini kolaylaştırmak, ölümün neticesinde ortaya çıkan zararları önlemek, ölü yakınlarının acılarını hafifletmek için uygulanmaktadır. Ölüm önüne geçilemez bir sondur. Dünyanın her yerinde ölüm ile ilgili inanışlar ve uygulamalar vardır. Bu bakımdan, aralarında gerek fiziksel uzaklık, gerek kültürel farklılıklar olan Türk toplumlarının ölüm ilgili inanmaları, âdet ve uygulamaları arasında büyük benzerlikler görülmüştür. Buna Anadolu ve Adana’yı da ekleyebiliriz.

İnsanlık tarihine baktığımızda cenaze törenleri yüzyıllar geçtikçe önemli değişiklikler göstermiştir. Cenaze şekilleri kabilenin durumuna, sosyal sınıfa, kişilerin arzusuna göre değişiklikler gösterir. Günümüzde, sabit kalan tek şey, ölümler ve hayatta kalanlar için mümkün olan en iyi koşulların sağlanmasıdır.

Geçiş dönemlerinden doğum ve evlenmede olduğu gibi, ölüm ile ilgili bazı inanışlar ve ritüeller olduğunu daha önce söylemiştik. Ölmekten korkan insan, ölüm kavramı çerçevesinde birçok inanış oluşturmıştır. Türklerin, hem eski hem de şimdiki, inançlarında; ölümün bir son olmadığına, yalnızca bu âlemden öteki âleme gidiş olduğuna inanılmıştır.

Dünya tarihinde, ölümlerin milattan önce üçüncü bin yılda gömüldükleri, milattan önce ikinci bin yılda ise yakıldıkları görülür. Yani farklı gelenekler yan yana yaşamıştır. Eski Türklerde de ölümleri yakma geleneği vardır ve bunun Hiung-nulardan miras kaldığı

düşünülmektedir. Kırgızlar ise İslam dinine kadar ölülerini yakmaya devam etmiştir. Günümüz Türk dünyasında böyle bir inanca rastlanmamıştır.

Ölüm korkusu, insanın bilinçaltına yerleştiği için bu korku geleceği bilme isteğini de yaratmıştır. Araştırma alanımızda, hayvan davranışları, alet edevatın kırılması gibi aksilikler, kişinin diktiği ağacın kuruması, düşte görülen kötü şeyler, tabiat olayları, hastadaki fiziksel ve psikolojik durumlar ölüme ön belirtiler olarak görülmüştür. Bu bağlamda, hayvanların zelzele türünden bazı felaketleri insanlardan daha çabuk hissettikleri inancı halkta yaygındır. Yörede, baykuş gibi bazı hayvanların uğursuz olduğu ve ölüm habercisi olduğu inancına çok rastlanır.

Adana'da ölüm ile ilgili halk inançları, ölüm öncesinde olduğu kadar ölüm sırasında ve sonrasındaki uygulamalar itibariyle de çok zengindir. Cenazenin yıkanması, yıkanma işleminden sonra da cenazenin üzerine son olarak bir tas su dökülmesi, mezara dökülmek üzere su götürülmesi, cenaze evinde kaplarda bulunan tüm suların dökülmesi, suya Yasin okunması, ancak cenaze yıkandıktan sonra ruhuna Kuran-ı Kerim okunabilmesinin Türklerin eski inançları ile bir başka deyişle Gök Tanrı inancı içerisindeki "su kültü" ile ilgili olduğunu söyleyebiliriz.

Anadolu'da olduğu gibi Adana'da da cenazenin yatırıldığı odada ışık yakılması çok yaygındır. Bu uygulama kara iyelerin ve mevtanın ruhunun evden uzaklaşması içindir. Adana'da cenaze defnedildikten sonra yine kara iyelerin ev halkına musallat olmaması için ölen kişinin ayakkabısı kapının önüne konulur.

Adana'da kişi ölür ölmez öte dünya için hazırlıklar başlatılır. Ölü yıkanır, temizlenir, ölüye gül suları sürülür, kefenlenir. Yine eski Türklerde gömülme işleminden sonra da "yuğ" denilen cenaze yemeği verilirdi. Bu ritüel, hem Anadolu'nun bazı yerlerinde hem de Adana'da halen uygulanmaktadır. Adana'da "yıkamak" yerine "ölüyü yuğmak ya da yuymak" sözcüğü de kullanılır. Ancak günümüzde, yuğ töreninin yerini yemekli mevlit ve Kuran okuma almıştır.

Ölen kişi yaşlı ise eli aile fertleri tarafından öpülür. Bunun bir saygı ve vedalaşma göstergesi olduğuna inanılır. Gömülme zamanı geldiğinde ölü bir arabaya bindirilir ve gömülmeye götürülür. Adana'da cenazenin taşındığı tabut çok ağırsa ölenin günahının da fazla olduğuna inanılır. Eski Türklerde ölü eşyalarıyla gömülürdü. Bu, ölünün öteki dünyada ihtiyacı olacağı düşünüldüğünden yapılmıştır. Anadolu ve Adana'da da kimi yerlerde mezara -takma diş gibi- ölünün bazı eşyalarının da gömüldüğüne rastlanır.

Mezara toprak atılan küreğin yere konulması; elden ele verilmemesi, cenazenin

evinin önünden geçirilmesi, ölü yakınların kabre elle toprak atmaları, toprağın kabre okunarak atılmasının da eski Türk inançlarındaki “yer kültü” ile ilgili olduğu düşünülebilir.

Eski Türklerde ölüye cenaze töreni yapıldıktan sonra, cesedin bazen üç, bazen yedi gün, güçlü ruhların cesetten ayrılması için, terk edildiği görülür. Buradaki sayıların işlerliğinin Anadolu ve Adana’da günümüzde de sürdüğü görülmektedir.

Yine eski Türklerde ölünün arkasından yaşanan üzüntüyü göstermek için insanlar yüzünü keser, atlar koşturulurdu. Ölünün arkasından “sigilci” denilen resmi ağıtçılar ve “sağdıç” denilen yakın arkadaşlar ağlar. “Ağıtçı” kavramına Anadolu ve Adana’da bugün de rastlanmaktadır. Ağıtlar yakılırken “gözlerden kanlı yaşların aktığından” bahsedilir. Evet, günümüzde insanlar yüzlerini kesmemektedir; ancak bu söylem devam etmektedir.

Eski çağlarda hayvan, hem ölene eşlik etsin diye hem de cenazede toplumun yemesi için ölenin ruhuna yapılan en önemli sunudur. Bunun dışında insanların toplu olarak kurban edilmesi de vardır. Sonradan yapılan anma törenlerinde de insanların kurban edildiği görülür. Erkek öldüğünde karısının onunla birlikte öldürüldüğü de görülmüştür. Günümüzde, hem Türk dünyasında hem Anadolu’da hem de Adana’da kurban ile ilgili inançlar devam etmektedir. Ölenin ruhuna hediye olacağına inanarak hayvan kurban etme geleneği sürmektedir.

Türk Dünyası ve Anadolu genelindeki ölüm ile ilgili inançların Adana ölüm inançları için de bir sentez olduğunu söyleyebiliriz. Adana’daki ölüm inançlarını tek kaynağa bağlamak oldukça güçtür. Bu inanışların özellikle Totemizm ve Animizm gibi eski dinlerden izler taşıdığı söylenebilir. Adana’da hemen hemen her mezarın başına bir ağaç dikilmektedir. Totemizm’de de ataların kutsal ağaçlarda eğleştiğine inanılırdı. Bu yüzden her mezarın yanı başına bir ağaç dikilmesinin sebebi bu biçimde açıklanmaktadır. Bu ağaçlara gösterilen saygı aynı zamanda atalara gösterilen saygı anlamına gelir.

Eski Türklerde, ölünün yaşadığı yer cenaze çadırı olarak düzenlenir. Daha sonraki dönemlerde ise atalar için ayin yapılan, kurban sunulan ölü çadırlarının oluşturulduğu görülür. Günümüz Anadolu’sunda ve Adana’sında İslamiyet’in etkisiyle görülen türbe buradan gelmektedir. Ayrıca taziye evleri veya modern anlamda taziye çadırları da vardır.

Ayrıca, mezarlara çiçek ya da çam ağacı dikilmesinin de Gök Tanrı sistemindeki “ağaç ve bitki kültü” nün günümüz inançlarına yansıyan birer görünümü olduğu da

söylenbilir. Müslümanlıkta yasak olmasına rağmen, cenazenin bekletildiği yerde ateş/ışık yakılması, kabrin başına buhur veya tütsü yakılması, cenaze evinde ocağa üç gün yemek konulmaması Türklerin eski inanç sistemindeki “ateş; yani od kültü” ile ilgilidir.

Adana halkı, geçmişte uygulanan ritüellerden “küçük aş” ve “büyük aş” ı günümüzde de yaşatmaktadır. Ölülerin ruhları için hayır yapma, fakirleri doyurma, Müslümanlıkla kaynaşmıştır. Ancak bu uygulamanın 3, 7, 40 ve 52. gün ile yıl dönümü gibi belirli bir düzene bağlanmış olması, Gök Tanrı inancının uzantısıdır. Cenazelerde veya yıldönümlerinde aş dökmek, helva kavurup koku yaymak eski bir Türk inancıdır. Ölüm yıldönümlerinde insanlara yemek vererek fakirleri sevindirme gibi hayırlara mevlit okutma, hatim indirme gibi ritüeller, bu türden eski inançlara İslami bir çehre kazandırmıştır.

Adana’da ölüm olayı, ölen kişinin öteki dünyaya gitmesiyle ilgili uygulamaların tam olarak yapılmasından sonra tamamlanır. Taziyeye, yemeğe, Kuran dinlemeye defin işlemleri bittikten sonra gidilir.

Adana’da ölen kişiye ait eşyalar, özellikle elbiseler ihtiyaç sahiplerine, maddi durumu iyi olmayanlara verilir. Animizme göre ölümden sonra bu elbiseler yakılır ya da fakirlere verilerek ölenin ruhunun geri gelmesi ve geride kalanları rahatsız etmesinin önleneyeğine inanılır. Bu yönüyle günümüzde ölünün eşyalarıyla ilgili inançların Animizm’den izler taşıdığını söyleyebiliriz. Ölenlerin saat, yüzük, bilezik gibi değerli eşyaları zaman içerisinde ölünün yakınları tarafından birer anı olarak saklanmaya başlanmıştır.

Animizm’de ölenin ruhunun dönmesine engel olmak için yırtık pırtık elbiseler giyilir, makyaj yapılmaz, tıraş olunmaz. Adana’da da ölenlerin yakınları sakal tıraş olmaz. Bu davranışın nedeni de Animizm’e bağlanabilir.

Tu-kiularda ölüleri büyük aile mezarlarına gömme âdeti vardır. Kışın ve sonbaharda ölenleri yapraklar yeşerirken, baharda ve yazın ölenleri de yapraklar sararırken gömerler. Bugün aile mezarlıkları olsa da cenazenin bekletilmesi gibi bir inanış yoktur.

Ölümün her yıl dönümünde ölen kişinin ruhuyla ilgili birtakım törenler yapılır. Adana’da yapılan bu törenlerin büyük kısmı, mevlit gibi, İslami inanışlara göre yapılır.

Sonuç olarak, ölüm ile ilgili bazı inanmalar ve bu inanışlarla ilgili uygulamalar ölenin öteki dünyaya yolculuğunu kolaylaştırmak; geride bıraktığı dünyada ve gideceği dünyada sevilen sayılan mutlu bir kişi olmasını sağlamak içindir. İnanmaların bazıları

da ölenin geri dönmesini engellemek, geride bıraktığı insanlara zarar vermesini önlemeyle ilgilidir. Mevtanın akrabalarının psikolojik durumlarını düzeltme ile ilgili uygulama ve inanışlar da vardır.

Ölüm ile ilgili yaptığımız tarama ve derlemeler neticesinde gördük ki Türk insanı, gerçekte hiçbir varlığın yok olmadığına, yalnızca biçim değiştirdiğine inanmasına rağmen ölüme soğuk bakmıştır. Ölen bir insan için “öldü” demek yerine “vefat etti” gibi deyimler kullanmışlardır. Binlerce yıllık geçmişimizde, farklı inanç yapılarından günümüze kadar gelmeyi başarabilen ölüm ile ilgili uygulamaların da kültürel paylaşımın bir göstergesi olduğu söylenebilir. Bugün; Türk dünyası, Anadolu ve Adana’da yaşayan halk arasındaki birçok inançta olduğu gibi, ölüm ile ilgili inanışlardaki örtüşmeler de, aynı inanış ve değer yargılarını bölüşen insanların kültürel anlamdaki birlikteliğinin iyi bir göstergesidir.

BÖLÜM V

ADANA HALK KÜLTÜRÜNDE TÖRENLER, KANDİLLER, KUTSAL AYLAR, DİNİ - MİLLİ BAYRAMLAR VE BUNLARLA İLGİLİ İNANIŞLAR

5.1. Sünnet Töreni

Sünnet, Musevîlerde ilk günlerde, Müslümanlarda ise beş ile on üç yaş arasında erkek cinsiyet organının ucundaki derinin kesilmesidir. Sünnet, adından da belli olduğu gibi Müslümanlar için Allah emri yani “farz” değil, Hazret-i Muhammed’in buyruğu, “sünnet” tir. Fakat bütün Müslümanlar gibi Türkler de bu sünneti hem din, hem temizlik bakımından mutlaka yerine getirirler. Peygamberimiz Muhammed ise doğuştan sünnetli olarak dünyaya gelmiştir (Hınçer, 1971, s. 6168).

Çeşitli Amerika, Afrika, Avustralya yerlileri ile Asya etnik grupları arasında görülen, doğaüstüne kulak, parmak gibi organların kesilerek sunulmasına ilişkin etnoloji literatüründe son derece zengin örnekler vardır. Günümüzde Musevilik ve Müslümanlığın gereği olarak uygulanan sünnet ritüelinin, kökleri çok eskiye dayanan bu pratiğin bir devamı olduğu konusu kesinlik kazanmış görünmektedir (Erginer, 2006, s. 13).

Sünnet geleneği tarih bakımından Milâttan önce dört bin yılına kadar iner. O tarihlerde yapılan Mısır kabartmalarında erkek çocukların sünnetli olduğu görülmektedir. Musevîler İbrahim Peygamberin kendisini ve çocuklarını sünnet etmesinden itibaren bu geleneğe uymuşlardır. Hristiyanlar ise Hazret-i İsa’nın kendisini sünnet ettirdiğini, ümmeti adına acı çektiğini, bu sebeple sünnet olmalarına ihtiyaç kalmadığını ifade ederler. Türkler, Müslümanlığı kabul ettikten sonra sünnet olma geleneğini de benimsediler. Sünnet olma çağını çocukluktan kurtulup delikanlılık çağına hazırlık kabul ettiklerinden büyük törenlerle kutlamayı âdet haline getirdiler. Tıpkı evlenmede olduğu gibi büyük düğünler düzenlediler (Hınçer, 1971, s. 6168).

Türk Dünyası

Eski Türklerde böyle bir inanç yoktu. Eski Anadolu uluslarında da sünnetin uygulandığını gösteren açık seçik belgeler yoktur. Ancak Suriye yörelerinde, Anadolu’nun Güneydoğu kesimlerinde yaşayan Yahudilerin bu geleneği uyguladıkları, uygularken de törenler düzenledikleri biliniyor (Eyüboğlu, 1998, s. 170).

Karaçilerde sünnet toyu uygulama ve inancı vardır. Aynı zamanda çok köklü

kirvelik Kurumu da var. Bir Karaçi sözüne göre, “Allah’ından döndün dön; ama gerek kirvenden dönmeyesen” bu söze göre, Karaçi’de kirve adeta dinden önce gelmektedir, “kirve kohum yoh kenardan olar/Kirve akrabası değil dışarıdan olmalıdır” kirveden kız alınmaz kirveye kız verilmez kirveler arasında evlilik olmaz. Kirvelik çok yakın kan bağı gibi algılanır. Sünnetin parçası evin dışında ön taraflarında temiz bir yere gömülür veya damın üstüne atılır. Karaçilerde Kirvenin başına canına ant içilir, yemin edilir, “ant içmişem kirvemim yalın ayak oynayan canına” yemini büyük yemin sayılır. Yalın ayak oynanılması bereketi anlatır (Kalafat, 2010, s. 278).

Türk-Tatar toplumunda, sünnet her şeyden önce dinî bağlılığın bir töreni, ayrıca somut bir etnografik gerçek, bir dizi dinî işleri ve araçları, davranışın mimik ve tavırlarını içeren bir kolektif törendir. Bütün bunların amacı çocuğun dinî topluluğa, bu etnik grupların kaynaşmasını sağlayan temel element olan Müslümanlığa entegre olmasıdır (Batca, 2000, s. 90).

Makedonya’da sünnet olan çocuğun eline, askere giden delikanlının parmak aralarına kına yakılır. Bulgar Dağı Yörüklerinde sünnet yoktur (Kalafat, 1994, s. 34).

Romanya Tatarlarında genç insanlar özellikle sünnetin yapılacağı evin kümesinden seçtikleri en güzel horozlardan birini süslemekle görevlidirler. Baş kesilmeden boğazlanan, haşlanan ve bağırsakları çıkarılan horoz, tüyleri yolunarak küçük çıtarlarla desteklenerek canlıymış gibi dik durdurulur. Horoz’un açık renk tüyleri, nasıl yapıldığını bilen belli kişiler tarafından kesilen renkli kâğıtlarla yeniden yapılır. Bu yolla süslenen horoz egzotik şeker ve meyvelerle örneğin şuruba batırılmış bademli kek, ceviz ve şerbetli hamur işleri, pastalarla beraber özel Doğu tepsisine konur. Kadınlar tepsideki horozla, folk müzik orkestrası eşliğinde, sünnetçi sünneti yapmaya hazırlandığı esnada dans ederler. Horoz erkekliği temsil eder ve sünnetle çocuk küçük bir erkek; yani küçük bir horoz olur. Sünnet töreni aracılığıyla çocuk hayatının yeni bir evresine giriyor (Batca, 2000, s. 95).

Tabasaranlarda sünnet aşısı vardır. Çocuğun doğumunun kırkıncı günü sünneti yapılır. Bugün kolu komşuya yemek ikramı yapılır (Kalafat, 1998, s. 70).

Anadolu

Anadolu’da, özellikle Müslümanlarla, Museviler arasında sünnet yaygın bir inançtır. Erkek çocuklarının, belli bir yaşa gelince erkeklik öğelerinin ucundaki deriyi kesme yüzyıllar boyunca uygulanan bir gelenektir. Bunun İslâm diniyle Türkler arasında, özellikle Müslüman Türkler arasında, yayıldığı biliniyor (Eyüboğlu, 1998, s. 170).

Adana

Erkek çocuklar yaşları tek iken sünnet edilir. Yaşı çift iken sünnet edilenlerin erkek çocuğu olmayacağına inanılır (K.2, K.4, K.5, K.6, K.34, K.35, K.46).

Sünnet düşünlerinde anne evden çıkmaz ve çocuk sünnet olurken mutfağa girip kulaklarını tıkayarak beklerse ilerde gelinle birlikte oturacağına inanılır (K.18, K.22).

Ancak sünnet olan kişinin Müslüman olabileceğine inanılır (K.13, K.19, K.34, K.35, K.38, K.47, K.50, K.57, K.63, K.68, K.71).

Sünnetsiz olan bir şahsın abdestsiz sayılacağına inanılır (K.24, K.34, K.38, K.56, K.57, K.71).

Sünnet mevlitli yapılırsa daha da sevap olacağına inanılır (K.53, K.54, K.87, K.88, K.99, K.178, K.184, K.185).

Sünnetli çocuğa ayna takılması gerektiğine inanılır (K.56, K.65, K.67, K.69, K.75, K.78, K.79, K.95, K.96).

Adetli kadınların sünnetli çocuğu görmesinin uğursuzluk getireceğine inanılır (K.42, K.45, K.57, K.59, K.60, K.66, K.77, K.79).

Sünnet olacak çocuk caminin ve mezarın etrafında yedi defa dolaştırılır (K.27, K.139, K.140, K.141, K.150, K.151, K.152, K.163).

Çocuğun sünnet olmadan erkek olamayacağına inanılır (K.9, K.18, K.19, K.20, K.21, K.22, K.23, K.63, K.94, K.139).

Kirvenin akrabadan daha yakın olduğuna inanılır (K.30, K.32, K.36, K.39, K.40, K.44, K.45, K.49, K.60).

Kirvenin Müslüman olması gerektiğine inanılır (K.36, K.47, K.78, K.80, K.99, K.100, K.146).

Kirvenin sünnet olacak çocukla kan bağı olmaması gerektiğine inanılır (K.48, K.49, K.141, K.142, K.144, K.157, K.167, K.180, K.190).

Kirvenin kızıyla evlenilirse haram olacağına inanılır (K.27, K.30, K.31, K.32, K.34, K.45, K.49, K.50, K.57).

Sünnet sonrası, çocuğun ziyarete götürülmesi gerektiğine inanılır (K.48, K.49, K.50, K.51, K.54, K.55, K.59, K.90).

Sünnetten sonra çocuğun su kenarına götürülmesi gerektiğine inanılır (K.56, K.72, K.73, K.76, K.77, K.81, K.82, K.84, K.89).

5.1.1. Değerlendirme

Sünnet, öncelikle dinî nitelikli birtakım ritüelleri ve araçları olan bir törendir. Bunun yansısı halk bilimsel bir öğedir.

Sünnet, günümüzde Musevilik ve İslam inancının bir gereği olarak uygulanmaktadır. Ancak bu ritüelin kökleri çok eskiye dayanır. Çocukluktan kurtulma anlamına gelen bir ritüeldir.

Türkler, bu geleneği İslam inancını kabul ettikten sonra benimsediler. Sünnetin, bu pratiği uygulayan birçok toplumda olduğu gibi Türk dünyasında, Anadolu’da ve Adana’da da çocukluktan kurtulup delikanlılık çağına bir hazırlık olduğuna inanılır. Anadolu ve Adana’da tıpkı evlenmede olduğu gibi büyük düğünler düzenleyerek, büyük törenler yaparak bu ritüeli kutlama âdet haline getirilmiştir.

Türk dünyası, Anadolu ve Adana’da sünnet çok köklü kirvelik müessesini de beraberinde getirmiştir. Kirvenin akraba arasından değil kan bağı olmayan birisinden olması gerektiğine inanılır. Kirvelikten sonra kan bağı varmış gibi akrabalık başlar. Kirveden kız alınmaz kirveye kız verilmez kirveler arasında evlilik olmaz. Çocuğun pipisinden kesilen sünnet parçası temiz bir yere gömülür veya evin damının üstüne atılır. Sünnet olacak çocuğun cami veya mezarın etrafında yedi defa dolaştırılması, erkek çocuklarının yaşları tek iken sünnet edilmesi, yaşı çift iken sünnet edilen çocukların erkek çocuğunun olmayacağına inanılması bizi Türk kültürünün formülistik sayılarından “yedi” ye götürmektedir. Adana’da sünnet düğünlerinde annenin evden çıkmayıp çocuğu sünnet olurken mutfığa girip kulaklarını tıkayarak beklediği zaman ilerde gelinle birlikte oturacağına inanılması da bu ritüelin ailenin dirliği ve devamı ile ilgili beklentileri ifade eder.

5.2. Asker Gönderme / Karşılama

Türk halkı askerliği kutsal bir görev sayar. Askerlik çağına gelmiş delikanlının askere yolcu edilmesi, askerlik dönüşü karşılanması bir gelenektir. Askerlik, delikanlının askere gideceğinin belli olmasından, askere uğurlanmasından, şiirlere konu olmasından, ardından ağıt yakılmasından, gönderdiği mektuplara, karşılanmasına kadar geleneği olan bir geçiş dönemidir. Her törende olduğu gibi askerliğin etrafında da bir âdetler, inanmalar, pratikler zinciri oluşmuştur. (Artun, 2000, s. 41).

Tarih boyunca her zaman güçlü askeri bir sistemi oluşturmuş, askerliği asli bir görev olarak telakki etmiş ve bundan gurur duymuş, onunla iç içe yaşamış bir millet olan

Türkler, asker millet olarak bilinir. Askerlik yaşı gelip çatmış bir delikanlıyı vatani görevine güle oynaya uğurlamak Türklerin töresindendir. Askerlik yapmamak, Türk genci için adam yerine konulmamak anlamına gelir. Halk arasında askere gitmeyene kız verilmez, askere gitmemiş olan genç kendini ispatlamış sayılmaz (Önal, 2004: 137).

Türkiye'nin hemen her yöresinde, gençler askere çeşitli törenlerle uğurlanır, Düğün bayram havası içinde, vatani görevi için askere giden genç, koca evini baba evi gibi şenlendirmek için, baba evinden çıkan gelinlik kız gibidir. Türk töresinde koca evine giden kız, sıradan sebeplerle ayrılarak bir daha baba evine geri dönemez. Halk arasında “birincisi nikâh, İkincisi toprak” denir. Gelin, anne ve babasının yüzünü ak etmelidir. Gençler askere de aynı anlayışla gönderilir. Düğün bayram bunun içindir. Gerekirse vatani için ölecektir ve ana babasının yüzünü ak edecektir. Şehit olmak vardır, ama asla görevini yarım bırakmak yoktur (Önal, 2004: 137).

Yerleşik yaşama çok yakın bir zamanda geçilen Mersin'in Gülnar ilçesinde “Genç, askere gitmeden bir çamın çatal yerine taş konur, bu taş düşerse; gencin başına orada bir kötülük geleceğine inanılır. Hâlâ birçok çam ağacında geçmiş yıllardan kalma taş bulunmakta.” (Bilir, 2007, s. 88).

Askere gidecek gençler evlerinden çıkarılarken ayaklarını çamura batırırlar. Sonra kapıya bir tekme atarlar. Gençlerin ayak izleri, askere gidip g}ene kadar kapıda durur. Bu iz silinmez. Benzer bir gelenek Muğla'da görülür. Askere gidecek genç evin tavanına veya ahşap bir tarafına mendilini veya gömleğini çiviler. Mendil veya gömlek, ancak askerliğini bitiren genç tarafından çıkarılabilir, (Önal, 2004: 140).

Adana

Askere giden kişinin elinin ortasına kına yakılır (K.95, K.108, K.123, K.126, K.127, K.128, K.129).

Bir askerin arkasından ayna tutulursa o asker sağ salim döner (K.25, K.39, K.40, K.44, K.47, K.56, K.59, K.73).

Askere giderken bir çatal ağaca taş konur eve çivi çakılır (K.46, K.47, K.48, K.56, K.57, K.58, K.69, K.70, K.72, K.73, K.75).

Bir evden askere giden olunca o gün akşama kadar kapı örtülmez, ev süpürülmez (K.38, K.39 K.45, K.60, K.99, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127).

Askere gidecek gençlere askere gitmeden önce yarım ekmek yedirilir. Ekmeğin diğer yarısı o genç, askerden dönene kadar bekletilir. Ekmeğin yarısının o kişiyi

çağıracağına, evine sağ salim döneceğine inanılır. Askerin rızkı, bereketi o gelinceye kadar evde saklanır (K.36, K.43).

Askere gideceklere simit ısırtılıp duvara asılır. Daha yiyecek ekmeği var, şehit olmasın diye (K.56, K.149, K.150, K.154, K.155, K.169, K.170, K.189, K.190, K.193).

Askere giden kişiye simit yedirilir ve geri kalan simit duvara asılır. Kişi askerden gelince o simit duvardan alınır, küçük parçalara bölünür ve bir ırmağa atılır (K.6, K.8, K.37, K.43, K.44, K.57, K.59, K.60).

Askere gönderilecek gence bir simit ısırtılır. Simit evin dışına asılır. Asker genç dönünce o simit asıldığı yerden alınarak sadaka niyetine kuşlara dağıtılır (K.32, K.82, K.85, K.86, K.89, K.93, K.95, K.96, K.97).

Askerin elbiseleri askerden dönene kadar yıkanmaz. Askerin dönüşü beklenir. Aksi takdirde askere uğursuzluk geleceğine inanılır (K.26, K.119, K.120, K.121, K.122, K.146, K.153).

Kocası askere gitmiş kadına, kocası askerden gelene kadar yeni elbise giydirmezlermiş. Bir yeri yırtılınca yamarlarmış. Bunun, kocaya olan sadakat göstergesi olduğuna inanılır (K.32, K.85, K.86, K.89, K.93, K.95, K.96, K.97).

Askere gidene kan akıtılırsa askerin beladan, kazadan korunacağına, hayırlısıyla gidip geleceğine inanılır (K.34, K.39, K.40, K.43, K.44, K.49, K.50, K.52, K.55).

Askere gidenin veya bir iş için gurbete giden kişinin arkasından bir tas su dökülür. Arkasından su dökülerek giden kişinin gittiği gibi çabucak, sağ salim döneceğine inanılır. Yani suyun hızla akıp gitmesi gibi giden kişinin de tez bir zamanda geleceğine inanılır (K.31, K.40, K.82, K.95, K.128, K.129, K.135, K.136, K.137, K.138).

Askerden sağ salim dönen kişiye kan akıtılması gerektiğine inanılır (K.96, K.97, K.98, K.99, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129).

Askere giden gençleri evden çıkarırken demire bastırırlar. Demire basan gencin sağlam gidip sağlam döneceğine inanılır (K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.85, K.87, K.90, K.91).

Askerden gelenin iki ayağının dibinde kurban kesip başının üzerinden geçirilmesi gerektiğine inanılır (K.22, K.29, K.30, K.36, K.38, K.49, K.60, K.66, K.67, K.156).

Asker gördüğünde düğmeni tutarsan rüyanda sevgilini göreceğine inanılır (K.21 K.63, K.64, K.65, K.66, K.67, K.68, K.69).

Evlenmemiş kızlar asker gördükleri zaman düğme kıvrırırlarsa kismetlerinin açıldığına inanılır (K.4, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90, K.91).

5.2.1. Değerlendirme

Anadolu’da ve Adana’da yirmi yaşını dolduran her genç kutsal bir görev olan askerliğini yapmak için askere gider. Askere gidiş, her yerde büyük ödev olarak bilinir. Askerleri uğurlama biçimleri her yörede farklıdır.

Askere gidecek genç bir yandan askerlik hazırlıklarını sürdürürken bir yandan da arkadaş ve tanıdıklarıyla helalleşmeye, vedalaşmaya gider.

Anadolu’da ve Adana’da askere giden kişinin elinin ortasına kına yakılır. Kına gerek eski Türk inanışları açısından gerekse İslam’ın etkisiyle Anadolu ve Adana geçiş dönemlerinde önemli bir yer tutar. Tüm Türklerde ve Adana’da askere giden genci, vatani için şehit olabileceğini düşünerek kınalarlar. Annesinin, askeri vatana kurban olarak yolladığına inanılır. Bu inançla, Adana’da askere giden gençlere kına yakılmaktadır. Askerden dönen gençler de yanlarında kına getirirler. Bu inanış taklit büyüüne bir örnektir.

Askere giden bir gencin arkasından ayna tutulması, bir çatal ağaca taş konması, eve çivi çakılması, o gün akşama kadar kapı örtülmemesi, evin süpürülmemesi, askere ekmek veya simit yedirilmesi, elbiselerinin askerden dönene kadar yıkanmaması, kurban kesilmesi, arkasından su dökülmesi ile ilgili inanışların tamamının sempatik veya pasif büyü olduğu apaçık ortadadır.

5.3. Hacı Gönderme / Karşılama

Hac İslam’ın beş şartından biridir. Her Müslüman için imkânları dâhilinde yerine getirilmesi emredilen bir ibadettir. Tüm Müslümanlarda olduğu gibi Müslüman Türkler de hacca giderler. Türklerin hacca gitmeden önce hacda ve hacdan dönüşte birtakım uygulamaları vardır.

Örneğin, Dağıstan’dan hacca hâlâ yaya olarak gidenler çıkabilmektedir. Böylece hacın daha makbul olacağına inanılır. Anadolu’da camiye yürüyerek gelinmesi atılan adım sayısının arttığı nispetinde hayır işlenilmiş olunacağına inanılır (Kalafat, 1998, s. 68).

Adana

Hacı evine döndüğünde evinin önünde kurban kesilir. Hacı, kurbanın kanının üzerinden atlayarak eve girmemesi gerektiğine inanılır (K.34, K.35, K.38, K.50, K.56, K.68, K.71, K.72).

Hacdan dönenleri karşılamamanın sevap olduğuna inanılır (K.19, K.24, K.35, K.38, K.50, K.62).

Hacdan getirilen zemzem suyunun hastalara şifa vereceğine inanılır (K.34, K.35, K.38, K.47, K.50, K.58, K.70, K.71, K.72).

Hacda ölenin şehitler gibi cennete gideceğine inanılır (K.13, K.19, K.22, K.34, K.39, K.40, K.56, K.68).

Hacının elinin içini öpen kişinin sevap kazanacağına inanılır (K.13, K.22, K.35, K.47, K.50, K.56, K.68, K.72).

Çocuğu olmayan kişiler hacda beşik kurup sallarsa çocukları olacağına inanılır (K.13, K.22, K.35, K.37, K.39, K.50, K.68).

Hacdan dönen bir kişi bir avuç buğdayı hacca götürüp getirdikten sonra bu buğdayı ambara saçarsa bereketli olacağına inanılır (K.14, K.73, K.74, K.85, K.86, K.97, K.98, K.99, K.110, K.111).

5.3.1. Değerlendirme

Adana’da evine dönen hacının, kurban kanını alnına sürmesi veya kanın üzerinden atlaması da temas büyüsüne bir örnektir.

5.4. Kutlama Törenleri

Türk halk kültüründe dini ve milli bayramlar, kutsal aylar, kandiller, törenler ve bunlarla ilgili birçok inanış vardır.

Frazer’e göre bayramlar kutsallığın etrafında yinelenen kutlamalardır. Bayram kavramı insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlığın ilk çağlarındaki davranışlarının temelinde inançlar yer almış, bu inançlarla birlikte bayramlar da kaçınılmaz olarak var olmuştur. Dünyanın her kıtasında her toplumunda bayram, bir ritüel olarak insanlık tarihine ışık tutan en eski geleneklerden biridir. İlkel dönem bayramlarının pek çoğu doğrudan veya dolaylı olarak tabiatla ilgilidir. İlkel insanların doğayı kendi istekleri doğrultusunda yönlendirmeye çalıştıkları bilinmektedir. Yabanıl yaşamın insanları, bütün doğa olaylarını yönlendirme gayreti içinde onları kutsallaştırarak artı değerler yüklemeye çalışmışlardır (Frazer, 1991, s. 15-17).

Bayatlı, bayramların bir dizi gösteriden oluştuğunu onların biçimlenişini, kurallarını da geleneklerin belirlediğini ifade eder. O’na göre bayram her topluluğun bütünü için ve bütününcü düzenlenen, uygulanan törenlerin bileşimidir. Bayramlar her

millette görülen, toplumun bütün fertleri tarafından benimsenen ve gününde bütün imkânlarıyla halkın katıldığı ortak âdetlerdendir. Bu haliyle bayramlar, insanlar arasındaki karşılıklı sevgi ve saygının perçinlendiği günlerdir. Bayramlar, insanların birbirleriyle olan dargınlıklarını unuttukları, barıştıkları, kardeşçe kucaklaştıkları, millî ve dinî duyguların, inançların, örf ve âdetlerin uygulandığı, sergilendiği, bir toplumda millet olma şuurunun şekillendiği, kuvvetlendiği gündür (Bayatlı, 2012, s. 501).

Mevsime dayalı bayramlar, o kadar güçlü temellere ve ritüellere bağlıdır ki, pagan dönemine ait bu bayramlar tek tanrılı dönemde de var olmayı sürdürebilmişlerdir. Bu sürdürülen yapıp etmeler İslâm öncesinde iki yönlü iken zamanla kuta dayalı olan yönü önemli ölçüde unutulmuş, geriye sadece tabiat etrafındaki törenler ve eğlenceler kalmıştır (Önal, 2011, s. 243).

Şener, eski Türklerde yapılan törenleri iki kısma ayırmıştır.

Birincisini ilkbahar, yaz ve sonbaharda periyodik olarak yapılan törenler; ikincisini ise bazı olaylar nedeni ile yapılan törenler olarak ifade etmiştir. (Şener, 2001, s. 72).

Önal’a göre bayram en eski dönemlerden, kültürlerden bu yana bir ritüel olarak dünyanın her yerinde ve her kültüründe kutlanmaktadır. Mitolojik dönemden başlayan kutlamalar zaman içinde dönüşümlere uğrayarak devam ettirilmiştir. Tabiat olayları, doğa ile iç içe yaşayan insanoğlunu yakından ilgilendirmiştir. En eski bayramlar, Batı dünyasında Hristiyanlık içinde yürütülmüşken Doğu dünyasında İslam dininin etkisiyle bayramlar belirgin bir zemine oturtulmuş, özellikle Türkler İ. Ö. bayramlarını kutlamayı sürdürmüşlerdir.

Eski Türk inançları evrensel bir zemine oturtulmuş olduğundan ve doğanın izlerinden ve doğa inançlarından kaynaklı birtakım bayramlar gerçekleştirmişlerdir. Halk arasındaki geleneklerin izlerinden gidildiğinde, bayramların ilk ve son baharlarda yoğun bir şekilde kutlandığı, sonbahar bayramlarının zamanla terk edildiği ve kutlamaların bahar zamanlarında yoğunlaştığı görülür. Nevruz, Hıdırellez, Saya, Çiğdem, Deniz bayramları bu tür bayramlardandır. Doğanın kendi içindeki hiyerarşik yapısı ile Türk kültür yapısı arasında büyük bir benzerlik görülür. Şaman inançları, toplayıcılık döneminin izleri bayram kutlamalarında devam ettirilmiştir. Yer-su ruhlarının etrafında gerçekleştirilen törenlerin inanç kodları dönüşerek veya unutularak sürdürülmüştür (Önal, 2011, s. 241).

Ülkemizde bayramları; dini ve resmi olarak iki dalda incelemek mümkündür. Dini bayramların günleri “kameri takvim”e göre hesaplanmaktadır. Bu nedenle şu an

kullanılan takvimde her yıl ay/gün aynı tarihe rastlamaz. Örneğin, onar günlük gerilemeyle gelen Ramazan ve Kurban Bayramları değişik mevsimlerde kutlanmaktadır. Ramazan Bayramı Kameri takvime göre şevval ayının ilk üç günü, Kurban Bayramı ise zilhicce ayının onuncu gününden itibaren dört gün süreyle kutlanır (Ay, 2012, s. 40).

5.4.1. Dini Bayramlar

Çoruhlu, Türk topluluklarında çeşitli dinsel törenlerin, bayramların ve çoğu kere bunlarla ilişkilendirilen takvimle ilgili konuların mitolojiyle iç içe geçtiğini ifade eder (Çoruhlu, 2011, s. 201).

İslam dünyasının en önemli bayramları Ramazan ve Kurban Bayramıdır. Bu bayramların en önemli özelliği de dostların, akrabaların birbirlerini karşılıklı olarak ziyaretleridir. Küçükler, büyüklerin ellerini öper, onların dualarını alır. Büyükler de küçüklere para ya da ufak tefek armağanlar verirler. Aile büyükleri evlerinden çıkmaz; onların kimseyi ziyaret etmeleri beklenmez. Çocukları onların ellerini öpmeye giderler. Ziyarete gelenlere şeker ikram edildiği için Ramazan bayramına şeker bayramı da denir. Günümüzde, şeker Kurban Bayramında da ikram edilmektedir.

Dinlik bayramlar söz konusu olunca ilk hatıra gelen, şevval ayının ilk üç gününde ramazan bayramı, zilhicce ayının onundan başlayarak dört gün süren kurban bayramıdır. (Boratav, 1999, s. 206, 207).

Adana

Arife ve cuma günü çamaşır yıkamanın günah olduğuna inanılır (K.4, K.56, K.57, K.61, K.62, K.63).

Arife günü mezarlığa yiyecek (şeker, bisküvi vb.) götürülüp dağıtılsa sevap olacağına inanılır (K.127).

Arife günü iğne tutulmaz, dikiş dikilmez. Günah olacağına inanılır (K.36, K.37, K.38, K.39, K.76).

Kurban ve Ramazan bayramından bir gün önce güneş doğmadan kuyudan getirilen suyun şifa vereceğine inanılır (K.80, K.126).

Bayram sabahı erkenden kalkılıp kuyudan çıkarılan suyun zemzem suyu yerine geçeceğine inanılır (K.23)

Bayramlarda edilen duanın kabul olunacağına inanılır (K.141).

Kurban etinin üç günden fazla bekletilmesinin günah olduğuna inanılır (K.16, K.61, 119, K.120, K.121, K.122, K.128, K.136, K.148, K.152, K.158, K.159, K.160, K.161).

Kurban bayramı sona ermeden kurban etin bitirilmesi gerektiğine inanılır (K.27, K.28, K.28, K.30, K.31, K.71).

Kurbanın kellesini ve boynunu vermenin sevaba geçmeyeceğine inanılır (K.23, K.24, K.45, K.60, K.99, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.131, K.145, K.146).

Ramazan ve kurban bayramlarında sallanırsa günahların döküleceğine inanılır (K.24, K.28, K.28, K.30, K.31, K.88, K.98, K.99).

Kurban bayramının ilk üç günü, el işi yapılmaması gerektiğine, tırnak kesilmemesi gerektiğine inanılır (K.35, K.36, K.37, K.38, K.39).

Kurban bayramında, bayram namazı bitip herkes dağılana kadar bir şey yenmemesi gerektiğine inanılır (K.128, K.129).

Kurban bayramının ilk günü sabah namazından sonra kuyudaki suyu ilk kim alırsa evinin bereketli olacağına inanılır (K.9, K.22, K.23, K.35, K.38, K.54, K.57, K.68, K.69, K.70).

İki bayram arası nikâh kıyılmaz. Kıyılırsa uğursuzluk getireceğine inanılır (K.93, K.158, K.162).

İki bayram arası düğün iyi sayılmaz, evlenilmez. Evlenilirse o çiftin çocuğunun olmayacağına inanılır (K.66, K.98, K.99, K.105).

Horozun, özel günlerde (kandil ve bayramlarda) Allah tarafından belirli aralıklarla öttüğüne inanılır (K.59, K.90, K.91, K.93, K.94, K.140, K.144, K.155).

Bayramlarda ve özel günlerde güzel giyinmenin iyi olduğuna inanılır (K.21, K.43, K.46, K.47, K.48, K.68, K.70, K.77).

5.4.2. Değerlendirme

Tüm Türk İslam ülkelerinde, Anadolu ve Adana’da dini bayramlar olan Ramazan ve Kurban bayramları dini ritüeller çerçevesinde kutlanmaktadır. Arife günü bayramın başladığı günden bir önceki gündür. Arife günü mezarlıkta çeşitli yiyecekler dağıtılması kansız kurban uygulamasıdır. Yine arife gününde çamaşır yıkanmasının, iğne tutulmasının, dikiş dikilmesinin günah olacağına inanılması, kurban bayramının ilk üç günü, el işi yapılmaması gerektiğine inanılması, tırnak kesilmemesi, bayramdan önceki günde ve bayramda iş yapılmasının uğursuzluk getireceği inancından kaynaklanır.

Kurban ve Ramazan bayramından bir gün önce, güneş doğmadan veya bayram sabahı erkenden kalkılıp kuyudan çıkarılan suyun zemzem suyu yerine geçeceğine, şifa vereceğine inanılması doğrudan su kültürüyle ilgilidir. Bu Gök Tanrı dönemi kültü ile zemzem suyunun kutsallığının sentezlenmesi eski Türk inanışlarının Anadolu ve Adana'daki izleridir.

5.4.3. Kutsal Aylar / Günler

5.4.3.1. Kandiller ile İlgili Halk İnanışları

Miraç Kandili, Berat Kandili, Regaip Kandili, Mevlit Kandili ve Kadir Gecesi gibi günler Anadolu toplumunda önemli günler olarak kutlanmaktadır. Bu günlerde, halk ibadet ederek sevap kazanmak ister. Günümüzde Kadir gecesi ve kandiller lokum veya bisküvi dağıtarak kutlanmaktadır. Ayrıca iletişim araçları aracılığıyla mesajlar çekilerek toplum bireyleri birbirlerinin kandilini kutlamaktadırlar.

Günümüzde kandillerin bayram olarak kutlanmasına pek rastlanmamaktadır. Belki geleneklere bağlı ailelerde, kandil çöreği yeme, “kandiliniz kutlu olsun” diyerek el öpme göreneklerini sürmektedir. Eskiden bu günleri kutlamaya hazırlanma işlemleri ve kandil gecesi şenlikleri çocuk toplulukları için bir bayram anlamı taşırdı (Boratav, 1992, s. 256).

Mevlit okutulması: Mevlit okutmak; Kuran'ı müzik ile okutmaktır. Kuran'ın müzik ile okunması geleneği de eski Türk inançlarından kaynaklanmaktadır. Çünkü Şamanlıkta müziksiz ayin yapılmaz.

Adana

Mevlit okutulan evde yokluk olmayacağına inanılır (K.4, K.9, K.12, K.21, K.22, K.127, K.29, K.30, K.31).

Kandil gecelerinde dini inanış gereği buhur yakılması gerektiğine inanılır (K.35 K.68, K.69, K.70, K.71, K.72, K.73).

Bayram, düğün, mevlit gibi önemli günlerde buhur yakılması gerektiğine inanılır (K.54, K.119, K.120, K.121, K.122, K.127, K.128, K.129, K.130).

Kandil gecelerinde uyunmayıp Kuran okunur, dua edilir ve namaz kılınırsa çok sevap olacağına inanılır (K.13, K.19, K.24, K.35, K.40, K.50, K.56, K.57, K.58, K.61, K.63, K.68, K.70, K.72).

Kandil gecelerinde edilen duaların ölenlerin ruhuna kadar ulaşacağına inanılır (K.19, K.24, K.27, K.36, K.40, K.68, K.70, K.72).

Kandil gecesinde tüm dileklerin kabul edileceğine inanılır (K.27, K.50, K.68, K.70).

Mevlitlerde etrafın güzel kokması için tütsü yakılır. Bu koku insanlara huzur vereceğine inanılır (K.69, K.81, K.87, K.88, K.89).

Kandil gecelerinde ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunulur. Bu günlerde yardım etmenin çok sevap olduğuna inanılır (K.122, K.123, K.124, K. 125, K.126, K.127, K.128, K.129, K.130).

Kandil gecelerinde edilen duaların kabul olacağına inanılır (K.22, K.23, K.24, K.30, K.31, K.32, K.33).

Kadir Gecesi doğan çocuğun rızkının bol olduğuna inanılır (K.2, K.20, K.24, K.27, K.28, K.30, K.51, K.77, K.80).

Bir kandil gecesinde doğanların kaderlerinin iyi olacağına inanılır (K.13, K.19, K.24, K.40, K.56, K.68).

5.4.3.2. Değerlendirme

Adana'da kandillerin inanç açısından önemli bir yeri vardır. Kandil günü doğan çocuklara konulacak adın o kandil günü ile ilgili olması gerektiğine inanılır. Berat, Miraç... gibi. Kandil geceleri edilen duaların kabul olacağına, kaza namazlarının bu gecelerde telafi edileceğine, dilenen dileklerin kabul olacağına inanılır. Kandillerde ölülerin de dua beklediğine inanılır.

Kutsal aylar Recep, Şaban ve Ramazan aylarıdır. Ramazan ayı üç ayların en kutsalı olduğuna inanılır. Ramazan'da fitre ve zekâtlar ihtiyaç verilir. Bu İslam inancından gelir.

5.5. Bereket Törenleri

İnsanlar, arzu ve isteklerinin gerçekleşmesinin zor veya imkânsız olduğu durumlarda ya büyü ya da kutsal saydıkları varlıklara yakınlaşarak bu arzularını gidermeye ve yazgılarını değiştirmeye çalışırlar (Koca, 2001, s. 14).

5.5.1. Adak, Kurban, Saçı

5.5.1.1. Adak

Adak, herhangi bir konuda Tanrı'nın yardımını sağlamak amacıyla başvuru ve

birçok dinde görülen bir ritüeldir. Adak insanın yerine getirmeyi kendi kendisine borç kıldığı, vaat ettiği şeydir. Herhangi bir şey için niyetlenen kişi, niyetinin yerine gelebilmesi için adak adar. Niyetlendiği şey gerçekleşince adağını mutlaka yerine getirir. Adanan şey için belli bir şart yoktur. Adak sahibinin gönlünden ne geçmişse adak odur. Kur'an okumak, birkaç rekât namaz kılmak, oruç tutmak, bir fakiri sevindirmek, horoz kesmek, kurban kesmek, helva kavurup dağıtmak, ziyaretlere bez, mendil, başörtüsü vs. bağlamak, mum yakmak gibi şeyler adanabilir (Koca, 2001, s. 14).

Eski Türklerde

Yapılan ayin ve törenlerden anlaşılacağı üzere, bu uygulamaların resmî olanları yanında, ekseriyetle özel amaçlar için oldukları söylenebilir. Tanrının rızasını kazanma, hastalıkların göçürülmesi, ruhlardan izin almak, şükür bildirmek, af ve hacet dilemek vb. gibi uygulamalar özel ayinlerdir. İslâm öncesi Türk inanç pratikleri çerçevesinde “Özel ayinlerden en önemlisi ruhlardan birine ıdık (ıyık, ızık) bağışlarken yapılan törendir” (İnan 1995, s. 107).

“Kurban adama” inancının İslâmiyet öncesi ve sonrası Türklerde yaygın olduğu görülmektedir. Örneğin “eski Türkler, Gök Tanrı’ya minnet ve şükran duymak, iyi ruh diye bilinen yaratıcı Han Ülgen’i anmak, karanlık âlemin yaratıcısı diye bilinen Erlik Han’ın vereceği kötülüklerden kurtulmak, ölmüş büyüklere ve atalara saygı olarak, yer-su diye adlandırılan dağ, orman, ırmak gibi kutsal olarak bilinen varlıklardan, ruh-tanrı sıfatıyla medet ummak gayesiyle kurban kesmekteydiler” Günümüzde ise, çoğunlukla isteklerin yerine gelmesi için kurbanlar adanmakta ve kesilmektedir (Köksal, 1987, s. 227).

Divanü Lügat-it-Türk’te de geçen “ıdık” yahut “ıduk”: “Kutlu ve mübarek olan her nesne. Sahibinin yaptığı bir adak için bırakılan hayvan” şeklinde açıklanmıştır (Atalay, 1992, s. 65). Mehmet Eröz’ün Türkiye Türkçesinde “adak” şekline dönüştüğünü söylediği idik uygulaması (Eröz, 1980, 211-216), Abdülkadir İnan’a göre kansız kurbanların en önemlisidir (İnan, 1995, s. 98). Bu ritüelin (ıdık veya ıduk töreninin) Asya Türkleri arasında yaşatılan pek çok farklı şekillerinin Verbitski, Radlof, Katanuf, Anohin ve başka Türkologlar tarafından tespit edilmesine karşılık (İnan, 1995, s. 102), Anadolu’daki yansımaları ile ilgili bir tespit henüz yapılmış değildir. Çoban kültü çerçevesinde “saya gezme”, “yüz kömbesi”, “kuzunun tüyü bitti” gibi köy seyirlik oyunlarımıza yansıyan bereket amaçlı kimi ritüel kutlamalar olmakla birlikte, bu oyunları “ıduk” töreniyle ilişkilendirmek güçtür (Elçin, 1991, s. 42-45) (Aslan, 2006, s.247).

Divan-ü Lügat-it Türk'te bir "Idhyuk" kelimesi mevcuttur. Bu kelime için şöyle söylenmektedir: "Kutlu ve kutsal olan her şey. Adak için bırakılan hayvana bu ad verilir. Bunun için saklanan hayvana yük vurulmaz, sütü sağılmaz, yünü kırılmaz." (İvgin, 2006, s. 331).

Türk Dünyası

Tanrı'ya sunulan kurban ritüelinde amaç, bütün canlı varlıklar için türemenin ve yeniden üremenin istenilmesi, zamanın durmadan akan süreci içinde devletin bekasını, milletin sefasını, fertlerin sıkıntısız yaşamını temin etmektir. Büyük devletler kuran bozkır halklarında bu tören, umum millî karakter taşımış, Altay-Sayan Türklerinde ise kavmî bir özelliğe bürünmüştür (Bayat, 2007a, s. 251).

Türk kültürlü halklarda nezir veya adak türlerinden bir tür olarak dilenme vardır. Mesela, "Oğlum hapisten çıksın dizi dizin, kapı kapı ekmek dileneceğim" denir. Bu bir öz veri, bir katlanma türüdür. Bir gün oruç tutmayı vaat etmek gibidir. Bazen da yaşamayan çocuğun yaşaması için yedi veya kırk kapıdan ekmek dileneceğim denir. Bazen da kumaş parçası dilenilip çocuğa kundak bezi dikilir. Hiç konuşmadan durma orucu gibi hiç konuşmadan dilenme neziri de vardır. Birçok türbenin bulunduğu tepeye yalın ayak çıkma nezirinde bulunulur (Kalafat, 2010, s. 280).

Anadolu

Silifke ve çevresinde bazı adak kurbanları veli mezarları ve türbeleri etrafında kesilmektedir. Özellikle Kirtil Dağı'nda mezarı bulunan Kirtil Dede bunlardan biridir. Halk bazı isteklerinin gerçekleşmesi için, ya da gerçekleşen bir isteklerine karşılık Kirtil Dede'nin mezarını ziyaret ederler ve kurban keserler (Aptekin, 2007: 100).

Bolvadin ve çevresinde hayırlı her önemli işin başlangıcında veya imkânların elverdiği zamanda yaratıcıya şükür amacıyla kurban kesilmesi âdet olmuştur. Bir gencin iş sahibi olması, yeni bir iş yerinin açılması, yeni bir ev yapılması, çocuk sahibi olmak gibi durumlarda yüce yaratıcıya olan şükür borcunun kurban kesilerek ifa edilmesi alışkanlık haline gelmiştir (Güldemir, 2008: 37).

Adana

Rüyada adak adanmışsa gerçekmiş gibi yerine getirilmesi gerektiğine inanılır (K.47).

Kesilen adağın etinin en az yedi kapıya dağıtılması gerektiğine inanılır. (K.21, K.48, K.49, K.50, K.51).

Çocuğu olmayan ya da erkek çocuğu olmayan bayan “Çocuğum olursa yedi yaşına kadar kendi paramla giydirmeyeceğim.” diye adak adar. Çocuğu olursa komşularının verdiği kıyafetlerle çocuğunu büyütür (K.39).

Adak kanının koruyucu bir özellik taşıdığına inanılır (K.35, K.36, K.37, K.38).

Adak adandığında adak gerçekleşince kan akıtmak zorunludur. Bunun uğursuzlukları engellediğine inanılır (K.54).

Tehlikeli ve sıkıntılı durumdan, beladan, hastalıktan kurtulmak amacıyla adak adanır. Kan akıtılmasının sevap olduğuna inanılır (K.45, K.46, K.71).

Bir kimsenin çocuğu olduğunda adak kesilmesi gerektiğine inanılır (K.48, K.49, K.60, K.61).

Dişi hayvandan adak olmayacağına inanılır (K.13, K.24, K.34, K.47, K.57, K.59, K.63, K.67, K.69, K.72).

Adakla ilgili bir olay zamanı geldiğinde yerine getirilmesi gerektiğine inanılır (K.109).

Adak adanırsa askere ya da gurbete giden birinin sağ salim döneceğine, hasta olanın iyileşeceğine, çocuk isteyenin sağlıklı bir çocuğu olacağına inanılır (K.76, K.130, K.131, K.132, K.133, K.136, K.139).

Kesilen adak etinden adak sahibinin yememesi gerektiğine inanılır (K.53, K.68, K.70, K.77, K.79, K.111).

Adak adanıp kurban kesilirse kurbanın kanı kimin adına adanmışsa onun alınına sürülür. Böylece adağın yerini bulduğuna, yerine geldiğine inanılır (K.35, K.44, K.133, K.134, K.135, K.136, K.159, K.160, K.161).

İnsanlar adak adarlar, bu adakları gerçekleşince horoz kesmeleri gerektiğine inanılır (K.97, K.98, K.99, K.100, K.134, K.135, K.136).

Adak adayan kişi adağını yerine getirmese günaha gireceğine inanılır (K.13, K.19, K.34, K.35, K.38, K.47, K.50, K.56, K.57, K.61, K.63, K.68).

Adak etinden yiyenler dua ederse adak adayanın sevap kazanacağına inanılır (K.13, K.24, K.34, K.47, K.57, K.63, K.72).

Değişik adak biçimlerini çalışmamızın farklı bölümlerinde verdik. Doğum bölümünde, çocuğun yedi yaşına kadar saçının kesilmemesi, annenin yedi kapıdan bez toplayıp çocuğa elbise dikmesi... gibi.

5.5.1.2. Kurban

Prof. Dr. Gürbüz Erginer, ünlü insanbilimci Edward Burnet Tylor'a dayanarak kurbanı şu şekilde açıklamıştır: Kurban, doğaüstünün lütfünü güvence altına almak ve onun düşmanlığını en aza indirmek için, doğaüstüne sunulan özgün bir hediyedir. Kurban, başlangıçta insanların kendilerini sevdirmek için doğaüstüne sundukları hediyedir. Giderek tanrılar yücelip insanlardan uzaklaşmışlar ama insanlar onlara hediye verme gereksinimi duymayı sürdürmüşlerdir. Böylece kutsallaştırılmış kurban sunma geleneklerine geçilmiştir. Bundan sonraki basamakta, insanın tanrıya ait olduğu düşüncesi gelişmiş ve uzun bir zaman dilimi içinde basit hediyein yerini, insanın kendisini kurban olarak sunmasına geçilmiştir (Erginer, 2006, s. 11).

Kurban, doğaüstü alana giren kuvvetlerle barışıklığı sağlamak, onların verdiklerine teşekkür etmek ve onlardan bir şey istemek için sunulur. (Örnek, 2000b, s. 87). Geleneksel Türk dininde ve hatta genel olarak Türk dindarlığında ibadetin en daimi tezahür biçimlerinden biri kanlı kurban usulüdür. Tapınma, dua, şükür, ölüm gibi olaylar vesilesiyle düzenlenen kurban merasimleri mevcuttur. Zafer veya barış isteği, ittifaklar tesisi, kuraklık döneminde yağmur yağması için, hastalık hallerinde kurban uygulamasına gidilmektedir (Günay-Güngör, 2007, s. 97, 98).

Prof. Dr. Gürbüz Erginer, kurbanı antropolojik açıdan da şu biçimde açıklamıştır: Dinsel ya da kutsal amaçlarla sembolik bir sununun yok edilmesini içeren, verme eylemidir. Kurban yiyecek ya da içecek türünden olan kurban objesini sunmak, teklif etmekten ibaret de olabilir. Açıklayıcı teorilere göre kurban, bugün ya da gelecekte tanrının lütfünü kazanmak için O'na sunulan bir hediyedir. Kefaret teorisi (The substitutionary theory), kurbanı, işlenmiş bir suç ya da günah karşılığı olarak doğaüstü güce bu suç ya da günahın kefareti ödeme, onun gönlünü almak amacıyla kurbancının ölümünü sembolize edecek hayvanları kurban etmeye dayandırır. Kutsallaşma teorisi (The sacramental theory), kurbanı, kurbancının kurban hilesi ile bir tür kutsallığa ulaşması anlamında kabul eder. Yiyeceği, içeceği paylaşma, birlikte yeme teorisi (The communion theory), kurbanı, Tanrı'nın sembolik olarak birlikte, paylaşarak yenmesi (Erginer, 2006, s. 11).

Eski Türklerde

Birbirlerinden ayrı oba, boy ve oymaklar halinde yaşayan Türklerin birleşip büyük topluluklar meydana getirdikçe (bu teşkilatlanma ile orantılı olarak) din düşünceleri de geliyordu. Önceleri Totem (Ongun) adı altında bir hayvan veya bitkiyi

kendilerine Tanrı saymış, bunları yememişlerdir. Ancak yılda bir defa dinî bir tören şeklinde av düzenlenir, bunlardan avlanır, törenle onu kurban edip yerlerdi. Bu avlanma ve yemekli toplantılar (sıyın, sığın) ve (şölen) adı ile çok sonralara kadar sürüp gelmiştir (Noyan, 1971, s. 5839).

Tanrı'ya sunulan kurbanlar ve bu vesileyle yapılan toplumsal merasimler diğer ruhlara ve koruyuculara yapılan dinî-ritüel nitelikli merasim ve bayramlardan büyüklüğü ve debdebesi ile seçilirdi. Ayrıca tapınma, dua, şükür, bedel, cenaze vs. kurbanları da vardır. Tanrı'ya ve diğer yüksek dereceli ruhlara sunulan kurbanlar belli bir dönemde yapılmasına karşılık, belli bir olayla ilgili yapılan kurban törenleri de vardır ki, onun özel zamanı olmaz. Bir de toplumsal kurban törenleri ile beraber bireysel kurban törenlerinin olduğunu da unutmamak gerekir (Bayat, 2007a, s. 236).

Türklerin, tarihin çok eski zamanlarından beri şükür ve dilek ritüellerinde (gerek bayrama dönüşmüş veya adak şeklinde olanlarında). Tanrıya yaklaşma aracı olarak kurbanı vasıta ettikleri bilinmektedir. Türk içtimai hayatının özellikle geçiş safhaları kurbanla birlikte icra edilir. Doğumlar, ölümler, toy-düğünler, şölenler, bayramlar, yatur ve mezar ziyaretleri, hayvancılık ve ziraat hayatı ile ilgili bereket dileklerinde, Tanrı'ya yakarışlar hep kurban aracılığı ile yapılırdı (Eröz, 1980, s. 17-22). Şamanlıkta, kurban sunulmadan ayin ve tören yapılmadığı gibi her ayin için kanlı veya kansız kurban bulunması adeta bir zorunluluk idi (İnan, 1995, s. 97).

Türklerde, ölenin ruhu için Tanrı'ya koyun ve at kurban etmek bir gelenektir. Kaynakların ifadesine göre, koyun ve keçi yünü, eti ve sütünden istifade edildiği için de önemli hayvanlardı. Ayrıca, "...koyun, koç ve keçi Gök Tanrı'ya sunulan hayvanlar arasında yer almaktaydı. Tabgaçlar anılan törenlerde ak buzağı, koç ve at kurban ediyorlardı. Ataların ruhları veya kötü ruhlardan korunmak için kurban edilen koyun ve keçinin, beyaz renkte olmayanları, yer tanrısının hayvanı da sayıldığından, özellikle matem törenlerinde, yere de kurban ediliyorlardı. Ayrıca koyun-koç on iki hayvanlı Türk takviminde yıl simgelerinden biriydi" (Bekir, 2007, s. 696).

Türklerde, Tanrı'ya yaklaşma vasıtası olarak görülen kurbanların, kanlı ve kansız olarak iki farklı biçimde sunulduğunu görüyoruz. Kanlı kurbanla ilgili olarak Dede Korkut'ta da sıkça geçen "attan aygır, deveden buğra, koyundan koç öldürgil" ifadesinin çok şeyi açıkladığını düşünüyoruz. Kurban için erkek hayvanın tercihi ve hikâyelerdeki yer yer derin İslâmî etkiye rağmen, atın kurban olarak halen ilk sırada verilmiş olması oldukça anlamlıdır. Zaten Türklerde en makbul kurbanın at olduğu, attan sonra da koyunun tercih edildiği bilinmektedir (İnan, 1995, s. 100).

Eski Türk inanç sisteminde, nur ve ziya âleminin büyük Tanrısı “Han Ülgen” (Kayra Han)’dır; karanlık âleminde ise, “Erlik Han” denilen kara iye/ruh bulunur. Ülgen, kendisine kurban verilmeden de müşfik ve hami olabilen bir ilâhtır. Kurban vermenin zorunlu olduğu tek konu, evliliklerdir. Eski Türklerde evlenen delikanlı, atı kurban olarak vermek mecburiyetindedir. Erlik ise, her vesileyle kurban isteyen, verilmediğinde, insanlara her türlü kötülüğü yapabilen; musallat olduğu ailelere felâket ve ölüm getirebilen kara iyedir. Kurban etmek için herhangi bir çeşit hayvan bulunamadığı takdirde, rakı ve şarap ile de Erlik’i kandırmak mümkündür, Şamanist inanç sisteminde, mutlak hâkimi olan Ülgen’in yanında, yardımcı, koruyucu ve kara iyeler ile gök, yer, ev iyeleri bulunmaktadır (Eker, 1999, s. 269).

Tanrı’ya sunulan kurbanlık hayvanın kanının akıtılmaması, eski Türk inancında kana konulan yasakla ilgilidir. Nitekim kanın yere akıtılması kutsal gücün kaybolması anlamına gelirdi. Kurbanlık hayvan, kanın akıtılmaması şartı ile boğulmakla sunulurdu. Kurbanlık hayvanın kanının yere akıtılmamasının bir sebebi de ruhun kanda olması inancıdır. Şaman inancına göre canlıların hayat gücü kırmızı sıcak kan şeklindedir. O nedenle insanın veya hayvanın özü kandadır. Eski Türklerin, kurbanlık hayvanın kanını yere akıtmamaları bu felsefî düşünceye dayanır. Zamanla kanı bir kaba yığmakla yere dökmek şeklinde bir gelişme geçiren bu ritüel, yalnız kurbanlık hayvan için uygulanmıştır. Diğer hayvanları başlarını kesmekle ve kanlarını akıtmakla öldürmek Altaylı Türklerde de görülmüştür (Bayat, 2007a, s. 244, 245).

Şamanlarda kurban olmadan dinsel tören yapılmaz. Dinsel tören için kanlı ve kansız kurban şarttır. Kanlı kurbanların başında at kurban etmek vardır. Kansız kurbanlar ise; saç, yalma (ağaçlara veya şaman davuluna bağlanan ip), ateşe yağ atma, şarap serpme türündedir (Şener, 2001, s. 72, 73).

Kansız kurban uygulamalarına gelince: Abdülkadir İnan’ın belirttiğine göre “saç, yalma, tös yedirme, ateşe yağ atma ve şarap serpme” gibi törenler bu cins kurbanlardandır (İnan 1995, s. 98).

Türk Dünyası

Mimisin kazası, Yenisey vilâyeti Türk kabilelerinin en şayanı dikkat dinî merasimlerinden biri olan Tiğir tayi; yani Tanrı (Sema) ya kurban namını taşımaktadır. Bu merasim ekseriya Kaç kabilesi tarafından icra olunur. Diğer Türk kabileleri arasında benim bildiğime göre bu merasimi Abakan nehrine sol taraftan munsap olan “Tiy” (Tüü) çayı sahilinde yaşayan Beltirler yaparlar. Merasimin şekli her kabilede bir türlü değildir.

1913 senesi yazında ben bu merasimi Beltirlerde seyrettim. Merasim 30 Haziran gününe müsadifti. Beltirler her üç senede bir tahminen aynı günlerde -ki bu günler ahalinin işsiz ve boş günleridir- bu merasimi yaparlar (Maynagaşev, 1974, s. 7174).

Yukarıda bahsedilen kurban törenine benzer bir törene de Anadolu'da Naldöken Tahtacılarında rastlanmaktadır. “Yaz-Kurbanı” bir adak değildir. Köyün hali vakti yerinde olanları, içten gelen bir istekle bu kurbanı keser ve bütün köylü ve hatta başka köylerden de misafir çağrılır, yer içer eğlenirler. Yaz Kurbanı, Hızır İlyas'tan (Hıdırellez) başlanarak Kasım ayına kadar olan zaman içinde yapılır. Bu, ekseriya köyün işlerinin azaldığı zamanlarda olur. Yaz Kurbanı başka aylarda yapılmaz. Yaz Kurbanının bir adı da İmam Hüseyin Kurbanıdır. İmam Hüseyin'e ithaf edildiği için çok önem taşır. Birkaç gün önceden herkes kurbanın olacağını duymuştur. Kurban günü de köylü özellikle bir davet edilir. Bütün kurbanlar (kurban keseme), kurban sahibinin evinde ve daima gece olur. Çünkü gündüzleri çoğunun işi vardır. Kurbandan herkesin yemesi arzu edilen şeydir. Kesilen bütün kurbanlar pişirilir ve başka yemeklerle birlikte yedirilir. Hiçbir suretle çiğ olarak kurban dağıtılmaz, âdet değildir (Yetişen, 1970, s. 5815).

Gagavuzlarda köklü inanışlardan ve âdetlerden biri de kurbandır. İster ilkel olsun isterse tek tanrılı dinlerin hemen hepsinde kurban kesme âdeti bulunmaktadır. Gagavuzlarda kurban kesmenin belli bir vakti yoktur. Yılın her gününde kurban kesilebilir. İslâmiyet'te kurban, Kurban Bayramı'nın ilk dört günü kesilebilir. Bayramın birinci günü kesilmesi daha tercih edilir. Adak kurbanı her zaman kesilebilir. Gagavuzlarda kurban; büyük baş hayvanlardan olabildiği gibi kuş, horoz gibi kanatlı hayvanlardan da olabilir. Kurban, eti yenebilen her hayvandan olabilir. Domuz ve tavuk murdar sayıldığı için kurban olarak kesilmez. Bir kimsenin ölüm yıldönümünde kesilecek hayvanın kuş, kuzu vb. olması gerekir (İvgin, 2006, s. 328).

Sagay Türklerinin dağ kurbanı (tay tayanı) törenleri Katanov tarafından tespit ve tasvir edilmiştir. Katanov'a göre Sagaylar her üç yılda bir, bir dağ tepesinde tören yaparlar ve kurban keserler. Törende kesilen kurbanlıklar üç yaşını doldurmuş beyaz koçlar olmalıdır. Bu törene yüz-yüz elli civarında erkek katılır, kadınların törene katılması yasaktır. Yukarıda işaret edildiği gibi erkek egemen yapının ürünü olan dağ kültürüne dair bu uygulamada kadınlarla ilgili bu yasak ve bunun daha da keskinleştirilmiş bir başka ifadesi olan, törene katılan erkeklerin kısırak ata (dişi ata) binerek gelmelerinin yasak olması, bu törenlerin âdeta bir gizli erkek derneği hükmünde oluşu, kadın egemenliğine karşı erkek egemenliğinin zaman içinde aldığı şekil olarak düşünülebilir (Çobanoğlu, TDET I, 2002, s. 55).

Bu şekilde, tabular ve töreler gereği tamamen erkeklerden müteşekkil topluluk mensupları, evlerinde hazırladıkları arakı getirir ve kesilen koçların eti az gelirse iki yaşını doldurmuş bir öküz de kurban edilir. Kurbanlar hazırlandıktan sonra kam tören gerçekleştirir. Kurbanlıkların boğazları kesilmez, karınları yarılr ve yürekleri çıkarılır. Derileri, kemikleri ateşte yakılır. Kam, cübbesini giyer, davulunu ve tokmağını eline alır. Uç kayın ağacına on dokuz parça beyaz, kara, mavi, kıvıl şeritler asar; kayın ağaçlarını birbirine ipek ipe bağlar. Kam kurban etlerini kayın ağaçlarından birinin altına koyup bu ağaçları doğudan batıya doğru dolaşmaya başlar. Törene, bazen iki kam katılırsa da, üç kam olmaz. Tören bitinceye kadar et de pişmiş olur. Et yemeden önce kam kayın ağaçlarına dokuz defa arak serper. Bundan sonra et yenir, arak içilir (Çobanoğlu, TDET I, 2002, s. 55).

Gagavuzlarda kurban kesilmeden önce papaz tarafından kurbana okunur ve ondan sonra kesilir (İvgin, 2006, s. 328).

Makedonya'nın Çakıllı Köyü'nde çocuk dünyaya geldiğinde “Şükür Kurbanı” kesilir (Kalafat, 1994, s. 34).

Gagavuzlarda kurban kesilmeden önce papaz tarafından kurbana okunur ve ondan önce kesilir (İvgin, 2006, s. 328). Gagavuzlarda kurban âdeti içinde en dikkate değer olanı ve göreneklerin yoğun olarak yaşatıldığı “Allahlık” adı verdikleri kurbandır. Allahlık adı verilen hayvan sürü ile otlatılmaz, ayrı beslenir. Herkes bu hayvanın kurban edileceğini bilir. Bu hayvana kimse dokunmaz. Bu hayvan istediği yerde otlar. Hayvanlar etrafa zarar, ziyan da verseler kovulmazlar (İvgin, 2006, s. 328, 329).

Dağ kültürünün yaşamakta olduğu bir başka Türk boyu olan Yenisey'de yaşamayan ve kamlık dinine inanan Beltirlerin kutsal dağlarında yaptıkları kurban töreni, S. D. Maynagaşev (1916) tarafından tespit edilmiştir. S. Maynagaşev'in tespitlerine göre, Teye Beltirlerinde bu tören genel bir kabile bayramı şeklinde icra olunur. Her aile bugün için arag hazırlar. Bundan sonra sıraları gelen yedi veya dokuz aile birleşerek belli miktarda, kurban olmaya uygun beyaz tüylü ve kara bağı koyun hazırlarlar. Bayramın arifesinde veya bayram günü sabahleyin, her aile üldürbe yapar. Kurban törenine damgasını vuran erkek egemen unsurlardan birisi olan üldürbeyi sadece erkekler yapabilir, kadınların buna dokunması bile yasaktır (Çobanoğlu, TDET I, 2002, s. 55).

Anadolu

Anadolu'da ise kurbanın; deve, camız, inek, keçi, koyun gibi büyükbaş hayvanlardan olması gerekir. Küçükbaş hayvanlar kurban edilmezler. Domuzun zaten

İslamiyet'te yenmesi bile yasaklanmıştır. Gagavuzlarda yağmur yağmadığı zaman keçi ve buzağı kurban kesilebildiği gibi, hastaların iyi olması, zorlukların ortadan kalkması veya bir savaş ortamından önce savaşın zaferle sonuçlanması gibi sebeplerle kurban kesilmektedir (İvgin, 2006, s. 328).

Anadolu'da ise kurban kesmenin bir sebebi; bayram münasebetiyle sosyal bir hayatın gereğini yerine getirmektir. Bütün bir yıl yeteri kadar et yiyemeyen fakirlere bu imkânı tanımak ayrıca Allah'a şükretmek amacı vardır. Anadolu'da ayrıca bir adağın yerine gelmesi, yolculuğun ve işlerin âsân (kolay) olması amaçlarıyla da kurban kesilebilir. İslâm inancında Kurban Bayramı günlerinde yüce Allah'a yakınlaşmak, sayısız nimetler sunan Allah'a şükretmek, geçen yıldan bu yıla kadar hayatta kalışına teşekkür etmek ve günahların bağışlanması dileği bulunmaktadır (İvgin, 2006, s. 329).

İnsanla Tanrı arasında, insanlık tarihinin en eski bağı kurbanlarla kurulmuştur. Kurban Tanrıya bağlıdır. Maddî olan kurban, hem maddî hem de manevî beklentileri beraberinde getirir. Bağışlanma veya ödüllendirilme beklentileri, yaşamın umuda dönük yüzü olur. Kurban olumsuzlukların çaresidir. Kutsal zamanın yinelenildiği ayinlerde, kutsal bir fedakârlık yaradan adına yaratılanı rahatlatır. Tahtacılar da Sünni akaid dışında bir kurban ile karşılaşılır. Horoz gelecek kuşaklar, yeni günün var olması adına bir müjdedir. Kurban, mitolojiye dek uzanan insanlık tarihinin izleri üzerinden takip edilebilir. Peygamberler tarihinde kurban artık insanlar arasından değil, hayvanlar arasından olacaktır. İbrahim Peygamber, oğlu İsmail'i feda edecek kadar Allah'a yakın olmasının ödülünü, bütün bir insanlık adına almış olur. Muhtemeldir ki, İbrahim Peygamber öncesinde insanlar kurban edilmiş ve bu geleneğin bozulması, insanlık tarihinin en önemli devrimlerinden biri olmuştur (Önal, 2000, s. 355).

Anadolu'da bunların sembolik şekillere dönüşmüş (düğün konfetileri, ağaçlara bez bağlama, mum yakma vb. gibi) daha pek çok yansımalarının olduğu da bilinmektedir (Beki, 2004, s. 11-18).

İslâm inancında kurbanı kesen, hayvanı kibleye karşı yatırır. Kesmeden önce biliyorsa; "Allahümme inni veccehtü vechiye..." diye başlayan ayeti okur. "Bismillahi Allahü ekber" diyerek kurbanı keser. Seyredenler ve yardımcı olanlar tekbir getirirler. Hayvan kesildikten sonra kurban sahibi "Allahümme tekabbel minni" der. İki rekât namaz kılar ve kurbanın kabulü için En'am suresinin 163. ayetini okur (İvgin, 2006, s. 328).

Gagavuzlarda olduğu gibi Anadolu İslâm inancında da hayvanın süslenmesi gelenekleri bulunmaktadır. Kurbanlık koçu yıkama, kınalama ve gelin telleri ile süsleme

görenekleri Anadolu’da halen yaşamaktadır. Kınalamak Yahudilerce de çok eski bir töredir. Tellerle hayvanı süsleme ise Orta Asya’dan gelme bir töredir. Moğollar da Tanrı’ya adanan kurban hayvanlarına kurdeleler bağlarlar. Anadolu İslâm inancında; kurban etinin üçte biri kurban kesenin evinde yenmek, üçte biri hısım akraba ve komşulara, üçte biri fukaralara dağıtılmak üzere üçe ayrılır. Anadolu’da et daha çok çiğ olarak dağıtılır. Ama Narlıdere Tahtacıları’nda dağıtılacak olan etin pişmiş olması ve toplu olarak yenmesi töresi vardır. Kandıra’da ve Tahtacılarda hayvanın sağ budu kurban sahibi tarafından alıkonur. Bu, Oğuzların şölenlerinde kesilen hayvanın paylaşılmasında oymaklara belli yerlerinin verilmesi töresini hatırlatmaktadır (İvgin, 2006, s. 330).

Anadolu’da gelin, güvey evine geldikten sonra hemen bir koç, koyun veya tavuk kesilir. Burada önemli olan kan akıtılmasıdır. Bu kan belâları, sıkıntıları giderir, kazaları önler.

Gagavuzlardaki kurbanlık adetleri ile Anadolu Türklerindeki kurbanlık adetlerinde -dini icapların dışında- pek çok şey birbiriyle uyushmaktadır. Hristiyanlık ve İslâmlık gereği olan mecburiyetler, bir yana bırakılırsa; birbirine tıpatıp benzemektedir. Hatta eski Türklerdeki kurban etme âdetlerinin izlerini birlikte taşımış olmamız, iki akraba toplumunun birbirine ne kadar yakın olduğunu göstermektedir (İvgin, 2006, s. 331).

Kastamonu’da doğan çocuklar için akika kurbanı kesilmesi mendup veya sünnet olup halk buna riayet etmeğe çalışır. Kurbanın kesilmesinin daha uygun olacağı doğumun yedinci günü, çocuğun saçları da kesilip ağırlığınca altın, gümüş veya bu değerdeki para tasadduk edilir. Akikanın kemikleri, çocuğun sağlıklı olacağına inanılarak kırılmayıp yalnız mafsallardan ayrılarak pişirilir (Abdulkadiroğlu, 1997, s. 163).

Ekonomik durumu uygun olduğu halde doğan çocukları için “akika kurbanı” kesmeyenlerin, çocuklarının başlarına kaza-bela gelebileceğine inanılmaktadır. Dolayısıyla halkımız arasında “akika kurbanı”, Allah rızası veya sağlıklı evlat verdiği için Allah’a şükürden daha ziyade bu inanış gereği kesilmektedir. Yani özde Allah rızasına ulaşmak olan bu kurbanın, pratikte farklı bir yön kazanması söz konusudur. Yukarıda da temas edildiği üzere bilhassa araba ve evler için kesilen kurbanlar da bu halk inanışının gereği olarak uygulanmaktadır (Özkan, 2003, s. 151).

Osmaniye Düziçi’nde hayvanları sık sık ölen biri zarar kurbanı keserse başka hayvanının ölmeyeceğine inanılır (Kılıç, 2010, s. 318).

Adana

Yeni kurulacak bir evin temeli atılırken kurban kesilir, temelin dört köşesine madenî para gömülür. Ev yapılıp bittikten sonra tekrar bir kurban kesilip ev sahipleri kurbanın üzerinden atlarlar. Bu suretle yeni kurulan yapı sahipleri için hayırlı ve uğurlu olacağına inanılır (K.148, K.155, K.156, K.157, K.158, K.159, K.160, K.161).

Kurban olarak kan akıtmak iyi sayılır. Adak adamanın, kan dökmenin cana mala gelebilecek kazayı belayı önleyeceğine, belayı uzaklaştıracağına, başındaki belayı def edeceğine inanılır (K.16, K.17, K.18, K.19, K.21, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.31, K.32, K.33, K.34, K.43, K.44, K.45, K.46, K.47, K.48, K.49, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54, K.66, K.101, K.102, K.103, K.104, K.105, K.106, K.107, K.108, K.109, K.110, K.126, K.127).

Kan akıtmak yani Allah için ara sıra da olsa bir hayvan kurban etmenin sevap olduğuna inanılır (K.40).

Kötü ve uğursuz bir olay yaşandığında kan akıtmanın, yani kurban kesmenin iyi olacağına inanılır (K.39, K.40, K.50).

Eve nazar değmesin diye kesilen kurbanın kanı evin kapısına sürülürse nazar değmeyeceğine inanılır (K.21, K.46, K.47).

Yeni bir işe başlandığında kurban kesilip kan dökülür. Böylece hem Allah'a şükredilmiş olduğuna hem de başlanılan işin hayırlı olacağına inanılır (K.33).

Kurbanlarda ya da mevlitlerde hayırlara vesile olsun diye kan akıtılması gerektiğine inanılır (K.52).

İbrahim peygamberin olayından dolayı kurban kanı dökmenin çok sevap olduğuna inanılır (K.65).

Hız. İbrahim Kâbe'yi yaparken yanına bir melek gelir. Melek, Hız. İbrahim'e bu Kâbe için en sevdiğin varlığı kurban et der. Hız. İbrahim düşünür ve en sevdiği varlığın oğlu olduğuna karar verir. Tam oğlunu kurban edecekken o melek gelir. Hız. İbrahim'e bir koyun verir. Hız. İbrahim o koyunu Kâbe için keser (K.124).

Gelin geldiği zaman ayağı uğurlu gelsin diye kurban kesilip kan akıtılması gerektiğine inanılır (K.90).

Kurbanda sadaka niyetine, sağ elle yedi eve et payı verilir (K.95).

Kurban veya adak için kesilen bir hayvanın kanın toprağa veya çukura akıtılması gerektiğine inanılır. Bu kan ayak altında olmamalıdır (K.31, K.61, K.62, K.92, K.93, K.94).

Kurbanın kemiklerinin gömülmesi gerektiğine inanılır (K.90, K.194, K.195, K.196, K.197, K.199, K.200).

Kurban bayramında kurbanın kanını sahibinin alnına sürerlerse başına bir musibet gelmeyeceğine inanılır (K.16, K.44, K.45, K.46, K.88, K.89, K.90, K.101).

Kurban kanı eve sürülürse eve uğur getireceğine inanılır (K.34, K.47, K.61, K.63).

Gelin oturacağı evin önüne geldiğinde kapının eşiğinde kurban kesilir. Kurbanı kesen kişi kanından gelinin ve güveyin alnına sürünce yeni evlilerin ölünceye, dek birlikte yaşayacaklarına inanılır (K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15K.143).

Kurbanın kanının donması ile gelinin kaynanasına bağlı olacağına inanılır (K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40, K.48, K.82, K.127).

5.5.1.3. Saçı

Eski Türkler

Yıldırım ve şimşek ruhlarına kansız kurban sunulduğu bazı bilgilerde yer almıştır. B. Ögel'e göre Türkler ilkbaharda, ilk şimşekler çıktığı zaman dışarıya çıkarlar ve çadırlarının çevresine süt ve ayran gibi yiyecekler dökerlerdi. Bu, bir nevi yıldırım veya şimşek tanrısına veyahut da yıldırımı gönderen Tanrı'ya sunulan bir saçı saçmaydı (Bayat, 2007b, s. 164).

Türk Dünyası

Saçı âdeti pek çok Türk grubunda görülür. Bu âdet Türk kültürü içinde, başlangıç devirlerinde kansız kurban olarak yer almış; fakat daha sonraki dönemlerde muhtevasını genişleterek hâkimiyet, düğünlerde olduğu gibi sevinç sembolü olarak uygulanmıştır (Gönüllü, 1986, s. 11).

Saçı âdeti Şamanist Türklerin evlenme törenlerinde de görülmektedir. Saçı, başka soya mensup olan bir kızı kocasının soyu, ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayininin kalıntısıdır. Saçı her kavmin kendi emeğiyle kazandığı en kıymetli ve kutsal saydığı nimetlerden biri olurdu. Göçebe kavimlerde süt, kırmızı, yağ; çiftçi kavimlerde buğday, darı, şarap; tüccar kavimlerde para saçısı olarak kullanılırdı (İnan, 2000, s. 100, 167).

Anadolu

Kozan Dağı çevresinde yaşayan Türkmenlerde de güveyinin yakın akrabalarından biri gelinin başına üzüm, şeker, arpa, buğday, para gibi şeyler serper (Yalman, 2000, C. II, s. 215). “Saçıyı saçanlar, kazayı-belayı defettiklerine inandıkları gibi, saçından nasibini alanlar da bunun kendilerine uğur ve bereket getireceği inancıyla onu uzun süre saklarlar.” (Köksal, 1996, s. 179).

Gelin oynarken de başına kaynanası veya orada bulunan bir kadın tarafından da buğday, bulgur, buğday ve çerez karışımı, çerez-şeker karışımı saçılır. Bu uygulamaların da temelinde geline buğday saçılarak verimli olması, bol zürriyetli olması isteği yatmaktadır. Para da zengin olması amacıyla saçılır. Gelinin başında saçılan paranın damadın cebinde saklanması uğur sayılır. Gelinin elinden dökülen buğdaylar orada bulunanlar tarafından, bereket ve uğur getirmesi inancıyla kapışılarak ambarlara konur (Santur, 1998, s. 145).

Anohin’in Yayık Kaldırma töreni dediği saç töreni de ilgi çekicidir. Tören ilkbaharda, davarların ve kısrakların sağılan ilk sütüyle bulgurun karıştırılmasından oluşturulan lapanın saçılması şeklinde yapılır. Bunun baharın gelişini kutlama (Yeni Gün/Nevruz) uygulamalarıyla ilişkisi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu törende de gelen yılın faydalı olması temenni edilir (Çoruhlu, 2011, s. 31).

İç Anadolu’da gelin arabadan indirildikten sonra eve doğru yürürken, kaynana veya etraftakilerden birisi gelinin önüne içinde su, para, çerez veya sadece su bulunan testi atarak kırar. Geline de su dolu testi, tahta kaşık veya kız evinden getirilen bardak kırdırılır. Kayınvalide, kayınpeder, damat veya orada bulunan bir kadın, damdan gelinin başına para, üzüm, leblebi, iğde, arpa, fındık, fıstık veya sadece para serper (Santur, 1998, s. 174, 175, 176).

İzmir’de gelin eve gelince attan inmek istemez, o da kayın babasından bahşişini alır ve inmeye razı olur. Gelin inmeden önce, kaynana duvağının üzerinden buğday, para, çerez vb. şeylerden oluşan karışımı serper, çoluk çocuk bunları kapışırlar. Bu, bolluk ve bereketin olması dileğiyle yapılır. Gelini genellikle damat attan indirir (Aksakal, 1995. s. 17).

Artvin’de gelin kapıdan girerken damat çatıya çıkar ve başından bozuk para ve şeker atar. Bu bozuk paranın eğer cüzdanda saklanırsa çok bereket getireceğine inanılır (Akman, 2002, s. 23).

Samsun’un Derecik Köyü’nde gelin, güvey evine getirilirken bir dereeden geçmek icap ederse, gelebilecek uğursuzluğu önlemek için suya bozuk para atılır (Şişman, 2002,

s. 456).

Malatya’da gelin eve gelirken önünde bardak kırılırsa gelinin darlığının gideceğine ayrıca bütün kötü huylarından kurtulacağına inanılır (Yardımcı, 1993, s. 285).

Samsun’da güvey evine girerken kötülüklerin ve şerlerin defi maksadıyla geline şişe ya da bardak kırılır. Gelinle damadın bereketli bir ömür sürmeleri için kapıdan girerlerken başlarından aşağı kuru yemiş, buğday, bozuk para gibi bolluk timsalleri dökülür (Şişman, 2002, s. 457).

Adana

Anadolu’nun hemen her yerinde olduğu gibi Adana ve çevresindeki geleneksel düğünlerde de gelin oğlan evine geldiği zaman başından, buğday-arpa, kuru üzüm, şeker ve bozuk para atılmaktadır. Serpilen buğday, para ve arpa ile gelinin yeni evine bereket getirmesi, kısmetinin bol olması, çocuklarının olması; üzüm ve şeker ile gelinin yeni evinde ağız tadının iyi olması; para ile de gelin ve damadın zengin olmaları amaçlanır. Bu saçıyı; çoğu kez kayınvalide ya da aile büyüğü bir kadın, gelinin arabası üstüne ya da indikten sonra başı üzerine serper (Başçetinçelik, 1998).

Okunmuş nohut mutfağa asılırsa o mutfakta bolluk olacağına inanılır (K.54, K.65, K.78, K.96, K.103, K.115, K.188, K.95).

Bulgur, pirinç veya mercimeğin dökülmesinin bereket ve bolluğun geleceğinin göstergesi olduğuna inanılır (K.45).

Gelin oğlan evine geldiği zaman başından, buğday-arpa, kuru üzüm, şeker, pirinç ve bozuk para atılırsa bolluk ve bereket geleceğine inanılır (K.45, K.56, K.68, K.78, K.93, K.105, K.142, K.166, K.173, K.196, K.200).

Yeni açılan bir dükkânın ortasında nar yere vurulup kırılırsa bolluk ve bereket getireceğine inanılır (K.24, K.38, K.47, K.50, K.56, K.63).

Gelinle damat oynarken başlarına para atılırsa bolluk ve bereket getireceğine inanılır (K.24, K.34, K.38, K.50, K.58, K.70).

Koyunların son emzirme sütleri toprağa serpilirse bereket getireceğine inanılır (K.43, K.75).

Koyunların son emzirme sütleri incir ağacının dibine serpilirse sürünün sonraki yıl daha çok olacağına inanılır (K.11, K.19, K.24, K.47, K.56).

Para, leblebi, şeker, buğday karıştırılıp gelinin başına serpilirse bolluk bereket getireceğine inanılır (K.87, K.100, K.101, K.102, K.103, K.127, K.104, K.105, K.106, K.107).

Gelin kayınbabasının elini öptükten sonra kaynana ve kayınbaba yeni gelinin başına para ve arpa saçarsa bereket getireceğine inanılır (K.41, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62).

Geline saçılan arpa ve paralardan alıp saklayanların zengin olacağına inanılır (K.125, K.148, K.149, K.150, K.151, K.152, K.153, K.154, K.155).

Gelinin önüne su dolu ibrik veya testi konur. İbriği veya testi ayağıyla iterek kırarsa üzerindeki büyüünün bozulacağına inanılır (K.11, K.12, K.13, K.14, K.22, K. 48, K.55, K.56, K.72, K. 88, K.91, K.103).

5.5.1.4. Değerlendirme

Adak, bir insanın vaat edip mutlaka yerine getirmesi şartıyla kendi kendisine borç kıldığı inanış kaynaklı bir ritüeldir. Herhangi bir sıkıntısı, isteği veya niyeti olan bir kişi, sıkıntısının geçmesi, isteğinin veya niyetinin yerine gelmesi için adak adar. İsteddiği ve niyetlendiği şeyler gerçekleşince adağını mutlaka yerine getirmesi gerekir. Kişi gönlünden geçen her şeyi adayabilir. Bunun herhangi bir sınırı veya kuralı yoktur.

Yaptığımız kaynak taramalarında adak adama inancının Türklerde İslâmiyet öncesi ve sonrası dönemlerde yaygın olduğu görülmüştür. Eski Türkler, Gök Tanrı'ya minnet ve şükranlarını sunmak, kutsal saydıkları yer-su, dağ, orman, ırmak gibi varlıklardan yardım dilemek, Ülgen'i anmak, Erlik'in kötülüklerinden kurtulmak, atalara saygılarını göstermek vb. nedenlerle adak adamışlardır. Adak kavramının Divanü Lügat-it-Türk'te de geçmesi İslamiyet'e geçiş dönemi için önemli bir delildir.

Bugün, Türk dünyası, Anadolu ve Adana'da halk arasında adak inancının devam ettiğini söyleyebiliriz. Amaç, çocuğu olmayanın çocuk sahibi olması, çocuğu olup da yaşamayanın çocuğunun yaşaması, çocuğu yürümeyenin çocuğunun yürümesi, bir hastalığı olanın hastalıktan kurtulması, başa gelen bir felaketin atlatılması, işsiz olan birinin iş sahibi olabilmesi, evlenemeyen birinin kısmetinin açılması, borcu olanın borcundan kurtulması, kuraklıktan kurtulmak için yağmur yağdırılması, askerin sağ-salim geri dönmesi, konuşamayan çocuğun konuşabilmesi, anlaşılamayan çiftin boşanabilmesidir.

Yörede kanlı adak olabildiği gibi çocuğun yedi yaşına kadar saçının kesilmemesi, annenin yedi kapıdan bez toplayıp çocuğa elbise dikmesi gibi kansız adak biçimlerine de rastlanmıştır.

Kurban; özel bir hayvanı, özel bir zamanda, Allah'a yakınlaşmak maksadıyla bağışlamaktır. Kurbanın Türk inanışları içerisinde önemli bir yeri vardır. Orta Asya'da yaşayan eski Türklerde, Moğollarla ve Kazaklarda da kurban kesme âdeti olduğu bilinmektedir. Eski Türklerde neredeyse her dinî törende kanlı veya kansız kurban verilmesi gerektiğine inanılır. Zafer istemek ya da istenilen zafer kazanıldığında Gök Tanrı'ya şükretmek, barışı sağlamak, kuraklık döneminde yağmur yağdırmak, hastaları iyileştirmek, çocuk sahibi olmak gibi birçok nedenle kurban verilir. Türklerde, kurbanlığın cinsiyeti ile ilgili kesin ve açık bir bilgi yoktur. Ancak en çok atın kurban edildiği görülür. Eski Türklerde, kurban eden kişi Şaman, baba, şef ya da hükümdardır. Türklerde kurbanın kanın toprağa dökülmemesi doğrudan yer-su kültürüyle ilgilidir. Bu yüzden hayvanları boğarak kurban ederler. Tenasüh inancı gereği kurbanın kemiklerinin kırılmamış ve kaybolmamış olması gerektiğine inanılır. Aksi takdirde hayvanın yeniden dirilmeyeceğine inanılır.

Anadolu Alevilerinde de eski Türklerdeki gibi de neredeyse her dinî tören için kanlı veya kansız kurban verilmesi gerektiğine inanılır. Anadolu'daki ve Adana'daki Alevilerde kurban kanının yere saçılması Şamanistlerde olduğu gibi günahıdır. Hayvan dua edilerek kesilir. Kurban kesildikten sonra o kurbanın kanı yere asla damlatılmaz. Hayvanın kanı da önceden hazırlanan çukura akıtılarak kapatılır. Anadolu'da Şamanistlerdeki kanlı kurbanın dışında kansız lokmalar da vardır. Bu tip kurbanlar, sunulan yiyecekler ve bağışlanan paradır.

Şamanizm'de olduğu gibi Alevilerde de kurban edilen hayvanın canının kemiklerin içerisinde olduğu inancı vardır. Anadolu'da bazı erenlerin veya evliyaların kurbanın etini yedikten sonra o hayvanın kemiklerini derinin içerisine koyup dua ederek hayvanı yeniden canlandırdıkları hatta bu hayvanların ayağa kalkıp yürüdüklerine inanılması atalar kültü inancının bir devamı olarak açıklanabilir.

Anadolu ve Adana'da hayvan kurban edilmeden önce tuz yalatılması bir âdettir. Ayrıca akan kandan çocukların ve kurban sahiplerinin alnına parmakla kan sürülmesi de bir görenektir.

Şamanizm'de içilen içki ile Alevilik ve Bektaşilikteki içki arasında bir fark olmadığı düşüncesindeyiz. Her ikisi de dem anlamına gelir. İçki, bir tür kansız kurban, saç sayılır. Şamanizm'de Kamlar; Tanrılar ve koruyucu ruhları mutlu etmek için arak; yani rakı saçar.

Sonuç olarak, Anadolu ile ilgili yaptığımız taramalarda ve Adana'da yaptığımız derlemelerde, Kamlık-Şamanlık dönemlerinden kalma pek çok inancın ve ritüelin bugün

de İslâmiyet adı altında varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Türk dünyasında, Anadolu’da ve Adana’da çeşitli uygulamalarla yapılan kurban inanışlarının asıl amacının kozmogonik kültlerin korunması ve mevcut düzenin bozulmaması inancına dayandığını söyleyebiliriz.

Saçı âdeti, eski Türklerde, Türk dünyasında, Anadolu’da ve Adana’da görülür. Bu inanış kaynaklı ritüel eski dönemlerde kansız kurban biçiminde görülür. Eski Türklerde de olduğu gibi günümüzde Anadolu ve Adana’da da gelinin başına para, piriç, bulgur, buğday, çerez, şeker saçılarak verimlilik, zenginlik uğurluluk; kısacası bolluk ve bereket geleceğine inanılır. Saçıyı saçan kişiler, kazayı-belayı uzaklaştırdıklarına inanırlar. Saçıdan bir miktar kapabilenler ise o nesneyi uzun süre saklarsa kendilerine uğur ve bereket getireceğine inanırlar. Bu inanışta da pasif büyüün izleri vardır.

5.5.2. Yağmur Yağdırma ve Yağmur Duası

İlkel toplumların inancında iyilik ve kötülük tanrısı hep gökte oluşturulmuş. Ancak Toprak Tanrı (yer tanrısı) da, ilkel toplumların inancında önemli yer tutar. Toprak Tanrı doğurgandır. Canlıların yiyecek, giyecek ve benzeri gereksinmelerini toprak tanrı karşılamaktadır. Toprak tanrının verimi, Gök Tanrıyla ilişkilidir. Eğer yağmur yağmazsa, güneş ısı ve ışınlarını vermezse, toprakların verimi olmaz, bolluğun yerini kıtlık alır. İnsanlar, hayvanlar açlıktan ölür, otlar, bitkiler, ormanlar kurur. Kısacası canlı yaşam son bulur (Şahhüseyinoğlu, t.y., s. 227).

Eski devirlerden kaynaklanan inanışlara göre “yad, yada” veya başka isimlerle anılan bir taşın gerektiğinde yağmur, kar yağdırmak ve rüzgâr estirmek için kullanıldığına ilişkin rivayetlerin sözünü ettiğimiz bu konuyla ve kutsal dağ temasıyla ilgisinin olması gerekir. Yağmur taşı konusunda ortaçağ İslam kaynakları da dâhil olmak üzere birçok eski metinde çok sayıda efsane ya da mitolojik iz taşıyan hikâyeler anlatılır (Çoruhlu, 2011, s. 46).

Yağmur duası inancın bir parçasıdır. Yağmur duasıyla ilgili törenlerin, binlerce yıl öncesinden var olduğunu yazılı kaynaklardan öğreniyoruz. Bununla ilgili sayısız efsane üretilmiş. Yağmur duasının Budizm, Brahmanizm, Şamanizm, Zerdüş inancında izleri vardır. Eski Mısır, Yunan ve Roma inancında da yağmur duasının yer aldığını belgelerden okuyoruz. Tek tanrılı dinlerin (Musevilik, Hristiyanlık, İslâmiyet) inancında da yağmur duasına yer verildiğine yaşayarak tanık olunmaktadır (Şahhüseyinoğlu, t.y. , s. 227).

Gerdizî'nin eserinde “yada” taşının kökeni Nuh Peygamber'in duasına bağlanır (Yardımcı, 2008, s. 317).

Türk Dünyası

Bütün Türk boyları suyu mukaddes diye kabul etmişler ve onu kutsallaştırmışlardır. Su ile ilgili türlü efsaneler, rivayetler, masallar, destanlar, atasözleri, şarkılar söylemişler türlü törenler düzenlemişlerdir. Türk boyları kuraklık olduğu zaman bunu önlemek maksadı ile törenler düzenlemişlerdir. Bu törenlerde yörelere göre bazı farklılıklar bulunsa da asıl mahiyetleri birdir (Koçar, 1990, s. 588).

Gudil, Terekeme Türklerinde yağmur duası için gezdirilen geline denir. Gudil yedi ev gezdirilerek pirinç toplanılır ve bununla pilav yapıp yedi eve dağıtılır. Böylece yağmurun yağacağına inanılır. Tabasaranlarda yağmurun yağması için sadaka verilir. Molla yağmur yağsın diye dua eder. Kurban kesilir. Çok yağın yağmurun durması için baltayı yere vurur. (Ağzını toprağa sancar.) Kuru bir taş bulunur onun ıslanmaması için saklanır. Ayrıca birisi bir yılan öldürmüş ise yağmurun yağmaması isteniyor ise, o öldürülen yılanı gömmesi gerekir. Serçe türünden bir kuş vardır. Onun öldürülmesi halinde kar yağacağına inanılır (Kalafat, 1998, s. 72).

Türkistan'ın güney taraflarındaki yağmur çağırma törenleri güneş battıktan sonra düzenlenir. Belirlenen günün akşam vakti 15-20 erkek toplanır. Yarı çıplak iki kişi eşeğe yüz yüze oturtulur ve iki tanede kaplumbağa, ayağından bağlanarak eşeğin iki tarafından sarkıtılır. Eşeğe bindirilen kişilerden birinin eline yarı su dolu kabak verilir, öteki kişi ise bir birine bağlanan iki kamışı kabağa sokarak karıştırır. Törene katılanlar eşeğe binenlerin ardından köydeki bütün evleri dolaşırlar. Her evin önüne gelindiğinde yüksek sesle “Sust hatın” şarkısını söylerler. Ev sahibi eşeğe binen kişilerin üstünden soğuk su döker, tören soğuk havada düzenlendiyse üzerlerine su dökülen kişiler “İşidim işidim” diye bağırırlar. Ev sahibi törene iştirak edenlerin istediklerini verir. Verilen şeyler umumiyetle buğday, ekmek, şeker, keçi, koyun hatta sığır, at veya para da olabilir (Koçar, 1990, s. 591).

Taşlardaki canlılığa ve gizil güce inancın bir uzantısı olarak Yakutlarda “yad, yada, sata” Kıpçak grubuna bağlı lehçelerde “cay, cama” Kırgızlarda “joytaş” Oğuz şivesinde ve tüm Anadolu'da “yada taşı” dediğimiz bir taşın yağmur yağdırma gücüne sahip olduğuna inanılır (Yardımcı, 2008, s. 317).

Orta Asya'da o çağdan dört yüzyıl önceleri bile kamlık (kâhinlik) işi halinde bir “yat” taşı imkânı revaçtaydı (Kaşgarlı Mahmut, 11. yüzyıl); belli başlı taşlarla (yada taşı

ile) yapıyordu; böylelikle yağmur ve kar yağdırılır, rüzgâr estirilirdi! Bu, Türkler arasında tanınmış bir şeydi. Kaşgarlı Mahmud, ayrıca diyor ki: “Ben bunu Yağma ülkesinde gözümle gördüm; orada bir yangın olmuştu, mevsim yaz idi; bu suretle kar yağdırıldı ve Ulu Tanrı’nın izniyle yangın söndürüldü.” (Türkçe çevrimde, Cilt III, s. 3) (Gazimahâl, 1963, 3136).

Yağmur taşı konusunda Ortaçağ İslam kaynakları da dâhil olmak üzere birçok eski metinde çok sayıda efsane ya da mitolojik iz taşıyan hikâyeler anlatılır.

Şaman’ın, Kroeber tarafından belirtilen; fakat Eliade’ın değinmediği bir yeteneği de havayı değiştirme gücüdür. Türkler ve daha sonraki bir aşamada Moğollar tarafından icra edilen bu tılsımlı iş “yat” yahut “yad” diye bilinmektedir. Moğollar, bu sözcüğü “yada” ya çevirmiştir. Bu terimi sözlüğünde ilk defa geçiren Kaşgarlı, “yat”ı bir çeşit Şamanizm (kehanet) diye anlatır. Bunun özel taşlarla yapıldığını, bunlarla yağmur, rüzgâr v.b. çekildiğini söyler. Reşidettin bunun bir tür Şamanizm veya büyücülük olduğunu ve taşlarla yapıldığını söyler. Bu taşlar çıkarılıp da suya konduğu ve yıkandığı zaman rüzgâr, soğuk, yağmur ya da tipi, yaz ortasında bile hemen olur (Boyle, 1973, s. 6941).

Şamanların yağmur ve kar yağdırmaları konusunda Resimli Tarih Dergisi’nde bir yazı yazan Dr. Faruk Sümer, eski Türklerin bunu başarabildiklerini, orta çağ İslâm yazarlarının ve bilginlerinin bunu gözleriyle gördüklerini ve yazdıklarını kaydetmektedir. Bu bilginler arasında ünlü Kâşgarlı Mahmûd da vardır ki Divân-ı Lügat it-Türk’ünde, yaz mevsiminde çıkan bir yangını kar yağdırarak söndürdüklerini yazmaktadır (Rayman, 2003, s. 91).

“Yada taşı” ile yağmur çağırma törenleri hakkında bize en eski bilgileri Kaşgarlı Mahmud verir. Kaşgarlı Mahmud “Divan-ı Lügat it-Türk” adlı eserinde Yada taşı ile ilgili şu ilginç bilgileri verir: “Yağmur, rüzgar ve başka tabiat olaylarını talep etmeye mahsus “Yada (yeşil renkli) taş” ile fala bakılır. Bu gelenek Türk boyları arasında geniş şekilde yayılmıştır. Ben bunu Yağmalar şehrinde kendi gözlerim ile gördüm. O yerde yağmur yağdırmak için Yada taşına bakarak fal açtılar. Tanrının emri ile Yaz’da kar yağdı, ayrıca gözlerimin önünde kar yağmasını da durdurdular.” (Koçar, 1990, s. 588).

Yağmur ve kar yağdırma işine (Yat) ve bunu yapana da (Yatçı) denir. Aynı yüzyıl içinde yazılmış olan Gerdizî’nin (Zeyn-ül-Ahbâr) ında Yat Taşı hakkında bilgi vardır: “Nûh Peygamber dünyayı dört oğluna bölüyor. Türklerin Ata’sı Yâfes’i Doğu’ya yollar ve Tanrı’dan ona, istediği zaman yağmur yağdırabilecek bir du’â niyâz eder. Yâfes bunu unutmamak için bir taşa yazar ve boynuna asar. Onunla, istediği zaman yağmur yağdırır. Yâfes ölünce, taş Oğuzlara geçer, öteki Türk kabileleri de bundan hak iddia eder. Kur’a

çekilir. Karluk kazanır. Onlara taşın sahtesi verilir. Arada kavgalar olur (Rayman, 2003, s. 91).

Celâleddîn Harezmsâh'ın hayatını ve Moğol istilâlarını yazan Nesa'lı Muhammed: 1228 yılında Celâleddin'in, Mogollardan kaçıp Anadolu'ya Eleşkirt'e geldiğinde halkın yağmursuzluktan yanıp yakıldığını, burada taşlarla yağmur yağdırıldığını ve bu merasimi bizzat Celâleddin Harezmsâh'ın idare ettiğini kaydetmiştir. Bu işin, düşman ordusunu şiddetli yağmura, fırtınaya, kar tipisine tutturmak için kullanıldığını da kaydetmiştir. Bu taşın Doğu Çin taraflarında bulunduğu hakkında da bir rivayet vardır (Noyan, 1971, s. 5884).

Türkistan'daki Türk boylarında yağmur çağırma törenleri iki şekilde düzenlenir:

Birincisi: Yada taşı ile yapılan yağmur çağırma törenleri.

İkincisi: Su kadın törenleri ile yapılan yağmur çağırma törenleri (Koçar, 1990, s. 588).

Türk boylarının yaşadığı yerleri gezerek halk sözlü edebiyatını ve törenlerini derin araştıran büyük dilci Kaşgarlı Mahmud Yada taşı hakkındaki halk efsanelerini toplayanlar ve türlü yağmur çağırma törenlerini düzenleyenlerle de konuştuğunu kaydeder. Kaşgarlı Mahmut o efsanevi taş yardımı ile tabiat olaylarını etkileyen törenleri şöyle tasvir eder: “Bek Yadacıya dua okuttu, bundan sonra rüzgâr esti ve yağmur yağmaya başladı. Taş vasıtasıyla rüzgâr çıktı ve yağmur yağmaya başladı sonra hava soğudu. Bu olay Türklerin yaşadığı ülkelerde çok görülür.” (Koçar, 1990, s. 588).

Türkistan'da ikinci tür yağmur çağırma törenlerine “Sust halın”, “Süt hatın”, “Suv halın”, “Çete halın” gibi adlar verilir. Türkistan'daki Türkmenler yağmur çağırma törenlerine “Syuyt gazan”, “Syuyt hatın”, Tacikler “Sust Mama”, “Sust hatın”, veya “Aşaglan” adını verirler. Zerefşan vadisinde “Sus hatın” Sürhanderya'da “Boz hatın”, “Sust hatın”, Kaşkaderya'da “Söz hatın”, “Ceyle Kazak”, Türkistan şehrinde “Çete hatın”, “Kösem kösem”, “Sur hatın” adı ile yapılan yağmur çağırma törenlerinin mahiyeti birdir. Mesela, Sirderya'da ihtiyar şeklindeki kukla-bebeği taşıyan kadınlar köy sokaklarını dolaşarak şarkı söylerler ve her evin önünde ev sahibi ihtiyar kukla-bebeğin üstünden su döker ve türlü yiyecekler verir. Türkistan'ın Sürhanderya etraflarında düzenlenen yağmur çağırma törenlerine erkekler de iştirak ederler. Törene katılan erkeklerden birine kadın elbisesi giydirilir ve ev ev dolaştırılır. Ev sahibi kadın kılındaki erkeğin üstüne su döker ve törene katılanlara türlü yiyecekler verir (Koçar, 1990, s. 590).

Anadolu

Yağmur, Allah'ın rahmetidir. Cenabı Hakkın hikmetidir. Yağmuru Allah verir. Yağmur yağmadığı, kuraklık tehlikesi baş gösterdiği zaman Savur'da halk yağmur duasına çıkar, çobanlar da sürüleri ile halka katılır. Yağmur duasına çıkılırken herkes eski elbiselerinin ters yüzünü giyer (Adal, 1961, s. 2366).

Diyarbakır'da mevsimin yağışsız geçmesi nedeniyle kuraklık son haddine geldiğinde halkta büyük bir üzüntü ve telâş başlar, yağmur yağışı için bazı girişimlerde bulunulur. Bugün tamamıyla terk edilmekle beraber, Cumhuriyetin ilk yıllarına değin sürüp gelen bir gelenek ve inançla, yağmur yağışını sağlamak için Yahudi mezarlığına gidilerek mezarlardan biri açılır ve cesedin kafası alınarak Dicle nehrine atılırdı. Sonra bu âdet, bir Yahudi'nin başına bir teneke su dökmek şekline dönüştü. Halen Diyarbakır'da ne Yahudi kalmıştır, ne de Yahudi mezarlığı. Bu görenek de tarihe karışmış bulunuyor (Beysanoğlu, 1974, s.7040).

Yağmur yağmadığı zamanlarda Sıraç köyünde yağmur duasına çıkılır. Bir kimse başının üstüne el ileğini giyer. Üzerine de bir naylon alır. İşte bu adama “Dodu” denir. Dodu bütün evleri dolaşır. Vardığı evlerde çan çalarlar. Dodu dodu diye bağırırlar. Çanları boynuna takar, dama çıkar, oradan bir ipe bağladığı çingili ocaklıktan sarkıtır ve:

Dodu dodu neden oldu

Bir kapıcık sudan oldu

Verin dodunun hakkını

Gitsin ardına bakını bakını

diye bağırır. Bacadan sarkıtılan çingilin içine ev sahibi ne verirse onu katar. Dodu'nun üstüne soğuk su döker, o da başını sallar, bu sırada boynundaki çanlar çalar. Böylece bütün köyü dolaşır. Topladıkları yiyecekleri bir yerde pişirerek hep beraber yerler (Selvi, 1969, s. 5293).

Yozgat'ta eğer beklenen yağmur yağmazsa, havalar kurak gitmeye devam ederse ne yapılacağına topluca karar verilir. Yağmur yağdırmak için yapılan önemli işlerden birisi aşağıda anlatacağımız uygulamadır. Erkek at kellesine Kur'an'dan bazı âyetler yazılır. Güvenilen, iyi bilmen bir kişi bu kelleyi dereye götür iki rekât namaz kıldıktan sonra kelleyi dereye ıslatır. Kimse ile konuşmaz, kelleyi suya sarkıtır. Islanan kellenin suya gitmemesi için kelleyi su kıyısındaki bir ağaca veya başka nesneye bağlar (Rayman, 2003, s. 90).

Kastamonu’da

- 1- Yağmur yağmamasının sebebi; küçüklerin büyüklere saygı göstermemesi fuhşun, hırsızlığın ve cinayetlerin çoğalması, dini vazifelerin yapılmamasıdır.
- 2- Herkes yağmur duasına çıkabilir; fakat en çok yetim çocukların, dul kadınların, yaşlı erkeklerin duaları Allah yanında makbul sayıldığından bu gibiler yağmur duasına götürülür, bunların başında da bir hocanın bulunması şarttır.
- 3- Dua yerleri türbeler, bölgenin en yüksek noktalarıdır. Fakat yağmur duası için türbeler önünde toplanılması tercih olunur. Bu sebeple çok defa birkaç saatlik yerlere kadar yürünerek gidilir. Türbede yatan velinin ruhaniyetinden fayda beklenir. Veliye yalvarılarak Allahtan af ve mağfiret için tavassutu istenir.
- 4- Yağmur duasına çıkılması için bir gün önceden hazırlık yapılır, çocuklar o gece mektepte yatırılır, gece yansı kaldırılarak “Allah bize ver rahmetin âmin”, tarzında hep bir ağızdan yüksek sesle dua okunarak dua yerine götürülür. Dua yerinde başka başka noktalardan ateşler yakılır, hafızlar Kur’an okurlar, vakit gelince cemaatle namaz kılınır. Sonra herkes birbiriyle helâlaşır, tövbeler edilir. Dış elbiseler ters giyilir, başlar açılır. İmam veya Hoca yüksek sesle duaya başlar. Eller her duada olduğu gibi ileri uzatılırsa da avuçlar ve parmak uçları yere çevrilir. Herkes ayakta Allahtan af diler. Duaya çıkılırken, süt emen buzağılar ve kuzular analarından ayrılır. Yaratana karşı işlenen günahlar önünde nedamet gösterilir, gözyaşları dökülür, âmin feryadı göklere yükselirken bir taraftan da hayvanlar da bağırlar.
- 5- Umumî duadan sonra nohut ve fasulye tanesi büyüklüğünde yetmiş bin taş toplanıp sayılır, her birine ayrı ayrı dua okunur, üflenir. Bunlar bir çuval içine konulup çuvalın ağzı bağlanır ve çuval çayın belli bir yerinde suya bırakılır. Yetmiş bin taş alınır, şekil ve renk aranmaz, beyaz ve siyah her küçük taş bu iş için elverişli sayılır.
- 6- Dua yukarıda anlatıldığı gibi toplu olarak yapılmakta beraber, herhangi bir şahıs hususî surette yağmur duası yapabilir. Bunun için herhangi bir koyun kafasına dua yazılıp kafa suya atılır. Bu takdirde yağmur yağdığı tecrübe ile sabittir. Dua sırasında veya dua günü yağmur yağarsa duanın kabul edildiği, aksi halde duanın kabul olunmadığı kanaati vardır.
- 7- Yağmur duasına çıkılırken çok kere birkaç köy halkı birleşir. Çünkü kalabalıkla yapılan duanın daha çok tesiri olduğu söylenir.
- 8- Şu malumatı aldığım yetmiş yaşlarında köylü kadın, çocukluğunda iki defa

yağmur duasına götürüldüğünü, duaya gidildiğinde gökte küçük bir bulut veya yağmur alâmeti olmadığı halde duadan sonra havanın kararıp yağmur yağmaya başladığını gördüğünü, hatta bir defasında adamakıllı ıslandığını söylemiştir.

- 9- Aynı kadın, okunarak çuval içinde suya bırakılan yetmiş bin taşın yağmur yağmaya başlayınca sudan çıkarılması gerektiğini, eğer taşlar sudan çıkarılmazsa her tarafın su altında kalması ihtimali olduğunu da sözlerine ilâve etmiştir (Candan, 1961, 2342).

Ankara’da yağmur yağmamasının sebebi, insanların Allah’a karşı işlemiş oldukları kusurlar ve günahlardır. Ankara’da yağmur duasına herkes çıkar, duaya toplu olarak gidilir. Dua yeri yüksek tepeler yahut mezarlıktır. Yağmur duasına kuşluk vaktinden biraz önce çıkılır. Yağmuru Allah verir, yağmur duasına çıkmak demek Allah’ın rahmetini dilemek demektir. Duada “Ya Rabbi, Peygamberimiz efendimiz, enbiyalar, evliyalar, habipler, dilsiz hayvanlar, günahsız ve masum insanlar hürmetine bizi rahmetinden mahrum etme.” denilir. Duadan önce, dua sırasında yahut duadan sonra dört-beş bin taşa veya nohuda dua okunur yahut at kafasına dua yazılır. Taş veya nohut bir torba içinde ve at kafası doğrudan doğruya suya bırakılır ve bir iplikle kenarda bir kazığa bağlanır. Yağmur yağarsa bunları sudan çıkarmak mutlaka lâzımdır. Yağmur duasını hocalar yapar, duadan sonra her halde yağmur yağar. Bu tecrübe ile sabittir (Turgay, 1961, s. 2414).

Tokat’ta bazı yıllar kuraklık olur. O zaman halkın ağzında şu sözler dolandır: “Filan yerde ayak yoluna bir somun atmışlar, onun için yağmur yağmıyor.” yahut “Filan hoca, kitaba bakmış, bu yıl yağmur yağmayacakmış.” Halk arasında dolaşan işte bu gibi sözler yağmur duasına çıkmak için zemin hazırlar. Mayıs ayında duaya çıkmak kararı, verilir. Duaya çıkılmadan bir gün önce duadan sonra yenilecek koyunlar ve diğer lâzım olan şeyler dua yerine gönderilir. Duaya hacı, hoca, çoluk, çocuk, zengin, fakir herkes katılır (Cinlioğlu, 1961, 2304).

Duaya çıkılacağı zaman kasabada tellallar dolaşır, yağmur duasına çıkılacağından herkes haber almış olur, dua için hazırlık yapar (Adal, 1961, s. 2366).

Yağmur duasına çıkılması çok defa perşembe gününe tesadüf ettirilir. Sabahleyin erkenden atına, eşeğine binen halk yola düzülür. Atı, eşiği olmayanlar da yaya giderler. Herkes, şehrin batı tarafında ve üç saat uzaklıkta suyu çok iyi olan “Marul çayı” başında toplanır. Buraya “Kurban tepesi” derler. İşte burada öğle namazı kılındıktan sonra duaya başlanır ve Kuran-ı kerim okunur (Cinlioğlu, 1961, 2304).

Teve’de cuma günü için yapılması zorunlu olan hazırlıklar göz önüne alınarak saptanır. Örneğin, dere boyundan yedi bin adet çakıl taşı toplanacak ve her taş a bir dua okunacaktır. Eğer, dua günü yaklaştığı halde taşların okunması hâlâ bitmemişse, geriye kalanlar dua bilen birkaç kişiye dağıtılır. Okunması biten taşlar tekrar bir araya toplanır, torbada hazır bekletilir (Balaman, 1973, s. 6799).

Safranbolu’da yağmur duasına cuma günü çıkılırdı. Namazdan sonra imam Cuma hutbesinde paltosunu (cüppesini) ters giyerdi ve âmin sırasında da ellerini ters çevirirlerdi. 70000 adet taşın her birine “yağmur duasını” okuyup torbalara doldurur ve yukarı tabakhanedeki çıkma suyun havuzuna bırakırlardı. Yukarı tabakhanedeki suya bırakılan bu taşlar yağmur yağınca kadar burada bırakılır veya akarsu altında asılı kalırdı. Yağmur çok yağınca da hemen buradan alınırdı (Barlas, 1996, s. 18).

Yağmur duasına çıkanlar ellerinde mendil, heybe gibi her ne varsa, taş toplayıp bunları doldururlar. Toplanan taşların sayısı yetmiş bir bin olacaktır. Bu taşlar üzerine birer dua okunup üflenir. Taşlar dil ile keزالik birer birer ıslatılır. Sonra okunan ve dil ile ıslatılan taşların hepsi bir çuvala konur. Taşlar çok olduğu cihetle okunması ve dil ile ıslatılması iki saat kadar sürer. Taşlar okunup ıslatıldıktan ve çuvala konulduktan sonra hocalardan biri halka nasihatte bulunur, duaya çıkılmaktaki maksadı anlatır. Herkesi tövbeye davet eder, “Allah’tan ümit kesilmez, belki günahlarımızı affeder, rahmetini bizden esirgemez.” der. Bundan sonra hep bir ağızdan Hakka yalvarılır. Bu sırada eller yere doğru açılır. Çay kenarında kurban kesilir, etiyle pilav pişirilir, bu pilâv yoğurtla beraber yenilir. Taş dolu çuval suya bırakılır, başına bir nöbetçi dikilir. Ondan sonra yağmur duasına çıkanlar şehre dönerler. Taş dolu çuvalı bekleyen muhafız, yağmur fazla yağacak olursa çuvalı sudan çıkarır. Yağmur duasına gidilir ve duadan dönülürken hiç bir yere uğranılmaz (Cinlioğlu, 1961, 2304).

At Kafasına ayet yazılıp suya atılması pratiği; Ali Rıza Önder’in tespitlerine göre Kayseri Turan köyünde de vardır. M.F. Kırzioğlu ise Kars’ta uğursuz kellesinin aynı amaçla suya atıldığını yazmaktadır. Dicle nehrine ise “çocuklarca” mezarlıktan çıkarılan insan kafatası atılmaktadır. Orhan Acıpayamlı ise “Sivas’ta mezarlıktan çıkarılan kurukafaya yağmur duası yazılıp suya atılır.” demektedirler. Yazıköy’de kadınların kırk boğumlu asmayı okuyup suya atmaları geleneği de Antalya Karataş’ta asma çubuklarını halka halka yapıp okuyup suya atma geleneğine yakındır (Barlas, 1996, s. 19).

Karabük ve Safranbolu yöresinde kaplumbağa motifine rastlanır: Arcaklı kadınlar yağmur duasına giderken buldukları kaplumbağayı suya atarlarsa veya yağmur duası günü yılan yakalayıp ateşte yakıp külünü suya atarlarsa, yağmurun daha tez yağacağına

inanılır. Her üç türbe de sırasıyla ziyaret edilip, köye geldikten sonra, meydanda çeşme başında anasının “ilki” bir çocuk daha su ile iyice ıslatılıp yıkanır ve tören sona erer (Barlas, 1996, s. 5).

Gölpazarı’nda bir gün evvel her evden un toplanır. Kimisi bir şinik, kimisi bir tabak kimisi bir sahan herkes varlığına göre un verir. Ertesi sabah mahallenin meydanında ocaklar yanar, bir iki kadın, toplanan unlarla hamur yoğurur. Bir ikisi yaşlı ağaç başına oturur. Bir kaçı da ocak başına, yufka saclarının başına geçer. Yufkalar bir taraftan yapılır, bir taraftan da pişirilir, Pişen yufkalar, gelen geçen çoluk çocuğa dağıtılır. Yufkalar yenir. Herkes getirdiği Kur’an’dan dualar okur. Annesinin ilk dölü (ilk doğan çocuğu) kim ise o ıslatılır. Mahallede ilklerin hepsi ıslatılır (Batur, 1967, s. 4505).

Yol üzerindeki Abdullah Deresi’nden geçerken, torbadaki yedi bin taş, duayla suya dökülerek ıslatılır. Duaların arkası hiç kesilmez, eller aşağıya doğru yağmurun toprağa düşmesini kolaylaştırırcasına bir taklitle, “Aaamiin” diye bağırılır. Taşları ıslatma işi biter bitmez, birinin: “Bir ‘ilkidin yakalayın, laan...” sözü üzerine ailenin ilk doğan erkek çocuğu kol-paça yakalanıp elbisesiyle suya atılıp ıslatılır. Bağırma çağırma arasında hızını alamayanlar, birden fazla ilkidini yakalayıp sırayla suda ıslatırlar. Islananlar, elbiselerinin suyunu sıkmadan kurumak zorundadırlar; çünkü suyu hoş karşılamak gerekmektedir. Dağın en yüksek tepesine varıncaya kadar, “ziyaret” sanılan her taş yığını başına toplanan kalabalık, dua okur; “Aamiin” cığırırlar (Balaman, 1973, s. 6800).

Yağmur yağışını sağlamak üzere yerleşmiş bir gelenek de “Çömeç Gelin” göreneğidir. Büyük tahta çemçe (kepçe)’lerden birine, yana açılmış iki kol biçimi vermek üzere, bir tahta parçası sıkıca bağlanır. Üzerine entari, başına bezler sarılmak suretiyle büyükçe bir bebek şekli verilmeye çalışılır. Bu bebeğin her kolundan bir çocuk tutar, kapı kapı dolaşarak aşağıdaki sihirli olduğuna inanılan sözleri bağırarak söylerler:

Çömeç gelin ne ister
Allah’tan yağmur ister
Bir çemçe bulgur ister
Bir kaşık da yağ ister
Ya Ali, ya Ömer
Ser döşega peygamber (1)
Amiiiiin

Evin sahibi kadın, çocuklara bir kepçe bulgur ve bir kaşık yağ verir, bebeğin de başına bir kova su döker (Beysanoğlu, 1974, s.7040).

Malatya çevresi köylerinde yağmur yağsın diye başvuru ve uygulanan inanışlar şu şekilde sıralanmaktadır:

Gelin ata binip giderken gelinin başına su kabağı bırakılır.

Ocak ya da bir tandır yıkılarak parçaları suya ıslatılır.

Kullanılmış bir ev süpürgesi suya bırakılır.

Bir çobanın değneği suya atılır.

Bir muska yazdırılıp kuru bir tek çarıkla beraber kurumuş bir ağacın dalına asılır.

Bir kuru kafa suya ıslatılır.

Kaplumbağalar ters çevrilir.

Fazla yağışlı yıllarda yağış kesilsin ya da yağmur yağmasın diye başvuru yollarsa şu şekildedir.

Yılan öldürölüp yakılır.

Bir kara böcek ayağından ağaca asılır.

Yağmur yağarken anasının ilk çocuğu olan birisi “Anamın ilkiyim, dağdaki tilkiyim” diyerek bir çift demirini yağmurun altına atar.

Dolu yağarken yine anasının ilki olanlardan birisi saçının tel ile doluyu keser.

Yağmurun ıslattığı topraktan biraz alınarak kızgın bir tandırın ya da kullanılan bir ocağın içine sıvanır (Yardımcı, 1993, s. 283).

Yağmur duasına gidilirken, kasabadaki halk gibi imamlar da elbiselerini ters giyerler, müftü de çobanlarla beraber hayvan sürülerinin önünde veya arkasında yürür. Yağmur duasına gidilirken öncü kasabanın mezarlığına uğranır; fakat bir velinin türbesinde veya kabri önünde dua etmek âdeti yoktur. Çünkü “Allah’la kulun arasına girilmez” denir. Bu sebeple rahmetinden kullarını mahrum bırakmaması doğrudan doğruya Tanrı’dan istenir (Adal, 1961, s. 2366).

Yağmur duasında yedi bin küçük taş toplanır. Bu yedi bin taştan her biri üzerine “La yünezzilil gayre min badi mekanetü ve yenşiru rahmetihi ve hüvel veliyül Hamit” ayeti kerimesi okunur. Allah’ın korkusundan taşlara okuyoruz denir. Okuma bittikten sonra yedi bin taş suya atılarak ıslatılır. Bunu müteakip yağmur yağması için tekrar dua edilir (Adal, 1961, s. 2366).

Duadan sonra yağmur yağacağından herkes emin olur. Halk bu taşlara Kuran okunmasından cedlerinin çok fayda gördüğüne ve bu cihetle bu âdeti bırakmadıklarına kuvvetle inanır. Yağmur duasına gidenler arasında Kuran-ı Kerim’i okuyabilenlerin çok sayıda olmasına dikkat edilir. Duadan sonra az bile olsa herhalde yağmur yağar. Çünkü birçok günahsız kimseler ve dilsiz hayvanlar duaya çıkmıştır (Adal, 1961, s. 2366).

Tekirdağ'da yağmur duası eskiden muazzam bir kalabalıkla yapılırmış. Sonra getirilen o ufak taşlar veya çakıllar birer birer yalanıp okunurmuş. Taş sayısının yetmiş bin olacağı hakkında bir söylenti varsa da sorduklarım bana tamamen yetmiş bin taş toplandığını söyleyemediler. Yalnız sayısız miktar taş toplandığını anlattılar. Taşların okunması bittiğinde bütün topluluk hep bir ağızdan dua edermiş. Bu dua esnasında da el ayakları yere açık olarak tutulurmuş. Topluluk “Âmin...”, derken oradaki hayvanlar da Allah'ın hikmetiyle meleyip böğürüp kendilerine göre sesler çıkarırlarmış (İşçiler, 1961, s. 2479).

Köyden para toplandı. Kurbanlık iki besili koyun alındı. Köylülerden bulgur ve ekmek toplandı. Erkenden köyün güneyindeki düzlüğe çıkıldı. Yerlere sergiler, kilimler serildi. Bir tarafta da kurbanlar kesildi. Kazanlar kuruldu. Kavurma ve bulgur pilâvı pişmeye başladı. Sıra taş yazmaya geldi. Toplanan küçük küçük 70 bin taş okunmak suretiyle yazıldı. Dua ile (manen) yazılan bu taşlar yazanlar tarafından yalanarak ıslatıldı. Civardaki bir su içine atıldı. Bazen bu dua yapılırken elbiseler de ters giyilir. Hayvanlar ve kadınlar çocuklarından ayrılır. Onların bağırmaları, ağlamaları temin edilir. Bu da bir dua, yalvarış, niyaz sayılır. Hocalar, hacılar ve aksakallı dedeler önde, kıbleye dönerek birlikte duaya bağladılar. Herkesin eli, parmaklar açık vaziyette, aşağı doğru tutuktu. Yağmur duası okundukça tümümüz yağmur şeklinde ellerimizi silkeliyorduk (Aydınoglu, 1968, s. 4743).

Muğla'da yoğun şekilde yağmur veya dolu yağması durumunda, yağmur ve dolu dindirmek için “yağma duası” yapılır. Hoca, yedi, sekiz yaşındaki çocukları toplar, dua eder. Yere cevizler atar. Çocuklar yağmurun dinmesi için cevizleri toplar. Doluyu dindirmek için çocuğa doludan bir tane yedirildiği de olur. Bazen doluyu dindirmek için bir dolu tanesi üçe bölünür. Böylece dolunun dineceğine inanılır. Evin küçük çocuğunun doluyu bıçakla kesmesi durumunda da dolunun dineceği inancı vardır. Yine, dolu veya yağmurun dinmesi için evden dışarıya sacayağı atılır. Bu tür durumda da yoğun yağışın dineceğine inanılır (Çınar, 2006, s. 153).

Duaya rağmen yine yağmur yağmazsa duanın kabul edilmediğine hükmedilir. O zaman “Bizi Allah kayırsın, madrabazların boynu kopsun.” demekten başka çare kalmaz, halk ümitsizlik içinde yağmur bekleyip durur (Cinlioğlu, 1961, 2304).

Taşla yağmur isteme inancının Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi Zile'de de izleri varlığını göstermektedir. Aslan Dede, Hüseyin Gazi tepesi gibi kutsallığına inanılan yerlere çıkılarak yağmur duası yapıldığı ve bu uygulamada taşlardan yararlanıldığı hepimizin malumudur (Yardımcı, 2008, s. 317).

Yine Zile’de yağmur duası yapılırken 41 taşa dua okuyup suya atma âdetinin varlığı halen hafızalarımızdadır. Burada da yada taşı inancının izleri görülmektedir (Yardımcı, 2008, s. 317).

Yozgat’ta yağmurun bereket sayıldığı gibi çok yağması ve şiddetli olarak yere düşmesi de halkta korku yaratır. Uzun sürmesi bu korku ve telaşı artırır. Eğer yağmur dinmek bilmiyorsa o zaman olgun bilgili birisi ezan” okuyarak yağmurun dinmesini bekler (Rayman, 2003, s. 91).

Uzun süre çevreye yağmur yağmadığı zaman halk toplanarak yağmur duası için türbeye gelir (Özen, 12. 10. 2014, <http://turkoloji.cu.edu.tr>).

Adana

Adana’daki Yörükler mevsimin kurak geçtiği dönemlerde yağmur duasına çıkarlar. Sabah bütün köy, meydanda toplanır. Abdest alınır. Namaz kılındıktan sonra duaya çıkılır. İmam 700 taş toplar onları okur. Bir tarlaya (torba) konup akarsuya atılır. Yağmur yağdıktan sonra bu torba çıkarılır. Aksi hâlde yağmurun durmayacağına inanılır (K.12, K.21, K.27, K.34, K.47, K.50, K.63, K.68, K.69, K.70, K.71, K.72).

Yağmur duasında elbisenin ters giyilmesi gerektiğine inanılır (K.46, K.49, K.53, K.55, K.61).

Yaşlı insan suya taş atarsa yağmur duası gibi olacağına inanılır (K.11).

Kurak geçen mevsimlerde yağmur duası yapılırsa yağış olacağına inanılır (K.16, K.38, K.47, K.50, K.58, K.61, K.63).

Çevredeki yatırlara, ziyaret yerlerine gidilip kurban kesilirse yağmur yağacağına inanılır (K.35, K.56).

Dolu yağarken, anasından doğan ilk çocuk birkaç tanesini koynuna atarsa dolu diner (K.19, K.24, K.50, K.69, K.72).

Dolu yakarken, demirden yapılma maşayı mangalın altına atarsan, dolu diner (K.19, K.24, K.35, K.40, K.68).

Dokuztaş oynanırsa, yağmur yağmaz (K.19, K.27, K.47).

Derelerdeki su birikintilerine taş atılarak sular etrafa serpiştirilirse yağmur yağacağına inanılır (K.19, K.24, K.47, K.56).

Bebeğin tükürmesi yağmur yağacağına işaret sayılır (K.35, K.38, K.58, K.67).

Helânın önündeki çukurun birden kokması yağmur yağacağına işaret sayılır (K.13, K.34, K.38, K.47, K.50, K.56).

Yağmur veya dolu çok yağdığında demir parçası veya at nalı atılırsa kesileceğine

inanılır (K.34, K.50, K.57, K.68, K.70, K.72).

Yağmur yağmadığı zaman kıtlık olacağı düşünülür ve yağmur duası yapılır. Çomçalı gelin yaparak bereket duası yapılır. Çomçalı gelin büyük bir tahta kaşığa bez sarılarak insana benzetilerek yapılır. Sonra bu çocukların eline verilir, çocuklar ev ev dolaşarak dua eder, erzak toplarmış. Her ev halkı torbaya bir şey koyar çocuklara verirmiş. Sonra toplanan malzemelerden yemek yapılır, tüm köy halkı davet edilirmiş. Hep beraber bolluk ve bereket duası yapılır. İnalarak yaptıkları duaların kabul olacağına inanılır (K.43, K.50, K.68, K.77, K.88, K.90, K.144, K.159, K.178, K.189, K.196, K.200).

5.5.2.1. Değerlendirme

Yağmur taşının bulunuşu Türkler tarafından olmuştur. Bu taşın Türk kökenli olduğunu kesin olarak söyleyebiliriz. Bu taş o dönemlerde “yada” veya “jada” diye adlandırılmıştı. Bu taşın bulutları dağıttığına, yağmur yağdırdığına, kasırgalar koparttığına inanılır. Bu taşın doğayla ilgili olarak yaptıklarının yanında savaşlar sırasında da kullanıldığı görülmektedir.

Günümüzde yada taşının hayvanların, ineklerin, atların, domuzların midesinde bulunan bir salgı olduğuna da inanılmaktadır. Taş ile ilgili farklı ebatlar verilse de bu taşın bir yumurta büyüklüğünde, beyaz ve yuvarlak olduğuna inanılmaktadır. Ayrıca, bazıları bu taşın bir gök taşı olduğunu ileri sürmüştür. Anadolu ve Adana’da yağmur duası yapılırken çeşitli sayıda ve büyüklükteki taştan yararlanıldığı göz önüne alınırsa bu inanın izlerinin günümüzde de İslamiyet inancı ile kaynaşarak taş kültürünün bir devamı biçiminde uygulanmakta olduğunu söyleyebiliriz.

Yağmur duası da artık eskisi kadar uygulanmayan; ancak geçmişte Tüm dünyada, Türklerde, Anadolu’da ve Adana’da kuraklığa karşı başvurulmuş bir yöntem ve uygulamadır.

Yağmur duası inancın bir parçasıdır. Yağmur duasıyla ilgili törenlerin, binlerce yıl öncesinden birçok toplumda var olduğunu yazılı kaynaklardan öğreniyoruz. Yağmur, Türk inanışlarında bereket ve Tanrı’nın rahmeti olarak, yağmurun yağmaması, çok yağması, dolu yağması da felaket olarak nitelendirilir.

Kuraklık dönemlerinde geçimini tarımdan sağlayan herkes çareyi Allaha yakarak aramaktadır. Yağmur duası, böyle bir yaşamsal gereksinimin ürünüdür. Bu duaya, bütün köylünün inansa da inanmasa da katılması gerekir.

Uygulamalarda yöresel ayrılıklar olsa bile benzerlikleri daha çoktur. Taşların ıslatılması, çocukların ıslatılması, ellere yağmur yağışı gibi aşağıya doğru biçim verilmesi, yağmurdan kaçıyormuş gibi telâş yaratılması bir sempatik büyü olan taklit büyüsidür.

Yağmur duasına çıkılırken halkın eski elbiselerini ters giymesi, taşların ıslatılarak suya atılması, kellenin derede ıslatılması, suya taş atılması birer temas büyü örneğidir. Kurban kesilmesi, öldürülen yılanın gömülmesi, sadaka dağıtılması ise pasif büyüdür.

Yağmurun aşırı yağması, dolu veya kar yağması durumlarında ise baltanın yere vurulması, kuru bir taş bulunup onun ıslanmaması için saklanması, demirden yapılmış maşanın mangalın altına atılması taklit ve temas büyü olan sempatik büyüün bir örneğidir.

Yağmur duasının bir başka işlevi de ortak bir problem karşısında ortak bir toplumsal dayanışma bilinci sağlamaktır. Gelebilecek kıtlık tehlikesinin ardından ortaya çıkabilecek açlık olasılığına karşı köylü biri birinden güç alır, birlik olur. Çünkü halk bu musibetleri dualarla; ortak çabalarla ve fedakârlıklarla aşabileceğine inanır.

Sonuç olarak, Türk milleti, Anadolu ve Adana halkı, kuraklık ve kıtlık felaketlerinden kurtulmak için özlemini duyduğu rahmete; yani yağmura, berekete kavuşmak için Gök Tanrı dönemlerine ait bazı inançları da günümüze taşımıştır. Yağmur duası törenine başından sonuna kadar dinsel-büyüsel bir biçim verilmesi eski Türk ve İslam kültürünün doğal bir görünümüdür.

5.6. Hayvancılığa Bağlı Törenler

5.6.1. Koç/Teke Katımı

Eski Türkler

Kaşgarlı Mahmut'un sözlüğünde koç salımının yapıldığı aya "Koy Kögi" denildiği, bundan da bu törenlerin Eski Türklerde de var olduğu anlaşılmaktadır (Şahin, 1996, s.171).

Anadolu

Kars yörelerinin en eski geleneklerinden biri de koç katımıdır. Koç katımı günü mahallin takviminde de önemli yer tutmuştur. Çobanlar, yanaşmalar ona göre hesap yılını konuşur ve anlaşırlar. Kars ve Kağızman yörelerinde ekim ayının son haftası ile kasım ayının ilk haftası koç günleri olarak tanınır. Gün olarak cuma ve pazartesi günleri hayırlı

olduğuna inanılmıştır. Katım günü yaklařtıķķa ko sahiplerinde de bazı hazırlıklar başlar. Koçları süslemek için valalar, koyunları süslemek için de boyalar alınır. Evin kızı, gelini, “kobezeği” denilen renkli örgü ve süsleri hazırlamaya başlamış olurlar. Koçların boynuzlarına ve boynuna takılacak meyveleri iplere dizerler (Turan, 1967, s. 4103).

Tataruşağı Köyü’nde koyunların dl tutması amacıyla “Koç” un sürüye bırakılmasına “ko salımı” diğer bir deyişle de “koç katımı” denilir. Sürüye ko salındığında törensel uygulamaların varlığı hemen dikkati çekmektedir. Köyde, ko salımı törenleri Ekim ayının ortalarında yapılır. Tataruşağı’nda ve Anadolu’da hemen her bölgede ko salımı törenleri şeklen aynı olmakla birlikte, tarihlerde değişiklikler olmaktadır (şahin, 1996, s.171).

Malatya’da Rumî takvime göre sonbahardan kırk beş gün geçince yine katılır. Herkes, kounu sürüye katacağı gün güzel bir şekilde boyar. Boynuzlu olanın boynuzuna, boynuzsuz olanın da boynuna elma ve boncuk takar. Ayrıca koyun ve koç sahipleri pide, baklava, hedik, kavurga yapar; şekerleme ve meyve alırlar. Zengin olanı kurban keser. Eti bölmeden büyük kazanda pişirir (Koçer, 1968, s. 4714).

Koçlar götürülürken bazı inanışların da yerine getirilmesine son derece dikkat edilir. Koçlar evden çıkarılmadan önce, koa, erkek ocuk bindirilirse o yıl doğacak kuzular erkek, kız çocuğu bindirilirse dişi doğar. (Eve ilk gelen gelin de koa bindirilirse ilk çocuğu erkek olur). Koçlar katım yerine götürülürken aniden yol üzerine erkek veya kadın çıkarsa, o yılın kuzularının yol üzerine çıkan kimsenin cinsiyetine göre doğacağına inanılır (Turan, 1967, s. 4103).

Koçları sürüye katmaya ko salımı, ko salanından beş ay sonraki ilk güne de dl başı denir. Dl başına iki ay kala koyun sahipleri “Davarın yüzü yetti, kılı bitti” derler. Komşularına ve başkalarına hamur mayası, tuz, ateş, yn tarağı vermezler. Bunları verirlerse sürü ve koyunlarına zarar geleceğine inanırlar. Bu hal, evdeki koyunların tamamı doğuruncaya kadar devam eder (Koçer, 1968, s.4714).

Koyun sürüleri ile ilgili bazı törelere de son derece dikkat edilir. Yürüyen koyun sürüsünü ikiye bölüp, sürü içerisinden boş kova ile geçmek ve doğum (dl) günlerinde evden tuz, ateş gibi şeylerin dışarıya verilmesi günah sayılır. Bunlar herkes tarafından bilinen ve işlenmesi ayıp sayılan konulardır (Turan, 1967, s. 4103).

Çobanın haykırışını ve manilerini duyan koyun, ko sahipleri, köylüler, çocuklar koçları ve hediyeleri alırlar. Tüfek sıkarak, trk söyleyerek sürüye doğru yürürler. Yolda kolara güzel kızlar bindirirler. Bindirilenlerin kız olması kuzuların dişi, güzel olması da kuzuların güzel olması iinmiş.

Koçlar sürüye katıldığı zaman ilk olarak çevirdikleri koyunun sahibine ziyafet çektirilir veya oyun oynattırılır. Çobanın hediyesi verilir. Götürülen yiyecekler yenilir. Koyun ve koç sahipleri fakir çocuklara para dağıtırlar (Turan, 1967, s. 4103).

Baba ile kız çocuğu arasındaki cinsel ilişki yasağı hayvanlar için de geçerlidir ve büyük bir günah sayılır. Bu anlayıştan dolayı iki yıl güz dönemi koç/teke katımında dişi hayvanlarla çiftleşmiş olan koç/teke iğdiş edilir veya eğer çok güzel ve cinsel istekleri güçlü bir hayvansa, kızları buluğa ermiş olduğundan başka bir sürüdekiyle takas edilir. Bir sürü sahibi böyle yapmayıp dişi hayvanlarının -inek, kısırak veya dişi deve de dâhil olmak üzere- babalarıyla çiftleşmesine izin verirse büyük bir günah işlediği için diğerleri tarafından kınanır (Johansen, 2005, s. 81).

Döl başından itibaren koyunlar doğurmağa başlar. Bu zamanda çoban koyunları çok uzaklara götürmez. Koyunlardan doğuran olursa götürmeleri için sahiplerini çağırır. Kuzuyu götürmeye gelen çobana eğlencelik yiyecekler getirir. Buna dölcek denir (Koçer, 1968, s.4714).

Sürüye ilk katılan koç siyah koyunla ilgilenirse, o yılın kışı hafif geçer, beyaz koyunla ilgilenirse kar erken yağar ve kış çok ağır geçer. Yolda gebe kadına rastlanırsa, o yıl koyunların ekseriyetle ikiz doğacağına inanılır. Koç katım günü, köyün türkü söyleme gibi töreleri de yerine getirirler (Turan, 1967, s. 4103).

Adana

Koç katımının Cuma günü yapılmasının hayırlı olduğuna inanılır (K.1, K.13, K.39, K.47, K.57).

Koç katımının bir su kenarında yapılmasının bereketli olacağına inanılır (K.33).

Koç katımında koçlar kırmızı boya ile süslenirse koyunların koçsamasının daha verimli olacağına inanılır (K.13, K.35, K.56).

Koçun boynuzuna boncuk takmanın nazarı önleyeceğine inanılır (K19, K24, K35, K40, K68).

Koçların boynuzlarının arasına renkli kurdele bağlanırsa doğacak kuzuların renkli olacağına inanılır (K.13, K.38, K.50).

Koça erkek çocuk bindirilirse doğacak kuzuların erkek, kız çocuk bindirilirse doğacak kuzuların dişi olacağına inanılır (K.13, K.24, K.56, K.68).

Beyaz tekelerin yavrularının soğuğa çok dayanıklı olamayacağına inanılır (K.21, K.39, K.48, K.59, K.76, K.89, K.117, K.135, K.136).

Doğum zamanı komşuya ateş veya tuz verilmesinin uğursuzluk getireceğine

inanılır (K.19, K.57, K.68, K.70)

Başka bir sürünün koçu sürüye alınırsa sürünü cinsinin bozulacağına inanılır (K.88, K.89).

Sürüye katılacak koçun erkeklik organına süt sürülürse o yıl çok yavru alınacağına inanılır (K.19, K.24, K.35, K.40, K.68).

Koç katılırken sürünün içinden bir kadın geçerse koçun dölünün tutmayacağına inanılır (K.34, K.50, K.57, K.68, K.70, K.72).

5.6.2. Değerlendirme

Günümüzde, koç katımı ritüeli neredeyse yapılmamaktadır. Taradığımız kaynaklarda ve yaptığımız derlemelerde Türk dünyası, Anadolu ve Adana'da bu uygulamanın neredeyse sona erdiğini saptadık. Zootekni biliminin geldiği son noktada küçükbaş hayvancılıkta bilimsel tekniklerin kullanıldığını söyleyebiliriz. Gerek yazılı kaynaklardan gerekse sözlü kaynaklardan koç ve teke katımı ve bunlarla ilgili inanışlar ile daha çok geçmişe yönelik bilgiler edinebildik. Kültür değişiminin bu başlıkla ve diğer inanışlarla ne oranda olduğunu çalışmamızın son bölümünde vereceğiz.

Koç katımı töreninden önce, tören sırasında ve sonrasında inanışların varlığını görmek mümkündür. Bu inanışların bir bölümü korunurken, bir bölümü de işlevini yitirmiştir. Koç, sürüye katıldığında diğer inanışlarla ilgili kültürel öğelerde olduğu gibi törensel ritüellerin varlığı hemen dikkati çekmektedir.

Koçun sürüye cuma günleri katılması, ritüelin İslam inancından etkilendiğinin bir göstergesidir. Koç katımı döneminde komşuya ya da yabancıya hamur mayası, tuz, ateş, yün tarağı verilmesinin günah sayılmasını da eski Türk inanışları ile İslamiyet'in bir sentezi olarak değerlendirebiliriz.

Koç katımının bir su kenarında yapılmasının bereketli olacağına dair inancın su kültü ile ilgisi apaçık ortadadır.

Koçların boynuzuna elma ve boncuk takılması, sürünün nazara karşı korunması inancının bir uygulamasıdır. Ayrıca pide, baklava, hedik, kavurga, şekerleme ve meyve dağıtılmasını da saçının; yani eski Türk inanışlarından kansız kurban inancının bir devamı olduğunu söyleyebiliriz.

Koça erkek çocuk bindirilirse doğacak kuzuların erkek, kız çocuk bindirilirse doğacak kuzuların dişi olacağına inanılması ve koçlara güzel kızların bindirilmesi durumunda kuzuların dişi olacağına ilişkin inanışlar ise temas büyüsüdür.

Sürüye ilk katılan koçun siyah koyunla ilgilenmesi durumunda, o yıl kışının hafif geçeceğine, beyaz koyunla ilgilenirse karın erken yağacağına ve kışın çok ağır geçeceğine dair inanış ise taklit ve temas büyülerine bir örnektir. Yolda gebe kadına rastlanırsa, o yıl koyunların ekseriyetle ikiz doğacağına dair inanış ise yine taklit büyüsüdür.

Koçun sürüye katılması sırasında davullu, zurnalı, kurbanlı, adaklı bir tören yapılması, etin bölünmeden tek parça halinde pişirilmesi kötü ruhları korkutup sürüden uzaklaştırmak, iyi ruhların da sürüyü korumasını sağlayacağı inancından kaynaklanır. Bu geleneğin de eski Türk inanışlarından kalma bir gelenek olduğunu söylemek mümkündür.

5.7. Mevsimlik Törenler ile İlgili Halk İnanışları

Mevsim bayramları içinde öne çıkan bayramlar Nevruz ve Hıdırellez'dir. Nevruz kutlamalarının sebepleri, mitolojik dönemdeki inanışlara, dinler tarihindeki peygamberlerin başlarından geçen önemli işlere kadar, pek çok sebebe bağlanır. Bunlardan bazıları şöyledir: Dünyanın yaratılış günü olarak kabul edilmesi, Hz. Âdem'in bu günde yaratılması, Âdem ile Havva'nın Arafat'ta buluştukları gün olması, Yusuf peygamberin kuyudan kurtarıldığı gün olması, Yunus peygamberin balığın karnından kurtulup karaya çıktığı gün olması, Tufan'dan sonra Nuh Peygamberin Cudi Dağına varması ve aşure yaptığı gün olması, Hz. Muhammed'in 360 putu kırdığı gün olması, Hz. Muhammed'e peygamberlik verildiği gün olması, Hz. Ali'nin doğum günü olması vb. (Çay, 1993, s. 11-12).

5.7.1. Nevruz

Nevruz; Farsça bir kelime olup yeni gün demektir. Güneşin koç burcuna girdiği milâdî Mart'ın 22. gününe rastlamakta, Rumî takvime göre ise Mart'ın 9. gününe tesadüf etmektedir. Nevruza Mart 9'u da denir. Arapça kaynaklarda neyruz adı ile geçen bugün orta kuzey yarım kürede bahar-yaz başlangıcıdır. Bundan ötürü bahar bayramı kabul edilir. Halk arasında bugün şenlikler yapılarak kutlandığı gibi devletler nezdinde de törenler yapılmıştır. Ve hâlâ yapılmaya devam etmektedir (Abay, 2003, s. 5).

Nevruz Türkçe bazı sözlüklerde de şu şekillerde tanımlanmıştır: "Baharın ilk günü sayılan ve güneşin Hamel (kuzu) burcuna girdiği 22 Mart'a rastlayan gün. Bu tarihte gece ve gündüz müsavî olur. İranlıların yılbaşısıdır". "Yeni gün güneşin koç borcuna girdiği gün olup Rumî martın dokuzuna rastlar, ilkbaharın başlangıcı ve celali takvimine göre

yılbaşısıdır”. “Eski bir İran takvimine göre yeni yılın ve ilkbaharın başlangıç günü (22 Mart). Nevruz günü kırlara çıkılarak yapılan bayramı Celaleddin Melikşah’ın düzenlediği takvime göre yılbaşı sayılan gün. Türk musikisinin en eski makamlarından biri” (Aksoy, 1996, s. 2).

Dinî, mitolojik ve folklorik özellikler kazanan, milletlerin hayatlarında vazgeçilmez derecede önemli olan bayramlar, çeşitli pratikler ile kutlanır. Kışın bitimi, baharın gelişi ile ilgili olan Nevruzun Türk toplulukları arasında ne denli yaygın olduğu bilinmektedir. Türk toplulukları arasında eğlenceler, çeşitli törenler, şenlikler düzenlenir, ziyafetler verilir, karşılıklı hediyeler verilir, bütün bunların yanı sıra geleceğe yönelik tahminlerde bulunulur. Yani fallar açılarak yarının umutları, istekleri ve niyetleri yorumlanır. Kışın bitip, baharın gelmesi, yalnızca toprak ve tabiatın ısınıp canlanmasına sebep olmaz. İnsanda da bir uyanışa vesile olur. İnsanın yaşanılan dünya ve çevre ile bağları güçlenir, sosyo-psikolojik dayanışma yılın bu döneminde zirveye ulaşır. İnsanoğlu kendisinden başlayarak içten dışa doğru bir yakınlaşma, samimiyet gösterir. Bu dönem, sadece fizikî bir değişimin başlangıcı değil, ruhsal anlamda da bir geçiş süreci sayılır. Zira kişinin nefsini temizlediği, kötülüklerden arındığı, daha iyiyi ve doğruyu umut ettiği bir dönemin başlangıcıdır. İnsanoğlu, geleceğe yönelik umut ve endişelerinden dolayı arayışa yönelir (Çetin, 2004, s. 159).

Sosyal gruplar ya da toplumlar varlıklarını devam ettirebilmeleri için sosyokültürel zenginliklere sahip olmak mecburiyetindedirler. Yaratılış destanları, mitler, efsaneler vb. değerler birer kültürel zenginliktir. Toplumlar bu tür değerlerin gerçekte alakasının olmadığını ya da uydurulmuş olduğunu bile bile sahip çıkarlar. Daha sonra da bu temel varsayımlarını ideoloji hâline getirirler. Nevruzla ilgili olarak da aynı şeyleri söyleyebiliriz. Nevruz geleneğinin menşesine temel teşkil eden üç farklı efsane vardır. Bu efsanelerden biri İran Şahı Cemşid’in doğu Azerbaycan’da taht kurması hâdisesinin efsaneleşmesi, öbürü Türklerin Ergenekon’dan çıkış efsanesi, bir başkası ise Kürtlerin Dahhâk-Kava efsanesine uyarladıkları bağımsızlık günü efsanesidir (Abay, 2003, s. 5).

Mustafa Aksoy nevruz kavramının mitolojik ve folklorik özellikleri olduğunu belirtir. Folklorik ve mitolojik unsurların rastgele ortaya çıkmadığını, bu nedenle de, keyfiyete göre değil; belirli metodik anlayış ve kurallara göre ele alınması gerektiğini hatırlatarak, konu ile alakalı bazı görüşleri, kültür sosyolojisi çerçevesinde analiz etmiştir (Aksoy, 1996, s. 5).

Aksoy nevruz konusundaki görüşleri de şu şekilde izah etmiştir:

Konuya ideolojik bakanlar: Bunlar, nevruzu “Kürt” (Doğrusu Kurmanç, çünkü

“Kürt” kavramı ile ifade edilen grup Kurmaçça konuşanlardır.)lerin bağımsızlıklarını kazandığı gün ile Türklerin Ergenekon’dan çıkış günü ilan edenlerdir.

Dinî açıdan bakanlar: Bunların bir kısmına göre, nevrüz Zerdüşt dini, bir kısmına göre de Hz. Ali ile ilgilidir.

Bahar bayramı açısından bakanlar: Bunlara göre nevrüz, yukarıda bazı atıflarla ifade edildiği gibi, Ortadoğu ve Orta Asya insanları arasında baharla ilgili olarak kutlanan bir bayramdır. Fakat nedense nevrüz konusu, Türkiye’de yazılı basında, genelde ağırlıklı olarak birinci görüşten hareketle, yazarların ve araştırmacıların kendi ideolojik anlayışlarına göre ele alınmakta; ikinci görüş ise dinî anlayışı Alevilik-Bektaşilik olanlar (Bazı Sünnî olanlar da bu görüşü savunmaktadırlar.) tarafından ele alınmakta; üçüncü görüş ise nerdeyse hiç dikkate alınmamaktadır (Aksoy, 1996, s. 4).

Nevruz, ortak iklim kuşağında yaşayan farklı ulusların ortak kültür ögesidir. Nevruz ağırlıklı olarak orta kuzey yarım kürede yaşayan halklar arasında uzun tarihî geçmişi olan bir gelenek ve kültür ögesidir. Ancak nevrüzün, sözünü ettiğimiz bu coğrafyada yaşayan halklardan hangisine ait olduğu ve menşei tartışmalıdır. Nevruz geleneğine sahip çıkan halklardan bazıları, çoğu kez bir kültür etnosantirizmi anlayışı içinde, bazen ideolojik ve dinî sebeplerle sahip çıkarlarken bazı halklar da dinî ve ideolojik sebeplerle karşı çıkmaktadırlar. Bu konuda yapılan bilimsel çalışmalarda da ortak bir sonuca varılabilmiş değildir. Bu anlayış farklılığı ulusal ve uluslararası boyutta ya devam etmekte olan sorunları körüklemektedir ya da birtakım yeni sorunların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Oysa gelenekler sosyal anlamda, ulusal ve bazen de uluslararası anlamda ortak buluşma noktalarıdır (Abay, 2003, s. 4).

Nevruz gecesi Allah’ın rızıkları dağıttığına inanılır. Aile fertleri sayısınca evin bacasına taş dizilir. Ertesi gün taşın altına bakılır. Kimin taşına kırmızı böcek gelmişse ona o yıl uğurlu geleceğine inanılır. Kızlar gılık denen tuzlu hamuru yatmadan önce yerler. Su içmeden uyurlar. Rüyalarında onlara su veya çorba ikram eden adamlar evleneceklerine inanırlar (Önal, 2000b, s. 31).

Türk Dünyası

Nevruz kavramı bazı ağız farklılıklarıyla Azerbaycan’da “novruz” veya “noruz”, Başkurt Türkçesinde “navruz”, Kazakistan Türkçesinde “navruz” veya “novruz”, Kırgızistan’da “noruz”, Özbekistan’da “növroz” Tataristari da “navruz”, Türkmenistan da “novruz” Uygur Türkçesinde “moruz” Rus dili ile “novruz”, Çuvaşistan’da “naras”, yine Çuvaşça hazırlanan bir sözlükte de aynı kelimenin Tatarca “nauras” (ve “mart’ı ifade eder

anlamda), bir “Farsça-Türkçe Sözlük”de de “nevruz” şeklinde kullanılmıştır (Aksoy, 1996, s. 1).

Kırım Türkleri arasında kıştan bahara geçişin sevincini dile getiren bir bahar bayramı da “tepreş-tepreç”tir. Tepreş “toprağın uyanması”, “kırların yeşillenmesi”, “çiçeklerin açması” nı dile getirir ve mayıs ayında kutlanır (Aksoy, 1996, s. 5).

Türk dünyasının bir uzantısı olan Irak Türkmenleri arasında da Nevruz Bayramı çeşitli gelenek ve pratiklerle kutlanmaktadır. Bu gelenek ve pratiklere geçmeden önce Irak Türkmenleri arasında yapılan Nevruz Bayramı kutlamaları hakkında kısaca genel bilgi vermek yararlı olacaktır. Yazılı kaynaklarda bu kutlamalarla ilgi verilen bilgiler yok denecek kadar azdır. Fakat saha çalışması esnasında görüştüğümüz kaynak kişilerden elde ettiğimiz bilgilerden yola çıkarak bu bayramın ellili yılların sonlarına kadar büyük bir coşku ile kutlandığını tespit ettik. Bu yılların akabinde Irak’ta yaşamakta olan Arap ve diğer etnik gruplar bu bayramı sahiplendikleri için Türkmenler tarafından artık eski coşkuyla kutlanmasından vazgeçilmiştir. Bununla birlikte Şî mezhebine bağlı Türkmenler yine de bu bayramı büyük bir coşku ve sevinçle kutlamaya devam etmişlerdir. İnanca göre Nevruz günü Hazreti Ali’nin halife olduğu günün yıldönümüdür. Bazılarına göre ise Hazreti Ali’nin doğum günüdür (Bayatlı, 2012, s. 470).

Dobruca’da hem Tatar Türkleri hem de Anadolu’dan giden Osmanlı Türkleri, Nevruz geleneğini kutlamakta idiler. Zamanla, çeşitli sebeplerden dolayı, gelenek zayıflamış ve yapılmaz olmuştur. Geleneklerin ardından o törenleri anlatan ve en akılda kalan yönünün “nevruz türküsü” olduğu anlaşılmaktadır (Önal, 1999, s. 95).

Anadolu

Kakioğlu’nun hazırladığı “Türkçe-Kürtçe Sözlük”de ise yeni yıl anlamında “cejna sere sele”, “newroz” ve “sala nu”, bir başka sözlükte de yeni gün anlamında “nevrin” yeni yıl anlamında da “seri şali”, Tori’in hazırladığı “Kürtçe-Türkçe” sözlükte de “sersal” yılbaşı “newroz”, “Mart’ın yirmi birine rastlayan yılbaşı ve Kürt Ulusal Bayramı” anlamında kullanılmıştır. “Zazaca-Türkçe” bir sözlükte ise “sere” yıllık, baş, “new” dokuz, “roz” gün, güneş anlamında kullanılırken, “cejna sere sale”, “newroz”, “sal” ve “sersal”a yer verilmemiştir. Diğer taraftan “nevruz” kavramının etimolojik anlamı “yılbaşı” kavramını değil de “yeni gün” ü ifade etmektedir (Aksoy, 1996, s. 1).

Yezidîlerde de “sarisal-ida sersale” yeni yıl bayramı olup, Nisan’ın ilk çarşambası, kutlanır. Yezidiler hakkında yapılan bir saha çalışmasına göre de yılbaşına “seri şali” denir. Onlara göre 14 Nisan gece ile gündüzün birbirine eşit olduğu gün kabul

edildiğinden 14 Nisan’da kutlanır. Newroz bayramı ise 21 Mart’ta kutlanır. Araştırma sahamızda ise Hz. Ali’nin doğum ve ölüm gününü ve Mart ayında kar altından ilk çıkan ve yenilen çiçeği ifade etmek için “nevrüz-navruz-newxoz” kavramı kullanılmaktadır. Baskil’in Kayabeyli (Riştvanuşağı) Köyünde ise adı geçen çiçeğe “bılazık” Türkçe olarak da “nevroz” denmektedir. Kadirli’de de kıştan sonra kırlarda diğer çiçeklerden önce çıkan ve çocukların yediği bir çiçeğe “navrız-navruz” denir. Bazı yerlerde ise bu kavram medya vasıtasıyla yakın, zamanda tanışmıştır (Aksoy, 1996, s. 2).

Nevruz bayramı törenleri, Kars’ın Dikme köyünde, mart ayının yirmisinde yapılır. Bu geleneğe göre Nevruza, ilkbaharın müjdeleyicisi olarak inanılır. Gerçekten de Nevruz Bayramından sonra havalar, tamamen ısınır, insanların bu inanışını doğrular. Kışın, hayvanlara yedirilen ot artıklarına “girç” denir. Girç sırf Nevruz Bayramı için toplanır ve saklanır. Akşam olunca, bir kış boyunca toplanan girç yığını herkes evinin önüne koyar. Havanın kararmasıyla ateşlerler, alevler etkisini birazcık kaybettikten sonra, genç kızlar ve oğlanlar; ayrıca ömrünün daha uzun olmasını isteyen ihtiyarlar, bu ateşin üzerinden atlarlar. Yöre insanları, ateşin üzerinden atlayınca ömürlerinin daha da uzayacağına inanırlar (Dündar, 1976, s. 8230).

Nevruz’un dinî temelleri konusundaki tartışmalarda en çok göze çarpan husus bu bayramın daha çok Alevilerce, hatta bizim sahada derlediğimiz bilgilere göre, Alevi bayramı olarak kutlanmasıdır. Bu da bizi ister istemez Zerdüştlük ve Türklerin eski inanç kültürüne yöneltmektedir. Yukarda ifade edildiği gibi, nevrüz bahar bayramı olarak çeşitli topluluklar tarafından kutlanmaktadır. Fakat her sosyal grubun kutlama şekilleri, nevrüzün muhtevasını farklı belirlemektedir (Aksoy, 1996, s. 4).

Aynı gece yine bir telin ucuna yuvarlak şekilde bezler sarılır. Bu bezlere gazyağı dökülerek ateşlenir. Havaya fırlatılır. Bu fırlatışı bütün köy aynı anda yapmaya çalışırlar.

Bu ateş parçaları, geri dönüş yaparken, sanki köyün üzerine ateş parçaları yağıyormuş gibi bir görünüm verir. (Dündar, 1976, s. 8230).

Nevruz bayramına yakın ve ölü bayramından bir gün önce çarşamba gecesi evlerin üzerinde (toprak damlı düz olduğu için) otlarla ateş yakılır. Gecenin geç saatlerine kadar yanan bu ateşle, Hz. Ali’nin savaşa giderken halkı haberdar edişinin canlandırılmış olduğuna inanılır (Aydinoğlu, 1969, s. 5296).

Muğla merkezinde ve bazı köylerinde unutulmuş, bazı köylerinde de devam etmiş bir gelenektir. Gelenek, Alevi kültürünü canlı tutan köylerde varlığını sürdürmektedir. Diğer yerlerde nevrüz geleneği artık yapılmamaktadır. Muğla’da nevrüz kutlamalar ve eğlencelerle gerçekleşir. Bu uygulamalar Türkiye’nin diğer bölgelerinde olduğu gibidir.

Türbe ziyaretleri, “bayramınız kutlu olsun” ifadeleri hem İslâmî, hem de Şamanî ritüellerle yürür. Alevi zümreler nevrüzda kurban da keserler. Kurban olarak kesilen horoz bir yandan kartal kıyafetindeki ilk şamanı hatırlatmakta; diğer yandan İslâmî inanışla pekiştirilmektedir. Yeşil çimen üstünde yuvarlanma ritüeli ise günahların dökülmesi ve çiğ tanelerinden şifa bulmak amacıyla yapılır (Önal, 2000b, s. 183).

Adana

Nevruz bayramında demir dövülmesinin şans getirdiğine inanılır (K.56, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90, K.91, K.92).

Çekiçle, örsle demir dövme inanışı Ergenekon’dan çıkışı belirtir. Yeniden diriliş ve nevrüz başlangıcı olduğuna inanılır (K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.35).

Nevruzla birlikte baharın başlayacağına inanılır (K.19, K.24, K.35, K.40, K.68).

Nevruz ateşinin üstünden atlayan insan ya da hayvanın bir yıl boyunca hastalanmayacağına inanılır (K.34, K.50, K.57, K.68, K.70, K.72).

Nevruz ateşinin üstünden atlayan insan ya da hayvanın ömrünün uzayacağına inanılır (K.95, K.96, K.97, K.98)

Evdeki tüm suların dökülüp yeniden doldurulması gerektiğine inanılır (K.122, K.123, K.137, K.138, K.139)

İrmakta, dereye yıkanılırsa hastalığının geçeceğine inanılır (K.19, K.24, K.35, K.40, K.68).

5.7.1.1. Değerlendirme

Nevruz; Güneşin koç burcuna girdiği gündür. Milâdî takvime göre 22 Mart’a, Rumî takvime göre ise 9 Mart’a rastlamaktadır. Nevruza Mart’ın 9’u da denmesinin nedeni budur. Arap kültüründe bahar-yaz başlangıcıdır. Bu yüzden bahar bayramı da olduğu kabul edilir.

Nevruza üç açıdan bakılmaktadır. Bunlardan birincisi; ideolojik bakış açısı, ikincisi dini bakış açısı, üçüncüsü ise bahar bayramı bakış açısıdır.

Nevruz tüm Türk dünyasında olduğu gibi Anadolu ve Adana’da da kutlanmaktadır.

Nevruzda demir dövülmesinin demir kültü ile ilgili olduğunu belirtmemiz gerekir. Çünkü halk inançlarımızda demirden yapılmış eşyalar hem kara iyelere karşı koruyucu ve

hem de onların zararlarını def edici özelliğe sahiptir. Demir parçalarını birbirine vurarak ses çıkarmak suretiyle kara iyelerin nasıl kovulduğunu daha önce söylemiştik.

Nevruzda ateşler yakılır. Hava karanlık olunca gençler veya ihtiyarlar bu ateşin üzerinden atarlarsa kalan ömürlerinin uzun olacağına inanırlar. Burada pasif büyü örneğini görebiliriz. Ayrıca ateş kültürünün bir devamı olduğunu da söyleyebiliriz. Nevruz törenlerinde ateşin kullanılması, onun temizleyici, arındırıcı, hastalıkları, kötülükleri ve büyüü yok edici özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Evdeki tüm suların dökülüp yeniden doldurulması, nehirde, dereye yıkanılması durumunda hastalıkların geçeceğine inanılması su kültürü ile doğrudan ilgilidir. Su kültürü, eski Türk inanç sisteminde önemli bir yere sahiptir. Bütün pınarların, dere, ırmak, göl ve denizlerin kendi iyi ruhlarının olduğuna inanıldığını, suyun şifa verici, arındırıcı gücüne olan inancın Türk mit, efsane ve destanlarına da yansıdığını daha önce söylemiştik. Nevruz-su ilişkisi ile ilgili; ateş-nevruz ilişkisinde olduğu gibi pasif büyüden söz edilebilir.

Kırım Türkleri arasında kıştan bahara geçişin sevincini dile getiren bir bahar bayramı olarak kutlanan tepreş ya da tepreç'in Adana'nın Yumurtalık ilçesinin Yellibel köyündeki törenlerine daha önce şahit olduk. Ancak bu bayram mayıs ayı içerisinde kutlanmaktadır.

Bize göre, Nevruz; kaynağı henüz tartışılmaya devam edilen, biri biriyle çeşitli yönlerden bağı olan farklı ulusların uzun geçmişi olan ortak kültür öğelerinden biridir.

5.7.2. Hıdrellez

Hıdrellez, Hz. Hızır ile Hz. İlyas'ın 6 Mayıs günü bir su kıyısında buluştuklarına inanıldığı için kutlanır. Zamanla İlyas'ın sadece adı kalır ve onunla ilgili olan her şey Hızır'ın şahsiyetinde bütünleşir. Hıdrellez günü havadaki gizemli bir şey, sütü yoğurda çevirir. Kaynatılan sütün içine birkaç küçük taş, çiçek veya çiy damlaları konarak bekletilir. O kutsal günde süt yoğurda dönüşür; maya sadece Hıdrellez günü elde edilir. Aynı şekilde hamur da çiy taneleri ile mayalanır (Önal 2011, 249).

Hızır, Hz. Musa döneminde yaşayan, kendisine ilahi bilgi ve hikmet öğretilen kişidir. Arapça kaynaklarda hadır (hadr, hıdr) şeklinde yer alan ve Arapça kaynaklı olduğu kabul edilen kelime Türkçede Hızır ya da Hıdır biçiminde kullanılmaktadır. Hadır "yeşil, yeşilliği çok olan yer" anlamındaki ahdar ile eş anlamlıdır. Bu anlamdan hareketle hadır kelimesinin özel isimden daha çok lakap ve sıfat olarak kabul edildiği söylenebilir.

Bazı kaynaklarda Hızır'a bu ismin, kuru yerde oturduğunda altından otların yeşerip dalgalanması, cennet pınarından içtiği için bastığı her yerin yeşile bürünmesi nedeniyle verildiği kaydedilmektedir (Çelebi, 1994, s. 406'den akt. Çağım, 2001, s. 214).

Bir kült olarak Hızır ve Hızır-İlyas'tan söz edildiği zaman, bunun hem ilahiyat hem de tasavvuftakinden bazı bakımlardan farklı boyutlar arz ettiği görülecektir. Çünkü halk inançlarında Hızır ve Hızır-İlyas, artık ne sadece bir peygambere ilâhî sırları açıklayan seçkin bir kul, ne de bazı insanlara tasavvuf yolunu açıp onları talim ve terbiyesi dairesine alan bir gâib eren, bir mürşittir. Şüphesiz, daha önce de belirtildiği gibi, bu konudaki halk inançları, sözü edilen telâkkilerden geniş ölçüde etkiler taşımakta, temel olarak büyük çapta onlara dayanmaktadır. Fakat iş bununla kalmamış, artık Hızır veya Hızır-İlyas, her daralındığında yardımını istenen, bu yardımın sağlanması için de belli yollara, merâsimplere başvuru, insanüstü gizli bir güç haline gelmiştir. Kelimenin tam anlamıyla halk inançlarında artık bir Hızır veya Hızır-İlyas kültü söz konusudur (Ocak, 1990, s. 103).

Hâl böyle olunca, genel planda en az diğer İslâm milletleri kadar Türk halk inançları arasında Hızır veya Hızır-İlyas kültünün müstesna bir yeri vardır denebilir. Bu kültün bu derece yaygın oluşunun tek sebebi değilse bile, en başta geleni bizce psikolojik temele dayanmaktadır. Çünkü şurası muhakkaktır ki, tarihin en eski devirlerinden bugüne kadar, hemen her insan cemiyetinde çaresizlikten bunalındığı zamanlarda, görünmeyen insanüstü semavi bir varlığın, ilâhî bir kuvvetin o çaresizliği bertaraf edeceğine inanma ihtiyacı her zaman için kendini göstermiş olmalıdır. İşte insan tabiatının bu eğilimi, İslâm milletlerinde Hızır figüründe kendisine iyi bir kalıp bulmuştur. Nasıl toplumların ezik dönemlerinde, onları selâmete çıkaracak semavi bir şahsiyetin zuhur edeceği inancı messianisme (mehdîlik) kavramını doğurmuşsa, aynı inanç ferdi planda Müslümanlarda Hızır olarak şahıslandırılmıştır diyebiliriz. Bu itibarla Hızır halk inançlarında da, tabiatıyla tasavvufî tesirlerle, gayb erenlerinden biri telâkki edilmesine rağmen, yeri onların hepsinin üstündedir (Ocak, 1990, s. 103).

İslâm öncesine ait çeşitli mitolojik veya efsanevî anlatımlar, İslâm sonrasında belirli bir dinî şahsiyete veya peygambere bağlanarak nasıl meşrulaştırılmaya ve yaşatılmaya çalışılıyorsa İslâm'a ait olmayan bir bayram da Hızır ve İlyas adlı peygamberlere bağlanarak en eski mevsim bayramları yaşatılmaya devam ettirilmiş olmalıdır. Bu bayram kutlamalarında daha çok yer-su ruhlarıyla ilgili ritüeller görülür. Çeşitli bitkiler, ağaçlar, ateş, toprak, taş, su aslında yer-su ruhlarını etrafındaki uygulamaların devam ettiğın göstermektedir. O gün Hızır'ın ve İlyas'ın kurtarıcılığından

ve insanların geleceğini olumlu yönde etkileyeceklerinden söz edilmektedir (Önal, 03. 02. 2014, <http://turkoloji.cu.edu.tr>).

Türk Dünyası

Özellikle Hızır, bütün ümit ve imkânların tükendiği, çarelerin sona erdiği durumlarda yardıma çağrılan ve çağırıldığında da mutlaka geleceğine inanılan, sonsuz güce sahip semâvî bir kurtarıcıdır. Türkçedeki “Hızır gibi yetişmek” “Hızır gibi yetişti” ve benzeri atasözü ve deyimler, hep bu halk inancının bir ifadesidir. Bu itibarla Hızır’ın bütün İslâm milletlerinin folklorlarındaki en canlı, en maruf sima olduğunu, bilhassa Türkler için Hz. Muhammed ve Hz. Ali’den sonra en çok bilinen bir kimse olduğunu söylemek hiç de mübalağalı sayılmaz. O kadar ki, bugün bazı folklor araştırmacılarının tespitlerine göre, Anadolu Türklerinin büyük bir çoğunluğunun, Hızır veya Hızır-İlyas’a inandığı, yardımını sağlayacağından mutlaka emin bulunduğu ileri sürülmektedir. Hatta hayatta hiç olmazsa bir defa, başına gelecek bir felâketten Hızır aracılığıyla kurtulduğuna yahut Hızır sayesinde bir nimete, bir mevkie eriştiğine inanmayanların, hemen hemen yok denecek kadar az olduğu da belirtilmektedir (Ocak, 1990, s. 103).

Türk ağızlarında “hıdırles”, “hederles” ve “hadırles”, Sırp dilinde “djurdjevdan” Hırvat dilinde ise “Gurgevo” (Corc günü) Arnavut dilinde ise “Şmcerci” olarak geçmektedir. Bu geleneğin arifesi 5 Mayıs’ta büyük hazırlıklarla ve büyük şenliklerle geçer. O gün hemen her kent ve köy ahalisi en büyük bir kalabalıkla neşelenirler. Fakat bu şenlik yerlerinin çoğunda kimi erenlerin türbeleri de ziyaret edilmektedir. O gün bu eğlenceli yerlere en güzel yemeklerini beraberlerinde getirirler, ateş yakıp ısıtırlar ve oradaki türbe veya yatır yakınlığında yerler, içerler. Ondan sonra oradaki türbeyi tavaf ederler, erenlere mum yakarlar, para koyarlar veya kimileri getirdikleri havlu, mendil gibi hediyelerini yatırın üzerine dizerler. Bunların hemen hepsi yatırdan bir dilek ister. Bunların dileklerine kimileri bağlı kurban, kimileri tavuk, kimileri ise kuzu ve hatta koç kurban getirir, nezir eder (Hafız, 2005, s. 224, 225).

Gül ağacı da dalına niyet çaputu bağlanan sayılı ağaçlardandır. Hıdırellezde gül ağacının dalına niyet küpü konulur. Boncuk atma da gül ağacının altında yapılır. Halk inançlarında gül, Hz. Muhammed’i simgeler (Kalafat, Özkan, 2007, s. 583).

Türk ve İslam mitolojisinde önemli bir yeri olan Hızır, birçok inanış ve ritüele de kaynaklık etmektedir. Hızır inanışının ve Hızır-İlyas geleneğinin temelini, kış mevsiminin son bulup baharın gelmesi, tabiatın canlanması teşkil eder. İnsanların bu vesileyle çeşitli inanmalar neticesinde yaptıkları tören ve kutlamalar vardır. Esas

itibarıyla Türk dünyasının birçok bölgesi ve Türkiye’de bahar bayramlarının en önemlisi olmuştur (Çetin, 2002, s. 35).

Hıdrellez genel olarak baharı karşılama törenleridir. Hıdrellez kelimesinin doğuşu ile ilgili olarak halk arasında iki görüş hâkimdir:

1- Hızır ve İlyas iki peygamber olup, Hızır karalarda, İlyas ise denizlerde gezmektedir. Senede bir gün (6 Mayıs) buluşurlar. Bu buluşma ile her yer yeşillenir, sular akmaya başlar.

2- Hızır ve Ellez adındaki gençler birbirlerini sevmekte, fakat bir araya gelememektedirler. 6 Mayıs’ta yeşillik bir yerde buluşur ve orada can verirler.

Yine halk arasındaki yaygın görüşe göre, bu buluşmalar nedeniyle kutlanan Hıdrellez törenleri, genel olarak 5 Mayıs gecesi başlar, 6 Mayıs gecesine kadar devam eder. Bu süre içinde çeşitli gelenekler uygulanır (Cingöz, 2003, s. 5).

Hıdrellez kutlamalarında gül ağacı, yeşil bitkiler, ağaçlar ve su motifleri sıkça kullanılır. Bütün bu motifler, Hızır ve İlyas’ın yeşillik ve suyla ilgisiyle açıklanabilir. Araştırmalar, din dışı esaslar üzerine dayalı benzer geleneksel uygulamaların Orta Asya’da da yapıldığını göstermiştir. Bu nedenle, günümüz görüşlerinin çoğuna göre Hıdrellez törenlerinin kaynağı, Orta Asya’dır. İslâmiyet’le birlikte, Hıdrellez adını almıştır (Cingöz, 2003, s. 5).

Hıdrellezde gençlerin kısmetinin açılmasına yönelik uygulamalar diğer misallerde de görüleceği gibi Türk illerinin tümünde yaygındır. Güneş doğmadan yapılmış olması kısmetin kesilmesine yol açmış olabilen Kara İye’nin gönlünü hoş etmeye yönelik olabilir. Kırcaova yakınlarında “Peri Suyu” diye bilinen bir yöre vardır. Burada gözelerden su kaynamaktadır. Büyü yapılarak kısmeti kesilen kızlar bu su ile üç defa yıkanılırsa kısmetlerinin açılacağına inanılır. Bu yerlere paralar atılır, ekmek bırakılır. Bazen de niyetliye ait bir eşya bırakılır. Bu pratik daha ziyade hıdrellezde yapılır. Buralara Cisicani, Çelopesi, Sırbıyani köylerinin halkı gelir (Kalafat, 1996, s. 163).

Gagavuzlar Hıdrellezde de (23 Nisan) kurban kesmektedirler. Bu günde kurban olarak kuzu kesilir. Rahip tuzun üzerine okuyup üfler, bu okunmuş tuzla kuzunun dili tuzlanır. Kesilen kuzunun kanı atılmaz, bu kanla evin çeşitli yerlerine haç işareti (istavroz) çizilir. Kesilen kuzunun işe yaramayan parçaları ve arta kalan kısımları avludaki bir çukura gömülür (İvgin, 2006, s. 328, 329).

Hızır İnanmaları ve Hıdırellez İnanmaları ve rivayetleri yalnız Dobruca’da değil Türklerin yaşadığı her yerde oldukça yaygın ve çeşitlidir. Hızır insanlara feyiz ve ilham vererek de yardımcı olur (Önal, 1994, s. 300).

Anadolu

Anadolu Türk halk inançlarında Hızır’ın üstlendiği görevlerden biri; iyiliksever, temiz ahlâklı ve dürüst insanları mükâfatlandırıp kötü huyluları cezalandırmaktır. Halk inançlarına göre, Hızır dolaştığı yerlerde karşılaştığı kimseleri zaman zaman bazı denemelere tâbi tutmaktadır. Bu hususu aksettiren bir hayli menkıbe ve bilhassa efsane mevcuttur. Bunlar gözden geçirildiğinde, Hızır’ın denemek istediği insanlara çoğu defa çirkin, iğrenç kaba saba ve bazen de fakir kişiler kılığında görünüp onlardan çeşitli isteklerde bulunduğu fark edilir. Bu istekleri güzellikle yerine getirenler, en kısa zamanda mükâfatını elde ederler; aksilik veya kötülükle karşılık verenler ise, çeşitli zararlara ve felâketlere uğrarlar. Çoğu kere kötü muamele ettikleri kişinin Hızır olduğunu anlayıp pişman olurlarsa da, artık iş işten geçmiştir. Nitekim “Her vaktini hazır bil, her gördüğün Hızır bil.” sözü, insanlara daima ölüme hazır olmalarını ihtar ettiği gibi, münasebette bulundukları insanlara da sanki Hızır imiş gibi her zaman iyilikle muamele göstermelerini tavsiyede bulunmaktadır (Ocak, 1990, 110).

Folklor araştırmacıları Meltem Cingöz ve Alparslan Santur, yaptıkları “Hıdırellezle İlgili Atlas Çalışması’nda” Hıdırellez’de yapılan geleneksel uygulamaların başlıcalarını beş harita üzerinde göstermişlerdir. Ayrıca, çalışmalarına konu olan uygulamaları, Hızır’ın mitolojik karakteri etrafında oluşan büyüsel işlemler olarak niteleyerek, üç bölümde incelemişlerdir.

- 1- Sempatik Büyü esasına dayalı uygulamalar
- 2- Sempatik ve Sayı Büyüleri esasına dayalı uygulamalar
- 3- Pasif Büyü esasına dayalı uygulamalar

Birbirlerinden uzak nesnelerin gizli bir sempati ile birbirlerini etkiledikleri prensibini kabul eden Sempatik Büyü, kendi içinde Taklit ve Temas Büyüsü olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Taklit Büyüsü, benzer benzeri meydana getirir; Temas Büyüsü ise bir nesnede bulunan kuvvetin, o nesnenin başka nesnelerle teması ile geçmesi ilkesine dayanmaktadır.

Bu iki büyü; uygulamada, örneklerimizde de olduğu gibi, birbirine karışmakta, Temas Büyüsü taklit prensibini veya Taklit Büyüsü temas prensibini kullanmaktadır.

Halk arasında bazı rakamların uğurlu, bazı rakamların ise uğursuz sayılmaları ile ilgili inanışlara, Hıdrellez günü yapılan uygulamalarda da rastlıyoruz. Bu inanmalar da, Sayı Büyüsü esasına dayalı uygulamalar olarak değerlendirilmektedir.

Zararlı ve kötü dış etkileri uzaklaştırmaya ve bunların zararlarından kaçınmaya yönelik uygulamalar Pasif Büyü içinde yer almaktadır. Hıdrellez’de özellikle kaçınılması gereken davranışların temelinde, bu büyüyle ilgili izlere rastlamak mümkündür (Cingöz, Santur, 2003, s. 5-17).

Buna göre;

Kısmet ve Şans Talebine Yönelik İnanç ve Âdetler

Bu âdetlerin başlıcalarını, evlenme yaşına gelmiş genç kız ve bazen de erkeklerin kısmetlerini açmak için yaptıkları uygulamalar oluşturur. Evlenme isteğinin dışında, gelecekle ilgili beklentiler de bu haritada gösterilmiştir.

5 Mayıs gecesi taze soğanın iki yaprağı uçlarından eşit olarak kesilir. Uçlardan birisine iplik bağlanır ve bir dilek dilenir. Ertesi gün iplik olan yaprak uzamışsa, dileğin olacağına inanılır. (Temas Büyüsü)

Gül dalına veya ağaç dalına salıncak kurulup, içine oyuncak bebek bırakılır. Çocuğu olmayan kadınların yaptıkları bir uygulamadır. (Temas ve Taklit Büyüsü)

Evlenmesi gecikmiş kızların başında kilit açılır. (Taklit Büyüsü)

Niyet çömleği hazırlanır. Bir kap içine genç kızlardan toplanan ziynet eşyaları ile birlikte, su konur. Daha sonra çömleğin ağzı bir bezle kapatılır ve gül ağacının altına bırakılır. Ertesi gün buradan alınan çömlek açılarak, içindekiler mani eşliğinde çıkartılır ve maniye göre yorum yapılır. En yaygın Hıdrellez uygulamasıdır. Varyantları vardır. Bazı yörelerde çömleğin içine çiçek ve yeşillik atılmakta, çömlek kilitlenmektedir. Çoğunlukla evlenme isteğiyle ilgili bir uygulamadır. (Temas Büyüsü)

Gül dalına yüzük takılır. Bu uygulama da, evlenme isteğiyle ilgilidir. (Temas Büyüsü)

Dileklerin yazılı olduğu kâğıtlar gül dalına asılır veya suya atılır. Dilekler değişik olabilmektedir. (Temas Büyüsü)

Bu uygulamaların dışında, diğer kısmet ve şans talebine yönelik inanç ve âdetler de şunlardır:

Ağaçlardan koparılan dallarla gençler, kısmetlerinin açılması amacıyla,

birbirlerinin kafalarına vururlar. (Afyon-Emirdağ)

5 Mayıs gecesi gül ağacı dibine bir kucak odun bırakılır ve dilek tutulur. Ertesi gün erkenden bu odunlar sayılır. Eğer sayı çift çıkarsa tutulan dileğin olacağına, tek çıkarsa olmayacağına inanılır. (Amasya-Merzifon)

5 Mayıs gecesi tomurcuk halindeki bir çiçek suya bırakılır ve dilek tutulur. Ertesi gün çiçek açmışsa, dileğin olacağına inanılır. (Bursa-İnegöl-Cerrah)

Evlenmek isteyen gençler, büyüklerinin evlenme cüzdanlarını bir gül ağacının altına bırakırlar. (Bursa)

5 Mayıs günü toplanan genç kızlar bir gül ağacından kendileri için bir gül seçerek onu işaretler ve dilek tutarlar. İlk önce hangi gül açarsa, o kızın kısmetinin daha çabuk açılacağına inanırlar. (Bursa-Orhangazi)

Sabah erken kalkıp çeşmeden su alanın kısmetinin açılacağına inanılır. (Denizli-Honaz) (Cingöz, Santur, 2003, s. 5-17).

Şifa ve Sağlık Talebine Yönelik İnanç ve Âdetler

Bu uygulamalar, sağlıklı kalmak veya hastalıklardan korunmak amacına yöneliktir.

Bitkilerin üzerlerindeki çiy, el ve yüze sürülür. (Temas Büyüsü)

Kırlardan toplanan çiçekler kaynatılır, suyu içilir. Bazı yörelerde bu su ile banyo yapılmakta veya saçlar yıkanmaktadır. (Temas Büyüsü)

Mayasız yoğurt çalınır, tutarsa yenir. Bazı yörelerde maya olarak kırlardan toplanan çiy veya yağmur suyu kullanılmaktadır. Yoğurdun tutması, aynı zamanda o yılın bolluk bereket içinde geçeceğine işaret sayılmaktadır. (Temas Büyüsü)

Çimenlerin üzerinde yuvarlanılır veya takla atılır. (Temas Büyüsü)

Elbisenin bir parçası gül dalına asılır. Daha çok hastalığı olanların yaptıkları bir uygulamadır. (Temas Büyüsü)

Kelimenin baş harfi (S) ile başlayan yiyecekler yenir. Süt, Soğan, Sarımsak, Susam, Simit, Sarma, Salep, Suböreği, vb. (Temas Büyüsü)

Bu uygulamaların dışında, diğer şifa ve sağlık talebine yönelik inanç ve âdetler de şunlardır:

Yedi çeşmeden toplanan su ile banyo yapılır veya bu su hastalara içirilir, (Amasya-Taşova)

Ağrı ve sızılardan kurtulmak için, ateş üzerinden atlanır. Bu uygulama, aynı zamanda, günahlardan arınmak için de yapılmaktadır. (Bilecik-Bozüyük)

Yeşil yapraklar, su dolu bir kovaya konur. Ertesi gün o su ile el yüz yıkanır. (Bursa)

Ağrı ve sızılarından kurtulmak isteyenler, dut ağacına sarılırlar. (Bursa-Orhangazi)

Dilek çömleğindeki su, yüze sürülür, bazen de içilir, (Çanakkale Eceabat-Kilitbahir)

Hastaların bileğine sarı iplik, gül fidanına kırmızı iplik bağlanır. Ertesi gün iplikler değiştirilir. (Denizli)

Sabah erkenden akarsuya girilir. (Denizli)

Genç kızlar, saçlarını yıkadıkları suyu, saçlarının çavdar gibi uzun olması için, çavdar üzerine dökerler. (Edirne-Enez-Sütçüler) (Cingöz, Santur, 2003, s. 5-17).

Bereket, Bolluk ve Uğura Yönelik İnanç ve Âdetler

En yaygın olarak uygulanan Hıdrellez âdetleridir. Uygulamalar, özellikle bütün bir yılın bolluk ve bereket içinde geçmesine yöneliktir.

Kapı, pencere, ambar ve yiyecek kaplarının ağzı açık bırakılır. (Temas Büyüsü)

İçinde para bulunan keseler gül dalma asılır veya dibine bırakılır. Bu paralar, ertesi gün alınarak, cüzdanlarda saklanır ve yıl boyunca harcanmaz. (Temas Büyüsü)

Meyve vermeyen ağaçlar balta ile korkutulur. (Taklit Büyüsü)

Karınca yuvalarından alınan toprak saklanır. Bu toprak, para cüzdanlarına konduğu gibi, evdeki erzaklara da katılabilmektedir. (Temas Büyüsü)

Hamur yoğrulur. Bu hamura bazı yörelerde “Varlık-Yokluk Hamuru” denilmektedir. Maya katılmayan hamur, bir gece bekletilir. Ertesi gün kabarmışsa, o yılın bolluk içinde geçeceğine inanılır. (Temas Büyüsü)

Tarlalar dolaşılır. Tarlalara bereket getireceğine inanılan bu uygulama, bazı yörelerde ise iyi karşılanmaz. (Temas Büyüsü)

Bu uygulamaların dışında, diğer bereket, bolluk ve uğura yönelik inanç ve âdetler de şunlardır:

Kuru baklagiller torbalar içinde bahçeye bırakılır. (Afyon)

O gün yağmur yağarsa “Hıdrellez kamçıladi” denilerek uğur sayılır. (Afyon-Bolvadin)

5 Mayıs gecesi, evin bereketi ve bolluğu bitmesin diye, kapının önüne un konur. Amasya- Suluova)

O gün eve tuz ve ekmek alınır. Ekmek nasip, tuz ise ağız tadıdır. (Amasya-

Gümüşhacıköy)

Hıdrellez sabahı gün doğmadan kalkılır. Çeşmeden su alınarak, süpürge ile evin dört yanına serpilir. (Burdur)

Hıdrellez kutlamalarının yapıldığı yerden alman taşlar, evdeki yiyeceklere konarak, “Artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin.” denir. (Burdur)

İneği olanlar, o günkü sütü komşularına dağıtırlar. (Edime - Çamlıca)

Hıdrellez sabahı yedi kuyudan toplanan su, hayvanlara içirilir. (Edime-Keşan-Paşayığit) (Cingöz, Santur, 2003, s. 5-17).

Mal, Mülk ve Servet Talebine Yönelik İnanç ve Âdetler

Dileklerin kum, taş, tuğla, tahta vb.den örnekleri yapılır. Bunlar, 5 Mayıs gecesi gül ağacının dibine bırakılır. Bazı yörelerde, ertesi güne kadar bu örnekler bozulmadan kaldıkları takdirde, o dileğin olacağına inanılır. (Taklit ve Temas Büyüsü)

İçinde para bulunan keseler gül daima asılır. 3. Haritadaki uygulamayla benzerlik gösterir. (Temas Büyüsü)

Para şeklinde kesilen kâğıtlar, gül dallarına asılır. (Taklit ve Temas Büyüsü) (Cingöz, Santur, 2003, s. 5-17).

Çeşitli Kaçınmalarla İlgili İnanç ve Âdetler

Hıdrellez’de çeşitli beklentilerle ilgili âdetlerin yanında, o gün bazı davranışlarda bulunmaktan özellikle kaçınılmakta ve bu kaçınmalarla ilgili olarak da bazı âdetler uygulanmaktadır. Halk arasındaki inanış, bu kaçınmalara uyulmadığı zaman zarar görecektir.

Geç kalkılmaz. Geç kalkıldığı zaman, kişinin kısmetinin kaçacağı inancı vardır. (Pasif Büyü)

Sabun ellenmez, çamaşır yıkanmaz. İnanç, sabun ellendiğinde eve sümüklüböcek vb. böceklerin geleceği; çamaşır yıkandığında ise, çamaşırların lekeleneyeceğidir. Bazı yörelerde, vücutta lekeler oluşacağı inancıyla, vücut temizliğinden de kaçınılmaktadır. (Pasif Büyü)

Makas ellenmez, dikiş dikilmez. Bu kaçınmalara uyulmadığı zaman, doğacak çocukların dudaklarının yarık olacağına inanılır. (Pasif Büyü)

Süpürge kullanılmaz. Uyulmadığı zaman, eve karıncaların gireceğine inanılır. (Pasif Büyü)

Ekim yapılmaz. Yapılırsa, o sene iyi ürün alınamayacağına inanılır. (Pasif Büyü)

Un ellenmez, ekmek yapılmaz. Uyulmadığı zaman, unun böcekleneyeğine, ekmeğin ise küfleneceğine inanılır. (Pasif Büyü)

Bu kaçınmaların dışındaki konuyla ilgili diğer inanç ve âdetler de şunlardır:

Hamile kadın iş yaparsa, çocuğu sakat doğar. (Kırşehir)

Yeşil yaprak, dal, bitki koparılmaz. (Amasya-Taşova-Dereköy)

Hayvanlar çalıştırılmaz. (Bursa-Yenişehir) (Cingöz, Santur, 2003, s. 5-17).

Gerek Anadolu’da ve gerekse Anadolu dışındaki Türk topluluklarında olduğu gibi Muğla’da da Hıdırellez’in yaklaşması ile 6 Mayıs öncesi çeşitli hazırlıklar yapılmaktadır. Her türlü yiyeceğin hazırlandığı ne kadar çok olursa o kadar bolluk ve bereketin artacağı inancındaki Muğlalılar, taze asma yaprağından zeytinyağlı dolmalar, soğan kabuğu ile renklendirilen haşlanmış yumurtalar, Hıdırellez halkaları (kızartılmış hamurlar) börekle yöreye özgü (pirinç ve yoğurttan hazırlanır) “tolga” denilen yemek yine sağlıklı olma inancı ile yenen 7 tür yiyecek (bu tür yiyeceklerin özelliği S harfi ile başlayan soğan, sarımsak, sakız, susam, simit, su, süt vb. olması) ve hazırlanan bu yiyeceklerin 5 Mayıs gecesi evin dışına bırakılarak Hızır’ın gece gelip bunlara dokunarak bereketin artması isteğidir (Kahveci, 2004, s. 267).

Hıdırellez’le kismet açma arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Hıdırellez’de yapılan kismet açma törenlerine İstanbul ve Bursa çevresinde “baht açma”, Denizli ve çevresinde “bahtiyar”, Yörük ve Türkmenlerde “mantı-far”, Bergama’da “martaval”. Balıkesir ve çevresinde “dağara yüzük atma”, Edirne Kırklareli çevresinde “niyet çıkarma”, Erciş ve çevresinde “çiçek ölçen” ve Erzurum’da “mâni çekme” denir. Türkiye’de 5-6 Mayıs günlerinde yapılan Hıdırellez törenleri (Nevruz (21 Mart)’da da benzeri uygulamalar yapılır.) ve bu törenlerin içindeki kismet açma uygulamaları Ohri’deki Türkler arasında 1 Mart’ta yapılmaktadır. Yurdumuzda genellikle 5 Mayıs gecesi, kızlar kismetlerinin çabuk çıkması için duvardan duvara koşarlar. Kırlara, ağaçlık yerlere açılıp; “Talihim, talihim! Dağda mısın, taşta mısın, ulu ağaçta mısın? Gel beni bul!” diye bağırıp talihlerini çağırırlar. Bu uygulamadan sonra kızlar ilk görecekları bekâr erkeğin kismetleri olacağına inanırlar. Ayrıca Hıdırellez günü dileklerini bir kâğıda yazıp akarsuya bırakırlar. 5 Mayıs gecesi genellikle bir gül fidanı dibine konan niyet çömleğinin kilidinin evde kalmış bir kızın başı üzerinde açılması uygulamasına yurdumuzun her tarafında rastlamak mümkündür. İnanişâ göre Hızır Aleyhisselâm yeryüzünde ilk kamçısını güle atacağı için niyet çömleği gül dibine konur (Tan, 2007, s. 71).

Türk halk inanışı Hızır’ı bir peygamber olarak kabul etmektedir. Her ne kadar gösterdiği özellikler bir peygamber portresinden çok değişik olsa da, “Hızır Peygamber,

Hızır Nebî ve Hızır Aleyhisselâm” denilmesi bunu göstermektedir. Hızır’ın Âb-ı Hayat’tan içtiği için kıyamete kadar yaşayacağı, sık sık yeryüzünde kendini tanıtmadan, değişik kılık ve fizik görünümünde insanlar içine karıştığı inancının çok yaygın olduğu müşahade ediliyor. Eski bir metne göre Hızır, Âb-ı Hayat’ı bulup içtikten sonra hem ölümsüzlüğe kavuşmuş hem de normal insan hüviyetinden sıyrılarak bütün yeryüzü, emrine amade kılınmıştır; kara, deniz ve havada Allah’ın, vekili ve emini olmuştur. Bu sebeple dilediği anda bu üç sahada dilediği yere ulaşır (Ocak, 1990, s. 115).

Adana

Adana’daki Hızır ziyaretlerine baktığımız zaman ziyaretlere ismini veren Hızır’ın genel bir veli hatta inceleme konusunun içine giren Nusayri inancına göre de peygamber olduğuna inanılmaktadır. Adana’da nur inmesiyle oluşturulan ziyaretlerde nurla Hızır ya da yöredeki yaygın söyleyişle Hızır birlikte anılmaktadır (Çağınlar, 2001, s. 211, 214).

Beş Mayıs’ta hava kararırken bir akarsu kenarına gidilir. Daha önce yazılan dilekler kâğıt bükülmeden suya atılır. Eğer yazılar üste gelirse dileklerin olacağına, kâğıt ters dönerse olamayacağına inanılır (K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.22, K.23, K.39, K.40, K.41, K.109, K.110, K.111)

Karalarda yardıma muhtaç olanlara Hızır’ın, denizlerde olanlara ise İlyas Peygamber’in yardım edeceğine inanılır (K.5, K.6, K.21, K.22, K.23, K.53, K.54, K.55, K.84, K.85, K.86, K.97, K.98, K.122, K.123, K.124, K.125)

Hıdırellez gecesi içine para konulan bir çanta bir gül dalına asılır veya dibine bırakılırsa Hızır’ın o gece bütün gül fidanlarının üstünden geçerken bu çantalara bol bereket yağdıracağına inanılır (K.18, K.19, K.20, K.21, K.22, K.38, K.39, K.40, K.41, K.49, K.50, K.51, K.52, K.119, K.120, K.121)

Hıdırellez günü taze soğanın iki yaprağı uçlarından eşit olarak kesilir. Uçlardan birisine iplik bağlanır ve bir dilek dilenir. Ertesi gün iplik olan yaprak uzamışsa, dileğin olacağına inanılır (K.1, K.2, K.5, K.11, K.22, K.23, K.24, K.48, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55, K.66, K.67, K.68, K.70, K.71, K.72, K.99, K.100, K.111, K.112, K.113, K.114, K.118, K.119, K.120, K.121, K.122, K.123, K.150, K.151.).

Hıdırellezde gül dalına yüzük takılırsa o kızın evleneceğine inanılır (K.15, K.16, K.17, K.28, K.29, K.30, K.35, K.36, K.48, K.49, K.50, K.66, K.67, K.68, K.69, K.75, K.76, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90, K.91, K.112, K.113, K.136, K.137, K.138, K.139, K.140, K.141, K.142, K.143, K.144, K.145, K.146, K.147, K.148, K.149, K.150, K.151).

Hıdırellezde dileklerin yazılı olduğu kâğıtlar gül dalına asılır ve suya atılırsa o dileklerin kabul edileceğine inanılır (K.5, K.6, K.7, K.8, K.21, K.22, K.23, K.44, K.45, K.46, K.88, K.89, K.90, K.101, K.102, K.103, K.104).

Hıdırellezde evlenmek isteyen gençler, büyüklerinin evlenme cüzdanlarını bir gül ağacının altına bırakırlarsa kismetlerinin açılacağına inanılır (K.11, K.12, K.23, K.24, K.25, K.66, K.67, K.68, K.75, K.96, K.97, K.98, K.99, K.100, K.134, K.135, K.136).

Hıdırellez günü toplanan genç kızlar bir gül ağacından kendileri için bir gül seçerek onu işaretler ve dilek tutarlar. İlk önce hangi gül açarsa, o kızın kismetinin daha çabuk açılacağına inanırlar (K.14, K.15, K.16, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.122, K.123, K.124, K.125, K.144, K.145, K.146).

Genç kızlar Hıdırellezde gül ağacının altına kırk taş koyarlarsa kismetlerinin açılacağına inanılır (K.78, K.79, K.80, K.81, K.96, K.97, K.98, K.99, K.100, K.112, K.113, K.114, K.115, K.116, K.117, K.118, K.119).

Hızır'ın Âdem'den beri başı darda kalan herkesin yardımcısı olduğuna inanılır (K.135, K.136).

Hızır ile Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin aynı nurdan olduğuna inanılır (K.96, K.97, K.113, K.114).

Hızır ile Hızır'ın aynı kişi olduğuna inanılır (K.81, K.82, K.83, K.109, K.110, K.111).

Önemli bayramların dini toplantıların o semtin Hızır ziyaretinde yapılması gerektiğine inanılır (K.11, K.22, K.23, K.89, K.90).

Hıdırellez gecesi sabahı, kalkıp çayır üzerinde yuvarlanılırsa, vücuttaki bütün sızılar ve hastalıkların geçeceğine inanılır (K.1, K.2, K.50, K.81, K.82, K.83, K.122, K.147).

Çocuğu olmayan kadınlar gül dalına veya ağaç dalına salıncak kurup, içine oyuncak bebek bırakırlarsa çocukları olacağına inanılır (K.144, K.145).

Hıdırellezde ağaca sarılanların varsa ağrı ve sızılarından kurtulacaklarına inanılır (K.51, K.52, K.53).

Hıdırellez ayının bereket getireceğine inanılır (K.1, K.5, K.17, K.22, K.36, K.44, K.51, K.53, K.68, K.79).

Hıdırellez günü alınan yiyeceklerin bereketleneceğine inanılır (K.44, K.51, K.57, K.63, K.76, K.88, K.91, K.101).

Hıdırellez’de un, bulgur, pirinç gibi yiyeceklerin ağzı açılır ve balkona bırakılırsa o yiyeceklerin bir sene boyunca bereketleneceğine inanılır (K.10, K.22, K.34, K.44, K.53, K.61, K.72, K.89, 97, K.159, K.178).

Baştan çevirip sadaka verildiğinde Hızır A.S. geleceğine inanılır (K.115, K.145, K.146, K.150, K.156, K.162, K.164, K.167).

“Hıdırellez zamanında bir dilenciye sadaka verilmeden geçilmezmiş. Çünkü bu dönemde Hızır ve İlyas insanların dileklerini gerçekleştirmek için yeryüzünde dilenci kılığında gezdiğine inanılır (K.93, K.126, K.130, K.131, K.132, K.137, K.138, K.139, K.140, K.142).

Hıdırellez günlerinden bir gün ağaçların Allah’a ibadet ettiğine inanılır (K.27, K.29, K.45, K.46, K.47, K.48, K.49).

Hıdırellez bayramını kapsayan zaman diliminin önemli olduğuna inanılır. Dilek dilenir ve bir kâğıda yazılır. Güneş doğmadan bu kâğıdın yazılı olduğu kâğıt bir suya bırakılır (K.43).

Kadir gecesi, hıdırellez, kandil gecesi gibi zamanlarda adak ve namaz günleri vardır. Önemli bir zatın (peygamber, din âlimi vs.) doğum günü, ölüm yıl dönümü gibi zamanlarda da yemek yapılır, halka dağıtılır ve ibadet edilir. Hz. Muhammet’i öldürmeye geldiklerinde Onun yatağında Hz. Ali yatıyor ve Hz. Muhammet kurtuluyor. Bu sebeple bu günün anısına ibadet edilir. Her aile farklı bir önemli olayı anmakla görevlidir. Mesela kiminin iydilfireş isimli günden, kiminin iydilgadir isimli günden sorumlu olması gibi (K.44).

5.7.2.1. Değerlendirme

Hızır’ın Türk ve İslam inanışlarındaki yeri çok önemlidir. Bu kült birçok inanç ve ritüele de kaynaklık eder. Hızır İlyas inanışının temelinde kış mevsiminin son bularak baharın gelmesi, tabiatın canlanması yatar. Bu inançlar vesileyle insanların yaptığı çeşitli tören ve kutlamalar vardır. Bu nedenle Hıdırellez Türk dünyasının birçok bölgesi, Anadolu ve Adana’da bahar bayramları içerisinde en önemlilerinden biri olmuştur.

Hızır, çaresiz durumlarda yardıma çağrılan ve her çağırıldığında da mutlaka geleceğine inanılan bir kurtarıcıdır. Dilimizdeki “Hızır gibi yetişmek” deyişi de bu inancın bir ifadesidir.

Hıdırellezde gül ağacı, bitkiler, çeşitli ağaçların ve su motiflerinin kullanılmasına benzer uygulamaların Orta Asya’da da yapıldığını görüyoruz. Bu sebeple, birçok bilim

insanı bu ritüellerin kaynağını Orta Asya'ya kadar dayandırır. Bu inanış İslâmiyet'le birlikte, Hıdrellez adını almıştır.

Hıdrellezde gençlerin kısmetini açmak için hem Anadolu'da hem de Adana'da birtakım uygulamalar yapılır. Bu uygulamaların gece yapılmasının nedeni kısmeti kapattığına inanılan kara iyelerin memnun edilmesidir.

Evlilik öncesinde, Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Adana'da da kısmeti kapalı olan genç kızlar; Hıdırellez'de gül ağacının altına kırk taş koyarlarsa, taze soğanın iki yaprağını uçlarından eşit olarak kesip birisine iplik bağlayıp bir dilek diledikten sonra, ertesi gün iplik olan yaprak uzamışsa, gül dalına yüzük takarlarsa, dileklerin yazılı olduğu kâğıtları gül dalına asar ve suya atarlarsa, büyüklerinin evlenme cüzdanlarını bir gül ağacının altına bırakırlarsa, bir gül ağacından seçtikleri bir gül açarsa, kısmetlerinin daha çabuk açılacağına inanılır. Bu inanışların tamamında temas büyüsü vardır. Ayrıca gül ağacının altına kırk taş konulmasının da doğrudan taş kültü ile ilgili olduğu açıktır.

Çocuğu olmayan kadınların gül dalına veya ağaç dalına salıncak kurup, içine oyuncak bebek bırakmaları durumunda çocuk sahibi olacaklarına inanmaları da pasif büyüdür.

Ağaca sarılanların ağrı ve sızılarından kurtulacaklarına inanmalarının ağaç kültüyle ilgisi apaçık ortadadır. Ayrıca, bu uygulama içerisinde sempatik büyü olan temas büyüsü de vardır.

Eski Türk inançlarında atalar kültü, aile ocağı ve ateş kültü birbirleri ile sıkı sıkıya bağlıdır. Hıdırellez'de halkın için gittiği yerler bu inançla ilgilidir. Anadolu ve Adana'nın hemen her yedinde bir Hıdırlık mekânı olduğunu söyleyebiliriz. Adana'da Hıdırlı köyünün dahi olması biçimindeki evliya inancının kaynağı direkt olarak Türklerdeki atalar kültü inancı ile ilgilidir.

Sonuç olarak; Hızır denilen insanüstü bir varlık etrafında meydana gelen Hızır-İlyas kültü, her ne kadar İslâmî bir temelden kaynaklanıyor görünse de aslında Türklerin yayıldığı geniş bir coğrafyada ve tarihî süreç içinde çok çeşitli kültür ve inanç sistemlerinin katkılarıyla Müslüman kültürü çerçevesinde teşekkül ettirilen bir kaynaşımdır.

BÖLÜM VI

ADANA HALK KÜLTÜRÜNDE HALK SAĞALTMACILIĞI VE BUNUNLA İLGİLİ İNANISLAR

6.1. Halk Hekimliği Uygulamaları ve Bunlarla İlgili İnanislar

Halk biliminin içeriği içinde olan geleneksel inanç ve ritüeller, toplumların davranışlarına yön vererek, onların yaşamlarını etkilemiştir. Toplumların geçmişleri incelendiğinde inanç ve uygulamaların çoğunlukla sağlığı etkilediği görülür. Eski medeniyetler, sağlıkla ilgili sorunların nedenini, tanrıların kızgınlığı, nazar, büyü gibi nedenlere bağlamışlardır. Hastalıkları iyileştirmek ve kötü ruhları kovmak için ilahi varlıklara adak adanmış ve tapınmışlardır. Halk sebebi ne olursa olsun ortaya çıkan bu hastalıkları tedavi, için çeşitli yollara başvurur. Bu tedavi yollarını şu şekilde gruplandırabiliriz:

1. Dinsel ve büyüsel nitelikte olanlar
2. Halk hekimliği kapsamına girenler
3. Tıbbî sağaltma alanına girenler (Örnek,1995, s.131)

Halk tababeti/hekimliği belli bir ihtisas sınıfı olan doktorlarla tıp adamlarının kurumlaşmış sağlık hastalık anlayışları dışında kalan, kültürün bir unsuru olarak varlığını muhafaza eden, sağlığı korumak, hastalıkları teşhis ve tedavi etmek için halk tarafından geliştirilen bir sağlık kültürüdür. Bu sağlık kültürüne bazı antropologlar tarafından “ev tedavisi” de (Türkdoğan, 1991, s. 45) denmektedir. Halk hekimliğinde hastalıktan korunma, hastalığı teşhis ve tedavi için başvuru yöntemleri bazı araştırmacılar tarafından, her ne kadar dini, bitkisel (hayvansal, madensel) ve kaplıca yöntemleri (Çalışır, 1996, s. 158) olarak üç ayrı başlık altında değerlendiriliyorsa da aslında maddi tedavi yöntemleri olan ve sağaltıcılar tarafından uygulanan nebati, dini ve kaplıca türü tedavi yöntemlerinin tümünün ortak özelliği tedaviyi, hastalığı ve sağlığı kültürden, zihniyet dünyasından, gündelik yaşantı süreçlerinden ve kutsal inançlardan ayrı görmemeleridir (Duran, 2003, s. 205).

Halk hekimliğinde hastalık deyimi, insanın sağlık durumundaki bozuklukların yanı sıra, kısırlıktan tutun da nazar değmesi gibi insanlardan gelebilecek kötü etkilere

ve cin, peri gibi gerçek dışı varlıkların neden olabilecekleri türlü sakatlıklara kadar pek çok kavramı kapsamaktadır (Boratav, 1992, s. 241).

Dr. Sevgi Şar, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresinde sunduğu “Afyon Yöresi Halk Hekimliğinde Görülen Uygulamalar” başlıklı bildirisinde halk hekimliğinde tedavi şekillerini şöyle sıralamıştır:

1. Telkin Tedavileri
 - a) Sihirsel
 - b) Dinsel
2. Mekanik Tedavi (Vurma, Çizme, Kesme, Dağlama, Kırık - Çıkık)
 - a) Sihirsel
 - b) Dinsel
3. İlaçla Tedavi,
 - a) Bitkisel Kaynaklı İlaçlar
 - b) Hayvansal Kaynaklı İlaçlar
 - c) Madensel Kaynaklı İlaçlar
 - d) Şifalı Sular
 - e) Kombine İlaçlar (Şar, 1992, s. 242).

Türkler, evreni, dünyayı, insanı anlamaya, kontrol altına almaya yardım eden inançlardan, hastalıkların sebebini anlamaya ve tedavi etmeye çalışırken de yararlanmışlardır. Ayrıca, günümüz Türkiye’sinin kültürel yapısı göz önünde bulundurulduğunda sihir sistemine dayanan Şamanlığın, hâkim inanç olan İslamiyet’le beraber; hatta İslâmî bir unsurmuş gibi varlığını devam ettirmesi ilgi çekicidir. Kökeni eski Türk inançlarına dayanan tedavi yöntemlerine geçmeden önce halk hekimliğinde kullanılan tedavilerin çeşitliliğini ve bunlar arasında inançlara dayalı yöntemlerin yerini belirtmek için bunları sınıflandırmak gerekir:

1. Tamamen tıbbi usullerle tedavi edilen hastalıklar,
2. Yan tıbbi bir şekilde, yani birtakım hassalı (güçlü, özellikli) otlar, kökler, koca karı ilaçları dediğimiz ilaçlarla tedavi edilen hastalıklar,
3. Hem tıbbi hem de sihri (büyüsel) bir şekilde tedavi edilen hastalıklar,
4. Yalnız sihrî bir şekilde tedavi edilen hastalıklar.” (Kaya, 2001, s. 201).

Konumuzu ilgilendiren, bu sınıflandırmada üçüncü ve dördüncü maddelerde yer alan unsurlardır. Çünkü birincisinde modern yöntemler, ikincisinde ise otacı adı verilen şahısların uyguladığı, özellikle bitkilerle yapılan, ilaçlara dayalı tedaviler belirtilir. Boratav'ın tedavi yöntemlerine göre yaptığı bu sınıflandırmada, Türklerin eski inanışlarının, üçüncü ve dördüncü maddelerde belirtilenlerin arka planında büyük ölçüde yer aldığı görülür (Kaya, 2001, s. 201).

Eski Türkler

Eski Türklerde, Şamanın en önemli görevlerinden biri olan hastaları tedavi etmek, belirli yollarla gerçekleştirilir. Şamanlıkta, insan vücuduna giren kötü ruhların, içerideki iyi ruhu dışarı çıkarttığına, böylelikle hastalıkların oluştuğuna inanılır. Bu yüzden şaman, önce trans hâline geçerek kendisine yardımcı olan ruhları yardıma çağırır. Sonra hastalığın sebebi bulunmaya, ruhun vücudu neden terk ettiği anlaşılmaya çalışılır. Kötü ruhun (veya ruhların), vücutta toplandığı yeri tespit eden şaman, ruhu (veya ruhları), bulunduğu organdan, vücuttan çıkarmak için tehdit eder, onunla savaştığını temsilen dans eder, titrer, yerde boğuşur. Şaman, sonunda vücuttan çıkan iyi ruhun yerini bulur ve yeniden hastanın vücuduna sokar (Radloff, 1994, s. 74, 76).

Şamanlar, hastaları sadece kötü ruhlarla savaştıklarını temsil eden ayinlerle tedavi etmeye çalışmazlar. Bunların dışında başka yöntemler de kullanırlar. Hastalıkla bağının zor kurulabildiği tamamen simgesel işlemler, soyut ritüel yinelemeler de yapılır. Mesela hasta, çiçek tozu ve kumla yapılan bir resmin içine yerleştirilir. Ayrıca şamanlar, hastalığa sebep olduğunu düşündükleri nesneyi, hastalanmış organdan emerek veya elle yapılan bir uygulamayla çıkartırlar. Bu nesneler genelde diken, cam parçası veya tüydür. Tabii ki bunlar ağızdan kanlı bir şekilde çıkartılır (Levi-Straus,1993, s. 51,77).

Levi-Straus, düzmece bir gösteri olarak yorumladığı, tamamen hasta, şaman ve toplumun psikanalizine dayandığı başka örnekler de anlatır. Levi-Straus'a göre bu tür tedaviler, köy, kabile, klan topluluğunun önünde yapıldığı için hem hasta hem de toplum psikanalizden geçmektedir. Şaman da tıpkı bir psikanalistin yaptığı gibi rahatsızlığa sebep olan durumun yaşandığı ilk ana dönüp, o anı tekrar yaşatarak psikolojik arınmayı sağlamaktadır. Böylelikle psikolojik kökenli hastalıklar iyileşebilmektedir. Bu yüzden hastanın ve toplumun yapılanların kutsallığına inanması, temel şart olarak görülmektedir. Böyle yapılan ayinler, bir hasta-hekim olarak görülen şamanın da psikolojik arınmasını sağlamaktadır (Levi-Straus,1993, s. 51,77).

Burada kullanılan aletlerin ve tedavide yapılan uygulamaların dikkati çeken bazı özellikleri vardır. Şamanlar, kurban edilen hayvanın kemiklerini ortalığa atmazlar, ya yakarlar ya da gömerler. Bazı özel ayinlerden sonra bir kaba konulan kemiklerin kayın ağacına asıldığı da bilinmektedir (İnan, 1986, 101). Bunun sebebi olan inanç şudur: “(...) kemikler, Şamanizm’in temel kavramını teşkil eden tekrar doğuşa olanak verdiğinden, ölünün yeryüzündeki devamlılığını ve kişiyi atalarına ve gelecek nesillerine bağlaması dolayısıyla niteliği değişik görünen bir güçle donatılmıştır” (Roux, 1998 , s. 132). Buryatlar da insanın içindeki üç can/ruhtan birinin kemikte bulunduğuna inanırlar (Eliade, 1992, s. 248). Bir başka dikkati çekici özellik de demirden yapılan makasın kullanılmasıdır. Demirin gücü ve kutsallığı, şamanların demirci olarak görülmesi bilinen hususlardır. Böylelikle kötü ruhlar uzaklaştırılmaya çalışılmaktadır (Roux, 1998, s. 132).

Abdülkadir İnan, kitabının Şamanizm’deki ayin, tören ve bayramlardan bahsettiği bölümünde, hastaları iyileştirmek için yapılanlar üzerinde de durur: Bunlar hastalığı başka bir nesneye veya hayvana göçürme, yağlı paçavrayı ateşte yakıp ‘alazlama’, ‘uçuklama’, bir ruhun adına yeni bir ‘ongon-tös’ yapma gibi aile başkanı, şaman veya bu işlerden anlayan kocakarılar marifetiyle yapılan ayinlerdir (Kaya, 2001, s. 213).

Türk şamanlarının en önemli vazifelerinden birinin de ayinler yaparak hastaların vücuduna giren cinleri ve kötü ruhları kovmak olduğunu Köprülü belirtmektedir. Şamanizm üzerinde çalışan araştırmacıların tespitlerine göre, hastaları tedavi etmek, şamanlığın ana görevlerindendir. Bunun için birtakım usuller uygulanır. Hastalık tedavisinin eskiden şamanın asıl vazifesi olmadığı, sonradan intikal ettiğine dair görüşler de vardır. Bunlardan, bir kısmına göre, şamanların başlangıçta hasta iyileştirmekle alâkası yoktu. Ama kendilerine sramana veya şamana denilen bazı Budist propagandacılar, uyguladıkları tedavi usulleriyle şamanlar üzerinde etkili oldular ve onların da bu vazifeyi yüklenmelerini sağladılar. Bir başka görüşe göre ise, şamanlar, tıpkı sihirbazlık konusunda olduğu gibi eski sihirbazların vazifelerini kendilerine mal etmişlerdi (Ocak, 1983, s. 101).

Meselâ Yakutlarda bir hastanın iyileştirilmesi için şaman tarafından uygulanan usul dört ana safhadan oluşmaktadır. Birinci safhada, yardımcı ruhlar çağrılır. Bunların vazifesi, hastanın ruhunun aranmasında şamana yardımcı olmaktır. İkinci safha, hastalığın sebebini bulma safhasıdır. Yani ruhun ne yüzden bedeni terk ettiği araştırılıp öğrenilmeye çalışılır. Üçüncü safha, hastanın ruhunu etkisi altında bulunduran fena

ruhların tehditle kaçırılmasından oluşur. Nihayet sonuncu safha, şamanın ruhunun, hastanın ruhunu aramak maksadıyla seyahate çıkmasından ibarettir. Bütün bu safhalarda özel merasimler ve ayinler yapılır, işin en zor tarafı, hastalığın sebebini bulmak ve fena ruhları kaçırmaktır. İşte bütün bu çalışmaların sonunda şaman hastayı iyileştirmekte, daha doğrusu buna inanılmaktadır (Ocak, 1983, s. 102).

Anadolu

Yukarıda bahsettiğimiz uygulamaların veya bunların benzerlerinin Türk dünyası ve Anadolu'nun pek çok yerinde yapıldığına dair bilgilere kaynaklarda rastlamaktayız. Bu örneklerle geçmeden bu tür işlemleri gerçekleştiren hoca, derviş, koca karı diye belirtilen kişiler üzerinde durulması gerekir. Çünkü bu kişiler şamanların niteliklerini taşımaktadırlar (Kaya, 2001, s. 213).

Mehmet Halit Bayrı, “İstanbul Folkloru” adlı kitabında bu “Hocaların bir zamanlar her adım başında bulunduğu” bahseder; “bu gibilerin hepsi, din adamı veya derviş kıyafetinde gezer, kendilerini irfan, itibar, mevki ve nüfuz sahibi gösterecek tarzda hareket ederlerdi. Bununla beraber kelimeleri âdeti heceleyerek güçlkle okuyabilirler, doğru, dürüst iki sözü yazamazlardı, hatta aralarında hiç okuyup yazması olmayanlar bile vardı.” (Bayrı, 1972, s. 109).

Rüya tabir etmekten, muska yazmaya, evlenemeyenlerin kısmetini açmaktan, hastaları tedavi etmeye kadar pek çok iş yapan bu şahısların, şamanların görevlerinin bir kısmını, şehir ve kasaba ortamında devam ettirdikleri anlaşılır. Hatta şamanların kendisine bağlı ruhlarla yaptıkları hastalık tedavilerini, bu şahıslar, cinlerle konuşarak yaparlar. Bunlar arasında kendisine müracaat edenlerin başına cin ve perileri davet edenler, onlarla konuşup münakaşaya dalanlar, hastalıkları tedavi bahsinde cin ve perilerin yardımını görenlerin bulunduğu ısrarla rivayet edilirdi (Bayrı, 1972, s. 110).

Şaman, trans hâline geçtikten sonra ruhlarla konuşur, hastanın vücudunu terk eden ruhunu yer altındaki ve yer üstündeki ruhlara sorar; şaman, kötü ruhlarla kavgasını hareket ve sözle ifade eder. Bu “hoca”, “koca karı”, “ocaklı” ve “izinlilerin” ise transa geçtikleri hakkında kayıtlara rastlamadık; ama bunların cin ve perilerle konuşması, şamanlarla bağıni açıkça göstermektedir (Kaya, 2001, s. 214).

Osmanlı'da hasta tedavisi için başvuru alan ebeler ve tabipler dışında, daha çok halk arasında bilinen ve yaptıkları işlere göre ad alan şahıslar da bulunur: Bunlar, kırbacılar, alazcılar, keki kadınlar, korku damarına basıcılar, kurşun dökücüler, parpıcılar, karışmış faniler, dalakçılar, sarılık ve dilaltı kesenler, hunnak teşbihi

verenler, ısıtma bağlayıcılar adlarını alırlar. Bu şahısların uyguladığı pek çok yöntem, Orta Asya'daki şamanlar tarafından da uygulanmıştır (Kaya, 2001, s. 214).

Mesela, kırbacıların uygulamalarında bu izlere rastlanır. Kırba olmak, karnı şişen ve ishal olan çocuklar için kullanılır; bunları iyileştirenlere de kırbacı denir. Bunlar makas, tarak, koyun çene kemiği, kül ve kurtçuk kullanırlar. Kırbacılar, gelen hastanın rahatsızlığının cinsine göre, önce onu yatırır, karnını açar, dua okuyarak azar azar kül döker. Yine rahatsızlığa göre ya çene kemiğini hastanın karnına dokundurarak gezdirir ve arada makası açıp kapatarak okur, ya tarak gezdirir ve makası aynı şekilde kullanır, ya da okuyup döktüğü külün üstüne kemikte üremiş kurtçuklar koyar, Eyyüb'ün sağlık duasını okuyup bezle sarar (Abdülaziz Bey'den akt. Kaya, 2001, s. 214).

Hastanın karnına kemikte üremiş kurtçukların bırakılması ise yine Şamanlıktaki inanışlarla bağlı olmalıdır. Yukarıda kemiklerin vücudun ruhlarından birinin yerinin kemik olduğunu belirtmiştik. Kemikten çıkan kurtçuklarda o ölmeden önce o kemiği taşıyan canlının ruhu bulunmaktadır. Bu kurtçukların, rahatsızlığın bulunduğu yere temas ettirilmesiyle, hastalığı oluşturan sebebin (kötü ruh, cin, sihirli nesne vs. de olabilir), kurtçuklara geçmesi amaçlanmaktadır. Şamanların temel görevlerinden biri de hastalığı başka bir nesneye “göçürme” yi sağlamalarıdır (İnan, 1986, 107).

Kırbacıların uygulamalarında çeşitli büyü yöntemlerine rastlamaktayız. Hastanın karnına kemiğin sürülmesi, nesne ile büyü gücü arasında temas kurulmasını sağlar. Temas büyüğü adı verilen bu büyü bir hayli yaygındır. Okunmuş nesneler ve bunların yutulması, üzerinde taşınması, dualar, büyülü sözler, büyü gücüyle bağlantı kurmak içindir. Yukarıda kutsallığı üzerinde durulan kemiğin ve demir makasın kullanılması da bu nesneler aracılığıyla büyülü güçle bağlantı kurmak içindir. Böylelikle hastanın içindeki ruh, cin vs. kötü unsurların bu kutsal, büyülü nesneler aracılığıyla uzaklaştırılması amaçlanır (Kaya, 2001, s. 215).

Bu şekilde yapılan halk hekimliği uygulamalarında din ve büyüün yan yana bulunduğu dikkati çeker. Yukarıdaki “kırbacı” örneğinde, tamamen İslâm dışı inanışlara dayalı uygulamaların yanında İslâm'a dayandırılan Hz. Eyüp sağlık duası da edilir (Kaya, 2001, s. 215).

Dalakçılar da izinli ve ocaklılardır. Karnı su toplayıp şişen, müzmin sıtmalılar, dalak kestirirlerdi. Bununla ilgili birkaç yöntem uygulanır. Birinci yöntemde hasta arka üstü yatar; dalakçı hastanın karnına bastırır, karnı iki tarafından tutup sallar, bu arada dua okur. Daha sonra hastanın karnının üstünde bir koyun dalağını okuyarak

parçalar. Hastaya, fakirlere sadaka vermesi, çok su içmemesi, hamama gitmemesi tavsiye edilir (Abdülaziz Bey'den akt. Kaya, 2001, s. 215).

Dalak kesici hoca, dua okuyup hastanın karnına üfledikten sonra, kara saplı bir bıçağı hastanın karnının üzerinde yukarı aşağı ve sağa sola doğru dolaştırır. Hoca, ateşte kızdırılan bir çiviye hastanın karnında üç veya yedi yere hafifçe dokundurur ve buraları sarımsak suyu ile ovuşturur (Bayrı, 1972, s. 103, 104).

Bir diğer uygulama ise teatral bir canlandırmaya dayanır. Bir koyun karaciğeri veya dalağı, hastanın karnına konur. Hastanın yakını veya hasta ile dalağı kesecek hoca arasında şu şekilde bir konuşma geçer:

“-Ne kesiyorsun?

Hoca cevap verir:

-Falanın dalağını kesiyorum.

Hasta sahibi yahut hasta tekrar söyler:

-Öyle ise kes gitsin!

Hoca da buna:

-Kestim gitti, diye karşılık verir.”

Bu konuşmalar üç defa tekrarlandıktan sonra, hoca kara saplı bıçağıyla hastanın karnı üzerinde karaciğer veya dalağı üç defa çizer ve bunu hastaya verir. Hasta, evinde bunu ocağın yakınına astırır. Sıcaklığın etkisiyle ciğer veya dalak kurur; kurudukça da hastalığın iyileştiğine inanılır (Bayrı, 1972, s. 104).

Buna benzer bir yöntemi Radloff, bir kurban ayininde şu şekilde tespit etmiştir: “Koyun kesilir kesilmez baksa mırıldanarak hayvanın akciğerini, koparır, acele hastanın yanına gider ve ona, henüz sıcak olan ciğerle üç defa vurur. Sonra, hastalığı üzerine aldığı zannedilen ciğeri kaparak köpeklere fırlatır ve en son parçasına kadar yiyip bitirmelerine dikkat eder.” (Radloff, 1994, 75).

Bu uygulamalarda, hastanın vücudundaki hastalıklı yere dokunulduğu üzerinde durulmaktadır. Hastaya dokunarak veya ciğeri, dalağı dokundurarak, oradaki kötü, ruhlar alınır. Böylelikle hastalık yapan bu kötü unsurları yok etme imkânı doğar. Bu uygulamalar hem ruh geçişiyle hem de temsili olarak o bölgenin kesilmesi veya dağlanmasıyla da açıklanabilir (Kaya, 2001, s. 216).

Alaz, çocukların yanaklarında görülen kaşıntılı, kabuklu bir tür egzamadır. Bunu iyileştirenlere alazcı, yapılan işleme ise alazlama denir. Alazcının ya ocaklı ya da nefes almış olması gerekir. Alazcıya hasta güneş doğmadan götürülür ve okutulur. Daha sonra arka üstü yatırılan hastanın yüzüne kırmızı bir çuha örtülür. Alazcı, bu örtünün

üzerine pamuk parçaları koyar, dua okumaya devam eder, çakmak taşını çeliğe çarparak ateş çıkartır, pamukların tutuşmasını sağlar. Çakmak taşı, bu işlemde sonra suyun içinde yarım saat tutulur. Alazcı, bu taşı hastanın yüzüne sürer, şifa için dua eder. Bir şişeye yakılan pamuğun külü ve su konur, küllü su sabah akşam hastanın yüzüne sürülür. Ayrıca alazcı, üç gün hastanın başında ekmek parçalanıp doğranarak köpeklerle verilmesini de söyler (Abdülaziz Bey'den akt. Kaya, 2001, s. 216).

Alazlama, değişik şekillerde yapılmakla birlikte, kırmızı bir örtünün üzerinde ateş yakma ve yakılan bezin, kitiğin (keten, kendir lifi), pamuğun külünü, hastanın yüzüne sürme aynı kalmaktadır. Kırmızı bir örtü ile ateşin renginin Örtünün rengiyle benzerliğinden dolayı simgesel bir ateş yakma ve ateşten geçip arınma gerçekleştirilmektedir (Kaya, 2001, s. 216).

Alazcıların çakmak taşıyla ateş yakması, Şamanların ayinlerde, yaratılışın başlangıcını temsilen, kutsal ateşi çakmak taşıyla yakmalarını hatırlatmaktadır. “Yakut Şamanistleri ayin ve törenler için kullandıkları ateşi çakmak taşıyla elde ederler ve bu ateşe ‘ay-ot’ derler”. Ateş yakmak, hem arınmayı sağlar hem de kötü ruhları kovar (İnan, 1986, 66, 68). Çakmak taşını yüze sürmek ise başlı başına büyü güce sahip nesneye dokunarak, hastanın içindeki kötü ruhların, cinlerin kaçmasını amaçlar (Kaya, 2001, s. 216).

Hamdiye Duran, çalışma sahası olan Orta ilçesinde de (Ankara'nın kuzeyinde, Ankara'ya mesafesi 130 km olan, Çankırı İlının ilçelerinden biri) yaygın olan en önemli sağaltma yerleri olarak türbe, tekke, yatır ve ocakları tespit etmiştir. Orta'da her ocak hastalığın adı ile anılmaktadır. Siğil ocağı, sadak ocağı, yel ocağı gibi. Ocaklı, kadın veya erkek olabilir. Hasta kadın ise kadın ocaklı, hasta erkek ise erkek ocaklı tedavi işini üstlenir. Tedavi karşılığın da ücret alınmaz, ancak ocak hakkı olarak bir miktar para bırakılır. (Duvarcı, 1990, s. 35'ten akt. Duran, 2004, s. 322).

Bir hastalığın birden fazla ocağı olabilir. Bu durumda hasta hangi ocağa gideceğini tespit için şöyle bir uygulama yapar: Su dolu bir kabın içine ocak sayısını iğne veya metal bir alet koyar. Bunların yönü ocaklara doğru döndürülür. Önce hangi iğne paslanırsa hasta o ocağa gider (Duran, 2004, s. 322).

Urasa da bir nevi tedavidir. Urasa yapanlara “ocak” denir. Ocaklar bir veya iki kişidir. Herkes ocak olamaz. Her ocağın tedavi ettiği bir hastalık vardır. Ocaklık anadan veya babadan evlâda devredilir.

Sarılık hastalığı için “Sarılık Ocağı” sarılık hastalığına yakalananları tedavi eder. Hasta kendi boyunun üç katı sarı renkte ipekli bir iplik alır. Bir de sarı renkte ortası

delik bir boncuk alır. Hasta, kendisi “ocağa” gider ve sarılığa yakalandığını söyler. Ocak, ipliği alır ve onu bükerek, boncuğu da bu ipliğe geçirir, hastanın boynuna asar. Sonra “ocak evini” nin tuzu ve külü hastaya yalatılır. Böylece hasta tedavi edilmiş olur. Ocak, birkaç gün de perhiz verir (Kılıç, 1953, s. 691).

Yukarı Kayılar Köyü’ndeki Sarılık Ocağında şöyle bir tedavi uygulanmaktadır. Ocaklı hastanın alnını, saçlarının başladığı kısmın altından jiletle 2-3 cm çizer, buradan akan kanı hastanın gözlerinin etrafına sürer, çeşitli dualar okur. Hasta ocak evinin ikramlarından yediklerinden sonra evine döner. Sarılık tedavisi yörede kan akıtılarak (hacamat) yöntemiyle tedavi edilir (Duran, 2004, s. 325).

Fethiye’de sarılık olanların alnının ortasından temiz bir jiletle kan akıtılır. Ayrıca üst dişlerle dudak arasındaki bağdan kan akıtılarak sarılık tedavi edilmeye çalışılırdı. Bu suretle de sarılığın iyileşmesi beklenirdi (Dirlik, 2004, s. 298).

“Dalak ocağı” da dalağı olan kimseleri tedavi eder. Bu ocaklar iki kişidir. Bunlar, hastayı bir sedire yatırır ve şu şekilde konuşmaya başlarlar:

— Hanım git şu bizim baltayı getir!

Kadın iri bir balta ile gelir. Ocak baltayı alır:

— Keseyim mi?

— Kesemezsin....

— Keseyim mi?

— Kesemezsin....

İki ocaklı böylece konuştuktan sonra birisi üç kere baltayı hastanın dalağı üzerine vuracakmış gibi yapar ve hastalık tedavi edilmiş olur (Kılıç, 1953, s. 691).

Fethiye’de sivrisineğin bol olduğu her köyde bir kaç tane dalak kesici kadın veya erkek bulunurdu. Bunlarda daha önce dalak kesen analarından, babalarından veya akrabalarından izinli kimseler olurmuş. Sivrisineğin aşıladığı sıtma mikrobu yüzünden dalağı şişen, gözleri bertlemiş, karnı bir karış ileride sıtmalılı çocuğunu alan ana, doğruca dalak kesiciye gider: (Büyüklerin de dalağı kesilir.)

Ana - Sen dalak kesebilir misin?

Dalak Kesici - Anasını bile satarım.

Ana - Sen dalak kesebilir misin?

Dalak Kesici - Anasını bile satarım.

Ana - Sen dalak kesebilir misin?

Dalak Kesici - Anasını bile satarım.

Diye üç defa sorar, üç defa cevap alır. Sonra “Hadi kes de görelim” der. Dalak

kesici çocuğu mümkünse dört yolağzına, değilse üç yol ağzına götürür (Dirlik, 2004, s. 297).

Orada bulunan bir meyvesiz ağaç altına yüzü yukarı gelecek şekilde yatırır. Göbeğinin üstüne bir senit (hamur açılan, yassıca yuvarlak tahta) koyar. Senitin üstüne de iri üç topak topuz koyar. Üç defa Kulhuvalahi Ahat duasını okur, sonra çocuğun anası elinde tuttuğu nacağı dalak kesiciye verir “kes” der. Dalak kesici “El benim değil Fatmanamızın eli” diyerek nacakla üç defa senitin üzerindeki tuz topaklarına okuyarak vurur. Nacağı yere bırakır, seniti çocuğun karnının üzerinden alır, çocuğu kaldırır ve elini çocuğun anasının eline verirken al dalaklını der. Dalak kesici kadınsa bir yazma ve para verir, erkekse bir yağlık ve para verir. Çocuğu alır. Ardına bakmadan eve getirir. Böylece dalak kesme işi yapılmış olur (Dirlik, 2004, s. 297).

Yörük ocağı: (Yörük, vücudun muhtelif yerlerinde çıkan bir çıbanın adıdır. Bu çıbanın üst kısmı açılıp bir yara halini almaz.) Böyle çıbanları olanlar “Yörük” ocaklarına başvururlar. Ocaklar bu hastalığı türlü şekilde tedavi ederler, önce bu çıbanın bulunduğu yerin etrafından bağlayarak jilette veya usturayla çizmeye başlarlar. Sonra bu açılan yere kuru nane ile üzüm pekmezi karışımı bir nevi merhem sürerler. Hastaya 2-3 gün perhiz verilir. (Kılıç, 1953, s. 691).

Siğil, ellerde, parmaklarda ve çene altlarında çıkan ve üreyen katı kabarcıklardır. Bunun da ocağına gidilirdi. Ocak olan kimse, hastaya, bir yumurta ve biraz arpa getirmesini söylerdi. Arpaları deldiği yumurtanın içine atar, okur; bunu bir su veya çeşme ayağının altına gömmesini söylerdi. Arpa çürüdükçe siğillerin de kuruyup çekileceğine inanılırdı (Evren, 1952, s. 476).

Fethiye’de; siğilin, tosbağa (kaplumbağa) ve kurbağa elleyenlerin ellerinde çıktığına inanılır. Ayrıca, parpıcıların verdiği parpılı şekerden yenilirse siğillerin geçeceğine inanılır. Siğili olan kişinin bunu yok etmeye yönelik bir başka uygulaması ise şöyledir: Siğili olan kişi تنها bir dağa gider. Bir ağaç fidanını burarak eğer. Fidanın ucunu yere yatırır, üstüne bir taş koyar. Arkasına bakmaz ve kimseyle de konuşmadan oradan ayrılır. “Fidan kurur, siğil de kurur” diye inanılır. Yine siğili olanlar; siğili keser, kanını akraba olmayan birisinin üstüne sürer. İnanişâ göre bu yolla da siğil geçer (Dirlik, 2004, 296).

Osmaniye’de Temre tedavisi yapacak kişi okur gibi yaparak temrenin etrafını kopya kalemiyle çizer ve üzerice tükürür. İnanca göre, 2-3 günde bir tekrarlanan bu durumun üç kez yapılması gerekmektedir (Demirhan, 1978, s. 8411).

Orta’daki ocaklardan birisi siğil ocağıdır. Burada deride oluşmuş küçük pürüzlü

urlar tedavi edilir. Bu ocakta tedavi cumartesi günü yapılır. Hasta meyve ağacı olmamak kaydıyla herhangi bir ağaçtan kopardığı yeşil dalı ocak evine getirir. Ocaklı, bu dalı Arap alfabesini okuyarak soyar, soyulmuş dalın üzerini yedi yerden çizerek. Her çizgi için Ayete'l-Kürsi'yi okur, hastaya ocak evinden yiyecek ve içecek bir şeyler ikram edilir. Hasta daha sonra ocaklı tarafından okunan çubuğu alarak ocak evinden ayrılır. Bu dalı evin bir köşesine asar. Dal kurudukça siğillerinde geçeceğine inanılır (Duran, 2004, s. 322).

Siğillerin tedavisiyle ilgili uygulamalarda ağaç unsurunun ön plânda olduğu görülmektedir. Bu ağaçlar Orta ve civarında çam, kuşburnu, iğde, ylgın ağacı, türbe içinde çalı gibi ağaçlardır. Bilindiği gibi eski Türk inançları içinde çam, kayın, ardıc, karaçam(özellikle Yakutlarda) çok önemlidir ve mukaddes sayılır Yeşil ve tek olan ağaçlara saygı gösterilir. Bu ağaçların iyeleri olduğuna inanılır. Kayın ağacı bunların içinde en önemlisidir. Ocaklı ailelerin tedavi usulleri arasında İslâmî duaların yanında ağacı kullanmaları, bu inançların kalıntılarından başka bir şey değildir. Oğuzlarda ve diğer Türk boylarındaki kutsal ağaç motifinin, İslâm geleneği içindeki cennet ağacı olan Tuba ağacı ile birleşerek günümüze kadar devam ettiğini göstermektedir. Yine; “Ay gördüm hoş oldum siğillerimden boş oldum” sözü eski Türk inançlarındaki ay ata inancını hatırlatmaktadır (Duran, 2004, s. 322).

Duran, “Orta İlçesindeki İnanca Bağlı Tedavi Yolları” adlı çalışmasında, vücuttaki kızarıklıkların tedavi edildiği bakır basması ocağından, kaşıntı ve deri hastalıklarının tedavi edildiği üç günlük ocağından, kırk basmasının tedavi edildiği silkin ocağından ve korkuların tedavi edildiği korku ocağından bahsetmiştir (Duran, 2004, s. 323, 324, 325).

Aydın Ayhan Balıkesir'deki bazı büyüsel sağaltma biçimlerini şu şekilde sıralamıştır:

Yılcık İyi Etme; vücudun değişik bölgelerinde ağırlı kızarıklıklar olur. Bazı durumlarda modern tıp bu ağırları kolay gideremez. Bu çevrede yılcık kesen birkaç ocak bulunmaktadır.

Siyahlama; Anadolu'nun hemen her yerinde rastlanan bir sağaltma biçimidir. Karın, mide ağrısı, bel tutukluğu, kırıklık, halsizlik, psikolojik rahatsızlıklarda siyahlayıcılara gidilir.

Kurşun Dökme, son zamanlarda medyum ve falcıların moda olmasıyla birlikte kurşun döktürme de yeniden revaç bulmuştur.

Yılan şerbeti yapma; insanların var olduğundan bu yana en büyük korkularından

biri de yılan ve akrep tarafından sokulmaktır. Dua okunarak bir bardak suya üflenir. Buna yılan şerbeti denir. Bu suyu içenlerin yılan ve akrep tarafından sokulmayacağına inanılır.

Sarılık kesme; bu işi yapan ocak ailelerde mutlaka sarı pirinçten yapılmış bir sarılık taşı bulunmaktadır.

Siğil kesme; bazı “siğil kesici” ler sivri bir incir dalı ile bazıları arpa tanesi ile siğilin üzerine dua okuyarak çizer. İncir sütü damlatanlar da var. Bazıları kaya tuzu ile siğil kesiyor.

Kabakulak çizme; modern tıbbın bütün gelişmişliğine rağmen hala çocuğunu bir hocaya götürüp kabakulak için çizdirenlere rastlanır,

Baş sıkma; etrafında ayetler yazılı siyah bir bez başa bağlanır. Dua okunur. Baş çapraz olarak sıkılır. Her sıkımda dua okunur. Sonra baş sıvazlanır.

Göbek burma; nine hastayı yatırır, göbeğini açtırır, bakar, yoklar, göbek deliğine parmağını batırır, sağa doğru kendisi de dönerek çevirir ve göbek burma duası okurdu.

Ayna tıkladma; dili tutulanlar, geç yürüyen çocuklar, ruhi sıkıntıda olanlar, kendilerine nazar değdiğine inananlar gelir kendilerine ayna tıkladılmasını isterlerdi.

Medyumluk; cin çağırılar; son zamanlarda özellikle bazı TV kanallarında boy gösterdikten sonra cin çağırılar veya çağırdıklarını iddia eden, cinlerinin yardımcıları ile hastalarını tedavi eden ya da ettiklerini iddia edenler, muska veya tılsım yazarlar vardır (Ayhan, 1996, s. 247, 259).

Fethiye’de karnı davul gibi şişmiş gaz sancısı çeken çocuğu olcum veya el aldığına inanılan kadınlara götürürler. Kadın çocuğu yüzü yukarı gelecek şekilde yatırır. Çok küçükse çocuğu kucağına alır. Yüzü yukarı gelecek şekilde tutar. Üç “Kulhuvalah” ve bir “Elham” okuyarak küçük ekmek senidini kamına koyar. Senidin kenarlarını doktorların muayene ettikleri gibi fiskeleyerek dolanırlar. Sonra çocuğu an asma uzatarak “Al şişmanını” der. Anası da “Ver zayıfımı” diyerek çocuğu alır. Bu hareket üç defa tekrar edilir. Çocuğun gazının giderileceğine inanılır (Dirlik, 2004, s. 293).

Çatal ağaçların kutsiyeti ile ilgili bir özellik, çocuk sağaltma hususiyetidir. 1996’da Ali Sözlü’den Konya’da derlenen bilgiye göre, Erzurum’un Tortum ilçesine bağlı Bağbaşı Nahiyesinde kökü çatal olan bir ceviz kutlu kabul edilir. Hastalıklı, gelişemeyen çocuklar çatalın içinden geçirilir (Bir nevi evlât olarak ağaca verilir) (Ergun, 2004, s. 251).

Günümüzde, sağlık biliminde birçok gelişmeler olmuştur. Buna rağmen

toplumumuzda geleneksel inanç ve uygulamaların devam ettiğini görmekteyiz. Halk hekimliğinin temelinde de inançların ve büyüünün önemli bir yeri vardır. Çoğu dinsel-büyüsel nitelikli olan türbe ve yatırların çevrelerindeki geleneksel ritüellerin de doğal olarak halk hekimliğiyle ilgisi vardır. Halk kültürünün önemli bir ögesi olan inançların, maddî değerlere göre daha ağır değişmesi sonucunda, özellikle geleneksel toplumlarda insanlar, hastalandıkları zaman veya doktora gittikleri halde şifa bulamayınca bu tür yerleri ziyareti, bir çare olarak değerlendirmektedirler.

Anadolu'da yaşayan topluluklar, Allah'a yakın olduğunu düşündükleri veya Allah'ın sevgisine ve şefkatine layık olduğuna kanaat getirdikleri insanları ululaştırmışlardır. Bu insanlara büyük sevgi ve saygı gösterip içine düştükleri zor durumlarda bu kişilerden medet ummuşlardır. Bunda, geçmişteki inançların ve süregelen gelenekler ile birlikte Şamanizm'in de etkisini açık bir biçimde görebiliriz. Yatırlarda yatan bu kişilerde var olduğuna inanılan olağanüstü güçlerin, halen devam ettiğine; bu gücün o kişilerin mezarına, mezarının çevresindeki toprağa, ağaca, suya, vb. geçtiğine inanılmaktadır (Yardımcı, 1989, s. 271).

Türbe ve yatırlar, içinde yatan kişilerin mezarlarında var olduğuna inanılan güçten yararlanma çerçevesinde, insanların çeşitli istek, dilekleri yanında; akıl, sinir, ruh, felç, baş ağrısı, sarılık, sıtma, sara, yılcık başta olmak üzere çeşitli hastalıklarına çare aradıkları yerler olarak kullanılmaktadır. Diğer yandan muskacılık, falcılık, üfürükçülük, vb. uygulamalar da şifa bulmak için başvurulmuş inanışlardır. Hasta, genel olarak türbe veya yatır etrafında gezdirilir. Ayrıca, hasta birkaç gün orada bırakılır veya oraya ait bir eşya hastaya dokundurulur. Hastaya türbe veya yatır çevresinde bulunan sudan içirilir, topraktan yedirilir, hastanın bir eşyası orada bırakılır, sonradan tekrar giydirilir. Türbe ve yatırlar çevresinde şifa bulmak için yapılan uygulamaları, ölen şahsın herhangi bir şekilde hayatını sürdürmesi inancına bağlanarak, ölü kültü olarak açıklanabilir (Yardımcı, 1989, s. 271).

Fıtıklı çocukların gömlekleri Şeyh Sadreddin Konevî türbesinin yanına götürülürdü. Ağaçtan ufak bir dal kesilerek ortasından yarılr; çocuğun gömleği ağacın yarığından geçirildikten sonra, o yer çamurlanır, başka bir bezle sımsıkı sarılarak bağlanırdı. Eğer o dal gelecek yıl da gene yetişir ve kaynarsa, çocuğun fıtıktan kurtulacağına; kurur kalırsa, kurtulamayacağına inanılırdı (Evren, 1952, s. 477).

Malatya ve Çevresinde de halkımızın zor günlerinde başvurup derdine deva umduğu erenlerin bulunduğu bilinen bir gerçektir. Bu türbe ve mezarları ziyaret edenlerimiz buralara dua edip, derdine deva umup kurban kesenlerimiz, mum

yakanlarımız bulunmakta bu ziyaret yerlerine mistik kaynaklı halk sağaltmacılığına ilgi hiç bir zaman azalma göstermemektedir. Bu yatırların her birinin mistik kaynaklı halk sağaltmacılığında büyük bir önemi vardır. Halkımız bu yatırları gerek hastalıklarının şifa bulmasında, gerekse muratlarının olmasında önemli bir etken olarak görmekte ve çok şey beklemektedir (Yardımcı, 1989, s. 271).

Folklor araştırmacısı Şevket Beysanoğlu, iyileştirdikleri hastalık çeşidine ve hastaların başvurmada öncelik tanıma durumlarına göre, Diyarbakır ve çevresindeki yatırları sekiz grupta toplamıştır:

1. Çocuğu olmak ya da doğan çocuğunun yaşamasını dilemek için gidilen yatırlar,
2. Akıl ve ruh hastalarının götürüldüğü yatırlar,
3. Yel, romatizma, bel ağrılarının iyileşmesi için gidilen yatırlar,
4. Sancıdan kurtulmak için gidilen yatırlar,
5. Felçli çocuğunun iyileşmesi, çocuğunun erken yürümesi, vaktinde konuşması ya da sürekli ağlayan hırçın çocuğunun sükûnete kavuşması dileğiyle gidilen yatırlar,
6. Göz ve baş ağrıları için gidilen yatırlar,
7. Sıtma için gidilen yatırlar,
8. Sarılık hastalarının götürüldükleri yatırlar. (Beysanoğlu, 1982, s. 5).

Anadolu’da genelde, yağmur duası, çabuk evlenme, hastalık tedavisi sebebiyle ağaçlardan da medet umulmuştur (Ocak, 2000, s. 137).

Hastalık tedavisi sebebiyle ağaç kültünün kullanılmasının ilgi çekici örneklerini görmekteyiz. Mesela, Hacı Bektaş Veli Tekkesi’nde Balım Sultan Türbesi’nin önündeki dut ağacı bu amaçla kullanılır. Bu ağacın kabuğunun diş ağrısına iyi geldiğine inanılır, ağacın kabuğu ağrıyan dişin üzerine konulur (Eröz, 1992, s. 105). Bu örnekte, ata ve ağaç kültü birleşir. Dut ağacının, türbenin önünde bulunması sebebiyle, türbedeki ulu şahsın ruhuyla bağlantı kurulmuş olur. Ulu şahsın ruhu, ağacın kabuğunu da kutsal, koruyucu bir hâle getirmiştir. Tıpkı şamanların, hastanın ağrısını kendi üzerine alması gibi ağacın kabuğu da diş ağrısını kendine geçirir. Böylelikle bu kültürler, temas büyüsüyle birlikte kullanılmış olur (Kaya, 2001, s. 207).

Bir başka örnekte ise herhangi bir çam ağacının, bir dağın eteğindeki yatıra yakınlığı sebebiyle, kült nesnesi hâline dönüştürüldüğü görülür: “Söğüt’ün Borcak

Köyünde, ağlamaktan kasığı fırlayan çocuklar (bilhassa oğlan çocukları) için çam ağacı tedavisine başvurulurdu. Kadınlar dağ eteklerine giderek, bir çam ağacını, yumurta şeklinde (söbü) oyarlar ve ağacın iki tarafına duran iki kadın, çocuğu bu delikten üç kere geçirirlerdi. Çocuğu kadının biri alır, sonra diğeri de uzatırdı. Dileği olur, çocuğun kasığı düzelirse, Borcak tepelerinde, “Yakup Dede’nin yatırı başında kazanlarla Tutmaç Çorbası pişirir ve davet edilmiş olan bütün köy halkına dağıtır ve birlikte yemek yenilirdi. (Borcak’lı Hatice Yavaş’tan).” (Eröz, 1992, s. 106).

Divriği’de Gazi Mansur köyü yakınlarındaki ardıç meyvesi ve Koca Haydar türbesinin yanındaki söğüt ağacının yaprağının yenmesi hâlinde çocuğu olmayan kadınların çocuğunun olacağına inanılır (Kalafat, 1995, s. 57). Bu örnekte, özellikle ardıç meyvesinin yenmesi, evliya kültüne bağlanmadan tek başına ağaç kültürünün bir göstergesidir.

Malatya’nın Onan köyündeki Onar Dede ve Sakız Dede türbelerinde kuru, büyük bir ağaç vardır. Bu ağacın gövdesinden kuru yonga çıkartılıp kaynatılır ve suyu içilirse şifa bulunacağına inanılır. Burada da yine evliya, ağaç ve su kültü birlikte yer alır (Kalafat, 1995, s. 58).

Anadolu’da çakmak taşıyla ilgili inanışlara rastlanır. Gaziantep’te yedi tane çakmak taşını bir cezvede kaynatıp bu suyla dişlerini gargara edenin dişlerinin ağrımayacağına ve dişlerin, bu taş gibi sağlam olacağına inanılır. Ayrıca, Nizip’te yeni dişi çıkan çocuğun dişine her gün bir defa, bir çakmak taşıyla dokunulur ve bu yedi gün yapılırsa o dişlerin düşmeyeceğine; dişi ağrıyan çocuğun dişine çakmak taşı ile hafifçe yedi defa dokunulursa ağrının geçeceğine inanılır.” (Tanyu, 1987, s. 137, 138,141, 142).

Temas büyüsiyle bağlantılı bir başka örnek ise göz kapaklarında arpacık çıkan şahıslara uygulanan kırklama yöntemidir. Tespih böceği, arpacığın üzerine “geri, geri” diyerek kırk defa vurulur. Kırk tane temiz arpa teker teker arpacığa hafifçe dokundurulur, sonra da bir kâğıda sarılıp kuyuya atılır. Gözdeki katarakt için de benzer bir uygulama yapılır: Hasta veya yakını yedi yabancı evden, misafir geldiğini belirterek birer ekmek ister. Ekmekler kırk parçaya bölünür. Her bir parça “kefareti budur” diyerek besmeleyle göze dokundurulur. Kırklama bitince ekmek parçaları dört yol ağzında köpeklere yedirilir (Bayrı, 1972, s. 108).

Bu örneklerde görüldüğü üzere, hastalık, rahatsızlık yaratan kötü unsur, temas büyüsiyle dışarı atılıp yok edilmek istenmektedir (Kaya, 2001, s. 217).

Başka bir tütsüleme yöntemi de sadece tuz veya üzerlik yakmaktır (Bayrı, 1972,

s. 106) Isparta’da tuz patlatmak hastalığı iyileştirmek için kullanılan yöntemlerden biridir (Turan, 1930, s. 135).

İnsanın boğazında, çenenin sağ veya solunda, dıştan dokunmayla anlaşılan bir beze oluşmuşsa buna hunnak olmak denir, bu rahatsızlığı tedavi etmesi için gidilen izinli, nefes almış kişilere hunnakçı denir. Bu şahıslar, hastanın boğazını iki eliyle, iki taraftan tutup dua okur. “Beyaz tahtadan çekilmiş tespih tanesi kadar ufak bir parçanın deliğinden pamuk ipliği geçirip okur, sonra da bu ipliği boğazına bağlar.” Bu ipliğin kendiliğinden düşene kadar çıkarılmaması istenir (Abdülaziz Bey’den akt. Kaya, 2001, s. 217). Bu konuyla bağlantılı bir başka örneğe, sıtma bağlayıcıların uygulamalarında rastlarız. “Sıtmaya tutulanlar, okunur, bileklerine düğümlenmiş pamuk iplik bağlanır, ip kendiliğinden düşünceye kadar çıkarılmaması, perhiz yapılması söylenir (Bayrı, 1972, s. 106).

Dua okunup asılan bu ipliğin asıl işlevi, içerideki rahatsızlığın, bu ipliğe geçip kendiliğinden düşmesini sağlamaktır. Buryat Şamanlarının yaptığı tedavi işlemlerinde, önce hastanın bulunduğu ev ile evin yakınındaki bir ağaç arasına ip gerilir. Bu ip, hastanın, kendisinden uzaklaşmış ruhunun geri döndüğünde izleyeceği yolu göstermek için asılmıştır (Eliade, 1999, s. 249). Bu örnekten hareketle iple, içerideki hastalık yapan kötü ruh, cin veya dışarıya kaçmış iyi ruh arasında bağlantı kurulduğu da ileri sürülebilir.

Sakarya’da kemikleri yeterince gelişmemiş, zamanında yürüyemeyen çocuklara basık denir. Basık tedavisi için, kurşun dökülür ya da üç evin dış kapı eşiğinde çuval ipiyle, çocuğun ayakları çapraz bağlanıp ip kesilir. Bu esnada dua okunur, işlem üç defa tekrar edilir. Basık çocuğun, cuma veya salı sabahı, evdeki yedi kapının tabanına ve tavanına ayaklarıyla basması sağlanmaya çalışılır. Basık çocuğun ayakları, kırmızı kurdele ile bağlanır. Cuma namazından ilk çıkan ve hiç konuşmayan birisi tarafından kurdele makas ile kesilir. Bu işlem üç cuma tekrarlanır. Yaşlılar basık çocuğun üzerinde üç cuma peş peşe kurşun veya mum dökerler. Basık çocuk kurşun veya mumun içine döküldüğü su ile üç yol ağzında, üç cuma yıkanır. Çocuğun gömleği üç yol ağzına gömülür. Basık çocuk, ölü yikatıldıktan sonra kazanda kalan su ile teneşir üzerinde yıkanır. Ardında ölünün mezarına konur ve çıkartılır. Çocuk mezara konurken ağlarsa, iyileşeceğine ya da iyileştiğine alamettir. Ağlamazsa çocuğun iyileşmediği, mezarı sevdiği ve yakında öleceğine kanaat getirilir (Duran, 2003, s. 208).

Sakarya’da havale geçiren çocuk üstündeki kıyafetlerle yere toprağa bırakılır, havalenin böylece çocuktan çıkıp yere geçeceğine inanılır. (Duran, 2003, s. 209)

Sakarya’da bebek henüz kırk günlük iken, diğer kırk günlük bir bebeğin yanına alınmıyor, içerdeki bebek de dışarı çıkartılır. İki kırk çıkmamış bebek birlikte içeri alınır. Bebek henüz kırkını çıkarmamış ise, eve getirilen ilk çiğ etin üzerinden üç kez geçirilir. Et ondan sonra pişirilerek yenir. Bu işlemin bebeğin bedeninin sıkı olmasına neden olacağına inanılır (Duran, 2003, s. 210).

Sakarya’da nazar değmesi durumunda korlaşmış odun kömürleri okunur, suya bırakılır. Kömürler suyun yüzüne çıkınca, nazarın gitmiş olduğu kabul edilir. Kurşun dökülür, dökülen kurşunun çok fazla çatladığı görülürse, yapılan nazarın çok etkili olduğu varsayılır. Bazen bebeklerde kurşun yerine mum döküldüğü de vakidir. Kurşun ve mum dökme işleminde, bebeğin üzerine bir bez konur, eritilmiş olan kurşun veya mum içinde su bulunan bir kaba akıtılır. Nazar değmiş kişiler için, okunmuş kor ateş suya bırakılır. Elde edilen su, nazar değmiş kişiye ve yanındakilere içirilir. Kalan su kedinin veya köpeğin üstüne dökülür. Şayet kedi ve köpek titrerse nazarın gittiği varsayılır. Birisine büyü yapılmışsa büyülenmiş adamın el ve ayak parmaklarının ucu kanatılır, bir bez veya pamuk parçası kanla ıslatılır. Kanlanmış olan bez büyü yaptığı varsayılan adama yollanır (Duran, 2003, s. 210).

Eren Akçiçek, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresinde sunduğu “Anadolu Halk Hekimliğinde ‘köpek’ ile İlgili Olarak Tatbik Edilmiş Ampirik Uygulama ve Tedavi Usulleri” başlıklı bildirisinde hasta insanların tedavi sürecinde köpeklerin fonksiyonlarını ayrıntılı bir biçimde incelemiştir.

Herhangi bir hastalıktan kurtulmak için hastalıklara sebep olan cinler ve kötü ruhları memnun etmek için ekmek doğranarak köpeklere dört yol ağzında yedirilir. Köpeklere ekmek doğrama işlemi cinlerin sebep olduğu hastalıkları tedavide kullanıldığı gibi yemin edip herhangi bir sebep yüzünden yemin bozulduğu zaman çarpılmamak için de uygulanır (Akçiçek, 1992, s. 20).

Verem hastalığında hastaya köpek yavrusunun eti pişirilerek haberi olmadan yedirilir (Anamur), (Batı Trakya Türkleri), (Erdemli), (Gemerek), (İstanbul), (Karapınar), (Şarkışla), (Şebinkarahisar), (Sinop), (Sivas), (Tekirdağ). Köpek etinin habersizce yedirilmesinin gayesi böyle bir hareketle hastayı tiksindirmektir. Halk, “tikinti veremi söker” inancındadır. Dizanteride köpek eti yedirilirse amel kesilir. (Anamur) Alın’da köpek eti yedirilir (Şarkışla). Çocuklarda salgın bir hastalık baş gösterdiğinde tavuklu pilav pişirilir, bir de köpek eniği kesilerek eti pilava karıştırılır ve bütün köy çocuklarına yedirilerek hastalığın yok olacağına inanılır (Batı Trakya Türkleri). Verem hastalığında yeni doğmuş köpek yavrusunun başı yedirilir, (Balıkesir),

Ölü köpeğin kafası yakılarak külü hastaya verilir (Kilis), Ölü köpeğin kafası yakılarak toz haline getirilir, bu toza baharat karıştırılarak hastaya verilir. (İstanbul), nöbet şekerine karıştırılarak yedirilir (Sivas). Bu toz, balla karıştırılarak her sabah üçer-dörder parmak yedirilir. Köpeğin beyni çıkarılır bal ile karıştırılarak hastaya yedirilir (Diyarbakır) (Akçiçek, 1992, s. 20, 21).

Boğazı ağrıyan çocuğun boğazına köpek hayası sarılır (Isparta). Kuş palazında köpeğin hayası çiğ olarak iyice ezilir, çocuğa yutturulur (Şarkikaraağaç). Kangren şüphesi olan eziklerde köpeğin hayası ile ciğeri ezilerek yaraya sarılır (Ağrı). İt taşığında, erkek köpeğin erkeklik organları alınır, arpa ile dövülüp macun haline getirilir, eğrelti otu haşlanıp bu macuna katılır. Sonra bir beze yayılarak yaranın üstüne sarılır (Şarkışla) (Akçiçek, 1992, s. 22).

Tifo ve paratifo gibi hastalıklarda köpeğin midesi yarılarak hastanın kanına kapatılır, ayrıca köpeğin ciğeri pişirilerek, haber vermeden hastaya yedirilir. Daha sonra haber verilir. Gölcük'te (güzel ağrı) hasta köpek derisine sarılır (Şarkışla) (Akçiçek, 1992, s. 22).

Fethiye'de yılcık hastalığına yakalanmış birisi olursa veya yılcık hastalığına yakalandığından şüphelenilirse yılcık tedavisi için el almış, izin almış ve elinde yılcık taşı bulunan kimseye giderler. O da elindeki taşı itina ile hastanın vücudunda gezdirir. Eğer yılcık hastalığı varsa, taş gezdirilirken oraya yapışır. Taşın yapışması yılcık hastalığının var olduğuna işarettir. Bundan sonra yapılacak iş yılcık kırkılmasıdır. Bunun için de üç cumartesi aynı kişiye gelinerek kendini kırklatmaktır. Yılcığın kırklanması guatr gibidir. Burada vücuda sürülen ve sürülürken dualar okunan yılcık taşıdır. Fethiye merkezinde ve Eşen köylerinde yılcık taşının olduğu söylenir (Dirlik, 2004, s. 297).

Köpek ısırığında ısırılan yere köpeğin tüyleri bırakılırsa yaranın derhal geçeceğine inanılır. (Ağrı) (Saban) (Sivas). Göz ağrısında köpek sütü damlatılır. Verem hastalığında köpek kanı içirilir. (Sivas), (Zara) (Akçiçek, 1992, s. 23).

Fethiye'de guatr kırklamacısına üç hafta her cumartesi günü gidilir. Kırklamacı kadın guatrlıyı önüne oturtur, eline aldığı iri tuz tanelerine okur, üfler, tuz topacığın tükürür ve dışından guatr şişliğine sürer. Yedi tuz topağı bitinceye kadar bu okuma ve okunmuş tuzun tükürükle nemlendirilerek guatr şişliğine sürülür. İkinci ve üçüncü cumartesilerde bu işlemlere devam edilirdi. Bu suretle guatr şişliğinin ineceğine inanılırdı. Kırklamayı yapana para verilir, artan tuzlar ayak basmayacak bir yere gömülür, orada kendi kendine erir giderken guatr şişliği de erir gider diye inanılırdı.

Ayrıca bir ölünün eli de guatr şişliğine dokundurulursa guatr şişliği de ölmüş derler (Dirlik, 2004, s. 296).

Antalya Akseki’de nazarın nedeni olarak kişinin bazı üstünlüklerinden dolayı herkesin ilgisini çekmesi gösterilir. Belirtileri ise karın ağsı, vücudun çeşitli yerlerinde ağrılar olması, herhangi bir hastalığa yakalanmasıdır. Nazarı tedavi edenler, eski yazı bilen ve Kur’anı okuyabilen koca karılar. Tedavi şekli de şudur: Hasta yatırılır. Bir kalbura üç kaşık, biraz toprak, bir tarak, hastanın ayakkabısı, bir soğan, bir bıçak konulur. (Bunların nazarı kestiğine inanılır.) Kalbur hastanın üstüne tutulur. Ocakta bir tava içinde biraz kalay eritilir. Bir tasa su konulur. Koca karı erittiği kalay tavasını sağ eline alır, öteki eliyle su dolu tası hastanın üstüne tutar. Kalburu başkası tutar. Koca karı bazı sureler okuyarak, kalayı su dolu tasa döker. Bu işlemi üç kez tekrarlar. Sonunda koca karı:

-Bakan gözler çatlasın, patlasın, der.

Koca karı, bir avuç tuz (diri) alır, ocakta yanan ateşe atar. Tuz ateşte sesler çıkararak yanar.

Su dolu tasta çıkarılan kalayın şekline bakarak nazar eden kişinin gözünün ne derece keskin olduğu hakkında bir hüküm yürütülür. Bütün bunlardan sonra tedavi bitmiştir. Hasta sahibi, 25-100 kuruş arasında bir miktar parayı koca kariya vermek için; ocağın kenarına koyar. Bunu vermekteki amaç; koca karının ağırlığının hastaya dökülmemesidir (Yüksel, 1968, s. 4688).

Fethiye’de İncirköy’de kurdeşen olan çocuk dört yol ağzına götürülür. Çırlıçıplak soyulur. Tuzlu su ile yıkanır ve “Ağcadan abam var / Ayı gibi babam var” diye bağıarak değnekten atına biner, evlerine kadar gelir. Kurdeşenin böylece geçeceğine inanılır (Dirlik, 2004, s. 294).

Yine Antalya Akseki’de çocuklardaki aydaşlığın nedeni olarak yakın komşuların arka arkaya çocuklarının olması gösterilir. Bu gibi durumlarda çocuk sahibi anneler, bir kuyu üstüne gelip çocuklarını değiştirerek emzirirler. Aydaşlığı tedavi etmek şu biçimde olur: Tedaviyi önce aile kendi yapmaya çalışır. Aydaş çocuk sahibi çocuğunu alır; gece kimse görmeden, duymadan, kimseyle konuşmadan yukarıdaki evin çevresini dolaşır. O evden bir taş çeker. Evin damı yonga ise, bir yonga; değilse, yakacak bir parça alarak eve gelir. Taş çocuğun beşiğine konur. Yonga yakılır; dumanı beşiğe tutulur. Ailede çocuk tedavi edilemezse; çocuk, annesi ve bir koca karı tarafından götürülüp, Galçeş’deki (Çimi’de bir yerin ismi) delik taştan geçirilir. Sonra köyün ucundaki dört yol ağzına gelir. Yollardan toplanan çöplerle, bir kaptaki su ısıtılır

ve çocuk bu su ile çimdirilir. Koca karının örtüsünün ucuna 25-100 kuruş arası bir anlık bağlanır. Bütün bu tedavilerden sonra çocuk iyileşmezse; çocuk bir ölü ile aydaş olmuş demektir. (Çocuğun doğumundan sonra ölen bir kimse ile) Bu durumda; çocuk, çocuk sahibi tarafından köyün etrafındaki medrese'yi (Eskiden medrese imiş, şimdi mezarlık) içine alacak şekilde dolaştırılır. Bu dolaştırma işi, gizlidir, kimseye söylenmez (Yüksel, 1968, s. 4688).

Fethiye'de hastalıktan kurtulamamış bazı aydaş (zayıf, hastalıklı) çocuklar yaradan, bereden başını alamamış küçükler, hastalıklı (marazlı) bir çocuk deliktaştan geçirildiğinde; çocuğun anası deliktaşın arka yüzüne, el almış bir kadın da beri yüzüne geçer. Aydaşları deliktaştan geçiren olcum kadın deliktaşın beri yüzünden Besmele ile bir Kulhuvallahu okuyarak çocuğu deliktaştan uzatarak anasına "Al aydaşını" der. Anası da "Ver semizimi" diyerek çocuğu öte taraftan alır. Tekrar ön tarafa getirerek yaşlı kadına verir, yaşlı kadın aynı şekilde çocuğu beri yüzden uzatır, anası öbür yüzden alır. Aynı dua ve sözlerle bu işlem yedi kere tekrarlanır. Bu suretle çocuğun iyi olacağına, semizleşeceğine inanılır (Dirlik, 2004, s. 294).

Ayrıca eskiden Anadolu'nun pek çok yerinde sıtmaya ve çocuk felcine karşı "çivilemek" diye adlandırılan bir tedavi yöntemi uygulanırdı. Mehmet Halit Bayrı, böyle bir yöntemin İstanbul'da uygulanmadığını belirtir. İstanbul'da sadece diş ağrısını gidermek için şöyle bir yöntem uygulanır: Hayvan nallamasında kullanılan bir çivi alınır ve çınar veya başka bir ulu ağaca çakılır. Böylelikle diş ağrısının geçeceğine inanılır. Anadolu'da, sıtma ve çocuk felci için yapılan çivileme de buna benzer, fakat çivi şeklinde ucu sivriltilmiş bir kızcık dalı kullanılır." (Bayrı, 1972, s. 108).

İskele, göbek düşmesi ve benzeri diğer hastalıkları tedavi ettirmek için koca karılara başvurulur. Koca karılar tedavi edemezlerse, o zaman hocalara gidilir. Hocalar, okurlar, üflerler, tükürürler ve muskalar yazarlar. Doktorların tedavi edemediği hastalar da artık hoca peşinde koşarlar. Her hocanın nefesi her hastanın hastalığına derman olmaz. Bunun için; hangi hocaya başvurulacağı bıçak koyma ve düşe yatırma yollarıyla aranır, bulunur.

Bıçağı köyde belli başlı bir iki koca karı koyar. Bunlar daha önce bu işi yapanlardan el almışlardır. Onların yaptığı bıçak koyma işini şimdi hayatta olan yeni koca karılar devam ettirmektedir. Bugünküler de ölmeden önce kendi yakınlarına el verir. Bu iş böyle sürer gider.

Düşe yatanlar yine koca karılardır. Kendisine, hasta sahibi veya hasta, bir çocukla arılık ve kendisine ait bez cinsinden bir eşyasını göndererek, kocakarından düşe

yatıvermesini ister. Kimin için düşe yatılacağı söylenmez.

Hastanın yüzü, eli ve benzeri yerlerinde yara varsa; okuma esnasında bazen üfler, bazen tükürür. Sonunda (Tuuu, tuuu, tuuu) diyerek okumayı bitirir.

Muska: Hasta doğrudan doğruya hocadan muska yazmasını ister. Hocalar da şerit gibi kâğıtlara yazacaklarını yazıp, kâğıdı katlayıp, hastaya verirler. Kâğıtlara bazen Kur'an'dan kısımlar yazılır, bazen ne yazıldığı belli olmaz. Çünkü okunmaz. Hasta, kâğıdı muşamba içine sarar. Muska çoğunlukla üçgen şeklinde sarılır. Muska, iple boyuna yahut da pazıya takılır. Elbisenin bazı yerlerinde çengelli iğne ile tutturulduğu da olur. (Yüksel, 1968, s. 4688).

Halk hekimliği ile ilgili inanışlardan biri atalar kültüdür. Eski Türk toplumlarında görülen atalar kültü, eski Türk inanışlarından günümüzde görülen ve halen yaşayan en kuvvetli kültür.

Halk, erenlerin, evliyaların yattığı yatırlara, türbelere, giderek dua eder. Bu ulu kişilerden yardım ister. Bu yardım dileği evsizlere evden, kocasızlara kocadan, hastalara şifaya vb. kadar uzanır. İstekte bulunanların istekte bulundukları kişilerin kerametine kayıtsız şartsız inanmaları gerekir. İnanmadıkları takdirde isteklerinin olmayacağına inanılır. Bu türbe ve yatırlara giderek dua edenler, aslında Tanrı'ya dua ederler; ancak, o yatırda yatanın Allah huzurundaki kişiliğinden medet umarlar. Bu İslam dinince kesinlikle yasaklanmış bir eylemdir.

Peygamberimizin kızı ve Hazreti Ali'nin eşi Fatma'ya bütün Müslümanlar Fatmana der. Anadolu'nun genelinde olduğu gibi Adana'da da "Bu el benim elim değil Fatma Anamızın eli" denir. Onun için herhangi hayırlı bir işe başlayacak kadınlar, besmeleden sonra "El benim değil Fatmanamızın eli, utandırma Yarabbim beni" der ve öyle başlarlar. Doğum yaptıran yaşlı kadınlar ki, biz onlara, hala nine yerine ebe demektediriz. Sıtma bağlayacaklarında, bir çocuğu delik taşlarından geçireceklerinde, aydaş aş pişireceklerinde, dalak keseceklerinde, kurban eti pişireceklerinde, aşureyi ocağı vuracaklarında önce içinden "El benim değil, Fatmanamızın eli" derler. İşe ondan sonra başlarlar. Fatmanamızın elinin işe yatkın, çabuk, bereketli, şifalı ve iyiliksever birinin eli olduğu için her işin başında Fatmanamızın bereket ve şifa saçan eli yüzü hürmetine başladığımız işin bereketli olması, çabuk ve temiz olması için bu sözün söylendiği anlatılmaktadır (Dirli, 2004, s. 293).

Hasan Dede türbesi çeşitli nedenlerle ziyaret edilir. Hastalar, çocuğu olmayanlar, bahtı açılmayanlar, felçliler Hasan Dede türbesini ziyaret ederler. Türbeye gelenler

yiyecek ve giyecek getirip türbeye bırakırlar. İhtiyacı olanlar gidip onları alırlar (Özen, 12. 10. 2014, <http://turkoloji.cu.edu.tr>).

Halk arasında zor durumda olanlara yardımı dokunacağına ya da hastalara şifa vereceğine inanılan en önemli yerlerin başında yatır ve ziyaretler gelmektedir (Çıblak, 22. 10. 2013, <http://turkoloji.cu.edu.tr>).

Adana

Doktorların tedavi edemediği hastalar hocaya giderler. Her hocanın nefesinin her hastaya derman olmayacağına inanılır (K.20, K.25, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.46).

Koca karılara, hocalara gidilir. Hocalar, okurlar, üflerler, tükürürler ve muskalar yazarlarsa hastanın iyi olacağına inanılır (K.14,K.25,K.42, K.44, K.47, K.49, K.56, K.57, K.59, K.60, K.61).

Cilt hastalığı gibi vücutta ürpermeler veya çıbanlar olursa ocaklı bir adam, bir incili küpeyi bir fincandan kuyruk yağına bulaştırdıktan sonra üç defa mesh eder veya çıbanlara sürerse bu çıbanların geçeceğine inanılır (K.28 K.45, K.48, K.49, K.50, K.85).

Çenede, kulakta olan çıban veya ürpermelere ömründe bir denizden geçmiş kimse çakmak çeliği ile çakmak taşından üç defa şerare çıkartarak püh püh ederse hastalığın iyi olacağına inanılır (K.34, K.58, K.60, K.63, K.65, K.67, K.78, K.79, K.80).

Boyunda olan çıban vesaire hastalıklara yılanlık ve köstebek hastalığı derler. Ocaklıya gider, orada köstebek etini yerse iyileşeceğine inanılır (K.31, K.40, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55, K.56, K.57).

Ağaç ve benzeri gibi yüksek yerlerden düşen kişilerin düştükleri yer kazılır, kömür çıkarsa, o kişinin iyileşeceğine inanılır (K.51, K.55, K.58, K.69, K.70, K.100, K.102, K.109).

Yaranın üzerinde ekmek çevrilir sabah ezanından önce mezarlığa atılıp arkasına bakmadan eve dönülürse ya da sabah ezanından önce ekmek köpeğe atılırsa yaranın geçeceğine inanılır (K.36, K.93, K.36).

Örümcek, zeytinyağı, siyah tütün; varsa gripin ağrı kesiciyi havanda dövüp yaranın üstüne bastırdıktan sonra üstüne hamur koyarlarsa ameliyat yaralarının iyileşeceğine inanılır (K.21).

Yaranın üzerine ekmek veya şeker çevrilir. Sabah ezanından önce bir köpeğe atılırsa yaranın geçeceğine inanılır (K.36).

Çocuk yere düştüğü zaman ekmek çiğneyip yarasının üstüne koyarlarsa iyi geleceğine inanılır (K.59).

Arı sokmalarında ekmek çiğnenip yara olan yere konur, şişkinliğini alacağına inanılır (K.55).

Vücuttaki yaranın şişmemesi için üzerine ekmek basılması gerektiğine inanılır (K.59).

Bayat ekmeğin midenin suyunu aldığına inanılır (K.24).

Kan akıtmanın kurbanla eş değerde hayrına inanılır. Bu yüzden de hastaların bir miktar kanlarının akıtılmasının onlara şifa getireceğine inanılır (K.31).

Sarılık hastalığında çocuk veya yetişkinin alnı veya dili çizilerek kanatılır. İki üç damla gelen kanla hastalığın geçeceğine inanılır (K.11).

İnsanlar tiksindiği bozuk, zehirli yemek yerlerse o insanlara bıçak atılıp kan alınması gerektiğine inanılır. Sarımsağın ezilerek tuz ile yaraya basılması gerekir (K.46).

Bebeklerin tepesindeki bingıldak denilen çukur bölgeye çizik atılarak kanı akıtılıp bu kanın üzerine küçük bir kurbağa konulur bu sayede de bebeğin sağlıklı olacağına inanılır (K.32).

Elin kesildiğinde kanın durması için tereyağı basılması gerektiğine inanılır (K.56).

Kurban kanının elde oluşan siğilleri geçirdiğine inanılır (K.51, K.56).

Kansız olan insanın pekmez ve kuru üzüm yemesi gerektiğine inanılır (K.56).

Çam ağacının insanın nefesini açacağına, sağlığa iyi geleceğine inanılır (K.19)

Orman havasının bronşite iyi geldiğine inanılır (K.64).

Dipsiz bir kuyuya hasta olan kişinin saçından bir tutam atılıp, dualar okunduktan sonra arka dönülüp, kuyuya hiç bakmadan uzaklaşırsa hastalığın iyileşeceğine inanılır (K.57).

Mağaraların astım gibi nefes hastalıklarına iyi geldiği ve insanların hastalıklarından kurtulduğuna inanılır (K.31).

Mağara duvarlarındaki terin şifa verdiğiğine inanılır (K.47).

Yöremizdeki bazı mağaraların duvarlarına el sürülürse hastalıklara şifa olacağına inanılır (K.564).

Mağara içinde akan suların böbrek taşlarını erittiğine inanılır (K.48).

Mağaranın içinden geçince şifa bulunacağına inanılır (K.41, K.43, K.44, K.46).

Bir mağaranın giriş kısmından girip, çıkış kısmından çıkmanın insanları ferahlatıp, rahatlatacağına inanılır (K.26).

Okunmuş veya kutsallığına inanılan bazı taşların çeşitli hastalıklara iyi geldiğine inanılır (K.101).

Değişik özellikteki taşların farklı hastalıklara iyi geleceğine inanılır (K.22, K.25, K.27, K.53, K.24, K.57, K.59, K.51, K.53, K.57).).

Bazı taşların insan psikolojisiyle ilişkisi olduğu ve bazı hastalıklara iyi geldiğine inanılır (K.29).

Kutsal yerlerden getirilen taşların ağrıyan yerlere şifa niyetine sürüldüğüne inanılır (K.535).

Spa taşının bel ağrılarına iyi geldiğine inanılır (K.56).

Taşlar ısıtılıp vücudun ağrıyan yerlerine koyulduğunda bu taşların ağrıyı keseceğine inanılır (K.85).

Köylerde karın ağrısı çeken insanların, bir taşı ısıtıp bellerine bağlarsa, ağrıların geçeceğine inanılır (K.37).

Bazı taşların kırık çıkığa iyi geldiğine inanılır (K.47).

Bazı taşların sinire, strese iyi geldiğine inanılır (K.73).

Hematit taşının insan vücuduna temas ettirildiğinde stresi önlediği, insanın rahatlamasını sağladığına inanılır (K.25, K.31, K.47, K.43).

Akik taşının insan vücuduna temas ettirildiğinde stresi önleyeceğine, kötü enerjiyi alacağına, insanın rahatlamasını sağlayacağına inanılır (K.25, K.31, K.22, K.22, K.23, K.437, K.43).

Akik taşının kanamayı keseceğine, kalpteki ağrıyı ve sızıyı alacağına inanılır (K.92, K.25, K.52).

Akik taşının vücutta bulunan ağrıları geçirdiğine inanılır (K.45).

Bazı taşların renklerine göre bazı hastalıklara iyi geldiğine inanılır (K.25).

Mavi ve yeşil taşların insanın ruhunu ferahlattığına inanılır (K.7).

Yeşim taşı (bkz. F.31) ile vücuda masaj yapılır. Yeşim taşının her türlü hastalığı tedavi edeceğine inanılır (K.20).

Çeşitli ibadet yerlerinde bulunan kutsal taşlar vücuda sürülürse bu taşların çeşitli hastalıklara iyi geleceğine inanılır. Örneğin Kayışlı Köyü'ndeki Bilal Habeşi ziyareti (K.53).

İnsanlar, Eshabı Kehf mağarasının girişindeki taşa ellerini, ağrıyan yerlerini sürerlerse hastalıklara iyi geleceğine inanılır (K.28).

Eshabı Kehf mağarasındaki taşlar, kutsal sayıldığından şifa getirdiğine inanılır (K.31).

Burnu kanayanların boyunlarına kırmızı bir taş asılırsa burunlarının kanamayacağına inanılır (K.32).

Bilek veya ayak topuğuna bağlanan taşların sinir sistemini güçlendirdiğine inanılır (K.80, K.26).

Tekke veya türbelerden alınan bazı taşlar siğil (elde çıkan et bezesi)in etrafında sabah ezanından sonra dualar okunarak çevrilirse. Siğilin gideceğine inanılır (K.35).

Akrep sokmasında yaranın üzerine yumurta içi koyulursa yaranın iyileşeceğine inanılır (K.98, K.99).

Yumurta kabukları dövülüp ilaç olarak kullanılırsa hastalara iyi geleceğine inanılır (K.47, K.52).

Dövülerek yenen yumurta kabuğun (kabuğunda kalsiyum olduğu için kemikleri güçlendirdiğine, kemik erimesine iyi geleceğine inanılır (K.18, K.21, K.27, K.36).

İnsanın elindeki, yüzündeki et benleri için yumurtanın içi boşaltılıp, içine yedi çeşit baklagil konup suya atılırsa bu et benlerinin yedi günde yok olacağına inanılır (K.8).

Elde siğil çıktığı zaman, siğillerin sayısı kadar arpa iki ucundan kesilerek yumurta kabuğunun içine atılır, üç ihlâs bir Fatıha okunup gömüldükten sonra bu arpalar çürürse siğillerin geçeceğine inanılır (K.90, K.59).

Başında herhangi bir rahatsızlığı olan biri, yumurta kabuğu ile kınayı karıştırıp kafasına sürerse o rahatsızlığın geçeceğine inanılır (K.106).

Yumurtanın kabuğu sıcak suyun içine atılarak başı ağrıyan kişinin başına bez yardımıyla sürülürse o kişinin başının ağrısının geçeceğine inanılır (K.27).

Yumurta kabuğu, limon suyu ve sarımsak karıştırılarak bir müddet bekletilir ve grip olan hastaya içirilirse o hastanın kısa sürede iyileşeceğine inanılır (K.136).

Yumurta kabuğu rengi dönünceye kadar ateşte bekletilip yaranın üstüne atılırsa o yaranın iyi olacağına inanılır (K.28).

Altına kaçırın küçük çocuklara, yumurta kabuğunun ezilerek leblebi tozuyla karıştırılmasıyla oluşan karışımdan bir kaşık yedirilse o çocuğun bu rahatsızlığı atlatacağına inanılır (K.41).

Yumurta kabuğunun bebeklerin sancılarına iyi geldiğine inanılır (K.28).

Boyu kısa olanlara, yumurta kabuğu bal ile karıştırılıp yedirilirse boyunun uzayacağına inanılır (K.53).

Yılanın soktuğu yere yumurta kabuğu basılırsa kabuğun zehri alacağına inanılır (K.51).

Yumurtanın kabuğunun deri hastalıklarına iyi geleceğine inanılır (K.54).

Yumurtanın kabuğu ve içindeki zarı yiyenin sarılık hastalığına tutulacağına inanılır (K.488).

Yumurta kabuğundan bir canlı çıkmasının, Allah'ın gücünün bir göstergesi olduğuna inanılır (K.124).

Yumurtanın da kabuğunun da bir sır olduğuna, kabuk kırılınca bu büyük sırrın ortaya çıktığına inanılır (K.48).

Yumurtanın kabuğunun örümceği kovacağına inanılır (K.29, K.49).

Deve kuşu yumurtasının örümcek ağını önlediğine inanılır (K.98, K.99).

Deve kuşu yumurtası evin etrafına atılırsa karınca gelmeyeceğine inanılır (K.30).

Yumurta kabuğu ve limon ile hazırlanan macun biçimindeki ilacın böceklerle mücadelede iyi geleceğine inanılır (K.35).

Çarşamba günleri egzama hastalığının artacağına inanılır (K.74).

Siğil olan kişi, siğile her çarşamba incir sütü sürerse veya bir dalağı ağaç dibine gömerse, dalak kurduğunda siğilin de kuruyacağına inanılır (K.198).

Bakır bileziğin kola takılmasının romatizmaya iyi geldiğine inanılır (K.56).

Bazı tansiyon hastalarının demir bir şeyi üzerlerinde bulundurmasının tansiyonu dengeleyeceğine inanılır (K.70).

Demirin insan vücudundaki ağırları aldığına inanılır (K.26, K.29, K.33).

Arı soktuğu zaman, arının soktuğu yerin üzerine bıçak konularak şişmesinin önleneceğine inanılır (K.30).

Böcek ısırıldığında demiri böceğin ısırıldığı yere tutarlarsa, zehrin dağılmayacağına inanılır (K.58).

Hayvan rahatsızlandığında o hayvana yumurta kabuğu yutturulursa iyileşeceğine inanılır (K.88).

Ayazmaların, şifalı suların, içmelerin ve kaplıcaların, çeşitli hastalıklara (romatizma, kireçlenme, her türlü kemik hastalığı, astım, karaciğer akciğer hastalıkları, sinüzit, sedef, böbrek taşı düşürme, vücuttaki toksinleri atma, mide ağrısı, bağırsakları temizleme, bağırsaktaki solucanı, tenyaları düşürme, boyun ve bel ağrısı, iltihap, soğuk terleme, bedeni gevşetme, sinirlere, kapanmayan yaralar, ayak sızısından yürüyememe, mide ağrısı, terme, yılancık hastalığı, mantar hastalığı, kötürümleri iyileştirip ayağa kaldırdığı, sindirimi kolaylaştırır, göz hastalıkları, kalp spazmları, bilinç kaybı, nefes

darlığı, güzelleşme, kemik erimesi, deri döküntüsü) iyi geldiğine inanılır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.9, K.10, K.11, K.16, K.21, K.22, K.23, K.24, K.26, K.29, K.31, K.35, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.52, K.54, K.55, K.56, K.58, K.59, K.60, K.62, K.65, K.70, K.72, K.73, K.74, K.78, K.79, K.80, K.81, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.90, K.91, K.94, K.97, K.99, K.100, K.101, K.102, K.103, K.104, K.105, K.106, K.107, K.108, K.109, K.110, K.111, K.112, K.113, K.114, K.115, K.116, K.117, K.118, K.119, K.120, K.121, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.135, K.136, K.139, K.140, K.141, K.142, K.143, K.144, K.145, K.146, K.147, K.148).

Yüksekten akan (şelale gibi) bir şifalı suyun altından geçen kişinin hastalığından kurtulacağına inanılır (K.32)

Şifalı suların zihinsel hastalığa iyi geleceğine inanılır (K.34).

İçme suyunun kötü ruhlardan koruyacağına inanılır (K.8).

İdrarını tutamayan çocuklara iyi geleceğine inanılır (K.117).

Kaplıcaların gazı olan çocuklara iyi geleceğine inanılır (K.12).

Saçı dökülenlere iyi geleceğine inanılır (K.156).

Ayazmalar yazlık evlerdir. Yazın bu evleri insanlar sıcaktan kurtulmak için kullanır (K.22).

Önceden ilaç olmadığından insanların şifalı sularda tedavi olduklarına inanılır (K.24, K.25, K.35, K.73, K.89).

Doktorların verdiği ilaçların hayrını görmeyenler bu suların hastalıkları iyileştirdiğine inanılır (K.13, K.19, K.88, K.101).

Tuzlu suyun, kaplıca suyunun çamurunun çeşitli hastalıklara yaralara iyi geldiğine inanılır (K.33, K.65, K.139, K.140).

Hacdan gelen sürmeyi sürmenin kişiyi güzelleştirdiğine ve sevap olduğuna inanılır (K.60).

Gülen insanın geç yaşlandığına, her zaman güzel görüldüğüne inanılır. Somurtan, surat asan insanın ise erken yaşlandığına, çirkin, suratsız görüldüğüne inanılır (K.60).

Her şeyi kafasına takan insanın erken yaşlanacağına, kafası rahat olanın ise geç yaşlanacağına inanılır. (K.60, K.61).

Bol bol elma yemenin cildi gençleştireceğine, yanakları kıpkırmızı al al yapacağına inanılır (K.61).

Genç kızlar elma kabuğunu yüzlerine sürerlerse yüzlerinin parlayacağına inanılır (K.57).

Maydanozun suyu yüze sürülürse O yüzün güzelleşeceğine inanılır (K.31, K.33).

Maydanozun suyu içilirse cildin güzelleşeceğine inanılır (K.32).

Yüze konan salatalık kabuğunun cildi güzelleştireceğine inanılır (K.31, K.33).

Göze patates konursa gözün şişinin ineceğine inanılır (K.37, K.39).

Gül suyu yüze sürülürse cildin güzelleşeceğine inanılır (K.32 K.35).

Nişasta ve limon karıştırılıp yüze sürülürse yüzün daha güzel olacağına inanılır (K.137).

Temiz olan her şeyin güzel olduğuna inanılır (K.57).

Bakımlı, temiz olan kadının hayatının her döneminde güzel olduğuna inanılır (K.62).

Yüzün güzel görünmesi, geç yaşlanması için yazma ile yüzü güneşten korumak gerektiğine inanılır (K.63).

Cilde yoğurt sürülürse cildin genç ve parlak olacağına inanılır (K.67, K.68).

Yoğurt yedirilen bebeklerin güzel olacağına inanılır (K.22).

Yoğurt, limon ile karıştırılıp yüze sürülürse cildin güzelleşeceğine inanılır (K.31).

Süt banyosu yapmanın cildi gençleştirip parlatacağına inanılır (K.67).

Yastığının veya yatağının altına demir koyup uyuyan kişinin baş ağrısının ve diğer ağrıların kesileceğine inanılır (K.33, K.43 K.157, K.158, K.159, K.160, K.161, K.162, K.163).

Bayılan birinin burnuna tütsü yakılırsa ayılacağına inanılır (K.47, K.160, K.161, K.162, K.163, K.164, K.165, K.166).

Bebeklerin rahat nefes almaları için göğsüne buhur konur (K.136, K.145, K.148, K.149, K.150, K.152).

Balığın ciğer yemenin bazı hastalıklara iyi geleceğine inanılır (K.81, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86).

Hasta insanların balıklara bakınca hastalığının balığa geçeceğine inanılır (K.76, K.77, K.78, K.79, K.80, K.81, K.100).

Sarılık hastalarının balıklara baktığında hastalıklarının iyileşeceğine inanılır (K.104, K.111, K.113, K.115, K.116, K.117, K.118).

Bazı kuyu sularının şifalı olduğuna inanılır (K.88).

Ayaklar kuyuya sallanırsa ayağın dert görmeyeceğine inanılır (K.49).

Kaplıca suyunun insanı dinginleştireceğine inanılır (K.3, K.12, K.21, K.39, K.45, K.55, K.67, K.76, K.82, K.91).

Lahana suyunun diz ağrısına iyi geleceğine inanılır (K.2, K.16, K.19, K.35, K.47, K.59, K.67, K.88, K.94, K.96, K.105, K.117, K.168).

Arpa samanının suyunun sedef hastalığına iyi geleceğine inanılır (K.19, K.35, K.47, K.59, K.67, K.88, K.92, K.94).

Kaplıcaların sarılığa iyi geleceğine inanılır (K.66, K.75, K.82, K.96, K.121, K.134, K.150)

Şifalı suyun temreye iyi geleceğine inanılır (K.5, K.8, K.12, K.17, K.19, K.20, K.63, K.67, K.72).

Hastalıklara iyi geldiğine inanılır. Hastalığı atmak için tütsü yakılır. Rahatsızlanan kişinin üzerine buhur yapılır (K.33, K.81, K.127, K.130, K.146, K.159).

6.1.1. Değerlendirme

Eski Türkler, diğer toplumların çoğunda olduğu gibi sağlık sorunlarının nedeninin nazar, büyü veya tanrıların kızgınlığı olduğuna inanmışlar ve bu hastalıklardan kurtulmak veya kötü iyeleri uzaklaştırmak için çeşitli yollara başvurmuşlardır. Günümüzde bu hastalıkların tedavisi; halk hekimliği, tıbbî sağıltma, dinsel ve büyüsel ve hem tıbbî hem de büyüsel yöntemler olmak üzere dört değişik yolla yapılmaktadır.

Çalışmamızda, bu yollardan ağırlıklı olarak kısırlıktan nazar değmesine; cinlerin, perilerin neden olduğuna inanılan rahatsızlıklara kadar çoğunlukla dinsel ve büyüsel nitelikte olanları dikkate aldık.

Günümüzde, Anadolu'nun ve Adana'nın kırsal alanında yaşayan toplulukların doktoru ocaklılardır. Ocak, herhangi bir hastalığın tedavisi ile uğraşan ailedir. Bu ailede tedaviyi yapan kişiye de ocaklı denir. Her hastalığa özgü bir ocak vardır. Ocaklı, bu hünerini ocaklı aile büyüklerinden “el almak” suretiyle alır. Tabii ki yaptığı işin kurallarına uyması gerekir. Ocaklı, Şamanın günümüze gelmiş biçimidir diyebiliriz.

Türk dünyası ve Anadolu'da olduğu gibi halk Adana'nın bazı yerlerinde hastalıklardan kurtulmak için çeşitli bitki ve karışımlardan oluşan ilâçlardan yararlanır. Ayrıca dinî inanışlarla pekiştirilmiş birtakım büyüsel yöntemlerle de tedavi yapılmaktadır. Hatta modern tıp hekimlerinin bile bilimsel tedavi yöntemlerinin yetersiz veya çaresiz kaldığı durumlarda, hastalarını halk hekimlerine yönlendirdiğine çalışmamız sırasında rastlanmıştır. Ocaklıların uygulamalarında, atalar kültürünün yanı sıra su, toprak, ağaç vb. kültlerinin İslamîleştirilmiş biçimleri görülmüştür.

Eski Türklerde, hastaları tedavi etmek şamanın en önemli görevlerinden biridir. Onlara göre hastalıklar kötü ruhların insanın içine girmesi ve iyi ruhları dışarı çıkarması sonucunda oluşur. Anadolu’da da bu bahsettiğimiz uygulamaların benzerlerinin yapıldığına kaynak taramalarımızda rastladık. Bu işlemleri, hoca, koca karıları veya ocaklı denilen kırbacılar, alazcılar, keki kadınlar, korku damarına basıcılar, kurşun dökücüler, parpıcılar, karışmış faniler, dalakçılar, sarılık ve dilaltı kesenler, gibi şahısların uyguladığını ve uyguladıkları pek çok yöntemin Orta Asya’daki şamanlar tarafından uygulananlara çok benzediğini söyleyebiliriz. Bu halk hekimliği uygulamalarında din ve daha çok temas büyüsünün birlikte yer aldığını gördük. Büyüsel işlemlerin yanı sıra dualar da vardır. Hastalıkları sağaltma yerleri olarak türbeler, tekkeler, yatırlar ve ocakların yaygın olduğunu tespit ettik. Ocaklar da ilgili oldukları hastalıkların isimleriyle anılmaktadır. Burada atalar kültürünün İslamiyet’in bir ritüeliymiş gibi halen devam ettiğini net bir biçimde söyleyebiliriz.

Nazar değmesine karşı kurşun da dökülür. Böylece hastalıklara neden olan kötü ruhların uzaklaşacağına inanılır. Taramalarımızda, cinleri ve kötü ruhları etkisiz kılmak için ekmek doğranarak köpeklere dört yol ağzında yedirildiğini veya hastaya köpek pisliğinin yedirildiğini de tespit ettik. İlgili uygulamaların çoğunda temas büyüsü vardır.

Hastalıktan bir türlü kurtulamayan bazı aydaş (zayıf, hastalıklı) çocukların delik taştan geçirildiklerinde iyileşeceklerine ilişkin inançta taklit büyüsü vardır. Diş ağrısını gidermek için hayvan nallamasında kullanılan bir çivinin çınar veya başka bir ulu ağaca çakılması, sıtma ve çocuk felci için yapılan çivilemeyle benzerlik gösterir. Burada ağaç kültürünün bir devamına rastlanır. Taklit büyüsü olduğunu da söylemeliyiz.

İnsan hastalıklarıyla ilgili tedavi yollarından okutma, muska (muska) yazdırma, bıçak koyma, düşe yatırma, hocaların okuması, üflemesi ve tükürmesi, muska yazması ise pasif büyüdür.

Yaptığımız tarama ve derlemelerde gördük ki Anadolu ve Adana’da halk, özellikle ümitsiz olan hastalıklarda; yani tıp biliminin çare olamadığı sağlık sorunları ve hastalıklarla ilgili durumlarda; türbelerin, kanın, taşların, suların, demirin, yumurta kabuğunun, ekmeğin, kuyunun, mağaranın, sütün, bazı bitkilerin ve bazı bitkilerin dertlerine çare olacağına halen inanmaktadır.

Adana’da boyunda çıkan çıban yılanlık gibi hastalıklar için ocaklıya gidilmesi, orada köstebek etinin yenmesi, yaranın üzerinde ekmek çevrilmesi, sabah ezanından önce köpeğe ekmek atılması, ekmeğin çiğnenip yara üstüne konması, bir miktar

kanlarının akıtılması; hatta kanın üzerine küçük bir kurbağa konulması, tereyağı basılması, çam ağacının insanın nefesini açacağına inanılması bir kuyuya hastanın saçından bir tutam atılması, börek taşına, astım gibi nefes hastalıklarına mağaraların iyi geldiğine inanılması okunmuş veya kutsallığına inanılan bazı taşların çeşitli hastalıklara iyi geldiğine inanılması, kutsal yerlerden getirilen ve değişik özellikteki taşların farklı hastalıklara iyi geleceğine inanılması yumurta kabuklarının dövülüp ilaç olarak kullanılması, siğillerin geçmesi için üç ihlâs bir Fatıha okunması, egzama hastalığının çarşamba günleri artacağına inanılması, siğile her çarşamba incir sütü sürülmesi, siğilin kuruması için bir dalağın ağaç dibine gömülmesi, bakır ve demirin bazı hastalıklara veya ağrılara iyi geldiğine inanılması, ayazmaların, şifalı suların, içmelerin ve kaplıcaların çeşitli hastalıklara iyi gelmesi, bazı şifalı suların zihinsel hastalığa iyi geleceğine inanılması, bazı bitkilerin şifalı olduğuna inanılması sempatik büyüünün içerisinde yer alan taklit ve temas büyüleri ile ilgilidir. Ayrıca bu inanışlar içerisinde taş, su, ağaç ve demir kültlerinin günümüze kadar gelen uygulamalarının olduğunu da söyleyebiliriz.

Bugün, Adana’da okuyup üfleyen, muska yazan, fala bakan ve buna benzer yöntemlerle hastalıkları sağaltmaya çalışanlar kişilere rastlamaktayız. Bu kişilere halk arasında çoğunlukla hoca denmektedir. Bunların da şamanlar gibi bazı kitapları ve bu kitaplarda Allah kelamı olduğunu iddia ettikleri birtakım yazılar vardır. İşte bu yazılara bakarak veya bu yazılara dayanarak muska yazarlar. Yazdıkları muskaların içeriği de çoğunlukla aynıdır.

Eski Türklerde görülen atalar kültü, günümüzde halk hekimliği ile ilgili eski Türk inanışları içerisinde yaşayan en kuvvetli kültür.

Halk hekimliğinde, tabiat kültürleri ile ilgili inanışlara da rastlanır. Dağ, taş, tepe, ağaç, orman, su ve kaya kültürlerine Türk dünyası, Anadolu ve Adana’da rastlanır.

Anadolu ve Adana halkı, Allah’a yakın olduğunu düşündükleri veya Allah’ın sevgisine ve şefkatine layık olduğuna kanaat getirdikleri insanları ululaştırmıştır. Bu insanlara büyük sevgi ve saygı gösterip içine düştükleri zor durumlarda bu kişilerden medet ummuşlardır. Bunda, geçmişteki inançların ve süregelen gelenekler ile birlikte Şamanizm’in de etkisini açık bir biçimde görebiliriz.

Günümüzde, sağlık biliminde birçok gelişmeler olmuştur. Buna rağmen toplumumuzda geleneksel inanç ve uygulamaların devam ettiğini görmekteyiz. Halk hekimliğinin temelinde de inançların ve büyüünün önemli bir yeri vardır. Çoğu dinsel-büyüsel nitelikli olan türbe ve yatırların çevrelerindeki geleneksel ritüellerin de doğal

olarak halk hekimliğıyle de ilgisi vardır. Halk kültürünün önemli bir ögesi olan inançların, maddî değerlere göre daha ağır değişmesi sonucunda, özellikle geleneksel toplumlarda insanlar, hastalandıkları zaman veya doktora gittikleri halde şifa bulamayınca bu tür yerleri ziyareti, bir çare olarak değerlendirmektedirler.

Anadolu ve Adana halkı erenlerin ve evliyaların yatırlarına, türbelerine gidip hala dua eder. Bu kişilerden hastalara şifa ister. Yatırlarda yatan bu kişilerde var olduğuna inanılan olağanüstü güçlerin, halen devam ettiğine; bu gücün o kişilerin mezarına, mezarının çevresindeki toprağa, ağaca, suya, vb. geçtiğine inanılmaktadır. Bu, İslam'a göre kesinlikle yasak olmasına rağmen sürdürülen atalar kültürüdür.

Anadolu ve Adana'da hastalıkların koca karılar tarafından tedavi edilemediği durumlarda, hocalara gidilir. Hocalar, hastaları okuyup üfleyip tükürürler sonra da muska yazarlar. Bu uygulamalar da pasif büyüdür.

Çalışmamız sırasında, ayrıca cinci hocalara da rastladık. Bu cincilerin, insanların bedenine girdiğine inanılan cinleri çıkardıklarına inanılmaktadır. Bunlar aynı zamanda bazı kehanetlerde de bulunarak gelecekte haber veren birer büyücü mahiyetindedirler.

Bu kişilerin yazdıkları muskalara, cinlerinin yardımıyla hastanın içindeki kötü ruhları çıkarmalarına, gelecekte haber vermelerine bakarsak çalışmamızın ikinci bölümünde geniş bir biçimde yer verdiğimiz Şamanlardan farklı olmadıklarını söyleyebiliriz. Görülüyor ki İslâm inancı yüzlerce yıldan beri, Türk dünyası, Anadolu ve Adana'da Şamanizm'in en temel inançlarını ve bu inançlardan doğan ritüelleri silip atamamıştır.

Sonuçta, şaman, Anadolu'da ve Adana'da derviş, hoca, kurşuncu, üfürükçü adlarıyla Allah'ın, Kuran'ın, Peygamberin, duaların ardına sığınarak var olmaya devam etmiştir.

6.2. Halk Veterinerliğı Uygulamaları ve Bunlarla İlgili İnanışlar

Türk Dünyası

Yaptığımız kaynak taramalarında eski Türklerde ve Türk dünyasında halk veterinerliğı ile ilgili inanışlarda sağlam ve güvenilir bir bilgiye rastlanamamıştır.

Anadolu

Fethiye'de eğer büyük bir deliktaş varsa onun içinden, yoksa çürüye çürüye içi

boşalmış ve bir tarafından bir tarafına geçilecek hale gelmiş çınar ağaçlarının altı deliktaş gibi olmuşsa; sürüleri bulunanlar, gerek koyun, gerekse keçi sürülerini bu delik çınardan geçirirler. Bu suretle o yıl sürüye ölet (hastalık) gelmeyeceğine inanılır (Dirlik, 2004, s. 294).

Hayvancılığın önemli bir geçim kaynağı olduğu yerlerde de ateşle ilgili bazı uygulamalar yapılır. Yayla zamanı sürüler teker teker ateşin üzerinden atlatılarak yola düşülür (Çay, 1985, 182-184'ten akt. Kırcı, 1998, s. 406). Çıplak iki adamın iki ağacı birbirine sürterek ateş yakmaları, salgın hayvan hastalığını önlemek üzere bir çare olarak bilinir. Hatta o gün söndürülmüş ocaklar bile bununla tutuşturulur. Bu ateşle tutuşturulan ocakların önünden hayvanlar sahipleriyle birlikte geçirilir (Tanyu, 1976, 298'ten akt. Kırcı, 1998, s. 406). Hayvanların zarar görmesini engellemek için de akşam vakti evden eve ateş verilmez (Tokat, Reşadiye, Çamlıkaya Köyü) (Kırcı, 1998, s. 405, 406).

Adana

Beygir sancılanınca kendi gübresinin üstüne yatırılırsa iyi olacağına inanılır (K.62, K.64, K.69, K.154, K.155, K.159).

Sağlıklı bir hayvan göze gelip de sütünde bir koku olursa veya pişirirken kesilirse sütü ateşe koyunca bıçakla kesilirse gözün engelleneceğine inanılır (K.114, K.127, K.128, K.129, K.130, K.131, K.132, K. 133).

Hayvana nazar değdiğinde, küreğin içine ateş konulup, üzerine barut atılarak hayvan korkutulursa nazarın kalkacağına inanılır (K.58, K.59, K.60, K.67, K.71, K.74, K.75, K.78, K.89, K.142, K.143).

Leylek yuvasından çırpı alıp sütü onunla pişirilirse hayvana değen nazarın kalkacağına inanılır (K.88, K.102, K.103, K.104, K.105, K.106, K.107, K.108).

Hıdırellez günü katranla yumurta çalkalanır, hayvana aç karnına, içirttir (K.24, K.28, K.28, K.30, K.31, K.71).

İnekler sağılırken tekme atmasın diye onların memeleri etrafında gezdirilir böyle yapmak hayvanı sakinleştirir (K.101, K.140, K.151, K.154, K.156, K.167, K.169, K.170, K.178).

Böceklere karşı közün üstüne kükürt atılır (K.50, K.52, K.54, K.56, K.58, K.67, K.69, K.70, K.72, K.74).

Körüğün içine ağaç çürüğü konur, yakılır. Bu duman arıya sıkılır. Arı, kovandan çıkar, petekten dağılır. Balını böylece rahat bir şekilde alırlar (K.37).

Akşam vakti evden eve ateş verilirse hayvanların zarar göreceğine inanılır (K.38, K.89, K.90, K.94, K.95, K.97, K.98, K.123, K.145).

6.2.1. Değerlendirme

Anadolu'da sürülerin deliktaş veya bir tarafından bir tarafına geçilecek kadar içi boşalmış çınar ağaçlarının altından geçirildikleri takdirde o yıl hastalık gelmeyeceği inancı taklit ve temas büyülerinin bir örneğidir.

Geçimini hayvancılıkla sağlayanların, yayla zamanı yola çıkmadan önce sürülerinde bulunan hayvanlarını teker teker ateşin üzerinden atlatarak yola koyulmaları, çıplak iki adamın iki ağacı birbirine sürterek ateş yakmaları; hatta söndürülmüş ocakların bile bu ateşle tutuşturulması, bu ateşle tutuşturulan ocakların önünden hayvanların sahipleriyle birlikte geçirilmesinin salgın hayvan hastalıklarını önleyici bir çare olduğuna inanılması da birer pasif büyüdür. Bunların, eski Türk inanışlarındaki ateş kültünün devamı olduğunun da açık bir göstergesidir.

Adana'da beygirin sancılanınca kendi gübresinin üzerine yatırılması, göze gelen sağlıklı bir hayvanın sütünde bir koku oluşması halinde veya sütü kaynatırken kesilmesi halinde; küreğin içine ateş konulup üzerine barut atmak suretiyle hayvan korkutulması veya leylek yuvasından çalı çırpı alınıp ateşiyle süt pişirilmesi halinde hayvanın iyileşeceğine inanılması ve Hıdırellez günü katranla yumurtanın çalkalanıp hayvana aç karnına içirilmesi de pasif büyüdür.

Memesi hasta ineğin danası ilk defa sepet içine düşürülürse hasta memenin iyileşeceğine inanılır. Bir sığır hastalandığı zaman kuyruğuna çeşitli iplikler bağlanırsa o sığırın iyileşeceğine inanılır. Ocaktaki sütün altından ateş alınırsa hayvanın nazarlanacağına inanılır. Akşam vakti evden eve ateş verilirse hayvanların zarar göreceğine inanılması uğursuzlukla açıklanabilir.

BÖLÜM VII

ADANA HALK KÜLTÜRÜNDE ÇEŞİTLİ İNANIŞLAR

7.1. Gökyüzü İlgili Halk İnanışları

İnsanlar, var oldukları ilk günden itibaren yeryüzüyle ilgilendikleri kadar gökyüzüyle de ilgilenmişlerdir. Gökyüzü ile ilgili olaylar, nesneler ve kavramlar çevresinde çok zengin inanışlar oluşmuştur.

Gök rengi genellikle mavi olarak yer alır. Mavi veya gök rengi tanrısal ışıktır. Bu yüzden sembolik ve kutlu bir renk olarak metinlerde yer alır. Olağanüstülüklerle sahip olan hükümdarlar da Tanrısal kutsallık taşımalıdır. Işık günlük yaşamda sahiplenilirken karanlık ötelenir. Ötede karanlık içinde kötülükler, beride ışıklar arasında iyilikler ve güzellikler vardır (Önal, 2000, s. 156).

7.1.1. Gök Tanrı

Türk Dünyası

Eski Türklerdeki Gök Tanrı kültünün mahiyeti hakkında yeterince bilgi bulunmamaktadır. On dokuzuncu ve yirminci yüzyılda Şamanlıkla ilgili araştırmalarda Gök Tanrı'nın yanında iyi ve kötü ruhların da bulunduğu anlaşılmıştır. Bu tanrının buyruğunda, göğün en üst katında ve daha alt katlarda pek çok “oğlu” veya “ulağı” vardır. Bunların sayısı kabileden kabileye değişmektedir (Eliade, 1999, s. 28).

Orta Asya'nın uçsuz bucaksız bozkırlarında yaşayan atalarımızın manevi dünyalarına yön veren inanç sistemi daha sonraları Şamanizm'e de çok büyük etkilerde bulunacak olan Gök Tanrı Kültü'ne bağlıydı. Eski Türkçede Tanrı sözcüğü Tengri biçiminde söylenirdi. Eski Türkçede aynı zamanda “Gök” anlamına da gelmekteydi. Dolayısıyla Tengri sözcüğü “Gök Tanrı” sözcüklerinin her ikisini de kapsamaktaydı. Bugün bizim kullandığımız “Gök” sözcüğüne karşılık, atalarımız “Kök” sözcüğünü kullanmaktaydı. Kök olarak söylenen gök sözcüğünün ise Eski Türkçede üç anlamı vardı:

- 1- Gök, gökyüzü.
- 2- Mavi renk.
- 3- Ulu, yüce, kutsal.

Atalarımızın Tanrı ile ilgili kullandıkları isimlerden biri de Kang Tengri’ydi. Tengri, Gök Tanrı, Kang ise Baba ve Ulu Ata anlamına gelmekteydi (Candan, 2013, s. 109).

Eski Türklerde Tanrı kelimesi gök ve ilah anlamında kullanılmıştır. Şamanist halklarda Gök Tanrı göğün belli katında bulunan ve insana benzeyen bir varlık olarak düşünülmüştür. Altaylarda göğün üç veya dokuz katından söz edilir (Şener, 2001, s. 49).

Buryatlar, 55 iyi, 44 kötü tanrıya inanırlar. Bu tanrılar kendi aralarında savaşır ve bu savaşlar da insanları etkiler. Mircea Eliade’nin “Şamanizm” adlı kitabında, bu tanrı çokluğunun ve savaş hâlinde olmalarının yeni bir durum olduğunu ileri sürer (Eliade, 1999, s. 28).

Yedi kattan ibaret olan göğün en üst katında Ülgen ve eşinin oturduğu var sayılır. Diğer katlarda ise Tanrıların oğulları ile insanlara elçi olarak gönderilen ruhların oturduğuna inanılır (Şener, 2001, s. 50).

Türk, Tatar ve Sibiryalı halklarda, dişi tanrılara inanma yaygındır ve bunların etkisi kadın, çocuk ve doğumla sınırlıdır. Göğün kutsallığıyla ilgili en yaygın uygulama, elleri göğ'e açıp dua ve beddua okunması; yeni doğan bebeğin, gerdekten önce damadın, defnedilmeden önce mevtanın göğ'e doğru kaldırılmasıdır (Eliade, 1999, s. 28).

Tanrı Ülgen’e genellikle ilkbahar, yaz ve sonbaharda dinsel törenler yapılır. Bu törenlerde kurban olarak beyaz kısrak kesmek gelenektir. Altaylar Gök Tanrı için yapılan törene Ülgen’in yaşlı oğlu Karşıt’ı çağırarak başlar. Dualarında bu; “sarı kamış asalı, sarı atlı, sarı dizginli, sarı ipek kürklü” diye tarif edilir. Tanrı Ülgen’in diğer oğlu Karakuş’un Şaman’a göğ'e çıkarken yardımcı olduğuna inanılır (Şener, 2001, s. 49).

Uygurların, gök gürültüsünü canlı bir varlık olarak düşündüğü ve göğ'e doğru ok attığı görülmektedir. Altay toplumlarında ve Sibirya’da da gök gürültüsü hayvan biçimli bir varlık ve hatta ejderha olarak düşünülmektedir (Roux, 2011, s. 126).

Gök Tanrı kültürünün hemen bütün Orta Asya Türk toplumlarında çok köklü bir inanç olması sebebiyle etkisi, İslâm sonrası dönemde dahi kendini göstermiştir. İslâmiyet’e geçişi belli bir ölçüde kolaylaştırdığı, eskiden beri ileri sürülen bu kültür, İslâmî döneme mahsus bazı metinlerde de ortaya çıktığı müşahade olunmaktadır. Bu metinlerin tipik bir örneğini Dede Korkut Kitabı teşkil etmektedir. Bu eserdeki hikâyeler incelendiğinde, her ne kadar Orhun kitabelerindeki hüviyetiyle olmasa da, Oğuz beylerinin dua ederken yüzlerini göğ'e kaldırmalarını anlatan pasajlara rastlamak zor değildir. Özellikle “Deli Dumrul” hikâyesi bu açıdan dikkate şayan bir örnektir

(Ocak, 1983, s. 32).

Anadolu

Anadolu’da, gök gürleyip şimşek çakınca, insanlar sırtını duvara sürter, ağızlarına demirden bir nesne alıp ısırırlar. Böylece sırtının pek, dişlerinin sağlam olacağını umarlar. İki uygulamada, bilerek veya bilmeyerek, temas ve benzerlik büyüsü yapılmaktadır (Eliade, 1999, s. 28).

Kastamonu’da gök gürleyince salavât getirilir. Bazıları elini açıp kelime-i şehâdet söyler. Gürleme esnasında pencere önünde durulmaz, al elbiseler giyilmez. Kışın kar yağarken gök gülerse o kışın şiddetli geçeceğine hükmedilir. Baharda ilk gök gürlemesini duyunca köylüler bereket ve bolluk için ambar ve harman tepeler, ceplerine vururlar (Abdulkadiroğlu, 1997, s. 177).

Rifat Araz, Harput yöresinde yaptığı araştırmalarda gökle ilgili inanç ve pratiklerin genellikle “felek” kavramı etrafında merkezileştiği görüldüğünü ifade eder. Yöredeki halk inançlarında “felek”, bazı hallerde doğrudan doğruya “gök” anlamında kullanıldığı halde, bazen de yapı ve mahiyeti bilinemeyen bir kudret olarak tasavvur edilir. Buna rağmen, söz konusu ikinci anlamı ile felek; gören, duyan, konuşan, evi-barkı olan, ocağı tüten ve ele avuca sığmayan canlı ve kudretli bir varlıktır. Bu varlık, kişioglunu gördüğü, duyduğu, onun muradını bildiği ve doğumundan ölümüne kadar hayatının her merhalesinde onu yakinen takip ettiği halde, kendisi hiç bir zaman ona görünmez (Araz, 1995, s. 37).

Harput’ta “Ah felek ah” diyerek acı ve acılarını ortaya koyan kişi, içine düştüğü her türlü kaza ve belânın, hastalığın, yoksulluğun, felaketin, ölümün, karşı kişiye verilen huzurun, refahın, malın, mülkün, servetin, nihayet “aslanı kediye boğduranın” müsebbibi olarak gördüğü feleğin yaptığı, bunca kötülükler karşısında acizdir, çaresizdir. Bu kudretli varlığın zulmüne karşı direnme gücünü kendinde bulamayan kişi, ona “zalim” ve “kahpe” sıfatlarını yüklemekle ayrıca, “Felek evin yıkılsın”, “Felek gözün kör olsun”, “Felek ocağın sönsün” gibi kargış (beddua)lar yapmakla yetinmektedir (Araz, 1995, s. 38).

Adana

Gök gürlediğinde sırtını duvara sürtenin üzerine yıldırım düşmeyeceğine inanılır (K.38, K.39, K.65, K.66, K.68, K.72, K.83, K.95, K.117).

Şimşek çaktığında ağızına demir alıp ısırsan üzerine yıldırım düşmeyeceğine inanılır (K.12, K.55, K.61, K.62, K.63, K.64, K.126, K.127).

Yağmur yağarken, ağaç altında oturulmaz, oturulursa yıldırım çarpacağına inanılır (K.46, K.58, K.72, K.75, K.79, K.81, K.98, K.113, K.118, K.139, K.140, K.141).

Yağmur yağarken, ağaç altında oturulmaz, oturulursa yıldırım çarpacağına inanılır (K.46, K.58, K.72, K.75, K.79, K.81, K.98, K.113, K.118, K.139, K.140, K.141).

Gök gürlediğinde demir ısıtmanın evi uğursuzluktan koruduğuna inanılır (K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.59).

Kapıya asılan demirin dolu yağmasını önlediğine inanılır (K.28, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55).

Dolu yağdığı zaman, dama demir parçası koyulursa dolunun çok yağmayacağına inanılır (K.50, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55, K.76).

Çok şiddetli yağmur yağduğunda evin büyük çocuğuna demir verilir, dua okunur ve demir dışarı atılırsa, yağmurun kesileceğine inanılır (K.28, K.36, K.44, K.150, K.151, K.152, K.153, K.154, K.155).

Dolu yağdığı zaman evin ilk çocuğu dolu yağan yere demir atarsa dolunun azalacağına inanılır (K.54, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90).

Büyük ağaçlara demir çakılır. Çakılan demirin ağaca yıldırım düşmesini engelleyeceğine inanılır (K.8, K.150, K.151, K.152, K.153, K.154, K.155, K.156).

Dua ederken ellerin göğe açılması gerektiğine inanılır (K.37, K.56, K.67, K.78, K.80, K.88, K.99, K.100).

İnsanlar günah işlerse başlarına gökten taş yağacağına inanılır (K.33, K.34, K.45, K.46, K.50, K.52, K.55, K.89, K.90, K.94, K.97, K.102, K.189).

Feleğin gökyüzünde yaşadığına inanılır (K.36, K.54, K.58, K.59, K.62, K.63, K.64).

7.1.1.2. Değerlendirme

Türkçe sözcükler içerisinde bilinen en eski sözcük Tengri'dir. Tengri, hem soyut hem de somut anlam içerir. Somut biçimiyle göğü, soyut biçimiyle gök Tanrı'yı ifade eder.

Gök Tanrı kültünün varlığını çiftçi toplumlarında değil Orta Asya bozkırlarındaki gibi avcı, çoban, göçebe toplumlarında gösterdiğini biliyoruz.

Orta Asya’da yaşayan atalarımızın inanç dünyalarına yön veren ve daha sonraları Şamanizm’e dönüşen Gök Tanrı Kültü’ne bağlıydı. Tengri sözcüğü “Gök Tanrı” sözcüklerinin her ikisini de kapsamaktaydı. Kök olarak söylenen gök sözcüğünün ise Eski Türkçede üç anlamı vardı: gök, gökyüzü; mavi renk ve ulu, yüce, kutsal.

Eski Türklerdeki Gök Tanrı kültünün içeriği hakkında yeterince bilgi olmadığını daha önce söylemiştik. Yapılan araştırmalarda Gök Tanrı’nın yanında iyi ve kötü ruhların bulunduğu bilinmektedir.

En büyük ruh olan ve Gökte yaşayan Gök Tanrı, her şeye gücü yeten kudreti ile tanınır. Yeryüzünü, güneşi, ayı ve yıldızları, gök kubbeyi o yaratmıştır. Düzeni sevk ve idare edip kaderi tayin eden ve her şeye sahip olan bir güçtür. İnsanlara çocuk verir, kötülük etmez yalnız iyilik eder.

Gökyüzünde yaşayan üç ilahtan ilki olan Ülgen bir iyilik ilahıdır. Bu ilahların üçünün de ulu, büyük ilah anlamına gelen Kayra Kan’dan türediğine inanılır. Ülgen göğün yedinci, dokuzuncu veya on altıncı katında yaşar. Bu kat ay, güneş ve yıldızlardan daha yukarıdadır. Bu mesafeyi de sadece Şaman’ın aşabileceğine inanılır. Ülgen’in yedi oğlundan Karakuş’un kartal olduğuna inanılır. Kartalın aynı zamanda Gök Tanrı’nın bir simgesi olduğunu da daha önce söylemiştik. Yayık ise Ülgen’in yardımcısı ve insanlarla iletişim kuran elçisidir.

Türklerin manevi evrenlerine yön veren inanç sistemi olan Şamanizm, Gök Tanrı Kültü’ne bağlıydı. Bu inanca göre, bütün yıldızlar Gök Tanrı’nın bulunduğu yer olarak kabul edilen kutup yıldızının etrafında döner ve bu yıldızlar bir gök çarkı tarafından taşınırdı.

Gök Tanrı’ya genellikle ilkbahar, yaz ve sonbaharda üç kez dinsel tören yapılır, bu törenlerde kurban olarak beyaz kısırak kesilirdi.

Gök Tanrı kültünün etkisi, İslâm sonrası dönemde de kendini göstermiştir. Dede Korkut Kitabı’ndaki özellikle “Deli Dumrul” hikâyesinde Oğuz beylerinin dua ederken yüzlerini göğe kaldırdıklarını görüyoruz.

Bu kültün izleri günümüzde de Anadolu’da ve araştırma sahamız olan Adana’da görülmektedir. Günümüzde Anadolu ve Adana’da da Allah’a niyaz ederken eller gökyüzüne açılır, yüzler göğe kaldırılır. Gök gürleyip şimşek çakınca, insanların sırtını duvara sürtüp ağızlarına demirden bir nesne alıp ısırmaları, salavat getirmeleri, ellini

açıp kelime-i şehâdet getirmeleri, pencere önünde durmamaları, al elbiseler giymemeleri, “Maşallah, bismillah veya lâ ilâhe illalâh” gibi sözler söylemeleri hep bu kültün izlerini gösterir.

Kışın kar yağarken gök gürlerse o kışın şiddetli geçeceğine hükmedilmesi, baharda ilk gök gürlemesini duyunca köylülerin bereket ve bolluk için ambar ve harman tepерlemelerini de buna ekleyebiliriz.

Rifat Araz’ın da Harput yöresinde yaptığı araştırmalarda yöredeki halk inançlarında “felek” kavramının bazı hallerde doğrudan doğruya “gök” anlamında kullanıldığı halde, bazen de yapı ve mahiyeti bilinemeyen bir kudret olarak tasavvur edildiğini belirtir. Buna rağmen, söz konusu ikinci anlamı ile felek; gören, duyan, konuşan, evi-barkı olan, ocağı tüten ve ele avuca sığmayan canlı ve kudretli bir varlık olarak tarif edilmiştir.

Adana’da da “feleğin çemberinden geçmek”, “feleğin sillesini yemek”, “felekten bir gün çalmak” gibi deyimlere çok sık rastlanmıştır.

Yağmur yağarken ağaç altında oturulmaması, gök gürlendiğinde demir ısıtmanın evi uğursuzluktan koruduğuna, kapıya asılan demirin dolu yağmasını önlediğine, dolu yağdığı zaman, dama demir parçası koyulursa dolunun çok yağmayacağına, çok şiddetli yağmur yağduğunda evin büyük çocuğuna demir verilip dua okunup ve demir dışarı atılırsa, yağmurun kesileceğine, büyük ağaçlara çakılan demirin ağaca yıldırım düşmesini engelleyeceğine inanılması Gök Tanrı kültüyle ilgilidir.

Anadolu’da ve yörede dua edilirken ellerin göğe açılması gerektiğine, feleğin gökyüzünde yaşadığına günah işleyenin başına gökten taş yağacağına inanılması Gök Tanrı kültünün birer örneğidir.

7.1.2. Güneş, Ay ve Yıldızlarla İlgili Halk İnanışları

Türk Dünyası

Güneş, ay ve yıldızlar Türklerin hayatına o kadar etki etmiştir ki, meselâ Hunlar, herhangi bir işe başlarken güneşin ve ayın durumlarına bakmışlar ve önemli kararları yıldızların durumunu yorumlayarak almışlardır. “Güneş ve Ay kültlerinden müteşekkil Türk Gök Dini” şeklinde tanımlıyor olması, Türklerin bu inanç ve tasavvurlardan kaynaklanmış olmalı. Çeşitli kaynakların verdiği bilgilere göre güneş ve ayı kutsallaştıran Hunlardan sonra da, bu inanç diğer Türk boylarında da çeşitli

tasavvurların doğmasına ve günümüze kadar sürdürülmesine sebep olmuştur (Uçkun, 2007, s. 2200).

Kumuk Türklerinde aya, yeni doğmuş aya ve güneşe saygısızlık edilmez. Birçok isminde ay ve güneş kelimesi de geçer (Kalafat, 1995, s. 76).

Gagauz Türkleri tarafından “gün” olarak adlandırılan güneş, anne ve babası olan canlı bir varlık olarak düşünülmektedir. Türkler genellikle güneşi dişi, ayı erkek olarak kabul etmektedir. Gagauz Türklerinin mitolojik anlatılarında da, ayın erkek; güneşin ise bazı mitlerde erkek bazılarında dişi olduğu görülmektedir (Uçkun, 2007, s. 2198).

Altaylı Şamanistlere göre ay ve güneş tutulması, iyi ruhlarla kötü ruhların mücadelesinden meydana gelir. Kötü ruhlar, ayı ele geçirirlerse ay tutulur. Güneşi ele geçirirlerse güneş tutulur (Tan, 2007, s. 261).

Gagauz Türklerinin inancına göre aydınlık iyiliğe, karanlık kötülüğe işaret etmektedir. Gagauzlar kötü ruhların ve kuvvetlerin güneş doğarken kaybolduğuna, güneş batıp karanlık olunca da bunların yeryüzüne dağıldığına inanmaktadır. Güneşin yeryüzündeki temsilcisi ateş olarak kabul edilmekte, ateşin sağaltıcı ve yenileyici, canlandırıcı gücünden de yararlanmaya çalışılmaktadır. Güneş çarpması da çalışkan olan Gagauzlar tarafından daha çok, Allah’ın tembel insanları cezalandırmasıdır, şeklinde yorumlanmaktadır. Gagauz Türklerinde kadın hamile olduğunu anlayınca ay ve güneşe bakmaktadır. Bu uygulamada, doğacak çocuğun ay ve güneş kadar güzel olacağı inancı mevcuttur. Güneşin üzerinde kızılık varsa, bu kuvvetli bir rüzgârın habercisi olarak yorumlanmaktadır (Uçkun, 2007, s. 2196).

Ay ve güneş tutulması, Gagauz Türklerine korku veren tabiat olayları arasında yer almaktadır. Gagauz Türkleri arasında, ay ve güneş tutulmasının olağanüstü varlıkların etkisiyle gerçekleştiği inancı yaygın olarak görülmektedir. Gagauz Türkleri tarafından, ay ve güneş tutulmasının sebebi olarak kabul gören inanmaları şöyle sıralayabiliriz: Tutulma sırasında ay ve güneş kanatlı bir yılanın süt içmektedir. Ay ve güneşi, kuyruklu yıldızın kuyruğu kapatmaktadır. Cadı kadınlar ayın üzerinde oturmaktadır (Uçkun, 2007, s. 2196).

Bosna taraflarında ay tutulması, Türkler ve İslâmlar için mesut, güneşin tutulması uğursuz bir olay farz edilir. Bu inanın çok kuvvetli bir tecrübeye dayandığı söylenir. Bir tarihte güneş tutulduğu zaman Bosna Hersek Türk egemenliğinden çıkmış, neden sonra ay tutulmuş, Bosna Hersek tekrar Türk egemenliği altına girmiş (Tolunay, 1956, s. 2282).

Gagauz Türklerinde ayla ilgili pek çok inanç mevcuttur. Halk arasında ay

görünüşüne göre; “yeni ay”, “büyük ay” ve “yarım ay” şeklinde adlandırılmaktadır. Yeni ay ilk görüldüğünde, bereket olması için yeşillığe bağa bahçeye bakılmakta, servet olsun diye de avuca altın veya metal para alınmaktadır. Yeni ay döneminde yeşillığe değil de, eve veya insanlara bakmanın felaket, uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır (Uçkun, 2007, s. 2198).

Kıbrıs Türkleri arasında ay, insan şeklinde ve bir genç kız olarak tasavvur edilir. Bedir zamanında bir tarafı esmer, bir tarafı beyaz, hilâl halinde iken yalnız beyazdır. Güneşle ayın kardeş oldukları söylenir, güneş erteletir ve ay’ı tutmak için daima onun arkasından koşar. Güneşle ay-kavga etmişler, güneş ayın yüzüne bir avuç çamur atmış, bedir halindeki ayın bir tarafında görülen esmerlik bundan ileri geliyormuş. Güneş ve ay battıkları zaman: “Vah zavallı güneş.” ve “Ay babasına gidiyor.” demek âdettir. Güneşle ay doğdukları zaman da: “Güneş anasından doğdu”, “Ay evinden çıktı” denir (Cemalettin, 1956, s. 2282).

Ay hilâl halinde ilk görüldüğü vakit, ay’ı gören kimse altına bakarsa zengin olur. İyi bir yüze bakarsa mesut olur, bazı kadınlar da vücut uzuvlarından birine bakarlar.

Ay ilk görüldüğü zaman erkek veya kadın; kim olursa olsun;

Ay gördüm Allah

Amentü billah

Aylar mübarek

Elhamdülillah

demeyi unutmaz ve bu suretle o ayın iyi geçeceğine ve kendisi için uğurlu olacağına inanır (Cemalettin, 1956, s. 2282).

Ayın yeni doğuşu, Gagauz Türkleri tarafından bir uğur ve verimlilik habercisi olarak kabul edilir. Ayın dolunay biçimine dönüştüğü dönem de uğurlu sayılmaktadır. Bulgaristan Türklerinde de benzer bir inanış bulunmaktadır. Bulgaristan’ın Kırçali bölgesi Sultan Yeri’nde yeni ay doğduğu zaman, hatta bazı yörelerde aya her bakıldığında ay selamlanmakta ve “Ay gördüm Allah elhamdülillah, ayım mübarek olsun amentübillah” denilmektedir (Uçkun, 2007, s. 2198).

Değişik araştırmalarda, çeşitli Türk toplumlarında ve Moğollarda bazı yıldızların, yıldız kümeleri ve gezegenlerin önemli sayıldığı, hatta bunlara tapıldığı ifade edilmektedir. J. P. Roux’ya göre özellikle 7. ve 9. gezegenler olan Venüs ve Mars pek çok ritin kaynağını oluşturur. Bu nedenle 7 ve 9 ile bu sayıların katlarına önem verilmiştir. Bunlardan Venüs, tanrı Erlik’le ilişkilendirilir ve Roux’ya göre şafak

söktüğü zaman yıldızları öldüren bir savaşçı olarak düşünülmüştür (Çoruhlu, 2011, s. 27).

Sabaha karşı doğan Zühre yıldızına Türk topluluklarında Sabah yıldızı, Çolpan, Çoban yıldızı, Şolpan, Soypan, Solpan gibi adlar verilmektedir. Gagauz Türklerinde bu yıldız “Dan yıldızı” adı ile bilinmektedir. Uçkun’un yaptığı tespitlere göre Dan Yıldızı ile ilgili şöyle bir anlatma mevcuttur. “Dan Yıldızı genç yakışıklı bir delikanlıdır. Sevdği genç ve güzel kız gökten yere atılmıştır. Yerde yaşayan dünya güzeli kız, her sabah su doldurmak için çeşmeye gitmektedir. Dan Yıldızı da sevdiği kızın yüzünü görebilmek için her gün sabahın erken vakti gökyüzüne çıkmaktadır.” (Uçkun, 2007, 2199).

Gagauz Türkleri gökyüzünde, dünyadaki insan sayısı kadar yıldız bulunduğuna inanmaktadır. Her insanın sosyal mevkiine göre bir yıldız olduğu düşünülmektedir. Kralların yıldızının büyük, fakirlerin yıldızının ise küçük olduğu düşüncesi, yaygın olarak görülmektedir. Gökten düşen ya da kayan yıldız, ölümün habercisi sayılmakta ve yıldız sahibinin öldüğüne inanılmaktadır. Gagauz Türkleri düşen bir yıldız gördükleri zaman, hemen bir dilek tutmaktadır (Uçkun, 2007, s. 2200).

Gagauz Türkleri zamanı öğrenmek, yönleri ve yolları bulmak için yıldızlardan yararlanmaktadır. Tarımla ilgili işlerde de yıldızların durumuna bakılarak, yıldızlı gecelerden sonra gelen günlerde ekim ve dikim yapılmaktadır. Gagauz Türklerinin inancına göre gökyüzünün süsleri, yıldızlardır (Uçkun, 2007, 2199).

Anadolu

Bugün Anadolu’nun birçok yerinde; özellikle tarım yapılan, hayvan beslenen kırsal bölgelerde, güneş, ay ve yıldızlarla ilgili pek çok inanç vardır. Bunların doğuşları, büyüüp küçülmeleri ve batışlarının birtakım olaylarla, oluşumlarla bağlantılı olduğuna inanılır.

Eski Türkler ve günümüzde Türkiye’de Alevî ve Bektaşîler, göğü, güneşi, ışığı (nuru), ay ve yıldızları kutsal bir varlık olarak görürler. Anadolu’daki Alevî ve Bektaşî topluluklar, nefeslerinde, ay ve güneşin kutsallığını Hz. Ali ve Hz. Muhammed’e bağlayarak sürdürürler. Hatta Hz. Ali, Bektaşîlerde ve özellikle Ali ilâhîlerde bir “Güneş-Tanrı” olmuştur. Türklerin İslâmiyet’i kabul etmelerinde de bu kültün, tek Tanrı inancı etkili olmuştur (Eröz, 1992, s. 209).

Sabah güneşin ilk ışınları dağların, tepelerin arasında görüldüğünde, yüzlerini güneşe dönerek, ellerini açarak dua ederlerdi. Ellerini üç defa “Allah, Muhammed, Ya

Ali” diye yüzlerine sürerlerdi. Ayın ilk hilal şeklinde de aynı şekilde yüzlerini dönerler, dua ederler ve ellerini üç defa yüzlerine sürerlerdi. Çok önceleri yaşlılarımız, “Güneş Muhammed’in, ay Ali’nin nurudur” diyorlardı (Şahhüseyinoğlu, t.y., s. 225).

Kars ve çevresinde, güneş batarken uyuyan uyandırılır, aksi halde uyuyanın öleceğine inanılır. Erzurum’un Şenkaya ve İspir ilçelerinde, cılız, hastalıklı çocuklar, aya doğru kaldırılıp “ya al ya ver” diye seslenilir. Bundan sonra çocuğun ya iyileşeceği ya da öleceği düşünülür. Burada koruyucu bir varlık olarak düşünülen ay ile koruyucu iye olduğuna inanılan Umay’ın aynı şekilde algılandığı görülür (Kalafat, 1995, s. 36).

Ay, Anadolu insanının yüreğinde sevilen, sayılan, kutsallık taşıyan bir gök varlığıdır. Ay’da çocukları güldüren, sevgilileri ağlatan, falcıları düşündüren inançlar, gizlilikler saklıdır (Eyüboğlu, 1998, s. 54).

Anadolu’nun birçok yerinde ve hususiyle İzmir’de ay bedir halinde iken aşk bahsinde, gençlerin birleşmesi ve ayrılması konusunda ihtiyar kadınlar sihir ve büyü yaparlar. İçinde su bulunan bir kaba ay’ın hayalini aksettirerek orada görülen leke ve gölgelerin hareketlerinden ve durumlarından mâna çıkarırlar. Sihir ve büyü yapanların ay’ın sudaki aksine bakarak söylediklerinin yüzde doksan beşinin doğru çıktığı iddia edilir. Aya ait şu bilmeceyi İzmir’de bilmeyen yoktur: Sandık üstünde yarım çörek / Dam başında yarım ekmek (Tolunay, 1956, s. 2282).

Sinop’ta ay Allah’ın bir kulu olup onun emriyle Şark’tan doğar. Garp’tan batır. Halk, ay’a karşı çok hürmet eder ve ismi anıldığı zaman mutlaka “mübarek” sıfatı ilâve edilir. Ay “erkek” güneş ise “kadın” telâkki edilir. Ay’a layıkıyla bakılabildiği için erkek, güneş ise gözleri kamaştırdığından dolayı mahrem ve bu itibarla kadındır (Ülkütaşır, 1956, s.1463).

Ay, hilâl halinde ve bir iki günlük iken erkekler avuçlarına madeni bir para alarak ay’a doğru döner, dua okurlar. Sonra güzel bir çocuğa bakarlar, bu suretle işlerinin uğurlu olacağına ve kazançlarının yolunda gideceğine inanırlar (Tolunay, 1956, s. 2282).

Kırşehir’de

1- Ay, insan şeklinde olup bir erkek çocuktur. Ay ile güneş iki kardeş imişler, bunlar her zaman “gündüz sen çık, gece ben çıkayım” diye biri biriyle tartışmış, Ay, güneşe “Ne olsa ben erkeğim, gece ben kalayım, gündüz sen çıkarsın, çünkü kızsın, karanlıkta korkarsın” dermiş. Buna kargı güneş de: “Şayet bana biri takılacak olursa kırk iğnem var, gözlerine sokarım” diye cevap verirmiş. Güneşin yüzüne

kimsenin bakamaması bundan geri gelirmiş.

2- Ay erkek, güneş ise kadındır; bunlar nişanlıdırlar. Düğünleri mahşerde yapılacaktır. Ay ile güneş nişanlandıktan sonra Allaha isyan etmişler, bunun üzerine düğünleri yapılamamış, mahşere kalmış.

3- Ay'ın evi vardır, gündüz evinde oturup gece dışarı çıkar, eğer ay ağırlaşır sa kar yağar. Ayın bir de yavrusu vardır. Her gün sabaha karsı ay ile birleşir; bu zamanı her kim bekler ve o dakikada bir dilekte bulunursa, dileği mutlaka gerçekleşir.

4- Ay bedir halinde iken etrafında görülen hâle, meleklerin kanatlarıdır.

5- Ay tutulduğu zaman, gökte cinler tarafından bağlanmış demektir. Onun için silâh atmak ve Kur'an veya ezan okumak şarttır. Şayet silâh atılmaz yahut Kur'an veya ezan okunmazsa cinler ay'ı bırakmaz. Silâh atılmasının, Kur'an veya ezan okunmasının sebebi şudur: Güya cinlerin gözleri kapalı imiş, silâh, Kur'an veya ezan, sesini işitir ve ay'ı bırakırlarmış (Abdulkadiroğlu, 1997, s. 177).

Kastamonu'da ay'ı gören “Ayı gördüm Allah, Âmentü bi'llâh.” der ve Amnetü'yü tamamen okur. Hamile kadınları aya baktırırlar. Siğil için aya bakarak okurlar. Ay'ı görünce “Ay yüzüme, nur gözüme” diyenler de vardır. Ay tutulunca namaz kılınır. Evlerden silah atarlar. Eskiden teneke çalarlarmış. Ay'ı meleklerin tutup bırakmadıkları düşünüldüğünden bu faaliyet onun kurtarılması içindir. Ay'ı ayakta iken görenlerin çok seyahat edeceğine inanılır (Abdulkadiroğlu, 1997, s. 177).

Yusufeli'de

1- Ay ve güneş iki kardeş olup bunlardan birisi kız, öteki erkektir. Dünya hâdiselerinden hiçbirinin onların gözünden kaçmasına imkân yoktur, ay ile güneş yeryüzündeki her vakanın şahidi ve mukayyididir.

2- Güneş, gayet güzel bir kızdır, her gece evine gider, hatta onun için “Güneş anasına kavuştu” derler. Gece evinde kalır, ertesi gün yine evinden çıkar, bu sebeple “Güneş anasından doğdu” denir.

3- Güneş, her gün evinden çıkacağı zaman feryat ve figanı, yeri, göğü titretirmiş. Bundan dolayı herkes rahatsız olurmuş. Güneşin her sabah evinden çıkarken feryat ve figanına sebep, günlük vakaları her akşam anasına sayıp dökmesi; “Filân yerlerde şu kötülüğü gördüm, falan yerlerde “öyle bir ahlâksızlığa şahit oldum” demesi imiş. Güneş doğarken bir gün önce gördüğü kötülükleri ahlâksızlıkları tekrar görmekten doğan korku içinde evinden dışarıya adım atmamış. Güneşin evine yakın bir

köy varmış, bu köydeki evlerden her birinin kapısında bir davul asılı dururmuş. Sabah olunca herkes güneşin feryadını duymamak maksadıyla bütün kuvvetiyle davul çalar, güneş gökte yükselip uzaklaşınca davul çalmayı bırakırlarmış.

4- Ay, güzel bir erkek çocuktur. Bunun içindir ki çok güzel olanlar hakkında “Ay’ın on dördü gibi”, “Ay’a ya doğ, yahut doğacağım diyor” gibi tabirler halk arasında daima kullanılır. Ay’ın annesi ekmek pişiriyormuş, ay bu ekmekten istemiş; annesi bir kere vermiş, ay da yemiş. Tekrar istemiş, annesi bir daha ekmek vermiş. Ay onu da yemiş, üçüncü defa yine ekmek isteyince annesi kızmış, ekmek pişirdiği kürekle ay’a çarpmış. Kürek unlu olduğu cihetle ay’ın yüzü lekeli kalmış.

5- Ay bedir halinde iken açık bir yerde gezen insanın başının gölgesi görünmezse, bu keyfiyet, o kimsenin o yıl içinde öleceğine delâlet eder. Çünkü defterinden silinmiş, bütün insanların ruhlarını taşıyan ağacın üzerindeki yaprağı düşmüştür (Turgut, 1956, s. 1303).

Isparta’da Ay hilâl halinde iken bağ budanmaz, ağaç kesilmez, yere tohum ekilmez, ayın yirmi yedisinden sonra da bu âdete uyanlar çoktur. Çünkü ay hilâl ve üzgün iken budanan bağda üzüm az ve cılız olur. Kesilen ağaçtan yapılan odunun kuvveti, ekilen tohumun bereketi olmaz. Ay hilâl halinde iken uçları Kible’ye doğru ise o ayda yağmur yağacağı, iyilik görüleceği, hilâl halinde ayın uçları yukarı doğru ise, o ayın pek hayırlı geçmeyeceğine inanılır. Her ayın son çarşamba gününü iyi saymayanlara da rastlanır. Ay içinde cumartesi ve salı günleri yola çıkmak, çamaşır yıkamak, fırında ekmek pişirmek uğurlu olmayacağına inanılır. Ay, Bedir halinde iken ilk doğuşunda kırmızılık görülürse ihtiyar kadınlar, dünyanın herhangi bir kösesinde savaş olacağına inanarak “Allah memleketimizi korusun, hepimizi düşman şerrinden saklasın” diye dua ederler. Ay berrak halde iken üzerinde görülen karaltılar cinlerle şeytanların mücadelesinden husule gelir (Bücuoğlu, 1957, s. 1483).

Ankara’da ay halk arasında erkek ve binaenaleyh cesur telâkki edilir. Bu hususta şu hikâye rivayet olunur. Allah iki kardeş yaratmak ve bunları gece ile gündüzü beklemeye memur etmek istemiş. Kadın gecenin karanlığından korktuğunu kendisinin gündüzü beklemeye memur edilmesini dilemiş ve bu suretle güneş olmuştur. Gecenin vahşi karanlığından korkmayan erkek olduğu için ay da erkektir. Ay bir bakıma göre kız telâkki olunur. Güneşin Hristiyan, ay’ın Müslüman olduğunu iddia edenler de vardır. Ayın tutulması fenadır. Ay tutulduğu zaman birtakım periler, cinler ayın etrafına kaplayarak ışığın yayılmasına engel olurlarmış. Bu sebeple ayı bu perilerin, cinlerin

elinden kurtarmak için ay tutulunca göğe silâh atarlar. Ay kurtulunca halk, atılan silâhlardan perilerin, cinlerin korkup kaçtığına inanır (Bedi, 1956, s. 1411).

Tokat'ta hilâli parmakla gösterenin parmağında, dolama çıkar, derler. Ay parmakla gösterildiği vakit, dolama çıkmaması için parmak acı duyuncaya kadar ısırılmalıdır. Ay, nasıra ilâçtır. Ay'ı ilk defa gören kimse:

Ay'ı gördüm yay gibi,

Nasırım erisin yağ gibi.

derse, nasırı erirmiş (Cinlioğlu, 1957, s. 1442).

Gebe bir kadın hilâli görürse, çocuğu erkek ve güzel olur. Hilâli ilk defa erkek çocuk görürse, o ay evde bereket olur. Kız çocuk görürse, o ay evde zarar olur. Hilâl halinde ay'ı gören güzel bir yüze bakar. Ay'ı gördüğünü söylerse iyidir. Aksi takdirde o ay içerisinde evde fincan ve tabak kırılır. Ay'ı ilk gören bir kimse çirkin bir yüze bakarsa işi ters gider. Ateşe bakacak olursa kederli günler geçirir. Ay bedir halinde iken koyunun kürek kemiği islenir, onunla ay'a bakılırsa savaş olup olmayacağının ve savaş olacaksa hangi tarafın galip geleceğinin anlaşılacağı iddia edilir. Hasta bir çocuğun iyi olup olmayacağını anlamak için ay ışığı bir tas suya aksettirilir, sonra suya bir yumurta kırılır, yumurtanın sarısı, suyun dibine çökerse, çocuğun iyi olmayacağı, yumurta sarısı suyun yüzünde kalırsa, çocuğun iyileşeceği anlaşılır. Ay'ı cinler tutar, güzel olduğu için kaçırmak veya soyarlar. Ay tutulduğu vakit silâh atar ve ezan okurlar. Bu, cinleri korkutmak ve ay'ı kurtarmak içindir. Ay üzerinde görülen karartılar, ay'ın ağzı, burnu, gözleri ve kaşlarıdır. Eğer çok dikkatli bakılacak olursa ay'ın elindeki değnek de görülür, denilir (Cinlioğlu, 1957, s. 1442).

Uşak'ta ay hakkında çeşitli bölgelerde de inanılan bir alegorik masala Uşak'ta rastladık. Buna göre ay erkek güzelliğinin alegorisidir. Bazı geceler, bu güzel ve genç erkeği peri kızları kandırırlar ve onunla bir arada yatma saadetine ererler. Bu hâdise ay tutulması sebebidir de. Bu inancın tesiriyledir ki hâlâ ay tutulmalarında şehir ve köylerde davul çalınır ve minarelerden müezzinlere selâ verilir. Buna ilâve olarak Uşak'ta Güneş'in kız alegorisi olduğu inancı da vardır. Ay erkektir. Güneş kız olması ve geceleri korkmaması için gündüze bırakılmıştır. Erkeklik cesareti ile ay geceleri dolaşır ve görünür (Tunç, 1957, s. 1528).

Güneş ve ayın tutulmasının uğursuzluk getireceğine inanılır. Bu inanış, daha çok kırsal kesim insanının inanç dünyasında yer bulur. Deprem veya felaket olacağına yorumlanır. Güneş ve ay tutulması karşısında çeşitli uygulamalar gerçekleştirilir. Göğe kurşun sıkılır. Teneke ve davul çalınır. Silah atınca havanın açıldığına inanılır. Evlerin

kapılarına ve direklerin bazılarına tüy asılır, dua okunur ( ınar, 2006, s. 153).

Güneş ve ay tutulmasının nedenini kimi kötü insanların k t l klerinde ararlardı. Kötülük anında cinler, periler hemen güneşin ve ayın etrafını sararlarmı , ışıklarını engellerlermi . Öyle derlerdi. Güneş veya ay tutulduğunda kadın-erkek camiye ko arlar, topluca dua ederler. Caminin hoparlöründen dualar okunurdu.  o unlu unu  ocukların ve gençlerin oluşturduğu gruplar da teneke çalarlar, tüfek sıkarlardı. Ufak  ocuklar da ta  atarlardı. Tabii  o unluk dua ediyordu. Geçmişte t relerimize göre, güneşe karşı dönüp aptes yapmazlarmı  öyle derlerdi ( ahh seyino lu, ? , s. 225).

Anadolu'da bugün bile ay tutulması sırasında teneke çalınarak, havaya silah sıkılarak gürültü çıkarılır ( ener, 2001, s. 50).

Malatya'da ay ya da güneş tutulması durumlarında bir k t l  e maruz kalmamak için davul ya da teneke çalınır, havaya silah sıkılır, ay ya da güneş tutulması hali uzun sürerse hatim indirilir. Güneş tutulduğu zaman kıtlık olacağına inanılır (Yardımcı, 1993, s. 284, 285).

Mut ve çevresinde ay ve güneş tutulmalarının sonunda  u olayların olacağına inanılmaktadır:

- 1- Büyüklerden biri ya da birkaçı ölecektir.
- 2- Savaş  ıkacaktır.
- 3- Kıyamet kopacaktır.

Ay ve güneşin tutulmasını böyle yorumlayan bölge halkı, bu olaya karşı da bazı tedbirler almaktadırlar. Bu tedbirleri   ylece sıralayabiliriz:

- 1- Teneke  alınır.
- 2- Ateş yakılır.
- 3- Davul  alınır.
- 4- Silah atılır (Aydın, 1992, s. 34).

Ay, güneş gibi yıldızların da halk inançları içinde geniş bir yeri vardır. Yıldızlarla ilgili inançlar da gök varlıklarının birer tanrı, tanrıça olarak benimsendiği, kutlandı ı dönemlerden kalmaz. Anadolu inançlarına göre, yıldızlarla insanlar arasında bir yazgı (alinyazısı) bağlantısı vardır. Yıldızlar insanların yazgılarıdır. Gökte parlayan yıldızların sayısınca yazgı vardır. Gökten yıldız d  t  nde bir insan ölür. Bu

inanç bugün bile yaygındır. Halk yıldız, kaymalarına yıldız düşmesi der. Her insanın bir yıldız'ı vardır. Kimin yıldızı düşerse o ölür. Kimin yıldızı parlarsa o yükselir. Yıldızla insan arasında kurulan bağlantı en eski Anadolu dinlerinde, bütün komşu ulusların inançlarında da vardır (Eyüboğlu, 1998, s. 92).

Halk gökte cereyan eden bazı olayları da kendine göre yorumlamıştır:

1- Herkesin bir yıldızı vardır. Büyük zevatın yıldızı daha parlak ve daha büyüktür.

2- Yıldız kayması iyi görülmemektedir.

3- Gökteki her yıldız bir kişiyi temsil eder. Her yıldız kaymasında bir kişi ölmektedir. Her doğan çocukla birlikte bir yeni yıldız doğmaktadır.

4- Gökkuşağının altından geçen erkekse kadın, kadınsa erkek olurmuş. Bunu pek çok kimse denemiş, fakat bir türlü altından geçmeyi başaramamışlar.

5- Üzerinde para olduğu halde gökkuşağının altından geçmeyi başaran zengin olurmuş (Kahtama, Yalnızca, Çiftçiler, Örtülü, Malhoca, Kavarközü, Hocantı köyleri) (Aydın, 1992, s. 34).

Eskiden “Yıldıznâme” adlı kitaplara bakılarak gelecek hakkında ihtimaller yürütülürdü. Bugün fazla ilgilenen yoktur. Yıldız kayması (Gök taşı) ile birinin öldüğü düşünülür (Abdulkadiroğlu, 1997, s. 177).

Adana

Adana’da ay’ın bir genç bir kız olduğuna ve güneşle evlendiğine inanılır. Ayın dolunay biçimindeyken bir kadın olduğu söylenir. Halk arasında şu hikâye anlatılır: Ay, güneşle evlenmiş; fakat güneş ayı aldatmış. Ay, dolunayken ömrünün mutlu anılarını kutlamak için beyazlar giyinerek süzgün bir eda ile dolaşır. Bundan sonra da karalara bürünerek uğradığı ihanetin yasını tutar.

Bazılarına göre ay, on dört on beş yaşında bir gençtir. Gezmek için babasından izin alıp gökyüzüne çıkınca kendisine âşık olan şeytanlar kralının kızı tarafından gönderilen bir sürücünün takibine uğrar, bunun için gökyüzünde koşup kaçmaya çalışır.

Diğer bir inanişaya göre de, ay bir inektir. Cadılar tarafından takip edilir ve nihayet yakalanarak sağılır. Cadılar ay’ı gökyüzünde yakalayamazlar, onu Kaf dağına kadar kovalar ve orada sağımaya muvaffak olurlar. Sütü sağılan inek, kuvvetini kaybedip zayıflar. Ay’ın ilk doğduğu zaman ince ve ışısız olmasının sebebi budur. Bu halde iken

aya bakanların, yere tükürmeden evvel herhangi bir kimsenin yüzüne bakmaları iyi değildir.

Ay, cadılar tarafından kovalanırken Kaf dağına varmadan gökyüzünde yakalanırsa ışığını kaybeder, göze görünmez olur. İşte “ay tutulması” budur. Ay tutulduğu sırada silâh atılması, tencere ve sahan kapağı çalınması, cadıları korkutmak içindir.

Ay’ın eskisi yapılacak her iş için hayırlıdır. Herhangi bir şeye teşebbüs etmek isteyenlerin ay’ın eskimesini beklemeleri, işte bu hayır ve uğurdan dolayısıdır. Bunun aksine ayın yenisi uğursuzdur. Ayın yenisinde yapılan işler güç olur; hatta başarılmaz. Meselâ tavuğu kuluçkaya yatırmak için, mutlaka ayın eskimesi beklenmelidir, beklenmezse yumurtalar cılk çıkar yahut civcivler birkaç gün içinde ölürlür (Bedi, 1956, 1417).

Ay tutulduğunda uğursuzluk olacağına inanıldığı için mermi atılır (K.3, K.7, K.9, K.12, K.13, K.15, K.19, K.23, K.24, K.29).

Ay veya güneş tutulduğu zaman teneke çalarlarsa, tüfek atarlarsa ayrılacaklarına inanılır (K.3, K.7, K.22, K.23, K.27, K.28, K.113, K.114, K.116, K.117, K.118).

Ay tutulunca, teneke çalmanın sevap olduğuna inanılır (K.13, K.17, K.22, K.23, K.26, K.30, K.103, K.104, K.116, K.117, K.187).

Ayın doğuş şekline göre eskiden bazı insanlar ayın şeklinden havanın nasıl olacağını bilirlermiş (kurak, yağışlı). Mesela ayın arkası yere karşı olursa havanın ayazlı olacağına inanılır (K.12, K.19, K.21, K.23, K.26, K.28, K.103, K.114, K.116, K.167, K.174).

Ayın eskisinde, ayın sonuna doğru, doğan çocukların daha sağlıklı ve dinç olacağına inanılır (K.15, K.31, K.44, K.48, K.49, K.51, K.84, K.93, K.101, K.119, K.121, K.143, K.147, K.156).

Ay tutulduğu zaman gelecek yılın zor geçeceğine, önlem için de Kuran okunması gerektiğine inanılır (K.9, K.10, K.11, K.43, K.57, K.60, K.62, K.64, K.74, K.144, K.145, K.171).

Yıldız kayarken yıldızın kaydığını gören kişi ne dilek dilerse kabul olacağına inanılır (K.36, K.37, K.38, K.39, K.65, K.66, K.68, K.72, K.75, K.83, K.95, K.106, K.110, K.117, K.166).

Dünyada her insanın bir yıldızı olduğuna, bir yıldız kaydığında yıldızın sahibinin öldüğüne inanılır (K.13, K.17, K.25, K.30, K.34, K.37, K.38, K.63, K.115, K.140, K.141, K.142).

Yıldızlar gökte kimi geceler sık kimi geceler seyrek. Eğer yıldızlar her gece seyrekse ya da normal sıklıkta ise havaların iyi gideceğine, eğer bir gece çok sık yıldız varsa havanın bozacağına, bozuk bir havada bir gece gökte seyrek yıldızlara rastlanmışsa havanın açacağına inanılır (K.8, K.14, K.18, K.22, K.23, K.24, K.30, K.33, K.34, K.115, K.116, K.117).

Yıldızları saymanın uğursuzluk getireceğine inanılır (K.39, K.42, K.151, K.154, K.169, K.171, K.176, K.177, K.178).

Kuyruklu yıldızın kuyruğu o sene arkada olursa bolluk, önde olursa kıtlık olacağına inanılır (K.55, K.56, K.67, K.86, K.123, K.156, K.169, K.175, K.186).

7.1.2.1. Değerlendirme

Türk milleti gökyüzü ile ilgili öğelerle var olduğu günden beri ilgilenmiş; hatta Ay, Güneş ve yıldızları gözlemleyerek kendilerini onlara göre programlamışlardır. Altay Şamanları göğe çıktıklarında; Ay Baba'yı altıncı katta, Güneş Ana'yı yedinci katta selamlar. Yaptığımız kaynak taramalarında, ay tutulması olayının Yakutlar tarafından ayın küçülmesi olarak yorumlandığını gördük. Altaylar, "yelbegen" adı verdikleri canavarın ayı yemesinden ileri geldiğine inandıkları ay tutulmasının havaya silah, taş vs. atılarak veya teneke çalınarak gürültü yapmak suretiyle sona ereceğine inanırlar.

Türk metinlerinde herhangi bir yıldız dininden bahsedilmemesine rağmen Yenisey Yazıtları'nda ölünün arkasından aya ve güneşe yakarıldığı görülmektedir. Şaman davulları üzerinde görülen gök cisimleri, daha sonraki dönemlerde bayrakların (özellikle ay ve güneş temsilleri) üzerini süslemektedir. Türklerde ateş, Güneş'in yerdeki simgesi sayılmış, ateşin insanlarla Ülgen arasında bir aracı olduğuna inanılmıştır.

Güneş, ay ve yıldızlar Türk milletinin yaşamını çok etkilemiştir. Hunların güneş ve ayı kutsallaştırdıklarını çeşitli kaynaklardan öğreniyoruz. Tarihte kurulan veya günümüzde yaşayan Türk devletlerine baktığımızda; Ak Hunların, Hazarların, Gaznelilerin, Altınorduluların, Osmanlıların, Türkiye Cumhuriyeti'nin, Azerbaycan'ın, Kazakistan'ın, Kırgızistan'ın, Türkmenistan'ın, Özbekistan'ın, KKTC'nin, Başkurtistan'ın, Çuvaşistan'ın, Hakasların, Yakutistan'ın, Abhazya'nın, Adigelerin, Batı Trakya Türkleri'nin, Doğu Türkistan'ın, Gagavuzya'nın, Karakalpakistan'ın, Irak Türkmenleri'nin, İnguşlar'ın, Kabartayların, Balkarların, Kalmukların, Karaçayların,

Çerkezlerin, Taciklerin ve Moğolların bayraklarında güneş, ay veya yıldızın olması tesadüf olamaz. Bize göre Gök Tanrı dininin de temelini oluşturan en önemli faktör budur.

Tarih boyunca, Türk kültürünün en önemli halkasını oluşturan edebiyat sanatının içerisinde güneş, ay ve yıldızın tartışılmaz bir öge olduğunu da vurgulamamız gerekir. Türk dünyası, Anadolu ve Adana’da gerek klasik edebiyatçılar gerek ozanlar gerekse çağdaş yazarlar hep “ay yüzlü sevgiliyi” özlemiş, aramış ve çağırmışlar, sevgiliye “güneşim, ay’ım” diye hitap etmişlerdir.

Günümüzde de Türk dünyası, Anadolu ve Adana’da devam ettiğini yazılı ve sözlü kaynaklardan tespit ettiğimiz bu konu ile ilgili bazı inançların temelini yine bu eski inançların teşkil ettiğini düşünüyoruz. Eski Türkler bir karar vermeden önce güneşin, ayın ve yıldızların durumuna bakmışlar ve ona göre harekete geçmişlerdir. Günümüzde de Adana’da yapılacak bazı işler için ay’ın eskisinin daha hayırlı olduğuna inanılması da bu eski inancın bir devamıdır. Bunun aksine, ayın yenisinin uğursuz olduğuna inanılır. Yeni ayda yapılan işlerin güç olacağına; hatta başarılamayacağına inanılır. Örneğin tavuğu kuluçkaya yatırmak için ayın eskimesinin beklenmesi; beklenmezse yumurtaların cılk çıkacağına veya civcivlerin birkaç gün içinde öleceğine inanılması, ayın eskisinde, ayın sonuna doğru, doğan çocukların daha sağlıklı ve dinç olacağına inanılması göğün hareketleriyle ilgilidir.

Eski Türkler, aydınlığın iyiliğe, karanlığın kötülüğe işaret ettiğine inanırlar. Bu yüzden, kötü ruhların ve kara iyelerin güneş doğarken kaybolduğuna, güneş batıp karanlık olunca da bu iyelerin yeryüzüne dağıldığına inanılır. Bu yüzden, Anadolu ve Adana’da güneşin doğması “gün doğumu” olarak ifade edilir. “Sabahın şerri, akşamın hayrına” tercih edilir. Ateşin ise güneşin yeryüzündeki temsilcisi kabul edilmesi, ateşin sağaltıcı gücünden yararlanmaya çalışılması sonucunu ortaya koymuştur. Türk dünyasında hamile kadının doğacak çocuğun ay ve güneş kadar güzel olacağı inancı ile ay ve güneşe bakmasının da pasif büyü olarak adlandırılması mümkündür.

Anadolu ve Adana’da ay hilâl halinde iken bağ budanmaması, ağaç kesilmemesi, yere tohum ekilmemesi, kesilen ağaçtan yapılan odunun kuvveti, ekilen tohumun bereketi olmadığına inanılması, hilâli ilk defa erkek çocuk görürse, o ay evde bereket; kız çocuk görürse, o ay evde zarar olacağına inanılması, ayın bolluk ve bereketle ilgili inanışları da etkilediğinin bir göstergesidir.

Gebe bir kadın hilâli görürse, çocuğu erkek ve güzel olacağına inanılması, ayın doğum ile ilgili cinsiyet belirlemede de etkisinin olduğunu ifade eden bir inanıştır.

Eski Türklerde olduğu gibi günümüzde de Anadolu ve Adana Alevî ve Bektaşîleri, göğü, güneşi, ışığı (nuru), ay ve yıldızları kutsal bir varlık olarak görürler.

Türk dünyası, Anadolu ve Adana'da ay'ın bir genç bir kız olduğuna ve güneşle evlendiğine inanılır. Güneş, Hilal, Yıldız, Aysen, Aybilge, Biray, Aygül, Aygün, Aydanur, Doğanay, Aydeğer, Ayça, Zühal, Zülal... gibi adların hâlâ konuluyor olması da güneş, ay ve yıldızlarla ilgili inanışların ne kadar sağlam bir biçimde yaşadığının bir göstergesidir. Adana'da ay tutulmasının nedeni, ayın cadılar tarafından kovalanırken Kaf dağına varmadan gökyüzünde yakalanırsa ışığını kaybedeceğine olan inanıştır. Bu yüzden ay tutulduğunda silâh atılıp, tencere ve sahan kapağı çalınırsa, cadıların korkup kaçacağına inanılır.

Günümüzde, ay ve güneş tutulduğunda bunları kurtarıp yeniden aydınlığa kavuşturmak amacıyla Türk dünyası, Anadolu ve Adana'da Eski Türklerdeki gibi çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Yine yazılı ve sözlü kaynaklardan tespit ettiğimiz uygulamalara göre davul-teneke çalarak, silah sıkarak gürültü çıkarmak veya ateş yakarak kötü güçleri ve ruhları korkutmak suretiyle bu ruhların kaçırılacağına inanılmaktadır. Ateş yakılması kötülük olarak görülen karanlığın yerine aydınlığın gelmesinin amaçlandığı birer taklit büyüsü örneğidir.

Güneşin üzerindeki kızılığın kuvvetli bir rüzgârı getireceğine inanılması, geceleyin yıldızların seyrek olması durumunda havaların iyi gideceğine, eğer bir gece çok sık yıldız varsa havanın bozacağına, bozuk bir havada bir gece gökte seyrek yıldızlara rastlanmıyorsa havanın açacağına inanılması, ay tutulduğu zaman gelecek yılın ikliminin zor geçeceğine inanılması, ayın arkası yere karşı olursa havanın ayazlı olacağına inanılması halk meteorolojisi ile ilgilidir.

İncelediğimiz kaynaklarda Şamanların yıldız falcılığıyla uğraştığını; hatta Türk hakanlarının da bu Şamanik özelliklerden faydalandığını tespit ettik. Altaylılar ve Sibiryalılar için Kutup Yıldızı kazıktır ve diğer yıldızlar da bu kazığa bağlı olan hayvanlar gibi onun etrafında dönmektedir.

Yıldızlar insan hayatı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir ve bazı şeylerin yapılması için doğru zamanın beklenmesi gerekir. Altaylılar için yıldızlar ve özellikle de ay ve güneş insanlara benzer hayat yaşayan varlıklardır. Yıldızların hayatı, tutulmalar meydana geldiğinde onları yutmaya çalışan devler, ejderhalar tarafından tehdit edilir.

Türklerin evrenin yaradılışı ile ilgili inanışlarında; Dünya'mızın Demir Kazık Yıldızı'na göğün direği olduğuna inanılan demir bir ağaç ile bağlı olduğu belirtilir. Bu

yüzden Demir Kazık Yıldızı'nın Türk Mitolojisi'nin kozmogonik düşünce düzeninin temel noktasını oluşturduğunu söyleyebiliriz. Yukarıda bahsettiğimiz göğün direği olan demir ağacın ise Kutup Yıldızı olduğu düşüncesindeyiz.

Bugün Türk dünyasında; zamanı öğrenmek, yönleri ve yolları bulmak için yıldızlardan yararlanmaktadır. Tarımla ilgili işlerde de yıldızların durumuna bakılarak, yıldızlı gecelerden sonra gelen günlerde ekim ve dikim yapılmaktadır. Dünyadaki insan sayısı kadar yıldız bulunduğu inanılmaktadır.

Türk dünyası, Anadolu ve Adana'da oluşan yıldızlar ile ilgili inançlarda eski Türk inanışlarının izlerini görebiliriz. Örneğin, her insanın bir yıldızının oluşu, yıldız kayınca da o yıldızın sahibinin öleceği inancı, yıldız kayarken tutulan dileğin kabul olacağı inancı.

Yıldız kayarken yıldızın kaydığını gören kişi ne dilek dilerse kabul olacağına inanılması, dünyada her insanın bir yıldızı olduğuna, bir yıldız kaydığında yıldızın sahibinin öldüğüne inanılması, yıldızları saymanın uğursuzluk getireceğine inanılması, Kuyruklu yıldızın kuyruğu o sene arkada olursa bolluk, önde olursa kıtlık olacağına inanılması taklit büyüleri olarak adlandırılabilir.

7.1.3. Gök Olaylarıyla İlgili Halk İnanışları

Türk Dünyası

Şamanist düşünceye göre, gerek yerde, gerek de gökte meydana gelen çeşitli tabiat olaylarının nedeni birtakım ruhlar ve Tanrılardır. Uygurlar gök gürlediği zaman haykırmalarla birlikte göğe ok atarlarmış. Bu şekilde rahatsız oldukları gök gürlemesini, şimşek çakmasını engellemeye çalışacaklarını sanırlarmış (Şener, 2001, s. 53).

Yakutlar, yıldırım düşmesinden kaçınmak için; madeni şeylerle gürültü yapıp, gök gürültüsünü uzaklaştıracaklarını sanırlarmış. Tunguzlar, gök gürlemesinin gökteki büyük bir kuşun kanat çırpmasından meydana geldiğine inanırlarmış. Göğe çıkan Şaman'ı bu çeşitli tehlikelerden bu kuşun koruduğu varsayılmış. Kalmuklarda yıldırım çarpmasından ölenlere özel bir tören yapılmış. Bulgatlarda yıldırım düşen ev ya terk edilir veya orayı kötü ruhlardan temizlemek için Şaman öncülüğünde özel bir tören yapılmış. Türkler ve Moğollar gök gürültüsü yapan varlığa kurban sunarlarmış. Yakutlar; rüzgârların dağlarda uyuduklarını ve herhangi bir nedenle uyandıklarını varsayarlar. Kasırganın da, yaşadığına inandıkları bir ruhtan çıktığını düşündükleri için ona "kasırğa ruhu" adını verirler (Şener, 2001, s. 53, 54).

Doğa kültünün başında rüzgâr estiren Yel Baba gelmektedir. Yel Anası veya Yel Baba adıyla bilinen bu mitolojik varlık ilkin kaosu ve başlangıcı sembolize etmektedir. Yel Baba'nın fonksiyonuna yalnız yel estirmek değil, havayı karıştırmak, kasırga yaratmak da dâhildir. Yel Anası, metinlerden anlaşıldığına göre yerle göğün arasında mevcut olan bir güçtür. Çuvaşlar ona Sil-tu-ra, Türkmenler, Kazaklar, Özbekler, Haydar Baba veya Mir Haydar yahut da Pir Haydar derler. Kazaklarda ayrıca Jalangaş Ata mitolojik varlığı da rüzgârla, yelle bağlantılıdır. Azerbaycan Türkleri de harmanı savurmak için “Heyder es de gel”, derler ki, buradan da Heyder'in yel iyesinin adı olduğu anlaşılır. Ancak ana başlangıçtan ata başlangıca geçişte Yel iyesinin adının Haydar/Heyder olması sonraki dönem gelişmelerinin bir sonucudur (Bayat, 2007b, s. 165).

Yıldırımın Tanrı'nın gazabı sonucunda oluştuğu düşünülmektedir. Yıldırım bu inanış sebebiyle oldukça korkulan bir ögedir. Örneğin; Uriangitler yıldırım çarpmış bir hayvanı bile yememektedirler.

Uygurların, gök gürültüsünü canlı bir varlık olarak düşündüğü ve göğe doğru ok attığı görülmektedir. Altay toplumlarında ve Sibirya'da da gök gürültüsü hayvan biçimli bir varlık ve hatta ejderha olarak düşünülmektedir (Roux, 2011, s. 126).

Gök Kuşağı: Halk arasında “Ebem Kuşağı” diye adlandırılan bu mit gökyüzü ile yeryüzü arasında bulunur ve tanrıların yolu olarak bilinir. Fırtına ve yağmurdan sonra ortaya çıkar. Ebemkuşağının çıkması ile halkta büyük bir sevinç başlar. Herkes ebemkuşağının altından geçmeye çalışır (Rayman, 2003, s. 91).

Ay yakışıklı bir erkek, güneş de güzel bir kız ve ayın sevgilisidir. Yağmurlu havalarda görülen gökkuşağı güneşin etekleridir. Eleğimsağma, güneşin ayla karşı karşıya geldiklerine ve güneşin gelin olduğuna işaretir (Tan, 2007, s. 259).

Şamanizm'de tanrılar, ebemkuşağından Bay Ülgen'e gitmek için yararlanırlar. Ebemkuşağı yeryüzü ile gökyüzü arasında bir tür köprüdür (Rayman, 2003, s. 91).

Eleğimsağma, Osmanlıca “alâim-i sema” isim takımından bozmadır. Yurdumuzun çeşitli yörelerinde eleğimsağmaya; gökkuşağı, ebekuşağı ebemkuşağı, dede kuşağı, ebem seccadesi, ebemkeçik, alkım, Fatma Anamızın kuşağı, allım yeşillim, ebe zezem de denmektedir. Kimi yerlerde, daha doğal bir deyişle yağmur kuşağı adı da kullanılmaktadır (Tan, 2007, s. 259).

1713 tarihli “Mecmua-i Eş'âr” adlı bir yazmada Paşaeli (Trakya) bölgesinde gökkuşağına ilişkin inançlara rastlanmıştır. Bu yazmaya göre, gökkuşağı kış aylarında göğe kaçır, yaz aylarında yere inermiş. Ayrıca bu yazmada şu inançlar vardır:

- a) Gökkuşağının yeşili alta gelirse yaz günleri güzel olur.
- b) Sarı renk alta gelirse hastalık çok olur, fakat sonunda sağlık vardır.
- c) Kızıl renk alta gelirse savaş olur.
- d) Mavi renk alta gelirse kış çok olur.
- e) Pembe renk alta gelirse salgın (veba) olur.
- f) Gri renk alta gelirse yıl yağmurlu olur, sular taşar, gemiler batar. (Gök kuşağının renkleri kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, mavi, lacivert ve mordur.)

Sabahları görünen gökkuşağı, güneş arkamızda olduğundan batıda görünür. Yani yağmur önümüzdedir. Akşamları görünen gökkuşağı ise doğuda olacağından yağmurun geçtiğini yahut bulutların arkasında kaldığını gösterir. Bu durumu anlatmak için:

“Sabahları göğün kuşağı,
Doldurur seli batağı.
Akşamları göğün kuşağı
Getirir güneşi yıldızları” denir (Tan, 2007, s. 259).

Anadolu

Anadolu’daki gelenekler, yıldırımın taş veya maden olarak maddeleştğini göstermektedir. Köroğlu’nun bu madenden doğaüstü bir kılıç yaptırdığından söz edilir (Roux, 2011, s. 127).

Anadolu’da, Ağrı ve Sivas’ta gök gürleyip şimşek çakınca, insanlar sırtını duvara sürter, ağızlarına demirden bir nesne alıp ısırırlar. Böylece sırtının pek, dişlerinin sağlam olacağını umarlar. İki uygulamada, bilerek veya bilmeyerek, temas ve benzerlik büyüsi yapılmaktadır (Eliade, 1999, s. 28).

Kastamonu’da gök gürleyince salavât getirilir. Bazıları elini açıp kelime-i şehâdet söyler. Gürleme esnasında pencere önünde durulmaz, al elbiseler giyilmez. Kışın kar yağarken gök gürlerse o kışın şiddetli geçeceğine hükmedilir. Baharda ilk gök gürlemesini duyunca köylüler bereket ve bolluk için ambar ve harman tepeler, ceplerine vururlar. Gökkuşağı çıkınca yağmur diner. Gökkuşağının altından bütünüyle geçebilen cinsiyet değişikliğine uğrar. Şimşek çakınca Allah’a sığınılıp salavât-ı şerife getirilir. Ulu ağaçların diplerine gidilmez. Kuyruklu yıldızın zuhurunu hem bolluğa hem de kıtlığa yoranlar vardır. Gökkuşağı da böylece iki ihtimalle yorumlanır (Abdulkadiroğlu, 1997, s. 177).

Yedi renkli gök kuşağının altından geçenlerin dileklerinin yerine geleceğine inanılır. Yedi rengin gökyüzünün yedi katını sembolize ettiği söylenir. Aslında daha çok renge sahip olan ebemkuşağı insanın gözüne yedi rengiyle görünür (Rayman, 2003, s. 91).

Eleğimsağmaya ilişkin iki yaygın inanç vardır ki, Anadolu'nun neresine giderseniz gidiniz rastlayabilirsiniz:

1- Eleğimsağmanın altından geçebilenler cinsiyet değiştirir.

2- Eleğimsağma görüldüğü zaman yağmur kesilir.

Bu iki yaygın inancın dışındaki inançlar ise şunlardır:

Altından geçen hastalar iyileşir.

Altından geçen kızlar çabuk koca bulur.

Gökkuşağı kutsaldır. Gökkuşağını kim önce görürse; “Yeşili penim, yeşili penim” diye bağırarak gökkuşağının yeşil rengine sahiplenir. Çünkü gökkuşağının yeşil rengi cenneti, kırmızısı cehennemi temsil eder. Gökkuşağının yeşil rengi çoksa o yıl buğday, kırmızı çoksa mısır çok olacak demektir.

Eleğimsağma bahçe, tarla, mezarlık ve ev üzerine doğarsa bereket olacağına inanılır.

Dede kuşağı (ebemkuşağı), doğuda olursa çok yağmur yağar.

Yüksek yaylalardan bakınca gökkuşağının bir ucunun yüce bir dağın ötesinde, bir ucunun ırmak ya da deniz üstünde olduğu görülür. Bu durumu görenler: “Gök ırmaktan su çekiyor, denizden su alıyor, ilerde gene yağmur yağacak.” derler (Tan, 2007, s. 259).

Bazı yörelerde ebemkuşağını görenler dua okur. Ebemkuşağının çıkması Tanrı'nın öfkesinin yatıştığının işaretidir. Tanrı'nın tahtı gök kuşağı ile çevrelenmiştir (Rayman, 2003, s. 91).

Ebemkuşağı bir görünmeye görsün, bir sevinç bir çalkantı başlar yaylalara çıkanlar arasında. Hava açacak, ortalık gün güneş olacak derler, öyle inanırlar. Yağmurlu bir günün ardından ebemkuşağı görünün bir uğur var bu işte, denir. Erkekliğe özenen, imrenen, erkek olmak isteyen kızlar ebem kuşağının altından geçmek için can atar. Kimi de kaçar, ürker. Yaygın bir inanç vardır ebemkuşağı üstüne. Onun altından geçen bir kız erkek, erkek kız olurmuş. Böyle bir gizli gücü varmış (Eyüboğlu, 1998, s. 132).

Gök kuşağı gökyüzünde belirlediği zaman dileği olanlar eline bir kâse yoğurt alarak gök kuşağının altından geçmeye çalışır. Çay ve ırmak üzerlerinde gök kuşağından kopmuş ve gök kuşağına benzeyen renkli küçük şekiller görülür. Bu küçük ışık parçalarına nur denir. Bu ışık parçalarını görenler kimseye gördüğü ışığı söylemez. Böylece gördüğü ışık kendisinin olur. Eğer, görülen nur başkasına söylenirse o ışığın kaybolacağına inanılır (Rayman, 2003, s. 91).

Halkın, gökyüzünün durumuna bakarak tahminde bulunduğu bir durum da depremlerdir.

Uzun süre yağmur yağmadığı zaman deprem olacak diye korkulur. Hava sisli ve rüzgârsız ise “tam deprem havası” denilir. Dağlarda basık, sisli, bulanık, sıkıcı bir hava bulunuyorsa deprem olabileceği düşünülür. Anormal sıcaklık da deprem işareti kabul edilir (Çınar, 2006, s. 153).

Yıldırım çakması şimşegin şakıması da yağmurun yağma zamanının yaklaştığı göstergesidir. Uzun zaman yağmur yağmamıştır, gökyüzü kızgındır. Gökyüzü yere yağmur taneleri dökerek öfke ve şiddetinden kurtulacaktır. Yağmurun yıldırımın gürültüsünü duyan halk genellikle “Maşallah, bismillah veya lâ ilâhe illalâh” der. Bu sözlerle rahmetin hayırlı ve bereketli olacağına inanılır (Rayman, 2003, s. 91).

Adana

Gök gürlediğinde sırtını duvara sürtenin üzerine yıldırım düşmeyeceğine inanılır (K.38, K.39, K.65, K.66, K.68, K.72, K.83, K.95, K.117).

Şimşek çaktığında ağzına demir alıp ısırsan üzerine yıldırım düşmeyeceğine inanılır (K.12, K.55, K.61, K.62, K.63, K.64, K.126, K.127).

Gökkuşağı görüldüğü zaman yağmurun kesileceğine inanılır (K.12, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54, K.127, K.128).

Gökkuşağının altından geçen hastaların iyileşeceğine inanılır (K.33, K.37, K.41, K.45, K.51, K.62, K.68, K.89).

Gökkuşağının altından geçen kızların çabuk koca bulacağına inanılır (K.54, K.55, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61).

Gökkuşağı; mezarlık üzerinde doğarsa o yılın bereketli olacağına inanılır (K.1, K.19, K.20, K.21, K.22, K.23, K.24).

Gökkuşağının altından geçen kişinin cinsiyetinin değişeceğine inanılır (K.5, K.10, K.17, K.26, K.32, K.33, K.42, K.45, K.48, K.53, K.55, K.61).

Gökkuşağının yeşil renginin cennet rengi, kırmızı renginin ise cehennem rengini

temsil ettiğine inanılır (K.22, K.34, K.49, K.56, K.123, K.147, K.158).

Yağmurlu havada ortaya çıkan gökkuşağının bir ucunun denizde diğer ucunun dağların arkasında olduğuna inanılır (K.17, K.18, K.26, K.27, K.33, K.48, K.49, K.50, K.51, K.52).

7.1.3.1. Değerlendirme

Türk mitolojisinde, rüzgâr estiren Yel Anası veya Yel Baba'nın doğa kültünün en başında geldiğini çeşitli kaynaklar yazmaktadır. Bunlar her şeyden önce kargaşayı sembolize eder. Yel Baba'nın işi sadece rüzgâr estirmek değil, gökyüzünü karıştırarak kasırğa yaratmaktır. Yel Anası ise yer ile gökyüzü arasında yaşayan bir güçtür.

Şamanizm'de ruhlar ve tanrılar, yerde veya gökte oluşan birçok doğa olayının nedeni olarak görülür. Örneğin Türklerin gök gürültüsü yapan varlığa kurban sundukları, Uygurların gök gürlemesinden, şimşek çakmasından rahatsız oldukları zaman çığlıklar atarak göğe ok attıkları, Yakutların yıldırım düşmesini engellemek için; madeni eşyaları biri birine vurarak gürültü yaptıkları, Tunguzların gök gürültüsünün büyük bir kuşun kanat çırpmasından meydana geldiğine inandıkları, Kalmukların yıldırım çarpmasından ölenlere özel bir tören yaptıkları, Bulgatların yıldırım düşen evi ya terk ettikleri veya orayı kötü ruhlardan temizlemek için Şaman öncülüğünde özel bir tören yaptıkları, Yakutların rüzgârların dağlarda uyuduğuna ve kasırganın da, yaşadığına inandıkları bir ruhtan çıktığını düşündükleri için ona “kasırğa ruhu” adını verdikleri bilinmektedir.

Yıldırımdan korkulur; çünkü yıldırımın Tanrı'nın kızgınlığı sonucunda oluştuğuna inanılır. Uygurlar, gök gürültüsünün canlı olduğuna inandıkları için göğe ok attıkları bilinir. Türk dünyasında gök gürültüsünün korkunç bir hayvan veya ejderha olduğuna dahi inanılır.

Bugün Anadolu'da ve Adana'da gök gürleyince salâvat getirilmesi, ellerin açılıp kelime-i şehâdet getirilmesi, pencere önünde durulmaması, kırmızı kıyafetler giyilmemesi, baharda gök gürlemesi ilk kez duyulduğunda bolluk ve bereket için köylülerin ambar ve harman tepeleyerek, ceplerine vurmaları ile eski ve yeni Türk dünyasındaki inanışların benzerliği görülür. Ayrıca gök gürlediğinde sırtını duvara sürtenin veya şimşek çaktığında ağza demir alıp ısırmanın üzerine yıldırım düşmeyeceğine inanılması da gökyüzü ve demir kültürleriyle doğrudan ilgilidir.

Gök kuşağının mitolojide tanrıların yolu olarak bilinmesi, Şamanizm'de ise

Ebemkuşağının yeryüzüyle gökyüzü arasında bir tür köprü olduğuna inanılması ve Tanrıların ebemkuşağından Bay Ülgen'e gitmek için yararlanması ile Türk dünyası, Anadolu ve Adana halkının Fırtına ve yağmurdan sonra ortaya çıkan ebemkuşağının çıkmasıyla büyük bir sevinç yaşaması, ebemkuşağının altından geçmeye çalışması arasında bir ilgi olduğu açıktır.

Türk dünyası, Anadolu ve Adana'da yedi renkli gök kuşağının altından geçenlerin dileklerinin yerine geleceğine, evlilik çağı gelmiş kızların çabuk koca bulacaklarına, hastaların iyileşeceklerine, cinsiyetlerinin değişeceğine dair inanışların benzerliği de dikkat çekicidir.

Gökkuşağı mezarlık üzerinde doğarsa o yılın bereketli olacağına inanılması bolluk ve bereketle; gökkuşağının yeşil renginin cennet rengi, kırmızı renginin ise cehennem rengini temsil ettiğine inanılması tabiat ve ateş kültleriyle; gökkuşağı görüldüğü zaman yağmurun kesileceğine inanılması halk meteorolojisiyle; yağmurlu havada ortaya çıkan gökkuşağının bir ucunun denizde diğer ucunun dağların arkasında olduğuna inanılması dağ ve su kültleriyle ilgilidir.

7.1.4. Meteoroloji İlgili Halk İnanışları

İngiltere'de 1854 yılında ilk meteoroloji istasyonunun kurulmasından bu yana, bütün gelişmelere rağmen tahmin yüzdesi % 80'i geçmemiş (ortalama yüzde), bir haftayı aşan güvenilir tahminler yapılamamıştır. Oysa bir tarım ve hayvancılık ülkesi olan yurdumuzda, asırlardan beri geleneksel yöntemlerle atmosfer olayları tahmin edilmektedir. Özellikle, balıkçılarımız ve göçebe Yörükler hava tahmininde çok uzadırlar. Öyle ki, bütün bir yılı kapayan tahminler yapacak kadar ileri gitmişlerdir. Geleneksel yöntemlerle yapılan tahminlerde, zaman zaman % 80'i aşan sonuçlara ulaşılmaktadır. Yörükler, on-on beş saat önceden % 95 isabetle hava olaylarını haber verirler (Tan, 2007, s. 221).

Türk Dünyası

Şamanist düşünceye göre, gerek yerde, gerek de gökte meydana gelen çeşitli tabiat olaylarının nedeni birtakım ruhlar ve Tanrılardır. Yıldırım çakması şimşegin şakıması da yağmurun yağma zamanının yaklaştığı göstergesidir (Rayman, 2003, s. 91).

Anadolu

Yıldırım veya Şimşek Çakması: Gökyüzünün durumu havaların nasıl olacağı yolunda bize bilgi verir. Özellikle yaşlı kimseler geceleri gökyüzü ve yıldızlara bakarak yarının nasıl olacağı hakkında görüş belirtirler. Eğer gökyüzü açık ve yıldızlı ise ertesi günü hava sıcak ve güneşli olacak demektir. Bulutlu ise ya da bulutlar hareket halinde ise yağmurun yağacağına müjdecisidir. Bulut haberci olarak kabul edilir. Yıldırım çakması şimşegin şakıması da yağmurun yağma zamanının yaklaştığı göstergesidir. Uzun zaman yağmur yağmamıştır, gökyüzü kızgındır. Gökyüzü yere yağmur taneleri dökerek öfke ve şiddetinden kurtulacaktır. Yağmurun yıldırımın gürültüsünü duyan halk genellikle “Maşallah, bismillah veya lâ ilâhe illalâh” der. Bu sözlerle rahmetin hayırlı ve bereketli olacağına inanılır (Rayman, 2003, s. 91).

Anadolu’daki gelenekler, yıldırımın taş veya maden olarak maddeleştğini göstermektedir. Köroğlu’nun bu madenden doğaüstü bir kılıç yaptırdığından söz edilir (Roux, 2011, s. 127).

Muğla’da kaynak kişilerden aldığımız bilgilere göre yörede en iyi hava tahminini Yörükler, çobanlar ve çiftçiler yapar. Yörükler geçmişte konargöçer yaşadıkları için bu yetenekleri geliştirmiştir. Çobanlar ise her zaman doğa ile baş başa oldukları için deneyim kazanmışlardır. Bunun yanında yaşlılar, tecrübeli insanlar; görerek, yaşayarak hava tahmininde bulunurlar. Ağaçlara, hayvanlara, bitkilere, güneşe, aya, bulutlara bakarak, insanların organlarındaki ağırlara göre hava tahmini yaparlar. Yağmurun ne zaman yağacağını, rüzgârın nereden eseceğini, ertesi gün veya uzun bir zaman diliminde havanın nasıl olacağını tahmin etme kabiliyetine sahiptirler. Gök cisimlerine bakılarak yapılan hava tahmininde; bulutların hareketi ve durumu, gelişi ve gidişi, yıldızların görünümü, parlaklığı, azlık ve çokluğu; ayın şekli ve güneşin hareketlerine bakılarak hava tahmininde, geleceğe ait çeşitli yorumlarda bulunulur (Çınar, 2006, s. 153).

Malatya’da koyunların kafalarını bir araya getirip bir birlerine girdikleri zaman havanın yağacağına inanılır.

Kediler ocağın küllüğüne doğru girerlerse kışın sert geçeceğine inanılır.

Kuşların yerden uçmaları kışın erken geleceği anlamında yorumlanır.

At, eşek, katır gibi tek tırnaklı hayvanlar ayaklarını yere sık sık vururlarsa kışın erken geleceğine inanılır.

Akşam yıldızın tam doğudan görünmesi kışın çok sert olacağının işareti sayılır.

Zemheri karısının var olduğuna inanılır. Bu inanışla zemherinin ilk gününde

sabaha kadar uyumayan kadınlar bulunmaktadır. Zemheri karısı zemherinin ilk girdiği gün kadınlara bacadan yabancı gelmeyen (anne, kaynana, komşu vb.) bir sesle bağırır. Bu sese cevap veren kadının yakında öleceğine inanılır.

Her yıl Mart ayının ilk günü sabah ezanında sokak kapısı açılır ve “Mart içeri, dert dışarı” denilirse hastalık ve sıkıntıların kapıdan çıkıp gideceğine inanılır.

İlk kar salı günü yağarsa o yıl kışın sert geçeceğine inanılır.

Sonbaharda güneş doğarken önü birkaç defa harmanlı görünürse kışın çok olacağına inanılır (Yardımcı, 1993, s. 284).

Adana

Dua ile yağmur yağdırılacağına inanılır (K.36, K.37, K.38, K.39, K.65, K.66, K.68, K.72, K.75, K.83, K.95, K.106, K.110, K.117, K.166).

Uzun müddet yağmur yağmazsa şehit kemiği ıslanır. Böyle yapılırsa Tanrı'nın merhamet edip yağış yollayacağına inanılır (K.68, K.70, K.75, K.89, K.90, K.99, K.104, K.135, K.145, K.146, K.150, K.156).

Toprağın buharlaşmasının yakında yağmur yağacağına göstergesi olduğuna inanılır (K.112, K.115, K.118, K.120, K.123, K.135, K.140, K.142, K.143, K.144, K.145, K.146).

Küçük çocuklar devamlı tükürürse yağmur yağacağına inanılır (K.44, K.45, K.50, K.51, K.54, K.57, K.59, K.60, K.62, K.63, K.68, K.70).

Yılan yakılınca yağmurun yağacağına inanılır (K.77, K.78, K.80, K.82, K.84, K.89, K.90, K.94, K.96, K.108, K.109, K.126, K.128, K.129).

Akşam güneşinin geri bakmasının havanın iyi olacağının göstergesi olduğuna inanılır (K.46, K.47, K.58, K.59, K.65, K.66, K.76, K.77, K.88, K.99, K.116, K.117, K.118, K.156).

Çocuklar taş oyunu oynarsa yağmur yağmayacağına inanılır. Bu nedenle çocuklara taş oyunu oynatılmaz (K.9, K.10, K.24, K.30, K.32, K.33, K.39).

Geceleyin gökte kızılık, havanın güzel sabahleyinki kızılık ise kötü olacağına delâlet ettiğine inanılır (K.49, K.50, K.51, K.54, K.55, K.56, K.59, K.60, K.62, K.64, K.68, K.79, K.88, K.90).

Karıncalar yuvalarından kaçarsa çok yağmur yağacağına inanılır (K.10, K.14, K.16, K.17, K.23, K.27, K.30, K.34, K.38, K.40, K.56, K.61).

Kurbağalar çok bağırıp seslerini yükseltirlerse yağmur yağacağının işareti olduğuna inanılır (K.39).

Mübarek günlerde ve yağmurun yağdığı zamanlarda duaların kabul olacağına inanılır (K.1, K.10, K.26, K.38, K.57, K.65, K.97, K.116, K.128, K.144, K.153, K.158, K.175).

Ayın berrak görüldüğü, geceler ayaz olur. Ayın etrafındaki hâle, yağmur veya kar yağacağına delâlet ettiğine inanılır (K.124, K.125, K.126, K.128, K.129, K.130, K.132, K.135, K.156, K.158, K.160, K.162).

Kapalı ve yağmurlu bir günde güneş batarken etrafındaki bulutlar dağılır, aydınlık ve kızılık olursa, ertesi gün havanın güzel olacağına inanılır (K.28, K.35, K.36, K.37, K.88, K.89, K.90, K.103, K.104, K.105, K.155).

Ağaçların meyvelerinin çok olduğu zaman kış mevsiminin uzun geçeceğine inanılır (K.48, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61).

Ağaçların yaprakları geç dökülürse, kışın geç geleceğine inanılır (K.32, K.108, K.146, K.150, K.156, K.157, K.158, K.159, K.160, K.161, K.162).

Kavak ağcı yaprağını yukardan dökmeye başlarsa kışın uzun olacağına inanılır (K.43, K.44, K.45, K.56, K.58, K.59, K.60, K.63, K.65, K.66, K.67, K.68, K.69, K.70, K.72).

Eriğin çok olduğu yıl kışın uzun süreceğine inanılır (K.122, K.124, K.126, K.127, K.132, K.133, K.136, K.137, K.139, K.140, K.144).

Romatizma ağrılarının ortaya çıktığı durumlarda yağmur yağacağına inanılır (K.47, K.48, K.49, K.50, K.60, K.69, K.78, K.88, K.126, K.130, K.156).

Sonbaharda kuşlar sürü halinde denize doğru giderlerse o yıl kış ağır olacağına; denizden karaya giderlerse o yıl kışın hafif olacağına inanılır (K.10, K.12, K.14, K.15, K.16, K.23, K.46, K.53, K.54, K.55, K.58, K.61).

Nisan yağmurunun şifalı olduğuna inanılır (K.45, K.46, K.56, K.57, K.59, K.60, K.63, K.75, K.79, K.80, K.82).

Yağmur yağdıktan sonra güneş batarken hava güneş doğarcasına aydınlanırsa bu durumun bir sonraki günün yağışlı olacağının işareti olduğuna inanılır (K.70, K.76, K.80, K.83, K.88, K.90, K.97, K.126, K.137).

Yıldızlar gökte kimi geceler sık kimi geceler seyrek. Eğer yıldızlar her gece seyrekse ya da normal sıklıkta ise havaların iyi gideceğine, eğer bir gece çok sık yıldız varsa havanın bozacağına, bozuk bir havada bir gece gökte seyrek yıldızlara rastlanmışsa havanın açacağına inanılır (K.2, K.5, K.8, K.12, K.17, K.19, K.20, K.63, K.72, K.86, K.91, K.101, K.116, K.128, K.136).

Rüyada balık görmenin yağmurun yağacağına işaret olduğu inandır (K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44, K.126).

Horoz çok öterse yağmur yağacağına inandır (K.54, K.104, K.105, K.106, K.107, K.108, K.109, K.110, K.126). Atın başını kesip kuyuya atarsan yağmur yağacağına inandır (K.36).

Yağmur yağmadığı zaman hacılarla hocalarla duaya çıkılırsa yağmur yağacağına inandır (K.58, K.59, K.62, K.63, K.67, K.68, K.69, K.70, K.73, K.75, K.79, K.84, K.87).

Ayın doğuş şekline göre eskiden bazı insanlar ayın şeklinden havanın nasıl olacağını bilirlermiş (kurak, yağışlı). Mesela ayın arkası yere karşı olursa havanın ayazlı olacağına inandır (K.12, K.19, K.21, K.23, K.26, K.28, K.103, K.114, K.116, K.167, K.174).

Romatizması olan kişiler, ağrıların şiddetlenmesiyle havanın yağışlı olacağını anlarlar. Bu sadece o hastalıkta olan kişilerin bildiği şey değildir. Baş ağrıdığı zaman yağmur yağacağını anlayanlar da olur (K.44, K.45, K.50, K.51, K.52, K.91, K.92, K.93, K.100, K.108, K.109).

Hayvanların kuyruğu aşağı inerse yağmur yağacağına inandır (K.15, K.19, K.28, K.30, K.34, K.36, K.38, K.40, K.41, K.46, K.48, K.50).

Karıncaların hareketleri hızlanırsa yağmur yağacağına inandır (K.66, K.68, K.70, K.72, K.77, K.78, K.79, K.80, K.83, K.85, K.96, K.109).

Turuncun çiçeği fazla olursa kışın uzun süreceğine inandır (K.62, K.121, K.126, K.130, K.131, K.132, K.137, K.138, K.139, K.140, K.142).

Geceleyn yıldız çok olursa ertesi gün havanın “açık”, bulutlu olursa “kapalı” olacağına inandır (K.101, K.133, K.141, K.142, K.143, K.151, K.152, K.153).

Arılar çok olursa, kışın hafif geçeceğine inandır Meteoroloji (K.98, K.67, K.73, K.95, K.99, K.129, K.130, K.144, K.145, K.146).

Koçu sürüye sürünce, siyah koyun koça önce gelirse kış olmaz. Beyaz koyun gelirse kışın sert olacağına inandır (K.114, K.117, K.118, K.119, K.150, K.151, K.152, K.153, K.154).

Beş taş oynamanın kuraklığa işaret olduğu inandır (K.16, K.17, K.24, K.28, K.28, K.30, K.31, K.35).

Ağaç yaprakları aşağı doğru sarkarsa yağmur yağacağına inandır (K.19, K.20, K.21, K.95, K.96, K.97, K.106, K.107, K.108, K.109, K.110, K.134).

7.1.4.1. Değerlendirme

Türkler meteorolojik olayları yüzlerce yıldan beri geleneksel yöntemlerle tahmin edebilmektedir. Anadolu'da ve Adana'da özellikle, balıkçılar ve göçebe Yörükler hava tahmininde çok ustadırlar. Şimşek, yağış durumu ile bilgi veren en önemli emaredir. Geceleri, gökyüzünün açık ve yıldızlı olmasının ertesi günün sıcak ve açık olacağının, bulutlu olmasının veya bulutların hızla hareket etmesinin ise yağmurun yağacağının göstergesi olduğuna inanılır.

Ayrıca, yaşlı insanların hava tahmini yaptığına da rastlanır. Bunlar, havanın durumunu ağaçlara, hayvanlara, bitkilere, güneşe, aya, bulutlara bakarak tahmin ederler. Bazı insanların çeşitli organlarındaki ağrılara göre hava tahmini yaptıkları da olur. İnsanların organlarındaki ağrılara göre yapılan hava tahmini genellikle romatizması olan kişilerin ağrılarının şiddetlenmesiyle anlaşılır.

Hayvanların hareketlerine bakılarak yapılan hava tahmini; keçilerin kuyruğunun durumu, Karıncaların hareketi, kuşların, kedi ve köpeklerin, arıların, öküzlerin, sürüngen hayvanların, köstebeklerin davranışları ile yapılır.

Bitkilere bakılarak yapılan hava tahmini; meşelerdeki pelit miktarına, kavak (çınar) ağaçlarının sonbaharda yapraklarını tepeden başlayarak dökmelerine, çeşitli meyvelerin yıllık ürün miktarına, ağaçların çiçek açma durumlarına, bazı ağaçların yapraklarının yön değiştirmesine, otların sararma durumuna göre yapılır.

Gökcisimleri ve rüzgârın hareketine bakılarak yapılan hava tahmini ise bulutların hareket biçimlerine, ay ve yıldızların görünümüne, rüzgârın yönüne bakılarak yapılır.

Adana'da toprağın buharlaşmasının yakında yağmur yağacağının, akşam güneşinin geri bakmasının havanın iyi olacağının, yağmur yağdıktan sonra güneş batarken hava güneş doğarcasına aydınlanırsa bu durumun bir sonraki günün yağışlı olacağının, rüyada balık görmenin yağmurun yağacağının, ayın berrak görünmesinin havanın ayaz olacağının, ayın etrafındaki hâlenin yağmur veya karın, yıldızların her gece seyrek ya da normal sıklıkta olmasının havaların iyi gideceğinin, eğer bir gece çok sık yıldız varsa havanın bozacağının, bozuk bir havada bir gece gökte seyrek yıldızlara rastlanmışsa havanın açacağının göstergesi olduğuna inanılır. Ayrıca, çocuklar taş oyunu oynarsa da o yıl çok yağmur yağmayacağına inanılır.

7.2. Yeryüzüyle İlgili Halk İnanışları

Eski Türkler, tabiatta mevcut hemen her varlıkta mahiyeti kavranamayan gizli birtakım güçler bulunduğunu düşünüyorlar. Buna bağlı olarak dağ, tepe, taş, kaya, ağaç, su, mağara gibi nesneleri canlı birer varlık kabul ediyorlardı. Yer-su (yer-sub) diye adlandırdıkları bu tabiat ruhlarına tarihi belge olarak Göktürk kitabelerinde rastlıyoruz (Köksal, 1992, s. 188).

7.2.1. Suyla İlgili Halk İnanışları

Türk Dünyası

Su, Türk geleneklerinin kökenini tutan en büyük temeldir. Her şey ona dayanır. Bunun için Göktürkler, yer-su yani yer ve sular anlayışı ve inancına büyük bir değer vermişlerdir. Onu kutlulaştırmışlar ve ona kişilik vermişlerdir. Yer-su anlayışı tam bir vatan anlayışıdır. Eski Türklerde evler ve yurt su bulunan yerlere kurulurdu. Bunun için de bu sulara saygı duyulur. Onlar baba evinin sularıdır. Bu çok eski Türk inanışları, Anadolu'da çeşitli deyiş ve tutumlarıyla görülür. Kuzey Türklerinde ise koca evine gelen geline kocanın evine ait sular ve kaynaklar gösterilirdi. Koca kütüğüne geçmiş gelin, sulara çeşitli saçılar yaparak saygıda bulunurdu (Göçer, 2014, s. 330).

Orhon yazıtlarına göre, Tamir Nehri (Tamig), daha doğrusu nehrin yukarı kemsisi ya da kaynağı T'u-küeler için kutsal bir yerdir. Daha başka kutsal nehirler de vardır, örneğin Tes Nehri "On Nehir" . Bazı belirtiler Eski Türklerde akarsuların kutsal olduğunu düşünmemizi sağlıyor. Sub (su) genelde kutsal kabul edilmektedir (Roux, 2011, s. 101).

Türkler arasında yersular manevi kuvvet olarak tasavvur edildikleri halde, kendilerine tapmak söz konusu olmamıştır. Bunun sebebi; dağ, tepe, ağaç, taş, kaya, su vs.nin maddi varlık olarak doğrudan doğruya takdis ve tapınma konusu olmamasıdır. Ziya Gökalp Eski Türklerde suyun tekin olmadığı ve koruk olduğunu; bu sebeple kaplar ve elbiselerin su ile yıkanmadığını ileri sürer (Köksal, 1992, s. 188).

İbn Fadlan'ın verdiği bilgilere göre Oğuzlar büyük abdeste çıkmadan ve işmeden temizlenmezler; asla yıkanmazlar. O bilindik, suyu kirletme endişesine, çok sonraları Anadolu'daki göçer gruplarında da örneğin Tahtacılar da rastlanmaktadır. Görünen o ki bu eski bir Türk geleneğidir (Roux, 2011, s. 116).

Anadolu

“Yer-su” kültüne bağlı inançlar, Orta Asya Türklerinde olduğu gibi Anadolu Türklerinde de bütün canlılığı ile yaşamaktadır. Bu kült, Karahanlıların İslâmiyet’i kabulünden sonra kimlik değiştirerek İslâmî bir kisve altında varlığını sürdürmektedir. “Yer-su” tanrılarının yerini dağ başlarındaki, geçit yerlerindeki, su gözelerindeki, ulu ağaç diplerindeki mezarlar ve adak yerleri almıştır (Özen, 1992, s. 204)

Bugün Anadolu’da eski inançlardan artakalmış, su ile ilgili bazı âdet ve uygulamalar mevcuttur. Büyük abdestten sonra su yerine taşla taharet etmek, uzun süre yıkanmamak gibi... Bu kısa açıklamalardan da anlaşıldığı üzere suyun kutsal tanınması, evrensel bir inançtır. Bu kutsiyet inancı onu tabulaştırmıştır. Tabulara gelişi güzel yaklaşmadığı gibi ondan istenildiği gibi de yararlanılamamıştır. O halde, suyu temizlik aracı olarak kullanmama âdet ve inancının, onun saflığın bir sembolü ve Tanrı’nın bir imgesi olduğundan kaynaklandığı gerçeğine vardırıyor bizi (Köksal, 1992, s. 188).

Su kültü, suyun kutsal sayılması, evrensel boyutta bir inançtır. Anadolu’muzda heterodoks zümreler, asırlar öncesi âdet ve inançlarıyla; Müslüman kitle, İslâmî şartlara uygun olarak bu inançlarını yaşamaktadır. Bunun yanı sıra toplumumuzun her kesimine girmiş birtakım inanışlar mevcuttur. Yolculuğa çıkanın arkasından su dökme, su falına bakma, sancılanan kimsenin sancısının gitmesi için bir bardak suya okuyup içirme, Hıdırellez’de niyet yazılı kâğıtları suya atma, büyü yapılmış kabul edilen kişileri büyüünün bozulması için bir nehir veya denizden geçirme, çocuk isteyen kadına gürbüz çocuklar doğurmuş kadının avucundan su içirme gibi (Köksal, 1992, s. 188).

İç Anadolu’da gelin, eline aldığı ibriği ocak başına, kapıya, oda kapısına kadar dökerek götürür (Santur, 1998, s. 174).

Samsun’da gelin, güvey evine geldikten sonra kapıda su dökülür. Evliliğin sular gibi uzun ömürlü olması temenni edilir. Gelin, güvey evine getirilirken bir dereden geçmek icap ederse, gelebilecek uğursuzluğu önlemek için suya bozuk para atılır (Şişman, 2002, s. 456).

Adana

Adana’da gelinin önü sıra su dökülür. Gelin, su döküldükten sonra yeni evinin eşliğinden içeri girer. İnanca göre ekmek bereketi, su ise aydınlığı temsil eder (Kalafat, 1996, s. 164).

Yine muskayı suya atarlar ki, gelin kaynanasına su gibi itaat etsin diye. Gelinin arkasına su atılır ki aydınlık (iyilik) olacağına inanılır (K.33, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.147).

Gelinin önüne su dolu ibrik veya testi konur. İbriği veya testiye ayağıyla iterek kırarsa üzerindeki büyüünün bozulacağına inanılır (K.11, K.12, K.13, K.14, K.22, K. 48, K.55, K.56, K.72, K. 88, K.91, K.103).

Gelin su üzerinden ya da köprüden geçirilirse kötülüklerin suyun ya da köprüünün gerisinde kalacağına inanılır (K.37, K.38, K.44).

Evden yolcu çıkınca arkasından su dökülürse yolda başına kaza gelmeyeceğine inanılır (K.24, K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44).

Yere sıcak su dökülmez, cinler ve perilerin haşlanacağına inanılır (K.50, K.52, K.57, K.59, K.67, K.68, K.69, K.70, K.71, K.72, K.73).

Deniz suyu ile yüz yıkanınca veya büyüülü kimsenin üzerinden 40 dalga geçince büyüünün bozulacağına inanılır (K.32, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44, K.45).

Denize taş atmanın günah, çıkarmanın sevap olduğuna inanılır (K.30, K.31, K.32, K.34, K.45, K.49, K.50, K.112, K.115).

Ocağın içinde yanan odunu su ile söndürmek kötüdür, böyle bir işi âdet edinen kadının evinin yıkılıp ailesinin perişan olacağına inanılır (K.26, K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44).

Gurbete gidenin peşine su dökersen tez döneceğine; taş atarsan orada kalacağına inanılır (K.138, K.139, K.140, K.141, K.142, K.143, K.144).

Gurbete çıkanın ardı sıra bir tas su serpilirse giden kimsenin bir an evvel döneceğine inanılır (K.151, K.152, K.153, K.154, K.155, K.156, K.157).

Kızgın ateş üzerine su dökmenin fakirlik getireceğine inanılır (K.80, K.81, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90).

Su içilirken kibleye dönülüp dizüstü çökülür, sol el baş üstüne götürülüp su sağ elle üç yudumda içilir, bunun dini inanış gereği olduğuna inanılır (K.35, K.73, K.74, K.75, K.76, K.77, K.78, K.79, K.101).

Bulaşık suyu, kaynar su ve çamaşır suyunun yere besmelesiz dökülmesinin iyi olmadığına inanılır (K.36, K.37, K.38, K.39).

Suyun boş yere kaynatılması uğursuzluk sayılır. Aynı zamanda kazanda boş yere su kaynarsa o evden ölü çıkacağına inanılır (K.1, K.10, K.13, K.26, K.32, K.36, K.48, K.55).

Yemek yerken, bardağa su koyarken su taşarsa eve misafir geleceğine inanılır (K.37, K.120, K.142, K.155, K.167, K.178, K.183, K.192, K.193).

Yarım bardak suyun üstüne su ilave edilerek içilmesinin kötü kader getireceğine inanılır (K.37).

Kurşun dökülen su içilirse nazarın daha çabuk gideceğine inanılır (K.35, K.38, K.73, K.74, K.75, K.76).

Su közün üstüne besmelesiz dökülürse günah olacağına inanılır (K.38, K.142, K.155, K.167, K.178, K.183, K.192).

Rüyada berrak su görmenin iyilik ve sevap anlamına geldiğine inanılır (K.28).

Rüyada çamurlu, bulanık su görmenin kötüye işaret olduğuna inanılır (K.20).

Kurttepe Köyünde bulunan kuyunun acı suyundan içenin şifa bulacağına inanılır (K.13, K.27, K.32, K.38, K.48, K.75, K.83, K.112).

Kaplıcada yerin altından gelen suyun sıcaklığı Allah'ın cehennem ateşinden bir kıvılcımın suya düşmesinden kaynaklandığına inanılır (K.2, K.15, K.16, K.17, K.26, K.32, K.36, K.48).

Şifalı sulara şifayı Allah'ın verdiğiğine inanılır (K.3, K.7, K.12, K.17, K.99, K.100, K.101, K.102).

Kaplıcaya, hamama, banyoya çıplak girilmez, kaplıcada cinsi münasebette bulunulmaz. Erkekler göbekleri altından diz kapaklarına kadar, bayanlar omuz altlarından diz kapaklarına kadar örtünürler. Bu yapılmazsa şeytanlar, cinler musallat olurlar. Hamam veya ılıcalarda evli de olursa cinsi münasebette bulunulmaz. Allah bedeni ve ruh yaratırken en son bedene ruhu üflermiş. Hamam ve ılıcalarda böyle şey olursa cinler aracılığıyla şeytanın da üfleyeceğine inanılır (K.2, K.5, K.8, K.12, K.17, K.19, K.20, K.63, K.72, K.86, K.91, K.101, K.116,128, K.136).

Şifalı sulara abdest almadan girmenin günah olduğuna inanılır (K.16, K.22, K.35, K.45, K.51, K.55, K.62, K.71, K.75).

Regl olan bir kadının kaplıcanın suyuna girerse kaplıca suyunun onu dışarı atacağına inanılır (K.8, K.12, K.17, K.19, K.20, K.63, K.72, K.86, K.91, K.101).

Regl iken girilen şifalı suların, içmelerin, kaplıcaların sularının soğuyacağı ve şifasının kaçacağına inanılır (K.109, K.110, K.111, K.112, K.164, K.175, K.179, K.186, K.191, K.193).

Cünüp iken girilen şifalı suların, içmelerin, kaplıcaların sularının soğuyacağı ve şifasının kaçacağına inanılır (K.20, K.36, K.45, K.66, K.75, K.82, K.96, K.121, K.134, K.135, K.138).

İnsanda bulunan yaraların, cilt bozukluklarının o suyla abdest alınıp namaz kılındığında geçeceğine inanılır (K.77, K.110, K.111, K.112, K.164, K.175, K.179).

Kaplıcaya girilirken para alınırsa kaplıcanın suyunun kuruyacağına inanılır (K.32, K.36, K.45, K.66, K.75, K.82, K.96, K.121, K.134).

Çiftehan kaplıcalarındaki suların kaynakları Torosların yüksek kısımlarında bulunduğu için bunda bir hikmet olduğuna inanılır. Yavuz Sultan Selim de böyle bir inanca sahip olduğu için bu yeri askerlerine kışla edinmiştir (K.12, K.17, K.19, K.20, K.63, K.88, K.92, K.162).

İyi insanların şifalı sulardan fayda göreceğine inanılır (K.140, K.141, K.155, K.156, K.157, K.165).

Kızıllardaki suyun mide rahatsızlığına iyi geldiğine inanılır (K.3, K.21, K.36, K.48, K.57, K.60, K.62, K.96).

Haruniye'deki kükürtlü suyun mayasır ve sızılara iyi geleceğine inanılır (K.96, K.114, K.122, K.169).

Karaisalı'nın Kösevakılı köyü yolunda İsmail'in suyu diye bir içme vardır. Bu suyun yara ve elde oluşan egzama gibi rahatsızlıkları iyileştirdiğine inanılır (K.101, K.119, K.122, K.134, K.139, K.140).

Kozan'ın Tılan Köyü'nde ocak vardır. Buradaki suyun şifalı olduğuna inanılır (K.3, K.6, K.9, K.12, K.15, K.18, K.21, K.24, K.58, K.62, K.87).

Aladağ Başpınar'daki çamurlu suyun şifalı olduğuna inanılır (K.136, K.137, K.138, K.139, K.140, K.141).

Karayusuf Köyü'nde çıkan şifalı su zeytinyağı ile karıştırılınca merhem olup şifa vereceğine inanılır (K.43, K.56, K.58, K.60, K.67, K.69, K.70, K.77, K.89, K.90).

Kaplıcalardan alınan bir miktar su zeytinyağı ile bir şişenin içine konup karıştırılır. Bu karışımın ağrıyan bölgelere sürüldüğünde iyi geleceğine inanılır (K.56, K.60, K.63, K.65, K.66, K.78, K.79, K.80).

Okunmuş, şifalı suların dilekleri yerine getirdiğine inanılır (K.71, K.72, K.80, K.82, K.83, K.84, K.89).

Kaplıcaların cin çarpmasına iyi geleceğine inanılır (K.60, K.63, K.64, K.65, K.66, K.67, K.68, K.69, K.70).

Şifalı sudan, incir (Kozan tabiriyle maya) zamanında içilmesi gerektiğine inanılır (K.2, K.4, K.5, K.6, K.7, K.11, K.15, K.16, K.21, K.22, K.23, K.45).

Şifalı sulara, aç karnına girilmesi gerektiğine inanılır (K.9, K.27, K.33, K.34, K.34, K.35, K.37, K.40).

Şifalı sulara, banyo yapıldıktan sonra girilmesi gerektiğine inanılır (K.23, K.35, K.36, K.37, K.38, K.44, K.55, K.56, K.58, K.60, K.64, K.65).

Suyun şifa vermesi için suya 40 defa girilmesi gerektiğine inanılır (K.50, K.55, K.99, K.100, K.102, K.103, K.104, K.105, K.109, K.123).

Kaplıcanın etkisini gösterebilmesi için suya yedi defa girilip çıkılması gerektiğine inanılır (K.44, K.45, K.50, K.56, K.59, K.60, K.63, K.64, K.65, K.70, K.78).

Kaplıca sularının şifa getirmesi için suya 21 defa girilip çıkılması gerektiğine inanılır (K.45, K.49, K.80, K.89, K.99, K.100, K.109, 120, K.123, K.167, K.169).

Her hastalığa, farklı şifalı suyun faydalı olacağına inanılır (K.57, K.66, K.68, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87).

Şifalı suyun gücüne inanmayan cezalandırılır. Karayusuflu Köyü'nde Hz. İbrahim türbesinden çıkan suyun kutsallığına inanmayanın kör olacağına inanılır. Kör olan da olmuştur (K.1, K.19, K.20, K.21, K.22, K.23, K.24).

7.2.1.1. Değerlendirme

Yer öğeleri, Türklerin yaşam biçimlerine en çok yansıyan inanç iyeleridir. Ormanlar, dağlar, ırmaklar, göller ve bunlara verilen isimler yalnızca coğrafik birer terim değildir. Bu isimler o yerleri sahiplenene, koruyan ruhları gösterir. Belirli bir dağ veya tepe, ırmak, göl, pınar, ağaç, hatta kaya, ilah olarak kabul edilir.

Eski Türkler, doğadaki varlıkların neredeyse hepsinde özellikleri tam olarak anlaşılamayan bazı gizli güçler olduğuna inanmışlardır. Bu düşüncelerden hareketle tepe, dağ, kaya, taş, mağara, ağaç, hayvan, bitki, su gibi varlıkların ruhları olan birer canlı olduğuna inanıyorlardı. Bu doğa ruhlarını “Yer-su (yer-sub)” diye adlandırdıklarını Göktürk yazıtlarında görüyoruz.

Evrendeki dört elementten biri olan su, hem ateşi söndürdüğü için onun karşıtı, hem de ateşin tamamlayıcısıdır. Çünkü su ateşin yakılmasını sağlayan tahtanın büyümesine yardım eder. Su anadır, bereketi sağlar. Su saflığın timsalidir ve yağmurla da göğe bağlıdır. Asya toplumlarının çoğunda (Oğuzlar, Moğollar, Altaylar) suda yıkanmak, çamaşır veya bulaşık yıkamak yasaktır. Suyun kirletilmemesi için bu yasaklar konulmuştur. Günümüzde de Türkiye’de ve Adana’da su kaynakları kutsal kabul edilmektedir.

Altay toplumlarında tarih boyunca kutsal nehirlerin (Volga, Selenga vb.)

varlığına rastlanmaktadır. Su, göğü yansıtan bir aynadır ve Şamanlar bu aynayı Tanrı ve ruhlarla konuşmak, gaipden haber almak için kullanırlar. Suyun saflığı ortadan kaldırılabılır; ancak ateş kirletilemez. Ateşin arıtıcı özelliği de vardır. Suların da hâkim-sahipleri vardır. Bugün, çağdaş Yakutlarda da her nehrin kendi hâkim-sahibinin olduğu görülmektedir. Bazı durumlarda suya tapınmalardan söz edilse de bu durum Su Tanrısı'nın olduğu anlamına gelmez.

Türklerde yer-sular kutsal olmasına rağmen kendilerine tapılan birer varlık olmak yerine birer tapınma mekânı olmuşlardır. Eski Türklerin suyun tekin olmadığına inandıkları için kap-kacaklarını ve elbiselerin su ile yıkanmadığı da ileri sürülür.

Su kültü ile ilgili inançların eski Türklerde olduğu gibi Türk dünyasında, Anadolu Türklerinde ve araştırma sahamız olan Adana'da da kimlik değiştirerek kısmen İslâmî bir kisve altında olsa da bütün canlılığı ile yaşamakta olduğunu söyleyebiliriz.

Türklerde su içerek yemin etme inancının var olduğunu biliyoruz. Bugün Anadolu ve Adana'da "yemin etmek" sözleri yerine "and içmek, yemin içmek" deyimlerinin kullanıldığını tespit ettik. Bu sözlerin de çok eski Türk inanışlarının izleri olduğu da açıktır.

Oğuzların büyük abdeste çıkmadan ve işmeden temizlenmediklerini ya da büyük abdestten sonra su yerine taşla taharet ettiklerini, uzun süre yıkanmadıklarını kaynaklardan öğreniyoruz. Suyu kirletme endişesi ile yapılan bu uygulamalara Anadolu ve Adana'daki göçerlerde veya Tahtacılar da rastlanmaktadır. Bu eski Türk inancının da günümüzde devam ettiğini söyleyebiliriz.

Ayrıca, yolculuğa çıkan birisinin ardından su dökme, su falına bakma, hastalığın iyileşmesi, büyü yapmak ya da bozmak için suyu okuyup içirme, Hıdırellez'de niyet yazılı kâğıtları suya atma, gelini suyun üzerinden geçirme, büyülü kimsenin yüzünü deniz suyu ile yıkama veya üzerinden kırk deniz dalgası geçirme, nazarın daha çabuk gitmesi için kurşun dökülen suyu içirme gibi geleceği değiştirme amacıyla ve inancıyla yapılan ritüelleri de pasif büyü olarak adlandırabiliriz.

Ocağın içinde yanan odunu su ile söndürmenin ve suyu közün üstüne besmelesiz dökmenin günah olacağına ve felaket getireceğine dair inançların su kültü ile ocak-ateş kültlerinin bir sentezi olduğunu söyleyebiliriz.

Bulaşık suyu, kaynar su ve çamaşır suyunun yere besmelesiz dökülmesinin iyi olmadığına böyle yapılırsa cinler ve perilerin haşlanacağına dair inancın İslam inancı ile karıştığına bir örnek olarak gösterebiliriz.

Adana’da, kaplıcalardaki yerin altından gelen suyun sıcaklığının Allah’ın cehennem ateşinden bir kıvılcımı suya düşürmesinden kaynaklandığına inanılır.

Adana’da bazı suların rahatsızlığa iyi geldiğine şifalı suyun gücüne inanmayanın cezalandırılacağına; hatta Karayusuflu Köyü’nde Hz. İbrahim türbesinden çıkan suyun kutsallığına inanmayanın kör olduğunun bile iddia edilmesinin su kültü ile atalar kültünün ne kadar karıştığının ve hala devam ettiğinin bir göstergesidir. Suyun şifa vermesi için şifalı olduğu düşünülen suya yedi, yirmi bir veya kırk defa girilmesi gerektiğine inanılması da sayılar ile su kültünün ilişkisini gösterir. Ayrıca, Kozan’ın Tılan Köyü’ndeki ocağın suyunun şifalı olduğuna inanılması halk sağaltıcılığı ile ilgilidir. Cünüp ya da regl iken girilen şifalı suların, içmelerin, kaplıca sularının soğuyacağı ve şifasının kaçacağına inanılması da su kültünün halk inanışları içerisinde ne kadar canlı olduğunun bir başka ispatıdır.

7.2.2. Ateşle İlgili Halk İnanışları

Türk Dünyası

Türk topluluklarının inançlarında çok kutsal sayılan ateşte de bir ruh olduğuna inanılmaktaydı. Ateşin temizleyici, kötü ruhlardan ve hastalıklardan koruyucu bir unsur olduğu kabul edildiği için ona kurban sunulduğu ve saçı yapıldığı bilinmektedir. Altay Türklerinin ve Moğolların dualarındaki tasvirlerde ateş ruhunun otuz ayaklı dişi bir ruh olduğu ifade edilir (Çoruhlu, 2011, s. 51).

Türk kültür tarihinde, söz konusu toprağa ilk bağlanmanın ateşle birlikte yaşanabilir ve korunabilir kılınan mağaralara yerleşme; buna bağlı olarak gezici veya yarı göçebe toplayıcılığı, ye avcılığı ikinci plâna iten karşı bir işlev oluşturduğu söylenebilir. Çünkü kadının veya ananın çocuklarıyla birlikte, ocak ateşinin kutsallığının yanı sıra sosyal ve kültürel bir kurumu, aile ocağını oluşturması ve bunun mahiyetini ele verir bir inanışın izlerinin günümüz Altay ve Hakas Türkleri arasında yaşamakta olan ocak ateşinin kadınlar eliyle sürdürülmesi söz konusudur. Yakutlarda da ocak ruhu beyaz saçlı bir kadındır (Ögel, 1989, 517’den akt. TDET I, 2002, s. 36).

İnsanlığın sahip olduğu kültürel değerlerin de etkisiyle ateşin icadına ilişkin her milletin kendi millî kültüründe çeşitli inanışlar ortaya çıkmıştır. Türklerde göğün kutsallığı inancına bağlı olarak ateşin de gökten indiğine dair inançlar yaygındır. (Kırcı, 1998, s. 398)

Ateş kültüyle ilgili olarak ilkel toplumlardan günümüze değin sayısız söylence

uydurulmuş, araştırmalar yapılmıştır. Gerçekten ateş, insanlık tarihiyle eş anlamlıdır. Dünyanın değişik coğrafi bölgelerinde yaşayan topluluklar, ateşi kendine göre yorumlamışlardır. Ateşin ilk bulunuşuyla ilgili çok sayıda efsane üretilmiştir. İlkel toplumların inançlarından (Şamanizm) tutun, Zerdüştilik'ten geçerek günümüzün tek Tanrılı dinlerine kadar çok sayıda inanç sisteminde ateş kutsal sayılmıştır (Şahsüleymanoğlu, 1997, s. 226).

Ateşe su ya da çöp dökülmemesi, ateşin aniden karıştırılmaması, av hayvanlarının tüy tutamlarının ateşe düşürülmemesi onun rahatsız olmaması için öngörülen yasaklardanır. Ateş (ocak) yuvanın ve oradaki hayatın sürekliliğinin simgesidir. Birçok yerde ateş erildir. Od-tegin, yani ocağın prensi unvanı Türklerde küçük oğullar için kullanılırdı. Çingiz Han devletinde bu unvan, otçığın ya da oçığın olmuştur. Baba ocağının, yani eski ateşin sahibi küçük oğul idi. Çeşitli yerlerde ateşin dişi bir tanrı olduğu da belirtilir. Değişik Türk topluluklarında bereket için dua edilip, ilk ürünler ona sunulur (Çoruhlu, 2011, s. 53).

Çerağ, ışık kültünü sembolize eder. Hizmetlerin bir kısmı birden fazla görevi üstlenir. Ateş, ışık, ayna, aydınlık her zaman olumlu olanı temsil eder. Ateş arınmadır. Ferraşın elindeki süpürge ağaçtandır, bir yanıla sembolik işlevi vardır, öte yandan yer-su ruhlarını çağırıştırır (Önal, 2000, s. 361).

Altay Tatarları, insanların ilkin sadece sebze ve meyveyle beslendiklerini, bundan dolayı da ateşe ihtiyaç duymadıklarını ve bunu aramadıklarını iddia ederler. Fakat beslenme tarzlarının değişmesiyle ateş, yemek hazırlamak için gerekli olmuştur. O zaman Tanrı Ülgen iki taş aldı; biri siyah biri beyaz. Bunları birbirine sürterek kıvılcım çıkardı ve bu kıvılcımı da yere uçurarak kuru otları ateşe verdi. İşte bundan sonra insanlar ateş yakmasını öğrendi (Uno Holmberg, *The Mytohoğy of Ali Race (Siberian Mythology)*, Boston, 1927, s. 449'den akt. Kırıcı, 1998, s. 398).

Ateş temizleyici bir özelliğe sahiptir. Türko Tatar halkları eski zamanlarda ateşin sihirli bir temizleyici güç olduğuna inanırlardı. Bundan başka hastalığın iyileştirilmesinde etkili güç yine ateştir. Doğu Rusya Tatarları ve Çuvaşlar insanlar ve hayvanlar arasında görülen bazı bulaşıcı hastalıklar sırasında ve hatta sıcak yaz aylarında, odun ateşinin ruhları temizleyici etkisi olduğuna inanırlar. İnsanlar, önceden tespit edilen bir günde evlerindeki tüm ateşi söndürerek köyün dışında büyük bir ateş yakarlar. Bu ateşin üzerinden atlayan insanlar hayvanlarını da geçirirler ve temizlendiklerine inanarak birer parça ateşle evlerine dönerler (Holmberg, 1927, s. 449'dan akt. Kırıcı, 1998, s. 400).

Ateşle ilgili başka bir tasavvur da ateşin kadın olarak görülmesidir. Ateş tıpkı toprak gibi bereketi simgelediği için böyle düşünülmüştür. Altay şamanı dualarında, sayılamayan alevi dolayısıyla ateşi otuz başlı ana, kırk başlı bakire diye adlandırırdı. Çuvaş dualarında ateş ana yanında bir de ateş babaya rastlanır. Yakut ve Buryatlar da hem erkek hem dişi ateş tanrısının tasvirlerini yaparlar ve fırının yanında bir kutuda sakarlardı. Balagansk bölgesi evlerinde ateş kırmızısı beze sarılır insan şeklinde bir ateş tanrısı diğeri ise ateş tanrıçası olan iki figüre rastlanır. Bu figürlerin gözleri cam boncuklu; başı, eli, vücudu, siyah koyun derisi ile kaplıdır. Tanrıça'nın göğsünde boncuk vardır ve kalaydan yapılmış süs parçaları bulunur. Ateş Tanrısı'nın üzerindeki siyah ve kırmızı renkler kömürün siyah ve kırmızı renklerini temsil eder (Holmberg, 1927, s. 455'ten akt. Kırıcı, 1998, s. 401).

Yakutların inancına göre ateşin konuşulanları duyduğu ve anladığı kabul edilir. Bu sebepten azarlanmaz veya tenkit edilmez. Ateşin beslenmeye ihtiyacı olduğuna inanan insanlar yaptıkları yemekten bir parça ateşe atarlar. Ayrıca tereyağı da onu beslemek için yapılan bir saçıdır. Bundan başka ateşin üzerinin boş bırakılmasının deri hastalığına sebep olacağı inancı vardır (Kırıcı, 1998, s. 401).

Altay kavimleri ateşi kendileri ile tanrı arasında bir haberleşme vasıtası olarak kullanıyorlardı. Meselâ bir kurban verdikleri zaman yaktıkları bir ateşle bunu Tanrı'ya haber veriyorlardı. Bazıları da kurban etini yakmak suretiyle bu haberleşmeyi kurmak isterdi (Ögel, 1989, Türk Mitolojisi, Ankara, s. 289'dan akt. Kırıcı, 1998, s. 402).

Yakutlar, ateşin çam ormanının armağanı olarak kabul edildiğini, vahşi bataklık ormanı yediğini, kurumuş ağaçlarda uyuduğunu söylerler ve insanın dilinden anladığına inanırlar. Bunun için ateşe karşı kötü söz söylemek iyi sayılmazdı. (Buluç, S. "Şamanizm", *Türk Amacı Dergisi*, C. I, S. 3, s. 126'dan akt. Kırıcı, 1998, s. 402).

Karağaşların inancına göre ateş ıslık çalarsa uzaktan bir yolcu gelecektir. Ateşin gece ıslık çalması iyi değildir. "Aza" (şeytan) nın geldiğini bildirir. O zaman mübarek sayılan "artış" otundan bir parça ateşe atarlar. Yakutlar ocaktaki külün kıpırdadığını görürlerse çocuk ruhu oynar derler. Ateşin ailede bir çocuk doğacağını haber verdiğine inanırlar. Bir şey hakkında düşünürken ateş ıslık çalarsa o şeyin olmayacağına hükmederler (İnan, A. 1986 Tarihte ve Günümüzde Şamanizm, Ankara, s.67' den akt. Kırıcı, 1998, s. 402).

Ateşle ilgili bütün bu uygulamalar ve yapılan saçılar, korkulan ateş ruhunun gönlünün hoş edilmesi düşüncesinin bir ürünüdür. Orta Asya'daki bu inançların bazıları ve daha başka şekilde olanları diğer coğrafyalarda yaşayan Türkler arasında da

görülmektedir. Dobruca Türkleri arasında “şamatlamak” veya “sam atlamak” geleneği vardır. Köy meydanında saman ateşi yakarlar. Bu ateşin etrafında halkalanıp saf tutarlar. Bir delikanlı arkasından bir kız sıra ile koşarak bu ateşin üzerinden atlarlar. Bu ayin iki saat kadar sürer. Bu ayin yalnızca ilkbaharda yapılır. Ateş üzerinden atlarken “avurluğum yavura (veya Kazakka, yani Rus’a), cengilliğim özüme” derler. Bu hafifliğim kendime, hastalıkların gâvura anlamına gelir. Ateşin temizleyici özelliğini takdir etmek için yapılan bir uygulamadır. İlkbaharda yapılması da dikkat çekicidir. (Ekrem, M. A. Şamanlığın ve Eski Türk Kültürünün Dobruca’daki Kırım Folklorunda İzleri, *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri I*, Ankara, 1976, s. 109-117’den akt. Kırcı, 1998, s. 402).

Ateş üzerinden atlayarak onun hastalıkları ve kötü ruhları yok edeceği inancı Dobruca’da olduğu gibi Kafkasya ve Anadolu Türkleri arasında da yaşamaktadır. Kafkasya Türklerinde Ergenekon bayramında ahir çarşembe denilen günde evlerin düz damlarında büyük ateşler yakılır. Sürüklenip getirilen kuru otlar, çırpılar genişçe bir avluda üst üste yığılır. Bu yığına “tonkal/tongal/tonkar/tonkur” denir. Tongalın hazırlanmasından sonra çocuklar yığının bir kenarında bir tünel açarak buradan emekleyerek geçerler. Büyükler törenle ilgili maniler söylerler. Daha sonra tongal yakılır. Herkes sırayla bir niyet tutarak bu ateşin üzerinden atlar. Tongalın iki tarafında bulunan büyüklerin yardımıyla çocuklar ve hastalar da ateşin üzerinden geçilir (Kırcı, 1998, s. 403).

Anadolu

Anadolu’da ateşe hükmedenlerin varlığından söz edilir. Örneğin İlyas Baba, Hacı Bektaş Veli, Abdal Musa, Can Baba, Sarı Saltuk ve nicelerinin ateşe atıldıkları ama yanmadıklarına dair onlarca söylence anlatılmaktadır. Ateş kutsal sayılmıştır. Birine beddua edildiğinde “behey ocağın sönsün; ocağın tütmesin” derler. Bazı bölgelerde gelin damadın evine indiğinde önce ateşin yakıldığı ocağın başına götürülür, ateşe odun konurmuş. Bu, “Ben bu evin ateşini, ocağını söndürmeyeceğim, erkek çocuk doğuracağım” anlamına gelirmiş. Bu nedenle ateşe tükürülmez, tırnak, soğan kabuğu atılmaz. Ocakta yanan ateş su dökülerek söndürülmez (Şahsüleymanoğlu, t.y., s. 226).

İğdir’da Nevruz bayramı kutlamalarında akşam “tongar/tonkal” adı verilen ateşler yakılır. “Ağırlığım, uğurluğum tökülsün bu odun üstüne” diyerek ateşin üstünden atlanır. (Onk, N. Aras Boyu Örf ve Adetleri, Nevruz Bayramı, *Türk Kültürü*, Y. IX, S. 119, s. 1208-1216’dan akt. Kırcı, 1998, s. 403).

Ateş üzerinden atlayarak kötü ruhlardan ve hastalıklardan kurtulacağına inanma Hıdırellez şenlikleri sırasında da görülür. İstanbul köylerinden Değirmen/Germiyan köyünde Hıdırellez sabahı evlerin çevresine kül dökülür. Bu adet; yılan, çıyan gibi zararlı hayvanların sokmaması için yapılır (Çay, 1985, s. 182'den akt. Kırcı, 1998, s. 403). Ateşe ait unsur olan külün de koruyuculuğuna inanma burada kendini gösterir. Yine Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesinin Maraba köyünde, aile reisi çok sevilen kız torununun saçından kestiği bir parça ile sığırların kuyruğundan kestiği bir parçayı bir tütsü kabına koyarak yakmaktadır. Bu arada yılın bereketli geçmesi, insanların ve hayvanların sağlığı için dua okunur ve etraf tütsülenir. Daha sonra küller “al Hıdırellezini de ver yazımızı” denilerek dışarı atılır (Çay, 1993, s. 184).

Anadolu'da da ocağa ve yanan ateşe bakarak yorum yapma hâlâ yaşamaktadır. Ocakta odun yanarken kor halindeki odunun ucu yukarıya doğru kıvrılırsa misafir geleceğine inanılır. (Tokat, Reşadiye, Çamlıkaya Köyü). Aynı köyde ateş çıtırtı çıkararak yanarsa ya kavga çıkacağına, ya da ev sahibi hakkında konuşulduğuna inanılır. Ateş ses çıkararak yanarsa ev sahibinin gıybeti yapılıyor denir. Ocak başında oturan bir kedi temizlenirken ateşe bakarsa havanın güneşli olacağına; dışarıya bakarsa havanın yağmurlu olacağına inanılır (Trabzon, Beşikdüzü, Türkeli Köyü). Yine aynı köyde ocağın üzerine kazan asmak için kullanılan zincirin boş yere sallanması halinde düşmanların azacağına inanılır (Kırcı, 1998, s. 404).

Ateş dumanının ve isinin bazı nazarlari def edeceğine de inanılır. Birçok yerde üzerlik otu yakılıp dumanı tütsü olarak kullanılır. Bu uygulama genellikle doğum ve düğün esnasında yapılır. Uygulamanın gayesi gelinin, damadın ve doğan çocuğun nazardan kurtulmasıdır. Ayrıca tuz okunarak ocağa atılması, evdeki insanların başına bir felaket gelmesine karşı alınan bir tedbirdir. Bir evden bir eve yoğurt mayası verilirken mayanın içine ocaktan alınan bir parça köz atılması hayvana değecek nazara alınan tedbirdir (Tokat, Reşadiye, Çamlıkaya Köyü). Elazığ'da nazardan korunmak için ocak isi alınarak kulak arkasına sürülür (Kalafat, 1990, s. 77).

Hayatın geçiş dönemleri olarak kabul edilen doğum, evlenme ve ölümle ilgili merasimlerde de ateşle ilgili bazı uygulamalar yapılır. Doğum sırasında, doğumun kolay olması ve çocuğun kötü ruhların şerrinden korunması için evdeki yüklüğün üstüne bez serilir ve ateş üstüne bir parça yağ atılır. Bu inanç Kazak Türkleri arasında da görülür. Kars yöresinde doğan çocuk eğer ilk erkek çocuk ise duyanlar o evin bacasına çıkıp bacayı bozmak isterler. Bunu önlemek için ev sahibi onlara bahşiş/peşkeş verir ve gönüllerini ederek oradan indirir, bacayı bozdurmaz. Buna “baca sökmek” denir. Böyle

yapılmazsa, baca sökülürse, ocağın söneceğine inanılır. Burada koruyucu ruhun ocak iyesinin memnun edilmesi için saç verilmesi inancı saklıdır (Kalafat, 1990, s. 78).

Yine Kars'ta çocuğun ana-babasına ait eşyalardan birer parça yakılıp tütsüsüne tutulması ile kırk basmasından kurtulacağına inanılır (Kalafat, 1990, s. 108'den akt. Kırıcı, 1998, s. 405). Ağrı Eleşkirt, Cumaçay köyünde doğan çocuğun göbeği düşene kadar evden dışarı ateş verilmez. Ateş verilirse çocuğun öleceğine inanılır. Ateşten alınan bir köz, bebeğin yattığı beşiğin ayağı altında sallama esnasında ezdirilir. Böylece bebeğe değen nazarın yok olduğuna inanılır (Trabzon, Beşikdüzü, Anbarlı Köyü) (Kırıcı, 1998, s. 405).

Ölümle ilgili olarak da bazı uygulamalar vardır. Ölümün gelmesini engellemek amacıyla cenaze törenleri esnasında şu uygulamalar yapılır: Su ısıtılan ateş dağıtılır, söndürülür (Kayseri). Ölüyü yıkamak için su ısıtılan ateş başka şey için kullanılmaz ve dökülür. (Ankara; Merzifon). Ölü suyu ısıtmak için kullanılacak olan yakacak başkalarından sağlanır (Kayseri). Ölü suyunu ısıtmak için kullanılan odun artıkları evde kullanılmaz (Çankırı). Ölü suyu ısıtılan kazanın altındaki odun ve kül dışarı atılır (Urfa) (Örnek, S. V. Anadolu Folklorunda Ölüm, Ankara, s. 40'tan akt. Kırıcı, 1998, s. 405). Cuma geceleri ocağa mısır unu atılır. Kokusunun ölülerin ruhlarına gitmesi için (Trabzon, Beşikdüzü, Türkeli köyü). Cuma geceleri evin önem verilen yerlerinde mum yakılır (Erzincan, Tercan, Sevgi köyü). Bu uygulamalar ateş vasıtasıyla ölülerin ruhlarını memnun etmek ve onlardan zarar gelmesini önlemek için yapılır. Ateşin üzerinde sacayağı boş ve düzgün bir şekilde durursa üzerinde ölü suyu ısınıyor, evden birisi ölecek denir. Hemen sacayağı ateşten alınır ve ocağın yanına yan yatırılır (Trabzon).

Hayvancılığın önemli bir geçim kaynağı olduğu yerlerde de ateşle ilgili bazı uygulamalar yapılır. Yayla zamanı sürüler teker teker ateşin üzerinden atlatılarak yola düşülür (Çay, 1985, 182-184'ten akt. Kırıcı, 1998, s. 406). Çıplak iki adamın iki ağacı birbirine sürterek ateş yakmaları, salgın hayvan hastalığını önlemek üzere bir çare olarak bilinir. Hatta o gün söndürülmüş ocaklar bile bununla tutuşturulur. Bu ateşle tutuşturulan ocakların önünden hayvanlar sahipleriyle birlikte geçirilir (Tanyu, 1976, 298'ten akt. Kırıcı, 1998, s. 406). Hayvanların zarar görmesini engellemek için de akşam vakti evden eve ateş verilmez (Tokat, Reşadiye, Çamlıkaya Köyü) (Kırıcı, 1998, s. 405, 406).

Ateş, üzerinden atlanabilecek bir seviyeye geldiğinde önce büyükler sonra küçükler belli sıralar halinde ateş üzerinden atlarlar. Bir kişi ateş üzerinden ne kadar

çok atlar ve başarır, o kişinin günahlardan o kadar temizleneceğine, kötü ruhlardan o kadar arınacağına ve dolayısıyla “sırat köprüsü”nden o nispette rahat geçeceğine dair bir inanış hâkimdir (Tütüncü, 1978, s. 8205, 8206).

Yalvaç'ta hasır yakma töreni her sene yapılır. Böylece gelmiş-geçmişlerin hatırlanması ve rahmetle anılması, bir yönden, gerçekleşmiş olur. Bu sayede kuraklık olmazmış, bereketlilik devam edermiş. Yalvaç'ta ateşle oynamak, ateşe karşı tükürmek yasaktır. Gündüz ateşle oynayanın gece korkutulacağına ve yatağını ıslatacağına dair inanış vardır. Ateşi su ile söndürmek hemen hemen hiç yapılmaz. Çok acil hallerde ateşin üzerine su azar azar serpilir ve mutlaka “kişşşt, kişşşt” denilip, kötü ruhların, şeytanların kovulması sağlanır. Ateşin sönmesini fırsat bilip, üşüşen cin, şeytan gibi kötü ruhların uzaklaştırılması gerekir. Ocaktaki kül kıpırdar ve titrerse bir haber geleceğine inanılır. Ateş, yanarken ısıklık sesi çıkarırsa, iyiye delâlet değildir. Hemen odunun yeri değiştirilir. Odun yanarken çatırdarsa, ateşin başındaki kendisi hakkında dedikodu edildiğine inanır. Nazar değmesi halinde başı ağrıyan kişi, ocağın önüne oturtulur, ateşe biraz tuz atılır, (kötü gözle bakanların gözleri çıksın, böyle patlasın-çatlasın) denilir ki nazarın kalktığına ve hastanın iyi olacağına inanılır (Tütüncü, 1978, s. 8205, 8206).

Adana

Ateşin üzerinden atlamanın uğur getireceğine inanılır (K.67, K.73, K.95, K.99, K.129, K.130, K.144, K.145, K.146).

Ocağın yanına yatılmaması gerektiğine inanılır (K.33, K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43).

Ateşi su dökerek söndürmenin günah olduğuna inanılır (K.90, K.79, K.80, K.81, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.135).

Ateşe tükürenin ocağının söneceğine inanılır (K.21, K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44).

Yanan ateş çatırdarsa ailenin gurbetçilerinin memlekettekileri andıklarına inanılır (K.3, K.4, K.5, K.8, K.9, K.16, K.17, K.18, K.19, K.21, K.22, K.27, K.28, K.29, K.30).

Ateşe su dökenin cinler tarafından çarpılacağına inanılır (K.81, K.95, K.92, K.93, K.94, K.95, K.97, K.98, K.99, K.120, K.125, K.128, K.130, K.132, K.138).

Turunc kabuğunu ateşe atmanın sevap olduğuna inanılır (K.101, K.102, K.109, K.110, K.111, K.112, K.118, K.125, K.128, K.129, K.130).

Akşamdan sonra komşuya ateş vermenin uğursuzluk getireceğine inanılır (K.116, K.117, K.123, K.145, K.146, K.150, K.156, K.162, K.164, K.167).

Akşamdan sonra komşuya ateş verenin o ateşte yanacağına inanılır (K.11, K.12, K.23, K.30, K.31, K.32, K.34, K.36, K.37, K.40, K.42, K.44, K.55, K.56, K.58, K.63).

Sarımsak kabuğunun sobaya atılması durumunda fakirlik geleceğine inanılır (K.16, K.21, K.22, K.23, K.27, K.31, K.34, K.41, K.43, K.47, K.48, K.68, K.79, K.90).

Ateşe işemenin günah olduğuna inanılır (K.114, K.123, K.124, K.134, K.138, K.140, K.143, K.144, K.156, K.160).

40 tane buhurun her birine aynı dilek dilenerek ateşin içine atılır. Eğer hepsi yanarsa dileğin gerçekleşeceğine inanılır. Eğer bir tanesi bile yanmazsa dileğin gerçekleşmeyeceğine inanılır (K.56, K.78, K.79, K.80, K.81, K.82, K.89, K.90, K.94, K.96, K.98, K.123).

Köyün ya da evin en yaşlı üyesine ateş yaktırdıktan sonra eve taşınması gerektiğine inanılır (K.50, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90, K.91).

Yeni taşınılan evde yaşlı birine, o evde o yaşlı kişi kadar yaşabilmek için, ateş yaktırılması gerektiğine inanılır (K.119, K.120, K.121, K.122, K.138, K.139, K.140, K.141, K.142, K.143, K.144).

7.2.2.1. Değerlendirme

Ateşi elde edip kullanabilme özelliği insanı hayvandan en net özelliklerden birisidir. Türklere göre ateşin bir ruhu vardır. Ateş arındırıcı bir güçtür. Bu sebeple kuşkulanan her nesnenin iki ateş arasından geçirilmesi veya ateşin üstünden atlatılması gerektiğine inanılır. Eski Türklerde, muhtemel olarak eşyalarından şüphelenildiği için, elçiler iki ateş arasından geçirilirdi.

Eski Türklerde ateşin çok kutsal bir yeri vardı. Ayrıca diğer kültürlerde olduğu gibi ateşin de bir ruhu olduğuna inanılmaktaydı. Ateş, kötü ruhlardan ve hastalıklardan koruyan, temizleyici bir unsurdur. Bu yüzden, kaynaklarda ateşe kurban sunulduğuna ve saç yapıldığına dair bilgilere rastlanmaktadır. Şamanist dualarda da ateş ruhunun otuz ayaklı dişi bir ruh olduğundan bahsedilir. Yakutlarda da ocak ruhunun beyaz saçlı bir kadın olduğuna olan inancın bulunması ve günümüzde bile Anadolu'da ve Adana'da ocak ateşinin kadınlar eliyle sürdürülmesi bu inancı doğrular niteliktedir. Daha önce de bahsettiğimiz gibi Türklerde göğün kutsal olduğu inancına göre ateşin de gökten indiğine dair inançların kadınlarla ilgisini Gök Ene'ye bağlayabiliriz. Kaynaklarda

ateşin erkek olduğundan da bahsedilir “Odtegin, otçigin ya da oçigin”. Baba ocağında yanan ateş en küçük oğula geçerdi.

Eski Türklerde ve Türk dünyasında Ateşe su ya da çöp dökülmesi, ateşin aniden karıştırılmaması yasaktır. Ateşin beslenmeye ihtiyacı olduğuna inanan insanlar yaptıkları yemekten bir parça ateşe atarlar. Ateşe kötü söz söylemek iyi sayılmazdı. Ateşle ilgili bütün bu uygulamalar ve yapılan saçılar, korkulan ateş ruhunun gönlünün hoş edilmesi düşüncesinin bir ürünüdür. Ateş üzerinden atlayarak onun hastalıkları ve kötü ruhları yok edeceği inancı Kafkasya ve Anadolu Türkleri arasında da yaşamaktadır. Nevruz’da ve hıdırellezde ateş üzerinden atlayarak kötü ruhlardan ve hastalıklardan kurtulacağına inanılır.

Türk inanışlarına göre ateş; soyu, boyu ve evi korur. İnsanları kötü ruhların vereceği zararlardan sakınır. Ateş Ana Türk milletiyle yurtta oturarak haneyi korur. Bu yüzden ateşin evden dışarıya çıkarılmaması gerektiğine inanılır. Ateşi kutsal sayan Türklerde büyük çocuk evlendiğinde ocağından ayrılarak yeni ocağını kurar. Baba ocağı da küçük kardeşine kalır.

Anadolu ve Adana’ya gelince, ateş burada da kutsal sayılmıştır. İlyas Baba, Hacı Bektaş Veli, Abdal Musa, Can Baba, Sarı Saltuk gibi erenlerin ateşe hükmettikleri çeşitli menkıbelerde anlatılır. “ocağın sönsün; ocağım söndü, ocağın batsın, ocağın tütmesin” gibi beddualar veya deyimlere her yerde rastlanır. Ateşe tükürülmez, tırnak, soğan kabuğu atılmaz. Ocakta yanan ateş su dökülerek söndürülmez.

Anadolu’da ve Adana’da yanan ateş ses çıkarırsa ev sahibinin dedikodusunun yapıldığına inanılır. Ateşin ya da tütünün dumanının kötü ruhları, nazarı kovacağına inanılır. Bir evden diğer bir eve yoğurt mayası veya süt verilirken içine bir parça köz atılırsa hayvana nazar değmeyeceğine inanılır. Çocuklar dışarıya çıkarılırken kulaklarının arkasına ocak isı sürülürse nazardan korunacaklarına inanılır. Hayatın geçiş dönemleri olan doğum, evlenme ve ölüm durumlarında da ateşle ilgili inançlardan kaynaklanan bazı uygulamalar yapılmaktadır. Hayvan besleyen Yörüklerde sağaltmak amacıyla da bazı ateş uygulamaları yapılır.

Adana’da ateşe tükürenin ocağının söneceğine, yanan ateş çatırdarsa ailenin gurbetçilerinin memlekettekileri andıklarına, ateşe su dökenin cinler tarafından çarpılacağına, turunc kabuğunu ateşe atmanın sevap olduğuna, akşamdan sonra komşuya ateş vermenin uğursuzluk getireceğine, soğan ve sarımsak kabuğunun sobaya atılması durumunda fakirlik geleceğine, ateşe işemenin günah olduğuna, yeni taşınılan evde yaşlı birine, o evde o yaşlı kişi kadar yaşabilmek için, ateş yaktırılması

gerektiğine, bir kişinin başının üstünde tütsü yakılmasının o kişinin bahtını açacağına inanılması doğrudan doğruya ateş kültüyle ilgilidir.

Gelinler ise, gelin gittikleri evin ocağında tereyağı eritip yüzlerine sürerlerdi. Bu inanç Adana yöresinde balla tereyağını karıştırıp gelin eve geldiğinde kapının yanına vurmak şeklinde devam etmektedir.

Ateşin yakıcı, öldürücü gücünden korunmak için ona saygı gösterilmesi gerektiğine inanılır. Kızgın ateşe su dökülmemesi, ocağa ayakkabıyla basılmaması, ateşin devamlı yanık bırakılması, bir evden diğerine özellikle akşam vakti ateş verilmemesi v.b. gerektiğine inanılır.

Kökleri Orta Asya Türklerine kadar uzanan bu ve benzeri inanmaların, geleneklerin, göreneklerin yanında ateş ve ateş kültürünün devamı sayabileceğimiz birçok hâdiselere Anadolu ve Adana’da halen rastlanmaktadır.

7.2.3. Tütsüyle (Buhurla) İlgili Halk İnanışları

Anadolu

Ateşle ilgili inançlardan biri de tütsülemedir. Genelde Nazar (Gözdeğmesi) tedavisinde kullanılan tütsü, nazarı değdiğine inanılan kişinin elbise veya eşyasından alınan bir parçanın yakılması ile yapılır, Aynen tütsü yaparken tuz, soğan ve sarımsak kabuğu ile üzerlik otu kullanılır. Bunların bir tava veya kürek üzerinde yakılması sırasında çıkan dumanla ev tütsülenir. Tütsüleme sırasında Kur’an’dan ayet ve sûreler de okunur (Kayseri, Yeşilhisar, Develi, Yemliha) (Güngör, (1991), s. 97, 102)

Kazdağı’nın zirvesinde Sarıkız ziyareti için yerleşilen alanda her ailenin kendisine ait bir ocağı vardır. Sarıkız için veya Sarıkız’ın babası için kesilen kurbanların etleri bu ocaklarda pişirilmekte ve geniş katılımlı sofralarda yenmektedir. Bu ocaklara “aile ocakları” demek uygun olacaktır, çünkü bu ocakların her biri sadece bir aileye aittir. Her aile kendi ocağını bilmekte ve her yıl bu ocağın yanında konaklamakta ve bu ocağı kullanmaktadır. Bu ocaklara belli bir aileye özel olduğunu gösteren en iyi kanıt, Sarıkız’ı ziyarete gelemeyen ailelerin ocaklarının boş kalmasıdır. Diğer bir ifade ile çeşitli sebeplerle Sarıkız ziyaretine katılamayan bir ailenin ocağı, diğer ailelerce kullanılmaz ve onların ocağına saygı gösterilir. Ancak buna rağmen bir ailenin ocağını, başka bir aile kullanmak isterse mutlaka ocağın sahiplerinden rızalık almak zorundadır. Bu örnek, aile ile ocak arasındaki bağlantıyı göstermesi açısından son derece önemlidir. Hatta bu örnek, ocağın atalar kültü ile de olan bağlantısını da

yansıtmaktadır (Duymaz, Şahin, 2008, s. 122).

Tahtacı Türkmenlerin mezarlıklarındaki ocaklar da üzerinde durulması gereken bir diğer konudur. Bugün Edremit civarında yaşayan Tahtacı Türkmenlerin mezarlıklarına bakıldığında ilk dikkati çeken hususlardan birisi mezarların yanlarındaki bu ocaklardır. Anadolu'daki diğer Tahtacı Türkmenlerinin mezarlıklarında da var olduğunu bildiğimiz bu ocakların da ocak ve atalar kültürünün en güçlü yansımaları arasında olduğunu görmekteyiz. Bu aynı zamanda Tahtacı Türkmenleri arasında güçlü ve farklı bir mezarlık algısının olduğunu da göstermesi açısından önemlidir (Duymaz, Şahin, 2008, s. 123).

Adana

Buhurun cennetten geldiğine inanılır (K.161, K.167, K.168, K.169, K.170, K.171, K.172).

Üzerliği yakıp üzerine kahve ve tuz eklemenin nazar için çok faydalı olduğuna inanılır (K.60, K.99, K.100, K.101, K.102, K.103, K.104).

Üzerliğin üzerindeki tespih büyüklüğündeki kapsüller açılmadan, yeşilken toplanır ve kurutulur. Bu kapsüllerin içlerinden iplik geçirilirken renkli bez parçaları da ilave edilerek örülür ve nazara karşı olsun diye evlere asılır. Bir kısmı da közün üstüne atılır, yakılır. Dumanın üstünden ev halkı veya kim isterse atlar ya da tütsü evin içinde gezdirilir. Evi nazara karşı koruyacağına inanılır (K.160, K.182, K.183, K.184, K.185, K.186).

Buhurun yöremizdeki adı üzerliktir ve üzerlik şöyle yapılır: Bir kabın içerisine küçük odun parçacıkları, kuru soğan kabuğu ve üzerlik otu adı verilen bir çeşit ot konularak yakılır. Eğer yakılan bu karışım çok gürültü çıkartarak yanarsa üzerlik yakılan kişiye nazar değmiş demektir. Sakin sakın, çok fazla ses çıkarmadan kendi halinde yanarsa nazarın olmadığına inanılır (K.48, K.49, K.50, K.51, K.194, K.195, K.196, K.197, K.198).

Köylerde üzerlik, odaların köşelerine konup yakılıyorken, şehirde ise bir kabın içerisine konup yakılır ve odalarda gezdirilirse nazarı engelleyeceğine inanılır (K.48, K.49, K.50, K.51, K.194, K.195, K.196, K.197, K.198).

Üzerlik otu bir kovaya katılır, içine soğan kabuğu da konur (soğan kabuğunda cinlerin yaşadığı düşünülür), yakılır. Üç İhlâs bir Fatiha sureleri okunarak evde gezdirilir. Bunun nazarın gelmesini önleyeceğine, var olan nazarın gitmesini sağlayacağına inanılır (K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.64).

Buhurun içine bir tane soğan ve keçi kılından yapılmış iplikler konur. Koku yayıldıkça kişilerin nazardan korunacağına inanılır (K.13, K.68, K.69, K.70, K.71, K.72, K.73).

Soğan ve sarımsak kabukları tütsü gibi nazar için yakılır. Dua okunur ve evde gezdirilirse nazarı engelleyeceğine inanılır (K.20, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129, K.130).

Tuz, soğan, un, sarımsak kavrulup tütsü yapılır; bunun nazarı gidereceğine inanılır (K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.24).

Çörek otu, un, sarımsak ve soğan kabuğunun yakılması ile yapılan tütsünün nazarı gidereceğine inanılır (K.37, K.38, K.39, K.80, K.81, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86).

Hacdan getirilir. Kokusunun hac kokusu, peygamber efendimizin kokusu olduğuna inanılır (K.20, K.31, K.36, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129).

Rüyada kötü bir şey görünürse gerçekleşmemesi için buhur yakılması gerektiğine inanılır (K.3, K.68, K.69, K.70, K.71, K.72, K.73, K.74).

Nazarı ve göz değmesini engellemek, kem gözden korunmak, nazar değmişse uzaklaştırmak, pis nefesi savmak için buhur, üzerlik otu yakılır. Yeni doğanlara, çocuklara, evdeki insanlara nazar değmesin diye yapılır, evin tüm odaları gezdirilir (K.5, K.19, K.26, K.33, K.36, K.37, K.49, K.52, K.56, K.59, K.61, K.62, K.65, K.66, K.69, K.78, K.81, K.87, K.112, K.113, K.114, K.115, K.116, K.117, K.118, K.123, K.129, K.137).

Nazar değdiğine inanılan kişinin bu durumdan uzaklaşması için evin her odasında birer tane buhur yakılır ve odalardaki dumanların birbiriyle karışması beklenir. Böylece nazardan uzaklaşıldığına inanılır (K.49, K.66, K.69, K.78, K.81, K.87, K.112).

Üzerliğin nazar için közün üstünde tütürülmesi gerektiğine inanılır (K.21, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.55).

Yapılan buhurun nazar değmiş insanın etrafında dolaştırılması gerektiğine inanılır (K.69, K.180, K.181, K.182, K.183, K.184, K.185, K.186).

Buhuru yapan, üzerliği yakan kişinin çok esnemesinin o evde nazar bulunduğunun işareti olduğuna inanılır (K.166, K.167, K.168, K.169, K.170, K.171, K.179).

Nazar değdiğinde kimin nazarı değdiği düşünülüyorsa o kişilerin isimleri bir kâğıda yazılır, kâğıt yakılır. Dumanı nazar değen kişiye tütürülürse nazarın geçeceğine inanılır (K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.90).

Nazarı değdiğine inanılan kişinin ayakkabısı iple ölçülür. O ip yakılarak nazar değen kişiye dumanı koklattırılırsa nazarın geçeceğine inanılır (K.91, K.182, K.183, K.184, K.185, K.186, K.187, K.189).

Sobanın üzerine üzerlik atılarak yakılır. Dumanının üstünde durulursa nazarı geçireceğine inanılır (K.21, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.30).

Buhur yakıldığı zaman dilek dilenir ve bu dileğin olacağına inanılır (K.75, K.73, K.87, K.135, K.147, K.189, K.191).

Dileği kabul olanların, dileği gerçekleştirenlerin evde veya bazı türbelerde buhur yakması gerektiğine inanılır (K.29, K.39, K.43, K.168, K.169, K.170, K.171, K.172).

Bir kişinin başının üstünde tütsü yakılmasının o kişinin bahtını açacağına inanılır (K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.84).

Buhuru, şeytanın hoşuna gitmesin, duanın özelliği kaybolmasın diye kurşun dökerken, nazar duası okuturken yakmak gerektiğine inanılır (K.16, K.18, K.19, K.20, K.31, K.34, K.37, K.45, K.46, K.56).

Dumanının bulutlara oradan yaratana ulaştığına inanıldığı için yakılır (K.52 K.125, K.126, K.127, K.128, K.129, K.130, K.131).

Büyü yapılırken yakılır. Büyünün daha iyi tutacağına inanılır (K.18, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44).

Su buharıyla oda rutubetlendirilirse özellikle bronşit gibi solunum yolu hastalıklarında faydalı olacağına inanılır (K.38, K.173, K.174, K.175, K.176, K.177, K.178, K.179).

Köz üzerinde tütsü yakılırsa hastaların iyileşeceğine inanılır (K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.127).

Kadir gecesi gibi özel dini gecelerde bütün evin tarçın ağacının kabuğu yakılarak tütsülenmesi gerektiğine inanılır (K.53, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129).

Şeytanın şerrinden kurtulmak için yakılır. Evdeki şeytanı kaçırdığına inanılır (K.24, K.31, K.50, K.146, K.147, K.148, K.149, K.150, K.151).

Tütsü yapılırsa eve yılan gelmeyeceğine inanılır (K.26, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62).

İşleri rast gitmeyen kişinin işyerinde buhur yakmasının işlerini düzene sokmasına yardımcı olacağına inanılır (K.34, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62).

Buhur yakıp evinde buhurla gezersen o evde bolluk bereket olacağına inanılır (K.36).

7.2.3.1. Değerlendirme

Anadolu’da ve Adana’da ayrıca tütsü inancı da vardır. Köz üzerinde tütsü yakılırsa hastaların iyileşeceğine inanılmasının sağaltmayla, buhur yakıp evde buhurla gezilmesinin bolluk bereketle, dileği kabul olanların, dileği gerçekleştirenlerin evde veya bazı türbelerde buhur yakmasının atalar kültüyle ve adakla, nazar değdiğinde nazarı değen kişilerin isimleri bir kâğıda yazılıp kâğıt yakıldıktan sonra dumanı nazar değen kişiye tütürülürse nazarın geçeceğine inanılmasının ve tütsünün evin içinde gezdirilerek o evi nazara karşı koruyacağına inanılması pasif büyüyle ilgilidir.

Ayrıca soğan ve keçi kılından yapılmış iplikler konularak yapılan tütsünün kokusu yayıldıkça kişilerin nazardan korunacağına; tuz, soğan, un ve sarımsağı kavurarak yapılan tütsünün nazarı gidereceğine, çörek otu, un, sarımsak ve soğan kabuğunun yakılması ile yapılan tütsünün de nazarı gidereceğine inanılır.

Şeytanın şerrinden kurtulmak için yakılan tütsünün evdeki şeytanı kaçırdığına inanılması pasif büyü örneğidir.

Daha basit de olsa tütsünün de arındırıcı etkisi vardır. Bugün Anadolu ve Adana’da ardıç ağacından yapılan tütsülerin arındırıcı amaçla kullanıldığı görülmektedir.

7.2.4. Toprakla İlgili Halk İnanışları

Kırgızlara ve Tu-kiulara göre kare olan bu dünyanın merkezinde kendileri, dört köşesinde de kendilerinin düşmanları yaşıyordu. Tu-kiulara göre dünyanın tam merkezinde Ötüken olarak bilinen bir dağ vardı ve Tu-kiular bu dağı hem göğün temel direği hem de dünyanın eksenini kabul etmekteydiler. Kare olan dünya evrensel nehirlerle sınırlandırılmıştır. Ancak, daha sonraları Kaşgarlı Mahmud, İslamiyet’in etkisi altında, dünyayı bir daire olarak göstermiştir (Roux, 2011, 106).

Tu-kiularda ve Kırgızlarda dünya yassı ve kare bir yüzey olarak, gökse hem dünyaya paralel bir daire hem de kubbe olarak düşünülmektedir. Bu iki durum bir çelişki yaratmasına rağmen birlikte yaşamıştır. İlk başlarda yeryüzü ve gökyüzünün yapışık olduğunun düşünülmesi de mümkündür. Şamanizm’de bir bölgeden diğer bölgeye geçme fikri de vardır ve bunu sadece Şamanların yapabileceği iddia edilmektedir (Roux, 2011, 106).

Göğün mavi olan rengine karşılık yer esmer ve koyudur. Yer, göğün hem karşıtı hem de tamamlayıcısıdır. Hatta yeryüzü ve gök bazı toplumlarda bir çift olarak

düşünülmektedir. Gizli Tarih gibi metinlerde yer ve göğün eşit olduğu ve yerin dışı olduğu görülür; ancak erillik-dişillik veya eşitlik-üstünlük konularında kesin sonuçlara varmamız mümkün değildir. Yer sublar, yeryüzünün üzerinde dolaşan görünmez şeyleri temsil ettikleri için ilahi güçler üzerinde yüce bir yere sahiptir. Göklerin yıldızı gibi yeryüzünün ayrıcalıklı kısmı olan yer sub tehlikeli anlarda halkı coşturmak veya ulusal birliği sağlamak için Tengri'yle birlikte hareket etmektedir. Umay ise özellikleri yeryüzüne benzeyen; ama yeryüzüyle karıştırılmaması gereken farklı bir Tanrı'dır (Roux, 2011, 106).

Adana

Yeni doğan çocuğun altına höllük toprağı koyarlarsa pişik olmayacağına inanılır (K.37, K.120, K.142, K.155, K.167, K.178, K.183, K.192, K.193).

Pekmez yapılırken içerisine toprak konursa kıvamının ve tadının tutacağına inanılır (K.3, K.6, K.9, K.12, K.15, K.18, K.21, K.24, K.58, K.62, K.87).

Sessizlik olan yerde ölü toprağı serpildiğine inanılır (K.56, K.60, K.63, K.65, K.66, K.78, K.79, K.80).

Gözü aç olanın gözünü toprak doyursun derler (K.2, K.4, K.5, K.6, K.7, K.11, K.15, K.16, K.21, K.22, K.23, K.45).

Topraktan gelindiğine yine toprağı dönüleceğine inanılır (K.23, K.35, K.36, K.37, K.38, K.44, K.55, K.56, K.58, K.60, K.64, K.65).

Cenazeye ilk toprağı ölenin çocuğunun atması gerektiğine inanılır (K.45, K.49, K.80, K.89, K.99, K.100, K.109, K.120, K.123, K.167, K.169).

Ölen birinin gözüne bir avuç toprak dökerler (K.43, K.56, K.58, K.60, K.67, K.69, K.70, K.77, K.89, K.90).

Vatan toprağının kutsal olduğuna inanılır (K.56, K.78, K.79, K.80, K.81, K.82, K.89, K.90, K.94, K.96, K.98, K.123).

Toprağın da bir canı olduğuna inanılır (K.50, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90, K.91).

Gurbette gördüğün veya karşılaştığın birine “toprağım” derler (K.50, K.55, K.99, K.100, K.102, K.103, K.104, K.105, K.109, K.123).

7.2.4.1. Değerlendirme

Bugün bu inanç sistemine benzer biçimdeki inanışlara Anadolu ve Adana’da da rastlanmaktadır. Bazı dağlar, ırmaklar, göller özellikle Alevilerce kutsal sayılır ve ziyaret edilerek oralarda kurban kesilir. Gurbette gördüğün veya karşılaştığın birine “toprağım” derler. Vatan toprağı ile bu inanışlar paralel olarak değerlendirilirse Türklerde vatan toprağının neden kutsal olduğu ortaya çıkar. En eski kutsal vatan toprağı da Ötüken’dir.

Adana’da yeni doğan çocuğun altına höllük toprağı koyarlarsa pişik olmayacağına, pekmez yapılırken içerisine toprak konursa kıvamının ve tadının tutacağına inanılması teknolojik gelişmelere rağmen günümüzde de yaşamaktadır.

Yörede, sessizlik olan yerde ölü toprağı serpildiğine, gözü aç olanın gözünü toprağın doyuracağına, topraktan gelindiğine yine toprağa dönüleceğine, cenazeye ilk toprağı ölenin çocuğunun atması gerektiğine, ölen birinin gözüne bir avuç toprak dökülmesi gerektiğine inanılması ölüm ile ilgilidir. Toprağın da bir canı olduğuna inanılması da yer kültürüyle ilgilidir.

7.2.5. Bitkilerle İlgili Halk İnanışları

Boratav, Türk kültüründe, kimi ağaçlarda olumsuz birtakım özelliklerin bulunduğu inanıldığını ifade eder. Örneğin; özellikle erkek çocuğı olanların incir ağacı dikmesinin uğurlu sayılmayacağına inanılır. “Ocağına incir ağacı dikmek” deyimindeki “evini, yurdunu harap etmek, soyunu söndürmek” deyimini bu inançla bağlantılandırır. Yabani incirin yıkık ev ve ocaklarda bitmesinin de bu inancın gelişmesinde, güçlenmesinde etkili olduğunu söyler (Boratav, 1997: 54).

Boratav’a göre bitkiler konusunda, iki yasaktan söz edilebilir: Birincisi, yaş bitkilerin kesilmesiyle ilgili yasaktır ki atasözü niteliğinde “Yaş kesen, baş keser.” yargısında genç orman ağaçları, fidanlar, meyve veren ağaçlar düşünülür. Kimi orman ağaçları için yetişip büyümesi uzun zaman istediğı düşüncesiyle, başka bir çeşit yasak konmuştur. Örneğin; karaağaç, kayın ağacı güç yetişen bir ağaçtır ki onun için kesilmesini uğur saymazlar. İkinci yasak ise yatırların yanında bulunan ağaçların kesilmesiyle ilgilidir ki bu ağaçların kesilmesi büyük bir suç sayılır. Yatırların çevresinde bulunan kimi ağaçlar çam, çınar, çitlembik, ardıç vb. kendiliklerinden de bir kut taşıdıklarına inanılır. Kimi yatırların sadece ağaç adları ile adlandırılmaları bu bakıma bir anlam taşır: Çitlembik Dede, Çınar Dede gibi... (Boratav, 1997: 53, 54).

Adana

Ağırlık vermeye başlayan bir misafire münasip bir şekilde yarpuz denilen yabancı nane yedirilirse hemen kalkıp gideceğine inanılır (K.99, K.109, K.121, K.122, K.124, K.126, K.134, K.136, K.145, K.146).

Sarımsağın kabuklarının şeytanın altınları olduğuna inanılır (K.126, K.128, K.129, K.130, K.132, K.133, K.134, K.136, K.137, K.138, K.140).

Soğanın kabuğunu sobaya atmanın günah olduğuna inanılır (K.16, K.17, K.18, K.19, K.29, K.30, K.37, K.38, K.39, K.40, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.49).

Boz kulak çiçeğinin eve bolluk getireceğine inanılır (K.53, K.67, K.81, K.103, K.117, K.128, K.135, K.157, K.172).

Yılbaşında kapının önünde nar kırılınca evin bereketinin artacağına inanılır (K.13, K.17, K.26, K.35, K.48, K.53, K.56, K.79, K.85, K.93, K.112).

Soğan, patates, sarımsak kabuğunun ortalık yere atılmaması gerektiğine inanılır (K.7, K.8, K.13, K.14, K.26, K.27, K.28, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.54, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59).

Narın cennet meyvesi olduğuna ve tanelerinin yere dökülmesinin günah olduğuna inanılır (K.34, K.78, K.79, K.80, K.82, K.84, K.85, K.86, K.87, K.89, K.90).

Karpuz kesilirken, önce baş tarafı yuvarlak olarak bölünür, burayı yiyen kişinin babasının öleceğine inanılır (K.87, K.89, K.90, K.92, K.95, K.96, K.97, K.104, K.109, K.123, K.126).

Nergis çiçeğinin kokusunun Hz. Muhammed'in terinin kokusu olduğuna inanılır. Ayın yedisinde fasulye ekilirse, ekilen fasulyenin kurtlu olacağına inanılır (K.109, K.123, K.129, K.130, K.134, K.137, K.150, K.155).

7.2.5.1. Değerlendirme

Adana'da karpuz kesilirken, önce baş tarafı yuvarlak olarak bölünür, burayı yiyen kişinin babasının öleceğine, ağırlık vermeye başlayan bir misafire münasip bir şekilde yarpuz denilen yabancı nane yedirilirse hemen kalkıp gideceğine, sarımsağın kabuklarının şeytanın altınları olduğuna, soğanın kabuğunu sobaya atmanın günah olduğuna inanılması bitkilere yüklenen olumsuz kavramlardır.

Boz kulak çiçeğinin eve bolluk getireceğine, yılbaşında kapının önünde nar kırılınca evin bereketinin artacağına inanılması soğan, patates, sarımsak kabuğunun

ortalık yere atılmaması gerektiğine, narın cennet meyvesi olduğuna ve tanelerinin yere dökülmesinin günah olduğuna inanılması da bolluk ve bereketle ilgilidir.

Yörede, nergis çiçeğinin kokusunun Hz. Muhammed'in terinin kokusu olduğuna inanılır. Ayın yedisinde fasulye ekilirse, ekilen fasulyenin kurtlu olacağına inanılması da hem bitkiler hem de günlerle ilgilidir.

7.2.6. Ağaçla ve Ormanla İlgili Halk İnanışları

Türk Dünyası

Türk mitolojisinde doğa kültürle ilgili olan karakterlerden biri de orman iyesidir. Aslında geniş bir inanç sistemi dâhilinde ve senkretik bir yapı sergileyen orman kültürü tek başına Türklerin orman kavimlerinin inançları ve mitolojik tasarımlarıyla bağlantılıdır. Şunu özellikle kaydetmek gerekir ki orman kavimleri ile birlikte diğer yerleşik Türk boylarında ve halklarında da ağaç, orman vb. tasarımlarıyla karşılaşırız. Nitekim özellikle ağaç kültürünün gerek türeyiş mitlerindeki gerekse de dünya modelindeki müstesna yeri onu kısmen de olsa orman kültürle ilişkili göstermektedir (Bayat, 2007b, s. 170).

İlkel sürüden sosyal topluluk statüsüne geçişin yaşandığı dönem olan toplayıcı-avcılık hayat tarzı Türk mitolojisinin kökenlerinden birisini oluşturmuş olmalıdır. Buna göre, biz kavramının teşekkülü orman ve etrafında barınılan ve gölgesinde kutsalın yaşanması dolayısıyla en ilkel şekliyle de olsa ilk tapınağın olduğu ağaç (gölge kaba ağaç), bir toplanma ve kutsalı yaşama mekânı olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk kültüründe, takip edebildiğimiz tarihimizde -meselâ Osman Gazi'de bir rüya motifi olarak tespit edebildiğimiz gölge kaba ağacı- çok uzun bir kültürel süreç içinden çıkagelmektedir. Bir başka ifadeyle söylemek gerekirse Türk mitolojisinin en erken dönemi, bitki kökenli mitolojik bir modele sahiptir ve ağaç-orman kültürünü oluşturmuş ve pek çok iziyle rahatlıkla günümüzde bile yaşadığı söylenebilecek bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır (Çobanoğlu, TDET I, 2002, s. 31, 32).

Orman canlı varlıkların evi, yaşadığı yerdir. Bu açıdan baktığımızda gereksiz yere ağaçları kesmenin, budamanın, tahrip etmenin yasaklanma sebepleri anlaşılır. Ekosistemi bozmamakla ağaç veya orman ruhunu öfkelenlendirmeye sebep olacak emellerden kaçınmak dinî mitolojik inançların temelini oluşturur. Bu ciddiyetsizlik birçok felaketlere neden olacağından insanlar bütün zamanlarda dikkatli olmaya

çalışmış, dengeli bir av yapmaya veya ağaç kesmeye dikkat etmişlerdir. Bu bağlamda orman ruhu, canlı varlık olarak tasarlanmıştır. (Bayat, 2007b, s. 176).

Ağacın canlılığı ile soyun devamı arasında sıkı bir bağ vardır. Ağacın canlılığı, soyun devam ettiğinin kanıtıdır. Kuruması, kesilmesi, devrilmesi ise soyun biteceğinin göstergesidir. Soy, çocukla devam eder. Eğer ailenin çocuğu yoksa ya da ölürse “soyu kurudu” diye ifade edilir. Türk’ün dünya görüşüne göre soy, erkek çocuktan devam eder. Kız çocuk ise evlenip kocasının ailesinin bir ferdi, “dayağı” olur (Ergun, 2004, s. 244).

Ancak ormandaki bütün ağaçların kutsal bilinmesi de şart değildir. Doğal olarak birtakım özellikleriyle dikkati çeken ağaçlar, kutsanmış bilinmektedir. Mesela mevsimlerde yapraklarını dökmeyen, dış yapısıyla farklılık oluşturan, تنها olan, büyük olan, güzel olan, yaşlı olan, garip olan veya meyveleriyle şifa veren birtakım ağaçların kutsal olarak kabul edildiklerini görmekteyiz. Bunlar kayın, meşe, çınar, karaağaç, gürgen, servi, çam, kızılçam, karaçam, kavak, söğüt, elma vs. ağaçlardır. Bölgeden bölgeye kutsal ağaçların hem özellikleri hem de isimleri değişmektedir. İşte böyle ağaçların altında kurban törenleri yapılır, kesilen kurbanlık hayvanın derileri de bu ağaçlara asılırdı. Bu kutsanmış ağaçların zamanla hayat ağacı, ölüm ağacı olarak ayrılmaları da dikkat çekicidir (Bayat, 2007b, s. 178).

Ağaç-orman kültürünün Türk mitolojisindeki bu önemli yeri ve yaratılış mitlerinin en yaygınlarından birisini oluşturmasının tarihsel dönemdeki kaynaklarda da son derece yaygın olduğu bilinmektedir. J.P. Roux’un tespitleriyle de, Uygurlar, Kıpçaklar ve Oğuzlar başta olmak üzere çok sayıda eski mit, kahramanların yönetici kahramanları, olağanüstü karşılıkların vb. doğumunda ağaca bir rol verir, onu babaları ya da anaları yapar. Bazen ağaç ve insan arasındaki akrabalık, onun çocuklarına verdiği öğütlerle vurgulanmaktadır. Bu tür, ağaçtan doğum veya yaratılış mitleri arasında en yaygın olarak bilinenlerinin başında Uygur Yaratılış Destanı gelmektedir (Roux, Çobanoğlu, TDET I, 2002, s. 34).

Mitolojide koruyucu ruhların aynı yuvadan çıktıkları gerçeği, özellikle iye kültüründe yaygın görülen olgudur. Mitolojik varlıkların zamanla semantik dallanma geçirdikleri ve ayrı ayrı mitolojik varlıklar gibi görülen hami ruhların aslında Yer Ana kompleksine girdiği bilinmektedir. Bu bağlamda orman ruhunun da kültür dallanması sonucunda aynı yuvadan çıkan mitolojik varlıklar olarak kabul edilmesi doğru olabilir. Türk sosyo-kültürel yapısında ormanla bağlı inançların orman ruhu çevresinde değer kazandığı gerçeğine dayanarak bu değişik adlandırmaların işlevlerine de bakmakta

yarar vardır. Nitekim adlandırmalar sadece varyantlaşma değil, aynı zamanda icra bağlamında da ayrı bir işlevin kazanılmasıdır. Her ne kadar mitolojik yuva aynı olsa da işlev açısından farklılık görülmektedir. Türk mitolojisinde orman, yaşamın kaynağı, ağaçlar ise kahramanları doğurması ve yedirmesi ile onlara hayat veren, soyun koruyucusu ve nihayet dünya direği rollerini üstlenmiştir (Bayat, 2007b, s. 179, 180).

Eski Türklerde tek ağaçlara kutsallık verildiği gibi bazı koru ve ormanlar da kutsal sayılmışlardır. Zamanla ağacın yerini bir sırık ya da direk alır. Bu direk ve sırık yükselmenin, göğe tırmanışın simgesi ve aracıdır. Gök’e kurban kesilirken ve Şaman gök gezintisine çıkarken sııklardan yararlanır. Kurban edilen hayvanın ruhu, ağaç ve sııkların çizdiği yolu izleyerek Gök’e ulaşır. Çadırın içine yerleştirilmiş ve tepesi çadırın duman deliğinden çıkan bir ağaç ya da sırık yardımıyla gök yolculuğuna çıkar (Avcıoğlu, 1985, s. 360).

Türk inanç ve düşünüş sisteminde ağaç ile çocuk arasında çok sıkı bir bağ kurulmuştur. Tanrı kutunun kaynağı olan kutsal ağacın han ya da beylerin Tanrı katından yeryüzüne töreyi egemen kılmak göreviyle indirilmelerinde oynadığı rol üzerinde tarafımızca sık sık durulmuştur. Kutsal ağacın; kutun, bereketin kaynağı olmanın yanında, yine Tanrı kutu anlamına gelen zürriyetin devamının sağlanmasında da önemli bir yere sahip olduğunu da görmekteyiz. Zürriyetin devamlılığında ağaca önemli bir yer verilmesinde ağacın Tanrı kutunun kaynağı olması inancı ile çocuğun Tanrı kutu olarak nitelendirilmesi etkili olmuştur (Ergun, 2004, s. 270).

Orman kültü avcılıktaki en önemli kùltür. Bu eski kùltün, Göktürkler ve Uygurlar devrinde devam ettiğini ve Ötüken Ormanlarının (Ötüken Yış) kutlu sayıldığını biliyoruz. Genel olarak orman kùltü, zamanla eski önemini kaybetmiş; (orman tanrıları) (kötü ruh)lara dönüşmüştür. Belli ki, avcılık ve toplayıcılığın önemini kaybetmesi, avcılığın çobanlığa ek bir geçim yoluna ve giderek de sadece “İdman-spor”’a dönüşmesi; geçimin, geniş bozkırların çobanlığıyla ve savaş-işle, sonraları da tarımla sağlanır olması orman kùltünün erimesine yol açmıştır (Hassan, 1986, s.109-110).

Orman kùltüyle ilgili en önemli hususlardan biri, orman ruhuna her avcının kurban sunabilmesidir. Ormanda kamın aracılığına ihtiyaç yoktur. Görülüyor ki, orman kùltü, en eski devrin, işbölümünün şamanları dahi yaratmadığı dönemin kalıntısıdır (Hassan, 1986, s. 111).

Ölen kişilerin başına ağaç dikilmesi geleneğinde, ağacın yeşermesi ile ölen insanın ve ailesinin mutluluğu arasında bağ kurulur. Ağacın, kut sembolü olan

kemikten büyüdüğüne inanılır (Ergun, 2004, s. 251).

Şamanlar ağacı gökyüzüne ulaşmak için bir merdiven gibi kullanıyorlardı. Yakut kamlarının her birisinin bir ağacı vardı. Gençler şaman olabilmek için ağaç dikerler, şaman ölünce ağaçları da yok edilirdi. Herhalde Anadolu’da söylenilen “bir dikili ağacın olsun” temennisi bu eski hususlara dayanmaktadır. Yine Yakut mitolojisine göre, gökteki ebedi şamanın kapısına diktiği ağacın dalları arasında tanrının çocukları himaye görürdü. Ruhlar kuş biçimini almış olarak bu ağacın dalları arasında uçuşurlardı. Anlatıldığına göre bir insan doğunca buradan bir ruh uçarak, o insana can verirdi (Çoruhlu, 2011, s. 130).

Dede Korkut’ta ifadesini bulan Gölgelece kaba ağacın kesilmesi duası da bu motifi Dede Korkut’a yansıyan hatırası olmalıdır. Bugün de mezarlara ağaç dikmenin yaygın oluşunun sebebi budur. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Kaşgarlı Mahmut’un “Türkler büyük bir ağaç gibi göze büyük görünen her şeye Tengri (tanrı) adını verirler” şeklindeki nakli Türk mitolojisinin oluşum ve gelişimini izah eder. Aynı şekilde, daha sonraki dönemlerdeki hâliyle, İ. Kafesoğlu’nun kaynaklardan naklettiğine göre, “eski zamanlarda Başkurtların tanımadıkları bir adama rastladıkları zaman, kuşunun ve ağacının ne olduklarını sormalarına (Çoruhlu, 1995, s. 53) neden olan ağaç olgusunu açıklamaktadır. Tarihsel dönemdeki varlığını bildiğimiz kutsal koruluk veya orman olarak, Ötüken Ormanlarının (Ötüken Yış) başta Göktürkler, Uygurlar devrinde olmak üzere bütün Türklerce kutsal sayıldığı bilinmektedir (Ögel, TDET I, 2002, s. 35).

Anadolu

Türkiye Türkleri ile diğer Türk toplulukları arasında kutsal ağaçlara sadece çocuk sahibi olmak isteyenler değil, sürekli kız çocuğu doğurup da erkek çocuk sahibi olmak isteyenler de başvurumaktadırlar. Anadolu Varsakları arasında hep kız doğuran ve oğlan çocuğu doğurmak isteyen kadınlar, armut ve erik ağaçlarının yanına giderek ağaçları taşlarlar ve şu sözleri söylerler: “Ben ağacı taşladım, kızı bıraktım, oğlana başladım.” Sonra da ağaçtan düşen armut ve erikleri toplayarak eve götürürler, kocalarıyla birlikte yerler. Bu uygulama sonrasında da erkek çocuk doğuracaklarına inanılmaktadırlar (Ergun, 2004, s. 281).

Anadolu’da, Yörükler, Türkmenler ve pek çok köy halkı arasında ulu ağaçları kesmenin uğursuzluk getireceğine inanılır. Kutsal bilinen ağaçlara bez, “çaput” bağlanır; bu ağaçların yakınındaki yatırlara dua edilir, yardım dilenir (Eröz, 1992, s. 106). Anadolu’da, ağaç kültürüyle ilgili inanış ve uygulamaların, yatırlar dolayısıyla ata

kültü, tepe ve dağlarda bulunması dolayısıyla dağ kültü, ağacın bir su kenarında olması dolayısıyla su kültü ile bağlantılı olduğunu görürüz. Ayrıca halk arasında yaygın olan, ağacı canlı bir varlık görmek ve onun içinde bir ruh tasavvur etmek de gözden ırak tutulmamalıdır (Kaya, 2001, s. 207).

Aydın zeybekleri, Tehnel ağacını, Kızılbaşlar ise Hızır'ın dibinde yattığına inandıkları Ezentere ağacını kutsal sayarlar (Eröz, 1992, s. 105). Tahtacılar, geçimlerini ağaçlardan sağladıkları için ağaçlar onlar için kutsaldır, belirli dönemlerde ağaç kesmezler. Siirt, Tunceli, Adıyaman, Elazığ'daki Kızılbaş Kürtler arasında, arazide tek başına duran meşe ve ardıç ağaçlarını ziyaret etmek, ayin yapmak, ağaç dallarına dilek çaputları asmak yaygındır (Ocak, 2000, s. 135).

Burada ağaç kültü, evliya kültüründen önce varlığını hissettirir. Dilek gerçekleştiği takdirde yatıra gidilmektedir. Burada ağacın yumurta şeklinde oyulması, Hıristiyanî bir unsur olarak hem takdis etmeyi ve hem de yeniden doğuşu akla getirmektedir. Ayrıca kutsal kabul edilen ağacın içinden geçirmek suretiyle bir tür arınma da sağlanmış olur (Kaya, 2001, s. 208).

Benzer bir örneğe Erzurum'un Tortum ilçesinin İngözek köyündeki Bacı Kardeş ziyaretinde de rastlarız. Bahsedilen ziyaretin yanındaki suyun aşağısında delikli bir ceviz ağacı bulunur. Çocuk isteyen kadınların bu ağacın deliğinden geçerek dilek tuttukları tespit edilmiştir (Başar, 1972, s. 167).

Anadolu'da tek olarak yetişen ağaçların yanında mutlaka bir evliya mezarının bulunduğu inancıyla bu ağaçlar kutsal kabul edilmiş, bez parçaları bağlamak, sarılarak ya da öperek dilek tutmak suretiyle, bu ağaçların bulundukları yerler adak ve ziyaret yerleri haline gelmiştir. Bu ağaçları kesmenin iyi olmadığı, uğursuzluk getireceği inancı çok yaygındır. Kesmek isteyenlerin başlarına gelen kötü olaylara ilişkin Anadolu'nun hemen her yerinde farklı söylenceler anlatılır. Söylencelerin pek çoğunda ağacı kesen kişinin baltayı ayağına vurarak kendini yaraladığı, üzerine bastığı dalın kırılması sonucu düşüp sakat kaldığı, bazılarının ağacı kestikten sonra öldüğü, bazı söylencelerde ise ağacı kesmek isteyen kişinin baltasının kesmediği anlatılır (Er, 1996, s. 62).

Dağ ve ağaç kültürünün izleri Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde de tespit edilmiştir. Kızılcahamam'ın içinde bir tepedeki ağaç da bu makuldendir. Bu tepeye çıkanlar o ağaca nezir olarak paçavra ya da ip bağlarlar. Adana civarında yaşayan ahalinin âdet ve inançlarını tespit eden bir öğretmen, Dört Yol ile Çay arasında bulunan bir ağaçtan bahsediyor. Halk bu ağaca "Cennet Ana" derlermiş. Bu ağaç hasta çocukları tedavi eden kutlu ağaçtır. Hasta çocuklar bu ağaca paçavra bağlar ve öperler. İlk

Osmanlıoğulları devrinde yaşayan Geyikli Baba menkıbesinde “devletlü kaba ağaç” adıyla bir kavak ağacı zikrediyor. Türklerin saydıkları ağaçlar arasında, kayın ağacından başka ağaçlar da vardır. Bunların biri ardıç (artış) ağacıdır. Manas destanında kısır kadınlara çocuk veren “ardışlı mezar”dan bahsedilmektedir. Kahramanlardan biri “ardıçlı mezar hazret” in tanrısından peyda olmuştur (İnan, 1998, s. 257).

Eşiğe basmak kapı ruhu inancına bağlı olmakla birlikte eşiğin çoğu hallerde ağaçtan yapılıyor olması da düşünüldüğünde, ağaç kültürünün izlerini de taşıdığı akla gelmektedir. Anadolu’nun her yanına yayılmış ermiş ve yatırların türbelerine kapının eşiği öpülerek girilir (Er, 1996, s. 63).

Kastamonu’da kutsiyetine inanılmış belirli bir ağaç yoktur. Ceviz ağacının gölgesinde yatmazlar. Cinsi ne olursa olsun mezarlıktan ağaç kesmezler. Ağaç dikilmesi büyük sevaptır. Kabakulak için yumurta yazılıp ayva ağacı dibine gömülür. Orada eridikçe hastalık da geçermiş. “Ulu ağaca balta vurulmaz denir. Bazı köylerin meydanlarında veya ormanlarda ulu çınarlar vardır. Gıcısı ve odunu alınmaz, bu döküntüler dibinde çürür. Bu ağaçlar için “Geceleri secdeye eğiliyor” diye itikat edilir (Abdulkadiroğlu, 1997, s. 168).

Kutsal bilinen ağaçların İslamiyet’ten sonra da Alevi-Tahtacı ve Yörük toplumu içinde varlığını koruduğu ve bazı yasaklara da uyulduğu bilinmektedir. Nitekim A. Y. Ocak’ın ve A. Selçuk’un tespitlerine göre Alevi toplumunun ulu ağaçları kutsal kabul ederek, hürmetle tazim ettikleri ve bu gibi ağaçlara ziyaretlerde bulundukları bilinmektedir. Özellikle Tahtacılar ve Yörüklerde de kutsal ağaçla ilgili inanışların yaygın bir şekilde var olduğu görülmektedir. Geçimlerini ağaç kesmekle sağlayan Tahtacıların ağaçlara ve ormana büyük saygı ve bağlılık gösterdikleri bilinmektedir. Ancak Şîî ve Alevi toplumunda olduğu gibi Tahtacılar da Muharrem ayında ağaç kesmeyi şiddetle yasaklamışlardır. Ayrıca Tahtacılarda hafta içinde salı günlerinde de ağaç kesilmez. Yeniden işe başlayacaktan zamanlarda da ağaçlar için dualar okunur. Tahtacıların kutsal bildikleri ağaçlardan sarıçam, ladin, köknar ve ardıç ağaçlarını gösterebiliriz. Tahtacılar ayrıca kutsallığına inandıkları ağaçların motiflerini ölülerinin mezar taşlarına da işlemektedirler. Yörükler de ağaçlara büyük saygı duyar, تنها ağaçlara dileklerde bulunmak için çaput bağlarlar. Yörükler karadut, çınar ve katran ağacını kutlu ağaçlardan saymaktadırlar. Ayrıca Türk topluluklarında görülen dağlardaki tek başına duran ulu ağaçları kutsal kabul etme Yörüklerde de vardır (Bayat, 2007b, s. 178).

Anadolu’da yeni evlenenler için söylenen bir deyim vardır: “Başı göğe ermek!”

Gerçi bugün için bu deyim menfî bir anlam taşımaktadır; fakat eski inançlarımızın hâlen yaşadığını göstermesi bakımından önemlidir. Yeni evlilerin, kurulan yeni ve kutlu evde, evin kutlu direği vasıtasıyla göğe, cennete ulaştıklarına dair inanın güzel bir örneği, Altaylarda hâlen yaşamaktadır (Ergun, 2004, s. 303).

Bugün Türklerin yaşadığı Uzak Doğu, Altay, Orta Asya, Azerbaycan, Balkanlar ve Anadolu’da gözlemlenen ağaca bez, iplik, bebek tasviri ve beşik sembolleri asılması inancının kökeninde, hiç kuşkusuz ağaçların soy kökü ile bağlantısı ve ağacın doğurganlık işlevi ile ilgili olması vardır. Doğuran ağaçlar hakkında gerek Uygur türeyiş miti gerekse de epik şekilde destanlar geniş bilgi sunmaktadırlar (Bayat, 2007b, s. 182).

Evliya türbelerinde de ağaca bez bağlayarak veli adına dua edilip, çocuk istenmesi Şamanlık dönemlerinden kalan bir olgu olarak gözüktür. Şamanlık devrinden kalma soy ağaçları, ataların ve büyük Şamanların mezarları İslâmlaştırılmış ve “evliya türbeleri” ne dönüştürülmüştür (Bayat, 2007b, s. 183).

Adana

Ormanda kötü ruhların yaşadığına inanılır (K.1, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

Ormanların cin ve perilerin yoğun olarak bulunduğu yerler olduğuna inanılır (K.20, K.21, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.99, K.100, K.101, K.102, K.103).

Koruluk ve ormanlık gibi ıssız yerlerin halk arasında pek tekin olmadığı inancı vardır. Buralara tek başına gitmenin veya bir erkek olmadan gitmenin sakıncalı olduğu inancı vardır. Çünkü bu gibi yerlerin farklı varlıkların mekânı olduğuna inanılır. Özellikle de böyle yerlere gece gidilmez (K.41, K.48, K.68, K.70, K.71, K.78, K.90, K.189, K.190).

Ormanda ya da köylerde dere kenarlarına şeytan götürdüğü şeyleri bırakır. Şeytanın dereyi geçemediğine inanılır (K.37, K.67, K.68, K.69, K.70, K.71, K.72).

Ormanda şeytan ve cinin çok olduğu düşünüldüğü için besmelesiz ormanda gezilemeyeceğine inanılır (K.25, K.27, K.32, K.33, K.57, K.59, K.60, K.67, K.70, K.77, K.88).

Koruların cinler tarafından korunduğuna inanılır (K.51, K.57, K.59, K.60, K.67, K.70, K.77, K.88, K.89, K.90, K.94, K.95).

Gece ormana gidilmez, iyi olmadığına inanılır (K.66, K.79, K.80, K.87, K.88, K.94, K.192, K.194).

Bu yerlerde, gece olunca kötü varlıkların insanlara musallat olacağına inanılır (K.34, K.57, K.59, K.60, K.67, K.70, K.77, K.88, K.89, K.90, K.94, K.95).

Koru ve ormanlara gece gidilmez. Gece vakti gidilirse bir daha gelinemeyeceğine inanılır. Geceleri oralarda cinlerin olduğuna inanılır (K.35, K.46, K.47, K.55, K.57, K.68, K.79, K.80, K.88).

Ormanlar korku nedenidir. Akşamları ormana gidilmemesi gerektiğine inanılır (K.94).

İncir ağacından düşenin iflah olmayacağına inanılır (K.10, K.11, K.12, K.14, K.15, K.16, K.20, K.24, K.30, K.33, K.34, K.35, K.36, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.47, K.53, K.54, K.55, K.56, K.58, K.59, K.63, K.64).

İncir ağacından düşen kişinin sakat kalacağına veya öleceğine inanılır (K.23, K.24, K.30, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.47, K.50, K.51, K.53, K.54, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.63).

Meyve ağaçlarının dibine tuvalet ihtiyacının yapılmayacağına inanılır (K.17, K.18, K.23, K.24, K.25, K.27, K.32, K.33, K.34, K.38, K.40, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.53, K.54, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.62, K.64).

Meyve vermeyen ağacın sopa veya balta ile korkutulduğunda meyve vereceğine inanılır (K.24, K.31, K.37, K.46, K.54, K.55, K.56, K.58, K.60).

İncir ağacı altında cin evi olduğu düşünülür. Bu yüzden incir ağacının kesilmemesi ve altında uyumaması gerektiğine inanılır (K.27, K.36, K.57, K.58, K.60, K.65, K.68, K.79, K.89, K.104, K.130).

İncir ağacının altından gece geçilmez, cinlerin olduğuna inanılır (K.37, K.55, K.64, K.68, K.79, K.80, K.88, K.90, K.107).

İncir ağacının kesilmeyeceğine, yakılmayacağına inanılır (K.140, K.150, K.151, K.152, K.153, K.154, K.155).

Çam ağacının eve dikilmesinin cenaze getireceğine inanılır (K.40, K.46, K.47, K.55, K.57, K.68, K.79, K.80, K.88).

Çam ağacı kesenin babasının öleceğine inanılır (K.44, K.49, K.60, K.68, K.79, K.80, K.88, K.90, K.107, K.109).

Zakkum ağacının insanı cinden ve şeytandan koruduğuna inanılır (K.42, K.46, K.63, K.66, K.71, K.98, K.100, K.162, K.173).

Zakkum ağacının olduğu eve şeytan gelmeyeceğine inanılır. Küçük çocukları nazardan ve şeytandan korumak için çocukların yastıklarının altına zakkum yaprağı konulması gerektiğine inanılır (K.23, K.24, K.30, K.35, K.46, K.56).

Karaçalı adlı ağacın insanı nazardan koruduğuna inanılır (K.54, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.127, K.128).

Ceviz ağacının altında uyumanın büyük uğursuzluk getireceğine inanılır (K.36, K.41, K.50, K.55, K.59, K.60, K.66, K.74, K.82, K.150, K.160).

Rüyada orman, ağaç görmenin iyilik, hoşluk olduğuna inanılır (K.1, K.2, K.5, K.8, K.45, K.72, K.84, K.85, K.89, K.90).

Rüyada yeşil ve gür orman görmenin berekete, bolluğa işaret olduğuna inanılır (K.3, K.39, K.53, K.54, K.55, K.69, K.79, K.80, K.81, K.89).

Rüyada sarı ve kurumuş bir orman görmenin kılığa, huzursuzluğa işaret olduğuna inanılır (K.3, K.9, K.10, K.11, K.17, K.29, K.30, K.33).

Rüyada yeşil, ulu ağaç görmek hayra yorulur, iyi olduğuna inanılır (K.53, K.55, K.60, K.69, K.79, K.80, K.81, K.89).

Ormanlar korunur. Çünkü ormanların kutsallığına inanılır (K.125, K.135, K.149, K.159, K.179, K.180, K.184, K.185, K.189).

Ormanı korumanın sevap olduğuna inanılır (K.49, K.57, K.60, K.62, K.64, K.65, K.70, K.73, K.76).

İnsanlara sağladığı fayda sebebiyle ormanların uğurlu olduğuna inanılır (K.49, K.130, K.149, K.159, K.179, K.180, K.184).

Tek ağaçların kutsal olduğuna inanılır (K.36, K.60, K.62, K.75, K.89, K.90, K.119, K.128, K.130).

Ağaç yetiştirmek sevaptır. Bu dünyada ne kadar çok ağaç dikersek öbür dünyada o ağaçların altında oturacağımıza inanılır (K.6, K.45, K.56, K.57, K.67, K.79, K.80, K.112, K.118).

Sağlık açısından Allah'ın insanlara bağışladığı bir nimet olduğuna inanılır (K.49, K.100, K.101, K.112, K.119, K.178, K.179).

Yaş ağaç kesen bir insanın iflah olmayacağına, işlerinin ters gideceğine, uğursuzluk getireceğine inanılır (K.185, K.186, K.187, K.188, K.189).

Ağaçların kesilmesinin musibetleri beraberinde getirdiğine inanılır (K.56, K.57, K.58, K.59, K.67, K.68, K.69).

“Yaş kesen baş keser” sözünden hareketle yaş ağaç kesmenin kendilerine veya ailelerinden birilerine bela getireceğine inanılır (K.50, K.51, K.52, K.58, K.68, K.69, K.70, K.71, K.72, K.73).

Ziyaretlerdeki ağaçlara zarar verilirse o ağaca zarar veren kişinin o ziyarette yatan evliya tarafından cezalandırılacağına inanılır (K.53, K.55, K.57, K.58, K.59, K.60, K.66, K.70, K.71, K.72, K.77).

Mezarlıktaki her ağacın bir ölünün gölgesi olduğuna inanılır. O yüzden mezarlıktan ağaç kesmenin çok günah olduğuna inanılır (K.33, K.46, K.47, K.48, K.49, K.50, K.55, K.56, K.68, K.78).

Ormandaki yaşlı, ulu ağaçların kesilmesinin günah olduğuna inanılır. (K.30, K.32, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44).

Ormana ağaç kesmek için gidildiğinde baltanın ağzının ağaçlara gösterilmemesi gerektiğine inanılır. Çünkü ağaçların baltadan korkup ağlayacağına inanılır (K.59, K.60, K.61, K.64, K.65, K.66, K.67, K.68, K.69).

Cuma günü ağaçların da ibadet ettiklerine inanıldığı için cuma günleri namaz vaktinden önce ağaç kesmenin iyi olmadığına inanılır. (K.54, K.55, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61).

Kutsal olduğuna inanılan bazı ağaçlara bez bağlanıp dilek tutulur. Bez düşerse dileğin yerine geleceğine inanılır (K.45, K.52, K.53, K.54, K.55, K.56, K.57).

Ormanda zina yapılırsa zina yapan kişilerin evlerinde bereket olmayacağına inanılır (K.28, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60).

Kurban kanını meyve vermeyen ağacın dallarına sürünce ağacın meyve vereceğine inanılır (K.40, K.48, K.58, K.69, K.70, K.77, K.91, K.130, K.151).

Paslı demiri bir ağacın dibine saplayınca ağacın gür duracağına inanılır (K.23, K.166, K.167, K.168, K.169, K.170).

Meyve vermeyen ağaçların dibine hamile bir kadın tarafından taş konursa ağacın meyve vereceğine inanılır (K.8, K.9, K.10, K.11, K.17, K.32, K.33, K.36, K.37).

Ceviz ağacı altında yatılmaz. Cevizi kim dikerse ağacın dikenin boynu kadar kalın olduğu vakit öleceğine inanılır (K.8, K.14, K.18, K.22, K.23, K.24, K.30, K.33, K.34, K.115, K.116, K.117).

Kavak ağacı alt dallarından yaprağını dökmeye başlarsa kışın çok sert geçeceğine inanılır (K.22, K.34, K.49, K.56, K.123, K.147, K.158).

İncir ağacının altına abdest bozan kimsenin hastalanacağına inanılır (K.54, K.55, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61).

Meyve ağaçlarına kurban kanı sürülürse o yıl meyvenin bol olacağına inanılır (K.1, K.19, K.20, K.21, K.22, K.23, K.24).

Bir ağacın ilk meyvesini doğurgan bir kadın yerse ağacın verimli olacağına inanılır (K.12, K.55, K.61, K.62, K.63, K.64, K.126, K.127).

7.2.6.1. Değerlendirme

Türk mitolojisinin başlangıç dönemi bitki kökenlidir. Eski Türklerde doğa kültürüyle ilgili öğeler arasında ağaç ve orman kültürlerinin önemli bir yeri vardır. Ağaç kültürü, orman kültürüyle yakından ilişkilidir. İlk tapınağın olduğu “gölgeli kaba ağaç” eski Türklerin bir toplanma ve tapınma yeridir. Eski Türklerde yalnız ağaçların kutsal sayılabildiği gibi korular ve ormanlar da kutsal sayılabilmektedir. Daha sonraları, ağacın yerini kurban kesilirken Şaman’ın göğşe tırmanışının simgesi ve aracı olan sırık veya direk almıştır. Kurbanın ruhu da bu yolla Gök’e ulaştığına inanılır. Çadırın içine yerleştirilen ağaç ya da sırığın işlevi de aynıdır.

Ağaç, köklerini gidebildiği kadar toprağa salar. Dalları da göğşe uzandığı için sonsuz olarak düşünülür. Bu yüzden, Türk inanç sisteminde ağacın gökyüzüne çıkan bir merdiven olduğuna inanılır. Şamanların göğşe doğru yaptıkları mistik yolculuklarında merdiven görevi görür. Tanrı kutunu temsil eden kutsal ağaç; hayatın kaynağıdır, sürekliliğinin teminatıdır. Ağacın canlılığı ile soyun devamı arasında sıkı bir bağ olduğuna inanılır.

Türklerin ağaç hakkındaki inanışları İslamiyet’in kabulü ile değişimlere uğramıştır. Ağaçlara evliya veya dede kimliği kazandırılmış, bu ağaçlar ziyarete dönüştürülmüş, tavaf edilmiş, altlarında taş kuleler oluşturulmuş, hatta dallarına bez parçaları bağlanarak dilekler dilenmiştir. Bu ağaçların kesilmesinin iyi olmadığına, uğursuzluk getireceğine neredeyse Anadolu’nun her yerinde ve Adana’da inanılır.

Türk inanç sisteminde ağaç ile çocuk arasında sıkı bir bağ vardır. Anadolu ve Adana’da da kısırlığın kutsal ağaçlar aracılığıyla ortadan kalkacağına inanılır. Her ağaç kutsal değildir elbette. Kışın yapraklarını dökmeyen, ulu olan, yalnız olan, heybetli olan ağaçların kutsal sayıldığını söyleyebiliriz. Kutsal ağaçların türleri de bölgeden bölgeye değişebilir. Kurban bu tür ağaçların altında kesilirdi. Mitolojik veriler incelendiğinde ağacın antropogonik işlevi de görülür. Uygur Yaratılış Destanı, ağaçtan doğuma veya yaratılma konulu destanlar içerisinde en bilinenidir.

Günümüzde de Türk dünyası, Anadolu ve Adana’da bu kültürün pek çok izine rastlanır. Anadolu ve Adana halkı ulu ağaçları kesmenin uğursuzluk getireceğine inanır.

Anlatıların çoğunda ağacı kesen kişinin ağacı kestikten sonra öldüğü ya da yaralanıp sakat kaldığı hikâyeleri vardır.

Yöre insanı, bu ağaçlara bez “çaput” bağlayarak yakınındaki yatırlara, erenlere, evliyalara dua eder, onlardan medet umar. Bu ritüellerde atalar kültünün izlerini görmek mümkündür. Ayrıca ağaçların yüksek tepelerde veya dağlarda olması nedeniyle dağ kültü, suların kenarında olması nedeniyle de su kültü ile ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Adana’da sakız ağacını kutsal sayan bir kitle de vardır. Bunun yanı sıra kutsal sayılan ağacın içinden geçerek arınılır. Yörede, özellikle erkek çocuk sahibi olmak isteyenler bu kutsal sayılan ağaçlara başvurumaktadırlar.

Anadolu ve Adana’daki eren ve evliyaların türbelerine kapılarının eşiğinin öpülerek girilmesi ritüelinin, eşiğin ağaçtan yapılması itibariyle, ağaç kültünün bir yansıması olduğunu düşünüyoruz. Ayrıca “başı göğе ermek” deyimini de ağaç kütlüye bağıntılı görüyoruz. Mezarların başına ağaç dikilmesi ile ölen insanın ruhunun göğе ermesi arasında da bir bağ kurulabilir.

Adana’da ağaç yetiştirmenin sevap olduğuna, zakkum ve karaçalı adlı ağaçların insanı nazardan koruduğuna, tek ağaçların kutsal olduğuna, kutsal olduğuna inanılan bazı ağaçlara bez bağlanıp dilek tutulursa dileğin yerine geleceğine, yaş ağaca balta vurmanın günah olduğuna, yaş ağaç kesen bir insanın iflah olmayacağına, işlerinin ters gideceğine, uğursuzluk getireceğine, çam ağacı kesenin babasının öleceğine, ziyaret yerlerindeki ağaçları kesenlerin çarpılacağına, ziyaretlerdeki ağaçlara zarar verilirse o ağaca zarar veren kişinin o ziyarette yatan evliya tarafından cezalandırılacağına, mezarlıktaki her ağacın bir ölünün gölgesi olduğuna bu yüzden mezarlıktan ağaç kesmenin çok günah olduğuna inanılması ağaç kültünün devam ettiğinin bir göstergesidir.

Ormanların kutsallığına, ormanı korumanın sevap olduğuna, insanlara sağladığı fayda sebebiyle ormanların uğurlu olduğuna, rüyada orman, ağaç görmenin iyilik, hoşluk olduğuna, rüyada yeşil ve gür orman görmenin bereketin, bolluğun; rüyada sarı ve kurumuş bir orman görmenin kıtlığın, huzursuzluğun işareti olduğuna, ağaçların baltadan korkup ağlayacağına, cuma günleri namaz vaktinden önce ağaç kesmenin iyi olmadığına bugün de inanılması orman kültü ile ilgilidir.

Adana’da “Ocağına incir ağacı dikmek” deyimini çok kullanılır. İncir ağacı altında cin evi olduğu düşünülür. Bu yüzden incir ağacının kesilmemesi ve altında uyumaması gerektiğine, incir ağacının altına abdest bozan kimsenin hastalanacağına, ceviz ağacının altında uyumanın büyük uğursuzluk getireceğine inanılması da ağaca

duyulan saygıyı ve korkuyu ifade eder. Ayrıca yörede ocak kültü ile ağaç kültü ile ilgili eski inanışların devam ettiğini gösterir.

Bir ağacın ilk meyvesini doğurgan bir kadın yerse ağacın verimli olacağına, meyve vermeyen ağaçların dibine hamile bir kadın tarafından taş konursa ağacın meyve vereceğine inanılması ağacın doğurganlığı ile kadının doğurganlığı arasındaki paralelliği; kurban kanını meyve vermeyen ağacın dallarına sürünce ağacın meyve vereceğine inanılması da kurban ve saç ritüellerinin hala ağaç altında yapılmaya devam ettiğini; paslı demiri bir ağacın dibine saplayınca ağacın gür duracağına inanılması da bize demir kültü ile ağaç kültürünün ilişkisini gösterir.

7.2.7. Demirle İlgili Halk İnanışları

Anaerkil yapıdan ataerkil yapıya geçiş sürecinde meydana gelen değişimlerle, genel olarak orman kültü, zamanla eski önemini kaybetmiş; orman tanrıları kötü ruhlara dönüşmüştür. Zamanla, avcılık ve toplayıcılığın önemini kaybetmesi, avcılığı çobanlığa ek bir geçim yoluna ve giderek sadece “idman-spor”a dönüştürmüştür; geçimin geniş bozkırların çobanlığıyla ve savaş işiyle, sonraları da tarımla sağlanır olması, orman kültürünün erimesine yol açmıştır (Hassan, 1986, s. 110). Bu değişim ve dönüşüm sürecinde daha önce de işaret ettiğimiz gibi anaerkil toplumda birincil konumda bulunan Umay, Gök Tanrı karşısında ikincil konuma düşerken, anaerkilliğin güç kaynaklarından olan ateş, demir ve benzeri madenlerin işlenmesiyle erkek egemenliğini pekiştiren demir ve demirci kültürlerini ortaya çıkarmıştır. Demircilere atfedilen sihre veya olağanüstü güce sahip olma da, o güne kadar kadınların tekelinde olan, kamlığın erkekler tarafından da yapılabilir hâle gelmesini sağlamış olmalıdır.

Türk Dünyası

Demir, Türk kültür coğrafyasında, Türk kültürlü halklar arasında bir kültür oluşturmuştur. Demir, demirden mamul eşyalar ve demirci, bu arada demir dövmek etrafında bir hayli inanç ve uygulama gelişmiştir. Muhtemelen demirin iyesi od/ateş ve ocak iyesi ile de bağlantılı idi. Demir Dağ’ın eritilmesi efsanevi dönem için bir destanî başlangıç idi (Kalafat, 2009, s. 141).

Yer unsuru içine giren demir eski Türk kültüründe kutsal sayılıyordu. Bunun en büyük sebeplerinden biri de Türklerin yurtlarında demir yataklarının bulunması ve bunların Altay’ın demircileri olarak anılan Türkler tarafından işlenmesi, özellikle silah

yapımında kullanılmasıdır. Kötü ruhları kovduğuna inanılan demir, belki de yüzyıllarca, yeni ölmüş insanların bekletilen cesetleri üzerine konulmuştur. Öte yandan demiri işleyen ve ona şekil veren demirciler de önem kazanmış, birçok efsane ya da hikâyede yer almıştır. Hatta bazen Yakutlardaki Kıday Bahsı gibi demirci ustalarının koruyucu tanrısından bahsedilmiştir (Çoruhlu, 2011, s. 37).

Halk inançlarımızda demirden yapılmış eşyalar hem kara iyelere karşı koruyucu ve hem de onların zararlarını def edici özelliğe sahiptir. Bu inançlar; doğumdan evvel al karısı konusu itibarıyla başlar. Dünyaya gelmesi beklenen bebeğin cinsiyetini tayin için görülen rüyadan, üzerine yemin edilecek silahtan, Ocak karıştırma demirinden, çok yağın yağmurun veya dolunun durması için eşğin dışına atılan sacayağına, nazarlıklara konulan demir parçasına, güneş tutulunca dövülen kazandibine, kurtağzı bağlanınca yere çakılan kazığa, açılıp kapanan bıçağa, makasa kadar demir inancı bağlantılıdır. Al karısını yakalamak için kullanılan iğneye, Kırkların karışmaması için istifade edilen kilitli filkete demirle ilgili inançlar, Gök gürleyince ısırlan demire, kısmet açılması için kullanılan kilide varıncaya kadar karşımıza çıkabilmektedir (Kalafat, 2009, s. 141).

Türkler arasında göğün direği kabul edilen ve dünyanın merkezinde bulunan Demir Dağ'ın yedi kat olduğuna inanılır. Türkler Ergenekon'da çoğalıp çıkmak isteyince bir mağara önüne gelip Demir Dağ'ı eritmişler. Bu sebepten Türkler arasında Ata Mağaraları'na dağa, ateşe, demire, ağaca duyulan saygının derinliklerinde onların kurtarıcı rolü oynadığı yatıyor olabilir. Demirci ve demire bağlı inançların oluşturduğu kültür sözlü edebiyatımızın destan ve masal türü verilerinde de görmektediriz (Kalafat, 2009, s. 142).

Ateşten geçme Türk halkları arasında önemli bir yer tutan ateş kültürünün muhtevasındadır. Reşideddin Ebulgazi Bahadır Han da Ergenekon münasebeti ile verdiği bilgide konuya değinir. İlk yaz gündönümünde dağın demir kesimi eritilir. Kaşgarlı Mahmud da demire ulûhiyet veren Türk boylarından bahseder. Doğu Anadolu halk destanları arasında yer alan Demirci Kava ve romanlaştırılmış bölge efsanelerinden Ağrı Dağı Efsanesi demirci kültürünü de içermektedir. Türk kültür coğrafyasının Kafkasya bölgesinde çok yaygın olan Karaçay, Balkar, Oset ve Çerkez halkları arasında varyantları yaşayan Nart Destanı da Demir ve Demirci temaları yoğun olan bir destandır (Kalafat, 2009, s. 142).

Demir parçalarının birbirlerine vurularak ses çıkarmak suretiyle kara iyelerin kovulması en fazla ay ve bilhassa güneş tutulmasında rastlanır. Bu amaçla çeşitli gürültü şekilleri arasında Kazan Dibi Dövme, Tencere Kapağı Vurma, Örse Çekiçle

Vurma uygulamaları da vardır. Bazı yörelerde teneke çalındığı da olur. İnanca göre güneşi koruyan iki köpek uyuyunca Canguloz diye bilinen yılanbaşı ejder güneşi yemek ister. Bu esnada ay tutulmuş olur. Yapılan gürültülerle uyuyan görevlilerin uyandırılması amaçlanmış olur. Bu uygulamada demirin mistik muhtevasının yanı sıra madeni ses çıkarabilme özelliği önem kazanmış olmaktadır (Kalafat, 2009, s. 142).

Ahıska Türklerinde eşğin önüne bir demir konur, eşikten içeriye girecek kimseler demirden atlayarak girerler. İnanca göre böylece eşikten içeriye cin şeytan girememiş olur. Demir bu bulguda da koruyucu konumdadır (Kalafat, 2009, s. 143).

Gelin, Valadova Yörük Türklerinde kaynana ve kaynatasının yardımı ile attan indirilir. Bu arada gelin cebinden çıkardığı metal parçalarını üç defa sallayarak evinin damına doğru fırlatır. Bize göre gerek üç sayısı ve gerekse fırlatılan metal oluşları Gök tanrı inanç sisteminin uzantılarıdır. Demir'in eski Türk inançlarında kutsal kabul edildiğini biliyoruz. Bugün Anadolu Türklerinde de sadaka verilirken başın etrafında üç defa dolaştırıldıktan sonra verildiğini keza biliyoruz. Gelin, metal parçalarını eski ocağının damına atmakla, o ocağın iyesini hoşnut etmeyi amaçlamış olabilir. Veya elektrik yükünün boşaltılması şeklinde düşünülebilir (Kalafat, 1996, s. 161).

Anadolu

Kış aylarından ilkyaza geçiş döneminde gökler gürlemeye, şimşekler çakmaya, yıldırımlar düşmeye başlar. İlk gök gürültüsü duyulduğunda demiri ısırmak inancı vardır. Gürültüyü ilk duyanların elinde bıçak, kazma, balta, orak, çekiç gibi demirden yapılmış ne varsa ısırması uğurlu sayılır. İlk bakışta önemsiz, nereden geldiği bilinmez gibi görünen bu inancın özünde çok eski bir Anadolu dokusu vardır. Eski Anadolu dinlerinde, sonra Greklerde, Romalılarda demirle uğraşmak bir tanrının işiydi (Eyüboğlu, 1998, s. 96).

Demirin koruyucu özelliğini gök gürlemesi karşısında da görüyoruz. Doğu Anadolu'da gök gürleyince niyet tutulur, dişlere demir dokundurulur ve kelime-i şahadet getirilir. Anadolu'nun birçok yerinde yağın yağmur sellere yol açabilecek şekilde çok olur ise veya yağış dolu yağmasına dönüşür ise, ocaktan alınan saç ayağı eşikten dışarı atılır, böylece dolunun duracağına inanılır. Bir dolu tanesi alınır bıçakla kesilir ise dolunun da kesileceğine inanılır. Ayrıca Ocak Demiri, Tandır Şişi etrafında da benzeri inançlar gelişmiştir (Kalafat, 2009, s. 144).

Demircilerin pirinin Hz. Davut olduğuna inanılır. Demircilerin Piri'nin Hz. Davut olduğunu bir Çukurova'dan derlediğimiz bilgilerde de görmüştük (Kalafat, 2009,

s. 145).

Nazarlıklarda at nalı bulundurmak at nalını bizzat nazarlık olarak kullanma çok yaygın bir uygulamadır. Bu uygulamayı Tiflis'teki Gürcü ailelerde de gördük. Anadolu Türk Kültür coğrafyasında nal bina nazarlıklarında yumurta ve sarımla ve bazen de süpürgecikle birlikte kullanılır. Şimdilerde kadın kolyelerinde de altın at nalına da rastlanmaktadır (Kalafat, 2009, s. 145).

Orta Anadolu'da gelin arabadan indirilmeden orada bulunanlar hoca eşliğinde dua ederler. Duadan sonra gelin ters çevrilmiş kazana ve üzerindeki kaşığa basıp ayağı ile kırarak önce sağ, sonra sol ayağını yere basarak iner. Ayrıca gelin veya etraftakiler, bir çiviye eşiğe, duvara veya kapıya çakarlar. Bu arada gelinin başına meydan sinisi tutulur. Önüne sac, üzerine su dökülmüş kızgın sac konularak bastırılır. Eşiğe demir konularak üzerinden atlatılır (Santur, 1998, s. 172).

Erzurum'da gelin, geldiği yeni evinin eşiğinden adımını atarken, ayağının önüne “hetirgeç” denen “ocak demiri” atılır (Taş, 1992, s. 181).

Samsun'un Derecik Köyü'nde gelini bakır bir kazana bastırırlar (Şişman, 2002, s. 456). Yine aynı yerde gelin, güvey evine getirilirken bir dereden geçmek icap ederse, gelebilecek uğursuzluğu önlemek için suya bozuk para atılır (Şişman, 2002, s. 456).

Artvin'de gelin tam inerken ayağının altına bir kazan konur, kazanın da üzerine bir örtü örtülür. Bunların üzerine yengenin kına gecesinde kız evinden özel olarak çaldığı tabakla kaşık konur ve gelinin bunları kırması istenir. Eğer gelin bunları kırarsa hem gelinin güçlü olduğuna hem de uğurlu olduğuna inanılır (Akman, 2002, s. 23).

Artvin'de gelin kapıdan girerken damat çatıya çıkar ve başından bozuk para atar. Bu bozuk paranın eğer cüzdanda saklanırsa çok bereket getireceğine inanılır (Akman, 2002, s. 23).

Malatya'da gelin attan indirilirken yere bakır sini konur, böylece gelinin ayağının berk olacağına ve geldiği eve bağlanacağına inanılır (Yardımcı, 1993, s. 285).

Adana

Makasın ağzı açık kalınca, makasın kefen biçmek istediğine inanılır (K.150, K.152, K.154, K.155, K.156, K.160, K.163).

Demirin koruyucu güç olduğuna inanılır (K.37, K.129, K.130, K.131, K.132, K.133, K.134, K.135).

Şeytan'ın demirden korkacağına inanılır (K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.31).

Demirin kuvvet simgesi olduğuna inanılır (K.31, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90).

Demirin gücün işareti olduğuna inanılır. Bu inanış, eski çağlarda savaşta demirden eşyaların kullanılmasından gelir (K.34, K.175, K.176, K.177, K.178, K.179, K.180, K.181, K.182).

Eskiden savaşlardan dolayı demirden yapılmış savaş aletleri önemliydi. İyi bir savaşçının iyi bir kılıcı olmalıydı. Bu açıdan demirin onlar için değerli ve kutsal olduğuna inanılır (K.46, K.193, K.194, K.195, K.196, K.197, K.198).

Kılıcın taşı kestiği inancıyla demir sağlamlığı ile anılır (K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.48).

Tarla sürerken demirden yapılmış saban demirinin üzerine oturmanın iyi olmayacağına inanılır (K.47, K.78, K.79, K.80, K.81, K.82, K.83, K.84, K.85).

Kapı demirse kapının önüne oturmanın iyi olmayacağına inanılır (K.48, K.149, K.150, K.151, K.152, K.153, K.154, K.155).

Paslı çiviye, demiri çiçek diplerine koyarlarsa çiçeklerin güzel olacağına inanılır (K.19, K.21, K.109, K.120, K.129, K.130, K.131, K.132, K.133).

Cinlerin olduğu yerde demirden bahsedildiğinde hemen ortamdan uzaklaşıyorlarmış. Bu yüzden evlerde demir ve çelik bulundurulur. Cinlerin demirden korktuklarına inanılır (K.10, K.30, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90, K.91).

Yanında demir taşıyan kimselere cinlerin yaklaşmayacağına ve demirin onları cinlere karşı koruduğuna inanılır (K.101, K.103, K.104, K.107, K.110, K.126).

Üzerinde çengelli iğne bulunan kişiyi cin çarpmayacağına inanılır (K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.53).

Demirin olduğu yere cin gelmeyeceğine inanılır. Bu yüzden yaşlılara ve çocuklara iğne takılır (K.49, K.148, K.149, K.150, K.151, K.152, K.153, K.154, K.155).

Alınan yeni elbisenin üstüne iğne asılırsa geceleyin o elbisenin cinler tarafından giyilmeyeceğine inanılır (K.39, K.148, K.149, K.150, K.151, K.152, K.153, K.154, K.155).

İnsanların yanında küçük bir demir bulunmasının onları kendinden güçlü insanlara karşı koruyacağına inanılır (K.123, K.177, K.178, K.179, K.180, K.181, K.182, K.183).

Birisi yeni bir araba aldığı anda arabanın önüne demir atarsa o arabanın sağlam olacağına inanılır (K.74, K.35, K.46, K.52, K.53, K.72, K.75, K.82).

Yeni alınan ineklerin önüne demir parçası atılır. Böylece ineğin ömrünün uzayacağı ve veriminin artacağına inanılır (K.45, K.109, K.113, K.114, K.115, K.136).

Demir, çelik gibi madenlerin ve bunlardan yapılmış eşyaların kötülükleri yok edeceğine insanları kötülüklerden koruyacağına inanılır (K.42, K.151, K.152, K.153, K.154, K.155).

Evlerin bir yerine, yatak odasına çelik konur, evin başına asılır. Çelik ne kadar parlak olursa o kadar güzel olurdu. Eskiden kalaycılar gezer parlatırlardı. Ev sahibi, eğer nazarlık için çeliği parlatmaya verecekse en sonu bekler. Kalaycıdan söz alır (yani kimseye söylemeyeceğine dair resul sözü alır) öyle parlatmaya verirdi. Böylece o evden büyü, nazar gibi kötü şeylerin uzaklaştırılacağına inanılır. (K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.20).

Evlerin kapılarına demir ve çelik asılarak nazar değmesinin engelleneceğine inanılır (K.81, K.82, K.83, K.100, K.101, K.102, K.103, K.127, K.104, K.105, K.106, K.107).

Eve delikli demir asılırsa o evin nazardan korunacağına inanılır (K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.28, K.53).

Ahıra demirden yapılmış bir çan asılırsa ahırdaki hayvanlara nazar değmeyeceğine inanılır (K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.35).

Elden ele kimse bıçak vermez. Bıçakların ekseriyeti çelik olduğundan uğursuzluk getirir derler. Bıçak, demir, makas vs. elden ele verilince verenle alanın arasının bozulacağına, kavga çıkacağına inanılır. Örneğin kurban bayramında kimse kimsenin eline bıçak vermez. Uğursuzluk ve kısmetsizlik getireceğine inanılır (K.21, K.38, K.107, K.129, K.132, K.133, K.134, K.135).

Bıçak, makas gibi demir veya çelik olan eşyalar insanlar arasında değiş tokuş edilirken üzerine tükürülür. Bunun, bıçağı veya makası alan kişilerin arasında çıkabilecek kavgaları önlediğine inanılır (K.39, K.40, K.41, K.42).

Bıçak birine verildiği zaman ters uzatılması gerektiğine inanılır (K.54 K.130, K.131, K.132, K.133, K.134, K.135, K.136).

Makas elden ele alınırsa karşı tarafın iftiraya uğrayacağına inanılır (K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.58).

Rüyada demir görenin araba veya başka bir şey alacağına inanılır (K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.31, K.32, K.81, K.27).

Demir ve çelik türü madenlerle uyumak insanın uykudayken üç harflilerden (cin vb) korunmasına yardımcı olacağına inanılır (K.14, K.15, K.16, K.17, K.18, K.19, K.44).

Hapse giren birinin ölen bir kişinin yüzüğünü takması durumunda hapisten çabuk çıkacağına inanılır (K.35, K.81, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89).

Karı kocanın kavga etmemesi için makasın ağzı açık bırakılmaz (K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.143).

Makasın ağzının açık kaldığı evde kavga çıkacağına inanılır (K.36, K.108, K.109, K.120, K.129, K.130, K.131, K.132).

Makas açık bırakılınca düşmanın ağzının açılacağına inanılır (K.37, K.193, K.194, K.195, K.196, K.197, K.198, K.199).

Makas ağzı boş yere oynatılmaz, açılıp kapatılmaz. Oynatılırsa kavga çıkacağına inanılır (K.19, K.20, K.21, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.128, K.130, K.131).

Makas gibi demir olan eşyalar başkasına verilirken ağzı kapalı olarak verilir. Makas açık verilmez; çünkü kavga çıkacağına inanılır (K.27, K.38, K.39, K.100, K.101, K.102, K.103, K.127, K.104, K.105, K.106).

Kişiyi nazardan, kötülüklerden koruması için kurşun döktürmek gerektiğine inanılır. Kurşun dökerek nazar eden de öğrenilir (K.40, K.41, K.42, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55).

Demirin üstüne dua okuyup suya attığın zaman suyun içinde hareket edeceğine inanılır (K.43).

Dökülen kurşun bebeğin beşiğine asılırsa bebeğin nazardan korunacağına inanılır (K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.136).

Çeliğin eldeki kötü kokuları aldığına inanılır (K.111, K.115 K.163, K.164, K.165, K.166, K.167, K.168, K.169).

Gök gürlediğinde demir ısıtmanın evi uğursuzluktan koruduğuna inanılır (K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.59).

Kapıya asılan demirin dolu yağmasını önlediğine inanılır (K.28 K.50, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55).

Dolu yağdığı zaman, dama demir parçası koyulursa dolunun çok yağmayacağına inanılır (K.50, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55, K.76).

Çok şiddetli yağmur yağdığında evin büyük çocuğuna demir verilir, dua okunur ve demir dışarı atılırsa, yağmurun kesileceğine inanılır (K.28, K.36, K.44, K.150, K.151, K.152, K.153, K.154, K.155).

Dolu yağdığı zaman evin ilk çocuğu dolu yağan yere demir atarsa dolunun azalacağına inanılır (K.54, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90).

Büyük ağaçlara demir çakılır. Çakılan demirin ağaca yıldırım düşmesini engelleyeceğine inanılır (K.8, K.150, K.151, K.152, K.153, K.154, K.155, K.156).

7.2.7.1. Değerlendirme

Yer öğelerinden olan demir eski Türk inançlarına göre kutsal sayılıyordu. Demir, Türk inanç coğrafyasında, Türk halkı içerisinde önemli bir kültü oluşturmuştur. Anaerkil yaşam biçiminin temel unsurlarından olan ateş; demirin işlenmesiyle birlikte yerini babaerkil yaşam biçimine bırakmıştır. Böylece erkeklerin egemen olduğu demir ve demirci kültürleri ortaya çıkmış, bunun sonucunda erkekler de kamlık ve şamanlık yapmaya başlamışlardır.

Bugün Türk dünyasında, Anadolu'da ve Adana'da demirin kuvvet simgesi olduğuna, kötü ruhları kovduğuna inanılır. Bu yüzden silahın üzerine yemin edilir, yeni ölmüş insanların cenazeleri üzerine demir konulur, ocak karıştırılır, yağmurun veya dolunun durması için toprağa atılır, nazarlıklara konur, ay veya güneş tutulunca dövülür, gök gürleyince ısırlır. Al karısını uzaklaştırdığı inanılan iğneden, kismet açılması için kullanılan kilide, eşiğe konulandan sadaka verilirken başın etrafında üç defa dolaştırılana kadar demir kültü inancı yaşar.

Adana'da makasın ağzı açık kalınca, makasın kefen biçmek istediğine, tarla sürerken demirden yapılmış saban demirinin üzerine oturmanın iyi olmayacağına inanılmasının bolluk ve bereketle ilgisi vardır. Kapı demirse kapının önüne oturmanın iyi olmayacağına inanılması ise eşik ile ilgilidir.

Yanında demir taşıyan kimselere cinlerin yaklaşmayacağına ve demirin onları cinlere karşı koruduğuna, paslı çiviye, demiri çiçek diplerine koyarlarsa çiçeklerin güzel olacağına, üzerinde çengelli iğne bulunan kişiyi cin çarpmayacağına, alınan yeni elbisenin üstüne iğne asılırsa geceleyin o elbisenin cinler tarafından giyilmeyeceğine, yeni alınan ineklerin önüne demir parçası atılırsa ineğin ömrünün uzayacağı ve veriminin artacağına, yeni bir araba aldığına arabanın önüne demir atarsa o arabanın sağlam olacağına, hapse giren birinin ölen bir kişinin yüzüğünü takması durumunda

hapisten çabuk çıkacağına, çok şiddetli yağmur yağdığında evin büyük çocuğuna demir verilir, dua okunur ve demir dışarı atılırsa, dolu yağdığı zaman evin ilk çocuğu dolu yağın yere demir atarsa dolunun azalacağına, yağmurun kesileceğine inanılması da meteorolojiyle ilgilidir.

Makasın ağzı açık bırakılırsa karı kocanın kavga etmeyeceğine, büyük ağaçlara çakılan demirin ağaca yıldırım düşmesini engelleyeceğine, makas açık bırakılınca düşmanın ağzının açılacağına, makas ağzı boş yere açılıp oynatılırsa kavga çıkacağına, demirin üstüne dua okuyup suya attığın zaman suyun içinde hareket edeceğine, demir ve çelik türü madenlerle uyumanın insanın uykudayken üç harflilerden (cin vb) korunmasına yardımcı olacağına, rüyada demir görenin araba veya başka bir şey alacağına, bıçak, makas gibi demir veya çelik olan eşyalar insanlar arasında değiş tokuş edilirken üzerine tükürülmesinin bıçağı veya makası alan kişilerin arasında çıkabilecek kavgaları önlediğine inanılır.

Adana'da at nalını nazarlık olarak kullanma çok yaygın bir uygulamadır. Ahıra demirden yapılmış bir çan asılırsa ahırdaki hayvanlara nazar değmeyeceğine, evlerin kapılarına demir ve çelik asılarak nazar değmesinin engelleneceğine, dökülen kurşun bebeğin beşiğine asılırsa bebeğin nazardan korunacağına, gök gürlediğinde demir ısıtmanın evi uğursuzluktan koruduğuna inanılır.

Bütün bu inançların varlığı gösteriyor ki demir kültürünün varlığı Türk dünyası, Anadolu ve Adana'da devam etmektedir.

7.2.8. Dağla İlgili Halk İnanışları

Türk Dünyası

Türk mitolojisinde yer alan köken ve yaratılış mitlerinin bir başkası da dağ mitleridir. Bu mitlere göre bazı dağlar belirli kabilelerin kökeni veya yaratıcısı tözü sayılırlar. Böylece belli bir kabilenin kökeni yine belirli bir dağa bağlanmış olur. Aynı şekilde bazı büyük kamların kudretlerinin kökeni de yine belirli dağlara dayanır. Fakat bu inançlardan daha yaygın olanı, oymak veya boyların ataları olarak belli dağların anılmasıdır. Bazı boyların bazı dağları kökenlerinin kaynağı sayarak kutsamaları inancı günümüze kadar da varlığını sürdürmüştür. Dağlar, Türk mitolojisinde özel bir yere, sahip varlıklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Dağların Türk mitolojisi içinde yaratılış ve köken mitine sahip olmalarının yanı sıra, kutsal kozmik dağ şeklinde Tanrı'ya ulaşılan özel bir mekân ve taş veya kayadan yaratılmayla, birlikte taşların üst üste yığılmasıyla

oluşturulan oba inancıyla birlikte, geniş bir kült meydana getirdiği görülmektedir (Çobanoğlu, TDET I, 2002, s. 53).

Dağlar, sadece içinde var olduğuna inanılan kuvvetli ruhtan dolayı kutlu sayılmamış, yer üstü ve yer altı unsurları, büyüklüğüyle birleştiren mitolojik bir varlık olarak algılanmıştır. Kozmogonik anlatılarda, evren, dünya yaratılırken, gök, yer ve yer altı (yani tanrılar, insanlar ve ölüler) birleşir, bunları bir araya getiren, merkez konumdaki dağ, ağaç, sarmaşık, merdiven, temel direk ise birer merkez, köken simgesi olarak kutsallaşır (Eliade, 1992, 41)

Dağların kutsallığı, Türklerde, Gök Tanrı inancıyla da bağlantılıdır. Mesela Hunlar, Han-yoan Dağı'nı Gök Tanrı'nın mekânı olarak görürler ve o dağda ona kurban sunarlar. Uygarlarda da aynı inanç görülür. Onlar da yüksek dağlara dua edip kurban keserler. Abdülkadir İnan, dağların kutsallığının ata kültürüyle bağlantılı olduğundan bahseder. Altaylılarda, bazı kamlar, belirli dağları, ilk ata olarak kabul eder, onlar için ayin düzenler, kurban keserler (İnan, 1986, s. 48,49). Hunlar ve Uygurlar, Ötüken dağını, stratejik öneme sahip bol ağaçlı bir dağ olması sebebiyle kutsallaştırmışlardır. Uygurlar da burayı "kutsal ülke" diye anmışlardır Türkler, dağları bir ata, bir yiğit olarak kişileştirmişlerdir. Türk mitolojisinde Demir, Ala, Kara, Gök, Altın ve Bakır dağlar, Altay Dağları kutlu dağlar olarak belirtilir (Ögel, 1995, s. 423, 464).

Şamanların "ruh göçürmesi", ulu dağlara yönelmiştir. Şamanlar, hastanın acısını, hastalığını kendi üzerlerine aldıklarına inanırlar (Kaya, 2001, s. 204).

Yukarıdaki paragraflarda izah edilen sebeplerle dağ, bir kült şeklinde, Hunlar, Göktürkler ve Uygurlarda görülmüş, günümüzde Altaylılar ve Anadolu Türkleri arasında varlığını sürdürmüştür (Kaya, 2001, s. 203).

Anadolu

Anadolu'da, pek çok dağ ve tepeyle ilgili efsaneler anlatılır, kutsallığından bahsedilir, o dağdaki bir yatıra dua edilir, adak adanır, kurban kesilir. Mesela Hacıbektaş'taki Arafat Dağı, Kırıkkale'deki Denek Dağı, Varto'daki Kaçkar Tepesi, Edremit'te Kaz Dağı, Akçakoca'da Karkın Dağı, Ağrı Dağı, Bingöl Dağları, Hasan Dağı, İstanbul Beykoz'daki Yaşa Tepesi bunlar arasındadır. Anadolu'daki bazı dağ ve tepelerin üzerinde yatırlar bulunur, genelde bunların adları, dağın adıyla anılır. Yatırın tarihî şahsiyeti, gerçekliği pek saptanamaz. Bu durum, İslâm öncesi dönemdeki dağ kültürünün, İslâmî dönemde kimliği bilinmeyen evliya hâlini aldığını düşündürür (Ocak, 2000, s. 53, 24)

Edremit'in Çamcı Köyü Türkmenlerinde (Tahtacılar), yaşlı kadınlar, karnı ağrıyan çocukların karınlarını şu dua ile ovarlar: “Dağlar, daşlar, ulu gaba ağaçlar, goca çaylar, goyunoğlu Yusuf yu! Gel çocuğumun garnının ağrısını al.” Bu dua benzer kelimelerle, aynı sebeple Kızılbaş Karakeçili Yörüklerinde de okunur (Eröz, 1992, s. 100). Bu duada yer-su kültüyle bağlantılı, dağ, taş, ağaç, su hatta ata kültlerinin izlerini görmekteyiz. Bütün bu kutsal varlıklardan medet umulmaktadır. Ayrıca dikkat edilirse “ağrının alınması” da şamanların “ruh göçürmelerine” dayanan, vücutta rahatsızlık yarattığına inanılan, kötü ruhun vücuttan atılmasını simgeleyen tedavi yöntemlerini akla getirmektedir (Kaya, 2001, s. 204).

Muğla'da dağ kültürüne bağlı inanışlar, eren kültü ile iç içe girerek varlığını sürdürmüştür. Dağ kültü ve eren çerçevesinde oluşturulmuş geleneklerden Muğla merkezine bağlı Meke köyü yakınındaki Sığın Dağı ve zirvesindeki Koca Eren ile ilgili törenler unutulurken Köyceğiz sınırlarında yer alan Sandraz Dağı ve Ağla köyü ereni ile Çiçek Baba doruğundaki Çiçek Baba ziyareti etrafındakiler günümüze kadar bütün canlılığı ile devam ettirilmiştir. Benzer gelenekler Türkiye'nin farklı bölgelerinde görülmektedir. Bunlardan bir kısmı Muğla'daki kaderi paylaşmış ve unutulmuştur (Önal, 2003, s. 99,100).

Adana

Sürücüoğlu tepesine çıkıp, dua edilirse yağmur yağacağına inanılır (K.25, K.28, K.29, K.41, K.42, K.81, K.92, K.176, K.178, K.182).

Üçoğlan Yaylası'ndaki tepeye çıkıp Allah rızası için kurban kesilir, namaz kılınır, yağmur duası edilirse yağmur yağacağına inanılır (K.25, K.28, K.29, K.41, K.42, K.81, K.92, K.176, K.178, K.182).

Gümülek Dağı'nda kurban kesilip dua edilirse yağmur yağacağına inanılır (K.109, K.136, K.137, K.138, K.139, K.140, K.141, K.142, K.143, K.144, K.145, K.146, K.173, K.174).

Gümülek Dağı'ndaki mezara dua edilirse dileklerin kabul edileceğine inanılır (K.109, K.136, K.137, K.138, K.139, K.140, K.141, K.142, K.143, K.144, K.145, K.146, K.173, K.174).

Gümülek Dağı'ndaki mağarada kurban kesilirse kuraklığın geçeceğine inanılır (K.109, K.136, K.137, K.138, K.139, K.140, K.141, K.142, K.143, K.144, K.145, K.146,).

Gümülek Dağı'nda bulunan mağaranın yanındaki say taşında bulunan izlerin Hz. Ali'nin atının ayak izleri olduğuna inanılır (K.173, K.174).

“Dağlara daşlara” dersin kötülüklerin, uğursuzlukların def edileceğine inanılır (K.16, K.23, K.58, K.64, K.75, K.87, K.96, K.103, K.114, K.119).

Mürsel Dede'ye çıkıp çocuk dilenenlerin çocuğu olacağına inanılır (K.134, K.135, K.147, K.148, K.149, K.150, K.151, K.152, K.153, K.154, K.155, K.156, K.157, K.158, K.159, K.160, K.161, K.162, K.172, K.177).

Bir müşkül olanın Kandil dağı üzerindeki Ağbedir Dede'ye varıp Allah'a niyaz ederse o müşkülünün ortadan kalkacağına inanılır (K.150, K.152, K.153, K.155, K.156, K.158, K.160, K.161, K.172, K.177).

Toros Dağlarındaki Gülek geçidinde yer alan taşların taş kesilen bir gelin alayına ait olduğuna inanılır (K.46, K.47, K.163, K.185, K.186, K.187, K.188).

Bürücek yaylasında dağda bulunan izlerin bir devin ayak izi olduğuna inanılır (K.167, K.185, K.188, K.191).

Feke ilçesinin Akoluk ve Esrimek köylerinin arasında bulunan Büyük Hakka Dağı yakınlarında Kartal Kayası vardır. Eskiden bu dağlarda sırtları tüylü insanların yaşadığına inanılır. Oradaki kartalların tılsımla kartala dönüştüğüne inanılır (K.25, K.29, K.41, , K.92, K.176).

7.2.8.1. Değerlendirme

Dağların Türk mitolojisinde Tanrı'ya ulaşılan özel bir mekân olarak özel bir yeri vardır. Bunun nedeni de yer üstü ve yer altı öğelerini ululuklarıyla birleştirmeleridir. Bunların birer ruhu olduğuna inanılır. Eski Türklerde Gök Tanrı'nın mekânı olarak görülen dağlarda, dua edilip Tanrı'ya kurban sunulurdu.

Adana'da dağa bağlı inanışlar, atalar kültü ile iç içe girmiştir. Günümüzde, Anadolu ve Adana'da da dağlarla, tepelerle ilgili efsaneler anlatılır. Bazı dağların ve o dağlardaki yatırların kutsallığından bahsedilir. O yatırlara dua edilir, adak adanır, kurban kesilir. Bu durum eski Türklerdeki dağ kültürünün devamıdır.

Dağ kültü çerçevesinde oluşturulmuş inanışların, Kozan yakınlarındaki Sürücüoğlu ve Üçoğlan Tepeleri ile Tufanbeyli'deki Gümülek Dağı'na çıkılıp kurban kesilerek dualar edilmesi; Saimbeyli'deki Ağbedir Dede'ye çıkılıp niyaz edilmesi, Mürsel Dede'ye çıkılıp çocuk dilenmesi örneklerinden yola çıkılarak günümüze kadar bütün canlılığı ile devam ettirildiğini görebiliriz.

Gümülek Dağı'nda bulunan mağaranın yanındaki say taşında bulunan izlerin Hz. Ali'nin atının ayak izleri olduğuna, Toros Dağlarındaki Gülek geçidinde yer alan taşların taş kesilen bir gelin alayına ait olduğuna, Bürücek yaylasında dağda bulunan izlerin bir devin ayak izi olduğuna, Feke ilçesinin Akoluk ve Esrimek köylerinin arasında bulunan Büyük Hakka Dağı yakınlarında Kartal Kayası yakınlarında sırtları tüylü insanların yaşadığına ve bu insanların tılsımla kartala dönüştüğüne inanılması dağların kutsallaştırılması sonucu ortaya çıkmıştır.

Adana'da kazayı belayı savmak ve medet ummak için “Dağlara, daşlara..” diye dua edilir. Bu duada dağ ve taş ile ilgili eski inanışların izlerini görmekteyiz.

7.2.9. Taş ve Kayayla İlgili Halk İnanışları

Türk Dünyası

Türk tarihi boyunca, taş ile ilgili inançlara rastlanmaktadır. Şeytan taşlama, türbeden taş alma, taşla dilek tutma, taşla yağmur yağdırma, taşla büyü yapma, taşla fala bakma...

Yada, yat taşı hem uğurlu olması hem de yağmur yağdırması inancı sebebiyle Türkler tarafından kutsallaştırılmıştır. Yada taşıyla yağmur yağdırmaya çalışan Şamanlar, Orta Asya'daki Türkler arasında bulunmaktadır. Taş kültü günümüzde Yakutlar, Kırgızlar, Tatarlar, Azerîler, Türk Kazakları, Makedonya'daki Yörükler arasında, ayrıca Türkistan ve Kıbrıs'ta varlığını sürdürür. Anadolu'da kutsal kabul edilen taş ve kayalar, bir menkıbeyle bağlantılı olarak evliya kültürüyle birleşir. Ayrıca bu kült, Budistlerde Buda, Hristiyanlarda Hz. İsa, Müslümanlarda Hz. Ali ve Hz. Âdem'le ilgili olarak da anlatılır (Ocak, 2000, s. 123, 127).

Kutsallığına inanılan, hakkında efsaneler anlatılan bazı taşlarla ilgili uygulamalardan taşı ziyaret; çevresinde dolanma, taşla el sürme, vücuda sürme, taşla öpme, üstte taşıma, evde saklama, yerinden alıp belli bir süre sonra alındığı yere bırakma vb. biçiminde yapılmaktadır (Yardımcı, 2008, s. 320).

Anadolu

Tanyu; Anadolu'da şifa, tedavi için kullanılan taşları şu şekilde sıralamıştır:

- 1- Şifalı yuvarlak taş, ağrıyan yere sürülür.
- 2- Taş suda eritilerek içiliyor.

- 3- Taş suya konarak, su içiliyor.
- 4- Taş üstte taşınıyor. (Ziyaret yerlerinden alınıyor).
- 5- Türbeden veya kutsal sayılan bir yerden alınan taş uygun bir yerde saklanıyor.
- 6- Kerametli olduğuna inanılan taşlar, ağırlı, sancılı yere sürülüyor.
- 7- Taş delikse ortasından geçiliyor. (Öksürük Kayası), (Delikli Taş).
- 8- Taşın üzerine oturuluyor yahut yatılıyor.
- 9- Taşın altından geçiliyor.
- 10- Taş, kaya ziyaret ediliyor, oturuluyor, dua ediliyor, etrafı dönülüyor, kurban kesiliyor veya orada bir gece geçiriliyor.
- 11- Diş taşları. Bu ufak taşlar kaynatılıp gargara yapılıyor veya yedi defa dişe dokunduruluyor. (Dişleri sağlamlaştırmak ve diş ağrısından kurtulmak).
- 12- Terleyen kara taş sütuna ağrıyan başı dokundurmak.
- 13- Boyna takılan taş. (Boğmaca öksürüğü için).
- 14- Göztaşı; kantaşı ile burun kanamasını gidermek.
- 15- Korku taşı. Bu kırmızı taşı, beyaz bir taşa sürterek, kızaran beyaz taşı su ile yıkayıp suyunu içmek.
- 16- Sıtmadan kurtulmak için ağaç veya çalı altına taş atmak.
- 17- Ayasofya'daki Terler Direk'in oyuğu şifa niyetiyle ziyaret ediliyor, el sürülüyor (Elleri terleyen), baş ağrısı, mide ve bağırsak sancısı, sıtmaya karşı, o çukura usulünce üç defa el sokuluyor.
- 18- Taş içindeki taş oyuğa (Kuule deliği) bakıp, dualar okumak. Üç günde üç defa gelinecek. (Felçli, sinirli hastalar, bazen akıl hastaları).
- 19- Oyuk Taşa kafa sokmak (Devamlı baş ağrısına şifa için).
- 20- Binek Taşı. Ayakları tutmayan çocukları bu taş üzerine çıkarıp beş dakika bırakmak.
- 21- Şeytan Taşı denilen, taşı, kaplıcadan şifa görmesine şeytanın engel olmaması için oraya üç taş atmak.
- 22- Yılcık Taşı; Sarı Taş: Hasta mahalle yapışırca yılcık, yapışmazsa yılcık olmadığının anlaşılması için (Yılcık tedavisi için).
- 23- Hızır Direk (Bir taş sütun), devamlı baş ağrısı olan hastalar tarafından ziyaret edilir.
- 24- Dua edip pencereden taş atıp kaçma. Uyuz çıbanı, cilt hastalıkları olanlar.

Tanyu, kısırlığa karşı çocuk doğurmak için taşla ilgili inançları da şu şekilde sıralamıştır:

- 1- Taşa oturmak (Birçok illerde).
- 2- Taş almak, üzerinde taşımak.
- 3- Taş saklamak, evde, uygun bir yerde saklamak.
- 4- Ziyaretgâhtaki taşı kucağına alıp taşımak,
- 5- Taş üzerine yüzükoyun uzanmak.
- 6- Taşa koyun sürtmek.
- 7- İlâç niyetine taşı toz haline getirip içme veya yalama gibi davranışlar.
- 8- Kutsal sayılan bir taşı ziyaret etmek.
- 9- Kutsal sayılan bir taş çevresinde yürümek.
- 10- Akan sudan çocuk sahibi olmak için murat taşı almak.
- 11- Çocuk doğurtan taşlar. (Aynı zamanda doğumla ilgili).
- 12- Çocuk dileği için taşı belde taşımak.” (Tanyu, 1987, s. 13).

Taşlarla ilgili inanma ve uygulamaların biri de siğil ocağında ocakzâdenin siğil üzerine dua okuyarak gücüne inandığı taşı siğil üzerinde gezdirerek siğili giderme olgusu Zile ve yöresinde taşlarla ilgili inanma ve uygulamaların bir başka boyutudur. Zile’de bazı yaşlı kadınların yeşil renkli yeşim taşı yüzükler taktığına hepimiz tanığızdır. Gücüne inanılarak bilinçli bir şekilde takılan bu yüzükler sinirleri gevşetici, vücut dengesini sağlayıcı, böbreklerin düzenli çalışmasına yardımcı oluşu ve kanamayı durdurucu özelliği için takılmaktadır. Halen, zeberced taşının karanlık yerlerden geçerken duyulan korkuyu yenmek için takıldığı bilinmektedir (Yardımcı, 2008, s. 325).

Taşıyana değerinden dolayı rahatlık, zenginlik ve huzur veren, aşk ve sadakat duygularını kamçıladığına inanılan altının Zile’de ısrarla gelinlere dozu yüksek tutularak takılması da boşa değildir. Takı olarak kullanılan taşların altında mutlaka bir şifa unsuru göze çarpmaktadır. Zile ve yöresinde taşla ilgili inanma ve uygulamalar o kadar çeşitlidir ki örneğin mezar başına mutlaka iki taş dikilir. Bunlardan baş kısmındakinin ölüm, öbür dünya; ayak ucundakinin ise hayat, bu dünya için olduğuna inanılır. Mezarlıkta dua okurken kabrin ayak ucunda durularak dua okunur. Bu şekilde bu dünyadan, öbür dünyadakine iyi niyet dilekleri gönderildiğine inanılır. Ölü çıkan evde cenazenin yıkandığı yere irice bir taş bırakılırsa yakın sürede evden ikinci bir

cenaze çıkmayacağına inanılır. Hıdrellezde taş taş üstüne koyarak ev maketi yapanın yakın zamanda ev sahibi olacağına inanılır (Yardımcı, 2008, s. 325).

Erzurum’da Tıpkı taşına, “tıbıg”, “baba kulu”, “yad boncuğu” gibi adlar verilir. Bu taşlar dolu yağarken dolu ile birlikte gökten yere düşmektedir. Bu orijinal taşları tesadüf eseri bulan kimseler birbirleriyle (dişi-erkek) eşlendirerek saklarlar. Tıpkı taşı, insan gözüne benzemektedir. Çok defa çevresi beyaz, ortası koyu, merkezinde siyah bir nokta vardır. Fındık büyüklüğündeki bu taş hafif sarı dalgalı olduğu gibi koyu kahve renkli olanları da vardır. Bir taşın Tıpkı taşı olup olmadığını anlamak için taş geniş ağızlı iki çakı arasına konulduğu zaman kendiliğinden dönmeye başlarsa gerek renk, gerekse şekil bakımından da tarife uyuyorsa o taş tıpkı taşıdır. Erkekli-dişili olarak bulundurulmuş bu sihirli taşların, taş cinsiyeti de şöyle tespit ediliyor. Düz bir masa veya örtü üzerine konan taşlar birbirlerini itiyorsa ikisi de aynı cinstendir. Birbirlerini çekiyorsa biri erkek biri ise dişidir. Ayrıca dişi taşın daha yuvarlak ve parlak renkli olduğu söylenmektedir (Taş, 1996, s. 200).

Tıpkı taşı bulunduğu evin çocuklarına zararlı olmaması için onu alırken, onunla birlikte parpısını da (iyileştirme özelliğine malik olan özel kullanım izni) birlikte almasından kaynaklanmaktadır. Tıpkı taşının el değiştirmesi, inek, öküz, manda karşılığında gizli olarak yapılan değiş-tokuşla mümkün olmaktadır. Ancak böyle olursa parpısı da taşın yeni sahibine geçmektedir. Taşın ödünç verilmesi de mümkündür. Gizli kalması kaydı ile taş yerine dönünceye kadar, belirli miktarda altın veya silah gibi kıymetli eşyalar rehin olarak taş sahibine verilir (Taş, 1996, s. 201).

Adana

Allah’ın bazen insanları taşa çevirerek onlara ceza verdiğine inanılır (K.4, K.5, K.24, K.28, K.28, K.30, K.31).

Anne babaya karşı gelen kişinin taş kesileceğine inanılır (K.4, K.5, K.24, K.28, K.28, K.30, K.31, K.32, K.33).

Anneyle babaya el kaldırılırsa o elin taşa dönüşeceğine inanılır (K.4, K.5, K.24, K.28, K.28, K.30, K.31, K.32).

Evde beş taş oynamanın eve kıtlık getireceğine, bolluğu azaltacağına inanılır (K.24, K.28, K.28, K.30, K.31, K.35, K.95, K.115).

Evde beş taş oynamanın ana babanın arasını açacağına, huzuru bozacağına, oynandığı evde bereket olmayacağına inanılır (K.17, K.24, K.28, K.28, K.30, K.31, K.35, K.95, K.117).

Çocukların oynadığı beş taş oyunu gece oynanmaz. Gece oynandığında Allah'ı taşıyormuş gibi olacağına inanılır (K.16, K.17, K.24, K.28, K.30, K.31, K.35).

Geceleyin çocukların taşla oynamasının (beş taş vs.) o eve düşman gelmesine neden olacağına inanılır (K.17, K.24, K.28, K.30, K.31, K.35, K.93).

Evin içinde olan taşların düşmanı çağıracağına inanılır (K.17, K.24, K.28, K.30, K.32, K.33, K.34, K.58).

Doğada her şeyin olduğu gibi taşların da kendilerine ait etkileri vardır. Mesela ay taşı iştahı kapar. Fakat taştan medet ummanın günah olduğuna inanılır (K.10, K.17, K.24, K.28, K.30, K.32, K.33, K.47).

Bazı değerli taşların (yeşim taşı, safir, zirkon, kehribar vb) insan üzerinde ruhsal ve bedensel uyum sağlayacağına inanılır (K.6, K.9, K.10, K.17, K.24, K.30, K.32, K.33, K.39).

Yatak odasına renkli taşlar koyarsan, bu taşların rengine göre güzel şeyler getireceğine inanılır (K.20, K.24, K.30, K.32, K.33, K.39).

Denizden çıkan şekilli taşların insana şans getirdiğine inanılır (K.9, K.10, K.32, K.33, K.40, K.41, K.42, K.43).

Halk arasında taş kıranın, baş kesenin, yaş kesenin hiçbir zaman iflah olmayacağına inanılır (K.11, K.19, K.20, K.40, K.41, K.42, K.43).

Dikili taşların uğur getirdiğine inanılır (K.19, K.20, K.40, K.41, K.42, K.43, K.47).

Evlerin önüne delikli, büyük taşlar konursa nazardan koruyacağına inanılır (K.19, K.20, K.40, K.41, K.42, K.43, K.51, K.81, K.226).

Delik taş, kendinden delikli taşın asılmasının, evi nazardan, göz değmesinden koruyacağına inanılır (K.5, K.6, K.7, K.19, K.20, K.40, K.41, K.42, K.43, K.51, K.52, K.58, K.83, K.84, K.88).

Delik taş ağacın ortasına asılırsa ağacın meyvesinin çok olacağına inanılır (K.11, K.17, K.32, K.33, K.36, K.37, K.86, K.98, K.99).

Kekeme çocukların ağızına, gülle büyüklüğünde taş koyarlarsa konuşmalarının düzeleceğine inanılır (K.6, K.7, K.17, K.32, K.33, K.36, K.37, K.38, K.39).

Kâbe'deki taşın Allah tarafından indirildiği için kutsal olduğuna inanılmaktadır (K.7, K.32, K.33, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40, K.52).

Kâbe'yi ziyaret edenlerin Hacer-ül Esvet taşının resmini çektiğine ve öbür dünyada çekilen resimlerin gösterileceğine inanılır (K.6, K.7, K.32, K.33, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40, K.55).

Hacca giden hacılar oradan güzel taşlar bulup getirir. Bu taşlardan kolyeler yapılır. Bu kolyeleri takmanın sünnet olduğuna, insanı bizi kötülüklerden koruyacağına inanılır (K.6, K.7, K.12, K.32, K.33, K.36, K.37, K.38.).

Kâbe’de şeytan taşlamak için kullanılan taşların kutsal olduğuna inanılır (K.6, K.7, K.32, K.33, K.36, K.37, K.38, K.39, K.46).

İslamiyet’te, Müşrikler üzerine taş bıraktığı için, Ebabil kuşlarının kutsal olduğuna inanılır (K.99, K.112, K.113, K.116, K.117, K.118).

Ziyaret edilen türbelerde küçük taşlar duvara yapıştırılır. Taş yapışırsa dilek, dua kabul olacaktır demektir. Yapışmazsa dileğin kabul olmayacağına inanılır (K.144, K.150, K.151, K.152).

İnsanın dileğinin olması için duvara taş yapıştırılır. Taş duvarda durursa dileğin olacağı aksi takdirde dileğin olmayacağına inanılır (K.107, K.162, K.163, K.164, K.165, K.166, K.167).

Dilek yazılıp taş tutarsa dileğin kabul olacağına inanılır (K.162, K.163, K.164, K.165, K.166, K.167).

Taşın üzerine yatılmaz, taşın cin yuvası olduğuna inanılır (K.5, K.6, K.7, K.32, K.33, K.36, K.37, K.38, K.39).

Büyük bir taşın üzerine yatıldığında kişinin şeytan ve cinler tarafından rahatsız edileceğine inanılır (K.5, K.6, K.7, K.32, K.33, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40).

Büyük bir taş üstünde uyuyakalan kişiyi Şeytan’ın azdıracığına inanılır (K.5, K.6, K.7, K.37, K.38, K.39, K.70, K.91).

Kökü derinde olan taşın üzerinde uyutulmasının Şeytan’ın gelmesine neden olacağına inanılır (K.5, K.6, K.7, K.37, K.38, K.39, K.70).

Eskiden alınıp satılan sabır taşları varmış. Bir de yeni gelin varmış. Geline kaynanası ve kayınbabası çok eziyet edermiş. Gelin kocasına söylemiş yaptıklarını, ancak kocası onu anlayıp arka çıkmak yerine üstüne bir de o kızar ya da eziyet edermiş. Gelinin dertleşecek kimsesi yokmuş. Bir gün sabır taşı almış ve akşamında odasında o taşla dertleşirken kocası da gizlice izliyormuş onu. Gelin dertlerini anlattıkça sabır taşı büyümüş büyümüş ve en sonunda çatlamış. Bunu gören gelinin kocası eşine o zaman acımış ve bir daha onu kimseye ezdirmemiş, kendisi de ezmemiş (K.5, K.6, K.7, K.37, K.38, K.39, K.58, K.66, K.68).

Kaza geçirildiğinde, sabır taşının atıldığı suyun içilmesi gerektiğine inanılır. (Sabır taşını hiç görmemiş ama kırmızı olduğunu biliyormuş) (K.5, K.6, K.7, K.37, K.38, K.39, K.58, K.66, K.69, K.82).

Gece karanlık yerden geçen birinin cebinde taş bulundurmasının kötü şeylerin yaklaşmasına engel olacağına inanılır (K.71, K.90, K.91, K.92, K.112, K.113, K.116, K.145).

Karanlık çöktüğü zaman, dışarıda kalan biri, dört bir tarafına taş atarak giderse cin ve şeytanların ona yaklaşamayacağına inanılır (K.5, K.6, K.7, K.37, K.38, K.39, K.90).

Bebeklerin kırkı çıkarılırken, kırklama yapılırken banyo suyunun içine taş (40 taş) atılır. Böylelikle bebeğin ileriki yaşamında taş gibi sağlam ve sağlıklı olacağına inanılır (K.5, K.6, K.7, K.37, K.38, K.39, K.90, K.91, K.92, K.112, K.113, K.116, K.145).

Köylerde hayvanların boyunlarına renkli küçük taşlar bağlanırsa o hayvanların iyi huylu olacağına inanılır (K.66, K.69, K.82, K.99, K.119, K.127, K.128).

Taşların aslında her şeye tanık olduğuna, her şeyi bildiklerine; fakat konuşamadıklarına inanılır. Ancak kıyamet gününde dile gelip her şeyi anlatacağına inanılır (K.66, K.69, K.86, K.87, K.99, K.119, K.127).

Taşlar, heyelanlarda Allah'ın emri ve korkusu ile dayanamayarak yuvarlanır. Yere düşerek yolları kapatır. Allah emrettiği zaman taşların yuvarlanacağına inanılır (K.66, K.69, K.86, K.99, K.119, K.127, K.135, K.137).

Arkasından üç taş atılırsa sevmediğin bir insanın senin evine bir daha gelmeyeceğine inanılır (K.66, K.69, K.86, K.99, K.119, K.135, K.137, K.146).

Yolda yürürken insanların yürümesine engel olan yedi taşı ayağın ile bir kenara çekersen cennetin kapısını açmış gibi olacağına inanılır (K.23, K.64, K.66, K.69, K.86, K.99, K.119, K.135, K.137).

Taşların altında perilerin yaşadığına inanılır. Bu yüzden her taşı kaldırmanın iyi olmayacağına inanılır (K.23, K.64, K.66, K.69, K.86, K.99, K.135, K.137).

Taş her tarafa atılmaz; atılırsa o taşları şeytanın toplayacağına inanılır (K.21, K.22, K.23, K.64, K.66, K.69, K.86, K.99).

Büyük taşların kutsal olduğuna inanılır, evlerin önünde iri taş bulundurulması gelenektendir. Bu taş ata binmek için binek taşı olarak ya da hayvanlara tuz vermek için kullanılır (K.21, K.22, K.23, K.64, K.66, K.69, K.86).

Kapının taşında oturanın bekâr kalacağına inanılır (K.56, K.57, K.69, K.77, K.78, K.145, K.142, K.165, K.166, K.167).

Boşanmada üç taş atılması gerektiğine inanılır (K.66, K.69, K.70, K.72, K.74, K.76, K.77, K.79, K.80, K.89, K.99, K.100, K.103, K.105).

Boşanmada dokuz taş atılması gerektiğine inanılır (K.51, K.67, K.68, K.70, K.77, K.78, K.80, K.82, K.83, K.88, K.122, K.126, K.130).

“Dağlara, taşlara” denirse kötü olaylardan korunulacağına, başına kötü bir olayın gelmeyeceğine inanılır (K.1, K.22, K.23, K.64, K.69, K.86, K.89).

Bazı taşların işaret amaçlı kullanıldığına, bunların bazı tarihi eserlerin yerini işaret ettiğine inanılır (K.53).

Göle taş atılmaz. Taş attığın takdirde, ahrette hesabının sorulacağına ve kirpiklerle çıkarılması gerekeceğine inanılır (K.9, K.10, K.32, K.33, K.40, K.41, K.42, K.43, K.140).

7.2.9.1. Değerlendirme

Türk tarihi boyunca, taş ile ilgili inançlara rastlanmaktadır. Şeytan taşlama, türbeden taş alma, taşla dilek tutma, taşla yağmur yağdırma, taşla büyü yapma, taşla fala bakma... Eski Türklerde yada taşı kutsallaştırılmıştır. Bu taşın hem uğurlu olduğuna hem de yağmur yağdırdığına inanılır. Yağmur yağdırmaya çalışan Şamanlar, yada taşını kullanmışlardır. Kaynaklar, günümüzde bu kültün Yakutlar, Kırgızlar, Tatarlar, Azerîler, Türk Kazakları, Makedonya'daki Yörükler, Türkistan ve Kıbrıs'ta varlığını sürdürdüğünü yazmaktadır. Bugün Anadolu'da kutsal olduğuna inanılan taş ve kayaların varlığı bilinmektedir. Bu kült Anadolu'da atalar kültürüyle birleşmiştir.

Bazı taşlardan; ziyaret ederek, çevresinde dolanarak, el sürerek, vücuda sürterek, öperek, üzerinde taşıyarak, evde saklayarak, altından ya da içinden geçerek, üstünde oturarak, boyuna takılarak, birbirine sürterek, atarak, bakarak, kafa sokarak, üzerine uzanıp yatarak, suda eritip içilerek yararlanılmaktadır.

Adana'da anne babaya karşı gelen kişinin taş kesileceğine, evde beş taş oynamanın ana babanın arasını açacağına ve huzuru bozacağına, oynandığı evde bereket olmayacağına, bazı değerli taşların (yeşim taşı, safir, zirkon, kehribar vb) insan üzerinde ruhsal ve bedensel uyum sağlayacağına, denizden çıkan şekilli taşların insana şans getirdiğine, dikili taşların uğur getirdiğine, evlerin önüne delikli, büyük taşlar konursa o evi nazardan koruyacağına, delik taş ağacın ortasına asılırsa ağacın meyvesinin çok olacağına, kekeme çocukların ağzına, gülle büyüklüğünde taş koyarlarsa konuşmalarının düzeleceğine, ziyaret edilen türbelerde duvara küçük taşlar yapıştırılırsa dilek veya duaların kabul olacağına, büyük bir taşın üzerine yatıldığında kişinin şeytan ve cinler tarafından rahatsız edileceğine, gece karanlık yerden geçen birinin cebinde taş

bulundurmasının kötü şeylerin yaklaşmasına engel olacağına karanlık çöktüğü zaman, dışarıda kalan biri, dört bir tarafına taş atarak giderse cin ve şeytanların ona yaklaşamayacağına, bebeklerin kırkı çıkarılırken, kırklama yapılırken banyo suyunun içine taş (40 taş) atılırsa bebeğin ileriki yaşamında taş gibi sağlam ve sağlıklı olacağına, köylerde hayvanların boyunlarına renkli küçük taşlar bağlanırsa o hayvanların iyi huylu olacağına, arkasından üç taş atılırsa sevmediğin bir insanın senin evine bir daha gelmeyeceğine, yolda yürürken insanların yürümesine engel olan yedi taşı ayağın ile bir kenara çekersen cennetin kapısını açmış gibi olacağına, taşların altında perilerin yaşadığına, büyük taşların kutsal olduğuna; evlerin önünde iri taş bulundurulması gerektiğine kapının taşında oturanın bekâr kalacağına, boşanmada üç ya da dokuz taş atılması gerektiğine inanılır. Bu inançların varlığı da eski Türk inanışlarının izleri olarak kabul edilebilir.

7.2.10. Hayvanlarla İlgili Halk İnanışları

Türk Dünyası

Türk mitolojisinde görülen türeme efsaneleri aslında yine insanın yaratılışıyla ilgilidir. Ancak bu ikisi arasında çoğu kere önemli bir fark vardır. Yaratılış efsanelerinde bütün insanlığın yaratılışı söz konusu edilirken türemeyeyle ilgili efsanelerde belirli Türk kavimlerinin atalarından nasıl türedikleri ele alınmaktadır. Dolayısıyla bu ikinci türden efsaneler ata kültürleriyle ilgilidir (Çoruhlu, 2011, s. 122).

Kartal ve şahin, atmaca, doğan gibi kuşlar, Türk mitolojisinde türeyişle ilgili önemli simgesel hayvanlardır. Bunlar kendilerinden türenildiğine inanılan bir hayvan-ata ya da hayvan-anadır. Bu nedenle bu avcı kuşlar aynı zamanda birer tözdür (Çoruhlu, 2011, s. 126).

Hayvanla ilgili mucizevî doğumların görülmesi sonucu Türklerin hayvanları ata olarak görmesi doğaldır. Kurt, Oğuzların yaratılış efsanesinde önemli bir yere sahiptir. Temel çift bir dişi ve erkek hayvandan oluşur. Bundan başka birbirine karşıt ve birbirini tamamlayıcı iki hayvandan oluşan çiftler de vardır. Bu çiftlere aslan ve boğa örnek verilebilir. Bu bahsedilen hayvanların dışında geyik kültürünün varlığından da söz edilmektedir. En büyük Türk köken efsanesi kurtla ilgilidir.

Türklerde flama taşıma âdetinin varlığından da söz etmek gerekir; çünkü flamalarda genellikle boğa, kurt, alageyik, deve, balık, kaplumbağa, köpek gibi ata hayvanlar bulunur. Flamaların üzerinde kuyruk da vardır.

Ejderha

Ejderha bütün dünyada Çin mitolojisi ve sanatına ait kabul edilirse de Türk mitolojisi ve sanatında da büyük yer tutmuştur. Bu masal hayvanı, gök ve yer-su unsurlarına bağlı olarak geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Türklerde özellikle erken dönemlerde bereket, refah, güç ve kuvvet simgesi olarak kabul edilmiş bu efsanevi yaratık, Ön Asya kültürleriyle ilişkiye geçildiğinde bu anlamları zayıflamış ve daha çok alt edilen kötülüğün simgesi olmuştur (Çoruhlu, 2011, s. 154).

Kartal ve Avcı Kuşlar

Türklerin milli simgelerinden olan kartal Şamanist uygulamalarda çok yaygın olarak karşımıza çıkar. Yakutların en yüksek ruhları taşıdığına inanılan bu hayvan, Gök Tanrı'nın timsali olarak ya da şaman ruhunu ifade etmek amacıyla Dünya Ağacının tepesinde tasavvur ediliyordu. Hayvan-ata ya da yardımcı ruhlardan birini temsilen zaman zaman şaman elbisesi üzerinde yer alıyordu. Önemli bir türeme simgesiydi. Özellikle Göktürk ve Uygur devirlerinde kartal ve diğer yırtıcı kuşlar hükümdar ya da beylerin timsali, koruyucu ruhun ve adaletin simgesiydi. Güneşi ve aynı zamanda güç ve kudreti ifade ediyordu (Çoruhlu, 2011, s. 156).

Türk mitolojisinde ve Orta Asya Şamanizm'inde kartal, "Yerin Göbeği" nden transla yükselen Şamanların ulaşabileceği "Göğün Göbeği" sayılan güneşe tünemiş bir Tanrı elçisi olarak ifade edilmiştir (Candan, 2013, s. 166).

Kurt

Kurdun Proto-Türk topluluklarında bir totemken Hun devrinde ata kültürünün bir parçası haline gelmiştir. Türk dünyasının çeşitli yerlerinde kaya veya mezar taşları üzerinde ya da şaman elbisesi ya da malzemelerinde tanrı-kurt tasvirlerine rastlıyoruz. Kurtla ilgili olarak zamanla gelişen hayvan-ata kavramı devlet, hükümdarlık vb. unsurların simgesi de olmuş; gök ve yer unsurlarıyla ilgili çeşitli anlamlar kazanmıştır (Çoruhlu, 2011, s. 156).

Kurdun kutsiyeti Türklerin geleneklerinden hiç silinmemiştir. En eski Türk geleneklerinden daha yakın zamana kadar olan Türk Geleneklerinde Gök-Kurt hep atalarımızlaydı. Son dönemlerde atalarımızın Gök-Kurt'un ne anlama geldiği unutulsa da, 1927 yılında Mustafa Kemal Atatürk tarafından bastırılan ilk Türkiye Cumhuriyeti paramızda Kurt yine ön plandaydı. Bu sembol ilk kez mitolojilerde kullanılmış sonrasında ise geçmişten gelen bir anı olarak asıl anlamı kaybolursa da yaşamaya devam

etmiştir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, atalarımız bu konu hakkında açık bir bilgiyi hiçbir zaman vermemişlerdir (Candan, 2013, s. 179).

At

Şamanist törenlerde at şamanın gökyüzüne çıkacağı bineği ve kurbanlık hayvan olarak önem kazanmıştır. Şamanın davulu da hemen hemen her zaman at olarak nitelendirilmiştir. Çoğu kere Gök Tanrının (yeni tespit edilmiş rivayetlerde baş tanrı sayılan Ülgen'in) simgelerinden biri olarak önem kazanmakta ve kurban olarak da ona sunulmaktadır. Şaman at yardımıyla yeraltına ya da öteki dünyaya geçebildiği için ölümün de simgesi olmuştur (Çoruhlu, 2011, s. 163).

Boz ve kır atların makbul sayılmalarında Şamanist inançların büyük etkisi olmalıdır. Şamanizm'de şamanların üstüne binerek Gök Tanrı'yla konuşmaya gittikleri atlar hep bozdur; kurbanlık atlar içinde de en makbulü boz yahut kır olanıdır. Bu büyük önem dolayısıyla, kahramanların atlarına Türk inançlarında, ölüm lâıyk görülmemiştir. Hz. Ali'nin Döldül'ü gibi, Şah İsmail'in Kameron Tay'ı, Köroğlu'nun Kırat'ı, Baba İlyas'ın Boz'u hep ölümsüzdürler. Kır atların uğurlu olduklarına dair Anadolu'da bir kısım inançlara rastlıyoruz. Bunlardan birine göre, herhangi bir kimse güneş doğmadan kır ata binip bir dereden yedi defa geçerse, ona kesinlikle büyü tesir etmez. Genel olarak atın uğruna inanıldığı için başka inançlar da doğmuştur. Meselâ, at evin önünde başı eve doğru bağlanırsa oraya bereket getirir. Atın nefesi hastalıkları iyi eder. At bulunan eve şeytan girmez vs.. Aynı inançtan hareketle, nazardan korunmak için bazı evlerin çatısına at kafası iskeleti asıldığı da sık rastlanan manzaralardandır (Ocak, 1990, s. 119).

Geyik

Türk mitolojisinin, kökleri mezolitik devre kadar inen en eski simgelerinden biridir. Gök ve yer unsurlarına bağlı olarak diğer birçok hayvanla ortak özellikler gösterir. Şaman törenlerinde suretine bürünülen hayvan-ata ya da ruhlardan biridir. Bu nedenle şaman elbisesi ya da davulu üzerinde temsili olarak ya da ona ait bir parçayla görülebilirler. Kurtta olduğu gibi olasılıkla çok erken devirlerde totem sayılmış olan geyiğin bu özelliği, Pazırık kurganlarından birinden çıkarılmış atların başlarında geyik masklarının bulunuşundan da anlaşılmaktadır. Bu, aynı zamanda atın daha sonra geyiğin yerini aldığına işaret ediyor. Sonraki devirlerde ruhlarına sahip olmak amacıyla geyiklerin kurban edilmesi onun bu eski niteliğinden kaynaklanmış olmalıdır (Çoruhlu,

2011, s.165).

Balık

Türk kozmolojisinde gök gürültüsü unsurunun hayvan biçimli timsalidir. Özellikle göl ve nehir kıyılarında yaşayan Türk topluluklarında bereket, refah ve bolluk timsali olarak görülmüştür. Evlilikte de mutluluk ve üremenin simgesidir (Çoruhlu, 2011, s.167).

Horoz

Proto-Türk ya da Hun devrine ait Pazırık kurganlarından çıkarılan eserler arasında, deriden kesilmiş ya da lahitler üzerine oyulmuş ya da elbiselerde yer almış bir şekilde karşımıza çıkan horoz-tavuk figürleri büyük olasılıkla kötü ruhları kovan, koruyucu bir simgeydi. Özellikle horoz günün ağarışını haber vermesiyle bu anlamı ifade ediyordu. Horozun cesaret, savaşçılık, dürüstlük, nezaket, Şeytan'ı def etme gibi vasıfları, onun bu kavramların simgesi gibi algılanmasına yol açmıştır. Öte yandan gerçekte pek ilgisinin olmadığı anlaşılan rivayetlerde horozun yaşadığı eve Şeytan'ın giremeyeceğine inanılır (Çoruhlu, 2011, s.171).

Kaplumbağa

Türklerde ve Çinlilerde ortak olan bu kozmolojik tasarıma göre, kutlu bir hayvan olan kaplumbağa astrolojik bir simgedir. Onun dört ayağının birbirini izleyişi, dört mevsimin ahenkli bir biçimde birbirini takip edişine benzetilir. Kabuğunun üzerindeki desen, kuzey gök yarımküresindeki bir yıldız grubuna işaret eder. Sol gözü güneşi, sağ gözüyse ayı temsil eder. Bütün kabuklu hayvanların reisi sayılan kaplumbağa, kışın hareketsiz kaldığı ve yazın kabuğunu değiştirip kabuğundan dışarı çıktığı için uzun bir ömre sahip olmuş, bundan dolayı uzun ömürlülüğün ve sabrın simgesi sayılmıştır (Çoruhlu, 2011, s.172).

Koyun, Koç ve Keçi

Koyun ve özellikle beyaz koç eski Türklerde Gök Tanrıya sunulan kurbanlar arasındaydı. Çin kaynaklarının aktardığına göre, Tabgaçlar Gök Tanrı ayini olarak anılan törende ak buzağı, koç ve at kurban ediyorlardı. Benzer şekilde günümüz Şamanist topluluklarından Beltirler, gök için düzenledikleri törenlerde beyaz koyun ya da oğlak kurban ediyorlardı. Bu nedenle gök unsuruna atfedilen bütün özellikler koyun,

koç ve keçiler için de söz konusuydu. Ancak koyun ve keçi (beyaz olmayan renkte) zaman zaman yer tanrısının hayvanı da sayıldığından özellikle matem törenlerinde yere de kurban ediliyordu. Bu hayvanlar ataların ruhları için ya da Şamanizmde kötü ruhlardan korunmak için de kurban ediliyordu. Ayrıca koyun on iki hayvanlı Türk takviminin yıl simgelerinden biriydi (Çoruhlu, 2011, s. 174).

Yırtıcı Olmayan Kuşlar

İslamiyet'ten önceki devrelerde bazı Türk toplulukları kuşları ongun saymışlardır. Kuşun ruhun simgesi olduğu, Orhun yazıtlarındaki ölümle ilgili ifadelerden anlaşılmaktadır. Türkçede 'uçmak' sözcüğü ölümü ima ediyordu. Aynı zamanda cennetin ifadesi olan kuşların, şamanlar tarafından suretine bürünülen ve yardım alınan ya da koruyucu ruh olarak edinilen hayvanlardan sayıldığı anlaşılmaktadır. Ohlmarks'a göre kaz, karga, baykuş, kuğu şamanın en çok suretine girdiği hayvanlardandır. W. Radloffta Sibirya'dan isimli eserinde kazın kurban töreni esnasında, şamanın göğe yükselmek için üzerine bindiği hayvanlardan olduğunu belirtmektedir (Çoruhlu, 2011, s. 176).

Köpek

Köpek Türklerde genellikle kurdun karşısında koyunun konumuna benzer bir işlev üstlenmiştir. Nitekim ayınler sırasında güçlü şamanlar kurt, kartal gibi hayvanların biçimine girerken, zayıf şamanlar köpek şekline giriyordu ve köpek genellikle yeraltına inerken kullanılıyordu. Bu olumsuz anlamına uygun olarak bazı Türk topluluklarında cenaze töreninde kurban edilen bu hayvan, Türk Kozmolojisinde ölüme işaret eden timsallerdendi (Çoruhlu, 2011, s. 178).

Tavşan

Türk kültüründe ya da mitolojisinde fazla yer tutmayan hayvanlardan biridir. Erken devirlerde bu renginden ötürü beyaz tavşanın göğe ait, siyah tavşanına yer unsuruna ait sayılmıştır. İslamiyet'ten sonraki Türk tasavvurlarında tavşanın daha ziyade bolluk, kurnazlık ve iyi şansın simgesi olarak anlatıldığını görüyoruz. O bazen korkaklık-ürkeklik simgesi de olmuştur. Ancak ortaçağ Türk-İslam dünyasında (hatta günümüzde de) bu hayvanın özellikle Alevi Türkler tarafından uğursuz bir hayvan olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle tavşan günümüzde minyatürlerde olumsuz anlamda da tasvir edilmiştir (Çoruhlu, 2011, s. 178).

Tilki

İslamiyet'te tilki daha ziyade yalancılığın, hilekârlığın, korkaklığın ve kurnazlığın simgesi olmuştur. Mahzen-i Esrar, Mesnevi, Kelile ve Dimne gibi çeşitli eserlerde alegori olarak kullanımları söz konusudur. Kaşgarlı Mahmut'un büyük eserinde, kinaye olarak kız çocuklarına tilki (tilkü) denildiği belirtilmektedir (Çoruhlu, 2011, s. 178).

Yılan

Yılan Türk Şamanizm'inde yeraltı ilahı Erlik'le ilgili bir simgedir. Onun genellikle kara yılan olarak anılmasının sebeplerinden biri yine Erlik'le ilgilidir; çünkü Türk mitolojisinde ak ya da gök renk Gök Tanrıyı, kara renkse yeri ve yeraltı tanrısı Erlik'i temsil eder. Erlik bazı şaman dualarında kara yılandan bir kamçıya sahip olarak tanıtılmaktadır. Görüldüğü gibi Türkler ve çevrelerindeki toplumların mitolojilerinde yılan önemli yer tutmaktadır. Yılanın bu muhtelif yönleri İslamiyet'ten sonraki Türk (ve İslam) tasavvurlarına da yansımıştır; örneğin Erlik'le ilgili olarak söylediğimiz gibi tarikat mensuplarında aslana binip yılanı kamçı olarak kullanma tasavvurunun görüldüğü Malik Aksel tarafından ifade edilmiştir (Çoruhlu, 2011, s. 178).

Anadolu

Baykuş'un uğursuz olduğu inancı pek yaygındır. Kimin evi yakınında baykuş öterse, o evde birinin öleceğine, o evin başına büyük bir yıkım geleceğine inanılır. Bir ürküntü, bir yıkım örneğidir. Baykuş ocak yıkan, yıkılan, ocaklarda yuva kuran bir kuştur halk inançlarına göre baykuş, Anadolu'nun bütün bucaklarında uğursuz sayılır (Eyüboğlu, 1998, s. 118).

Yılların birikim ve deneyimi sonucu insanlar; hayvanların, kuşların hareketi, duruşunu yorumlamış, bundan sonuçlar çıkarmışlardır. Kaynak kişilerin verdiği bilgilere göre; depremlerle ilgili tahminlerin en başında hayvanların hareketleri yer alır. Deprem öncesi, hayvanlarda beklenmedik hareketler görülür, huysuzlaşır, bağırmaya, böğürmeye başlarlar. Horozlar, diğer kanatlılar zamansız öter. Köpek; hem zamansız, hem de çok ulur. Gün içindeki yoğun sessizlik de depremin habercisi sayılır. Baykuşun çok fazla ötmesi de hayra yorulmaz. (Çınar, 2006, s. 153).

Halk inançlarında ayrı, özel bir yeri vardır kurdun. En eski çağlardan beri Anadolu'da kutsal sayılır. Asya Türklerinde de kutsaldır, saygı değer bir hayvandır. Türklerin Ongun'u sayılır. Büyük saygı gösterirler. Adına adaklar sunar, törenler

düzenler, şölenler verirler.

Anadolu’da kurt, ilkin Hititlerde ortaya çıkmış; Kilitlerde kurt, tanrıların yoldaşı, ayakdaşdır. Özellikle orman tanrıları, kurdu çok sever, yanlarından ayırmaz. Biri Asya, biri Anadolu kaynaklı iki inanç vardır kurtla ilgili. Aysa’dan gelen XII.yy. dan sonra girmiş halk inançları arasına. Anadolu kaynaklı olan ise; eskiden beri sürüp gitmiş çağlar boyunca. Kurt, Asya Türklerinde totem’dir.

Kurtlar uluyunca inekleri yemesinler diye, gökten ağızlarına yiyecek düşermiş. Böyle söyler halk inançları. Bu inanç kurdun kutsallığından tanrısal bir nitelik taşımasından dolayıdır. Tanrısal niteliklerle donanmış birtakım ermişlerin kurtla kuzuyu barıştırdıkları söylenir. Bütün yırtıcı hayvanlar ermiş’in çevresinde toplanır, sonsuz bir barış, kardeşçe bir bağlaşım içinde yaşarmış (Eyüboğlu, 1998, s. 87).

Türklerde, insanı özellikleri yönünden hayvana benzetme söz konusudur. Bu nedenle kızlar kurnazlıkları dolayısıyla tilkiye, erkekler yiğitlikleri dolayısıyla kurda benzer. Yine Oğuz kabilelerinin amblemlerini yırtıcı kuşlardan seçmeleri, kuş tüyü takmanın nazarlık görevi görmesi gibi şeyler de hayvanlarla olan bağlantıyı gösterir. Hayvan giysileri ve tüyleri insanları hayvan hayatına karıştırır ve bazen de Oğuz Kağan’daki gibi insana hayvana ait özellikler verir (Doğaner, 2013, s. 345).

Dönme hareketi her yerde, her zaman ve hemen hemen her nedenle yapılmıştır. Bu hükümdarın tahta çıkışı sırasında bir keçe üzerine oturtulup döndürülmesi şeklinde Tu-kiularda, kurban kesmek için ormanda ağaçların çevresinde dönmek şeklinde Uygurlarda ve daha birçok farklı şekilde diğer topluluklarda da görülür. Şamanların, yalnızca kendi eksenleri etrafında dönme hareketi yaptıklarını değil aynı zamanda hayvan hareketlerini taklit ettikleri görülür. Bugün Anadolu’nun bazı yerlerinde oynanan halk danslarının bu hareketleri anımsattığını da görebiliriz. Ayrıca davulu da bu halk danslarının içerisinde düşünmemiz gerekir (Doğaner, 2013, s. 345).

Adana

Karga bir insanın yanında öterse bir uğursuzluk olduğuna inanılır (K.4, K.6, K.8, K.14, K.17, K.18, K.34, K.45, K.50, K.53).

Akşam öten horozun eve uğursuzluk getireceğine inanılarak başı kesilir (K.36, K.38, K.39, K.50, K.53, K.54, K.67, K.69, K.70, K.72, K.74, K.76, K.80).

Kara kedinin uğursuz olduğuna inanılır (K.25, K.26, K.27, K.28, K.34, K.35, K.36, K.39, K.40, K.43, K.44, K.48, K.50).

Güvercinin eve uğursuzluk getirdiğine inanılır (K.18, K.20, K.21, K.22, K.23, K.28, K.29, K.30, K.34, K.35, K.38, K.39, K.40).

Yolcunun önünden tavşan geçerse uğursuzluk getireceğine inanılır (K.31, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.51, K.52, K.54, K.56, K.64, K.65, K.67, K.70, K.80, K.82, K.83, K.84, K.86, K.89, K.96, K.101, K.102, K.103, K.104).

Domuzun sözcüğünün evlerde söylenmesinin günah olduğuna inanılır (K.111, K.112, K.141, K.145, K.147, K.150, K.151, K.152, K.153).

Arı ve karıncanın çalışkanlığın, bereketin sembolü olduğuna inanılır (K.9, K.12, K.19, K.29, K.30, K.34, K.35, K.36, K.40, K.54, K.55, K.56).

Köpeğin uzun uzun ulumasının hayra alamet olmadığına inanılır (K.56, K.61, K.62, K.65, K.71, K.73, K.76, K.80, 87, K.88, K.89).

Sağır hayvanı olanların evlerinin önünden boş kapla geçilmesinin uğursuzluk getireceğine inanılır (K.56, K.121, K.126, K.130, K.131, K.132, K.137, K.138, K.139, K.140, K.142).

Tavuğun horoz gibi ötmesinin uğursuzluk getireceğine inanılır (K.23, K.24, K.54, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59).

Yolcunun yolda giderken önünden tavşan geçmesinin uğursuzluk getireceğine inanılır (K.11, K.22 K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40).

Yol üzerinde kaplumbağaya veya tavşana rastlamanın uğur getirmeyeceğine inanılır (K.18, K.19, K.29, K.48, K.49, K.50, K.51, K.52, K.79, K.80, K.109, K.110, K.134, K.135, K.154, K.155).

Çocuğun üst dudağı yirik ve damağı delik olmaması için hamile kadın tavşana baktırılmaması gerektiğine inanılır (K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.46).

Domuz, kurt, tilki, ayı gibi hayvanlara hamile kadının baktırılmasının uğursuzluk getireceğine inanılır (92, K.93, K.94, K.95, K.96, K.97, K.98, K.99, K.161).

Evde ördek, domuz, tavşan, keklik beslemenin uğursuzluk getireceğine inanılır (K.2, K.9, K.10, K.11, K.33, K.34, K.41, K.44, K.45, K.46, K.47, K.101, K.102, K.103, K.104).

Köpek ulumasının uğursuzluk getireceğine inanılır (K.1, K.6, K.45, K.56, K.57, K.67, K.79, K.80, K.173, K.175, K.198, K.199).

Yolda yürürken insanın önüne yılan çıkarsa o yolun uğurlu, kaplumbağa çıkarsa uğursuz olduğuna inanılır (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.79, K.80, K.81, K.82, K.83, K.94, K.95, K.130, K.131).

Kara kedinin gece yol kesmesinin uğursuzluk getireceğine inanılır (K.80, K.127, K.149).

Gece yolculuklarında vasıta önünden tavşan sıçrarsa uğursuzluk getireceğine inanılır (K.53, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55).

Evin üzerinde baykuş ötmesinin uğursuzluğa dalalet ettiğine inanılır (K.27, K.28, K.44, K.48, K.53, K.54, K.59).

Ayakta iken leylek görmenin o sene mesirelere çok gidileceğine işaret olduğuna inanılır (K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.73, K.81, K.95, K.135, K.26, K.28, K.22, K.27, K.24, K.25, K.26, K.20, K.30, K.38, K.39, K.30, K.31, K.32, K.33, K.45, K.41, K.42, K.44, K.49, K.46).

Saksağan kapı önünde öterse mektup geleceğine inanılır (K.52, K.175, K.176, K.178, K.180).

Leyleğin havada görülmesi durumunda o sene çok gezileceğine inanılır. Çok gezen birine “Leyleği havada gördün.” denilir (K.35, K.38, K.57, K.52 K.149, K.150, K.151, K.152, K.153, K.154, K.155).

Bir evcil hayvan kaybolduğu zaman, hocalara okutturularak kurtağzı bağlattırılırsa kurdun o hayvanı yemeyeceğine inanılır (K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.31, K.40, K.45).

Yılanın gözü yolcuya dokunmadan geçmiş ise yolda giderken yılanı rastlamanın uğurlu olduğuna inanılır (K.40, K.41, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.110).

Dağda bir hayvan kaldığı zaman, bıçağın ağzı okutulursa, hayvanı kurdun yemeyeceğine inanılır (K.58, K.145, K.146, K.192, K.193, K.194, K.195, K.196, K.197, K.198).

Ayağında sakar bulunan atın çok koşamayacağına inanılır (K.62, K.63, K.64, K.65, K.66, K.67, K.68, K.69, K.145).

Alın sakar olan mandanın makbul olmadığına inanılır (K.2, K.3, K.9, K.12, K.13, K.14, K.15, K.48, K.55, K.56, K.78, K.89, K.90, K.91, K.92, K.93, K.94, K.95, K.99, K.145, K.146, K.147).

Beygirin üst dudağındaki beyazlık alt dudağına da geçmişse o hayvanın iş yapmayacağına inanılır (K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.38).

Kara burunlu eşiğin ürkek olduğuna inanılır (K.37, K.73).

Ötmedik horozun eti yenmez, yiyenin çocuğunun olmayacağına inanılır (K.105, K.184, K.185, K.186, K.188, K.189, K.190, K.191).

Doğum yapmış ineklerin kuyruğuna çaput bağlanması gerektiğine inanılır (K.5, K.48, K.49, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).

Yeni doğmuş sıpanın arka ayağına kaşık bağlanması gerektiğine inanılır (K.6, K.9, K.10, K.24, K.30, K.32, K.33, K.39).

Kedi çok yalanırsa eve aç konuk geleceğine inanılır (K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.55, K.147, K.148).

Kuluçkaya yatırılan tavukların altına konulan yumurtaların sayısının tek olması gerekir. Eğer çift olursa civ civ çıkmayacağına inanılır (K.5, K.24, K.28, K.28, K.30, K.31, K.35, K.157).

Hamile kadının kocası hayvan keserse, doğan çocuğun boğazının hırıldayacağına ya da nefes darlığı hastalığına tutulacağına inanılır (K.9, K.10, K.30, K.32, K.33, K.40, K.41, K.42).

Hamile kadın yılan öldürürse, doğacak çocuğunun sık sık dilini çıkaracağına inanılır (K.52, K.74, K.75, K.76, K.77, K.78, K.81, K.82, K.83, K.84, K.111, K.112, K.113, K.134, K.135, K.136, K.137, K.150, K.151, K.152).

Evde tavşan beslenirse aile arasında geçimsizlik çıkacağına inanılır (K.27, K.36, K.52, K.121, K.142, K.146, K.147, K.148).

Yılanın üzerine sıcak su döken kimsenin dilinin tutulacağına inanılır (K.29, K.30, K.31, K.54, K.57, K.68, K.69, K.70, K.98, K.99).

Zan altında olan bir kimseye bıldırcın dili yedirilirse her şeyi söyleyeceğine inanılır. (K.16, K.20, K.45, K.49, K.78, K.110, K.121, K.151).

Tavşanın kalbini kurutup sağ pazusunda taşıyan kimsenin iyi silâh kullanacağına inanılır (K.10, K.45, K.49, K.78, K.110, K.121, K.151).

Baharda leylekler geldiği zaman leyleği ilk defa gören kimse için yolculuk mukadderdir, leyleği ilk defa otururken gören kimsenin o yıl içinde memleketinden ayrılmayacağına inanılır (K.89, K.126, K.128, K.159, K.178).

Saksağan kuşunun ötüşünü işitmenin hayırlı bir haber alınacağının delili olduğuna inanılır (K.53, K.120, K.129, K.130, K.131, K.132, K.133, K.134, K.135).

Tavuğun ilk yumurtası küle gömülürse o tavuğun çok yumurtlayacağına inanılır (K.94, K.95, K.98, K.110, K.111, K.121, K.141, K.145, K.179).

Karganın ölmesinin kara haber alınacağının işareti olduğuna inanılır (K.81, K.97, K.139, K.140, K.141, K.150, K.151, K.152, K.163, K.165).

Pencerenin dışına kuş konmasının bir gurbetçinin geleceğinin işareti olduğuna inanılır (K.94, K.100, K.104, K.109, K.120, K.122, K.125, K.136, K.145).

Köpek ulumasının gelecekte kötü bir olayın olacağına inandır (K.10, K.38, K.40, K.45, K.47, K.48, K.89, K.99, K.107, K.109).

Tavuk ötmesinin aksiliği getireceğine inandır (K.100, K.120, K.122, K.156, K.160, K.162, K.167, K.168).

Korkanlara tavuk yüreği yutturulursa o kişinin cesaretinin yerine geleceğine inandır (K.71, K.90, K.91, K.92, K.105).

Zayıflara fare eti yedirilirse şişmanlayacaklarına inandır (K.9, K.22, K.23, K.64, K.69, K.86, K.89).

Gece uluyan köpeğin ölü çağırdığına inandır (K.17, K.29, K.38, K.47, K.55, K.118, K.134, K.146, K.172, K.179, K.180, K.184, K.188).

Karnı aç iken yılan görenin ilkbaharda hastalanacağına inandır (K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40, K.48, K.68).

Ocaktaki zincir sallanırsa kırdaki ineklerin yuvarlanacağına inandır (K.26, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44).

Şubatın birinde evine geveze adam gelenin tavuklarının o yıl çok yumurtlayacağına inandır (K.13, K.14, K.21, K.25, K.26, K.30, K.45, K.46, K.47, K.48).

Karga evin damında öterse gurbette bulunan birinden haber geleceğine inandır (K.16, K.17, K.32, K.33, K.36, K.37, K.86, K.98).

Bir keçinin yavrusu her sene ölürse yeni doğan yavrunun kulağını delip üç tane çakıl geçirirlerse o yavrunun ölmeyeceğine inandır (K.10, K.32, K.33, K.40, K.41, K.42, K.43).

Keçinin şeytan koyunun melek olduğuna inandır (K.9, K.10, K.30, K.32, K.33, K.39).

Keçilerin şeytanın arkadaşı olduğuna inandır (K.80, K.81, K.82, K.83, K.84, K.85, K.87, K.88, K.89).

Kedi yavrulayınca misafir geleceğine inandır (K.3, K.17, K.24, K.35, K.36, K.38, K.39, K.44, K.59, K.116, K.178, K.195).

Şeytanın horoz sesinden kaçtığına inandır (K.39, K.44, K.57, K.62, K.76, K.83, K.92, K.97, K.101, K.106, K.144, K.159).

Baykuşun ötmesi uğursuzluk getireceğine inandır. Birine kızınca “Yuvanda baykuş ötsün veya tünese.” denir (K.3, K.20, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.102, K.119, K.124, K.136).

Leyleği havada görenin o yıl sürekli gezeceğine, yerde görürse o yılı evde oturarak geçireceğine inanılır (K.32, K.33, K.41, K.46, K.143, K.144, K.145).

Kuşun gagasıyla cama vurmasının gelecek haberin işareti olduğuna inanılır (K.1, K.10, K.19, K.22, K.36, K.45, K.78, K.89, K.96, K.103, K.111, K.147, K.150, K.151).

7.2.10.1. Değerlendirme

Türk mitolojisinde türeyişle ilgili bazı hayvanlardan bahsedilir. Türkler bu hayvanlardan türediklerine inanırlar. Bunlara, hayvan-ata ya da hayvan-ana denir. Temel çift bir dişi bir de erkekten oluşur. Bozkurt, Oğuzların yaratılış efsanesinde önemli bir yere sahipti. Ayrıca, kaynaklarda geyik kültüründen de söz edilir.

Bayrak, Türklerde her zaman var olmuştur. Büyük Hun İmparatorluğu Ejderha, Avrupa Hun İmparatorluğu Kartal, Göktürk İmparatorluğu Kurt, Avarlar At, Büyük Selçuklu İmparatorluğu Çift Başlı Kartal, Gazneliler Huma Kuşu, Gökçay Türkleri At, Gagavuzlar Kurt, Çeçenler Kurt, Nogaylar Kurt, Kumuklar At, Dağıstan Kartal, Hazar Türkleri Kartal, Polonya Tatarları Kartal tasvirlerini bayraklarına koymuştur.

Ejderha, Türklerde bereket, refah, güç ve kuvvet simgesi olarak kabul edilir. Kartal, Türklerin milli simgelerindendir. Şamanist ritüellerde çok yaygındır. Şaman elbisesi üzerinde de yer alır. Kurt, Hun devrinde atalar kültürünün bir parçası haline gelmiştir. Şaman elbiselerinde veya malzemelerinde kurt figürlerine rastlanır. At, çoğu zaman Gök Tanrı Ülgen'in kendisine kurban olarak sunulan simgelerinden biridir. Şamanın yeraltından kurtulup gökyüzüne çıkacağı bineğidir. Hz. Ali'nin Döldül'ü, Şah İsmail'in Kamer Tay'ı, Köroğlu'nun Kırat'ı, Baba İlyas'ın Boz'u hep ölümsüzdürler. Geyik, Şaman törenlerinde Şamanların kılığına girdikleri ruhlardan biridir. Şaman elbisesi ya da davulu üzerinde ona ait bir figür vardır. Balık, Türk topluluklarında bolluk- bereket ve üremenin sembolüdür. Kaplumbağa, uzun ömrün ve sabrın simgesidir. Sol gözü güneşi, sağ gözüyse ayı temsil eder. Koyun, Koç ve Keçi eski Türklerde Gök Tanrıya sunulan kurbanlardandır. Köpek, zayıf şamanların yeraltına inerken kullandıkları bir figürdür. Yılan, Şamanizm'de Erlik'le ilgili bir simgedir.

Adana'da, bir insanın yanında öten karganın, akşam öten horozun, yolcunun önünden geçen tavşanın, kara kedinin, güvercinin uğursuz olduğuna inanılır. Domuz adının evlerde söylenmesinin dahi günah olduğuna inanılır. Arının ve karıncanın çalışkanlığın, bereketin sembolü olduğuna inanılır. Köpeğin uzun uzun ulumasının

hayra alamet olmadığına, sağılır hayvanı olanların evlerinin önünden boş kapla geçilmesinin uğursuzluk getireceğine inanılır.

Yolda yürürken insanın önüne yılan çıkarsa o yolun uğurlu, kaplumbağa çıkarsa uğursuz olduğuna inanılır. Baykuş'un uğursuz olduğuna inanılır. Baykuşun çok ötmesi hayra yorulmaz. Leyleğin havada görülmesi durumunda o sene çok gezileceğine inanılır. Çok gezen birine "Leyleği havada gördün." denilir. Bir evcil hayvan kaybolduğu zaman, hocalara okutturularak kurtağzı bağlattırılırsa kurdun o hayvanı yemeyeceğine, ayağında sakar bulunan atın çok koşamayacağına inanılır.

Kuluçkaya yatırılan tavukların altına konulan yumurtaların sayısının tek olması gerekir. Eğer çift olursa civ civ çıkmayacağına, hamile kadının kocası hayvan keserse, doğan çocuğun boğazının hırıldayacağına ya da nefes darlığı hastalığına tutulacağına, hamile kadın yılan öldürürse, doğacak çocuğunun sık sık dilini çıkaracağına, tavşanın kalbini kurutup sağ pazusunda taşıyan kimsenin iyi silâh kullanacağına inanılır.

Tavuğun ilk yumurtası küle gömülürse o tavuğun çok yumurtlayacağına, pencerenin dışına kuş konmasının bir gurbetçinin geleceğinin işareti olduğuna, gece uluyan köpeğin ölü çağırdığına inanılır.

Görüldüğü gibi, saha taramalarımızda Adana halk inançları içerisinde hayvanlarla ilgili çok değişik inanışlara rastlanmıştır.

7.3. Yeraltıyla İlgili Halk İnanışları

Türk dünyası

Yeraltına mensup kötü ilah ya da ruhlar zümresinin başında Şeytana karşılık olarak ele alınabilecek Erlik bulunmaktadır. Erlik sözcüğü bazı araştırmacılara göre, kudretli anlamına gelen erklig sözcüğünün değişmiş şeklidir ve Altaylılara göre güçlü kuvvetli demektir. Budist mitolojideki ölüm mabudu olan (ve bir boğaya binen) Erklig Yama'nın etkisiyle bu adı almış olmalıdır (Çoruhlu, 2011, s. 55).

Erlik'in başında yer aldığı kötü ruhlar zümresi insanlara her türlü kötülüğü, hastalığı ve ölümü getirirler. Bunlar daha ziyade korkunç şekilli yaratıklar ya da cinlerden meydana gelir. Bu kötülük ilahı, yine tanrı Ülgen tarafından yaratılmış olup, cehennemin üzerindeki bir yerde, Radloff'a göre aşağı dünyanın beşinci ya da dokuzuncu katında oturur. Burada demir çatılı bir sarayı, gümüşten bir tahtı vardır. Bir görüşe göre Erlik, her birinin bir tanrısı bulunan dokuz tabakadan meydana gelen yeraltında kara bir güneş yaratmış ve bu ışıkla burayı aydınlatmıştır Erlik'in yedi ya da

dokuz oğlu vardır. Onun dokuz oğlu olarak Karaş, Mattır, Şingay, Kömür Kan, Badış Biy, Yabaş, Temir Kan, Uçar Kan, Kerey Kan'ın adları belirtilir (Çoruhlu, 2011, s.55).

Erlik'in iki ya da dokuz kızı vardır. Onun kızlarının fazla bir işlevi olmamakla birlikte, şaman Ülgen'e kurban sunmak üzere göğşe çıkarken, bu kızlar şamanı yataklarına çağırarak onu yolundan alıkoymaya çalışırlar. Şaman görevini unutup bunların cilvelerine aldanırsa başka ruhlar tarafından cezalandırılır ve kurbanın Tanrı tarafından kabul edilmesi işi tehlikeye düşer. Bu kızlardan yalnızca ikisinin ismi bilinir: sekiz gözlü Kiştëy Ana ve Erke Solton (Çoruhlu, 2011, s.56).

7.3.1. Mağaralarla İlgili Halk İnanışları

Türk Dünyası

Mitolojik Ana kompleksinde özel bir statüsü olan mağara, zamanla Gök Tanrı inanç alanına dâhil edilmiş ve ata kültürle donatılmıştır. Mitolojik Ana'nın metonimisi (bir şeyin belirli bir özelliği ile adlandırılması) olan rahim kavramının mağara adı altında kültleşmesi eski insan meskenlerinden biri olması nedeniyledir. Doğal sığınak görevini yerine getiren mağaralar, ilkel insanların sadece yaşayış ve vahşi dünyadan korunma meskeni olmayıp, aynı zamanda dinî inançlarını uyguladıkları mekânlar da olmuştur. Bunu bilinen en eski mağara duvarlarındaki resimler ve piktografik yazıtlar da tasdikler durumdadır. O bakımdan mağara, zamanla ilk atalarımızın yaşadığı, barındığı yerler olarak tasarımlanmışlar. Mağaraya atalar şerefine sunular kurbanlar, ilk atalarımızın mağarada yaşaması ve bu ilk ataların ruhunun yine aynı mağarada bulunması dolayısıyladır (Bayat, 2007b, s. 32, 33).

Ayrıca mağara dişi cinsel uzvun simgesi olarak adı göçebe Türklerde bilinen en eski ana rahmidir. Paleolitik devir insanların sığınacak yeri olan mağara zamanla ana rahmi görevini içi oyuk ağaçlara devretmiştir.

Mağaradan çıkan her şey yeni bir yaşam bulur. Eski ezoterik bilgi sahiplerinin mağarada sırra erme merasiminden geçmeleri de bunu tasdik etmektedir. Ayrıca İslamiyet'te Hz. Peygamber'in vahyi mağarada alması, ilk sufilerin mağarada inzivaya çekilmeleri, mağara paradigmasının yalnız fiziksel doğumun değil, aynı zamanda manevi değişimin de kaynağı olduğunu gösterir (Bayat, 2007b, s. 34).

Böylece ilk tapınaklar olan belli ağaçların yerini mağaralar almıştır. Bununla birlikte ağaç-ana ve onun etrafında teşekkül eden inanış ve ritüeller yeni yapılanış içinde değişme ve dönüşmelere uğrasalar da yaşamaya devam etmiştir (Ögel, TDET I,

2002, s. 37, 38).

Yerleşik hayat geçen ve mağaralarda barınmaya başlayan, ana soyluluk esasına göre oluşan bu kandaş (Hassan, 1986'dan akt. TDET I, 2002, s. 37) birliklerin ruhanî lideri de doğal olarak ilk kadın kamlar olacaktır ve kamlık dininin temelleri bu şekilde atılacaktır. Dahası, Türk mitolojisinde mağarada yaratılışı da içeren motif ve atalar kültürüne tapınmayla yakın ilişkili mağara kültürleri ve ritüellerinin kökenini bu dönem oluşturmuş olmalıdır (Ögel, 1989, s. 533).

Mağara, üreten ana konumunu muhafaza etmiş olsa da dünyaya getirdiği çocuğun Türklerin ilk atası olması nedeniyle atalar barınağı olarak işlevselleşmiş, menşe mitlerinin esas koduna çevrilmiştir. Burada dölyatağı mağara ana hayvanla benzeşim sonucunda kutsal ecdat barınağı işlevini üstlenmiştir (Bayat, 2007b, s. 34).

Öldürülerek mağarası elinden alınan bir ayının postundan yapılan elbiselerden, mağaranın yeni sahiplerini eski ve diğer sahiplerden, daha iyi koruyucu ve meşruiyet sağlayıcı bir nesne ve belge bulabilmenin zorluğu da söz konusu durumu daha iyi açıklamaktadır. Bu nedenle de yakın zamanlara kadar yaşamakta olan Kuzey ve Güney Sibiry kamlarının Altayların kuzeyindeki bazı Türklerde (Ögel, 1989, s. 533) ayı-ata elbiselerinin (Ögel, 1989, s. 36) ilk köklerinin bu şekilde ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

6. yy. Çin salnâmecilerinin Türklerden dinleyip yazıya aktardığı bir malumata göre Göktürk kağanının her yıl atalar mağarasına kurban sunduğu bildirilir. Kağan, devletin ileri gelenleri ile beraber atalar mağarası denilen mağarada ata-baba ruhlarına ritüel düzenlerdi (Bayat, 2007b, s. 34).

Mitolojik Ana'nın mağara simgesi, evlatsızlık motifiyle de bağlantılıdır. Eski çağlarda evladı olmayan kadınların kutsal mağaradan evlat istemeleri ve kutsal sayılan Ata Mağara'ların olması, orada kurbanlar kesilmesi bilinen bir gerçektir. Burada mağaranın kartal kültü ile birleştiğini görmekteyiz. Nitekim N. Alekseev'in de yazdığı gibi Yakut Türklerinde ecdat olarak bilinen kartal, aynı zamanda evladı olmayan Yakut kadınlarının dua ederek evlat istedikleri kùlttür. Altay-Sayan Türklerinde, özellikle de Kumandinlerde Mitolojik Ana'nın türemesi olan Umay'ın kuş ana diye adlandırılması, Yakutlarda Umay'ın mukabili olan Ayısıt'ın kuğu kuşu donunda tezahür etmesi, kuşun bir zamanlar Mitolojik Ana'nın başlıca simgesi olduğunu ve kompleks tasavvurların temelinde yer aldığını ispatlar (Bayat, 2007b, s. 36, 37).

Anadolu

Bugün mağaraların ağzında biten ağaçlara çocuğu olmayan kadınların çaput

bağlayarak çocuk istemeleri de mağaranın doğurganlık kültürüyle birebir bağlantılı olduğu düşüncesinin bir kalıntısıdır. Mağara bir metonimi olmakla beraber zamanla anlam genişlemesi sonucunda Mitolojik Ana'yı da içine almış, bütünü ifade eden parça, bütünün kendisi rolünü üstlenmiştir (Bayat, 2007b, s. 36).

Adana

Bazı mağaralar taşıdıkları tarihi değerler, burada yaşananlar bakımından bizim için anlamlıdır. Bu mağaralar ziyaret edilmektedir. Örneğin Eshab-ı Kehf (Yedi Uyurlar) in saklandıkları mağara, Hz. Muhammet'in kendisini öldürmek isteyenlerden kaçıp sığındığı mağara, Hz. Muhammet'e vahiy gelen mağara... gibi (K.72, K.83, K.84, K.86, K.128, K.129, K.130).

Mağara bizim peygamberimiz olsun Hz. İbrahim olsun gidip geldiği yerdir. Oraların çoğunlukta iyi ruhların olduğuna inanılır. Hatta Hz. İbrahim orada doğmuştur ve büyüyene kadar orada bir geyiğin onu her gün emzirdiğine inanılır. İbrahim peygamberin burada büyüdüğüne inanıldığı için bu mağaranın da kutsal olduğuna inanılır (K.89, K.100, K.101, K.102, K.103, K.104, K.105, K.106).

Hz. Peygamber de bir mağarada saklandığı için mağaraların saklanmak ve korunmak için uygun yerler olduğuna inanılır (K.90, K.123, K.124, K.139, K.140, K.141, K.142, K.143, K.144).

Peygamber Efendimiz mağarada gizlendiği için mağaraların önemli olduğuna inanılır (K.35, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.47).

Peygamberimiz, Hz. Ebubekir'le birlikte Yahudilerden kaçıyormuş. Bir mağaraya sığınmışlar (Sevil) ve örümcek Allah tarafından ağ örmüş. Yahudiler de bu mağarada kimse yok diye geri gitmişler. Böylece mağara peygamberimizi korumuştur (K.33, K.34, K.37, K.121, K.148).

Peygamber Efendimiz hep mağarada ibadet edermiş ve Kuran-ı Kerim de mağarada inmiş (ilk vahiy Hıra dağında bir mağaradayken gelmiştir). Savaşlarda Peygamberimiz mağaralarda saklanmışlardır. Bu yüzden mağaraların iyi, kutsal yerler olduklarına inanılır (K.31, K.33, K.34, K.35, K.39, K.46, K.47, K.50).

Yedi uyuyanların 350 yıl bir mağarada uyuyup sonra tekrar uyandıklarına inanılır. Uyandıklarında hiçbir şeyin farkına varmamışlardır. Düşmanlardan korundukları yer olduğundan mağaranın kutsal olduğuna inanılır (K.90, K.125, K.135, K.153, K.154, K.155, K.156, K.157, K.158, K.159).

Kadir gecesinde Eshab-ı Kehf (Yedi Uyurlar) mağarasını ziyaret edenlerin dileklerinin kabul olunacağına inanılır (K.76, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90).

Yöremizde bulunan Cennet Cehennem mağaralarının bir inanişin göstergesi olduğuna inanılır (K.51, K.89, K.90, K.91, K.92, K.93, K.94, K.95).

Sofulu'nun arkasındaki Yedigöz Mağarasına savaştan kaçanlar saklanmıştır. Bu yüzden bu mağaranın kutsal olduğuna inanılır (K.60, K.75, K.76, K.77, K.78, K.79, K.80, K.81, K.82, K.83).

Mağaralar genellikle Kozan kalesinde olur ve Ermeniler burayı saklanmak için yapmışlardır. Sadece gezip görmek için gidilir onun dışında gidip gezilmesi iyi karşılanmaz. Cinlerin orada yaşadığına inanılır. Çarpılmaktan korkulur (K.87, K.100, K.101, K.102, K.103, K.104, K.105, K.106, K.107, K.108).

Yörükler Kozan'da bulunan Battal Gazi mağarasını zindan ve sığınak olarak kullanmışlardır (K.40, K.49, K.50, K.51, K.141, K.142, K.143, K.144, K.145, K.146).

Anavarza, Bucak ve Kozan kalesinin yeraltından bir mağara ile birbirine bağlı oldukları söylenmektedir. Bu mağaranın içinde büyük bir hazinenin olduğuna inanılmaktadır. Bu hazinenin Türkiye'nin bütçesinin yedi katı büyüklüğünde olduğu söylenmektedir. Bir inanişe göre hazineyi bulmak için bir adam bu mağaraya gitmiş ve hazineyi bulmuş; ama mağaradan çıkış yolunu bulamamış ve orada kalmış (K.48, K.49, K.50, K.51, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).

İnsanlar, Hasandağ, Eshab-ı keyf gibi mağaraların ziyaret yeri olduğuna inanırlar. (K.114, K.127, K.128, K.129, K.130, K.131, K.132, K.133).

Mağaraların âlim insanların ibadet yeri olarak kullanıldığına dair inançlar vardır (K.148, K.155, K.156, K.157, K.158, K.159, K.160, K.161).

Dağ (mitolojik ata ruhlarının mekânı) ve mağara (soyun en eski rahmi) temaları olduğundan kutsal yerler olduğuna inanılır (K.88, K.102, K.103, K.104, K.105, K.106, K.107, K.108).

Cuma akşamları mağaradaki şehitlerin mezarından ışık yayıldığına inanılır (K.45, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90, K.91, K.92).

Korku, karanlık, gizem anlamlarına gelir. Rüyada görülmesinin sıkıntıya işaret ettiğine inanılır (K.58, K.59, K.60, K.67, K.71, K.74, K.75, K.78, K.89, K.142, K.143).

Mağaralarda yarasalar, yılanlar çok olur. O yüzden uzak durulması gerektiğine inanılır (K.68, K.70, K.83, K.85, K.86, K.90, K.99).

Mağaraların büyüğü, tılsımlı olduğuna inanılır (K.101, K.140, K.151, K.154, K.156, K.167, K.169, K.170, K.178).

Bazı mağaralarda cinlerin ve şeytanın yaşadığı düşüncesinden dolayı mağaraların uğursuz olduğuna inanılır (K.50, K.52, K.54, K.56, K.58, K.67, K.69, K.70, K.72, K.74). Loğusa kadınları çarpan, ciğerlerini alan al karısı denen varlıkların mağarada yaşadığına inanılır (K.38, K.89, K.90, K.94, K.95, K.97, K.98, K.123, K.145).

Mağara yakınına kurulan evlere, kötü ruhların geldiğine inanılır (K.34, K.58, K.60, K.63, K.65, K.67, K.78, K.79, K.80).

Mağaralarda kötü meleklerin yaşadığına inanılır (K.51, K.55, K.58, K.69, K.70, K.100, K.102, K.109).

Mağaralarda üç harfliler (cinler) yaşar. Cinlerin evlerinin mağaralar olduğuna inanılır (K.31, K.40, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55, K.56, K.57).

Mağaraya besmelesiz girilmemesi gerektiğine inanılır (K.9, K.58, K.104, K.117, K.118, K.119).

Mağara mübarek bir yerse (Yedi Uyurlar gibi) kadınların haizli iken girmemeleri gerektiğine inanılır (K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.18).

Kırkklı kadın mağaraya giremez. Kırkklı ise ve mağaraya girerse kırkının bozulduğuna inanılır. Çocuğu varsa da tekrar kırklandırılır (K.22, K.32, K.35, K.38, K.43, K.45, K.57, K.59, K.60).

Kutsal mağaraları ziyaret edip dua okumakla, isteklerin gerçekleşeceğine inanılır (K.27, K.66, K.67, K.68, K.69, K.70, K.71).

Mağaralarda bulunan yerlerden geçen insanların kötülüklerinin yok olduğuna inanılır (K.28, K.45, K.57, K.59, K.60, K.67, K.69, K.70, K.77).

Kutsal mağaralara dileklerin kabul olunması için gidilir. Bu yerlerde dua edilirse dileklerinin kabul olunacağına inanılır (K.105, K.106, K.107, K.108, K.109, K.110, K.123, K.124).

Mağaralarda fazla duran insanların deli olacağına inanılır (K.112, K.113, K.114).

Şahmeran'ın mağarada yaşadığına inanılır (K.42, K.124, K.125, K.111, K.113, K.114, K.118, K.139, K.140).

Bizim yaylamızda Kanlı Delik adında, dibe doğru bir mağara var. Yıllar önce bir gelin davarlarını güderken mağarayı görmüş, merak etmiş. Mağaraya yaklaşmış bakarken davarlardan biri gelip geline çarpmış, gelin mağaraya düşmüş. Bir daha da

gelin bulunamamış. Çünkü mağara öyle geniş, öyle büyük ki, bir taş attığınızda uzun bir süre geçince o taşın bir yere varıp çarptığı sesi gelir. İşte o gelinin yüzüğü mağaraya yaklaşık 500 m uzaklıktaki bir pınardan çıkmış. O yüzden o mağaraya Kanlı Delik demişler (K.69, K.141, K.142, K.143, K.144, K.145, K.146, K.147, K.151, K.152, K.153).

Çirişgediği'nde bir mağarada yılan var. O yılanı kimse öldüremez. O yılanın ölmesi için bir Türk'ü öldürmesi gerekir. Bu mağarada hazine olduğuna inanılır (K.89, K.90, K.154, K.155, K.156, K.157, K.158, K.159, K.160, K.161).

7.3.2. Kuyularla İlgili Halk İnanışları

Adana

Kuyuların iyi olduğuna kısmet getirdiklerine inanılır. Allah'ın çiftçiye verdiği bir nimet olduğuna inanılır (K.87, K.89).

Kuyunun bereket kaynağı olduğuna inanılır (K.156).

Kuyuların yer altı bereketini simgelediğine inanılır (K.51).

Bahçesinde, evinin önünde kuyu olan evlerde bereket olacağına inanılır (K.35, K.36).

Evin ya da tarlanın içinde kuyu çıkarsa bolluk-bereket olacağına inanılır (K.29, K.36).

Bir yere kuyu açıldığı zaman, çıkarılan ilk su etrafta bulunanlara dağıtılır, para alınır. Daha sonra herkes bu kuyudan kısıtlama ya da para alma olmaksızın suyunu alır. Bunun da o kuyunun suyunun bereketini artıracığına inanılır (K.61).

Kuyunun derinliği ne kadarsa kuyudan su içenin hayatının da o kadar derin olacağına inanılır (K.28).

Kuyudan su çekerken kuyunun içerisine bakmak iyi sayılmaz. Kötü cisimler görüleceğine inanılır (K.40).

Yeni gelinin karanlık kuyuya özellikle de kör kuyuya bakması iyi sayılmaz. Bu nedenle yeni geline ilk günlerinde kuyuya gönderilip su çektirilmezmiş. Çünkü burayı mekân edinmiş cin ve şeytan gibi varlıkların yeni geline görüneceği ve onu korkutacağı inancı vardır. Ayrıca bu varlıkların yeni gelinleri kandırıp götürdüğü inancı da vardır (K.43).

Yeni gelinin kör kuyuya bakması pek hayırlı sayılmaz. Eğer bakarsa kuyu gibi körlenip kısmetinin kapanacağına ve çocuğunun olmayacağına inanılır (K.45).

Kuyu suyundan yapılan yemeklerin hem lezzetli hem de bereketli olacağına inanılır (K.81, K.82).

Dibi görünmeyen kuyudan su içilmemesi gerektiğine inanılır (K.21, K.22, K.25, K.53).

Kuyunun suyunda kendi gölgesini gören kişinin bahtının kara olacağına inanılır (K.82, K.83).

Bazı kuyuların dileklerin kabul olmasında aracı olduğuna inanılır. Örneğin dilek tutup kuyu içine para veya herhangi bir nesne atıldığında dileklerin gerçekleşeceğine inanılır (K.26).

Sulu kuyuya taş atan çocuğun piç olduğuna inanılır (K.82, K.83).

Kuyu kör kuyu bile olsa kuyuya taş atmanın, tükürmenin, içine eğilerek bakmanın iyi olmadığına inanılır. Çünkü kuyuyu mekân yapmış cin, şeytan gibi varlıkların bunlardan rahatsız olup, böyle yapan kişilere musallat olacağına inanılır (K.42).

Rüyada kuyu gören insanın işlerinin kötüye gideceğine, O kişinin hayatında bazı bocalamalar yaşayacağına inanılır (K.4).

Bir kız rüyada, kuyu görmüşse onun kaderinin bağlandığına inanılır. Kızın kaderinin açılması için muska yapılır ve o muska taşla bağlanarak kuyunun içine atılır (K.9).

Rüyada kuyu görmenin bilinmeyen uzun süreli bir yolculuğa girmek olduğuna inanılır (K.52).

Rüyanda bir kuyu görenin bir suya düşeceğine inanılır (K.39).

Rüyada kuyuya düşmenin gerçek hayatta şans olduğuna, boş kuyuya düşmenin ise kötü bir şeyin işareti olduğuna inanılır (K.52).

Herhangi bir kötü rüya görünce kuyunun başına ya da akan bir suya anlatmanın o kötülüğü alıp götürüleceğine inanılır (K.71).

Rüyada görülen kuyunun anlamına geldiğine inanılır (K.142, K.143, K.144).

Rüyada susuz kuyu görmenin geleceğin olumsuz geçeceği anlamına geldiğine inanılır (K.25).

Rüyada sulu kuyu görmenin iyiye işaret olduğuna inanılır (K.27).

Bazı kuyuların sahipleri yılanlar, cinler vs. olduğuna inanılır ve bunlar kuyudan kimsenin su almasına izin vermezlermiş (K.35).

Kullanılmayan kuyularda şeytanın ve kötü ruhların olduğuna inanılır (K.33).

Kuyularda, özellikle yılanmış ve kurumuş kuyularda üç harfliler yaşar. Bu yüzden kuyulara özellikle gece yaklaşılmaması gerektiğine inanılır (K.42, K.44, K.47, K.158, K.159, K.160).

Kötü ruhların ıssız ve kuytu yerlerde saklandığına inanılır. Sabah kuyuya gidenlerin çeşitli dualar okumaları gerektiğine inanılır (K.2, K.3, K.5, K.154, K.155, K.156, K.157, K.158, K.159, K.160).

Kuyuların başına hava karardıktan sonra gidilmez. Başında cinlerin beklediğine inanılır (K.101).

Geceleyin kuyu başına gidenlerin kuyudan ses duyacağına ölülerin kuyuya konuştuklarına inanılıyor. Bu yüzden geceleyin kuyu başında durmanın uğursuzluk getirdiğine inanılır (K.71).

Kuyuya biri düşer ve ölürse o kuyudan kırk kova su çekilir ve dökülür. Böylece kuyunun temizleneceğine inanılır (K.74).

Kuyuya domuz düştüğü takdirde o suyun içilemeyeceğine inanılır (K.48).

Kuyuya hayvan düşerse ve sağ çıkarsa kuyudaki suyun içilebileceğine, eğer ölü olarak çıkarılırsa kuyudaki suyun içilemeyeceğine inanılır (K.49).

Sahipsiz kalan kuyuların sırlı olduğuna inanılır. (K.50).

Kuyular halk arasında korku sebebidir. Kuyularda kötü ruhların yaşadığına inanılmaktadır. Bu kötü ruhların insanları çağırıp kuyunun içine attıklarına inanılır (K.44).

Kuyuya fazla sokulursan şeytan çekeceğine inanılır (K.112, K.114, K.115).

Kuyulara çok fazla çocuk düştüğü için kuyularda birtakım ruhani varlıkların olduğuna inanılır (K.160).

Kuyuların içine düşen insanların kuyuların içinde kötü ruhlarla karşılaşacağına inanılır (K.41).

Kuyunun bahtı kara olan insanı içine çekeceğine inanılır (K.26).

Kuyuların karanlık olduğu için uğursuz olduklarına inanılır (K.52).

Kuyuların dipsiz olduğuna inanılır. Kuyunun içine inmeye kalkanların tekrar çıkamayacaklarına inanılır (K.90).

Dibi görülmeyen kuyuya inilmez. Bunun pek hayırlı olmadığına inanılır (K.53, K.54, K.55, K.56).

Birisi kuyunun suyunu kıskanırsa kuyunun suyunun çekileceğine inanılır.

H. Yusuf'un kuyuya atılması nedeniyle kuyuların iyi olmadığına inanılır (K.48).

Kuyuda ışık görmenin kismet demek olduğuna inanılır (K.43).

Buruk Beldesi'nde 300'ü aşkın kuyu vardır. Halk bu kuyuların insanları depremin etkisinden koruduğuna inanır (K.49, K.50, K.51).

7.3.3. Değerlendirme

Türk inançlarında yeraltına mensup kötü ruhlar deyince akla Şeytan'ın karşılığı diyebileceğimiz Erlik ve oğulları gelir. Bu ruhlar insanoğluna her türlü kötülüğü, hastalığı hatta ölümü getirirler. Bunların biçimleri de korkunçtur. Bu ruh da Ülgen tarafından yaratılmıştır. Cehennemin hemen üzerindeki yer altı dünyasının beşinci ya da dokuzuncu katında oturur.

Erlik'in kızları da vardır; ancak fazla bir işlevleri yoktur. Onun kızlarının fazla bir işlevi olmamakla birlikte, Ülgen'e kurban sunmak üzere göğe çıkan Şamanı yataklarına çağırarak onu yolundan alıkoymaya çalışırlar.

Mağaranın mitolojik Ana karmaşasında özel bir işlevi vardır. Daha sonraları Gök Tanrı inanç sistemine dâhil olmuş ve atalar kültürüne bağlanmıştır. Mağaraya kurban adanması, ataların kültürünün mağarada başlamasından dolayıdır.

Mağaranın aynı zamanda dişi cinsel organın simgesi; yani rahim olduğuna da inanılır. Mağara bu işlevini zamanla kovuğu bulunan ağaçlara bırakmıştır.

Ayı öldürülerek mağarası elinden alınmıştır. Bu nedenle kamlar ve Şamanlar ayı postundan yapılan ayı-ata elbiselerini giymişlerdir.

Eski Türklerde çocuğu olmayan kadınlar kutsal saydıkları mağara atadan çocuk istemişlerdir. Ata Mağara'larda kurbanlar kesilmiştir.

Bugün Anadolu ve Adana'da çocuğu olmayan kadınların mağaraların ağzında yetişen ağaçlara bez bağlayarak çocuk dilemeleri de eski Türk inanışlarının bir kalıntısıdır.

Adana'da bazı mağaralar taşıdıkları tarihi değerler, burada yaşananlar bakımından anlamlıdır. Bu mağaralar ziyaret edilmektedir. Örneğin Eshab-ı Kehf (Yedi Uyurlar) in saklandıkları mağara.

Adana'da mağaraların, peygamberimizin olsun Hz. İbrahim'in olsun gidip geldiği yer olmasından ötürü iyi ruhların barındığı yerler olduğuna inanılır. Hatta Hz. İbrahim orada doğmuştur ve büyüyene kadar orada bir geyiğin onu her gün emzirdiğine inanılır. İbrahim peygamberin burada büyüdüğüne inanıldığı için bu mağaranın da kutsal olduğuna inanılır.

Hız. Peygamber de bir mağarada saklandığı için mağaraların saklanmak ve korunmak için uygun yerler olduğuna inanılır. Peygamber Efendimiz mağarada gizlendiği için mağaraların önemli olduğuna inanılır. Peygamber Efendimiz hep mağarada ibadet edermiş ve Kuran-ı Kerim de mağarada inmiş (ilk vahiy Hıra dağında bir mağaradayken gelmiştir). Savaşlarda Peygamberimiz mağaralarda saklanmıştır. Bu yüzden mağaraların iyi, kutsal yerler olduklarına inanılır. Dağ (mitolojik ata ruhlarının mekânı) ve mağara (soyun en eski rahmi) temaları olduğundan kutsal yerler olduğuna inanılır Mağaraların büyüğü, tılsımlı olduğuna inanılır. Mağaralarda üç harflilerin (cinler) yaşadığına, cinlerin evlerinin mağaralar olduğuna inanılır. Kutsal mağaralara dileklerin kabul olunması için gidilir. Bu yerlerde dua edilirse dileklerinin kabul olunacağına inanılır. Görülüyor ki mağara ile ilgili inanışların neredeyse tamamı İslami bir bakış açısına bürünmüştür.

Adana'da kuyuların Allah'ın çiftçiye verdiği bir nimet olduğuna, Kuyunun derinliği ne kadarsa kuyudan su içenin hayatının da o kadar derin olacağına, kismet getirdiklerine, bereket kaynağı olduklarına, kuyuların yer altı bereketini simgelediğine inanılır.

Yeni gelinin karanlık kuyuya özellikle de kör kuyuya bakması iyi sayılmaz. Bu nedenle yeni geline ilk günlerinde kuyuya gönderilip su çektilmezmiş. Çünkü burayı mekân edinmiş cin ve şeytan gibi varlıkların yeni geline görüneceği ve onu korkutacağı inancı vardır. Ayrıca bu varlıkların yeni gelinleri kandırıp götürdüğü inancı da vardır.

Yeni gelinin kör kuyuya bakması pek hayırlı sayılmaz. Eğer bakarsa kuyu gibi körlenip kismetinin kapanacağına ve çocuğunun olmayacağına inanılır

Bazı kuyuların da dileklerin kabul olmasında aracı olduğuna inanılır. Örneğin dilek tutup kuyu içine para veya herhangi bir nesne atıldığında dileklerin gerçekleşeceğine inanılır.

Rüyada kuyu gören insanın işlerinin kötüye gideceğine, o kişinin hayatında bazı bocalamalar yaşayacağına inanılır. Bir kız rüyada, kuyu görmüşse onun kaderinin bağlandığına inanılır. Kızın kaderinin açılması için muska yapılır ve o muska taşla bağlanarak kuyunun içine atılırsa kızın kaderinin açılacağına inanılır.

7.4. İnsanla ve İnsan Vücuduyla İlgili Halk İnanışları

Her insanın gökte bir yıldızı bulunduğu düşüncesi gibi, çok eski çağlardan bu yana, astroloji bilgilerine dayanan inançların yanında, vücudun çeşitli parçalarının,

yönlerinin, iç ve dış uzuvlarının nitelikleri, onlarla beden ve ruh güçlerinin, yeteneklerinin ilişkileri üzerine birtakım düşünceler de eski hekimlik, anatomi, fizyoloji, physiognomonie, ruhbilim, bilgilerinden serpintilerdir; bunlar zamanla kalıplaşmış, inanç biçimini almışlardır. Örnek: Ağız yaraları çabuk iyileşir. (Vücudun kendini savunma yeteneği) Eli büyük olan bahtlı olur. Eli soğuk olanın kalbi sıcak olur. Bilek damarları sıkınca kabaran cömerttir. Kulağı uzun olan uzun ömürlü olur (Boratav, 1999, s. 31).

İnsan vücudunun bir parçası üzerinde yapılacak bir işlemin vücudun tümünü etkileyeceği kanısı vardır. Örneğin: Kesilen tırnağı herhangi bir yere atmak iyi değildir; ona basanlardan kötülük gelir. Baştan dökülen ya da kesilen saçları sokağa atmamalı; atanın başı ağrır. Bu son inanişâ göre, sokağa atılan saçlar kuşların ayağına dolaşmış; kuşlar beddua eder atanın başı ağrır. İnsan uzuvlar undaki kimi değişiklikler bir oluşumu, bir olanı ya da bir olacağı “haber verme belirtileri”, bir çeşit fal sayılır. Örneğin: Kulağı çınlayan kişi uzak bir yerde kendisinden söz edildiğine inanır. Sağ kulağı kızaran kişi, birinin kendinden iyilikle, sol kulağı kızaran ise, kötülükle söz ettiğini anlar (Boratav, 1999, s. 31).

Gene insan vücudu ile ilgili inanişlarda vücudun sağ yanının(sağ el, sağ ayak...) uğurlu, hayırlı, olumlu, sol yanının olumsuz, kimi hallerde uğursuz, sayılması gibi kurallar da ekleyelim. Vücuttaki sakatlıklar boyda, saç ve göz renklerinde, sakal ve bıyıkta alışılmış ölçülere uymazlıklar, bu özellikleri taşıyan kişiler hakkında bazı yargılara yol açar. Körlerin, topalların uğursuz, çok kısa boyluların, köselerin fitneci olduğuna, gök gözlülerin bakışından zarar geleceğine inanılır (Boratav, 1999, s. 32).

Adana

Sağ göz seğirirse iyilik, sol göz seğirirse kötülük görüleceğine inanılır (K.70, K.76, K.80, K.83, K.88, K.90, K.97, K.126, K.137).

Sağ avuç kaşınırsa para geleceğine sol avuç kaşınırsa elden para çıkacağına inanılır (K.36, K.37, K.38, K.39, K.65, K.66, K.68, K.72, K.75, K.83, K.95, K.106, K.110, K.117, K.166).

Tırnaklar üzerinde beyaz lekeler hâsıl olması durumunda yeni elbise giyileceğine inanılır (K.55, K.56, K.67, K.86, K.123, K.156, K.169, K.175, K.186).

Ayakların altı kaşınırsa yola gidileceğine inanılır (K.39, K.42, K.151, K.154, K.169, K.171, K.176, K.177, K.178).

El ve yüz eteğe silinirse yoksulluğun baş göstereceğine inanılır (K.5, K.10,

K.17, K.26, K.32, K.33, K.42, K.45, K.48, K.53, K.55, K.61).

El parmaklarının geriye yatabilmesinin cömertliğin işareti olduğuna inanılır (K.17, K.18, K.26, K.27, K.33, K.48, K.49, K.50, K.51, K.52).

Başında saç toplanma merkezinin çift oluşan kişinin iki kez evleneceğine inanılır (K.33, K.37, K.41, K.45, K.51, K.62, K.68, K.89).

Başında çıkıntıları olan çocukların haylaz olacağına inanılır (K.16, K.17, K.24, K.28, K.28, K.30, K.31, K.35).

Dişi çıkan çocuğun dişi havaya atılırsa yeniden çıkan dişin beyaz ve sağlam olacağına inanılır (K.38, K.39, K.65, K.66, K.68, K.72, K.83, K.95, K.117).

Kulak çınlarsa bir haber alınacağına inanılır (K.9, K.10, K.24, K.30, K.32, K.33, K.39).

Ellerin koyuna sokulmasının fakirlik getireceğine inanılır (K.36, K.37, K.38, K.39, K.65, K.66, K.68, K.72, K.75, K.83, K.95, K.106, K.110, K.117, K.166).

Otururken sağ ayağı sol ayak üzerine uzatmanın Allah'ı inkâr etmek demek olduğuna inanılır (K.46, K.47, K.58, K.59, K.65, K.66, K.76, K.77, K.88, K.99, K.116, K.117, K.118, K.156).

Esnendiği zaman el ağza tutulursa şeytanın insanın içerisine giremeyeceğine inanılır (K.1, K.10, K.26, K.38, K.57, K.65, K.97, K.116, K.128, K.144, K.153, K.158, K.175).

7.4.1. Değerlendirme

Vücudun çeşitli organlarının nitelikleri, zamanla kalıplaşmış ve inanç biçimini almıştır. İnsanın herhangi bir organı üzerinde yapılacak bir uygulamanın veya hareketin vücudun tümünü etkileyeceği inancını oluşturmuştur. Yine insan vücuduyla ilgili inanışlarda vücudun bir tarafının pozitif (sağ) diğer yanının ise negatif (sol) değerlendirilmesi söz konusudur. Bedendeki bazı özürlü ya da uyumsuzluklar bu nitelikteki bireylerle ilgili bazı inanışları doğurur.

Adana'da sağ göz seğirirse iyilik, sol göz seğirirse kötülük görüleceğine, sağ avuç kaşınırsa para geleceğine sol avuç kaşınırsa elden para çıkacağına, otururken sağ ayağı sol ayak üzerine uzatmanın Allah'ı inkâr etmek demek olduğuna, ayakların altı kaşınırsa yola gidileceğine, el parmaklarının geriye yatabilmesinin cömertliğin işareti olduğuna, tırnaklar üzerinde beyaz lekeler hâsıl olması durumunda yeni elbise giyileceğine inanılması vücudun yönleri veya organlarıyla ilgilidir.

El ve yüz eteğe silinirse yoksulluğun baş göstereceğine, ellerin koyna sokulmasının fakirlik getireceğine, esnendiği zaman el ağza tutulursa şeytanın insanın içerisine giremeyeceğine; başında çift saç toplanma merkezi oluşan kişinin iki kez evleneceğine, başında çıkıntıları olan çocukların haylaz olacağına, dişi çıkan çocuğun dişi havaya atılırsa yeniden çıkan dişin beyaz ve sağlam olacağına, kulak çınlarsa bir haber alınacağına veya kendisinden bahsedildiğine, poposu yere yakın olandan korkulması gerektiğine inanılması organlar ile ilgilidir.

7.4.2. Kanla İlgili Halk İnanışları

Kan kardeşliği kan değiş tokuşuna dayanır. Kardeşlik bağlarının korunması insanların toplumdaki yerlerini pekiştirmek için kullandıkları bir yöntemdir. İki kişinin karşılıklı olarak bileklerini kesip kanlarını birleştirmeleriyle yapılır. Moğolların yaptığı gibi kol damarlarından veya parmak ucundan akan kandan birazının özellikle kafatasından yapılmış bir kupada toplanması ve bunu süte karıştırıp içme şeklinde yapılır. Bu işlemin belirli aralıklarla yinelenmesi gereklidir.

Adana

Birbirini seven iki kişi bir yerlerini (bileklerini) kesip kanlarını birbirlerine değdirirlerse kan kardeş olduklarına inanırlar (K.111, K.113, K.149, K.157, K.167, K.198, K.199, K.200).

Kan kardeşi olan kişilerin ve kan kardeşi olan her iki tarafın kardeşlerinin de birbiri ile evlenemeyeceklerine inanılır (K.5, K.6, K.45, K.53, K.65, K.87, K.89, K.90, K.94, K.96, K.123).

Kan kardeş insanları birbirine bağladığına ve gerçek arkadaşlığın da böyle kurulacağına inanılır (K.120, K.122, K.123, K.128, K.167, K.198, K.199, K.200).

Bir yaradan kan çıktığını görmenin, gören kişiyi keder ve sıkıntılardan kurtaracağına inanılır (K.41, K.45, K.68, K.78, K.89, K.90, K.102, K.107, K.109, K.200).

Bir evde akşam kan akarsa bu iyiye yorumlanmaz. Uğursuzluk olduğuna inanılır (K.80, K.96, K.101, K.102, K.103, K.104).

Müslümanlara göre vücuttan kan akmasının abdesti bozacağına inanılır (K.27, K.28, K.29, K.35, K.47, K.48, K.49, K. 50).

Kan dağılmadıysa abdestin bozulmayacağına inanılır (K.51, K.56, K.58, K.79, K.93, K.114, K.118, K.120, K.145).

Salı günü doğan çocukların kan dökücü olduğuna inanılır (K.91, K.110, K.121, K.151, K.183, K.192).

Çarşamba günü kan aldırılmaz; kanın durmayacağına inanılır (K.30, K.6, K.32, K.52, K.54, K.55, K.67, K.68, K.78, K.80).

Kanı açık renkte olana bu dünyada hastalık, kaza gibi olumsuz şeylerin pek uğramayacağına inanılır (K.116, K.118, K.142, K.172, K.184, K.186, K.189, K.191, K.194, K.197, K.198).

İnsanın tenine bulaşan kan zor temizleniyorsa o kişinin başına felaket geleceğine inanılır (K.23, K.106, K.107, K.108, K.135, K.149, K.150, K.165, K.172).

Kanın korkuların, kötülüklerin yanı sıra iyiyi de temsil ettiğine inanılır (K.114, K.117, K.121, K.155, K.159, K.160, K.167, K.195, K.200).

Eskiden köpekler, kuduz olunca insanları kovalarmış. İnsanlar ağaca çıkıp buradan köpeklerin üzerine kan damlatırsa köpeklerin birbirini yiyeceğine inanılır (K.38, K.78, K.79, K.90, K.142, K.172, K.184, K.186, K.189).

Kan görmek bazı insanların başını döndürür. Yani kanın bazı insanları tuttuğuna inanılır (K.27, K.78, K.79, K.90, K.142, K.172, K.184, K.186, K.189, K.191, K.194).

İnsanı başka bir insanın kanının çekeceğine inanılır. Akrabalar birbirlerini tanır (K.21, K.50, K.54, K.57, K.59, K.109, K.129, K.157).

Rüyada kan görülürse rüyanın bozulacağına inanılır. Rüyada kan görmenin rüyayı bozacağına; yani gerçekleşmesini engelleyeceğine, rüyanın geçersiz olacağına, rüyanın hiçbir etkisinin olmayacağına ve rüyanın boşa çıkacağına inanılır (K.5, K.20, K.21, K.22, K.25, K.27, K.28, K.29, K.38, K.39, K.40, K.58, K.63, K.66, K.73, K.79, K.82, K.95, K.138, K.139, K.140, K.141, K.143, K.144, K.145).

7.4.2.1. Değerlendirme

Kan kardeşliği kan değiş tokuşuna dayanır. Kardeşlik bağlarının korunması insanların toplumdaki yerlerini pekiştirmek için kullandıkları bir yöntemdir. İki kişinin karşılıklı olarak bileklerini kesip kanlarını birleştirmeleriyle şeklinde yapılır.

Adana'da birbirini seven iki kişi bir yerlerini (bileklerini) kesip kanlarını birbirlerine değdirirlerse kan kardeş olduklarına, kan kardeş insanları birbirine bağladığına ve gerçek arkadaşlığın da böyle kurulacağına, kan kardeşi olan kişilerin ve

kan kardeşi olan her iki tarafın kardeşlerinin de birbiri ile evlenemeyeceklerine inanılması, kanın karışması durumunda aynı genden gelinmiş gibi akraba; hatta kardeş olunacağı şeklinde değerlendirilmelidir.

Bir yaradan kan çıktığını görmenin, gören kişiyi keder ve sıkıntılardan kurtaracağına, bir evde akşam kan akarsa uğursuzluk olduğuna, insanın tenine bulaşan kan zor temizleniyorsa o kişinin başına felaket geleceğine inanılması kanın uğur-uğursuzluk ile ilgili inanışlarla ilgisini gösterir. Kanı açık renkte olana bu dünyada hastalık, kaza gibi olumsuz şeylerin pek uğramayacağına inanılması da renklerle ilgili inanışlara ilgilidir.

Müslümanlara göre vücuttan kan akmasının abdesti bozacağına inanılır.

Salı günü doğan çocukların kan dökücü olduğuna, çarşamba günü aldırılan kanın durmayacağına inanılması kanla ilgili inanışların günlerle ilgili inanışlarla da ilgisi olduğunu ortaya koyar.

Eskiden köpekler, kuduz olunca insanları kovalarmış. İnsanlar ağaca çıkıp buradan köpeklerin üzerine kan damlatırsa köpeklerin birbirini yiyeceğine inanılması kanın büyüsel özelliği olduğunu da ortaya koyar.

İnsanı başka bir insanın kanının çekeceğine akrabaların birbirlerini tanıyacağına, bir insan başka bir insanı tanımadan sevdiyse ona kanı ısınmıştır veya kanı kaynamıştır. Rüya da kan görmenin rüyayı bozacağına; yani gerçekleşmesini engelleyeceğine, rüyanın geçersiz olacağına, rüyanın hiçbir etkisinin olmayacağına ve rüyanın boşa çıkacağına inanılması

7.4.3. Saçla İlgili Halk İnanışları

Türk Dünyası

Halk inançlarımızda saç ile ilgili olan inançların önemli bir yeri vardır. Diğer birçok kültür kolunda olduğu gibi saç ile ilgili inançları da hayatın muhtelif safhalarında, doğumdan ölüme ve hatta ölüm sonrası safhalarda görebiliyoruz. Saç ile ilgili inançlar, inanç sisteminde yeri olan; büyü, günah, nefis, saç, öteki dünya, yas, nişan, kut, arınma gibi kült, kot ve motifler ile çok kere bağlantılıdır (Kalafat, 2005, s. 208).

Kafatasının gücünün saç ve sakala yansıdığı düşüncesi saçlı deriyi yüzme âdetini doğurmuştur; ancak bu Türklerde yoktur. Aksine, Türklerde saç, saç örgülerine önem verilir. Kaynaklar Şaman kadınların upuzun saçlarından bahseder (Roux, 2011, s. 165).

Altay kadın kamlarından Nadya Yoğuşeva saç konusunda bilgi verirken; Kamizm’de ailesinden biri ölen kadın veya erkek muhakkak başını örtmek zorundadır. Saçın yere düşmemesi için özel önem gösterilir. Zira ölen şahısın ruhu o saçı çalabilir. Kadın veya erkek hiçbir yerde kesilmiş saç bırakmazlar, ölü sahibinin bu kurala uymaması halinde kısa süre zarfında kendisinin de öleceğine inanılır. Kamizm’de yel, rüzgâr benzeri güçlerin de ruhları vardır. Karanlık olup güneş battıktan sonra insanlar muhakkak saçlarını örtmelidirler. Bu ruhlar ilkin kafaya çarparlar. Kadın ve erkek muhakkak başların örtünerek rüzgâr, yel iyesinin zararından korunur (Kalafat, 2005, s. 210).

Türkistan’ın kuzey Afganistan ve Özbekistan bölgelerinde saç tıraş edilen erkek çocuğun tepesinde “er geç” denilen bir tutam saç bırakılır, Er geç; bir niyaz, nezir saçıdır. Buna göre çocuk bir yatıra adanır. Çocuk yedi veya dokuz yaşında oluncaya kadar bu saç kesilmez örük yapılır. Zamanı gelince kurban kesilerek saç hoca tıraş eder. Karapapah Türklerinde kadının kesilen saç yere gömülür. Saç yakılmaz, yakanın geleceğinin yanacağına inanılır (Kalafat, 2005, s. 210).

Türkistan’da bazı yörelerde bebeğin ilk saçını ve tırnağını herkes alamaz (kesemez). Karın tırnağı (ilk tırnak) ve Karın saç (ilk saç) doğumun 40. günü kesilir. Bunlar meyveli bir derenin kenarına gömülür veya dama atılır. Böylece çocuklarında meyveli ve bereketli, evli ve ocaklı olacaklarına inanılır (Kalafat, 2005, s. 210).

Anadolu

Anadolu Türk halk inançlarında ciddi izleri devam eden Kamizm münasebeti ile bilgi verirken konunun uzmanı Butanoyev Victor Yonovlevic saç konusunda; Hakasya’da tırnakta olduğu gibi Kut’un saçların da dibinde olduğu inancı vardır. Şamanizm’de yere atılan saçların kuşlar tarafından alınıp gidileceğine inanılır. Saçların yere saçılması halinde kuşların ayaklarına dolaşacakları ve bu dununda kuşların öteki âlemde hesap soracakları inancı Anadolu’da da vardır (Kalafat, 2005, s. 209).

Azerbaycan’da “ana saç” bebek bir yıllık olmadan kesilmez. Anne hamileliği süresinde kendi saçını kesmez. Annenin bu dönemde saçını kesmesi halinde çocuğunun da ömrünün kesileceğine inanılır. Eski Türk inançlarında, yas anında insanların saç ve atlarının kuyruk örüğü kesiliyordu. Bitlis’te yaşlı ailenin kadınları saçlarını keserek duydukları acıyı göstermiş olurlar (Kalafat, 2005, s. 210).

Adana

Baştaki, beyaz saçlar koparılmaz, devlet sikkesi olduğuna inanılır (K.10, K.14, K.15, K.16, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60).

Alnındaki saçı ters büyüyen kişilerin aksi olacağına inanılır (K.91, K.143, K.144, K.145, K.146, K.147, K.148, K.149, K.150, K.151).

Delikli taşların, saça bağlanırsa, saçı uzatacağına inanılır (K.10, K.11, K.17, K.32, K.33, K.36, K.37, K.86).

Hayvanların ve insanların alnında karışık renkte saç varsa bunun uğursuz olduğuna inanılır (K.56, K.68, K.69, K.70, K.77, K.78, K.89, K.99, K.106).

Kara kedi görüldüğünde saç çekilir. Kara kedi sevilmez uğursuz olduğuna inanılır (K.76, K.113, K.136, K.137, K.138, K.139, K.140, K.141).

Üzerinde düğme dikilirken iftira gelmemesi için ağza saç alınması gerektiğine inanılır (K.51, K.59, K.78, K.79, K.80, K.81, K.96, K.97, K.98, K.99, K.100, K.111, K.112, K.113, K.114, K.118, K.119, K.120).

Cuma günü, ömür kısalır diye saç ve tırnak kestirilmemesi gerektiğine inanılır (K.13, K.18, K.24, K.58, K.97, K.115, K.138, K.147, K.151).

7.4.3.1. Değerlendirme

Türklerde saça, saç örgülerine önem verilir. Kaynaklar Şaman kadınların upuzun saçlarından bahseder. Halk inançlarımızda saç ile ilgili olan inançların önemli bir yeri vardır. Saç ve saç ile ilgili inançları doğumdan ölüme; hatta ölüm ertesine kadar görebiliyoruz. Eski Türklerde, yaşlı insanlar saçları ile birlikte atlarının kuyruk örgüsünü de kesiyordu.

Şamanizm’de yere atılan saçların kuşlar tarafından alınıp gidileceğine inanıldığını ve saçlar yere saçılırsa kuşların ayaklarına dolaşarak yerden yere taşınacakları ve böyle olursa kuşların öteki âlemde hesap soracakları inancının Anadolu’da olduğunu kaynaklardan öğreniyoruz.

Şamanizm’de bir yakını ölen kadın veya erkek saçının yere düşmemesi için mutlaka başını örtmek zorundadır. Saç yere düşerse ölenin ruhunun o saçı çalabileceğine inanılır. Anadolu’nun bazı yerlerinde ve Adana’da da yas tutan kadınlar, başlarını örtüp saçlarını keserek duydukları acıyı göstermiş olurlar.

Adana’da baştaki, beyaz saçlar koparılmaz, bu saçların devlet sikkesi olduğuna, alnındaki saçı ters büyüyen kişilerin aksi olacağına inanılır.

Delikli taşların saça bağlanırsa saçı uzatacağına, çocuğu yaşamayan aileler çocuklarının saçını yedi yaşına kadar kesmezlerse çocuğun yaşayacağına, çocuğun saçı akşamüzeri kesilirse saçının çabuk büyüyeceğine, saçı ilk kez kesilen kız çocuklarının başına süpürge, kalın ip koyulursa saçının uzun, gür, örgüsünün de kalın olacağına olan inancın da temelinde pasif büyü vardır.

Hayvanların ve insanların alnında karışık renkte saç varsa bunun uğursuz olduğuna, kara kedi görüldüğünde saç çekilirse uğursuzluğun kalkacağına, üzerinde düğme dikilirken iftira gelmemesi için ağza saç alınması gerektiğine, cuma günü, ömür kısılır diye saç ve tırnak kestirilmemesi gerektiğine dair inançların da temelinde eski Türk inançlarının izlerinin olduğu görüşündeyiz.

7.4.4. Dişle İlgili Halk İnanışları

Çekilen dişlere uygulanan işlemlerde büyüsel inançların olduğunu görmekteyiz. Çekilen diş köpek çanağına koyup köpeğin yemesini sağlayarak çıkan dişin sağlam olacağı inancı, temas büyüyle açıklanabilir. Kişiyi ait bir parçanın olması istenilen bir şeyle temasıyla parça bütün ilişkisi kurulmakta ve parçaya temas eden istenilen durumun bütünde de sağlanacağına inanılmaktadır. Yine çekilen dişin: “Koyun diş gibi ak bit, it diş gibi sert bit, eğri bitme, doğru bit.” denilerek dama atılması da büyüsel bir uygulamadır. Söylenilen tekerleme ile büyüsel bir gizem oluşturulmaya çalışılmıştır. Diş ağrısına İhlâs suresiyle muska yazmak, ak büyü (pozitif büyü)dür. Dinin kutsallığından faydalanılarak şifa bulmak amaçlanmıştır (Göçer, 2014, s. 201).

Adana

Çocuğun süt diş, imamın camide namaz kıldırıldığı yere konulursa o çocuğun derslerinde başarılı olacağına inanılır (K.36, K.38, K.49, K.50, K.55, K.56, K.58, K.66, K.69, K.70, K.72, K.73, K.74).

Çocuğun kopan ilk diş hamile ineğin altına atılırsa ineği çabuk buzağılacağına inanılır (K.37, K.38, K.39, K.40, K.44, K.45, K.48, K.58, K.69, K.70, K.72, K.74, K.75, K.77).

Dişleri aralıklı olan kişinin şanslı olacağına inanılır (K.37, K.38, K.40, K.45, K.46, K.47, K.59, K.60, K.67, K.69, K.70, K.74, K.79, K.80).

Çocuğun çıkan ilk dişini gören kişiye, çocuğun dişinin çıkışını müjdelediği için hediye alınması gerektiğine inanılır (K.38, K.39, K.40, K.42, K.43, K.45, K.59, K.88, K.89, K.90, K.92).

Kopan dişler toprağa gömülür. Gömülmezse yerine diş çıkmayacağına inanılır (K.39, K.40, K.42, K.44, K.45, K.48, K.59, K.60, K.68, K.69, K.70, K.73, K.74, K.78).

7.4.4.1. Değerlendirme

Adana'da çocuğun kopan ilk dişi hamile ineğin altına atılırsa ineği çabuk buzağılayacağına, kopan dişler toprağa gömülmezse yerine diş çıkmayacağına, dişleri aralıklı olan kişinin şanslı olacağına inanılması; çocuğun çıkan ilk dişini gören kişiye, çocuğun dişinin çıkışını müjdelediği için hediye alınması gerektiğine; süt dişi, imamın camide namaz kıldırıldığı yere konulursa o çocuğun derslerinde başarılı olacağına inanılması sonraları ortaya çıkmış ritüellerdir. İslamiyet'in etkisinin görüldüğü camide yapılan uygulamada ise geleceği değiştirmek amacıyla yapılan bir pasif büyü görülür.

7.4.5. Tırnakla İlgili Halk İnanışları

Mardin'de tırnak kesmenin de ayrı günleri vardır. Keçe (Kadın) kitabına göre tırnak kesmenin günleri şunlardır: Çarşamba günleri tırnak kesenin malı ve mülkü çok olurmuş, cuma günü ise iman edilmek içindir (Güler, 1975, s. 7193).

Adana

Kesilen kadın tırnağı mangalda yakılarak bibere karıştırılıp haberi olmaksızın erkeğe yedirilirse o erkek karısına bağlanır (K.14, K.21, K.39, K.149, K.155, K.157).

Bebekler bir yaşına girene kadar, tırnaklarının kesilmemesi gerektiğine inanılır (K.1, K.22, K.23, K.86, K.89, K.104).

Küçük bebeklerin tırnakları kırkı çıkmadan kesilirse o çocuğun hırsız olacağına inanılır (K.1, K.22, K.23, K.86, K.89, K.130, K.154, K.88, K.120, K.123, K.124, K.138, K.136, K.145, K.146, K.147, K.148).

Gün kararmadan önce tırnak kesmenin iyi olduğuna; güneş battıktan sonra tırnak kesmenin günah olduğuna inanılır (K.22, K.28, K.30, K.34, K.86, K.89, K.90).

Akşam tırnak kesmenin iyi olmadığına; şeytanın karışacağına inanılır. (K.81, K.82, K.83, K.84, K.92, K.117, K.118).

Akşam tırnak kesenlerin ömrünün kısa olacağına inanılır (K.84, K.92, K.129, K.143, K.152).

Akşam yanlışlıkla tırnak kesilirse tırnağın bir bez ile sarılması gerektiğine inanılır (K.81, K.82, K.83, K.84, K.111, K.112, K.113, K.121).

Gece tırnak kesmenin musibetleri toplayacağına inanılır (K.28, K.29, K.30, K.31, K.36, K.46, K.47)

Geceleyin tırnak kesmenin kötü ruhları çağırdığına inanılır (K.36, K.46, K.47, K.48, K.49, K.54, K.70)

Gece tırnak kesmenin cinleri çağırdığına, cinlerin çarpacağına inanılır (K.21, K.22, K.23, K.24, K.36, K.46, K.47, K.48, K.49, K.54)

Gece tırnak kesenin ömrü kısalttığına inanılır. Gece tırnak kesmenin insanın ömründen alacağına inanılır (K.21, K.22, K.23, K.24, K.45, K.46, K.47, K.48, K.49, K.54, K.55, K.56, K.57, K.68, K.69, K.70, K.85, K.86, K.87, K.88, K.101).

Gece tırnak kesilmesinin kısmetsizliğe neden olacağına inanılır (K.22, K.27, K.32, K.34, K.44, K.45, K.50, K.52).

Gece tırnak kesilirse kesen kişiyi yoksulluğun bulacağına inanılır (K.22, K.32, K.34, K.44, K.45, K.50, K.52, K.54).

Bir kişi tırnaklarını gece keserse tırnaklarının köreleceğine inanılır (K.22, K.32, K.34, K.44, K.45, K.50, K.52).

Geceleri tırnak kesilirse ölüleri ayağa kaldırdığına inanılır (K.22, K.32, K.34, K.44, K.45, K.50, K.57, K.59).

Akşam vakti tırnak kesen bir kızın evden kaçacağına inanılır (K.22, K.32, K.34, K.44, K.50, K.57).

Tırnağın genelde çarşamba günleri ve gündüz vakti kesilmesi gerektiğine inanılır (K.32, K.34, K.44, K.50, K.57, K.59, K.64).

Tırnakları perşembe ya da cuma günü kesmenin sünnet ve sevap olduğuna inanılır (K.55, K.58, K.59, K.89, K.90, K.91, K.92, K.93).

Perşembe günü tırnak kesmenin dünya zenginliği; cuma günü tırnak kesmenin ahret zenginliğine işaret olduğuna inanılır (K.34, K.50, K.57, K.59, K.64, K.77, K.93, K.94).

Tırnağın perşembe akşamı kesilmesinin gerektiğine inanılır (K.24, K.50, K.57, K.64, K.77, K.93, K.94).

Cuma günü tırnak kesmenin günah olduğuna inanılır (K.25, K.33, K.37, K.41, K.45, K.51, K.62, K.68).

Cuma günü tırnak kesmenin uğursuzluk getireceğine inanılır (K.33, K.37, K.41, K.45, K.51, K.62, K.68, K.89).

Cuma günü salâ ile ezan arası tırnak kesilmesinin uğursuzluk getireceğine inanılır (K.105, K.135, K.136, K.137, K.138, K.148, K.154, K.155, K.162).

Cuma günü tırnak kesmenin hayır getirdiğine inanılır (K.19, K.22, K.28, K.46, K.50, K.51, K.62, K.68, K.89).

Tırnak cumadan cumaya kesilirse kolay kolay günah işlenmeyeceğine inanılır (K.37, K.41, K.45, K.51, K.62, K.68, K.89, K.90, K.91).

Tırnakları cuma günü kesmenin sevap olduğuna inanılır (K.122, K.124, K.135, K.152, K.153, K.161, K.162, K.163).

Cuma günü tırnak kesmenin sünnet olduğuna inanılır (K.45, K.51, K.62, K.68, K.89, K.90, K.91).

Cuma günü kesilen tırnağın Müslümanlık görevimiz olduğuna inanılır (K.51, K.62, K.68, K.89, K.90, K.91, K.92, K.93).

Cuma günü öğleden önce tırnak kesmenin sünnet olduğuna inanılır (K.62, K.68, K.89, K.90, K.91, K.92, K.93).

Cuma günü sala ile ezan arası tırnak kesmenin sevap olduğuna inanılır (K.10, K.18, K.20, K.35, K.38, K.39, K.45, K.54).

Cuma saladan önce tırnak kesmenin sevap olduğuna inanılır (K.10, K.35, K.38, K.39, K.45, K.54, K.60, K.142).

Cuma günleri sabah tırnak kesmenin sevap olduğuna inanılır (K.47, K.48, K.58, K.59, K.65, K.66, K.67, K.68).

Cuma günü tırnak kesilirse üstünden kazanın belanın savılacağına inanılır (K.85, K.87, K.89, K.90, K.91, K.92, K.93).

Cuma günü kesilen tırnağın insanı 1200 beladan koruduğuna inanılır (K.58, K.59, K.65, K.66, K.67, K.68).

Tırnağı Cuma günü kesmek daha iyidir. Bir hafta boyunca küçük günahların affolunacağına inanılır (K.35, K.38, K.39, K.45, K.54, K.60, K.67).

Cuma ve pazartesi günleri tırnak kesmenin iyi olduğuna inanılır (K.35, K.38, K.39, K.45, K.54, K.60, K.142, K.146, K.147).

Cumartesi günü tırnak kesilmemesi gerektiğine inanılır (K.28, K.36, K.121, K.124, K.142, K.146).

Yatmadan önce tırnak kesilmesinin uğursuzluk getireceğine inanılır (K.36, K.121, K.124, K.142, K.146, K.147, K.148).

Adetliyken, hayızlıyken tırnak kesilemeyeceğine inanılır (K.20, K.22, K.27, K.36, K.52, K.121, K.142).

Tırnağın evden yedi adım dışarıda kesilmesi gerektiğine inanılır (K.27, K.36, K.121, K.124, K.142, K.146, K.147, K.148).

Başka birinin evinde tırnak kesilmemesi gerektiğine inanılır (K.35, K.38, K.39, K.45, K.60, K.142, K.146, K.147).

Bir komşuya gittiğinde eğer orada tırnağını kesersen o komşunla öbür dünyada buluşamayacağına inanılır (K.38, K.60, K.142, K.146, K.147, K.148, K.149, K.150).

Tırnağın dostun evinde değil, düşmanın evinde; gece değil, gündüz kesilmesi gerektiğine inanılır (K.23, K.123, K.124, K.142, K.146, K.147, K.148, K.27).

Uyumadığın bir evde tırnak kesilmemesi gerektiğine inanılır (K.27, K.123, K.124, K.142, K.146, K.148).

El ve ayak tırnakları aynı anda kesilmez. Kesilirse kesenin bir üzüntü bir de sevinç yaşacağına inanılır (K.38, K.39, K.123, K.124, K.142, K.146, K.147, K.148, K.149, K.150).

El ayak tırnakları aynı anda kesilirse abdest almak gerektiğine inanılır (K.30).

Ellerimizin tırnağının yuvarlak, ayaklarımızın tırnağının ise düz kesilmesi gerektiğine inanılır (K.28, K.29, K.41, K.43, K.55, K.56, K.57, K.58, K.95).

Tırnak uzatmanın, tırnağın uzun olmasının günah olduğuna inanılır (K.61, K.65, K.72, K.98, K.99, K.123, K.124, K.142, K.146, K.147, K.148, K.149, K.150, K.159, K.160, K.161, K.162, K.163, K.164, K.165, K.166).

Uzun tırnağın şeytanın eline benzediğine, uğursuzluk çıkaracağına inanılır (K.36, K.54, K.58, K.59, K.62, K.63, K.64).

Uzun tırnak şeytanın evidir, yuvasıdır. Uzun tırnağın altında şeytanlar gelir, birikir, yatar. Şeytanların uzun tırnağın altında yaşadığına inanılır (K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.44, K.45, K.46, K.47, K.53, K.54, K.58, K.59, K.62, K.63, K.64, K.66, K.67, K.68, K.69, K.70).

Uzun tırnaklı olana şeytanın vesvese vereceğine inanılır (K.51, K.52, K.55, K.56, K.57, K.58).

Tırnağı uzun olan kişilerin ellerini neye atsalar şeytanla birlikte işe başlamış olacaklarına, işlerinin bir türlü yolunda gitmeyeceğine inanılır (K.51, K.52, K.55, K.56, K.57, K.58, K.43).

Uzun tırnakla yemek yapmanın haram olduğuna inanılır (K.52, K.55, K.56, K.57, K.58, K.43, K.28).

Tırnak uzun olursa elin un çuvalına bile uzatılamayacağına, hamura el sokulamayacağına inanılır (K.28, K.39, K.40, K.43, K.41, K.55, K.56, K.57, K.58).

Tırnakların uzadığı zaman, namazın kabul olmadığına inanılır (K.39, K.40, K.41, K.55, K.56, K.47).

Ojeli tırnaklardan su geçmeyeceği için abdest alınamayacağına inanılır (K.41, K.55, K.56, K.57, K.58, K.43, K.28, K.29).

Ortalık yerde tırnak kesmenin iyi olmadığına inanılır (K.21, K.85, K.144, K.169, K.189, K.194).

Hastalanıldığında tırnağın yıkanıp kesilmesi gerektiğine inanılır (K.95, K.99, K.170, K.174, K.178, K.180, K.183).

Tırnak kesilirken dua okunması gerektiğine inanılır (K.16, K.22, K.44, K.57, K.58, K.190, K.192, K.194).

Tırnak abdestliken kesilirse daha iyi olacağına inanılır (K.24, K.37, K.70, K.71, K.72, K.75, K.92, K.99, K.170, K.174, K.178).

Tırnak kesmeye sağ elin işaret parmağıyla (şahadet parmağıyla) başlanması gerektiğine inanılır (K.123, 150, K.151, K.152, K.153, K.154).

Tırnağın sağ elin başparmağından başlanarak kesilmesi gerektiğine inanılır (K.24, K.25, K.37, K.56, K.59, K.71, K.81, K.82).

Tırnakların sırayla değil de teker teker kesilmesinin göz ağrısını engellediğine inanılır (K.50, K.52, K.54, K.55, K.76, K.79, K.92, K.99, K.150, K.157).

Tırnak kesilirken üç kerede kesmenin bereket getireceğine inanılır (K.89, K.118, K.123, K.128, K.139, K.140, K.159).

Küçük çocukların tırnaklarının dipten kesilmesi gerektiğine inanılır (K.45, K.49, K.50, K.55, K.68, K.70, K.73, K.98).

Çocuğun tırnağının kesildiği gün dayının harçlık vermesi gerektiğine inanılır (K.2, K.34, K.35, K.38, K.49, K.50, K.55, K.58).

Kırkı çıkan bebeklerin tırnakları babasının cebinden para aldırıldıktan sonra kesilmesi gerektiğine inanılır (K.34, K.35, K.38, K.49, K.50, K.55, K.58, K.116).

Çocukların el ve ayak tırnakları ilk kez kesildiğinde tırnaklar sokağa atılırsa ve bu tırnakları tavuk yerse hem çocuğun hem de ailesinin dertten kurtulamayacağına inanılır (K.123, K.124, K.125, K.144, K.145, K.146, K.154).

Tırnak keserken sıçrayan tırnağın miktarı kadar hastalık geleceğine inanılır (K.53, K.89, K.90, K.101, K.102, K.103, K.104).

Tırnak kesildikten sonra eller yıkanır. Eğer yıkanmaz ve o halde bir şeyler yenirse o yiyeceklerin haram olduğuna inanılır (K.39, K.66, K.67, K.68, K.75, K.96, K.97).

Tırnak insanın bir parçası olduğu için rastgele atılmaması gerektiğine inanılır (K.58, K.65, K.67, K.89, K.110, K.142, K.143, K.144).

Tırnağın canlı olduğuna inanılır. Bu yüzden kesilen tırnakların bir arada tutulması gerektiğine inanılır (K.123, K.147, K.148, K.149, K.150, K.153, K.156).

Kesilen tırnakların yere, ayakaltına, ortalığa, rast gele yere atılmaması, ortada bırakılmaması, etrafa saçılmaması gerektiğine inanılır (K.49, K.50, K.51, K.80, K.81, K.82, K.83, K.84, K.92, K.93, K.94, K.111, K.112, K.113).

Tırnak yere atılırsa ve o tırnağa biri basarsa, basan kişinin tırnağın sahibi ile düşman olacağına inanılır (K.57).

Tırnağı kesip dışarı atmak, kestikten sonra ayakaltına gelecek yerde bırakmak uğursuzluk olarak algılanır. Uğursuzluk getireceğine inanılır (K.87, K.142, K.146).

Kesilen tırnaklar ayakaltına atılırsa, atan kişinin ellerinin felç olacağına inanılır (K.21).

Kesilen tırnağın toprağa gömülmesi gerektiğine inanılır. Çünkü tırnağı sadece toprağın kabul ettiğine inanılır (K.16, K.19, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.55, K.61).

Kadının kesilen tırnağının gömülmesi gerektiğine, erkeğinkinin ise taşın altına konması gerektiğine inanılır (K.39, K.50, K.66, K.67, K.68, K.69, K.75).

Kesilen tırnaklar gömülmezse insanın başına felaket getireceğine inanılır (K.26, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90, K.91).

Kesilen tırnaklar toprağa gömülür. Gömülmezse ahret gününde insanlardan hesap sorulacağına inanılır (K.5, K.15, K.16, K.17, K.28, K.30, K.34, K.46, K.47).

Kesilen tırnağın uygun bir yere, tepelenmeyecek yere atılması gerektiğine inanılır (K.22, K.26, K.29, K.30, K.35, K.36, K.48, K.49).

Tırnağı tepelemenin fakirlik, hastalık getireceğine inanılır (K.106, K.142, K.143, K.144, K.145, K.146, K.147, K.148, K.149).

Kesilen tırnağın yere atılmaması, toplanıp duvar deliğine konulması gerektiğine inanılır. Çünkü onların bir gün hesap soracaklarına inanılır (K.9, K.10, K.15, K.16, K.17, K.23, K.69, K.76, K.77).

Tırnak kesildikten sonra bir bez parçasına sarılarak diğer bir deyişle kefenlenerek duvar taşları arasına konur. Eğer bu işlem yapılmazsa ölünce tırnak yedirileceğine inanılır (K.30, K.45, K.68, K.78, K.89, K.90, K.102).

Kesilen tırnağın hepsinin toplanıp bir kâğıdın içinde bir deliğe sokulması gerektiğine inanılır (K.41, K.50, K.52, K.54, K.78, K.89, K.90, K.99).

Kesilen tırnak atılmaz saklanır. Çünkü öldükten sonra o tırnakların tek tek toplatılacağına inanılır (K.91, K.111, K.112, K.113, K.124, K.156, K.159).

Kestiğin tırnakları yere atarsan öbür dünyada kirpikleriyle toplatılacağına inanılır (K.10, K.33, K.34, K.35, K.41, K.44, K.45, K.46).

Tırnağın, insan vücudundan bir parça olduğundan, yere atılmaması gerektiğine inanılır (K.48, K.49, K.50, K.51, K.127, K.128, K.130, K.140, K.144).

Kesilen tırnağın yere atılmasının kötülük getireceğine inanılır (K.6, K.32, K.52, K.54, K.55, K.67, K.68).

Tırnak kesildikten sonra toprağa atılır. Eğer birinin eline geçerse tırnağı kesen kişinin kafasının ağrıyacağına inanılır (K.110, K.111, K.112, K.113, K.118, K.167, K.169, K.170).

Kesilen tırnakların kimsenin göremeyeceği bir yere konması gerektiğine inanılır (K.123, K.183, K.184, K.185, K.186).

Kesilen tırnak rast gele yere atılırsa iftira atılmasına sebep olacağına inanılır (K.20, K.100, K.101, K.102, K.103, K.182, K.183, K.187).

Kesilen tırnakların yakılması gerektiğine inanılır (K.11, K.17, K.39, K.127, K.128, K.130, K.140, K.144, K.148, K.150).

Adet olan kadın tırnaklarını, kestikten sonra, atmayıp yakması gerektiğine inanılır (K.50, K.54, K.55, K.67, K.68, K.78, K.80, K.89, K.90).

Kesilen tırnakların yakılmayıp, ateşe atılmaması gerektiğine inanılır (K.4, K.13, K.21, K.22, K.37, K.38, K.54, K.55).

Tırnak yakmanın günah olduğuna inanılır (K.23, 45, K.53, K.65, K.87, K.89, K.90, K.94, K.96).

İnsan vücudundan bir parça olduğu için yakılmaması gerektiğine inanılır (K.48, K.49, K.70, K.71, K.90, K.182, K.184, K.185, K.195, K.199).

Kesilen tırnak ateşe atılırsa onun kokusunun nazara iyi geleceğine inanılır (K.37, K.67, K.76, K.98, K.100, K.156, K.178).

Ateşe tırnak atmanın uğursuzluk getireceğine inanılır (K.35, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.121).

Tırnağı kesip ateşte yakmanın, yakan kişinin ömrünü kısaltacağına ve o kişinin başına bir felaket gelebileceğine inanılır (K.70, K.106, K.107, K.108, K.135, K.149, K.150, K.165, K.172, K.179, K.180).

Kesilen tırnak ateşe atılırsa o evde yaşayan bütün ailenin sara hastalığına yakalanacağına inanılır (K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.121, K.151).

Çocuğu ölmüş bir kimse, tırnaklarını ateşe atmamalıdır. Çünkü tırnağın kokusunun çocuğa gideceğine ve çocuğun, annem babam yanıyor, diye korkacağına inanılır (K.55, K.56, K.69, K.70, K.73, K.110, K.118, K.162).

Tırnağını kesip sobaya atan insanın her zaman üşüyeceğine inanılır (K.38, K.47, K.49, K.51, K.89, K.167, K.178, K.193, K.194).

Tırnağını kesip sobaya atan bir kimsenin, yaşlanınca ellerinin titreyeceğine inanılır (K.90, K.123, K.124, K.125, K.127, K.128, K.134).

Tırnaklarını kesip ateşe atan kişinin ellerinin hayat boyu titreyeceğine inanılır (K.50, K.55, K.48, K.58, K.69, K.70, K.77, K.91, K.130, K.151).

Kesilen tırnakların çiçek dibi, bahçe vb. gibi yerlere koyulmasının kişinin huyunu güzelleştireceğine inanılır (K.32, K.48, K.58, K.69, K.70, K.77, K.91, K.130, K.151).

Stresin insan tırnağını çabuk uzattığına inanılır (K.23, K.69, K.70, K.77, K.192, K.198).

Tırnağı çabuk uzayan kişinin derdinin de çok olacağına inanılır (K.29, K.88, K.89, K.90, K.94, K.95, K.99).

Eğer birinin günahını alırsan tırnağının uzamayacağına inanılır (K.111, K.112, K.113, K.118, K.167, K.169, K.170).

Tırnağı uzamayan kişinin zengin olamayacağına inanılır. “Allah tırnağını uzattırmıyor bile” derler (K.33, K.35, K.79, K.80, K.87, K.88, K.94, K.192, K.194).

Tırnaktaki bazı lekelerin insanın bazı hastalıklarının, vitaminsizliğin belirtisi olduğuna inanılır (K.23, K.25, K.87, K.89, K.90, K.91, K.92, K.99, K.136).

Kadının tırnağından kınanın eksik olmaması gerektiği inancı, peygamber efendimiz söylediği için yaygındır (K.57, K.70, K.73, K.74, K.75, K.76, K.88, K.149).

İnanışa göre bir kadının tırnağında kına tamamen geçmeden yeniden kına sürmesi gerekir. Kınanın tırnağa sürülmesiyle ellerinin bereketi artacağına inanılır (K.44, K.51, K.55, K.65, K.66, K.138, K.149).

Kadının tırnağında kına eksik olmamalıdır. Tırnaklarda kına olmadan un çuvalına uzanınca un çuvalının titreyip “Gök tırnaklı şeytan geliyor.” dediğine inanılır (K.30, K.32, K.37, K.57, K.59, K.60, K.69, K.73, K.76).

Tırnakta kına varsa o kına geçmeden üzerine oje sürülmez. Çok günah olduğuna inanılır (K.7, K.41, K.50, K.55, K.59, K.60, K.66, K.74.).

Tırnak yemenin haram olduğuna inanılır (K.28, K.32, K.37, K.57, K.59, K.60, K.69, K.73).

Tırnak yemenin böbrek taşı yaptığına inanılır (K.4, K.8, K.30, K.40, K.43, K.55, K.56, K.100, K.198).

Tırnaklar birbirine sürtüldüğü zaman, iki kişinin kavga edeceğine inanılır (K.28, K.45, K.72, K.84, K.85, K.89, K.90, K.94, K.153, K.162).

Suya atılan tırnağın bereket getireceğine inanılır (K.31, K.40, K.43, K.55, K.56, K.100, K.109, K.132, K.156).

Ölü geçerken tırnaklarına bakılmaması gerektiğine, bakmanın günah olduğuna inanılır (K.36, K.41).

Oruçluyken tırnak kesilemeyeceğine inanılır (K.44, K.53, K.54, K.55, K.69, K.79, K.80, K.81, K.89).

Diş ile tırnağın koparılmaması gerektiğine inanılır (K.46, K.56, K.59, K.60, K.66, K.84, K.87).

7.4.5.1. Değerlendirme

Tırnak ile ilgili inançlar, yaptığımız kaynak taramalarda neredeyse hiç yazılı malzeme bulamadığımız başlıklarımızdan birisiydi. Ancak zayıfladığını düşündüğümüz inanışlar olmalarına rağmen sahada yaptığımız derlemlerde neredeyse bütün kaynak kişilerimizin tırnakla ilgili söyleyeceği bir şeyler çıktı.

Tırnak cuma günü kesilirse üstünden kazanın belanın savılacağına, insanı 1200 beladan koruduğuna; hatta bir hafta boyunca işlenen küçük günahların affolunacağına inanılmasının İslamiyet’le doğrudan ilişkili olduğunu düşünüyoruz.

Tırnak uzatmanın, tırnağın uzun olmasının günah olduğuna inanılır Uzun tırnağın şeytanın eline benzediğine, uğursuzluk çıkaracağına inanılır Uzun tırnak şeytanın evidir, yuvasıdır. Uzun tırnağın altında şeytanlar gelir, birikir, yatar. Şeytanların uzun tırnağın altında yaşadığına inanılır.

Tırnağı uzun olan kişilerin ellerini neye atsalar şeytanla birlikte işe başlamış olacaklarına, şeytanın vesvese vereceğine, işlerinin bir türlü yolunda gitmeyeceğine, uzun tırnakla yemek yapmanın haram olduğuna, tırnak uzun olursa elin un çuvalına bile uzatılamayacağına, hamura el sokulamayacağına, tırnakların uzadığı zaman namazın kabul olmayacağına inanılmasının da Şeytan'ın tırnaklarının uzun olarak tasavvur edilmesi ve tırnakların içine giren kirlerle ilgili olduğunu söyleyebiliriz.

Adetliyen, hayızlıyken tırnak kesilemeyeceğine; kesilse dahi kadının tırnaklarını kestikten sonra, atmayıp yakması gerektiğine inanılır.

Geceleri ve yatmadan önce tırnak kesilmesinin kötü ruhları çağırdığına, uğursuzluk getireceğine inanılmasının karanlıkla ilgili olduğu düşünülebilir.

El ve ayak tırnakları aynı anda kesilirse kesenin bir üzüntü bir de sevinç yaşacağına; ayrıca abdest almak gerektiğine inanılması da insan organlarıyla ilgilidir.

Kesilen tırnakların yere, ayak altına, ortalığa, rastgele yere atılmaması, ortada bırakılmaması, etrafa saçılmaması gerektiğine, tırnak yere atılırsa ve o tırnağa biri basarsa, basan kişinin tırnağın sahibi ile düşman olacağına, uğursuzluk getireceğine, insanın başına felaket getireceğine, kesilen tırnağın toprağa gömülmesi gerektiğine, kesilen tırnaklar ayakaltına atılırsa, atan kişinin ellerinin felç olacağına, gömülmezse ahret gününde insanlardan hesap sorulacağına inanılması da yine İslam inancı ile ilgilidir.

Tırnağın, insan vücudundan bir parça olduğundan, yere atılmaması gerektiğine, kesilen tırnaklar yere atılırsa öbür dünyada kirpiklerle toplatılacağına, kesilen tırnağın yere atılmasının kötülük getireceğine, hepsinin toplanıp bir kâğıdın içinde bir deliğe sokulması gerektiğine inanılması da insan organları ile ilgili inanışlar arasında görülebilir.

Kırkı çıkan bebeklerin tırnakları babasının cebinden para aldırıldıktan sonra kesilmesi gerektiğine, çocukların el ve ayak tırnakları ilk kez kesildiğinde tırnaklar sokağa atılırsa ve bu tırnakları tavuk yerse hem çocuğun hem de ailesinin dertten kurtulamayacağına, tırnak keserken sıçrayan tırnağın miktarı kadar hastalık geleceğine, tırnak kesildikten sonra eller hemen yıkanmaz ve o halde bir şeyler yenirse o yiyeceklerin haram olduğuna inanılmasının da insan sağlığına faydacı bir düşünceden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

7.4.6. Güzellikle İlgili Halk İnanışları

Adana

Güzel kızın kısmetinin çok olacağına inanılır (K.89, K.90, K.92, K.93, K.94, K.125, K.134, K.135, K.136, K.137).

Güzel insanların daha zengin ve başarılı olacağına inanılır (K.88, K.138, K.139, K.140, K.144, K.145, K.146, K.147, K.148, K. 149).

Güzel insanların bahtının (bahtı kara, bahtsız, bahtı az), şansının, kaderlerinin kötü olacağına inanılır (K.9, K.31, K.54, K.61, K.64, K.67, K.68, K.69, K.70, K.72, K.73, K.74).

Çirkin olanların şansının, kaderinin iyi olacağına inanılır. Güzellere, Allah çirkin şans (talihi) versin, Allah çirkin kaderi versin, derler (K.54, K.74, K.87, K.91, K.125, K.134, K.145, K.156, K.178).

Güzel insanların huylarının kötü olacağına inanılır (K.31, K.40, K.44, K.55, K.56, K.57, K.58).

Güzelin karşısına mutlaka çirkin çıkar. Güzel insanların genellikle çirkin insanlarla evleneceklerine inanılır (K.164, K.173, K.174, K.175, K.178, K.187).

Allah'ın bir güzeli bir çirkine yazdığına inanılır (K.58, K.98, K.99, K.100, K.101, K.102, K.103, K.104).

İnsan, bir işi ya güzelliği ile ya da şans ile başarır. İnsana ya güzellik ya da şans verilmiştir. Ama güzelliğin şans getirmeyeceğine inanılır (K.123, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129, K.130).

Güzel kızlara ortada fazla güzel görünme denir. Yani dinimizce de eğer bir erkek bir bayanın kaşına geçip gözünün içine bakıp “Ne kadar güzelmış.” derse kadının o erkekle zina yapmış gibi olduğuna inanılır (K.16, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29).

Güzelin düşmanının çok olduğuna inanılır (K.32, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.172).

Güzelliğin başa bela olduğuna, güzel olan kişinin başının beladan kurtulamayacağına inanılır (K.85, K.98, K.99, K.100, K.101, K.102, K.103, K.104, K.125, K.181).

Güzelin bahtının ayağının altında, çirkinin bahtının ise alnının çatında (ortasında) yazılı olduğuna inanılır (K.28, K.36, K.41, K.43, K.45, K.52, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88).

Güzelin ömrünün kısa olduğuna inanılır (K.121, 123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129, K.151).

Bir kişi fazla güzel olunca dünyada çok kalmazmış. Güya tövbe hâşa Allah diğer kullarının nefsinin okşadığı için, onları günlük işlerinden alıkoyduğu için onu yanına almış (K.20, .23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.31).

Karı koca çok güzelse ikisinden birinin erkenden öleceğine inanılır (K.56, K.68, K.69, K.70, K.71, K.72, K.73, K.74).

Sabaha karşı yağan çiğ yüze sürülürse o çiğın kişiyi güzelleştireceğine inanılır (K.81, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90, K.197).

Nisan yağmurunun yüze değmesinin yüzü güzelleştireceğine inanılır (K.23, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40).

Genç kızlar yemek yedikleri tabakları sıyırmazlarsa evlenecekleri kişinin çirkin olacağına inanılır (K.36, 38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44).

Tabaktaki yemek bitirilmezse nişanlıının yüzünün çapar olacağına, tabak iyice sıyrılırsa nişanlıının güzel olacağına inanılır (K.24, K.25, K.26, K.36, K.58, K.70, K.71, K.72, K.73, K.74, K.75, K.76).

Erkek çocuk tabağındaki yemeği bitirirse karısının güzel olacağına inanılır (K.16, K.21, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55, K.56).

Uzatılan çay tepsisinden orta olan çayı alan kişinin nişanlıının güzel olacağına inanılır (K.24, K.25, K.26, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44).

Kahve içenin karısı ve nişanlısı çirkinse o kişinin çabuk zengin olacağına inanılır (K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.31).

Güzel birini görünce ona bir defa bakarsanız bir şey olmaz; fakat ikinci kez dönüp bakmanın günah, haram olduğuna inanılır (K.47, K.48, K.98, K.99, K.100, K.101, K.102, K.103, K.104).

Genç kızların güzelliğiyle ilgili konuşmanın günah olduğuna inanılır (K.104, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127).

Güzele hayırlı gözle bakmanın sevap olduğuna inanılır (K.48, K.66, K.67, K.68, K.69, K.70, K.71, K.72).

Ufakken çirkin olanın büyünce güzel olacağına inanılır (K.55, K.56, K.57, K.68, K.70, K.79, K.80, K.89, K.90).

Güzele fitneyle bakmanın haram olduğuna inanılır (K.30, K.32, K.54, K.55, K.53, K.57, K.60, K.65, K.68, K.69, K.90).

Önemli olan dış güzellik değil, iç güzelliiktir. Önceden huy güzelliğine daha çok önem verilirdi. “Kendi güzele doyulmuş, huyu güzele doyulmamış.”, “Yüz güzelliğine doyulur ama huy güzelliğine doyulmaz.”, derlerdi. Asıl güzelliğin ahlak güzelliği olduğuna inanılır (K.65, K.69, K.96, K.97, K.98, K.99, K.115, K.116, K.117).

“Güzele kırk günde doyulur, güzel ahlaklıya kırk yılda doyulmaz.”, “Dış güzelliğe kırk günde doyulur, iç güzelliğe doyum olmaz.” (K.96, K.178, K.179, K.180, K.181, K.182, K.183, K.184, K.185).

Güzelliğin, yüz güzelliğinin geçici olduğuna; insanın yüreğinin, içinin, aklının güzelliğinin daha önemli olduğuna inanılır (K.19, K.20, K.22, K.25, K.33, K.42, K.43, K.48).

Güzellik Allah vergisidir. Güzelliğin ya da çirkinliğin Allah’tan geldiğine inanılır. İnsanı beğenmeyip bir kusur bulmanın Allah’a şirk koşmak olduğuna inanılır (K.94, K.111, K.113, K.114, K.142, K.143, K.144, K.180, K.199, K.200).

Allah’ın güzelliği sevdiğine, güzellerin Allah’ın sevgili kulları olduklarına inanılır (K.151, K.152, K.153, K.154, K.155, K.156, K.157, K.158).

Allah’ın sabahları insanları daha güzel yarattığına inanılır (K.34, K.36, K.38, K.40, K.43, K.47, K.50, K.56, K.78).

Yüreği temiz ve güzel olan insanın yüzünün de güzel olacağına yani yürek güzelliğinin yüze yansıtacağına inanılır (K.174, K.181, K.182, K.183, K.184, K.185, K.186, K.187).

Kalbin temizliğinin, güzelliğinin ya da kötülüğünün yüze yansıdığına, insanın iç güzelliğinin yüzüne vurduğuna inanılır (K.69, K.98, K.99, K.100, K.101, K.102, K.103, K.104)

Güzellik ahlaka bağlıdır. İnsanın ahlakı güzel olursa kendisinin de güzel olduğuna inanılır (K.127, K.137, K.138, K.139, K.140, K.141, K.142, K.143).

İman gözü açık olanlara, Allah tarafından nur, güzellik verildiğine inanılır (K.89, K.94, K.95, K.96, K.97, K.98, K.99, K.100, K.101).

İyi niyetli insanların güzel olduğuna inanılır (K.42, K.63, K.64, K.65, K.66, K.67, K.68, K.69).

Bir insan kötüyse içinin kötülüğü dışına yansır. O kişi dünya güzeli de olsa insanların gözüne çirkin görüldüğüne inanılır (K.34, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55, K.56, K.57, K.58).

İyilik yapan insanların genelde güzel olduklarına inanılır (K.55, .67, K.68, K.69, K.70, K.71, K.72, K.73).

Dış görünüşü güzel olanın ahlakının ve huyunun da güzel olduğuna inanılır (K.83, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90, K.91).

Güzelliğin her türlü insanı canlandırıp neşelendirdiğine inanılır (K.51, K.58, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127).

İnsanın güzel baktıktan sonra her şeyi güzel göreceğine inanılır (K.50, K.80, K.81, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87).

Güzellik görecelidir. Gönül kimi severse onun güzel olduğuna inanılır (K.99, K.100, K.101, K.102, K.103, K.104, K.105).

Güzel bir kadının yeni başlanan bir iş üzerine gelmesinin o işin güzel olacağına işaret olduğuna inanılır (K.70, K.71, K.72, K.73, K.74, K.75, K.76, K.77).

Hiç ummadığın bir anda güzel ve sevdiğin biriyle karşılaşmakla işlerin düzeleceğine inanılır (K.42, K.80, K.81, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87).

Çok güzel olan insanların işinin hep iyi gideceğine inanılır (K.41, K.48, K.49, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55).

Sarışının adı, esmerin tadı olduğuna inanılır (K.80, K.81 K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87).

Sarının gündün bezeceğine, esmerin her gün güzel olacağına inanılır (K.96, K.97, K.98, K.99, K.100, K.101, K.102, K.103, K.104, K.198).

Sabah güneşinin güzele vuracağına inanılır (K.36, K.42, K.45, K.46, K.57, K.58, K.60, K.63, K.64, K.68).

İkinci güneşinin güzele vuracağına inanılır (K.51, K.52, K.53, K.54, K.55, K.56, K.57, K.58).

Akşam güneşinin güzele vurduğuna inanılır (K.170, K.180, K.181, K.182, K.183, K.184, K.185).

Güzel insan aynaya uzun bakınca, aynanın çatlayacağına inanılır (K.29, K.58, K.59, K.60, K.67, K.71, K.74, K.75, K.78, K.89).

Dumanın, güzel insanın üstüne gideceğine inanılır (K.38, K.42, K.45, K.46, K.57, K.58, K.60, K.63, K.64, K.68).

Papatyayı demleyip buharının üstüne durulsa güzel olunacağına inanılır (K.32, K.96, K.97, K.98, K.99, K.100, K.112).

Güzel düşünenin güzel göreceğine inanılır (K.46, K.41, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.122).

7.4.6.1. Değerlendirme

Güzellik, tarih boyunca tüm insanlığın en çok önemsedığı kavramların başında gelir. Toplum yaşantısında güzellik bazen avantaj bazen de dezavantaj olarak karşısına çıkar insanların. Türk dünyasında, Anadolu’da ve Adana’da eskiden beri tüm edebi anlatılarda ön plana çıkar. Mitlerde, destanlarda, halk hikâyelerinde, efsanelerde; kamların, ozanların söylediği şiirlerde hep güzelden bahsedilir. Türk toplumu tarih boyunca güzellik kavramı ile ilgili çeşitli inançlar geliştirmiştir.

Yaptığımız saha araştırmalarında gördük ki Adana’da güzel insanların bahtının (bahtı kara, bahtsız, bahtı az), şansının, kaderlerinin kötü olacağına, ömrünün kısa olduğuna, düşmanının çok olduğuna, huylarının kötü olacağına, başa bela olduğuna, güzel olan kişinin başının beladan kurtulamayacağına, Allah’ın bir güzeli bir çirkine yazdığına, güzelin bahtının ayağının altında, çirkinin bahtının ise alnının çatında (ortasında) yazılı olduğuna inanılır. Burada görülüyor ki güzelliğin güzel insan üzerindeki etkisinin olumsuz olduğuna inanılmaktadır.

Yüreği temiz ve güzel olan insanın yüzünün de güzel olacağına yani yürek güzelliğinin yüze yansıyacağına, insanın iç güzelliğinin yüzüne vurduğuna, güzel bir kadının yeni başlanan bir iş üzerine gelmesinin o işin güzel olacağına işaret olduğuna, dış görünüşü güzel olanın ahlakının ve huyunun da güzel olduğuna inanılması da güzelliğin olumlu yansıması olarak görülebilir.

Güzelliğin Allah vergisi olduğuna, güzelliğin ya da çirkinliğin Allah’tan geldiğine, insanı beğenmeyip bir kusur bulmanın Allah’a şirk koşmak olduğuna, Allah’ın güzelliği sevdiğine, güzellerin Allah’ın sevgili kulları olduklarına, Allah’ın sabahları insanları daha güzel yarattığına, iman gözü açık olanlara, Allah tarafından nur, güzellik verildiğine, güzelliğin ahlaka bağlı olduğuna inanmanın ise yaratan ve yaratılış ile ilgilendirildiğini söyleyebiliriz. Bundan yola çıkarak, genç kızların güzelliğiyle ilgili konuşmanın günah olduğuna güzele hayırlı gözle bakmanın sevap olduğuna inanılması da doğal bir sonuçtur.

Bir insan kötüyse içinin kötülüğü dışına yansır. O kişinin dünya güzeli de olsa insanların gözüne çirkin görüldüğüne inanılması da insanların ahlaklı ve iyi huylu olmalarının onları güzelleştirdiği veya güzel gösterdiği fikrini doğurur.

Sabaha karşı yağan çigın veya nisan yağmurunun yüze değmesinin yüzü güzelleştireceğine, papatyayı demleyip buharının üstüne durulsa güzel olunacağına dair inanışların ise güzelleşmenin yolu veya yöntemi olarak görülebilir.

Tabaktaki yemek bitirilmezse nişanlının yüzünün çapur olacağına, tabak iyice sıyrılırsa nişanlının güzel olacağına, erkek çocuk tabağındaki yemeği bitirirse karısının güzel olacağına, uzatılan çay tepsisinden orta olan çayı alan kişinin nişanlısının güzel olacağına inanılması da kısmet açma ile ilgilidir.

“Güzele kırk günde doyulur, güzel ahlaklıya kırk yılda doyulmaz.”, “Dış güzelliğe kırk günde doyulur, iç güzelliğe doyum olmaz.” Güzelliğin, yüz güzelliğinin geçici olduğuna; insanın yüreğinin, içinin, aklının güzelliğinin daha önemli olduğuna, önemli olan dış güzellik değil, iç güzelliğidir. Önceden huy güzelliğine daha çok önem verilirdi. “Kendi güzele doyulmuş, huyu güzele doyulmamış.”, “Yüz güzelliğine doyulur ama huy güzelliğine doyulmaz.”, derlerdi. Asıl güzelliğin ahlak güzelliği olduğuna inanılması, halk arasında güzel ahlakın fiziksel güzellikten daha önemli ve makbul olduğunu gösterir.

Çok güzel olan insanların işinin hep iyi gideceğine, sarışının adı, esmerin tadı olduğuna, sarının günden bezeceğine, esmerin her gün güzel olacağına, sabah, ikindi, akşam güneşinin güzele vuracağına inanılması da yöre insanının güzellik anlayışını yansıttığını söyleyebiliriz. Güzel insan aynaya uzun bakınca, aynanın çatlayacağına da inanılır.

7.4.7. Rüyalarla İlgili Halk İnanışları

Rüyalar, Fromm’un da ortaya koyduğu gibi, kendilerini sembolik bir dille ifade ederler. Bu semboller genellikle çağın ve içinde yaşanan toplumun gereklerine, alışkanlıklarına ve yaşama biçimlerine göre biçim bulurlar. Bu nedenle rüyaları, hatta masal ve mitleri bile yorumlarken dikkat edilecek nokta, önce, hakkında yorum yapılacak kişinin ruhsal gelişmişlik düzeyidir. Ondan sonra, çağın ve içinde yaşanan kültürel ortamın da belirleyici ve yönlendirici bir etki yaptığını göz önünde bulundurmak gerekir. Zekâ ve olgunluk olarak ortalama düzeyde bulunan bir insan için “karınca” sembolü çalışmayı hatırlatırken, daha değişik bir formasyona sahip olan birisi, çalışmayı hatırlamak için kendini bilgisayarın başında çalışıyor görebilir. Çok farklı iki örnek olmalarına rağmen her ikisi de rüyayı gören kişiye çalışması gerektiğini vurgular. O halde yorum tekniğinde, bu düzey farklılıklarını göz önünde bulundurmak gerekir (Fromm, 2014, s. 10).

Türk Dünyası

Eric Fromm'un Rüyalar, Masallar, Mitler adlı çalışmasını Türkçeye çevirenlerden biri olan Aydın Arıtan, aynı eserin ön sözünde rüyayı "ilgi çeken ama üzerinde yeterince ve bilimsel kaygılarla durulmayan bir konu" diye nitelendirmiştir. Genelde "hurafe işi" diye bakılan ve bilimsel-akılcı dünya mantığına ters gibi durduğu için pek de ilgilenilmeyen bu yönümüz, aslında insanın kendi diğer yarısını fark edip keşfetmesidir. Kişiliği ve bilinci bir bütünlüğe ulaştırabilecek ipuçlarını içinde barındıran rüyalar ve onların yorumlanmaları, Türk toplum geleneği içinde de yerini almıştır (Fromm, 2014, s. 10).

Tarihin ilk dönemlerinden itibaren, bütün insanlığın hayatını çepe çevre kuşatan, bazen bilinmezleri öğreten bir hal, bazen geleceğe tercüman olan bir kılavuz olan rüya, bir kimsenin uyku sırasında zihninden geçen hayal dizisi olarak tarif edilir. Türk kültür ve medeniyet hayatında özellikle edebiyat dünyamızda sık karşılaştığımız rüya, başka milletlerde olduğu gibi, bizim bazı geleneklerimizin devamında müessir olmuştur. Oğuz Destanı'nda Uluğ Türk'ün Gök Tanrı'nın sözüyle rüya görmesi, Kırgız Türkleri arasında Manasçının Manas'ı rüyasında görmesi halen devam eden ve geleneğin yaşaması, şamanlığa giriş törenlerinden Âşık Tarzı Şiir geleneğinin canlı kalmasına kadar olan yüzlerce yıllık bir zaman içinde varlığını sürdüren rüya motifi ve rüya konusundaki inançlar, çeşitli edebî ürünlerimizde, tasavvuf dünyamızda, günlük hayatımızda bütün fonksiyon ve yorumları ile devam etmektedir.

Kemal Yüce, Sarı Saltuk'un Hz. Muhammed'i rüyasında görmeyi Sarı Saltuk'un bir kerameti olarak gösterir. Danişmend Gazi ve Battal Gazi'nin de Hz. Muhammed'i rüyalarında görmelerini de bir keramet örneği sayar. Hz. Muhammed'in Yazıcıoğlu Muhammed'in rüyasına girmesi ve O'na;

“İçir hikmet şarabın ümmetime

Sözümü söyle halka aşikâre”

demesi keramet ile mucizenin sınırının belirlenmediği bir anlam kazandırmaktadır (Çetin, 1997, s. 391).

Cenkânâmelerde rüya görmek veya rüyaya girmek, kesin çizgileri ile ya mucize, ya kerâmet olarak ayrılır. Ebu'l-Hasan'ın cariyeleri rüyalarında Hz. Muhammed ve dört yâr ile kırk sahabeyi görür, Hz. Muhammed'in tükürüğünü yutup Müslüman olur. Kan Kal'ası Cengi'nde Huri Baş Hz. Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i rüyada görmek suretiyle Müslüman olurken, Aremrem b. Mûsallat'ın ilinden gelen bir Müslüman rüyasını ve rüyada Müslüman olmasını şöyle anlatır:

İş bu fikirle uyudum bir zamân
 Bir vehminen vak'a gördüm hemân
 Bir büyük kişi kim gördim geldi uş
 Pes gelüb şöyle karşımda turdı hoş
 Bir mücessem şive büyük heybeti
 Söylenmez vasfa gelmez heybeti
 Bir murassa tâc yeşilden tonı var
 Didi bana iy kişi cânun uyar
 İşidicek bu sözi anda hemân
 Tiz göstermişim öginde ben imân (Çetin, 1997, s. 391).

Türk toplumunda rüyalara eskiden beri ilgi gösterilmiş, rüyalar çözümlenmeye ve anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Yorum tekniği olarak genelde İslami kaynaklara başvurulmuş, yer yer de spiritüel yönde çalışmalar yapılmıştır. Yorum öncesinde olayı olumlu ve aydınlık bir biçimde ele almak için “gündüz niyetine” denilir ya da rüyanın kişinin faydasına olması ve gelişmesine katkıda bulunması açısından “hayırdır inşallah” deyiimi kullanılır (Fromm, 2014, s. 10).

Anadolu

Yine Aydın Arıtan, bizim halk geleneğimiz içinde, rüyaların yalnızca kişinin en iyi ya da en kötü yanlarının dile geldiği bir özgürlük platformu olarak görülmediğini; bunun yanı sıra gelecekle ilgili bazı ipuçlarını direkt olarak elde etmek umudu ile istiareye yatırılarak görülen “istiare rüyaları”, yüce katlardan gelen yol göstermeler ve uyanların sonucu olarak görülen ve “mana” rüyaları adı verilen bilgi rüyaları, toplumsal bilincimizde yer ettiğini ifade eder. Kimilerine göre de ruh, uyku sırasında bedeni terk ederek astral planda bir geziye çıkar. Bu sırada birçok şeyle karşılaşır, değişik bilgiler edinir. Uyandığında ise çoğu kez bunları fark edip hatırlamaz. Oysa bu dönemde aldığı bilgiler bilinçaltına yerleşir. Daha sonra beynini kullanıp çalıştırdıkça bu bilgileri de bulup kendine mal edebilir (Fromm, 2014, s. 10).

Mut'ta rüyada diş çektirmek, diş kırılması, dökülmesi ölüme işarettir. Dişin acısı duyulursa, rüya sahibinin yakınının öleceğine, acısız diş çekilirse, komşu veya uzaktakilerin öleceğine inanılmaktadır.

Ölmüş kişinin rüyayı göreni çağırması, ya da bilmediği bir yere götürmesi onun öleceğine bir işaret olacağına inanılmaktadır.

Rüyasında mezara giren kimsenin, hapse gireceğine inanılmaktadır.

Rüyada deve görülürse namaza davet ediyor demektir.

Rüyada arı görmek, askerlikle ilgili görülmektedir.

Rüyada bir kimseyi köpek ısırırsa o kimseye mutlaka düşmanları zarar verecektir demektir.

Bir kimse, rüyasında ulu bir ağacın göçtüğünü görürse, o bölgeden büyük bir kimsenin öleceğine inanılmaktadır (Genceli, Dorla, Elbeyli, Malya köyleri) (Aydın, 1992, s. 35).

Adana

Rüyada (düşte) diş çektiren kişinin öleceğine inanılır (K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).

Rüyada ağlayan kişinin sevineceğine inanılır (K.19, K.20, K.21, K.52, K.54, K.56, K.58, K.67, K.69, K.70, K.72).

Rüyada kuş görmenin hediye alınacağına işareti olduğuna inanılır (K.32, K.42, K.45, K.50, K.55, K.58, K.60, K.66, K.69, K.70).

Rüyada kendini gelin gören veya böyle bir cemiyette bulunan kimsenin yakında evleneceğine inanılır (K.104, K.105, K.106, K.107, K.108, K.109, K.123, K.125, K.127).

Rüyada ölü görmenin kişinin ömrünün uzun olacağına göstergesi olduğuna inanılır (K.72, K.79, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87).

Rüyada ölü görülünce ertesi gün mezarlığın ziyaret edilmesi gerektiğine inanılır (K.24, K.55, K.58, K.59, K.67, K.70, K.95, K.147).

Rüyada deniz görmenin ıııklı günlere erişileceğinin göstergesi olduğuna inanılır (K.88, K.99, K.100, K.102, K.103, K.104, K.127).

Rüyada ağlamak sevince ve hediye alınacağına delâlet edeceğine inanılır (K.54, K.55, K.56, K.57, K.61, K.63, K.65, K.67, K.78, K.79, K.80).

İnsan ilk gittiğı bir evde yatarsa ilk lokmasını saklayıp yastığının altına koymalıdır. Bu takdirde gördüğü rüyanın muhakkak gerçekleşeceğine inanılır (K.36, K.56, K.58, K.69, K.70, K.73, K.74, K.78, K.80, K.136).

Düşte kara görmenin yolculuk alameti olduğuna inanılır (K.57, K.99, K.159, K.160, K.167, K.180, K.184, K.185).

Düşte bıçak; silah görmenin gücün göstergesi olduğuna inanılır (K.56, K.63, K.68, K.74, K.75, K.119, K.120, K.123, K.145, K.178).

Düşte kan görmenin rüyanın bozulması anlamına geldiğine inanılır (K.47, K.48, K.68, K.75, K.79, K.80, K.90, K.100, K.104, K.108).

Rüyada koyun görmenin bereket anlamına geldiğine inanılır (K.90, K.108, K.123, K.126, K.127, K.128, K.129, K.130, K.131).

Rüyasında su görenin ömrünün uzayacağına inanılır (K.59, K.60, K.69, K.70, K.88, K.99, K.101, K.102).

Rüyada, odun görmenin bir nasip bir kısmetin habercisi olduğuna inanılır (K.37, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62).

Rüyada namaz kılmanın artık namaz kılmaya başlamanın gerektiğinin göstergesi olduğuna inanılır (K.19, K.59, K.88, K.89, K.90, K.91, K.92, K.93, K.94).

Rüyasında ölen kişinin ömrünün uzayacağına inanılır (K.23, K.49, K.55, K.57, K.59, K.60, K.89, K.90, K.93, K.129).

Rüyada ata binmenin bolluk bereket getireceğine ve muradın gerçekleşmesini sağlayacağına inanılır (K.15, K.19, K.23, K.34, K.44, K.78, K.154, K.178, K.199, K.200).

Rüyada yumurta, güvercin, saman yığını, buğday, at nalı görülmesinin bolluk ve bereket işareti olduğuna inanılır (K.22, K.38, K.40, K.41, K.45, K.53, K.66, K.74, K.81, K.93).

Rüyada görülen demirin gücü kuvveti, kazancı simgelediğine inanılır (K.31, K.32, K.33, K.51, K.52).

Rüyada demirden veya çelikten yapılmış bir eşyanın görülmesinin bereketi simgelediğine inanılır. Rüyasında demir ve çelik gören insanların çok güçlü ve güzel işlerinin olacağına inanılır (K.33, K.41, K.149, K.150, K.151, K.152, K.153, K.154, K.155).

Rüyada balık görmek kısmet (para, ev, iş, evlilik gibi), bereket anlamına gelir. Büyük kısmet alır. Bolluğa işarettir. Bir yerden para geleceğine işaret eder. Rüyada balık görmek şans getirir. Hayatın iyi gideceğine maddi sorunların gideceğine inanılır. Zenginliğe delalet eder (K.2, K.9, K.23, K.26, K.31, K.33, K.34, K.40, K.43, K.45, K.47, K.53, K.54, K.58, K.63, K.64, K.87, K.123, K.124, K.125, K.126, K.136, K.139, K.140, K.141, K.142, K.143, K.144)

Ölen bir kişinin rüyayı gören kişiye balık vermesinin iyiye, rüyayı gören kişinin ölen kişiye balık vermesinin kötüye işaret olduğuna inanılır (K.61, K.72, K.85, K.97, K.103, K.140, K.155).

Rüyada mağara görmenin ev anlamına geldiğine inanılır (K.109, K.120, K.123, K.134, K.135, K.140, K.144).

Rüyada kan görmenin iyi olacağına inanılır (K.25, K.27, K.28, K.29, K.38, K.39, K.40, K.58, K.62).

Kötü rüyanın sonu kanla bitiyorsa kötülüğün olmayacağına inanılır (K.9, K.15, K.16, K.18, K.49, K.50, K.73, K.74, K.89, K.90).

Rüyada kan görmek iyi değildir. Belaya, kötüye işaret olduğuna inanılır (K.81, K.112, K.115, K.128, K.129, K.127, K.138, K.149).

Rüyada Elbise:

Rüyada siyah elbise görmek kötü bir olaya, beyaz elbise görmek kefene yorumlanır (K.7 K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40, K.48).

Rüyada görülen elbisenin darlığa, sıkıntıya işaret olduğuna inanılır (K.33, K.129, K.130, K.131, K.132, K.133, K.134, K.135).

Rüyada yeşil elbise görmenin, rüyayı gören insanın sevdiği kişiyle evlenmesi anlamına geldiğine inanılır (K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.26).

Rüyada yırtık elbise giyinmenin fakirliğe ve yoksulluğa işaret ettiğine inanılır (K.8, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).

Genç bir kız tarafından, rüyada yeni bir elbisenin görülmesi o kızın nişanlanacağı anlamına geldiğine inanılır (K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.56).

Rüyada gelinlik görmenin uğursuzluk getireceğine inanılır (K.29, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88).

Rüyada gelinlik görmenin murat olduğuna inanılır (K.33, K.168, K.169, K.170, K.171, K.172, K.173).

Rüyada çamaşır görmenin o kişinin hakkında dedikodu yapılacağına işaret olduğuna inanılır (K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.110).

Rüyada elbise giymenin hayırsızlığa işaret olduğuna inanılır (K.30, K.67, K.68, K.72, K.73, K.74, K.75, K.76, K.77, K.78, K.79)

Rüyada ayakkabı kaybedilmesinin ölümün işareti olduğuna inanılır (K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.38)

Rüyada taş görmenin iyi olmadığına inanılır. Bu nedenle hayatta da uğursuz olduğuna inanılır (K.22, K.23, K.64, K.69, K.86, K.89, K.98).

Rüyada düğme görmek hayra yorulmaz, uğursuzluk getireceğine inanılır (K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.33).

Bekâr bir kişi yeni bir eve taşındığında ilk gece o evin anahtarını yastığının altına koyup uyursa rüyasında evleneceği kişiyi görmüş (K.29, K.67, K.68, K.69, K.70, K.71, K.72, K.73).

Rüyada ekmek görmenin bolluk, bereket getireceğine, kismete yorumlanacağına inanılır. Çünkü ekmeğin bolluğu, rızkı, bereketi simgelediğine inanılır (K.3, K.32, K.33, K.43, K.44, K.53).

Rüyada sıcak ekmek görmenin kötü haber getireceğine inanılır (K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.63).

Kötü bir rüya görüldüğünde yağlı ekmek yapılır. Sabah hiçbir iş yapılmadan köpeğe verilir. Böylece gelecek belaların savuşturulmuş olduğuna inanılır (K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.31).

Rüyada yumurta görmenin sıkıntıya işaret ettiğine inanılır (K.5, K.22, K.32, K.36, K.46, K.50, K.55).

Rüyada görülen yumurtanın veya yumurta kabuğunun dedikodu, kötü söz anlamına geldiğine inanılır (K.23, K.31, K.35, K.43, K.44).

Rüyada yumurta kabuğu görülmesinin hastalığın habercisi olduğuna inanılır (K.21, K.22, K.23, K.24, K.25, K.52).

Bir genç kız, ilk kez misafir gittiği evden gizlice aldığı bir ekmek parçasını okuyup yediğinde o gece kısmetini göreceğine inanılır (K.91 K.193, K.194, K.195, K.196, K.197, K.198, K.199).

7.4.7.1. Değerlendirme

Rüyalar, kendilerini sembolik bir dille ifade eder. Bu bakımdan, hakkında yorum yapılacak kişinin ruhsal anlamda gelişmişlik düzeyi çok önemlidir. Tabii ki yaşanan sosyal, kültürel ortamın ve zaman diliminin de önemi yadsınamaz.

Uykunun kimi zaman “geçici ölüm” sayılması ve rüyanın ruhun serseri şekilde dolaşması veya başka bir ruhun ziyareti şeklinde kabul edilmesi dolayısıyla düş yorumu özünde Şamanizm’le çok yakından bağlantılıdır.

Rüyalara çok eski zamanlardan beri ilgi duyulduğu Kaşgarlı Mahmud’un eserinden anlaşılmaktadır. Türklerin de bu konuya ilgi duyduğu açıktır. Örneğin; Kortşi, Timuçin’in gelecekteki gücünü rüyasında görür ve bunu ilan eder.

Rüyayla ilgili bu tip unsurlar Oğuz Destanı'nda, Dede Korkut'ta ve Manas Destanı'nda da vardır. Ancak Dede Korkut'ta görülen rüya unsurlarının ne ölçüde Müslüman ya da Şaman gelenekleriyle ilişkili olduğu tam olarak bilinmemektedir.

Oğuz Kağan Destanı'nda Uluğ Türk Gök Tanrı'nın sözüyle rüya görür, Manasçı rüyasında Manas'ı görür, Âşık rüyaya yatar ve pirini görüp onun elinden bade içer. Rüya ile ilgili inançlar, binlerce yıldan beri günlük yaşamımızda bütün özellikleriyle olmasa da devam etmektedir.

Araştırma sahamız olan Adana'da rüyada ölü görmenin kişinin ömrünün uzun olacağına göstergesi olduğuna, rüyada ağlayan kişinin sevineceğine, rüyada ağlamanın sevince ve hediye alınacağına delâlet ettiğine, kötü rüyanın sonu kanla bitiyorsa kötülüğün olmayacağına, rüyasında ölen kişinin ömrünün uzayacağına inanılmasının rüyaların tersinin çıkacağı inancının baskın olduğunu ifade eder. Bunun nedenin de rüyalarda daha çok olumsuz şeyler görülüyor olması olduğunu düşünüyoruz. İnsanoğlu rüyaların tersinin çıkacağına inanarak kendisini rahatlatmaktadır.

Yöre halkı gördüğü rüyayı zaman zaman kötüye de yorumlamaktadır. Rüyada (düşte), diş çektiren kişinin öleceğine, yumurta görmenin sıkıntıya işaret ettiğine veya yumurta kabuğunun dedikodu, kötü söz anlamına geldiğine, hastalığın habercisi olduğuna inanılması bize yumurtanın da negatif anlam taşıyan bir nesne olduğunu gösterir. Ölen bir kişinin rüyayı gören kişiye balık vermesinin iyiye, rüyayı gören kişinin ölen kişiye balık vermesinin kötüye işaret olduğuna inanılması da balığın kötüye de işaret olabileceğini ifade eder. Ayrıca rüyada kan görmenin belaya, kötüye işaret olduğuna inanılması da kana yüklenen olumsuz anlamın bir ifadesidir.

Rüyada görülen elbisenin darlığa, sıkıntıya işaret olduğuna, siyah elbise görmenin kötü bir olaya, beyaz elbise görmenin kefene yorumlandığına, yeşil elbise görmenin, rüyayı gören insanın sevdiği kişiyle evlenmesi anlamına geldiğine, yırtık elbise giyinmenin fakirliğe ve yoksulluğa işaret ettiğine, gelinlik görmenin uğursuzluk getireceğine, çamaşır görmenin o kişinin hakkında dedikodu yapılacağına işaret olduğuna, elbise giymenin hayırsızlığa işaret olduğuna, ayakkabı kaybedilmesinin ölümün işareti olduğuna inanılması elbise ile ilgili rüyaların birçoğunun olumsuz anlam taşıdığını gösterir.

Rüyada, kendini gelin gören veya böyle bir cemiyette bulunan kimsenin yakında evleneceğine, odun görmenin bir nasip bir kısmetin habercisi olduğuna inanılması kısmet açmayla ilgilidir.

Rüyada ölü görülünce ertesi gün mezarlığın ziyaret edilmesi gerektiğine inanılmasının atalar kültüyle; rüyada deniz görmenin ıııklı günlere erişileceğinin göstergesi olduğuna, su görenin ömrünün uzayacağına inanılmasının su kültüyle; bıçak, silah görmenin gücün göstergesi olduğuna inanılmasının demir kültüyle, düşte toprak görmenin yolculuk alameti olduğuna inanılmasının da toprak kültüyle ilişkili olduğunu düşünüyoruz.

Rüyada ata binmenin bolluk bereket getireceğine ve muradın gerçekleşmesini sağlayacağına, koyun görmenin bereket anlamına geldiğine, yumurta, güvercin, saman yığını, buğday, at nalı görülmesinin bolluk ve bereketin işareti olduğuna inanılmasının hayvan kültüyle; görülen demirin gücü kuvveti, kazancı simgelediğine, demirden veya çelikten yapılmış bir eşyanın görülmesinin bereketi simgelediğine, demir ve çelik gören insanların çok güçlü ve güzel işlerinin olacağına inanılmasının da demir kültüyle ilgili olduğunu düşünüyoruz.

Rüyada balık görmek kısmet (para, ev, iş, evlilik gibi), bereket anlamına gelir. Büyük kısmet alır. Bolluğa işarettir. Bir yerden para geleceğine işaret eder. Rüyada balık görmek şans getirir. Hayatın iyi gideceğine maddi sorunların gideceğine, zenginliğe delalet eder. Ekmek görmenin bolluk, bereket getireceğine, kismete yorumlanacağına; ekmeğın bolluğu, rızkı ve bereketi simgelediğine inanılır.

Rüyada mağara görmenin ev anlamına geldiğine inanılmasının ev ve mağara kültü arasındaki ilginin bir göstergesi olabileceğini görüyoruz.

Kötü bir rüya görüldüğünde yağlı ekmek yapılır ve sabah hiçbir iş yapılmadan köpeğe verilirse gelecek belaların savuşturulmuş olduğuna veya bir genç kızın ilk kez misafir gittiği evden gizlice aldığı bir ekmek parçasını okuyup yediğinde o gece kısmetini göreceğine inanılması da pasif büyü olarak açıklanabilir.

7.4.8. Elbiselerle İlgili Halk İnanışları

Bir din adamı, hekim ve sihirbazlık yetkilerini üzerinde toplayan Şaman; saçaklı elbiseler giyer, bazen maskeler takar, elinde büyük defi ve elbisesin üzerindeki çingırakları ile ayin yapardı.

Giysi bakımından Şamanlar ile Anadolu Alevileri arasında bir benzerlik olduğu söylenemez; çünkü Anadolu dedelerinin giydiğı özel bir kıyafet yoktur. Ancak, Bektaşilerin geleneklerinde özel olarak hazırlanan giysiler vardır. Şamanların ayinlerinde giydikleri kırmızı külahların benzerlerine Anadolu'da da bazı cem

törenlerinde rastlanır. Bu törenlerde dedeler başlarında kırmızı börk, taç ya da başlıkla cem ayinlerini yürütürler. Taç ya da başlıktan başka hırka da Şamanlar ve Bektaşilerin ortak kıyafetlerindendir.

Adana

Elbise duruşu gösterir. İnsanın kişiliğini, karakterini gösterdiğine inanılır (K.83, K.84, K.86, K.111, K.124).

Genç kızlar yanık elbise giyerse kısmetlerinin kapanacağına inanılır (K.20, K.66, K.67, K.68, K.69, K.70, K.71.).

Evlenmiş ayrılmış kişilerin gelinliği vb. kıyafetleri giyilmez; çünkü uğursuzluk getireceğine inanılır (K.42, K.48, K.42, K.47 K.157, K.158, K.159, K.160, K.161, K.162, K.163).

Oğlan çocuğu doğuran kadının başına kırmızı tülbent bağlanması gerektiğine inanılır (K.22, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.181).

Yeni doğum yapmış kadınların kırmızı elbise giymesi gerektiğine inanılır (K.52, K.50, K.52, K.53, K.58).

Loğusa kadına al basmaması için kırmızı elbise giydirilmesi gerektiğine inanılır (K.28, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90).

Siyah elbise giymenin uğursuzluk getireceğine inanılır (K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.27, K.45, K.52).

Gece yeşil elbise giymenin uğursuzluk getireceğine inanılır (K.32, K.150, K.151, K.152, K.153, K.154, K.155).

Bazı evliyaların türbelerine, kutsal suların olduğu yerlere, inanılan bir ağaca çaput bağlanır. Bu çaputlar kişinin elbisesinden bir parça alınarak bağlanması gerektiğine inanılır (K.35, K.36, K.37, K.38, K.39).

Besmele çekmeden kıyafet çıkarılırsa gece cinlerin o kıyafeti giyeceğine inanılır. Üç harfliler (Cinler) gelebileceğine inanılır (K.30, K.32, K.43, K.42).

Gece çorapla yatağa girmenin uğursuzluk getireceğine inanılır. Çorapla yatağa giren kişinin cinler tarafından rahatsız edileceğine inanılır (K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.39).

Elbiseyi çıkarırken oturarak çıkarılır. Aksi halde cinin götürdüğüne inanılır (K.33, K.136, K.137, K.138, K.145, K.146, K.147).

Gece yatarken yastığının altına çorap koyan kişinin kötü rüya görmesine sebep olacağına inanılır (K.32, K.136, K.137, K.138, K.145, K.146, K.147).

Ayakta elbise giyene Şeytan uğrayacağına inanılır (K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.22).

Renk

Cenazelerde siyah elbise giyilir, renkli, süslü elbiseler giyilmemesi gerektiğine inanılır (K.22, K.59, K.64, K.65, K.119, K.120, K.121, K.122).

Yası olan yerlerde siyah ve kapalı, koyu renkli giyinilirken, eğlence, düğünlerde ve şölenlerde renkli ve açık elbiseler giyilmesi gerektiğine inanılır (K.47, K.57, K.52, K.53, K.56, K.59).

Siyah, kara, elbise giyen kişinin yasta olduğuna inanılır. Siyah giyinmek üzüntüyü kederi gösterir. Siyah elbise matemın göstergesidir (K.40, K.63, K.85, K.143, K.176, K.177, K.178, K.179, K.180, K.181, K.182,

Siyah elbiselerin Müslümanlara uygun olmadığına inanılır (K.41, K.42, K.47, K.104, K.105, K.106, K.107, K.108, K.109, K.120).

Çok siyah giymenin uğursuzluk olduğuna inanılır (K.121, K.164, K.165, K.166, K.167, K.168).

Açık renklerin uğurlu, koyu renklerin uğursuzluk olduğuna inanılır (K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.44).

Yeşilin uğurlu renk olduğuna inanılır (K.52 K.67, K.68, K.72, K.73, K.74).

Yeşil renkli giysinin murat olduğuna inanılır (K.22, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.63).

Cuma günleri yeşil giymenin sünnet olduğuna inanılır (K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.25).

Elbisenin kırmızısının sevdanın işareti olduğuna inanılır (K.18, K.19, K.20, K.21, K.22, K.32, K.54).

Kırmızı giymenin huzursuzluk getirdiğine inanılır (K.45, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14)

Mavi renkli elbisenin karşıdaki insana güven verdiğine inanılır (K.26, K.146, K.147, K.148, K.149, K.150, K.151, K.152).

Beyaz elbise giyilmesinin iyi olduğuna, üzerinde güzel duranların ise içlerinin temiz olduğuna inanılır (K.20, K.21, K.22, K.32, K.33, K.34, K.35, K.53).

Beyaz elbise giymek temizliktir, beyaz elbise giyen insanın kendinde bir ferahlık bulacağına inanılır (K.25, K.79, K.80, K.81, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86.).

Beyaz giyinmenin sevinçli olma anlamına geldiğine inanılır (K.22, K.32, K.33, K.34, K.138, K.145, K.146, K.147, K.148, K.149, K.150, K.85).

Beyazın saflığı simgelediğine inanılır (K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.43).

Beyaz elbise giyenin berrak, aydınlık, temiz olacağına inanılır (K.28, K.29, K.193, K.194, K.195, K.196, K.197).

Yazın siyah elbise giyilmez. Kırmızı renkli elbiseye ise yılanın çok geldiğine inanılır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.58)

Dul ve yaşlı kadınların renkli, süslü elbiseler giymelerinin uygun olmayacağına inanılır (K.180, K.192, K.193, K.194, K.195, K.196, K.197, K.198).

Ters Giymek

Elbisenin ters giyilmesinin işlerin ters gitmesine neden olacağına inanılır (K.28, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.99, K.118, K.197).

Elbise ters giyilirse misafir geleceğine inanılır (K.21, K.22, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.166).

Elbiseyi ters giymenin kismetini kapatacağına inanılır (K.34, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.200).

Elbiseyi ters giyen bir insanın iftiraya uğrayacağına inanılır (K.24, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90, K.91).

Kazak kazara ters giyilirse iftira geleceğine inanılır (K.47, K.135, K.136, K.137, K.138, K.145, K.146).

Elbisenin ters giyildiğinde hemen düzeltilmesi gerektiğine inanılır (K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.139, K.140, K.141).

Elbisenin ters giyilmesi insanın yaşlı olduğunu belirtir (K.125, K.148, K.149, K.150, K.151, K.152, K.153, K.154, K.155).

Nazar

Nazar değmesinden korkulan bir yere gidildiğinde iç çamaşırları ters giyilirse nazar değmeyeceğine inanılır (K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.53).

Elbise ters giyilip dua edilirse yağmur yağacağına inanılır (K.59, K.152, K.153, K.154, K.155, K.156, K.157).

Elbise Katlama

Gece çıkarılan kıyafetler katlanmazsa o kıyafetleri şeytanın giyeceğine inanılır (K.25).

Akşamdan sonra, gece elbisenin katlanılmaması gerekir. Katlanırsa uğursuzluk getireceğine inanılır (K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.54, K.72).

Gece yatarken elbiseler baş hizasına konmaz, ayak hizasına konur. Aksi takdirde kişinin uykusunda kötü güçler tarafından rahatsız edileceğine inanılır (K.31 K.136, K.137, K.138, K.145, K.146).

Elbisenin ters katlanmasının uğursuzluk getireceğine inanılır (K.25, K.26, K.97, K.98).

Çamaşır tersinden katlanırsa katlayan kişinin veya elbise sahibinin kısmetinin kapanacağına inanılır (K.21, K.22, K.23, K.24, K.25, K.30, K.33, K.53, K.186, K.188, K.189, K.190, K.191, K.192, K.193, K.196).

Elbisenin boğazı da iç tarafa doğru katlanırsa o kişinin yüz üstü öleceğine inanılır (K.96).

Diğer

Şimşek çaktığında kırmızı elbise giyilmemesi gerektiğine inanılır (K.10 K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39).

Erkeklerin kırmızı renkte elbise giymelerinin haram olduğuna inanılır (K.35, K.101, K.102, K.103, K.127, K.104, K.105, K.106).

Erkeklerin ipek elbise giymelerinin haram olduğuna inanılır (K.35, K.107, K.153, K.154, K.155, K.156, K.157, K.158, K.159).

Elbise besmelesiz giyildiği zaman şeytanın da beraber giydiğine inanılır (K.21, K.22, K.32, K.33, K.34, K.35, K.163).

Elbise besmelesiz çıkarılmaz, çıkarılırsa cinlerin onu giyip o kişinin kılığıyla başkalarına görüneceğine inanılır. Besmelesiz çıkarılan elbiseyle namaz kılınamayacağına inanılır (K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.35).

Ayakta pantolon giyilirse bereketin evden kaçacağına inanılır (K.35, K.80, K.81, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86).

İslam inancına göre iki kat elbiseden fazlası haram sayılır (K.35 K.134, K.135, K.136, K.137, K.138, K.145).

Terlik ve ayakkabıların ters dönmesinin iyi olmadığına inanılır (K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.37).

Ayakkabıların üst üste gelmesinin uğursuzluk getireceğine inanılır (K.38).

Ayakkabıların üst üste gelmesinin yola gidileceğine işaret olduğuna inanılır (K.38).

Günler

Çarşamba günü elbiseler yıkanmaz. Yıkanır ise o evden cenaze çıkacağına inanılır (K.167, K.168, K.169).

Elbise yıkarken iyi düşünmek gerekir. Çünkü kötü düşünürse o düşüncenin elbiseyi giyene geçeceğine inanırlar (K.29).

Yıkanan elbiselerin akşam asılması ve toplanmasının iyi olmadığına inanılır (K.187).

Kırkı çıkan çocuğun yıkanmış elbiselerinin kuruması için gece asılmaması gerektiğine inanılır. Çünkü ölünün elbiseleri gece asılırmış (K.48, K.49, K.40, K.41).

İkindiden sonra bebek giysisinin güneşe asılmasının bebek için iyi olmayacağına inanılır (K.90).

Yıkanmış elbiseler akşama kadar dışarıda asılı kalmaz; çünkü ölü çamaşırlarının akşam dışarıda asılı kalacağına inanılır (K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.172, K.173, K.174, K.175, K.178).

Küçük bir çocuk pantolonun paçalarını yukarı doğru çektiği zaman babasına borç yapacağına inanılır (K.39, K.105, K.106, K.107, K.108, K.109, K.120).

Nazar

Elbiseye takılan nazar boncuğunun kişiyi nazardan kötülüklerden koruduğuna inanılır (K.41, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62).

Üzerinde sarı kıyafet varken nazar değerse, o nazarın bir daha çıkmayacağına inanılır (K.65).

Nazar değmesin diye elbisenin bir yerinin yırtılması gerektiğine inanılır (K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40, K.48, K.82, K.127).

Yeni doğan çocuğa imrenerek bakan birinin nazarından bebeği korumak için o kişinin elbisesinin ucundan bir parçanın gizlice kesilip yakılması gerektiğine inanılır (K.91, K.156, K.157, K.158, K.159, K.160, K.161).

Bir kişinin nazarının değdiği bilirse o kişinin elbisesinden bir parça alınıp yakıldığında artık onun nazarının değmeyeceğine inanılır (K.33, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.147).

Nazar değen kişiye nazar değdiren kişinin elbisesinden bir tutam kumaş habersizce alınır, yakılır ve o kişiye koklatılırsa nazarın geğeğine inanılır (K.51, K.54, K.55).

İnsanlar, elbiselerinden bir paręa yakıp tütü yaparlarsa nazar değmeyeğine inanılır (K.22, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.185).

Üzerinde nazar olduğuna inanılan kişilerin kıyafetinden bir paręa kesilir ve mümkünse yakılır. Böylece nazardan uzaklaşıldığına inanılır (K.45, K.46 K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89).

Elbisenin sökölmesinin nazar belirtisi olduğuna inanılır (K.33 K.136, K.137, K.138, K.145, K.146, K.147).

Kötü bir günde giydiğin elbiseni bir daha giyme der büyüklerimiz. O elbiseler tekrar giyilirse benzer belaların tekrar yaşanacağına inanılır (K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.45).

Elbise pis olmamalıdır çünkü ayıbımızı örten bir lütuftur o. Ayrıca iç çamaşırı kirli olan kişinin duasının kabul olmayacağına inanılır (K.46, K.153, K.154, K.155, K.156, K.157, K.158).

Elbiseyi kuşaksız giymenin günah olduğuna inanılır (K.87, K.100, K.101, K.102, K.103, K.127, K.104, K.105, K.106, K.107).

Elbise düğmesiz kuşaksız giyilmez. Düğmesiz, kuşaksız elbise kefeni andırıldığından giymenin de iyi olmayacağına inanılır (K.22, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40, K.89).

Yeni elbisenin besmele çekilip giyilmesi gerektiğine inanılır (K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.23, K.24).

Yeni dikilen bir elbise ilk kez cuma günü giyilirse onun sorgusu, sorusu olmaz diye inanılır (K.88, K.54 K.135, K.136, K.137, K.138, K.145, K.146).

Bir elbisenin uğur getirmesi için cuma günü giyilir. Cuma günü giyilen yeni elbisenin uğurlu olduğuna inanılır (K.50, K.52 K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88).

Cuma günü yeni elbise giyilirse elbisenin ömrün uzun olacağına inanılır (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.57).

Salı günü yeni elbise giyilirse o kişinin elbisesin yanacağına inanılır (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.29).

Salı günü biçilen elbisenin dikişinin çabuk bitmeyeğine inanılır (K.62, K.63, K.64, K.65, K.66, K.67, K.68, K.129).

Terziler elbiseyi salı günü dikmezler. Yanacağına inanırlar (K.51 K.50, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55).

Yeni bir elbise alındığında, gece cinlerin bu elbiseyi giyeceğine inanılır. Bunu engellemek için elbiseye iğne takılması gerektiğine inanılır (K.90, K.24, K.26, K.55 K.50, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55).

Bebekler bir yaşına girene kadar yeni elbise giydirilmemesi gerektiğine inanılır (K.109, K.149, K.150, K.151, K.152, K.153, K.154, K.155).

Yeni alınan bir elbiseyle merdiven altından geçmenin uğursuzluk yaratacağına inanılır (K.27, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38).

Cuma günleri abdestlendikten sonra yeni ya da temiz (özellikle temiz) elbisenin giyilmesinin sünnet olduğuna inanılır (K.62 K.63, K.64, K.65, K.66, K.67, K.68, K.72).

Yazma yırtıldığı zaman dikilmemesi gerektiğine inanılır (92, K.93, K.94, K.95, K.96, K.97, K.98, K.99, K.108).

Kadının elbisesinin erkeğin elbisesinin üzerine konmaması gerektiğine inanılır (K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.21).

Karı koca arasında kimin kıyafeti üstte olursa onun sözünün geçeceğine inanılır (K.22, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90, K.91).

Sandığa konan elbiselerde sarı leke görülünce o elbiseye Şeytan'ın pislediğine, işediğine inanılır (K.29, K.54, K.181, K.182, K.183, K.184, K.185, K.186).

Şeytan pislemesin diye elbiselerin arasına ekmek parçası konması gerektiğine inanılır (K.29, K.80, K.81, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86).

Elbisenin üzerinde bir ip görülürse o gün iyi haber alınacağına inanılır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.25).

Başkasının elbisesinin giyilmesinin iyi olmayacağı, kötü kaderinin o kişiye geçeceğine inanılır (K.27, K.43, K.40, K.40, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88).

Eskiden genç kızlar birbirinden elbise alırlardı. Elbiseyi alanın başına bir iş geldiğinde sebebi elbisesini veren olurdu. Yani elbise vermenin iyi karşılanmayacağına inanılır (K.22, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.49).

Yeni alınmış bir elbiseyi sahibinden önce bir başkası giyerse o kişinin elbisenin sahibinin günahını alacağına inanılır (K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.53).

İnsanın üzerinde giysi söküğünün dikilmemesi gerektiğine inanılır (K.35 K.168, K.169, K.170, K.171, K.172, K.173).

Sırtında elbisesini dikenin aklını da diktiğine inanılır (K.36, K.48 K.64, K.65, K.66, K.67, K.68, K.72).

Giysi üzerindeyken sökükle dikilirse atılan her dikişte kişinin kısmetinin bağlandığına inanılır (K.45).

Bayramlarda yeni ve güzel kıyafetler giymenin sünnet, sevap olduğuna inanılır (K.57, K.51, K.58, K.50, K.52).

7.4.8.1. Değerlendirme

Toplumlar, yaşadıkları coğrafyanın durumuna göre kılık kıyafet kültürü oluşturmuştur. Bu kültürün oluşmasında o toplumun inançlarının da etkisi vardır. Giysi; insanın duruşunu, kişiliğini, karakterini ve içinde yaşadığı toplumun sosyal ve ekonomik yapısını gösterir. İnsanlar, toplum içerisinde kendileriyle ilgili ilk izlenimleri kılık kıyafetleriyle verirler.

Eski Türklerde din adamlığı, hekim ve sihirbazlık yetkilerini üzerinde toplayan Şaman; saçaklı elbiseler giyerdi. Maskeler takardı, elbisesinin üzerinde çingirakları olurdu.

Araştırma sahamız olan Adana'da genç kızların yanık elbise giyerlerse kısmetlerinin kapanacağına, evlenip ayrılan kişilerin gelinlik gibi kıyafetleri giyilirse bunun uğursuzluk getireceğine inanılması temas büyüsüne bir örnektir.

Bazı evliyaların türbelerinin veya kutsal suların yakınındaki yerlerde bulunan bir ağaca bağlanacak çaputların kişinin elbisesinden bir parça alınarak bağlanması gerektiğine inanılması atalar ve su kültürleriyle doğrudan ilgilidir. Burada da sempatik büyü türü olan temas büyüsü söz konusudur.

Besmele çekmeden veya ayakta kıyafet çıkarılırsa gece cinlerin o kıyafeti giyeceğine, ayakta elbise giyene Şeytan'ın uğrayacağına inanılmasında İslami etkilerin olduğu görülür.

Gece çorapla yatağa girmenin uğursuzluk getireceğine, çorapla yatağa giren kişinin cinler tarafından rahatsız edileceğine, yine yatarken yastığının altına çorap koyan kişinin kötü rüya görmesine sebep olacağına inanılmasının da temizlikle ilgili olduğunu düşünüyoruz.

Açık renkli elbiselerin uğurlu, koyu renklilerin uğursuzluk olduğuna, cenazelerde siyah elbise giyilmesi; renkli, süslü elbiseler giyilmemesi gerektiğine; kara, elbise giyen kişinin yasta olduğuna; siyah giyinmenin üzüntüyü, kederi, matemi,

gösterdiğine; siyah elbisenin yazın giyilmemesi gerektiğine; siyah elbise giymenin uğursuzluk getireceğine inanılmasının siyah rengin geceye karşılık geldiği için ay ve güneş kültleriyle ilgili olduğunu görüyoruz.

Gece yeşil elbise giymenin uğur getireceğine, murat olduğuna, cuma günleri yeşil giymenin sünnet olduğuna inanılması da doğa, ağaç ve bitki kültleriyle ilgilidir.

Loğusa kadına al basmaması için kırmızı elbise giydirilmesi gerektiğine, elbisenin kırmızısının sevdanın işareti olduğuna ve kırmızı giymenin huzursuzluk getirdiğine inanılması bu rengin olumlu algılandığını bir göstergesi olduğuna; kırmızı renkli elbiseye yılanın çok geldiğine, şimşek çaktığında kırmızı elbise giyilmemesi gerektiğine, erkeklerin kırmızı renkte elbise giymelerinin haram olduğuna inanılması ise aynı rengin olumsuz algılandığına örnek olduğunu söyleyebiliriz.

Yörede mavinin uğurlu olduğuna ve bu renkteki bir elbisenin karşıdaki insana güven verdiğine inanıldığını tespit ettik. Bunun gök ve su kültleri ile ilgili olduğunu düşünüyoruz.

Beyaz elbise giyilmesinin temizlik olduğuna, sevinçli olma anlamına geldiğine, üzerinde güzel duranların ise içlerinin temiz olduğuna, bu rengin saflığı simgelediğine, beyaz elbise giyenin berrak, aydınlık, temiz olacağına inanılması gün ve güneşle ilgilidir.

Elbisenin ters giyilmesinin işlerin ters gitmesine neden olacağına, kısmeti kapatacağına, ters giyen bir insanın iftiraya uğrayacağına, insanın yaslı olduğunu belirttiğine, elbise ters giyilirse misafir geleceğine, tersinden katlanırsa katlayan kişinin veya elbise sahibinin kısmetinin kapanacağına inanılması taklit büyüsidür.

Akşamdan sonra, gece elbisenin katlanılmaması gerektiğine, katlanırsa uğursuzluk getireceğine, gece yatarken elbiseler baş hizasına konmaz, ayak hizasına konur. Aksi takdirde kişinin uykusunda kötü güçler tarafından rahatsız edileceğine inanılır.

Elbise besmelesiz giyildiği ya da çıkartıldığı zaman şeytanın da beraber giydiğine, cinlerin de o elbiseyi giyip o kişinin kılığıyla başkalarına görüneceğine, bereketin evden kaçacağına inanılır.

Terlik ve ayakkabıların ters dönmesinin iyi olmadığına, üst üste gelmelerinin uğursuzluk getireceğine veya gurbete yola gidileceğine işaret olduğuna inanılması da taklit büyüsidür.

Yıkanan elbiselerin akşam asılması ve toplanmasının iyi olmadığına; çarşamba günü yıkanır ise o evden cenaze çıkacağına, kırkı çıkan çocuğun yıkanmış elbiselerinin

kuruması için gece asılmaması gerektiğine, ikindiden sonra bebek giysisinin güneşe asılmasının bebek için iyi olmayacağına inanılması elbiselerin gecenin, kara ruhların; yani cinlerin kötülüğünden korumak içindir. Daha önce de söylediğimiz gibi “sabahın şerri, gecenin hayrından iyidir” anlayışından doğmuştur.

Nazar değmesinden korkulan bir yere gidildiğinde iç çamaşırları ters giyilirse nazar değmeyeceğine, elbiseye takılan nazar boncuğunun kişiyi nazardan kötülüklerden koruduğuna, üzerinde sarı kıyafet varken nazar değerse, o nazarın bir daha çıkmayacağına üzerinde nazar olduğuna inanılan kişilerin kıyafetinden bir parça kesilir ve mümkünse yakılırsa nazardan uzaklaşıldığına inanılması pasif büyüdür. Burada ateşin koruyuculuğu da vardır.

Yeni bir elbise alındığında, gece cinlerin bu elbiseyi giyeceğine inanılır. Bunu engellemek için elbiseye iğne takılması demirin koruyuculuğu ile ilgilidir.

Salı günü yeni elbise giyilirse o kişinin elbisesin yanacağına, yine salı günü biçilen elbisenin dikişinin çabuk bitmeyeceğine bu yüzden de terzilerin elbiseyi salı günü dikmemeleri gerektiğine inanılır.

Giysi üzerindeyken sökülük dikilirse atılan her dikişte kişinin kısmetinin bağlandığına, sırtında elbisesini dikenin aklını da diktiğine inanılması da taklit ve temas büyüsünün bir izidir.

7.5. Ev ve Ev Eşyaları ile İlgili Halk İnanışları

Türk Dünyası

Evi ayakta tutan en önemli unsur duvarlardır. Ev duvarlarla yükselir. Duvarlar olmazsa ev de olmaz. Duvar evin başlangıcıdır. Evle anlatılmak istenen içinde yaşanılan ve bir ömür sürülen mekân olmasıdır. Ezoterik olarak kastedilen ise içinde yaşanılan insanlık devreleridir. Bu devrelerin başlangıcı, bilindiği gibi Altın Çağ’dır (Candan, 2013, s. 148).

Ev iyesinin yılan donunda tasavvur edilmesi Azerbaycan’da evde yaşayan ve dokunmadıkça evdekilere zarar vermeyen yılanı olan inanç şeklinde korunmuştur. Azerbaycan’ın bazı yörelerinde ev yılanı adıyla bilinen büyük bir yılanı bir kasada süt koyulması âdeti vardır ki inanca göre evin bereketi, diriliği bu yılanı bağıdır. Yılanın küsüp gitmesi kötü işaret olarak yorumlanır. Ayrıca yılanı öldürmenin felaket getireceği veya evden bereketin kesileceği inancı da vardır (Bayat, 2007b, s. 264).

Azerbaycan’da yaygın olan inanca göre ev yılanı eve hayır bereket getirir. Ev

yılanını öldürmek eve belanın geleceği anlamına gelir. Bazı bilgilere göre ev yılanı yedi kardeş olur. Onlardan biri ferehti, biri melekti, geriye kalan beşi eve direkti. Fereh yılan zarar verir, melek yılan ise yardım eder. Diğerleri de eve bereket getirir (Bayat, 2007b, s. 265).

Anadolu

Anadolu'nun hemen hemen her yerinde (Rize'den, Diyarbakır'dan Gaziantep'e, Iğdır'dan, Erzurum'dan İzmir'e kadar) görülen ev meleği olarak nitelendirilen yılanı incitmek, korkutmak veya öldürmek yasaklanmıştır. Yasağın bozulması eve, bolluk ve bereketin azalmasından ev sakinlerinin hastalanması ve ölmesine kadar varabilen uğursuzluklar getirebilmektedir. Genelde bu yılanların tesir gücü yalnız evle sınırlanmaz, bağ ve bahçelere kadar varır (Bayat, 2007b, s. 265).

Anadolu'da da ev koruyuculuğu yapan yılanlar vardır. Daha çok ev sahibinin gözüne görünen bu yılanlar siyah, alaca, beyaz veya kırmızı renkte olabilir. Bu yılan donlu ev iyeleri genelde ev insanlarına ve hayvanlara dokunmaz. Anadolu'nun bazı yörelerinde bu yılan evle birlikte bahçeleri de korur. Ev koruyucusu olan bu tip yılanlara dokunmanın felakete yol açacağına inanılır. Yılanın, bağ-bahçeyi koruduğu memoralardan anlaşılır. Nitekim bahçeyi koruyan ve ona bereket veren bu yılanların insanlara dokunmadığı, geceleri insanların rüyasına girip onlardan bir şeyler istediği de anlatılmaktadır. Bu yılanların bahçe sahiplerine yardım ettiği de söylenmektedir (Bayat, 2007b, s. 265).

Anadolu'da bazı kötülüklerden (mesela büyüden, evin damına konan baykuştan vs.) ev adamlarını ve evi koruyan ruhlar da vardır ki bunlardan bazılarını Gaziantep yöresinde rastlanır. Suzcu denilen bu iye, inanca göre merdiven altından geçen bir kişinin evine veya kendisine büyü yapılacağına önünü alır. Suzcu, büyüyü önler, etkisiz hale getirir. Bir evin üstüne baykuş kondu mu o evden bir ölü çıkacağına işarettir. Bunu Salına adlı koruyucu iye engeller. Kamıncı diye adlandırılan ruh ise cam ve tabak gibi şeylerin düşerek kırılması dolayısıyla insana veya eve gelebilecek kötülükleri engellemekle görevlidir (Bayat, 2007b, s. 266).

Kastamonu'da yeni girilen eve ilk önce Kuran asılır. Kuranla birlikte ayna ve süpürge götürüldüğü de olur. Evden maya ve sirke eksik edilmez. Yeni eve taşınanlar bazı hallerde mevlit okuturlar. Helva dağıtanlara da rastlanır. Umumiyetle mezar ve türbe olan yere ev yapmazlar. Şayet yapılacaksa yatırlar için kurban kesilir. Eve girildikten sonra da her akşam onların ruhuna Fatıha okunur. Arsa içinde kabir varsa,

nakl-i kubur yapılır. Evin temeli atılırken dua edilir. Ev bitince kapı üstüne nazar için geyik boynuzu asarlar. Eşiğe nal çakarlar. Damın bir köşesine nazarlık tabir edilen şeyleri asarlar. Evin temeline zamanın geçer akçesinden biraz para koyanlar da olur. Yıllar geçip ev yıkılırsa değeri için bir ölçü olması bakımından yapılan bu âdetin faydası vardır (Abdulkadiroğlu, 1997, s. 172).

Yeni yapılan bir eve kaplumbağa, geyik boynuzu, hayvan kafası takılmaktadır.

Yeni yapılan bir evin temeline kan akıtılır.

Nazar boncuğu takılır.

Evin her tarafı, aynı anda bitirilmez. Bir kısmı başka bir zaman içinde tamamlanır (Kemenli, Hocantı, Hamam, Güle, Kadıköy) (Aydın, 1992, s. 36).

7.5.1. Ev Alma, Kiralama ve Eve Taşınmakla İlgili Halk İnanışları

Adana

Ev kiralama geleneğinin Hz. Muhammet döneminden kaldığına inanılır (K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129, K.134, K.157, K.178).

Yakın yere gidiliyorsa taşınıyor, uzak yere gidiliyorsa göçüyor olunduğuna inanılır (K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55, K.56, K.57).

Yeni taşınılan ev baştan aşağıya yıkanırsa kötülüklerden arınılacağına inanılır (K.107, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129).

“Ev alma komşu al” atasözüyle hareket edilir. Komşulara dikkat edilmelidir. Ev kiralamadan, almadan önce komşu araştırılır. Çünkü komşuyla her gün yüz yüze bakılır. Komşu komşunun külüne muhtaçtır. Komşulara önem verilir. Komşunun evden daha önemli olduğuna inanılır (K.26, K.37, K.38, K.39, K.40, K.49, K.53, K.55, K.116, K.117, K.118, K.124, K.125, K.126).

Yeni taşınılan evin kapısına bal sürülürse evde kavga gürültü olmayacağına, evde dirlik huzur olacağına inanılır (K.31, K.45, K.67, K.68, K.69, K.70, K.71, K.72, K.73).

Eve girerken ilk önce sağ ayakla girilmelidir. Kapı eşiğinde durulduğu zaman sürekli besmele çekilmelidir. Çünkü Şeytan’ın orada olacağına inanılır (K.53).

Ev kiralamaya gidilirken her eve sağ ayakla girilmesi gerektiğine, eve taşınmadan önce kapıya nazar boncuğu, nal veya kurşun takılması gerektiğine inanılır (K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.55).

Eve besmele ile girildiğinde o evde mutlu bir yaşam geçirileceğine inanılır (K.55, K.167, K.168, K.169, K.170, K.171, K.172, K.173).

Boş eve girerken, evdeki cinler çıksın diye, selam verilip selam alınması gerektiğine inanılır (K.134, K.135, K.136, K.137, K.138, K.139, K.140).

Eve ilk girişte evin girişine arpa ve buğday serpilir. Böylece evin bereketinin geleceğine inanılır (K.45, K.81, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88).

Taşınılan evin kapısında testi kırılmasının o eve ve içindekilere nazar değmesini engelleyeceğine inanılır (K.44, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129, K.130).

Evin girişine kara taş koymanın uğursuzluk getireceğine inanılır (K.50, K.134, K.135, K.136, K.137, K.138, K.139, K.140).

Kapının etrafında duran kişinin iftiraya uğrayacağına inanılır (K.163, K.166, K.167, K.168, K.169, K.170, K.171, K.172).

Duvar dibinde uyuyan insanın çarpılacağına inanılır (K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.133).

Evin içinde ıslık çalınrsa o eve musibet geleceğine inanılır (K.57, K.58, K.59).

Bir evin içi temiz olmazsa oraya meleklerin değil şeytanların gireceğine inanılır. Böylece o evde mutluluk değil, geçimsizlik olacağına inanılır (K.54, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.141).

Taşınıldığı zaman yeni eve ilk olarak evin hanımının girmesi gerektiğine inanılır (K.51, K.52, K.53, K.54, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59).

Yeni eve giren, yeni ev alan eve nazar boncuğu asarsa eve nazar değmeyeceğine inanılır (K.3, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.138).

Yeni taşınılan eve, kötülüklerden korunsun diye, nazar boncuğu asılması gerektiğine inanılır (K.2, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13).

Eve yeni taşınan birinin, duvarlara nazar boncukları takmasıyla o evde daha önce oturanlardan kalan gözlerin gideceğine inanılır (K.70, K.80, K.81, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88).

Yeni taşınılan evin çevresindeki komşular, ev sahiplerine nazar boncuğu getirirlerse, eve nazar değmeyeceğine inanılır (K.37, K.52, K.53, K.54, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60).

Tütsünün yeni ev almış insanları nazardan koruduğuna inanılır (K.59, K.61, K.62, K.65, K.66, K.69, K.78, K.145).

Evin önceki sahipleri, beddua ederek çıktıklarısa yeni gelenlere uğursuzluk getireceğine inanılır (K.75, K.78, K.79, K.80, K.81, K.82, K.84, K.85, K.88).

Evlerin etrafına ayda bir tütsü yakmanın evin uğuru olduğuna inanılır (K.170, K.171, K.172, K.173, K.174, K.175, K.176, K.177, K.178, K.179, K.186).

Yeni taşınılan evin kapısına bal sürülürse evde kavga gürültü olmayacağına, evde dirlik huzur olacağına inanılır (K.31, K.45, K.67, K.68, K.69, K.70, K.71, K.72, K.73).

Evde sirke bulundurmanın bereket getireceğine, biterse evin bolluk bereketinin kaçacağına inanılır (K.132, K.133, K.170, K.178, K.183, K.186, K.191, K.197).

Evin kapısına dikenli karaçalı dikilirse o eve göz değmeyeceğine, başkaları tarafından dile gelinmeyeceğine (dedikodu yapılmayacağına) inanılır (K.27, K.79, K.80, K.81, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87).

Taşınılan evin kapısına hamur yapıştırmanın eve bereket getirdiğine inanılır (K.20, K.21, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.32).

Yeni eve girenin yatağının altına hamur parçaları atarlarsa evin bereketleneceğine inanılır (K.8, K.20, K.21, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28).

Eve taşınırken, küçük cam kavanoza tahıllar konup, ağzı bağlanır; evin bir köşesine asılırsa bereket getireceğine inanılır (K.59, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90, K.91).

Yeni bir eve taşınırken adak adanılması gerektiğine inanılır (K.56, K.58, K.80, K.90, K.119, K.120, K.121, K.122, K.135).

Yeni yaptırılan eve girmeden önce, eve taşınıldığında evin önünde, kurban kesilmesi, adak kesilmesi ve kan akıtılması (tavuk, horoz değil, keçi, koyun) gerektiğine inanılır (K.4, K.52, K.56, K.58, K.63, K.80, K.90, K.119, K.120, K.121, K.122, K.135).

Kesilen kurbanın kanı evin kapısına sürülür. Böylece o evin üzerindeki kötü ruhların ve uğursuz şeylerin yok olacağına, uğur getireceğine inanılır (K.90, K.79, K.80, K.81, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.135).

Taşınılan ev kişinin kendi mülkü ise kan akıtılıp, kurban kesilmesi gerektiğine inanılır (K.33, K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43).

Yeni yapılan evin temeline kurban kesilir bunun huzur ve bolluk getireceğine inanılır (K.9, K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43).

Kan akıtılması ile o evde mutlu bir yaşamın olacağına inanılır (K.55, K.79, K.80, K.81, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87).

Yeni eve ilk başta Kuran-ı Kerim'in girmesi gerektiğine inanılır (K.57, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90, K.91).

Yeni bir eve taşınırken, taşınıldığında Kuran okutulması gerektiğine inanılır (K.29, K.42, K.56, K.119, K.120, K.121, K.122).

Yeni bir eve sahip olunduğunda komşulara yemek dağıtılır, çevredekiler sevindirilir. Böylece Allah’a yeni ev için şükredilmiş olduğuna inanılır (K.57, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128).

Evin kismetli olması ve kötülüklerin evden uzak olması için mevlit okutulması gerektiğine inanılır (K.21, K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44).

Yeni eve taşınıldığında eşyaların üstüne dua edilmezse eşyaların çalınacağına inanılır (K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44, K.105).

Yeni alınan eve yerleşmeden önce dua edilir. Bunun deprem vb. şeylerden koruyacağına inanılır (K.38, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128).

Evi olmayan bir kişi ilk defa girdiği bir evin duvarına elini sürüp “En kısa zamanda benim de böyle evim olsun.” derse o kişinin ev sahibi olacağına inanılır (K.35, K.80, K.81, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89).

Yeni taşınılan eve eski evin süpürgesi götürülmez. Götürülürse pislikleri de peşinden getireceğine uğursuzluk getireceğine inanılır (K.36, K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44, K.45, K.76).

Yeni bir eve taşınırken soğan ve sabun götürülmesinin uğursuzluk getireceğine inanılır (K.20, K.21, K.80, K.81, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89).

Yeni alınan eve taşınmadan önce evdeki kötü havayı dağıtsın diye tütsü yakılması gerektiğine inanılır (K.151, K.152, K.153, K.154, K.155, K.156, K.157).

Yeni bir eve taşınırken evin aydınlık olması için eve en önce ayna sokulması gerektiğine inanılır (K.36, K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44, K.45).

Ev taşınırken yeni eve kırık ayna ile gidilmemesi gerektiğine inanılır (K.25, K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44, K.45).

Yeni bir eve taşınmış kişilere ev hediyesi olarak ayna götürülür. Aynanın o eve uğur getireceği inancı vardır (K.138, K.139, K.140, K.141, K.142, K.143, K.144).

Ev alınır ya da kiralanırken tuvalet taşının kibleye dönük olmamasına dikkat edilmesi gerektiğine inanılır (K.151, K.152, K.153, K.154, K.155, K.156, K.157).

“Mahallemize geçen yıl ev yaptırıp gelen bir ailenin büyük kızını geçenlerde cin çarpmış. Araştırmışlar ve evlerinin yerinde, daha önce boş arsayken küller varmış. Külün üstüne ev yaptırdıkları için cin çarpmış. O yüzden aslında evin yapılacağı yere dikkat etmek gerektiğine inanılır (K.69).

Bazı evlerin altında yatır olduğuna inanılır (K.80, K.81, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90).

İlk kez girdiğin bir evin eşiğinden atlarken tuttuğun dileğin kabul olacağına inanılır (K.23).

Bir eve ilk taşınıldığı zaman o evin ocağında önce helva veya buna benzeyen bir tatlı pişirilir. Bu takdirde o evde ağız tadıyla yaşamak mümkün olacağına inanılır (K.6, K.7, K.30, K.35, K.41, K.42, K.47).

Örümceğin evlerde olmasının iyi olmayacağına inanılır (K.30, K.31, K.32, K.34, K.45, K.49, K.50, K.112, K.115).

Ev sahibi olmak isteyen kişiler, ziyaretlerdeki bahçelerden topladığı taşları ev şeklinde dizerler. Böylece bir ev sahibi olacaklarına inanırlar (K.71, K.90, K.91, K.92, K.112, K.113, K.116, K.120).

Örümcek yuvasını bozanın ev sahibi olamayacağına inanılır (K.34, K.56, K.59, K.61, K.63, K.66, K.69, K.70).

Yeni bir eve taşınırken evin önünde tandır ekmeği kırılması gerektiğine inanılır (K.4).

Taşınılacak evin, anlatılan bir uğursuz söylentisi varsa o eve taşınılmaz. Aksi halde eve taşınan kişilere uğursuzluk geleceğine inanılır (K.51, K.52, K.53, K.54, K.55, K.56, K.57, K.58).

Evin içinde uğursuzluk getirir diye şemsiye açılmaması gerektiğine inanılır (K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44).

Evi taşırken kullandığın iple, halatla komşunun evine gidilmez, o komşunun başına kötü bir şey geleceğine uğursuzluk olacağına inanılır (K.80, K.81, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90).

Ev kiralarken ya da eve taşınırken evin çok büyük ve güzel olmasına gerek olmadığına inanılır (K.151, K.152, K.153, K.154, K.155, K.156, K.157).

Sık sık ev değiştirmenin uğursuzluk getireceğine inanılır (K.43, K.44, K.45, .51, K.52, K.53, K.54, K.55, K.56, K.57, K.58).

Akşam ve cuma günü ev taşımının iyi olmadığına inanılır (K.80, K.81, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90).

Yeni taşınılan eve perşembe günü taşınmanın iyi olacağına inanılır (K.26, K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44).

Yeni eve cuma günü taşınılmasının iyi olacağına inanılır (K.24, K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44).

Çarşamba, perşembe ve pazar günleri ev taşımının bilhassa gelinin çeyizinin bu günlerde taşınmasının daha iyi olduğuna inanılır (K.50, K.52, K.57, K.59, K.67, K.68, K.69, K.70, K.71, K.72, K.73).

Bir eve ilk taşınıldığında eğer o evde yatılan ilk gece anahtar yastığının altına konursa gece görülen rüyanın gerçekleşeceğine inanılır (K.32, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44, K.45).

Evde önceden oturan kişilerin hayır görüp görmediğinin araştırılması, evden ölü çıkıp çıkmadığına bakılması gerektiğine inanılır (K.4, K.5, K.6, K.22, K.23, K.31, K.49, K.55, K.59, K.79, K.88, K.90).

Taşınanın arkasından geri gelsin diye su dökülmesi gerektiğine inanılır (K.31, K.35, K.46, K.47, K.58, K.69, K.70).

Ev sahibi olmak isteyen kişiler, ziyaretlerdeki bahçelerden topladığı taşları ev şeklinde dizerler. Böylece bir ev sahibi olacaklarına inanırlar (K.71, K.90, K.91, K.92, K.112, K.113, K.116, K.120).

Örümcek yuvasını bozanın ev sahibi olamayacağına inanılır (K.34, K.56, K.59, K.61, K.63, K.66, K.69, K.70).

Yeni bir eve taşınırken evin önünde tandır ekmeği kırılması gerektiğine inanılır (K.4).

Bir evin içi temiz olmazsa oraya meleklerin değil şeytanların gireceğine inanılır. Böylece o evde mutluluk değil, geçimsizlik olacağına inanılır (K.54, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.141).

Örümceğin evlerde olmasının iyi olmayacağına inanılır (K.30, K.31, K.32, K.34, K.45, K.49, K.50, K.112, K.115).

Tütsünün yeni ev almış insanları nazardan koruduğuna inanılır (K.59, K.61, K.62, K.65, K.66, K.69, K.78, K.145).

Evin önceki sahipleri, beddua ederek çıktıkları yeni gelenlere uğursuzluk getireceğine inanılır (K.75, K.78, K.79, K.80, K.81, K.82, K.84, K.85, K.88).

Evlerin etrafına ayda bir tütsü yakmanın evin uğuru olduğuna inanılır (K.170, K.171, K.172, K.173, K.174, K.175, K.176, K.177, K.178, K.179, K.156).

Evde sirke bulundurmanın bereket getireceğine, biterse evin bolluk bereketinin kaçacağına inanılır (K.132, K.133, K.170, K.178, K.183, K.186, K.191, K.197).

Evin içinde ıslık çalınırsa o eve musibet geleceğine inanılır (K.37, K.52, K.53, K.54, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60).

7.5.1.1. Değerlendirme

Ev içinde bir ömür boyu yaşanılan mekândır. Evin en önemli ögesi ve başlangıcı duvarlarıdır. Eski ve yeni Türk inançlarında yılan, ev iyesi olarak bilinir. Bu iye dokunmadıkça evdekilere zarar vermez. İnanca göre bu yılan, eve hayır ve bereket getirir.

Bu inanişta Anadolu ve Adana'nın da hemen hemen her yerinde rastlanır. Bu koruyucu yılanların kutsallığı sadece evle sınırlanmaz, bağ ve bahçeleri de kapsar. Anadolu'da ev halkını ve evi koruyan bazı ruhlar olduğun da inanılır.

Ev sahibi olmak isteyen kişilerin ziyaretlerdeki bahçelerden topladıkları taşları ev şeklinde dizerlerse ev sahibi olacaklarına inanırlar. Bu atalar kültürünün devamı olan bir inaniştir. Evi olmayan bir kişi ilk defa girdiği bir evin duvarına elini sürüp “En kısa zamanda benim de böyle evim olsun.” derse o kişinin ev sahibi olacağına inanılması da temas büyüsüdür.

Bir evin içi temiz olmazsa oraya meleklerin değil şeytanların gireceğine inanılır. Nevruzda, bayramlardan önce arife gününde evlerin yıkanması gerektiğine, yeni taşınılan ev baştan aşağıya yıkanırse kötülüklerden arınılacağına inanılmasının su kültürle ilgisi vardır.

“Ev alma komşu al” atasözüyle hareket edilir. Komşulara dikkat edilmesi gerektiğine inanılır. Ev kiralamadan, almadan önce komşu araştırılır. Çünkü komşuyla her gün yüz yüze bakılır. Komşunun komşusunun külüne muhtaç olmasının ateş kültürle ilgili olduğunu düşünüyoruz.

Ev kiralamaya gidilirken her eve sağ ayakla girilmesi gerektiğine, eve taşınmadan önce kapıya nazar boncuğu, nal veya kurşun takılması gerektiğine inanılmasının demir kültürü ile ilgisi açıktır.

Evin girişine, eşiğine kara taş koymanın uğursuzluk getireceğine, kapı eşğinde durulduğu zaman şeytanı kovmak için sürekli besmele çekilmesi gerektiğine kapının eşğinde duran kişinin iftiraya uğrayacağına, taşınılan eve ilk olarak evin hanımının girmesi gerektiğine, ilk kez girilen bir evin eşinden atlarken tutulan dileğin kabul edileceğine inanılması eşğin kutsallığı ile ilgilidir.

Yeni eve giren, yeni ev alan eve nazar boncuğu asarsa, evin kapısına dikenli karaçalı dikerse, tütsü yakarsa eve nazar değmeyeceğine, o evde daha önce oturanlardan kalan gözlerin gideceğine inanılması pasif büyüdür.

Evin önceki sahipleri, beddua ederek çıktıklarısa yeni gelenlere uğursuzluk getireceğine inanılması kargışla ve kara büyüdür.

Yeni taşınılan evin kapısına bal sürülürse, hamur yapıştırılırsa evde kavga gürültü olmayacağına, evde dirlik huzur olacağına, yeni eve girenin yatağının altına hamur parçaları atarlarsa evin bereketleneceğine, eve taşınırken, küçük cam kavanoza tahıllar konup, ağzı bağlanıp evin bir köşesine asılırsa, eve ilk girişte evin girişine arpa ve buğday serpilirse evin bereketinin geleceğine, taşınılan evin kapısında testi kırılmasının o eve ve içindekilere nazar değmesini engelleyeceğine, yeni bir eve taşınırken evin önünde tandır ekmeği kırılması gerektiğine, evde sirke bulundurmanın bereket getireceğine, biterse evin bolluk bereketinin kaçacağına inanılması da doğrudan doğruya saçı; yani kansız kurban geleneğinin devamıdır.

Yeni yapılan evin temeline kurban kesilmesi gerektiğine, yeni bir eve taşınırken adak adanılması gerektiğine, yeni yaptırılan eve girmeden önce, eve taşınıldığında evin önünde, kurban kesilmesi, adak kesilmesi ve kan akıtılması (tavuk, horoz değil, keçi, koyun) gerektiğine, kesilen kurbanın kanını evin kapısına sürmenin o evin üzerindeki kötü ruhların ve uğursuz şeylerin yok olacağına, yeni bir eve sahip olduğunda komşulara yemek dağıtılmasının uğur getireceğine inanılması adak, kurban ve saçı inancının açık bir devamıdır.

Yeni eve taşınıldığında eşyaların üstüne dua edilmezse eşyaların çalınacağına, ilk başta Kuran-ı Kerim'in girmesi gerektiğine, taşınıldığında hemen, kuran okutulması gerektiğine, evin kismetli olması ve kötülüklerin evden uzak olması için mevlit okutulması gerektiğine inanılması da İslam inancının bir gereğidir.

Yeni bir eve taşınırken soğan ve sabun, eski evin süpürgesinin götürülmesinin uğursuzluk getireceğine, götürülürse pislikleri de peşinden getireceğine inanılması taklit büyüdür. Çünkü, süpürge'nin geride kalan olumsuz enerjiyi de beraberinde getirdiğine inanılır.

Yeni alınan eve taşınmadan önce evdeki kötü havayı dağıtsın diye tütsü yakılması gerektiğine inanılması pasif büyüdür ve ateş kültürüyle ilgilidir.

Ev taşınırken yeni eve kırık ayna ile gidilmemesi gerektiğine, yeni bir eve taşınırken evin aydınlık olması için eve en önce ayna sokulması gerektiğine inanılması olumsuz enerji taşıyanların enerjilerinin kendilerine dönmesini sağlamayı amaçlar.

Evin içinde uğursuzluk getirir diye şemsiye açılmaması gerektiğine, evi taşırken kullanılan iple, halatla komşunun evine gidilirse, o komşunun başına kötü bir şey geleceğine uğursuzluk olacağına inanılması uğur-uğursuzluk inancıyla ilgilidir.

Çarşamba, perşembe ve pazar günleri ev taşımının bilhassa gelinin çeyizinin bu günlerde taşınmasının daha iyi olduğuna inanılmasının günlerin uğurlu ya da uğursuz sayılmasıyla ilgisi vardır.

Örümcek yuvasını bozanın ev sahibi olamayacağına, ev sahibi olmak isteyen kişilerin ziyaretlerdeki bahçelerden topladığı taşları ev şeklinde dizerlerse ev sahibi olacaklarına inanılması atalar kültünün devamıdır.

7.5.2. Evin Eşiğiyle İlgili Halk İnanışları

Türk Dünyası

Bugün bir kısmı batıl inanç adıyla Türk geleneksel kültüründe ölüm-kalım mücadelesi veren ve sözlü kültür ürünleri içinde özgü bir yere sahip olan inanç sistemimiz, mitolojimizin yeni çağda var olma olgusunun bir örneğidir. İnanç bağlamında zengin olan Türk geleneksel hayatı inançların toplumsal yaşam içerisinde kurumsallaşmaya yatkınlığı ile karakterize edilir. Nitekim var olan inançların korunması, yaşatılması ve bu inançların zamanla fertlerin uyulması gereken kurallara dönüşmesi, tabakalaşan mitolojik olgulardan başka bir şey değildir. Bu bağlamda gerek ev-eşik koruyucuları, gerekse de insanlara zarar veren varlıklarla ilgili bütün inanç öğeleri mitolojik bir sistemi-ye kültünü oluşturmaktadır (Bayat, 2007b, s. 258).

Eve giriş kapısının altı, üstü ve her iki yönü eşik olarak tasarlanmakta olup eşik kültürünün dinî-mitolojik yapısı ile ilişkilidir. Eşik bir dünyadan diğer dünyaya giriş, dıştan içe, yabancı âlemden kendi mekânına veya insan meskenine geçit olduğu içindir ki kutsanmıştır. Bu kutsanma iki âlemi veya geçit sınırını koruyan iyeler inancını ortaya çıkarmıştır. Bütün yasaklar, tabular, önlemler eşiğin duraklama yeri olmayıp geçit yeri olduğu üzerine işlevselleşmiştir. Ayrıca eşikte durmak ve oturmakla geçidi durağa dönüştürmek ve göze görünmeyen varlıkların da yolunu kesmek söz konusu olduğundan, eşik kutsalı bir kez daha kutsanmıştır (Bayat, 2007b, s. 269).

Ev-eşik koruyucuları esasen ata-baba kültüne bağlantılı olup iye kategorisine girmektedir. İye kategorisi Türk mitolojisinde ayrıca yer tuttuğuna göre ev-eşik iyeleri de bu bağlamda incelenmelidir. Mitolojik şura göre görünen her şeyin bir iyesi var. İye kültü yalnız Türk mitolojisine has olup kısmen Moğol-Buryat mitolojisinde de görülür. Aslında koruyuculuk fonksiyonunu yerine getiren iyeler menşei açısından Erlik'in yardımcılarının vurulup yere dökülmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Bunların içinde ev-eşik koruyucuları özel bir yer tutmaktadır. Genelde bulundukları evin insanlarına iyilik

yapan bu ruhlar, herhangi bir şekilde küstürölüp incitilirse, eve hastalık, bela, çeşitli rahatsızlık vs. de getirebilirler. Ev-eşik ruhlarını her gün yedirmenin dışında yılda hiç olmazsa bir kez bulamaç sunmak veya sonbaharda bir kurban kesmek âdettir. Buradan da ev-eşik iyelerine kansız kurbanla beraber kanlı kurban da sunulduğu görülür (Bayat, 2007b, s. 262).

Uzak Yakutistan'dan Akdeniz kıyılarına kadar uzanan sahada yaşayan Türk uluslarında çok yaygın bir göreneğe göre kapı eşiğine basmak ve üzerine oturmak, uğursuzluk getirir. Kırgız-Kazakların inancına göre eşiğe oturan yoksul olur. Şamanist Altaylıların inancına göre eşik “evi koruyan ruhun makamıdır.” Moğol egemenliği zamanında Moğol hakanları eşiğe dokunmayı yasak etmişler. Ayaklarıyla dokunanları ölüm cezasına çarptırmışlardı. Rubruk Altın Orduya geldiğinde Sartak'ın huzuruna girerken eşiğe dokunmamasını tavsiye etmişlerdir. Mengü Han'ın (1251-1259) huzuruna kabul edildiğinde Rubruk'un arkadaşlarından birinin ayağı eşiğe dokunmuştu. Onu derhal zindana attılar, öldürülecekti. Nihayet yalvara yakara güç belâ ölümden kurtardılar. Bu kişi sonra hakanın huzuruna kabul edilmedi (İnan, 1962, s. 2619).

İslam tarihçilerinden Mısırlı İbn' Abdüzzahir Mısır elçilerinden Bereke Han'ın huzuruna kabul törenini tavsif ederken “han otağının eşiğine kimse ayağıyla basmaz” diyor. Bu tarih kayıtlarından anlaşılıyor ki Moğollar bu “eşiğe dokunma yasağını” şiddetle tatbik etmişlerdir. Moğolların zuhurundan önce Türkler arasında böyle bir inancın bulunup bulunmadığını bilmiyoruz. Etnografların topladıkları bilgilere göre bu inancın alem şumûl olduğu anlaşılmaktadır. E. Samter, düğün âdetlerinden bahsederken birçok uluslarda gelinin güvey evine girerken eşiğe basmasının yasak olduğunu yazıyor (İnan, 1962, s. 2619).

Terekeme Türklerinde gelin eşikten girerken ilkin sağ ayağını atmaktadır. Bunun uğruna ve bereketine inanılır. Ayrıca eşiğin önünde ve kapıda balta olur. Balta ile kötü ruhların kovulacağına inanılır. (Kalafat, 1998, s. 72).

Bosağa maylav, Kazak Türkleriyle Türkiye Türklerinin folklorlarındaki bir başka benzerlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelin, koca evine veya yeni evine geldiğinde oğlan tarafından birinin (genellikle yengenin) yardımıyla veya söz konusu kişinin elindeki tabakta bulunan yağa batırdığı parmağını evin bosağa (eşik)sına sürmesi, ondan sonra sağ ayağını atarak ve eşiğe basmadan eve girmesi şeklindeki bu âdet Kazaklarda “bosağa maylav” (eşiğe yağ sürme) adıyla bilinmektedir. “Evin bereketli, uğurlu; içindekilerin ve özellikle de gelinin çevresine yağ gibi sıcak, cana yakın olması” anlamına gelen bu âdet, bizde de uygulanmaktadır. Bir farkla ki bizde

evin eşiğine “yağ”ın yanı sıra “bal” da kullanılması ve Kazaklarda ise bu âdetin sadece düğün sırasında değil, evli çiftlerin yeni bir ev alıp ilk defa girecekleri, oturacakları zamanda da uygulanıyor olmasıdır (Köse, 2000, s.149).

Anadolu

Anadolu’da yaygın bir başka inanç da kapı eşiğine basmanın günah olduğu ve eşiğe basan kişinin çarpılacağı ya da başına kötü bir şey geleceği yolundadır. Eşiğe basmanın uğursuzluk getireceği bütün Türklerde ortak inançtır. (Eröz, 1990, s. 370)

Dikme’de gelin getirilince yeni evin eşiğinin önüne ters çevrilmiş bir kazan ve kazanın üzerine de bir çay bardağı konur. Gelin yeni evinin eşiğinden içeri girmeden, bu bardağa basar ve onu kırar. Böylece uğursuzlukları dışarıda bırakmış, yeni evine uğur ve bereketle girmiş olur (Kalafat 1993, s.160).

İç Anadolu’da gelin kapının eşiğine geldiğinde kapıya kadar yol üzerine yağ, bal karışımı döker. Eline aldığı ibriği ocak başına, kapıya, oda kapısına kadar dökerek götürür. Damat elma veya portakalı yerde parçalar, havaya ateş eder. Gelin başına meydan sinisi tutulur, yanında davul çalınır, bir koluna Kur’an, diğerine ekmek konur veya eline Kur’an ile ayna verilir. Gelin, kapı önünde tezek üstüne konulan koyun postuna çıkar. Önüne sac, üzerine su dökülmüş kızgın sac, üzerine un dökülen ve hayvan derisinden yapılmış kendir konularak bastırılır. Kapı önüne koyun postu, halat konur, bunların üstünden atlayan gelin elindeki yağı kapıya yapıştırıp geri dönerek yerdekileri toplar. Şeker veya yemişi, yumurtayı kapıya vurur. Eşiğe demir, ateş konularak üzerinden atlatılır. Mendil, oklava ve evraç konularak da terbiyesine bakılır. Gelin içeri girerken bir kaşığı arkaya fırlatır. Sonra kaynanasının koltuğunun veya bacasının altından geçer. Eşikte testi, su dolu bardak kırıp evin kapısını tekmeyle açar eşiği öper eve sağ taraftan sokulur (Santur, 1998, s.174, 175, 176).

Erzurum’da gelin, geldiği yeni evinin eşiğinden adımını atarken, ayağının önüne “hetirgeç” denen “ocak demiri” atılır (Taş, 1992, s. 181).

Artvin’de kapının önünde daha önceden kız evinden hazırlanarak getirilmiş olan mayalı ekşi hamur geline verilir ve kapıya sürdürülür. Bu uygulama gelinin yeni evinde kalıcı olması, ayrılık yaşanmaması için yapılır (Merkez, Binat Köyü) (Akman, 2002, s. 23).

Samsun’da gelin, güvey evine girerken kapıda kaynanasının koltuğunun altından geçirilir. Böylelikle gelin kaynanasının hâkimiyetine girmiş olur. Gelin, güvey evine geldiğinde ilk çocuğunun erkek olması için beyaz kabağa oturtulur. Gelin, güvey evine

geldikten sonra kapıdan içeri girerken önüne boyunduruk konulur. Gelin boyunduruğun üzerinden geçerse güçlü olur, güvey evine geldiğinde eline katı yağ verilir. Gelin bu yağı dilinin tatlı olması ve evine bağlanması niyetiyle kapının üstüne veya yan tarafına sürer (Şişman, 2002, s. 457).

Hasan Dede türbesinde içten dışa doğru daralan ve içe meyilli olan pencerenin içinden dışına doğru daralan ve içe meyilli olan pencerenin içinden dışarı doğru insanların geçerek günahlarının tamamen silindiğine inanırlar. Geçemeyenlerin ise günahlarının çok olduğu söylenir. Hasta ve sakat çocukları bu pencereden geçirerek onlara şifa dağıttığına inanılır (Özen, 12. 10. 2014, <http://turkoloji.cu.edu.tr>).

Adana

Bulgar Dağı Yörüklerinde gelin attan inmeden, güveyi testiden aldığı bir avuç suyu gelinin başına serper. Attan inen gelini, damadın ailesinden bir erkek eşiğin önünde kucaklar. Gelini obanın kapısında kadınlara teslim eder. (Kalafat, 1996, s. 164).

Adana'da gelinin önü sıra su dökülür. Geline su dökülür. Gelin, su döküldükten sonra yeni evinin eşiğinden içeri girer. İnanca göre ekmek bereketi, su ise aydınlığı temsil eder (Kalafat, 1996, s. 164).

Gelin oturacağı evin önüne geldiğinde kapının eşiğinde kurban kesilir. Kurbanı kesen kişi kanından gelinin ve güveyin alına sürünce yeni evlilerin ölünceye, dek birlikte yaşayacaklarına inanılır (K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15K.143).

Gelinin eline yağ ve bal sürülür. Gelin elini kapıdan girerken duvara yapıştırırsa gelin ve kaynananın arasının yağ-bal gibi tatlı olacağına inanılır (K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.172, K.173, K.174, K.175, K.178).

Kapı eşiğine oturmak doğru değildir, kapı eşiğine oturan kişinin iftiraya uğrayacağına inanılır (K.4, K.5, K.6, K.22, K.23, K.31, K.49, K.55, K.59, K.79, K.88, K.90).

Kapı eşiğine yatılmaz, oturulmaz; çarpılma alâmetleri belireceğine inanılır (K.59, K.61, K. K.62, K.65, K.66, K.69, K.78, K.145).

Kapıdan çıkış sol ayakla giriş sağ ayakla yapılır. Sol ayakla evden çıkılırsa cinlerin perilerin çıkacağına, sağ ayakla girilirse eve melâikelerin gireceğine inanılır (K.30, K.31, K.32, K.34, K.45, K.49, K.50, K.112, K.115).

Kapılara nal, delik taş, kaplumbağa kabuğu (kurusu) asılır, uğur sayılır ev ve dükkân sahibinin geçiminin yolunda gideceğine inanılır (K.170, K.171, K.172, K.173, K.174, K.175, K.176, K.177, K.178, K.179, K.156).

Kapı aralığında yahut kapı eşiğinde durulur yahut buralarda oturulursa cinlerin yeline rast gelineceğine inanılır (K.132, K.133, K.170, K.178, K.183, K.186, K.191, K.197).

Kapı eşiğinin önünde ters dönmüş terlik olursa uğursuzluk olacağına inanılır (K.12, K.48, K.64, K.72, K.88, K.96, K.103, K.112, K.129, K.130, K.134).

Eve nazar gelmesin diye kapı eşiğine veya pencere önüne küçük taşlar ve düğme koyulması gerektiğine inanılır (K.40, K.61, K.62, K.63, K.64, K.65, K.66, K.67).

Evde bolluk olması için kapının eşiğinde oturulmaması gerektiğine inanılır (K.75, K.78, K.79, K.80, K.81, K.82, K.84, K.85, K.88).

Kapı eşiğine oturmanın rızkı kestiğine inanılır (K.6, K.13, K.28, K.36, K.45, K.58, K.68, K.79, K.83, K.144).

7.5.2.1. Değerlendirme

Eşik hemen hemen Türk topluluklarının tamamında kutsal kabul edilir. Eşik iyesinin eve olumlu etkide bulunabileceği gibi, felaket de getirebileceğine inanılır. Yaptığımız tarama ve derleme çalışmalarında, gerek Müslüman gerekse de Müslüman olmayan Türklerde eşik kültürünün neredeyse hiç bozulmadan günümüze kadar ulaştığını tespit ettiğimizi söyleyebiliriz.

Eşiğin kutsal olduğu, kapıdan içeri girilirken eşiğe basılmaması inancı da Şamanlıktan önce Budizm’de görülen bir inanıştır.

Evin kapısının dört bir yanı eşik olarak kabul edilir. Eşik bir âlemden diğer âleme giriş için kullanılan bir geçittir. Dış mekândan; yani başkalarına ait bir yerden kendine ait bir mekâna geçiş için kullanılır. Sınır olduğu için kutlu kabul edilir. Eşikte durmak veya oturmak yolu kesmek; ruhların da yolunu kesmek demektir. Bu durumda ruhlar kızıp eve kötülük getirebilirler. Bu yüzden eşik iyelerine kanlı veya kansız kurban sunulur.

Günümüzde bile Türklerde gelinin evine girerken eşiğe basmadan atlayarak veya damadın kucağında girmesi; gelinin yeni evinin eşiğine yağ ve bal sürmesi çok eskilerden gelen bir inancın devamıdır.

Türk dünyası, Anadolu ve Adana’da da kapı eşiğine basmanın günah olduğuna ve eşiğe basanın çarpılacağına veya başına kötü bir şey geleceğine inanılır.

Kapıdan çıkışın sol ayakla girişin ise sağ ayakla yapılması gerektiğine; çünkü sol ayakla evden çıkılırsa cinlerin perilerin çıkacağına, sağ ayakla girilirse eve

melâikelerin gireceğine inanılması eski Türklerden bu yana gelmektedir.

Kapılara nal, delik taş, kaplumbağa kabuğu (kurusu) asılmasının uğur sayılması demir, taş, hayvan kültürlerinin eşik kültürle birlikte görüldüğü bir sentezdir.

Ayrıca, kapı eşiğinin önünde ters dönmüş terlik bulunmasının uğursuzluk getireceğine inanılmasının taklit büyüğü olduğunu söyleyebiliriz.

7.5.3. Evin Ocağıyla İlgili Halk İnanışları

Türk Dünyası

Ev iyesinin ateş-ocak kültürle bağlantılı olduğu onun fonksiyonundan da anlaşılır. Nitekim ateş-ocak ruhu, evi kötü ruhlardan koruduğu gibi ailenin refahının, sağlığının da garantörü rolünde gözüktür. Kazan Tatarlarında Utçar adıyla anılan ev ruhu insanlara fazla yaran olmayan ancak ateşin külünde yaşayan iye olarak bilinir. Ut/ot terkiinden oluştuğu için bu iyenin aynı zamanda ateş ruhu olabilmesi ihtimali de var. Utçar, iyi insanlara yardım eder, ekmeklerini, yiyeceklerini çabuk pişirir, evi süpürür ve kötü ruhlardan korur. Kötü adamların ise düzenini bozar, yemeklerini pişirmez, evlerini süpürmez (Bayat, 2007b, s. 268).

Gelinlerin ocağa selâm vermesi veya ocak ateşinin söndürülmesi, törenlerde ateş yakılması, ateşe tükürülmemesi veya saygısızlık edilmemesi gibi ritüeller, bu motifin günümüze kadar yansıyan hatıralardır. Altaylarda ateş ruhunun dişi olması ve bu ruhun “ot (od) ene” ismini taşıması (Hassan, 1986, 119’dan akt. TDET I, 2002, s. 36), buna delil teşkil eder. Daha yakın ve ataerkil dönemde oluştuğu aşikâr olan Kırgızlarda ve Kaşgar Türklerinde, evin ocağında iki peri yaşar ki biri dişi, diğeri erkektir. Birincisine Od ana, ikincisine Od ata adları (Ziya Gökalp, 1976, 36’dan akt. TDET I, 2002, s. 36) nın verilmesi de ilk akla gelen örnekler arasındadır.

Çuvaş gelini babasının ocağından kül ve bir parça ateş alır ve yeni eve getirir. Bu uygulama ateşin bir tür çeyiz olduğu ve gelinin yeni evinde en önemli görevinin ocağı devam ettirme olduğunun ifadesidir (Holmberg, 1927, s. 453’ten akt. Kırıcı, 1998, s. 401).

Kadının veya ananın çocuklarıyla birlikte, ocak ateşinin kutsallığının yanı sıra sosyal ve kültürel bir kurumu, aile ocağını oluşturması ve bunun mahiyetini ele verir bir inanışın izlerinin günümüz Altay ve Hakas Türkleri arasında yaşamakta olan ocak ateşinin kadınlar eliyle sürdürülmesi söz konusudur. Yakutlarda da ocak ruhu beyaz saçlı bir kadındır (Ögel, 1989, 517’den akt. TDET I, 2002, s. 36).

Ocak kültü de genellikle atalar kültü içerisinde değerlendirilir. Hun Türklerinden itibaren bu kültlerin geçerli olduğu çeşitli araştırmalar sayesinde anlaşılmaktadır, rneğin Etil (İdil) boyu Türklerinde od ve ocak ruhu vardır. Buna tapınılır ve atalar kültüyle ilgili olarak ‘od anası’ ve ‘od atası’ ndan söz edilir. Bazı Yakutlar Hatan Temieriye’yi ateşin ruhu olarak kabul ederler. İçinde Türklerin de yer aldığı şamanist Sibirya topluluklarının çoğunda ateş ruhu ocağın alevlerinde eğik bir vaziyette oturan ihtiyar bir kadın şeklinde tasavvur edilir. Goldlarda gelin yeni evinde önce ateş anaya (ya da ateş nine) takdim edilerek ateşten iyi bir hayat ve çok ocuk dilenir (Çoruhlu, 2011, s. 53).

Anadolu

Anadolu’nun birçok yerinde ateşin de kendine göre bir dokunulmazlığı vardır. Ateş de kutsal sayılır biroklarınca; Ateşe karşı tükürmek, ateşe sövmek, ateşe tırnak atmak, su dökmek uğursuz sayılır. Sabahleyin evinden başkasına ateş verenin ocağı snermiş. Bu yüzden erkenden birine ateş vermek uğursuz bilinir. Anadolu’nun birçok köylerinde, daha doğrusu yazın yaylalarda, sabahları komşular ateş yakmak için birbirinden ateş isterler. Kibritle ateş yakmak biraz uzun sürdüğü için yanmış kor, ya da tavlı denen ucu yanmış odunla ocak tutuşturmak daha kolaydır. Bu nedenle birbirinden ateş ister komşular. Birçoğu bu isteği yerine getirmez, kibrit verir. Kimi de kendi ocağında yaktığı bir ırayı gönderir, kor, ya da tavlı vermez (Eyüboğlu, 1998, s. 82).

İç Anadolu’da gelin, eşiğe ateş konularak üzerinden atlatılır. Gelin eline aldığı ibriği ocak başına, kapıya, oda kapısına kadar dökerek götürür (Santur, 1998, s. 174).

Erzurum’da gelinin geldiği yeni evinde başının zerine Kuran-ı Kerim tutulur, evde tandır varsa, tandır başına çıkartılır. Orada bir tur attırılır (Taş, 1992, s. 181).

Artvin’de gelin eve girer girmez kayınvalide hemen onu ocağın başına götürür, gelin elini hem orada bir kap içindeki unun içine hem de ocağa sokar. Bu uygulama, gelin geldiği eve bolluk-bereket getirsin, becerikli olsun diye yapılır (şavşat, Meydancık) (Akman, 2002, s. 23).

Samsun’da gelin, güvey evine geldikten sonra ev halkından biri bir miktar çivi ve kl alır, ocağa atar. Böylelikle evdeki uğursuzluk dağılmış (giderilmiş) olur (şışman, 2002, s. 456).

Adana

Bir eve ilk taşınıldığı zaman o evin ocağında önce helva veya buna benzeyen bir tatlı pişirilir. Bu takdirde o evde ağız tadıyla yaşamının mümkün olacağına inanılır (K.34, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62).

Biraz tuz okunarak ocağa atılırsa ev halkının başına bir felaket gelmeyeceğine inanılır (K.25, K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44, K.45).

Komşuya süt ya da yoğurt mayası verirken sütün veya mayanın içine ocaktan alınan bir parça köz atılmazsa hayvana nazar değeceğine inanılır (K.151, K.152, K.153, K.154, K.155, K.156, K.157).

Çocukların kulaklarının arkasına ocak isi sürülürse nazar değmeyeceğine inanılır (K.34, K.56, K.59, K.61, K.63, K.66, K.69, K.70).

Ocağın yanına yatılmaması gerektiğine inanılır (K.33, K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43).

Ocağı su dökerek söndürmenin günah olduğuna inanılır (K.90, K.79, K.80, K.81, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.135).

Ocağa tükürenin ocağının söneceğine inanılır (K.21, K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44).

Ocaktaki ateşe tükürülmesinin veya işenmesinin günah olduğuna inanılır (K.36, K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44, K.45).

7.5.3.1. Değerlendirme

Türk inançlarında ateş (ocak) yuvanın ve oradaki hayatın sürekliliğinin simgesidir. Anadolu'nun bazı yerlerinde, gelin yeni evine indiğinde önce ateşin yakıldığı ocağın başına götürülür, ateşe odun atılır. Bu, gelinin evin ateşini, ocağını söndürmeyeceğinin bir tür teminatı olarak görülür.

Ocak, böylesine kutsal sayıldığı için ocağa tükürülmez, çöp ve pis şeyler atılmaz; bir başka kutlu öge sayılan su dökülerek söndürülmez. Bazı yerlerde ateşe ait unsur olan külün de koruyuculuğuna ve kutsallığına inanılır.

Yeni taşınan bir evin ocağında önce helva veya buna benzeyen bir tatlı pişirilirse o evde ağız tadıyla yaşamının mümkün olacağına, biraz tuz ocağa okunarak atılırsa ev halkının başına bir felaket gelmeyeceğine, komşuya süt ya da maya verirken sütün veya mayanın içine ocaktan alınan bir parça köz atılmazsa hayvana nazar

degeceğine, nazar değmemesi için çocukların kulaklarının arkasına ocak isı sürülmesi gerektiğine, ocağa tükürenin ocağının söneceğine inanılması pasif büyüdür.

Ocaktaki ateşe tükürülmesinin veya işenmesinin günah olduğuna inanılması kültün İslami bir yorumudur. Ocağın yanına yatılmaması gerektiğine, ocağı su dökerek söndürmenin günah olduğuna inanılması da su kültüyle ilgili olduğu görüşündeyiz.

Anadolu ve Adana’da ocak kültünün sözlü izlerine günlük hayatta rastlamak hala mümkündür. Birisine beddua ederken; “ocağın sönsün; ocağın tütmesin, ocağın batsın, seni ocaksız, ocağı batasica” denir. Birine muhtaç olma anlamında “ocağına düşmek” deyimini kullanılır. Zamansız bir ölüm yaşanan eve “ateş düşer”. Erkek çocuğu olmayanların “ocağı kör kalır”, evi barkı dağılan kişinin “ocağına incir ağacı dikilir”, yoksul biri “odsuz ocaksızdır”.

7.5.4. Ev Eşyalarıyla İlgili Halk İnanışları

Adana

Yeni taşınılacak eve eşya götürülmeden önce bir Kuran-ı Kerim, bir miktar şeker ve bir de ayna götürülür. Bu suretle evde huzurla vakit geçirileceğine inanılır (K.52 K.67, K.68, K.72, K.73, K.74).

Elden kaşğın düşmesi durumunda eve bir aç geleceğine inanılır (K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.25).

Makasla oynanırsa, kavga çıkacağına inanılır (K.18, K.19, K.20, K.21, K.22, K.32, K.54).

Makasın ağzını açık bırakırsan, düşmanın ağzının açılacağına inanılır (K.45, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14).

Bir tabak veya bardak kırıldığında Allah’ın hakkı üçtür diye iki tane daha kırılması gerektiğine inanılır (K.13, K.26, K.36, K.58, K.77, K.96, K.113, K.144, K.159).

Evde çatlak eşya bulundurulmasının uğursuzluk getireceğine ve kırılması gerektiğine inanılır (K.13, K.22, K.30, K.37, K.48, K.57, K.69, K.78, K.88, K.92).

Kırık tarağın fakirlik getireceğine, evin ve paranın bereketini kaçıracağına inanılır (K.1, K.2, K.16, K.23, K.28, K.59, K.68, K.72, K.94, K.106).

Mezara kaşık gömülürse büyüü bozacağına inanılır (K.22, K.35, K.49, K.54, K.78, K.96, K.101, K.110, K.124, K.133, K.159, K.162).

7.5.4.1. Değerlendirme

Evin temeli atılırken dua edilir, kurban kesilir ve zaman zaman da saç niyetine para da atılır. Ev tamamlanınca kapı üstüne; yani eşiğe nazar için geyik boynuzu, nal, nazarlık asılır. Yeni taşınılacak eve eşyadan önce bir ayna götürülmesi de pasif büyü olarak adlandırılır.

Elden kaşığın düşmesi durumunda eve bir aç geleceğine, makasla oynanırsa, kavga çıkacağına, makasın ağzı açık bırakılırsa, düşmanın ağzının açılacağına, bir tabak veya bardak kırıldığında Allah'ın hakkı üçtür diye iki tane daha kırılması gerektiğine, evde çatlak eşya bulundurulmasının uğursuzluk getireceğine ve kırılması gerektiğine, kırık tarağın fakirlik getireceğine, evin ve paranın bereketini kaçıracağına, mezara kaşık gömülürse büyüü bozacağına inanılması ev eşyaları ile ilgili inanışların bazılarıdır.

7.5.5. Süpürgeyle İlgili Halk İnanışları

Adana

Süpürgeyle ilgili inanışlar, uygulamalar, âdet ve gelenekler; Anadolu'nun her yerinde karşımıza çıkmaktadır. Süpürge, halk arasında bazen uğuruna inanılan bazen de uğursuzluk getiren bir nesne olarak kabul edilir. Geçiş törenlerinden doğum, evlenme, ölümden, günlerle ilgili inanışlarda, misafir ağırlamada, halk meteorolojisi, halk hekimliğinde süpürgeyle ilgili birçok uygulama vardır. Çukurova halk kültürü de süpürge çevresinde gelişen inanışlar ve uygulamalar açısından oldukça zengindir (Şenesen, 2011, s. 65).

Çocuk ev süpürürse misafir gelir (K.136, K.137, K.138, K.139, K.140, K.141).

İpe ve süpürgeye oturanın kızının çok olacağına inanılır (K.3, K.21, K.36, K.48, K.57, K.60, K.62, K.96).

Süpürge üste değerse o kimse uyuz olur (K.60, K.63, K.64, K.65, K.66, K.67, K.68, K.69, K.70).

Süpürgeyle dövülen çocuk hırsız olur (K.44, K.45, K.50, K.56, K.59, K.60, K.63, K.64, K.65, K.70, K.78).

Yatak süpürgeyle süpürülürse içinde yatan uyuz olur (K.83, K.84, K.111, K.136, K.137, K.138, K.139, K.140, K.141).

Süpürge'nin alt kısmı yukarı gelecek şekilde bırakılırsa evin devleti eksilir (K.32, K.36, K.45, K.66, K.75, K.82, K.96, K.121, K.134).

Süpürge çöpüyle dış kurcalamak fakirliğe sebep olur (K.37, K.38, K.39, K.80, K.81, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86).

Kapının önüne süpürge ters çevrilmiş şekilde konur ve üzerine tuz serpilirse gelen misafirin erken kalkacağına inanılır (K.130).

Süpürge süpürenin ayağına değerse süpürgeye tükürülür, yoksa iftiraya uğranılacağına inanılır (K.131).

7.5.5.1. Değerlendirme

Süpürgeyle ilgili inanışlara, Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Adana'da da rastlanır. Süpürge'nin bazen uğurlu bazen de uğursuz olduğuna inanılır.

Adana'da çocuk ev süpürürse misafir geleceğine, süpürgeye oturanın kızının çok olacağına, süpürge kapının önüne ters çevrilmiş şekilde konursa veya üzerine tuz serpilirse gelen misafirin erken kalkacağına inanılması süpürge ile ilgili pozitif düşünceleri ifade eder.

Süpürge ayağa değdiğinde süpürgeye tükürülmezse iftiraya uğranılacağına veya uyuz olunacağına inanılması, süpürgeyle dövülen çocuğun hırsız olacağına, süpürge çöpüyle dış kurcalamanın fakirliğe sebep olacağına, süpürge'nin alt kısmı yukarı gelecek şekilde bırakılırsa evin devletinin eksileceğine ve yatağın süpürgeyle süpürülmesi durumunda içinde yatanın uyuz olacağına inanılması ise süpürge ile ilgili olumsuz düşünceleri ifade eder.

7.5.6. Aynayla İlgili Halk İnanışları

Türk Dünyası

Topalnica Türklerinde gelin, arabasından inerken yüzüne ayna tutulur. Gelinin iki koltuğunun altına birer ekmek konur. Gelinin önü sıra su dökülür. Gelin su döküldükten sonra yeni evinin eşiğinden girer. İnanca göre ekmek bereketi, su ise aydınlığı temsil eder (Kalafat, 1994, S. 39).

Anadolu

İç Anadolu'da gelin, yanında davul çalınır, bir koluna Kur'an, diğerine ekmek konur veya eline Kur'an ile ayna verilir (Santur, 1998, s. 174).

Artvin’de gelinin yeni evinin kapısından girmeden önce uygulaması gereken bazı pratikler vardır. Gelinin yüzüne ayna tutularak aydınlık ve güleç yüzlü olması sağlanmaya çalışılmaktadır. (Örnek, 1981, s. 80).

Adana

Gece aynaya bakılırsa insanın hasretine kavuşamayacağına ve ömrünün kısa olacağına inanılır (K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.133).

Gece aynaya bakanın aklının kıt olacağına inanılır (K.54, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.141).

Gece aynaya bakan kadının çocuğunun olmayacağına inanılır (K.51, K.52, K.53, K.54, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59).

Gece aynaya bakanın bahtının geç açılacağına inanılır (K.3, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30K.138).

Gece aynaya bakanın sevdiğini alamayacağına inanılır (K.4, K.52, K.56, K.58, K.63, K.80, K.90, K.119, K.120, K.121, K.122, K.135).

Gece aynaya bakan kızın gurbete gideceğine inanılır (K.56, K.58, K.80, K.90, K.119, K.120, K.121, K.122, K.135).

Yeni bir eve taşınırken evin aydınlık olması için eve en önce ayna sokulması gerektiğine inanılır (K.36, K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44, K.45).

Ev taşınırken yeni eve kırık ayna ile gidilmemesi gerektiğine inanılır (K.25, K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44, K.45).

Yeni bir eve taşınmış kişilere ev hediyesi olarak ayna götürülür. Aynanın o eve uğur getireceği inancı vardır (K.138, K.139, K.140, K.141, K.142, K.143, K.144).

Gelinin başına ayna takılır. Aynanın aydınlık getireceğine inanılır (K.2, K.39, K.48, K.51, K.106, K.135, K.139).

Gelin evine girerken eline ayna verilirse bahtının aydınlık olacağına inanılır (K.28, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.99, K.118, K.197).

7.5.6.1. Değerlendirme

Eski Türklerde, Türk dünyasında, Anadolu’da ve Adana’da ayna ile ilgili inanışlara rastladık. Gelinin bindiği ata ayna bağlanır. Gelinin eline Kur’an ile ayna verilir. Attan inerken gelinin yüzüne ayna tutulursa o gelinin aydınlık ve güleç yüzlü olacağına inanılır.

Adana’da gece aynaya bakılırsa bakan insanın hasretine kavuşamayacağına ve ömrünün kısa olacağına, aklının kıt olacağına, bakan kadının çocuğunun olmayacağına, bahtının geç açılacağına, sevdiğini alamayacağına, bakan kızın gurbete gideceğine inanılmasının ortak yönü gece unsurudur. Gece karanlık çöktüğünde aynaya bakılmasının olumsuzluklar getireceğine inanılması geceleri ortaya çıkan kara iyelerle ilgilidir. Çünkü ayna, beyazlığı, sadeliği, parlaklığı temsil eder.

Yeni bir eve taşınırken evin aydınlık olması için eve ilk önce ayna sokulması gerektiğine ev taşınırken yeni eve kırık ayna ile gidilmemesi gerektiğine, yeni bir eve taşınmış kişilere ev hediyesi olarak ayna götürülürse o aynanın eve uğur getireceğine inanılması da ev iyesi ile ilgilidir.

Gelinin başına ayna takılırsa aynanın aydınlık getireceğine, gelin evine girerken eline ayna verilirse bahtının aydınlık olacağına inanılması da aynanın aydınlık ve parlaklık işlevinden kaynaklanır.

7.5.7. Misafirle İlgili Halk İnanışları

Adana

Misafir çok oturursa ayakkabısının altına tuz konulduğunda hemen gideceğine inanılır (K.13, K.41, K.97, K.98, K.99, K.100, K.101).

Ayakkabıların burunları birbirlerine karşı gelecek şekilde bırakılırsa ayakkabı sahibi hakkında dedikodu yapılacağına inanılır (K.77, K.78, K.79, K.143, K.144, K.145, K.146, K.147).

Kedi elini-yüzünü yıkar gibi yalanırsa misafir geleceğine inanılır (K.65, K.97, K.98, K.99, K.100, K.101, K.102).

Uzun süre beklenen bir misafir geldiğinde, evin önüne demir konulursa misafirin bundan sonra sık sık gelip gideceğine inanılır (K.45, K.108, K.109, K.120, K.129, K.130, K.131, K.132, K.133, K.134, K.135).

Saksağan ötünce eve misafir geleceğine inanılır (K.49, K.78, K.79, K.80, K.81, K.82, K.83).

Tavuğa “kişt” dersin misafir geleceğine inanılır (K.46, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128).

Horoz sabah ezanından önce veya sonra öterse oraya dışarıdan birinin geleceğine inanılır (K.6, K.7, K.8, K.29, K.30, K.40, K.42, K.45, K.57, K.59).

Gün içinde öten horozun, eve misafir geleceğine haber verdiği inandır (K.9, K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43).

Örümcek tavandan, ağdan sarkarsa eve misafir geleceğine inandır (K.153, K.154, K.155, K.156, K.157, K.158, K.159).

Düğme düşerse eve misafir geleceğine inandır (K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17).

Bir evden bir kişi gurbete gittiği zaman o gün evin süpürülmemesi, eve dışarıdan misafir kabul edilmemesi gerektiğine inandır (K.150, K.154, K.156, K.167, K.178, K.179, K.180, K.184).

Evden misafir gittikten sonra yapılan işin uğur getirmeyeceğine inandır (K.51, K.56, K.58, K.68, K.79, K.80, K.90).

Başka birinin evinde tırnak kesilmez, evin sahibi ile misafirin aralarının bozulacağına inandır (K.27, K.36, K.123, K.124, K.142, K.146, K.147, K.148).

Eğer bir evde misafir olarak kalınacaksa o evde tırnak kesilebilir. Eğer kalınmayacaksa kesilmemesi gerektiğine inandır (K.27, K.123, K.124, K.142, K.146, K.147, K.148).

Yufka ekmek sacın üstünde dik durursa misafir geleceğine inandır (K.93, K.179, K.180, K.181, K.182, K.183, K.184, K.185).

Çocuklar çizgi oyunu oynarken kullandıkları taşın dik gelmesi halinde evlerine misafir geleceğine inandır (K.10, K.17, K.24, K.28, K.30, K.32, K.33, K.34).

Horoz ikindi vakti kapıya doğru öterse eve misafir getireceğine inandır (K.23, K.66, K.67, K.68, K.69, K.70, K.71).

Horozun bir evin önüne geçip oraya yönelerek uzun uzun ötmesi, o eve bir misafirin geleceğine yorumlanır. Horozun misafirin habercisi olduğuna inandır (K.36, K.42, K.64, K.65, K.75, K.76, K.77, K.78, K.79).

Eve gelen misafirin bereket ve bolluk getireceğine inandır. Misafirin on rızık ile geleceğine, birini yiyip dokuzunu ev sahibine bırakacağına inandır. Misafiri çok olan evin bereketinin de çok olacağına inandır (K.70, K.86, K.95, K.111, K.112, K.114, K.116, K.117, K.118, K.119, K.120)

Misafir istemenin eve bolluk bereket getireceğine inandır (K.26, K.33, K.39, K.42, K.57, K.61, K.79, K.82, K.93, K.113, K.114, K.145, K.193, K.199, K.200).

Eve gelen misafire gönülden ve içten davranmanın o evi bereketlendireceğine inandır (K.2, K.36, K.55, K.67, K.75, K.86, K.93, K.112, K.124, K.168).

Misafire ikramda bulunulursa bolluk bereket olacağına inanılır (K.12, K.26, K.35, K.53, K.54, K.55, K.56, K.57).

Misafir evden gidince ev sahibi hemen ev temizliği yapmaktan kaçınır çünkü evin bereketinin kaçacağına inanılır (K.78, K.89, K.96, K.112, K.136, K.141, K.143, K.144, K.145, K.148).

7.5.7.1. Değerlendirme

Kedi elini-yüzünü yıkar gibi yalanırsa, horoz, sabah ezanından önce veya sonra, bir evin önüne geçip oraya yönelerek veya ikindi vakti kapıya doğru uzun uzun öterse, örümcek tavandan, ağdan sarkarsa, tavuğa “kişt” denirse, saksağan öterse eve misafir geleceğine inanılması hayvanların hareketlerine bakılarak gelecek misafiri önceden haber almayla ilgilidir.

Çocuklar çizgi oyunu oynarken kullandıkları taş dik gelirse, yufka ekmek sacın üstünde dik durursa veya düğme düşerse misafir geleceğine inanılması ise sıra dışı olayların misafirin gelmesinde etkili olacağını gösterir.

Uzun süre beklenen bir misafir geldiğinde, evin önüne demir konulursa misafirin bundan sonra sık sık gelip gideceğine inanılması demir kültü ile ilgilidir.

Eve gelen misafirin bereket ve bolluk getireceğine, misafiri çok olan evin bereketinin de çok olacağına, misafirin on rızık ile geleceğine, birini yiyip dokuzunu ev sahibine bırakacağına, eve gelen misafire içten davranmanın o evi bereketlendireceğine, misafire ikramda bulunulursa bolluk bereket olacağına inanılması bolluk ve bereket inancıyla ilgilidir.

Evden misafir gittikten sonra yapılan işin uğur getirmeyeceğine, misafir evden gidince ev sahibi hemen ev temizliği yaparsa evin bereketinin kaçacağına, bir evden bir kişi gurbete gittiği zaman o gün evin süpürülmemesi, eve dışarıdan misafir kabul edilmemesi gerektiğine inanılması da uğur ve uğursuzlukla ilgilidir.

Eğer bir evde misafir olarak kalınacaksa o evde tırnak kesilebilir. Eğer kalınmayacaksa kesilmemesi gerektiğine inanılır

Misafir çok oturursa ayakkabısının altına tuz konulduğunda hemen gideceğine inanılması da bir temas büyüsü örneğidir.

7.6. Falla İlgili Halk İnanışları

Türk Dünyası

Türklük dünyasında falın yeri çok eskilere kadar uzanır. Bu konuda pek çok millette olduğu gibi fal kitapları da sık sık ele alınmıştır. İslamiyet öncesi Türklere ait Berlin Turfan yazmaları arasında T.11.Y.36 işaretini taşıyan fal kitabı da bunlardan biridir (Duvarcı, 1993, s. 8).

Divan-ı Lügat it Türk'te "falcılık; bir kimsenin gönlündekini bilmek" olarak açıklanmaktadır. Falcılık, Şamanlığın da önemli unsurlarından biridir. Çok değişik falcılık türleri vardır. Hayvanların kürekkemiğine bakarak gaipten haber verme, koyun tezekleri ile fal bakma gibi... Kırgız-Kazaklarda ve Özbeklerde "kumalak" denilen bir fal açılmış. Bu fal için kırk taş veya nohut, fasulye gibi şeyler kullanılmış. Ataların ruhuna kurban sunarak, etin kazanda kaynama şekline bakarak yorumlar yapılarak da fala bakılır. Bunlardan başka ateş alevlerine, közlerin duruşuna, odunun ateşte çıkardığı sese bakılarak fal yorumlanır (Şener, 2001, s. 70, 71).

Ayşe Duvarcı, Türklerde İslamiyet öncesinde kullanılan falları şöyle sıralamıştır:

1- Kemikle bakılan Fallar

- a) Kürek Kemiği Falı
- b) Aşık Kemiği Falı

2- Kumalak Falı

Türk boyları arasında çok başvurulan fal çeşitlerinden birisi de kumalak. Bu iş için kırk bir kumalak (tane) lazımdır. Taneler taş olabileceği gibi, koyun tezeği, nohut, fasulye de olabilir (Duvarcı, 1993, s. 24).

3- Yıldız Falı

Gök küre, insanlığın dikkatini ilk çağlardan itibaren çekmiş, Güneş, Ay ve bilhassa yıldızların hareket ve durumlarından gelecek öğrenilmeye çalışılmıştır (Duvarcı, 1993, s. 22). İslâmiyet öncesi Türklerde de Şamanlar yıldızlara bakarak kâhinlik etmişler, onların şekil ve duruşlarından yapılacak işler için uğurlu zamanlar tespit etmişlerdir. Türk kültür tarihi bakımından büyük önem taşıyan Kutadgu Bilig'de

de Uygur üslubuna göre yazılmış yıldız burcu adlarıyla karşılaşırız (Duvarcı, 1993, s. 22).

4- Fincan Falı

Orta Asya Türklerinde, Ülgen adına yapılan ayinlerde kurban edilecek atların hangilerinin tanrı tarafından beğenildiğini anlamak için fincan falına müracaat edilir. (Duvarcı, 1993, s. 24).

5- Yay Falı

Altay şamanları arasında yayla fala bakıp, sonucunda yağmur yağdırmak sık başvurulmuş bir fal usulüdür. (Ögel B. 1971, Türk Mitolojisi, TTK Basımevi s.323'ten akt. Duvarcı, 1993, s. 24).

6- Yada Taşı ile Kehanet

Eski Türk kamlarının en önemli özelliklerinden birisi de “yada-yede, cada-cede” gibi adlarla anılan yağmur taşı vasıtasıyla kahinlik edip, hava durumunu değiştirme özelliğine sahip olmasıdır. Bu taş vasıtasıyla kamların kar, yağmur, dolu yağdırıp, rüzgâr estirmeleri, fırtına çıkartmaları mümkündür.

7- Köpük Falı

Kırğızlar atalarının ruhuna çeşitli kurbanlar sunarlar ve bunların etlerinin kazanda kaynarken çıkardığı köpüklere bakarak da falcılık ederlerdi. Şayet bu köpükler beyazsa işler iyi, siyahsa kötü yönde gelişecek demektir (İnan, A. 1972, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara: TTK, s. 158'den akt. Duvarcı, 1993, s. 24).

8- Kaşık veya Eldiven Falı

Yakutlarda görülen inanmalardan birisi budur. Yakut kendine yeni bir ev yaptırmak istediği zaman bu fala müracaat eder. (İnan, A. 1972, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara: TTK, s. 117'den akt. Duvarcı, 1993, s. 24).

9- Ateş Falı

Hem Orta Asya Türklüğü hem de Anadolu’da halen yaşamakta olan canlı bir fal metodudur. Buna göre ateşin şekline, devamlı değişen alevlerine, dumanının rengine, yönüne közlerin duruşuna, odunun çıkardığı ısığa benzer sese, etrafa sıçrayan kıvılcımların durumuna göre gelecek keşfedilmeye çalışılır (Duvarcı, 1993, s. 27).

Duvarcı Şamanların diğer fal bakma usullerini de şöyle sıralamıştır:

Şamanların çeşitli görevlerinin yanında yıldızlarla sihretmek, güneş tutulmalarını haber vermek, günlerin hayırlı mı yoksa şerli mi olacağını evvelden bildirmek, çocuklar doğarken talihlerini okumak gibi kehanette bulunmak önemli bir yer tutmaktadır (Köprülü, F. 1986, *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi, s. 63’ten akt. Duvarcı, 1993, s. 28). Göktürklerde kam, tahta yeni çıkan hakanın boğazını bir ipek mendille sıkarak, onun çıkardığı hırıltılı sesin durumundan ne kadar süre ile hükümdarlık yapacağını bildirirdi (Caferoğlu, A. 1974, *Türk Dili Tarihi II*, İstanbul: İ.Ü. Edb. Fak. Yayını. s. 109’dan akt. Duvarcı, 1993, s. 28). Ayrıca kamların kullandığı kehânet usullerinden biri de “Ay ve kününg kırkını” (ay ve güneş kırpıntısı) diye adlandırılan ve bir ruh olarak kabul edilen Sayla’ya müracaat etmektir (Anohin, A. H. 1940, *Altay Şamanlığına Ait Maddeler XVI*, Çev. İnan, A. s. 87’den akt. Duvarcı, 1993, s. 28). Şamanist Türkler, kadın doğum yaptıktan sonra karnından çıkan son manasına gelen “Umay” ile de tefe’ül ederlerdi. “Umay’ka tapırsa oğul bolur” (birisi Umay’a hizmet ederse çocuk doğar) sözünü Kaşgarlı Mahmut nakletmektedir. (Divan-ü Lügat-it Türk I, s. 123’ten akt. Duvarcı, 1993, s. 28).

Türklerin Müslüman olmadan önceki dinî törenlerinde ve günlük hayatlarında falın önemli yeri vardı. Orta Asya Türkçesinde fal kavramı ırk kelimesiyle karşılanıyordu. Nitekim Kâşgarlı Mahmud Dîvân-ü Lugâti-t Türk’te bu kelimeyi “falcılık, kâhinlik ve bir kimsenin içinden geçeni bilmek” şeklinde açıklar. Türklerde fal anlamına gelen kelimelerden biri de tölgedir.

Suya ve aynaya bakma; kurşun, koz ve tütsü; kürek kemiği, kahve, bakla falları Türklerde yaygın olan fal türlerindendir. Şamanlar kayıp kişilerden haber almak için ayna kullanmışlardır. Kürek kemiğiyle fal bakma Asya’nın birçok bölgesinde yaygınlık kazanmıştır. Türkler arasında İslâm’dan önce de mevcut olan bu yöntem günümüzde Anadolu’nun hayvancılıkla geçinen bazı yörelerinde uygulanmaktadır. Bakla falı da eski Ön Asya ve Orta Asya menşelidir. Orta Asya Kazak ve Kırgızları ile Özbeklerde bu fal kumalak adıyla bilinir (Aydın, 1995, s. 135).

Türk Turfan Metinlerinde de “İrklamak” kelimesine rastlanır. Ayrıca Altay, Kazan, Baraba, Teleüt, Uygur boylarında rastlanan ve tefe’ül karşılığında kullanılan “ırım” kelimesi de kök bakımında ırk ile ilgilidir. Oğuz Destanında adı geçen bilge ve filozof İrkıl Hoca’nın adının bu kelime ile ilgili olduğu düşünülebilir. Yakutlara göre ilk Şaman’ın adı “Arkıl” idi. Şamanist Türklerde kamlardan başka “İrimçi” denilen kimselerin olduğu bunların sara nöbetleri geçirdikleri bu esnada gaipten haber verdikleri de bilinmektedir. Kırgızlar fal karşılığında “keret” ve “Tölge” kelimelerini kullanmışlardır. Manas Destanının kahramanı olan Manas’ın arkadaşlarından birinin adı “Tölgöçü Kara Tölek”tir. Değişik Türk boyları ve dillerinde ise falcı karşılığında: Kazan, Tatar (baguçi), Kırgız (balgır, cidayar), Kara Kırgız (balıç), Çağatay (cavruncu, kebzeci, kuşnaş), Altay, Teleüt (çabışıcı), Uygur (körümçi) kelimelerinin kullanıldığı Türkologlarca tespit edilmiştir (Duvarcı, 1993, s. 5).

Türklerde falcılar, kullandıkları malzemenin çeşitline göre de değişik isimler almışlardır. Koyun, sığır, at, geyik gibi hayvanların kürek kemiklerine bakarak geleceği okuyanlara “Yağrancı”, koyun tezeği, taş veya buna benzer tanelerle fal açanlara “Kumalakçı”, değişik vasıtalar kullananlara ise “İrimçi” adı verilmiştir. İslamiyet’ten önceki Türklerde, sihir yapmak manasında kullanılan “abramak”, Moğollarda “arbahu” şeklinde görülmektedir (Duvarcı, 1993, s. 8).

Koç, keçi, at, sığır ve geyiklerin kürek kemiği, aşık kemiği, koyun tezeği, fasulye, nohut gibi “kumalak” adı verilen taneler, ateş, yıldızlar, ok ve yay, köpük, kaşık, eldiven bu dönemde fala bakmak için malzeme olarak kullanılmış, bu fal çeşitlerinden alınma motifler destan ve hikayelerde yer almıştır. Bilhassa Kırgız, Kazak hikâye ve destanlarında kürek kemiği falı motifine sık rastlanır. Kırgızların Manas destanında, Manas’ın yanında kürek kemiğine bakan bir falcıdan bahsedilmektedir. Nogay ve Başkurtlar da kürek kemiği falına baktırmaktadırlar. Doğu Başkurtlar çok yalan söyleyene “yavrun kalak” (kürek kemiği) derler. Altay ve Yakut Şamanistlerinde de önemli olan bu fala Budizm de dikkat etmek zorunda kalmıştır. Moğolistan’da Budist rahipler halkın Şamanizm’le ilgili geleneklerine uyarak dua ve afsunlarını kürek kemiklerine yazmışlardır (Duvarcı, 1993, s. 8).

Kutadgu Bilig’te iyi talih, baht, uğur kavramlarını ifade etmek için fal kelimesinin kullanıldığını görürüz:

(2468)Kupa körklügüğ kör kılın özke fal

İşing edgü bolgay kamug sözni üz.

(Kumral güzeline bak ve onu kendine uğur tut, işin iyi olur. Başka sözü

bırak.) (Duvarcı, 1993, s. 1).

Manili fallara Azerbaycan’da da rastlanır: Her yerde ve her millette olduğu gibi Azerbaycan’da da niyet ve fal kadim bir ananedir. Genç kızlar, gelinler ve bilhassa dul kadınlar buna çok meraklıdırlar. Fal bakmanın en meraklısı “Vasf-ı haldır” (Damacı, 1952, s. 509, 510).

Divanü Lügat-it Türk’te Kâşgarlı Mahmut, ırk kelimesini “Falcılık, kâhinlik, bir kimsenin gönlündekini bilmek, yürektekini dışarı çıkarmak” olarak anlamlandırmıştır. Besim Atalay, dipnotta Anadolu’nun birçok yerinde ırk kelimesinin kader, talih, fal manasında kullanıldığını açıklar (Atalay, 1941, s. 82’den akt. Duvarcı, 1993, s. 5).

İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan fal, hangi kültür, ekonomik ve sosyal çevrede olursa olsun, her türden inanca mensup insanı etkilemiş, meşgul etmiştir. Geleceği öğrenmek merakının yanı sıra beklenti ve niyetlerine cevap bulmak umuduyla yapılan pratikler bazen basit işaret ve yorumlardan (gök cisim ve hayvan hareketlerinin yorumlanması, vücut uzuvlarındaki belirtilerin yorumu, vb.) ve kahinliğe kadar getirilmiştir. Uygulanışı ve fonksiyonları ne olursa olsun neticede insanların, toplumların, hatta devletlerin geleceğini öğrenmek için fala müracaat edildiği görülür (Çetin, 2004, s. 163).

Anadolu

“Arbahu” kelimesi Anadolu sahasında “arpa” haline gelmiştir. Bilhassa XV. yy. da yazılmış Türkçe kitaplarda “Gaipen söyleyiciler, arpacılar, suya bakıcılar ve müneccimler” gibi sözlere rastlanmaktadır. Bu metinlerde arpacı kelimesi, falcı karşılığı olarak kullanılmıştır, “arpa salmak” ise fala bakmak manasındadır. Ahmet Vefik Paşa, bu kelimedeki yanlışlığı fark ederek arpacı kelimesini “Arpağcı” olarak düzeltmiştir. İslamiyet’ten önceki Türkler fala bir hayli itibar etmişler, karşılaştıkları çeşitli meselelerin çözümü için falcıdan yardım beklemişlerdir (Duvarcı, 1993, s. 8).

Kürek kemiği ile fal bakma âdetine yakın zamanlarda Anadolu’nun bazı yerlerinde rastlanılmıştır. Bu adet eski ve usta çobanlar arasında bilinmektedir. Bilhassa Yörük, Arnavut ve Rum çobanların bu işte usta oldukları iddia edilmektedir. Bir kimse, ancak kendi malı olan koyunlardan birinin kürek kemiğine baktırabilir.

Gündüz yanan ateşin ısığa benzer sesler çıkarmasıyla uzaktan yolcu geleceğine, gece yanan ateşin ıslık çalmasıyla şeytanın geleceğine inanılır ve hemen kutsal artış otundan ateşin içine atılır (Tanyu, H. 1976, *Türklerde Ateş ile İlgili İnançlar IV*, I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara: s. 289’dan akt. Duvarcı, 1993,

s. 27).

Batı Anadolu, bilhassa Kütahya’da “İrka bakmak” tabirinin fala bakmak yerinde kullanıldığı da adı geçen kaynakta belirtilir (Duvarcı, 1993, s. 5).

Duvarcı, günümüzde Anadolu’da kullanılan başlıca fal çeşitlerini de şöyle sıralamıştır:

1- Bakla Falı

Bu fal “Fatma anamızın falı” olarak da şöhret kazanmıştır. Falların içinde en doğrusu olarak bilinir. (Özseven, A. 1939, *Büyü, Fal ve Rüya Tabirleri, Halk Bilgisi Haberleri VIII*, İstanbul, s. 188’den akt. Duvarcı, 1993, s. 34). Günümüzde bu fal, bakla yerine nohut ve fasulye ile de uygulanmaktadır.

2- Kahve Falı

Daha ziyade hanımlar arasında rağbette olan bir fal çeşididir. Eğlenceli ve pratik olması dolayısıyla tercih sebebidir. Kahve fincanı tabağa yapışmışsa, hemen birbirinden ayrılmıyorsa, tutulan niyetin çok çabuk çıkacağına inanılır, bu fala bakılmaz (Bolayır, E. 1974, *Modern Rüya Tabirleri*, İstanbul: s. 487’den akt. Duvarcı, 1993, s. 33, 34, 35).

3- İskambil Falı

Bu fal için 52’lik bir deste oyun kâğıdına ihtiyaç vardır. Her kartın ayrı bir mana taşıdığına inanılır. (*İskambil ile Keşf-i İstikbal*, Tarihsiz, İstanbul, İkbâl Kütüphanesi Neşriyatı’ndan akt. Duvarcı, 1993, s. 34).

4- El Falı

Avuç içindeki çizgilere ve parmakların şekline bakarak, hem geleceği hem de insanın karakterini ortaya koyduğuna inanılan bir fal şeklidir.

5- Tespih Falı

Tespihin namazda kullanılan bir vasıta olması ona bir nev’i kutsallık vermiş,

halkın bu fala ilgi duymasını arttırmıştır (El Hüseyini, S. 1333, *Tesbih Falı*, İstanbul: Cemiyet Kütüphanesi'nden akt. Duvarcı, 1993, s. 36).

6- Ayna Falı

Bu fala daha çok evlenmemiş kızların istikballerini anlamak maksadıyla bakılır (Bayrı, M. H. 1972, *İstanbul Folkloru*, s. 244'ten akt. Duvarcı, 1993, s. 36).

7- Rüya Falı

Kişi, çok kötü olaylar görülürse, bunların tersine çıkacağına, kan görülürse o rüyanın bozulduğuna inanılır (Duvarcı, 1993, s. 36).

8- Su Falı

Falcı, bakır bir kaba su doldurur, bunun içine bakarak tutulan niyet göre, gördüklerini anlatmaya başlar. Halk arasında bu tip kimseler cinli veya cinci olarak da tanınırlar (Örnek, S. V. 1966, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tedkiki*, s. 31'den akt. Duvarcı, 1993, s. 38).

9- Papatya Falı

Genellikle genç sevgililerin veya öğrencilerin rağbet ettiği bir fal çeşididir. En son yaprak hangi niyetle koparılsa işin o yönde gelişeceğine inanılır.

10- Numara Falı

Daha çok yüksek öğrenim gençliğinin başvurduğu fal usullerinden biridir. Otobüs, sinema, tiyatro gibi numaralı biletlerden bakılır.

11- Çay Falı

Çay, Doğu ülkelerinden Batı'ya yayıldığı halde, Çay Falı bize Batı'dan

gelmiştir. Bilhassa İngilizler çay falına çok düşkündürler (Türker, T. 1952 *Kadın, Fal ve Batıl İtikat'tan* akt. Duvarcı, 1993, s. 39).

12- Taş Falı

Çubuk çevresinde (12 kilometrede mesafede) Kalender'in türbesinde, köşede tersine konmuş bir sütun başlığının üzerinde bırakılan 8-10 küçük taş, fal taşı denmektedir. Bu taşlar tutulan niyete göre tek veya çift ayrılarak niyetin olup, olmayacağı anlaşılmak istenir (Tanyu, H. 1968, *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, s. 102'den akt. Duvarcı, 1993, s. 39)."

13- Bulut Falı

Çok eski çağlardan beri kullanılan bir fal bakma metodu da bulutlara bakarak geleceği anlamaya çalışmaktır. (*Burç Dergisi 6, Fal Ansiklopedisi*, Bulut Falı İstanbul, s. 49-53'ten akt. Duvarcı, 1993, s. 39).

14- Yazı Falı (Grafoloji)

El yazısının çeşitli özelliklerine bakarak o kişinin karakter özelliklerini ve geleceğini söyleme usulüdür.

15- Tuz Falı

Fal bakacak kişi, düz bir zemine eliyle gezdirerek tuz serper. Tıpkı kahve telvesine bakar gibi tuz taneciklerinin aldığı şekillere bakarak geleceği okumaya çıkarır.

16- Manili Fallar

Halk şiirlerinin; en yaygını nazım şekil olan maniler, niyet ve fal manileri şeklinde Anadolu'da, Rumeli'de, İstanbul'da bilhassa 6 Mayıs Hıdırellez günü yapılan çeşitli törenlerde karşımıza çıkar (Hafız, N. *Kosova'da Hıdırellez Adetleri, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV*, Ankara: s. 242'den akt. Duvarcı, 1993, s. 40).

17- Evliyaların Eşyalarından Fal Bakmak

Bunların en meşhuru bugün bir harabe halindeki Silivrikapı dışında bulunan Elekçi Baba türbesindeki eleklerdir. (Tanyu, H. 1967, *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, Ankara: s. 237'den akt. Duvarcı, 1993, s. 43).

18- Türbe ve Ziyaret Yerlerindeki Halkalı Demiri Çevirerek Fal Bakmak

Önemli türbe ve ziyaret yerlerinin pencere veya kapı demirlerine, kendi eksenini etrafında dönebilen, hareketli, ekseri sekiz köşeli, her köşesi üzerinde muhtelif sayıda noktalar bulunan bir demir parçası takılıdır. Çeşitli niyetlerle gelen ziyaretçiler bunu hızla döndürerek, durduğu zaman üzerindeki nokta sayısına göre niyetlerinin olup olmayacağını düşünür, mana verirler (Yazar, N. 1985, *Halvetiliğin Şabaniye Kolu, Menakıb-ı Şaban-ı Veli ve Türbename*, s. 87 İstanbul: Mars Matbaacılık'tan akt Duvarcı, 1993, s. 44).

19- Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Öğrenmek İçin Fal Bakma Usulleri

Annenin dünyaya getireceği çocuğun cinsiyeti bilmek için çeşitli tefe'ül usulleri uygulanır.

20- Evlilikle İlgili Tefe'ül Usûlleri

Kiminle evleneceğini bilmek, bu çağa gelmiş insanlar için merak konusudur, çeşitli fal metotlarına müracaat edilerek bu öğrenilmeye çalışılır. Genç kız veya erkek, ilk olarak yattığı evin anahtarını veya bir lokma ekmeği başının altına koyarak uyur, rüyasında göreceği şahısla evleneceğine inanılır.

a. Hıdrellezde bol tuzlu bir çörek pişirilip, yenir. Su içmeden yatılır. Rüyasından ona su veren kimse ile evlenileceği düşünülür.

b. Dokuz gün, akşam saat dokuzda, dokuz yıldız sayılıp, hiç konuşmadan yatılır. Rüya evlenilecek kişinin görüleceğine inanılır.

c. Sultan Nevruzda, genç tozlar gece bir çeşmenin kumasına su doldurup, Ay'a ve yıldızlara bakarak buradan bir tas içirler. Rüyalarında evlenecekleri erkeği

görecelerine inanırlar.

21- Niyet - Dilek Kuyuları

Yurdumuzun muhtelif şehirlerinde çeşitli maksatlarla tefe'ül etmek için bu adla anılan meşhur kuyular vardır. Buralara bakıp, geleceği anlamak için önce Allah rızası için iki rekât namaz kılınır, kuyuya eğilinir, üstüne karanlığı temin etmek ve dış dünyayla irtibatı kesmek maksadıyla hiç ışık sızdırmayacak şekilde kaim bir örtü örtülür.

22- Parmak Döndürme Falı

Daha çok çocuklar arasında kullanılan bir fal bakma usulüdür.

23- Bilgisayar Falı

Her imkândan istifade edip, çeşitli usullerle bakılan fal, modern teknolojiden faydalanarak bilgisayarlara da girmiştir.

Bugün falcıların çoğu büyücülerle ortak çalışmakta; kahveye, suya bakıp, iskambil açan falcılar, ortakları büyücülerin adreslerini vererek komisyon almakta veya müşteri ile büyücü arasında iletişimi sağlayarak aracılık yapmaktadırlar. Bu nokta bize fal olgusunun inançlar ve pratikler bütünlüğü içinde değerlendirilmesi gerektiğini gösterir. Kültürümüz içinde gelenekler bir diğerine bağlı ve tamamlanan halkalar halinde yaşarlar. Bu sebeple fal uygulaması büyücülük, bakıcılık ve adak pratiklerini de bünyesinde toplamaktadır (Duvarcı, 2001, s. 125).

Ayşe Duvarcı, falcılara başvuran 50 kişi ile yaptığı görüşmeler sonucunda bu kişilerin fal niyetlerini şöyle sıralamıştır:

- 1- Öğrencilerin imtihanlardaki başarı durumlarını bilme istekleri,
- 2- Kiminle, ne zaman evleneceğini öğrenmek,
- 3- Çocuğu olup olmayacağını veya cinsiyetini bilmek,
- 4- Hastalıktan kurtulup kurtulmayacağını, varsa çaresini anlamak,
- 5- Ne zaman maddi refaha ulaşacağını, zengin olup darlıktan, kurtulacağını

bilmek,

6- Eşler arasındaki anlaşmazlığın gizli sebeplerini (başka kadın, başka erkek), varsa çaresini öğrenmek,

7- Kocanın içki, kumar gibi kötü alışkanlıklarından vazgeçip, vazgeçmeyeceğini bilmek,

8- Hırsızlığın kim tarafından nasıl yapıldığı, çalınanların bulunup bulunmayacağını anlamak,

9- Af çıkıp çıkmayacağını öğrenmek ve dava kazanıp hapisten kurtulma arzusu,

10- Karşı cinsin sevgisini elde etme isteği,

11- Ev, mal, mülk, eşya sahibi olabilme duygusu,

12- İşyerindeki memur-amir ilişkilerinin düzeni, meslekte yükselebilmek veya iş nakli yaptırabilmek düşüncesi,

13- Boşanmanın gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini öğrenmek,

14- Hacca gidip gitmeyeceğini bilmek,

15- Karşısındaki insanı gerçek kişiliği ve niyeti ile tanımak,

16- Çeşitli üzüntülerden kurtulmak,

17- Gelecek hakkında falcının ne söyleyeceğini merak etmek,

18- Eğlenip vakit geçirmek, oyalanmak (Duvarcı, 1993, s. 15, 16)

Falcıların pek çoğunun ortak kabul ettikleri şekiller ve yorumlarından bazıları şöyledir:

Balık: Zahmetli; fakat çok hayırlı bir iş, murat.

Kuş: Sevinçli bir haber, kısmet.

Yüzük: Evlilik, düğün, nişan.

Çiçek: Yeni bir iş, memuriyette terfi.

Mezar: Ani bir ölüm, ağır bir hastalık.

Kapı: Hükümet kapısı.

Yılan: Sinsi bir düşman.

Yol: Yolculuk.

Masa: Anlaşma.

İnsan: Falı kapatan kişi veya yakınları.

Kalabalık: Bir toplantı işareti.

Kümelenmiş nokta: Para (Duvarcı, 1993, s. 35).

Adana

Falın gerçekleşmeyeceğine, geleceği Allah'ta başka kimsenin bilemeyeceğine, falın zinhar haram olacağına, fala bakanın da baktıranın da kişinin dinden çıkacağına inanılır (K.11, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.98, K.102, K.104).

Tespih, imamesinden daire çizerek şekilde çevrilir; hemen durursa kişinin dileğinin gerçekleşeceğine; geç durursa kişinin dileğinin gerçekleşmeyeceğine inanılır (K.2, K.111, K.144, K.148, K.169, K.170, K.171, K.172).

Gebe bir kadının fincanındaki telve, fincanın dibinde çökerse doğacak çocuk kız, fincanın dibine çökmezse, erkek olacağına inanılır (K.136, K.140, K.150, K.151, K.180, K.181, K.182, K.183).

Kahve falında deve şekli çıkan kişinin bir devlet işinin olacağına inanılır (K.67, K.79, K.80, K.81, K.82, K.83, K.84).

Kahve falında horozun çıkmasının, o kişinin adağının habercisi olduğuna inanılır (K.95, K.153, K.154, K.155, K.156, K.157, K.158, K.159).

Yıldız falına genellikle bir kıza görücü gitmeden önce baktırılması gerektiğine inanılır (K.50, K.69, K.70, K.71, K.72, K.117, K.120).

Kahve falında su, akarsu, pınar, çıkan kişinin aydınlığa ereceğine inanılır (K.108, K.109, K.121, K.126, K.127, K.148, K.150, K.155).

Kahvefalında yılan, çıyan böcek ya da çakal görülen kişinin bilinmeyen bir düşmanının olduğuna inanılır (K.33, K.96, K.97, K.98, K.99, K.100).

Kahve falında koyun şekli çıkan kişinin ferahlayacağına inanılır. (K.15, K.16, K.85, K.86, K.90, K.91, K.92, K.109, K.110, K.120, K.133, K.145, K.150).

Kahve falında balık görülen kişinin bir kısmetinin olacağına inanılır (K.55, K.56, K.80, K.81, K.82, K.83, K.84).

Falda, kahve fincanında, balık çıkmasının kısmet olduğuna inanılır (K.47, K.54, K.58, K.63, K.123, K.124, K.125).

Kahve falında at görülen kişinin bir yola gideceğine inanılır (K.45, K.46, K.177, K.178, K.179, K.180, K.181, K.182).

İnsan ve hayvan şeklinde olan taşların gelecekte haber verdiğine inanılır (K.4, K.5, K.24, K.28, K.28, K.30, K.31, K.89).

Kahve falında ağaç görülen kişinin varsa bir dileğinin kabul olacağına inanılır (K.70, K.86, K.95, K.111, K.112, K.114, K.116, K.117, K.118, K.119, K.120)

7.6.1. Değerlendirme

Türk dünyasında falın varlığı çok eski dönemlerden beri bilinir. Fal, Şamanlığın da önemli unsurlarından biridir. Bu konuda en önemli bilgilere fal kitaplarından ulaşıyoruz. Eski Türklere ait Berlin Turfan yazmaları arasında “T.11.Y.36” işaretini taşıyan fal kitabı önemli bir yazılı belgedir. Bu metinlerde de “İrklamak” sözcüğüne rastlanır. Kaşgarlı, Divan-ı Lügat it Türk’te de falcılığı “bir kimsenin gönlündekini bilmek” olarak açıklamıştır.

Eski Türklerde çok farklı falcılık türleri olduğunu kaynaklardan öğreniyoruz. Hayvanın kürekkemiğine bakarak veya hayvan tezekleri ile fal bakma gibi... Şamanların çeşitli görevlerinin yanında kehanette bulunmak önemli bir yer tutar. Ayrıca Şamanların kullandığı fal yöntemlerinden biri de “Ay ve kününg kırkını” (ay ve güneş kırpıntısı) anlamına gelen ve bir ruh olarak kabul edilen Sayla’ya başvurmadır. Şamanlar kadın doğum yaptıktan sonra karnından çıkan sona bakarak da fal bakarlardı.

Türk dünyasında “kumalak” denilen bir fal açılır. Bu fal için kırk taş veya nohut, fasulye gibi şeyler kullanılır. Ölmüşlerin ruhuna sunulan kurban etinin kaynama biçimine; aleve, közün biçimine, ateşin çıkardığı sese veya yıldızlara bakılarak da falcılık yapıldığını biliyoruz. Fincan falı, yay falı, yada taşı ile kehanet, köpük falı, Suya ve aynaya bakma, kurşun, koz ve tütsü, kahve, bakla falları, kaşık veya eldiven falı da bilinen diğer fal çeşitleridir. Türklerde fal anlamına gelen kelimelerden biri de “tölge”dir.

Kürek kemiği falına Anadolu’nun bazı yerlerinde Yörük, Arnavut ve Rum çobanların baktığına rastlanılmıştır. Bakla falı, kahve falı, iskambil falı, el falı, tespih falı, ayna falı, rüya falı, su falı, papatya falı, numara falı, çay falı, taş falı, bulut falı, yazı falı (grafoloji), tuz falı, manili fallar, evliyaların eşyalarından fal bakmak, türbe ve ziyaret yerlerindeki halkalı demiri çevirerek fal bakmak, parmak döndürme falı ve bilgisayar falı Anadolu’da rastlanan belli başlı fallardır.

Ayşe Duvarcı, yaptığı araştırmada Anadolu’da insanların falcılara başvuru nedenlerini on sekiz maddede şöyle sıralamıştır: Öğrencilerin imtihanlardaki başarı durumlarını bilme istekleri, kiminle, ne zaman evleneceğini öğrenmek, çocuğu olup olmayacağını veya cinsiyetini bilmek, hastalıktan kurtulup kurtulmayacağını, varsa çaresini anlamak, ne zaman maddi refaha ulaşacağını, zengin olup darlıktan kurtulacağını bilmek, eşler arasındaki anlaşmazlığın gizli sebeplerini (başka kadın, başka erkek), varsa çaresini öğrenmek, kocanın içki kumar gibi kötü alışkanlıklarından

vazgeçip, vazgeçmeyeceğini bilmek, hırsızlığın kim tarafından nasıl yapıldığı, çalınanların bulunup bulunmayacağını anlamak, af çıkıp çıkmayacağını öğrenmek ve dava kazanıp hapisten kurtulma arzusu, karşı cinsin sevgisini elde etme isteği, ev, mal, mülk, eşya sahibi olabilme duygusu, işyerindeki memur-amir ilişkilerinin düzeni, meslekte yükselebilmek veya iş nakli yaptırabilmek düşüncesi, boşanmanın gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini öğrenmek, hacca gidip gitmeyeceğini bilmek, karşısındaki insanı gerçek kişiliği ve niyeti ile tanımak, çeşitli üzüntülerden kurtulmak ve gelecek hakkında falcının ne söyleyeceğini merak etmek, eğlenip vakit geçirmek, oylanmak.

Yaptığımız tarama ve derlemelerde biz de aşağı yukarı aynı nedenlerle karşılaştık. Ayrıca, Adana'nın neredeyse her semtinde başta kahve falı olmak üzere çeşitli falların bakıldığı kafelere rastladık. Bu kafelerin faaliyetlerinin sadece fal bakmak olduğunu da saptadık.

Duvarcının da dediği gibi günümüzde Adana'da da falcıların çoğu büyücülerle ortak çalışmakta; hatta büyücülük de yapmaktadırlar. Böyle bakınca falın inanç ve pratik yönden büyü ile birlikte değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Adana'da falın gerçekleşemeyeceğine, geleceği Allah'ta başka kimsenin bilemeyeceğine, falın zinhar haram olacağına, fala bakanın da baktıranın da kişinin dinden çıkacağına inanılmasında İslamiyet'in izleri net bir biçimde görülmektedir.

Tespihi imamesinden daire çizecek şekilde çevrildiğinde hemen durması halinde kişinin dileğinin gerçekleşeceğine; geç durursa kişinin dileğinin gerçekleşmeyeceğine inanılması tespih falının da yörede yaşadığının göstergesidir.

Gebe bir kadının fincanındaki telve, fincanın dibinde çökerse doğacak çocuk kız, fincanın dibine çökmezse, erkek olacağına inanılması çocuğun cinsiyetini öğrenme ile ilgilidir.

Kahve falında deve şekli çıkan kişinin bir devlet işinin olacağına, horozun çıkmasının, o kişinin adağının habercisi olduğuna, koyun şekli çıkan kişinin ferahlayacağına, balık görülen kişinin kismetli olduğuna, bir kismetinin olacağına, at görülen kişinin bir yola gideceğine inanılması hayvan kültü ile ilgilidir. Bunlar olumlu olarak görülen fallardır.

Kahve falında yılan, çıyan böcek ya da çakal görülen kişinin bilinmeyen bir düşmanının olduğuna inanılması ise bu kültürün olumsuz bir yorumudur.

Kahve falında insan ve hayvan şeklinde olan taşların gelecekte haber verdiğine inanılması hem hayvan hem de taş unsurunun bir görünümüdür.

Kahve falında ağaç görülen kişinin varsa bir dileğinin kabul olacağına, inanılması doğrudan ağaç kültünün yansımasıdır.

Kahve falında su, akarsu, pınar, çıkan kişinin aydınlığa ereceğine inanılması ise su kültürle ilgilidir.

Yıldız falına genellikle bir kıza görücü gitmeden önce baktırılması gerektiğine inanılması yıldızlarla ilgili inancın bir devamıdır.

7.7. Büyüyle İlgili Halk İnanışları

Türk Dünyası

Şamanların temel görevlerinden ve özelliklerinden birinin sihirbazlık ve büyücülük olduğu, Şamanizm hakkındaki en eski araştırmalardan beri malumdur. Bunun sebebi Ohlmarks tarafından şöyle açıklanmıştır: Sibiry ve Orta Asya gibi iklimi sert olan yerlerde ve genellikle tabiat şartlarının insanlara hâkim olduğu bölgelerde, tabiata hükmedememenin, ilkel insanlarda isterik tepkilere sebebiyet verdiği görülmektedir. Bu tepkiler, özellikle hassas bünyelerde ortaya çıkmakta ve bunlar sihirbaz din adamı görevini yüklenmektedirler. İşte eski sihirbazlar böylece yerlerini şamanlara bırakmışlardır; şamanlar da sihirbazlık hüviyetini böyle yüklenmişlerdir. Şamanların sihir ve büyü ile olan ilgileri günümüze kadar Altaylarda devam etmiş; fakat bu konudaki düşüncelerde bazı değişiklikler meydana gelmiştir (Ocak, 1983, s. 98).

Şamanist Türklerde büyücü hekimdir. Büyücü bütün hastalıkların nereden gelip nereye gittiğini bilir, cinlerle konuşur, perilerle söyleşirdi. İnmeli, çarpılmış, bir yeri kırılmış, hastalanmış kimse ilkin bu büyücülere götürülür, onun önerileri üzerine gereği yapılırdı. Bitkinin özünde gizlenen özellikleri bilirdi. Eski dillerde “bilmek” ile ilgili olan “hekim” sözünün doktor (tabip) anlamını da içermesi, tabibe hekim denmesi boşuna değildir. Eyüboğlu; hekim, sözünün bir anlamının da gizli olanı bilmek olduğunu ifade eder (Eyüboğlu, 1993, s. 268).

Anadolu

Şurası bir gerçektir ki, F. Köprülü’nün çalışmalarıyla XIII. yüzyılda Anadolu’ya muhtelif göçlerle gelip yerleşen Türkmen babalarının, eski Türk şamanlarının İslâmîleşmiş şekilleri olduğu eskiden beri bilinmektedir. Aslında bütün Türkmen babalarını bu hüviyetin altına sokmak mübalağalı olmakla beraber, önemli bir kısmının

Köprülü'nün teşhisine uygun olduğunda da şüphe yoktur. Bu durumda, eski Şamanların İslâmî bir hüviyete bürünmüş yeni temsilcileri olan bu Türkmen babalarının da, bu hüviyetlerine uygun olarak sihir ve büyü ile uğraşmaları tabiidir. Tarih kaynaklarında bunun bazı örnekleri vardır (Ocak, 1983, s. 98).

Eyüboğlu, büyü'nün en yaygın türünün eskiçağlardan beri sevgiyle (aşkla) ilgili olduğunu belirtir. Aşağı yukarı bütün eskiçağ, ilkçağ ulusları bu konuda ortakdır. Eyüboğlu'na göre günümüzde, Anadolu'nun değişik bölgelerinde yapılan büyülerin çoğu sevgiyle, sevip-sevişmeyle bağlantılıdır. Anadolu'da yapılan -çoğu sevgiyi içeren- büyüler şöyle sıralanabilir:

- 1- Sevgililerin birbirlerine karşı yaptırdıkları büyüler. Bunlar sevip de sevilmeyen, sevgilisine kavuşamayan bir insanın yaptırdığı büyülerdir. Sevgilisini kendine çekmek, gönlünü çelmek ya da başkasını seviyorsa ondan ayırmak bu tür büyülerin genel konusudur. Bunlarda bitkiler, çiçekler, yapraklar, kemikler, boncuklar gibi nesneler kullanılır. Bu tür büyüleri yapmayı, iki gönlü birleştirmeyi iyi, uğurlu bir iş sayarlar.
- 2- İnsanları birbirinden soğutmak için yapılan büyüler de gene gönüllerle ilgilidir. Bunları yapmanın, yaptırmamanın değişik nedenleri vardır. İşin içine ya kıskançlık girer ya düşmanlık. Bunlar iki sevgiliyi birbirinden ayırmak, karı-koca arasına soğukluk, geçimsizlik sokmak için yapılan büyülerdir. Bunlar iyi sayılmaz pek. Onun için yapan kendini elinden geldiğince gizlemeye çalışır. Kadının aşığı vardır, kocasından ayrılmak, boşanmak ister. Başaramazsa kocasını kendinden soğutmak için türlü yollara başvurur, büyü yaptırır. Durum erkek içinde öyledir. Ya sevdiği kadını kocasından ya sevdiği kızı yavuklusundan ayırmanın yollarını arar, büyüye, büyücüye başvurur.
- 3- Evlenen erkeği ya da gelini gerdeğe girmeden önce bağlamak, gerdek gecesi gerekli eylemin yapılmasını önlemek, erkeği başarısızlığa uğratmak için düzenlenen büyüler. Bunları yapan da yaptıran da kendini gizler, korkar. Yoksa suçlu bulunursa büyük olaylar doğar, iş adam öldürmeye değin varır (Eyüboğlu, 1993, s. 276).

Folklor araştırmacıları Meltem Cingöz ve Alparslan Santur, Hızır'ın mitolojik karakteri etrafında oluşan büyüsel işlemler olarak niteleyerek, üç bölümde incelemiştir.

- 1- Sempatik Büyü esasına dayalı uygulamalar

2- Sempatik ve Sayı Büyüleri esasına dayalı uygulamalar

3- Pasif Büyü esasına dayalı uygulamalar

Birbirlerinden uzak nesnelerin gizli bir sempati ile birbirlerini etkiledikleri prensibini kabul eden Sempatik Büyü, kendi içinde Taklit ve Temas Büyüsü olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Taklit Büyüsü, benzer benzeri meydana getirir; Temas Büyüsü ise bir nesnede bulunan kuvvetin, o nesnenin başka nesnelerle teması ile geçmesi ilkesine dayanmaktadır. Bu iki büyü; uygulamada, örneklerimizde de olduğu gibi, birbirine karışmakta, Temas Büyüsü taklit prensibini veya Taklit Büyüsü temas prensibini kullanmaktadır (Cingöz, Santur, 2003, s. 5-17).

Halk arasında bazı rakamların uğurlu, bazı rakamların ise uğursuz sayılmaları ile ilgili inanışlara, Hıdrellez günü yapılan uygulamalarda da rastlıyoruz. Bu inanmalar da, Sayı Büyüsü esasına dayalı uygulamalar olarak değerlendirilmektedir. Zararlı ve kötü dış etkileri uzaklaştırmaya ve bunların zararlarından kaçınmaya yönelik uygulamalar Pasif Büyü içinde yer almaktadır. Hıdrellez’de özellikle kaçınılması gereken davranışların temelinde, bu büyüyle ilgili izlere rastlamak mümkündür

Nail Tan da, evlenmek amacıyla başvurulmuş pratikler grubundan birisinin büyülerle ilgili olduğunu belirtir. Yurdumuzda evlenmek isteyenleri muradına kavuşturmayı, sevdiği kızı veya erkeği elde etmeyi sağlamayı meslek edinmiş “büyücü, üfürükçü, hoca, şıh” denen kimseler olduğundan bahseder. Bu şahıslara, genellikle yatırlar ziyaret edilip sonuç alınmadıktan sonra başvurulur. Evlenmek amacıyla aynı anda birkaç pratiğin bir arada uygulandığı da çok görülür. Söz gelimi; hem yatıra gidilir hem Hıdrellezde kilit açtırılır hem de muska yaptırılır (Tan, 2007, s. 75).

Bazı büyüler istem dışı yapılır. Büyülerde doğa olaylarından doğan yıkımları önlemek ereği olduğu gibi birinin başına yıkım getirme, evini barkını yıkma amacını gütmeye de vardır. Bu da pek istenmeyen ya da istemeye istemeye yapılan büyülerdendir (Eyüboğlu, 1993, s. 277).

Korunmak için yapılan büyüler arasında en yaygını düşman saldırısına, silaha karşı olanıdır. Kimi kabadayılar, düşmanlarına karşı kendilerini okutup üfleterek, saldırıdan korunmaya çalışırlar. Bir inanca göre büyülenen insana ateşli silahlar etki edemez (Eyüboğlu, 1993, s. 277).

Anadolu’da muska ile yapılan büyülerin de yaygın olduğu tespit edilmiştir. Bu tür büyülerin amacı alinyazısını değiştirmeye çalışmaktır. Bu niteliği dolayısıyla birçok kimse, özellikle dinine çok bağlı olanlar, bu yollara sapmayı, alinyazısına karşı çıkmayı

suç (günah) sayarlar, büyü yapımına yanaşmazlar. Bir de göz değmesine (nazar'a) karşı yapılan büyüler vardır. Bunlar insanlar için, hayvanlar için, ağaçlar, çiçekler için bile olur, yapılır. Anadolu köylerinde de, illerinde de göz değmesine inanılır. Gözünden korkulan kimseye karşı, koruyucu nitelikte, büyü yapılır. Bunlar muska, hamaylı daha çok koruyucu niteliktedir (Eyüboğlu, 1993, s. 279).

Yolculuğa çıkan bir kimsenin, yolda başına bir yıkım gelmemesi için, büyü yaptırdığı, kendisini okutup üflettiği de olur. Özellikle uzak deniz yolculuğuna çıkan kimselerin arkasından düşmanları bağlamak, kötülükleri önlemek, herhangi bir deniz yıkımına engel olmak için büyü yapılır (Eyüboğlu, 1993, s. 281).

Yaptığımız saha araştırmalarında bol meyve veren ağaçlar için de koruyucu nitelikte büyüler yapıldığını gözlemledik. Hayvanların dişlerini ağaç dallarına asarak ağaçlarının korunacağına inanılmaktadır. Bu ağaçların kimilerinin diplerine okunmuş, üflenmiş su döküldüğünü de gördük. Bu tür büyüler bir yandan göz değmesine, bir yandan da çalınmaya karşı yapılır.

Eyüboğlu da büyüünün tek tek ağaçlar, bitkiler için yapıldığı gibi bahçeler, tarlalar, bağlar için de yapıldığını belirtir. Özellikle asmalar, buğdaylar için büyü yapılır. Bunlar üzüm ile buğdayın kutsal sayıldığı dönemlerde Hititlerden kalmaz besbelli. Halk inançlarına göre büyü yapılan, büyülü olan bir yemişi, ekini yiyen kimsenin başına bir yıkım gelir er geç, o onmaz, ettiğini bulur. Büyülerin konuları çevrenin inanç yapısına, durumuna, davranışlarına, geleneklerine, göreneklerine göre değişir. Anadolu'da büyülerin çok değişik konulu olmasının nedenlerinden biri de budur (Eyüboğlu, 1993, s. 282).

Eyüboğlu, Anadolu'da yapılan büyülerini şöyle sınıflandırmıştır:

- 1- Sevgi ile ilgili büyüler
 - a. Yılan gözü ile yapılanlar,
 - b. Kıl ile yapılanlar,
 - c. Yumurta ile yapılanlar,
 - d. Köpek pisliği ile yapılanlar,
 - e. Tırnak ile yapılanlar,
 - f. Muhabbet muskası ile yapılanlar,
 - g. Ayna ile yapılanlar,
- 2- Kurt bağlamak için yapılan büyüler,
- 3- Kadını söyletmek için yapılan büyüler,

- 4- Eve yıkım getirmek için yapılan büyüler,
- 5- Erkek bağlamak için yapılan büyüler,
- 6- Bağlanan erkekliği çözmek için yapılan büyüler,
- 7- Ekinleri korumak için yapılan büyüler,
- 8- Ağaçları korumak için yapılan büyüler,
- 9- Cinleri kovmak için yapılan büyüler,
- 10- Erkekleri yola getirmek için yapılan büyüler,
- a. Eşek beyni ile yapılanlar,
- b. Eşek dili ile yapılanlar,
- c. Eşek sütü ile yapılanlar,
- 11- Ölüm uykusu için yapılan büyüler,
- 12- Yaşamı kısaltmak için yapılan büyüler,
- 13- Kötü adam yetiştirmek için yapılan büyüler,
- 14- İneğin sütünü kesmek için yapılan büyüler,
- 15- Sevgiliyi çıldırtmak için yapılan büyüler,
- a. Bıyık kılı-dölyatağı kılı ile yapılanlar,
- b. Saç teli ile yapılanlar,
- c. Koltuk altı kılları ile yapılanlar,
- 16- Karı-kocanın arasını açmak için yapılan büyüler,
- 17- Koruma büyüler,
- 18- Kara kedi,

Muska: Hasta doğrudan doğruya hocadan muska yazmasını ister. Hocalar da şerit gibi kâğıtlara yazacaklarını yazıp, kâğıdı katlayıp, hastaya verirler. Kâğıtlara bazen Kur'an'dan kısımlar yazılır, bazen ne yazıldığı belli olmaz. Çünkü okunmaz. Hasta, kâğıdı muşamba içine sarar. Muska çoğunlukla üçgen şeklinde sarılır. Muska, ipe boyuna yahut da pazıya takılır. Elbisenin bazı yerlerinde çengelli iğne ile tutturulduğu da olur. (Yüksel, 1968, s. 4688).

Adana

Kendisinde büyü var zanneden kadın geyiğin kakası ile karıştırılan suyu hamamın iki kapısı arasında dökünürse büyüünün geçeceğine inanılır (K.7, K.30, K.35, K.41, K.42, K.61, K.92, K.99, K.105, K.106, K.110, K.131, K.157).

Karatavuk kanıyla yazılan muskanın geri dönüşünün olmayacağına, o muskanın artık bozulmayacağına inanılır (K.1, K.2, K.5, K.16, K.18, K.53, K.58, K.59).

Büyü bozmak için kan akıtılması gerektiğine inanılır (K.11, K.13, K.27, K.32, K.85, K.88, K.89, K.94, K.100, K.112, K.113).

Yapılan bir büyüün yedi ayrı kuyudan çıkarılan su ile bozulacağına inanılır (K.33, K.34, K.45, K.46, K.50, K.52, K.55, K.89, K.90, K.94, K.97, K.102, K.189).

Bir insan kendisi için yazılmış kötü niyetli bir muska bulduğunda onu kuyuya atarsa muskanın etkisiz hale geleceğine inanılır (K.37, K.56, K.67, K.78, K.80, K.88, K.99, K.100).

Kuyu içine atılan muskanın kabul olacağına inanılır (K.4, K.5, K.8, K.22, K.25, K.42, K.56, K.59, K.67, K.89, K.178).

Halk arasında, kesilen tırnaklarla bazı gıda maddelerinin karıştırılarak muhabbet büyüü yapıldığına inanılır (K.159, K.160, K.172, K.180, K.183, K.192, K.194, K.198, K.200).

Yumurta kabuğuyla büyü yapılırsa toprağın altına gömülmesi gerektiğine inanılır (K.16, K.18, K.25, K.34, K.53, K.60, K.63, K.71, K.78, K.159, K.186).

Yumurta kabuğuna yapılan büyüün çok etkili olacağına inanılır (K.34, K.35, K.51, K.54, K.67, K.134, K.145, K.176, K.181, K.182).

Yumurta kabuğun üzerine muska yapılır. Muska yapılan kişinin eve bağlanacağına inanılır (K.6, K.7, K.30, K.35, K.41, K.42, K.47, K.61, K.92, K.99, K.105, K.106, K.110, K.131, K.157).

Yumurta kabuğundan yapılan büyülerin insanların kısmetini kesmek için yapıldığına inanılır (K.14, K.21, K.39, K.63, K.91, K.117, K.149, K.155, K.157).

Bir insan, yumurtanın üzerine biri hakkında büyü yaptırır, sonra da o yumurtayı götürüp incir ağacının altına gömerse o insanın eşinden ayrılacağına, eğer mezarlığa gömerse o insanın öleceğine inanılır (K.24, K.29, K.36, K.38, K.40, K.109, K.111, K.127, K.150, K.170).

Uzun tırnağın şeytanın eline benzediğine, uğursuzluk çıkaracağına inanılır (K.36, K.54, K.58, K.59, K.62, K.63, K.64).

Kesilen tırnak yere atılırsa üç harflilerin (cin) musallat olacağına inanılır (K.27, K.56, K.59, K.60, K.71, K.98, K.172, K.111).

Tırnaklar kesilip dışarı atılırsa cinlerin büyü yapacağına inanılır (K.37, K.45, K.47, K.56, K.68, K.70, K.77, K.88).

Kesilen tırnağı doğrudan toprağa atarsan günlerce başında cinler beklermiş. Bir kâğıda ya da bez parçasına sarıp çöpe ya da ateşe atmanın daha doğru olacağına inanılır (K.9, K.10, K.34, K.45, K.57, K.58, K.68, K.70).

Sihir yapılırken buhur yapılmasının sihri güçlendirdiğine inanılır (K.48, K.99, K.100, K.101, K.102, K.103, K.104).

Büyü yapılmışsa yapılan büyüün bozulması için buhur yakılması gerektiğine inanılır (K.47, K.145, K.146, K.147, K.148, K.149, K.150).

Evi cinlerden korusun diye buhur yakarlar. Buhur olan evde cin olmayacağına inanılır (K.17, K.18, K.26, K.27, K.33, K.48, K.49, K.50, K.51, K.52).

Evdeki kötü, şeytani ruhları kovmak için buhur yakılması gerektiğine inanılır (K.47, K.127, K.128, K.136, K.142, K.143, K.152).

Soğan kabuğu, ormana atılmaz; çünkü o soğan kabuğunun şeytanın parası olduğuna inanılır (K.44, K.70, K.71, K.72, K.73, K.74).

Soğan kabuğunun yakılmasının cinlerin ve şeytanların dağıtılmasını sağladığına inanılır (K.50, K.195, K.196, K.197, K.198, K.199, K.200).

Düğme okumanın büyücülük olduğuna inanılır. Büyücüler okudukları düğmeyi üfler ve büyü yaptığı kişinin düğmeleri teker teker açmasını daha sonra iliklemesini ister. Böylece kötülüğün dağılmış olduğuna inanılır (K.126 K.129, K.130, K.131, K.132, K.133, K.134, K.135).

Bazı kayaların taşlaşmış insanlar olduğuna ve bazı taşların sihirli güçleri olduğuna inanılır (K.4, K.5, K.24, K.28, K.28, K.30, K.31, K.88).

Kanın tılsımı bozduğuna inanılır (K.50, K.60, K.69, K.70, K.79, K.80, K.84, K.85, K.89, K.90, K.173).

Yerin altındaki defineleri kimse almasın diye tıslımlıyorlar. Bunu büyücülerin bozabildiğine inanılır. Bu tılsım yılan şeklinde de çıkabiliyor, üç harfli şeklinde de çıkabiliyor (K.27, K.191, K.192, K.193, K.194, K.195, K.196, K.197).

Yumurta kabuğunun tıslımlı olduğuna inanılır (K.5, K.9, K.33, K.41, K.46, K.56, K.57, K.58, K.150, K.152).

Geline muska yazılırsa gelinin kaynanasına itaat edeceğine inanılır (K.22, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.185).

7.7.1. Değerlendirme

Sihirbazlık ve büyücülük Şamanların en temel görevlerinden ve özelliklerinden

biridir. Şamanların sihir ve büyü ile olan ilgileri bazı değişiklikler olsa da günümüze kadar özellikle Altaylarda devam etmiştir.

Eski Türklerde, Şaman hem büyücü hem de hekimdir. Şaman bütün hastalıkların gelişimini bilir, cinlerle perilerle ve de ruhlarla konuşurdu. İnme inmiş, çarpılmış, aklını kaçırmış, vurulmuş, sağı solu kırılmış, hastalanmış biri önce büyücülere götürülürdü. Ne yapılacaksa o yapar ya da onun dediği yapıldı. Doğada gizlenen her derdi ve o derdin devasını o bilirdi. Biz de özellikle XIII. yüzyılda Anadolu'ya göç edip yerleşen bazı Türkmen babalarının, eski Türk şamanlarının Müslümanlaşmış biçimleri olduğunu belirten Köprülü gibi düşünüyoruz. “Bazı” dedik; çünkü bütün Türkmen babalarını sınıfa sokmak abartılı olur. Öyleyse, Şamanist kültürden İslâmî kültüre geçiş yapmış bu kişilerin; yani eski Şamanların sihir ve büyü ile uğraşmalarının doğal olduğu da bir gerçektir.

Eyüboğlu, büyüün en yaygın türünün eski çağlardan beri sevgiyle (aşkla) ilgili olduğunu belirtir. Anadolu değişik bölgelerinde ve Adana'nın bazı yerlerinde de yapılan büyülerin birçoğunun sevgiyle, sevgiliyle ilgili olduğunu biz de yaptığımız kaynak taramalarında ve sahadaki derlemelerimizde gördük.

Örneğin, Hıdırellezde gül dalına yüzük takılırsa o kızın evleneceğine, evlenmek isteyen gençlerin büyüklerinin evlenme cüzdanlarını bir gül ağacının altına bırakırlarsa kismetlerinin açılacağına inanılması aşk ve sevgi ile ilgili büyülerdir.

Anadolu'da ve Adana'da yapılan büyüler ve büyülerde kullanılan nesneleri şöyle sıralayabiliriz: Sevenin sevdiği kişinin sevgisini kazanmak için yapılan büyüler, insanları birbirlerinden ayırmak için yapılan büyüler, insanın zürriyetini veya sidiğini bağlamak için yapılan büyüler, mermiye ve silahlara karşı yapılan büyüler, göze ve nazara karşı yapılan büyüler, yolculuğa çıkarken yapılan büyüler...

Bu büyüler yapılırken; bitkiler, çiçekler, yapraklar, kemikler, boncuklar, kuru kafalar, su, hayvan kemikleri, kıl, tüy, sidik, kan, insan ve hayvan pisliği, muska, metal gibi malzemeler kullanılır.

Yaptığımız saha araştırmalarında bol meyve veren ağaçlar için de koruyucu nitelikte büyüler yapıldığını gözlemledik. Hayvanların dişlerini ağaç dallarına asarak ağaçlarının korunacağına inanılmaktadır. Bu ağaçların kimilerinin diplerine okunmuş, üflenmiş su döküldüğünü de gördük. Bu tür büyüler bir yandan göz değmesine, bir yandan da çalınmaya karşı yapılır.

Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Adana'da da bu işi meslek edinmiş “büyücü, üfürükçü, hoca, şıh” denen kimseler olduğunu da gördüğümüzü daha önce

söylemiştik. Bu kişilere son çare olarak başvurulur.

Adana'da kendisinde büyü var zanneden kadın geyiğin kakası ile karıştırılan suyu hamamın iki kapısı arasında dökünürse büyüünün geçeceğine inanması eşğin iyi ruhları temsil etmesi ve su kültünün arındırıcılığı ile ilgilidir.

Karatavuk kanıyla yazılan muskanın geri dönüşünün olmayacağına, o muskanın artık bozulmayacağına ve büyüü bozmak için kan akıtılması gerektiğine inanılması kurban ve kurbanın kanının gök tanrıya ulaştırılması ile kara iyelerden kendisini kurtaracağını umulmasıdır. Kanın tılsımı güçlendirdiğine de bozduğuna da inanılır.

Yapılan bir büyüünün yedi ayrı kuyudan çıkarılan su ile bozulacağına, bir insanın kendisi için yazılmış kötü niyetli bir muska bulduğunda onu kuyuya atarsa muskanın etkisiz hale geleceğine inanılması kötü ruhların yer altı iyelerine gönderilmesi ve suyun temizleyici gücünden medet umma vardır.

Yumurta kabuğundan yapılan büyülerin insanların kısmetini kesmek için yapıldığına, yapılan büyüünün çok etkili olacağına ve yumurta kabuğuyla büyü yapılsa o nesnenin toprağın altına gömülmesi gerektiğine inanılması büyüünün kara iyelere iade edilmesi anlamını taşır.

Bir insan, yumurtanın üzerine biri hakkında büyü yaptırır, sonra da o yumurtayı götürüp incir ağacının altına gömerse o insanın eşinden ayrılacağına; eğer mezarlığa gömerse o insanın öleceğine inanılmasının incir ağacı ile ilgili olumsuz inanışlar ve temas büyüünün etkisi vardır.

Kesilen tırnak yere atılırsa üç harflilerin (cin) musallat olacağına inanılır. Kesilen tırnağı doğrudan toprağa atarsan günlerce başında cinler beklermiş. Bir kâğıda ya da bez parçasına sarıp çöpe ya da ateşe atmanın daha doğru olacağına inanılması; sihir yapılırken buhur yapılmasının sihri güçlendirdiğine, büyü yapılmışsa yapılan büyüünün bozulması ve evi cinlerden korusun diye buhur yakılması gerektiğine, buhur olan evde cin olmayacağına inanılması ise ateş ve buhurdan yayılan kokunun kara iyeleri uzaklaştıracağına olan inançtan kaynaklanır.

Düğme okumanın büyücülük olduğuna inanılır. Büyücüler okudukları düğmeyi üfler ve büyü yaptığı kişinin düğmeleri teker teker açmasını daha sonra iliklemesini ister. Böylece kötülüğün dağılmış olduğuna inanılması bir taklit büyüüdür.

Bazı kayaların taşlaşmış insanlar olduğuna ve bazı taşların sihirli güçleri olduğuna inanılması doğrudan taş kültürüdür.

Yerin altındaki defineleri kimse almasın diye tılsımlandığına; bunu büyücülerin bozabildiğine inanılması ve bu tılsımın yılan ya da üç harfli şeklinde de çıkabiliyor olmasını yer altı iyeleriyle ilişkilendirebiliriz.

Geline muska yazılırsa gelinin kaynanasına itaat edeceğine inanılması ise bir pasif büyüdür diyebiliriz.

7.8. Nazarla İlgili Halk İnanışları

Nazar: Gözden çıkan bakışla etraftaki şeylere zarar verdiğiğine inanılan yıkıcı ve tehlikeli büyüsel bir kuvvettir. Kökeni çok eskilere gitmektedir. “Babillerde çeşitli nazarlıklar ve özellikle Eski Mısır’da ‘Osiris’in gözü’ yahut ‘Horus gözü’ diye bilinen amuletler çok meşhurdur.” Edfu mabedindeki kütüphanede kötü gözün zararlı etkisini uzaklaştıran büyüsel sözlere rastlanmıştır. Amerikalılar ve İngilizlerde “evil eye”, Almanlarda “böser blick”, Yunanlılarda “matisma”, Araplarda “elayn” ya da “isabet-i ayn”, İranlılarda “bed nezer”, Hintlilerde “sihi” denilen bu inanış Türkiye’de: nazar, göz değmesi, göze gelme, kem göz ve kötü göz gibi isimler alır. (Çelik, 1974, s. 155)

Kimileri nazarlıkla büyüünün ayrı olduğunu, birbirleriyle bağlantısı bulunmadığını söyler. Oysa doğru değildir bu. Nazarlık büyüünün başka bir türüdür. Daha çok koruyucu bir güce sığınmadır. Daha açıkçası büyüünün yalnız koruyucu düşünceyle yapılanıdır. Nazarlık da kötü ruhların saldırılarından korunmak, iyi ruhlara sığınmak için olduğuna göre büyüdür. Halk arasında nazar (göz değmesi) uğursuz bir kimsenin etkisi sonucu ortaya çıkan kötü durumu anlamına gelir. Böyle bir durumda yalnız koruyucu güçlere sığınılır. Büyü de böyledir. Ancak büyüde etkileyici bir nitelik vardır. Büyü daha atak bir davranışı içerir. Karşısındakini etki altına alma ereğini güder (Eyüboğlu, 1993, s. 282).

Toplum hayatında din ve büyü çatışır durumdadır. Dinî eylemlerin (işlemlerin) sonradan kabul ettirilmiş bir hava taşımasına karşılık büyüsel işlemler daha çok geleneğe, töreye ve çoğunlukla çok eski geleneklere dayanmaktadır. Büyüsel muhakemenin ilkeleri bazı bakımlardan biliminkine benzer; burada aynı sebepler aynı sonuçları doğurur. Büyücü hiçbir zaman yanılmaz. Sonuca varılmadığı zamanlar, yapılan büyüünün daha etkin bir karşı büyü tarafından bozulduğuna inanılır. Dinin özünde böyle bir determinizm yoktur. Din yakarmayı emreder; büyü ise Tanrı’yı hesaba katmayan, onun üstünde bir etki yapabilme çabasındadır (Çelik, 1974, s. 166).

İncelemelerimizden yola çıkarak nazara en çok kadınların inandığını, bunu erkeklerin ve gençlerin takip ettiğini söyleyebiliriz. Kadınların da özellikle ekonomik, sosyal ve kültürel yönden alt seviyede olanları ile yaşlı kesimi arasında nazarın yaygın olduğu görülmektedir. Bu insanlar, felâketlerle, hastalıklarla, herhangi acı bir olayla karşılaştıklarında yoksulluktan kaynaklanan çaresizlik nedeniyle nazara ve nazarla ilgili büyüsel işlemlere sarılmaktadır (Çıblak, 2004, s. 107).

Nazarın daha çok korumasız oldukları için çocukları, loğusa ve emzikli kadınları, süt veren hayvanları, değerli eşyaları, bol ürün veren bağ, bahçe ve tarlaları, mutlu ve başarılı kişileri etkilediğine inanılmaktadır (Uçkun, 2007, s. 258).

Nazarın, sağlıklı ve gülbüz çocuklara; güzellikleri ve hünelerleriyle dikkati çekenlere; akıllı, zeki olup derslerini başarıyla veren öğrencilere; mesleğinde başarılı olanlara; yeni ev, araba alanlara; kısmeti açık olanlara; mutlu çiftlere vb. kişilere ayrıca İyi ürün veren tarla, bağ ya da bahçeye; güzel görünümlü, hoş kokulu bitki ve çiçeklere; iyi süt veren ineklere; herkes tarafından beğenilen bir ev eşyasına vb. varlıklara daha çok değdiği inandır. Bu tür özelliklere sahip canlı ya da cansız varlıklara karşı, herhangi bir kimsenin kıskançlık dolu gözlerle bakması, nazarın meydana gelmesine neden olur (Çıblak, 2004, s. 105).

Türk Dünyası

İnsan toplumu ilkel çağlardan beri kötü gözlerin iyi nesnelere dokunup zarar vereceğine inanmış ve korunmak için çareler aramıştır. Türkler en iyi koruyucu olarak mavi boncuğu bulmuşlardır. “Boncuk” kelimesi 9. yüzyılda Mahmut Kâşgarî tarafından, Doğu Türk ağzına göre, “monçuk” şeklinde tespit edilerek “atın boynuna takılan değerli taş; arslan tırnağı, moska, tılsım gibi nesneler (DLT I, 395, 475)” diye açıklamıştır. Yine aynı yerde monçuk, boyuna takılan değerli taşlar” denilmektedir. Bu açıklamalardan anlaşıldığına göre en eski çağlarda “boncuk, monçuk” kişinin veya atın boynuna takılan ve kötü ruhlardan ya da kötü gözlerden koruyan tılsım -fetişten ibaret nesneye- denirdi (İnan, 1963, s. 3138).

Türkler arasında yaygın inanca göre kötü nazar yalnız insanlara değil, her iyi şeye, canlı cansız bütün nesnelere dokunabilir. Mahmud Kâşgarî’ye göre gözdesi korunmak için bostanlara “hayal” konur ki buna Türkçe “kösgük” denir. (DLT II, 395, 475). Bu “hayalın” neden ve nasıl yapıldığını Kâşgarî açıklamıyor. Her halde bu bir tılsım niteliğinde bir nesne idi, ihtimal ki şimdiki bostan korkuluğuna benzeyen bir nesne olmuştur. Şimalî Kafkasya Türklerinin bağ ve bostanlarında kazıklarda at

kafatası, bulunduğu etnograflar taraflardan tespit edilmiştir. (N. Veselevskiy Ruslarda tatar âdetlerinin kalıntıları Jivaya Starina, 1912, sah. 35). Bu at kafasının nazar ve kötü ruhlara karşı korunma tılsımı olarak kullanıldığını biz Türkistan’da Kazak-Kırgızlarda, Başkurlarda gördük. Başkurlar bilhassa arı kovanlarının bulunduğu yerlere kötü rakiplerin nazar ve afsunundan korunmak için korlardı. (Georgi Opisanie, II, s. 102) Eski Volga Bulgar Türklerinin bıraktıkları harabelerde yapılan kazılarda evlerinin temellerine at kafası kemiği koydukları görülmüştür (P. V. Denisov, Çuvaşların Dini İnançları, sah. 66). Çuvaş Türkleri de bağ bostanlarına at kafatası asarlar (a.g.e. s. 28). Kurban edilen hayvanların kafatasını kazıklara asmak âdeti Gök Türklerde de 8. asırda görülmüştür (İnan, 1963, s. 3138).

Nazar inancına bağlı olarak geliştirilen pratikler, Türkiye’de olduğu gibi Balkan Türkleri arasında da geçerliliğini hâlâ korumaktadır. Keskin bir göz ve sivri bir dilden ortaya çıktığına inanılan kötü güçten yani nazardan korunmak için, halk arasında çeşitli önlemler alınmaktadır. Nazar değmesinden endişe edilerek canlı ya da cansız varlıklara nazarlık takma, Balkan Türklerinde en yaygın uygulama olarak görülmektedir. Üzerinde taşıyanı büyüye, hastalıklara ve diğer fenalıklara karşı korumaya veya içinde bulunduğu kötülüklerden kurtarmaya hizmet eden nesneye, halk arasında nazarlık adı verilmektedir. Nazarlık olarak, Türk dünyasının genelinde olduğu gibi Balkan Türklerinde de mavi boncuğun yaygın olarak kullanıldığı görülür. Türkler bilindiği gibi en iyi koruyucu olarak mavi boncuğu keşfetmişlerdir. Balkan Türklerinde mavi boncuk ve mavi renkli eşyalar dışında; sarımsak, kurt dişi, nişadır, çalı göbeği, kırmızı ip ve kurdele, maşallah yazılı takılar nazarlık olarak kullanılmaktadır (Uçkun, 2007, s. 258).

Balkan Türkleri arasında çok yaygın olan nazar inancının, günlük hayatta kişiler üzerindeki yaptırım gücü oldukça yüksektir. Özellikle kırsal kesimlerde orta ve yaşlı kuşak kadınlar tarafından nazar gerçek olarak kabul edilmekte ve bu zararlı güçten korunmak veya bu gücü etkisiz hale getirmek için çeşitli yöntemlere başvurulmaktadır. Kaynak kişilerden elde edilen bilgilere göre nazar ya kıskançlık ve çekememezlikten ya da aşırı sevgi ve hayranlıktan kaynaklanmaktadır. Nazarın kem gözlü ve şom ağızlı kişilerin işi olduğuna inanılmaktadır. Kötü niyetli kıskanç kişilerin veya aşırı sevgi ve hayranlık duygusu besleyenlerin gözleri ile olduğu kadar sözleri ile de zarar verebileceğinden korkulmaktadır. Halk arasında özellikle açık tenli ve mavi gözlü kişilerin nazarının değdiğine inanılır. Mavi gözlü kişilere Türkiye Türklerinde olduğu gibi Balkan Türklerinde de “gök gözlü” adı verilir ve bu tür gözlerin çok etkili bir güce sahip olduğuna inanılır (Uçkun, 2007, s. 257).

Makedonya'nın İştıp şehrine bağlı İzvegor köyünden göç eden Zeynep Miraslı'nın, "mezardakilerin yüzde doksanı nazardan gitmiştir" sözleri; Makedonya Türkleri arasında nazar inancının yaygınlığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Makedonya Türkleri nazar için Makedonca "Uratsi" terimini kullanmaktadır. Gagauz ve Makedonya Türklerinde mavi gözlülerin yanı sıra kara gözlülerin de nazar edeceğine inanılmaktadır (Uçkun, 2007, s. 257).

Romanya Dobruca Türklerinde bebekleri nazardan korumak için, kırk sefer besmele çekilerek bebeğin yüzüne üflenir. Bulgaristan Türklerinde nazar edeceğine inanan kişi, karşısındakini korumak amacıyla "Maşallah" diyerek yere bakmaktadır. Gagauz Türklerinde kilisede papaza okutulan suya "ayazma" adı verilir. Okunmuş su babular tarafından nazardan korunmak isteyen kişilerin üzerine serpilir. Nazardan ve diğer kötülüklerden korumak için tarla, bağ ve bahçeler papaza okutulur. Türkiye'de de nazara karşı "nazar duası" okunur. Hatta ev ve işyerlerine bu dua asılır. "41 kere Maşallah" denilirse nazardan korunulacağına dair yaygın bir inanış da mevcuttur. Nazardan korunmak amacıyla yapılan bir uygulama da çocukların yüzüne kara, is sürülmesidir. Bebeğe, sünnet çocuğuna, geline ve lohusa kadının yüzüne kara veya is sürülmesi Balkan Türklerinde olduğu gibi Türkiye'de de görülmektedir (Uçkun, 2007, s. 260).

Elbiselerin özellikle iç çamaşırlarının ters giyilmesi, çocukların çirkin, eski elbiselerle gezdirilmesi ve çocuklara başka adlarla hitap edilerek çocukların "maskara", "çirkin", "pis", "maymun", "soytarı" gibi aşağılayıcı sözlerle sevilmesi Balkan Türklerinden tespit ettiğimiz nazar önlemleri arasında yer almaktadır. Bu uygulamalar ile sağlıklı ve güzel görünmeyi gizleme, fazla göze batmama ve beğeni toplayıp dikkat çekmeme amaçlanmakta, böylece kötü ruhlar ya da kötü güçler yanıltılmak, nazar tersine çevrilmek yani kötü bakışlar sahibine yönlendirilmek istenmektedir (Uçkun, 2007, s. 261).

Eğer hastaya gerçekten nazar değmiş ise, dua okuyan kişi, duayı okurken sık sık esner. Esnemesinden hastaya nazar değdiği belli olur. Dua bittikten sonra nazarı bozan, bıçağı yere atar. Hasta dua okuyan kişinin elini öper ve yere atılan bıçağın üzerinden üç defa atlar. Bıçağı yerden alarak, okuyan kişiye verir. Kurşun dökme gibi tütsüleme de eski Türk kültüründen gelen ve günümüzde de devam ettirilen bir uygulamadır. Türkiye'de olduğu gibi Balkan Türklerinde de dumanının bol olması ve tohumlarının ateşte ses çıkartarak patlaması sebebiyle tütsü için daha çok üzerlik tercih edilmektedir. Gagauz Türklerinde üzerlik otu dışında günnük ağacının dalları, ağaç kökleri, mısır

koçanları da tütsülemeye kullanılır (Uçkun, 2007, s. 263).

Anadolu

Ruhun derinliklerinde saklı bu tehlikeli kuvvetin; ancak vücudun dışarı açılan tek penceresi niteliğindeki gözlerden çıkabileceğine inanılmış olacak ki, inanışlar ve buna verilen isimler hep göz ile ilgilidir. Türkiye’de de nazar çok yaygındır ve bütün etkinliğiyle devam etmektedir. Acıpayamlı, “Türkiye’yi bir uçtan bir uca kat eden nazar’ın bir folklor müessesesi” niteliğinde olduğu sonucuna vararak, “psiko-sosyal değerler sonunda” doğduğunu ve halen bu esaslar dâhilinde işlediğini belirtmektedir. Nazara inanan kimselerin çoğunluğu yoksuldur. Çoğu kez büyük bir imanla umutlarını bağladıkları kader de onları kendi dertleriyle baş başa bırakır, üstlerinden felâketler eksik olmaz. Bu yüzden kadere inanır görünmelerine rağmen aslında inanmayan, güvenini yitiren bu gibi kimseler geleceklerinden hiçbir zaman emin olamazlar. Yoksullukla beraber kadere güvensizlik, onlar için çok değer taşıyan at, öküz, inek, çocuk... ev ve tarla gibi şeyleri kaybetme korkusu doğurur. Bu korku fertler arasında, komşular, aileler arasında giderek kıskançlığa dönüşür. Dolayısıyla değerli varlıklarını ellerinden alacak tehlikeli kuvvetin, kendilerini kıskanan kötü gözlü kimselerin bakışlarından geleceği inancı kendiliğinden oluşur (Çelik, 1974, s. 156)

Bütün güçleriyle Allah’a inanmalarına rağmen (“Allah büyük”, “Allah iyi ve iyiliksever”, “Allah her şeyi büyüten ve gören” ve “Allah var” şeklindeki klişelerden anlaşılabileceği gibi), yine de dünyada kötülüğün varoluşu onları ister istemez Allah’tan başka kaynaklardan çare aramaya zorlamaktadır. Bunun için Kur’an-ı Kerim’de “cinlerden, periler ve şeytanın şerrinden Allah’a sığın” dendiği halde üzerlerine gelmekte olan kötülüklere karşı büyüsel işlemlere başvurmakta, dinin kesinlikle yasakladığı yolları seçmektedirler. Kötü göze karşı Tanrı’nın en kutsal kitabı ve sureleri, hatta adı, onun varlığına şüphe getirecek şekilde muskalara, levhalara yazılarak nazarlık olarak kullanılmaktadır. Tanrı’nın her şeye kadir olduğuna inandıkları halde tufan ve deprem gibi felâketlerden, hastalıklardan, acılardan korunmak için halkın büyüye, sihre ve nazarlıklara sarılması şunları gösterir: Büyünün halk yaşamında köklü bir yeri vardır. Halk tüm yeni dinî inançlarına rağmen eskiye bağlıdır. Geleneğe bağlılık halk hayatında zaman zaman mutlak Tanrı inancından daha etkindir. (Çelik, 1974, s. 156)

Türkiye’de bütün işlemlerin alabildiğine yaygın olduğunu görmek için ücra köşelere gitmeye gerek yoktur. Büyük bir şehre giden yolun üzerine oturup gelen geçen

arabaların önlerine, camlarındaki yazılara bakmak yeterlidir. Bu konuyla ilgili olarak, bir Alman'ın Türkiye'ye geldiğinde her arabanın üstünde yazılı “maşallah” yazısını görünce; “Türkiye’de bu kadar büyük bir araba fabrikası olduğunu bilmiyordum.” dediği şaka yollu anlatılır (Çelik, 1974, s. 156)

Bir insanın aklını oynatması, bir yetine inme inmesi, kısa süre için da olsa sayrılanması (hastalanması) halk dilinde değişik yorumlara yol açar. Bu yorumların başında “çarpılma” gelir. Çarpılmanın halk inançlarına göre tek nedeni; yapılmaması gereken bir işin, bir eylemin yapılması, söylenmemesi gereken bir sözün söylenmesidir. Çarpılmanın en yaygın durumu halkın “tutarık” dediği “sara”dır. Tutarıklı denen saralı kimselerin genellikle çarpıldığı inancı yaygındır. Tutarık, insanın, cinlerin, perilerin (kötü güçlerin) saldırısına uğraması, iyilik eden güçlerin (meleklerin) onlara yenilmesidir (Eyüboğlu, 1998, s. 99).

İnsanın biri iyilik, biri kötülük eden iki türlü cin’i vardır. Bunlar sürekli savaş içindedir. İnsanın kötü bir davranışta bulunması, kötülük ederi cinlerin üstünlüğünü sağlarmış. Bunun sonucu insan çarpılır. Çarpılmanın çok değişik nedenleri vardır: Kötü söz söylemek, gece sokağa su dökmek, kutsal bir yapı yıkıntısını kirletmek, orada uyumak, oradan bismillah demeden geçmek, ermiş birisine kötülük etmek, onun arkasından kötü söz söylemek, mezarlığın yanından geçerken ıslık çalmak, türkü çığırmak, yaş ağaç kesmek, güneşe, aya, yıldızlara sövmek, anaya babaya el kaldırmak (onları dövmeye yeltenmek, dövmek), başta ekmek olmak üzere, undan yapılan yiyeceklere saygısızlık etmek, ayak altına almak (Eyüboğlu, 1998, s. 99).

Bütün bunlar inanç bakımından saygı, sevgi gösterilmesi gereken varlıklardır. Bu gerekenleri yerine getirmeyenlerin başına bir yıkım gelirse, yapılan işten bilinir.

Çıblak, nazar değmeden önce yapılan uygulamaları şu biçimde sıralamıştır: Nazar muskası, maşallah, nazarlık (nazar boncuğu, el şekli, nal, kaplumbağa kabuğu, hayvan kafası, koç boynuzu, çan, delikli taş, cıva, şap, yumurta kabuğu, çeşitli bitki, ağaç dalı, yiyecek ve birtakım nesnelerden yapılan nazarlıklar), yüze is veya kül sürme, iç çamaşırı ters giyme, giysi altına çengelli iğne takma, nazarı degeceğine inanılan kimseden önce konuşmaya başlama, parmak çıtlatma, kalça kaşıma, nazarı kuvvetli kişilerin oturduğu yere tükürme veya ayakkabısının boyundaki bir ipi yakıp tütsü biçiminde evin her tarafında dolaştırma (Çıblak, 2004, s. 113, 114, 115, 116).

Çıblak, nazar değdikten sonra yapılan uygulamaları da şu biçimde sıralamıştır: Kurşun dökme, köz söndürme, tütsüleme, tuz dolandırma, nazar değdiren kişinin elbisesinden gizlice bir parça alınıp yakılır dumanı nazarlıya koklatılır, nazarcı kişinin

bastığı topraktan alınarak nazara uğrayana yalattılır, nazarcının evinden gizlice tuz alınır ve ateşte yakılır veya abdest aldığı su nazara uğrayan kişinin üzerine serpilir, nazar değdiren kişinin ocağından kül alınır ve nazara uğrayan hayvanın içtiği suya atılır, nazara uğrayan hayvan ırmaktan üç kez geçirilir (Çıblak, 2004, s. 121, 122).

Tütsülemek, nazardan korunmak için yapılan bir uygulamadır. Canlı cansız her şeye nazar değdiği gibi herkesin de nazarı değebilir. Ama en çok mavi gözlü ve sarı saçlıların nazarının değdiğine inanılır. Nazara uğradığına düşünülenler bazı maddelerin yakılmasıyla ifade edilen dumana tutulur. Bu yöntem sadece Şamanlar tarafından değil, Afrika ve Avustralya büyücülerince de kullanılır. Şamanlar, kutsal kabul ettikleri bitkilerin onların tanrı ve ruhlarla bağlantı kurmalarında aracı olduklarına inanırlar (Drury, 1989, s. 83). Üzerlik, çörek otu, kuru karanfil, Kâbe süpürgesi, günlük yakılması bunlara örnek verilebilir. Ayrıca “nazarı değdiğinden şüphe edilen kimsenin saçından, elbisesinden, ayakkabısından gizlice alman birer parça”nın hepsinin bir arada yakılması” (Bayrı, 1972, s. 106) tamamen parça ile bütün arasında bağlantı kurmak, parçaya zarar verince onun bütününe zarar verme amaçlı temas büyüsünün (Örnek, 1988, s. 143) uygulanmasından ibarettir.

İslâm dininin büyü, fal, boncuk, muska gibi şeylere karşı takındığı tavır hadislerde ortaya çıkmaktadır. Özellikle İslâmiyet’le birleştirilen nazar inancının dinde var olmadığı görülüyor. Bu inancın Babil ve Asurlardan miras kaldığı söylenir (Çelik, 1974, s. 167).

Türk kültür ekolojisinde son derece geniş kullanım alanına ve gelenek çevresine sahip olarak yaşamakta olan kurşun dökme ile ilgili kadın derneğinin veya ocağının kökenlerinin, erkeklerin bakır ve demiri eritmeyi başarmalarından çok daha önce kadın kamlar tarafından bir büyü ve fal yöntemi olarak ortaya çıkarılmış olması ihtimalini düşündürmektedir. Bu ilk örnekten hareket eden erkeklerin, zaman içinde demir ve demirci kültünün oluşumunu gerçekleştirdiklerini düşünüyoruz (Çobanoğlu, TDET I, 2002, s. 61)

Aladağ Yörüklerinde çocuğu salıncağına asılan nazarlıkta; bir baş soğan veya sarımsak, birkaç gök boncuk, bir parça beyaz bez, bir küçük gözgü (ayna), bir adet çuvaldız iğnesi, bir iki parça adi kurşun, bir parça kırmızı bez olmak üzere yedi çeşit şey asılır. Kırmızı al anasını, beyaz uğuru, ayna günlüğü, çuvaldız kuvveti, soğan bereketi, boncuk gözdeliği kurşun cesareti temsil eder (Kalafat, 1994, s. 156, 157).

Tuz çevirmek (Çaylı/Turhal): Bir çıkının (bez parçasının) içine bir avuç tuz konur, “göz atanın gözü kör olsun, dil atanın dili kurusun” diye nazar değen hayvanın sırtına, karın altına vurularak çevrilir.

Malların altına yumurta kırılır, kabuğu nazarı değenden tarafa atılır. (Cer, Tokat)

Ayrıca Tokat köylerinde nazarlık olarak çok kullanılmakta olan at veya eşek nalı vardır. Nal bulunamazsa onun çok benzeri olan nal şeklinde madenler (parlak, donuk renkte demirden olabilir) veya plastik nallar üzerine mavi boncuk yapıştırarak kullanılır.

Erzurum’da çocuğun huysuzluğu ve hastalığı hep nazara bağlanır. Herkesin değil bazı “denenmiş kimselerin nazarı bir öküzü bile devirir” inancı yaygındır. Çocuğu nazardan korumak için bazı yollara başvurulur:

- 1- Mavi boncuk, yedi delikli boncuk, göz boncuğu gibi boncuklar çocuğun elbisesinin omzuna veya göğsüne dikilir.
- 2- Darı, karanfil, şap, çörekotu, sarımsak kökü, ayrı ayrı veya hepsi birden çıkı yapılarak çocuğun omzuna dikilir. Çocuğun beşiğine salyangoz kabuğu, balık kabuğu, kertenkele kabuğu, kaplumbağa kabuğu, kurt büzüğü asılır.
- 3- Bir tas su alınır. Su, nazarı değen kimseyle birlikte yedi kişiye okutulur. Okutulan su nazar değmiş olan çocuğa içirilir ve eli yüzü bu su ile yıkanırna nazarin etkisi kaybolur.
- 4- Bir miktar üzerlik ateş üzerine konur, çocuk bu tütsüye tutulur.
- 5- Çocuk aile büyükleri tarafından veya nefesi keskin biri tarafından efsunlanır veya nazarı değdiğine inanılan kişinin haberi olmadan ayakkabısı, entarisi, ehramı gibi çok sevdiği bir eşyası kesilir, ondan bir parça alınarak yakılır. Böylece bu kişinin nazarı bir daha değmez (Taş, 1996, s. 209).

Nazara uğrayanları kurtarmak için İstanbul’da öteden beri başvuruhan bu tedbirlerden başka, doğrudan doğruya nazardan korunmak, nazara uğramamak maksadıyla başvuruhan esaslı bir tedbir de vardır ki, bu tedbir, nazarlık kullanmaktan ibarettir. Nazarlığın esası mavi bocuktur. Tek ve iri bir mavi boncuk nazarlık yerini tuttuğu gibi, üçgen, dörtgen, pençe ve üstüvane şeklinde küçük mavi boncuklardan yapılmış nazarlıklara da sık sık rastlanmasi kabildir. Bunların dışında nazar değmesini önleyecek bazı duaları ihtiva eden muskalar üzerine gümüşten dökülmüş küçük kurbağa ve pabuç şekilleri bağlandığı ve bunların da nazardan korunmaya yarayacağını ısrarla söylendiğı daima işitilir. Nazarlık, erkek çocukların omuzlarına kız çocukların,

başlarına ve göğüslerine, büyüklerin de görülmeyecek bir tarafına iliştilir (Bayrı, 1955, s. 1107).

Ankara’da bebek bir kaç aylık olunca, nazar değmesin diye alına kara sürülür. Uzun ömürlü olsun, saçı sakalı da bu un gibi ağarsın diye yüzüne ve saçına un sürülür. 5-6 cm boyundaki ağaç dalı üzerine bıçakla çeşitli şekiller verilir ve bir ip geçirilerek nazarlık olarak boyuna veya omuza takılır (Erdoğan, 1995, s. 104).

Bergama ve çevresinde nazardan korunmak için, gök boncuk, çaltı pulu, şap, ortasında göz olan mavi boncuklar karşı tarafın keskin göz ışınlarını, bakışını kırsın, etkisiz bıraksın, diye çocukların omuzlarına iğne ile tutturulur ya da dikilir. Bergama’nın bazı köylerinde kutsallığının varlığına inandıkları çitlenbik ağacından yapılan küçük parçalar çocukların omzuna tutturulduğu gibi boyunlara da kolye şeklinde takılır. Halk arasında nazarın çocuklar üzerine çok değiştiğini ve hatta nazardan çocukların öldüğünü söyleyenler çoktur. Bu nedenle çocuklar üzerinde yapılan uygulamalar daha çoktur. Yeni doğan çocuklara nazar değmesin diye çocuğu ziyaret edenler, üzerinden ip koparıp çocuğun bir yerine bağlar. Yukarıda belirttiğimiz nazarlıklar çocukların omzuna bağlandığı gibi boyunlarına da kolye şeklinde takılır. Ayrıca, okumak, kurşun dökmek, tuz dökmek, bıçak atmak, yumurta kırmak, tütsülemek de diğer uygulamalardır (Altınışık, 1977, s. 7983).

Zile’de al karısından sonra en çok korkulan nazar (nefes) dir. On beş yaşına kadar hükmünü icra ederse de en ziyade bir yaşına girinceye kadar tehlikeli olur. Nefes değmemesi için ilk tedbir olarak, daha gebe iken annesi (Tıvga) boncuğu takınır; bu boncuk delikli, deliksiz, erkekli dişilidir. Diyarbakır taraflarında dolunun bazılarının içinde yağarmış; Bunu takan kadınlara (Tıvgalı) denir, tıvgalı bir kadın kırklı diğer bir kadını ziyaret etse, çocuk yaşamaz, hıra olur ve ölür. Hıra, hastalıklı, cılız demektir. Nazar en ziyade, çekemeyen, haset insanlardan gelir. Bir de gözünün beyazı benekli kimselerden gelir. Bunun için her gezmeden gelişte çocuk üzerlik dumanına tutulur ve bu esnada şöyle denir:

Her dertlere devasın
 Hangi evde yanarsan
 Kazaları belâları savarsın
 Ak göz, karagöz, mavi göz
 Denizdeki balıklar
 Üstümüze söyleyen alıklar
 Çatlasın patlasın, kül olsun,

Bunlardan başka şüpheli bir vaziyet olursa çocuğun kulağının arkasına tava karası sürülür. Daimi olarak omzuna, takkesine, beşiğinin görünür yerine mavi boncuk takılır. Al giydirilmez. Nazar ala renge daha çok gelir (Öztelli, 1952, s. 618).

Kundaktaki çocuklara (nazar değmemesi için mavi, gök boncuk takılırdı. Nazar değdiğine kanaat getirilirse, içinde su bulunan bir kaba kurşun dökülürdü. Dökülmüş kurşunda hâsıl olan kabarcık ve gözlerden, çocuğa nazar değdiğine hükmedilirdi (Evren, 1952, s. 477).

Güveyyurt Yörükleri'nde nazardan başı ağrıyan kişinin başının etrafında tuz veya ekmek gezdirilir, ateşe atılır. Bu uygulama ateşe atılan tuz ve ekmek ocak iyesine verilen bir saçıdır. Tuz ekmek hakkının Türk halk inançlarında önemli yer vardır (Kalafat, 1994, s. 36).

İçel yöresinde, kırsal kesimde yaşayan insanların geçim kaynağı genellikle hayvancılıktır. Yörede hayvanlara “mal” denilmekte ve ekonomik olarak büyük önem arz eden hayvanları, nazardan korumak için birtakım önlemler alınmaya çalışılmaktadır. Bu çerçevedeki uygulamalar şunlardır:

-Nazar değmemesi için, ineğin boynuna, boynuzuna mavi boncuk takılır veya al yazma bağlanır. İneğin sütü komşuya verilirken, süt verilen kabın içine iki tane taş, yeşil ot veya kömür atılır.

-Bir avcının avını, köydeki bir kişi almak isterse, avcıya tuz verir. Avcılar ilk avın kanından birazını tüfeğine sürerler; böylece daha fazla avlanabilmek için kismetleri açılır, yani nazar değmez.

-Davar sürüsünü nazardan korumak için sürünün hepsine bir muska yaptırılır ve sürünün içindeki en iyi hayvanın boynuna takılır.

-Kuzular, kırkı çıkıncaya kadar kimseye gösterilmez.

-Hayvanlara nazar değmesin diye, nazarcının izinden toprak alınır; bu, hayvanın üzerine atılır ya da nazarcının elbisesinden bir parça koparılarak yakılır, hayvanlara tutsü yapılır. Çırtlık ağacından boncuk yapılarak, hayvana bağlanır.

-Yeni bir ev yaptırılırken, eve nazar değmemesi için, evin temeline iki tane gök (mavi) boncuk atılır.

-Nazar değmemesi için evin bir köşesine at nalı, köpek kemiği, çaltı boncuğu, deve boncuğu, gök boncuk (nazar boncuğu), tosbağa (kaplumbağa) kabuğu, ineğin kafatası asılır.

-Evlere, genellikle kapılara, mekik, at nalı, gök boncuk, nazar boncuğu, küçük çocuk ayakkabısı, üzerlik, kaplumbağa yavrusunun kabuğu, tespih çalsının çatal kısmı,

iğde çekirdeği, zeytin yaprağı asılır. Tavuk pisliği bir bez parçasına sarılarak, nazar için evin bir yerine takılır.

-Evin bir yerine delik taş bağlanır, kara çalı asılır.

-Zakkum ağacının yaprağı ya da şal kabağının dalından bir parça, evin bir yerine konur.

-Eve nazar değmemesi için kapı eşiğine nal çakılır, kapıya yeşil dal asılır veya geyik boynuzu takılır. Nazar değmesin diye bazı evlerin görünür bir yerine geyik kafasını boynuzu ile beraber çakarlar. Evin bir tarafına geyik tırnağı, kurt tırnağı çakılırsa veya çakal kafası kemiği asılırsa eve ve evdekilere nazar değmez. Yumurta kabuğu asılır.

-Kapılara, seccadelere el motifleri yapılır. Karaçalı dikenini ile “S” harfi birbirine delinip takılarak görünen bir yere asılır.

-Çiçeklere nazar değmemesi için saksının içine bir çubuk sokulur, bu çubuğun ucuna yumurta kabuğu takılır.

-Tarla, bağ ve bahçelere, evlerin önündeki veya üzerindeki asmaya, nazar değmemesi için bir öküz veya atın kafatası asılır.

-Tarla, bağ ve bahçelere öküz başı, gök boncuk; köpek kafası, at nalı asılır. Mührü Süleyman şeklinde kurşun dökülerek tarlaya gömülür (Öger, 2007, s. 1562, 1563).

Öyle hastalar vardır ki, (insan veya hayvan) her türlü nazarlığa ve büyüsel işleme başvurulduğu halde yine de ölmesi önlenemez ya da iyileşemez. Bunun nedeni sorulduğunda, öldüyse “vadesinin yettiği (geldiği)”; yoksa kurtulamadığı “hastalığın onun alın yazısı, kaderi” olduğu söylenir. Ortada hem kadere, alın yazısına, (hayatın, aşkın bir güç tarafından, değiştirilemeyecek şekilde belirlendiğine) inanan, hem bu inanca rağmen alın yazısıyla mücadele eden çelişkili bir anlayış vardır. Allah fikri ile özünde ona karşı olan nazar ve büyüsel işlemler toplum hayatında zaman zaman beraber işlemektedir (Çelik, 1974, s. 159).

Çağınlar, yörede nazar inancının oldukça yaygın olduğunu ifade etmiştir. Bu inançla ilgili çeşitli korunma yöntemleri, pratikler geliştirildiği gibi nazara bağlı deyim, atasözü gibi kalıp sözlerin de oldukça yaygınlığından bahseder. Örneğin, yörede bu konuyla ilgili en sık rastlanılan kalıp söz “Bin yiyeenin olsun, bir diyenin olmasın” dır. Çünkü insanın malının etrafında bulunan kişilerin yemesi ile tükenmeyeceği ama kıskanç bir sözün bu mala çeşitli şekilde zarar vereceğine inanılmaktadır. Başka bir kalıp söz de “Aç mezarı yoktur da genç mezarı çoktur” şeklindedir. Bu söze göre de

insanın açlıktan ölmeyeceğine ama genç yakışıklı, yiğit, güzel, alımlı, zeki gibi toplum tarafından beğenilen özellikteki gençlerin kıskançlık duygularının hedefi olup nazardan ölebileceğine inanılmaktadır (Çağımır, 22. 10. 2013, <http://turkoloji.cu.edu.tr>)

Adana

İç çamaşırın, elbisenin ters giyilmesinin kişiyi nazara karşı koruyacağına inanılır (K.14, K.22, K.25, K.24, K.37, K.35, K.54, K.55, K.56, K.65, K.72, K.87, K.93, K.114, K.148, K.159).

Bazı güzel kadınlar, iç çamaşırlarını ters giyerlerse güzelliklerine nazar değmeyeceğine inanılır (K.2, K.17, K.28, K.32, K.43, K.58, K.72, K.85, K.93, K.114, K.128).

Çocukların atletleri ters giydirilirse nazar değmeyeceğine inanılır (K.2, K.16, K.22, K.34, K.38, K.39, K.40, K.58, K.72, K.149, K.173).

Yeni taşınılan eve at nalı asılırsa nazarı (gözü) o evden uzak tutacağına inanılır (K.3, K.29, K.54, K.60, K.65, K.72, K.87, K.93, K.114, K.148).

Yeni eve nazar olmasın diye sarımsak asılması gerektiğine inanılır (K.1, K.8, K.12, K.17, K.20, K.29, K.55, K.76, K.88, K.92, K.105, K.119).

Yeni eve nazar olmasın diye kartal tüyü asılması gerektiğine inanılır (K.12, K.24, K.29, K.36, K.48, K.55, K.68, K.72, K.89, K.93, K.107, K.111).

Nazardan korunmak için evin etrafına çörek otu serpilmesi gerektiğine inanılır (K.10, K.17, K.26, K.38, K.46, K.87, K.93, K.108, K.116, K.125, K.137).

Eve taşınıldığında eve nazar boncuğu asılması gerektiğine inanılır (K.53, K.54, K.55).

Bazı evlere yeni taşınıldığında, misafire esneme geldiğinde ağırlık çöktüğünde evde nazar olduğuna inanılır (K.42, K.43, K.54, K.60, K.65, K.72, K.87, K.93, K.114).

Eve taşınıldığında karaçalı asılıra o eve nazar değeceğine inanılır (K.1, K.6, K.17, K.23, K.36, K.45, K.53, K.66, K.75, K.89, K.103, K.113).

Asma yaprağına bal sürülüp kapıya yapıştırılırsa eve nazar değmeyeceğine inanılır (K.6, K.24, K.29, K.36, K.48, K.55, K.68, K.72, K.89, K.93, K.107).

Güzeli kıskanan çok olur. Bu nedenle güzele nazarın çabuk değeceğine inanılır (K.33, K.45, K.56, K.72, K.86, K.108, K.117, K.159, K.167, K.178).

Güzele, kanı ılıtarak bakıldığı zaman nazar değeceğine inanılır (K.28, K.29, K.36, K.45, K.53, K.66, K.75, K.89, K.103).

Çok güzel olan insanlara, renkli gözlü kişiler baktığında o kişiye nazar değeceğine inanılır (K.39, K.40, K.55, K.56, K.71, K.72, K.77, K.78, K.79, K.80).

Güzel gelinin kulağının arkasına siyah kalem (kara) sürülürse o geline nazar değmeyeceğine inanılır (K.1, K.27, K.45, K.55, K.72, K.86, K.103, K.147, K.165).

Güzel çocuklara, genç kızlara nazar değmesin diye ocak karası sürülmesi gerektiğine inanılır (K.39, K.49, K.76, K.87, K.92, K.114, K.126, K.135, K.147).

Giydiği elbisenin içine mavi boncuk konulursa kişinin güzelliğine nazar değmeyeceğine inanılır (K.2, K.14, K.16, K.22, K.29, K.32, K.44, K.78, K.93, K.112, K.135).

Güzel çocuklara nazarlık takılırsa o çocukların güzelliğine nazar değmeyeceğine inanılır (K.45, K.49, K.76, K.87, K.92, K.114, K.126, K.135).

Düğüne veya cenazeye giden güzel bir kızın ya da erkeğin üstüne, çok iğneli ve korkutucu olan karaçalıdan bir parça takılırsa nazarı önleyeceğine inanılır (K.27, K.45, K.55, K.58, K.72, K.86, K.103, K.147).

Güzel olan insanın çabuk göze geleceğine, güzel kişilere çok nazar değeceğine inanılır (K.41, K.42, K.43, K.55, K.56, K.71, K.72, K.77, K.78, K.79, K.80).

Biri çok güzelse ona nazar boncuğu takılır. Güzel olan kişi, nazar boncuğu takarsa kendisine nazar değmeyeceğine inanılır (K.2, K.20, K.26, K.38, K.39, K.45, K.47, K.53, K.54 K.76).

Güzel, tatlı bebeklere karaçalı boncuğu takılırsa o bebeğe nazar değmeyeceğine inanılır (K.47).

Nazar için üzerlik vardır. Güzel olan insan bu üzerliği iç çamaşırına takarsa nazardan korunacağına inanılır (K.29, K.38, K.39, K.45, K.47, K.53, K.54).

Güzel olan insanın, çocuğun cüzdanına, giysisine iğde konulursa o çocuğun nazardan korunacağına inanılır (K.20, K.47, K.55, K.68, K.72, K.84, K.95, K.102, K.136).

Çok güzel olan insanın yüzüne üç kere tükürülürse o kişiye nazar değmeyeceğine inanılır (K.94, K.102, K.145, K.162, K.175, K.182, K.193, K.194).

Yeni doğan bebeklerin gözüne sürme denilen bir kalem çekilirse o bebeğe nazar değmeyeceğine inanılır (K.84, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90, K.141, K.142, K.143).

Eğer güzel bir kız, delikanlı, çocuk ölürse nazardan öldüğüne inanılır (K.1, K.15, K.18, K.20, K.25, K.32, K.64, K.72, K.82, K.93, K.106, K.110, K.126, K.178, K.182).

Güzelin nazardan dolayı çok yaşamadığına inanılır (K.21, K.36, K.43, K.53, K.67, K.187, K.189, K.193, K.200).

Güzel yüzlü bir çocuk gördüğümüz zaman kulağımızı çekip, tahtaya vurmamız gerektiğine inanılır (K.43, K.64, K.72, K.82, K.93, K.106, K.110, K.126).

Güzelliğe nazar değmemesi için, salâvat getirilip, “Allah nazardan korusun, maşallah” denmesi gerektiğine inanılır (K.43, K.44, K.45, K.46, K.58, K.72, K.81, K.93, K.96, K.106).

Güzel insana nazar değmesin diye kırk bir kere maşallah demek gerektiğine inanılır (K.28, K.36, K.43, K.53, K.67, K.187, K.189, K.193).

Güzellere nazar değmesin diye onlara kötü kıyafetler giydirmek gerektiğine inanılır (K.107, K.145, K.165, K.172, K.183, K.191, K.196, K.200).

Nazar değmesinden veya başka bir şey gelmesinden korkulduğu için güzelliğin fazla sergilenmemesi gerektiğine inanılır (K.2, K.8, K.10, K.21, K.55, K.67, K.79, K.81, K.151, K.163).

Kurşun dökülürse güzele nazar değmeyeceğine inanılır (K.1, K.16, K.24, K.45, K.57, K.69, K.87, K.92, K.105, K.121).

Güzel yüzü olan birine nazar değeceğine inanılır. Bunun için muska takılır (K.142, K.145, K.165, K.172, K.183, K.191, K.196).

Güzel insanın nazardan, kem gözden dolayı bahtının kötü olacağına inanılır (K.11, K.12, K.22, K.23, K.24, K.66, K.67, K.68, K.69, K.70, K.71).

Yeni bir araba alındığında, yeni bir eve taşınıldığında vs. kurban kesmelidir. Aksi halde yeni alınan şeye nazar değeceğine inanılır. Kurban yeni alınan eşyayı nazardan korur (K.33, K.34, K.35, K.36, K.47).

Nazar değen insandan kan akarsa nazarın geçeceğine inanılır (K.52, K.53, K.127, K.128, K.129, K.130).

Dardağan, iğde ağaçlarının nazara iyi geleceğine inanılır (K.12, K.19, K.35, K.42, K.49, K.51, K.78, K.81, K.83, K.97).

Akik taşının insanı nazardan koruduğuna inanılır (K.22, K.23, K.53, K.54, K.57, K.59, K.61, K.62, K.63, K.64, K.65, K.66).

Akik taşının nazar değdiğinde kırıldığına veya çatladığına inanılmaktadır (K.48, K.49, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54, K.127, K.128, K.129, K.130, K.131).

Yeşim taşı denizden çıkar. Beyaz olanları değerlidir. Bu taşın nazarı önleyeceğine inanılır. (K.52, K.127, K.128, K.129, K.130, K.142).

Köşeli taşların nazarı, nefesi önleyeceğine nefese iyi geleceğine inanılır (K.2, K.10, K.14, K.28, K.36, K.48, K.59, K.67, K.149, K.167, K.183, K.196).

Taşlar yontulup nazar boncuğu şekli verilerek güzel görünümlü hayvanların boynuna takılırsa bu hayvanların nazardan korunacağına inanılır (K.12, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54, K.127, K.128).

Kevek taşı ağıllara asılırsa o ağılın nazardan korunacağına inanılır (K.50, K.59, K.67, K.149, K.167, K.183).

Nazar boncuklu taşların kişiyi kötü göz ve nefese karşı koruyacağına inanılır (K.25, K.35, K.42, K.49, K.51, K.78, K.81, K.83).

“S” taşı beyazdır. Bebeklere takılır, nazarı önleyeceğine inanılır (K.57, K.65, K.124, K.145, K.162, K.172,).

“S” adı verilen taşın insanı nazardan koruyacağına inanılır. Hatta bir gün bu taşın gözlerimin önünde çatladığına şahit oldum (K.5, K.10, K.13, K.22, K.26, K.35, K.48, K.63, K.72, K.159, K.167).

Nazar boncuğu taşının nazardan koruduğuna inanılır (K.35, K.42, K.49, K.51, K.72, K.78, K.81,).

Nazar taşı, üzerinde taşınır veya evin herhangi bir yerine asılırsa insanları nazardan koruyacağına inanılır (K.10, K.12, K.22, K.38, K.42, K.48, K.49, K.50, K.51).

Mavi boncuğun, mavi taşların nazarı önleyeceğine inanılır (K.51, K.52, K.53, K.54, K.55, K.56, K.62, K.72, K.87, K.142, K.163, K.173, K.187, K.200).

Oluğun aktığı yerden toplanan kırk taşın nazara iyi geleceğine inanılır (K.13, K.22, K.26, K.35, K.48, K.63, K.72, K.159).

Eskiden, küçük küçük üç taş ile kurumuş tavuk pisliği bir beze konulup, çocuğun sırtına dikilir ya da evin bir köşesine asılırdı. Bunun nazardan koruyacağına inanılır (K.64).

Kişi, delik taşları üzerinde taşırsa nazardan korunacağına inanılır (K.84, K.85, K.86, K.87, K.88, K.89, K.90, K.91, K.92, K.93).

Yumurta kabuğunun nazara, göze iyi geldiğine inanılır. İnsanı nazardan koruyacağına inanılır (K.70, K.103, K.104, K.105, K.109, K.124, K.125, K.126).

Nazardan korumak istedikleri eşyaların üzerine yumurta kabuğu koyarlarsa o eşyaya nazar değmeyeceğine inanılır (K.21, K.22, K.23, K.24, K.24, K.31, K.32, K.33, K.34, K.60, K.66, K.67, K.68, K.71, K.72, K.73, K.74, K.75, K.76, K.77, K.78, K.79, K.101, K.102, K.103, K.104, K.105, K.106, K.107).

Yumurta kabukları saksıya, çiçeklerin başına asılırsa çiçek açtığında çiçeklere nazar değmeyeceğine inanılır (K.22, K.25, K.29, K.34, K.45, K.46, K.52, K.53, K.139, K.140, K.141).

Yumurta kabuğunun nazar boncuğu olarak asılabileceğine inanılır (K.47).

Yumurta kabuğu düğün bayrağına asılırsa yeni evli çiftte nazar değmeyeceğine inanılır (K.53, K.54, K.55).

7.8.1. Değerlendirme

Nazar, gözden çıkan bakışla etraftaki şeylere zarar verdiğine inanılan yıkıcı ve tehlikeli büyüsel bir kuvvettir. Kökeni çok eskilere gitmektedir. Nazara halk arasında göz değmesi de denir. Nazarla büyü birbiriyle çok ilgili ve yakın kavramlardır. Aynı şey olduklarını söylemek de farklı kavramlar olduklarını da söylemek yanlış olur. Büyü hem fenalık için hem de fenalıktan kurtulmak için yapılır. Oysa nazarlık sadece fenalıktan kurtulmak için yapılır. Amaç kötü ruhların vereceği zararlardan korunmak ve iyi ruhlara sığınmaktır.

Buna göre halk; öncelikle insan, daha sonra bütün canlı yaratıklar ve bunların dışındaki maddî ya da manevî her türlü değere karşı, bir kişinin hasetle, kem gözle bakmasıyla ortaya çıkan kötü sonuçların tümüne birden “nazar” adını verir.

İncelemelerde nazara en çok kadınların inandığı, sonra erkeklerin ve en sonunda da gençlerin geldiği tespit edilmiştir. Kadınların da özellikle yaşlı ve alt eğitim seviyesinde olanlarının nazara daha çok inandıklarını söylenebilir.

Nazar kavramına aşağı yukarı bütün toplumlarda, Türk dünyasında, Anadolu’da ve Adana’da rastlanmaktadır. “Nazara geldi, filana nazar değdi, çocuk göze geldi, kem gözlü” gibi sözler Adana’da günlük hayatta çok sık duyulan sözlerdir.

Nazardan en çok çocukların, loğusaların, verimli hayvan, bağ, bahçe ve tarlaların, mutlu, sağlıklı, başarılı, mal mülk sahibi insanların etkilendiğine inanılmaktadır. Canlı-cansız her şeye nazar değebilir. Sağlığı yerinde olan bir insanın aniden hastalanması, iyi iki dostun küsmesi, işleri iyi giden bir kişinin işlerinin aniden bozulması, canlı kanlı bir hayvanın aniden ölmesi, bol ürün veren bir tarlanın ya da bahçenin aniden kuruması çoğunlukla nazar olarak algılanır. Nazar olarak yorumlanan olaylar o kadar fazladır ki yörede neredeyse bu tip olayların tamamının nedeninin nazar olduğuna inanılır. Kaynak kişilerimizden Sefa Bayrı derleme çalışmalarımız sırasında nazarla ilgili sorumuza, gözlerini ayırarak “mezarlıkta yatan insanların dörtte üçünün

nazardan yattığını” iddia etmiştir.

Herkesin de herkese nazarı değebilir. Fakat Adana’da özellikle mavi gözlü kişilerin nazarının daha çok değdiği inancı yaygındır. Çok uzak bir mesafeden bakıp da bir ağacı mahvedip kurutan, bir ampulü patlatan, bir insanı veya hayvanı hasta eden mavi gözlüler olduğuna inanılır.

Nazarın kıskançlık gibi kötü hislerle gelebileceği gibi, kişilerin kendi akrabalarının aşırı sevgi ve hayranlık hislerinden de gelebileceğine inanılır. Örneğin, yaşı küçük çocuklara en çok annelerinin nazarının değeceğine inanılır. Çocuklar sevilirken “maşallah” denir.

Adana halkının inanışına göre de “Nazar” korkunç bir olaydır. Nazar yüzünden insan ölür, hayvan telef olur. Adana’da halk arasında şöyle bir şey anlatılır: Peygamberimiz sahabeden birkaçı ile birlikte bir mezarlığın önünden geçiyormuş, aniden durarak yanındakilere:

“Şu mezarlıkta kaç kişi yatıyorsa, mutlaka yarısından çoğu nazardan ölmüştür.” buyurmuşlar.

Adana’da da nazarla ilgili pratikleri iki grupta değerlendirebiliriz.

1- Nazar değmeden önce korunma amacıyla yapılanlar:

A) Canlı varlıklar üzerine, koruma amacıyla yapılan pratikler:

- a. Karşındaki insana aşırı derecede hayranlık besleyen kişi, o insana nazarı değmemesi için kendi kıyafetinden kopardığı bir parça ipi karşındakinin elbisesinin üzerine koyar veya kıcını kaşımısını söylerse nazarının değmeyeceğine inanılır.
- b. Kapı tahtasından yontulan bir iki parça kıymık, üzerlik, sarımsak ve soğan kabuğu bir beze konularak kişinin kıyafetinin bir yerine konulursa o kişinin nazardan korunacağına inanılır. Bu eşikte yaşıadığına inanılan ev iyesini memnun etmek için yapılan bir uygulamadır.
- c. Küçük çocuklara takılan nazar boncuklarının, maşallahların, muskaların onları nazardan koruyacağına inanılır.
- d. Özellikle çocukların kulağının arkasına is veya kömür sürülürse o çocuğa nazar değmeyeceğine inanılır.
- e. Kurt dişi veya deniz hayvanlarının kabukları kişinin elbisesine iliştirilirse o

kişiyi nazar değmeyeceğine inanılır.

- f. Şap, bir bez ya da naylona sarılıp üstte taşınırsa nazar değmesi durumunda şapın parçalanarak kişiyi nazardan koruyacağına inanılır.
- g. Nazar duası okunup üflenirse nazar değmeyeceğine inanılır.
- h. Ayrıca üzerinde bazı ayet ve duaların bulunduğu kâğıtların sarılı olduğu muskaların da nazardan koruduğuna inanılır.
- i. Özellikle çocuklara iç çamaşırları ters giydirilirse nazardan korunacaklarına inanılır. Elbiselerin özellikle iç çamaşırlarının ters giyilmesi ile nazarı tersine ve kem gözlerin sahibine çevirmek amaçlanmıştır.
- j. Maşallah, nazar boncuğu, el, at nalı, kaplumbağa kabuğu, hayvan kafası, koç boynuzu, çan, delikli taş, cıva, şap, yumurta kabuğu, çeşitli bitki, ağaç dalı, ve çengelli iğnenin nazardan koruduğuna inanılır.
- k. Dardağan, iğde ağaçlarının nazara iyi geleceğine inanılır. Eve taşınıldığında karaçalı asılıra, ve asma yaprağına bal sürülüp kapıya yapıştırılırsa eve nazar değmeyeceğine inanılır.
- l. “S” adı verilen taşın ve akik taşının insanı nazardan koruduğuna inanılır.

B) Cansız varlıklar üzerinde yapılan pratikler:

- a. Evlerin kapılarına nazar boncuğu, at nalı, bebek ayakkabısı, kara çalı, leylek ayağı, kaplumbağa kabuğu, üzerlik takılırsa o eve nazar değmeyeceğine inanılır.
- b. Arabalara, nazar boncuğu, at nalı, bebek ayakkabısı, maşallah asılırsa o araca nazar değmeyeceğine inanılır.
- c. Tarım arazilerine, öküz veya köpek kafası veya at nalı asılırsa o alanlara nazar değmeyeceğine inanılır.

2- Nazar değdikten sonra ortaya çıkan fenalıkları ya da sağlık sorunlarını gidermek amacıyla yapılanlar:

- a. Adana halkının nazara karşı başvurduğu önlemlerden birincisi tütsüdür. Tütsü nazardan korunmak isteyen kişileri veya nazara uğradığı sanılanları bazı maddelerin dumanına tutmaktır. Üzerlik, buhur ve tuz karıştırılarak ateşe atılırsa tütsünün nazarı ortadan kaldıracağına inanılır.
- b. Nazara geldiği için ortaya çıkan hastalıklardan kurtulmanın bir yolunun da kurşun döktürmek olduğuna inanılır. Kurşun, ocaklı ve izinli ihtiyar kadınlar tarafından dökülür. Ocaklı ve izinli olmayanlar, kurşun dökemezler.

Kişi nazara geldikten sonra kurşun döktürürse dertlerinden kurtulacağına inanılır.

7.9. Uğur ve Uğursuzlukla İlgili Halk İnanışları

Türk Dünyası

Uğur (veya oğur) kelimesinin anlam gelişimi başlı başına bir inceleme konusu olabilir. Türk dilinin en eski sözlüğünde, Kaşgarlı Mahmud'un kitabında ona "vakit, zaman", "bir işte vakit ve fırsat", "karşılık", "uğur, bereket", "devlet" anlamları verilmiş. Kelime bu anlamlardan bir bölümünü, "mutluluk", "bereket" anlamlarını, günümüzde de taşımaktadır; onunla yapılmış kimi deyimleri Kaşgarlı'nın çağındaki anlamlarıyla kullanırız. Oğur olmak "yol hayırlı ve uğurlu olmak" kavramı "uğurlar olsun" deyiminde yer alır. Öte yandan oğurlug olmak deyimine Kaşgarlı "sırasında ve yerinde olmak" anlamını veriyor; biz uğurlu olsun deyimini, çokluk, hayırlı, uğurlu olsun biçiminde "mutlu olsun", "mutluluk getirsin" yerinde kullanırız. Kaşgarlı'nın "vaktinde ve yerinde yapılan iş" diye anlamlandırdığı oğurlug iş (uğurlu iş) deyimini biz "mutluluk, iyilik, hayır getiren iş" yerinde kullanırız; uğurlu eşya, uğurlu çocuk, uğurlu ev deyimlerimizde de aynı anlam vardır. Uğur kelimesi dilimizde, bir de "yol" ve "hizmet" anlamlarını kazanmıştır. Padişah uğruna, din uğruna, vatan uğruna vb. deyimlerinde olduğu gibi. Yolcuya, uğurun açık olsun denildiğinde, uğur, bir bakıma "yol" anlamına da geliyor (Boratav, 1999, s. 94).

Bütün bu açıklamalardan çıkaracağımız sonuç: Uğur, bir nesnenin, bir kişinin, bir hayvanın, bir işin, bir zamanın, bir yerin özündeki iyiliği, mutluluğu, bereketi, kolaylığı, kısacası olumlu niteliği ve gücüdür. Halkın inanış ve işlemlerindeki bütün davranışlar, zamanlar, yönler, çevresindeki nesneler, kişiler, hayvanlar uğurlu ve uğursuz diye kümelenmiştir. Uğurlu olanları yeğlemek, uğursuz olanlardan kaçınmak veya onlardan gelecek olumsuzlukları giderme yöntemlerini gözetmek gerektir (Boratav, 1999, s. 94).

Çeşitli uğursuzluklardan korunmak hayır ve bereketi celbetmek için Derbent yöresinde daha ziyade Şii inançlı Türklerde insanlar üzerinde "beşparmak" taşırılar. Beşparmak çocukların omzuna nazarlık olarak da takılır. Altından yapılmış beşparmağın Hz. Fadime'nin elini temsil ettiğine inanılır. Avar ve Kumuklarda da köpeğin kurt gibi uluması ölüm haberi olarak algılanıyor. Keza baykuşun da konduğu damdan bir ölünün çıkacağı şeklinde inanılıyor. Zamansız kışkışan (öten) horozu

keserler felaket getireceğine inanılır. Tabasaranlarda da Baykuş (Gugunay) konan evden ölü çıkacağına inanılır (Kalafat, 1998, s. 65, 68).

Gagauz Türkleri ayın ilk yarısında iş yapmanın uğursuzluk getireceğine inanmaktadır. Ay yeniye geçmeden tohum ekilmez. Bu, halk arasında ekim zamanını belirleyen yaygın bir inançtır. Yine ayın ortasında ve ayın küçülmeye başladığı dönemde de tarımla uğraşmak uğursuz sayılmaktadır. Aya karşı tükürülmez, tuvalet yapılmaz. Aysız gecelerde dolaşmak tekin sayılmaz. Ay ışığının karanlıklarda barınan kötü ruhları ve güçleri kovduğuna inanılmaktadır (Uçkun, 2007, s. 2198).

Kumuklarda “itin uluması çok yaman ayıdılar” çok uğursuzluk olarak söylenir. Uluyan iti muhakkak öldürürler. O köpeğin öldürülmesi uğursuzluğun giderilmesi şeklinde algılanır. O it öldürülmez ise “git sahibinin başını ye, uğursuzluğun sahibine olsun”, “yetsine başına bolsun” denir. Avarlarda Huthut (Baykuş) kuşu’nun görüldüğü evden ölü çıkar inancı vardır. Yıldız kayarsa köpek ulursa bir felaketin olacağına inanılır (Kalafat, 1998, s. 77).

Anadolu

Mardin ve çevresinde çeşitli inanışlar ve bunun yanında da bazı batıl itikatlara rastlanmaktadır. Örneğin şeyhlere gitmek, ağaçlara (daha çok mezar ağaçlarına) çaput, bez, v.s. gibi renkli iplikler bağlamak ve bunlara bağlı olma inancı erkeklerin bir kısmında ve kadınların tümünde hemen hemen çok yaygın durumdadır...

Kadınların bazı inançları vardır ki erkekler bu inançlara “Kadın Kâtibi” derler. Erkeklerle göre ancak kadınların kitabı böyle inanmaları yazar. Örneğin cuma günleri iş yapmak; Çarşamba ve cumartesi günleri hamama gitmek, içerde tırnak kesmek, geceleyin ev süpürmek gibi şeylerin uğursuzluk ve günah getireceğine inanıyorlar (Güler, 1975, s. 7193)

Önder, uğur ile ilgili ilginç bir tespitte bulunmuştur:

Ürgüp’te geçen yıldan beri süregelen bir arı davası vardır. Tahar Köyü’nden birisi, evinden bir arı peteğinin (kovanının) arısı ve balı ile birlikte çalındığını ileri sürmüştü. Şüphe ettiği yerde yapılan aramada da böyle, bir kovan bulunmuştur.

İşin resmî soruşturma safhası yanında törelerini de öğrenmek istediğim bu köyde halktan bir kişi bana gizlice bir açıklamada bulundu. Tuhaf bir inanıştan söz açtı.

Bu kovan çok değerli bir şey midir ki davacı bedel kabulüne yanaşmamakta ille aynen geri almak istemekte ve sanık ne pahasına olursa olsun, kovani elden çıkarırsa, ölecekmiş gibi direnmektedir?

Bu soruya ortaya koyduğum zaman bana şunu söylediler. İş arının değerinde değildir. Mesele arıdaki uğurdadır. Öteden beri inanılan bir haldir. Çalınan arının oğlu bol, verimi artık olurmuş. Evinde arı yaşatamayanlar, oğul üretemeyenler ne edip edip dışarıdan bir çalıntı arı getirirler, onunla işlerini yoluna koyarlar. Arısı çalınan da arılığında bet-bereket kalmadı diye kaygılanır.

İşin incelenmesini bu yönden genişletip ilerlettiğimde gördüm ki arı hırsızlığında uğur aramak, yalnız bu köye has değilmiş. Hemen bütün Ürgüp çevresinde, dahası var. Kayseri köylerinde izi bulunan bir inanışmış bu. “Arıyı, ya bulmalı, ya çalmalı” atasözünü Kayseri’nin Vekse köyünde işittim (Önder, 1956, s. 1388).

Hırsızlıkta uğur ve bereket, yalnız arı çalmakta aranmıyor. Kayseri’nin Turan Köyü’nde bir de kaşık çalma göreneğine rastladık. Düğünlerin son gününde güveyi evine gelin getirildikten sonra düğüne okunanlara (çağırılanlara) yemek çıkarılır. İşte bu yemek sırasında veya sofradan kalkarken kaşığı önüne bırakacak yerde “darısı benimkilerin başına” diyerek gizlice cebine veya koynuna sokanlar olurmuş. Sebebi şu: Güya kaşığı aşırın kimse, kendi çocuklarının düğününü de görmek ister ve bu çalıntı kaşığın uğur getireceğine inanırmış. Böylece düğünün, darısı kaşık çalcısının çocukları başına olurmuş (Önder, 1956, s. 1388).

Bana öyle geliyor ki “Haram mal tatlı olur” gibi atasözlerinde de yer almış olan bu tersine ilkeler, soylar ve boylar gibi küçük ve ilkel toplumlardan kalmıştır. Bu toplumların bireyleri ahlâk ilkelerini, adaleti, kendi soylarının veya boylarının dar sınırları içinde kabullenmişlerdir. Karşılıklı hak ve ödev ilintisini, toplumlar arası bir kurum olarak yeter derecede uygulayamamışlardır. Her an savaş halindeymiş gibi gergin yaşadıkları komşu toplumlara hiçbir hak tanımamayı kendilerine doğal bir hak bilmişlerdir (Önder, 1956, s. 1388).

Malatya’da

Soğan ve sarımsak kabuğunu ayak altına atmanın uğursuzluk getireceğine inanılır.

Gece kül dökmenin ve üzerine basmanın uğursuzluk getireceğine inanılır.

Bir kimsenin üzerinde düğme dikilirken konuşması halinde uğursuzluk olacağına inanılır.

El ve ayak tırnaklarının birlikte kesilmesinin uğursuzluk getireceğine inanılır. Bu nedenle el ve ayak tırnakları ayrı günlerde kesilir.

Soğan kabuğunun yakılmasının uğursuzluk getireceğine inanılır.

Köpeklerin havaya doğru uzun uzun ulumaları bir uğursuzluğun habercisi olarak nitelendirilir.

Çocuklar köpek ulur gibi uzun uzun ağlarsa uğursuzluk olacağına inanılıp babalarının ayakkabılarının altı ile uğursuzluğun uzaklaşacağına inanılarak çocuğun ağzına vurulur. Ayrıca çocuğun gözyaşı kendi başına sürülür.

Tavukların horoz ötmesi gibi ses çıkarmaları halinde uğursuzluğun olacağına inanılır.

Boş salıncağın sallanmasının uğursuzluk getireceğine inanılır.

Ayaktan çıkan terlik burun buruna, gelirse dışarıda o ev halkı için dedikodu yapıldığına inanılır. Terlik bulunduğu konumdan alınıp iç içe sokulursa dedikodu yapanların bir biri ile kavga edeceğine inanılır (Yardımcı, 1993, s. 282).

Mut'ta bir erkek yolda giderken bir kadın onun yolunu keserse, yolu kesilen erkeğin o gün işi iyi gitmez.

Yumurta kabuğu, soğan kabuğunu ateşe attırmazlar, çünkü bunlar şeytanın parası sayılır. Ateşe atılırsa uğursuzluk sayılır.

Yolculuğa giden kimsenin arkasından su serpilirse, yolculuğu iyi geçer.

Yola gidenin önüne keklik çıkarsa iyiye, tilki çıkarsa kötüye yorumlanır.

Yola giden birinin ardından ev süpürülmez. (Aydın, 1992, s. 35).

Adana

Gelin geldiğinde düğün bayrağının rüzgârdan düşmesinin uğursuzluk olduğuna inanılır (K.35, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129, K.130).

Ocağın içinden bir komşuya kül verilmesinin uğursuzluk getireceğine inanılır (K.21, K.34, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40, K.44, K.47, K.49, K.50, K.55, K.66).

Gelinin yatağına önce erkek çocuk yatırılırsa uğur getireceğine inanılır (K.21, K.28, K.80, K.81, K.82, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129, K.130).

Gözü yeşil olanların peygamber düşmanı, uğursuz olduğuna inanılır (K.40, K.158, K.159, K.160, K.161, K.162, K.163).

Bir evde köpek ürüdüğü zaman uğursuzluk getireceğine; yakınlardan cenaze çıkacağına inanılır (K.53, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129).

Cam kırılmasının aydınlık, uğur getireceğine inanılır (K.31, K.68, K.69, K.70, K.71, K.72, K.73).

Mezar taşları üzerindeki yazıların okunmasının uğursuzluk getireceğine inanılır (K.71, K.90, K.91, K.92, K.105).

Şifalı suyun gelinin ayağına dökülmesin uğur getireceğine inanılır (K.94, K.100, K.104, K.109, K.120, K.122, K.125, K.136, K.145).

Sınava girecek gençlere şifalı su içirilirse başarılı olacaklarına inanılır (K.100, K.120, K.122, K.156, K.160, K.162, K.167, K.168).

Örümceğin iyiye işaret olduğuna; uğur, şans getirdiğine inanılır. (K.10, K.38, K.40, K.45, K.47, K.48, K.89, K.99, K.107, K.109).

Bir kişinin elbisesi üzerindeyken düğme dikilmesinin uğursuzluk getireceğine inanılır (K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.73, K.81, K.95, K.135, K.26, K.28, K.22, K.27, K.24, K.25, K.26, K.20, K.30, K.38, K.39, K.30, K.31, K.32, K.33, K.45, K.41, K.42, K.44, K.49, K.46).

Düğme kırılmasının uğursuzluk getireceğine inanılır (K.52, K.175, K.176, K.178, K.180).

Şafak sökmeden öten horoz kesilir. Kesilmezse oraya uğursuzluk getireceğine inanılır (K.23, K.36, K.37, K.38, K.56, K.68, K.71, K.72, K.79, K.93).

Komşunun horozunun sesiyle uyanmanın uğursuzluk getireceğine, bütün günün uğursuz geçeceğine inanılır (K.54, K.63, K.68, K.74, K.75, K.119, K.120, K.123, K.145).

Üzerinde düğme dikilirken ağzına iplik verilir. Böylece konuşması engellenir. Düğme dikerken konuşmanın uğursuzluk olacağına inanılır (K.35, K.38, K.57, K.52 K.149, K.150, K.151, K.152, K.153, K.154, K.155).

Gece düğme dikilmez, gece düğme dikmenin uğursuzluk getirdiğine inanılır (K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.31, K.40, K.45).

Gömleğin üst düğmelerinin kapatılıp, alt düğmelerini açık bırakılmasının uğursuzluk getireceğine inanılır (K.40, K.41, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.110).

Bir elbisenin düğmeleri ilikliyken katlayıp konulmaz, önce düğmeleri çözülür. Aksi takdirde o kişinin işinin rast gitmeyeceğine, uğursuzluk olacağına, başının belaya gireceğine inanılır. (K.58, K.145, K.146 K.192, K.193, K.194, K.195, K.196, K.197, K.198).

Düğmenin ilikliyken giyilmesinin uğursuzluk getireceğine inanılır (K.62, K.63, K.64, K.65, K.66, K.67, K.68, K.69, K.145).

Ayakkabı ters giyildiğinde uğursuzluk olacağına inanılır (K.2, K.3, K.9, K.12, K.13, K.14, K.15, K.48, K.55, K.56, K.78, K.89, K.90, K.91, K.92, K.93, K.94, K.95, K.99, K.145, K.146, K. 147).

Elbiseler (çamaşır) salı, cuma günü ve geceleri yıkanmaz. Uğursuzluk getireceğine inanılır (K.37, K.73).

Çocuk çamaşırlarının gün batımına kadar dışarıda asılı kalmasının çocuğa cinlerin musallat olmasına sebep olacağına inanılır (K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.38).

Ağaca çöp koymadan elbise söküşü dikmenin uğursuzluk getireceğine inanılır (K.135, K.136, K.137, K.138, K.145, K.35).

Düğme ters dikilirse işlerin ters gideceğine inanılır. Düğme tersten dikilirse uğursuzluk getireceğine inanılır (K.105, K.184, K.185, K.186, K.188, K.189, K.190, K.191).

Ceket, gömlek vb. elbiselerin düğmelerinin iliklenip dolaba asılmasının uğursuzluk olduğuna inanılır, iyi olmaz. Elbise sahibinin işlerinin ters gideceğine inanılır (K.25, K.31).

Düğmenin sol tarafı kırılırsa uğursuzluk getireceğine inanılır (K.101, K.163, K.164, K.165, K.166, K.167, K.168, K.169).

Düğmenin düşmesinin uğursuzluk olduğuna inanılır (K.5 K.48, K.49, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).

Düğmenin yolda görülmesi halinde alınmaması gerekir. Alındığı takdirde alan kişiye uğursuzluk getireceğine inanılır (K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.55, K.147, K.148).

Evin içinde beş taş oyunu oynanmaz. Uğursuzluk getireceğine inanılır (K.5, K.24, K.28, K.28, K.30, K.31, K.35, K.157).

Akık taşının uğurlu geldiğine inanılır (K.6, K.9, K.10, K.24, K.30, K.32, K.33, K.39).

Denize taş atmanın uğursuzluk getireceğine inanılır (K.9, K.10, K.30, K.32, K.33, K.40, K.41, K.42).

Gece tırnak kesmenin uğursuzluk getirdiğine, uğursuzluk sayıldığına inanılır (K.52, K.74, K.75, K.76, K.77, K.78, K.81, K.82, K.83, K.84, K.111, K.112, K.113, K.134, K.135, K.136, K.137, K.150, K.151, K.152).

Evin içinde tırnak kesilmez, kesilirse uğursuzluk getireceğine inanılır (K.27, K.36, K.52, K.121, K.142, K.146, K.147, K.148).

Tırnak uzatmanın, uzun tırnağın uğursuzluk getireceğine inanılır (K.38, K.71).

Kesilen tırnak çöpe atılmaz (K.16, K.20, K.45, K.49, K.78, K.110, K.121, K.151).

Kesilen tırnağın çöpe atılmasının uğursuzluk getireceğine inanılır (K.10, K.45, K.49, K.78, K.110, K.121, K.151).

Kesilen tırnak ateşe atılmaz; atılırsa büyü yerine geçeceğine inanılır (K.89, K.126, K.128, K.159, K.178).

Gündüz öten horozun uğursuzluk getireceğine inanılır (K.29, K.30, K.31, K.54, K.57, K.68, K.69, K.70, K.98, K.99).

Siyah renkteki horozların uğursuz olduklarına inanılır (K.81, K.97, K.139, K.140, K.141, K.150, K.151, K.152, K.163, K.165).

Öğleden sonra örümcek yuvası alınmaz. Eğer alınırsa eve uğursuzluk getireceğine inanılır (K.94, K.95, K.98, K.110, K.111, K.121, K.141, K.145, K.179).

İkinci üzeri bir komşunun diğer komşudan ateş almasının uğursuzluk getirdiğine inanılır (K.24, K.31, K.50, K.146, K.147, K.148, K.149, K.150, K.151).

İkindiden sonra evden ekşi, acı ve siyah şeyler alınıp vermenin uğursuzluk getirdiğine inanılır (K.26, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62).

Akşamdan sonra süt, yoğurt isteyene verilmez. Veren kişiyi şom tutar, uğursuzluk getireceğine inanılır (K.35, K.42, K.67, K.86, K.92, K.105, K.116, K.119).

Evde paslı demir bulundurmanın uğursuzluğa yol açacağına inanılır (K.4 K.191, K.192, K.193, K.194, K.195, K.196, K.197, K.198, K.199, K.200).

Eskiden köylerde evlerin girişine, kapısına, işyerlerinin duvarlarına at nalı asarlardı. Bu ya evin yiğidi ölmedi, daha sahipsiz değil anlamına gelirdi veya evin bereketi var anlamına gelirdi. Evi nazardan, kem gözlerden, sıkıntıdan, kötülüklerden, belalardan koruduğuna inanılırdı. Evin kapısına asılan at nalının uğur getireceğine inanılır. Eve asılan at nalı yeni alınan arabaya da asılabilir (K.18, K.35, K.46, K.52, K.53, K.72, K.75, K.82, K.84, K.85, K.86, K.87, K.90, K.91, K.92, K.93, K.94, K.107, K.108, K.109, K.113, K.114, K.115, K.136, K.137, K.138, K.140, K.141, K.142, K.143, K.144, K.145, K.146, K.147, K.148, K.151, K.152, K.153, K.154, K.155, K.156, K.157, K.158, K.159, K.160).

Evlerde metal demir eşyaların olmasının o eve uğur getireceğine inanılır (K.53 K.120, K.129, K.130, K.131, K.132, K.133, K.134, K.135).

Uğursuzluğu atmak için tütsü yakılır. Yakılan tütsü evin odalarında gezdirilirse uğursuzluk gelmeyeceğine inanılır (K.32, K.33, K.41, K.46, K.143, K.144, K.145).

Akşam ezanından sonra kazan, tencere ve tava gibi alt tarafı kara bakır kap verilmesinin uğursuzluk getireceğine, o evden kara haber çıkacağına inanılır (K.1, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

Gece yıldızları saymanın uğursuzluk getireceğine inanılır (K.3, K.20, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.102, K.119, K.124, K.136).

Ayın 13'ünün uğursuz olduğuna inanılır, o gün hiçbir iş yapılmaz (K.39, K.44, K.57, K.62, K.76, K.83, K.92, K.97, K.101, K.106, K.144, K.159).

Salı gününün uğursuz bir gün olduğuna inanılır (K.1, K.10, K.19, K.22, K.36, K.45, K.78, K.89, K.96, K.103, K.111, K.147, K.150, K.151).

Çarşamba günü yorgan kaplamanın uğursuzluk getirdiğine inanılır (K.16, K.23, K.58, K.64, K.75, K.87, K.96, K.103, K.114, K.119).

Cuma günü iş yapılmaz ve yeni bir işe başlanmaz, uğursuzluk getirdiğine inanılır (K.22, K.34, K.46, K.53, K.72, K.89, K.95).

Cuma namazı saatinde yola çıkmanın uğursuzluk getireceğine inanılır (K.3, K.17, K.24, K.35, K.36, K.38, K.39, K.44, K.59, K.116, K.178, K.195).

Cuma günü ev temizlemenin uğursuzluk getireceğine inanılır (K.80, K.81, K.82, K.83, K.84, K.85, K.87, K.88, K.89).

Cuma günü elbise yıkamanın uğursuzluk getirdiğine inanılır (K.17, K.29, K.38, K.47, K.55, K.118, K.134, K.146, K.172, K.179, K.180, K.184, K.188).

Çarşamba günleri ekmek yapmanın uğursuzluk getireceğine inanılır (K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40, K.48, K.68).

Lanet okumak uğursuzluk getirir ve o lanetin okuyanın ayağına dolanacağına inanılır (K.13, K.14, K.21, K.25, K.26, K.30, K.45, K.46, K.47, K.48).

Ulu ağaç altında tek başına uyumak iyi değildir. Uğursuzluk getireceğine inanılır (K.26, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44).

Suya taş atmanın uğursuzluk getireceğine inanılır (K.9, K.10, K.30, K.32, K.33, K.39, K.36).

Evin temeline kara taş koymanın eve uğursuzluk getireceğine inanılır (K.10, K.32, K.33, K.40, K.41, K.42, K.43).

Delikli taş yerde kalmamalıdır. Bu taşın bir dala asılması gerekir. Bunun uğur getireceğine inanılır (K.16, K.17, K.32, K.33, K.36, K.37, K.86, K.98).

İki taşı üst üste koyup üzerinden atlamanın uğursuzluk getireceğine inanılır (K.09, K.22, K.23, K.64, K.69, K.86, K.89).

7.9.1. Değerlendirme

Kaşgarlı Mahmut, Türk dilinin en eski sözlüğü olan Divan-ı Lügatit Türk'te, Eski Türklerde “uğur” a “vakit, zaman”, “bir işte vakit ve fırsat”, “karşılık”, “uğur, bereket”, “devlet” anlamlarını verildiğini yazmıştır. Kelime bu anlamlardan “mutluluk” ve “bereket” anlamlarını, günümüzde de korumaktadır. “uğur sözcüğüyle yapılmış bazı söz gruplarını ve deyimleri o dönemdeki anlamlarıyla kullanırız. Hayırlı, uğurlu olmak; uğurlar olsun, uğurlu iş, uğurlu eşya, uğurlu çocuk, uğurlu ev, din uğruna, vatan uğruna vb. deyimlerinde olduğu gibi.

Türk dünyasının neredeyse her yerinde uğursuzluklardan korunmak için insanlar üzerlerinde çeşitli tılsımlar taşır. Çalışmamızın neredeyse tamamında; geçiş dönemlerinden bayramlara, bayramlardan nazara, nazardan hayvanlara, hayvanlardan bitkilere, bitkilerden gök olaylarına, gök olaylarından zaman kavramına kadar her bölümde uğur kavramından bahsettik. Çalışmamız sırasında hırsızlıkta bile uğur ve bereket olduğuna inanıldığına rastladık.

Adana'da cam kırılmasının aydınlık, uğur getireceğine inanılması ayna kültüyle; şifalı suyun gelinin ayağına dökülmesin uğur getireceğine; sınava girecek gençlere şifalı su içirilirse başarılı olacaklarına inanılması su kültüyle; örümceğin iyiye işaret olduğuna; uğur, şans getirdiğine inanılması hayvan kültüyle; evlerin girişine, kapısına, işyerlerinin duvarlarına asılan at nalının o evi nazardan, kem gözlerden, sıkıntıdan, kötülüklerden, belalardan koruduğuna ve metal demir eşyaların olmasının o eve uğur getireceğine inanılması demir kültüyle ilgilidir.

Gelin geldiğinde düğün bayrağının rüzgârdan düşmesinin uğursuzluk olduğuna inanılması bayrağın kutsallığıyla; ocağın içinden bir komşuya kül verilmesinin uğursuzluk getireceğine inanılması ateş kültüyle, gözü yeşil olanların peygamber düşmanı, uğursuz olduğuna inanılması göz; yani nazarla; bir evde köpek ürüdüğü zaman uğursuzluk getireceğine; yakınlardan cenaze çıkacağına inanılması ise hayvan kültü ile ilgili olumsuz inanışları kapsar.

Siyah renkteki ve şafak sökmeden öten horozun, komşunun horozunun sesiyle uyanmanın; gündüz öten horozun uğursuzluk getireceğine; hatta bütün günün uğursuz geçeceğine; öğleden sonra örümcek alınırsa eve uğursuzluk getireceğine inanılması da hayvan kültüyle ilgilidir.

Üzerinde düğme dikilirken ağzına iplik verilir. Böylece konuşması engellenir. Çünkü düğme dikerken konuşmanın uğursuzluk getireceğine inanılır. Ayrıca gece

düğme dikmenin, elbisenin düğmeleri ilikliyken katlayıp konulmasının, gömleğin üst düğmelerinin kapatılıp alt düğmelerinin açık bırakılmasının, elbiselerin düğmesi ilikliyken giyilmesinin, düğmenin ters dikilmesinin, düşmesinin, yolda bulunmasının uğursuzluk olduğuna inanılmasının taklit büyüyle ilgisi vardır.

Elbiselerin (çamaşır) salı, cuma günü ve geceleri yıkanmasının, çocuk çamaşırlarının gün batımına kadar dışarıda asılı kalmasının, ağza çöp koymadan elbise söküğü dikmenin ve ayakkabının ters giyilmesinin uğursuzluk olacağına inanılmasının nedeni de taklit ve temas büyüdür.

Akik taşının uğurlu geldiğine; evin içinde beş taş oynamanın ve denize taş atmanın uğursuzluk getireceğine, evin temeline kara taş koymanın, delikli taşı yere koymanın, iki taşı üst üste koyup üzerinden atlamanın, mezar taşları üzerindeki yazıların okunmasının uğursuz geleceğine inanılması da taş kültürüyle ilgilidir.

Evde paslı demir bulundurmanın uğursuzluğa yol açacağına inanılması ve akşam ezanından sonra kazan, tencere ve tava gibi alt tarafı kara bakır kap verilmesinin uğursuzluk getireceğine, o evden kara haber çıkacağına inanılması demir kültürü ile ilgilidir.

Gece yıldızları saymanın uğursuzluk getireceğine inanılması gök kültürüdür.

Bunlardan başka bazı ilerin bazı günlerde ve zaman dilimleri içerisinde yapılmasının uğur veya uğursuzluk getireceğine dair inançlara da rastladık.

Sonuç olarak; uğur, halkın sosyal yaşamındaki herhangi bir şeyin özündeki her türlü olumlu güçtür. Halkın günlük yaşamındaki neredeyse her şey uğurlu ve uğursuz diye kümelenmiştir. Araştırmamız sırasında gördük ki uğursuzluk ile ilgili inanışlar, uğur ile ilgili inanışlardan oldukça fazladır.

7.10. Yönlerle İlgili Halk İnanışları

Anadolu

Orta Anadolu'da gelin arabadan indirilmeden orada bulunanlar hoca eşliğinde dua ederler. Duadan sonra gelin ters çevrilmiş kazana ve üzerindeki kaşığa basıp ayağı ile kırarak önce sağ, sonra sol ayağını yere basarak iner. Bu arada başına güvey, kayınbaba, hoca veya etrafta bulunanlardan biri arpa buğday, para, şeker, fıstık karışımı serper (Santur, 1998, s. 172).

Erzurum'da gelinin geldiği yeni evinde bir sandalyeye oturtulur, sağ ayağını yıkarlar. Bu davranışlar bir takım inançların etkisi ile yapılmaktadır. Böyle yapıldığı

takdirde gelinin geçimli olacağına ve mutlu bir hayat süreceğine inanılır (Taş, 1992, s. 181).

Samsun'un Derecik Köyü'nde gelin, güvey evine atla gelir, ata sağ taraftan biner, sol taraftan iner (Şişman, 2002, s. 456).

Adana

Sağ avuç kaşınırsa ele para geçeceğine, sol avuç kaşınırsa elden para gideceğine inanılır (K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40, K.44, K.55, K.57, K.58, K.60).

Sağ göz seğirmesinin sağlığa, sol göz seğirmesinin varlığa işaret olduğuna inanılır (K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40, K.43, K.45, K.47, K.50, K.54, K.55, K.58, K.70).

Kapıdan içeri sağ ayakla girmek, yemeği sağ elle yemek vs. gibi bazı şeylerin sağla başlaması gerektiğine inanılır (K.9, K.16, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.22, K.25, K.26).

Sadakanın mutlaka sağ elle verilmesi gerektiğine inanılır (K.61, K.112, K.123, K.124, K.136, K.139, K.140, K.144, K.148, K.151, K.156, K.168).

Elbise sağdan giyilir, soldan çıkarılır. Böyle yapmanın daha hayırlı olduğuna inanılır (K.27, K.28, K.44, K.48, K.53, K.54, K.59).

Banyo yapıldıktan sonra elbise sağ elle giyilir. Böylece sahibinin elbiseyi şeytandan önce giyeceğine inanılır (K.53, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55).

Ürün sağ elle ekilirse, tohum sağ elle atılırsa ürünün bereketli olacağına inanılır (K.80, K.127, K.149).

7.10.1. Değerlendirme

Yaptığımız tarama ve derleme çalışmalarında, Türk inançları içerisinde yönlerle ilgili inanışlara az da olsa rastladık. Bunlar genellikle sağ ve sol yönleriyle ilgilidir.

Anadolu ve Adana'da gelin arabadan ters çevrilmiş kazana ve üzerindeki kaşığa basıp ayağı ile kırarak önce sağ, sonra sol ayağını yere basarak iner. Gelinin geldiği yeni evinde bir sandalyeye oturtup sağ ayağını yıkarlar. Böyle yapıldığı takdirde gelinin geçimli olacağına ve mutlu bir hayat süreceğine inanılır. Güvey evine atla gelir, ata sağ taraftan biner, sol taraftan iner. Adana'da sağ avuç kaşınırsa ele para geçeceğine, sol avuç kaşınırsa elden para gideceğine, sağ göz seğirmesinin sağlığa, sol göz seğirmesinin varlığa işaret olduğuna, kapıdan içeri sağ ayakla girmenin, yemeği sağ elle

yemenin, sadakanın mutlaka sağ elle verilmesi gerektiğine, ürün sağ elle ekilmesinin, tohumun sağ elle atılmasının bolluk ve bereketle ilgisi vardır.

Elbisenin sağdan ve sağ elle giyilmesinin, soldan çıkarılmasının daha hayırlı olduğuna inanılmasının yönlerle ilgili inanışlarla ilgisi vardır.

7.11. Sayılarla İlgili Halk İnanışları

Türk Dünyası

Bir: Şekil yönünden elife benzer. Vahdet ifade eder. Kayıtsız ve hür olmanın işaretidir.

İki: Ayrılık, başkalık ifade eder. Dünya ve ahret manalarına gelir.

Türkî halklarda bilhassa Uygurlar'ın en kadimki inançlarında “kâinat” üç kısma bölünmüştür:

- 1- Gökyüzü (Perişteler mekânı)
- 2- Yeryüzü (“Fâni dünya” (Kullar mekânı)
- 3- Yeraltı “Cehennem” (Cinler, şeytanlar mekânı)

Bunların içindeki “Gök”, hepsinden kutsal sayılırdı. Gök Tanrı'ya tapmak, ecdatlarımızın ilkel dini olduğu için ondan “Yedi Yıldız” (İnsanların görüşünde ise) “Yedi İlah” düşüncesi ortaya çıktı ve bunlar ayrı ayrı adlandırılıp, “yedi ilah” karakterinde sıfatlandı (Sakim, 1990, s. 263).

Üç: Türk Destan ve masallarında sık kullanılan sayılardan birisi üç'tür. Saha Türkleri arasından derlenen bir yaratılış efsanesinde Urun Ayığ-Toyon'un yeryüzüne gönderdiği üç Şaman'a üç ağaç armağan etmesi ve üç ağacın kutlu kılınmasına dair anekdot Uygur Türeyiş destanında Böğü Han'a Tanrı'nın gönderdiği bütün dilleri bilen üç karganın armağan edilmesi Oğuz'un “altın yayı üç büyük oğluna ve üç altın oku da üç küçük oğluna vermesi” gibi motifler ile masal kahramanının üç gün üç gece yol alması, yine masal kahramanının üç kardeşten biri olması, üç yol ağzına gelinmesi gibi motifler eski inanç sisteminin edebiyatımıza yansısı ve orada devam etmesine örnek teşkil eder. Cenknâmelerde üç günlük yolun bir anda alınması, üç gün yol gidilmesi gibi ifadeler yer almaktadır; Hâlid üç gün üç gece gittikten sonra karşısında bir ulu tağ gördi... gibi ifadeler ile yine Kan Kalası Cengi'nde Melik Zengi ile Hz. Alî'nin üç gün

yol gitmeleri, Hz. Ali'nin Hasan ve Hüseyin'den başka üçüncü erkek çocuk olarak Ebu'l-Muhsin'i evlat edinmesi üç sayısına örnek gösterilebilir (Çetin, 1997, s. 450, 451).

Üç: Bu formel, Şamanizm'de büyük yer tutar. Bu dine göre âlem üç bölümden meydana gelir:

1- Yeryüzü, 2- Yeraltındaki karanlıklar âlemi (aşağıdaki dünya), 3- Gökteki nur âlemi (yukarıdaki sema). Yine bu inanişe göre; insan bedeninin yanında, ondan ayrılmayan üç manevi ruh vardır. Türk efsanelerinde üç sayısını çeşitli motiflerle görmemiz mümkündür. Bir efsanemize göre terazi burcu üç ana yıldız ile iki yan yıldızdan meydana gelir. Türk mitolojisinde ilâhların üç derecesi bulunur:

a- Gök Tanrı (ak), b- Yer - Sular (ak-kara), c- Yağız yer (kara) (Rayman, 1991, s. 394).

Oğuz Kağan Destanında, Oğuz Han üç gün üç gece annesinin sütünü emmemiştir. Oğuz'un ayrı ayrı iki evlenmesinden üçer oğlu olur. Oğuz, gergedanı üçüncü denemesinde öldürür. Manas destanında üç sayısı şöyle yer alır; Manas'ın önüne üç kız gelip yüzlerini yırtarak ağıt söylerler. Manas, üç gün kimse ile konuşmaz. Yaptığı savaşlar üç gün sürer. Semetey üç defa aynı rüyayı görür. Manas'ın ele geçirdiği ülkelerden birinin adı Üçkoşay'dır (Rayman, 1991, s. 394).

Dört: Göktürk Kitabelerinde “tört bulung”, Hunlarda dört köşe, dört boynuz, dört yön gibi teşkilat deyimlerinde kullanılır (Rayman, 1991, s. 395).

Beş: Cenknâmelerde tekrarlanan sayılardan birisi de beştir. Hâverân Cengi'nde Müslüman askerler beş yol ağzında beş gruba ayrılıp her birisinin ayrı ayrı yollara gitmeleri Hz. Alî'nin Kan Kal'ası Cengi'nde Melik Zengi'den ayrılıp beş gün yol gitmesi buna örnek gösterilebilir (Çetin, 1997, s. 450, 451).

Uygur, Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar gibi Türkî halklarının yaşayış biçimi ve ağız edebiyatında yani folklorunda (9), (7), (40) ve benzeri bazı sayılar, “Uğurlu sayı” olarak vasıflandırılmış ve halk tarafından bu sayılar “mukaddes sayı” olarak benimsenmiştir. 9, 7, 40 gibi sayıları “mukaddes sayı” sıfatında kullanmak sırf edebiyat hadisesi değil, aynı zamanda belli ölçülerde yaygınlaşan ananevi bir medeniyet hadisesidir. Bu sayıların uğurlu sayı olarak şekil alması, bir nevi totem'e olan ilkel inanca benzer bir olay olup, kadim ki ecdatlarımızın dünya yani büyük tabiat hakkındaki objektif tasavvuru ile ilgilidir. En eski devirlerde daha insanların sübjektif tefekkür kabiliyeti yeterli olmadığından canlı ve cansız nesnelerin sayısını ayırt etme imkânı olmamıştır. İptidai insanların anlayış seviyesinde “gerçek olaylar” o devirlerde esrarengiz özelliklere sahip olduğu içindir ki bazı sayılar “sihirli sayılar” olarak yorumlanmıştır (Sakim, 1990, s.

263, 268).

Yedi: Batı Göktürk Kağanı İstemi Kağan, Bizans İmparatoruna yazdığı mektupta yedi iklimin hükümdarı olduğunu söyler. Ekvatordan kuzey kutbuna kadar olan saha yedi bölgeye ayrılmıştır. Bunlardan her birine, yedi iklim denir. İskender, âb-ı hayatı bu bölgelerin dışında aramıştır. Bu bölgeler Afrika, Türk, Hint ve Çin'dir. Ayrıca eski coğrafyacılar, Amerika keşfedilmeden önce dünyayı iklimine göre yedi bölgeye ayırmışlardır. Yedi adet Cehennem'in olduğu Kuran ve hadislerde yazılıdır. Yedi büyük peygamber vardır. Âdem, Nuh, İbrahim, İsa, Musa, Muhammed ve İsmail. Eski inanışa göre yedi deniz vardır. Bahr-i Muhid (Atlas Okyanusu), Bahr-i Sin (Hint Okyanusu), Bahr-i Lut (Lût Gölü), Bahr-ı Rum-(Akdeniz), Bahr-ı Kulzum (Kızıl Deniz), Bahr-i Nitaş (Kara Deniz), Bahr-ı Hazer (Hazer Denizi). Mekke ve Merve'de "Safa" adlı iki dağ vardır. Hacılar, bu iki dağ arasında yedi defa gidip gelerek haçem bir farızasını yerine getirirler. Kuran-ı Kerim'de yedi gökten söz edilir. Kuran'ın ilk suresi olan Fatiha'da yedi ayet vardır. İnsan vücudunda ise dört kirpik, iki kaş, bir saç bulunur. Bunların toplamı yedidir. Masallarda: Yedi yıl, yedi gün, yedi başlı dev, yedi nöbetçi, yedi kız kardeş şeklinde ifadeler vardır (Rayman, 1991, s. 396).

Mukaddes sayı addedilen "7" sayısı düşüncesi ise, "9" sayısının sihirli karakterinden meydana çıkmış olabilir. Türkî halklar da, "yedi" sayısını mukaddes olarak benimsenmesinin, çevredeki diğer dinî medeniyetlerin tesirinden vücuda geçmiş olduğu da anlaşılmaktadır. Çünkü Türk kabilelerinin, (boylarının) askerî yasalarında kahramanlık destanlarında "7" sayısı yerine, daha kadim kültür önemine sahip "9" sayısının kullanıldığı görülmektedir. Uğurlu sayı "7" rakamının önce Farsların "Zerdüştlük" dinî kültüründe ortaya çıkarak, Mani dini vasıtasıyla Uygurlara sızdığı aşikârdır. Farslardaki mukaddes sayı "7" düşüncesi, İran Efsanesindeki "Yedi Tanrı" sına olan itikat'tan meydana gelmiş olması ihtimaldir. Bu sistem içindeki "Yedi Tanrı" şunlardır:

- 1- Metra: Güneş ve Işık Tanrısı
- 2- Nahî: Neşe ve Huzur Tanrısı
- 3- Homa: Saadet ve Devlet Tanrısı
- 4- Hubbi: Su Tanrısı
- 5- Mırrıh: Savaş ve Galibiyet Tanrısı
- 6- Kimars: İyilik ve mükemmellik Tanrısı
- 7- Yima: (Cemşit) Kahramanlık Tanrısı

Bu noktadan “yedi” sayısı, yukarıdaki yedi mukaddes ilâhın sıfatı olduğu ortaya çıkmaktadır. Hint kültüründe de “yedi” sayısı çoktan beri mukaddes sayı karakterine sahip olup, sihirli ve uğurlu sayı kategorisine girmiştir. Hint kültüründeki bu düşünce, onların “yedi kutup yıldızı” nı tanımasıyla ilgilidir. Miladî I. asırda şimdiki Sinkianğ (Doğu Türkistan)’a Budda dini ve medeniyeti yayıldıktan sonra, bununla birlikte bu ananevi “uğurlu sayı” düşüncesi de sızmıştır (Sakim, 1990, s. 263, 268).

Yedi sayısı, Batı Türk grubu ile Mezopotamya kültürlerinde bulunan, buradan diğer Türk boylarına geçen sayıdır. Yaratılış Destanında Erlik’in yerin yedi kat altında olması, Battal Nâme’de düğünün yedi gün yedi gece sürmesi gibi ifadeler, cenknâmelerde de görülür. Kan Kal’ası Cenginde Hz. Alî, Ebu'l-Muhsin’in yanından ayrılıp yedi gün yedi gece gittikten sonra Kan Suyu’na varır. Havarân’ın sarayında yedi yaşından yukarısı Hâverân’dan dilek diler, Hz. Alî ile Hâverân’ın pehlivanının cengini takip ederler (Çetin, 1997, s. 450, 451).

Sekiz: Yakutlar, üzerinde yaşadığımız dünyaya “ana dünya” derler. Dünyamızın sekiz köşeli olduğuna inanılır. Kuran ve hadislerde sekiz Cennet’ten bahsedilir (Rayman, 1991, s. 397).

Dokuz: Tarihi materyallerde de “Uğurlu sayı” ”9” hakkında malumatlara rastlanılmaktadır. Meselâ Kaşgarlı Mahmud’un Divanı Lügat-it Türk adlı eserinde, (...Hakan’ın emrindeki vilayetler ne kadar çoğalırsa çoğalsın, O’nun makamı ne derece yükselirse yükselsin “Tuğlalı” yine “dokuz” adedi geçmiyordu. Çünkü “Dokuz” sayısı uğurlu olarak kabul ediliyordu. . .” diye kaydedilmiştir. Aynı şekilde “Cunâme” adlı eserde “...Hakan, tahtına yeni oturduğunda O, mahremleriyle birlikte keçe üzerinde otururdu. Hakan, güneşe bakarak mahremlerinin etrafında ‘dokuz’ defa dönerdi...” denilmektedir. Gerçekte bu inanç sebebiyle Türk kabileleri kendi aralarında birlik sağlamış, nitekim kabile adları da “Dokuz Uygur” “Dokuz Oğuz” diye isimlendirilmiştir. Uygurlar, kadimden bu yana (-Dokuz dereceli-) hâkimiyet şekli düzenleyip yürütmüştür. Bir adam öldüğünde, mezarının üstüne “dokuz taşı” bir çember halinde sıralayıp koymak adet edinilmiştir. Yukarıda zikredilenlerin hepsi “dokuz” sayısının uğurlu sayı olarak benimsendiğini ispat etmektedir. Uygurlarda niçin “dokuz” sayısı (uğurlu sayı) olarak benimsenmiştir, elbette bunun bir takım sebepleri olabilir...(Sakim, 1990, s. 263, 268).

Altay Şamanistlerinin dua ve ilahilerinde adına rastlanan en büyük Tanrı Ülgen’dir. Ay ve yıldızların ötesinde yaşar. Ona giden yol üzerinde dokuz engel vardır. Ayrıca Ülgen’in yedi oğlu, dokuz kızı bulunmaktadır. Dokuz sayısının orman kültü ile

yakın ilişkisi vardır. Şamanistlerin en çok değer verdikleri ağaç kayın ağacıdır. Kayın ağacı kendisine tapınılan bir varlıktır. Şamanların giydiği cübbe dokuz sayısı bakımından ilgi çekicidir. Cübbenin yanında bulunan dokuz parça küçük kukla Ülgen'in dokuz kızını temsil eder. Altay şamanları, kötü ruhlarla mücadele ederken sembolik kutsal yaylar kullanırlar. Şamanlar, dokuz ok ile yaylarını omuzlarından hiç eksik etmezler. Dokuz ok ile yay, onlara göre Tanrı tarafından gönderilmiştir (Rayman, 1991, s. 397).

Altay efsanesinde yerin yaratılışı anlatılırken dokuz sayısı ile ilgili olarak şunlar söylenir : “Dalsız budaksız bir ağaç bitmişti. Tanrı bu ağacı gördü. Bunun dokuz tane dalı olsun.” dedi. Yine Tanrı şöyle devam etti: “Dokuz daim kökünden dokuz kişi türesin ve bunlardan dokuz ulus olsun.” Bu hakda Yusuf Has Hacıb'in “Kutadgu Bilig” eserindeki “Yedi Yıldız ve On iki burç Beyanında” başlıklı kısımda malumat vardır. Böylece bütün Âlem, dokuz hayat menbaından oluşmuştur. Yedi Yıldız'ın her biri bir “hayatlık âlem” sayılarak, bunlara “fani âlem” yani “yeryüzü” ile “cehennem” yani “yer altı” dünyalarının eklendiği bir ilkel düşünce meydana gelmiştir. Ve ilkel insanların tasavvurundaki, “âlemin kaynağı ruh ve ruhnatlardır” denilen görüş, bu düşüncenin de esasını teşkil etmiştir. Demek ki ilkel dünya görüşü, “Dokuz” sayıda toplanmıştır. Bundan ise “Dokuz” u mukaddes diye bilmek inancı ortaya çıkmıştır. Uğurlu “dokuz” sayısı düşüncesi bunu içindir ki ancak Türkî halklar için has olan bir nevi millî, ananevi görüştür diyebiliriz (Sakim, 1990, s. 263, 268).

“Dokuzlama” hediye, bahşiş ve ceremelerde, çağdaş, Kazak Kırgız'larda olduğu gibi, “dokuzlama” âdetidir ki, buna çoğunlukla “dokoz dokuz” denilmektedir. “Dokuzlama” Dede Korkut kitabında iki yerde geçmektedir: “Kuşun ala kanını, kumaşın arusını, kızın gökçeğini dokuzlama çırgap çuha hanlar hanı Bayındır'a pencik çıkardılar”. Bu “dokuzlama” âdeti Kırgızların “Manas” destanının kahramanlarından Serek'in şu sözlerinde açıkça görülmektedir: “Manas'ın dirildiği gerçek ise, koyundan dokuz alayım, sığırdan dokuz alayım, deveden dokuz alayım, at sülerinden dokuz alayım. Kırk Çuranın herbiri için birer dokuz gene dilek edip kurban edeyim” (Proben, V, 135). Kırgız hayatında toğuzda-dokuzda- adedi son yıllara kadar önemli rol oynamıştır. Altay-Yenisey Türklerinin destanlarında da bu dokuz sayısına çok rastlanır (İnan, 1998, s. 240).

On iki: Sibiry Türklerinin masallarında “On iki memleket” deyimine rastlanılır. Bir Türk hükümdarı kısırağını yakalamak için on iki kurdunu seferber eder. On iki sayısı Hz. Ali'den başlayıp Mehdi ile sona eren bir silsileyi temsil eder. Bunun için Alevi-

Bektaşiler On iki dilimli kızıl saç giyerler. Yılın on iki ayını ifade eder On iki kavramı tarikat adı olarak da kullanılır. Tasavvuf ehli olan kişiler, on iki imama uydurabilmek için on iki tarikat olduğunu ileri sürerler İmamiye düşüncesine göre bu on iki tarikat şunlardır: Bayramî, Bedevî, Bektaşî, Celvetî, Disukî, Halvetî, Kadirî, Mevlevî, Nakş-î bendî, Rufâî, Sa'dî, Şâzelî (Rayman, 1991, s. 399).

Kırk: Kadimki devirlerde güneş'e tapılırdı yani kutsal sayılırdı. Onların "taraf görüşü" herhangi bir tarafa dâhil olmaları sihirli Güneş'in ışık dağıtmasından şekillenmiştir. Böylece onlar doğu-batı-kuzey ve güney'den ibaret olan dört tarafın hepsi, aynıyla fevkalade büyük ve sonsuzdur. Ve o devirlerde dört taraftaki dağ ve dereler, ovalar ve yaylalar ve diğer oluşumların hepsi sihirli ve esrarengiz olarak bilinmekteydi. Bu görüş; el ile taraf arasında bir nev'i münasebeti şekillendirmiştir. Yani iki eli ifade den "10" ile taraf ya da dört taraf ortasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmıştır. Böylece "son sınır" ve "en çok" manasına sahip anlayışı ifade eden "10" sayısı ile "taraf"ı belirten esrarengiz karaktere sahip olan dört 10'un toplanması ($10+10+10+10=40$) veya "10" sayısının dört ile çarpılması neticesinde mekan ve zamanın sonsuzluğu ve "rakam" bakımından "en çok" denilen düşünceyi belirten 40 (kırk) sayısı şekillenmiştir (Sakim, 1990, s. 268).

Büyük bir sayı olmamasına karşılık çokluk ifade eder. Oğuz Kağan Destanında Oğuz, kırk günde büyür, verdiği ziyafette kırk masa, kırk sıra vardır. Kırk gün yenilir içilir (Rayman, 1991, s. 401).

Kırk sayısı niçin "uğurlu sayı" sıfatını aldı? Çünkü bu mukaddes sayı, "dokuz" ve "yedi" rakamlarına bazı yönleriyle benzemeyen, "en çok" ve "sonsuz" düşüncesini anlatan bir sayı karakterini taşımaktadır. Yani Türk boylarının iptidâî tasavvurlarındaki en büyük sayının, sınırı hesaplanan "10" sayısının, doğu-batı-kuzey-güney'den ibaret "Dört Taraf" düşüncesinin toplanması neticesi meydana çıkmıştır. Daha açık ifade etmek gerekirse;

1) "Kırk" sayısının mukaddes rakam olarak ifade edilmesi, Türk boylarında onluk "10'luk" hesaplama usulünün meydana gelmesiyle ilgilidir "İlkel insanların çoğunluğu ilk önce parmaklarıyla sayı sayarlardı."

Onların görüşüne göre; iki el beş parmağın eklenmesinden meydana gelen "10" sayısından başka ve fazla sayının olması mümkün değilmiş. Bu görüşün tesirini bugün dahi görmek mümkündür. Gerçekten çok uzun devirlere kadar, "10" rakamı, sayıların en son sınırı ve en çok manaya sahip sayı olarak hesaplanmıştır. Bu sebeptendir ki, Türkî halklarda; (bir 10), (iki 10), (üç 10) ve (beş 10) vesaire denilen sayma âdeti meydana

gelmiştir.

2) “Kırk” sayısının (dört taraf) anlayışı ile ilgili olduğuna dair, Oğuzname Destanı’nda (...Ben Uygurlar’ın Hakanıyım. Ben dört tarafın Hakan’ı olmalıyım. . .) diye ibare vardır.

Burada belirtilen “dört taraf” tüm dünya (âlem) manasını taşımaktadır. Oğuz Han’ın yeryüzüne olan bu sonsuz arzusunu ifade eden bu bir cümle sözden; dört tarafın yani tüm âlem’in, kadimi Türkî halkların düşüncesinde büyüğü ve çok büyük bir mana ifade ettiğini görmek mümkündür. Türk boylarının “dört taraf” görüşü, bir nev’i büyüğü (Sihirli) bir düşünce olup, kadimki Türkî dilde;

Doğu’yu; günün doğduğu taraf,

Batı’yı; günün battığı taraf,

Kuzey’i; sol taraf

Güney’i; sağ taraf diye adlandırılmıştır (Sakim, 1990, s. 267).

Oğuz Kağan destanının kalıntıları olan Dede Korkul Hikâyelerinde alplerin yanında kırk yiğit bulunur. Meselâ Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesinde şu şekilde cümleler görülür, “Dirse Han oğluna beylik verdi, taht verdi, oğlan tahta çıktı. Babasının kırk yiğidini anmaz oldu. Kırk yiğit haset eylediler.” Yine Salur Kazan’ın oğlu Uruz’un, Kanlı Koca oğlu Kanturalının kırk yiğidi vardır (Rayman, 1991, s. 401).

Uğurlu sayı “40” düşüncesi ise bir dinî inanca bağlanmamıştır. Bu yalnızca Türkî halkların kadimki medeniyet kategorisine tabii olan bir görüştür. Kadimki tarihi destan “Oğuznâme”de;

Kırk günden sonra büyüdü, yürüdü, oynadı...

Onlar gelip katıldı. Kırk masa/kırk sandalye yaptırdı...

Kırk günden sonra Buzdağ isimli dağ’ın koynuna girdi...

Sağ tarafına kırk kulaçlık uzun direk diktirdi...

Kırk gün kırk gece düğün yaptı... gibi ibarelerle karşılaşırız (Sakim, 1990, s. 266, 267).

Türklerin Müslüman oluşlarıyla ilgili rivayetlerde kırk sayısına sıkça rastlanır. Saltuk Buğra Han destanında kırk sayısının yer alışı şöyledir : “Hicri 330 yılında Saman şehrinde oturan Hoca Ebu Nasr Samanî Türkistan’ın Kaşgar şehrinde Saltuk adıyla anılan birinin Türkler arasında ilk Müslüman olacağına dair bir hadis okur. Yanına kırk Müslüman alarak Kaşgar’a doğru yola çıkar. O gün, Kaşgar Han’ının on iki yaşındaki oğlu kırk arkadaşını alarak ava çıkmıştır. Şehzadenin önüne önce birden bir tavşan çıkar. Şehzade onu kovalarken, tavşan birden tilki oluverir. Sonra büyük bir hayvana

dönüşür, daha sonra da ihtiyar bir adam olarak görünür (Rayman, 1991, s. 401).

Bütün Türk destanlarında yaygın bir motif olan Kırk kız, kırk yiğit motifi Dede Korkut hikâyelerinde çok geçmektedir. Beyin ve oğlunun kırk yiğidi olduğu gibi hanımların da kırk kızı bulunuyor. Bunlar da Oğuzların kendilerinden olup, çoğu beyzadelerden olduğu anlaşılmaktadır. Oğuz kahramanlarından Kanturalı kırk yiğidine hitaben şöyle diyor:

Hey kırk eşim kırk yoldaşım

Kurban olsun size benim başım

Kırgızların Manas destanındaki bütün kahraman-alplarin hepsinin kırk yiğidi vardır (İnan, 1998, s. 243).

Bununla birlikte Kazaklar içindeki Casağan efsanesi'nde de; Gök ilahi Casağan, ilk önce çamurdan kırk adam yapmış ve ondan sonra bu dünyadaki insanlar oluşmuş... denilmektedir. Kırgızların Menşei adlı efsanede de; Kırk kız kardeş büyücü su içerek hamile kalıyor. Kırk oğlan ve kız doğuruyor. Onlar birbiri ile evlenerek evlât bırakıyor ve şimdiki Kırgız kavmi şekilleniyor diye rivayet olunmaktadır. Demek ki bu efsanelere göre; "kırk" sayısının uğurlu sayı sıfatında dile getirilmesi, İslâmiyet'ten önceki devirlerde olduğu ortaya çıkıyor (Sakim, 1990, s. 267).

Doğum ve ölümlerde kırk sayısı önemlidir. Evlenmede gelin ile güveyi, doğum anında ana, ölüm halinde ölenin yakın akrabaları kırklı olurlar. İki kırklı kadın bir araya gelmez. Doğum yapan kadın kırk gün evden çıkmaz. Bir kişinin ölümünden kırk gün sonra gelen geceye kırkinci gece denir. O gece mevlit okutulur (Rayman, 1991, s. 401).

Demek ki Türkî halkların ilkel sayı düşüncesi, sonraki günlerde Arap kültürüne de sızmıştır. Böylece Arap medeniyetindeki "40" sayısı ile ilgili fıkra, hikâye ve efsaneler, İslamiyet'ten sonra Türkî halklar arasına büyük ölçüde yayılarak kadimden beri devam edegelen an'anevi "40" sayılı inancı ile birleşerek (kırk) rakamının mukaddes sayılık karakterini daha da kuvvetlendirmiştir. Nitekim İslamiyet'ten önce Türk boylarının sübjektif tefekküründe uğurlu 40 sayısı düşüncesi şekillenmiştir (Sakim, 1990, s. 263, 268).

Kırk sayısı, masal, hikâye, destan ve efsanelerimizde geçen motiflerdendir. Kaynağını Alpler ve çevresinden alan kırk sayısı çeşitli kültür, din ve inançlarda görülmektedir. Kırk yiğit ve kırk kız, ilk destan örneklerinde alplerin çevresinde görülüp, daha sonraki dönemlerde Dede Korkut, Manas destanlarında, Alevî-Bektaşî inancında kırklar cemi, Battal Gazi'de kırk yiğit, kırk arkadaş şeklinde geçen kırk sayısı, Zülfikâr'ın kırk arşın uzaması, Kan Kal'ası ile Sahra-yı Geylân arasındaki

mesafenin kırk günlük yol olması, Mariyya'nın Hz. Ali'yi kırk gün beklemesi, rüyâsında Hz.Muhammed ve kırk sahabeyi görmesi şeklinde cenknâmelerde yer almaktadır. Bu sayıların dışında dört, otuz üç bin, altmış, yüz elli sayıları geçmekle beraber tekrarlanmazlar (Çetin, 1997, s. 450, 451)

Türklerin İslâmiyet'e girmeden evvelki dinlerinde de gördüğümüz "Kırk" kavramı İslâmiyet'e rağmen özel yerini muhafaza ederken, bu kavramın dinlerini değişen isimlerine rağmen tevhit inancı, muhtevaları itibariyle bazı kavramlarda aynılık gösterdiği "Kırk"ın da bunlardan birisi olduğunu söyleyebiliriz. Kara iye karakterli "Al Basması" ve "kırkı çıkmış" olma eski Türk inancı olan, Gök Tanrı inancının uzantısıdır (Kalafat, 1994, s. 19).

Bizim görüşümüze göre, sayı birliği düşüncesi ve onun matematiksel hesaplama kategorisine girişi yani ölçü birliği olarak ele alınması, şahsi mülkiyet rejiminin oluşmasıyla ilgilidir. Her şey kolektif anlayışa taalluk olan soydaşlık düzenine nispeten belirttiğimiz de, sayı birliğinin hiçbir zaman kıymet ve önemi olmamıştır. Bundan dolayı nesneleri hesaplamak için birer sayı birliği tesis kılınmamıştır. Çünkü her türlü mevcudiyet ve keşfiyat belli bir ihtiyaç için ihtira kılınmaktadır. Bu durum; yukarıda belirttiğimiz mukaddes sayıların ortaya çıkması, iptidai insanların itikat âdeti ile ilgili olan bir çeşit medeniyet hadisesi olduğunu ifade etmektedir. Bu sayıların "uğurlu sayı" olarak nitelendirilmesinin sebebini ilkel bir düşünceye bağlamak, o devrin düşünce yapısına göre uygun değildir. Çünkü bu sayılar aynı zamanda insan tefekküründeki mevhum hadiselerin gerçek işareti olma rolünü de üstlenmiştir ki, yaşayış biçiminde, ilkel hâkimiyet yasalarında ve folklor bilgilerinde yer almış, yansımasıdır.

Mesela : (Uygurca)

"Toyğan yerge tokkuz tazım. . ."

(Doyduğun yerde dokuz defa hürmet göster -..)

"Tokkuz kmung togıkı birkünde tütupdû . . ."

(Dokuz kadının sancısı aynı anda oldu ...)

"Berişı tokkuz, elişı ottuz, . . ."

(Dokuzu verip, otuz'u talep etmek ...)

"Tokkuz tel"

(Herşeyi var. . .)

gibi atasözü ve deyimlerden başka, destan ve tarihi hatıralarda da "uğurlu sayılar" hakkında bilgilere rastlamak mümkündür.

Mesela:

Oğuznâme’de,

“Oğuz Han’ın at’î Buztağ’ning içiğe kirip ketti. Bunun ile Oğuz Han uzun zaman azap çekti. Tokkuz künden sonra Oğuz Han’ın Baytalını hazır oldu...”

Köroğlu Destanı’nda

“Köroğlu, Ferizat ve Ademizat olarakdan ardı ardınca tokkuz hatun aldı”

“Tokkuz şah kiyim kiydi”

“Mingen at’ı tokkuz kökni güzcltti”

“On yedi’da tokkuz tumarı bar”

Kültigin Abidesi’nde ise şu cümlelere rastlıyoruz:

“Kültigin eninde sonunda dokuz defa ayrı ayrı atlara binerek cenge kirdi.”

“Kültigin dokuz askeri mızrakladı. Dokuz askeri döndererek yere indirdi.”

.....ve diğerleri (Sakim, 1990, s. 263, 264).

Türk halk inanışlarında sayıların önemli yeri vardır. Bu inanışların birçoğu Şamanizm ve dolayısıyla da Orta Asya’ya dayanır. Ancak bu sayılarla ilgili inanışların nedenlerini söyleyebilmek oldukça güçtür.

Adana

Ölenin ruhu için üçüncü günü helva yapılması ve dağıtılması gerektiğine inanılır (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.79, K.80, K.81, K.82, K.83, K.94, K.95, K.130, K.131).

Ölen kişinin ruhunun yedi gün boyunca evde dolaştığına inanılır (K.1, K.6, K.45, K.56, K.57, K.67, K.79, K.80, K.173, K.175, K.198, K.199).

Yedi gün boyunca ölü evine yemek getirilmesi gerektiğine inanılır (K.2, K.9, K.10, K.11, K.33, K.34, K.41, K.44, K.45, K.46, K.47, K.101, K.102, K.103, K.104).

Kırklamayla ölünün üstünden ağırlık kalkacağına inanılır. Yani kırklama yapılan ölünün kabrinde rahatlayacağına inanılır (92, K.93, K.94, K.95, K.96, K.97, K.98, K.99, K.161).

Kırkında, ölenin etlerinin kemiğinden ayrıldığına inanılır (K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.46).

Ölen birinin ardından ölümünün kırkıncı gününde kurban kesilip dağıtılması, ölen kişinin günahlarının büyük bir kısmının bağışlanacağına inanılır (K.18, K.19, K.48, K.49, K.50, K.51, K.52, K.79, K.80, K.109, K.110, K.134, K.135).

Öldükten kırk gün sonra verilen yemeğe kırk yemeği denir. Bu yemekte cemaatin okuduğu duaların ölen kişinin günahlarını hafifleteceğine inanılır (K.29 K.134, K.135, K.154, K.155).

Ölen kişinin elli ikisinde Kuran okutulması gerektiğine inanılır (K.11, K.22 K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40).

Elli ikisinden itibaren ölünün önce burnunun düşeceğine, ardından etin kemikten ayrılmaya başlayacağına inanılır. Bu yüzden 52'sinde yemek yapılır, dağıtılır, konu komşu doyurulur. Kimisi bunu kırkıncı gün yapar (K.23, K.24, K.54, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59).

Elli ikinci günde lokma tatlısı dökülür. Ölünün etinin kemiğinden tatlı tatlı ayrılacağına inanılır (K.127).

7.11.1. Değerlendirme

Türk halk inanışlarında sayıların önemli yeri vardır. Bu inanışların birçoğu Şamanizm ve dolayısıyla da Orta Asya'ya dayanır. Ancak bu sayılarla ilgili inanışların nedenlerini söyleyebilmek oldukça güçtür.

Eski Türklerde, Türk dünyasında ve Anadolu'da inançlara konu olan sayıları aşağıdaki gibi tasnif ettik.

Bir, biçim yönünden elife benzer. Teklik ifade eder. Kayıtsız ve hür olmanın işaretidir.

İki, ayrılık, başkalık ifade eder. Dünya ve ahret manalarına gelir.

Üç, Türk inançlarında "evren" üçe bölünmüştür: gökyüzü, yeryüzü ve yer altı. Bu rakam Türk destan ve masallarında sık kullanılan sayılardan birisidir. Adana'da da ölenin ruhu için üçüncü günü helva yapılması ve dağıtılması gerektiğine inanılır

Dört, Göktürk Kitabelerinde, Hunlarda da bu sayı geçer.

Beş, Cenknâmelerde tekrarlanan sayılardan birisi de beştir.

Yedi, Batı Göktürk Kağanı İstemi Kağan, Bizans İmparatoruna yazdığı mektupta yedi iklimin hükümdarı olduğunu söyler. Kuran ve hadislerde yedi Cehennem'in olduğu yazılıdır. Yedi büyük peygamber vardır. Âdem, Nuh, İbrahim, İsa, Musa, Muhammed ve İsmail. Eski inanışa göre yedi deniz vardır. Hacılar, iki dağ arasında yedi defa gidip gelerek hacın bir farızasını yerine getirirler. Kuran-ı Kerim'de yedi gökten söz edilir. Kuran'ın ilk suresi olan Fatiha'da yedi ayet vardır. İnsan vücudunda ise dört kirpik, iki kaş, bir saç bulunur. Bunların toplamı yedidir. Masallarda: Yedi yıl, yedi gün, yedi başlı

dev, yedi nöbetçi, yedi kız kardeş şeklinde ifadeler olduğunu taradığımız kaynaklarda gördük.

Yedi sayısı, Batı Türk kültürlerinden diğer Türk boylarına geçen sayıdır. Yaratılış Destanında Erlik'in yerin yedi kat altında olması, Battal Nâme'de düğünün yedi gün yedi gece sürmesi gibi ifadeler, cenknâmelerde de görülür. Adana'da da yedi gün boyunca ölü evine yemek getirilmesi gerektiğine ve ölen kişinin ruhunun yedi gün boyunca evde dolaştığına inanılır

Sekiz, Yakutlar, üzerinde yaşadığımız dünyaya “ana dünya” derler. Dünyamızın sekiz köşeli olduğuna inanılır. Kuran ve hadislerde sekiz Cennet'ten bahsedilir.

Dokuz, tarihi materyallerde dokuz uğurlu sayıdır. Meselâ Kaşgarlı Mahmud'un Divanı Lügat-it Türk adlı eserinde, “Dokuz” sayısı uğurlu olarak kabul ediliyordu. Gerçekte bu inanç sebebiyle Türk kabileleri kendi aralarında birlik sağlamış, nitekim kabile adları da “Dokuz Uygur” “Dokuz Oğuz” diye isimlendirilmiştir.

On iki, Sibiry Türklerinin masallarında “On iki memleket” deyimine rastlanılır. Bir Türk hükümdarı kırsrağını yakalamak için on iki kurdunu seferber eder. On iki sayısı Hz. Ali'den başlayıp Mehdi ile sona eren bir silsileyi temsil eder. Bunun için Alevi-Bektaşiler On iki dilimli kızıl saç giyerler.

Kırk, büyük bir sayı olmamasına karşılık çokluk ifade eder. Oğuz Kağan Destanında Oğuz, kırk günde büyür, verdiği ziyafette kırk masa, kırk sıra vardır. Kırk gün yenilir içilir.

Oğuz Kağan destanının kalıntıları olan Dede Korkut Hikâyelerinde alpların yanında kırk yiğit bulunur.

Bütün Türk destanlarında yaygın bir motif olan Kırk kız, kırk yiğit motifi Dede Korkut hikâyelerinde çok geçmektedir.

Doğum ve ölümlerde kırk sayısı önemlidir. Evlenmede gelin ile güveyi, doğum anında ana, ölüm halinde ölenin yakın akrabaları kırklı olurlar. İki kırklı kadın bir araya gelmez. Doğum yapan kadın kırk gün evden çıkmaz. Bir kişinin ölümünden kırk gün sonra gelen geceye kırkinci gece denir. O gece mevlit okutulur.

Türklerin İslâmiyet'e girmeden evvelki dinlerinde de gördüğümüz “Kırk” kavramı İslâmiyet'e rağmen özel yerini muhafaza ederken, Kara iye karakterli “Al Basmısı” ve “kırkı çıkmış” olma eski Türk inancı olan, Gök Tanrı inancının uzantısıdır.

Adana'da da ölen birinin ardından ölümünün kırkinci gününde kurban kesilip dağıtılması, ölen kişinin günahlarının büyük bir kısmının bağışlanacağına inanılması atalar kültürüyle ilgilidir. Yani kırklama yapılan ölünün kabrinde rahatlayacağına,

kırkında, ölenin etlerinin kemiğinden ayrıldığına inanılır. Öldükten kırk gün sonra verilen yemeğe kırk yemeği denir. Bu yemekte cemaatin okuduğu duaların ölen kişinin günahlarını hafifleteceğine inanılır. Doğumdan sonra anne de bebek de kırklanır.

Elli iki, ölen kişinin elli ikisinde Kuran okutulması gerektiğine, elli ikisinden itibaren ölünün önce burnunun düşeceğine, ardından etin kemikten ayrılmaya başlayacağına inanılır. Bu yüzden elli ikisinde yemek yapılır, lokma tatlısı dökülür dağıtılır, konu komşu doyurulur. Bunlar, atalar kültü ve kurban, saçı kültleriyle ilgili bir inançtan kaynaklanan ritüellerdir.

7.12. Avcılık ile İlgili Halk İnanışları

Avla ilgili tasvirlerin eskiden beri avda başarılı olmak için büyü amacıyla yapıldığı ileri sürülmüştür. Jung, av gerçekleştirilmeden önce avın adeta sahneye konulduğu bir tören düzenlendiğini söyler. Ona göre, ilkel bir insana yapacağı işin ne olduğunu anlatabilmek için bu işi hareketlerle sanki gerçekleştiriyormuş gibi yaparak anlatması gerekir. Av tasvirleri avlanma gerçekleştirilmeden avı simgesel olarak yapma isteğine dayanmaktadır. Böylece avdan önce yapılan dinsel tören resim diliyle tekrarlanmış olmaktadır. Bu tasvirler yoluyla avda başarılı olunacağına inanılıyor olmalıydı (Çoruhlu, 2011, s. 184).

İnsanın avladığı hayvana saygı duyması ve onun gücünden korkması hayvan biçimine girme isteğine yol açmaktaydı. Böylece hayvan biçimine girebilen insan kendisinden kuvvetli olan hayvanları avlamakta güçlük çekmeyecekti. Hayvan biçimine bürünmeyi konu alan tasvirlerin ardında bu tür inançlar vardı (Çoruhlu, 2011, s. 184).

Türk Dünyası

Türk boylarının sosyo-ekonomik düzeyinde belirli bir rol oynayan avcılık kültü manevi ve iktisadî hayatın kurulmasında önemli bir yer üstlenmiştir. Kayalar üzerinde yapılan en eski av tasvirlerinin (mesela Gobustan kaya resimleri, Sibiryaya kaya tasvirleri, Baykal Gölü çevresindeki resimler; sonraki dönemde ahşap oyma, fresko ve kumaş üzerine yapılmış av tasvirleri ve İslamiyet'ten sonraki av minyatürleri vs.) mevcudluğu, avcılığın Türk kültür tarihinin en eski katmanını oluşturduğunu ortaya koymakla beraber avın, yalnız sosyo-ekonomik düzeyinden değil, aynı zamanda inanç boyutundan da haber verir (Bayat, 2007b, s. 190).

Av mitolojik olgusunun başında çeşitli dinî ibadetlerin yapıldığını, avın

verimliliği ve başarılı olması için gereken bütün ritüellerin uygulanmasının şart olduğu bir gerçektir. Avcılara bol av vermesi için orman ruhlarına veya ruhuna hikâyeler anlatılması da şarttır. Avcılık kültü, ilkel şeklinden hükümdarların yaptıkları sürekli av eğlencelerine kadar bir değişim ve gelişim geçirmiştir. Ancak ilkel şeklinden son aşamasına kadar av, dinî-mitolojik içeriğini, gizemini, tabu ve yasaklarını koruyabilmiştir (Bayat, 2007b, s. 191).

Ormanın belli yerlerine girmek yasak olduğu gibi su birikintilerini kirletmek de yasaktır. Bir diğer uygulanması gereken kural, hayvanların gereğinden fazla öldürülmemesidir. Aksi takdirde avcılar orman ruhunu kızdırmış olurlar. Avın bir diğer kuralı da onun paylaşılmasıdır. Nitekim inanca göre her bir hayvanın ölen ruhu reenkarne olduğundan düzenli bir av ve paylaşılan av, orman veya dağ ruhu tarafından makbul görülür. Bu kurallar avcılığın bir paylaşım, bir kolektif işbölümü olduğunu gösterir (Bayat, 2007b, s. 194).

Av folklorunda avcıyı dağlara çeken ve kaybolmasını sağlayan geyik veya alageyik inancı, avın bozkır geleneğinde yeni bir yorum kazanmasıdır. Orman halklarından kalma av iyesi mitolojik olgusunun alageyik mitinde yeni bir simgeye bürünmesi zamanla av inançlarının yerel kültürlerle de çaprazlaşarak geliştiğini gösterir. Türk mitolojisinde geyik, avcılardan avı saklar, av hayvanlarını korur, yurdunvatanın sınırlarını bekler. Bu da geyiğin, av hayvanlarının koruyucusu olması fikrini kuvvetlendirir. Ala geyiğin aslında don değiştirmiş insan olduğu, anlatılan efsanelerden de görülmektedir (Bayat, 2007b, s. 203).

Orman koruyucusu yalnız ağaçların, kuşların, hayvanların değil, avcılarının da koruyucusudur. Ormanda baş veren bütün işlerden o sorumludur (Bayat, 2007b, s. 206, 207).

Bireysel avlar çoğu zaman atla ve avcıya yardım eden köpekle yapılır. Bireysel avlarda tuzak kurmak, gizlenip beklemek, avı kendi sesi ile seslemek, av tasvirlerinden, özellikle kuş tasvirlerinden yararlanmak, maske takmak gibi kurallar önem taşımaktadır. Burada vurgulanmak istenen şey avın kendisinin ölmek istediği, maske takmakla da öldürenin avcı değil de hayvanın kendi türü olmasına hayvan dünyasını inandırmaktır (Bayat, 2007b, s. 209).

Eski Türk hayatında büyük bir öneme sahip olan ve başlangıçta ayinsel bir karakter arz etmekle birlikte, zamanla bu yönü zayıflayan törenlerden biri de, Kaşgarlı Mahmut'un "sığır" maddesinde açıkça ifade ve izah ettiği umumî avlardır. Bu umumî av merasimlerinin izlerine destanlarda da rastlıyoruz (Köprülü, 2004, s. 89'dan akt.

Büyükokutan, 2008, s. 7). Oğuz Han destanının gerek İslami, gerekse İslâmî olmayan nüshalarında avlar büyük bir yer tutmaktadır. Dede Korkut Kitabı'nda da avın önemini çok açık bir şekilde görmekteyiz. Dirse Han Oğlu Boğaç Han boyunda, Boğaç Han, bir boğayı öldürdükten sonra beylik almaktadır. Yine, kendisini kıskanan yoldaşları, büyük bir suç olarak Boğaç'ın, "göksi güzel kaba tağa ava çıktığını, babası var iken av avlayıp kuş kuşladığını" Dirse Han'a bildirirler ve Dirse Han, oğlunu av sırasında yaralar. Salur Kazan'ın evinin yağmalandığını anlatan boyda da Ulaş Oğlu Salur Kazan, beylerine, "Vata yata yamımız ağırdı, tura tura bilümüz kurıdı, yorıyalum a biğler, av avlayalum kuş kuşlayalum, sığın geyik yıkalum" demekte ve hepsi atına binerek umumi ava çıkmaktadırlar (Ergin, 1997, s. 95-96'den akt. Büyükokutan, 2008, s. 7).

Perşembe günü öğleden sonra başlamak üzere, cuma günü öğleye kadar ava gidilmemekte, ayrıca dini günlerde avlanılmamaktadır. Kaynak şahıslarımız, iyi bir avcının, av yasaklarına uyması gerektiğine, uymazsa, Cenab-ı Allah'ın ona bir darbe vuracağına inanmaktadırlar. Hayvanların yavrulama zamanlarında avlanmanın ve avın yaralı olarak bırakılmasının dinen günah olduğu ifade edilmektedir. Kutsal olarak bilinen günlerde ava çıkmanın ve hayvanlar su başında iken avlanmanın uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır (Büyükokutan, 2008, s. 10).

Anadolu

Dalaman yöresinde, avın uğurlu ve bereketli geçmesi için bazı pratikler de gerçekleştirilmektedir. Bu pratiklerin başında, av tüfeğinin akşamdan tavuk kümesinin önüne uzatılması ve tavukların tüfeğin üzerinden atlatılması gelmektedir. Yine, sabahleyin namaz kılınıp, tüfeğe, av fişeği besmele ile konulursa, o tüfeğin akşama kadar uğurlu olacağına inanılmaktadır (Büyükokutan, 2008, s. 11).

Avcılar, ava çıkmadan önce bazı yasakların ihlal edilmemesine büyük bir özen göstermektedirler. Avcılara, nereye gittikleri hiçbir şekilde sorulmamakta; eğer yanlışlıkla sorulursa "Ava değil, öyle bir dolaşmaya gidiyoruz" denilmektedir. Avcının önünden geçebilecek gebe veya âdet gören bir kadının, kara kedinin, tavşanın veya yılanın uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır. Yine, ava giden avcının önünde bir köpek yuvarlanırsa avın olmayacağı, av etinden yiyen birinin, elini ağzını yıkamamasının bir sonraki avlar için uğursuzluktur getireceği düşünülmektedir. Ayrıca, avcılar arasında, uğursuz olarak kabul edilen bazı kişilerle ava çıkılınca, avın uğurunun kaçacağı ve eli boş olarak eve dönüleceği söylenmektedir (Büyükokutan, 2008, s. 11).

Farelerin, karada ağıları dişleriyle kesmelerinin, o yıl kazancın bol olacağına

işaret olduğuna inanılmakta; avın uğurlu geçmesi için, ağları ilk defa kayığa koyarken, ağın altına bir miktar para koymanın; yeni bir kayık ilk defa denize indirirken, kurban kesmenin, ya da baklava, lokum dağıtmanın avın bereketini arttıracakı düşünülmektedir. Yine, bir sonraki avın uğurlu olması için, vurulan kuşların kanadı, ocak üzerinde ütülenip, av köpeğine yedirilmektedir. Ayrıca, önce sağ ardından sol fişeğin, besmele ile av tüfeğine doldurulduğu, böylece avın, dinimizce mekruh olmayacağı belirtilmektedir (Büyükokutan, 2008, s. 12).

Araştırma bölgemizde, avdan önceki uğursuzluğu yok etmek adına yapılan bazı uygulamalar söz konusudur. Bu uygulamalarda yaşlı kadınların büyük rolleri vardır. Örneğin, bir kişi, av etinden yedikten sonra elini, ağzını yıkamazsa uğursuzluk olacağına ve avcının tekrar avlanamayacağına inanılmaktadır. Bu uğursuzluğu ortadan kaldırmak için, yaşlı bir kadına, “Benim tüfeğimi şalvarının içine sok da, paçandan geçiriver, benim avım tutuldu” denilmekte ve yaşlı kadın, tüfeği paçasından geçirirse, avın uğuru açılmaktadır. Yine, bu tür bir uğursuzluğu ortadan kaldırmak için, av silahı yaşlı kadınlara okutulmaktadır (Büyükokutan, 2008, s. 12).

Av hayvanına ateş edilince, hayvan yaralı olarak kaçarsa, bir önceki av etinden âdet gören bir kadına verilmiş olabileceği ve bu yüzden avın tutulduğu akla gelmektedir. Bu uğursuzluğu gidermek için, kırk tane küçük taş toplanıp iyice yıkanır ve av tüfeklerinin içine doldurulur. Âdetli olmayan bir kadının şalvarının içinden geçirilir ve böylece avın bereketi geri gelir. Bir diğer uygulama da, büyük bir ateşin yakılıp, üzerine saç ayağının konulması ve ateş söndükten sonra saç ayağının altından av tüfeğinin geçirilmesi şeklindedir (Büyükokutan, 2008, s. 12).

Vurulan ve yaralanan hayvanı kesinlikle bulmak ve kesmek gerekmektedir. Aksi takdirde, gelecek av bereketsiz geçecektir. Av sırasında yılan görmek uğursuzluk sayılır. Bunun yanında, Özellikle geyikler su içerken, bazı hayvanlar tünekteyken avlanmaz. Av sırasında, avcılarının birbirlerinden fişek alıp vermeleri uğursuzluk getirir. Verenin kısmeti kapanır ancak mutlaka vermek gerekirse, yerine boş fişek alınmalıdır. Av sırasında, silahın bir başkasına verilmemesi gerektiği, kazayla ölüm olayına sebep olabileceği şeklinde de açıklanmaktadır (Büyükokutan, 2008, s. 12).

Kaynak şahıslarımız kumruya karşı büyük bir sevgi duymakta, kutsal kuş olarak bakmaktadırlar. Kumru, “ulu kuş” diye adlandırılmakta, evcil olduğu ve insanlara yakın durduğu için avlanmamaktadır. Kumrunun, insan soyundan geldiğine inanılmaktadır (Büyükokutan, 2008, s. 13).

Avlanılmasına şiddetle karşı çıkılan ve hakkında birçok efsane ve rivayetin

anlatıldığı, kutsal kuşlardan bir diğeri de güvercindir. Güvercinin, vurulduğu zaman, pervane gibi havada döndüğü, boynunun kibleye doğru düştüğü, gözünden yaş aktığı ve güvercin vuranları tüfek teptiği, ağzının, burnunun kan içinde kaldığı, tüfeğinin parçalandığı ifadelerinden, kutsal olarak kabul edildiğini görüyoruz (Büyükokutan, 2008, s. 13).

Tavşan, yılın iki ayı yavrulayan bir hayvan olması ve dişi tavşanın kadınlar gibi aybaşı olması nedenleriyle araştırma bölgemizde genellikle avlanmamaktadır. Kutsal olarak kabul edilen hayvanlardan birisi de geyiktir. Geyik avının cezasının çok olduğu, avlanmasının günah olduğu kabul edilmektedir. Geyiği avlayan kişilerin büyük bir felaketle karşılaşacağı, onun bir çeşit melek olduğu belirtilmektedir (Büyükokutan, 2008, s. 15).

Mut'ta

Avcıya "nereye gidiyorsun" diye sorulmaz.

Avcı, ava giderken arkasına bakmadan gider.

Güvercin avlanmaz.

Kumruya ateş edilmez.

Baykuş ve leylek vurulmaz,

Ava giden kimse avdan dönünce vurduğunun başını kesmeden satarsa avının bundan sonra azalacağına inanılır (Kürkçü, Kesik Köprü, Beci, Suçatı, Sakız köyleri) (Aydın, 1992, s.36).

Adana

Tüfeğin namus olduğuna inanılır (K.61, K.92, K.99).

Boş tüfek insana doğru tutulmaz, içini şeytan dolduracağına inanılır (K.33, K.34, K.45, K.46, K.50, K.52, K.55, K.89, K.90, K.94, K.97, K.102, K.189).

Tüfeğe kömür sürülürse avın bereketli geçeceğine inanılır (K.63, K.91, K.117).

Tüfeğinin üzerinden atlanırsa uğursuzluk getireceğine inanılır (K.105, K.106, K.110, K.131).

Tüfek ikiz çocuklu bir kadının eteğinin altından üç defa geçirilirse tekrar vuracağına inanılır (K.11, K.13, K.27, K.32, K.85, K.88, K.89, K.94, K.100, K.112, K.113).

Avlanan hayvanın kanını av aletine sürmenin uğur getirdiğine inanılır (K.49, K.50, K.54, K.57, K.59, K.109, K.129, K.157, K.193).

Ava cumanın dışında bir günde gidilmesi gerektiğine; cuma günü ava çıkmanın uğursuzluk getireceğine inanılır (K.14, K.21, K.39, K.149, K.155, K.157).

Av yemek için avlanabilir; ancak keyif olsun diye hayvan öldürmenin günah olduğuna inanılır (K.6, K.7, K.30, K.35, K.41, K.42, K.47).

Yavrusu olan bir hayvanı avlamanın günah olduğuna; anne olan hayvanı avlayan kişinin öleceğine inanılır (K.24, K.29, K.36, K.38, K.40).

Güvercine, kumruya, leyleğe, baykuşa, sincaba, serçeye, geyiğe, üveyiğe ve tavşana sıkmanın günah olduğuna inanılır (K.37, K.56, K.67, K.78, K.80, K.88, K.99, K.100).

Ava giden kişinin önünden yılan ya da kara kedi, geçerse uğursuzluk olduğuna inanılır (K.36, K.54, K.58, K.59, K.62, K.63, K.64).

Vurulan birinci avı şanslı bilinen biri yerse avın sonraki bölümünün bereketli olacağına inanılır (K.21, K.23, K.24).

Avcının vurduğu avın etinden çocuğu yeni doğmuş, kırkı geçmemiş kadın ya da adetli bir kadın yerse avcının tüfeğinin vurmayacağına inanılır (K.16, K.18, K.25, K.34, K.53, K.60, K.63, K.71, K.78, K.159, K.186).

Avcı attığını vuramazsa nazara geldiğine inanır. Nazarı bozmak için büyük abdestini yapar, tüfekte kendi bokuna ateş ederse nazarın bozulacağına inanılır (K.34, K.35).

7.12.1. Değerlendirme

Eski insanlarda avla ilgili törenlerin ve çizimlerin, avda başarılı olmak için büyü amacıyla yapıldığı ileri sürülmüştür. Jung, av gerçekleştirilmeden önce avın sahneye konulduğu bir tören düzenlendiğini söyler. Kaya tasvirleri, resimler, minyatürler avcılığın Türk kültür tarihinin en eski ritüellerini ortaya koyar. Bunlar avcılığın sadece sosyolojik olgularının değil inanç boyutunun da olduğunun göstergesidir.

Kaynaklar, Eski Türklerde, büyük (ortaklaşa), küçük (kişisel) av olmak üzere iki avdan söz eder. Her iki av da bütün yıl boyunca yapılmaz. Kışın avlanılır; fakat yazın avlanılmaz. Türk kültüründe, doğanın dengesine duyulan saygı nedeniyle yavru, küçük kuşların avlanması da yasaktır. Avın bazen elle yakalandığı, bazen de kan akıtmamak için sopayla vurularak ya da taşa tutularak öldürüldüğü görülür. Büyük sürekle avında bütün sorumluluğu şef alır ve ilk harekette bulunanın da o olması gerekir. İlk hayvan yakalandıktan sonra “sığır” denilen şölenler verilir.

Oğuz Kağan'ın yaşlanınca avla ilgili yetkilerini oğullarına devrettiği görülür. Erkek, hayvan öldürerek erk atı (erkeklik adı) alır, kendini kanıtlar ve evlenebilir. Dede Korkut'ta Dirse Han Oğlu Boğaç Han boyunda, Boğaç Han, bir boğayı öldürdükten sonra beylik alır. Salur Kazan'ın evinin yağmalandığını anlatan boyda da Ulaş Oğlu Salur Kazan, beylerine, “Vata yata yamımız ağrıdı, tura tura bilümüz kurıdı, yoriyalum a biğler, av avlayalum kuş kuşlayalum, sığın geyik yıkalum” der ve genel ava çıkarılır.

Av kültü, ilkel biçiminden günümüze kadar doğal olarak bazı değişimlere uğramıştır.

Altaylarda ve Kırgızlarda avcı, hayvan öldürmenin sorumluluğunu ve tehlikelerini paylaşmak için öldürdüğü hayvanın bir kısmını üçüncü bir kişiye verir. Orman ruhunu kızdırmamak için ormanın belli yerlerine girmek, su birikintilerini kirletmek, hayvanların gereğinden fazla öldürülmesi yasaktır. Çünkü orman koruyucusunun yalnız ağaçların, kuşların, hayvanların değil; avcılarının da koruyucusu olduğuna inanılır.

Anadolu'da ve Adana'da tespit ettiğimiz avcılık ile ilgili inanışların birçoğunun “uğur ve bereket” ile ilgili olduğunu gördük. Avcıların ava çıkmadan önce, çıkarken ve av sırasında bazı kurallara büyük bir özen gösterdiklerini tespit ettik. Avcının önünden geçebilecek yılanın veya başka bir canlının uğursuzluk getirebileceğine inanılmaktadır.

Araştırma bölgemiz olan Adana'da, ava cumanın dışında bir günde gidilmesi gerektiğine; cuma günü ava çıkmanın uğursuzluk getireceğine, tüfeğe kömür sürülürse avın bereketli geçeceğine, tüfeğinin üzerinden atlanırsa uğursuzluk getireceğine, vurmayan tüfek ikiz çocuklu bir kadının eteğinin altından üç defa geçirilirse tekrar vuracağına inanılması gibi avdan önce uğursuzluğu yok etmek adına bazı inançlardan kaynaklanan uygulamalar söz konusudur. Burada tüfeğe kömür sürülmesi ocak kültürle, tüfeğin etek atında geçirilmesi ana kültürle ilgili pasif büyülerdir. Cuma günü ava çıkmanın uğursuzluk getireceğine inanılması ise İslami etkiyle ortaya çıkmış bir inanıştır.

Özellikle güvercine, kumruya, leyleğe, baykuşa, sincaba, serçeye, geyiğe, üveyiğe ve tavşana ateş edilmemesini hayvan kültürüne; tüfeğin namus olduğuna, boş tüfeğin içini şeytan dolduracağına inanıldığı için insana doğru tutulmaması gerektiğine inanılmasını ise demir kültürüne ve güvenlik kaygısına bağlıyoruz. Avlanan hayvanın kanını av aletine sürmenin uğur getirdiğine inanılması ise kanın ve kurban kültürle ilgili olduğunu düşünüyoruz.

Av yemek için avlanabilir; ancak keyif olsun diye hayvan öldürmenin, yavrusu olan bir hayvanı avlamanın günah olduğuna; anne olan hayvanı avlayan kişinin

öleceğine inanılması ise açık bir biçimde hayvan kültünün ve hayvan ananın izlerini taşır.

Vurulan birinci avı şanslı bilinen biri yerse avın sonraki bölümünün bereketli olacağına; ya da avcının vurduğu avın etinden çocuğu yeni doğmuş, kırkı geçmemiş kadın ya da adetli bir kadın yerse avcının tüfeğinin vurmayaacağına inanılması da temas büyüsüdür. Al karısı denilen kara iyenin etkisi olarak görülür.

Avcı attığını vuramazsa nazara geldiğine inanır. Nazarı bozmak için büyük abdestini yapar, tüfekte kendi dışkısına ateş ederse nazarın bozulacağına inanılması ise kara iyenin yok edilmesidir.

BÖLÜM VIII

SONUÇ

Türkler, tarih boyunca yaşam biçimleri olan konar-göçerlik nedeniyle tabiatla iç içe yaşamışlardır. Onlar için dağlar, taşlar, sular, ulu ağaçlar vb. doğa öğeleri canlı birer ruh olarak kabul edilir. Eski Türk inançlarının en ilgi çekici yanı herhangi bir tapınaklarının olmamasıdır.

Bütün eski dinlerde olduğu gibi, kozmogonik mitler; yani evrenin var oluşu ile ilgili kutsal kavramlar, inanç bilimin özünü oluşturan önemli bir unsurdur.

Türklerin de evrenle ilgili birden çok izlenimleri olduğu düşünülebilir. Eski Türklerin evreni iki temel kavrama sadık kalarak anlamlandırdıklarını görüyoruz. Birincisi, canlı ya da cansız her varlık kendisinden daha güçlü varlığın sayesinde var olur; varlığını ya da yaşamını sürdürür. İkincisi ise her varlık kendi içerisinde bölünerek farklı ruhlara dönüşebilir ya da daha güçlü olabilmek için farklı varlıklarla birleşebilir.

Türklerin İslamiyet'i kabulünden önceki inançları ve kültür sistemleri gözden geçirildiğinde görülmüştür ki tarihin en eski dönemlerinden bu yana yaşadıkları coğrafyanın toplumsal ve fiziksel şartlarına göre kendilerine özgü bir inanç biçimi ortaya koymuşlardır. Önce atalar kültü sonra birbirinden farklı tabiat kültleri ve en sonunda da Gök Tanrı kültü ile en üst düzeye ulaşmışlardır.

Türk milleti tarih boyunca, Animizm, Totemizm, Şamanizm, Budizm, Zerdüştlük ve Manihaizm gibi inanç sistemlerinin etkisi altına da girmiştir.

Değişik uluslara ve coğrafyalara ait bu inanışlar Türkler tarafından birbiri ardı sıra yaşandığı gibi aynı anda yan yana da yaşanmıştır. Zaman içerisinde bu dinlerin hiçbirinin yayılamadığı kadar geniş bir kitleye yayılan İslamiyet, bu inanışların yerini almıştır.

Ancak, daha önceki inanışlar kolayca kaybolmamıştır. Bazı Türk topluluklarında aynen veya değişerek devam etmiştir. Türk dünyasında süren bu etkilerin devamını Anadolu ve Adana'da da görmekteyiz.

Uluslar, bir inanç sisteminden diğer bir inanç sistemine geçerken uzun süreden beri o ulusun en önemli kültür öğesini oluşturan eski inanışlarını bir anda ve bütünüyle unutmazlar. Eski inançlarının bazılarını, yeni inanışlarına adapte ederek yaşatmaya devam ederler. Bu öğeler, o toplumun yeni sosyal yaşamında yer alırken halkın neredeyse bütün hayatında önemli rol oynar.

Törenler, geçiş dönemlerini de sıradan birer olay olmaktan çıkaran en önemli aktivitelerdir. Türklerin bugüne dek ulaşan doğum inançları içerisindeki neredeyse bütün inanışların kökleri, çok eski dönemlere uzanmaktadır. Bunların birçoğu, Türk boylarının tümü için ortak sayılabilir.

Anadolu ve Adana'da doğum ile ilgili halk inanışlarındaki uygulama ve pratikleri incelediğimizde; evlenme ve ölüm gibi diğer geçiş dönemlerinde de rastlanan birçok dinsel ve büyüsel pratiğin olduğunu görülmüştür. Anneyi ve çocuğu bu işlem ve uygulamaların yönettiği gözlemlenmiştir. Anadolu'da ve Adana'da da çocuğu olmayan kadınların yatır ve türbelere gidip adaklar adamaları dualar etmeleri buna örnek gösterilebilir. Burada atalar kültünün ve ıduk kavramının ve bunlarla ilgili inanışların günümüzde de devam ettiği açık bir biçimde görülmektedir.

Adana'da lohusa kadınlar, zararlı olduğuna inanılan unsurlara karşı yanlarında iğne, makas, mavi boncuk, nazarlık, bıçak, vs. bulundurarak pasif büyü yapmış olurlar. Ayrıca kötü ruhlardan ve iyelerden korunmak için muska yazdırılır. Lohusa kadının başka bir lohusa kadına sırtından dokunması durumunda tıbıkasının diğerine geçmesi de temas büyüsüdür.

Araştırmalarımız sonucunda Türk dünyası, Anadolu ve Adana'da evliliğin aşamalarından olan kız isteme, söz kesme, nişan yapma, düğün sırası ve düğün sonrası ile ilgili inanç ve uygulamalarda İslamiyet öncesi inanç sistemlerinin olduğu görülmüştür. Evliliğin cemiyet tarafından kabul görmesi, tebrik edilmesi, bazı olumsuzluklardan korunması için bazı dinsel-büyüsel işlemler uygulanmaktadır.

Adana'daki ölüm ile ilgili halk inançlarının, ölüm öncesinde olduğu kadar ölüm sırasında ve sonrasındaki uygulamalar itibarıyla de çok zengin olduğunu söyleyebiliriz. Bu inanışlarda da eski Türk inanışlarının izleri görülür.

Sünnet, öncelikle dinî nitelikli birtakım ritüelleri ve araçları olan bir törendir. Sünnet, günümüzde İslam inancının bir gereği olarak uygulanmaktadır. Ancak bu ritüelin kökleri çok eskiye dayanır. Çocukluktan kurtulma anlamına gelen bir ritüeldir. Sünnetin, bu pratiği uygulayan birçok toplumda olduğu gibi Türk dünyasında, Anadolu'da ve Adana'da da çocukluktan kurtulup delikanlılık çağına bir hazırlık olduğuna inanılır.

Tüm Türk İslam ülkelerinde, Anadolu ve Adana'da dini bayramlar olan Ramazan ve Kurban bayramları dini ritüeller çerçevesinde kutlanmaktadır. Arife günü mezarlıkta çeşitli yiyecekler dağıtılması kansız kurban uygulamasıdır. Yine arife gününde çamaşır yıkanmasının, iğne tutulmasının, dikiş dikilmesinin günah olacağına

inanılması, kurban bayramının ilk üç günü, el işi yapılmaması gerektiğine inanılması, tırnak kesilmemesi, bayramdan önceki günde ve bayramda iş yapılmasının uğursuzluk getireceği inancından kaynaklanır.

Bugün, Türk dünyası, Anadolu ve Adana'da halk arasında adak inancının devam ettiğini söyleyebiliriz. Amaç, çocuğu olmayanın çocuk sahibi olması, çocuğu olup da yaşamayanın çocuğunun yaşaması, çocuğu yürümeyenin çocuğunun yürümesi, bir hastalığı olanın hastalıktan kurtulması, başa gelen bir felaketin atlatılması, işsiz olan birinin iş sahibi olabilmesi, evlenemeyen birinin kısmetinin açılması, borcu olanın borcundan kurtulması, kuraklıktan kurtulmak için yağmur yağdırılması, askerin sağ-salim geri dönmesi, konuşamayan çocuğun konuşabilmesi, anlaşılamayan çiftin boşanabilmesidir.

Türk dünyasında, Anadolu'da ve Adana'da çeşitli uygulamalarla yapılan kurban inanışlarının asıl amacının kozmogonik kültlerin korunması ve mevcut düzenin bozulmaması inancına dayanması da eski Türk inanışlarının izlerini taşır.

Saçı âdeti, eski Türklerde, Türk dünyasında, Anadolu'da ve Adana'da görülür. Bu inanış kaynaklı ritüel eski dönemlerde kansız kurban biçiminde görülür. Eski Türklerde de olduğu gibi günümüzde Anadolu ve Adana'da da gelinin başına para, pirinç, bulgur, buğday, çerez, şeker saçılarak verimlilik, zenginlik uğurluluk; kısacası bolluk ve bereket geleceğine inanılır. Saçıyı saçan kişiler, kazayı-belayı uzaklaştırdıklarına inanırlar. Saçından bir miktar kapabilenler ise o nesneyi uzun süre sakarlarsa kendilerine uğur ve bereket getireceğine inanırlar. Bu inanışta da pasif büyüünün izleri vardır.

Yağmur duası da artık eskisi kadar uygulanmayan; ancak geçmişte Tüm dünyada, Türklerde, Anadolu'da ve Adana'da kuraklığa karşı başvuru bir yöntem ve uygulamadır.

Günümüzde, koç katımı ritüeli neredeyse yapılmamaktadır. Taradığımız kaynaklarda ve yaptığımız derlemelerde Türk dünyası, Anadolu ve Adana'da bu uygulamanın neredeyse sona erdiğini saptadık. Zootehni biliminin geldiği son noktada küçükbaş hayvancılıkta bilimsel tekniklerin kullanıldığını söyleyebiliriz.

Mevsimlik törenler içinde değerlendirdiğimiz Nevruz ve Hıdırellez gibi İslâmiyet öncesindeki mevsimlik törenlerin İslâmîleştirildiği de söylenebilir. Bunlar, mitolojik dönem inançlarını uygulamalarıyla günümüze taşıyan birer araç olmuştur.

Nevruz tüm Türk dünyasında olduğu gibi Anadolu ve Adana'da da kutlanmaktadır. Nevruzda demir dövülmesinin demir kültü ile ilgili olduğunu

belirtmemiz gerekir. Çünkü halk inançlarımızda demirden yapılı eşyalar hem kara iyelere karşı koruyucu ve hem de onların zararlarını def edici özelliğe sahiptir.

Hızır'ın Türk ve İslam inanışlarındaki yeri çok önemlidir. Hızır-İlyas inanışının temelinde kış mevsiminin son bularak baharın gelmesi, tabiatın canlanması yatar. Bu inançlar vesilesiyle insanların yaptığı çeşitli tören ve kutlamalar vardır. Bu nedenle Hıdırellez Türk dünyasının birçok bölgesi, Anadolu ve Adana'da bahar bayramları içerisinde en önemlilerinden biri olmuştur.

En büyük ruh olan ve Gökte yaşayan Gök Tanrı, her şeye gücü yeten kudreti ile tanınır. Bu kültün izleri, günümüzde de Anadolu'da ve araştırma sahamız olan Adana'da görülmektedir. Anadolu ve Adana'da da Allah'a niyaz ederken eller gökyüzüne açılır, yüzler göğe kaldırılır. Gök gürleyip şimşek çakınca, insanların sırtını duvara sürtüp ağızlarına demirden bir nesne alıp ısırmaları, salavât getirmeleri, ellini açıp kelime-i şehâdet getirmeleri, pencere önünde durmamaları, al elbiseler giymemeleri, “Maşallah, bismillah veya lâ ilâhe illalâh” gibi sözler söylemeleri hep bu kültün izlerini gösterir.

Türklerde ateş, Güneş'in yerdeki simgesi sayılmış, ateşin insanlarla Ülgen arasında bir aracı olduğuna inanılmıştır.

Günümüzde Adana'da yapılacak bazı işler için ay'ın eskisinin daha hayırlı olduğuna inanılması da eski inancın bir devamıdır.

Yer öğeleri, Türklerin yaşam biçimlerine en çok yansıyan inanç iyeleridir. Ormanlar, dağlar, ırmaklar, göller ve bunlara verilen isimler yalnızca coğrafik birer terim değildir. Bu isimler o yerleri sahiplenene, koruyan ruhları gösterir. Eski Türkler, doğadaki varlıkların neredeyse hepsinde özellikleri tam olarak anlaşılamayan bazı gizli güçler olduğuna inanmışlardır. Bu düşüncelerden hareketle tepe, dağ, kaya, taş, mağara, ağaç, hayvan, bitki, su gibi varlıkların ruhları olan birer canlı olduğuna inanıyorlardı. Bu doğa ruhlarını “Yer-su (yer-sub)” diye adlandırdıklarını Göktürk yazıtlarında görüyoruz.

Su kültü ile ilgili inançların eski Türklerde olduğu gibi Türk dünyasında, Anadolu Türklerinde ve araştırma sahamız olan Adana'da da kimlik değiştirerek kısmen İslâmî bir kisve altında olsa da bütün canlılığı ile yaşamakta olduğunu söyleyebiliriz.

Eski Türklerde ateşin çok kutsal bir yeri vardı. Anadolu ve Adana'da da ateş kutsal sayılmıştır. Ateşe tükürülmemesi, tırnak, soğan kabuğu atılmaması, ocakta yanan ateşin su dökülerek söndürülmemesi tespit ettiğimiz bazı inanışlardır.

Toprakla ilgili eski inanışlar paralel olarak değerlendirilirse Türklerde vatan toprağının neden kutsal olduğu ortaya çıkar. Adana ve Anadolu’da sessizlik olan yerde ölü toprağı serpildiğine, gözü aç olanın gözünü toprağın doyuracağına, topraktan gelindiğine yine toprağa dönüleceğine, cenazeye ilk toprağı ölenin çocuğunun atması gerektiğine, ölen birinin gözüne bir avuç toprak dökülmesi gerektiğine inanılması ölüm ile ilgilidir. Toprağın da bir canı olduğuna inanılması da yer kültüyle ilgilidir.

Eski Türklerde doğa kültüyle ilgili öğeler arasında ağaç ve orman kültlerinin önemli bir yeri vardır. Adana’da ağaca tapılmaz; ama ağaç halk için kutsal bir kavramdır. Tanrısal özelliği vardır.

Yer öğelerinden olan demir eski Türk inançlarına göre kutsal sayılıyordu. Bugün Türk dünyasında, Anadolu’da ve Adana’da demirin kuvvet simgesi olduğuna, kötü ruhları kovduğuna inanılır. Bu yüzden silahın üzerine yemin edilir, yeni ölmüş insanların cenazeleri üzerine demir konulur, ocak karıştırılır, yağmurun veya dolunun durması için toprağa atılır, nazarlıklara konur, ay veya güneş tutulunca dövülür, gök gürleyince ısırlır. Al karısını uzaklaştırdığı inanılan iğneden, kismet açılması için kullanılan kilide, eşiğe konulandan sadaka verilirken başın etrafında üç defa dolaştırılana kadar demir kültü inancı yaşar.

Türk tarihi boyunca, taş ile ilgili inançlara rastlanmaktadır. Şeytan taşlama, türbeden taş alma, taşla dilek tutma, taşla yağmur yağdırma, taşla büyü yapma, taşla fala bakma... Adana’da taşlarla ilgili inanışların birçoğu eski Türk inanışlarındaki taş kültürünün izleri olarak kabul edilebilir.

Türk mitolojisinde antropogonik anlamda bazı hayvanlardan bahsedilir. Adana’da, bir insanın yanında öten karganın, akşam öten horozun, yolcunun önünden geçen tavşanın, kara kedinin, güvercinin uğursuz olduğundan arının ve karıncanın çalışkanlığın, bereketin sembolü olduğuna kadar hayvanlarla ilgili birçok inanca rastlamamız da hayvan kültüyle ilgilidir.

Bugün Anadolu ve Adana’da çocuğu olmayan kadınların mağaraların ağzında yetişen ağaçlara bez bağlayarak çocuk dilemeleri de eski Türk inanışlarının bir kalıntısıdır. Ayrıca yeni gelinin kör kuyuya bakması pek hayırlı sayılmaması, eğer bakarsa kuyu gibi körlenip kismetinin kapanacağına ve çocuğunun olmayacağına inanılması da yer altı kültlerinin bir kalıntısıdır.

Adana’da birbirini seven iki kişinin bileklerini kesip kanlarını birbirlerine değdirirlerse kan kardeş olduklarına inanılır. Kanın karışması durumunda aynı genden

gelinmiş gibi akraba; hatta kardeş olunacağı şeklinde değerlendirilmesi doğrudan doğruya eski Türk inanışlarının izlerini taşır.

Türklerde saça, dişe, tırnağa, güzelliğe, elbiselere, renklere önem verilir. Yörede bunların büyüyle ve nazarla dahi ilgisi olduğuna dair inançları doğumdan ölüme; hatta ölüm ertesine kadar görebiliyoruz.

Uykunun kimi zaman “geçici ölüm” sayılması ve rüyanın ruhun serseri şekilde dolaşması veya başka bir ruhun ziyareti şeklinde kabul edilmesi dolayısıyla düş yorumu özünde Şamanizm’le çok yakından bağlantılıdır.

Anadolu ve Adana’da tespit ettiğimiz ev ile ilgili inançların birçoğunda eski Türk inanışlarının izlerine rastladık. Eşik hemen hemen Türk topluluklarının tamamında kutsal kabul edilir. Yaptığımız tarama ve derleme çalışmalarında, gerek Müslüman gerekse de Müslüman olmayan Türklerde eşik kültürünün neredeyse hiç bozulmadan günümüze kadar ulaştığını tespit ettiğimizi söyleyebiliriz. Ayrıca Anadolu ve Adana’da ocak kültürünün sözlü izlerine günlük hayatta rastlamak hala mümkündür.

Fal, Şamanlığın da önemli unsurlarından biridir. Türkler İslâmiyet’ten önce ve sonra olmak üzere tarihlerinin her döneminde falcılıkla ilgilenmiştir. Bugün Adana’da özellikle kafelerde içilen kahvenin karşılığında fala bakmak yaygınlaşmıştır. Adana’nın alan araştırması yaptığımız yerlerinde en çok kahve falına rastlandı. Bazı falcıların müşterilerini büyücülere yönlendirdikleri de gözlemlenmiştir.

Eski Türklerde, insanın hastalanmasının nedeni ruhunun bedeninden gidip başka bir ruhun o bedenin içerisine girerek yerleşmesi olarak görülür. Şamanizm’de, hastalıkların genellikle, işlenen bir suçtan dolayı ortaya çıktığına inanılır. Bu kabahat bir yasağa karşı gelme ya da ruhlara karşı işlenmiş bir suç olarak görülür. Böyle bir hastalığı tedavi etmek, gidermek için sadece büyü yetmeyebilir. İyilik yapmak, insanlara sadaka vermek, hediye vermek, bir şeyler bağışlamak, dua etmek gibi eylemler de yapmak gerekir.

Türk dünyası, Anadolu ve Adana’da büyüünün dinsel unsurları kullandığı, dinsel çevrede yer bulabildiği bir gerçektir. Anadolu’nun her yerinde olduğu gibi Adana’da da bu işi meslek edinmiş “büyücü, üfürükçü, hoca, şih, muskacı” denen kimseler olduğunu ve bu kişilere son çare olarak başvurulduğunu gördük.

Nazar kavramına aşağı yukarı bütün toplumlarda, Türk dünyasında, Anadolu’da ve Adana’da rastlanmaktadır. “Nazara geldi, filana nazar değdi, çocuk göze geldi, kem gözlü” gibi sözler Adana’da günlük hayatta çok sık duyulan sözlerdir. Adana halkının

inanişına göre de “Nazar” korkunç bir olaydır. Nazar yüzünden insan ölür, hayvan telef olur.

Türk dünyasının neredeyse her yerinde uğrusuzluklardan korunmak için insanlar üzerlerinde çeşitli tılsımlar taşır. Çalışmamızın neredeyse tamamında; geçiş dönemlerinden bayramlara, bayramlardan nazara, nazardan hayvanlara, hayvanlardan bitkilere, bitkilerden gök olaylarına, gök olaylarından zaman kavramına kadar her bölümde uğur kavramından bahsettik. Araştırmamız sırasında gördük ki uğursuzluk ile ilgili inanışlar, uğur ile ilgili inanışlardan oldukça fazladır.

Adana’daki halk inanışlarında sayıların önemli yeri vardır. Bu inanışların birçoğu Şamanizm ve dolayısıyla da Orta Asya’ya dayanır.

Av kültürü, ilkel biçiminden günümüze kadar doğal olarak bazı değişimlere uğramıştır. Adana’da tespit ettiğimiz avcılık ile ilgili inanışların birçoğunun “uğur ve bereket” ile ilgili olduğunu gördük.

Günümüzde, Anadolu’nun ve Adana’nın kırsal alanında yaşayan toplulukların doktoru ocaklılardır. Ocak, herhangi bir hastalığın tedavisi ile uğraşan ailedir. Bu ailede tedaviyi yapan kişiye de ocaklı denir. Her hastalığa özgü bir ocak vardır. Ocaklı, Şamanın günümüze gelmiş biçimidir diyebiliriz.

Orta Asya’da başlayan bazı inançlar, Anadolu’da noktalanmamış; aksine inanılmaz bir biçimde toplum hayatı içerisinde yer almaya devam etmiştir. Bu yüzden, Anadolu halkı İslâm’ı diğer Müslüman milletlerden farklı bir biçimde yaşamıştır

Eski Türk inançlarının Adana’da bugünkü durumunu incelemek amacıyla merkez, ilçeler ve köylerde yaptığımız alan araştırmalarında, Türk dünyası ve Anadolu’nun çeşitli bölgeleri ile bağlantıları zayıflamış olmasına rağmen birçok inancın ve bu inançlarla ilgili pratiklerin ortak özelliklerini halen koruyarak sürdürdüğünü tespit ettik. Adana bölgesinde bütün kültürel öğelerde olduğu gibi inançlarda da önemli ölçüde değişimler olmuştur. Fakat bilimsel olarak incelendiğinde, fiziksel bir değişim yaşanmasına rağmen inanışlara dayanan uygulamaların çekirdeğini koruyarak bugüne kadar geldiği ve daha uzun yıllar varlığını sürdüreceği gözlenmiştir.

SÖZLÜ BİLGİ KAYNAKLARI

- K. 1 :** Yıldırım Tanık, 1973-Yüreğir, lise, operatör, evli, 04 Şubat 2013 tarihinde kişinin Yunus Emre Mah. 958 Sok. No: 78 Yüreğir adresindeki evinde yapılan görüşme
- K. 2 :** Burhanettin Sezer, 1970-Adana, ortaokul, argon kaynakçısı, evli, 10 Şubat 2013 tarihinde kişinin Yüreğir ilçesi Anadolu mahallesindeki evinde yapılan görüşme.
- K. 3 :** Zahide Sezer, 1973-Yüreğir, ortaokul, mesleği yok, evli, 10 Şubat 2013 tarihinde kişinin Yüreğir ilçesi Anadolu mahallesindeki evinde yapılan görüşme.
- K. 4 :** Hacer Malgır, 1954-Yüreğir, öğrenim yok, mesleği yok, dul, 10 Şubat 2013 tarihinde kişinin Yüreğir ilçesi Anadolu mahallesindeki evinde yapılan görüşme.
- K. 5 :** Samet Şahin, 1994-Adana (Seyhan), ön lisans, öğrenci, bekâr, 26 Şubat 2013 tarihinde kişinin Adana Seyhan'daki evinde yapılan görüşme.
- K. 6 :** Aynur Şahin, 1970-Adana (Seyhan), lise, ev hanımı, evli, 26 Şubat 2013 tarihinde kişinin Adana Seyhan'daki evinde yapılan görüşme.
- K. 7 :** Emiş Özlü, 1959-Adana, ilkokul, ev hanımı, evli, 3 Mart 2013 tarihinde kişinin Gürselpaşa mah. 75053 Sok. No:16'daki evinde yapılan görüşme.
- K. 8 :** Nihal Özlü, 1970-Adana, üniversite, öğretmen, evli, 3 Mart 2013 tarihinde kişinin Gürselpaşa mah. 75053 Sok. No:16'daki evinde yapılan görüşme.
- K. 9 :** Münire Özlü, 1973-Adana, ilkokul, ev hanımı, evli, 3 Mart 2013 tarihinde kişinin Gürselpaşa mah. 75053 Sok. No:16'daki evinde yapılan görüşme.
- K. 10 :** Nafiye Özlü, 1979-Adana, ilkokul, ev hanımı, evli, 3 Mart 2013 tarihinde kişinin Gürselpaşa mah. 75053 Sok. No:16'daki evinde yapılan görüşme.
- K. 11 :** Gamze Uğur, 1993-Adana (Seyhan), üniversite, öğrenci, bekâr, 4 Mart 2013 tarihinde Seyhan Park Cafe'de yapılan görüşme.
- K. 12 :** Sultan Kılıç, 1960-Adana, ilkokul, ev hanımı, evli, 9 Mart 2013 tarihinde kişinin Sarıçam İlçesi Acıdere Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.
- K. 13 :** Bedriye Kaşdan, 1962-Adana (Seyhan), üniversite, emekli, bekâr, 10 Mart 2013 tarihinde kişinin Yeşilyurt Mah. 70001 Sok. Evren Sitesi B/4 Blok No: 24 Adana Seyhan adresindeki evinde yapılan görüşme.
- K. 14 :** Sultan Karadağ, 1966-Adana, ortaokul, ev hanımı, evli, 10 Mart 2013 tarihinde kişinin Adana Seyhan'daki evinde yapılan görüşme.
- K. 15 :** Meliha Karadağ, 1989-Adana, ortaokul, ev hanımı, evli, 11 Mart 2013 tarihinde kişinin Adana Seyhan'daki evinde yapılan görüşme.

K. 16 : Emre Topal, 1994-Adana, üniversite, öğrenci, bekâr, 11 Mart 2013 tarihinde kişinin Adana Seyhan'daki evinde yapılan görüşme.

K. 17 : Türkan Oruç, 1992-Adana, ortaokul, ev hanımı, evli, 12 Mart 2013 tarihinde kişinin Yenidoğan Mah. 22030 Sok. No: 25 Seyhan/Adana adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 18 : Remziye Kaya, 1990-Adana, ortaokul, ev hanımı, evli, 12 Mart 2013 tarihinde kişinin Yenidoğan Mah. 22030 Sok. No: 25 Seyhan/Adana adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 19 : Sadet Kaya, 1987-Adana, lise, ev hanımı, evli, 12 Mart 2013 tarihinde kişinin Adana Seyhan'daki evinde yapılan görüşme.

K. 20 : Eyüp Kot, 1994-Yüreğir, üniversite, öğrenci, bekâr, 14 Mart 2013 tarihinde kişinin Adana Seyhan'daki Yeşilyuva mah. 36002 Sok. No: 44 adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 21 : Sevgi Şahin, 1975-Adana, ilkokul, ev hanımı, dul, 14 Mart 2013 tarihinde Eyüp Kot'un Adana Seyhan'daki Yeşilyuva mah. 36002 Sok. No: 44 adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 22 : Seher Ölker, 1968-Adana, ilkokul, ev hanımı, dul, 14 Mart 2013 tarihinde Eyüp Kot'un Adana Seyhan'daki Yeşilyuva mah. 36002 Sok. No: 44 adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 23 : Ümran Yılmaz, 1940-Adana, okur-yazar, ev hanımı, evli, 14 Mart 2013 tarihinde kişinin Adana Seyhan'daki evinde yapılan görüşme.

K. 24 : Fatma Yılmaz, 1982-Adana, lise, sekreter, bekâr, 14 Mart 2013 tarihinde Eyüp Kot'un Adana Seyhan'daki Yeşilyuva mah. 36002 Sok. No: 44 adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 25 : Hatice Topaktaş, 1984-Kozan, ilkokul, ev hanımı, evli, 16 Mart 2013 tarihinde kişinin Ova mah. 44045 Sok. No:26 Seyhan/Adana adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 26 : Mükerrerem Türel, 1965-Adana, lise, ev hanımı, evli, 20 Mart 2013 tarihinde kişinin 2000 Evler Mah. Bülent Ecevit Bul. Has Apt. No:1/1 Adana-Seyhan'daki evinde yapılan görüşme.

K. 27 : Ali Türel, 1962-Adana, ortaokul, emekli, evli, 20 Mart 2013 tarihinde kişinin 2000 Evler Mah. Bülent Ecevit Bul. Has Apt. No:1/1 Adana Seyhan'daki evinde yapılan görüşme.

K. 28 : Bahri Bağrıyanık, 1984-Kozan, ilkokul, çiftçi, evli, 25 Mart 2013 tarihinde kişinin Kozan'ın Ferhatlı köyündeki evinde yapılan görüşme.

- K. 29 :** Hacer Bağrıyanık, 1987-Kozan, ilkokul, ev hanımı, evli, 25 Mart 2013 tarihinde kişinin Ağlıboğaz mah. Özgü Sok. No:3/5 Kozan adresindeki evinde yapılan görüşme.
- K. 30 :** Perihan Çankurt, 1957-Kadirli, ilkokul, ev hanımı, evli, 26 Mart 2013 tarihinde kişinin Kadirli'nin Akdam Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.
- K. 31 :** Eşe Çankurt, 1937-Kadirli, okur-yazar, ev hanımı, dul, 25 Mart 2013 tarihinde kişinin Kadirli'nin Akdam Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.
- K. 32 :** Tülay Çankurt, 1992-Adana (Yüreğir), ön lisans, öğrenci, bekâr, 25 Mart 2013 tarihinde kişinin Kadirli'nin Akdam Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.
- K. 33 :** Türkan Özgen, 1972-Kadirli, okur-yazar, ev hanımı, evli, 26 Mart 2013 tarihinde kişinin Güzelevler mah. 2036 Sok. No: 13 adresindeki evinde yapılan görüşme.
- K. 34 :** Gülhan Topaktaş, 1982-Adana, lise, anestezi teknisyeni, bekâr, 27 Mart 2013 tarihinde kişinin Toros mah. 78028 Sok. Kamil gül apt. K:1 D:2 Çukurova/Adana'daki evinde yapılan görüşme
- K. 35 :** Safiye Deveci, 1967-Adana, ilkokul, ev hanımı, evli, 28 Mart 2013 tarihinde kişinin Mehmet Akif Ersoy mah. 45 Sok. No: 6 Sarıçam/Adana adresindeki evinde yapılan görüşme.
- K. 36 :** Adem Deveci, 1964-Adana, ortaokul, inşaat ustası, evli, 28 Mart 2013 tarihinde kişinin Mehmet Akif Ersoy mah. 45 Sok. No: 6 Sarıçam/Adana adresindeki evinde yapılan görüşme.
- K. 37 :** İsmet Saçıkıralı, 1948-Ceyhan, ilkokul, emekli, evli, 30 Mart 2013 tarihinde kişinin Ceyhan'ın Orhan Gazi mah. 3225 Sok. No: 54 adresindeki evinde yapılan görüşme.
- K. 38 :** Tenzile Saçıkıralı, 1949- Ceyhan, ilkokul, ev hanımı, evli, 30 Mart 2013 tarihinde kişinin Ceyhan'ın Orhan Gazi mah. 3225 Sok. No: 54 adresindeki evinde yapılan görüşme.
- K. 39 :** Ali Polat, 1959- Sarıçam (Adana), ilkokul, çiftçi, evli, 30 Mart 2013 tarihinde kişinin Adana merkez Sarıçam İlçesi'ndeki evinde yapılan görüşme.
- K. 40 :** Mehmet Topaktaş, 1994-Adana, üniversite, öğrenci, bekâr, 01 Nisan 2013 tarihinde kişinin Ova mah. 44045 Sok. No:26 Seyhan/ Adana adresindeki evinde yapılan görüşme.
- K. 41 :** Fatma Topaktaş, 1970-Kozan, okur-yazar, ev hanımı, evli, 01 Nisan 2013 tarihinde kişinin Ova mah. 44045 Sok. No:26 Seyhan/ Adana adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 42 : Ünal Topaktaş, 1959-Kozan, ortaokul, emekli, evli, 01 Nisan 2013 tarihinde kişinin Ova mah. 44045 Sok. No: 26 Seyhan/Adana adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 43 : Gülderen Aci, 1948-Çukurova, ilkokul, ev hanımı, dul, 01 Nisan 2013 tarihinde kişinin Çukurova'nın Kabasakal köyündeki evinde yapılan görüşme.

K. 44 : Ayşe Aci, 1961-Çukurova, ilkokul, ev hanımı, evli, 01 Nisan 2013 tarihinde kişinin Çukurova'nın Kabasakal köyündeki evinde yapılan görüşme.

K. 45 : Ali Aci, 1963-Çukurova, ilkokul, serbest meslek, evli, 01 Nisan 2013 tarihinde kişinin Çukurova'nın Kabasakal köyündeki evinde yapılan görüşme.

K. 46 : Şerife Karahan, 1976-Pozantı (Hamidiye Köyü), ilkokul, ev hanımı, evli, 02 Nisan 2013 tarihinde kişinin Pozantı'nın Hamidiye Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.

K. 47 : Leyla Akbay, 1973-Pozantı (Hamidiye Köyü), ilkokul, ev hanımı, evli, 03 Nisan 2013 tarihinde kişinin Pozantı'nın Hamidiye Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.

K. 48 : Zeliha Aydemir, 1970-Adana (Seyhan), ortaokul, ev hanımı, evli, 06 Nisan 2013 tarihinde Seyhan İlçesi Reşatbey Mahallesi'ndeki evinde yapılan görüşme.

K. 49 : Fethiye Derinöz, 1943-Adana, okur-yazar, ev hanımı, dul, 07 Nisan 2013 tarihinde kişinin Sarıçam İlçesi Kılıçlı Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.

K. 50 : Hülya Gaygısız, 1992-Adana, lise, ev hanımı, evli, 07 Nisan 2013 tarihinde kişinin Sarıçam İlçesi Kılıçlı Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.

K. 51 : Hacı Muhammet Polat, 1994-Adana, üniversite, öğrenci, bekâr, 07 Nisan 2013 tarihinde kişinin Sarıçam İlçesi Kılıçlı Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.

K. 52 : Burak Gaygısız, 1994-Adana, üniversite, öğrenci, bekâr, 07 Nisan 2013 tarihinde kişinin Sarıçam İlçesi Kılıçlı Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.

K. 53 : Muharrem Ünür, 1958-Adana, ortaokul, emekli memur, evli, 07 Nisan 2013 tarihinde kişinin Adana (Seyhan) Sarıhamzalı mahallesindeki evinde yapılan görüşme.

K. 54 : Yeşim Gezer, 1980-Adana, ortaokul, ev hanımı, evli, 08 Nisan 2013 tarihinde Ahmet Avcu'nun Gürselpaşa Mah. 75200 Sok. No: 8 Seyhan adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 55 : Mesut Gezer, 1974-Adana, ilkokul, dolmuş şoförü, evli, 08 Nisan 2013 tarihinde Ahmet Avcu'nun Gürselpaşa Mah. 75200 Sok. No: 8 Seyhan adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 56 : Hasan Aci, 1969-Çukurova, ilkokul, belediye, evli, 08 Nisan 2013 tarihinde kişinin Çukurova'nın Kabasakal köyündeki evinde yapılan görüşme.

- K. 57 :** Saime Alan, 1980-Adana, okur-yazar, ev hanımı, evli, 08 Nisan 2013 tarihinde kişinin Çukurova'nın Kabasakal köyündeki evinde yapılan görüşme.
- K. 58 :** Gülcan Alan, 1984-Adana, ilkokul, ev hanımı, evli, 08 Nisan 2013 tarihinde kişinin Çukurova'nın Kabasakal köyündeki evinde yapılan görüşme.
- K. 59 :** Mediha Erdoğan, 1947-Mersin, okur-yazar, ev hanımı, evli, 09 Nisan 2013 tarihinde kişinin Tarsus'un Yarbey Şemsettin Mahallesiindeki evinde yapılan görüşme.
- K. 60 :** Sonay Ulusoy, 1974-Mersin, lise, kuaför, evli, 09 Nisan 2013 tarihinde kişinin Tarsus'un Burhanettin Kocamaz Stadyumu yanındaki evinde yapılan görüşme.
- K. 61 :** Netcan Karagüçük, 1973-Adana, ilkokul, serbest meslek (otobüs-tır servisi), evli, 09 Nisan 2013 tarihinde kişinin Adana Seyhan Yeşilevler Mahallesiindeki evinde yapılan görüşme.
- K. 62 :** Nuran Karagüçük, 1972-Adana, ilkokul, ev hanımı, evli, 09 Nisan 2013 tarihinde kişinin Adana Seyhan Yeşilevler Mahallesiindeki evinde yapılan görüşme.
- K. 63 :** Ayşe Öz, 1955- Kozan (Tepecikönan köyü), öğrenim yok, mesleği yok, dul, 10 Nisan 2013 tarihinde kişinin Kozan'ın Tepecikönan Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme
- K. 64 :** Selvihan Daylak, 1979-İmamoğlu (Adana), ilkokul, ev hanımı, evli, 10 Nisan 2013 tarihinde kişinin İmamoğlu'nun Ufacıkören Köyü'ndeki 174/A adresindeki evinde yapılan görüşme.
- K. 65 :** Cuma Ali Can, 1954-İmamoğlu (Adana), ortaokul, çiftçi, evli, 12 Nisan 2013 tarihinde kişinin İmamoğlu'nun Ufacıkören Köyü'ndeki 174/A adresindeki evinde yapılan görüşme.
- K. 66 :** Bahriye Yılmaz, 1980-Yüreğir (Adana), ilkokul, ev hanımı, evli, 14 Nisan 2013 tarihinde kişinin Yüreğir'deki evinde yapılan görüşme.
- K. 67 :** Hüsni Çoban, 1982-Kozan (Adana), lise, ev hanımı, evli, 14 Nisan 2013 tarihinde kişinin Kozan'daki evinde yapılan görüşme.
- K. 68 :** Huriye Türksever, 1978-Adana, ortaokul, ev hanımı, dul, 15 Nisan 2013 tarihinde Soner Soygun'un Tellidere Mah. 72005 Sok. No: 28 Seyhan adresindeki evinde yapılan görüşme.
- K. 69 :** Birsan Erdoğan, 1982-Adana, üniversite, öğrenci, bekâr, 15 Nisan 2013 tarihinde Soner Soygun'un Tellidere Mah. 72005 Sok. No: 28 Seyhan adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 70 : Şükran Atakar, 1978-Şiir (Şirvan), ilkokul, ev hanımı, dul, 15 Nisan 2013 tarihinde Soner Soygun'un Tellidere Mah. 72005 Sok. No: 28 Seyhan adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 71 : Hüseyin Karabulut, 1962-Karaisalı (Kırıklı), ilkokul, emekli, evli, 16 Nisan 2013 tarihinde kişinin Karaisalı'nın Kırıklı Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.

K. 72 : Meral Karabulut, 1961-Kırıklı, ilkokul, ev hanımı, evli, 16 Nisan 2013 tarihinde kişinin Karaisalı'nın Kırıklı Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.

K. 73 : Songül Karabulut, 1961-Kırıklı, ilkokul, ev hanımı, evli, 16 Nisan 2013 tarihinde kişinin Karaisalı'nın Kırıklı Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.

K. 74 : Ahmet Önel, 1966-Şanlıurfa, ilkokul, market toptan, evli, 17 Nisan 2013 tarihinde kişinin Tatlıses cad. 1251 Sok. No:1 Yüreğir'deki evinde yapılan görüşme.

K. 75 : Taha Buldak, 1960-Şanlıurfa, öğrenim yok, mesleği yok, evli, 17 Nisan 2013 tarihinde kişinin Tatlıses cad. 1251 Sok. No:1 Yüreğir'deki evinde yapılan görüşme.

K. 76 : Havaf Boğa, 1957-Şanlıurfa, öğrenim yok, çoban, evli, 17 Nisan 2013 tarihinde kişinin Tatlıses cad. 1251 Sok. No:1 Yüreğir'deki evinde yapılan görüşme.

K. 77 : Hamdi Bozkurt, 1961-Kadirli (Osmaniye), lise, emekli memur, evli, 20 Nisan 2013 tarihinde kişinin Adana (Seyhan) Sarıhamzalı mahallesindeki evinde yapılan görüşme.

K. 78 : Şükran Bozkurt, 1960-Ceyhan (Adana), ilkokul, ev hanımı, evli, 20 Nisan 2013 tarihinde kişinin Adana (Seyhan) Sarıhamzalı mahallesindeki evinde yapılan görüşme.

K. 79 : Murat Duran Bozkurt, 1961-Seyhan (Adana), üniversite, kaynakçı, bekâr, 20 Nisan 2013 tarihinde kişinin Adana (Seyhan) Sarıhamzalı mahallesindeki evinde yapılan görüşme.

K. 80 : Güldane Eroğlu, 1957-Ceyhan (Adana), ilkokul, ev hanımı, evli, 21 Nisan 2013 tarihinde kişinin Adana (Seyhan) Belediye evleri mahallesindeki evinde yapılan görüşme.

K. 81 : Esin Döğer, 1974-Kozan, lise, ev hanımı, evli, 22 Nisan 2013 tarihinde kişinin Kozan'ın Kamışoba Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.

K. 82 : Ünzile Döğer, 1965-Bulgaristan, ilkokul, ev hanımı, dul, 22 Nisan 2013 tarihinde kişinin Kozan'ın Kamışoba Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.

K. 83 : Nazmiye Ağzıdeli, 1963-Andırın (K.Maraş), ilkokul, ev hanımı, evli, 22 Nisan 2013 tarihinde 7 Mart mahallesi 404 Sok. No:4/4 adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 84 : Mahmut Ağzıdeli, 1961-Andırın (K.Maraş), ilkokul, lastikçi, evli, 22 Nisan 2013 tarihinde 7 Mart mahallesi 404 Sok. No:4/4 adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 85 : Cemile Kıyıkçı,1944-Andırın, evli, ev hanımı, 22 Nisan 2013 tarihinde 7 Mart mahallesi 404 Sok. No:4/4 adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 86 : Hasibe Türkmenoğlu, 1939-Kadirli, okumamış, evli, ev hanımı, 24 Nisan 2013 tarihinde Kadirli'nin Karatepe köyünde yapılan görüşme.

K. 87 : Cemile Gündüz, 1969-Ceyhan (Adana), ortaokul, ev hanımı, evli, 23 Nisan 2013 tarihinde kişinin Ceyhan'daki evinde yapılan görüşme.

K. 88 : Emine Arı, 1984-Adana, Ön lisans, ev hanımı, bekâr 18 Mayıs 2013 tarihinde kişinin Sarıçam İlçesi Kaldırım Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.

K. 89 : Mehmet Erdoğan, 1976-Adana, lise, evli, 24 Nisan 2013 tarihinde Adana Buruk Beldesi Cumhuriyet camiinde yapılan görüşme.

K. 90 : Mansur Bozer, 1965-Kadirli, lise, evli, işçi, 22 Mayıs 2013 tarihinde kişinin Gültepe mah. 368 Sok. No:4 Sarıçam adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 91 : Şenel Dikbaş, 1951-Ceyhan (Adana), ilkokul, ev hanımı, dul, 25 Nisan 2013 tarihinde kişinin Kazım Karabekir Mah. 4261 Sok. No: 21 Yüreğir adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 92 : Ömer Çimen, 1970-Kozan (Adana), lise, kâtip, evli, 26 Nisan 2013 tarihinde kişinin Mehmet Akif Ersoy Mah. 3160 Sok. No: 73 Ceyhan adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 93 : Gülbahar Aygen, 1977-Adana, ilkokul, ev hanımı, evli, 27 Nisan 2013 tarihinde kişinin Adana Barış mah. 50106 Sok. Kat: 2 No: 3'teki evinde yapılan görüşme.

K. 94 : Pelin Aygen, 1991-Adana (Seyhan), lise, bayan kuaför, bekâr, 28 Nisan 2013 tarihinde kişinin Adana Barış mah. 50106 Sok. Kat: 2 No: 3'teki evinde yapılan görüşme.

K. 95 : Gülcan Bağra, 1990-Adana (Seyhan), lise, kasiyer, bekâr, 28 Nisan 2013 tarihinde kişinin Adana Barış mah. 50106 Sok. Kat: 2 No: 3'teki evinde yapılan görüşme.

K. 96 : Hatice Tan, 1970-Adana, ilkokul, avukatlık bürosunda çalışıyor, evli, 29 Nisan 2013 tarihinde kişinin İnönü Cad. Aziz Pamukçu İş hanı Kat:1 Seyhan adresindeki işyerinde yapılan görüşme.

K. 97 : Nuran Beydemir, 1975-Adana, lise, sekreterlik, bekâr, 29 Nisan 2013 tarihinde kişinin İnönü Cad. Aziz Pamukçu İş hanı Kat: 1 Seyhan adresindeki işyerinde yapılan görüşme.

K. 98 : Neslihan Serin, 1972-Yumurtalık (Adana), ilkokul, ev hanımı, evli, 29 Nisan 2013 tarihinde kişinin Yumurtalık'taki evinde yapılan görüşme.

K. 99 : Semiha Kırmızıdam, 1940-Seyhan (Adana), öğrenim yok, mesleği yok, dul, 29 Nisan 2013 tarihinde kişinin Yumurtalık'taki evinde yapılan görüşme.

K. 100 : Gülhan Yıldırım, 1968-Yumurtalık (Adana), ilkokul, ev hanımı, evli, 29 Nisan 2013 tarihinde kişinin Toros Mah. 78004 Sok. Harran Apt. No: 6 adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 101 : Hasan Yıldırım, 1963-Yüreğir (Adana), ilkokul, emekli, evli, 29 Nisan 2013 tarihinde kişinin Toros Mah. 78004 Sok. Harran Apt. No: 6 adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 102 : Ümren Karaca, 1943-Adana, ilkokul, ev hanımı, evli, 30 Nisan 2013 tarihinde kişinin Baraj Yolu Ziyapaşa Mah. 67003 Sok. No: 13 Seyhan/ Adana adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 103 : Hüseyin Duru, 1982-Adana, lise, teknisyen, evli, 01 Mayıs 2013 tarihinde Aykut Akday'ın Belediye Evleri Mah. 84109 Sok. Kat: 2 Çukurova-Adana adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 104 : Hüseyin Karsandık, 1982-Adana, yüksekokul, tekniker, evli, 01 Mayıs 2013 tarihinde Aykut Akday'ın Belediye Evleri Mah. 84109 Sok. Kat: 2 Çukurova-Adana adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 105 : Şadi Akday, 1957-Adana, ortaokul, memur, evli, 01 Mayıs 2013 tarihinde kişinin Belediye Evleri Mah. 84109 Sok. Kat:2 Çukurova-Adana adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 106 : Şermin Akday, 1960-Adana, ilkokul, ev hanımı, evli, 01 Mayıs 2013 tarihinde kişinin Belediye Evleri Mah. 84109 Sok. Kat: 2 Çukurova-Adana adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 107 : Safiye Acar, 1994-Adana, lise, ev hanımı, evli, 01 Mayıs 2013 tarihinde yapılan görüşme.

K. 108 : Eşref Çullu, 1993-Adana (Seyhan), üniversite, makine, bekâr, 03 Mayıs 2013 tarihinde kişinin Gültepe mah. 876 Sok. No: 6 Adana'daki evinde yapılan görüşme.

K. 109 : Emrah Güneşer, 1993-Tufanbeyli (Adana), lise, kaynakçı, bekâr, 03 Mayıs 2013 tarihinde kişinin Gültepe mah. 876 Sok. No: 6 Adana'daki evinde yapılan görüşme.

K. 110 : Gülizar Özsoy, 1989-Adana, ilkokul, ev hanımı, evli, 04 Mayıs 2013 tarihinde yapılan görüşme.

K. 111 : Derviş Özsoy, 1992-Adana (Yüreğir), üniversite, öğrenci, bekâr, 04 Mayıs 2013 tarihinde yapılan görüşme.

K. 112 : Necati Özcan, 1937-Tuzla, ilkokul, emekli, evli, 05 Mayıs 2013 tarihinde Adana Atatürk Park'ında yapılan görüşme.

K. 113 : Süreyya Süzer, 1948-Karaisalı, öğrenim yok, ev hanımı, evli, 07 Mayıs 2013 tarihinde kişinin Ova mah. 44162 sok. No: 6 Seyhan'daki evinde yapılan görüşme.

K. 114 : Gülseren Demir, 1939-Karataş, öğrenim yok, ev hanımı, evli, 07 Mayıs 2013 tarihinde kişinin Ova mah. 44162 Sok No: 6 Seyhan'daki evinde yapılan görüşme.

K. 115 : Mehtap Yergök, 1992-Adana, lise, ev hanımı, evli, 10 Mayıs 2013 tarihinde kişinin Adana Belediye evleri mahallesindeki evinde yapılan görüşme.

K. 116 : Güngör Kutur, 1958-K.Maraş, ilkokul, ev hanımı, dul, 19 Mayıs 2013 tarihinde kişinin Adana Belediye evleri mahallesindeki evinde yapılan görüşme.

K. 117 : Güldane Kutur, 1973-K.Maraş, ilkokul, ev hanımı, bekâr, 20 Mayıs 2013 tarihinde kişinin Adana Belediye evleri mahallesindeki evinde yapılan görüşme.

K. 118 : Emine Akdemir, 1970-Adana, lise, ev hanımı, evli, 22 Mayıs 2013 tarihinde kişinin Kenan Evren Bul. Toros mah. Akasya Apt. Kat: 1 No:2 Çukurova/Adana adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 119 : Elif Sofu, 1957-Adana, lise, emekli, evli, 22 Mayıs 2013 tarihinde kişinin Kenan Evren Bul. Toros mah. Akasya Apt. Kat: 1 No: 2 Çukurova/Adana adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 120 : Senem Yavuz, 1970-Adana, lise, ev hanımı, evli, 22 Mayıs 2013 tarihinde kişinin Kenan Evren Bul. Toros mah. Akasya Apt. Kat: 1 No: 2 Çukurova/Adana adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 121 : Fevziye Karatay, 1979-Adana, lise, ev hanımı, evli, 22 Mayıs 2013 tarihinde kişinin Kenan Evren Bul. Toros mah. Akasya Apt. Kat: 1 No: 2 Çukurova/Adana adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 122 : Emiş Özturun, 1946-Kozan (Adana), ilkokul, ev hanımı, evli, 23 Mayıs 2013 tarihinde kişinin 100. yıl mah. Manolya Apt. Çukurova/Adana'daki evinde yapılan görüşme.

K. 123 : Döndü Yılmaz, 1959-Kadirli (Osmaniye), lise, emekli hemşire, evli, 23 Mayıs 2013 tarihinde kişinin 100.yıl mah. Manolya apt. Çukurova/Adana'daki evinde yapılan görüşme.

K. 124 : Adnan Günaltın, 1968-Çevlik, lise, forklift operatörü, evli, 26 Mayıs 2013 tarihinde yapılan görüşme.

K. 125 : Songül Günaltın, 1950-Bekirli, ilkokul, ev hanımı, evli, 26 Mayıs 2013 tarihinde yapılan görüşme.

K. 126 : Fadime Günaltın, 1950-Bekirli, ilkokul, ev hanımı, evli, 26 Mayıs 2013 tarihinde yapılan görüşme.

K. 127 : Fatma Ay, 1956-Bekirli, ilkokul, ev hanımı, evli, 26 Mayıs 2013 tarihinde yapılan görüşme.

K. 128 : Fatma Ay, 1975-Tarsus, ilkokul, ev hanımı, evli, 20 Haziran 2013 tarihinde kişinin Tarsus'un Belen Köyü Orta mahallesindeki evinde yapılan görüşme.

K. 129 : Mustafa Tekeli, 1946-Tarsus, üniversite, öğretmen, evli, 20 Haziran 2013 tarihinde kişinin Yeşil Mah. 4228 Sok. No: 8 Tarsus adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 130 : Eşe Abbak, 1957-Tarsus, öğrenim yok, ev hanımı, dul, 28 Haziran 2013 tarihinde kişinin Tarsus'un Belen Köyü Orta mahallesindeki evinde yapılan görüşme.

K. 132 : Ayten Şölen, 1968-Adana, ilkokul, mesleği yok, evli, 28 Haziran 2013 tarihinde kişinin Akkapı Mah. 12054 Sok. No: 8 Seyhan/Adana adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 133 : Murat Şölen, 1967-Adana, ilkokul, matbaacı, evli, 28 Haziran 2013 tarihinde kişinin Akkapı Mah. 12054 Sok. No:8 Seyhan/Adana adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 134 : Hüseyin Keçe, 1953-Saimbeyli, ortaokul, emekli, evli, 8 Ekim 2013 tarihinde Tufanbeyli Çeşmebaşı kahvesinde yapılan görüşme.

K. 135 : Duran Tokpınar, 1938-Saimbeyli, okur-yazar, emekli, evli, 8 Ekim 2013 tarihinde Tufanbeyli Çeşmebaşı kahvesinde yapılan görüşme.

K. 136 : İbrahim Çiçik, 1954-Mağara (Tufanbeyli), ilkokul, emekli, evli, 8 Ekim 2013 tarihinde Tufanbeyli Çeşmebaşı kahvesinde yapılan görüşme.

K. 137 : Hüseyin Keçe, 1939-Mağara (Tufanbeyli), okur-yazar, emekli, evli, 8 Ekim 2013 tarihinde Tufanbeyli Çeşmebaşı kahvesinde yapılan görüşme.

K. 138 : Ali Keçe, 1960-Mağara (Tufanbeyli), okur-yazar, emekli, evli, 8 Ekim 2013 tarihinde Tufanbeyli Çeşmebaşı kahvesinde yapılan görüşme.

K. 139 : Mustafa Arıkan, 1946-Mağara (Tufanbeyli), okur-yazar, emekli, evli, 8 Ekim 2013 tarihinde Tufanbeyli Çeşmebaşı kahvesinde yapılan görüşme.

K. 140 : Ali Karan, 1957-Mağara (Tufanbeyli), okur-yazar, emekli, evli, 8 Ekim 2013 tarihinde Tufanbeyli Çeşmebaşı kahvesinde yapılan görüşme.

K. 141 : Cuma Üstündağ, 1965-Mağara (Tufanbeyli), okur-yazar, emekli, evli, 8 Ekim 2013 tarihinde Tufanbeyli Çeşmebaşı kahvesinde yapılan görüşme.

- K. 142 :** Mehmet Keçe, 1956-Mağara (Tufanbeyli), okur-yazar, emekli, evli, 8 Ekim 2013 tarihinde Tufanbeyli Çeşmebaşı kahvesinde yapılan görüşme.
- K. 143 :** Mehmet Öztürk, 1939-Mağara (Tufanbeyli), ortaokul, emekli, evli, 8 Ekim 2013 tarihinde Tufanbeyli Çeşmebaşı kahvesinde yapılan görüşme.
- K. 144 :** Ali Bakadur, 1938-Mağara (Tufanbeyli), okur-yazar, emekli, evli, 8 Ekim 2013 tarihinde Tufanbeyli Çeşmebaşı kahvesinde yapılan görüşme.
- K. 145 :** Hasan Karan, 1932-Mağara (Tufanbeyli), okur-yazar, köyün kurucusu, evli, 8 Ekim 2013 tarihinde Tufanbeyli Çeşmebaşı kahvesinde yapılan görüşme.
- K. 146 :** Mehmet Keçe, 1959-Mağara (Tufanbeyli), okur-yazar, emekli, evli, 8 Ekim 2013 tarihinde Tufanbeyli Çeşmebaşı kahvesinde yapılan görüşme.
- K. 147 :** İsmail Yıldızhan, 1951-Saimbeyli, üniversite, emekli, evli, 9 Ekim 2013 tarihinde Saimbeyli'deki yayla evinde yapılan görüşme.
- K. 148 :** Kemal Özlü, 1951-Saimbeyli, lise, emekli, evli, 9 Ekim 2013 tarihinde Saimbeyli'deki yayla evinde yapılan görüşme.
- K. 149 :** Nurcan Özlü, 1959-Saimbeyli, ilkokul, ev hanımı, evli, 9 Ekim 2013 tarihinde Saimbeyli'deki yayla evinde yapılan görüşme.
- K. 150 :** Sebahat Özlü, 1955-Saimbeyli, ilkokul, ev hanımı, evli, 9 Ekim 2013 tarihinde yayla evinde yapılan görüşme.
- K. 151 :** Ali Yıldırım, 1953-Saimbeyli, lise, emekli, evli, 9 Ekim 2013 tarihinde Saimbeyli'de yayla evinde yapılan görüşme.
- K. 152 :** Mustafa Hulusi Erdal, 1938-Saimbeyli, ilkokul, emekli, evli, 9 Ekim 2013 tarihinde Saimbeyli Belediyesi Çayevinde yapılan görüşme.
- K. 153 :** Mustafa Gür, 1933-Saimbeyli, öğrenim yok, mesleği yok, evli, 9 Ekim 2013 tarihinde Saimbeyli Belediyesi Çayevinde yapılan görüşme.
- K. 154 :** Ahmet Oğuz, 1937-Saimbeyli, ilkokul, emekli, evli, 9 Ekim 2013 tarihinde Saimbeyli Belediyesi Çayevinde yapılan görüşme.
- K. 155 :** Zeliha Papatya, 1957-Saimbeyli Çatak Köyü, ilkokul, ev hanımı, evli, 9 Ekim 2013 tarihinde Kızılağaç köyü/ Fahri Ekren'in evinde yapılan görüşme
- K. 156 :** Ahmet Ekren, 1948-Saimbeyli, ilkokul, emekli, evli, 9 Ekim 2013 tarihinde Kızılağaç Köyü'ndeki kendi evinde yapılan görüşme
- K. 157 :** Celal Polat, 1937-Saimbeyli, ilkokul, emekli, evli, 9 Ekim 2013 tarihinde Ahmet Ekren'in Kızılağaç Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme
- K. 158 :** Fatma Polat, 1945-Saimbeyli, okur-yazar, ev hanımı, evli, 9 Ekim 2013 tarihinde Ahmet Ekren'in Kızılağaç Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.

K. 159 : Fahri Ekren, 1945-Saimbeyli, ilkokul, emekli, evli, 9 Ekim 2013 tarihinde Kızılağaç Köyü'ndeki kendi evinde yapılan görüşme.

K. 160 : Ulviye Ekren, 1951-Saimbeyli, ilkokul, ev hanımı, evli, 9 Ekim 2013 tarihinde Kızılağaç Köyü'ndeki kendi evinde yapılan görüşme.

K. 161 : Durdu Ekren, 1970-Saimbeyli, ilkokul, ev hanımı, evli, 9 Ekim 2013 tarihinde Kızılağaç Köyü'ndeki kendi evinde yapılan görüşme.

K. 162 : Lütfi Polat, 1943-Saimbeyli, ilkokul, emekli, evli, 9 Ekim 2013 tarihinde Durdu Ekren'in Kızılağaç Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.

K. 163 : Fatma Yurtçu, 1942-Pozantı, okur-yazar, ev hanımı, evli, 10 Ekim 2013 tarihinde Pozantı Hamidiye Köyü'nde M. Ali Akbay'ın evinde yapılan görüşme.

K. 164 : Fatma Akbay, 1948-Pozantı, okur-yazar, ev hanımı, evli, 10 Ekim 2013 tarihinde Pozantı Hamidiye köyündeki kendi evinde yapılan görüşme.

K. 165 : Fatma Özer, 1936-Pozantı, okur-yazar (Osmanlıca), ev hanımı, evli, 10 Ekim 2013 tarihinde Pozantı Hamidiye Köyü'nde M. Ali Akbay'ın evinde yapılan görüşme.

K. 166 : M. Ali Akbay, 1948-Pozantı, ilkokul, çiftçi, 10 Ekim 2013 tarihinde Pozantı Hamidiye Köyü'ndeki kendi evinde yapılan görüşme.

K. 167 : Mehmet Akbay, 1970-Pozantı, ilkokul, köyün muhtarı, evli, 10 Ekim 2013 tarihinde Pozantı Hamidiye Köyü'ndeki kendi evinde yapılan görüşme.

K. 168 : Mustafa Taşar, 1965-Adana, ilkokul, evli, 12 Ekim 2013 tarihinde kişinin Toros Mah. 78096 Sok. Altan Aydın Apt. B Blok No: 11/22 Çukurova adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 169 : Güzin Taşar, 1970-Adana, lise, emekli, evli, 12 Ekim 2013 tarihinde kişinin Toros Mah. 78096 Sok. Altan Aydın Apt. B Blok No: 11/22 Çukurova adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 170: Remziye Mutlu, Adana/Ceyhan-1955, ilkokul, ev hanımı, evli, 20 Ekim 2013 tarihinde kişinin Yıldırım mah, 3456 Sok. No: 33 adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 171: Halime Tunç, Adana/Kadirli-1946, ilkokul, ev hanımı, evli, 25 Ekim 2013 tarihinde kişinin Yıldırım mah. 3456 Sok. No: 34 Seyhan-Adana adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 172: Zekiye Bayhan, Adana/ Saimbeyli-1950, ilkokul, ev hanımı, evli, 8 Kasım 2013 tarihinde kişinin Pınar mah. 146 Sok. No: 25 Seyhan/Adana adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 173: Halime Çetinkaya, Adana-Tufanbeyli-1960, lise, ev hanımı, evli, kişinin Yeşilyurt Mah. 154 Sok. No: 25, Seyhan-Adana adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 174: Habibe Kökten, Adana-Tufanbeyli-1962, lise, ev hanımı, evli, 17 Kasım 2013 tarihinde kişinin Yeşilyurt Mahallesi 54 Sok. No: 12, Seyhan-Adana adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 175: Fatmagül Ergüven, Kadirli-1948, ilkokul, ev hanımı, evli, 20 Kasım 2013 tarihinde kişinin Yeşilyurt mah. 154 Sok. No: 35, Seyhan-Adana adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 176: Selma Aydın, Adana-Kozan-1966, ilkokul, ev hanımı, evli, 29 Kasım 2013 tarihinde kişinin Sümer mah. 145 Sok. No: 17, Seyhan-Adana adresindeki evinde yapılan görüşme.

K.177: Fadime Yavuz, Adana-Saimbeyli-1967, ilkokul, ev hanımı, evli, 3 Aralık 2013 tarihinde kişinin Sümer mah. 116 Sok. No: 18, Seyhan-Adana, adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 178: Gülsüm Çetin, Adana-Kozan-1961, ilkokul, ev hanımı, 5 Aralık 2013 tarihinde kişinin Fatih mah. 245 Sok. No: 54, Seyhan-Adana, adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 179: Nesrin Yıldız, Adana-Seyhan-1955, ilkokul, ev hanımı, evli, 7 Aralık 2013 tarihinde kişinin Akkapı mah. 1602 Sok. No: 1, Seyhan-Adana, adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 180: Selma Yeşilbaş, Adana-Seyhan-1965, lise, ev hanımı, evli, 15 Aralık 2013 tarihinde kişinin Gülbahçesi mah.7578 Sok. No: 13 Seyhan-Adana, adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 181: Meral Boga, Adana-Seyhan-1970, ilkokul, ev hanımı, evli, 20 Aralık 2013 tarihinde kişinin Güney yıldızı mah. 7685 Sok. No: 13 Seyhan-Adana, adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 182: Zeliha Tansu, Adana-Kozan-1960, ilkokul, ev hanımı, evli, 22 Aralık 2013 tarihinde kişinin Sümer mah. 2366 Sok. No: 123 Seyhan-Adana, adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 183: Elif Kırmızışafak, Adana-Ceyhan-1965, ilkokul, ev hanımı, evli, 18 Ocak 2013 tarihinde kişinin Karasu mah. 876 Sok. No: 124 Ceyhan-Adana, adresindeki evinde yapılan görüşme.

K. 184: Fadime Sezgin, Adana-1994, ilkokul, ev hanımı, dul, 20 Ocak 2014 tarihinde kişinin Fındıklı Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.

K. 185: Fadime Bulat, Pozantı-1970, ilkokul, ev hanımı, evli, 31 Ocak 2014 tarihinde kişinin Gökbey Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.

- K. 186:** Zeynep Er, Pozantı-1971, ilkokul, ev hanımı, evli, 31 Ocak 2014 tarihinde kişinin Gökbez Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.
- K. 187:** Ayşe Bulat, Gökbez-1936, ilkokul, ev hanımı, dul, 31 Ocak 2014 tarihinde kişinin Gökbez Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.
- K. 188:** Sultan Örs, Gökbez-1950, ilkokul, ev hanımı, evli, 31 Ocak 2014 tarihinde kişinin Gökbez Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.
- K. 189:** Ayşe Örs, Gökbez-1945, ilkokul, ev hanımı, evli, 31 Ocak 2014 tarihinde kişinin Gökbez Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.
- K. 190:** Cennet Bulat, Gökbez-1969, ilkokul, ev hanımı, evli, 31 Ocak 2014 tarihinde kişinin Gökbez Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.
- K. 191:** Fatma Ögür, Pozantı-1963, ilkokul, ev hanımı, evli, 31 Ocak 2014 tarihinde kişinin Gökbez Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.
- K. 192:** Güllü Örs, Gökbez-1963, ilkokul, ev hanımı, evli, 31 Ocak 2014 tarihinde kişinin Gökbez Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.
- K. 193:** Ganimet Güngör, Pozantı-1973, ilkokul, ev hanımı, evli, 31 Ocak 2014 tarihinde kişinin Gökbez Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.
- K. 194:** Halime Avcı, Buruk Köyü-Adana-1976, ev hanımı, evli, 19 Şubat 2014 tarihinde kişinin Buruk Beldesi Cumhuriyet mah. Sok. 1 No: 1 adresindeki evinde yapılan görüşme.
- K. 195:** İclal Avcı, Osmaniye-1976, lise, evli, 19 Şubat 2014 tarihinde kişinin Buruk Beldesi Cumhuriyet mah. Sok. 1 No: 1 adresindeki evinde yapılan görüşme.
- K. 196:** Meryem Yılmaz, Adana-1954, ilkokul, evli, ev hanımı, 10 Mart 2014 tarihinde kişinin Kızılkaş Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.
- K. 197:** Fatma Yılmaz, Adana-1933, okumamış, ev hanımı, evli, 10 Mart 2014 tarihinde kişinin Kızılkaş Köyü'ndeki evinde yapılan görüşme.
- K. 198:** Mustafa Çelikoglu, Akören-1963, lise, emekli, evli, 2 Nisan 2014 tarihinde kişinin Yıldırım Beyazıt mah.3522 Sok. No: 4 adresindeki evinde yapılan görüşme.
- K. 199:** Aysun Şeker, 1959-Kozan, okumamış, ev hanımı, evli, 24 Nisan 2014 tarihinde kişinin Yıldırım Beyazıt mah. 17 Sok. No: 6 adresindeki evinde yapılan görüşme.
- K. 200:** Emsal Sivril, 1968-Adana, ilkokul, ev hanımı, evli, 24 Nisan 2014 tarihinde kişinin Kürkçüler Beldesi, Dağcı mahallesindeki evinde yapılan görüşme.

Not: Sözlü kaynak listesi görüşme kronolojisine göre oluşturulmuştur.

KAYNAKÇA

- Abay, A. R. (2003). Farklı ulusların (kültürlerin) ortak ürünü (bir halk kültürü olarak nevrüz örneği). *Halk Kültürlerinin Uluslararası İlişkilere Katkısı Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul: Motif Vakfı Yayınları.
- Abdulkadiroğlu, A. (1997). Kastamonu’da dini folklor veya dini-manevi halk inançları. *Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları*, 158-187, Ankara: Akademi Kitabevi.
- Acıpayamlı, O. (1961). *Türkiye’de doğumla ilgili âdet ve inanmaların etnolojik etüdü*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Acıpayamlı, O. (1992). Türk kültüründe “ad koyma folkloru”nun morfolojik ve fonksiyonel yönlerden incelenmesi. *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri IV, Gelenek, Görenek, İnançlar*, 1-14 Ankara: Ofset Repromat Matbaası.
- Aça, M. (1999). Kazak Kırgız Türklerinde defin sonrası bazı uygulamalar ve aş verme (aş toyu). *Millî Folklor*, S. 43, 24-31.
- Adal, O. S. (1961). Savur’da yağmur duası, *TFA C. 6*, 2366.
- Akalın, Ş. H. (2000). *Adana’nın söz varlığı*. <http://turkoloji.cu.edu.tr>. Erişim tarihi: 22. 12.2014.
- Akbaş, S. B. (2005). *Kayseri’de Yörükler ve Türkmenler*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Akçiçek, E. (1988). Anne sütü ile ilgili âdet ve inançlar, Türk halk hekimliğinde anne sütü, *1. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi Tebliğler*, 35-70, Konya: Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, No:1.
- Akçiçek, E. (1992). Anadolu halk hekimliğinde ‘köpek’ ile ilgili olarak tatbik edilmiş ampirik uygulama ve tedavi usulleri. *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri C. 5*, 15-24, Antalya: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Aker, M. C. (1960). Muğla’da adlarla ilgili gelenek ve inanmalar, *TFA, C. 6*, 2178.
- Akman, A. (2002). Artvin’in bazı yerlerinde evlenme gelenekleri üzerine bir inceleme. *Türk Halk Kültürü Araştırmaları*, 1-41, Ankara: Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Akman, A. (2006). *Muğla merkez Göktepe Köyü’nde evlenme geleneği*. Muğlaname, 137-149, Muğla: Private Edition

- Aksakal. A. (1995). Kale Köyü'nde (İzmir-Kiraz) evlenme gelenekleri. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, 11-20, Ankara: Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Aksoy. M. (1996). *Kültür sosyolojisi açısından nevrüz kavramı*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Aksoy. Ö. A. (1995). *Atasözleri sözlüğü*. Ankara: İnkılâp Kitapevi.
- Aksoy, Ö. A. (1995). *Deyimler sözlüğü*. Ankara: İnkılâp Kitapevi.
- Alagöz, C. A. (1992). Türkiye'de yaylacılık araştırmaları. *Ankara Üniversitesi, Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 2, 1-50.
- Alptekin, M. (2007). *Silifke'de eski Türk inançlarının izleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Altınışık. N. (1977). Bergama'da nazarla ilgili uygulamalar, *TFA*, C. 17, 7983-7984.
- Altun, I. (2004). *Kandıra Türkmenlerinde doğum, evlenme ve ölüm*. İzmit: Yayıncı Yayınları.
- Amanoğlu. E. K. (2000). Nahçıvan'da eski Türk inançlarının izleri (Ağaç Kültü) *Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri IV*, 45-55, 4-7 Kasım 1997, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Anadol, C. (1997). *Tarihten günümüze kadar doğu batı kültürlerinde halk inanışları büyü (sihir-tılsım-cin çarpması)*, İstanbul: Kamer Yayınları.
- Araz, R. (1995). *Harput'ta eski Türk inançları ve halk hekimliği*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Arıcan, S. (1960). Bafra'da adlarla ilgili gelenek ve inanmalar. *TFA*, C. 6, 2265.
- Artan, G. (1973). Tire'de doğum gelenekleri, *TFA*, C. 8, 6724.
- Artun, E. (1995). "Adana yağmur yağdırma törenleri ve çomçalı gelin", *Prof. Dr. Tuncer Gülensoy Armağanı*, Kayseri: 154-163.
- Artun, E. (1998a). adana yağmur yağdırma törenlerinde boğa dede, bulut dede ve tosun dede kültü.. 1. *Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyaları Kongresi Bildirileri*, Ankara, 43-52.
- Artun, E. (1998b). *Tekirdağ halk kültürü araştırmaları*. Tekirdağ: TGYİD Yayını.
- Artun, E. (2000a). Adana'da asker uğurlama ve karşılama törenleri, asker ağıtları, türküler, şiirleri, manileri. *Milli Folklor*, Y.12, S.47, 41-48.
- Artun, E. (2000b). *Adana halk kültürü araştırmaları 1*. Adana: Adana Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Artun, E. (2000c). Adana halk hekimliğinde atalar kültü. *Türk Kültürü*, S. 460.

- Artun, E. (2002). Adana’da inanç merkezleri ve bunlara bağlı kültür değerleri. *Tarsus Uluslararası İnanç Merkezleri Kongresi*, 23-28.
- Artun, E. (2005). Adana’da inanç merkezleri ve bunlara bağlı kültür değerleri. *Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı Dergisi*, Motif Vakfı Yayınları.
- Artun, E. (2006). çukurova konar-göçer türkmenlerinin halk kültürlerinde eski Türk inançlarının izleri. *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni*, 10-12.
- Artun, E. (2008). *Halk kültürü araştırmaları*. İstanbul: Kitabevi.
- Artun, E. (2013). *Türk halk bilimi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Artun, E. (2014). *Ansiklopedik halkbilimi/halk edebiyatı terimleri sözlüğü*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Artun, E. (t.y.). Adana’da törenlere, adaklara, özel günlere ait inançlar, pratikler ve bunlara bağlı mutfak kültürü. <http://turkoloji.cu.edu.tr>. Erişim tarihi: 12.10. 2014.
- Aslan, N. (2006), “İduk” geleneğinin Anadolu’da yaşatılan bir şekli (Etyemez Köyü halk salımı âdeti). *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*, S. 19, Ankara: Bizim Büro Matbaası, 245-256.
- Atalay, B. (1941). *Divan-ü Lügati-it Türk*. C. 1, Ankara: TDK Yayınları.
- Ataman, S. Y. (1984). Bölgelerimiz: Çukurova. *Türk Folkloru*, S. 62.
- Ataman, S. Y. (1992). *Eski Türk düğünleri ve evlenme ritleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Atılğan, H. (1998). *Çukurova türkçüleri 1*. Ankara: Adana Valiliği Yayınları.
- Avcıoğlu, D. (1985). *Türklerin tarihi 1*. İstanbul: Özyılmaz Matbaası.
- Ay, G. (2012), Kültürümüzün manevi değerleri olan bayramları yaşatabiliyor muyuz?, *III. Uluslar arası Türk Kültürü Kurultayı Fethiye*, 40-51, Ankara: Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu Yayınları.
- Aydın, A. (1996). Balıkesir halk hekimliğinde sağaltma ocakları ve usulleri, *III. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, 247-259, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Aydın, M. (1992). Mut bölgesinde yaşayan halk inançlarının dinler tarihi açısından tahlili, *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri IV, Gelenek, Görenek, İnançlar*, 32-40, Ankara: Ofset Repromat Matbaası.
- Aydın, M. (1995). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 12, 134-138, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Aydınoglu, G. (1968). Delice-Hacıobası köyünde yağmur duası, *TFA*, C. 11, 4743.

- Aydınoğlu, G. (1968). Posof'ta doğum âdetleri. *TFA*, C. 11, 5084.
- Aydınoğlu, G. (1969). Kars'ın Pırsak köyünde nevrüz. *TFA*, C. 12, 5296.
- Aytar, S. (1976). Bazı cansızlardaki güçleri insanlara devretme. *TFA*, C. 17, 7723.
- Aytar, S. (1980). *İstanbul tıbbi folkloru*. İstanbul: Bozok Matbaası.
- Bacon, E. E. (t.y.). *Esir Orta Asya*. T. Say (Çev.), Tercüman 1001 Temel Eser.
- Bahaeddin, M. (2004). *Yeni Türkçe lügat*. (Haz. Heyber, A), Ankara: TDK Yayınları.
- Balaman, A. R. (1973). Teve'de yağmur duası. *TFA*, C. 15, 6799-6800.
- Balıkçı, G. (2001). Artvin'in bazı yörelerinde doğumla ilgili âdet ve uygulamalar. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1993*, 36-95, Ankara: Kültür Bakanlığı Süreli Yayınlar Dizisi: 39.
- Barlas, U. (1996). Karabük ve Safranbolu yöresinde yağmur duası yapılan türbe ve yatırırlar. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, 1-20, Ankara: Tarih Kurumu Yayınları.
- Basri, H. (1960). Çarşamba ve Terme'de Adlarla İlgili Gelenek ve İnanmalar, *TFA*, C. 6, 2238.
- Başar, Z. (1972). *Erzurum'da tıbbi ve mistik folklor araştırmaları*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Başçetinçelik, A. (2009). *Adana halk kültüründe doğum-evlenme-ölüm*. Adana: Altınkoza Yayınları.
- Batca, M. (2000). Romanya Dobruca'da yaşayan Türk Tatar toplumunda sünnet töreni. *Uluslararası Dördüncü Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, 89-97, Ankara: Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu Yayınları.
- Batur, M. (1964) Gölpazarı'nda doğumla ilgili gelenekler. *TFA*, C. 8. 3309-3310.
- Batur, M. (1967). Gölpazarı kadınlar yağmur duası ve lakaplar. *TFA*, C. 11, 4505.
- Bayar, M. (2004). *Karakeçili Yörük aşiretinin Eskişehir'e iskânı*. İstanbul: Lider Ajans Matbaacılık.
- Bayat, F. (2007a). *Türk mitolojik sistemi, ontolojik ve epistemolojik bağlamda Türk mitolojisi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Bayat, F. (2007b). *Türk mitolojik sistemi, kutsal dişi, mitolojik ana, Umay paradigmasında ilkel mitolojik kategoriler, iyeler ve demonoloji*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Bayat, F. (2010). *Mitolojiye giriş*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Bayatlı, N. Y. (2012). *Irak Türkmen folklorunda halk inançları*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

- Bayraktar, H. (2007). Kırım ve Kafkasya'dan Adana Vilayeti'ne yapılan göç ve iskânlar (1869-1907). *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 22, Güz, 405-434.
- Bayrı, M. H. (1955). Nazar ve nazarlık, *TFA*, C. 3. 1107-1108.
- Bayrı, M. H. (1972). *İstanbul folkloru*. İstanbul: A. Eser Yayınları.
- Bedi, N. (1956). Adana'da ay hakkında inanmalar, *TFA*, C. 4, 1417.
- Bedi, N. (1956). Ankara'da ay hakkında inanmalar, *TFA*, C. 4, 1483.
- Bekki, S. (2004). Nevruz kurban ilişkisi ve kurbana bağlı olarak yapılan ritler-pratikler. *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 29, Ankara.
- Beysanoğlu, N. (1974). Diyarbakır'da kuraklıkla ilgili âdet ve inanmalar. *TFA*, C. 15, 7040.
- Beysanoğlu, Ş. (1982). Diyarbakır ve çevresi halk hekimliğinde yatırımlar, *Türk Folkloru Araştırmaları*, 5-18, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Bilir F.S., Bilir A. F. (2007). *Orta Asya'dan Toroslara Gülhar*. İstanbul: Etik Yayınevi.
- Binyazar, A. (2002). Dede Korkut, İstanbul: Yapı Kredi.
- Birinci, N. (2002). *Mükemmel Osmanlı lügati*. Ankara: TDK Yayınları.
- Bolay, S. H. (1999). *Felsefî doktrinler ve terimler sözlüğü*. Ankara, Akçağ Yayınları.
- Boratav, P. (1992). *100 Soruda Türk Edebiyatı*. Ankara: Gerçek Yayınları.
- Boratav, P. N. (1999). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boyle, J. A. (Çev. Gökyay, O. Ş.) (1973). Ortaçağ'da Türk ve Moğol Şamanizm'i, *TFA*, C.15.
- Boyraz, Ş. (2003). *Türkiye'de mezar taşı sözleri*. Ankara, Akçağ.
- Boyraz, Ş. (2006). *Fal kitabı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Bozyiğit, A. E. (1987). Düğünlerimizde bayrak geleneği, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C. IV, 67-83, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Bücuoğlu, S. S. (1957). Isparta'da ay hakkında inanmalar. *TFA*, C. 4, 1483.
- Büyükokutan, A. (2008). Dalaman yöresinden tespit edilmiş avcılıkla ilgili inanç ve uygulamalar üzerinde bir değerlendirme. *Türklük Bilimi Araştırmaları (Tübar)*, S. 23, 7-26, Niğde: Bizim Büro Matbaası.
- Candan, E. (2013). *Atalarımızın Gök Tanrı Dini*. İstanbul: Sınır Ötesi Yayınları.
- Candan, M. (1961). Kastamonu'da yağmur duası, *TFA*, C. 6, 2342.
- Cemalettin, O. (1956). Kıbrıs Türkleri arasında ay hakkında inanmalar. *TFA*, C. 4, 2282.
- Cevizci, A. (1996). *Felsefe sözlüğü*. Ankara: Ekin Yayınları.

- Cingöz, M. E., Santur, A. (1993). Türkiye’de Hıdrellez’de uygulanan bazı inanç ve âdetlerle ilgili bir atlas denemesi. *Türk Kültürü Araştırmaları* 1993, 5-17, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Cinlioğlu, H. T. (1957). Tokat’ta ay hakkında inanmalar. *TFA*, C. 4, 1442.
- Cinlioğlu, H. T. (1960). Tokat’ta adlarla ilgili gelenek ve inanmalar. *TFA*, C. 6, 2286.
- Cinlioğlu, H. T. (1961). Tokat’ta yağmur duası, *TFA*, C. 6, 2304.
- Çabuk, V. (1976). Fırka-i islâhiye, İskenderun ve Payas. *Türk Kültürü*, 161, Mart, 291-298.
- Çadircı, M. (1997). *Tanzimat döneminde Anadolu Kentleri’nin sosyal ve ekonomik yapısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Çağım, Z. (2001). Adana’da Hıdır kültü ve etrafında oluşan inanç değerleri. *Uluslararası Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi Bildirileri*, 211-223, Ankara: Türksev Yayınları.
- Çağım, Z. (2010). *Hikâyeleri ile Adana Avşar ağıtları*. Adana: Büyükşehir Belediyesi.
- Çağım, Z. (t.y.). *Adana halk inançları içinde nazara bağlı hastalık, ölüm anlatıları ve bunlardan korunmak için uygulanan yöntemler*. <http://turkoloji.cu.edu.tr>. Erişim tarihi: 22. 10. 2013,
- Çağım, Z. (t.y.). *Adana’da çocuğa bağlı inançlar ile bunlara bağlı pratiklere genel bir bakış*. <http://turkoloji.cu.edu.tr>. Erişim tarihi: 14.11.2013,
- Çağım, Z. (t.y.). *Kastamonu halk kültürü içinde yatır-ziyaret inancı ve bu inanç çerçevesinde şeyh şaban-ı veli etrafında oluşturulan efsaneler*. <http://turkoloji.cu.edu.tr>. Erişim tarihi: 23. 01. 2014.
- Çağım, Z. (t.y.). *Adana yöresindeki Nusayrilerde Yatır-ziyaret inancı ile ölüm sonrası uygulanan adet, inanma ve pratikler*. <http://turkoloji.cu.edu.tr>. Erişim tarihi: 03. 02. 2014.
- Çağım, Z. (t.y.). *Adana ve çevresinde insana bağlanan umudun yatırlar ve ziyaretler boyutu*. <http://turkoloji.cu.edu.tr>. Erişim tarihi: 17. 05. 2014.
- Çağım, Z. (t.y.). *Adana halk kültüründe ziyaretler*. <http://turkoloji.cu.edu.tr>. Erişim tarihi: 13. 06. 2014.
- Çakır, S. (1992). Burdur’un Kozluca kasabasında “yas” geleneği. *IV. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C. IV, 59-71, Ankara, Kültür Bakanlığı.
- Çay, A. (1993). *Türk Ergenekon bayramı nevrüz*, Ankara: TKAE Yayınları.

- Çelebi, İ. (1995). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 12, 138-139, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çelik, A. (1999). Trabzon Şalpazarı Çepni Türklerinde ölümle ilgili gelenek, görenek ve inanmalar. *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, 288-298, İstanbul: Mezarlıklar Vakfı Yayınları.
- Çelik, İ. (1974). Nazar, nazarlık ve ilgili büyüsel işlemler. *Boğaziçi Üniversitesi Halk Bilimi Yıllığı 1974*, İstanbul: Folklor Kulübü Yayınları.
- Çeribaş, M. (2004). *Kadirli ve çevre folklorunda eski Türk inançlarının izleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dumlupınar üniversitesi, Kütahya.
- Çetin, A. Y. (2002). Türk Dünyasında Hıdırellez kutlamaları ve işlevleri. *Milli Folklor Dergisi*, Y. 14, S. 54, 35-38.
- Çetin, A. Y. (2004). Falda nevrüz. *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*, C. 1, 159-164.
- Çetin, Ç. Z. (2008). Kazan Tatarlarının doğum geleneklerinde eski türk inançlarının izleri. *Türk Xalqları Edebiyyatı (II) Beynelxalq Uşaq Edebiyyatı Konqresi Materiallar I Kitab*, 308-315, Bakı: Qafqaz Üniversitesi Dizayn ve Naşriyyat İşləri Şöbəsi.
- Çetin, İ. (1997). *Türk edebiyatında Hazret-i Ali Cenknâmeleri*. Ankara: TC Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çıblak, N. (2004). Halk kültüründe nazar, nazarlık inancı ve bunlara bağlı uygulamalar. *Türklük Bilimi Araştırmaları (Tübar)*, S. 15, 103-125, Niğde.
- Çıblak, N. (t.y.). Çukurova’da halk hekimliği ve ilgili uygulamalarda eski türk inançlarının izleri. <http://turkoloji.cu.edu.tr>. Erişim tarihi: 22. 10. 2013.
- Çınar, A. A. (2006). Muğla ve çevresi halk meteorolojisi. *Muğlaname*, 151-156, İzmir: Private Edition.
- Çobanoğlu, Ö. Türk Dünyası Edebiyat Tarihi I (2002). *Türk Mitolojisi*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2009). Türk halk kültüründe Şeytan telakkisi üzerine tespitler. *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi* 1-2.
- Çoruhlu, Y. (1998). *Türk mitolojisinin ABC’si*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Çoruhlu, Y. (2011). *Türk mitolojisinin ana hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Dalboy, M. Z. (1956). Konya’da adlarla ilgili gelenek ve inanmalar. *TFA*, C. 6, 2280.
- Damacı, R. (1952). Niyet ve fal ile ölüm ve ağı. *TFA*, C. II, 509.
- Demirhan, A. (1978). Osmaniye ilçesindeki halk sağaltmaları. *TFA*, C. 18, 8411.
- Deniz, B. (2007). Kurgan’dan türbeye geçiş örneği: “oba” türbeler. *I. Uluslararası Türk*

- Dünyası Kültür Kurultayı -Bildiriler-* C. II, 689-706, Ankara: Lazer Ofset.
- Devellioğlu, F. (2004). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dictionnaire Larousse Ansiklopedik Sözlük (1993). Adana, Milliyet Yayınları, C. I, s. 35.
- Dinler Tarihi Ansiklopedisi*. (1986). İstanbul: Gelişim Yayınları.
- Dirlik, Ü. Ş. (2004). Fethiye’de halk hekimliği ve buna yönelik inanmalar. *Muğla Kitabı*, 293-299, İzmir: Muğla Valiliği.
- Doğan, İ. (1989). Malatya’da ölümle ilgili âdetler, inanışlar. *III. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu Tebliğler*, 102-104, İstanbul: Kuşak Ofset.
- Doğaner, A. (2006). *Osmaniye yöresinde yaşayan Ulaşlı Türkmenlerinin geçiş törenleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Doğaner, A. (2011). Osmaniye halk kültüründe ateşin yeri ve işlevleri. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 2 (1), 37-41.
- Doğaner, A. (2013). *Çukurova bölgesi konargöçerlerinde halk kültürü ve halk edebiyatı*. Yayınlanmamış doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Doğru, H. (2002). Osmanlı Devleti’nin Rumeli’de fetih ve iskân siyaseti. *Türkler*, C.9, 165-176, Ankara: Yeni Türkiye.
- Drury, N. (1989). *Şamanizm*. İstanbul: Okyanus Yayıncılık.
- Duran, H. (2003). Sakarya’da yedi yerleşim merkezinde halk tababeti uygulamaları. *Folklor/Edebiyat*, C. IX, S. 25, 205-213, Ankara: Başkent Matbaası.
- Duran, H. (2004). Orta ilçesindeki inanca bağlı tedavi yolları. *Prof. Dr. Abdurrahman Güzel’e Armağan*, 321-328, Ankara: Gazi Eğitim ve Kültür Vakfı Yayını:1.
- Durdu, A. ve Durdu, B. K. (1998). Geçmişten günümüze ölüm âdetleri ve Kemaliye köyünde ölüm. *Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997*, 47-101, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Durdu, B. K. (2002). Afyon’da ölümle ilgili âdet ve inanmalar üzerine bir değerlendirme. *Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1999*, 65-101, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Durdu, B. K. (2004). Muğla Tahtacılarında ölüm inançları. *Muğla Kitabı*, 249- 263, İzmir: A. A. Çınar.
- Durdu, B. K. (2006). Marmaris, Ortaca, Köyceğiz ve Ula’da geçmişten günümüze Tahtacı Türkmenler arasında evlilikle ilgili gelenekler. *Muğlaname*, 97-116, Muğla: Private Edition

- Duvarcı, A. (1993). *Türkiye’de falcılık geleneği ve bu konuda iki eser*. Ankara: Ersa Matbaası.
- Duvarcı, A. (2001). Fal geleneğinin değerlendirilmesi. *Erdem 13, Türk Halk Kültürü Özel Sayısı I*, 117-129. Ankara: Can Ofset.
- Duymaz, A. , Şahin, H. İ. (2008). Kaz dağlarında dağ, ağaç ve ocak kültü üzerine inanış ve uygulamalar. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi XI*, 116-126, Ankara: Detay Anatolia Akademik Yayıncılık.
- Dündar, İ. (1976). Kars’ın Dikme köyünde nevrüz ve ayın ahır. *TFA*, C. 18, 8230.
- Eberhard, W. (1942). *Çin’in şimal komşuları*, Ankara: İdeal Matbaası.
- Egawa, H., Şahin, İ. (2007). *Yağcı Bedir Yörükleri*, İstanbul: Eren.
- Eker Öğüt G. (1998). Türk kültürü içinde Kıbrıs düğün geleneğinin değerlendirilmesi. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S.1, 39-50.
- Eker, G. Ö. (1999), Karakeçili aşiretinde eski Türk inanışlarının izleri. *Acta Viennensia Ottomanica*, 267-273, Viena: Im Selbstverlag Des Instituts Für Orientalistik.
- Eker, G. Ö. (2000). Kıbrıs’ta uygulanan yas ritüellerinin Türk kültüründeki yapısal ve fonksiyonel özellikleri. *Üçüncü Kıbrıs Araştırmaları Kongresi IV*, 87-99, Doğu Akdeniz Üniversitesi Basımevi.
- Ekrem, M. A. (1992). Nogay Türklerinde kız isteme, söz kesme ve düğün gelenekleri. *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri IV*, Antalya: Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Elçin, Ş. (1963). Tosya’da ay-güneş hakkında inanmalar. *TFA*, C. 8, s. 3139.
- Eliade, M. (1992). *Kutsal ve Dindışı*. Ankara: Gece Yayınevi.
- Eliade, M. (1993). *Mitlerin özellikleri*. İstanbul: Simavi Yayınları.
- Eliade, M. (1997). *Dinler tarihi sözlüğü*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Eliade, M. (1999). *Şamanizm*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Eliade, M. (2009a). *Dinler tarihine giriş*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Eliade, M. (2009b). *Dinsel inançlar ve düşünceler tarihi 1*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Eliade, M. (2009c). *Dinsel inançlar ve düşünceler tarihi 3*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Er, P. (1996). Türklerde ağaç kültü ve bunun Anadolu Alevi inancındaki izleri. *Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1994*, 61-64, Ankara: TC Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Erdentuğ, N. (1974). Türkiye’nin Karadeniz bölgesi evlenme görenekleri ve törenlerinin etnolojik incelemesi. *I. Uluslar arası Türk Folklor Semineri Bildirileri* 373-382, Ankara: Başbakanlık Basımevi.

- Erdoğan, Z. (1995). Ankara Çubuk Kırgın köyünde doğumla ilgili adet ve inanmalar. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1993*, 101-106, Ankara: Kültür Bakanlığı Süreli Yayınlar Dizisi: 29.
- Erginer, G. (2006). Kurbanla ilgili antropolojik kuramlar. *II. Halk Bilim Sempozyumu "Halk Biliminde Ergenlik ve Ergenlik Olgusu" Bildiriler Kitabı*, 10-17, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Yayınları.
- Ergun, P. (2004). *Türk kültüründe ağaç kültü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Eröz, M. (1977). *Türkiye’de Alevîlik Bektaşîlik*. İstanbul: Otağ Matbaacılık. 1-214, Ankara.
- Eröz, M. (1980). Türk boylarında ‘kansız kurban’ geleneği, *Türk Kültürü, Yıl XVIII*, 21.
- Eröz, M. (1990). *Türkiye’de Alevilik-Bektaşilik*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 1234.
- Eröz, M. (1991). *Yörükler*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Eröz, M. (1992). *Eski Türk dini (Gök Tanrı inancı) ve Alevilik ve Bektaşilik*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını.
- Ertop, K. (1978). Anadolu büyüleri. *TFA*, C. 18.
- Esin, Emel (1978). *İslâmiyet’ten önceki Türk kültür tarihi ve İslam’a giriş*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Esin, E. (1979). *Türk kosmolojisi: ilk devir üzerine araştırmalar*. Ankara: Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Evren, A. (1952). Konya’da ocaklar, ıvrasalar, tekkeler. *TFA*, C. 2, s. 477.
- Eyüboğlu, İ. Z. (1998). *Anadolu inançları*. İstanbul: Toplumsal Dönüm Yayınları.
- Frazer, J. (1991). *Altın dal dinin ve folklorun kökenleri I*. İstanbul, Payel Yayınları.
- Freud, S. (2014). *Totem ve tabu*. İstanbul: Say Yayınları.
- Fromm, E. (2014). *Rüyalar, masallar, mitler*. İstanbul: Say Yayınları.
- Gazimihal, M. R. (1963). Büyücülükte taşkömürü ve yada taşı. *TFA*, VIII, s. 3136.
- Göçer, O. (2014). Adana ili Karaisalı ilçesi halk kültüründe halk inançları, bayramlar ve törenler. Basılmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Göka, E. (2010). *Türk’ün göçebe ruhu*. İstanbul: Timaş.
- Gökalp, M. (1953). Fincan falı. *TFA* 3, 781.
- Gökçen, İ. (1946). *16. ve 17. asır sicillerine göre Saruhan’da Yörük ve Türkmenler*. İstanbul: Marifet Basımevi.

- Gönüllü, A. R. (1986). Alanya’da eski Türk inançlarının izleri. *Türk Folkloru*, S. 87, s. 34.
- Görkem, İ. (2001). *Türk edebiyatında ağıtlar-Çukurova ağıtları*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Güldemir, M. K. (2008). *Afyon-Bolvadin ve çevresi halk inanışları*. Basılmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Güler, A. (1975). Mardin’de uğur ve uğursuzluk hakkında inanışlar. *TFA*, C. 15. s. 7193.
- Günay, Ü. Güngör, H. (2007). *Başlangıçtan günümüze Türklerin dinî tarihi*. İstanbul: Rağbet.
- Güngör, H. (1991). Kayseri ve çevresinde ateşle ilgili inançlar. *Erciyes Yöresi I. Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnoğrafya Sempozyumu 3-5 Mayıs 1990*, 97-104, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Güngör, H. (2002). Eski Türklerde din ve düşünce. *Türkler*, C.3, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Güngörgü, E. (2006). *Türkiye’nin coğrafyası*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Güzelbey, C. (1981). Gaziantep’te doğum ve çocuğa ilişkin eski töre ve inançlar. *TFA* 2, 21-36, Ankara: KTB MİFAD yayınları.
- Gûdî, İ. (2006). *Lûgat-i Gûdî*. (haz. Parlatır, Aksu, Tufar), Ankara: TDK Yayınları.
- Hafız, N. (2005). Eski Yugoslavya bölgelerinde kimi Anadolu inançları, *Bal-Tam Türklük Bilgisi* 3, 223-231, Balkan Türkoloji Merkezi Yayını.
- Halaçoğlu, Y. (2010). *Osmanlı kimliği ve aşiretler*. İstanbul: Babıali Kültür.
- Hassan, Ü. (1986). *Eski Türk Toplumuna Üzerine İncelemeler*. Ankara: V Yayınları.
- Hınçer, İ. (1965). Sünnetin tarihçesi ve sünnet düşünceleri. *TFA*, C. 13, 6168.
- Hoppál, M. (2012). *Avrasya’da şamanlar*. İstanbul: Yapı Kredi yayınları.
- İlgaz, K. (1956). İstanbul’da doğum ve çocukla ilgili âdetler ve inanmalar. I, *TFA*, C. 7, 1338-1339.
- İlgaz, K. (1956). İstanbul’da doğum ve çocukla ilgili âdetler ve inanmalar. II, *TFA*, C. 4, 1481-1482.
- İnan, A. (1952). Müslüman Türklerde şamanizm kalıntıları. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* I, 29.
- İnan, A. (1962). Eşik hakkında bazı inançlar. *TFA*, C. 7, 2619.
- İnan, A. (1963). Nazarlıklar. *TFA*, C. 8, 3138.
- İnan, A. (1972). *Tarihte ve bugün Şamanizm*. Ankara: TTK Yayınevi.

- İnan, A. (1973). Şamanizm üzerine notlar. *TFA*, C.15.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- İnan, A. (1995). Tarihte ve bugün şamanizm. *Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İnan, A. (1998). Dede Korkut kitabında eski inançlar ve gelenekler. *Makaleler ve İncelemeler II*, 239-252, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İnan, A. (1998). Türk boylarında dağ, ağaç (orman) ve pınar kültü. *Makaleler ve İncelemeler II*, 253-259, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İşçiler, S. S. (1961). Tekirdağ'da yağmur duası. *TFA*, C. 7, 2479.
- İşçiler, S. S. (1962). Tekirdağ'da kadın ve erkek adları. *TFA*, C. 7, 2848.
- İvgin, H. (2006). Gagavuzlardaki "Allahlık" âdeti ile Anadolu'daki kurban kesmenin folklorik mukayesesı. *Bal-Tam I. Uluslararası Balkan Türkolojisi Sempozyumu Bildirileri*, 328-331, Ankara, Birlik Matbaacılık.
- Jameson, R.D. (1972). Rites de passage. M. Leach ve J.Fread (Ed.), *Standart Dictionary of Folklore, Mythology and Legend*, 945-946, New York: Funk&Wagnals.
- Johansen, U. (2005). *50 yıl önce Türkiye'de Yörüklerin yayla hayatı*. Muallâ Poyraz (Çev.), Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Jung, C. G. (1997). *Analitik psikoloji*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Kabak, T. (2011). Silifke halk inanış ve uygulamalarında çarşamba gününün yeri ve önemi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 9, 167-181, Ankara: Taha Kırtasiye.
- Kafesoğlu, İ, Yıldız, H. D., Merçil, E. (1999). *Müslüman-Türk devletleri tarihi Osmanlılar hariç*. İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı (İSAR).
- Kahveci, M. (2004). Muğla'da hıdırellez. *Muğla Kitabı*, 265-267, İzmir:
- Kalafat, Y. (1993). Eski Türk inançlarının Kars yöresindeki izleri. *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, C. 4, 149-165, Antalya: Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Kalafat, Y. (1994). Türk halk inançlarında hususiyle Doğu Anadolu'da ve Orta Toroslar'da "kırk" motifi. *Milli Folklor*, C. 3, S. 22, 15-21.
- Kalafat, Y. (1994). Orta Toroslar ve Makedonya Yörükleri halk inançları karşılaştırması. *Milli Folklor*. C. 3, S. 23, 34-41.
- Kalafat, Y. (1995). Halk inançlarımızda "göge kaldırma" dinî pratiği. *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri*, 133-139, Ankara: Kültür

bakanlığı Yayınları.

- Kalafat, Y. (1996). Orta Toroslar ve Makedonya Yörükleri Halk inançları karşılaştırması. *I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosto-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri*, 153-167, Antalya: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Kalafat, Y. (1998). Dağıstan halk inançları. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1996*, 63-88, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kalafat, Y. (1999). Anadolu ve yakın çevresi Türk halk inançlarında ölüm veya “halk inançlarımıza göre yatır ziyareti. *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*. 239-267. İstanbul: Mezarlıklar Vakfı Yayınları.
- Kalafat, Y. (2000). *VIII. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri*. Ankara: Yunus Emre Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları.
- Kalafat, Y. (2002). Sivas yöresindeki örnekleri ile Türk halk inançlarında aşermek/yeriklemek. *Türklük Bilimi Araştırmaları (Tübiar)*, s.10, Ankara: Bizim Büro Matbaası.
- Kalafat, Y. (2005). Balkan Türklerinden örneklemelerle halk inançlarımızda saç. *Bal-Tam Türklük Bilgisi 2*, 208-211, Prizren: Balkan Türkoloji Araştırma Merkezi.
- Kalafat, Y. (2006). *Doğu Anadolu’da eski Türk inanışlarının izleri*. Ankara: Ebabil Yay.
- Kalafat, Y. Özkan, A. (2007). Karşılaştırmalı Bulgaristan Gagauz Türk halk inançları. *Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi*, 581-585, Prizren: Bal-Tam Yayınları.
- Kalafat, Y. (2009). Zile yöresi örnekleri ile Türk kültürlü halkalarda demir inancı. *Tarihi ve Kültürü ile Zile Sempozyumu, Bildiriler*. 141-149. İstanbul: Zile Belediyesi Kültür Yayınları.
- Kalafat, Y. (2010). Türk kültürlü halklardan Karaçilerde halk inançları. *Bal-Tam Türklük Bilgisi 13*, 276-288, Prizren: Balkan Türkoloji Merkezi Yayınları.
- Kalay, A. (1998). Amasya ili Alan, Hasanbey, Şarklı, Karamustafapaşa köylerinde doğum uygulaması. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1993*. 160-170. Ankara: Kültür Bakanlığı Süreli Yayınlar Dizisi: 39.
- Karademir, F. (2008). Gaziantep’te çocuklara ad verme geleneği ve 2007 yılında verilen adlara adbilimsel bir yaklaşım. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 7*, 331-354, Gaziantep Üniversitesi Basımı.

- Karakaş, A. (2005). *Feke halk kültürü araştırması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Karakaş, A. (2006). Osmaniye’de “durmaya çocuk” için yapılan uygulamalar ve bunlarda eski türk kültürü izleri. *Türklük Bilimi Araştırmaları (Tübar) Hakemli Dergi S. 19*, 317-326, Niğde:
- Karataş, A. (1991). Vezirköy (Artvin) doğum âdetleri. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, Ankara: Feryal Matbaacılık.
- Karataş, A. (1995). Erzurum Narman Çimenli Köyü’nde doğum âdetleri. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1993*, 149-153, Ankara: Kültür Bakanlığı Süreli Yayınlar Dizisi: 29.
- Kaşgarlı, M. (1986). *Divanü Lügat’it-Türk*. C. 4, (haz. Besim Atalay), Ankara: TDK Yayınları.
- Kaya, M. (2001). Eski Türk inanışlarının Türkiye’deki izleri. *Folklor/Edebiyat*, C. 7, S. 25, 199-218, Ankara: Başkent Matbaası.
- Kaya, Ş. (1968). Al basması. *TFA*, C. 11, 5060.
- Kesgin, M. (2004). Türkiye’de çocuk bakımındaki geleneksel inanç ve uygulamalar. *Türkiyat Araştırmaları I*, 43-56, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Kılıç, A. (1953). Mersin’de kurşun dökme ve urasa. *TFA*, C. 2, 691.
- Kılıç E. (2010). *Osmaniye ve Düziçi ilçesi halk kültüründe halk inançları, bayramlar ve törenler*. Basılmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Kırcı, E. (1998). Türk kültüründe ateşle ilgili inanışlar. *Folkloristik Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*, Ankara: Turnalar.
- Kirman, M. A. (2004). *Din sosyolojisi temelleri sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Koca, G. (2001). İstanbul’daki adak yerleri. *Folklor Halk Bilim Dergisi*, C. 5, 14-55.
- Koca, S. (2002). Anadolu Türk beylikleri. *Türkler*, C. 6, 703-755, Ankara: Yeni Türkiye.
- Kocasavaş, Y. (2002). *Eski Türklerde yas ve ölü gömme adetleri*. Türkler Ansiklopedisi C. 3, Yeni Türkiye Yayınları.
- Koçar, Ç. (1990). Türkistan halk edebiyatında yağmur çağırma törenleri. 1. *Uluslar arası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri*. 587-602. Adana: Arif Ofset.
- Koçer, T. (1968). Malatya’da koç katımı. *TFA*, C. 11, 4714.

- Koşay, H. Z. (1944). *Türkiye Türk düğünleri üzerine mukayeseli malzeme*. Ankara: Maarif Matbaası.
- Köksal, H. (1992). Erzurum ve çevresinde “gelin-güvey hamamı” ile ilgili bazı gelenek ve inançlar. *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri IV*, Antalya: Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel müdürlüğü Yayınları.
- Köse, A. Ayten, A. (2010). *Türbeler*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Köse, M. (1964). Al- al karısı hakkında. *TFA*, C.9, 3605-3608.
- Köse, N. (2000). Kazaklar’ın “beşik”, “bel-karın - kursak”, “karşı kuda”, “bosağa mavlav”, emeftgerlik”, “kelin körimdik (körimdik)” ve “kuyruk-bavır cev” adlı âdet, inanç ve pratikleri hakkında. *Uluslararası Türkistan Halk Kültürü Sempozyumu*. 147-152. Muğla: Private Edition
- Köse, N. (2004). Marmaris’te soy sülale adları üzerine. *Muğla Kitabı*, 269-279, Muğla-İzmir.
- Kutlusoy, N. (2006). *Buruklu Âşık Kul Mustafa hayatı-şiirleri-atışmaları-halk hikâyeciliği derleme-inceleme*. Yayımlanmamış lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Levi-Straus, C. (1993). *Din ve büyü*. İstanbul: Yol Yayınları.
- Malcıoğlu, R. (1968). Bursa’da hıdırellez. *TFA*, C. 11, 4634-4635.
- Maynagaşev, S. D. (1974). Beltir Türklerinde Gök Tanrıya kurban töreni. *TFA*, C. 15 7174-7178.
- Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi* (1973). İstanbul: Meydan Gazetecilik ve Neşriyat.
- Mirzaoglu, F. G. (2007). Ballads for Henna Nights. *46th Annual Meeting of the Permanent Internatioanal Altaistic Conference (PIAC)*, 22th June-27th June, 293-308, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Nami, H. (1960). Havza’da adlarla ilgili gelenek ve inanmalar. *TFA*, C. 6, 2221.
- Nasrattınoğlu, İ. Ü. (2006). Gagavuz Türlerinin doğum ve ölümle ilgili inanışları. *Bal-Tam I. Uluslararası Balkan Türkolojisi Sempozyumu Bildirileri*, 314-327, Ankara: Birlik Matbaacılık.
- Noyan, B. (1971). Bektaşilik ve Şamanizm’le ilgili bazı konular I-II. *TFA*, C. 13.
- Ocak, A. Y. (1983). *Bektaşî menâkıbnâmelerinde İslam öncesi inanç motifleri*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

- Ocak, A. Y. (1990). *İslam-Türk inançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas kültü*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2000). *Alevi ve Bektaşî inançlarının islam öncesi temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oymak, İ. (2002). Türkistan'da Zerdüştlüğü'nün Yayılması ve Etkileri. *Türkler*, C.3, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Ögel, B. (1995). *Türk mitolojisi II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öger, A. (2007). İçel Yöresinde Nazarla İlgili İnanış ve Uygulamalar, *I. Uluslar arası Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildiriler*, C. IV, 1561-1569, Ankara: Lazer Ofset.
- Önal, M. N. (1994). Dobruca Türklerinde hıdırellez geleneği. *Renkler*, S. 4, 300-307.
- Önal, M. N. (1999). Dobruca'daki Tatar Türklerinde nevrüz geleneği. *Bilig*, Kış, S.8, 85-95.
- Önal, M. N. (2000a). Romanya Dobruca'sında yedi türbe. *Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1998*, Ankara: 31-48.
- Önal, M. N. (2000b). Muğla'da nevrüz. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi Güz*, C. 1, S.2, 184-197.
- Önal, M. N. (2003). Dağ kültü, eren kültü ve şenliklerinin Muğla'daki yansımaları. *Bilig*, Bahar, S. 25, 99-24.
- Önal, M. N. (2004). Trabzon'da asker düğünü. *Milli Folklor*, Ankara: s. 64.
- Önal, M. N. (2006). Nevruz geleneği. *Aklın ve Bilimin Aydınlığında Eğitim*, S. 72, 28-31.
- Önal, M. N. (2007). Türk mitinin oluşumunda ışığın rolü. *Journal of Turkish Studies, Şinasi Tekin Hatıra Sayısı II, (Haz. Yücel Dağlı-Yosges Dades-selim S. Kuru)*, C. 31/II, s. 145-158.
- Önal, M. N. (2011). Türk halk kültüründe bayram kavramı. *III. Uluslararası Türk Kültürü Kurultayı Fethiye*, 241-257, Ankara: Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu Yayınları.
- Önal, M. N. (2013). Muğla'da alevi-tahtacı kültürü. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/9 Summer, 343-366, ANKARA-TURKEY
- Önal, M. N. (t.y.). *Muğla'da hıdırellez bayramı*. <http://turkoloji.cu.edu.tr>. Erişim tarihi: 03. 02. 2014.
- Öncül, R. (2000). *Eğitim ve eğitim bilimleri sözlüğü*. İstanbul: MEB Yayınları.

- Önder, A. R. (1956). Hırsızlıkta uğur. *TFA*, C. 4, 1388.
- Önder, A. R. (2000). Anadolu'nun bazı yörelerinde şemmas geleneği. *Uluslararası Dördüncü Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, 197-201, Ankara: Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu Yayınları.
- Örnek, S. V. (1975). Türk folklorunda ad seçme ve ad koyma. *Boğaziçi Üniversitesi Folklor Kolu Halk Bilimi Yıllığı*, 101-112, İstanbul: Taş Matbaası.
- Özarslan, S. (2002). Eski Türklerde din ve öte dünya/ahiret inancı. *Yeni Türkiye*, Y.8, C.45, 225-229.
- Özder, M. A. (1967). Doğum ve çocuk üstüne gelenekler, inançlar. *TFA*, C. 10. 4111-4118.
- Özder, M. A. (1967). Doğum ve çocuk üstüne gelenekler, inançlar. *TFA*, C. 10. 4146.
- Özder, M. A. (1967). Doğum ve çocuk üstüne gelenekler, inançlar. *TFA*, C. 10. 4390-4391.
- Özdoğan, C. (1968). Adana ve yöresinde düğün gelenekleri. *TFA*, C. 11, 4796-4798.
- Özen, K. (1992). Sivas ve Divriği yöresinde su kültüne bağlı adak yerleri. IV. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri C. 4*, 203-214, Antalya: Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Özen, K. (t.y.). Adana yöresindeki üç adak yeri: Çoban Dede, Hasan Dede ve Durhasan Dede yatırları. <http://turkoloji.cu.edu.tr>. Erişim tarihi: 12. 10. 2014.
- Özergin, M. K. (1967). Kurşun dökme. *TFA*, C. 10. 4362-4363.
- Özergin, M. K. (1974). Günlerle ilgili inançlar. *TFA*, C. 15, 7028-7029.
- Özkan, R. (2003). *Dinlerde kurban kültürü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Öztelli, C. (1951). Zile'de doğum âdetleri. *TFA*, C. 2, 433- 690.
- Pala, İ. (1995). *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Petekçi, A. (1953). Güneş ve ay tutulması. *TFA*, C. 2, 601.
- Pettazzoni, R. (2002). The truth of myth, mitin gerçekliği. *Milli Folklor S. 53*, çev. Taşlıova, M.
- Radloff, W. (1994). *Sibirya'dan*, (Çev. Temir, A.) İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını.
- Rahman, A. (1987). Uygurların defin merasimleri. III. *Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C. IV., 307-318, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Rayman, H. (1991). Yunus Emre'de sayısal formeller. *Fırat Üniversitesi Dergisi (Sosyal Bilimler)*, S.5, 393-407.

- Rayman, H. (2003). Yozgat yöresinde bazı şamanik ve kozmogonik inançlar. *Milli Folklor Dergisi*, Sayı 60.
- RBAS. (1982). C. 5, İstanbul: Ansiklopedik Yayıncılık.
- Roux, J. P. (1998). *Türklerin tarihi* (Histoire des Turcs, 1984), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Roux, J. P. (2005). *Orta Asya'da kutsal bitkiler ve hayvanlar*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Roux, J. P. (2009). *Altay Türklerinde ölüm*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Roux, J. P. (2011). *Türklerin ve Moğolların eski dini*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Sakim, T. (1990). Türk boylarında “uğurlu sayılar” inancı. *Selçuk Üniversitesi 1. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi Tebliğler*, 263-268, Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi.
- Sansar, M. F. (2002). Tanzimat döneminde aşiretlerin iskânı. (H. Güzel, K.Çiçek ve S. Koca Ed.), *Türkler*, C. 13, 907-923. Ankara: Yeni Türkiye.
- Santur, M. E. (1998). Anadolu'nun bazı yörelerinde gerdek sabahı gelinle ilgili adet ve uygulamalar üzerine bir atlas denemesi. *Türk Halk Kültürü Araştırmaları*, 133-167, Ankara: Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Santur, M. E. (1998). İç Anadolu'da gelinin oğlan evine götürülmesi sırasında uygulanan gelenekler üzerine bir atlas denemesi. *Türk Halk Kültürü Araştırmaları*, 170-190, Ankara: Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Saraçoğlu, E. (1989). Kıbrıs'ta doğumla ilgili gelenek-görenek ve inançlar. *Kıbrıs Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru –Bildiriler-*, 55-67, İzmir: Zafer Ofset.
- Sarıkoyuncu A. (1998). Kütahya merkez Karaağaç, Kızık, Duva ve Geven köylerindeki tekkeler ve halk inançları. *I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi Bildirileri*, 443-455, Ankara: Ervak Yayınları.
- Sarıtaş, E. (2000). Göktürklerde gelenekler ve dini inançlar. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi IV*, 361-374, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Selvi, H. (1969). Sıraç köyünde yağmur duası. *TFA*, C. 12, 5293.
- Sezgin, A. (1998). Eren ve evliya kavramının dini tarihi folklorik izahı ve eren inancı üzerine düşünceler. *I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi Bildirileri*, 457-508, Ankara: Ervak Yayınları.
- Sıkala, A. L. (2008). Şamanik bilgi ve mitsel imgeler. *Milli Folklor Dergisi*, C.10.

- Sulyeвиç, A. T. (2005). Karşılaştırmalı Türk ve Boşnak halk adet ve inanmalarından. *Bal- Tam Türklük Bilgisi* 3, 245-256, Prizren:
- Sümer, F. (1963). Çukurova tarihine dair araştırmalar. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, 1-108.
- Şahin, H. (1996), Malatya-Akçadağ-Tataruşağı köyü hayvancılığında koç salımı ve beme dönemi. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, 165-185, Ankara:
- Şanlıer, N. (1996). Ziyaret ve adak yerlerinde kullanılan yiyecek çeşitleri. V. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Maddi Kültür Bildirileri*, 414-422, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Şar, S. (1992) Afyon yöresi halk hekimliğinde görülen uygulamalar. IV. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri* C. 4, 242, 248, Antalya: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Şemsettin, S. (2002). *Kâmûs-i Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Şener, C. (2001). *Şamanizm*. İstanbul: Etik Yayınları.
- Şenesen, R. (2011a). *Çukurova bölgesi Girit göçmenleri halk kültürü araştırması*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Şenesen, R. (2011b). Çukurova halk kültüründe süpürge ile ilgili inanışlar ve uygulamalar. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 9, 64-79, Ankara: Taha kırtasiye.
- Şenesen, R. (2011c). “Türk halk kültüründe bolluk ve bereketle ilgili inanç ve uygulamalarda eski Türk kültürü izleri. *Folklor/Edebiyat*, C. 17, S. 66, 209-228.
- Şimşek, E. (1990). Çukurova’da anlatılan “alkarısı” efsanelerinin Türk efsaneleri içerisindeki yeri. I. *Uluslar arası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Adana: Arif Ofset.
- Şimşek, E. (2003), Kadirli ve Sumbas (Osmaniye)’ta evlenme âdetleri. *folklor/edebiyat*, C.9, S.34, 135-155.
- Şişman, B. (2002). Samsun yöresinde geçiş dönemleriyle (doğum, sünnet, evlilik ve ölümle) ilgili yaşayan halk inançları ve bunlara ait uygulamalar. *Erdem, Türk Halk Kültürü Özel Sayısı-III* C. 13 S. 39, 445-463, Ankara: Can Ofset.
- Şükürov, Q. (2007). Geçmişten günümüze Avşarlar. H. Beşirli ve İ. Erdal (Ed.), *Anadolu’da Yörükler İçinde* 149-199, Ankara: Phoenix.
- Tahsin, H. (1960). Samsun’da adlarla ilgili gelenek ve inanmalar. *TFA*, C. 6. 2213.
- Tan, N. K. (1965). Karahan’da ölü gömme ve yas tutma. *TFA* C. 9, 3712.
- Tan, N. (2007). Türkiye’de evlenemeyen kızların kısmetlerini açma uygulamaları

- (pratikleri). *Derlemeler/Makaleler VI*, Ankara:
- Tan, N. (2007). Ölüm gelenekleri. *Derlemeler/Makaleler VI*, 93-97, Ankara:
- Tan, N. (2007). Türkiye’de halk meteorolojisinde hava tahmini. *Derlemeler / Makaleler VI*, 219-247, Ankara:
- Tan, N. (2007). Eleğimsağma ile ilgili inançlar. *Derlemeler/Makaleler IV*, 259-260, Ankara:
- Tan, N. (2007). Türk folklorunda ay tutulması. *Derlemeler/Makaleler IV*, 261-265, Ankara:
- Tanyu, H. (1987). *Türklerde taşla ilgili inançlar*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Tanyu, H. (1980). *İslamlıktan önce Türklerde tek tanrı inancı*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fak. Yayınları.
- Taş, H. (1992). Erzurum’da evlenme ve düğün âdetleri. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, 169-183, Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları 170.
- Taş, H. (1996). Erzurum’da doğum ve çocukla ilgili eski adet ve inançlar. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1994*, 187-214, Ankara: Kültür Bakanlığı Süreli Yayınlar Dizisi: 31
- Taş, H. (1997). Bursa-Keles Türkmen düğünleri üzerine bir araştırma. *I. Halk Bilimi Bilgi Şöleni Bildirileri*, 244-265, Ankara: Kültür Bakanlığı Katkılarıyla.
- Taylan, E. (1977). Uşak Çolaklı’da doğumla ilgili âdet ve inançlar. *TFA*, C. 17. 8061.
- Terzi, M. A. (2010). *Gâvurdağı’nın bulanık tarihindeki sır perdesi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Tokarev, S. A. (2006). Kültür tarihinde ateş sembolü. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi I*, İzmir: Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Tolunay, F. (1956). İzmir’de ay hakkında inanmalar. *TFA*, C. 4, 2282.
- Tuğrul, M. (1973). Ölümle ilgili gelenek ve inanışlar. *TFA*, C. 15, 6756.
- Tunç, A. (1956). Uşak’ta ay hakkında inanmalar. *TFA*, C. 4, 1528.
- Turan, F. A. (2001). Kayseri düğün âdetleri. *Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, Bildiriler II*, 149-760, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınları Nu: 1
- Turan, H. (1930), Isparta’da halk hekimliği. *Halk Bilgisi Haberleri*, S. 18, s.135
- Turan, M. (1967), Kars’ta koç katımı. *TFA*, C. 10, 4103.

- Turan, Ş. (1994). *Türk kültür tarihi*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Turgut, R. (1956). Kırşehir’de ay hakkında inanmalar. *TFA*, C. 4, 1303.
- Turgay, R. (1961). Ankara’da yağmur duası. *TFA*, C. 6, 2414.
- Türk, H. (1991). Sultan melek türbesi ile ilgili âdet ve inanmaların incelenmesi. *Türk Halk Kültürü Araştırmaları*, 115-127, Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (2005). Ankara: TDK Yayınları.
- Türkten, N. (1995). Kayseri düğünlerinde gelin ve güveyinin seçimlerinde uygulanan dikkat çekici usuller. *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri*, 227-233, Ankara: Kültür bakanlığı Yayınları.
- Tütüncü, A. T. (1978). Yalvaç’ta ateşle ilgili tören ve inanışlar. *TFA*, C. 17, 8205, 8206.
- Uçkun, R. (2007). Gagauz Türklerinin gök ve gök cisimleri ile ilgili inançları. *I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildiriler V*, 2195-2199, Ankara: Lazer Ofset.
- Uçkun, R. (2007). Balkan Türklerinde nazar ile ilgili inanç ve pratikler. *XIV. Kıbatek Edebiyat Sempozyumu*, 257-265, Chişinau: Tika Yayını.
- Uğur, S. (1948). *İçel folkloru*, Ankara: Ulus Basımevi.
- Uraz, M. (1978). Hıdrellez ve Hızır ile İlyas. *TFA*, C. 18, 8311-8313.
- Üçer, M. (2002). Beşik, eşik, keşik sivas’ta ölümle ilgili inanışlar sözlü gelenek ve sivas mezarlıkları. *Atatürk Kültür Merkezi Erdem Türk Halk Kültürü Özel Sayısı*, C. 13, 507-541, Ankara: Can Ofset.
- Ülkütaşır, M. Ş. (1956). Sinop’ta ay hakkında inanmalar. *TFA*, C. 4, 1463.
- Ülkütaşır, M. Ş. (1962). Anadolu’da doğum adetleri. *TFA*, C. 7, 2883-2884.
- Ülkütaşır, M. Ş. (1963). Türk ve İslam geleneğinde ağaç. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Ünal, M. (1999). İngiltere’de ölüm inançları ve ölü kaldırma âdet ve kuralları. *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, 478-488, İstanbul: Mezarlıklar Vakfı Yayınları.
- Westermarck, (1938). *Cin*. İstanbul: Marifet Basımevi
- Veziroğlu, İ. (1976). Kıbrıs’ta ölümlerle ilgili gelenekler. *TFA*, C.17, 7762.
- Yaman, A. (2001). Alevilikte ocak kavramı: anlam ve tarihsel arka plan. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* S. 60
- Yalman (Yalgın), A. R. (2000). *Cenupta Türkmen oymakları I, II*. (Haz. Sabahat Emir), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yardımcı, M. (1989). Malatya’da halk inanmaları, mistik kaynaklı halk sağaltmacılığı

- ve bazı halk ilaçları. *İnönü Üniversitesi III. Battalgazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu Tebliğler*, 267-276, İnönü Üniversitesi Yayınları.
- Yardımcı, M. (1993). *Halk bilim ve edebiyat yazıları*. Malatya: Açıksöz Yayınları.
- Yardımcı, M. (2008). Geleneksel kültürümüzde taş, Zile’de taşlarla ilgili inanmalar, uygulamalar ve oyunlar. *Tarihi ve Kültürü ile Zile Sempozyumu*, İstanbul: Zile Belediyesi Kültür Yayınları.
- Yardımcı, M. (2012). *Yedi İklim Anadolu’dan halk bilimi yazıları*. İzmir: Kanyılmaz Matbaacılık.
- Yedekçioğlu, K. (1991). Kayseri folklorunda ateş kültü. *Erciyes Yöresi I. Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnoğrafya Sempozyumu 3-5 Mayıs 1990*, 105-115, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Yetişen, R. (1970). Yılın sayılı günleri: yaz kurbanı. *TFA*, C. 13, 5815-5816.
- Yılmaz, M. (1967). Elazığ’da el karısı inanması. *TFA*, C. 10, 4127.
- Yörükân, Y. Z. (2009). *Müslümanlıktan evvel Türk dinleri şamanizm*. İstanbul: Ötüken.
- Yund, K. (1960). Türkiye’de hıdırellez. *TFA*, C. 6, 2139-2141.
- Yund, K. (1960). Silifke’de adlarla ilgili gelenek ve inanmalar. *TFA*, C. 6. 2301.
- Yurtsever, C. (2009). *Çukurova Türkmenleri*. Adana: Çukurovalı.
- Yüksel, M. (1968). İnsan ve hayvan hastalıklarının tedavisi. *TFA*, C. 11, 4688-4691.
- Yüksek, Ö. (2014), Şamanın Şarkısı Sibirya’nın güneyinde ve kuzeyinde şamanların şarkıları, yurtları, sırları arasında bir yolculuk. *Magma Dergisi*, S. 2, 72-91.

www.forumdaş.net, Erişim tarihi: 16.03.2013

www.adana.gov.tr Erişim tarihi: 22.04.2013.

cukurova.edu.tr/cografya.asp. Erişim tarihi: 12.12.2013

www.turkoloji.cu.edu.tr. Erişim tarihi: 09.08.2014

www.yasarkalafat.info.com. Erişim tarihi: 11.09.2014

<http://tr.wikipedia.org>. (Semboller Ansiklopedisi, Salt, A. (2006). İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları). Erişim tarihi:11.01.2013

FOTOĞRAFLAR

Tufanbeyli Yüksek Kahve’de yaptığımız derleme çalışmalarından bir görüntü.

Tufanbeyli Yüksek Kahve’de yaptığımız derleme çalışmalarından bir görüntü.

Tufanbeyli Yüksek Kahve’de yaptığımız derleme çalışmalarından bir görüntü.

Saimbeyli’de yaptığımız derleme çalışması.

Tufanbeyli Yüksek Kahve’de yaptığımız derleme çalışmalarından bir görüntü.

Pozantı’ya bağlı Hamidiye Köyü’ndeki “ocak” ta “Ocaklı Kadın” la görüşmemiz.

Bolluk ve bereketi simgeleyen bir heykel

Nazar Boncuğu

Kimlik yansıttığına veya uğur getirdiğine inanılan Zülfikar.

Bolluk ve bereket getirdiğine inanılan tahıllar.

Kısmet açmak için gelin ayakkabısının altına yazılan isimler.

Nazardan korunmak için eşiğe asılan tılsımlar.

Kızılağaç Köyü derleme çalışmamız.

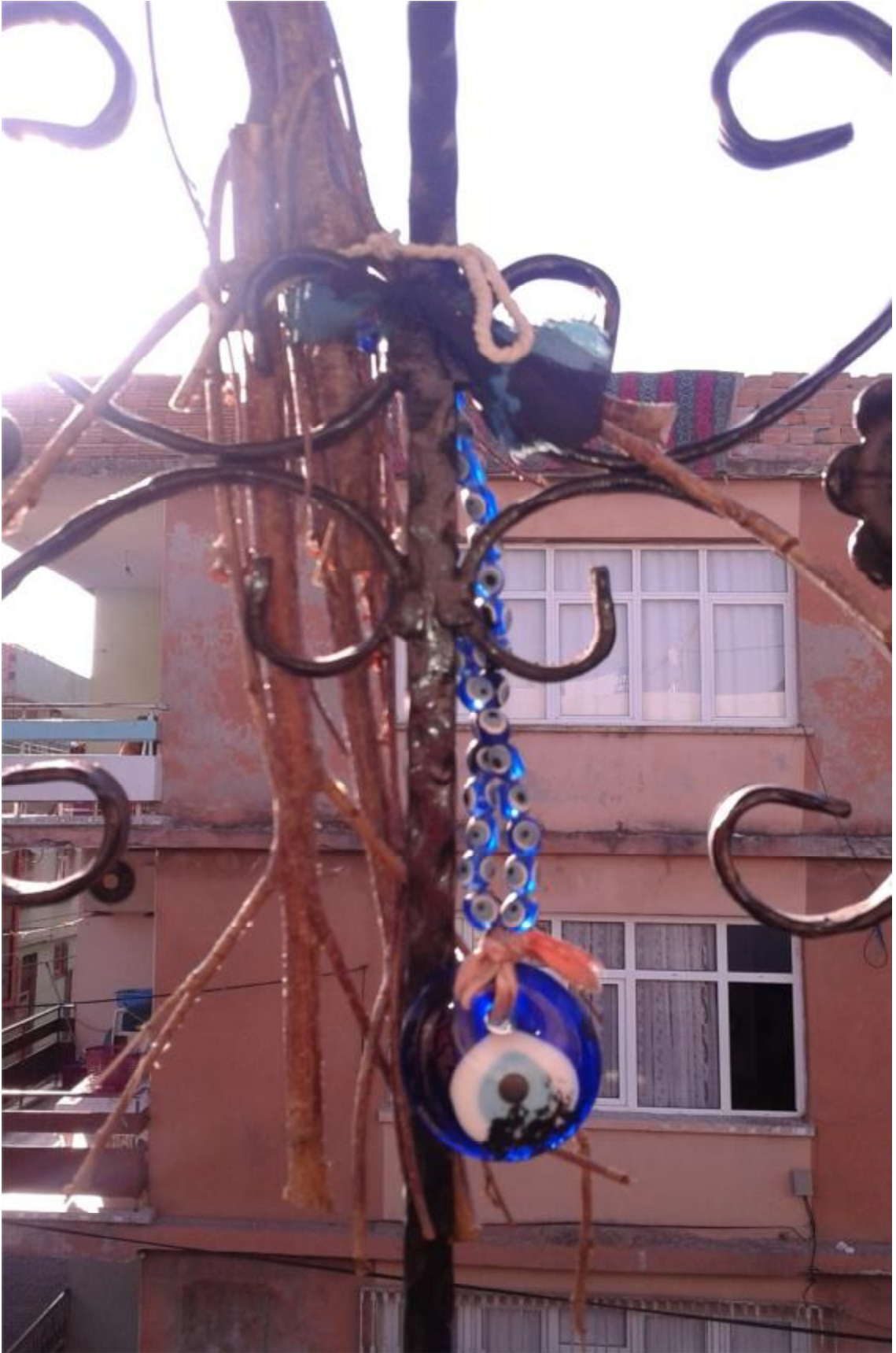
Alına kurban kanı sürülmüş çocuk.

Karaçalıdan yapılan anahtarlık

Kapı eşiğine asılan üzerlik tılsımı

Pencereye asılan karaçalı, nazar boncuğu ve hamaylı.

Kıl keçe üzerine işlenmiş nazar boncuğu motifleri ve nazar boncukları ile karaçalı

Kaya üzerine konulan karayılan motifi.

Ozan geleneğinin halen devam ettiği Feke’de Karacaoğlan heykeli.

Derleme çalışması yaptığımız köylerden bazılarının yol tabelaları.

Feke'de bir ulu ağaç altı

Günümüzde sadaka toplamanın bir yolu

Nazardan korusun diye evin eşğine asılan teke kafası

Nazardan korusun diye nar ağacına asılan teke çenesi.

Nazardan korusun diye limon ağacına asılan teke çenesi.

İlk dişi çıkan çocuğun boyu kadar simit dağıtılır.

Muskalar

Muska

Saimbeyli’de kurban kesilen akarsu kenarı

Kurgan biçiminde mezar

Kurgan biçiminde mezar

Araştırma sahamızdaki İlçeler

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : İsmail ŞENESEN
Doğum Yeri ve Yılı : Adana, 08.03.1967
Adres : Çukurova Üniversitesi Rektörlük Türk Dili Bölümü Balcalı
Yerleşkesi Sarıçam/Adana
e-posta : isenesen@cu.edu.tr

Eğitim Bilgileri

Yüksek Lisans : 2006-2009 Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk
Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Şanlıurfa
Lisans : 1988-1992 Çukurova Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk
Dili ve Edebiyatı Bölümü
Ortaöğretim : Adana Anadolu Lisesi

İş Deneyimi

1993-2004 MEB Türkçe Öğretmeni
2004- Çukurova Üniversitesi Türk Dili Okutmanı

Yabancı Dil

İngilizce (İyi Düzeyde)
Almanca (Orta Düzeyde)

Bilgisayar

Ms Office Word, Ms Office Excel